

Kč 180.–

1 díl stran 256

2 " " 272

3 " " 640

" 1.168

J. Ex. hrabě

František Thun

z Hohenšteina,

c. k. místodržící

v království Českém.

Kritika úřadní činnosti Jeho Excellence

Napsal

J. ARBES.

NA SMICHOVĚ.

Knihtiskárna Františka Vonky na Smíchově.

Nákladem spisovatelovým.

1895.

PAMÁTCE

DRA. ANTONÍNA ŠTROBACHA.

Muž, jehož památce připisujeme tento spis, náležel mezi nejupřímnější a nejobětavější patrioty české a vynikl jako ***muž práva a neúhonné spravedlnosti.***

Nám byla památka jeho ode dávna milá již tím, že býval nejdůvěrnějším přítelem K. H. Máchy, a proměnila se v neobmezenou úctu, když jsme se později podrobně obeznámili s jeho působením.

Jako předseda říšského sněmu vídeňského roku 1848 zapsal jméno své do dějin písmem tak křišťálově jasným, že ani nejsurovější zlomyslnost neodvážila se ho jen dotknouti.

Po vypuknutí říjnové revoluce vídeňské v prosinci roku 1848 vrátil se do Prahy a jmenován byl radou při apelačním jinak c. k. vrchním soudu v Praze.

Jakých názorů byl muž ten *jako soudce*, vysvitne z několika urývků řeči jeho, kterouž dne 13. března 1851 zahájil jako president *první porotní soud* v Hradci Králové.

»Moc konati v občanské společnosti *spravedlnost*“, pravil, »jest nepomíjitelným právem koruny. Bez práva toho není v společnosti občanské žádného řádu právního. A proto již praotcové naši **zvolili si** za knížete Přemysla, **aby jim byl především soudcem spravedlivým.**

A več obrátil neblahý běhu čas toto svatosvaté právo koruny? V pouhé příslušenství statků zemských! **Ve věc,** *kterou se obchod vedl,* **která se prodávala,** *zastavovala, z níž se užitek bral* právě tak, jako se béře z kusu pole, z kusu louky.«

Poukázav pak k tomu, že prohlášením ústavnosti a zavedením **soudů porotních** učiněn byl **konec tomuto kupčení spravedlností,** pokračoval: »Nemyslete, že bylo tím ve vlasti naší uvedeno cosi nového, neobvyklého, nevídaného! Nikoli! Obec země české kladla původně moc soudní do rukou knížat svých. Země česká rozdělena byla na okresy soudní, tak zvané »popravy«. V každé »popravě« strměl hrad, na hradě sídlil župan čili správce vojenský a politický, na hradě sídlil cudař čili soudce, na hradě sídlili ostatní úřadníci knížecí. *A ti konali spravedlnost* **zároveň a společně se svobodnými obyvateli „popravy“ své.** A hrozila-li pře zemi různicí, soudil ji na sněmě kníže, úřadníci zemští, **zároveň a společně se svobodnými obyvateli veškeré země české.** Země česká neznala původně žádných soudů patrimonialních.«

Připomenuv, že *před* prohlášením ústavnosti *„nebylo také žádné rovnosti před zákonem“*, líčil soudnictví za dob absolutismu takto: »Pán měl svůj zvláštní soud, sedlák měl svůj zvláštní soud a jiní měli též své zvláštní soudy. A jaký byl v tom rozdíl? Soud panský byl co nejskvostněji upraven, soudce panský bral skvělé platy, budoucnost jeho, budoucnost jeho rodiny byla co nejpevněji ujištěna. Soudce takový v žádné pokušení vydán nebyl. Za to však *soudce selský třel bídu;* každého dne, **každé chvíle mohl býti ze svého úřadu propuštěn, jako kterýkoli jiný čeledín panský.** A bylo-liž se čemu diviti, jest-li že takovýto muž, největší nouzí jsa k tomu puzen, v slabé hodině klesl?... Byla tu rovnost před zákonem?«

Položiv pak důraz na to, že po zásadě ústavnosti *jsou sobě všickni občané rovni a přísluší před týž soud osobní,* opět se poohlédl po dávné minulosti, řka: *„I tím ve vlasti naší nic nového, nic nevídaného uvedeno nebylo....* Na soudě zemském sedával král s nejvyššími úřadníky zemskými a *s kmety, totiž se soudci z lůna národa vyšlými..*

Soud *konal se* **veřejně;** neboť **Čechové nesoudili se,** jak Viktorin Kornelius ze Všehrd praví, **soudem zavřeným, nýbrž soudem otevřeným a světlým**.... Knížecí soudcové, *rovnost před zákonem,* ústní jednání, **veřejnost** *pře obžalovací* a **účastenství národa v konání spravedlnosti** nejsou cizokrajná zřízení. Jsou to řádové soudní, kteří v lůně našich praotců počali; jsou to řádové domácí, duchu českému příbuzní....«

* * *

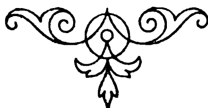
K výkladu tomu mohli bychom připojiti, jak velice sobě státníci rakouští na tom zakládali, že i pro nás Čechy **vydali** také — **zákon** o *porotách,* a dodati, *jaké osudy* zákon ten již stihly. Ale neučiníme tak, nýbrž připojíme jen ještě několik slov ze životopisu Štrobachova.

Roku 1853 uznal c. k. vrchní soud jistého obžalovaného kterýž byl v opilosti, tedy ve stavu nepříčetném, spáchal zločin uražení Veličenstva — za *nevinna. Vláda vídeňská,* v kteréž vedle pověstného Alexandra *Bacha* jako předsedy zasedal také český kavalír a na slovo braný znalec práv *hrabě Lev Thun* jako ministr kultu a vyučování, *rozkázala,* aby byl *netoliko c. k. vrchní návladní,* alebrž i *celý senat c. k. vrchního soudu,* jenž byl takto rozhodnul, a v kterémž zasedal také Antonín Štrobach, — *sesazen a z úřadu propuštěn.*

Štrobachovi neprospělo, že *jako poslanec* v krvavých bouřích v letech 1848 a 1849, kdy se trůny chvěly a kácely, stál skoro se všemi zástupci národa českého věrně při dynastii; nedbáno, že *jako soudce* vykonal po svém přesvědčení jedině svou povinnost; ano pranic mu neprospělo, že *jako občan* po celý svůj život neprohřešil se proti žádnému zákonu ani skutkem, ani slovem, ba snad ani pouhou myšlénkou.... Byl propuštěn z úřadu, jako propouštíváni druhdy *soudcové selští:* bez rozsudku — **„jako kterýkoli jiný čeledín panský“**....

Protestoval-li proti tomu v kabinetu vídeňském snad aspoň hrabě Lev Thun, nevíme; veřejnost aspoň o tom nezvěděla ničeho.

Štrobach přečkal osudnou tuto *ránu veškerému soudnictví rakouskému samou vládou zasazenou* pouze tři roky. Zemřelť dne 22. listopadu 1856, nedočkav se ani pokoření brutálních státníků absolutismu, (z nichž jeden, ministr *Bruck*, obviněný ze skutků nepoctivých, zahynul po svém propuštění samovraždou, podřezav si žíly,) aniž pozdějšího stíhání lidu českého za obnovené éry ústavní za Schmerlinga, Herbsta a Auerspergův.

Místo předmluvy.

Nebyl jsem a nejsem ani politickým stoupencem J. Ex. pana místodržitele hraběte Františka z Thunu, což bude zajisté nejen Jeho Excellenci, ale i všem jeho politickým přátelům rovněž tak lhostejno, jako když připojím, že nepatřím také k zásadním a zapřísáhlým jeho odpůrcům.

Na nás prosté konstituční občany, kteří nehrajeme v politice žádné úlohy, »politický svět« jinak nepohlíží. Nemámeť pro něj ani ceny jako pouhý »hlasovací material«, jehož každý jednotlivý atom bývá začasté cennější nejpřesvědčivějšího výkladu.

Ostatně i osobní styky moje s J. Ex. redukují se na nejmenší míru, jakou lze si vůbec jen pomysliti.

Před několika roky byl mi totiž doručen litografovaný lístek tohoto znění: »Le Gouverner de Bohême et la Comtesse François de Thun prient M. (zde bylo vepsáno moje jméno) de vouloir bien leur faire l'honneur de venir souper chez eux.«

Pod tím na levo bylo připsáno datum a na pravo litografováno: »8 heures.«

Francouzské pozvání k hostině mě zarazilo. Předpokládání, že my v Čechách — ať Češi nebo Němci — musíme neb aspoň ***můžeme*** umět francouzsky, zdálo se mi býti jaksi přes příliš staromodní.

Napadloť mi, že omšené německé paradoxon, (jako by člověk právě tolikrát žil, v kolika jazycích se vyzná,) bylo už dávno odkázáno do starého haraburdí, poněvadž věk jednotlivců vůbec skoro ani nestačí k úplnému osvojení si jazyka

jen jediného a vzdělanost už dávno se neměří pouhou znalostí jazykův.

Nejsa však nikomu zavázán a žádným zákonem nucen uměti obstojně také ještě jiný jazyk kromě své mateřčiny, rozhodnul jsem se, že zdvořilého pozvání nezdvořile neodmítnu, a dostavil jsem se v ustanovenou hodinu večerní do paláce J. Ex. hraběte Thuna v Ostruhové ulici.

Odloživ v šatně v přízemí svrchní kabát vystoupil jsem do prvního patra a vešel do velké předsíně, z které vedly otevřené dvéře do jiné místnosti. Zabočiv k těmto dveřím vešel jsem.

Těsně u dveří stál J. Ex. pan hrabě Thun. Uklonil jsem se mu; J. Ex. mi podal ruku a pronesl několik slov, ale tak tiše, že nevyrozuměl jsem ani smyslu, ba nepostřehl ani, v jakém jazyku byla pronesena.

Mlčky popošel jsem ke skupení pánův, kteří stojíce poblíž oken tiše se bavili. Bylo mezi nimi několik známých. Bavil jsem se tudíž po příkladu ostatních brzo s tím brzo s oním — déle půl hodiny.

Po celou tu dobu J. Ex. pan hrabě Thun stál nebo přecházel poblíž dveří, vítaje označeným již způsobem každého z příchozích, kteří přicházeli již po ustanovené hodině, takže vítání trvalo celkem přes hodinu.

Někoho uvítal jako mne s vlídnou zdvořilostí hostitele vítajícího člověka neznámého, jiného s důvěrným gestem a takovýmtéž oslovením, s mnohým pak se docela i na chvíli rozhovořil.

J. Ex. vytrval na svém místě, až se dostavil patrně poslední z pozvaných, načež otevřeny kýmsi dvéře do večeřadla a hosté — asi padesát osob — vešli.

V několika minutách jsme zasedli. Po pravé straně mé usedl dvorní rada rytíř dr. Kořistka, professor na německé polytechnice, na které jsem před více než-li třiceti lety studoval, po levé straně pak architekt Münzberger, s kterýmž jsem se zde setkal poprvé. Skoro proti nám zasedli J. Ex. pan hostitel s milostnou chotí svou, jedinou dámou v celé společnosti, a jejím otcem, stařičkým knížetem Karlem Schwarzenbergem.

Přiznám se, že mi kníže Schwarzenberg i nyní ještě imponoval. Poznal jsem jej na sklonku let šedesátých, když jsem svízelnou dráhu českého žurnalisty teprve zahajoval, v plné kypící síle muže myšlénky i skutkův, — jako kavalíra par excellence, který již tehdá nezavíral oči svých ani před profanovanou ještě otázkou socialní a sledoval ji aspoň s interessem snašejícím se s jeho tradicemi a zkušenostmi....

Kdo muže toho nepoznal za doby bezpříkladné persekuce lidu českého, kdy jako žula čelil vídeňským vládám a úhlavním politickým odpůrcům českého národa, jakými byli knížata Auerspergové a jiní, kdo muže toho neviděl, jako většina nás starších publicistů na vlastní oči v různých shromážděních a posléze i ve sněmu; slovem kdo nebyl očitým svědkem aspoň větší části politické i jiné veřejné činnosti knížete Karla Schwarzenberga v oné době, nemůže si ani přibližně učiniti pojem, jak **bezměrný vliv měl muž ten kdysi u nás v Čechách.**

Kdo jest s politickými a socialními poměry právě minulého čtvrt století obeznámen, dá mi zajisté za pravdu, když prostě připomenu, že takového vlivu, jaký měl tehdá kníže Karel Schwarzenberg starší dočasně **na lid český, žádný šlechtic v Čechách nikdy více nenabude.**

Mimovolně šlehlo duší mou několik vzpomínek z památné oné doby, kdy plnily se kriminály politickými provinilci; kdy nebylo téměř uvědomělého Čecha, který by si byl svou lásku nebo jen přichylnost k české vlasti a jejím právům neodpykal buď žalářem nebo peněžitou pokutou nebo suspendováním z úřadu atd. — kdy i dr. Rieger pronesl ve sněmu slova: **„Vidíme, že úřadové všichni pozbyli v zemi důvěry,** *že jsou v neustálém boji a sporu s národem"* a doložil: »Za absolutních dob Metternichových *tak hanebné* věci, *tak hanebné ukřivďování spravedlnosti nikdy se nestalo.* Je to **znemravnělosť, jaké Rakousko ještě neznalo . . .“**

Jedna z nejživějších, nejpamátnějších vzpomínek mých týkala se právě knížete Karla Schwarzenberga, když po pádu ministerstva Hohenwartova v památné schůzi sněmu českého — **ve výroční den bitvy bělohorské** dne 8. listopadu 1871 — jako zpravodaj pronesl slova, jež vzbudila nejživější ohlas

v celém národě českém a jejichž závěrek učinil na každého dojem přímo rozplameňující.

My starší žurnalisté, kteří jsme před tím i později stáli v prvním ohni a na kterýchž sobě tehdejší vlády přede všemi jinými shlazovaly své žáhy, známe snad všichni památné prohlášení to nazpaměť.

»Protož,« pravil kníže Karel Schwarzenberg do slova, »sněm věren svému slovu, svému předsevzetí, své povinnosti *hájiti práva sebeurčení politického národa českého a nedopustiti nikterak, aby* **zástupcové jiných zemí a národův stali se soudcem v právech království českého,** v poměru národa českého k jeho legitimnímu králi, *usnáší se odepříti volení do říšské rady neuherských království a zemí* a ohražuje se zároveň proti tomu, aby sbor ten kdy právo měl neb kdy právo míti mohl uzavírati o státním právu a o ústavě království českého.« A zakončil slovy: »Významným klidem osvědčili jste, pánové, předsevzetí, že chcete a budete, vyhovujíce náhledům podaného vám návrhu, *chrániti a hájiti* **státoprávní samostatnost království tohoto,** práva koruny, práva krále a nepřetržitý svazek státu na základě pragmatické sankce pod žezlem slavného rodu habsbursko-lotrinského spojených, *že chceme hájiti práva tato a chrániti* **je budeme, seč nám síly stačí, nechť stane se cokoliv, až do těch hrdel a statkův.“**

Kdo nebyl svědkem rozplameňujícího dojmu, jaký slova ta a zejména významný závěrek učinil ve sněmovně a později v celém národě, skoro neuvěří, že stačilo v *dny ty* z úst knížete Karla Schwarzenberga jen ještě *jediné slovo,* aby na všech stranách v zemi české vyšlehly plameny zahajující politickou tragedii.

Avšak slovo to, jež by bylo muži tomu i v světových dějinách zajistilo jméno buď vítěze nebo oběti politického svého přesvědčení — nepronešeno. . . .

Národu českému nadešla doba krušnější bezprostředně minulé. *„Byl-li dříve mrskán metlami,“* voláno z tábora národních nepřátel, *„šlehejte jej nyní škorpiony!“*

Delegováním německých porotních soudů pro české žurnalisty, (proti čemuž sami Němci, ač marně, protestovali),

rozdmychována národnostní zášt a nenávist, takže, když po vysílení persekučních orgánů vydáno *heslo smířlivé,* shledáno, že mezi oběma kmeny v zemi zeje skoro nepřeklenutelná propast. — — —

Vše to duši mojí ovšem jen kmitlo; neboť zdvořilost vyžadovala věnovati pozornost oběma vzácným hostům podle mne a baviti se. . . .

Bavil jsem se. Ale zrak můj každou chvíli zaletěl k stařičkému knížeti Karlu Schwarzenbergovi sedícímu s výrazem přívětivé a přece skoro trpcebolestné zádumčivosti po boku svého zetě, hraběte Thuna, kterýž byl před chvílí s tak vzácným sebezapřením každého z hostí svých vítal. . . .

Asi po půl hodině přitlumený ruch a šum vzájemně se bavících a hodujících skoro náhle utichl a večeřadlem zašvířela ostrým, pronikavým a přece nikoli nesympathickým hlasem pronesená slova: *„Meine Herren!“*

»Co to?« pomyslil jsem si, rozhlédnuv se kolem po přítomných — a vidím, že byl J. Ex. pan hrabě Thun vstal, aby své hosty oslovil.

Přiznám se, že v prvním okamžiku nebyl jsem si ani úplně vědom, proč vlastně mne prostá tato dvě slova skoro zarazila; leč ostrý, pronikavý zvuk jejich zněl mi v uších tak nesympathicky jako snad ještě nikdy.

J. Ex. pan hrabě Thun mluvil zatím dále, a přítomní hosté — pokud jsem je znal, *vesměs Češi,* — s úslužnou zdvořilostí naslouchali.

Duši mojí zavířil chaos myšlének, z nichž však, poněvadž byly vesměs mlhavé a jaksi v překvapení vzbuzeny, nepokládám ani jedinou za hodnu třeba jen povrchní zmínky.

Bezděčné vzrušení to mělo za následek, že jsem sice naslouchal, ale přece nevystihl, o čem pan hrabě Thun mluví. Nepostřehlť jsem hrubě ani pouhého smyslu, neřku-li abych byl vyrozuměl slovům.

Teprve když domluvil, a jeden z přítomných ujal se slova, aby odpověděl *po česku,* vyrozuměl jsem, že jde pouze o akt zdvořilosti vzhledem k záležitosti nepolitické, tudíž také neúřadní.

Po té ujali se slova po česku v témže všeobecném smyslu ještě někteří jiní, načež asi po půl hodině hostina ukončena.

Všichni odebrali se do apartementů sousedících s večeřadlem, kde v různých skupeních ještě asi hodinu se bavili.

Přidruživ se k jednomu z těchto skupení, v němž bylo několik známých, súčastnil jsem se zábavy jako jiní. Z počátku mluveno o tom a onom, až asi po čtvrt hodině přesunul se hovor také k záležitostem politickým.

Kdosi chválil umírněnost tehdejšího předsedy ministerstva hraběte Taaffeho, kdežto jiný vykládal ji jako pouhou taktiku diplomata atd. Krátce mínění pronášena s různých stanovisek, až posléze jeden z nejobjektivějších posuzovatelů politických poměrů ujal se slova a improvisoval důvěrně zajímavý výklad o politicko-kulturní situaci národa českého.

Jelikož mám v úmyslu zmíniti se o výkladu tom podrobněji na jiném, příhodnějším místě tohoto spisu, připomínám jen, že řečník mluvil dále čtvrt hodiny a celé skupení naše že pozorně naslouchalo. Mluvil sice přitlumeně, ale přece živěji, než-li hovořeno v jiných skupeních, a když pak začal poutati pozornost i jiných hostí, náhle umlknul.

Náhodou poohlédl jsem se v okamžiku tom na zad a spatřil J. Ex. pana hraběte Thuna státi pouze jen s jediným hostem asi tři nebo čtyři kroky od našeho skupení. Zaslechl-li J. Ex. pan hrabě Thun snad náhodou něco z improvisovaného politicko-kulturního výkladu, nevím. Ale zdá se, že sotva. Nic tomu aspoň nenasvědčovalo. . . .

Co dále se sběhlo, jest lhostejno — a já jen dodávám že vrátil jsem se domů improvisovanou řečí rozladěn — a proč bych neřekl? — skoro roztruchlen, že politická krise, v které se národ náš už od let nalezá, ani nyní snad nedojde rozřešení příznivého.

* * *

Minulo několik roků.

Zabrav se do svých prací literárních sledoval jsem sice politické záležitosti s touže pozorností jako jindy; ale ani ve

snu mi nenapadlo, že bych mohl přijíti v jakýkoli styk s J. Ex. panem místodržitelem.

Bavil jsem se s psychičkami mrzáčků své obraznosti, sledoval a líčil jejich slasti a bolesti atd., a veřejnost odměňovala snahu moji touže nevšímavostí, jakou jsem dával na jevo k politickým událostem své vlasti. Jsa však všemu tomu od let uvyklý, bavil jsem se předpotopním tímto způsobem dále v naivní naději, že povšimne si toho snad někdo později — po letech. . . .

Náhle však jsem byl ze stoického klidu svého vyrušen. C. k. státní návladnictví uznalo za nutné zabaviti první sešit nejnovějšího mého literárního hříchu: romanetta *„Poslední dnové lidstva"* — pro titulní vyobrazení, jež bylo přítelem illustratorem provedeno dle vlastní mé invence.

Nejsa sobě vědom ani stínu zločinného úmyslu, doufal jsem, že slavný c. k. zemský jinak trestní soud konfiskaci — nepotvrdí.

Naděje má však mne zklamala. Konfiskace byla potvrzena a v nálezu soudním praveno, že spáchán přečin § 300 tr. z., poněvadž prý illustraci hledí se *„posmíváním* k nenávisti a ku opovrhování **jednotlivým orgánem vlády** co se týče vedení jeho úřadu popuditi . . .«

Marně jsem se namahal z illustrace (která představovala část Malé Strany o zemětřesení, jak je líčí legenda o posledním soudu) vyslíditi, který **orgán vlády** sl. státní návladnictví a sl. c. k. soud míní.

Ohlásil jsem tudíž společně s nakladatelem námitky proti konfiskaci, jež také projednány. Nechtěje řízení zdržovati přenechal jsem slovo právnímu zástupci dru. Juliu Nejedlému, který se snažil dokázati, že jest illustrace v trestním ohledu bezvadna. Na to ujal se slova substitut státního návladnictví, kterýž pravil, že **orgánem vlády** (v konfiskačním nálezu nejmenovaném) *míněn jest J. Ex. pan místodržitel hrabě František Thun z Hohenšteina* a illustrace sama že prý jest **reklama** přesahující meze zákona.

Teprve po řeči státního návladního ujal jsem se slova a vyložil, co o věci mínim, načež sl. soud po replice dra. Nejedlého na vývody státního návladního — konfiskaci zrušil.

Avšak slovo *„reklama"*, jež byl veřejný žalobník několikrát s důrazem pronesl, hučelo a syčelo mi v uších jako před lety slova J. Ex. pana hraběte Thuna »Meine Herren!«

Každý trpělivý čtenář mých spisů zajisté ví, že spáchal jsem snad už všechny možné hříchy literární, ale svůdné syréně Reklamě že dovedl jsem se až dosud přímo s povážlivou nezdvořilostí vyhnouti.

Avšak což naplat! »Reklama! reklama!« víří mi duší ve všech možných odstínech.

»Eh!« pomyslil jsem si. »Zkus aspoň jednou, možno-li odvážiti se do světa — nikoli snad ruku v ruce s věkovitou padámou »Reklamou« — nýbrž zcela jinak, nežli jak jsi byl uvyknul. Pokus se o přísnou, ovšem zákonní kritiku úřadní činnosti J. Ex. pana místodržitele hraběte Thuna! Možná, že pochodíš líp, než-li s dílem, v kterémž jsi na J. Excellenci ani nepomyslil. Možná, že ti i sám pan místodržitel nebude vykládati ve zlé, když i v úřadní činnosti jeho pochválíš, co zasluhuje pochvaly, a v mezích zákona vytkneš, co nepokládáš za správné. Možná, že i sl. c. k. státní návladnictvo nebude — (jako vůbec nikdy nebylo) — přísnější, než-li jak zákon káže, a přečte si tento spis tvůj s daleko větším interessem, nežli by čtlo kterýkoli jiný, v němž by's obvyklým svým staromodním způsobem dlouhochvilně vykládal, co a jak asi se děje v duši nějakého obskurního mrzáčka, když neznaje světa a všech těch jeho nesčetných zákonů a zákonečků dívá se na př. oknem do nějaké pusté zahrady, kde nevidí, než-li co už v ní byl vídal den co den po několik roků . . .

Z těchto tedy motivů vzniknul tento spis. Nebýti konfiskace a slova »reklama«, jež bylo o námitkách proneseno, nebyl bych si J. Ex. pana místodržitele snad ani připomenul.

Známé paradoxon, že i *„malé* příčiny mívají začasté *velké* následky«, tedy se zase jednou osvědčilo, jen že *ve smyslu — opačném.* Neboť já přece nemohu a nesmím se vůbec ani domnívati, že by konfiskace nějakého spisu mohla býti příčinou *malou* a vlastní spis můj následkem *velkým.* V tomto případu měla tedy *velká* nebo závažná příčina v zápětí následek *malý* a možná i bezvýznamný . . . .

Jak se jen můžeme odvážiti?!

V ústavním státě jsou statky, které především pečlivě jako zřítelnice oka chráněny býti musí i tenkráte, když jednotlivci pod ochranou oněch statků zabočí na cestu nebezpečných tendencí. K oněm statkům náleží **svobodné slovo a svobodný projev mínění**.... V ústavním státě nelze sáhnouti ihned k opatřením policejním. Teprve v nejkrajnější nutnosti jsou opatření preventivní na místě. **Jinak zůstaňmež v konstitučním státě na morální půdě vzájemné argumentace!**

Předseda uherského ministerstva Wekerle
ve sněmu dne 22. listopadu 1894.

Nechť zahajují političtí spisovatelé jiných národů podobné stati jakkoliv pikantně, nám zdá se, že nemůžeme jinak, než-li začít jaksi od »ústavního Adama«...

Z té příčiny prosíme čtenáře za laskavé shovění — aspoň pro začátek — nežli objasníme politickoprávní poměry, v jakých právě žijeme.

Slovo **„kritika“** má u nás v Čechách zvláštní, odporný přízvuk. Většina z nás, kdož jsme byli od »oprávněných« i »neoprávněných« kritiků ať již spravedlivě nebo nespravedlivě stepáni, myslíme při slově tom skoro vždycky na něco nepříjemně vzrušujícího nebo rozčilujícího, na cosi, o čem bychom si přáli, aby bylo do kořene vymýtěno, nebo vůbec ani neexistovalo.

A přece tají slovo *„kritika“* etymologicky i juridicky také ještě něco zcela jiného než-li bezohledné kárání nebo docela nespravedlivé odsuzování, pokoření a ponížení.

Kritika může totiž býti rovněž tak benevolentní, pochvalná, vynášející, oslavující jako nejdythirambičtější reklama. Nemusí se tedy kritisovaného dotýkat nepříjemně. Může mu lahoditi a ve všech možných směrech — třeba i proti pravdě a právu — prospívati. Můžeť očividné vady a nedostatky prohlašovat za vlastnosti nejskvělejší atd., slovem může býti třeba nejnespravedlivější a nejservilnější chvalořečí.

Nám ovšem nejde a nesmí jíti o žádnou kritiku kteréhokoli profanovaného rázu, nýbrž jedině *o kritiku v mezích zákona* t. j. o kritiku, jaká jest v státě, v kterém žijeme, jedině možná, nechceme-li vědomě porušiti trestní zákon, kterýž jedním paragrafem svým hranice kritiky vládních orgánů negativně vymezuje.

Dle paragrafu toho má sice každý z nás právo úřadní činnost orgánů vlády a orgány samé *kritisovati;* ale **nesmí** *úřadní nařízení a rozhodnutí* haněním, posmíváním, nepravdivým udáváním nebo překrucováním skutečných příběhů *zlehčovati* nebo jiné *k úřadům státním* nebo *k jednotlivým orgánům vlády*, co se týče vedení úřadu jejich, — nebo k *opovrhování úřady* neb *osobami* těmito *popuzovati.*

Pole zákonní kritiky úřadní činnosti vládních orgánů jest tudíž i dle tohoto ustanovení trestního zákona z doby absolutismu *dosti široké i volné.* A přece, jak každý z nás z mnoholeté zkušenosti ví, *bývá u nás práva toho zřídka kdy používáno.* Publicistika raději dobrovolně práva toho se vzdává a — (což jest ve státě ústavním přímo nevysvětlitelnou anomalií,) — ukládá sama sobě mnohdy až úzkostlivě zdrženlivost t. j. *podrobuje* svou kritiku vládních orgánů dobrovolně **své vlastní censuře** a to začasté přísnější, úzkoprsejší a bezohlednější, než-li byla druhdy tak oprávněně proklínaná censura absolutismu.

Faktum to jest nepopíratelné a politicko-pathologický zjev ten vrhá na ústavní poměry »této polovice říše rakouské« tak zvláštní světlo, že pokládáme za nutné pokusiti se o jeho vysvětlení, a to tím více, poněvadž trvá již od mnoha let a zůstal v permanenci do dnes, kdy J. Ex. pan hr. Fr. Thun za nedlouho dokončí již *šestý rok* úřadování svého jako c. k. místodržící staroslavného království českého.

Připomeňme sobě tudíž především, (ovšem jen theoreticky a nikoli se zřetelem k nynější vládě a její orgánům), čím liší se stát v pravdě *ústavní* od státu *absolutního* nebo *despotického*.

My starší a nejstarší známe oba druhy z autopsie. Víme ť, že zavedení absolutismu po líbánkách svobody roku 1848 pokládáno jaksi za trest za různé události, jež se sběhly hlavně v nynější **druhé polovici** říše rakouské, kde byla »hydra revoluce« vztýčila hlavu svou s netušenou odvahou a smělostí, až po krvavých bojích konečně pokořena.

My Češi, vlastně správněji řečeno většina legalních zástupců národa v říšském sněmu vídeňském stála tehdá nezdolně věrně k dynastii a tehdejší vládě vídeňské, — tedy v oposici k maďarské revoluci.

Po udolání revoluce změněn, jak známo, i systém vládní a na místě oktroyované již ústavy zaveden absolutismus v celé říši rakouské.

Známe tedy v Čechách, jak již připomenuto, oba státní systémy.

Někteří z nás znají je ze zkušenosti vlastní; jiní, mladší a nejmladší, znají první druh, absolutismus, ovšem jen z theorie. A tu pak zajisté každý politický žáček ví, že podstatný rozdíl obou systémů lze vysloviti jedinou větou: **odpovědností ústavní vlády a prostředně i všech její orgánů** zákonodárným sborům a **svobodou slova a tisku.**.

Od okamžiku, co císař František Josef I. patentem ze dne 17. července 1860 **dobrovolně uložil meze plné panovnické Své moci,** přestala býti říše rakouská státem absolutním.

Nezodpovědná vláda a její orgánové mohli druhdy jednati zcela libovolně, tedy i **nezákonně** a také tak jednávali — u nás i jinde. Známoť, že pověstný ministr Bach dal ***bez jakéhokoli soudního nálezu*** ztrestati našeho Havlíčka internováním do Brixenu; známoť, že neméně pověstný policejní ředitel pražský Paümann praktikoval internování česk[illegible]nců takořka houfně atd. atd.

[illegible]ro všechny tyto a podobné skutky, jichž bylo za doby [illegible]tismu spácháno na tisíce, vláda tehdejší a její orgánové

nemohli býti pohnáni k zodpovědnosti před zástupce národův a také se ze skutkův těch nezodpovídali.

Ve státě v pravdě ústavním naproti tomu jest správa státní zodpovědna parlamentu. Zde jest nebo *má býti* jakákoli libovůle vyloučena; ve všem má platit *jen zákon*, jehož šetřiti musí rovněž tak každý občan jako členové vlády a každý její orgán, ať už se zákonem samým souhlasí či nic.

Projednávání o všech těchto a podobných záležitostech v parlamentech jsou *veřejná*, (nerozhodne-li se totiž sám parlament, aby byl některý případ projednán tajně,) a poslancům jakož i vládním orgánům *zaručena jest naprostá volnost slova*.

Všem stranám i jednotlivcům jsou zaručena jistá práva, stipulovaná sněmovním řádem. Oposice, byť číselně sebe nepatrnější, má tatáž práva jako vládní většina. Máť nejen právo, alebrž po případě i **povinnost dotírati na vládu** všemi zákonnými prostředky, tedy i **slovem nejostřejším**. (poněvadž slovo ve sněmovně nepodléhá ani ustanovením trestního zákona,) a usilovati *netoliko o pouhé pokoření*, nýbrž **přímo o poražení vlády**.

Vše to, co jsme byli právě uvedli, zdá se býti vyňato z »abecedy ústavnosti« a bylo by skoro až naivní, kdybychom nepoukázali na přirozené toho důsledky vzhledem k vládě a její orgánům.

Vláda a její orgánové mají vším tím postavení své nepoměrně stížené. Kdežto ve státě absolutním může funkci ministra a kteréhokoli orgánu vlády zastávati i člověk bez talentu, bez znalosti zákonův a poměrův atd., vyžaduje ústavní zřízení na členech vlády a její orgánech vlastnosti a schopnosti, jež zařaďují vlastníka mezi duševní elitu národa.

Nechť jest program vlády jakýkoli, tedy sebe konservativnější nebo reakcionářštější nebo sebe radikalnější, a chceme-li, třeba revoluční, vždy musí členové její, jakož i její orgánové vynikati duševně — musí míti všechny nebo skoro všechny dary ducha, jimiž lze politické odpůrce a protivníky potírati a parlamentu i veřejnosti přesvědčivě dokázati, že nemá pravdu oposice, nýbrž vláda. Každý, kdo vlastností těch postrádá, může se sice na čas udržeti v úřadě, obzvláště když

jest kolegialně podporován od ostatních členů vlády; ale hraje vždycky *úlohu nehrubě závidění hodnou.*

Ve státě v pravdě ústavním nestačí tudíž říci: »Já odbyl průpravná studia a teď chci býti státníkem!« Zde nutno státnické nadání také prokázati. V zápasech parlamentarních, kde stojí strana proti straně, muž proti muži, neb i jednotlivec proti celým stranám, kde bývá soustředěna elita vyškolených politiků, odborných znalců a vynikajících řečníků, nestačí členům vlády nebo její orgánům povrchní politické vzdělání, povrchní znalost poměrů a prostřední talent řečnický. Zde třeba, aby každý člen vlády nebo její orgán zasahal do debaty s imponující duševní převahou; aby vážným a přesvědčivým rozkladem dovedl intencím svým zjednati váhu; aby podrobnou a pronikavou znalostí poměrů překvapoval i muže s poměry nejobeznalejší.

Zde nestačí vzdělání povšechné a všeobecné, jehož lze nabýti ve školách a v jednotvárné praxi byrokratické; zde nutno osvědčiti vzdělání nepoměrně hlubší a mnohostrannější, než-li jakým vyniká politický odpůrce, vzdělání, které prošlo (třeba i trpkou) školou života a nelpí na frásích krasořečníků, nýbrž proniká až k samým kořenům kulturních snah.

Zde nestačí — abychom uvedli aspoň jedinou podrobnost — povšechná znalost tak zvané literatury světové, kterážto znalost bývá vždycky více méně povrchní; zdeť nutno vykázati a osvědčiti co možná nejúplnější znalost publicistické básnické a vědecké *literatury domácí*, tedy literatury národa, v jehož službách člen vlády nebo její orgán působí.

Státník, který literatury té nesledoval pilně po léta, který se s ní neobeznámil důkladněji, než-li političtí jeho odpůrci, nikdy nemůže v zápasech parlamentárních imponovati ani sněmovně, (leda jen oddaným svým přívržencům,) tím méně veřejnosti a nejméně intelligenci, která sleduje právě tento druh zápasů parlamentárních s napjetím a pozorností největší.

Státník, neznající literatury národa, jehož službám věnoval své síly, nezná a nemůže znáti kulturních snah národa toho tak, jak toho úřad jeho nevyhnutelně vyžaduje, a proto

také nemůže znáti ani sám národ a musí tudíž každou chvíli přijíti v nejnepříjemnější a nejchoulostivější kolisi se zákonními zástupci národa toho.

Hlavním účelem *ústavnosti*, jak známo, jest, *aby* **správa státu nalezala se,** pokud vůbec možno, **v rukou mužů nejschopnějších.**

Má-li býti účel ten třeba jen přibližně docílen, jest *nutno*, aby netoliko poslanci, nýbrž i *každý občan* měl právo jednání vlády a její orgánův zcela svobodně posuzovati; neboť jen tak lze na různé vady a nedostatky správy státní poukázati a pracovati k jich odstranění.

Vládě a její orgánům pak jest ponecháno na vůli vytýkané nedostatky správy státní ve smyslu většiny obyvatelstva buď opraviti, nebo — když nemohou přesvědčivě dokázati, že vadami nejsou — odstoupiti a přenechati řízení státu mužům jiným.

Svobodné slovo a svobodný projev mínění jsou tedy, jak byl k tomu i nejnověji bývalý ministrpresident zalitavské polovice říše rakousko-uherské s důrazem poukázal, *nejdůležitějším právem občana ústavního.*

Z práva toho plyne pak zcela přirozeně, že každá vláda a všickni orgánové její musí býti připraveni na výtky, ba i na útoky nejostřejší a nejbezohlednější.

A poněvadž o sporech vlády a její orgánů se strany jedné a občanů se strany druhé nerozhodují orgánové vládní t. j. *soudcové z povolání* výhradně jen *dle* přesného *znění* **zákona,** nýbrž *porota* t. j. občané sami *po svém politickém přesvědčení,* nemohou vlády nikdy jednati autokraticky, nechtějí-li přijíti v kolisi s většinou obyvatelstva.

Vláda ovšem má také právo výtky vyvraceti a útoky odrážeti, ale nikdy, dokud nepřekročují zákonních ustanovení, obmezovati nebo docela potlačovati. V parlamentě mohou členové vlády práva toho použiti buď sami nebo přenechati úkol ten svým stoupencům. Oproti výtkám a útokům se strany občanstva, hlavně publicistiky, má vláda k disposici vládní a polovládní listy, po případě i časopisectvo, jež aspoň s některými punkty vládního programu souhlasí.

Každý jiný způsob vyřizování sporů mezi politickými názory občanstva a programem správy státní, byť i snad byl jinými zákonními ustanoveními oprávněn, vymyká se z rámce ryzé ústavnosti, poněvadž hlavními pilíři práva jsou *základní zákony ústavní*, kterýmž mají býti všechna ostatní odchylná snad ustanovení podřízena.

Oposice a sice oposice neústupná a bezohledná, dorážející na vládu a orgány její všemi možnými zákonními prostředky, jest v ústavních státech nejen oprávněná, nýbrž nutná, poněvadž jen tímto způsobem lze docíliti, aby správa státu dostala se do rukou mužů nejschopnějších, za kterými stojí zároveň většina obyvatelstva a kteří by společně s orgány svými řídili stát výhradně ve smyslu většiny obyvatelstva, tedy ryze ústavně.

Vláda a orgánové její nemohou tudíž býti citlivůstkáři, kteří by se při každém ostřejším a drsnějším slově o své úřadní činnosti zardívali, durdili atd. a nebývají také z pravidla bráváni v ochranu vládními orgány, poněvadž policie, státní návladnictví a soudcové z povolání mají ve státech ústavních *zcela jiný úkol*, než-li vyrovnávati politické spory mezi vládou a jejími orgány se strany jedné a veřejným míněním t. j. politickými názory různých stran a občanstva vůbec.

Každý jiný prostředek k vyrovnávání těchto sporů kromě soudů porotních vymyká se z přesného rámce ústavnosti již z té příčiny, poněvadž — jsou-li členové vlády a její orgánové skutečně muži ku správě státní nejzpůsobilejší — mají dostatek jiných prostředků, aby výtky a útoky tisku na svou úřední činnost vyvrátili a odrazili, nebo — nesouhlasí-li politické zásady jejich se zásadami většiny obyvatelstva — úřadů svých se vzdali a učinili místa mužům jiným, kteří by snáze, po případě i bez příkré a zásadní oposice podmínkám ústavního státu hověli.

Vším tím, nač jsme byli právě povšechně a jenom letmo poukázali, nechceme pranic jiného, než-li poznovu opodstatniti známou pravdu, že ***úkol členů vlády a její orgánů ve státě v pravdě ústavním*** jest ***jedním z nejtěžších a nejsvízelnějších, jaké si vůbec lze mysliti.***

Nemůže a nesmí tudíž býti kolbištěm tak zvaných politických »sportsmanův«, aniž zaopatřujícím ústavem pro různá duševní nedochůdčata z kruhů pseudointelligentních.

Ku vládě a k různým úřadům ve státě ústavním nemohou a nesmějí tudíž býti rekrutováni kandidáti z vrstev protekčních jako ve státech absolutních, nýbrž z duševní elity; mužové vynikající neúhonností charakteru, skálopevným politickým přesvědčením, mnohostranným vzděláním, eminentní znalostí zákonův a poměrův kulturních i socialních; vyvinutým smyslem pro právo a spravedlnost a nejpoctivější snahou bezpráví zamezovati a napravovati atd. Především však onou vzácnou duševní vlastností, která i v nejvášnivějším boji parlamentárním umožňuje zachovati nejen imponující duševní klid a rovnováhu, nýbrž v případu potřeby skytá i všechny nutné zbraně, aby byl každý, byť sebe důraznější útok oposice na vládu a její orgány přesvědčivě odražen neb aspoň seslaben způsobem osvědčujícím duševní převahu.

Jest však možno, aby některý člověk, nechť už šlechtic nebo prostý občan, vynikal všemi těmito neb aspoň podobnými vlastnostmi také *v praxi*?

V odpověď připomínají dějiny národa českého celou řadu mužův, důkaz to, že v Čechách nebýval ani na tak vzácné charaktery právě nedostatek. Na doklad připomínáme jen jediného a *zúmyslně* z rodu již před třemi věky zaniklého a nyní i co do jména skoro neznámého — *Jana ze Šellenberka*, který za Vladislava II. v letech 1479—1503, tedy po čtyřiadvacet roků zastával *úřad nejvyššího kancléře*.

Souvěký český pán, slavný Bohuslav z Lobkovic, líčí muže toho lapidárně takto: »Postava jeho je vznešená a jakousi zvláštní velebnost líčí jeho tvář; a co Cicero přičítá ušlechtilým mravům, nachází se u něho: *největší vážnost s největší vlídností spojená*. Vtip jeho jest ostrý, paměť věrná ve všem, cokoli kdy slýchal, vídal a čítal, a *výmluvnost* taková, jaké bych se u našinců ani nenadál. Nad řeč jeho nic není vážnějšího, nic není sličnějšího, nic ozdobnějšího, ani hojnějšího. Kdykoli jej slýchám, jest mi, jako bych slyšel Ulyssa Homerova: k věcem hodí se myšlénky, k myšlénkám slova, a vše plyne tak nenuceně, jako by kdo jiný nedovedl

ani snahou největší... A slova jeho mají věru podivnou do sebe víru a váhu. *Učiní-li přímluvu na sněmu,* **všichni již napřed mu přisvědčují,** *a z tak znamenitého počtu mužův věhlasných a slavných* **neodporuje mu nikdo,** *ani myslí,* že by se co prospěšnějšího navrhnouti dalo. *Bez něho věc důležitá žádná se nevyjednává;* **u soudu zemského slovo jeho platí za důkaz.** To působí živobytí jeho cnostné, bezúhonné, neposkvrněné ani ošemetností, ani chytrostí. A takové cnosti nesvádí ho ani ku pýše, ani k vysokému o sobě smýšlení: přístup k němu je snadný, rozmluva přívětivá; ani nevčasný příchod, ani prosby dotíravé nepopuzují ho k nevrlosti; aniž jest u něho licoměrná dobrota, která slibuje více, nežli splniti míní a může; cokoliv praví a připovídá, jest jisté, jako by, dle řeči básníkovy, bylo vyšlo z úst Apollinových. Takovým obyčejem získal sobě rovnou u všech stavů vážnost; všickni jej milují; koho on daří přízní svou, pokládá se za šťastného, a to právem: neb *on výtečností svou přemáhá i samu závist.«*

Charakteristika ta jest důkazem, že v Čechách zastávali druhdy čelné i nejčelnější úřady zemské aspoň někdy také státníci tak vzorní, že bylo lze nejen jim, nýbrž i obyvatelstvu země české za jejich úřadování skoro záviděti.

Schopných a přímo vzorných státníků nemívalo staroslavné království české druhdy nedostatek a není tudíž nižádné příčiny domnívati se, že by snad byli v Čechách za našich dob skuteční talentové státničtí a úředničtí úplně vymřeli.

Naopak. Nám zdá se, že nepoměrnou vyspělostí kultury našich dnů a z jiných ještě příčin počet schopných mužů spíše se rozmnožil, než-li ztenčil. A proto, trváme, možno se zajisté aspoň optati:

Vyniká J. Exc. pan hrabě Fr. Thun z Hohenšteina jako c. k. místodržící v království českém všemi těmito přímo idealními vlastnostmi, jež jsme byli již vytkli nebo jež by mohl snad kdokoliv jiný ještě vpočísti mezi nevyhnutelné vlastnosti státníka a předního zástupce ústavní vlády?

Odpověď na tuto a všechny podobné otázky, byť sebe objektivnější a pravdivější, jest za nynějších tiskových poměrů

u nás svrchovaně choulostivá. Neboť každý tiskem pronesený výrok kohokoli z nás občanů o kterémkoli *»orgánu vlády«* nepodlehá nyní výhradně jen kritice *soudců z lidu*, jako v jiných státech ústavních, nýbrž především kritice c. k. státního návladnictví a posléze rozhodnutí c. k. soudců, ovšem neodvislých a pro pronesení výroku soudního nesesaditelných, ale přece jen c. k. vládních orgánů, kteří nepronášejí jako porotci rozsudek po svém *politickém přesvědčení*, nýbrž na základě přesného znění trestního zákona.

Dotaz jest tedy dovolen; ale každý pokus odpovědi podléhá trestnímu zákonu *z doby absolutismu*, který přes to vše, že kritice úřadní činnosti vládních orgánů ponechává zdánlivě dosti volné pole, staví zvláštní stylisací § 300 činnost tu přece skoro mimo obor kritiky a chrání ji bezmála jako nedotknutelnou.

Demonstrujme záhadu tu na prostinkém případu!

Rovnoprávnost máme, jak známo, zaručenou základními státními zákony.

Dejme tedy tomu, že by o některém orgánu vlády kolovala pověst, že nevyzná se v tom neb onom z obou zemských jazyků — třeba *v německém*, ano dejme tomu, že by tomu bylo skutečně tak: *že by se v jazyku tom nevyznal* — a zkoumejme, můžeme-li po zákonu pouze jen konstatovati, že se vládní orgán ten v jazyku německém buď vyzná nebo nevyzná?

Napišeme-li, že se *nevyzná*, může státní návladnictví s použitím § 300 tr. zák. zcela pohodlně dedukovati, že *vytýkáme vládnímu orgánu nedostatek*, bez něhož dle státních základních zákonů žádný vládní orgán v Čechách býti nemůže — a může dáti rozkaz ku *konfiskaci*.

Napíšeme-li však, že týž vládní orgán v jazyku německém se *vyzná*, může státní návladnictví s použitím *téhož* § 300 tr. zák. rovněž tak pohodlně dedukovati: že *překrucujeme pravdu*, poněvadž se orgán ten v jazyku německém nevyzná, a může zase — *konfiskovati*.

V tomto případu může tedy býti zabavena netoliko odpověď *záporná*, nýbrž i *kladná*. A v tom i onom případu jedná státní návladnictvo nebo policie zcela přesně — nikoli snad jen dle litery, nýbrž i v duchu zákona.

Po konfiskaci pak jest státnímu návladnictví úplně *na vůli* ponecháno, chce-li či nechce-li domnělý delikt předložiti k rozhodnutí soudcům z lidu, *porotě*, nebo c. k. soudcům z povolání.

Žijeme tedy v ústavním státě, v kterémž máme zaručenou volnost tisku a tudíž i kritiky úřadní činnosti vládních orgánů. Ale kdykoliv chceme práva toho použíti a úřadní činnost kteréhokoli, byť i nejposlednějšího vládního orgánu podrobiti kritice, *nikdy nevíme, kdo budou soudci naší kritiky*: zda soudcové z lidu nebo soudcové z povolání.

O všech našich kritických úsudcích o kterémkoli vládním orgánu nemusejí sice, ale *mohou*, — kdykoli je totiž c. k. státnímu návladnictvu *libo*, — rozhodovati výhradně jen c. k. orgánové.

Výrok náš může totiž býti zabaven, konfiskace c. k. soudem potvrzena a po provedení námitek buď již první stolicí nebo c. k. vrchním soudem znovu potvrzena nebo zrušena.

Můžeme se sice v případu potvrzení také ještě přičiniti *o interpelaci* k ministru spravedlnosti, který však může, ale *nemusí* na dotaz odpověděti. A tím jest ve všem všudy celá záležitost *definitivně* vyřízena.

Nad jiné názorně charakterisuje nynější tiskové poměry v Čechách případ náš vlastní, o němž jsme se byli již zmínili v předmluvě, že vzbudil v nás myšlénku pokusiti se o toto dílo. Z té příčiny reprodukujeme zde dodatečně vše, čeho jest ještě třeba, aby vešly u všeobecnou známost osudy, jež stihly illustrovanou **obálku** romanetta **„Poslední dnové lidstva“**.

Obálka ta byla *zabavena* a konfiskace nálezem c. k. zemského jinak trestního soudu v Praze ze dne 9. ledna 1895 potvrzena. Námitky provedeny dne 16. února 1895 před tříčlenným soudem, jemuž předsedal rada Maroušek z Maróo; votanty byli rada Czech a soudní adjunkt Boubelík.

Z referátu mladého publicisty a novellisty V. Hladíka o řízení tom vyjímáme:

»Na titulním listě knihy byl vylíčen výjev z posledních dnů lidstva, nakreslený jedním z nejlepších našich illustratorů. Urozená Malá Strana a hrdé Hradčany se kácí v ssutiny . . .

Země se rozvírá a obloha chrlí zhoubnou smrt. . . . Paláce i domy i kostely se rozpadají v rozvaliny. . . . A mezi rozvalenými, pobořenými budovami nalézá se v popředí palác se známým a krásným průčelím Prokovým, ***který je nyní sídlem místodržitele hraběte Thuna.*** V tom, že mimo jiné malostranské paláce byl na titulním obrázku stržen živelní pohromou též palác místodržitelův, shledaly úřady narážku — snad i symbol — a daly první sešit Arbesova románu konfiskovat. Nakladatel Jos. R. Vilímek musil opatřiti pro román Arbesův novou obálku.

Proti nálezu konfiskačnímu podali námitky nakladatel a spisovatel. O námitkách nakladatelových bylo nařízeno trestním soudem přelíčení, kdežto námitky spisovatelovy byly ***ihned zamítnuty*** a sice proto, poněvadž prý autorovi není nic do zevní úpravy knihy. Proti tomuto rozhodnutí trestního soudu podal Arbes odvolání k vrchnímu soudu, který vyhověl námitkám těmto, a tak se jednalo nejen o námitkách nakladatelových, ale i o námitkách spisovatelových.

Líčení konalo se před tříčlenným senátem.

Zástupce státního návladnictví pan *Štola* odůvodňoval konfiskaci. Uvedl obrázek na obálce, představující ssutinu paláce hraběte Thuna, v souvislost s útoky, jež v nynější době stále se podnikají na místodržitele. Účel tohoto obrázku leží na snadě. Zřícením se paláce místodržitelova poukazuje se symbolicky na jeho moc jako místodržitele a hledí se vzbuditi proti němu nenávist a opovržení. Řečník žádá za potvrzení konfiskace a zamítnutí námitek.

Spisovatel *Arbes* polemisoval s náměstkem státního zastupitelství ve stručné řeči. Oproti vývodům státního zástupce, že illustrace ona nemá co činit s obsahem románu, prohlásil, že illustrace je jeho invencí a že těsně přiléhá k obsahu románu. Proto nemá illustrace žádného vztahu k nějakému orgánu vládnímu a tedy ne ani k osobě pana místodržitele. Illustrace neobsahuje žádný posměch, je to pouze *legendární označení posledního soudu*, kde všecko propadá zkáze. Poněvadž román odehrává se částečně v kostele Kajetánském, musil malíř vyobraziti tento kostel a jeho okolí, kde náhodou stojí též místodržitelův palác. Je ovšem

otázka, zdali palác hraběte Thuna je chráněn před nějakou elementární pohromou a dále, je-li to vůbec vládní budova. Řečník žádá zrušení konfiskace.

Po nedlouhé poradě byl vynesen rozsudek, jímž *bylo dáno místo námitkám proti konfiskaci titulního obrázku a tato byla zrušena*.

Důvody, jež nebyly doposud nikde otištěny, zněly do slova:

»Na titulním listě neperiodického tiskopisu J. Arbes: »Poslední dnové lidstva«, sepsaného spisovatelem J. Arbesem a vydaném nákladem J. R. Vilímka zobrazena jest část Prahy — Malé Strany v ssutinách. V popředí nalézají se trosky kostela sv. Mikuláše a k němu přiléhajících budov, z krypty vstává umrlec a v pozadí zříti trosky domů nalézajících se na pravé straně Ostruhové ulice, mezi nimiž v částečných rozvalinách nalézá se palác Jeho Excellence hraběte Thuna vedle neporušeného kostela Kajetánského. Docela v pozadí nad královským hradem vyčnívá věž chrámu sv. Víta, jejíž hrot rovněž k zemi se hroutí.

Vyobrazení toto uvádí se vzhledem na částečné rozvaliny svrchu uvedeného paláce ve vztah k Jeho Excellenci panu *hraběti Thunovi* a najmě k jeho *úřadní činnosti co místodržitele českého a repraesentanta vládních zásad, jichž vratkost a pomíjejitelnost tím znázorněna býti má.*

Soud však uváživ veškeré okolnosti nenabyl přesvědčení o tom, že by vyobrazení toto, tak jak jest, nějakého takového významu závadného míti mohlo, zejména, že by bylo jaksi obrazem shroucení se moci a postavení Jeho Excellence jako místodržitele království českého, aneb jím repraesentovaných zásad vládních, že by jím bylo veřejné postavení jeho zlehčováno a podkopáváno a jeho úřadní činnost v nevážnost uváděna a že se tím takto k nenávisti a opovržení k Jeho Excellenci panu místodržiteli co orgánu vlády popuditi hledí.

Tiskopis, jehož titulní list vyobrazení toto tvoří, jest začátkem romanetta, jehož látkou jsou poslední dnové lidstva, které způsobem ve vyobrazení se nalézajícím vůbec se zobrazují, a *jest tudíž vyobrazení závadné v úzkém vztahu k obsahu spisu.* Mimo rozvaliny palácové budovy Jeho Excellence p. hraběte Thuna *neobsahuje vyobrazení toto ničeho, co by*

poukazovalo k tomu, že vyobrazení toto proti Jeho Excellenci a jeho úřadnímu postavení a zásadám vládním jím zastupovaným čelí a z čeho by vycházelo na jevo, že se zobrazením tím znázorňuje sesutí úřadního postavení jeho i zásad jím, co orgánem vlády, repraesentovaných, tím méně pak, že se jím k nenávisti proti němu vzhledem k jeho činnosti co orgánu vlády a k opovrhování jím popuditi hledí.

Z pouhé rozvaliny palácové takovéto důsledky nikterak vyvozovati nelze, zvlášť když uváží se, že i jiné a významné budovy na vyobrazení tom v troskách leží, aniž by z toho nějaké zvláštní důsledky vyvozovány býti mohly.

Nezakládá tudíž vyobrazení toto skutkovou povahu přečinu § 300 tr. z. a bylo proto námitkám dáno místa a *byl konfiskační nález* tohoto soudu ze dne 9. ledna 1895 čís. 663 *zrušen.*" —

Rozsudkem tím nebyla však záležitost vyřízena definitivně. Jelikož funkcionář státního návladnictva Štola ohlásil a také provedl odvolání k vyšší instanci, rozhodnul konečně **c. k. vrchní soud pražský,** *kterýž nález první stolice zrušil a* **konfiskaci zase potvrdil.**

Rozsudkem c. k. vrchního soudu, za jehož autora byl nám označen rada **Drexler,** byl osud obálky zpečetěn; rozsudek vešel totiž v moc práva.

Avšak o **důvodech** jednáno dne 4. dubna také ještě v říšské radě. Dr. **Herold** vykládaje, jak nesnadno jest u *politických deliktů* nalézti zločin a od dobrého jej odlišiti, pravil:

»Uslyšite dnes interpellaci, ku které se, jen abych na ni blíže obrátil pozornost ministra spravedlnosti, ještě vrátím, a uvidíte hned, jak velmi obtížno jest, podobný politický zločin nebo přečin někdy nalézti.

Český spisovatel napsal román »Poslední dnové lidstva« Na titulním listu románu tohoto jest vyobrazení, které znázorňuje zkázu Prahy, t. j. Malé Strany a Hradčan. Mohl by se tudíž tento román krýt i názorem Flammarionovým, že přijde kometa a srazí se se zemí a nevyjme ani Prahu, navzdor výminečnému stavu. (Hlučná veselost.) Vysoká věž svatovítského chrámu jest přeražena atd. Následkem potu-

telné úmyslnosti kresliče vidíme mezi domy, jež tam jsou následkem zemětřesení blízky zničení, též *dům pana místodržitele českého*, (Hlučná veselost) *nikoliv vládní budovu*, místodržitelství. Musím říci, že znám Prahu velmi dobře, ale teprve po rozhodnutí vrchního zemského soudu dozvěděl jsem se, že onen dům náleží panu místodržiteli. (Hlučná veselost.) Tento titulní list byl konfiskován a sice *bez udání důvodů*. (Opětná veselost.) Zemský soud konfiskaci potvrdil *také bez udání důvodů*. Proti tomu podala redakce námitky. Při závěrečném líčení teprve vyšlo na jevo, *proč bylo konfiskováno*, tu musil konečně státní zástupce doznat: to je přece napadání anebo pobuřování proti vládním orgánům, poněvadž tam vyobrazen dům místodržitelův. (Hlučná veselost.) Zemskému soudu zdála se historie ta vskutku směšnou a sám toto rozhodnutí zrušil.

Proti tomu státní zastupitelstvo rekurovalo a *vrchní zemský soud konfiskaci potvrdil*. Toť důkaz, jak těžko jest, nalézti zločin. (Výborně!) Jaký důvod udal vrchní zemský soud, že tento titulní list obsahuje přečin § 300? Nejprve se praví: „*Tento tiskopis vyšel v Praze v poslední době*. (Veselost.) Tato okolnost a hledí-li se na nynější poměry v Čechách a na tendence oné strany, k níž, jak všeobecně známo, spisovatel a nakladatel tohoto tiskopisu náležejí«. — Vrchní zemský soud má tudíž už v evidenci příslušníky mladočeské strany. Avšak není správné, že nakladatel je Mladočechem, ale taková chyba může se již přihodit. — Pak praví se dále: »Titul románu »Poslední dnové lidstva,« nevyžaduje nezbytně, aby právě na titule zničen byl dům místodržitelův.“ (Hlučná veselost) To je zcela správné. Neboť doufám, že ve chvíli, kdy nastanou poslední dnové lidstva, místodržitel Thun a jeho dům více nebudou existovat, neboť to přece nenastane již za několik let. »Jest tudíž zúmyslné, že tento palác vyobrazen na titulním listě jako zřícenina, aby rozšiřováním tohoto obrazu popuzováno bylo k neváźnosti vůči místodržiteli jakožto veřejnému orgánu vládnímu.« (Veselost.) Nuže, pánové, **soukromý majetek místodržitele českého jest vládní orgán v plné slávě** (Hlučná veselost) a vrchní zemský soud v Praze spatřuje v tom přečin § 300. Pak žádejte od 16-, 18-, nebo

20letého hocha, aby s takovouto důmyslností ve všem a všude hledal trestný čin, jako zde byl nalezen? Chci tu hned něco připojit. Stalo se v poslední době modou, když se něco podobného cituje, říci: to jest útok na stav soudcovský a tento útok musí býti odmítnut. Nedovolil jsem si nikdy ve svém životě útočit na stav soudcovský a také s naší strany nebyl nikdy podniknut útok na soudcovský stav. (Tak jest!)

Kritisujeme-li špatnou a dle našeho názoru úmyslně tendenční judikaturu, jest to hájení cti a autority stavu soudcovského proti němu samému anebo proti těm, již jej k tomu vedou. Tak se nesmí na věc hleděti. Jestliže zemský soud v Praze sám ničeho v tom nenalezl a vydal rozhodnutí v ten smysl, možno toliko říci: *buď* — a to nelze předpokládat — *appelační senát vrchního zemského soudu nerozuměl* anebo **nejednal z vlastní vůle.** (Souhlas.) Cos třetího není možno.«

Ministr spravedlnosti dr. hr. **Schönborn** odpověděl takto:

Ctěný pan poslanec (dr. Herold) mluvě o zákonních ustanoveních, jež projednáváme, zasáhl také v jiný obor. Použil příležitosti té, aby promluvil zvláště opět o *záležitostech v Čechách*, o politické správě země a o *osobnosti stojící v čele této správy* a poukázal s jistým zevním **úspěchem** na konfiskační případ, jenž jest předmětem interpelace.

Pochopíte, pánové, že přes to, že mi bylo laskavostí vedle mne stojícího pána popřáno pohlednouti na konfiskovanou kresbu, nemohu dnes o případu tom pojednati, dokud interpelace nebyla podána, dokavad jsem ji bedlivě nečetl a obsah odpovědi své nepromyslil. Jen o jednom tak mimochodem se zmíním. Přiznám se upřímně, že dle živého líčení kresby se strany pana poslance očekával jsem něco zcela jiného, než-li co jsem viděl. Pan poslanec pravil, že Prahu zná. Také já znám Prahu, zejména onu její část, o kterou jde, poněvadž jsem se tam narodil a vyrostl. *Domníval jsem se,* že spatřím na obraze *zřícení všech domů* a všeobecné otřesení (Erschütterung), jak to byl líčil. Jest však velice zvláštní náhoda, že když velkými živelními pohromami celá Praha má se sřítiti v trosky a netoliko Praha, nýbrž, jak pan poslanec pravil, celé Čechy a celý svět

právě jen v Ostruhové ulici řítí se v trosky **jen** *dům místodržitelův*, jak to jest na obraze znázorněno (Veselost) a mimo to jen ještě tak pour honner du drapeau (pro čest praporu) jen špice svatovítské věže se sklání, kdežto *v popředí* **jsou trosky budov**, jaké se tam nenalezají. Viděti tam romanské sloupy, jež v této části Prahy neexistují.«

Dr. Herold replikoval na tato slova ministra spravedlnosti takto: »Jest-li že chtěla J. Excellence dnes buď **sebe** nebo mne — nevím koho — vzhledem ku konfiskaci titulního listu v jisté míře směšným učiniti, musí mi Jeho Excellence přiznati: **někoho** svým výkladem **směšným učinil;** ale *nikoli mne*, *nikoli kresliče*, nýbrž **c. k. vrchní soud v Praze.** (Tak tomu jest!) Avšak Jeho Excellence nalezl přece — a to jest v řeči jeho něčím, co mne neupokojilo — jednu omluvu konfiskace již napřed v tom, že palác hraběte Thuna **ojediněle** (einzig und allein) stojí tam v ssutinách, ačkoli musil přiznati, že *jsou tam také ještě jiné domy* a že kromě toho také snad jen svatovítský chrám trošinku špičku svou naklání. Román ten není však doposud ukončen; ale v prospektu stojí, že chrám, jenž tam stojí neporušen, za všeobecného zemětřesení zůstane bez porušení. Není to fantastický román po způsobu Julesa Vernea, nýbrž jen *román dle představy reka románu*. O tom však nechci šířiti slov. Že však J. Ex. *ihned vycítil*, že tam byl *palác hraběte Thuna úmyslně znázorněn*, zdá se mi býti mezi ním a pražským vrchním soudem *associací myšlének*, o kteréž pomlčím.«

Interpellace, kterou později v témže sezení podal hrabě dr. V. *Kounic*, a která právě tak jako předcházející dvě stati nebyla až dosud v žádném listě otištěna, zněla:

»V lednu 1895 počalo nakladatelství J. R. Vilímka v Praze vydávati román pod titulem *„Poslední dnové lidstva“*, jehož první sešit byl pro titulní illustraci na obálce zabaven a konfiskace nálezem c. k. trestního soudu ze dne 9. ledna 1895 č. ex. 673 potvrzena.

Illustrace znázorňuje, jak z připojené přílohy vysvítá, část Malé Strany v Praze a sice okolí Kajetánského chrámu Redemptoristův, v němž děj románu začíná — v ssutinách,

jež však, a na to upozorňujeme, nebyly způsobeny násilím rukou lidských, nýbrž živelní pohromou — a sice zemětřesením, jak je legendy o posledních dnech lidstva vždy předpovídají a o nichž, jak z titulu románu vysvítá, román pojednává.

Na illustraci není žádného vyobrazení nějaké vládní budovy nebo jakéhokoli úřadního nebo vládního znaku. A přece praví se v rozsudku c. k. zemského co trestního soudu, kterýmž byla konfiskace potvrzena, že spáchán illustrací tou přečin dle § 300 tr. z. a sice pobuřováním proti *jednotlivému orgánu vlády* . . .

Který orgán vlády jest míněn, není v připomenutém výnosu označeno a teprve o námitkách proti nálezu c. k. zemského soudu dne 16. února 1895 prohlásil funkcionář c. k. státního návladnictva, že **tímto orgánem vlády** *míněn jest J. Exc. místodržitel v Čechách* **František hrabě Thun-Hohenštein** a že přečin § 300 tr. z. spáchán vyobrazením jeho paláce — v Ostruhové ulici těsně vedle Kajetánského chrámu — nalezajícího se v ssutinách.

Týž náhled pak jest vysloven také v důvodech rozsudku *c. k. vrchního soudu* ze dne 8. březnа 1895, kterýmž byl rozsudek c. k. zemského soudu ze dne 16. února 1895, jímž byla konfiskace zrušena, změněn a *zabavení znovu potvrzeno.*

V opodstatnění rozsudku toho shledali podepsaní zlé a **povážlivé zmatení právnických pojmů.**

I. *Palác* hraběte Františka z Thunu a Hohenšteina v Ostruhové ulici III. v Praze *není* a *nikdy nebyl budovou vládní* a sice ani stále, aniž dočasně, *poněvadž by musil býti opatřen úřadními odznaky.* Také *nebyl nikdy* jakýmkoli úřadním výnosem *za vládní budovu prohlášen.*

Palác ten jest naopak fideikomisní **soukromý majetek** J. Exc. hraběte Františka z Thunu a Hohenšteina a *nemůže býti nikdy a nikde, nejméně pak c. k. úřadem za vládní budovu nebo docela za symbol vlády nebo za symbol politického programu prohlášen.*

II. *Důvody* připojené rozsudku c. k. vrchního soudu ze dne 8. března 1895 č. 7242 jsou následující tři:

1. Román »Poslední dnové lidstva« — »vyšel v Praze v době poslední«.

2. Jest všeobecně známo, že spisovatel i nakladatel přiznávají se ku straně, jejíž tendence z politických listů denních jest známá a zřejmá.

3. Titul tiskopisu nevyžaduje nutně, aby byly ssutiny paláce hraběte Thuna v Praze na titulní illustraci znázorněny.

»Proto« bylo toto obrazné znázornění paláce do titulního obrazu pojato, aby rozšiřováním jeho bylo popuzováno proti místodržiteli jako vládnímu orgánu vzhledem k úřadní činnosti jeho.

Tuto uvedené důvody právníky i laiky přímo zarážejí, tak že podepsaní vidí se nuceni k *dotazu:*

I. Jest Jeho Exc. panu ministru spravedlnosti opodstatnění rozsudku cís. král. vrchního soudu v Praze ze dne 8. března 1895 č. 7242 známo?

II. *Jest J. Exc. ochotna udati nám některé místo zákona, kterýmž jsou soukromé budovy, paláce, letohrádky nebo jiná stavení členů vysoké vlády a její orgánů prohlášeny za budovy úřadní nebo za předměty, jež symbolicky neb allegoricky znázorňují vládní program?*

III. *Jsou takovéto budovy nějakým zákonním ustanovením před možným poškozením nebo záhubou živelními pohromami, jako bouřemi, zemětřesením, povodněmi, bleskem nebo požárem, zajištěny?*

IV. Když pak všemu tomu není tak, *jest J. Excellence ochotna učiniti přiměřené opatření,* **aby uváděním takových důvodů,** jaké byly výše připomenuty, **v rozsudcích c. k. soudu právnická pověst, jakož i pověst neodvislosti c. k. soudů a tím také zcela přirozeně i povinná důvěra obyvatelstva v objektivnost a nezávislost jejich nebyla ještě více poškozena a podryta, než-li jak už jest?**

Ve Vídni, 4. dubna 1895.

Interpellaci podepsali kromě hraběte dra. V. Kounice poslanci: dr. Kronawetter, dr. Šamánek, Kaftan, dr. Engel, dr. Brzorád, dr. Vašatý, Eim, Sehnal, Rašín, Purkhart, dr. Tuček, Pernerstorfer, dr. Herold, Teklý, dr. Blažek, dr. Kurz, Adámek,

Formánek, König, dr. Kaizl, dr. Dvořák, Krumbholz, dr. Pacák a dr. Dyk.

Odpoví-li ministr spravedlnosti hrabě Schönborn na tuto interpellaci později či nic, jest lhostejno. Odpověděti *může* a také *nemusí*.

Uzná-li důvody interpelace, může býti nařízena i *revise* konfiskační procedury, tak že by záležitost ta projednána byla *ve všech třech instancích poznovu*.

Avšak interessentům: autorovi, illustratorovi a nakladateli jest vše to úplně lhostejno; neboť romanetto již vyšlo celé s novou obálkou, tak že v případu nejšťastnějším, kdyby totiž konfiskace původní illustrace po obnoveném řízení byla uznána za nezávadnou a byl nám celý náklad několika tisíc exemplářů vrácen, nemá obálka pro nás jiné ceny nežli pouhá makulatura a na nejvýše jako upomínka na trnitou dráhu, která jí byla souzena.

Celý tento soudní případ, jehož předmět, pouhá obálka knihy, jest oproti jiným soudům nejnovější doby tak malicherným, že se až hanbíme, že jsme jej sem zařadili tak podrobně, vrhá však na tiskové poměry za našich dob světlo tak charakteristické, že nám podrobnosti prominou snad i čtenářové, kteří nemají z přirozených příčin v takových věcech žádné nebo pranepatrpané záliby.

Možná také, že tento náš spis dostane se náhodou do rukou J. Exc. pana místodržitele hraběte Thuna. A tu bychom si věru přáli, aby *právě této kapitole* věnoval pozornost bedlivější. Zdáť se nám, že by z ní mohl nabyti vědomosti o tak mnohém, co mu snad bylo až dosud ušlo nebo co zdá se mu v Čechách snad i nevysvětlitelným.

A po přečtení kapitoly té zajisté nám také ani Jeho Excellence, aniž kterýkoli jiný c. k. orgán vládní nezazlí, když zařadíme sem ku všem publicistickým a literárním kolegům *důtklivé vyzvání,* **aby o každé konfiskaci** ***kteréhokoli spisu*** **následovali našeho příkladu** ***a použili práva svého k námitkám a právním obranám*** **až po poslední zákonní důslednosti.**

Práva toho nikdo nám neodpírá a také odpírati nemůže. Vzdávati se ho dobrovolně není ani v ohledu právním,

ani politickém na místě. Neboť jen tak přispějeme k vytříbení politicko-právních názorů, po jakých jako občané ústavního státu od let práhneme.

Vyžaduje-li státní résona říše rakouské *nevyhnutelně* — (a politické delikty v ústavních státech z jiných příčin se nestíhají) — aby byly stíhány i takovéto přečiny, jako byl náš, nevíme a také se po tom nepídíme. V ohledu právním byl případ ten právoplatným rozsudkem c. k. vrchního soudu uznán za správný, v ohledu politickém pak nabyl, jak uvidíme, významu, jakého se nikdo nenadál. O žádném z velkých a vážných procesů poslední doby, kdy šlo o tresty několikaletého těžkého žaláře, nebylo totiž jméno J. Exc. pana místodržitele, jeho paláce atd. pronášeno v obecenstvu tak často jako tenkráte, a poněvadž šlo o předmět malicherný, o konfiskaci *pouhé obálky* knihy, možno se domysliti, v jakém asi smyslu.

Béře-li se u nás při konfiskacích také ohled na možné následky politické, neboli se konfiskuje výhradně jen přesně dle ustanovení zákona, nevíme a také se nikdy nedovíme, poněvadž se na to nebudeme nikde poptávati. Ale kdyby nás byl osud — (a díky, že se tak nestalo!) — zavál k suchopárnému studiu práv a posléze z jakýchkoli příčin do úřadovny c. k. návladnictva, kde by nám byl svěřen úkol bdíti nad tiskem, pokládali bychom za první svou povinnost bráti v úvahu netoliko znění zákona, nýbrž také možné — následky politické. A šlo-li by někdy o zákonní ochranu nejvyššího hodnostáře v zemi jako »vládního orgánu«, nespustili bychom nikdy se zřetele, že nutno zachovati se co možná nejopatrněji, poněvadž kromě c. k. orgánů, kteří o konfiskaci rozhodují, existuje také ještě jiný soud a sice *soud lidu*, který posuzuje úřadní činnost všech vládních orgánů i v dobách, kdy nemůže úsudky své pronášeti veřejně.

Vše to jsou však jen soukromé naše náhledy, jež nikomu nevnucujeme, nejméně pak slavnému c. k. návladnictvu, které má o všech těchto a podobných věcech *také své vlastní náhledy* a žádného pokynu nepotřebuje.

K našemu účelu t. j. k objasnění panujících tiskových poměrů v Čechách slouží však vylíčená konfiskační procedura také ještě jinak.

O titulní illustraci *nerozhodli* — (jako *z pravidla* už skoro po čtvrt století o kritikách úřadní činnosti kteréhokoli c. k. vládního orgánu nerozhodují) — *soudcové*, kteří nejsou s vládou v naprosto žádném neb aspoň nahodilém styku, nýbrž — c. k. státním návladnictvím počínaje až po c. k. ministra spravedlnosti — **výhradně jen c. k. vládní orgánové.** A poněvadž o námitkách označen byl funkcionářem c. k. návladnictví místodržitel p. hrabě Thun jako »jednotlivý vládní orgán«, **rozhodli c. k. vládní orgánové ve všech instancích — v záležitosti c. k. vládního orgánu.**

Vše to však jest, jak z mnohaleté praxe víme, různými zákonnými ustanoveními dovoleno. Nelze tudíž pronésti beztrestně ani pouhou pochybnost, že by mohla býti procedura ta pokládána snad za neoprávněnou a nezákonní, a my také pochybnosti té nevyslovujeme.

Avšak případ náš sám o sobě přes veškerou malichernost objektu, o který šlo, jest přece jen zvláštností již proto, poněvadž jest to v celé trestní praxi Rakousko-Uherska *první případ*, kdy byl soukromý majetek »jednotlivého vládního orgánu« postaven právoplatným rozsudkem na úroveň c. k. vládního orgánu samého a obé: jak »vládní orgán«, tak i soukromý jeho majetek zařaděny stejnoměrně pod jeden a týž paragraf trestního zákona.

Nuže — jdi tedy ty bodrý občane český, který máš ústavou zaručená různá práva a především *svobodu slova* podlehající rozsudku soudců z lidu — jdi a pokus se o ryze ústavní zápas s vládou a jejími orgány! Jdi a pokus se — muž proti muži, duch proti duchu — po nejpoctivějším přesvědčení svém zákonními prostředky o svržení vlády, jak ti snad káže tvé politické přesvědčení!

Je to možné?

Odpověď jest prostá a lapidarní: **„Není!“**

Kdo zná zákony a *způsob jich provádění*, ani se toho neodvažuje. A kdožkoli se přece odváží, odvahu svou odpykává.

V jakém státě to tedy vlastně žijeme? **V jaké zemi jest J. Exc. hrabě Fr. Thun c. k. místodržícím?**

Že nežijeme ve státě absolutním nebo despotickém, jest nepopíratelno. Mámeť parlamenty atd. a nikomu nemůže ani napadnouti, že žijeme v zemi, v které by panovala anarchie a nezákonnost, poněvadž pro vše, nač jsme byli upozornili, existují také zákonní ustanovení.

Že bychom však žili v ústavním státě, jak jej známe z theorie, t. j. ve státě, který se těší naprosto všem svobodám jiných států ústavních, jakými jest na př. konservativní království anglické nebo republika francouzská, nebo docela soustátí severoamerická, k tomu přisvědčiti zajisté se nikdo neodváží . . . .

Právní nejistota, v jaké se nalezá již od let publicistika a vůbec veřejný tisk, a zároveň také každý veřejný projev občanstva, jest tak bezpříkladná, že se na podobnou skoro ani nepamatujeme. Kdo nepíše a nemluví pro veřejnost — poctivě z plného přesvědčení svého, nemůže si učiniti ani přibližně pojem o svízelné duševní práci, s jakou jest za našich dob spojeno jakékoli projednávání veřejných záležitostí, chce-li člověk, (a to třeba i nejumírněnější a se zákony nejobeznalejší,) býti práv nejen svému politickému svědomí, nýbrž zároveň také trestnímu zákonu.

Může-li býti někdo z tak smutného stavu věcí v ústavním státě, za jakýž bylo Rakousko r. 1860 prohlášeno, potěšen, nechceme zkoumati; ale fakt jest nepopíratelný: Občanstvo samo ukládá si i v projevech svých censuru dobrovolně — aby nepřišlo v jakýkoli styk s c. k. orgány.

Kritika c. k. orgánů v pravém a ryzém smyslu slova toho neexistuje prostě z té příčiny, poněvadž ji c. k. orgánové — (a to zcela po zákonu) — nemusí ztrpěti nežli v mezích trestního zákona z doby absolutismu. Ústavní svoboda slova podlehající výhradně jen rozsudkům poroty — v Čechách neexistuje. Vyjímaje nepatrný hlouček poslanců, kteří mají volnost slova aspoň v parlamentech, jest každý občan nucen politické své přesvědčení přizpůsobovati trestnímu zákonu z doby, kdy o ústavní odpovědnosti vlády a prostředně i všech její orgánů nebylo ani památky, kdy vláda i orgánové její byli takořka *vším* a občanstvo tak skoro čímsi, »co se *nic* nazývá« . . .

Že J. Exc. pan hrabě Thun jako c. k. místodržitel v Čechách svrchovaně trapný tento stav věcí u nás nezavinil, musíme po pravdě konstatovati. Neniť ani tvůrcem, aniž spolutvůrcem zákonů z doby absolutismu, aniž celé řady jiných pozdějších zákonních ustanovení, dle kterýchž bylo a jest podnes možno, aby na místě porot kontrolovali politické smýšlení a tím také úsudky občanstva o c. k. orgánech — c. k. orgánové.

Smutné a každého ryze ústavně smýšlejícího občana odstrašující tyto poměry právní vyvíjely se, jak víme, znenáhla a byly, když hrabě František Thun nastoupil úřad c. k. místodržitele v Čechách, již po několik roků v permanenci.

Avšak J. Exc. pan místodržitel staroslavného království českého, jehož úřadní činnost jest nyní chráněna a zabezpečena zcela přesně vytknutými zákonními ustanoveními, těchto výhod zákona vždy nepožíval. Byltě druhdy takéž jako kterýkoli jiný šlechtic a občan bez jakékoli zvláštní ochrany zákona a jako člen zákonodárných sborů těšil se *jen* v parlamentech ryze ústavní svobodě slova.

A k této, tedy naprosto neúřadní době pana hraběte Františka Thuna obracíme zřetel a dovolujeme si skromný a přece nad jiné závažný dotaz:

»**Co učinil** *pan hrabě František Thun jako zákonodárce* **na prospěch ryze ústavní svobody slova,** kterou jsme tehdá tak těžce postrádali?«

Nemohouce se pochlubiti znalostí všeho, co pan hrabě Fr. Thun jako zákonodárce podnikal, zdržujeme se zúmyslně odpovědi, zůstavujíce ji oněm, kdož jsou v záležitosti té zasvěcenější nás. Ale bezděky vtírá se nám zajímavá historická vzpomínka z roku, kdy se pan hrabě František Thun narodil. Dne 8. května 1847 učinil totiž kníže Adolf *Lamberg* v sezení stavovského sněmu českého **návrh na zmírnění censury**. Strýc nynějšího pana místodržitele — hrabě **František Thun** šel o krok dále: *Navrhnulť, aby* **stavové čeští přistoupili k petici spisovatelů,** *která byla ve Vídni připravována.*

O obou návrzích rozpředla se živá debata, v kteréž jiný hrabě **Thun — Josef Matyáš** — navrhnul, aby byla žádost za zmírnění censury podána, ale bez ohledu na spisovatele vídeňské.

Co a jak se dále stalo, jest lhostějno; lapidární fakta ta zcela přesně charakterisují politické smýšlení všech tří členů české šlechty, jež jsme byli zejména uvedli...

Za našich dnův censura absolutismu ovšem již neexistuje; ale **existuje**, jak víme, **censura zcela jiného druhu.**

Nuže — optejme se nyní: »Co učinila šlechta česká a zejména všichni šlechtičtí političtí přátelé pana hraběte Františka Thuna jako zákonodárci **ku zmírnění dobrovolné a přece nucené censury** aspoň za vlády Taaffeovy, nežli byl J. Exc. pan hrabě Fr. Thun jmenován c. k. místodržícím v Čechách?

Marně probíráme se ve foliantových sněmovních protokolech říšské rady a sněmu království českého. Nikde není po něčem podobném, jako jsme byli registrovali z roku 1847, ani stopy.

A přece i tito členové šlechty české, jak ujišťují, sledují týž konečný politický cíl, jako celý národ český: *dosažení* **samostatnosti zemí koruny české** *ve smyslu královského reskriptu ze dne 12. září 1871!*

Ale jakž má národ náš cíle toho dosáhnouti nebo se mu třeba jen přiblížiti, když postrádá zákonních zbraní? Jedinou zákonní zbraní k dobývání práv v ústavním státě jest *volné slovo* nepodlehající ani kritice, ani revisi vládních orgánů, nýbrž výhradně porotě.

Máme zákonní zbraň tu k disposici nebo nemáme?

A nemáme-li, v jakém státě, probůh! žijeme? **V jaké zemi jest J. Exc. pan hrabě Fr. Thun místodržícím?**

Nám zdá se, že neodchýlíme se daleko od pravdy, díme-li, že od prohlášení ústavnosti r. 1860 žijeme vlastně v *pouhém* **provisoriu** *ústavnosti*, která byla *bez nás pro nás* uzákoněna, a jejíž více nežli třicetileté zákonodárství jest právě tak provisorní, jako ústavnost sama, poněvadž vyšly z parlamentův svolávaných na základě volebních řádů, jež legální zástupcové národa českého od prvopočátkův »éry ústavní« prohlašují za *řády nespravedlivé*. V témže okamžiku, *kdy budou změněny volební řády, změní se celá fysiognomie parlamentův* a **zákonodárství nastoupí zcela jiné dráhy.**

Do té doby nezbývá nám pouhým občanům, nežli chovati se vzhledem k úřadní činnosti c. k. vládních orgánů vůbec

co nejopatrněji. Neboť ve státě, v němž o kritice vládních orgánů nerozhodují výhradně jen soudcové z lidu, nýbrž mohou, kdykoli jim libo, rozhodovati vládní orgánové — ve státě, jejž bychom tudíž mohli snad nazvati *státem ústavně úřadnickým*, **jest kritika úřadní činnosti vládních orgánů vůbec naprosto nemožna.**

Avšak přes to vše jest i za těchto přímo beznadějných poměrů aspoň jediný druh kritiky netoliko možný, ale zároveň zákonem tak zabezpečen, že žádná státní moc, (nechce-li totiž i ve státě toho druhu, v jakém právě žijeme, jednati zřejmě nezákonně), nemůže ho potlačiti prostě z té příčiny, poněvadž se vymyká netoliko z právomocnosti c. k. návladnictví a c. k. policie, ale i c. k. soudův.

A tohoto druhu zákonní kritiky, kterého nebylo, pokud víme, doposud u nás i jinde nikdy použito, chceme použíti vzhledem k úřadní činnosti J. Ex. pana místodržitele hraběte Fr. Thuna z Hohenšteina.

Chcemeť se pokusit demonstrovati, jak dalece osvědčí se jedině možný zákonní způsob kritiky úřadní činnosti »vládního orgánu«, způsob to, který není pouze jen v interessu nás pouhých ústavních občanů, nýbrž zároveň také ještě jiných faktorův, kteří práv svých dovedou, jak pevně doufáme, hájiti i uhájiti také ještě jiným způsobem, nežli jsou pouhé námitky proti konfiskaci nějakého tiskopisu.

Nežli však přistoupíme k úkolu, jejž jsme si byli vytkli, pohleďněme se aspoň letmo po politických názorech české šlechty, jejímž členem J. Exc. pan hrabě Fr. Thun jest. Ale nikoli šlechty nynější, jejíž politický program, snahy a konečné cíle jsou jaks taks známy, nýbrž zatím české šlechty za dob absolutismu, a vizme aspoň jediný doklad, jak chovala se ku vládě vídeňské a jakých asi byla politických názorů, aby rozdíl mezi **jindy a nyní** vynikl co nejobjektivněji!

Abychom nemohli býti ani v tomto případu káráni z jakékoli úmyslnosti, volíme doklad, jenž jest aspoň v jisté míře v souvislosti s jménem J. Exc. pana hraběte Františka Thuna, a sice zase z r. **1847**, *kdy se pan místodržitel narodil.*

Z tajných sezení stavovského sněmu.

Stavovské sněmy království českého, na kterýchž sněmující nevěnovali národu skoro žádné pozornosti, byly, jak známo, z pravidla **bezvýznamnými parádními sjezdy** velmožův, některých církevních hodnostářů a několika oktroyovaných zástupců měst.

Jediný případ *z celého minulého století*, kdy projednávána na sněmu stavovském záležitost týkající se národa českého, jest z r. 1793, kdy — jak v protokolech sněmovních jest zaznamenáno — vzneslo třiatřicet »původních Čechů« na stavy české **písemní stížnost na násilné poněmčování Čechů**. Hrozili pomstou utiskovaných a výmluvnými slovy líčili, kterak veškeré zlo pochází od Němců a kterak Čechy dospěly k moci, velikosti a blahu jenom v oněch dobách, **kdy král i stavové mluvili česky**. Stavové obmezili se však jen na výmožení stolice českého jazyka na universitě a přes stížnost »původních Čechů« přešli k dennímu pořádku.

Od té doby skoro po celé *půlstoletí* nevěnovali stavové národu českému na svých sněmích pražádné pozornosti. Sněmovali hravě a spíše pro zábavu, než-li k jakémukoli jinému účelu. I v ohledu politickém byly sněmy stavovské naprosto neplodné a bezúčelné. Stavové, ačkoli měli předůležité **právo povolovati** (a tím také **odpírati**) **daně**, práva toho ve skutečnosti nikdy nepoužívali. Obyčejně se sjeli ve svých **červenobílých uniformách**, vyslechli různé vzkazy, návrhy, žádosti a nařízení slavné vlády vídeňské, a když byli v obvyklé loyalnosti a ještě obvyklejší bezmyšlénkovité pohodlnosti o tom neb onom svá vznešená mínění v obvyklé formě zvet-

šelých frásí vyměnili, **přikývli** konečně jako na komando **ku všemu** jako vzorně »seštemované« pagody a opět se ve cti a slávě — *rozejeli*....

Na doklad, jaké »kapacity« — oproti naší době a našim sněmovníkům — zasedaly ještě před půl stoletím v stavovských sněmich a hlasováním »také« rozhodovaly o nejdůležitějších záležitostech království českého, uvádíme jen dva momenty:

V sezení dne 6. dubna 1845 pronesl kníže Hugo *Salm* památná slova, jimiž odůvodňoval nepřítomnost svou při slavnosti *zahájení jízdy na železnici*. Pravilť: »Jde tu o oběť na oltář Mamonu! Má býti slaven skutek, o němž jest pochybno, neposkytne-li více politování hodného nežli potěšitelného — událost podobající se bouřce, jejížto škodlivost jest na ten čas jista, prospěšnost pak pochybna. Není příčiny radovati se, nýbrž potřebí vyčkati, vyplyne-li z železnic dobro nebo zlo!«

V sezení dne 16. prosince téhož roku pak byl čten pamětní spis jednoho z hrabat *Waldšteinů* o krádeži dříví, v kterémž pan hrabě navrhoval pro lesní škůdce *nejkrutější tresty*, jmenovitě tělesné, a žádal, *aby výrok hajného platil za úplný důkaz* a pokuty aby byly vynakládány na prospěch vrchnosti.

Teprve v tomto roce 1845, tedy právě před půl věkem, rozpomenuli se někteří z osvícenějších členův na svá práva a zastyděli se za parádní pouze sjezdy, jež jim byli ctihodní otcové i praotcové jako slavnostní hříčky odkázali. Byla to, abychom tak řekli, tehdejší šlechtická Moderna, která sice již před rokem 1845 pokoušela se o jakés takés opravy; ale teprve připomenutého roku docílila, že došlo k zásadním kontroversím.

V konferenci stavovské deputace s delegovanou dvorskou komisí, která zahájena dne 14. května 1845, četl hrabě *Josef Matyáš* **Thun** jako úvod a k lepšímu obeznámení se o žádostech stavů českých *pamětní spis*, v němž praveno: »Již v nejstarší dávnověkosti a sice před jakýmkoli psaným státním právem radívali se ve státech, *v nichž nepanovala na trůně slepá* **libovůle,** panovníci s velmoži a vynikajícími osobami země, kteří buď dle základní státní smlouvy nebo dle zvlášt-

ních, od nejvyšší moci udělených koncessí povoláni byli k těmto poradám *jako zástupcové země.*"

Dále vykládáno, že takovýmto způsobem vznikla *instituce zemských stavů*, jejichž působnost záleží v **povolování** ***žádaných*** **daní,** v radění se o záležitostech země a jejichž usnesení, dokud nebylo panovníkem potvrzeno, má moc zdržovací. Zemští stavové nezastupují pouze zájmy gruntovních pánů, nýbrž následkem svazku patrimonialního také zájmy poddaných a poněvadž se mezi nimi nalezá vždy též několik purkmistrů, také ještě zájmy obchodní a průmyslové.

V úvahy ty byl vpleten obšírný dějepisný výklad *o rozvoji české ústavy stavovské*, jenž končil slovy, »že působnost stavu znenáhla ovšem přešla na *zemský výbor, který zase sám* **klesl na podřízený úřad, který slepě poslouchal rozkazů císařských úřadův** *a zavíral oči, kdykoli stavovského jmění používáno bylo k účelům jiným*".

Pamětním spisem tím měl býti odůvodněn návrh, aby vláda vídeňská uznala obnovené zřízení zemské z r. 1627 za normalní měřítko stavovských práv a vyslovila platnost všech svobod a privilejí, pokud zemskému zřízení neodporují.

Konference měla průběh klidný a hladký; ale *vláda* sama *všechny žádosti stavů českých zamítla.* Odpověď dána dvorským dekretem ze dne 23. července a zněla v ten smysl, že »císař vždycky má na paměti privileje stavů českých, neméně však také *výhradu,* pod kterou On i Jeho předkové na ně *přísahali.*"

Proti výhradě, jak ji byl vyslovil císař Ferdinand II. (»zřízení zemské rozmnožovati, měniti, zlepšovati a cokoliv sic jus legis ferendae s sebou přináší,«) byli se stavové čeští *ohradili* již usnesením ze dne 23. ledna 1792, poněvadž uvádí se tím celá ústava v pochybnost.

Z té příčiny navrhnul nyní hrabě Albrecht Nostic v zemském výboru, *aby bylo ohražení to opakováno.* Většina zemského výboru, zejména členové stavu duchovního a především na vládě závislí pseudozástupci stavu městského, kteří »neviděli v odpovědi vlády žádného nebezpečí pro svobody stavův,« naproti tomu navrhla, »aby bylo císařské rozhodnutí přijato k uspokojující vědomosti.«

O obou těchto návrzích rokováno v stavovském sněmu dne 9. prosince. Hrabě Bedřich *Deym* měl zde dlouhou a ostrou řeč, kterouž snažil se přesvědčiti většinu, že jest svatou povinností stavů zasaditi se ze všech sil o znovuvymožení porušených práv stavovských. Dokázalť, kterak Ferdinandovo *zemské zřízení* mylně se pokládá za výhradní pramen stavovských privilejí a nejspíše *úmyslně se plete* se slavným jeho *potvrzením* ze dne 29. května 1627. Zemským zřízením zrušeny jenom jednotlivé stavovské privileje, jež se vztahovaly na posloupnost nebo na katolické náboženství a po bitvě na Bílé Hoře pozbyly někdejší své platnosti. *Ostatní svobody* zůstaly však nedotknuty a *platí dosavad* v té způsobě, jak se z jednotlivých zákonů základních od XIV. věku aneb obyčejem vyvinuly. Ferdinand II. jmenuje sice Čechy ve svém patentu zemského zřízení zemí dobytou; avšak *on nesměl používati práva podmanitele*, poněvadž, i když nehledíme na revers králův, že chce všecky privileje potvrditi, **nepozdvihla proti němu zbraň celá země,** *než toliko* — **jedna strana.** Stavové a města, kteří byli věrni zůstali, pojišťovali *nepřetržilost práva*, které jest vysloveno v samém názvu zemského zřízení jakožto *obnoveného.*

K návrhu hraběte *Deyma* vyslovili se stavové čeští, že bezvýminečním vyhražením královým pokládají se ve svých právech za zkrácené. Mimo to zvolena komise, která se měla raditi o prostředcích k ochraně stavovských svobod a **ku obraně proti přechmatům vlády.**

Do Vídně vypravena deputace k císaři; ale **nebyla k panovníkovi vůbec ani předpuštěna.** Rozhodnutí mocnářovo na prosby stavův českých dodáno jako kterémukoli prostému prosebníkovi — *cestou úřadní a* **odsuzovalo stavy české k úplné bezmoci vydávajíc privileje jejich v šanc zcela libovolnému výkladu vlády.**

Tak skončil první *oposiční krok českých stavů, s kterýmiž nyní* **c. k. úřadové,** *slavným guberniem počínaje,* **zacházeli s urážlivou bezohledností, ba tropili si z nich i posměch.**

Zvolená komise pro obnovu stavovských práv ukončila práce své teprve dne 18. února 1847, usnesši se o právním

průkazu nepřetržitosti ústavních práv českých stavů. V průkaze tom upírána obnovenému zřízení zemskému platnost jakožto jedinému základu stavovských privilejí a zároveň vyvraceno učení o královské výhradě. *Korunovační přísaha výhrady té nezná* a každoroční *reversy* vládní po vyřízených postulatech: — »Ochotné svolení stavů nemá býti na škodu neb ujmu jich zachovalých práv a potvrzených od císaře privilejí, svobod a spravedlností,« — dokazují právní platnost ústavy.

Osnova končila návrhem, »aby se stavové slavně ohradili u císaře proti každé jednostranné proměně svých práv a ústavy zemské a aby doložili, *že jsou odhodláni v čas potřeby* **hájiti jich každým prostředkem ústavním«.**

Když však se dne 3. května 1847 stavovský sněm sešel, jevila většina členů přímo nevysvětlitelnou a přece přirozenou vlažnost skoro k veškeré oposici. *Obavy před možnou ztrátou vládní přízně* mnohého zarazily — a tak navrhováno, aby bylo vše odročeno až »k době příznivější«.

Náhodou zemřel v době té arcikníže Karel a deputace stavů, která se vypravila do Vídně ku pohřbu, vrátila se jednak zaražena a postrašena hrozbami, jež tam musila vyslechnouti, jednak obměkčena pochlebenstvím a sliby atd. a snažila se nyní i vlažné již oponenty přiměti k úplnému ústupu.

Usnesení o adrese k císaři nedalo se sice již anulovati a proto usneseno se o adrese co nejloyalnější, z kteréž vše, co v ní mělo býti uvedeno, vypuštěno. Marné bylo úsilí některých členů »ostřejší toniny« jako Deyma, kterýž šlechtickým svým spolubratřím s nejtrpčí ironií vytýkal nestatečnost, nebo knížete Carlosa Auersperga, který se úšklebně posmíval »hloupému chytráctví« dřívější většiny — dne 11. května *proměnil se ústup oposice v pravý útěk!* Bezbarvá adressa zůstala, jak přirozeno, bez účinku . . .

Nicméně již jen několik dní po té — dne 27. května na postulatním sněmu, jenž byl zahájen dne 17. května, — aspoň jeden *oponent*, kníže **Lamberg,** pozvedl hlasu svého, když zahájena debata o vládou žádaném příplatku 50.000 zl. k tak zvanému kriminalnímu fondu. Kníže Lamberg od po-

volení příplatku toho zrazoval řka, že ačkoli jest částka ta sama o sobě nepatrná, schodek ten přece by byl pro státní pokladnici citelný. Dále vyzýval stavy, aby obrátili zřetel svůj k finanční správě, která prodlením třiceti dvou roků nedovedla jiné, než-li státní dluh rozmnožiti a teprve před nedávnem zase uzavřela osudnou půjčku. Ku konci formuloval návrhy své v tento smysl:

1. **Aby vláda budoucně bez svolení sněmu žádných dluhů nedělala,** (při čemž dokázal, že počíná si vláda při uzavírání půjček velmi nezkušeně a od peněžníků (židovských) Finy, Rothschilda, Arnsteina a Eskelesa v povážlivé míře předražována byla).

2. **aby byly státní účty každoročně předkládány sněmu a finanční správa aby byla sněmu odpovědnou;**

3. aby **byrokracie**, *stejně nebezpečná svobodě koruny* **jako zem vyssávající,** byla co možná **obmezena,** počet úředníků a platy jejich zmenšeny, řízení úřadní zjednodušeno a zbytečné psaní odstraněno a místo dosavadních kollegiatních úřadů v administraci, ve finanční a politické správě aby byli všady dosazeni jednotliví, *schopní, poctiví a* **odpovědní** *úřadníci;*

4. aby **soudy**, jak civilní tak i trestní, **byly veřejné a ústní** a aby **před soudem byli sobě všickni**, ani nejvyšší erár nevyjímaje, **úplně rovni.**

Návrhy ty setkaly se s odporem většiny sněmu a zbudily ve vládních kruzích svrchovanou nelibost. Předseda sněmu starohrabě Rudolf Salm, (o jehož názorech nejpřípadněji svědčí vlastní jeho výrok, že jest velká škoda, že bylo mučení zrušeno,) nerozpakoval se knížete Lamberga ve Vídni **denuncovati.**

Následkem toho uděleno smělému oponentu knížeti Lambergovi intimací vysokého dvorského rozhodnutí ze dne 26. října, která byla zemskému výboru dne 6. listopadu dodána — za »nepřístojné návrhy« *ostrá* **důtka** a předsedovi sněmu stavovskému nařízeno, aby na příště vykonával ve sněmovně *přísnější policii.*

V tu dobu ovšem se nikomu ve Vídni, aniž kde jinde ani ve snu nezdálo, že v několika málo měsících — následkem nepředvídaného politického obratu v březnu 1848 —

většina »nepřístojných« návrhů důtkou oblaženého knížete Lamberga uznána bude netoliko za vhodné, praktické a nutné, nýbrž že také bude skutečně provedena.

Nicméně dříve ještě, nežli byla smělému oponentu tomu zmíněná důtka udělena, vzmužil se stavovský sněm k památnému skutku, který stojí za podrobnější vypsání.

Příčinu zavdal týž příspěvek k tak zvanému kriminalnímu fondu, jenž byl již knížeti Lambergovi poskytl příležitost k oposičnímu vystoupení a přiměl jej k podání výše uvedených návrhů.

Z velezajímavé a netoliko poměry, ale i různé osobnosti charakterisující debaty vyjímáme:

Kníže Carlos **Auersperg:** »Tím, že stavové čeští již dříve po dvakrát připomenutý královský postulat povolili, dali pouze svou ochotu na jevo, ale *nezadali svého práva*, a nemůže tím již mimořádně povolená přirážka k dani pokládána býti za povinnost pro všechnu budoucnost. Kdyby však stavové *neměli ani práva daň nepovoliti*, nýbrž jen právo rozhodovati pouze o způsobu jejího vybrání, *stali by se z nich pouze* **jacísi výběrčí daně** — a zadali by tím starodávné, po mnohá století zachované *právo dobrovolného povolování daní*. Jsme tedy na rozpacích, abychom jednak neporušili úcty k osobě J. M. císaři, s druhé strany pak abychom starého, na prospěch vlasti užívaného práva — nezadali.«

Leopold hrabě **Thun** (Excellence) mínil, »aby se dotčených 50.000 zl. stříbra *následkem nejvyššího určitého* **poručení** *J. M. císaři* **nejponíženěji k nohoum položilo«.**

Hrabě Vilém **Wurmbrand:** »Pozoruji, že touto odpovědí J. M. císaře jsou stavové zatlačeni až k nejzažší mezi, tak že nám po mém náhledu nic jiného nezbývá, než-li buď se vlastní rukou zavražditi (morden) nebo se *dát zavraždit* a trpělivě vyčkat, až nám dají poslední ránu — aneb abychom se vzmužili k pevnému úmyslu, úmysl ten zmužile provedli a *tak stůj co stůj znovu dobyli půdy, která nám po právu náleží*. Vším tím však jsou sami stavové vinni, poněvadž **všechno povolujíce vždycky se podrobovali a uhýbali,** **jen** *aby byly splněny* **zase jejich vlastní žádosti**. Z žádo-

stí jejich však nevyplněna žádná, kdežto oběti jejich vždy zdály se býti malé; vždy se jim ukládaly buď požadavky nové nebo staré obnovovaly. O tom, jaká jest povinnost zemských zástupců rakouských, není prý nic ustanoveno; mají prý se při tom spoléhati jen na své hlavy, na své právo a slušnost. **Stavové mají povinnosti** *nejen k vládě, nýbrž* **také k národu.** Neučiní-li zadost povinnostem k vládě ve všem a po každé, jsou pokládáni, když právě ne za úhlavní zrádce, tedy aspoň za nespokojence; nevyhoví-li sněm některé žádosti vlády bez odkladu, tu vláda ihned pouští hrůzu na sněm takovým způsobem, že velice vážení členové sněmu, nalezající se ve státní službě, ostýchají se přes císařské povolání sněmování se súčastniti. *Neučiní-li však stavové zase zadost požadavkům národa*, **stihne je trest nejkrutější — nedůvěra a opovržení.** Když před několika roky stavové k novému životu procitli, neshledali sice k sobě u národa opovržení, ale nevšímavost a lhostejnost. Obé bylo smutné dědictví zůstavené od předkův. Nynější však nemohou již potomkům svým zůstaviti totéž dědictví: lhostejnost, nýbrž buď důvěru a vážnost aneb nedůvěru a opovržení. V případech tedy, *kdy požadavky vlády a národa stojí příkře proti sobě,* **musí se stavové přidržeti práva a pravdy.** Nevčasné *mlčení* bývá někdy horší lži, nepravdivých řečí.«

Bedřich hrabě **Deym** v delší řeči navrhoval, aby stavové od někdejšího usnesení svého neupouštěli, t. j. *aby nepovolili* a sice z té příčiny, **poněvadž J. M. císař neráčil důvodů jejich vyvrátiti.** Neboť zde již nejde pouze o připomenutou nepatrnou částku, nýbrž *o celé zemské zřízení.* Nesmějí-li býti stavové vzhledem k daním, jež se od země požadují, jiného smýšlení, než-li J. M. císař, *proč bývají svoláváni?* Jaký smysl mají slova, jimiž se sněm svolává, »abychom návrhy J. M. císaře zrale a bedlivě uvážili a potom na tom se usnesli, co by J. M. císaři, celému království a nám samým bylo nejpřiměřenější«? Ze zřízení zemského jest patrno, že *stavové mají právo povoliti jen tolik daní* a k tomu jen na takový způsob, **co by jich po jejich přesvědčení země dobře snésti mohla.** Řečník uvedl pak mnoho příkladů, kdy *stavové* již po obnoveném zřízení zemském císaře Ferdinanda II.

žádaných daní buď nepovolili nebo je *obmezili* a odůvodňoval pak historicky i jinak práva zemského sněmu v Čechách.

Hrabě Ervín **Nostic**: Také mne odpověď J. M. císaře velice zarmoutila. Neboť buď musíme býti J. M. císaře neposlušni nebo zrušiti rozhodnutí své ze dne 27. května a *slepě poslouchati rozkazů císařských*. Avšak naše přesvědčení nemohou býti změněna rozkazem J. M. císaře; nýbrž **jedině důvody**. Nežijemeť pod hedvábnou šňůrou (rozuměj tím pověstnou tureckou strangulaci), nýbrž pod spravedlivými panovníky. **J. M. císař nemohl nás sem postaviti jako pouhé figury**, *nýbrž musí chtíti*, **abychom mluvili a povinnosti své konali po svém svobodném přesvědčení**. Aby mohla míti odpověď J. M. císaře ten smysl: **musíte poslouchat** — »*jste sice stavové, ale* **bez práva**; — *formu chci šetřiti, ale* **jádro zrušiti**« — toho se do J. M. císaře naditi nemůžeme. Navrhuji, abychom tedy na svém usnesení setrvali a v jiném spise příčiny toho ještě jasněji vyložili.

František hrabě **Thun**, syn, (**strýc** nynějšího c. k. místodržitele v Čechách): Každý z nás byl při čtení nejvyšší odpovědi J. M. císaře dojat hlubokým zármutkem. Máme opět důkaz, *jak* **špatně** *jest J. M. císař zpraven o naší ústavě zemské*; dále že **nejvyšší úředníci** J. M. císaře neberou si ani práci, aby se s ústavou tou obeznámili a že **byrokracie neostýchá se klásti J. M. císaři do úst slova, která jsou naprosto v odporu s dřívějšími nejvyššími sliby**. Že by J. M. *císař nechtěl šetřiti ústavy, na kterou přísahal*, (rozuměj »české zemské zřízení«, na něž byl J. V. císař Ferdinand o korunovaci složil přísahu), aneb **že by dané slovo nazpět vzal a Sobě odporovati ráčil,** *vše to vůbec předpokládati nemůžeme*. **Obé děje se však v nejvyšší odpovědi.** Nechci ani upozorniti na smutná ona slova v ní, že J. M. císař jest vždy hotov návrhy naše přijmouti, což zní spíše jako posměch než uznání.

Po té vytýkal řečník svému jmenovci hraběti Leopoldovi **Thunovi** nedůslednost, načež pokračoval:

»Neblahým ustanovením vládním jest nám sice cesta veřejnosti zamezena, a nyní jde jen o to, **abychom zadali zemská práva**, *jež máme věrně zachovati potomstvu*. Sta-

vové mají *vyššího soudce*, své **svědomí**! Dějiny tyto listiny prozkoumají a potom se uvidí, **kdo tato práva jakožto drahé dědictví věrně hájil a zastával** *a kdo* **ze strachu** — *od pravdy* a práva se uchýlil. Přijmou-li to stavové, **postaví se** *před zrakoma celého národa i dějin* **na pranýř** a musejí také u J. M. císaře na vážnosti ujmy utrpěti.«

Jan hrabě **Lažanský**: Myslím, že je to první jednání truchlohry, která začala roku 1845 deputací — a že jsou stavové blízci svého konce. My můžeme jíti jen *trojí* cestou; ale dvé z těchto cest nejsou tuze čestné: buďto *vůli J. M. císaře bez podmínky splniti* nebo po této odpovědi pokládati se za zrušené. První cesta jest *servilní*, druhá *samovraždou*. Z té příčiny nezbývá nám nežli *cesta třetí*: **Abychom krok za krokem hájili svá práva jako Spartani**; neboť **zástupce země má za svou vlast obětovati jmění i život**. Nestal bych se nikdy rebellem proti svému králi; ale **milerád dám hlavu za svou vlast!**«

Albert hrabě **Nostic** dokazoval, že povolování daně stalo by se pouhou ceremonií, kdyby **neměl sněm úplnou volnost** některou, *od J. M. císaře žádanou* **daň zemskou nepovoliti**; že by stavové nebyli po tom než-li nějakým úřadem a že by se to naprosto nesrovnávalo s vážnými slavnostmi, s jakými se sněmové konají. Také obyčej **každoročního reversu císařského** poukazuje zřejmě k tomu, že povolením jisté daně pro jeden rok *není sněm již vázán také pro budoucnost tutéž daň povolovati*. Řečník navrhnul, aby stavové a sice in pleno schválili druhý spis k J. M. císaři a aby bylo zatím jen tolik daní rozepsáno, o kolik mezi J. M. císařem a stavy není sporu t. j. **s odečtením nepovolených** 50.000 zlatých stříbra.

František hrabě **Thun**, otec (majorátní pán Děčínský a **děd** nynějšího c. k. *místodržitele* v Čechách) úplně souhlasil s hrabětem Nosticem, poněvadž stavové u J. M. císaře vážnost si zachovají jen tím, *když přidrží se nezvratně svých povinností* a poněvadž se tím *vyvarují* také toho, aby snad vždy a budoucně nemusili ku všemu svolovati — jak se tomu z odpovědi J. M. císaře již snad rozuměti mohlo.

Svobodný pán z **Ehrenburgu** mínil, aby bylo oněch 50.000 zl. stř. bez odkladu povoleno, poněvadž prý stavové nemají žádné příčiny daně té nepovoliti. Příčina byla prý by jen tehdy, kdyby země daň tu nemohla již snésti. Ku konci podotknul, že stavové nemají dle ústavy právo povolovati daně jen pod jistými výminkami.

František hrabě **Thun,** syn: Zdá se mi, že řečník, jenž mluvil přede mnou, mate pojmy výminek. Ostatně toho velice lituji, že jest někdo mezi námi, jenž chce odpověď J. M. císaře bez podmínky schváliti, podrobiti se všem nedůslednostem a spáchati na sněmu samovraždu.

Svob. pán z **Ehrenburgu**: Já netvrdil, že máme se podrobiti všem nedůslednostem. Právo *rozdělení (*repartice) *daní* nám zůstane vždy, jakož i právo daň nepovoliti; ale jen v tom případu, kdyby země daně té již snésti nemohla. Všechny jiné podmínky však jsou neslušné.

Vilém hrabě **Wurmbrand:** Stavové oněch 50.000 zl. ke kriminalnímu fondu nepovolili proto, poněvadž jest nespravedlivo, aby tuto částku, kterou má platit celá země, tedy všickni kontribuenti, platili jenom rolníci. Kdyby stavové takovou neslušnost povolili, tím svou loyalnost neprokáží: **pravou loyalností** *jest:* **zameziti, aby se král nedopustil nespravedlnosti.**

Bedřich hrabě **Deym** obrátil se proti svob. pánu z Ehrenburgu, řka, že pán z Ehrenburgu ústavě zemské vůbec ani nerozumí. Kdyby mělo míti platnost mínění svob. pána z Ehrenburgu, *musilo by se platit tak dlouho, dokud by byla zlatka v kapse,* a při povolování daně nešlo by nežli o otázku: **Máme-li ještě peníze čili nic?** Svoliti k něčemu, co nám nedělá žádnou čest, končil řečník, není ostatně loyalností.

Svobodný pán z **Ehrenburgu** opět se ujal slova; opakoval však jen, co už byl pravil a končil, aby jen stavové královskému slovu důvěřovali a zaplatili.

Rytíř z **Müllerů** (vládou dosazený, tedy oktroyovaný purkmistr pražský, který po prohlášení ústavnosti r. 1848 ihned musil odstoupiti,) mínil, že odpovědí J. M. císaře práva sněmu naprosto ničeho neutrpěla; neboť v odpovědi té výslovně jest připomenuto, že není v úmyslu práva stavův tím

zkracovati. Přijde prý jen na to, s kterého hlediště se na věc dívá. Odkud má vláda bráti peníze nežli z výtěžku daní, dokud není stát alchymistou. Kdybych sám byl ministrem financí, neznal bych jiné cesty, nežli *buď vypisovat daně nebo dělat dluhy*. Zrušili-li před nedávnem stavové ve své spravedlnosti nepoměr mezi daněmi rustikalistů a dominikalistů, proč medle nyní chtějí, aby útraty ústavů kriminalních uvaleny byly pouze na bedra měst? Jak k tomu ku př. přijde město *Praha*, že musí živiti všechny zločince z krajů berounského a kouřimského? Králův úmysl zrušiti tuto nespravedlivost jest dobrý a proto mají mu stavové v tom býti nápomocni.

Ervín hrabě **Nostic** odpovídaje především svobodnému pánu z Ehrenburgu pravil, že nejde zde nikdy o výši daně, nýbrž *o zásadu*, a je-li zásada ta slušná. Co se týče slov pana rytíře z Müllerů, nikdo z nás nepravil, že jest spravedlivo, aby útraty kriminálův uhražovala jen města. Naopak — proto že je to nespravedlivé, chceme, aby byly výlohy ty uhražovány z všeobecné státní pokladnice. Proč však by měli útraty ty uhražovati jedině rolníci? Tím chtěla by se jedna nespravedlivost nahraditi nespravedlností jinou.

František hrabě **Thun** (syn) opakoval, co byl pronesl hrabě Nostic a dodal, že by stavové oněch 50.000 zl. povolili, kdyby se dokázalo, že právě taková částka připadá na české statkáře a rolníky, kdyby totiž útraty kriminalní neměly býti uhražovány všemi kontribuenty.

Hrabě Vilém **Wurmbrand** a hrabě Bedřich **Deym** vyslovili se ještě ostřeji proti filipice rytíře z Müllerů, který na to replikoval.

Po té ujal se slova předseda sněmu, správce země, starohrabě Rudolf **Salm.** Prohlásiv debatu za ukončenou oznámil, že dá nyní o tom hlasovati; avšak projevil ještě také své minění řka: Dříve však musím ještě přímo a po pravdě pronésti své mínění: Odpovědí J. M. císaře nejsou práva stavů nikterak zkrácena. J. M. císař ráčil svůj postulat svědomitě dle potřeb země upraviti. Že jest žádaná částka skutečně potřebna, za to ručí sněmu slovo J. M. císaře, v které mají stavové zcela loyalně důvěřovati a to tím více, poněvadž jako provincialní (?!)

sněm o potřebách celé říše souditi nemohou. Z té příčiny přistupuji úplně k návrhům J. Exc. hraběte Leopolda Thuna, svobodného pána z Ehrenburgu a pana purkmistra rytíře z Müllerů. Neboť *stavům není odejmuto právo* **raditi** *se o postulatech J. M. císaře*, nýbrž byli jen **přísně vybídnuti,** *aby*, čeho jest potřebí, *povolili*, čímž naopak právo jejich povolovací se uznává. Stavové mají však užívati práva svého jen ku prospěchu země, jinak ho zneužívají. Že však J. M. císař chce oněch 50.000 zl. rozvrhnouti pouze na daň pozemkovou, stalo se *snad* z té příčiny, poněvadž nepatrná tato částka nedala by se *snad* dobře na ostatní daně rozvrhnouti. *J. M. ráčil až dosud se stavy jako dobrý otec mluvil a jako otec výstrahu dávat;* — varujme se, aby **podívení otcovo** *nezměnilo se* **v pánovu nemilost.**

František hrabě **Thun** (syn) ujal se slova.

Předseda starohrabě **Salm** jej přerušil řka, že jest debata ukončena a že bude nyní jen hlasováno.

František hrabě **Thun** (syn): Jelikož pan předseda, který měl debatu jen rekapitulovati, pronesl sám své mínění a také nové důvody uvedl a *tím v debatě pokračoval*, musí býti volno důvody jeho vyvrátiti a v debatě pokračovati. Kdyby bylo pravda, co pravil pan předseda: **kdybychom musili vždycky povoliti všechno,** *co se od nás jako potřebné žádá*, **co by nám byly platny královské reversy!!** *Byli bychom jen* **komedianti v uniformě!** A co by nám prospělo právo, jehož bychom nesměli nikdy užiti?!

Předseda starohrabě **Salm**: Snad jsem chybil, když jsem řekl, že takovým jest moje mínění. Nových důvodů však jsem nepřednesl.

Ervín hrabě **Nostic**: Pan předseda myslí, že z důvěry k J. M. císaři máme povoliti všechno, cožkoliv J. M. císař žádá. Ale státní účty a rozvrhy nesdělává J. M. císař, nýbrž sdělávají je ministři. *A proč bychom neměli J. M. císaři pověděti o ministrech své mínění?* **My zasluhujeme u J. M. císaře tutéž důvěru jako ministři.**

Hrabě Vilém **Wurmbrand**: J. Exc. pan *předseda chtěl* **svobodomyslné zastrašiti** a nesvobodomyslným dáti pokyn, jak mají hlasovati. Pravil také, že nepochopuje, jak mohl

jeden řečník neposlušnost k J. M. císaři prohlásiti za loyalnost; dále chtěl ihned dát hlasovati; ale byl od toho od hraběte Fr. Thuna a hraběte Ervína Nostice zdržen. Já proti takovému jednání protestuji. Pronese-li pan předseda mezi reasumcí debaty také své mínění, musí býti s úplnou vážností a poslušností vyslechnut; ale jest to pokračování debaty.

Předseda starohrabě **Salm**: Nemohu přijímati poučení ani od některého člena stavů, aniž od celého sněmu, nýbrž jen od J. M. císaře. Ostatně nemám ničeho proti tomu, chce-li někdo proti mým důvodům něco namítat.

Hrabě Vilém **Wurmbrand**: Neměl jsem v úmyslu diktovati nějaký sněmovní řád; ale vyhražuji si pro všechnu budoucnost, abych, bude-li pan předseda sám v debatě pokračovati, směl se hlasování opříti a dále mluviti.

Kníže Carlos **Auersperg**: J. Exc. pan předseda pravil, abychom jednáním svým **podivení otcovo** ***nezměnili*** **v pánovu nemilost,** což musí býti vyloženo v ten smysl, jako bychom se byli o něčem usnesli proti zřízení zemskému a proti povinné úctě k J. M. císaři. Takového výkladu my přijmouti nemůžeme a já proti tomu slavně protestuji.

Bedřich hrabě **Deym**: Také já proti oněm slovům páně předsedovým protestuji. Buď je pronesl úřadně nebo jako své soukromé mínění. V prvním případu bylo by to **násilí** ***proti*** *svobodnému hlasování* a **prohlašování nás za velezrádce.** Musím tedy jménem svým vlastním, jakož i jménem celého sněmu pana předsedu žádati, aby se vyslovil, pronesl-li slova ta officielně nebo jen jako své soukromé mínění.

Předseda starohrabě **Salm**: Nemohu své osoby od úřadního postavení svého odlučovat.

Bedřich hrabě **Deym** trval však na tom, aby se pan předseda vyslovil, pronesl-li slova ta z vyššího nařízení.

Předseda starohrabě **Salm**: Slova ta jsou naprostým přesvědčením mým. Musím však podotknouti, že jsem jich nepronesl ze žádného vyššího nařízení. Ostatně jsem zde ve dvou funkcích: *jako člen zemských stavů* a **jako královský služebník**. Znám však jen jednu pravdu, jedno přesvědčení a jedno svědomí. A toto své přesvědčení jsem vyslovil a to nejen jako osoba soukromá, nýbrž i jako přesvědčení, jež

bych pronesl v každém úřadním postavení, v němž bych se vůbec kdy mohl nalezati.

Bedřich hrabě **Deym** diktoval tudíž následující **protest** do protokolu:

»Protestuji a mohu hlasovati jen v tom případu, když totiž předpokládám, že J. Exc. pan předseda pronesl slova ta jen jako *své soukromé mínění* a **nikoli úřadně.**

Ku protestu připojili se všickni přítomní členové stavů českých, vyjímaje stav kněžský a měšťanský a tři šlechtice: J. Exc. hraběte Leopolda *Thuna*, svobodného pána z *Ehrenburgu* a knížete z *Schönburgu*.

Jan hrabě **Lažanský:** Hlasoval bych, i kdyby bylo hlasování spojeno se skutečným nebezpečím, poněvadž **vyhrůžka** nemůže svobodnou mysl zastrašiti. Hlasoval bych zrovna tak, **i kdyby bodáky stály přede dveřmi.**

Ervín hrabě **Nostic** byl téhož mínění, neboť i jeho prý ve svědomitém hlasování nemůže lidská bázeň mýliti.

Albert hrabě **Nostic:** Připojil jsem se k protestu z té příčiny, poněvadž — *kdyby mělo býti* **takovými výhrůžkami** *na stavy naléháno*, **přestalo by veškeré svobodné rokování.**

Po té dal předseda hlasovati o této otázce: *Chtějí stavové berní postulat J. M. císaře v celku přijmouti nebo nechtějí?*

Výsledek hlasování byl, že **dvaceti šesti hlasy** proti *desíti* stavové postulat J. M. císaře **nepřijali.**

Proti přijetí hlasovali ze stavu *panského:* Carlos kníže *Auersperg*, kníže Vincenc *Auersperg*, František hrabě *Thun* (otec), Rudolf hrabě *Morzin*, Jan hrabě *Nostic*, Karel hrabě *Rummerskirch*, Vincenc svobodný pán *Zeszner*, Jan hrabě *Lažanský*, Bedřich hrabě *Deym*, Ervín hrabě *Nostic*, Vilém hrabě *Wurmbrand*, Albert hrabě *Nostic*, Adolf hrabě *Ledebour*, František hrabě *Thun* (syn), Karel hrabě *Althan*, Fr. hrabě *Salm*, svobodný pán z *Aerenthalu*, Vojtěch hrabě *Deym*, Vincenc hrabě *Waldstein*, M. W. svobodný pán *Enis*, Werner svobodný pán *Riese* a Karel svobodný pán *Villani*.

Ze stavu *rytířského:* Václav rytíř *Bohuš*, Václav rytíř *Bergenthal*, Karel *Korb* rytíř z *Weidenheimu* a Vincenc *Brechler* rytíř z *Troskovic*.

Pro přijetí hlasovali ze stavu *panského:* Leopold hrabě *Thun*, kníže *Schönburg* a svobodný pán Jan z *Ehrenburgu*.

Ze stavu *kněžského* všickni přítomní členové: probošt *Pölner*, školastikus Josef *Rauch* a opat kláštera strahovského *Zeidler*.

Ze zástupců *měst* taktéž všickni přítomní členové: purkmistr pražský rytíř z *Müllerů* jako poslanec Starého města, místopurkmistr Antonín *Keller* jako poslanec Nového města, magistratní rada a pekař Josef *Tögl* jako poslanec Malé Strany a magistratní rada Josef *Rokos* jako poslanec Hradčan, kteřížto poslanci ze stavu městského nebyli voleni, nýbrž vládou oktroyovaní purkmistři a radové, čímž vysvětluje se také nejen jejich závislost na vládě, nýbrž i samo neliberální hlasování jejich. Přikyvliť prostě k tomu, co jiní pokládali neb aspoň prohlásili za věc vládě milou. Jako úřadníci nesměli se vůbec ani odvážiti míti také nějaké mínění. Něco podobného vláda Metternichova nejen nestrpěla, ale vždy co nejpřísněji trestala.

* * *

Nezdá se čtenáři po přečtení úrývkovitých těchto řečí, jako by se byl octnul ve světě zcela neznámém a přímo netušeném?

Kdy a kde, ptáme se, četl někdo za celé nové »éry ústavní« o některém sněmovním zasedání referát takového druhu, a podobná slova pronesená ústy českých šlechticů?

Marně se namaháme připomenouti si něco tomu podobného . . . .

Valná většina stavů českých, zmuživši se v předvečer památného roku 1848 k rozhodnému hájení starých a po věky zanedbávaných práv zemského zastupitelstva, osvědčila netušenou mužnost, a díváme-li se na věc se stanoviska nejstřízlivějšího, zahájila činnost svou v tomto směru mnohoslibně.

Od mužův, kteří za brutalního absolutismu Metternichova, (neznajícího ani práva, aniž zákonů, nýbrž jen libovůli,) odvážili se hájiti práva svá a jako zástupci země zároveň také práva království českého takovýmto způsobem,

dalo se pro budoucnost očekávati mnohé, co by bylo i samého Metternicha a všechny jeho servilní stvůry překvapilo.

Zásadní boj stavů českých s vládou vídeňskou o českou ústavu byl zahájen.

Vláda vídeňská však reskriptem ze dne 28. července 1847 na svém postulatu setrvala a právo povolovati daně stavům českým prostě — popřela.

Přes to vše, že opětným zamítnutím hrozilo stavům českým *rozpuštění*, setrvali tito neohroženě na původním snesení. Dne 30. srpna usnesli se totiž podati J. M. císaři nový pamětní spis, v němž odvolávali se poznovu ku svému ***ústavnímu právu*** povolovati daně a zároveň zemskému výboru výslovně zakázali sněmem nepovolenou daň vypsati.

Absolutní vláda Metternichova ovšem si dovedla pomoci hravě. Nejsouc na žádné zákony vázána a řídíc se ve všem pouhou libovůlí, vypsala žádanou daň bez ohledu na usnesení stavovského sněmu a sice proti starobylému zvyku: místo prostřednictvím zemského výboru — prostřednictvím gubernia . . .

Vše, co jsme byli právě o českých stavech v stručnosti vypravovali, projednáváno na hradě pražském v starobylé zasedací síni, do které se po dnes vchází z velkolepého sálu Vladislavského.

Sněmování bylo tajné. Toliko dvéře ze sálu Vladislavského do sněmovny vedoucí byly po celé zasedání otevřeny, tak že každý, kdo chtěl, mohl rokování naslouchati — přede dveřmi.

Přirozenoť, že o tuto vzácnou »čest« skoro nikdo nedbal, obzvláště když každý, kdo se o záležitosti tohoto druhu zajímal, věděl, že stavové čeští nedovedou nic jiného, než-li vyslechnouti přání slavné vlády a posléze ku všemu přikyvnouti.

Sporé a kusé zprávičky, jež o zasedání a rokování dostaly se na veřejnost buď ústním vypravováním nebo stručnými referáty do cizozemských listů, zejména do svobodomyslných »Grenzboten«, skoro nikoho v Čechách nezajímaly.

Teprve o památném zasedání r. 1847 vydán, bezpochyby péčí hraběte Matyáše Thuna, v Hamburku německý spisek,

z něhož již K. Havlíček vážil do »Slovana« ku stati »Česká šlechta«, a jehož jsme i my vedle jiných historických prací použili.

Jinak jsou dějiny stavovského sněmu českého politicky i kulturně bezvýznamny a kromě perspektivy, jakou otvíral líčený závěrek do budoucnosti, také beze vší zajímavosti.

Rok 1848 zasadil však smrtelnou ránu i stavům českým; zasedání dne 30. srpna 1847 bylo zároveň také zasedáním posledním . . .

Události roku 1848 svedly také valnou většinu šlechty české na zcela jiné dráhy. Z počátku někteří vynikající členové její snažili se hověti »duchu času« a zasazovali se o tu onu politickou nebo společenskou reformu společně s národem českým. Avšak za nedlouho jeden po druhém pod různými záminkami a některý i bez nich zůstavil národ český jeho osudu a nebral na politických i jiných záležitostech buď žádného nebo pranepatrného podílu.

Po opětném zavedení absolutismu ovšem i většina někdejších stavovských oponentů opatrně se přizpůsobila novému stavu věcí a zaujala obvyklou u opatrných a o své vlastní blaho pečlivých obhajců práva — »posici vyčkávací«, nebo se střemhlav vrhla do mnohoslibných vln vládní přízně.

Práva stavův a tudíž i práva království českého zůstaveny prostě svému osudu.

Z někdejších stavovských oponentů zvrhnul se nad jiné kníže Carlos *Auersperg*, kterýž opustiv řady stavovské oposice byl hned r. 1852 jmenován rytířem zlatého rouna a r. 1853 tajným radou. A po celou dobu absolutismu setrval skoro jako všickni ostatní členové české šlechty v »posici vyčkávací«.

Líčiti další »činnost« někdejších zastanců práv království českého, jakož i všech oněch členů české šlechty, kteří později — po prohlášení »éry ústavní« r. 1860 — vstoupili společně s celým českým národem v jejich šlépěje, vymyká se úkolu tohoto spisu. Přes to připojujeme jen ještě několik slov, aby byl stav věcí, jaký zavládl za našich dnů, srozumitelnější.

Sotva že r. 1860 pominulo veškeré »nebezpečí«, jež hrozilo za dob absolutismu každému, kdo by byl chtěl zasáhati

v politickou správu říše, objevili se ihned také poctiví i slávylační »diplomati« a »státníci« z kruhů české šlechty, kteří nyní stůj co stůj chtěli hráti »politickou úlohu«.

Kníže Carlos Auersperg byl jedním z nejctižádostivějších a chceme-li, zároveň také nejschopnějších a mimo to v kruzích nejvyšších nad jiné členy české šlechty obliben.

Jelikož mu šlo pouze o politický sport a nikoli o politiku zásadní, právní nebo z přesvědčení, bylo mu úplně lhostejno, s kterou politickou nebo národní stranou v Čechách byl by se dostal do akce; ale znaje poměry a především převahu českého národa nad kmenem německým, byl ochoten »věnovati služby své« národu českému.

Avšak tehdejší vůdcové národa českého s Palackým v čele rozhodli se pro *státoprávní program* hraběte Clam-Martinice a — kníže Carlos Auersperg rozdurděn stal se politickým odpadlíkem. Chtěje stůj co stůj hráti vynikající politickou úlohu zapřel někdejší politické své přesvědčení a stal se — jedním z úhlavních odpůrců státního práva českého jednak z uražené pýchy, jednak z osobní řevnivosti ku Clam-Martinicovi a jeho stoupencům.

Palacký jako historik a muž práva dal přednost programu založenému na nezadatelném a královskými přísahami zpečetěném historickém právu před programem knížete Carlose Auerperga bez jakéhokoli právního podkladu spolehajícího pouze na nahodilé a dočasné utváření se politických poměrův.

Národ český měl tudíž ku své další politické akci pevnou právní půdu; ale nic více . . . Dějiny od r. 1860 až po dnešní den jsou důkazem, že přes všechno úsilí národa českého právo to doposud nezvítězilo — naopak že po nějaký čas triumfoval Schmerling a po něm sám kníže Carlos Auersperg a po něm i jiní jako zapřisáhlí práva toho odpůrci.

Boj o právo to, stvrzené poznovu také ještě královským reskriptem ze dne 12. září 1872 — trvá po dnešní den. Vizme tudíž, jak utvářila se politická situace t. j. jaké stanovisko zaujímá v boji tom tak zvaná historická šlechta česká, jejímž členem byl také pan hrabě Fr. Thun, než-li nastoupil svízelný úřad c. k. místodržícího království českého.

Historická šlechta česká za našich dnů.

Nejsme z těch, kteří by se domnívali, že lidé a především jiným politikové a státníci — nemění své zásady a názory více méně s proměnami, jež se dějí kolem nich. A tak tedy již z předu můžeme zcela klidně a zajisté správně dodati, že nynější »historická šlechta česká« nebo správněji řečeno »konservativní velkostatkáři« nejsou a nemohou už dávno býti takovými jako byli předchůdci jejich v první polovině let sedmdesátých nebo v letech šedesátých a nebo docela před rokem 1848.

Pokládajíce povšechnou charakteristiku celého stavu, ať již jakéhokoli, za jeden z nejtěžších úkolu, nemáme dosti odvahy pokusiti se o charakterisování nynější šlechty české vůbec u porovnání se šlechtou někdejší a klademe sem v náhradu několik slov mnohostranně vzdělaného muže a zároveň objektivního pozorovatele, o němž náhodou vypravujeme v témže románu, jehož illustrovaná obálka byla propadla konfiskaci a dala pak podnět k tomuto spisu.

Muž ten a sice katolický duchovní, vyslovil se k nám před několika lety v tento smysl:

»Za našich dob šlechtic v Čechách už dávno není takovým, jakým byl před rokem 1848. Kdo znal otce a dědy z vlastního názoru, syny a vnuky nepoznává. Šlechtic v Čechách nestaví již paláců, ani chrámů a divadel, nezakládá velkolepých parků, nepořádá více uměleckých koncertů, plesů, carouslů, šlitáží a kavalkad; nesnaží se upoutati k sobě pozornost přepychem a nádherou, ba není více mecenášem umění a

podporovatelem věd a literatury v té způsobě jako druhdy. »Modrá krev« v Čechách vůčihledě »rudne«; šlechtic dnes již skoro úplně »změšťačil.«

Paláce — ovšem ku zcela jiným účelům než-li jindy — chrámy, divadla a jiné velkolepé budovy staví nyní občanstvo, jež si také pořádá plesy, koncerty a jiné zábavy, a jest také, možno-li tak říci, i mecenášem umění, literatury a věd, jež se mu stávají znenáhla potřebou.

Některým tradicím a zálibám otců a praotců, jako honbě a sportu, zůstal šlechtic naší doby věren; jinak, nutno-li, zabývá se vším možným jako kterýkoli jiný přičinlivý občan: spravuje své jmění, bdí nad svými statky, aby výnosnost neklesla, po případě »průmysluje« a spekuluje.

Přes to, že nevyhýbá se stykům s lidem jako jindy, přece se s lidem nesblížil v té míře, aby zájmy obou splynuly v jedno, a zaujímá doposud postavení více méně výlučné.

Jako od nepamětných dob *slouží* po dnes nejraději a nejochotněji *církvi* nebo *státu*, buď jako voják nebo diplomat nebo pouhý úředník a spokojí se z počátku často i s nehrubě záviděni hodnou karierou praobyčejného byrokrata, aby si zjednal formalní kvalifikace k postupu v úřad vynikající, rozhodující.

Někdy dává se také v kurii velkostatkářské, tedy v jisté míře jako privilegovanec, voliti do parlamentův, a s řídkými výminkami zastupuje v nich zájmy svého stavu nebo kurie, která jej zvolila — a podle toho, jak která vláda chová se k jeho názorům politickým, vstupuje buď do řad oposice nebo se připojuje k přívržencům vládním.

Jinak zůstal věren víře svých praotců katoliků, a podporuje snahy klerikalní, kde a jak vůbec může, ba stavívá se ostentativně v tomto vzhledě i do popředí.

Snahy přísně vědecké, umělecké a literarní jsou českému šlechtici naší doby více méně cizí. Možná, že ten onen holduje jim ze skromnosti pouze v soukromí, ale charakteristické jest, že vystupuje na nejvýše jen jako *pouhý dilletant.*

Jako muže iniciativy a myšlénky nenaleznete dnes v Čechách šlechtice skoro nikde a v ničem v popředí, leda jako *statistu v úlohách representativních*, tedy jaksi

jako parádního figuranta — a to již jen v oněch kruzích, kde z různých příčin béře se doposud ohled na zastaralou reklamu pomocí tak zvaných »zvučných jmen«.

Avšak i v **politice** a vůbec ve všech ostatních oborech, v kterýchž jest šlechtic v Čechách činným, *visí osud exklusivního stavu již jen takořka na vlasové nitce.*

Změňte na příklad — a změna ta jest, jak zajisté uznáte, netoliko možná, ale bude k ní časem svým také pracováno — **změňte volební řád do parlamentův pouze jen zrušením kurie velkostatkářské,** zamezte nebo jen obmezte šlechtici přístup ke službě státní nebo církevní, třeba pouze tím, aby nebyl ve službách těch brán obzvláštní ohled na exklusivní původ a při postupu rozhodovala výhradně jen služební kvalifikace, a **šlechtic v Čechách splynul s občanstvem skoro úplně.**«

Kryje-li povšechná charakteristika ta pojem »českého šlechtice« úplně, nechceme rozhodovati a také na tom nezáleží, možno-li tu a tam něco barvy ještě nanésti nebo smýti; v celku zdá se nám býti aspoň přibližně případnou.

Vizme nyní pouhou odrudu »českého šlechtice« — skupinu velkostatkářských státníků a parlamentářů a to ovšem pouze jen oněch, jež jsme uvykli nazývati historickou nebo-li konservativní šlechtou.

Marně slídili jsme však v publicistice české po nějakém obsažnějším neb aspoň objektivním vypsání politických skutkův skupiny té neb aspoň o nynějším poměru jejím k národu českému, abychom místo vlastního, snad strannického úsudku mohli citovati úsudek hodnověrného posuzovatele jiných politických a socialních zásad, nežli ku kterým se přiznáváme.

Na štěstí pojednáno bylo roku 1894 ve sněmu českém **o poměru historické šlechty české k národu českému** a to s různých stanovisek. Především činěny jí různé výtky, jež snaženo se s jiných stran vyvrátiti, až pak posléze i předseda klubu konservativních velkostatkářů ujal se slova a vyložil jaksi aspoň nynější taktický program celé strany.

V budžetní debatě dne 12. února promluvil totiž **dr. Šír** mimo jiné takto:

Šlechta opustila svůj program (Tak jest!), **šlechta opustila český lid** (Tak jest!), šlechta spikla se s Němci (Tak

jest!) a utvořila koalici na ochranu svých privilegií a výsad *proti národu českému* (Výborně!)

To jest tak jasné jako slunce, a tak prosté, že to pochopí každé dítě. Proto jest také směšné, jestliže někdo praví, že my prý, chtíce zakrývati fiasko vlastní politiky živíme v lidu českém oproti »šlechtě«, proti *naší* šlechtě nedůvěru a podezření.

Pánové! Lid náš slyší **slova** té šlechty, (Tak jest!) ale lid náš vidí také **skutky** té šlechty. (Tak jest!) A vida skutky a slyše slova, nemůže pochopiti, že by to byla naše šlechta, (Tak jest! Výborně!), když takto jedná. I chápe se historie, aby se dočetl o této »naší« šlechtě.

A co tomu říká historie? — Že národu našemu nebylo vlastně ani toho popřáno, aby zachoval si svou národní šlechtu, že národní šlechta po bitvě na Bílé Hoře buď byla ze země vypovězena a statky její že byly skonfiskovány a na místo její že dosazeni byli dobrodruhové a vojáci, (Tak jest! Hlas: katané!) kteří neměli žádné lásky k této zemi a kteří neměli žádné útrpnosti s tímto lidem! (Tak jest! Výborně! Potlesk.)

Není tudíž moudré a není šikovné, dotýkati se r. 1620. Ano, pánové, jest to přímo nebezpečné, dnes aspoň, kdy máme a známe konfiskace Bílkovy, kdy máme a známe dějepis Denisův a kdy jest známa historie utrpení národa českého od Rezka.

Ano, pánové, roku 1620, kterého se tak často a rádi dotýkáte, se nedotýkejte! Rok ten na mysl národa českého zbytečně nepřivádějte, neboť při vzpomínce na rok ten vzkypěti musí v každém poctivém Čechu všecka krev při vzpomínce, co ten národ byl a co z něho udělali a jakými prostředky . . .

Ostatně ještě z jednoho důvodu by měla zrovna šlechta o tom roku nejméně mluviti. S bitvou bělohorskou lid český co takový nemá co činiti. (Tak jest!) Tam byla poražena šlechta, která se vzbouřila proti panovníkovi, tam byla poražena *šlechta* proto, *poněvadž nebyla s lidem*; tam byla poražena šlechta, poněvadž od lidu odpadla. Ale lid český nesl potom následky a trpěl za ni (Výborně! Výborně! Tak jest!)

Nedůvěru prý *ku šlechtě živíme!*

Nikoli! Šlechta sama o to všemožně se přičiňovala, aby jí vždy byl národ český Hekubou. Vždyť sám »Vaterland« ještě nedávno konstatoval *naprostou lhostejnost této šlechty k našim kulturním a národním snahám.* Odkud tedy by se vzala důvěra? Co pak učinila kdy tato šlechta pro národ český, pánové, — výminky potvrzují pravidla — a račte dovoliti, abych na důkaz toho, co učinila, přečetl slova vynikajícího muže z národa našeho.

»Je to věru pozoruhodno, tak píše muž ten vynikající, »jak málo illustrac ze stavu šlechtického u nás v literatuře, v poesii a ve vědě se nalézá — jak málo zvláště v porovnání ku prostředkům jeho a příznivého postavení! A v naší národní literatuře stěží jedno neb dvě jména ze šlechty slyšeli jsme zavzníti. A byť i ne vlastním skutkem — zdaž aspoň podporou a peněžitými obětmi něco učinili? **Neníť v žádném národě šlechty k nalezení, kteráž by byla pro všecky vyšší interessy svého národa tak málo činila, kteráž by byla lid svůj v nehodách a útisku tak chabě opustila, jako česká.** Kde z nich který přinesl pro blaho národa oběť, ba jen v nebezpečenství uvedl své interessy osobní a rodinné? **Za služby dvorské, za tučné úřady,** *za laciné statky konfiskované, za bohaté majoráty* **prodali absolutismu a Jesuitům příhlas svůj ku vládě ve vlasti své,** jako Esau prvorozenství své za misu čočky. Tento falešný krok vedl je vždy dále a dále — vždy víc a více stala se šlechta naše navzdor rozsáhlého vlastnictví svého v zemi **šlechtou dvorskou, služebnou.** A tito lidé, kteří od kolika roků pro národ ani stébla nepřeložili, měli by býti hodni jeho zvláštní důvěry a podpory?«

Pánové, tak píše roku 1850, nikoli nepřítel šlechty, ale dr. Rieger. (Hlasy: Slyšte!) A co učinila, pánové, šlechta od roku 1850? Rovněž tolik. Myslím, že platí ještě dnes slova dra. Riegra, a já je podpisuji! Co učinila pro naši literaturu, pro naše umění? A kolik máte salonů šlechtických? Kolik jich navštěvuje naše »Národní divadlo«, kolik ze šlechty vzalo a béře účastenství na našich podnicích národních? A pak chcete, pánové mluviti o důvěře?

Jak jinak vypadá šlechta u národů jiných! Pohleďte na šlechtu maďarskou jen! Kdyby jste byli desátý díl toho učinili pro národ český (Tak jest!), co šlechta maďarská pro lid maďarský, myslím, že by to docela jinak vypadalo v tomto království. V této zemi byly by docela jiné poměry, než jaké nyní vidíme!

V letech šedesátých se zdálo, že šlechta jest ochotna postaviti se v čelo ruchu národního. Zpívaly se tehdá chvalozpěvy, skládaly se tehdá dithyramby na »naši« šlechtu. Však plamen důvěry brzo uhasila chladná skutečnost! Když panstvo zpozorovalo, že za změněné situace nejde ono staré právo koruny české posunouti do dálky, propukl v něm starý jeho *egoismus*. Panstvo zapomělo na svou nedávnou minulost; panstvo opustilo stanovisko, které bylo zaujalo v deklaraci a fundamentálkách. Všecko to vlna času splákla. (Tak jest!) Vše to uloženo jako reliquie, jako vzpomínka z mládí do hrobu zapomenutí.

Šlechta opustila národ český, o nějž opírala tehdá svůj odpor proti vládě vídeňské; **šlechta opustila národ,** který přesně stál při ní, který důvěřoval této šlechtě. *Opustila jej, aby na výsluní dvorní přízně* **zaměnila svůj inkolát český za rakouský** *a prospěch český za domnělý prospěch rakouský*. (Tak jest! Výborně!) Nedůvěřivcům — a bylo dost takových — vždy se dříve říkalo: Pánové! Jen počkejte, až odstoupí tito staří páni, kteří jsou vychováni ještě v duchu absolutistickém a po německu. Jen počkejte, až přijde nová generace! (Veselost).

A proroctví skutečně se vyplnilo. Přišla ta nová generace. My vidíme ty mladé pány kavalíry den co den při práci a ta mladá generace toho tolik provádí, že nám až zrak i sluch přechází.

Myslím, že jest dnes aspoň jasno mezi lidem českým a mezi šlechtou. (Tak jest!) Lid český poznal — je to trpké poznání, — že nemá šlechty. Avšak konečně i trpká pravda jest lepší než-li sladký blud. **Zoufati proto národ český nemusí a nebude** — neboť národ český svou vlastní silou přivedl to tak daleko, že **boj svůj dobojuje i bez této šlechty,**

a když to bude muset býti, — **i proti této šlechtě.** (Potlesk! Výborně!)

Potud urývek z řeči dra. Šíla.

Nechtějmež však býti stranníky! Popřejeme místa i slovům, jimiž byly neb aspoň měly býti buď všechny nebo některé výtky dra. Šíla vyvráceny neb aspoň seslabeny.

Dr. Rieger pronesl se v dlouhé řeči své o záležitosti té do slova takto:

»Pánové, ještě mi dovolte promluviti *o našem poměru k našim pánům velkostatkářům* nebo tak řečené *historické šlechtě.* Strana, k níž já náležím, má s nimi mnohé společné punkty, společný program: my žádáme úctu před náboženstvím a chceme, aby i v praktickém životě byla osvědčena; my žádáme provedení státního práva nejen co se týče korunovace, poněvadž, jakkoliv je velice důležitá co principielní uznání státoprávní osobnosti království českého, přece ještě za důležitější uznáváme při tom, co já z ní vyvozuji a co za nutnou její konsekvenci pokládám: totiž *právo sebeurčení národa* (Výborně!), jeho *autonomii.* A ta autonomie, přeju si, aby byla skutečně provedena počínaje od říše ke sněmu, dolů k okresům a obcím, a myslím, že i v tom ohledu budeme se s našimi německými krajany moci shodnouti a že i oni to doznají, že je v tom ohledu pro ně i pro nás v tom principu samosprávy nejlepší ochrana. Mluvil jsem o tom, co se týče poměru našeho k velkostatku. Tyto věci nás spojují a spolu to přesvědčení, že také na jejich straně je upřímné vlastenectví a upřímná žádost, aby smír mezi oběma kmeny v zemi byl zachován a proveden a že v tom vidí jakési poslání své, aby v té věci stali se mezi námi jaksi prostředníky.

Dnes byla pronesena některá slova (a byl jsem i já citován,) která vyznívala velice trpce a tvrdě proti šlechtě naší. Pánové, jinak v jiných hlavách nežli v našich svět se obrazí. Ti **páni šlechticové jsou,** *abych tak řekl,* **výtvory svých poměrů a svého vychování,** a jest to jakýsi způsob nesnášenlivosti požadovati od nich, aby oni o všem naprosto tak smýšleli, jako my smýšlíme, aneb jako pánové na tamté mladočeské straně. Jestliže jsem já některé přísné slovo proti šlechtě někdy pronesl, mohl bych říci to, co jednou Bismarck

také někomu odpověděl: »Pánové, vy jste posud na tom stanovisku, na tom mínění, které jsem měl já *tenkráte*. Já jsem se od té doby něčemu naučil a zmoudřel jsem.« Já, pánové, mám za to, že *pro nás jest podpora naší šlechty*, chceme-li se domoci našich ideálů, *nevyhnutelnou potřebou* (Tak jest!), *že*, pánové, **od nich nemůžeme** *žádati takové národní nadšení*; vždyť *mnozí z nich* **ani nejsou naší národnosti, ani neznají našeho jazyka,** ale již to jest veliká výhoda, a přál bych si, aby to bylo též přáním našich německých krajanů, že **aspoň** *stojí na stanovisku státního práva* a že chtějí provádění *rovnoprávnosti*. Pánové, častěji se říká, jak oni mohou žíti tak mezi naším lidem! Ale vždyť to není pravda; **oni všichni nežijí mezi naším lidem,** neboť velká část jich mají statky v německých krajích.

Přirozeno jest to, že také na přání a mínění německých krajanů běřou ohled a tedy nemůžete tak naprosto všecky konfiskovati pro sebe. Jestli mně někdo z vás dává za pravdu, že podpory naší šlechty pro provedení svých cílů potřebujeme, tak, pánové, již mně to odpusťte, nesmíte jíti na šlechtu s klacky, musíme jich hledět si získati způsobem slušným.«

Z vývodů těch zdají se nám býti některá konstatovaná fakta nad jiné důležitá.

Předně, že šlechtici čeští jsou jaksi »výtvory svých poměrů a svého vychování« a proto že nelze od nich žádati, aby smýšleli o všem naprosto tak, jako smýšlejí jiní.

Avšak zcela totéž platí i o jiných lidech, nešlechticích. I tito nejsou vlastně ničím jiným, než-li jaksi »výtvory svých poměrů a svého vychování« a proto zajisté tímže právem nelze od nich žádati, aby smýšleli o všem naprosto tak, jako smýšlejí šlechtici.

V tomto vzhledě tedy jest tolerance *na obou stranách* nevyhnutelna a není-li jí, není jinak možno, než-li že dříve nebo později místo k vyrovnání sporných mínění musí dojíti k zásadnímu rozporu.

Neméně důležitým a nad jiné závažným zdá se nám býti další fakt, že *mnozí členové historické šlechty nejsou naší národnosti, že jazyka českého neznají a že mezi českým lidem nežijí.*

Od těchto šlechticů tedy úplného porozumění českému národu vůbec ani žádati nelze, poněvadž nejsou dostatečně instruováni. Ani však stojí na stanovisku státního práva a přejí rovnoprávnosti, jsou tedy v jistém vzhledě — a sice jen v těchto punktech — spojenci národa českého.

Avšak každý takový šlechtic nebo velkostatkář měl by býti aspoň opatrným. Neměl by mluviti a chtít rozhodovati o záležitostech jiných, pro které nemá náležitého porozumění a tudíž také nutné kvalifikace. Neměl by se tlačiti do popředí státních úřadů, kam patří vzhledem k národu českému jen mužové, kteří netoliko stojí na stanovisku státního práva a přejí rovnoprávnosti, nýbrž vyznají se i v jazyku českém a žijíce mezi lidem, znají důkladně všechny poměry.

Pouhá dobrá vůle nikdy nenahradí nevyhnutelně potřebnou znalost poměrův; naopak — musí každou chvíli klopýtnouti a přijíti v nejchoulostivější a pro politickou stranu, ku které poměrův neznalý politik náleží, nejosudnější kolisi s většinou národa.

Nežíti mezi lidem, neznati národa a nevyznati se v jazyku jeho — a přece chtít hráti jinou úlohu, nežli jaká jest politikovi takovýchto nedostatků přirozeně vykázána, jest a zůstane věčně věkův politickým sportem, který se dříve nebo později musí vymstíti na celé straně.

A že *právě jen tento druh politikův české historické šlechty* přispěl v nemalé míře k utváření se napjatého poměru mezi národem českým a konservativními velkostatkáři přiznávajícími se k státoprávnímu programu, netřeba snad ani zvlášť dokládati.

Nejcharakterističtějším připomenutím z řeči dra. Riegra zdá se nám býti závěrek, že — potřebujeme-li podpory naší šlechty, musíme si jich hledět získati!

Koho měl dr. Rieger na zřeteli, zda jen pouhou politickou stranu nebo celý národ, ze slov jeho nevysvítá; ale zdá se, že mínil politické strany. Neboť aby národ hleděl si kteroukoli stranu, tedy i historickou šlechtu získati, zdá se nám býti tak nepřirozeným, jako jest všeobecně známo, že naopak — »šlechta naše« s řídkými výminkami se nenamahala, aby si získala národ neb aspoň aby se s národem tím, s jeho

kulturou atd. obeznámila tou měrou, aby — kdyby někdy potřebovala také ona jeho podpory — nemusila se teprve dávat někým poučovati, v jaké způsobě asi může se podpory té nadíti.

I zde tedy jest také mezi národem a jeho šlechtou nevyhnutelně potřebí jisté vzájemnosti, po kteréž však, jak známo, »naše šlechta« nikdy valně neprahla...

Po dru. Riegrovi proneslo se o záležitosti té ještě několik řečníků s různých stanovisek. Z té příčiny klademe sem aspoň význačnější úryvky.

Dr. Václav **Škarda** promluvil takto:

»Strana velkostatkářská, kteráž v nynějším programu svém vlastně domáhá se jen udržení onoho socialního a politického nadpráví a privilegií, které jí doby dřívější poskytly, zapomíná, že na sklonku století XIXtého tato privilegia pozbyla své podstaty, právní, mravní i hospodářské. Ovšem ve středověku, kdy veřejné právo bylo attributem neomezeného vlastnictví půdy, byl privilej velkostatkářský odůvodněn; ale nyní, když tento právní rozdíl úplně minul, odpadá též důvod pro něj, pro nějaká vaše privilegia. Taktéž jest v ohledu hospodářském veškerý kapitál nemovitý daleko již překonán kapitálem movitým a tu není důvodu, proč by před kapitálem nemovitým měli míti nějakou přednost. A v ohledu mravním, pánové, vždyť to vidíme, že nyní nejsou velkostatky v rukou rodové šlechty, že přicházejí do rukou mnohých finančních spekulantů a bank, tak že není zde žádného důvodu, který se dříve uváděl, nějaké historické kontinuity. My vidíme, že důvod k oprávnění privileje kurie velkostatkářské není ani velikost statku, ani výše daní, nýbrž že je to následkem nahodilé okolnosti, že jakýsi statek je zapsán v deskách zemských. Ježto pak statek v deskách zemských koupiti si může každý, jest celý privilej velkostatkářské kurie prodejný a právo, které na penězích spočívá, nemá právního podkladu. (Výborně!)

Srovnáváme-li veškeré vystupování kurie velkostatkářské a zejména šlechty od počátku našeho politického zápasu, tu vidíme, že *nikdy šlechta nestotožňovala se se snahami našimi*. V celém našem životě vidíme, že šlechta byla ku snahám našim chladnou, indifferentní, a domnívali-li se před-

chůdcové naši před půl stoletím, že mladší generace šlechty stane se částí národa, že žíti bude jakožto šlechta česká, tu události dnešních dnů dokázaly pravý opak. (Tak jest!) Právě ta mladší generace jest nám cizejší a k našim snahám chladnější, než byla generace dřívější.

Či bylo by jinak možné, aby princ Karel Schwarzenberg, kdyby měl pochopení pro český život, pro české snahy, mohl se ozvati hned o svém prvním vystoupení v tomto slavném sněmu proti svaté památce mistra Jana Husi? (Pochvala). Jest viděti, že nemá ani nejmenšího pochopení pro to, co každý věrný Čech jako největší poklad chová v srdci svém. (Hlučná pochvala. Potlesk.)

Nejsme nevděčni! Vše, co jednotlivci z řad šlechtických učinili dobrého pro český národ, my vděčně přijímáme; ale šlechty v celku neviděli jsme nikdy, že by pracovala s námi ruku v ruce. (Tak jest.) A co se týče výsledku politického vedení české šlechty v politice naší, vidíme, že *šlechta fakticky nás vedla od porážky na porážku.*

V letech šedesátých, když z Vídně vál tak zvaný liberální vítr, a šlechta obávala se o své nadpráví, tu zaujímala *aspoň zdánlivě oposiční stanovisko s námi;* ovšem ke skutkům oposice té nepřišlo. Když však roku 1879 hrabě Taaffe převzal regimé cislajtánského systému, a když šlechta nabyla přesvědčení, že vládnouti se bude konservativně, že nemá se čeho obávati o svá práva zvláštní a výminečná, o svá privilegia, tu již bylo po oposici, tu *již bylo po boji státoprávním.*

Když pak roku 1891 lid český vyrval z rukou šlechtě vedení politiky, jeví se nám cíl její činnosti jako řada nepřátelských skutků proti našemu národu. **Vše, co stalo se nepříznivého proti nám, jest spojeno se jmény a se členy české šlechty.** (Hlas: Bohužel.)

Velectění pánové, nedivte se potom, že když vy odlučujete se od českého lidu, český lid vyvozuje z toho pro jednání své konsekvenci a že se odlučuje od vás. Bylo by to též českého lidu nedůstojno, aby hledal pomoci tam, kde se mu pomoci odpírá. My klademe větší váhu na právní přesvědčení českého lidu, nežli na přátelský úsměv čtyř set majitelů několika statků. (Výborně! Výborně! Potlesk.)

Po drn. Škardovi ujal se slova předseda klubu konservativních velkostatkářů hrabě Karel **Buquoy**-*Longueval* a odpověděl — po **německu.**

Mimo jiné připomenul, že nerad polemisuje, a že by nebyl tak učinil ani tentokráte, »kdyby v poslední době se všech stran nebyly činěny jeho straně »výčitky začasté tonem tak prudkým«, že prý jest nesnadno zachovati při nich »klidnou krev«.

Na to pokračoval: »Především jiným činí se nám výčitka, že *strana naše uchýlila se od zásadní půdy, na které stála; vytýká se nám, že jsme politiku svou změnili a* **od českého národa se odloučili a vzdálili.** Výčitku tu nemohu prohlásiti za platnou. V prohlášení, jež bylo konservativním velkostatkem teprve před nedávnem vydáno, byly výčitky tyto tak skoro podrobně vyvráceny. A dnes jsme slyšeli, že prohlášení to bylo vypočteno k tomu, aby byl národ oklamán. Nuže, pánové, to jest váš názor, (oposice totiž) a odpovídá úplně taktice, kterouž se četní pánové oné strany (oposiční totiž) řídí — že totiž odpůrci kladou do úst nepravdy a neupřimnosti, kdežto u vás vše jest ryzou pravdou. V specielním tomto případě musíte mně, *kterýž poměry stran znám*, dovolit tvrditi, že program ten názorům strany skutečně odpovídá. ***My jsme se od českého národa neodloučili,*** ale s jiné strany bylo učiněno vše, **aby byl národ český odvrácen od — nás.** Jsem zajisté posledním, kterýž by vynikající vlastnosti českého lidu bral v pochybnost, kterýž by chtěl popírati, že lid ten v četných dobách svých dějin osvědčil se skutečně velikým. Avšak **českému lidu národu schází** *k získání větších politických úspěchů a k jich udržení, když se jich domohl*, **jedna vlastnost.** Scházíť mu vlastnost, **že nedovede s opatrnou vytrvalostí vyčkati pravého momentu.** Mimo to má ještě dvě vlastnosti, jež mu v ohledu tom velice škodí a sice že snadno věří a snadno se dá vzrušiti. Vlastnosti ty mohl bych, abych v pozdějším výkladu neurážel, nazvati **démonem českého národa.** Bylo by vděčným polem vybrati **z dějin českého národa** periody, kdy tento démon prováděl neblahou hru svou pro národ. Ale já tak neučiním. Poukáži

jen na poslední tři desítiletí. Ukázalo se to hned při státoprávním boji v době trpného odporu! Dnes jsme slyšeli mluviti vynikajícího zástupce českého národa z oněch časů (dr. Riegra), jehož slovům jsme naslouchali s úctou, s tesknosti a nadšením! (Souhlas mezi velkostatkáři a Staročechy.) Ton jeho slov měl týž ráz, jakým se tenkráte rokovalo i o nejdůležitějších otázkách a lišil se zajisté utěšeně od tonu, jakým mluví se namnoze v parlamentech za doby nynější. (Opětovný souhlas.) Ten muž nám dosvědčil, že jsme v oné době věrně stáli národu českému po boku, a jest to z velké části naší zásluhou, že byl *v době pasivní oposice proveden důkaz*, že *svornému státoprávnímu šiku žádná vláda neodolá*, *a že bez českého národa jest parlament parlamentem neúplným!* Kdyby bylo zůstalo déle při tehdejších poměrech, zajisté by výsledky boje státoprávního bývaly mnohem bohatšími! (Souhlas mezi velkostatkáři). Poslední řečník (dr. Škarda) neměl nám činiti výtek pro obeslání říšské rady neboť nás právě jeho strana ku vstoupení do říšské rady, úsilovně doháněla!

Na říšské radě neučinili jsme nic jiného, než že jsme dopomohli **všem českým stranám do většiny,** a kulturní výsledky, kterých tím národ český získal, neměly by se podceňovati a klásti níže než výsledky několika posledních let! (Souhlas mezi Staročechy a velkostatkáři.) Byl to však opět **démon českého národa,** *který nedopřáv mu vyčkati ovoce dlouholeté práce,* **našel své nástroje v zástupcích,** kteřiž mu **nemožné věci slibovali** *pro případ, jestli jim svěří své vedení.*

S toho stanoviska vede ona **strana, jež nyní většinu českého národa zastupuje,** s logickou důsledností boj proti dřívějším zástupcům lidu českého a proti konservativnímu velkostatkářstvu. My však jako *upřímní přátelé českého národa*, nedbajíce všech útoků proti nám činěným, *neupouštíme od svých varovných rad*, podáváme při různých příležitostech stále ještě ruku k smíru, *i snažíme se odvrátiti zástupce českého lidu z bludné cesty, po které kráčejí.*

Vzpomínám porady, ku které nás ona strana pozvala, když se jednalo o podání adresy státoprávní, a zvláště listo-

padové konference, na které jsme brali živého účastenství! Jaké se nám dostalo za ochotu naši odměny? **Takových řečí a článků v časopisech,** *že o jich rázu ani se raději zmiňovati nebudu.* My jsme se nezměnili, za to však *se změnil radikálně způsob boje zástupců národa českého.* Dříve byl český národ zastupován několika svorně pro něj pracujícími stranami! Dnes však *má se celý národ podrobiti diktátu strany jediné!* (Hlučný souhlas mezi Staročechy a velkostatkáři.) Ježto pak **my jakožto strana hrdá a sebevědomá** nechceme se podrobiti tomuto diktátu, hledí strana druhá náš vliv v národě všemožným způsobem zničiti! (Opětovný souhlas.) Řečník obrácen k Mladočechům: Vy pánové, chcete zastupovati celý národ český, pak ale pamatujte, že na vás lpí také zodpovědnost za vše, co se národu tomu přihodí!

Dnes bylo poukázáno k tomu právě z vaší strany, že *český národ musil trpěti za chyby vůdců svých po bitvě bělohorské.* Pánové, to je zákon přirodní, že všichni ti, kdož jdou za nějakými vůdci, musí pykati za jich chyby a neúspěchy, a já přeji ze srdce českému národu, aby nynější jeho zástupci nedodělali se žádných neúspěchů! Bohužel, já o tom pochybuji! (Souhlas mezi Staročechy a velkostatkáři.) Není pochybnosti, že naše spolupůsobení v boji ve prospěch českého národa tím se maří, *když se dostaly na povrch živly, s kterými strana konservativní nikdy jíti nemůže.* Návrh na zavedení **všeobecného hlasovacího práva,** které tu páni autonomisté (Řečník mluvil to ironicky) podali v říšské radě (Veselost), není ničím jiným, než **sblížením se s podvratnými živly, jež strojí pád celé společnosti.** Oni myslí, že by všeobecným hlasovacím právem dopomohli k moci *Slovanům*, kteří tvoří *číselně většinu obyvatelstva v Rakousku,* leč nepamatují na to, že by zvítězily vlastně živly, které by se jen tak dlouho tvářily býti národními, dokud by z toho měly užitek, a jež jsou v podstatě *internacionálními.* Dále vytýkal řečník oposici, že se ráda vydává za zástupce inteligence, ale že jest pro *volební opravu,* která by inteligenci vydala podvratným živlům v podruží. Dále varoval, aby nevěřili slibům kruhů těch, a aby někteří horko-

krevní členové oposice *nesváděli neznalou mládež k politováníhodným činům*, které mládeži mohou přivoditi neštěstí, celému národu pak katastrofu. (Souhlas mezi velkostatkáři.) Posléze napomínal řečník oponenty, aby se nepouštěli na cestu, která vede daleko; ale každým krokem odděluje se více od cíle dosažení českého státního práva a korunovace Jeho Veličenstva za krále českého.

»Věřte mi, pánové« — zvolal — »že i já bych ten den, kdy by Jeho Veličenstvo v moudrosti své svolil, aby mu byla vložena na hlavu koruna svatého Václava, pokládal za nejkrásnější celého svého života! (Pochvala a potlesk mezi Staročechy a velkostatkáři.) Ale, pánové, **než se tak stane,** *jest rozhodně potřebí zaříditi takové poměry, aby veškeří obyvatelé tohoto království bez rozdílu tento čin mocnářův pokládali za milost zvláštní a blahodárnou!* (Hlučný souhlas.)

Po té zmínil se řečník o *volební opravě*, navržené *vládou* Taaffeovou a *vyslovil se proti ní* z důvodů, jež již před tím strana konservativní uvedla, i mínil, že musí dojíti k volební opravě, jež by byla »za daných poměrů« pro všecky třídy obyvatelstva této říše nejspravedlivější, a při které by byla vyřízena též otázka volebního práva sněmu zemského pro radu říšskou i otázka zastoupení menšin, jež by ostrost volebních bojů značně zmírnila.

Řečník zmínil se pak také o koalici v říšské radě a pravil, že jest taktickým sdružením tří velkých stran, které chtějí *usnadniti* provádění prací parlamentárních na základě rovnocennosti stran. Každá strana při tom prý své zásady zachovává, ale vzdává se pro ten čas úsilí za okamžité splnění takových požadavků, které tou dobou na uskutečnění nemají naděje. To prý jest dotvrzeno zejména řečí hraběte Hohenwarta z 15. prosince 1893.

Řečník srovnával poměry v koalici s poměry v zemském výboru, kde zasedají svorně jako přísedící poslanci všech stran, svorně pracují a požívají vesměs za činnost svou plné důvěry. Jiným příkladem ke srovnání s poměrem nynější koalice mohly by prý býti doby křižáckých válek v středověku,

kdy celá řada různých křesťanských států, jež dříve vespolek se svářily a válčily, sdružila se k výpravě proti společnému nepříteli. Ve sdružení tom byli němečtí Hohenstaufové i hrdí francouzští králové, a ti prý by se zajisté divili, kdyby jim někdo pro tehdejší spojenectví činil výčitky, jakoby dali jim v šanc samostatnost svých říší. Do koalice prý může vstoupiti každá strana, která má dobrou vůli ke spolupůsobení *v klidné parlamentární práci* a chce při ní poctivě setrvati, neboť koalice jest prý *ryze obranné sdružení k udržení státu a společenského pořádku* **proti příboji živlů podvratných**, které v jiných státech připravují dynamitovými výbuchy i jinými skutky cestu blížícím se šikům **červené internacionály**.

Já jsem přesvědčen, pokračoval pak, že snad již v brzkém čase zmizí zcela ony osobní rozdíly, jež se nyní zdají býti nesmiřitelnými vůči **hrozícímu boji sociálnímu** a že vznikne veliká koalice, v níž se nezdruží jen tři nynější velké strany, nýbrž všecky strany, které stojí na základě politického pořádku! (Hlučný souhlas mezi Staročechy i velkostatkáři). **Socialní otázka nerozřeší se jen násilnými opatřeními,** *nýbrž též seznáním její příčin, odstraněním skutečných zlořádů a* **návratem na půdu křesťanskou!** (Souhlas.) V otázce té bude *náboženské přesvědčení* momentem velmi důležitým a proto jest otázka náboženská jednou z nejspravedlivějších částí našeho programu.

Ovšem proti násilí musí se společnost opět násilím brániti, i vyzbrojí se k boji s nepřáteli svými, který je nevyhnutelným a v němž všichni obranci společnosti musí býti svorni a sjednoceni pod záštitou nejjasnějšího mocnáře našeho, který všechny národy své miluje stejnou láskou a k němuž v těžkých dobách všichni národové jeho s důvěrou pohlížejí. **Proto hleďme sesíliti všemožně princip monarchistický,** vystříhejme se všeho, co by k nejmenším nedorozuměním mezi mocnářem a jedním z národů jeho vésti mohlo, i varujme se všeho, co by jasný štít věrnosti dynastické sebe menším stínem mohlo zkaliti! (Potlesk a pochvala mezi velkostatkáři a Staročechy.)

Po hraběti Buquoyovi mluvili dr. *Koldinský* a Němec

dr. *Hallvich*, načež ujal se slova Heřman **Janda,** z jehož řeči vyjímáme jen místa o konservativních velkostatkářích.

»Přiznám se upřímně«, pravil, »že jsem čekal z kurie velkostatkářské objasnění situace, že dostane se nám s povolaného místa faktického vylíčení dnešních *smutných poměrův*, dnešního postavení, jež pánové ti (»historická šlechta« totiž) zaujímají vzhledem k národu českému.

Vy tvrdíte, že prý *my* jsme se starali, aby byl národ český od vás odvrácen. Řekněte mi však, **co jste učinili vy, aby lid ten** ***měl — lásku k vám!***

Vy jste mluvili, — já upozorňuji ještě na onu dobu, kdy naše strana nebyla v tomto slavném sněmu tak četně zastoupena jako dnes — jaká slova z vašich lavic přicházela k nám. Pamatujete se zajisté na řeč, kdy se řeklo, **že jest povinností každého konservativního muže,** (a vynikající řečník váš řekl to ze svého přesvědčení osobního,) **potírati liberální zásady, kdekoli se s nimi potká.** Vy, pánové, se pamatujete na onu řeč, kdy byl *persiflován* vešken náš tisk, **svoboda tisku.** Vy se pamatujete na ony řeči, které potom následovaly, když již jsme sem přišli ve větším počtu, kdy bylo mluveno o tom, že **ústava prosincová vžila se v národ,** *a že ústava prosincová má také právo z užívání a ze zvyku.* Vy víte, čím se stalo a kde se pronesla slova, že se má hoditi naše adressa do pece; víte, kdo pronesl známá slova **„o bandě lupičů a žhářů“** . . . A potom že *my* v této defensivě od vás odvracíme lid český?!

Nikoli, pánové! Obraťte se na jinou adressu a hledejte vinu v sobě! (Výborně!)

Vysoce urozený pan předseda velkostatkářského klubu pravil, že český lid jest sveden jakýmsi démonem, — démonem českého lidu — že bývá snadno popuzen, že jest hned rozčilen a že nemá rozumné vytrvalosti a nemůže pravého okamžiku vyčkati.

Pánové! Plná pravda jest to z valné části, aspoň jest pravda, co řekl pan řečník za velkostatky.

Ale, pánové, vy jste onoho rozčilení, onoho enthusiasmu, jakým lid se stavěl podle vás, když očekával svou spásu, taktéž použili. Že se lid následkem toho, že byl ve svých na-

dějích sklamán, obrátil proti vám, jest pánové, jak jsem již řekl, *vinou vaší.*

Lid český vás vítal, stavěl vám slávobrány, volil vás do všech samosprávných sborů, měl radost, že jste s ním. Nikde snad není lid vděčnější vůči jen dosti malé benevolentnosti jako lid český. (Tak jest!) Vy jste to zažili a já *toho lituji*, jak v zájmu lidu, tak v zájmu vašem, *že jste si této lásky vážiti nedovedli.* (Tak jest!)

Po té promluvil Němec dr. Schücker, načež ujal se slova dr. **Kramář**, z jehož řeči vyjímáme taktéž jen místa, jimiž charakterisoval poměr tak zvané historické šlechty k národu českému. Pravilť:

»Pan řečník za velkostatek se chlubil, že stojí na základě křesťansko-socialním; ale kdo stojí na tomto základě, *nemluví o dělnících tak, jako mluvil o nich zástupce velkého statku.* (Výborně!) Jeho svatost papež Lev XIII. ve své encyklice nemluví o dělnících, že jsou to subversivní elementy; (Výborně!) nedovoluje si ten — malý snad — parlamentární prostředek, aby stavěl *na místo dělnictva*, které chce jenom zákonnou cestou dobýti svého práva, různé ty Ravacholy a Vaillanty a jak se všickni jmenují. To není způsob parlamentárního boje, jakého vy vždycky žádáte od nás. (Výborně!)

Papežská encyklika stála **v otázce dělnické** na stanovisku docela jiném. Neviděla v dělnících jenom subversivní element, viděla v nich **element socialním řádem utlačovavaných,** *kterým se musí dáti spravedlnost a kteří se musí povýšiti.* (Výborně!) Vy zde, pánové, stále mluvíte, (jako řečník za velkostatek,) že my jako zástupcové intelligence máme se co nejvíce brániti proti tomu, aby tyto třídy (dělnické) přišly k větší platnosti.

My jsme zástupci intelligence a hájíme intelligenci všady. Ale můžete-li vy dělníky tak odsouditi, že jsou odpůrci intelligence, jest otázka, na kterou snad ani sami nedovolíte si odpověděti kladně.

Možná, pánové, že vy hledáte intelligenci jen tam, kde se čtou zamilované romány. Ale dělníci čtou Marxe a Lassalla, spisy hospodářské. O tom může se souditi, jak kdo

chce. Jaká jest cena románů a jaká jest cena těchto spisů? Vím, že řeknete, že jest lépe čísti romány (Veselost.) a já nechci říci, že jest lépe čísti Marxe a Lassala; ale chci říci, že dělníci mají intelligenci a touhu čísti a že tolik čtou, že nemáte o tom ani ponětí. V jiných kruzích nikde se tolik nečte, jako v kruzích dělnických. (Výborně!) Prosím tedy, nemluvte o dělnících, jako by byli nepřátelé intelligence. Ale, pánové, co vy jste chtěli na místo toho postaviti, co chtěl na místo toho postaviti pan řečník za velkostatek? Že chce sociale Gruppenbildung, a to chce míti ve volebním řádu. Jest sice velmi hezké, když vidíme, jako z nás většina viděla v Meistersängrech, když jde napřed bota, za ní obuvník, potom jdou nůžky a za těmi krejčí atd. (Veselost.) To by bylo velmi pěkné, kdyby to bylo zavedeno v parlamentech, aby tak šli zástupcové. Ale mně se přece zdá, že je to poněkud nebezpečné. V hospodářském a socialním životě jest tolik dělivého. Máte naše národnostní otázky, které nás oddělují. A vy chcete ještě i tyto parlamenty a zastupitelstva lidu rozděliti tak, že již v nich nebude skutečně pranic společného, co by se spojovalo! (Výborně!) Buďte v té věci opatrní a neházejte hesla, která jsou velmi nebezpečná a která by mohla nejvíce škoditi vám.

Posléze obracím se k něčemu, co řekl pan zástupce velkostatku ku konci. Postavilť dělníka v takové světlo, jako by dělníci nebyli než samí Ravacholové a Vaillantové a jako by neměli jiné starosti, než házeti bomby a jiné věci. Já jsem proti tomu co nejrozhodněji protestoval a děkujte, že dělníci nejsou takovými, že chtějí se zákonným způsobem domoci práv. Vaší povinností jest, abyste jim pomáhali a nikoli abyste je hnali na cestu, na kterou zde ukazujete. (Tak jest!) Pan zástupce velkostatku řekl: *„Násilí proti násilí.“* Dobře. To jest také raisona, pánové. To již bylo ve státním životě, ale ne vždy se to dobře vyplatilo. Zejména jest při tom velmi nutno měřiti, ***kde je přesila.*** (Tak jest!) Ale s toho stanoviska nechci o tom mluviti. Mně se to protiví, poněvadž se to protiví tomu, co hlásal pan zástupce velkostatku, poněvadž se to protiví každému křesťanskému citu. ***Takovým způsobem se křesťanská politika nedělá!*** **Násilí proti násilí!** (Výborně!

Potlesk.) Ku konci vyzněla řeč pana zastupce velkostatku ve veliký appell, že se páni velkostatkáři a všichni druzí chtějí seskupiti kolem jediného, co jest zde pevné, — kolem trůnu. Pánové! My nemáme toho daru, abychom ty věci tak často opakovali a myslím, že je to také dosti zbytečné. Takový jistý esprit zde v této věci není vždy nepříjemný. Ale když o tom bylo mluveno, dovolte abychom si také docela obyčejným, klidným rozumem na to trochu posvítili, co to seskupení okolo trůnu znamená.

Pánové! Jeho Veličenstvo císař podepsal **návrh na volební reformu,** *dal jí podati* svým, jak se vždy říkalo a uznávalo, nejvěrnějším rádcem a předložil ji *parlamentu.* **Jeho Veličenstvo císař chtěl z vlastní iniciativy učiniti po právu dělníkům,** *pokud to po mínění vlády šlo v daných poměrech.*

A co jste udělali pánové, vy, *kteří se kolem trůnu kupíte?*

Vy jste hraběte *Taaffea, nejdůvěrnějšího rádce Jeho Veličenstva* (Výborně! Potlesk.) **vyhnali.**

Tak vypadá, pánové, ta *velká loyalnost,* o které se stále mluví, v praxi. Nemějte nám tedy za zlé, když my o tom tolik nemluvíme.«

Po dru Kramářovi mluvil opět Němec Fournier, načež ujal se slova dr. *Vašatý* a po tomto poslanec Emanuel **Tonner,** z jehož řeči vyjímáme následující urývky:

»Národ náš je rozervân na strany, *násilí nabývá vrchu,* ale my víme bohužel z historie, která strana chce násilím co dobývati a není na cestě legální, že pochodí vždy na konec špatně. *Při násilném odporu stavů* proti Ferdinandu I. *byli jsme v právu* a přece to s národem truchlivě dopadlo; ještě hůře pak zdrtila naši troufalost bitva u Mühlbergu!... Dostali jsme se nyní do poměrů, v nichž maříme nejlepší čas vzájemným bojem!...

I kdybychom však byli všichni spojeni, měli bychom se co brániti svým nepřátelům, jak pak můžeme zvítěziti za této rozháranosti?« ...

Později obrátil se řečník k oposici řka: »Nechci vám křivditi, ale toliko myslím, že byste přece neměli odpuzovati

kdyby pokladal každý milostivý úsměv již za potenci politickou. Mam za to, že ti čeští šlechtici, kteří upřimně aspoň pracovali a pracují, nemohou žadati, aby byli jinak posuzováni, nežli ti pracující naši lidé, kteří přicházejí z chatrčí a vísek. (Výborně!)

I šlechtici, stojí-li na výši povinnosti, vědí, že čím výše někdo ve společnosti stojí, tím že jest větší povinnost, kterou mu společnost ukládá, tím méně že smí počítati na uznání, a nejméně pak ten, jemuž je obtižno povinnosti k národu vykonavati. (Výborně!)

To jest, pánové, ten podstatný rozdil mezi vámi a námi. My, věru, šlechty od dobré práce pro národ neodpuzujeme. My jí v této práci nepřekažíme. My však národní práci českého člověka, ať dělníka, ať šlechtice, pokládáme za povinnost, za kterou národní společnost není mu k ničemu zvláštnímu zavázána. (Výborně!)

Závěrek řeči dra. Herolda zněl:

Táži se: Je třeba, abychom umělým způsobem vyhledávali vždy to, co by nás vzajemně urážélo, co by nás vedlo k novým rozporům? Povznesme se přece z toho nizkého, žoldackého, chlebařského zápasu oněch, kteří mají na tomto zápase interess, trochu výše na stanovisko politického prozírání a vmysleme se do situace, že zde, v tomto národě, *v této zemi všichni poctiví a řádní vlastenci* **musejí bojovati za povznesení celého království a celé země.** Povznesme se na toto vyšší stanovisko a budeme viděti, že cesta, která jest nám vytknuta, jest dobrá a jasná. Dokud se to nestane, půjde naše strana touto svou posavádní cestou, která jest sice trnitá a která má skutečně nakupené překážky. Ale čím více překážek se nám na této cestě staví vstříc, tím větší jest u nás chuť k překonání jich. (Výborně!) A čím více překážek zúmyslně se nám staví, tím větší začasté jest nechuť proti těm, kteří tyto překážky staví. (Výborně!)

Nechte nás, pánové, jako my necháme vás, za dosažení našich ideálů kráčeti volnou cestou! Nesnášejte síru a oheň na ubohé naše hlavy, *jako bychom byli nejpodvratnějším elementem*, který chce toto soustátí převrátiti a vyvrátiti ze základů, a bůh ví, co utvořiti.

Po řeči poslance Em. Tonnera učinil hrabě Zdeněk **Thun**, (patrně v souhlasu s většinou konservativních velkostatkářů, kterýmž bylo rozpřádání palčivé záležitosti bezpochyby velice nepříjemné,) návrh *na konec debatty*, kterýž také přijat, načež mluvili již jen generální řečníci: dr. Herold a hrabě J. Ledebur.

Z řeči dra **Herolda** vyjímáme:

»Kdo to, pánové, praví, že *národ český* a jeho političtí zástupcové, zejména na této (oposiční) straně *násilně dobývají* a dobývati chtějí práv pro svůj národ? Slyším a čtu to často; *ale v listech*, kterým na tom záleží, *aby národ český byl potupen a pohaněn před celou veřejností*. Táži se, kdo to praví, že násilí je politickým programem této strany? Kdo může říci, že úsilí rozhodné oposice, (nemá-li zůstati oposicí na papíře,) musí býti násilné? Či snad vy, pánové, kteří jste prováděli passivní oposici, kteří jste podepsali fundamentálky, kteří jste začali odpírati daně, kteří jste se vzpírali positivním zákonům a zřízením státním? Či snad jste také vy dělali oposici pouze na papíře?

Násilí v politickém životě v posledních letech se strany českého národa nebylo nikdy užito. Můžete snad říci a sice mnoho říci, co říkali všelicí nepřátelé našeho národa: že prý tu a tam jakýsi skutek byl proveden. **Násilí, jaké od věků duševně i hmotně bylo pácháno na českém národu,** (Hlučný souhlas,) bylo by vyvolalo v každém jiném národě, byť i měl tak malou trpělivost, jak soudí o českém národě pan hrabě Buquoy, zcela jiné represalie, než-li v národě českém. (Výborně! Souhlas.) A právě to jest *chybou českého národa, že máme té trpělivosti až přes příliš*, (Tak jest! Výborně!) a nikdy si nemůžeme vyčítati, že bychom měli té trpělivosti málo. —

Později obrátil řečník zřetel svůj hlavně k historické šlechtě řka:

Český národ, bohudík! je již tak daleko, že nezná v celé své společnosti žádného zvláštního stavu, který, když něco dobrého vykoná, měl by míti za to zvláštní premium. Každý, kdo se upřímně hlásí k tomuto národu a pro národ ten něco vykoná dle svých sil a svého postavení, koná jen svou povinnost. Národ by klesnul hluboko, jako před rokem 1848,

kdyby pokládal každý milostivý úsměv již za potenci politickou. Mám za to, že ti čeští šlechtici, kteří upřímně aspoň pracovali a pracují, nemohou žádati, aby byli jinak posuzováni, nežli ti pracující naši lidé, kteří přicházejí z chatrčí a vísek. (Výborně!)

I šlechtici, stojí-li na výši povinností, vědí, že čím výše někdo ve společnosti stojí, tím že jest větší povinnost, kterou mu společnost ukládá, tím méně že smí počítati na uznání, a nejméně pak ten, jemuž je obtížno povinnosti k národu vykonávati. (Výborně!)

To jest, pánové, ten podstatný rozdíl mezi vámi a námi. My, věru, šlechty od dobré práce pro národ neodpuzujeme. My ji v této práci nepřekážíme. My však národní práci českého člověka, ať dělníka, ať šlechtice, pokládáme za povinnost, za kterou národní společnost není mu k ničemu zvláštnímu zavázána. (Výborně!)

Závěrek řeči dra. Herolda zněl:

Táži se: Je třeba, abychom umělým způsobem vyhledávali vždy to, co by nás vzájemně uráželo, co by nás vedlo k novým rozporům? Povzněsme se přece z toho nízkého, žoldáckého, chlebařského zápasu oněch, kteří mají na tomto zápase interess, trochu výše na stanovisko politického prozírání a vmysleme se do situace, že zde, v tomto národě, *v této zemi všichni poctiví a řádní vlastenci* **musejí bojovati za povznesení celého království a celé země.** Povzněsme se na toto vyšší stanovisko a budeme viděti, že cesta, která jest nám vytknuta, jest dobrá a jasná. Dokud se to nestane, půjde naše strana touto svou posavádní cestou, která jest sice trnitá a která má skutečně nakupené překážky. Ale čím více překážek se nám na této cestě staví vstříc, tím větší jest u nás chuť k překonání jich. (Výborně!) A čím více překážek zúmyslně se nám staví, tím větší začasté jest nechuť proti těm, kteří tyto překážky staví. (Výborně!)

Nechte nás, pánové, jako my necháme vás, za dosažení našich ideálů kráčeti volnou cestou! Nesnášejte síru a oheň na ubohé naše hlavy, *jako bychom byli nejpodvratnějším elementem*, který chce toto soustátí převrátiti a vyvrátiti ze základů, a bůh ví, co utvořiti.

Nikoliv! My věru podle toho nevypadáme. Nechte nás jíti touto jasnou zřetelnou cestou za našimi politickými snahami!

A spojenců, že prý nehledáme! Nikoli! To není pravda! Já vás zvu všechny, pánové! Pojďte všickni tímto směrem, od kterého my po svém přesvědčení očekáváme spásu a jedinou spásu našeho národa i této říše. Vy řeknete: »My nemůžeme podle svého politického přesvědčení od této cesty očekávati spásu našeho národa i této říše.« Vy řeknete: »My nemůžeme — podle svého politického přesvědčení!« Dobře! Přesvědčujte nás tedy, a v tom, v čem se nerozcházíme, nás podporujte, jako podporujeme my vás, a věc bude dosažena.

Naše politická cesta jest trnitá. My dobře víme, že není pohodlná a že vyžaduje na každém jednotlivci a celém národě velkých obětí. Ale jedno, prosím, abyste odložili v interessu pokojných poměrů v této říši, abyste odložili domněnku, že my z této jasně vytčené cesty se vrátíme. Budeme-li unaveni, možná že si trochu odpočineme; ale jakmile nabudeme nových sil, budeme pokračovati. To jest naše politická maxima. Dříve jsme se vraceli, když jsme účelu svého nemohli dosáhnouti. Nyní jen odpočíváme, a odpočíváme-li, znamená to jen tolik, že sbíráme nové síly. Nových těchto sil musíme však v našem národě ještě mnoho nasbírat. Chceme se seskupit pod svým praporem, seskupit veškeren náš lid. Ale nikoli k vůli popularitě, nýbrž aby lid náš — a tu mluvím také o svornosti, — *aby celý národ náš byl dobré vůle za svorným a jediným cílem.* V tomto směru chceme pokračovati a přesvědčovati náš lid. Nikomu není bráněno, aby touto jedinou svornou cestou kráčel dále. Ale nikdy, a tím také končím, nikdy nebudeme upadati do nějakého lamenta nad slabostí našeho národa a nad možností nějakého úpadku. Upřímnost jest v politice dobrá vlastnost; ale když někdo myslí, že národ má síly nedostatečné a že snad nevydrží příkoří, jež mu denní události mohou způsobiti v budoucnosti, myslí-li tak někdo sám, nesmí to dříve pronésti, dokud se národa nezeptá, chce-li tak národ skutečně.

Jednotlivec může seslábnout a ochabnout, toť věc ryze lidská. On však nesmí jménem národa slabost svou nepříteli

ukazovati, dokud jsou armády ještě v plném bojechtivém šiku, dokud nechtějí platiti za slabé. A národ český, — a co pravím, není žádná vyhrůžka — nechce platiti za národ slabochů. On věru má troufalosti dosti, aby mohl tento boj, který přijal a který jest bojem ideálním a bojem ryze legálním, bojovati prostředky co nejvydatnějšími dále a dále, dokud nenadejde okamžik, kdy bude i na druhé straně uznáno, že národ český bojuje za věc spravedlivou. Já se při tom nebojím, že národ náš přijde k úrazu, a skončím slovy Palackého, který zajisté byl politik konservativní a který ve své závěti pravil: »O národ svůj já se při tom nebojím, třeba by mu souzeno bylo podniknouti zkoušku ohněm a železem. Chováť života zdravého dosti, aby nezahynul v něm a vzkřísil se k životu čilému, budiž to v okolnostech jakýchkoliv«.

Palacký pronesl slova ta v době, kdy politické vědomí našeho národa nebylo ještě takovým jako dnes. A to, co byl muž ten na smrtelném loži, sláb tělem a sláb po denních politických zápasech, v důvěře vyslovil, — jest nám mladší generaci tohoto národa popudem, abychom, když vidíme, že síly druhdy tak slabého národa den co den vzrůstají, kteří máme živou naději, odůvodněnou celou historií tohoto národa, — abychom pro okamžité neúspěchy neztráceli hlavu a o národ náš se nebáli.

Nikoli! My se nebojíme! I když síly naše seslábnou, vyšle národ do boje řadu nových bojovníků, čilejších a svěžejších, až konečně tomuto národu se podaří přesvědčiti i ty, kteří stojí proti němu, aby se postavili *podle* něho. A v interessu velikosti této vlasti i celé říše, v interessu dobrého spolubytí obou kmenův, v interessu kulturního povznesení celého tohoto území dosáhneme konečně kýženého cíle.«

Po dru. Heroldovi mluvil generální řečník konservativního velkostatku hrabě **Ledebur.** Řeč jeho věnována byla z počátku vlastní jeho osobě, pak povšechným poměrům politickým, z kteréžto části řeči může nás Čechy zajímati jen jediná věta. Řečník totiž pravil, že národ český nemá v ministerstvu žádného zástupce. Ale ihned dodal, že prý ***příčinu*** toho nemusí ani udávati. . . . .

Bezpochyby jest to jaksi trest za tak mnohé, co se rozhodujícím kruhům u národa českého nelíbí — a žádným právem národa českého, aby měl v kabinetu také svého zástupce. Vládneť se, jak víme, bez »ministra-krajana« a »historická šlechta« klidně vyčká, až se národ český — polepší a zvolí si jiné zástupce...

Dále prohlásil se řečník pro opětné zavedení *dvojjazyčného vyučování* ve školách středních *„jako za dob absolutismu"*; ale nechce čekati, až by dvojjazyčným vyučováním řádně vyzbrojená nová generace dorostla, nýbrž přeje si, aby k cíli, jehož má býti dvojjazyčným vyučováním dosaženo, pracováno bylo bez odkladu...

Nad jiné poučnými pro nás Čechy jest, že poukázal také ku *konservativnímu programu* z roku **1860.**, (jenž prý »má nyní skoro *historickou* cenu«) a v němž jest také věta: »Chceme především a nad jiné bojovati za *pravdu*, právo a pořádek — *proti lži*, bezpráví a **převratu,** kdekoli a v jakékoli podobě by vystoupily«.

Řečník litoval, že musí říci, že posledně uvedený moment — *pořádku* — vystoupil dnes do popředí a pravil: »Proto jsou *našimi odpůrci* ti, kdož svými agitatorskými řečmi náruživosti lidu rozpoutávají a *s vědomou důsledností pracují ku převratu trvajícího"* (des Bestehenden), z čehož vysvítá, že hrabě Ledebur jest ve všem všudy tak skoro se vším, co a jak právě jest, zcela spokojen a nepřeje si, aby bylo něco změněno, leda by si toho někdy snad přál buď on sám nebo některý z politických jeho stoupenců.

K opodstatnění »oprávněnosti« svých konservativních názorů uchýlil se řečník pro citát do starověku a citoval *Aristotela*, kterýž zajisté neměl na zřeteli všechna ta »přímo vzorná zařízení« naší doby, (po jejichž zachování a udržení hr. Ledebur tak vřele touží,) když napsal: »Co se týče změn veřejných zřízení, nemůže býti nikdy dosti rozvahy; neboť *zavedení* **lepší věci** *přínáší zřídka tolik prospěchu, aby vyvážilo* **škodu,** *jakou nevážení si starých poměrů přináší*..."

A proto, že taková slova byla napsána, ať již autoritou nebo neautoritou v dávnověku a za poměrů, kdy veřejná zřízení s nynějšími nedají se vůbec ani porovnati, myslí bez-

pochyby pan hr. Ledebur, že zavádění **lepších věcí** ***ve veřejném zřízení mělo by se vůbec zanechati***, — leda snad, kdyby on sám nebo někdo jemu podobný něčeho podobného si přál.

Výrokem tím aplikovaným na naši dobu postavil se hr. Ledebur zcela sebevědomě po bok knížete Hugona Salma, kterýž, jak víme, r. 1845 taktéž ve sněmu pronesl památná slova, že není příčiny radovati se z železnic, poněvadž jest třeba vyčkati, vyplyne-li z nich dobro nebo zlo.

Aristotelesovský recept hraběte Ledebura, nabízený sněmovníkům r. 1895, tedy zrovna po půl století, jest však nepoměrně radikálnější. Pan hrabě nechce vůbec ani zkoumati, zda-li snad by se ta neb ona novota mohla osvědčiti, on v slepé úctě před autoritou ***varuje*** zcela bezmyšlénkovitě ***před zaváděním věcí lepších*** a vůbec těžce nese, že jej v úctyhodné této snaze nechce následovati celý český národ neb aspoň všickni poslanci.

Aby pak stanovisko své i svých stoupenců co možná nejobjektivněji objasnil, citoval později opět místo z konservativního programu z r. 1860: »Chceme *bojovati* **pro jednotu Rakouska“**, (dnes mělo by se říci: pro formu dualistickou,) *jak bylo jako říše* **bohem** *založeno*, aby se Evropa nerozpadla (!) (auf dass Europa nicht zerfalle, což, jak známo, nesrovnává se s historickou pravdou, poněvadž státní seskupení zemí nynějšího Rakouska mělo býti ochranou proti výbojnosti Německa). »A poněvadž **chceme rakousko jednotné**, jak bylo **řízením božím** prodlením času různé národy v sobě spojilo, tak chceme také, aby právo a zvláštnosti zemí a národův, jejich jazyk a mravy byly váženy a zachovány« — (což, jak zřejmo, vyznívá tak skoro, jako pozměněný trochu program centralistův a nikoli jako program federalistův opírajících se o fundamenty státního práva českého, jak bylo královskými přísahami korunovačními dotvrzováno a jak se o něm činí zmínka i v pozdějším královském reskriptu ze dne 12. září 1871.)

Řečník však ihned také dodal: »Avšak o **národním** ***státním právu*** **není v programu tom ani slova“**, (což zase nasvědčuje tomu, že program tak zvané historické šlechty nebyl sdělán výhradně jen pro ***národ český***, nýbrž ***pro oba kmeny*** zemi českou obývající, jen že Němci program ten

prostě zamítli a posud zamítají, kdežto Češi se ho přidrželi a teprve nyní z úst potomkův »historické šlechty z r. 1860« se dovídají, že program ten platí jen tehdá, když národ český stane se národem konservativním a *varovati se bude i zavádění věcí* **lepších** ...

V jaký smysl vyzněla řeč hraběte Ledebura vzhledem k poslancům, kteří v tu dobu zastupovali na sněmu zemském *většinu národa českého*, vysvítá z věcné opravy, kterou podal poslanec Špindler řka: »Pan hrabě Ledebur pravil, že **stranu jeho** (»historickou šlechtu«) **dělí nepřeklenutelná propast od strany naší** (svobodomyslné) a uvedl jeden fakt, jehož oprávněnost popírám: že *totiž strana naše domáhá se svých cílů radikální oposicí* — **mocí** — a sice jak doslovně pravil, »Machtopposition«. Poněvadž slovem tím nemohl nic jiného mysleti, *než-li prostředky nezákonné, násilné*, tedy věcně opravuji, že zejména dnes po řeči dra. Herolda a všech řečech, jež byly prosloveny, nebyl naprosto oprávněn k podobnému tvrzení a jménem strany (svobodomyslné) to naprosto odmítám«.

Z věcné opravy té, na kterouž hrabě Ledebur vůbec ani neodpověděl, vysvítá, že generální řečník konservativních velkostatkářů ve své řeči tak trochu jako zcela zapomněl na slova konservativního programu, jež byl sám citoval, a v němž stojí: »Chceme bojovati *za pravdu* ... — a *proti lži* ...“ Poslancem Špindlerem opravené jeho tvrzení pravdou nebylo. Jinak by si byl asi sotva dal ujíti vhodnou příležitost, aby mohl tak závažné obvinění zástupců svobodomyslné strany — přesvědčivě a nezvratně dokázati. — — —

Potud úryvky z památného řečnického turnaje z r. 1894, v němž srazili se na sněmu zemském zástupcové většiny národa českého s tak zvanou »historickou šlechtou« nebo-li konservativními velkostatkáři, kteří ujišťují, že rovněž tak jako národ český vůbec *„stojí na státoprávním programu“*, jak byl již v letech šedesátých formulován.

Řeči poslanců českých, ať svobodomyslných nebo konservativních, jejichž politické programy jsou dostatečně známy, netřeba zvlášť komentovati. Poslanci svobodomyslní, kteří, jak známo, déle třiceti roků ukládali si oproti konservativním

velkostatkářům dobrovolně zdrženlivost v pevné naději, že společnému úsilí podaří se přivésti aspoň některé punkty státoprávního programu k praktické platnosti, uznali konečně — po marném čekání — za nutné vytknouti potomkům někdejších spolubojovníků za státní právo české celou řadu závažných opomenutí a poklésků politických i jiných.

Pokud se výtky ty srovnávají s naprostou pravdou, ví národ český tak dobře jako členové »historické šlechty« přes to vše, že mnohá výtka byla rozhodně popírána.

Rovněž netřeba zvlášť vykládati, že konservativní poslanci čeští, kteří doposud ještě nadějně pohlížejí ku konservativnímu velkostatkářstvu jakožto parlamentárním spojencům, kteří druhdy v záležitostech státoprávních s někdejšími zástupci národa českého (a to všech politických odstinů) hlasovávali, pokládají i nyní ještě »historickou šlechtu« (aspoň v parlamentární činnosti) za živel, s kterýmž nutno udržovati shodu a třeba jen »pro všechny možné případy«.

Vše to však jest známo a proto není jinak možno, nežli že nás nad jiné a snad jedině může zajímati, co jsme do té doby nevěděli, to jest, *jaké stanovisko zaujala „historická šlechta“ k českému národu vůbec.*

Závěrečná řeč hraběte Ledebura jako generálního řečníka za konservativní velkostatek, pak Němce vůbec a konservativní poslance české, jejíž úryvky jsme již z části komentovali, byla řečí situační a proto pro náš účel skoro bezvýznamnou. Poznali jsme z ní toliko řečníka jako muže zkostnatělých názorů konservativních, bojícího se takořka všeho, co třeba jen z daleka páchne jakoukoli novotou.

Nedivíme se tomu ani dost málo. Výlučné vychování a takový též život nemá a nemůže míti jiných následků v zápětí. Hrabě Ledebur jest, jak se zdá, se vším všudy, co jest a především, co již bylo, úplně nebo skoro úplně spokojen a diví se jen tomu, že mohou také ještě existovati lidé, kteří tak nesoudí, kteří si přejí, aby se staly různé a příhodné změny ve všem možném a kteří dokonce naprosto nechtějí a ze všech sil budou se vzpírati tak mnohému, co v dřívějších dobách otcové a dědové hraběte Ledebura po-

kládali netoliko za správné, ale i za výhodné a prospěšné — ovšem jen pro sebe.

Kaliti dočasné štěstí a blaho takovýchto konservativnich neviňátek pokládáme skoro až za hřich. Vše měnící čas poučí je beztoho dosti záhy, jak bezměrně se klamali a trpkost takového zklamání jest dostatečným trestem za duševní lethargii, v jaké lidé tohoto druhu ztrávili nejplodnější část svého života...

Jediné, zač můžeme býti hraběti Ledeburovi aspoň povděčni, jest, že poukázal v řeči své k momentu, jehož si nebyl posud, pokud víme, skoro nikdo povšimnul: že totiž *státoprávní program*, nebo jak pan hrabě pravil, »konservativní program z r. 1860« **není** *programem* **českým**, nýbrž **českoněmeckým**, poněvadž v něm o nějaké národnosti není ani řeči.

Byl-li či nebyl-li program ten v celém svém dosahu — až do poslední písmeny — pokládán za program národa českého národem samým, nechceme zkoumati a poukazujeme jen k tomu, že o prvním táboru lidu na úpatí Řipu přijata byla nesčetnými zástupy lidu českého resoluce, která měla a po dnešní den má taktéž význam politického programu národa českého.

Národ český však politický program svůj doposud definitivně neformuloval. Vše, cožkoli bylo po dnešní den v ohledu tom předsevzato, byly jen pouhé pokusy stanoviti aspoň některé závažné momenty a nic více. V dobách, kdy není o ryze ústavní volnosti slova a tisku ani památky, definitivní programy národův se neformulují. Z té příčiny také pranic na tom nezáleží, byl-li či nebyl-li státoprávní program »historické šlechty« z r. 1860 formulován tak neb onak.

K záležitosti té národ český zajisté se časem svým ještě vrátí a sotva asi půjde na radu k mužům, jakým jest hrabě Ledebur...

Zatím může býti pan hrabě úplně kliden. Za výminečného stavu a vůbec za poměrův, jež zavládly v Čechách od r. 1879, není pro takové věci doba příhodná. Ale až nadejde — a tím může býti pan hrabě jist — dovede si národ český

politický svůj program srektifikovati k úplné spokojenosti — své vlastní...

Nepoměrně důležitější a k našemu účelu — k rozpoznání pravého stavu věcí s nepředpojatého stanoviska — přímo neocenitelnou byla řeč předsedy klubu konservativních velkostatkářů hraběte *Buquoye*, kterou jsme také aspoň v hlavních momentech reprodukovali podrobněji a místy v doslovném překladu.

Podrobme ji tudíž aspoň v jádru kritickému rozboru!

* * *

Dvě věci hraběti Buquoyovi jako řečníku nelze upříti: především jistý klid, byť i jaksi nucený, kterýmž dociluje se začasté trvalejších účinků, nežli řečí rozplameňující pouze jen okamžitě, a skutečnou obratnost polemickou. Nechť stavíme se k řeči jeho na stanovisko sebe příkřejší, vždy naskytají se nám v ní momenty, jež nelze odbyti povrchně několika slovy, nýbrž vyžadují takořka celých pojednání, aby byly s nepředpojatého stanoviska buď vyvráceny nebo třeba jen objasněny.

Hlavní závadou zdá se nám býti v pravdě »diplomatický« talent řečníkův, t. j. umění, neříci, co vlastně říci chceme a říci, z čeho lze si na mnoze vybrati, co kdo chce.

Celá řeč, zdánlivě pouhá polemika, kterou měly býti vyvráceny výtky oposice, výtkami těmi vůbec skoro ani se nezabývá, nýbrž jest založena a důsledně provedena na — sofismatech. Hrabě Buquoy totiž neliči pravého stavu věcí ani lapidárně, aniž podrobně, nýbrž vyloviv tu a tam nějakou jednotlivost staví ji jako charakteristikon celku, čímž méně soudného nebo s pravým stavem věcí nedosti obeznámeného posluchače nebo čtenáře uvádí snadno v omyl a klame.

Kdyby nám nešlo o přesné a nepředpojaté zjištění ryzé pravdy, mohli bychom, znajíce výše vytknutou slabiznu hraběte Buquoye jako řečníka, podrobiti řeč jeho kritice [illegible] přímo macchiavellistickým způsob[illegible], jako byl mluvil on sám a na základě pouhých naho[illegible] sovati. Ale neučiníme ta[illegible] způsobu, jakým by to bv[illegible]

Taktika činiti za jednotlivé nebo třeba i skupinové skutky, po případě třeba výstřednosti zodpovědným celý národ nebo celé jeho třídy nebo třeba jen celé odrudy tříd těch, jest svrchovaně nebezpečnou již proto, že odpůrce může použiti téže taktiky a z ojedinělého zjevu nejbližšího okolí, po případě příbuzenstva nebo z kruhu stoupencův řečníkových souditi netoliko na řečníka samého, nýbrž na celý stav, k němuž náleží.

Pravil-li hr. Buquoy, že strana konservativní nikdy nemůže jíti se živly, jež se dostaly nyní na povrch, nemůže se mu logicky vykládati v neprospěch jeho, poněvadž vyslovil pouze své přesvědčení; ale dodává-li, že *„návrh na zavedení všeobecného práva hlasovacího není ničím jiným, než-li sblížením se s podvratnými živly, jež strojí pád celé společnosti"*, jest to jednak nediplomatické, jednak nelogické obviňování ohromného množství přívrženců všeobecného práva hlasovacího.

Že »podvratné živly« existují, nepopíráme. Ale že by »živlové«, kteří se dostali, jak pan hrabě pravil, nyní na povrch, byli buď vědomé nebo nevědomé stoupenci nebo podporovatelé a vůbec čímkoli jiným vzhledem k živlům podvratným, (což může, ba musí býti ze slov hraběte Buquoye vyvozováno, poněvadž strana jeho nemůže se živly těmi »jíti«,) jest absurdnost tak školometská, že nevíme skoro, jak bychom ji případně označili.

Což kdyby byl některý z poslancův svobodomyslných po řeči hraběte Buquoye povstal a na těžké, byť v sebe uhlazenější formě slovní pronesené obvinění replikoval s ledovým klidem asi v tento smysl:

»Dovolte, pánové! Nechcete-li jíti, jak pravíte, se živly, kteří se dostali nyní na povrch, čímž míněni jsme na jisto jen my, poslanci svobodomyslní, nemůžeme vám v tom brániti. Ale viníte-li nás proto, že jsme přívrženci všeobecného práva hlasovacího, z vědomého nebo nevědomého spojenství nebo ať již úmyslného nebo bezděčného podporování živlů podvratných, aniž byste nám mohli nezvratně dokázati, že jsme jakýmkoli způsobem živly ty podporovali nebo třeba jen podněcovali, musíme proti tomu protestovati.

Avšak oko za oko a zub za zub, jak čteme v zákoně, jenž jest vám, jak tak často ujišťujete, ve všem právoplatným regulativem.

Nechcete-li vy z naznačených příčin jíti s námi, nechceme my z podobných příčin jíti s vámi. Ale nikoli pouze jen proto, že snad se domníváme, že by někdo z vás podporoval živly nějaké, s kterýmiž bychom snad nesympatisovali, nýbrž že jsme přesvědčeni a můžeme také nezvratně dokázati, že v kruzích vašich existovali živlové, s kterýmiž jíti brání nám a zakazuje — čest, živlové tak hnusní, že budí jen opovržení.

My *vám* to ovšem *nevytýkáme*, my *vás nečiníme* odpovědnými za skutky jednotlivců nebo celých skupin vašich kruhů, poněvadž v každém stavu mohou býti a také jsou lidé nejrůznějších povah, snah a skutkův. My jen chceme poukázati k tomu, že i kruhy vaše nejsou ve všem všudy andělsky bezvadny, že i v nich objevují se, byť i třeba jen sporadicky, živlové, jakýchž si sami nevážíte, za kteréž se mnohý z vás snad i hanbí a kterýmiž bezpochyby i opovrhuje.

Abych dokázal, že tomu skutečně tak, slyšte!

V květnu r. 1877 otisknul jeden z vídeňských listů následující zprávu: »Panské sněmovně připadne v sezení příštím za úkol podati rozhodnutí své v záležitosti velmi trapné. Pražské státní návladnictví zaslalo totiž k rukoum předsedy panské sněmovny knížete Carlose Auersperga *žádost, by mohlo soudně zakročiti proti hrab. Jiřímu Bouquoyovi*, členu sněmovny panské pro zločin v § 128. st. z. (sprznění), jehož se byl dopustil na hrab. statku svém (Gratzen) v jižních Čechách. V předběžném vyšetřování přišly na základě výpovědi strany žalující a dvou zjištěných svědkův takové okolnosti na jevo, které přiměly státní návladnictvo k tomu, aby zavedlo trestní vyšetřování proti hraběti.«

Ku zprávě té připojil pražský jeden list následující: »*Jiří* Jan Jindřich de Longueval hrabě *Bouquoy*, baron de Vaux, narozený 2. srpna 1814, pán svěřenských panství Nové Hrady a Rosenbergu c. p., pak statkův Březnice (Pressnitz) u Kadaní a Hauensteinu, čestný rytíř řádu maltézského, c. k. komoří a dědičný člen panské sněmovny, čestný rytíř souverenního řádu Johanitův, vyznamenaný velkokřížem papežsk

řádu sv. Řehoře, jest čelným a nejhorlivějším přívržencem české šlechtické strany ultramontanní a osvědčil jako hodnostář české jednoty katolické vzácnou horlivost agitační. *Několik dní* před ukončením vyšetřování předběžného vypravil se Bouquoy *jako člen deputace z Čech do Říma k papeži.* Ku charakteristice člověka toho slouží tento jeho výrok, jímž oslovil uzavřené shromáždění ultramontánův a jenž tvořil část jeho řeči programní: »Katoličtí mužové, otcové rodin! Pozvedněmež se a bojujme jako jeden muž proti *nemravnosti*, jakáž vnikla do společnosti lidské následkem *liberalismu!* — Tak vypadají ti ultramontanní apoštolé mravnosti a odpůrcové svobody a osvěty!«

Jaký účinek by měl tento, přímo brutalní druh polemiky ve sněmovně, jest lhostejno.

My ovšem vším tím nechceme pranic jiného říci, než-li že »diplomatický« způsob polemik toho druhu, v jaké si byl pan hrabě Buquoy ve své sněmovní řeči, v kteréž z ojedinělých případů abstrahoval na celek a zcela zřejmě zříkal se spolupůsobení s celkem, poněvadž snad jednotlivci něčím se provinili, jest jedním z nejnebezpečnějších pro obě strany. Obzvláště pak pro stranu, ku které se přiznává pan hrabě Buquoy, poněvadž předkům členův strany té věnovala již i historie svou pozornost a nevylovila vždy charaktery, kteří by obstáli před soudnou stolicí potomstva . . .

My však pana hraběte Buquoye, kteréhož jinak pokládáme za muže naprosto neúhonného, nechceme v jeho způsobu choulostivé polemiky následovati, a proto vizme, co konstatoval jako prý **nepopíratelná fakta!**

Jak víme, pravil především, že **někdejší shoda mezi národem českým,** po případě mezi legálními zástupci většiny českého voličstva a **„historickou šlechtou“ více neexistuje.** Avšak ihned dodal, že neshody té není prý vinno konservativní velkostatkářstvo, nýbrž jednak jiná politická strana česká (svobodomyslná), která prý se ze všech sil přičinila, aby národ od konservativního velkostatkářstva odvrátila — jednak **národ sám,** poněvadž prý zase jednou podlehl **svému démonu**: *vznětlivosti a lehkověrnosti.*

Dále pravil, že konservativní velkostatkářstvo *„stálo“* — (ovšem *druhdy*) — »věrně národu českému po boku,« že byl v době té hlavně přičiněním konservativního velkostatkářstva proveden důkaz, *že svornému státoprávnímu šiku žádná vláda neodolá* a že bez českého národa jest parlament parlamentem neúplným.

První a poslední větu potvrzujeme; ale věta prostřední, že »žádná vláda svornému státoprávnímu šiku neodolá,« jest historická nepravda.

Byl-li kdy státoprávní šik v Čechách svorným, bylo to za Schmerlinga a Auerspergův a přece odolala každá z těchto vlád, ba odolala i vláda Taaffeova, neboť »státoprávní program« jest doposud *pouhým programem* a ničím více. Záležitost ta netýká se však nynějších konservativních velkostatkářů a proto zkoumejme, má-li či nemá-li hr. Buquoy pravdu, když pravil, že příčinou konstatovaného rozporu není — »historická šlechta.«

K jádru věci, k obnažení bolavého nervu řečník sám neodvážil se ani přiblížiti, neřku-li, aby se byl pokusil o přesnou diagnosu.

Z celku i podrobností jeho řeči jest nade vší pochybnost zřejmo, že netoliko pouze »mnozí konservativní velkostatkáři,« (jak byl dr. Rieger po pravdě prohlásil,) »nežijí mezi naším lidem«; ale že nežije mezi lidem tím sám hr. Buquoy nebo žije-li, že lid ten přece jen — nezná.

Z celé řeči jeho čiší politování hodná neznalost povahy českého národa, jakož i poměrův, ať již politických, socialních, kulturních nebo jakýchkoli vůbec. Celá místa řeči té nezakládají se na pravdě, nýbrž na pouhých domněnkách, jiná jsou tendenčně přibarvená a ještě jiná nasvědčují skostnatělosti názorův, jež povšechným názorům většiny národa přímo odporují.

Zůstavme však otázku: *kdo* jest vlastně vinen, že někdejší shoda mezi většinou národa českého a konservativním velkostatkářstvem více neexistuje, *zatím nezodpověděnou.* Hrabě Buquoy soudí, že neodcizila se národu českému »historická šlechta,« nýbrž, že byl národ odvrácen od ní a sice přičiněním jiné — strany politické.

Pravda-li to, padá nemalá vina přece jen na konservativní velkostatkáře prostě z té příčiny, že dali si někdejší vliv svůj na lid český jinou politickou stranou podrýti, že neměli dosti politické prozíravosti, aby podrývání vlivu toho postřehli již v zárodku a konečně že neměli v řadách svých dostatečně schopných mužův, kteří by dovedli snahy jiné politické strany aspoň paralisovati a lid český nezvratně přesvědčiti, že míní to konservativní velkostatkářstvo s národem českým upřímně a doložiti vše to také přiměřenými skutky.

Pouhé nějaké prohlášení, že mají se věci jinak, než-li jak snad je jiná politická strana líčí, nestačí. Každá strana politická snaží se nabýti vlivu na lid. A tak také měla učiniti i »historická šlechta«, která však — jak ze všeho, co se po léta dálo i nedálo, vysvitá, — složila tak skoro ruce v klín, aby dokázala, že nevyniká »chybou«, kterou byl hr. Buquoy národu českému připsal, a dovede »s opatrnou vytrvalostí vyčkati — pravý moment«.

»Historická šlechta« tedy vyčkávala a zase i nyní *vyčkává* »vhodný nějaký moment« k nějaké politické akci a pranic toho nedbala a nedbá, že jiná strana politická někdejší vliv její na lid český podrývala a lid ten od »historické šlechty« odvracela.

Vyčkávací tato methoda však jest rovněž tak pohodlnou jako nebezpečnou, jak se to také i na konservativních velkostatkářích osvědčuje. Pozbývajíť, jak sám hr. Buquoy přiznává, vůčihledě vlivu svého na český lid, kterýž jim byl druhdy skoro slepě důvěřoval, a nemají pro to jiného léku, než-li výtky, že nejsou tím vinni oni, nýbrž někdo jiný, jacísi *„svůdci“* a mimo to i *sám lehkověrný prý národ český, který se dává sváděti.*

Nechť však tomu jakkoli, faktum, že není někdejší shody mezi národem českým a »historickou šlechtou«, jest nepopiratelné. Jde tedy hlavně o to, chce-li či nechce-li šlechta ta vlivu toho pozbytí úplně.

Chce-li, myslíme, že jí bude málo kdo v tom brániti. Můžeť se také zasaditi třeba o nabytí vlivu jinde, po případě u kmenu německého, nebo kdekoli jí libo. Avšak, chce-li vlivu zase nabýti, nezbývá jí nežli napnouti všechny své síly,

aby národ český přesvědčila, že program a veškerá snaha její jest v úplném souhlasu s politickým, byť i snad nyní poněkud pozměněným programem většiny národa českého. K tomu ovšem již nestačí pouhé nějaké prohlášení a různá oratorská ubezpečování, že prý jest na straně »historické šlechty« vše, jako bývalo. Změněná politická situace vyžaduje nutně i jisté změny v taktice. Nyní už pouhá slova jako druhdy nestačí. Nyní jest potřebí **skutků a zase jen skutků** a to takových, jež by národ český o všem tom, co se mu pouze theoreticky vykládá, přesvědčily.

Stane-li se to, pozbude každá jiná politická strana vlivu svého na národ, ba více: každá takováto strana česká přidruží se zase s důvěrou ku programu »historické šlechty« a společná práce může býti opět obnovena.

Nestane-li se tak, budou následky zcela přirozené. »Historická šlechta« nemajíc dostatečné opory v národě, zůstane isolovanou — třeba by dočasně v parlamentech pomocí té které jiné strany v různých případech rozhodovala — v neprospěch národa českého...

Byla-li »historická šlechta« nečinnou co do zachování si někdejšího vlivu na český lid, byla prý za to horlivě činnou v parlamentech. *Na radě říšské* dopomohla prý — ovšem také již *dříve a nikoli za nynější vlády* — všem českým stranám k většině; ale další úspěšnou práci opět prý překazil **démon národa českého,** který nedopřáv národu vyčkati ovoce, **našel své nástroje v nových zástupcích národa.**

Jak již víme, vinil hrabě Buquoy dříve pouze politickou stranu, nyní však zase viní »démona českého národa«, který prý si vybral z oné politické strany pouze své nástroje.

Kdo tedy jest vinen zjištěné neshody mezi národem českým a konservativním velkostatkářstvem? »Démon« národa českého nebo politická strana?

Zůstavme však i tuto otázku zatím nezodpověděnou, a vizme, co hrabě Buquoy dále konstatoval!

Pravil, že *nástrojové démona českého národa vedou nyní boj* s dřívějšími zástupci a konservativními velkostatkáři; ale tito jako upřímní přátelé národa českého že neupouštějí prý od **varovných rad** a podávají při různých pří-

ležitostech ruku k smíru. V odměnu za tuto ochotu dostalo prý se jim *„takových řečí* **a článků v časopisech“**, že pan hrabě o jejich rázu ani se nechtěl zmiňovati.

Dnes má prý se celý národ podrobiti diktátu jedné strany a ježto prý jest strana konservativních velkostatkářů *hrdou a sebevědomou*, nechce se diktátu tomu podrobiti.

Hrdou a sebevědomou *může však býti* **každá jiná politická strana.** A po jakém právu možno na ní žádati, aby se podrobovala diktátu konservativních velkostatkářů a nikoli diktátu většiny národa!

A nepochybným diktátem přece jest, když hr. Buquoy pravil, že se »živly, které se dostaly na povrch«, (rozuměj většinu legálních zástupců většiny českého národa), strana konservativní nikdy jíti nemůže.

To není již diktát strany straně, nýbrž **diktát strany — národu.** Pan hr. Buquoy odpírá součinnost strany své s legálními zástupci národa českého, kteří také stojí na půdě státoprávního programu a liší se v práci k dosažení společného cíle od zástupcův konservativního velkostatkářstva především jinou taktikou. Slovům jeho nutno rozuměti takto: Buď sobě, národe český, zvolíš jiné zástupce a sice takové, s kterýmiž my hrdí a sebevědomí velkostatkáři můžeme, vlastně budeme chtít jíti, nebo — na naše spolupůsobení k dosažení společenského cíle: provedení státoprávního programu nepočítej!

Není-li něco podobného diktátem, pak nevíme, co by slovo diktát znamenalo. A diktát ten není adresován nějaké straně, nýbrž celému národu, po případě, většině voličstva.

Pan hr. Buquoy patrně ve své horlivosti zapomněl, že kdožkoli chce národu poctivě a věrně sloužiti, musí se podříditi vůli národa; že může sice varovati, napomínati a kárati, ale když národ, po případě většina národa uzná tu kterou cestu za správnou, že musí jíti tou cestou a žádnou jinou a nejméně pak dáti se cestou proti intencím národa. Nechce-li nebo nemůže-li takovýmto způsobem národu sloužiti, nezbývá mu, nežli se působení ve službách národa vzdáti.

Nic není nepraktičtějšího a skoro možno říci pošetilejšího, nežli *chtít sloužit někomu*, ať již je to jednotlivec nebo

národ, *proti jeho vůli a proti jeho intencím* stůj co stůj po své vlastní choutce, byť byla jakoukoli.

Sobě může každý sloužiti dle libosti. Avšak národ jest suverenním pánem svých osudů. Proti rozhodnutí národa není žádného vzpírání se. Každý, kdo chce sloužiti »hrdé a sebevědomé« své straně, (která chce stůj co stůj přivésti k platnosti také ještě jiné nějaké zásady, s nimiž národ nesouhlasí,) a *zároveň* také národu, musí se dožíti, čeho se dožil hrabě Buquoy a věrní jeho stoupenci: že buď znenáhla nebo náhle pozbude vlivu v národě a zůstane bez přirozené opory.

Pan hr. Buquoy ovšem má pro sebe a své věrné fiktivní omluvu. Domnívá se, že byla většina národa českého **svedena** licoměrným prý předstíráním, že svěří-li vedení své svým »svůdcům«, budou veškeré jeho naděje vyplněny.

Věří-li tomu hr. Buquoy skutečně, jest to opětný důkaz, že poměrův nezná, že nežije mezi lidem českým a nemá ani potuchy o tom, co a jak se bylo vše sběhlo a kde jsou všeho toho prazárodky.

Domnívá-li se, že byl národ český ve svém jádru a ve své většině někdy reakcionářským, nebo třeba jen konservativním, nebo že možno jej sváděti jako nezkušené dítě atd., mýlí se, jako se mýlí všickni, kteří nežijí mezi lidem a dívají se na národ jen z ptačí perspektivy akademických státníků, kteří mají pro všechno své ustálené šablony a stojí nepohnutě na místě, kde stáli otcové a praotcové.

I v dobách, kdy národ český společně s konservativním velkostatkářstvem jako falanx stál v boji proti vladám vídeňským, nebylo nikoho, kdo měl zdravé smysly, tajno, že slučuje je pouze státoprávní program a že jinak většina národa a celé politické strany v mnohých věcech nápadně se od konservativních velkostatkářů různí.

Všeobecně očekáváno a doufáno, že časem svým různosti zásadní aspoň jaks taks se vyrovnají nebo seslabí, t. j., že konservativní velkostatkářstvo, (které ani tehdá mezi lidem nežilo a národ český neznalo, jak snad si samo přálo,) poznavši pravý stav věci vynasnaží se kromě společného státoprávního programu přizpůsobiti také ještě jiné věci intencím a potřebám národa.

Doufánoť, že s národem se sblíží, že stane se mu tím, čím jest tento stav jiným národům: že přiučí se jeho jazyku, že v kulturním ohledu půjde ruku v ruce s národem, že stane se povzbuzovatelem a podporovatelem literatury a umění atd., a že majíc nebo nabudouc v rozhodujících kruzích vlivu dopomůže národu k samostatnosti ve smyslu královského reskriptu ze dne 12. září 1871.

Avšak na to vše a mnohé jiné, nač bylo s oposiční strany poukázáno, hr. Buquoy ve své řeči vůbec ani nereagoval, poněvadž — nemohl.

Konservativní velkostatkářstvo zůstalo, abychom tak řekli, ztrnulou institucí — po pětatřicet roků. V národě českém zatím mnoho se změnilo. Vzdělanosti přibylo — skoro dvě generace se vyměnily — a konservativní velkostatkářstvo doposud stojí opodál národa v některdejší »vyčkávající posici« svých otců, nemajíc, a jak se zdá, nechtíc míti skoro nic společného s kulturou národa a s národem samým kromě státoprávního programu, k jehož provedení — po třicet pět roků nemělo ani vlivu, *ba ani vůle pokusiti se o to* **společně s národem.**

Ani dnes, kdy u vesla vlády vídeňské nalezají se čeští kavalíři a správa království českého svěřena byla českému kavalíru hr. Františkovi Thunovi, taktéž stoupenci téže politické strany, ku které se přiznává hr. Buquoy — ani dnes, opakujeme s důrazem, nejsme ni o píď blíže společného druhdy cíle: provedení státoprávního programu, jak jej byl formuloval hr. Jindřich Clam Martinic.

Faktum toto jest a zůstane pro národ výmluvnějším, než-li nejdůmyslnější rady, výmluvy a omluvy, proč *asi* se tak nestalo. V tomto, jakož i v mnohém jiném vzhledě není žádných »svůdců«, aniž jakýchkoli »podněcovatelů« a »štváčů« potřebí, aby český národ teprve zvěděl, o čem jest už dávno přesvědčen.

Vliv české „historické šlechty“ v rozhodujících kruzích byl právě tak přeceňován, jako přeceňovali vynikající členové její své státnické nadání.

Uspokojiliť se oratorskými produkcemi v parlamentech a propásli mnohý vhodný, ba nejvhodnější okamžik, kdy mohli

— když právě ne celý státoprávní program provésti — tedy aspoň národu vymoci *ústavní*, pravíme s důrazem **ryze ústavní prostředky,** pomocí kterýchž byl by mohl společně s nimi pracovati ku provedení společného programu.

Dnes, kdy jest konservativní velkostatkářstvo v říšské radě i na sněmu českém ve většině, jest totiž národ český (a nikoli snad jen některá politická strana) přes všechny základní státní zákony rovněž tak ústavně bezbranným, jako byl před prohlášením ústavy prosincové a před zavedením porotních soudů. Jeť isolován a žije i musí žíti podobně, jako žil za dob absolutismu.

A to nikoli snad teprve dnes, kdy konservativní velkostatkářstvo se domnívá, že jest sveden a naleza se na scestí — národ český byl bezbranným i v době, kdy většina zástupců jeho v říšské radě a na sněmu šla ruku v ruce s »historickou šlechtou«, kdy ještě doufáno, že konservativní velkostatkářstvo rozpomene se na své povinnosti k národu a *pokusí se aspoň o to, zjednati národu ústavní prostředky ku společnému politickému boji.* Co tím míníme, vysvitne z dalšího!

Vizme však, co byl hrabě Buquoy dále ještě jako fakta konstatoval!

Přede vším prohlásil, že jest netoliko on sám, nýbrž celá »historická šlechta« *proti volební opravě, jak ji byl navrhl hrabě Taaffe, a vůbec proti všeobecnému právu hlasovacímu.*

U frakce požívající od prvopočátků nové »ústavní éry« dle rafinovaných řádů Schmerlingových vzhledem k volebnímu právu zvláštní privileje, jest toto stanovisko pochopitelné i tehdá, když si připomene i mlhavý dodatek, že pan hrabě Buquoy práhne po volebním řádu »pro všechny *třídy* obyvatelstva v této říši *nejspravedlnějším*" atd., a když si mimo to povšimneme, že mluví o *„třídách"* a nikoli o občanech vůbec, a že přeje sobě také netoliko vyřízení otázky volebního práva zemského sněmu českého pro říšskou radu, ale i otázky *zastoupení menšin*.

Jaký volební řád asi bude dříve nebo později vypracován a uzákoněn, nevíme ani my, aniž hrabě Buquoy a proto možno i tuto otázku zůstaviti nerozřešenou. Nechť dostane

se nám nového volebního řádu jakéhokoli druhu, horším řádu Schmerlingova býti nemůže; neboť co bylo prováděno pomocí tohoto řádu, jest v ryze ústavních státech neslýchanou anomalií. Nechť byla *vláda* jakoukoli, nechť měla proti sobě sebe větší oposici v občanstvu, pomocí Schmerlingova volebního řádu ***zjednala si vždycky většinu v parlamentech***, ať již v zemském sněmu nebo v říšské radě.

A kdo byl toho příčinou?

Nikdo jiný než-li ušlechtilí spolubratří hraběte Buquoye v kurii velkých statků, mezi kterýmiž nalezlo se vždycky několik (a zároveň také vždy tolik, mnoho-li bylo právě potřebí), kteří přebíhajíce z jednoho vládního tábora do druhého po celých pětatřicet roků nové »ústavní éry« skytali všemu politickému světu nejzbědovanější obraz politické bezcharakternosti.

Nikoli občanstvo, ať české nebo německé, nýbrž opovržení hodní političtí renegati z kurie velkých statků vykořisťovali volební řád Schmerlingův k nejsobečtějším účelům, páchajíce tak politickou zradu netoliko na svých někdejších politických stoupencích, nýbrž zároveň také na občanstvu, jehož zástupcové bývali v parlamentech právě jen pomocí takovýchto bezcharakterních přeběhlíků prostě přehlasováni.

Nechť však se hr. Buquoy a političtí jeho stoupenci zasazují o volební opravu jakoukoli, t. j. buď s podržením kurie velkých statků nebo bez ní, tolik jest jisto, že nejde jim nežli o to, ***kdo*** vlastně ***má míti právo voliti*** a nikoli o to, ***kdo může a má býti volen.***

Nespustíme-li se zřetele, že účelem ústavního státu jest, aby u vesla vlády nalezali se vždy jen mužové nejschopnější, tak zvaná duševní elita občanstva, plyne z toho logicky, že platí to také o zástupcích občanstva v parlamentech, o zákonodárcích, kteří — aspoň po našem náhledu — měli by býti podobnou duševní elitou jako vláda.

Nuže — a co by tomu asi hr. Buquoy řekl, kdyby někdo i ***tuto otázku*** v parlamantě ventiloval, kdyby zásada ta byla většinou říšské rady prohlášena za správnou a sdělán volební řád, dle kteréhož směla by býti do sborů zákonodárných volena pouze jen duševní elita národa?

Byl by nebo mohl by jako logicky myslící muž vůbec jen býti proti volebnímu řádu tohoto druhu netoliko on, nýbrž kterýkoli ze soudných a nepředpojatých členův kurie velkostatkářské?

Odpor kurie velkostatkářské jest sice možný; ale blamáž byla by v pravdě nesmrtelna...

Na štěstí pro kurii velkých statků všech politických odstnů až dosud nikomu ani ve snu nenapadlo, aby se zasazoval o volební řád, v němž by se stipulovaly zcela přesně také nutné vlastnosti kandidátův poslanectví a bylo na nich žádáno, aby náleželi mezi duševní elitu národa.

Pan hrabě Buquoy a všickni jeho stoupenci z kurií velkých statků mohou tedy býti v ohledu tom úplně bez starosti a mohou se zasazovati o jakýkoli volební řád vůbec.

Národ český půjde v záležitosti té svou vlastní cestou bez ohledu na jakékoli privileje kterékoli společenské třídy, a přetrval-li volební řády Schmerlingovy, přetrvá zajisté i každý jiný volební řád, kterýmž bude dříve nebo později oblažen — třeba proti své vůli, proti svým intencím a zájmům.

Avšak uvážíme-li, co jsme byli již dříve citovali ze spisu pojednávajícího o jednom z vynikajících předků hr. Buquoye: že *„jako muže iniciativy a myšlénky nenalezneme dnes v Čechách šlechtice skoro nikde a v ničem v popředí,* leda jako statistu v úlohách representativních, tedy jaksi jako »parádního figuranta«, jest nade vší pochybnost jisto, že v případu, kdyby byl, (o čemž ostatně pochybujeme) uzákoněn volební řád vyžadující na kandidátech poslanectví, aby náleželi k duševní elitě národa, z kurie velkých statků sotva kdo by byl volen do sborů zákonodárných, nebo-li jinými slovy: parlamenty byly by prosty celé řady poslancův z kurie velkých statků, kteří tam po tolik let vedli velké slovo a rozhodovali ve prospěch i neprospěch národa.

Má-li tedy pan hrabě Buquoy se svými politickými stoupenci skutečně na zřeteli volební řád »pro všechny *třídy* obyvatelstva této říše **nejspravedlivější**«, pokus se o volební řád toho druhu, dle kterého směli by býti voleni za poslance nebo zákonodárce pouze mužové z elity národa, mužové iniciativy a myšlénky, kteří se nalezají v kterémkoli oboru du-

ševním v popředí a nejsou pouhými parádními figuranty provozujícími na nejvýše politický sport pro ukrácení dlouhé chvíle nebo pracují k tomu, aby nestala se nikdy skutkem slova, jež byl r. 1850 pronesl Karel Havlíček o šlechtě své doby řka:

»Smutná jest to pravda, ale nezvratná: byrokracie rakouská stala se jediným dědicem revoluce r. 1848. A ty, česká šlechto, která žehráš na to, že's odložiti musela své stavovské uniformy, uniformy to národa českého, chtěla bys snad nyní obléci livreji té byrokracie, proti které jsi málomocně opononovala, chtěla bys snad nyní pomahati táhnout triumfatorský vůz těch, kteří jsou jediní dědicové tvé ztracené moci?!« —

Vedle výkladu o volebním řádu byla nám v řeči hraběte Buquoye nápadnou bázeň jeho před tak zvanými »podvratnými živly« a zároveň i starostlivost jeho, jak asi měla by se »společnost« proti nim brániti, jako by stát rakousko-uherský neměl dostatečné policejní a vojenské moci, aby nás občany mohl (pokud to je vůbec v lidské a státní moci) chrániti.

Že nerozřeší se socialní otázka jen násilnými opatřeními, připouštíme rovněž tak, jako že jest nutno seznati její příčiny a odstraniti skutečné zlořády.

Ale, probůh — ptáme se: co učinila »historická šlechta, aby se s příčinami socialní otázky obeznámila?

A *nyní* **teprve** chce se s nimi seznamovati? *Nyní* **teprve** chce začít skutečné zlořády odstraňovati?

Socialní otázka přece není otázkou našich dnů. Kdožkoli nezavíral před ní oči svých úmyslně, ví, že existuje už pradávna, že po příčinách jejich pátrati není už dávno potřebí a skutečné zlořády všeho možného druhu že jsou tak skoro všemu soudnému a v pravdě humannímu světu snad až přes příliš známy, než aby bylo teprve potřebí po nich slíditi. Ano i nesčetné prostředky k jich vykořenění jsou netoliko známy, ale bylo jich také tu a tam s úspěchem aspoň k úlevě bídy nejpalčivější použito.

Ale co učinila, ptáme se, v tomto vzhledě až dosud »historická šlechta?«

Poptejte se českého dělníka a on vám jako vlastní předmět péče s této strany odpoví nejupřímněji, nejpoctivěji..

A jakých prostředků navrhuje pan hrabě Buquoy?

Předc vším a skoro jedině: *„návrat na půdu křesťanskou“*, jako by byl český chuďas, ať řemeslník, dělník nebo proletář do posledního muže neb aspoň převahou bůh ví jaké víry nekřesťanské.

A co má otázka bídy činiti s věroukou? Proč v národě v ohledu náboženském tak tolerantním, jako jest národ český, vnášeti náboženství do politiky a socialní otázky?

Po jakém právu snaží se hrabě Buquoy vlastní svou víru propagovati oproti jiným věroukám, které se těší téže zákonní ochraně, jako věrouka jeho — a vydávati ji skoro za lék k rozřešení otázky socialní?

A byť i měl k tomu právo, nebojí se, že každý nepředpojatý člověk musí se takovýmto bláhovostem útrpně usmáti?

Což pak mu nikdy nenapadlo, jakým způsobem byla rozřešena otázka selská? Neví, jaké potoky krve stálo domáhání se poddaného lidu občanských práv a jak přímo hravě posléze domnělá záhada rozřešena!?

Jediné škrtnutí pérem císaře Ferdinanda dostačilo, aby byl sedlák v Rakousku zbaven odvěkého jařma a stal se občanem... Ovšem bylo ku přípravným pracím nevyhnutelně potřebí mužův, kteří byli zcela jiných názorů o otázce selské nežli jest hr. Buquoy a většina »historické šlechty« o otázce socialní, mužův, kteří do otázky selské nevnášeli svých názorů náboženských a nedomnívali se, že jen pomocí jejich vlastní věrouky lze všemu odpomoci.

Avšak vše to jsou věci, jež vyžadují celých pojednání. Z té příčiny všimněme si jen ještě nejcharakterističtějšího výroku, kterýmž hr. Buquoy jako řešitel socialní otázky v případu, kdyby snad se měl státi pokus řešiti ji násilím, mnohého zajisté přímo až zarazil.

»Ovšem, *proti násilí*,« pravil, »musí se *společnost brániti* **opět násilím!**«

Bezděky napadá nám odpověď, kterouž byl kdysi Proudhon dal taktéž jistému šlechtici, který si osvojoval právo mluviti jménem »*společnosti*«:

»Neračte se, urozený pane, namáhati — vyhrůžkami! Kdo Vás, prosím, splnomocnil mluviti jménem společnosti,

ku kteréž přec patří netoliko šlechtic, ale i měšťan a dělník, vůbec každý její člen?«

A proč, ptáme se my, proč by se měla společnosti proti násilí brániti opět jen násilím?

Či nemá na př. státní společnost říše rakousko-uherské dostatečnou brannou, policejní a soudní moc, aby mohla čeliti každému násilí?

Proč násilí — proti násilí? Proč ne proti násilí — právo?

Nebylo by urozenému členu »historické šlechty« lépe slušelo, kdyby se byl vyslovil v ten smysl:

»Proti násilí jakéhokoli druhu máme právo nalezající se pod ochranou branné moci. Kdožkoli se dopustí násilí, budiž postaven před řádný soud a v případu odsouzení po zákoně potrestán. Nic jinak, než-li po přesném znění právoplatných zákonů!«

Pan hrabě Buquoy však se tak nevyslovil a citovaným výrokem svým dal na jevo, že má o »násilí« prazvláštní pojem.

Dojde-li někdy k obávanému »násilí«, (čehož si, věřte nám na slovo, naprosto nepřejeme,) nevěřte, pane hrabě, že Vy a Vám podobní budou míti také ještě jiné nějaké »násilí« k disposici.

Věci takového druhu dějí se, jak historie učí, zcela jinak, než jak snad jste Vy z dějin vyčetl. Bouře socialní — a tím můžete býti jist — u nás v Čechách nevznikne a žádná světa moc ji zde nerozdmychá. Ale vznikne-li jinde v celé neurvalosti elementárních bouří, povalí se bezpochyby světem jako ohromná lavina drtíc a ničíc vše, cožkoli se jí postaví v cestu.

Ani manlicherovky a děla nejnovějšího systému, jimiž přece lze zaraziti každou revoluci staršího druhu s barikadami atd. k zamezení a zastavení takových bouří nestačí.

A proto jest proti tak hroznému nebezpečí potřebí zcela jiných prostředků nežli málomocného »násilí« toho druhu, jaké měl hr. Buquoy bezpochyby na mysli.

Než vše to jsou věci, o kterých zdá se míti pan hrabě následkem výlučného svého vychování a nestýkání se s lidem samým své zvláštní náhledy, a proto obraťme na okamžik

zřetel svůj k všeobecnému stavu věcí v Čechách a vizme, jak zcela jinak jeví se národ český dle charakteristiky objektivního pozorovatele u porovnání se slovy hraběte Buquoye!

Z té příčiny zařaďujeme sem prostě výklad o kulturně politické situaci národa českého, o němž jsme se zmínili již v předmluvě, že byl prosloven v apartementech J. Exc. pana místodržitele hr. Thuna, kterýž aspoň z části mohl jej také zaslechnouti. Zněl takto:

»Od r. 1860 poměry v Čechách přímo úžasně se změnily. Kdo nebyl změny té svědkem odjektivním a nesnažil se vydati si účet z každého markantnějšího úkazu, neuvěří, že byla změna ta vůbec jen možna. Ještě na sklonku let šedesátých (před zavedením dualismu) mohli jsme býti aspoň jaksi oblomeni; ale po surových persekucích a bezprostředně následujícím politickém bezvětří není to více možné.

Třicetiletá škola politického protivenství český lid zocelila. Expansivnost českého živlu osvědčila elementární životní sílu prvního řádu. V ohledu kulturním druhdy tak žalostně zanedbávaný český živel vyšinul se vysoko nad živel německý, druhdy dominující. Nepředpojatému vzdělanci českému již nikdo nenamluví, že má v zemi české živel německý v ohledu kulturním, uměleckém atd. zvláštního nějakého významu.

Duch vanoucí z české vědy, z české literatury, z českého umění našich dnů sršívá již tak často jiskrami duševní revolty, že dříve nebo později povalí tak mnohou cizozemskou modlu a postaví na její místo Čecha jako vědatora, autora a umělce prvního řádu, jakýmž celý vzdělaný svět nemůže se vykázati, tedy člověka originalního, razícího ve vědě, v literatuře, v umění naprosto nové, netušené dráhy...

Živel německý naproti tomu v ohledu tom očividně odumírá. Marasmus jeho jest tak zřejmý, že budívá i v kruzích českých živlů radikalních, tedy v kruzích jaksi nesmiřitelných, začasté až soustrast. Veškeré umělé galvanisování nebylo a není nic platno. Osud jeho jest zpečetěn aspoň vzhledem k národu českému, který duševních vymožeností živlu německého nepotřebuje a opovrhuje jimi jako pouhou ozvěnou velkých duchů zahraničních.

V ohledu národním jsme zmohutněli. Národní vědomí českého lidu ovšem nelze posuzovati dle mnohých a to bohužel doposud ještě dosti četných prodajných obojživelníků, kteří v žádném národě nevymírají úplně.

České vlastenectví není více *pouhým citem*, jako bývalo, nýbrž *přesvědčením*. Ovšem není více tak zjevné, jako bývalo a zdá se býti mnohdy vlažným nebo docela zdánlivě překonaným stanoviskem. Ale nechť někdo zkusí podrážditi vlastestenectví i nejvlažnějšího z nás! Nevlastenecký kněz, nevlastenecký paedagog atd. nejsou více v českých kruzích možni. A kdožkolivěk snad tu a tam z různých příčin ještě se přikrčuje, vyčkává jen záblesk příznivější doby...

V ohledu politickém ovšem jsme doposud nedocílili skoro pranic positivního. Z první kardinalní politické chyby, které se zástupcové národa českého dopustili tím, že k nalehání, ba k prosbám někdejšího arcibiskupa pražského knížete Bedřicha Schwarzenberga — proti Palackému — obeslali po zahájení »éry ústavní« říšskou radu, když byli téměř všichni ostatní národové říše v oposici — z osudné této první chyby rodila se později chyba za chybou a výsledek veškerého politického snažení našeho byl negativní.

Zákony sdělávány i prováděny bez nás pro nás, ba často *i proti nám*. Národu českému nezbyla konečně než-li **resignace**; ale resignace tak zvláštního druhu, že rovná se skoro skálopevnému přesvědčení, že i v tomto vzhledě konečně zvítěziti musíme.

Více než-li třicetiletý bezvýsledný boj, v kterémž přes všechny persekuce ani jediná poctivá česká šij se nesklonila, neřku-li aby byla podlehla, zrodil **politiky skepse, politiky beznaděje.**

Nevěříme, nedoufáme. A přece každý státník, který zúmyslně nezavírá očí svých, musí už dávno pozorovati, že politický program, kterýmž by se byl národ český ve své skromnosti před dvaceti lety snad uspokojil, nepokládá už dávno nikdo z nás za program definitivní, nýbrž jen jaksi za první metu a pranic více...

Kdožkoli soudí jinak, mýlí se, jako se mýlilo už tolik státníků rakouských, kteří zkoušeli, a jak se zdá, také vy-

zkoušeli všechny zbraně diplomacie a všech možných donucovacích prostředků, aby národ český oblomili.

Co nepodařilo se prodlením třiceti roků, kdy kulturní moment nepadal ještě tak na váhu jako dnes, kdy s útrpným úsměvem sledujeme každou snahu čelící k uspokojení národa českého způsobem jiným, nežli na základě panovníky zaručených práv — nepodaří se a nemůže se podařiti ani prodlením dalších třiceti let.

A na tak dlouho se přece politické programy neprelimínují. Politika vůbec závisí na nepředvídaných událostech, a kdož ví, co sběhne se v době nejbližší?

Ale tím mohou býti státníci rakouští jisti, že ***nenaleznou národ český i jeho politiky***, na které se doposud ještě dívají jaksi přes rameno — ***nikdy více nepřipravené***, jako se bylo stalo, když ještě doufáno a důvěřováno.

Politika skepse nemůže zroditi než-li rozhodnutí, po případě i skutek naprosto skeptický, a chceme-li, egoistický. **Nadšení a obětavost jen pro vlastní národ *a pro nikoho jiného!*** Toť přirozený a logický výsledek všeho, co předcházelo« —

Jak dalece tento výklad o nynější situaci národa českého odpovídá pravdě a zda-li a v jaké míře rozchází se s názory hraběte Buquoye, kterýž v sněmovní řeči své rozvinoval vlastně názory »historické šlechty«, nechť rozhodne čtenář sám a odpoví si pak na otázku: »Zná-li »historická šlechta« národ český čili nic . . .«

Z ostatních fakt nebo vlastně již jen přání nebo stesků, jež byl hrabě Buquoy ve své řeči pronesl, zasluhuje nad jiné povšimnutí výrok jeho, že by »den, kdy by J. V. v moudrosti své svolil, aby mu byla vložena na hlavu koruna svatého Václava, pokládal za nejkrásnější celého svého života«.

Potud ovšem pronesl hr. Buquoy jen subjektivní svůj názor a dal výraz svým citům; ale dalšími slovy svými předcházející slova svá *podmínil* řka: „**Ale než se tak stane,** ***jest rozhodně potřebí zaříditi takové poměry,*** aby veškeří obyvatelé tohoto království bez rozdílu tento čin mocnářův pokládali za milost zvláštní a blahodárnou«.

Pokládá-li hr. Buquoy korunovaci panovníkovu za závěrečný akt, kterýmž má býti císařem Františkem Josefem I. uznané právo království českého právoplatně dotvrzeno, ze slov jeho nevysvítá; ale možno se toho aspoň domnívati. Samostatnost zemí koruny české ve smyslu královského reskriptu ze dne 12. září 1871 stala by se pak tedy skutkem a státoprávní zápas národa českého byl by ukončen...

Jakým způsobem však má býti zatím v zápasu tom zákonnými prostředky pokračováno, hr. Buquoy ani slovem se nezmínil. Z té příčiny nebude snad nezajímavo, zařadíme-li sem historickou stať, *jakým způsobem* **zápasili o samostatnost koruny svatoštěpánské Maďaři.**

Abychom neupadli v podezření strannickosti, vyjímáme lapidarní vylíčení zápasů těch ze spisu všeobecně přístupného, v němž však se stať ta pro množství jiné látky z pravidla přehlíživá a zde snad přijde k platnosti účelné.

Po propuštění zlopověstného ministra Alexandra Bacha stal se, jak známo, hrabě Goluchowski r. 1859 předsedou ministerstva a dne 15. července vydán císařský manifest k národům, jimž opravy slibovány. Jelikož se však dále nic k upokojení nedělo, podobalo se velice, že *vláda chtěla ukonejšit* **jen Uhry,** kteří setrvávali stále v *trpném* sice, ale **povážlivém odporu.** V září 1859 vyšel *svobodomyslný* patent stran protestantských církví — v *Uhrách,* **Maďaři se mu však přece protivili,** nechtíce dopustiti platnosti zákonům v této věci, jelikož nevycházely ze samých společností církevních.

Na lepší cestu nastoupilo se opravdově rozmožením říšské rady. Císař povolav do ní důvěrníky z každé země, shromáždil ji 31. března 1860; z porad těchto důvěrníků, mezi nimiž vedli první slovo výteční státníci starokonservativní strany uherské, vyšel diplom z dne 20. října 1860.

Říšská rada vzbudila v Uhrách jenom potud účastenství, **pokud uherští důvěrníci hájili tam důrazně potřeb zemských: samosprávy** Uher a **zemského sněmu,** *který měl býti svolán* **na základě dřívější ústavy.**

Jak se v *Uhrách* o tom smýšlelo, to pověděla adresa z Prešpurku, v níž se děkovalo uherským důvěrníkům za

»způsob, jakým pojali *osobní* své postavení a jakým vyslovili *osobní* své náhledy,« v níž ale vyjádřeno bez obalu, ***že práva koruny sv. Štěpána nedopouštějí*, aby se o Uhrách bez Uher a mimo Uhry rozhodovalo.**

Odhodlané řeči v říšské radě probudily utlumený ruch; *smýšlení obyvatelstva* počalo se jeviti **hlučnými demonstracemi.** Proto nabyly zvláštního rázu demonstrativního slavnosti, které by se byly jinak odbyly beze všeho hluku. Sem náleží přede vším zasvěcení kapličky na pahorku Széchényiho v Pešti dne 7. října, při čemž se ke **20.000 lidí** súčastnilo; dále generalní konvent prot. církve Augspurského vyznání 10. října zahájený, který poslal ***soustrastné psaní*** vdově »největšího« Maďara, hr. Štěp. Széchényiho a císaři adresu, obsahující žádosti Luteranů uherských; dne 17. října odbýváno pak valné zasedání ***Akademie uherské*** také za ***hlučného účastenství.***

Za takového naladění vyšel diplom říjnový, kterým **byla samostatnost země obnovena.** Uherským dvorním kancléřem jmenován ***oblíbený*** baron Vay a druhým kancléřem Szögyényi; při tom ovšem ***zproštěn*** generalního guvernérství polní zbrojmistr Benedek, jenž byl v tuto hodnost dne 19. dubna 1860 na místě odstoupivšího arciknížete Albrechta dosazen.

Také *v ohledu soudním* odděleny Uhry od ostatní říše: **obnovenyť královské tabule** (Curia regia) jako soud apelační a ***tabule sedmipanská*** jako nejvyšší soud. V hodnost královské tabule dosazen potom hr. Ant. Cziraky.

Stolice **obnoveny** v bývalé své rozsáhlosti a ***jmenováním županů*** a dvacetičlánkovou instrukcí Vayovou učiněn počátek **k obnovení starobylého jich zřízení.**

Maďarština uvedena jako řeč jednací do úřadů politických a soudních.

Všechny tyto věci ale **neuspokojily**, a ***veřejné mínění*** vyslovilo se hned předem **proti jakékoli podřízenosti příští radě říšské.** Ba v Pešti vypukly po prohlášení patentů tyto věci obsahující i **nepokoje**, ***tak že vojsko zakročilo*** a krev prolilo.

První výnos dvorské kanceláře nařídil ***bezodkladné***

zavedení maďarštiny do úřadů a do škol. »Wiener Ztg.« přinesla dne 31. října ustanovení Majlatha Tavernikem a jmenování vrchních županů. Koloman *Tisza*, hrabě Julius *Andrassy*, Menhart *Lóngay* a po nich mnozí jiní *vzdali se ale této hodnosti* na znamení, **že nejsou ještě uspokojeni.**

Ještě *důrazněji* **jevila se oposice v novinách.** Restituce, jaká se děla shora, *byla však lidu příliš zdlouhava*, a **proto** *projevila se* na mnohých místech *nespokojenost* **hlučnými výtržnostmi.** V Debrecíně na př. vzalo toto *hnutí* dne 26. listopadu **až povahu revoluční.** Provolávána sláva Košutovi *a erární majetek potřískán*, **tak že vojsko musilo zakročiti.** Výstupy takové i *jinde opakované* dobře svědčily, **že v lidu vře ještě duch revoluční z r. 1848.** V Pešti na př. **strháni orlové císařští;** mnohé obce **zdráhaly se platit daně,** tak že musily býti *násilím* vyupomínány; také monopolu tabákovému kladen odpor.

Občanstvo Peštské prohlásilo se 6. prosince **pro zákony z r. 1848** a shromáždění této župy dne 10. prosince. Župa Peštská přijala totiž *představení k vládě*, **aby vybírání daní podle ústavy nepovolených zastaveno bylo až do svolání sněmu** i aby *uherské zákony* z **r. 1848 byly** co nejdříve **obnoveny.**

A představení toto bylo znamením k *hnutí všeobecnému*, které se v jednotlivých župách způsobem *ještě demonstrativnějším* a *ostřejšími* enunciacemi projevovalo. V stolici Nitranské na př. **sesazeni úředníci soudní,** tak že musili býti **mocí zbraně zase uvedeni.**

Hnutí toto nemohlo býti už zadrženo ani ustanoveními, která byla Maďarům rozhodně ku prospěchu. Žádostem po přivtělení »příslušných« zemí ke koruně uherské vyhověno tím, že s Uhrami spojeny bezprostředně již v prosinci 1860 části Sedmihradska; a dne 27. prosince připojena také zase *Srbská Vojvodina* a Temešský Banát a jmenováni vrchní župani pro tamější čtyři stolice.

Dne 7. ledna 1861 vydáno pak nařízení, kterým svolán sněm zemský ku dni 2. dubna a hned na to vydán **svobodomyslný volební řád,** zdělaný od zvláštní komise v Ostřihomě pod předsednictvím primasovým **na základě zákona z roku**

že je nevyhnutelna revise *oněch zákonů*, **kterými se práva koruny umenšují.**

V druhé adrese dolní sněmovny vyložena obšírně *zásada právní nepřetržitosti* a **nezbytnost odpovědné vlády.** Sněmovna vyšší přijala tuto adresu 106 proti 102 hlasům. Na to zvolil sněm patnáctičlenný výbor, v němž Deak vyložil svůj program, tak zvaný květnový, načež usneseno, aby byla bedlivě uvážena otázka, *které záležitosti měli by se* ve smyslu pragmatické sankce a z ohledu na obecné zájmy *pokládati za společné.*

Deputace chorvátská, která tou dobou přišla do Pešti, aby vyjednávala o **spojení Chorvátska s Uhrami,** vrátila se pro pánovitost Maďarů bez pořízení zpět.

Zatím **chování se Uhrů za války s Pruskem,** *kdy generál Klapka* (známý z revoluce r. 1848) **se zvláštní legií** *hrozil vpadnouti do země,* **zastrašilo vládu vídeňskou** *v té míře, že stůj co stůj chtěla provésti* **narovnání s Maďary.** Hlavně přičinil se o to nový ministr *Beust,* **cizinec, rakouských pravých poměrů neznalý.**

Sněm, jenž byl koncem června odročen, sešel se opět dne 19. listopadu, a když byl zase dvě adresy, v nichž **ještě větší váhu** *na zákony z roku 1848 položil,* k císaři vypravil, zvolen 67tičlenný výbor, který vypracoval **zákony o vyrovnání.** Již dne 18. února 1867 oznámeno sněmu **obnovení ústavy z r. 1848,** jakož i dosazení **zvláštního ministerstva uherského** s hrabětem Juliem *Andrassym* v čele.

Dne 8. června **korunován** císař František Josef I. **na** krále uherského, při čemž prohlášena *bezvýminečná* **amnestie politická** a již dne 28. července schválil císař usnesení obou sněmoven o nakládání se záležitostmi společnými a o změnách zákonů z r. 1848. Ve smyslu § 19. až 22. článku XII. zákona o vyrovnání vypracovaly pak deputace sněmu uherského a říšské rady do 25. září návrhy své o **kvotách obou států k společným výdajům a o příspěvku k státnímu dluhu.** Zákony o vyrovnání **uherském** předloženy pak říšské radě, která je po nepatrném **odpor**u přijala jako dokonaný skutek, čímž **staly se Uhry vedl**e Rakouska **státem samostatným.**

— — — — — — —

purkmistrů *administratoři* od nového místodržitele hraběte **Palffyho** a v ostatních městech svobodných od vrchních županů nebo jich administratorů. **Všechny vládní orgány dány pak pod ochranu soudů vojenských.**

Způsobem takovým zjednala si vláda **na čas** — **nucenou poslušnost** a pokoj, tak že výnosem ze dne 18. listop. 1862 udělena **amnestie** všem politickým uprchlíkům, kteří se navrátili, dále všem politickým provinilcům od vojenských soudů odsouzeným a vyšetřování proti takovým osobám zastaveno.

V dubnu 1864 odstoupil Forgach a místo jeho zaujal hrabě Zichy. *Císař* navštíviv v červnu 1865 Pešť prohlásil, **že je určitou jeho vůlí,** *aby bylo přáním Maďarů co možná vyhověno*, avšak aby to nebylo na ujmu podmínkám síly a moci říše rakouské. Při této návštěvě vymohla strana starokonservativní, že byl *Zichy* jako přívrženec Schmerlingovy únorovky *propuštěn* a hrabě Majlath z jich středu na kancléřství dosazen. Dne 18. července udělen také úřad místodržitelský hlavě této strany, baronu *Sennyeyovi* na místě *Palffyho*.

Dne 14. prosince 1865 zahájen konečně zase *sněm* trůnní řečí, v němž předneseno, že **císař chce zachovat ustanovení pragmatické sankce o celistvosti koruny uherské,** že však pokládá za přední úkol sněmu, aby jednal o záležitostech společných všem královstvím a zemím říše.

Na sněmu skupily se strany tak, že nejkrajnější pravice přála si stav podle poměrů před r. 1848 upravený; mírná pravice domahala se vyrovnání mezi dobou starou a novou; nejkrajnější levice se zasazovala o bezvýminečné obnovení zákonů z r. 1848; mírná levice připouštěla revisi těchto zákonů a střed pod Deakem hleděl protivná mínění k sobě sblížiti, aby se mohlo státi všeobecně uspokojující usnesení.

V únoru 1866 schválena *adresa*, v níž se slibovalo, že budou činěny takové návrhy, aby byla samostatnost Uher uhájena a při tom životním podmínkám Uher vyhověno. V odpovědi císařské dne 3. března praveno, že **ústava uherská bude obnovena,** že však musí býti uvedena v souhlas s podmínkami všeobecného blaha říšského, a proto že musí býti předsevzaty značné změny zákonů z r. 1848, a jmenovitě

že je nevyhnutelna revise oněch *zákonů*, **kterými se práva koruny umenšují.**

V druhé adrese dolní sněmovny vyložena obšírně *zásada právní nepřetržitosti* a **nezbytnost odpovědné vlády.** Sněmovna vyšší přijala tuto adresu 106 proti 102 hlasům. Na to zvolil sněm patnáctičlenný výbor, v němž Deak vyložil svůj program, tak zvaný květnový, načež usneseno, aby byla bedlivě uvážena otázka, *které záležitosti měli by se* ve smyslu pragmatické sankce a z ohledu na obecné zájmy *pokládati za společné.*

Deputace chorvátská, která tou dobou přišla do Pešti, aby vyjednávala o **spojení Chorvátska s Uhrami,** vrátila se pro pánovitost Maďarů bez pořízení zpět.

Zatím **chování se Uhrů za války s Pruskem,** *kdy generál Klapka* (známý z revoluce r. 1848) **se zvláštní legií** *hrozil vpadnouti do země*, **zastrašilo vládu vídeňskou** *v té míře, že stůj co stůj chtěla provésti* **narovnání s Maďary.** Hlavně přičinil se o to nový ministr *Beust*, **cizinec, rakouských pravých poměrů neznalý.**

Sněm, jenž byl koncem června odročen, sešel se opět dne 19. listopadu, a když byl zase dvě adresy, v nichž **ještě větší váhu** *na zákony z roku 1848 položil*, k císaři vypravil, zvolen 67tičlenný výbor, který vypracoval **zákony o vyrovnání.** Již dne 18. února 1867 oznámeno sněmu **obnovení ústavy z r. 1848,** jakož i dosazení **zvláštního ministerstva uherského** s hrabětem Juliem *Andrassym* v čele.

Dne 8. června **korunován** císař František Josef I. na krále uherského, při čemž prohlášena *bezvýminečná* **amnestie politická** a již dne 28. července schválil císař usnesení obou sněmoven o nakládání se záležitostmi společnými a o změnách zákonů z r. 1848. Ve smyslu § 19. až 22. článku XII. zákona o vyrovnání vypracovaly pak deputace sněmu uherského a říšské rady do 25. září návrhy své o **kvotách obou států k společným výdajům a o příspěvku k státnímu dluhu.** Zákony o vyrovnání uherském předloženy pak říšské radě, která je po nepatrném odporu přijala jako dokonaný skutek, čímž **staly se Uhry** vedle »ostatních zemí Jeho Veličenstva« **státem samostatným.** — — — — — — — — — — —

Tak a nejinak domohli se Maďaři politické své samostatnosti a *právě jen to*, co jsme byli v lapidárních rysech uvedli, **předcházelo** — *korunovaci J. V. císaře* **Františka Josefa I. na krále uherského** . . .

Nuže — optejme se nyní zcela loyalně a zároveň přesně logicky, po případě analogicky:

Předcházely v nynější »druhé polovici« říše rakouské bezprostředně před tím, než-li J. V. císař František Josef I. uznal za vhodné, dáti se korunovati na krále uherského, taktéž takové poměry, jak si hrabě Buquoy ve své sněmovní řeči v únoru 1894 — jako mluvčí »historické šlechty« — přál, aby *zavládly v Čechách* **dříve,** nežli by nadešel den, jejž by hrabě Buquoy »pokládal za nejkrásnější celého svého života«, — den, »kdy by Jeho Veličenství v moudrosti Své svolil, aby mu byla vložena na hlavu koruna svatého Václava?«

Odpověď zůstavujeme logice . . .

Pan hrabě Buquoy, kterýž proti všemu slušnému mravu v monarchických státech konstitučních odvážil se — a slova *„odvážil se"* opakujeme s důrazem co největším — v zápasy politických stran vplésti také korunu, která má a po zákonech musí zůstati nedotknutou, nechť zodpoví se z odvážlivosti té před národem sám.

My pana hraběte Buquoye v tom následovati nebudeme již proto, poněvadž nám v tom brání jednak svědomí konstituční a zároveň také znění zákona. Hrabě Buquoy mohl si to dovoliti pod záštitou poslanecké imunity, což mu nezávidíme a také nevytýkáme. Ale my, prostí občané konstituční — musíme mu zůstati odpověď dlužni. My s ním v této záležitosti polemisovati nebudeme, poněvadž po zákonu nesmíme. A kdybychom i směli, — my bychom, znajíce zásady ústavnosti, ani pod záštitou poslanecké imunity, nikdy tak neústavně a zároveň beztaktně si nepočínali, jako byl učinil **hr. Buquoy** tím, že v zápasech politických stran **odvážil se národu českému** v poctivém jeho boji za nezadatelná a J. V. císařem Františkem Josefem I. v reskriptu ze dne 12. září 1871 uznaná práva království českého — bez vědomí koruny — **klásti podmínku,** o jakéž v dějinách politických bojů za samostatnost koruny svatoštěpánské není ani stopy . . .

A s takovými státníky a diplomaty, jako hr. Buquoy, kteří o politickém boji v konstitučních státech monarchických nemají nebo nechtějí míti hrubě ani ponětí, chtěli jsme se a chceme se v Čechách zasazovati o zjednání praktické platnosti státnímu právu českému, královskými přísahami stvrzenému?

Nikoli, urozený pane!

Vy a všichni Vám podobní, vůbec všichni, kdož jsou Vašich názorů — nikdy a v ničem národu českému neprospějí prostě z té příčiny, poněvadž o ústavním boji zákonními prostředky nemáte nebo nechcete míti správného pojmu.

Ze všeho, cožkoli jste Vy, mladší generace »historické šlechty«, jakož i Vaši předchůdcové podnikali, vysvítá, že domníváte se míti jedině Vy tak zvanou diplomacii přímo v pachtu, a na každého, kdožkoli není z Vaší krve, neb aspoň z Vašich kruhů, díváte se přes rameno. Právě tak jako Vaši předchůdcové **nechcete se ani Vy děliti s národem českým o zásluhu: vymožení státního práva českého.** Veškerá snaha Vašich předchůdců i Vás samých čelila a čelí k tomu *pokoušeti se o to tak zvanou „diplomatickou cestou“* **bez spolupůsobení nejmocnějšího v ohledu tom živlu — národa českého.**

Snažíte se a pracujete jako se snažili a pracovali Vaši předchůdcové »na vlastní pěst«. Národ stojí mimo Vás a opodál. Vy mu nerozumíte a nechcete mu rozuměti; Vy ho neznáte a nechcete znáti; Vy s ním nemáte a nechcete míti pranic společného; ano Vy jste přes všechno ujišťování nikdy ani se nepokoušeli, *abyste národu vymohli* **pouze jen ryze ústavní prostředky, aby se mohl s Vámi súčastniti zákonního boje za svá nezadatelná práva:** Vy jste národ český nechali a necháváte jej bojovati a trpěti v poměrech, jež nazýváte sami »ústavními«, ale v nichž hlavní postulat ústavnosti: **svoboda slova a tisku** závisí na rozhodnutí c. k. orgánův, *tedy na živlech, proti kterýmž národ český má vésti zákonní boj za svou samostatnost...*

Kdy a kde, rcete, možno se v dějinách kteréhokoli národa dočísti, že by byla kterákoli vláda v čemkoli národu povolila — když k tomu nebyla národem donucena?

Znáte-li, urozený pane hrabě Buquoyi, některý případ toho druhu třeba z dějin *světových*, račte jej laskavě národu českému naznačiti!

My takového případu neznáme.

Žádná vláda světa žádnému národu nikdy ničeho nepovolila, dokud nemusila. Každá vláda musí býti ku všemu donucena.

A vždy jde o to, má-li býti vláda k čemukoli donucena prostředky zákonními nebo nezákonními.

Má-li se tak státi způsobem poslednějším, musí míti národ převahu síly nad vládou, jinak jej vláda pokoří a uhněte. Má-li se to však státi způsobem zákonním, museji býti dříve národu zjednány k takovému boji zákonní prostředky...

A jaké jsou to prostředky v státech ústavních?

Nic, pranic jiného, **než-li volnost slova a tisku,** což podobá se skoro až omšené frási, a přece jest a zůstane základním kamenem, bez něhož stavíte na písku.

Nuže — a co učinila »historická šlechta« po celých pětatřicet roků »ústavní éry« pro svobodu slova a tisku v Čechách? Pravda — »historická šlechta« starší, předchůdcové nynější generace, sledující politiku trpného odporu, v záležitosti té nemohla učiniti praničeho.... Avšak — což epigoni, o nichž sám hrabě Buquoy chlubně prohlásil, že po obeslání říšské rady v parlamentě vídeňském *„dopomohli všem stranám českým k většině“* — co, ptáme se opět s důrazem co možná největším, učinili tito epigoni »historické šlechty«, **mezi kterýmiž byl také nynější c. k. místodržitel hrabě František Thun z Hohenšteina — pro svobodu slova a tisku v Čechách!**

Co byla národu českému platna většina v parlamentu vídeňském, když on sám, když všichni občané postrádali jediného zákonního prostředku k boji za nezadatelná práva — když celý národ byl odsouzen k nečinnosti a k pouhému dívání se na řečnický sport v parlamentu?

Jakým způsobem, prosíme co nejsnažněji, měl národ zákonním způsobem podporovati politickou akci svých zákonních zástupců v parlamentě — proti c. k. vládě a c. k. orgánům, když o všech projevech tiskem rozhodovali a po dnešní den rozhodují c. k. orgánové — c. k. státním návladnictvím nebo

c. k. policií počínaje až po c. k. nejvyšší soudní dvůr? Jaké jiné zákonní prostředky měl národ k disposici?

Žádné — a zase žádné . . .

Jediný prostředek, jejž mu mohli epigoni »historické šlechty«, (kteří v parlamentě dopomohli všem českým stranám k většině,) vymoci, — svobodu slova a tisku podléhající výhradně jen rozsudku soudců z lidu, tedy porot — národu českému nevymohli.

A právě tuto zdánlivě tak všední, skoro možno říci banální okolnost, dovolujeme si ve své ústavní skromnosti pokládati za **největší prohřešení na národu českém** a také si to troufáme dokázati.

Světoznámou žurnalistickou větu, kterou jsme my čeští publicisté před lety tak rádi opakovali a nyní už dávno na ni zapoměli — domnělou frási: **»Dejte nám svobodu tisku a my si všechny ostatní ústavní svobody dobudeme sami«** nechceme vůbec již ani opakovati jako doklad a pouze připomínáme, že bývala někdy běžnou.

Všemocnou svobodu tohoto druhu žádná vláda žádnému národu nedala dobrovolně; každý národ musil si ji na každé vládě dobýti nebo vyvzdorovati.

Zástupcové národa českého v říšské radě kdysi, když společně s epigony »historické šlechty« tvořili většinu, mohli sami sobě a zároveň národu všemocnou svobodu tu dáti . . .

Ale nedali . . .

Proč — nechceme zkoumati . . .

A také nechceme o zdánlivě všední a otřepané záležitosti té šířiti slov a připomínáme jen slova hraběte Buquoye, jimiž dával zcela nepokrytě na jevo, že jest i s nynější »svobodou slova a tisku« nespokojen, řka, že v odměnu za ochotu konservativních velkostatkářů ku smíru se zástupci národa českého dostalo se jim »takových řečí a článků v časopisech,« že pan hrabě o jejich rázu ani se nechtěl zmiňovati.

Rozumíme-li slovům těm dobře, přál by si pan hrabě Buquoy, aby nynější svoboda slova a tisku byla aspoň tak dalece obmezena, by podobné řeči a články v časopisech čelící prý ku zmaření smírného dohodnutí, vůbec ani nebyly možny.

Vizme tudíž, jaké asi **svobodě slova a tisku** právě se těšíme, abychom z toho mohli logicky souditi na ráz slov a článků, jež hraběte Buquoye rozmrzely neb aspoň zarmoutily.

Jelikož však jest nám za nynějších tiskových poměrů naprosto nemožno pronésti vlastní úsudek opodstatněný fakty, uchylujeme se pro několik nesouvislých dokladů ku pramenu, jenž vymyká se z právomocnosti c. k. orgánův, ať již c. k. policie nebo c. k. státního návladnictva nebo c. k. soudů vůbec — k faktům a úsudkům proneseným v parlamentech.

»Já, pánové,« pravil dr. Vašatý ve sněmu dne 28. prosince 1894«, na tomto místě ukazuji jen k jedinému zvláštnímu případu, uváděje stížnost majitele knihtiskárny a vydavatele časopisu venkovského a sice přímo v Novém Bydžově pana Ferdinanda Pavelky, kterýž mezi jiným si stěžuje, že šel k c. k. okresnímu hejtmanu oznámiti vydání opraveného konfiskovaného čísla »Stráže na Cidlině,« že však p. hejtman nechtěl vydání opraveného čísla povoliti, až teprve když na něm p. Pavelka žádal, aby mu to odepření potvrdil písemně a tu že mu i vyhrožoval, **že se s panem místodržitelem dohodli**, radikální směr v Novém Bydžově do kořene vyvrátiti podobně jako v Kolíně (gratulor!) Politický klub že přijde o kauci, Pavelka pak o tiskařskou koncesi (Slyšte! Toť násilí!) *a ještě že to jinak odleží.* Od té doby, píše mi onen zubožený vydavatel časopisu, jest stále ve vyšetřování a také *pro věci, o nichž se mu ani nezdálo*, tak že jest obdivem tamějšího občanstva. Vydavatel onen dokládá, že vyhrůžky páně hejtmanovy co nejmírněji zobrazil a že jest ochoten jakýmkoli způsobem je stvrditi.

Každý nepředpojatý z těchto slov, maje zření k poměrům skutečným na našem venkově — tam není stav výminečný vyhlášen — musí doznati, že se tu nejedná dle zákonů platných, nýbrž dle *libovůle vládních orgánů* a **poukazů** p. **místodržitele** hr. **Thuna**, a že takto v království tomto **nepanují zákony, nýbrž obyčejná libovůle.** (Tak jest!) A mluví-li se přece opak z lavic vládních a odvážil-li by se toho podobně i pan **místodržitel**, vypadalo by to jen *jako skutečné politické pokrytectví z pouhé nenávisti a politické*

vášně proti národu českému a nynější většině jeho zástupců (Souhlas.) Že se tím láska ani k zákonu, ani k této říši, ani její síla neupevní, měl by každý povážlivý a zvláště zodpovědný politik, jako jsou členové vlády a pan **místodržitel,** nahlédnouti a jeho vlastní svědomí mělo by mu vůči zájmům celku přikázati, *aby ono vysoké postavení, na kterém se nalezá a tak škodlivou činnost provozuje, opustil, a to čím dříve tím lépe.*" (Výborně!)

„*Tisk svobodomyslný*" pravil poslanec Kaftan ve sněmu českém dne 11. listopadu 1894, »*jest buď* **zcela potlačen** aneb *krutě sevřen preventivním opatřením.* (Souhlas.) Doporučuji odpolední vycházku do Marianské ulice, kde nalezá se redakce »Národních Listů,« která *bývá* nepochybně z pouhé otcovské starostlivosti *ve dne v noci policií střežena.* Odpolední vydání listu nesmí dříve opustiti dům, pokud neudeří jedna hodina. *Policejní strážník bdí neúprosně nad přesným dodržením doby,* neslevě ani půl minuty, přes to *že censura dávno již byla vykonána* a číslo za nezávadné uznáno. Scéna tato musí působiti neskonale komicky na cizince, bolestně však na každého upřímného českého vlastence, připomínajíc mu, *že na místo posvátné litery konstitučního zákona nastoupila* **libovůle policie.** (Tak jest! Hlas: Thunova libovůle!) A tu posmívají se jisté listy »liberální« censuře ruské?!«

Neméně charakterisuje tiskové poměry u nás interpelace, kterouž byli poslanec G. Eim a soudruzi dne 1. dubna 1895 — v říšské radě adresovali — třem c. k. ministrům a sice ministru vnitra, ministru spravedlnosti a ministru zemské obrany, a která zněla:

Konfiskační praxe, jak se nyní vykonává v Čechách a na Moravě politickými a justičními úřady za pomoci četnictva, nabyla rozsahu a povahy, které přesahují hranice toho, co podle práva je přípustno, a tolikéž účel zákonem obmýšlený.

Konfiskace, prostředek prohibitivní, by se tiskopisu povážlivým pokládanému učinilo nemožným rozšíření ve veřejnosti, zvrhuje se tu ve vexaci, *která nejen ignoruje ústavně zaručené právo volného projevu mínění,* a **na jeho místo klade vlastní předpojatost a zvůli,** nýbrž *také porušuje*

státním základním zákonem zabezpečené právo domácí; která nechce postihnouti objekt, nýbrž subjekt, vydavatele a nakladatele, a jej materiálně poškodit; která popuzování nezabraňuje, nýbrž *sama popuzuje, rozhořčuje a nepřátelské smýšlení vzbuzuje;* která způsobuje *úplnou právní nejistotu,* ve které není nic stálého a ve které panuje *bezuzdnost,* jež nemá sobě rovné.

Přese všechno, co se stalo, nemohou podepsaní poslanci věřiti, že ministerstvo jednání českých úřadů zná a je schvaluje. Uvádějí z velkého počtu výtržností těchto úřadů některé na vědomost vlády, aby podle své povinnosti zjednala nápravu a zákonu průchod, jenž za jejího spolupůsobení byl usnesen. Spisy a články, které dříve a jinde nezávadně prošly censurou, jinde opět se zabavují.

Česká publikace Laveeyova díla *„Protestantismus a katolicismus,“* studie to, kteráž u censury v žádném jiném státě nepotkala se s obtížemi, mohla v *pokračováních* bez závady vycházeti. Také prvnímu zvláštnímu otisku dal censurní úřad svoje placet. Ale *druhé vydání* tohoto zvláštního vydání bylo *zabaveno.* Nedosti toho: policejní orgány pořádají honbu po všech knihkupectvích a odnášejí také první, vydání, před šesti nedělmi uspořádané, které závadným shledáno nebylo.

Státní zastupitelstvo v Kutné Hoře zabavilo *výňatek ze spisu Petra Chelčického,* který byl již několik roků dříve uveřejněn v »Matici lidu« a shledalo v něm zločin urážení Veličenstva. V jiném citátu téhož autora, tolikéž otištěném z *nezabaveného spisu,* spatřovalo přestupek popuzování proti stavu šlechtickému a duchovnímu.

Č. 10. *„Ruchu“* zabaveno pro otisk notice »Každý člověk má jen jednu vlast«, jež uveřejněna byla v »České stráži« a v »Stráži nad Cidlinou«, censurou co nejpřísněji stíhaných. Jenom takovou samovolnou censurou se vysvětluje, že z *jedenácti čísel „Ruchu“* v Kolíně vydaných zabaveno *sedm,* z *desíti čísel „Lidu“* 8, pravíme *osm.*

Úmysl zničiti podnik hmotně, vychází na jevo z následujících fakt: Oba jmenované časopisy okresním hejtmanstvím kolínským jednou prošly. Dva dny se rozesílalo. Tisíce čísel

expedováno. Tu došel od stát. zastupitelstva kutnohorského *rozkaz konfiskační*. Protože však veškeн skoro náklad byl již na poště odevzdán, přišly kolky úplně v niveč. *Poštovní úřad konal při tom c. k. okresnímu hejtmanství horlivé služby policejní*. Také jindy prohrabával všechny zásylky, pátraje, neobsahují-li čísel zabavených.

„Bydžovské Listy“ zabaveny pro otisk nekonfiskované notice *„Pardub. Listů“* a pro poznámku ke sněmovní řeči hr. Thuna. Po té uspořádáno dle *udaje c. k. okr. hejtmana*, jenž konfiskaci sám provedl, druhé »opravené« vydání. To zabaveno stát. zástupcem v Jičíně, který pravil, že má se s druhým vydáním počkat, *až co řekne* **on** *konfiskaci c. k. okr. hejtmanem nařízené.«* Ke všemu ještě odpovědný redaktor stíhán jest pro přestupek pružného § 24. tisk. zákona. Konfiskační nález dostal 4. února, důvody však teprve dva dni potom. K jeho stížnosti odpovědělo mu c. k. místodržitelství, *že vinu má c. k. státní zastupitelstvo*.

Redaktoři a vydavatelé nejsou v jednotlivých případech o tom v nižádné pochybnosti, která instance je vinna: oni vědí a pociťují pohříchu také, že *v každém případě jsou proti samovolnému si počínání všech censurních úřadů malomocni*. Vzpomenutý § 24. stává se pro ně metlou také tenkráte, když ti, kdož censuru vykonávají, dopustí se opomenutí.

„Hlasy z východních Čech“ předložili své číslo c. k. stát. zastupitelstvu o $^{3}/_{4}3$. hodinu odpolední. Pohozeno tam nebo zapomenuto. V domněnce, že prošlo censurou, rozesláno v obvyklý čas. O 5. hodině zpozorovali konečně na státním zastupitelstvu číslo a *zabavili je pro místo zcela nevinné*. Náklad byl již expedován. Následovaly prohlídky bytu a vyšetřování pro § 24. Toto sice zastaveno, když bylo *padesát osob*, mezi nimi celý personál tiskárny a všichni poštmistři z vých. Čech povoláni před soudce. Aby však c. k. stát. zastupitelstvo přece mělo *svoji oběť*, odsouzen redaktor pro opomenutí povinné péči k pokutě 20 zl.

Při prohlídkách domovních všechno prošťáráno: šatník, skříně, kufry, půda, bedny, sklep, dřevník, ba dokonce i kurník.

Vše to jedině proto, že příslušný diurnista opomenul odevzdati svému chefovi list v čas.

Na jeden moment třeba tady zvlášť ukázati. Kdykoli c. k. státní zástupce vznese pro tiskový přestupek žalobu, vždy vyjde z toho přestupek, o kterém rozhoduje c. k. okr. soud. Vynese-li tento rozsudek osvobozující, c. k. krajský soud redaktora v 99 případech ze 100 *odsoudí.* **Před porotou mají c. k. státní zástupci největší bázeň.**

A stane-li se v nejřidčích případech věc neuvěřitelná, zruší-li totiž c. k. vrchní soud konfiskaci, *materiálně tím listu není zpomoženo pranic.* Způsobená škoda se tím ani neumenší, ani neodčiní. Dosahuje u některých týdenníků za kolky, ztrátu z insertů, tisk atd. až i několika set zlatých do roka. *Podnik novinářský má zajisté* jako každý jiný *nárok* na to, *by ve vykonávání své živnosti nebyl svévolně rušen a poškozován.* Zpozděná satisfakce má proň cenu jen platonickou.

Rychnovský *„Podhořan“* uveřejnil provolání k oslavě J. Husi v Kostelci n. Orl., ve kterém veleben Hus jako člověk, vlastenec a reformátor, jako bojovník za pravdu, právo a svobodu. Proklamace ta byla naprosto nezávadnou: obsahovalať toliko místa z řeči za příčinou slavnosti Husovy promluvených a *nezabavených.* C. k. okr. hejtman nicméně provolání to *zabavil.* Jeho úředníci jej z toho zrazovali, jelikož konfiskace nedá se odůvodnit, on však odvětil: *„Raději se blamuji nahoru nežli dolů.“* C. k. státní zastupitelstvo královéhradecké po pěti dnech konfiskaci sice zrušilo, ale vrácený po týdnu náklad byl bezcenným.

Případy, ve kterých se *bez příčiny konfiskuje* a potom teprve ex post musí býti z trestního zákonníka hledán nějaký paragraf, *aby se konfiskace,* nikoliv odůvodňovala, nýbrž *nějakou záminkou zakryla,* nejsou pohříchu vzácností. *Všeliká, sebe nevinnější zmínka* **o hraběti Thunovi** *nebo šlechtě, kdyby se meze dovolené kritiky sebe opatrněji zachovaly,* **beze všeho se zabavuje.**

„Hořický list“ prohlásil ve své listárně ze dne 7. března t. r., že bude vystupovati vždy proti bezpráví, stížnostem bezbranných otevírati své sloupce a konati svoji povinnost jako

poctivý list lidový. *Tato listárna zabavena.* Tolikéž pouhé sdělení, že redaktor Ant. *Hajn* nastoupil vazbu, k čemuž připojen citát z nekonfiskovaných »Písní otroka« Svatopluka Čecha. Tolikéž notice následující: »Obecenstvo počíná prakticky prováděti heslo »Svůj k svému.« Úkaz tím potěšitelnější, že dosud i mezi »svými« měli jsme mnoho nepřátel tohoto hesla, kteří více lnuli k cizímu nepřátelskému než ku »svému.« Svítá, snad se brzo rozední.«

Čís. 22. *„Hlasů z Hané“* ze dne 16. března propadlo konfiskaci pro otisk notice, která ve »Vyškovských Novinách« a »Českožidovských Listech« zůstala nezabavena, a pro zcela nevinnou notici: »Nadšení rekruté.« Týž list zabaven pro poznámku k debatě o četnickém zákoně, ve kteréž uvedena fakta o tom, jak se užívá c. k. četníků k úkolům mimo obor jejich vlastní působnosti.

Jak důvodnou byla jejich výtka, toho důkazem jsou následující případy:

Obchodník jeden připsal na výměr, kterým se mu předpisovala daň, jíž se zalekl, poznámku: »Uznávám, že stát potřebuje velikých sum na militarismus a na fedrování němčiny a že, má-li na jiné účely něco vybýti, je nutno daně zvýšit; ale daň tak ohromnou platiti nemohu.« C. k. okresní hejtman vyslal četníka v plné zbroji, aby vyšetřil jeho majetkové poměry. Ale obchodník ho k sobě nepustil a vzkázal hejtmanovi, že se *četníkem vyslýchati nedá.*

Čís. 3. *„Bydžovských Listů“* ze dne 2. února 1895 zabaveno. Četník přišel k redaktorovi a pravil: »Tak voni jsou ten redaktor? Mají to zabaveno.« Redaktor žádal výměr. Četník odpověděl, že musí činiti, co mu poručeno. Protokol sepsati se zdráhal, namítaje, že smí podati raport jen strážmistrovi.

„Hlasy z vých. Čech“ zabaveny v Chrudimi 20. března dopoledne. Četník přišel do redakce konfiskaci provést. Noviny, které se tisknou v Pardubicích, ještě nedošly. Teprve po čtyřech hodinách sdělil c. k. státní zástupce závadná místa. Redaktor odebral se po té za příčinou druhého vydání do Pardubic. Za jeho nepřítomnosti dostavila se, když byl četník opět marně pátral po konfiskovaných výtiscích, *soudní komise*

a vykonala bez soudního nálezu prohlídku redakce a bytu. Nazejtří povolán redaktor k soudu, kde mu *za přestupek § 24., jenž trestá se 50—100 zl., pohrozeno* **vazbou.** Při prohlídce byl účasten také *četník* konfiskací pověřený. Ten odložil sice pušku, *vlezl však s kloboukem na hlavě pod postel, hmatal pod skříň, ba hrabal také v popelu v kamnech* — kteréžto chování nemůže zajisté vzbuditi respekt.

Nejen četníci, *také detektivové se komandují proti redaktorům a spisovatelům.* Hlídají vchod do jejich bytu, by zvěděli, kdo k nim chodí, a stíhají je na všech jejich cestách, *osobní jejich svobodu takto obmezujíce.*

Uvedené doklady, vyňaté z veliké zásoby, postačí asi k jasnému ale pohříchu *zarmucujícímu obrazu tiskových poměrů v Čechách a na Moravě.* Takový stav způsobiti musí rozhořčení a to tím větší, *čím chikány jsou malichernější a čím je při nich* **úmyslnost patrnější.**

Aby umožnili vládě názor do tohoto nepotěšlivého, pro exekutivu samu škodlivého stavu věcí a ji přiměli, působiti k uklizení takových *veřejné pohoršení a hluboké roztrpčení způsobujících zjevů,* podali podepsaní poslanci řadu fakt a činí na základě jich tyto dotazy:

Jest J. Exc. pan *ministr vnitra* odhodlán uděliti censurním úřadům, sobě podřízeným, pokyny, *jimiž stala by se přítrž pokáranému chování jejich?*

Chce J. Exc. pan *ministr spravedlnosti* nařiditi c. k. soudům tiskovou praxi, vyhovující zákonům a výnosům a *odstraniti nynější pohoršlivé poměry censurní?*

Zamýšlí J. Exc. pan *ministr zeměbrany* připomenouti četnictvu úkoly jeho vlastního povolání a přihlížeti k tomu, *by ho nebylo zneužíváno k agendě, při kteréž občanské svobody se obmezují a porušují?"* — — —

Z řeči poslance dra. Hynka *Langa,* jíž byl proslovil na sněmu českém dne 28. prosince 1894 a v kteréž se zmínil kromě *o svobodě* **slova a tisku** také ještě o jiných poměrech, vyjímáme:

»Uveduk«, pravil, »*některé* markantní případy, aby vláda poznala, *proč a z jakých příčin* jest v národě českém *sku-*

tečně nechuť k orgánům výkonným, k exekutivě, **jednající tak, že důvěry nezasluhuje.**

Zákon shromažďovací, zákon spolčovací u nás vůbec neplatí.

Poukazuji jen k tomu, že *mně* nebylo ani povoleno, abych mohl v r. 1893 v politickém okresu pelhřimovském jedinou schůzi voličů pořádati, abych mohl ze své činnosti na říšské radě a na sněmu svým voličům účet svůj podati. Poměry jsou skutečně až bolestné.

Snesl jsem stesky své ve dvou interpellacích, jež jsem podal o správci c. k. okresního hejtmanství v *Pelhřimově*, Ťoupalíkovi.

Na první interpellaci odpověděno mi bylo ministrem vnitra — arci způsobem, jaký jiný jsem ani neočekával.

Uváží-li se, že tyto **interpellace zodpovídají se vlastně u c. k. místodržitelství,** *jež referuje jen o tom, co mu* c. k. *okresní hejtmanství napíše,* resp. *jak se pan okresní hejtman umyje a vymluví z toho, co se mu vytýkalo,* nelze se arci diviti, že má interpellant vždy nepravdu a interpellovaná strana že má vždycky svatou pravdu!

Abych vyvrátil tvrzení ministerské, podal jsem třetí interpellaci proti dotyčnému správci c. k. okresního hejtmanství, a uvedl některá fakta, která jsou velmi křiklavá. Nechci celé interpellace opakovat, jen na některé případy poukáži.

Politický spolek pelhřimovský podal žádost za rozšiřování *brožury* dra. Aloise Rašína *o státním právu českém* mezi svými členy, aby členové mohli poučeni býti o svatém, nezadatelném našem státním právu. Okresní hejtman Ťoupalík nevyhověl žádosti této, ba dokonce *konfiskoval tuto brožuru,* ačkoli tato brožura r. 1892 již ve čtvrtém vydání byla vytisknuta a v Praze za výminečného stavu bez závady se prodává. A nejen že ji skonfiskoval, on poslal dokonce svého úředníka do bytu předsedy, aby tam hledal ostatní všecky exempláře a *také tyto skonfiskoval, aniž by mu byl dal nějaký průkaz* vůbec, aniž by k tomu byl oprávněn. Krajský soud arci dotyčného pána přesvědčil, že chybuje a že zákon špatně interpretoval. Konfiskace byla zrušena.

Co však soudíte, pánové, o dalším jeho jednání?

Dotyčný c. k. okresní hejtman ustanovil schůzi k volbě okresního výboru a okresního starosty. Schůze ta koná se v městě Kamenici, jsou k ní všickni nově zvolení členové okresního zastupitelstva pozváni, dostali k tomu lístky, pozvání od okr. hejtmanství . . . A tu přijde komisař a ohlašuje, že se volba výboru okresního a volba okr. předsedy nebude konati, poněvadž jistá osoba, volená za velkostatek, která arci zasedala snad již přes dvanáct let v okresním výboru, nemá dostatečné kvalifikace a že zvolena býti neměla.

Celé okresní zastupitelstvo se usneslo, že zde není skutečně zákonného důvodu, že dotyčná osoba má legitimaci passivní a žádalo telegraficky, aby bylo toto nařízení odvoláno. Telegram byl zaslán o půl 11. hod. Celé okresní zastupitelstvo čekalo do půl čtvrté hod. odpol. a když nepřišla odpověď, musilo se rozejíti, neboť okres kamenický jest veliký a dotyční členové mají také daleko domů. Ve 4 hodiny došel telegram, jímž to, co bylo nařízeno, nazpět se béře a jímž se povoluje, aby se tedy volba okr. výboru a předsedy provedla. Ovšem — pozdě. V zápětí však dostal bývalý starosta přípis, že se volba ta provésti neměla, že ji *c. k. okresní hejtman kasíruje, ruší.*

Pánové, to jsou skutky, které skutečně divné vrhají světlo na správné úřadování. Co si mají dotyční členové, kteří zasedají několik let v okresním zastupitelstvu, o tomto jednání c. k. okresního hejtmana pomyslit?

Jak jsem sám četníky v Kamenici a Pelhřimově pronásledován, o tom nechci mluviti. Ostatně v okresu *táborském* počínají také tyto poměry zásluhou komisaře p. Hirsche.

Poukazuji na interpellaci, kterou jsem podal o rozpuštění schůze táborské, svolané posl. Josefem Brdlíkem. Sotva že tento pronesl slovo, že zemský výbor předložil rozpočet na rok 1893 dne 28. prosince roku 1893 a že všecko to nezavinil sám, nýbrž *vláda*, která předčasně sněm uzavřela — byl okresním komisařem upozorněn, že takto *nedá mluviti o vládě.*

Když zmínil se o *místodržiteli*, prohlásil ihned komisař: **„O panu místodržitelovi vůbec mluviti se nesmí!“** Když

pak se zmínil řečník o *výminečném stavu*, vyskočil komisař a všecek rozzloben pravil: **„Nedovolím mluviti o výminečném stavu!“**

Když jsem se předešlé neděle o valné hromadě politického klubu v řeči své zmínil o koalici, *prohlásil dotyčný pan komisař*, **že nedá mluviti o koalici.**

Pánové, kam bychom to dospěli?! *My už nemůžeme mluviti o koalici.* Co jest to koalice?! Koalice jest sdružení stran politických: bylo by to smutno, aby se strany nedaly od stran kritisovati!

Pro někoho mají tyto poměry arci praktické výsledky. Poukazuji jenom na jmenování muže, který přeskočiv 19 svých soudruhů, stal se z finančního vrchního inspektora finančním radou, — když byl dříve jmenován vrchním finančním komisařem, přeskočil as 25 svých kollegův. Pak ovšem ti, kdož se snaží, aby vstoupili v jeho šlépěje, starají se co možná nejvíce o kasu finanční, vymáhají necitně daně, (čehož zákon ani nežádá) a možno-li, postupují! To jsou následky takového protežování!!! (Tak jest!)

Nedivte se proto, pánové, *že lid náš není spokojen s tímto stavem.* Nemyslete, že snad my jej uvádíme v rozruch a v nespokojenost. On sám je takovými křiklavými případy rozčilen a roztrpčen. Měl bych toho ještě více, avšak chci ukončiti a uvádím, *že národ český nezná jiné spásy, než domůže-li se kýžené samostatnosti. Má dobrý příklad ze země sousední,* **vidí na státu uherskem, jaké divy samostatnost, svézákonnost tvoří nejen na poli kulturním** *a národním, nýbrž i na poli hospodářském.*

A proto jest naší přední povinností, abychom se **restituce** *svatých svých práv,* nezadatelných a nepromlčených, od předků našeho krále i jím samým uznávaných a zaručených, **všemi způsoby domáhali,** neboť nelze našim ohroženým výrobním třídám zjednati pomoci, *než když přestane to věčné vyssávání našich aktivních zemí koruny české zeměmi passivními.* **A toho lze dosáhnouti jedině vrácením státní naší samostatnosti** (Výborně!) **a neodvislosti.«** (Výborně! Výborně! Hlučný potlesk.)

Posledními slovy řeči poslance dra. Hynka Langa octli jsme se po povrchní charakteristice nynějších poměrů **„svobody“ tisku a slova** oklikou zase u původního východiště: **u způsobu, jakým se Maďaři domohli národní a politické samostatnosti.** Můžeme tudíž nejen o tom, ale i v úvahách o některých jiných momentech politických pokračovati.

Věnujme především pozornost *záležitosti první!* Zkoumejme v stručnosti, proč asi nepodařilo se nám Čechům až dosud domoci se podobně jako Maďarům státního práva zemí koruny české, jak nám bylo právo to královským reskriptem ze dne 12. září 1871 zaručeno?

Kdožkoli se zabývá politickými záležitostmi, zajisté nám přizná, že k vyčerpání předmětu toho nestačil by ani objemný spis. Prodlením více než čtvrt století, jež minulo už ode dne, kdy císař František Josef I. dal se korunovati na krále uherského, byla záležitost ta v žurnálech všech politických odstínů přetřásána a rozbírána tak nesčetněkráte, že skoro sevšedněla, a každý pokus znovu ji rozpřádati působí skoro až trapně.

Charakteristické však jest, že skoro ve všech těchto rozpravách poukazováno nám Čechům *k Maďarům* a že tenor všech úvah kulminoval ve vybízení: *„Učme se od Maďarů!* Chovejme se a **jednejme jako Maďaři!“**

Na doklad, že se tak děje i v době nejnovější, reprodukujeme zde několik výroků z článku »Nár. Listů« ze dne 17. května 1895, v němž vídeňský dopisovatel listu toho (E.) poukazuje také k některým vlastnostem kmene maďarského, kterýchž my Češi prý více méně postrádáme nebo jsme jich k vymožení národních a politických práv svých až dosud náležitě nevyužitkovali.

»Snad není pro nás lepších učitelů nad Maďary«, praví dopisovatel »N. L.« mimo jiné. *„Nedostávát se právě nám mnohých vlastností,* které se u nich tak úspěšně osvědčily. Celý český národ od věků podává vídeňským vládám dotaz: *Kdy nám vrátíte naše dobré právo!?*

Kdo se tím dá z klidu vyrušit?

Uražená domýšlivost a nedůtklivost *několika Maďarů* stačí vehnati říši do konfliktu jen za tou příčinou, aby se

lidu českého postaviti zájem všenárodní nad své strannické interessy,« musíme poukázati k tomu, že rovněž tak dělo se a děje doposud i v kruzích maďarských a že v tomto vzhledě od kmene maďarského valně se nelišíme.

Že sesílení a sjednomyslnění akce *národně* politické nebylo by u nás na škodu, ochotně připouštíme; ale v celku musíme po pravdě (nebo chce-li někdo, po vlastních svých názorech na základě porovnání poměrů u nás s poměry v Translajtanii) konstatovati, že národ český skoro ve všem všudy kmeni maďarskému nezadal a nezadá.

A přece bylo veškeré naše dlouholeté úsilí skoro úplně — ***bez úspěchu!***

Jak to možné? *Kdo* tím vinen!

Optejme se především: *Mohli* jsme nebo ***můžeme*** příkladu Maďarův následovati *ve všem*?

Nebo ještě určitěji: *Mohl* nebo může býti národ český kýmkoli *pouze jen vyzýván*, aby Maďary **ve všem** následoval?

Povšechná vybízení a nabádání, v nichž se vůbec ani nespecifikuje, **čím** *vlastně* Maďaři vládu vídeňskou *donutili k povolnosti* a v pravém slova smyslu ji pokořili, v kterýchž se neuvádí, *v čem*, t. j. **v jakých skutcích** *měli bychom Maďary následovati*, abychom podobně jimi vládu vídeňskou donutili ku praktickému provedení neodčinitelného královského slova ze dne 12. září 1871, jsou sice i za nynějších tiskových poměrů u nás možná; ale vyznívají vesměs v tak mlhavou neurčitost, že podobají se skoro frásím nejošumělejšího druhu.

My totiž můžeme po zákonu a po pravdě přesně vytknouti, **kterými prostředky** Maďaři vládu vídeňskou pokořili, poněvadž prostý historický fakt, z něhož se ***nevyvozuje*** vzhledem k úřadující právě vládě a jejím orgánům ***žádná důslednost***, nelze ani po právu u nás platném stíhati. Avšak my ***nemůžeme a nesmíme*** uvésti celou řadu prostředků, jimiž se Maďaři domohli své samostatnosti, a dodati prostě a přece lapidárně: *„Učiň, národe, rovněž tak!“*

My můžeme sice (abychom k povysvětlení uvedli aspoň jediný doklad) po pravdě [illegible]
hledu dějin maď[illegible]

známým. A právě pro tuto bezohlednost dosáhli, že dbá se o ně více než o celou říši. *Stalit se obávanými.*

A ještě jedno. V Uhrách stojí politické strany v neméně příkrém zápasu nežli u nás. Ale oni jsou nepřátely jen *po jistou míru a po jistou dobu*. Kdykoli ozve se válečné heslo »Proti Vídni«, stojí v okamžiku *v jednom voji.*

A *u nás?* Ani v nejkritičtějších pro celý národ chvílích nedovedou odpůrci nynějších zástupců lidu českého postaviti zájem všenárodní nad své strannické interessy. Nebyla by nouze o příklady, z nichž jde na jevo, že české strany a frakce pomáhají vládnímu vojsku. Bylo by na příklad v Uhrách možno, aby se která strana zachovala tak, jako u nás jedni oproti Thunovým výnosům?

Ale ještě v jiném bychom si mohli vzíti příklad z Maďarů. My máme zajisté mnohem více práva ku sebevědomí a proto neškodila by nám větší dávka *ráznosti*. Poznali jsme přece sami na sobě, co **zmůže smělý a odhodlaný čin.** Nepoddajnost a odhodlaná pevnost, mohutný jednomyslný odpor českého lidu, vykonaly dílo, jaké v nových dobách české politiky není zaznamenáno. Zmarem »vídeňského smíru« překazil náš lid, aby troufale sáhlo se na nedílnost království českého. Ukazuje nám tedy nejen příklad maďarský, ale i vlastní zkušenost pravou cestu, kterouž politika česká nemá bez nejvážnějších důvodův opouštěti.«

Potud úryvky zajímavého jinak článku, obsahujícího mnoho pravdy; ale přece ne všechnu.

Nám zdá se, že tak mnohá vlastnost, kterou pisatel u národa českého pohřešuje, ba i mnohý skutek, o kterýž jsme se buď pokoušeli nebo jej docela také provedli, odpovídají více méně netoliko vlastnostem kmene maďarského, ale i skutkům, jimiž se Maďaři snažili a snažívají dosíci národních a politických svých cílů.

I u nás v Čechách nebylo a není právě nedostatek *sebevědomí, ráznosti, pevnosti a neústupnosti;* i my už po dlouhou řadu let jdeme *„svým směrem“*; i my jsme v celku neb aspoň převahou jednomyslní vzhledem k Vídni. A vytýká-li se národu českému, že »v nejkritičtějších pro celý národ chvílích nedovedou odpůrci nynějších zástupců

lidu českého postaviti zájem všenárodní nad své strannické interessy,« musíme poukázati k tomu, že rovněž tak dělo se a děje doposud i v kruzích maďarských a že v tomto vzhledě od kmene maďarského valně se nelišíme.

Že sesílení a sjednomyslnění akce *národně* politické nebylo by u nás na škodu, ochotně připouštíme; ale v celku musíme po pravdě (nebo chce-li někdo, po vlastních svých názorech na základě porovnání poměrů u nás s poměry v Translajtanii) konstatovati, že národ český skoro ve všem všudy kmeni maďarskému nezadal a nezadá.

A přece bylo veškeré naše dlouholeté úsilí skoro úplně — *bez úspěchu!*

Jak to možné? *Kdo* tím vinen!

Optejme se především: *Mohli* jsme nebo *můžeme* příkladu Maďarův následovati *ve všem*?

Nebo ještě určitěji: *Mohl* nebo může býti národ český kýmkoli *pouze jen vyzýván*, aby Maďary **ve všem** následoval?

Povšechná vybízení a nabádání, v nichž se vůbec ani nespecifikuje, **čím** *vlastně* Maďaři vládu vídeňskou *donutili k povolnosti* a v pravém slova smyslu ji pokořili, v kterýchž se neuvádí, *v čem*, t. j. **v jakých skutcích** *měli bychom Maďary následovati*, abychom podobně jimi vládu vídeňskou donutili ku praktickému provedení neodčinitelného královského slova ze dne 12. září 1871, jsou sice i za nynějších tiskových poměrů u nás možná; ale vyznívají vesměs v tak mlhavou neurčitost, že podobají se skoro frásím nejošumělejšího druhu.

My totiž můžeme po zákonu a po pravdě přesně vytknouti, **kterými prostředky** Maďaři vládu vídeňskou pokořili, poněvadž prostý historický fakt, z něhož se *nevyvozuje* vzhledem k úřadující právě vládě a jejím orgánům *žádná důslednost*, nelze ani po právu u nás platném stíhati. Avšak my *nemůžeme a nesmíme* uvésti celou řadu prostředků, jimiž se Maďaři domohli své samostatnosti, a dodati prostě a přece lapidárně: *„Učiň, národe, rovněž tak!"*

My můžeme sice (abychom k povysvětlení uvedli aspoň jediný doklad) po pravdě konstatovati, co jsme byli již v přehledu dějin maďarského usilování o politickou a národní sa-

mostatnost jejich uvedli, že totiž r. 1866 »za války s Pruskem generál Klapka (známý z revoluce r. 1848) se zvláštní legii hrozil vpadnouti do země, což zastrašilo vládu vídeňskou v té míře, že stůj co stůj chtěla provésti narovnání s Uhry...«

Fakt, že byla vláda vídeňská hlavně a možná **jedině** *tímto způsobem* pokořena a donucena ku provedení narovnání s Maďary *stůj co stůj*: tedy i za cenu nejvyšší, jest nepopíratelný. Avšak my nemůžeme a *nesmíme* dodati: »Učiň, národe, rovněž tak!« prostě z té příčiny, poněvadž dodatek toho druhu jest po trestním zákonu z doby absolutismu jednak vyzýváním k nezákonným skutkům vůbec a poněvadž pokus generála Klapky zahrnuje po zákoně povahu skutku zločinu **velezrády**, také ještě vybízení ke skutku velezrádnému, nebo-li **spoluvinu zločinu velezrády**.

My »loyalní Češi« můžeme a smíme tudíž *věděti* a po případě i veřejně konstatovati, že Maďaři domohli se samostatnosti své hlavně a možná jedině postrašením vlády vídeňské připravovaným pokusem **velezrádného skutku**; ale my nesmíme pokusu toho ani schvalovati, ani doporučovati k následování, neřku-li si jej obrati za vzor a pokusiti se provésti podobný.

Nuže — optejme se nyní: Což pak nelze o vše to neb aspoň o podobné pokusiti se — *tajně*, t. j. bez vědomí c. k. strážců zákona?

Že to možné, nelze popírati.

Ale kdož medle podá u nás smělcům, kteří by se chtěli o to pokusiti a byli by snad odhodláni obětovati se — pomocné ruky?

Či zná někdo na př. v kruzích »české historické šlechty« muže jen jediného, který by se dobrovolně přihlásil nebo se dal naverbovati za člena české legie s českým vůdcem nebo by byl ochoten přispěti třeba jen hmotně k jejímu vyzbrojení?

Pochybujeme, že by se nalezl jen jediný muž takové odvahy, takového sebezapření a takové odhodlanosti.

Známe členstvo »české historické šlechty« od let příliš dobře, než abychom nevěděli, že není v celém světě mužův, kteří by úzkostlivěji šetřili všech ustanovení zákonův, kteří

by se s touže úzkostlivostí vyhýbali jakýmkoli stykům s c. k. orgány a především s c. k. soudy.

Za všech persekučních ér národa českého neexponoval se v tomto směru, pokud se pamatujeme, ani jediný člen »české historické šlechty,« vyjma knížete Rudolfa Thurn-Taxise, kterýž vlastně do řad její nenáležel, a — hraběte Vojtěcha Schönborna, kterýž byl kdysi jako předseda katolického spolku pro neohlášení jakési schůze odsouzen k peněžité pokutě — několika zlatých . . .

I v dobách, kdy ani tak bystrozraký a přímo genialní právník, jakým byl na př. Antonín *Čížek*, který doháníval c. k. soudce svým právnickým důmyslem do »slepých uliček,« neubránil se odsouzení — i v dobách, ***kdy stál celý český národ jako jeden muž v oposici proti vládě vídeňské*** a takořka každý druhý, třetí patriot český odpykal si svou vlasteneckou oposici buď žalářem nebo peněžitou pokutou nebo jiným způsobem, dovedli se členové »české historické šlechty« co nejopatrněji *vyhnouti* každému úskalí.

Oposice jejich byla tak úzkostlivé a přísné, ba skoro možno říci *zbaběle zákonní*, že ani jediný z nich vůbec se nekompromitoval, nejinak, než jako by býval každý člen »české historické šlechty« buď genialnějším právníkem než-li dr. A. Čížek, nebo správněji řečeno: tak přeopatrný a schytralý, že obmezil se na politický sport v imunních zákonodárných sborech a veškerou ostatní oposiční akci politickou přenechal vlasteneckým plebejcům.

Krátce ***za všech persekucí národa českého neobětoval se z členů „české historické šlechty" ani jediný***, ni vědomě, ni z nedopatření, nebo z jakékoli jiné příčiny. Všickni obmezili se na nejmenší, vpravdě šosáckou a naprosto bezpečnou míru oposice a — »zachovali se« tak »diplomaticky« pro všechny možné »případy« . . .

Ano, když kdysi jeden z jejich »sloupů,« pověstný hrabě *Lev Thun*, strýc nynějšího c. k. místodržitele, v návalu »neoblomné« zákonní oposice uznal za vhodné oznámiti s několika stoupenci svými presidiu panské sněmovny, že sněmovnu tu nepokládá za zákonnou a že vystoupí, poněvadž považuje směr

její za záhubný, — ihned zase *couvnul*, jakmile mu bylo s vyššího místa nařízeno, by do panské sněmovny opět vstoupil. Hrdý oposiční šlechtic sklonil svou šíji a — *uposlechl*.

Po tomto svém »skutku,« za který by se byl i nejposlednější uvědomělý občan ústavního státu do hlubin duše zastyděl — byl jinak neústupný, svéhlavý a neoblomný šlechtic český jako politický oponent — mrtev ... Nepamatujemeť se na žádnou řeč nebo třeba jen význačnější nějaké prohlášení, jimiž by se byl hrabě Lev Thun od té chvíle až do své smrti jako oponent vlád vídeňských osvědčil.

A takovou neb aspoň podobnou byla až dosud oposice skoro každého člena »české historické šlechty« zvlášť a všech dohromady.

Oposice ta jest od prvopočátku svého až po dnešní den prodchnuta nejúzkostlivější zákonitostí a chceme-li, skoro až zbabělou bázní před jakýmkoli, byť i sebe nepatrnějším politickým kompromitováním se.

Skoro každou z ctných hlav »české historické šlechty« ozařuje gloriola nejúzkostlivějšího vyhýbání se konfliktům všeho druhu a především politickým a trestním.

Od roku 1848, kdy taktéž několik šlechticů českých jako na př. hrabě Deym, hrabě Buquoy a baron Villani — ovšem zcela nevinně — odpykali si svou přichylnost, po případě lásku k české věci krátkými vazbami, neodvážil se žádný šlechtic český v jakékoli zámezí zákona. Většina z nich uznala za vhodné uchýliti se hned po prvním zavanutí svěžího větříku ústavní svobody do závětří soukromého života, jiní jako na př. pověstný kníže Carlos Auersperk zvrhli se v politicko-národní renegáty šilhající po egyptských hrncích vládní přízně vídeňské, po případě po samých otěžích vlády.

Od roku 1848, kdy Maďaři s nejodhodlanější a nejobětavější svou šlechtou v čele kladli přímo zoufalý odpor vládě vídeňské a mnozí z členův šlechty té, jako hrabě Ludvík Bathyani, a jiní odpykali později smělost svou na popravišti nebo v žalářích nebo ve vyhnanství — od r. 1848 až po prohlášení éry ústavní, nebylo v řadách šlechty české vůbec ani jediného muže, který by se byl odvážil třeba jen zákonního odporu proti vládě vídeňské.

Dějiny české doby té neznají ani jediného šlechtice, který by byl pro vlastenecko-odbojné snahy a skutky své zahynul na popravišti rukou katovou nebo by byl za ně pykal v žaláři nebo vyhnanství.

Oposice »české historické šlechty« vznikla teprve zahájením éry ústavní *zároveň* s oposicí celého českého národa; ale obmezila se na pouhé zákonní protesty, na řečnické sporty v imunním závětří parlamentův.

A když vše to nevedlo ihned ke kýženému cíli, »odhodlala se« smělá a odvážná »historická šlechta česká« ku proceduře nejpohodlnější, ke smutně pověstnému *passivnímu odporu*, který nevyžadoval žádných skutků, ba ani přemítání, nýbrž naprostou negaci všeho, cožkoli političtí a národní odpůrci českého národa podnikali na utlumení a udolání českých snah.

A k *nečinnosti* té snažila se strhnouti také celý národ a na mnoze se jí to také podařilo. Ošem jen částečně a dočasně; neboť oposice proti passivnímu odporu existovala a pracovala od okamžiku, kdy neblahá myšlénka ta vznikla.

Když pak po celé řadě nečinností promarněných let vráceno se konečně *k politice aktivní*, zůstavila »česká historická šlechta« oposiční stanovisko přede dveřmi parlamentu a po přečtení pouhého protestu — stala se nejúsilovnější a nejstatečnější podporou vlády vídeňské.

Nechť tedy uvažujeme oposici »české historické šlechty« nebo vůbec politickou činnost, po případě nečinnost její se stanoviska kteréhokoli, vždy musíme dospěti k úsudku, že to byla politika neb oposice, za kterouž by se nebyl musil hanbiti žádný c. k. vládní orgán, ba kterouž by se nebyl žádný c. k. orgán vládní snad ani dost málo politicky kompromitoval.

A takovou politikou, takovou oposicí chtěla snad »česká historická šlechta« způsobiti kterékoli vládě vídeňské podobné rozpaky jako maďarská legie revolučního generála Klapky roku 1866?

Či může se někdo domnívati, že vládnoucí kruhové vídeňští neznali »české šlechty historické« až do posledního muže? Že nevěděli, že stačí zadupati si nebo pohroziti nějakou nemilostí, aby každou další, sobě nepříjemnou akci zamezili?

Že neznali vlastní jejich intence: přímo horečnou touhu po státním úřadě, v němž by mohli hrstičku svých politických a diplomatických vědomostí zužitkovati k ukojení své ctižádosti?

Sloužiti státu a **nikoli** — *národu*, ať již jako státník, voják nebo pouhý byrokrat, bylo a zůstalo ideálem většiny šlechticů, a tudíž také členův »české historické šlechty«. A cožkoli většina z nich podnikala v návalu oposičních záchvatů, nemělo a nemá po dnes jiného účele, než-li dosíci tohoto ideálu, po jehož dosažení vykloval se pravidelně skoro z každého více méně příkladný exemplář — odpůrce snah ryze lidových, ba začasté i národních.

Všechna sice úcta před přísně zákonní oposicí, kterou přeopatrná »historická šlechta česká« kladla vládám vídeňským. Avšak vlažné, studené, ba ledové oposici té, která neměla na zřeteli nežli egoistické cíle exklusivní, vzájemně se podporující kasty (a mimo to ještě tak mnohým jiným státnickým »nepatrnostem«) děkuje národ český skoro veškeren svůj dosavadní politicko-národní **neúspěch.**

Oč vlastně šlo a jde?

O revoluci? — O něco nezákonného?

Nikoli!

Zápas národa českého jest aspoň od r. 1871 nepoměrně snazší, vlastně legalnější, než-li byl zápas Maďarův a náš vlastní od zahájení éry ústavní.

Ode dne 12. září 1871, kdy císař František Josef I. neodčinitelným reskriptem uznal státní právo zemí koruny české, nabyl zápas náš tak legalní formy, *že vlastně každý, kdožkoli se vzpírá, aby se královské slovo stalo skutkem,* jedná zřejmě proti vůli královské a patří před forum soudu.

Kdo měl královské slovo to přivésti k platnosti?

Najisto v první řadě parlament společně s vládou . . .

A proč se tak nestalo?

Zkoumati příčiny podrobně, není za nynějších tiskových poměrů možno; fakt sám však jest nepopiratelný.

Od roku 1871 uplynulo skoro čtvrt století, aniž by se bylo něco změnilo.

Nebylo také divu.

Ústavní zákony — pro nás Čechy ovšem z pravidla jen na papíře — nejsou dílem českých zákonodárců, nýbrž dílem zákonodárných živlu národu českému nepříznivých.

U vesla vlády vídeňské nalezali se od r. 1872 až do r. 1879 mužové národu českému nepřející a parlament vídeňský skládal se většinou ze živlů národu českému nepřátelských. Avšak od r. 1879 až do r. 1889 poměry ty se změnily. Vláda vídeňská nebyla nám právě nenakloněna; *mimo to* (což jest přece věcí hlavní, ku kteréž byl i hrabě Buquoy v citované řeči své s důrazem poukázal) **„česká historická šlechta"** *dopomohla i v parlamentě vídeňském všem českým stranám ku většině* . . .

A přes to vše zůstalo po celých deset let skoro vše, jak bylo: **Královské slovo ze dne 12. září 1871 nestalo se skutkem** *a ústavní zákony zůstaly pro národ český namnoze i nadále pouze na papíře.*

Kdo tedy jest vinen, že jsme se k cíli ani o krok nepřiblížili?

Kdy a jakým zákonním způsobem má se tak státi, když se tak nestalo v letech 1879 až 1889, kdy »česká historická šlechta« společně se všemi ostatními stranami českými byla v parlamentě vídeňském ve většině a v kabinetu zasedal i český ministr krajan dr. Pražák?

Že se tak nestalo, jest nepopiratelné faktum a zbývá jen prostá otázka závěrečná:

»**Proč** *se tak nestalo?*«

Ano — proč? ptáme se nyní po letech dalšího zápasu, kdy jsou zástupcové národa českého v parlamentě vídeňském a v zemském sněmu českém v menšině, kdy »česká historická šlechta«, odpírajíc spolupůsobení i v eminentně českých záležitostech hlasuje proti zástupcům českého národa . . .

Povězme si příčinu zcela upřímně, bez vytáček a bez jakýchkoli ohledů!

»*Česká historická šlechta*« společně s ostatními zástupci českého národa *vhodnou a k tomu po deset roků trvající dobu* — buď zúmyslně nebo z hříšné a nepromíjitelné nedbalosti — *propásla* — — —

Nikoli bez příčiny kladli jsme a klademe i nyní v tomto spise nemalý důraz na jednu z nejdůležitějších svobod ústavních, na **volnost slova a tisku** *podléhající toliko kontrole soudců z lidu,* jak jest svoboda ta i nám Čechům základními zákony státními zaručena.

Opakujeme omšelou žurnalistickou »frási«: »Dejte nám *tuto* svobodu slova a tisku, a my si všechny ostatní ústavní svobody dobudeme sami!«

Přesvědčíte se, že za nedlouho nebude v zemích koruny české, ba snad i jinde c. k. orgánu, který by se nevyznal úplně v obou zemských jazycích, který *by nešetřil* ve všem co nejpřísněji *zákonů* atd.

Přesvědčíte se, že za nedlouho nebude parlamentů svolávaných na základě nespravedlivých volebních řadů, ano že nebude ve Vídni možnou ani vláda, která by odpírala národu českému nezadatelných jeho práv nebo se vzpírala, by královské slovo ze dne 12. září 1871 stalo se skutkem.

Bez svobody slova a tisku jest každý zákonní zápas o jakákoli ústavní práva naprosto bezúspěšný. Nezvratným důkazem toho jest vlastní náš dlouholetý boj o provedení pouhé rovnoprávnosti, a ještě více boj náš o reaktivování státního práva českého.

Kdyby nebyla svoboda slova a tisku tak přímo všemohoucím prostředkem k zákonnímu dobývání různých práv národa, žádná vláda by nám jí neodpírala, obzvláště když máme svobodu tu zákonem zaručenou. Bez svobody slova a tisku nebyli by se však domohli ani Maďaři politické své samostatnosti; neboť maďarská legie Klapkova r. 1866 nebyla nežli vykořistění nahodilých okolností, jaké se zřídka kdy dostavují a ještě řidčeji vykořisťují.

Nuže — »česká historická šlechta« byla společně s ostatními českými stranami po deset roků v tak příznivých poměrech parlamentárních, že mohla národu českému vymoci aspoň nejhlavnější, ryze ústavní prostředek k vymáhání královským slovem zaručených práv: svobodu slova a tisku; ale ona jí národu **nevymohla.**

A proč?

Prostě proto, poněvadž neskládá se ze živlů svobodě vůbec přejících, poněvadž byla a jest doposud toho mínění, že i ten ždibeček volnosti slova a tisku, jemuž se od ústavní éry těšíme, jest vlastně příliš mnoho a zaviňuje skoro vše, cožkoli·kali a hatí vlastní její plány.

Kdyby tomu nebylo tak, nebyl by si zajisté ani hrabě Buquoy ve své sněmovní řeči tak tklivě a žalostně postesknul na žurnalistiku, která prý smírná nabídnutí »české historické šlechty« tak zpurně odbyla.

Však dosti!

Spokojme se zatím s těmito několika poznámkami; neboť v průběhu dalšího uvažování a registrování budeme se musit k záležitosti té vrátiti a — zadívejme se jen ještě na malou chvíli »české historické šlechtě« našich dnů upřímně do očí.

Vímeť všickni, že od zahájení éry ústavní až do roku 1889 panovala mezi »českou historickou šlechtou« a národem českým přes různé šrůtky a šarvátky jednotlivých frakcí aspoň obstojná a chceme-li, nadějná harmonie. Doufánoť ve vše možné a v »českou historickou šlechtu« skládány mnohé a zároveň i slibné naděje, — poněvadž jsme se vzájemně tak neznali, jako se počínáme poznávati od r. 1889.

Druhdy byla »česká historická šlechta« »diplomatičtější« nebo vulgarně a přece rovněž tak případně označeno: opatrnější.

Avšak od okamžiku, co hrabě **František Thun** ještě jako prostý poslanec dne 5. října 1888 ve sněmu království českého opověděl **boj všem svobodomyslným zásadám na potkání,** začalo v národě českém svitati.

Asi po roce, když už byl týž hrabě František Thun jmenován c. k. místodržícím v Čechách, pronesl jeho svak, princ **Karel Schwarzenberg** ve sněmu českém pověstnou lež, **že ústava prosincova v Čechách již se vžila** a za nedlouho pobouřil celý národ český neméně pověstným svým výrokem o *Husitech jako bídných lupičích a žhářích,* z čehož zcela zřejmě vyniká, jak hluboká propast dělí jej od národa českého.

Když pak posléze kromě dlouhé řady jiných dokladů o divergujících názorech mezi členy »české historické šlechty« a českým národem i jeden z doměle nejnadanějších šlechticů

českých, bratr J. Em. kardinála arcibiskupa pražského, hrabě Bedřich **Schönborn** jako ministr spravedlnosti *vztahoval kavalírské prsty své i po imunitě poslanecké, aby ji pozardousil* a docílil *aspoň* pro okamžik tolik, že **české řeči proslovené v říšské radě byly z imunity vyloučeny,** musilo býti národu českému, po případě třeba jen jeho skutečné intelligenci úplně jasno, že jest někdejší vliv »české historické šlechty« v národě českém čelnějšími jejími representanty skoro na dobro udupán.

Marně rozhlížíme se v řadách její po muži, který by měl dosti nadání a aspoň tolik charakterní síly, by se mohl odvážiti převzíti třeba jen dočasně dědictví po hraběti Jindřichu Clam Martinicovi, který byl sice taktéž každým coulem kavalír, přísně orthodoxní katolík atd., ale přes všechnu oprávněnou oposici proti zkostnatělým svým názorům feudálním dovedl stoupence své t. j. »historickou šlechtu českou« udržeti tak na uzdě, že se aspoň v záležitostech s národem českým společných nekompromitovala před národem tou měrou, jako skoro již všickni čelnější representanti potomstva.

Tvrzení, že propast, která zeje za našich dnů mezi »českou historickou šlechtou« a národem českým, zavinili svůdci a štváči — jest bezmyšlenkovitá fráse, nebo chceme-li, pralacinâ lež.

»Česká historická šlechta,« žijíc *mimo národ*, byla a jest toho domnění, že jest národ český ve svém jádru živlem konservativním, po případě reakcionářským nebo že jest vůbec možno svésti jej v tyto koleje a — dle toho také se chovala a chová.

Avšak tomu tak nebylo a není.

A proto — poněvadž »česká historická šlechta« konservativní, po případě reakcionářskou zůstala, není za našich dnů jinak možno, než-li po pravdě prostě konstatovati, že v nynějším složení svém a s nynějšími svými intencemi v národě českém úlohu svou dohrála.

Politicko-socialní proces ten děl se zponenáhla a jest konečným výsledkem více nežli třicetiletého marného kojení se různými nadějemi, jež národ český skoro vesměs zklamaly.

Po léta doufáme, že místo někdejších politických a parlamentárních sportsmanův zaujmou v pravdě talentovaní politikové a státníci; že ti, kteří nevynikají v ohledu tom nadáním, vynasnaží se nedostatek ten nahraditi aspoň prostou, ale upřímnou příchylností k českému jazyku, k české vědě, k české literatuře, k českému umění, vůbec k české kultuře a českému duchu v nejširším slova toho smyslu; ano doufáno, že konečně i ti, kdož by se nezmohli ani na tolik, nedají se aspoň zahanbiti obětavostí všedních zámožných šosáků, kteří jsou obětavými pouze jen z okázalosti obmezených hlav.

Po léta doufáno, že členové »české historické šlechty« přestanou konečně prahnouti po činnosti ve službě různých vídeňských vlád národu českému nepřejících; že nejvyššími ideály jejich nebudou vždy vojenská uniforma, klerika nebo úřadnická čapka s černožlutým jablíčkem, nýbrž že zapráhnou také po duševní činnosti hlubší, významnější, ať ve vědách nebo v literatuře nebo v umění; doufánoť, že v národě v ohledu náboženském tak tolerantním, jako jest národ český, nebudou stále tak ostentativně a provokačně propagovati náboženství jen jediné, nýbrž že snášeti se budou — jak sluší se na vzdělance — s vírami všemi, ba že smíří se i s jediným rozhodčím ve všech duševních i jiných sporech: *s rozumem* jako jedině oprávněným kompasem v labyrintu života a přiznají mu přirozenou pravoplatnost.

Doufánoť, že místo pyšných, upjatých pseudolidí s bizzarně titěrným názorem v svět, vypěstovaným umělým způsobem v paedagogických vyhřívárnách pomocí vyrudlých a plísní páchnoucích předsudků, zaujmou lidé v pravdě vzdělaní, neštítící se styků s národem, lidé tolerantní a přístupni (nikoli snad tak zvaným moderním ideám, s kterýmiž se provádí často až hnusný humbug) všemu, cožkoli zasluhuje lidské pozornosti, krátce lidé s nepředpojatým názorem v svět, kteří přes všechen odpor slaboduchých a přes všechny silogismy ctižádostivců uznají, že *palma náleží* po právu ***jedině*** — **šlechtě ducha**...

Než ve všem tom, ba i v mnohém jiném byl národ český nebo — chceme-li — byla intelligence jeho zklamána.

Co nazývá se dnes ještě »českou historickou šlechtou«, jest jen pouhý odvar »historické šlechty české« z let šedesátých: Exklusivní konservativní kasta se separatními zámysly a cíly a skoro beze smyslu pro duševní a kulturní rozvoj národa. K tomu i bez státnických, po případě třeba jen politických talentů, jakými se mohla vykázati »česká historická šlechta« let šedesátých, ba i bez dobré vůle státi se v národě aspoň tím, čím se v něm stalo prodlením třiceti pěti roků někdejší městské a vesnické šosáctvo.

A takovýmto oposičním **balastem,** který časem svým skutečně stál v čele oposičního hnutí českého, chtěl by někdo za našich dnů naháněti vládám vídeňským strachu, jako roku 1866 maďarská legie Klapkova?

Není možno!

Ostatně není zatím také třeba.

Volební řády Schmerlingovské, kterýmiž byl i »historické šlechtě české« umožněn politický sport v té způsobě, jak jej až dosud prováděla, jsou neudržitelny. Přečkal-li je národ český pětatřicet roků, přečká zajisté i dobu, která ještě uplyne, nežli budou nahrazeny volebními řády novými.

A poněvadž žádný nový volební řád nemůže vyhražovati šlechtě vůbec větších privilejí, nežli jí je vyhradily řády Schmerlingovské, bude a musí býti legislativní změnou tou v národě českém skoro již dohraná úloha »české historické šlechty« spečetěna.

Naděje, že by se mohlo jinak státi, jest možná jen tehdá, kdyby předcházel obrat a sice radikální obrat v názorech, snahách a konečných cílech aspoň prozíravějších členů »historické šlechty české«. Avšak obratu takového nelze se skoro ani nadíti již proto, že nejnadanější dorost kompromitoval se před národem českým prodlením necelého decenia tou měrou, že není v národě českém snad v pravdě intelligentního člověka, který by o upřímnosti obratu takového aspoň — nepochyboval.

* * *

Mnohé, co jsme byli právě uvedli a registrovali, může se zdáti ve spise věnovaném *kritice úřední činnosti J. Exc.*

c. k. místodržitele hr. Františka Thuna nemístným a snad i zbytečným. Avšak nám zdá se, že právě obeznámení se *s ovzduším*, v němž hr. Fr. Thun žil a působil, *nežli se vzdal volnosti ústavního občana-kavalíra*, by převzal těžký a různými zákony a úředními instrukcemi více méně přesně vytknutý úkol *nejvyššího c. k. úředníka* v staroslavném království českém, nemálo přispěje k objasnění tak mnohého, co zdá se v úřadní činnosti pana místodržitele hr. Fr. Thuna skoro až nevysvětlitelným.

Ano nám zdá se, že vše, co jsme byli již uvedli, nestačí ani k pouhému povysvětlení, neřku-li k přesvědčivému důkazu, že mnohé, co v dosavadní úřadní činnosti hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele národ český v svrchované míře, ať tak díme, překvapilo, nebylo vlastně než-li přirozeným následkem netoliko jeho vychování a života v exklusivní společnosti, ale i politicko-socialních poměrů, jak se byly v Čechách a v Rakousku prodlením času utvářily.

Z té příčiny nebude snad nezajímavo a zároveň k dalšímu povysvětlení povšechného stavu věcí neužitečno, vsuneme-li sem také ještě několik úryvků z historie rodu hrabat Thunů, abychom se obeznámili aspoň s některými nejčelnějšími předky J. Exc. hraběte Františka Thuna a mohli pak tím přesněji souditi o posledním potomkovi, který byl k sobě obrátil všeobecnou pozornost.

Literatura česká ovšem není na věrohodné a přísně vědecké monografie rodů šlechtických bohata. Většina spisů byla buď přímo nebo nepřímo tím kterým šlechticem objednána výhradně jen k tendenční oslavě celého rodu a rázu toho naprosto nezapírá.

Ještě méně hodnověrnými jsou spisy sepsané sice z vlastní iniciativy autorův, ale prodajnými péry pasořitníkův, kteří glorifikujíce předky nevynikající žádnými nebo pranepatrnými a nejvšednějšími zásluhami snažili se získati si vděku potomkův a počítali při tom také na přiměřenou odměnu hmotnou. Krátce, dějiny jednotlivých rodů šlechtických v Čechách čekají namnoze ještě na svého neúprosného objektivního a ve všem poctivého dějepisce.

Skoro jen náhodou neplatí to o rodu hrabat Thunů, o němž máme stručnou sice, ale naprosto věrohodnou přehlednou monografii z péra vynikajícího historika českého, dra. Jos. *Emlera*, z kteréž zde místy do slova, místy pak s některými změnami a glossami — reprodukujeme některé urývky.

Z rodokmenu hrabat z Thunu.

Rod hrabat z Thunu stopují mnozí genealogové až do roku 1050, o čemž ovšem nelze uvésti pranic spolehlivého, a připomínají, že již před XIII. stoletím stával v osadě Vigo v jižním Tyrolsku hrad *Ton*, také *Toni* nebo *Tono*, kde prý sídlili praotcové rodu hrabat z Thunu.

Jisto jest, že rod ten náleží mezi nejstarší rody šlechtické. Nás ovšem zajímají jen členové rodu toho, kteří žili a působili *v Čechách* a to, jak přirozeno, jen ti, kteří *jakýmkoli způsobem* vynikli nad úroveň obyčejnosti.

Prvním toho druhu byl **Krištof Šimon z Thunu,** který žil a působil v letech 1582—1635, tedy *v nejkritičtější době národa českého*, před bitvou na Bílé Hoře a po ní, kdy zahájena světoznámá persekuce českého národa a české šlechty.

Nepokládajíce za nutné, tím méně za vhodné měniti něco na historických faktech citujeme z náčrtků dra. J. Emlera do slova, že muž ten přivedl s dvěma bratry svými rodinu Thunův na dráhu, po níž se dostala k pozdější své moci nejen v rodné zemi své, ale zvláště *v království českém*. Začátek k tomu stal se tím, že Krištof Šimon z Thunu, jakož i bratři jeho a příbuzní *císařem Rudolfem II.* povýšeni do stavu svobodných pánů (1603.) a dosavadní znak Thunovský »rozmnožen«.

Roku 1615 vstoupil Krištof Šimon z Thunu do řádu maltanského a to převorství *českého*, bojoval proti Turkům, a když válka třicetiletá vypukla, (tedy po bitvě na Bílé Hoře) *ve vojště císařském proti protestantům*, při čemž *dosáhl nejvyšších hodností vojenských a* **nejvyšších úřadů ve službě**

dvorské. Byltě tajným radou a nejvyšším hofmistrem *císaře Ferdinanda III.*, jehož otec jej a bratry i strýce jeho roku 1629 do *stavu hraběcího povýšil*. O rok dříve (1628) zastavil *Ferdinand II.* k návrhu Albrechta Waldsteina Krištofovi Šimonovi z Thunu v 60.000 zlatých rýnských *hrabství Hohenšteinské*, jež bylo manství saekularisovaného biskupství Halberstadtského, od něhož přijali hrabata z Thunu *nové povýšení* a název z *Hohenšteina*.

Hrabě Krištof Šimon z Thunu se sice v hrabství Hohenšteinské uvázal a roku 1631 postoupil je jednomu ze svých bratří, Jiřímu Sigmundovi z Thunu. Nicméně hrabství to v rodině hrabat Thunů nezůstalo; neboť po vpádu Švédův do Němec bylo nepřáteli císařskými obsazeno a ve Westfalském míru zároveň s Halberštadtem Braniborsku přiřknuto, tak že rodině hrabat z Thunu *nezůstalo nic než název z Hohenšteina*.

Hojné příjmy, které Krištofovi Šimonovi z Thunu *poskytovalo* **řemeslo válečné** *a postavení jeho jako velkopřevora řádu Johanitův v Uhrách* a komptura komend Olešnické, Chebské a Ložanské, k tomu **nesmírná láce statků konfiskovaných v Čechách** učinily mu to možným, že v letech 1623—1630 koupil panství a statky **Choltice, Svojčice, Svinčany, Děčín, Egerburk, Felixburg, Letovice, Pětipsy, Benešov, Šumburk a Klášterec.**

Jsa členem řádu a potřebuje svolení papežského, aby mohl s jměním svým svobodně nakládati, vymohl si r. 1624 na papeži Urbanovi VIII. povolení volného odkazu. I odevzdal r. 1628 staršímu bratru svému **Janovi Cyprianovi,** jenž měl četnější rodinu, *statky své v Čechách*, když se byl dříve (1627) odřekl otcovského podílu svého ku prospěchu obou bratří svých, *o něž potom po dlouhý čas vedena byla pře.*

Krištof Šimon z Thunu raněn byl těžce v bitvě u Nordlink, načež po půl letě (27. března 1635) zemřel, čímž překažen úmysl jeho vstoupiti *do řádu Jezovitův*, od kterého úmyslu ho ani císař přislíbením mu řádu zlatého rouna a hodnosti španělského granda nemohl odvrátiti.

Potud historická fakta, k nimž připojujeme jen několik slov.

Zakladatel moci a bohatství rodu z Thunu v Čechách *nenáležel* tedy do řad »rebellův českých«, z nichž nejčelnější po nešťasné bitvě na Bílé Hoře zahynuli dne 21. června 1621 na staroměstském náměstí pražském rukou katovou nebo byli donuceni opustiti vlast, když jim byly statky jejich konfiskovány... Muž ten *nenáležel mezi národní šlechtu českou*, o které zmínil se dr. Ed. Grégr v řeči své ve sněmu českém dne 12. února 1895, řka:

»Přeleťme jen v duchu dějiny národa českého od doby jeho připojení se, *jeho* **dobrovolného** připojení se — k ostatním zemím rakouským!

Nedlouho po tomto připojení **pobili žoldnéři Rakouska více než dvě třetiny českého národa a obrátili bohaté a kvetoucí království v poušť a spáleniště.** Historické faktum.

Národní naši českou šlechtu vyhubili; šlechtu, která při všech svých chybách a těžkých proviněních alespoň tu dobrou měla vlastnost, že *byla šlechtou národní*, že si byla vědoma, že vyrostla z kmene českého národa, že v žilách její koluje krev česká; šlechtu, která milovala jazyk lidu českého a která před celým světem hrda byla na jméno české.

Tuto šlechtu nám pobili mečem katovým nebo ji vyhnali do ciziny, kde bídně zahynula. Se stanoviska demokratického nebylo by to právě největší neštěstí, **kdyby vítěz nebyl rozdal statky padlé šlechty mezi dobrodruhy sběhnuvší se ze všech zemí a národů, kteří dostávali odměny tím větší, čím více se vyznamenávali v ubíjení českého národa!«**

* * *

Z potomků zakladatele českého odvětví hrabat z Thunu a Hohenšteina — připomenutého již *Jana Cypriana* žijícího v letech 1569 až 1631 — připomíná dr. J. Emler především syna jeho *Jana Sigmunda*, jenž stal se později také jedním z *místodržících českých*.

Jeden z devíti synů jeho *Michal Osvald*, r. 1634 rozený, stal se později taktéž *místodržícím* a přisedícím zemského soudu v Čechách a jest zakladatelem *prvního majorátu* (Kláštereckého) rodiny Thunovské v Čechách, k němuž náležejí Klá-

šterec, Pětipsi, Benešov (Bensen), Žehušice a Markvartice (Markerdorf). Tento Thun dal si také vystavěti *známý palác na Malé Straně*, v němž r. 1694 zemřel a jejž nyní obývá J. Exc. hr. František Thun, t. č. místodržitel v Čechách.

Jeden z bratří Michala Osvalda z Thunu *Romedius Konstantin*, žijící v letech 1641—1700, byl taktéž jedním *z místodržících* v Čechách a založil *majorat Chollický*.

Třetí z devíti synů Jana Sigmunda, *Maxmilian z Thunu*, (1638—1701) založil další majorat v Čechách, jehož středem jest **Děčín** a poněvadž všech osm jeho bratří zemřelo bez mužských potomků, zdědil později také majorat klášterecký, tak že každému ze svých dvou synů zůstaviti mohl jeden majorat.

Z majoratních pánů *Klášthereckých* vynikl **Josef Matyáš hrabě z Thunu** a Hohenšteinu.

Narozen 24. února 1794 *v Praze* strávil mládí ve Vídni a sloužil pak až do skončení válek Napoleonských ve vojšti. Na to věnoval se správě svých statků a byl pravým otcem svých poddaných ve všech potřebách. Záhy rozšířil činnost svou na různé podniky humanitní a vše užitečné a stal se spoluzakladatelem a náměstkem vrchního kuratora české spořitelny, předsedou c. k. vlastenecko-hospodářské společnosti a působil i v jiných spolcích. S oblibou pěstoval vědy, byl čestným členem kr. české společnosti nauk a *předsedou společnosti vlasteneckého musea českého*.

S obzvláštním zalíbením zanášel se *studiemi jazyka i literatury české*, přeložil do němčiny netoliko množství národních písní českých, nýbrž i celý Rukopis královédvorský, kterýžto překlad vyšel r. 1845 tiskem s úvodem od Palackého a Šafaříka. Téhož roku vyšla od něho brožurka *„Der Slavismus in Böhmen“* (Slovanství v Čechách), ve kteréž **ujímal se národnosti české** z ohledu ryze humanitních.

Ve sněmu českém (stavovském) byl hrabě Josef Matyáš z Thunu, jenž jako nejvyšší komorník království českého zastával úřad předsedy zemského výboru, **mezi vůdci stavovské oposice, tehdá proti vládě vystupující** a nejednou v čele deputací vyslaných do Vídně za příčinou těchto sporů, při

čemž octnul se arciť v postavení nemálo choulostivém naproti dvoru zahrnujícímu jej milostmi.

Roku 1848 byl *členem „Národního výboru“* a v jedné schůzi důvěrníků, kterou tehdejší gubernialní president hrabě Rudolf Stadion k sobě povolal, vyslovil se zřejmě, *že zasluhuje každý jméno* **zrádce vlasti,** *kdožkoli by v Čechách působili chtěl ve prospěch voleb do frankfurtského parlamentu.* Byv od výboru pro **slovanský sjezd** v Praze zvolen za jeho **předsedu,** nesúčastnil se však jeho zasedání *pod záminkou churavosti,* jakož v tu dobu vůbec ode vší další politické činnosti odstoupil. Zemřel 24. září 1868.

Z majorátních pánů **Děčínských** vynikl hrabě *František Antonín z Thunu a Hohenšteina,* r. 1786 rozený.

Po nějaký čas sloužil ve vojště a súčastnil se také bitev u Ošpry a Ogruně, načež po skončení válek Napoleonských ujal se správy svých statků.

Prodlením času přikoupil ku svým statkům od knížete Kinského panství Perucké se statkem Slavětinem, od hraběte Clam-Martinice statek Vrbčany a od hraběte Wurmbranda Veliký Zdikov a Bohumilice (Skalici), oboje v okresu vimberském.

Za dob poddanství byl poddaným svým více dobrotivým otcem než-li pánem a nepřestal jim býti ani po zrušení poddanství dobrodincem starajícím se s nemalými oběťmi o zvýšení vzdělanosti a blahobytu. Již r. 1823 byl s dovolením vlády zavedl na svých panstvích dobrovolné vykupování z roboty, kteréž příležitosti přičinliví hospodářové tak hojně užívali k osvobození svých statků od břemena toho, že do r. 1848 valná jich část byla roboty prosta. Po zrušení roboty vládou vrátil dobrovolně všem, kdož byli výkupné přeplatili, přiměřené částky v úhrnné summě 65.241 zl. ve stříbře a to z úhrnné částky pouze 88.980 zl., kterou byl v celku za veškeré vykoupení z roboty až dosud přijal.

Dobročinnost jeho nebyla však obmezena pouze na obyvatelstvo jeho statků. Nebyloť lidumilného nebo vůbec prospěšného spolku nebo podniku, jehož by se nebyl horlivě súčastnil jako štědrý podporovatel. Nejednou se pronesl: »Proto

nám dáno, abychom také dávali«. Slova ta nebyla pouhým heslem, nýbrž jsou doložena tisícerými skutky.

Z tří synů jeho nejstarší, taktéž **František** Antonín, (obyčejně »Thun mladší« zván), narozen v Praze dne 13. června 1809, vstoupil v jisté míře v šlépěje svého otce. Vystudovav práva přilnul k umění výtvarnému i k literatuře, jež v něm nalezly štědrého podporovatele. Vykonav studijní cesty po Evropě ujal se po přání svého otce správy statků, jež měl zdědití jako majoratní pán. Vedle toho pak dle možnosti počal také působiti v rozličných dobročinných i vědeckých ústavech pražských. ***Též nelze mlčením pominouti horlivou snahu hraběte Františka přiučiti se jazyku českému, čehož nevyhnutelnou potřebu uznával.*** V tu dobu dal se také jako budoucí nástupce fideikomisu (Děčínského) uvésti do ***českého sněmu*** (stavovského), kdež ***přidržel se oné strany stavů, která usilovala přivésti zemské zřízení a práva stavovská k náležité jich platnosti,*** hledíc zároveň k časově přiměřené ***opravě*** téhož zřízení.

Z horlivé činnosti jeho ve spolcích připomínáme, že byl členem společnosti českého musea, jednoty k zvelebování umění hudebního, jednoty průmyslové a jiných. R. 1839 zvolen vrchním ředitelem nově zřízeného ústavu pro chudé a spolu za přednostu soukromé jednoty ku podporování chudých po domech; dále zvolen téhož roku do výboru společnosti vlasteneckých přátel umění a jeho přičiněním založena také ještě v témže roce umělecká jednota pro Čechy.

Událostí r. 1848 horlivě se súčastnil. Nepřijav volbu do výboru zvoleného dne 11. března od shromážděného lidu v Svatováclavské lázni k tomu konci, by císaři podal žádost za povolení článků v schůzi té přijatých, poněvadž neuznával shromáždění to za oprávněné zastupitelstvo lidu, připojil se k žádosti stavů, správci země hraběti Stadionovi podané, za svolání sněmu zemského k urovnání poměrů ústavní cestou a k zachování nepřetržitosti práva historického.

Při zřizování ***národní obrany*** zvolen byl majorem čtvrtého praporu jejího. V postavení tom zamezil prý zamýšlený útok na c. k zbrojnici a vymohl od arciknížete Karla Ferdi-

nanda, jenž zastával místo vrchního vojenského velitele v Čechách, *podělení národní obrany erární zbraní.*

O volbě prvního městského zastupitelstva pražského zvolen do sboru obecních starších a od tohoto do městské rady. Stal se též členem Národního výboru a za *událostí svatodušních přičinil se se svým praporem vedle císařského vojska platně k dušení bouře a opětnému zavádění pořádku.*

Boje samého se nesúčastnil. Měl toliko dohled na cizince v hostincích a jich odjíždění z Prahy. Kromě toho obstarával přejímání a ošetřování raněných. Při příležitosti té podařilo se mu nevinně zatknutého knížete Jiřího Lubomirského z vazby vyprositi a dopomoci mu k odjezdu z Prahy. Když vojsko vyšlo z Prahy, rozpustiv k rozkazu nejvyššího velitele národní obrany knížete Josefa z Lobkovicz mužstvo své, odebral se v přestrojení do Měšic a odtud s celou rodinou do Sas, odkud vrátil se v říjnu zase do Prahy, aby v činnosti při některých spolcích pokračoval. Zemřel r. 1873.

Z druhých dvou synů hr. Františka Thuna staršího vynikl hlavně nejmladší, hrabě **Lev Thun,** r. 1811 v Děčíně narozený (o jehož činnosti vybíráme z monografie dra Emlera pouze jen fakta).

Vyniklť netoliko jako spisovatel různých spisů německých, z nichž některé pojednávaly o záležitostech českých a slovanských, nýbrž také jako jeden z nejobratnějších řečníků konservativní šlechty v letech šedesátých.

I on vystudovav práva odebral se na cesty po Evropě. *Uznav záhy nevyhnutelnou potřebu jazyka českého naučil se mu,* tak že jím aspoň slušně vládl slovem i písmem. R. 1835 nastoupil dráhu úřadnickou při pražském trestním soudu a přestoupil později do služby politické. R. 1847 jmenován gubernialním radou ve Lvově.

Po vypuknutí březnové revoluce ve Vídni r. 1848 začaly se v Haliči tvořiti národní gardy; i vyslán jest hrabě Lev Thun od guvernéra haličského s nařízením, aby národní gardy v Stanislavově, Tarnopoli a Zločově rozpustil třeba — *násilím.* V Stanislavově setkal se hr. Lev Thun s odporem a *přivolal k jeho udolání ku pomoci* — **brannou moc.**

V Tarnopoli ho došlo ustanovení za gubernialního presidenta t. j. za zeměsprávce Čech, kteréžto místo na sklonku dubna nastoupil. *Jmenování to přijato od Čechů s uspokojením* a vzhledem k někdejším politicko-národním názorům jeho skládány v hraběte Lva Thuna mnohé naděje.

V brzku octnul se však nový zeměsprávce Čech v nejkritičtějším postavení. Činnost jeho v době té není sice ještě zcela přesně historicky zjištěna; ale nechť už byly pohnutky, jimiž se řídil, jakékoli, tolik jest po našem náhledu jisto, že *hr. Lev Thun* **naděje, jež v něj skládány, zklamal a úkolu svému naprosto nedostál.**

Nám zdá se, že hlavní příčinou toho byla **byrokratická umíněnost a svéhlavost jeho,** t. j. *nedostatek nadání státnického.*

Muž ten chtěl imponovati stůj co stůj. Maje za sebou brannou moc pod vrchním velením knížete Alfreda Windischgraetze domníval se, že může vzdorovati i tak mocným událostem, jaké na krátký čas i v Praze nadešly. Ale zmýlil se — v červenci r. 1848 byl již svého místa zbaven.

Po vypuknutí svatodušní bouře byl Lev Thun ozbrojenými studenty zajat právě v okamžiku, když přelézal barikadu v někdejší Jezovitské, nyní Karlově ulici. Dopraven do Klementina, do místnosti nad císařskou knihovnou jako rukojmí, osvědčil v kritickém postavení nejen jistý druh heroismu, ale také všechny ony vlastnosti, z nichž lze vším právem souditi na nedostatek státnického nadání — v praxi.

Na štěstí pro něj přičinili se o jeho vysvobození nejpopulárnější osobnosti jako Šafařík, Palacký a jiní, načež hr. Lev Thun pokračoval jako zeměsprávce ve své další činnosti *po svém*, až činnost jeho z vyšších rozkazů zastavena.

Celý další rok ztrávil bez úřadu; až v červenci 1849 *jmenován byl* **ministrem kultu a vyučování,** v kterémžto postavení setrval po celou dobu nastalého na to **absolutismu.**

Byl tudíž jedním z oněch hlavních faktorů, pod kterýmiž národové rakouští a především národ český, (jehož zástupcové byli v letech 1848 a 1849 věrně stáli při dynastii,) zakoušeli tak bezměrná příkoří, že péro skoro se vzpouzí označiti je pravým jménem. Že nalezl hr. Lev Thun omlouvače a vysvě-

tlovače i této své činnosti, jest pochopitelno; neboť i ministři jeho rázu potřebují tak zvaných »vhodných orgánů« a tito orgánové pak se vždycky u větší nebo menší míře svým chlebodárcům zavděčují.

Připomíná se totiž, že prý byl hr. Thun »pln záměrů blahomyslných«, ale že *prý* se setkával s překážkami atd. a že prý přes všechny překážky, jež se mu stavěly v cestu, pokládal za **„povinnost loyalnosti své“** *vytrvati v úřadě svém tak dlouho, „dokud to byla vůle panovníkova“*.

Nechť však tomu jakkoliv, tolik jest jisto, že símě, jež byl hr. Lev Thun zasel ve školách českých za doby absolutismu, vzešlo v bezprostředně následujícím desítiletí v útvaru tak neočekávaném, že náleží doba ta k nejpamátnějším našeho století.

Jsme také vychovanci škol, jak je byl hr. Lev Thun v duchu ultramontanně feudálním a loyalně všerakouském a zároveň *protičeském* upravoval a řídil.

Však právě *„tento duch“* byl hlavním popudem vzepření se vlasteneckého ducha české mládeže proti oktroyovaným a násilně vštěpovaným názorům školním. Nám nebyla škola tím, čím má mládeži býti; nýbrž neodvratným prozatímním zlem, jehož zbaviti se bylo nejvřelejším přáním skoro každého. Učitel nebyl nám učitelem, nýbrž politování hodným licoměrníkem, kterému jsme nevěřili a jehož jsme se takořka štítili. A konec konců? Ve škole přiučovali jsme se jen nejnutnějšímu, abychom o zkoušce obstáli; za to mimo školu chápali jsme se každé knížky zakázané a proskribované a neopomenuli nižádné příležitosti, abychom neosvědčili, že nejsme z těch, z kterých se ve školách vydělávají kůže zkroušených občánků, jejichž největší slastí jest hrbiti záda — ať již před kýmkoli.

Obdivuhodná oposice za dob bezpříkladné persekuce lidu českého na sklonku let šedesátých za ministerstva Herbstova a na počátku let sedmdesátých za ministerstva Auerspergova rekrutovala své nejhouževnatější, nejneoblomnější a nejobětavější živly skoro výhradně ze škol hraběte Lva Thuna. Bylať to generace, která měla býti v letech padesátých ve školách umělým způsobem zmalátněna; ale která prodlením patnácti až dvaceti let dospěla v muže a ženy v ohledu ná-

rodním i politickém tak zocelené, že rozbil se o nezdolnou falanx tu až dosud každý program někdejších vídeňských vlád.

Toho hr. Lev Thun svým kulturně pedagogickým systemem najisto nezamýšlel; a že se tak stalo přece, dlužno mu jednak přičísti za zásluhu, o jaké se mu ani ve snu nezdálo, jednak za důkaz, na jakém bezcestí se nalezal jako vrchní pedagog národův.

Vědomosti, jimiž muž ten v oboru tom vynikal, byly pouze vědomosti, jaké si osvojují lidé obdaření dobrou pamětí, vědomostmi theoretickými. Talentem v pravdě pedagogickým muž ten nevynikal; neboť způsob, jakým chtěl vychovávati mládež, může se osvědčiti snad jen v ústavech idiotů a nikoli tam, kde jest mládež ve styku s generacemi zkušenějšími a kde nelze odčiniti a zničiti nejhlavnější faktor vzdělání mládeže — literaturu.

A na literaturu, na *poctivou* literaturu nemají žádné úřadní ordonance, žádné zákazy a žádná persekuce vlivu podstatného. Na nějaký čas může býti sice i literatura svedena jaksi v řečiště mírnější a klidnější; ale utlumiti kulturně pedagogického jejího úkolu, není možno. Nepodařilo se to satrapům ve středověku, tím méně se to může podařiti v době, kdy i nejzarytější reakcionáři stydí se již přiznati barvu a prohlásiti, že by bylo nejlíp, kdyby vůbec ani literatury nebylo.

Hraběti Lvu Thunovi a jeho spoluministrům podařilo se i takovéto přitlumení literatury české dočasně skutečně. Ale již na sklonku let padesátých, kdy byl Lev Thun doposud ještě u vesla vlády, slavila literatura své znovuvzkříšení a s nelíčeným zadostučiněním i uspokojením konstatovala pád absolutní vlády a s touže radostí *pád hraběte Lva Thuna.*

V bezprostředně následujících letech stalo se však, čeho se málo kdo nadál. Muž, který se byl neosvědčil ani jako správce země české r. 1848 a který po dalších jedenáct roků skoro praničím nepřispěl k úlevě útrap politicko-národního útisku, pod jakýmiž národ český sténal, *objevil se náhle v řadách české státoprávní oposice.*

Nesčetněkráte zklamaná důvěřivost lidu českého skládala opět jisté naděje v hraběte Lva Thuna, o němž ujišťováno, že prošed trpkou školu zkušeností konečně **změnil úplně své někdejší politické přesvědčení** a zasadí se ze všech sil o znovudobytí nezadatelných práv národa českého.

Ve sněmu českém hr. Lev Thun jako člen konservativní šlechty skutečně v tomto smyslu pracoval; ale taktéž jen jako pouhý theoretik. Řečnil a hlasoval jako ostatní zastanci práv národa českého a to začasté s tak přesvědčující dialektikou, že pokládán za jednoho z nejzručnějších řečníků.

Ale nic více nebo *skoro* nic více! A tím charakterisuje se muž ten zajisté nad jiné případně.

Dokud měl příležitost a v jisté míře i jakous takous moc neb aspoň vliv učiniti něco na prospěch nezadatelných práv národa českého, neučinil v ohledu tom ničeho; **když** však sklesl s výše druhdy všemocného ministra absolutního státu na pouhého, ovšem ještě privilegovaného občana-kavalíra státu ústavního, neznal nebo nechtěl znáti jiného prostředku k dobývání práv národa kromě rhetorických turnajů v sněmovně a nanejvýše občas také publicistické nějaké šrůtky ve »Vaterlandu«, v listě pro širší a nejširší kruhy čtenářstva takořka bezvýznamného.

Když později došlo k *oposici* onoho druhu, která vyžadovala také po případě jistých obětí, hrabě Lev Thun i ve svém oposičním smýšlení nápadně ochabnul — a když došlo i k *persekuci* národa českého, vytratil se muž ten nepozorovaně z řad státoprávní oposice úplně . . .

V lidu českém skoro *nikdo ho* — *nepohřešil*. A když pak posléze dne 18. prosince 1888 stihla jej smrt, zaznamenán případ ten publicistikou českou tak lhostejně a studeně, jako by byl zemřel muž, který hrál v politicko-kulturních záležitostech národa českého úlohu jen podřízenou.

Příštím nepředpojatým dějepiscům druhé a třetí čtvrtiny našeho století jest zůstaveno vystihnouti povahu a po případě zjistiti nejen zásluhy, ale i vše možné zlo, jež mělo působení muže toho pro náš národ v zápětí, zevrubněji; nám stačí snad pouhá tato povrchní skizza k důkazu, že i rodina hrabat

Thunů z Hohenšteina měla členy, kteří měli zálibu také v něčem jiném nežli v obvyklých bezduchých sportech.

Třetí syn velkodušného hraběte Františka Antonína Thuna (staršího) a sice mladší prvorozeného Františka Antonína a starší Lva Leopolda — jménem **Bedřich** narodil se dne 8. května 1810 v Děčíně. Studoval jako jeho bratři práva na universitě pražské a vykonav pak cesty po Evropě, věnoval se diplomacii.

Jako vyslanec *strávil větší část života svého* **mimo Čechy**, zejména r. 1837 v Haagu, r. 1840 v Turině, r. 1844 v Neapoli, pak ve Štokholmě, v Mnichově a od r. 1859 až do r. 1863 v *Petrohradě*, v kterémžto roce vystoupil ze státní služby.

O působení hraběte Bedřicha Thuna jako diplomata zaznamenáváme jen některé charakteristické úryvky.

V letech 1850—52 byl předsedou spolkového shromáždění ve Frankfurtě, z kteréžto doby zachovaly se o něm zprávy, jež psal nejúhlavnější *odpůrce* jeho — Otto *Bismark*, tehdá pruský vyslanec při spolkovém shromáždění frankfurtském. V »Atheneu« z r. 1885 čteme, že Bismark hraběte Bedřicha Thuna *nenáviděl*, pokládaje jej za vtělení veškerého nepřátelství k Prusku. Pomlouval jej a neostýchal se sbírati nejsprotší osobní klepy, jen aby Thuna snížil.

Před diplomatickým jeho talentem měl však přece jen respekt. Jinak by se byl sotva asi přiznal, že u Bedřicha Thuna »pod nebezpečnou škraboškou bonhomie« kryje se »vysoký stupeň duchapřítomnosti« a že Thun má »bystrý rozum, obratnost, rychlost v pojímání situace a politickou zmužilost«.

O domácnosti nenáviděného diplomata psal Bismark, že Thun i jeho manželka (rozená hraběnka Lambergova) mají »nádech češství«, *ona* že mluví se svými dítkami a služkami *pouze česky* — (eine Färbung von Czechenthum; *sie* spricht mit ihren Kindern und Mägden nur böhmisch).

Proč Bismark Bedřicha Thuna nenáviděl, přiznal se sám dosti nepokrytě. Když totiž r. 1852 jednáno o tom, aby byl Thun jmenován vyslancem v Berlíně, měl Bismark z odchodu jeho z Frankfurtu nemalou radost a napsal: »Nechť přijde

po Thunovi kdo chce, *naší politické situaci bude to na prospěch«*, což znamená asi tolik, že Thun prospěchům Pruska překážel. Když pak byl pro Frankfurt jmenován Thunův nástupce hrabě Prokesch-Osten, měl Bismark nehoráznou radost, poněvadž se protivníka toho ani dost málo nebál. Přítomnost jeho umožňovala prý nyní jedno Bismarkovo vítězství po druhém — proti Rakousku. Hrabě Prokesch-Osten byl v očích Bismarkových »líbezný muž«, poněvadž plánům jeho *nepřekážel.*

Hrabě Bedřich Thun vystoupiv, jak již připomenuto, r. 1863 ze státní služby, žil skoro výlučně v Čechách. Roku 1867 zvolen ve volebním sboru velkých statků do českého sněmu, kde přidružil se ku státoprávní oposici a sdílel politické náhledy mladšího svého bratra Lva.

Jinak byl a zůstal orthodoxním katolíkem a propagandistou víry té. Würzbachův biografický slovník o něm výslovně připomíná, že byl »duší pražského spolku katolíkův« a předsedou »bratrství sv. Michala« ve Vídni.

Roku 1870, když vídeňská konsistoř v době postní nařídila, aby v ustanovenou neděli pořádány byly ve všech kostelích vídeňských sbírky ve prospěch papežův, oznámil hr. Bedřich Thun aristokracii residence, že jest pověřen sbírkami ve farnosti sv. Michala. — — —

Tolik o hraběti Bedřichu Thunovi, jehož prvorozený syn **František hrabě Thun** z Hohenšteina jest od 4. září 1889 c. k. **místodržícím v království Českém.**

Nežli však se zmíníme o minulosti hraběte Františka Thuna, abychom měli aspoň jakýs takýs podklad ku kriteriu, jež máme na zřeteli, poohledněme se aspoň na okamžik po *instituci,* nalezající se nyní již skoro po šest roků bezprostředně pod jeho správou!

C. k. místodržitelství v Čechách.

Bezděky naskytá se celá řada otázek.

Jaký jest účel této instituce? Jakou má minulost atd.

Kdo může býti jejím přednostou? Jakými vlastnostmi, jakým předběžným vzděláním, jakými zkušenostmi atd. musí nebo má vynikati, nežli může na úřad ten pouze jen aspirovati?

Kdo a za jakých podmínek jej v úřad ten dosazuje? Jaká *práva* a jaké **povinnosti** mu ukládá? atd. atd.

Čtenář zajisté již z těchto několika otázek pozoruje, že zevrubné zodpovědění jen hlavních vyžadovalo by zcela samostatný spis, jehož nemáme a za tiskových poměrů, jež u nás zavládly, tak brzo míti nebudeme.

Již pouhé a to co možná nejobjektivnější *dějiny* c. k. místodržitelství v Čechách od r. 1849 až do dne, kdy hr. František Thun nastoupil úřad nejvyššího správce v království českém, byly by spisem rovněž tak poučným jako zábavným, ba pikantním; spisem, při jehož čtení by mnohý z čtenářů svrchovaným udivením zůstal v ztrnutí a při mnohých kapitolách snad i ruku zaťal v pěst...

Žel však, že takového spisu nemáme a z příčin již naznačených tak brzo míti nebudeme. Občané ústavního státu, v jakém žijeme, spisů podobných vůbec snad ani nepotřebují.

K čemu také?

Snad ne k tomu, aby mohli býti zasvěceni do úřadních tajností, jež právě proto, že jsou »tajnostmi«, musejí zůstati tajnými?

Či snad k tomu, by ze spisu takového vážili poučení i o vadách a nedostatcích ústředního c. k. úřadu, a mohli naléhati na jich odstranění nebo sami pracovati k nápravě?

Ah, k čemu to? Co je po tom všem bodrým občánkům? Ať si každý z nich hledí svého a nestará se o žádný c. k. úřad a nejméně o veleslavné c. k. místodržitelství, jež jest tak znamenitě zorganisováno, že může se přednostou jeho státi kterýkoli c. k. generál, jako se jím stal po dvakráte generál Koller, aniž by potřeboval skládati nějaké zkoušky ze znalosti politických, socialních a kulturních poměrů českých, aniž by se musil před legalními zástupci národa vykazovati jakoukoli konduitní listinou o svých průpravných studiích atd.

Nám, kteří jsme zasvěceni do mnohých a to nikoli nepikantních tajností veleslavného c. k. místodržitelství, skoro se zdá, že by ústřední úřad ten mohl zcela pohodlně konati své funkce bez jakéhokoli vrchního přednosty, ba že by v různých odborech (jako na př. v technickém nebo školním a jiném) bylo na prospěch věci, kdyby se byl mnohý z někdejších c. k. místodržitelů do takových záležitostí vůbec ani nepletl.

Avšak přednosta veleslavného c. k. místodržitelství má právo rozhodného veta *ve všech* záležitostech, ať už je odborně vzdělán čili nic — a práva toho nemůže a nesmí se nikdo beztrestně dotýkati.

A jedině z té příčiny, zdá se nám, neměli jsme my *Češi* se svými místodržícími od r. 1849 až do dne, kdy úřad ten nastoupil hr. Frant. Thun, *pražádného štěstí.*

Od pověstného barona Meczéryho de Tsór (jehož adlatus Obentraut od r. 1849 až do r. 1860 každou budovu, každou tabulku, ba každý sloup v Čechách barvil *černožlutě),* až do barona Krause — neměli jsme v Čechách ani jediného c. k. místodržitele, po němž by bylo v paměti národa českého zbylo více, než-li matná vzpomínka, že kdysi kdosi toho jména byl v Čechách v čele správy zemské — kterýž by byl vynikl mnohostranným vzděláním, jakého úřad ten nevyhnutelně vyžaduje a který by byl v instituci c. k. místodržitelství provedl všechny neb aspoň nejnutnější reformy, jaké zejména od prohlášení ústavnosti nutně vyžadovala.

Někteří, zejména plnokrevní šlechtici byli právě jen kavalíry, pokládající úřad c. k. místodržitele za pouhé dekorum šlechtického svého erbu — *pohráli si* a když je úřad omrzel nebo když se stali faktorům, jež je byly dosadily, nepohodlnými, uchýlili se do zátiší a ponechali reformy svým nástupcům.

Jiní nevyznali se ani v jazyku českém, neřku-li aby se byli vykázali znalostí kulturních a socialních poměrů atd.

Jediný ze všech — baron Filip Weber z Ebenhofu, jenž byl zahájil karieru svou jako c. k. policista, znal poměry v Čechách znamenitě a zůstavil »znalosti« své mnohé památky, z nichž na př. továrna pod Zlíchovem hlásati bude »znalost« jeho déle než-li snad bude potomkům jeho příjemno.

Kdo poznal instituci c. k. místodržitelství za doby absolutismu a zná ji i z doby, než-li nastoupil hr. František Thun úřad c. k. místodržitele, zajisté nám přisvědčí, když prostě díme, že do 4. září 1889 *čpěla a čišela skoro ze všech koutů instituce té plíseň absolutismu*.

Nejdůležitější ústřední úřad v Čechách, v němž sbíhají se všechny úřadní nitky z celé země, vzdoroval ze všech úřadů země české snad nejdéle a nejhouževnatěji skoro všem novotám, jež mělo neb aspoň mělo míti prohlášení ústavnosti ve všech oborech státní a zemské správy v zápětí.

Ještě roku 1888 jen málo co upomínalo, že starý byrokratický duch byl již skoro před třiceti lety zákonně odkázán do starého haraburdí. Celý komplikovaný aparát, jehož mašinerie byla v obvyklém běhu, ať už jí přednosta řídil či neřídil, měl totéž neb aspoň podobné vzezření jako v letech padesátých, kdy jako v jiných úřadech rozhodovalo pouhé komando představených.

V mnohém, zejména v praktické úřadní činnosti ovšem se prodlením času mnohé pozměnilo. Ústavnost diktovala aspoň *jiný způsob* úřadování. V ctihodných službách absolutismu sešedivělí byrokratičtí veteráni sice se novotám zpouzeli; nicméně konečně přece jen nezbylo, nežli se podrobiti diktatu »duchu času« a jako diplomaté aspoň se přikrčiti.

Na štěstí někdejší byrokratické sloupy absolutismu znenáhla vymíraly. Nicméně duch dávných dob jako hlíza rozežíral i svěží síly mladší, z nichž mnohá marně se vzpouzela státi se podobnou vymírajícím kollegům.

Někdejší úřadní tajemnůstkářství, těžkopádnost, pedanterie a hned zase bezúčelná byrokratická šukavost, vůbec skoro všechny vlastnosti, jež charakterisovaly úřady z doby absolutismu, byly zde ještě více méně znatelny.

Nejdéle a nejhouževnatěji vzdoroval »duchu času«, abychom tak řekli — *„duch protekční“*. Ústavnost, neznající (aspoň v theorii) nežli *přesné znění zákona* a vylučujíc veškeré protežování kohokoli a z příčin jakýchkoli — ani prodlením skoro již třiceti roků nezamezila, aby celé davy tak zvaných »protekčních dětí« neputovaly k veleslavnému c. k. místodržitelství, by si v tom neb onom bureau vyškemraly přímluvu na úkor jiných, z pravidla kompetentnějších.

Dosáhlo-li některé z těchto, začasté nestoudně dotíravých »protekčních dětí« u kteréhokoli z orgánův veleslavného c. k. místodržitelství, po čem tak lakotně práhlo, t. j. bylo-li někomu hnusné škemrání něco platno, nechceme dokládati podrobně a přestáváme na pouhém konstatování odporného stavu věcí, jak se bylo o něm na tisíce svědků přesvědčilo.

Snad stačí, dotkneme-li se pouze dokladu jediného a to ve smyslu negativném.

Jak známo, vypisuje vysoké c. k. ministerstvo kultu a vyučování každoročně státní stipendia pro umělce a literáty. Žádosti zadávají se c. k. místodržitelstvu, jež podává o nich dobrozdání ministerstvu, kteréž neznajíc dostatečně poměrův v Čechách rozhoduje z pravidla dle místodržitelského dobrozdání.

Kdysi podal také žádost za státní stipendium genialní náš **Jan Neruda**; ale žádost byla mu vrácena s obvyklou úřadní klausulí, že stipendium uděleno bylo jinému žadateli.

Žalujeme tudíž tuto před českou věřejností na odbor veleslavného c. k. místodržitelství, v němž byla záležitost ta

časem svým vyřizována. Nebyla-li respektována ani **genialnost,** potom věru nevíme, *co* se vlastně respektuje.

Nechť byl genialní muž odstrčen pro žadatele jakéhokoli, tolik jest jisto, že mu bylo ukřivděno a že křivda ta náleží kulturně politické historii české, která i k takovým záležitostem bude musit obraceti svůj zřetel, aby měl národ úplně jasný rozhled do záležitostí všech.

Má-li nynější správce c. k. místodržitelství dosti vnímavosti pro důslednosti, jež z takových případů plynou zcela přirozeně pro celé generace, zajisté neopomene případ ten svědomitě vyšetřiti a podá o něm veřejnosti zprávu podrobnou. Ba více — učiní-li tak, najisto přijde na stopu mnohému, co mu musí vnuknouti myšlénku, že vymýtiti zlopověstný socialní zlořád z kořene a **zameziti celým smečkám protekčních hyen přístup ku klikám místodržitelských kanceláří** bylo by zásluhou v ohledu humanním přímo neocenitelnou.

Možno nám sice namítnouti, že správce c. k. místodržitelství nemůže zkoumati všechny záležitosti sám, že musí se spolehnouti na své podřízené orgány a že jest netoliko právem, nýbrž jaksi i mravní povinností občanů, by podobné případy hlavě zemské správy oznamovali a naléhali na vyšetření.

Pravda! Tak by se mohlo nebo správněji řečeno: tak by se mělo díti . . .

Ale na nás, jako snad na tisících jiných nelze toho a podobného vůbec ani žádati. Nás aspoň veleslavné c. k. místodržitelství nikdy nelákalo. Víže nás k němu vzpomínka dosti zajímavá a přece *odpuzující,* která snad stojí za zaznamenání, a povysvětlí také naše stanovisko.

Roku 1867, když byl za doby ústavní v Praze a okolí poprvé prohlášen **stav výminečný,** a c. k. místodržitelem v Čechách jmenován general *Koller, aby s veškerou přísností zákona zakročil proti české oposici,* v kteréž byl tehda takměř celý národ český, *byly* také, *jak* známo, *všechny oposiční listy české zastaveny.*

Některé uchylily se do území výminečným stavem nestiženého, kde vycházely pod jinými jmény. Místo »Národ-

ních Listů« vydávány v Praze »Naše Listy«. Úřadní dovolení dosaženo jen pod tou podmínkou, když vzdá se redakce veškerého pojednávání o politických událostech říše rakousko-uherské. *Odpovědnost* za obsah před c. k. výminečnými soudy připadla řízením osudu pisateli těchto řádků.

Musím vyznati, že žurnalističtí kolegové moji s přímo neuvěřitelnou zručností vpravili se v nový stav věcí a od 1. listopadu 1867 psali tak krotce, že by byl mohl list náš směle vycházeti i za dob proslavené censury absolutismu.

Avšak oposiční dravci nezaprou krev svou při nejlepší vůli . . .

Co a jak se stalo, nevím a také jsem tomu nevěnoval ani později nejmenší pozornosti. Kdysi však mi v redakci oznámeno, že hledal mne tam zřízenec barona Kollera se vzkazem, abych se k Jeho Excellenci dostavil.

Jako vzorný konštituční občan a odpovědný redaktor časopisu vycházejícího z milosti J. Excellence generala Kollera dostavil jsem se druhého dne z rána do místodržitelského paláce.

Bez závady prošel jsem podle vojenských stráží střežících hlavní vchod s puškami s nasazenými bodáky a vystoupil po schodech do prvního patra.

Nikde však nebylo živé duše.

Náhle vynořil se odkudsi z šera nějaký muž. Poznal jsem zřízence c. k. místodržitelství.

»Čeho si přejete?« optal se.

Pověděl jsem.

Podíval se na mne, jako by nevěřil.

»Prosím, ohlaste mne Jeho Excellenci!« připomenul jsem.

Nikoli bez váhání zřízenec se vzdálil a teprve po dlouhé chvíli se vrátil. Na to otevřel jedny dvéře a vyzval mě, bych vstoupil.

Přestoupiv práh, octnul jsem se ve velkém, úplně prázdném sále. Zastaviv se poblíž dveří, čekal jsem s klidem člověka, kterému jest vše, co vůbec může následovati, naprosto lhostejno.

Čekám pět minut, deset, patnáct . . . . Od nikud nezaznívá nejmenšího šelestu — vše jako po vymření.

Náhle rozlétly se skoro na druhém konci sálu dvéře. Velký, kostnatý muž, na pohled asi šedesátník, v uniformě generala jizdy prudce vešel a řinče šavlí o podlahu, dlouhými a pádnými kroky zaměřil ke mně.

Popošel jsem několik kroků, až jsme se setkali.

Jsem ten a ten, Excellenci, pravil jsem, ukloniv se.

Na české moje oslovení ujala se Excellence slova *po německu*, popustivši úplně uzdu veškeré své výmluvnosti.

Stoje vzpřímen jako voják před vojákem při raportu naslouchal jsem s ryze vojenskou kázní »na půl ucha«. Excellence mluvila tak chvatně, skoro možno říci prudce, že jsem jen s těží vyrozuměl, oč vlastně jde.

List náš byl prý totiž otisknul nějaký dopis z kraje, v němž byla nějaká zmínka o nějakém c. k. okresním hejtmanovi nesrovnávající se »s předpisy výminečného stavu« — a J. Exc. general Koller — »četl mi jako odpovědnému redaktoru po vojensku levity«.

Z počátku dosti mírně, skoro bych řekl tonem otcovským upozornil na své »těžké postavení a odpovědnost« atd.; připomenul slib, kterým jsme se byli zaručili, že vzdáme se veškeré kritiky politických událostí, a poukázal pak také k zákonním následkům atd.

Vlastní řeči však se vždy více rozhorloval, ba skoro rozpaloval jako fanatický mravokárce, který chce stůj co stůj člověka přesvědčiti, že skutky poctivého přesvědčení jsou vlastně nepomíjitelné hříchy.

Náhle se zarazil, jako by mi byl řekl už vše, co mi chtěl pověděti.

Mlčky jsem se uklonil; ale J. Exc. general Koller pronesl ještě s důrazem nejpřísnější vyhrůžky po německu slova tohoto smyslu:

„Stane-li se to ještě jednou, dám vás svázati do kozelce a dopraviti do Terezína!“ (Do slova: »Wenn es noch einmal geschieht, so lass' ich sie krummschliessen und nach Theresienstadt transpontieren!«)

Zavrtěv mírně hlavou, odtušil jsem klidně po česku:

»Nikoliv Excellenci! Toho neučinite, poněvadž tak učiniti nemůžete. Od toho jsou zde c. k. soudy!«

Zadíval se mi na několik okamžiků do očí s veškerou přísností, jaké snad byl vůbec schopen; ale po té se beze slova prudce obrátil a řinče šavlí, ubíral se kvapně pádnými kroky ku dveřím, jimiž byl vešel.

Vyčkal jsem, až zmizel, načež opustiv sál pospíšil do redakce, abych kolegům zvěstoval, co a jak se bylo sběhlo — —

Po přečtení těchto řádků čtenář nám zajisté uvěří, když dodáme, že nás veleslavné c. k. místodržitelství osobně nikdy nelákalo a že jsme se mu vždycky s povinnou a zákonem předepsanou úctou — vyhýbali.

Přes to vše nebo správněji řečeno: snad *právě proto* — nespustili jsme instituce té nikdy více se zřetele a sbírali všechen možný materiál k jejím dějinám. Dodáme-li, že nám byl při tom mimo jiné nápomocen i někdejší starosta bubenečský, ústavácký velkostatkář Jan Schlöcht, který byl po celé čtvrt století v nejdůvěrnějších stycích skoro se všemi c. k. místodržiteli a zároveň také do všech možných záhad zasvěcen, uvěří nám aspoň nejstarší místodržitelští úřadníci, že podařilo se nám sebrati materiál hojný, důležitý a na mnoze i pikantní.

Ku charakteristice vrchní správy c. k. místodržitelství v dobách nejkritičtějších — kdy hrozila vypuknouti krvavá vzpoura — uvádíme aspoň jediný doklad.

V letě r. 1875 začaly proskakovati podivné pověsti o pověstném tehdá »králi železnic« — Stroussbergovi, kterýž byl r. 1869 koupil někdejší korunní panství zbirožské a po šest roků tam zakládal velkolepé závody průmyslové. Vypravováno, že millionář Stroussberg vlastně už jest na mizině atd.

Náhle Stroussberg opustiv Zbirov odejel do Ruska, odkud dne 29. října došla do Prahy telegrafická zvěst, že byl na cestě z Moskvy do Petrohradu zatčen. O šesté hodině večerní vyvěšen pak u cís. král. obchodního soudu pražského edikt, kterýmž uvedeno v známost, že byl na jmění Stroussbergovo uvalen konkurs a správcem konkursní podstaty že jmenován pražský advokát dr. Tragy.

Co to znamenalo, nelze si za našich dnů již skoro ani představiti. Neméně než asi *sedm tisíc dělníků,* (s rodinami

přes 14.000 hlav) bylo náhle bez zaměstnání a tisíce Stroussbergových věřitelů v nebezpečí, že přijdou o své pohledávky.

V Stroussbergově továrně na vagony v Bubnech dána dělnictvu osmidenní výpověď, na Zbirovsku pak šesti tisícům dělníků prostě oznámeno, že přestalo se pracovati. Zde byla tíseň a bída bezpříkladná; neboť většině dělnictva byla již před tím zadržána mzda a sice některým čtyř, jiným až šestinedělní.

Správce konkursní podstaty neměl hotových peněz a Stroussbergovi věřitelé zpečovali se závody založiti. V řízení závodů Stroussbergových shledány bezpříkladné zmatky. V prvních dnech nebylo lze ani zjistiti, které podniky náležejí do konkursní podstaty. Marně snažil se dr. Tragy zjistiti všechny objekty, na které měli Stroussbergovi věřitelé nějaké právo. Nemalé zmatky vznikaly také tím, že mnohé objekty byly Stroussbergem dány v zástavu několikrát, tak že nebylo lze ihned udati, kterému závazku má býti po právu přednost dána.

Předvídaje tyto nesnáze a maje přede vším na zřeteli přímo *zoufalý stav* náhle z práce propuštěného *dělnictva*, odebral se správce konkursní podstaty hned dne 29. října k tehdejšímu cís. král. místodržiteli baronu Webrovi z Ebenhofu, a vyličiv mu podrobně stav věci, ***žádal o úřadní zakročení* na prospěch dělnictva,** jemuž mělo být na Zbirovsku oznámeno, že jest z práce náhle propuštěno.

Vyjednávání dělo se mezi čtyřma očima. V síni, kde se tak dělo, nebylo kromě barona Webra a dra Tragyho nikoho, a nikdo nezaslechl z rozmluvy ani slova.

Baron Weber vyslechnuv zprávu dra Tragyho **pokrčil pouze ramenoma** a odpověděl, že — zatím — dokud totiž nemá od ministerstva žádné instrukce — **nemůže o své újmě ničeho učiniti.** Slíbil však, že přičiní se, seč jest.

Správce konkursní podstaty upozornil místodržitele Webra *na bezměrnou bídu*, která musí na Zbirovsku v nejbližší době vzniknouti. Než i na to c. k. místodržitel podotknul, **že nemůže ničeho učiniti,** poněvadž nemá po ruce žádných fondů, z kterých by se mohla poskytnouti nějaká podpora nebo záloha k odvrácení hrozící bídy, nýbrž že musí býti vyčkáno, až — se bída skutečně dostaví.

Správce konkursní podstaty neustal naléhati. Upozornil na nebezpečné jitření mezi dělnictvem, až se dozví o svém osudu; než i v tomto vzhledě místodržitel odpověděl, že *nelze zatím ničeho učiniti.* Slíbil však, že učiní, co jest v jeho moci, a **zaslal obšírnou telegrafickou zprávu tehdejšímu ministru vnitra baronu Lasserovi, žádaje za přiměřené instrukce.**

Na Zbirovsko poslány **dva prapory vojska** — pro všechny případy — — — a **ministr Lasser** do dne 1. listopadu, tedy ani čtvrtého dne ještě na depeši c. k. místodržitele barona Webra — **neodpověděl** . . .

Náhodou nezůstalo nás toto úřadní tajemství tajným. Následujícího dne vylíčili jsme je po pravdě v časopise, jehož členem jsme byli. Odtud převzal zprávu vídeňský jeden list, z něhož pak ji otiskly nebo v překladech reprodukovaly všechny čelnější politické listy evropské i americké. V několika dnech zvěděl o památné události té celý vzdělaný svět a — při veleslavném c. k. místodržitelství, jakož i u ministerstva vnitra — zůstalo i na dále vše, jak bývalo — — —

* * *

Ponahlédnuvše do *zákulisí* c. k. místodržitelství z r. 1868 a 1875 vizme nyní aspoň jediný doklad umožňující ponahlédnouti také v povšechné poměry instituce té *za našich dnů.* Abychom neupadli v podezření, že pachtíme se snad jen po samých »pikanteriích«, citujeme zde *odborný článek* »Nár. Listů« ze dne 18. dubna 1895, v němž bylo pojednáno o záležitosti, která nemá s »běžnou politikou« pranic společného.

Autor (Kft.) poukázav k tomu, že zástupcové obou národních kmenů království českého uznali dalekosáhlý význam, prospěch, ba nutnost *kanalisování Vltavy a Labe, jakož i upravení Vltavy* uvnitř Prahy, píše: Sněm království českého usnesl se *vyzvati vládu,* aby urychlila vypracování *generálního projektu* a rozpočtu na uplavnění Vltavy z Prahy do Mělníka a Labe z Mělníka do Ústí methodou kanalisační a aby opatřila *potřebný náklad* na provedení této veledůležité komunikace cestou ústavní v době nejkratší.

Při příležitosti té byla vládě učiněna *spravedlivá výtka*, že se v otázce již dávno neuchopila iniciativy jí příslušící, že sama ku šťastnému rozřešení a energickému provedení nepřikročila, nýbrž že vyčkává teprve pokynů sborů zastupitelských a interessentů.

Pan *místodržitel* snažil se obhájiti vládu z této výtky pravě, že vláda otázce této věnuje náležitou pozornost, uznávajíc, že každým způsobem nutno jest podporovati snahy čelící ku provedení kanalisace řek těch, kterou by bylo docíleno snížení sazeb dopravních a otevření důležitých vodních cest, jež by byly za každých okolností lepšími i levnějšími dopravními prostředky všech ostatních. Dále uvedl, **že mu nařídilo ministerstvo** *již roku 1893* následkem porad delegátů různých měst polabských, korporací a interessentův, *aby vykonal v té věci šetření*, pokud by bylo možno provésti splavnění dotyčných dvou řek dosavadní methodou regulační a podal vládě příslušnou zprávu.

Zpráva ta byla po provedených měřeních vypracována *technickým odborem místodržitelství* a podána ministerstvu v březnu 1894. Uznávajíc dosavadní postup v regulačních pracích za zcela korrektní vyznívala v ten smysl, že jím trvalých podmínek stálé splavnosti v dohledné době není možno dosáhnouti a doporučovala za tou příčinou methodu kanalisační.

Následkem toho **nařídilo ministerstvo ještě téhož měsíce místodržitelství**, aby obrátilo k otázce kanalisace Vltavy a Labe bedlivý zřetel *a dalo vypracovati návrh zmíněného projektu*, jakož i předložiti vládě příslušné návrhy, týkající se celého technického rozsahu a podniku toho po uvážení přání interessentův a konečně i nákladu, jakého by přibližně podnik ten asi vyžadoval.

Vzhledem k těmto určitým *příkazům* prohlásil pan *místodržitel*, že důkladné vyšetření poměrů těch bylo r. 1894 na podzim vykonáno, že dále **technické oddělení místodržitelství již pracuje na generálním projektu** a doufá, že již v čase nejbližším bude tento projekt s příslušnými návrhy ministerstvu předložen.

Když se poslanec Kaizl dotknul této otázky v rozpočtovém výboru rady říšské dne 6. března 1895 u příležitosti projednávání položek ministerstva vnitra a litoval a káral nepochopitelný průtah této tak důležité otázky poukazuje na resultát, že tak zvaný přístav v Holešovicích je hotov, že však se nehodí k ničemu, poněvadž řeky nelze užíti pro lodi, pro jaké byl vystavěn, ani nad ním ani pod ním, a tázal se vlády, jak vysoko cení náklad na kanalisaci Vltavy a Labe a zda-li je ochotna náklad ten sama uhraditi a kdy práce ty budou ukončeny, — ubezpečil vládní zástupce ve výboru, odborný přednosta svob. pan *Rotky*, že vláda již dávno věnuje bedlivou pozornost upravení obou řek a že prý trať z Prahy ku saským hranicím *je ve vzorném pořádku*. (!) Připouštěje, že práce v okolí Prahy nepokračuje tak, jak by si bylo přáti (vůbec nepokračuje), svaloval vinu toho na zdlouhavé vyjednávání s majiteli mlýnů, jež dosud není skončeno, přece však potud příznivější obrat vzalo a pokročilo, že prý se bude moci ještě r. 1895 zahájiti úprava Vltavy v Praze. Přešed pak na kanalisaci Vltavy a Labe, poukazoval na veliké obtíže a dosah tohoto podniku, podotknul však, že **české místodržitelství slíbilo předložiti příslušný elaborát ministerstvu ještě během** měsíce března. Až prý se tento elaborát prozkoumá — a stane se tak co možná záhy — ustanoví se vláda na něčem definitivním a potom teprve bude prý se moci vypočísti náklad a čas, jakého bude třeba ku provedení tohoto podniku.

Nehledě ku krásné, hluboké perspektivě slov pana bar. Rotkyho, *z nichž vyzírají nové dlouhé a dlouhé průtahy*, shodují se výroky obou pánů zástupců vlády nápadně *ve slibování* a dále v tom, že se **neshodují se skutečností.**

Dovídáme se z kruhů dobře zpravených, že *není nic známo o nějakém důkladném vyšetření všech poměrů a dat potřebných ku generálnímu projektu kanalisačnímu se strany technického odboru místodržitelství* r. 1894 na podzim, ale že ani **tento odbor žádný generální projekt kanalisační pro Vltavu a Labe nevypracoval,** nýbrž zpráva odboru toho, která tyto dny snad již u ministerstva ve Vídni leží, *omezuje se pouze na posouzení projektu vypracovaného firmou* **A. Lanna v Praze,** který jsme měli příležitost seznati dopo-

drobna na ohledací plavbě dne 17. října 1894, tedy *projektu soukromého*, jenž byl vypracován na vyzvání komitétu průplavu dunajsko-vltavsko-labského a který účastníci zmíněné projížďky zajisté dosud v dobré paměti chovají.

Nesvědčí to nikterak ve prospěch zmíněného technického odboru místodržitelského, vůči němuž se v poslední době *opětované stížnosti pronesly*, tak že pan baron Rotky **i pan místodržitel** *uznali za dobré v ochranu ho vzíti*. Jest nám s podivením, že se v zasedání sněmu dne 5. února 1895, *kde pan místodržitel ono prohlášení učinil*, nenalezl žádný z pánů poslanců, jimž právě poměry u zdejšího technického odboru místodržitelského jistě dobře známy jsou, *aby pana místodržitele z bludu vyvedl*. Vyjímá se pak podivně chvalořeč pana bar. Rotkyho na technický personál v Praze za jeho hydrotechnické práce, když se nemůže *státní technický úřad* tak velikého království zmoci ani na generální projekt kanalisace oněch řek, jež jsou v jeho vlastní správě, tudíž poměry na nich jeho orgánům nejlépe známy býti musí a *spokojí se* **proti rozkazu ministerstva** s *posouzením návrhu od soukromníka vypracovaného*.

Máme za to, že velkou vinu toho nesou i poměry tam panující. Dovídáme se, že ještě počátkem tohoto roku (1895) vykazoval status úřadnický technické služby státní v tomto království **9 úředníků**, *kteří měli* **přes 40 let služební doby** a *z těch někteří značně přes!*

Na př. sám *dosavadní přednosta odboru* **51 let,** stavební radové: jeden **52 let,** jeden **51 let,** jeden **49 let,** jeden **48 let,** jeden **47 let,** jeden **40 let,** jeden vrchní inženýr **47 let,** a jeden inženýr **52 let!**

Tři z těchto pánů a to dva s **52 lety,** a jeden se **47 lety** odebrali se sice počátkem r. 1895 na vskutku zasloužený již odpočinek, *avšak* **ostatní — zůstali.** Naproti tomu je **10 míst** *stavebních praktikantů* s adjuty po 500 a 600 zl. **neobsazeno.**

Jest známo, že málokdo zachová do tak pozdního stáří onu svěžest duševní a ještě řidčeji fysickou, jakož i onu energii morální, které je potřebí k samostatnému a čestnému vedení tak důležitého úřadu veřejného. A právě služba technická

je to, jež více než jiná vyžaduje námahy sil duševních a tělesných a proto je s to mnohem dříve člověka sebe statnějšího vyčerpati. Však nejedná se pouze o fysické zastání služby, technik musí též dále studovati a stále všímati si pokroku své vědy a svého odboru, chce-li se na výši doby udržeti a nekráčeti zpět.

Jest však k tomu zapotřebí i době přiměřeného fondu z vysoké školy technické do praxe přeneseného a tu náležitě pěstěného. Kdo však vyšli v letech *čtyřicátých z tehdejších škol technických* a vstoupili *do tehdejší státní stavební služby*, **nemohou za nynějších požadavků na techniky státi na výši doby** a míti porozumění pro požadavky moderních věd technických, jakož i pro snahy a tužby svých mladších kollegů. Podléhají často vlivům osobním v ohledu morálním a technickém, což působí pak kvašení a rozklad organismu jim podřízeného.

Poměry ty jsou podobné, jako byly **ve službě justiční,** které poslanec Vašatý ve své řeči dne 23. května r. 1888 na říšské radě kritice podrobil. Také tam sloužili úřadníci *daleko přes zákonitou dobu* **40 let** a **vládla protekce ve příčině obsazování míst,** *kteréhož nešváru technický odbor při místodržitelství též není prost za těchto poměrů;* neboť roztrpčilo a pobouřilo úřadnictvo tehdy značně, když při rozmnožení personálu r. 1893 *byli jmenováni někteří úřadníci VIII. třídy dietní za* **neznámé zásluhy** *s přeskočením až i jedenácti svých předchůdců,* **mezi nimiž se nalezali úřadníci způsobilosti nejlepší.**

Minulého roku způsobilo pouhé upozornění deputace nižších úřadníků konceptních *panu místodržiteli,* že se vysloužilým osmnácti místodržitelským radům a okresním hejtmanům dostalo modrého archu, *poněvadž mezi těmi, jichž postupu v cestě stáli,* **byli též urození pánové ze šlechty.** Avšak technický odbor není tak šťastným či nešťastným, *a proto zůstalo při starém, třeba tím i zájem veřejnosti značně trpěl.*

Takový úřad, kde není žádného ducha pospolitosti (esprit du corps), jenž nemůže klíčit v tak nezdravé půdě, *kde jsou tak příkré odpory v názorech a pojímání vlastností stát-*

ního úřadu technického, kde vzájemná nedůvěra vládne tak, že není naprosto možným nějaké jednání přímé a otevřené — *zkrátka, kde celý apparát je ve stálé disharmonii* — takový úřad ovšem nemůže být s to, aby prováděl s úspěchem tak značné práce, jaké naň nyní přistupují, a proto byla úplně správná slova poslance Kaftana, *že se úřad ten ve složení dosavadním ku provedení kanalisačních prací nehodí* a že musí být zřízen úřad zvláštní a obsazen svěžími, odbornými silami. On však se nehodí k jiným všelikým pracím; vidíme důkazy toho a proto můžeme si jen přáti v zájmu veřejnosti, aby baronem Rotkym slíbená organisace sekce pro vodní stavby a býv. ministrem markýzem Bacquehemem slíbené rozdělení agendy na tři různé odbory co nejdříve se stalo skutkem. Neboť rukou pracovných a dovedných má organismus ten dost, — jsou toho důkazy; **ale hlavy nemá** a proto též ne životní síly.

Že bude obtížno za dosavadních poměrů sekci pro vodní stavby při místodržitelství sestaviti, přiznáváme rádi a vláda zde bude mít úlohu nesnadnou. Až do roku 1888 neměl žádný státní technik z království českého příležitosti, seznati na místě samém z vlastní zkušenosti pohyblivý jez a splavidlo komorové a platilo by plnou měrou až do dneška, kdyby nebylo vycházek vědeckých, již na technice samé přičiněním některých professorů pořádaných, a kdyby se nenalezli snaživí státní technikové, kteří sami na své útraty cesty podnikli. Do té doby jest pan přednosta odboru samojediný, jenž na státní útraty podnikl studijní cestu r. 1888 před stavbou přístavu holešovického; dva inženýři jej doprovázející byli přiděleni později do Vídně k ministerstvu.

Bylo sice povoleno na přípravné práce pro upravení Vltavy 12.000 zl., na přípravné práce pro průplav dunajsko-vltavsko-labský 18.000 zl., sněm království českého povolil rovněž na přípravné práce ku splavnění Vltavy a Labe 75 tisíc zl. Avšak po celý ten dlouhý čas, počínaje rokem 1890 až do letošního roku *setrvala vláda takřka v nečinnosti* a nenapadlo jí, aby zatím od zdejšího technického odboru, jenž měl příslušné projekty vypracovati, vyslala orgány způsobilé za účelem studia příslušného do ciziny, a proslýchá

se, že teprvé r. 1895, kdy baron Rotky slibuje již zahájení staveb v Praze, mají býti vysláni někteří státní úřadníci techničtí.

Námitka nedostatku peněz, jíž vláda vždy pohotově má, je zde úplně vyloučena, což svrchu zmíněné povolené obnosy dosvědčují.

Ve Vídni sice bylo zřízeno v ministerstvu obchodu již před dvěma lety t. zv. bureau studijní a povoleno naň ročně 10.000 zl., avšak sám ministr se nedávno přiznal, že *dosud nikdo nebyl na studia vyslán* »pro nával jiné práce« a o upotřebení druhých obnosů shora uvedených ví se jen to, že **z techniků státních v království českém neviděl z nich nikdo dosud ani krejcaru.** A jsou to přece oni, kteří by v první řadě měli nárok a jsou povoláni ku studiím podobných zařízení, jež mají sami prováděti při své znalosti lokálních poměrů, spíše než někteří jich kollegové z vídeňského ministerstva, kteří za ony peníze cesty podnikají. Nebudeť nikdo popírati, že právě tak jako sama o sobě sebe lepší znalost poměrů místních bez znalosti příkladů praktických, jichž u nás nemáme, není dostatečnou, tak ani naopak ta nejlepší znalost theoretických zásad a provedených podobných staveb jinde bez znalosti místních poměrů, sama o sobě nestačí, a není s to podati správného a výhodného řešení tak velkých otázek v oboru staveb vodních, nýbrž ony musí zde pracovati obě společně, krok za krokem — ruku v ruce. —

Jak jsme již shora uvedli, *prohlášeno za příčinu stagnace* prací upravovacích na Vltavě v Praze *zdlouhavé vyjednávání s majiteli mlýnů pražských*, na něž hlavní vina průtahu onoho svalována. Seznali jsme však z prohlášení společenstva mlynářů pražských, uveřejněného v »Nár. Listech« dne 19. března 1895, že tomu tak není. *Nedošloť* pražských mlynářův ani jako celku, ani jednotlivcův, **žádného vyzvání k vyjednávání se strany vlády** a byli tito vždy a jsou dosud ochotni přispěti smírným vyjednáváním k rychlému uskutečnění projektu splavnění Vltavy, poněvadž by opak svědčil o úplném nedostatku pochopení pro věc všem vlastencům stejně důležitou, jako jest uplavnění Vltavy uvnitř Prahy.

Ani to nesvědčí ve prospěch technického odboru při místodržitelství; neboť nejsou-li příčinou průtahu v této otázce mlynáři pražští, *musí jí býti nevyhnutelně příslušný úřad*, poněvadž tu třetí osoby není. Kdyby tomu nic jiného nenasvědčovalo, jest nápadnou analogie tohoto případu s průtahy, nastalými roku 1893 se stavbou přístavu holešovického, který jako přístav obchodní daleko není dosud hotov, a jež přiměli poslance inž. Kaftana k ostrému posouzení jich na radě říšské dne 18. ledna 1893. Dle téhož nevězela tehdy příčina ani v přednostovi techn. oddělení vodního v ministerstvu, ani v referentu pro státní stavby v ministerstvu, kteří se od počátku k těmto snahám sympaticky chovali a je podporovali, nýbrž spočívala *příčina — v řízení stavby v Praze.* Místo, aby se tehdy bylo zavedlo zákonitě předepsané komisionální řízení hned v červnu 1890, když sněmem příspěvek do dvou millionův na jmenované stavby byl povolen a snažilo se opatřiti k navrženým stavbám potřebnou půdu a práva, pokud možno smírnou cestou, *byl vyvolán zbytečný spor kompetenční*, jenž se skončil po ztrátě dvou stavebních let *porážkou státního úřadu stavebního.* Lze připsati jen rychlému zasáhnutí tehdejšího ministra vnitra a dalšímu dovednému vedení řízení komisionálních, že mohlo být započato se stavbou pražského přístavu r. 1892. Navzdor tomu dlouhému průtahu *opomenul se přesvědčiti stavební úřad pomocí zkušebních jam* (sond) *o povaze materiálu výkopu přístavního,* tak že se narazilo v poslední hloubce na skálu, *která stavbu přístavu ještě více zdržela.*

Nejsme nikterak přáteli ohřívání výtek již pronesených, ale v této důležité a závažné otázce veřejné zdá se nám nevyhnutelným poukázati na podobnost obou jednání. *Bylo i ve příčině splavnění Vltavy uvnitř Prahy zameškáno včasné zahájení komisionálního jednání roku 1890*, ku kterému se z povolané strany radilo a kteréž jedině mohlo vésti na základě otevřeného loyalního jednání ku brzkému započetí zmíněných vodních staveb k obapolné spokojenosti. *Na místě toho byla také dvě leta proplýtvána zbytečným smlouváním* a teprve roku 1892 bylo zavedeno vodoprávní řízení komisionelní, *které se až po dnes vleče a neposkytuje*

žádné vyhlídky na ukončení. Vláda pak, jak jsme již dříve ukázali, nepoužila ani tohoto času ku vhodnému vyslání svých orgánů na studia do ciziny.

Naproti tvrzení zástupců vlády chováme přesvědčení a dokázali jsme, že příčinou průtahu ve všech těchto otázkách, týkajících se českých řek a komunikací, *jest jenom vláda a orgány její a spatřujeme ve* **skeptickém neodbornickém stanovisku pana místodržitele** *vůči rentabilitě podniku kanalisačního odlesk názorů panujících i v kruzích rozhodujících, které také nemají odborníků.*

Stanovisko toto nesvědčí o přílišné pozornosti, jež se věnuje výsledkům tohoto odvětví vniterné správy v zemích jiných. Poměry a názory v ohledu tom v cizozemských kruzích vládních panující vylíčeny byly již částěji na sněmu království českého i na radě říšské. Vodní cesty získaly si jinde pozornosti a péče nejvyšší, majíce v průmyslovém boji, jenž se rozvinul mezi národy světa, význam prvního řádu a staly se nejúčinnějším prostředkem v mezinárodní soutěži. Vláda uherská zcela jinaké v tom ohledu zaujímá stanovisko a jest patrno z nejnovějšího znamenitého podniku průplavu dunajsko-tisského s pěti lodními zdvihadly na 12 m., že snaží se znenáhla dohoniti, *co za vlády rakouské bylo zanedbáno.* Že netřeba v případech zakládání vodních cest tak úzkostlivě účtovati s průmyslem již trvajícím, *jak se snad pan místodržitel domýšlí,* a že se v první řadě jedná o zřízení laciné komunikace, toho nejlepší důkaz nalezáme na průplavu marnsko-rýnském, kde 83 procent průmyslových závodů na průplavu ležících vzniklo teprvé po zřízení jeho. A průplav, jak známo, nemá nad to žádné vodní síly hybné, již jsou s to poskytnouti zdýmadla (jezy) na řece kanalisované aspoň po jistou část roku.

Zdá se nám, že navzdor všemu zastírání a všem fikcím tušíme přece pravou příčinu průtahů v otázkách pro naši vlast takořka životních. *Je to stará nepřízeň vídeňských vlád* (o nynější nemluvíme) *ku všemu, co je české, anebo co by český živel v tomto našem království povznésti a obohatiti mohlo.*

Jest přirozeno, že nová cesta vodní od Labe k Dunaji, jdouc větší částí územím českým a hlavně naší královskou

Prahou, dala by podnět ku vzniku mnohonásobného průmyslu v krajích těch a pozdvihla by zejména náš český jih, jenž v ohledu komunikačním tak je zanedbán. To ovšem je za nynějšího vládního systému neštěstím podniku toho a nejlépe to vysvitá z onoho rozdílného způsobu, jímž jde se od počátku vstříc projektovanému průplavu dunajsko-oderskému, jakož i regulačním pracím na Dunaji, které mají povznésti Vídeň, a projektu průplavu dunajsko-vltavsko-labského, kde by zároveň česká Praha získati měla.

Vysvětlují se tím konečně i všechny obtíže finační stran opatření potřebného nákladu, který není nikterak značným v poměru ku velikému národohospodářskému významu podniku toho a *můžeme vzhledem ku výrokům pana místodržitele o přílišném napínání finančních sil státu a následkem toho přepínání sil poplatnictva* jen k tomu poukázati, že ku provedení tohoto blahodárného podniku, jenž by nejen našemu království, ale celé té »širší vlasti« rakouské ku velikému užitku byl a svůj náklad na jiné straně zvýšením národního jmění daleko vyvážil, *postačila by pouze desetina onoho přebytku 130 mill. zl.*, vykázaného ministrem financí, **který beztoho z veliké části pochází ze zemí českých,** *aniž víme, za jakým účelem se nahromaďuje!“*

* * *

Z uvedených tří dokladů jest zřejmo, že úřad c. k. místodržitele v království českém vyžaduje vlastnosti a průpravných studií, jakými se zřídka kdo *z nejvzdělanějších* vykázati může.

Mimo to vrhají první dva doklady tak ostré světlo na dva c. k. místodržitele, že pokládáme za nutné dodati ještě několik slov.

V baronu Kollerovi poznali jsme muže, který se v úřadě c. k. místodržitele *domníval míti právo* zasahati v jisté míře i *do oboru c. k. státního návladnictva.* Nestačiloť mu, že státní návladnictvo neshledalo ve zprávě, o kterou šlo, žádného trestního skutku a odpovědného redaktora nestíhalo — **baron Koller,** patrně k soukromé nějaké denunciaci **zakročil — sám.** Pravda sice, že zakročil způsobem nejmírnějším a skoro

možno říci »s laskavostí přísného otce«; neboť závěrek audience najisto byl jen přirozený výbuch cholerického muže zvyklého přísné vojenské disciplině a domnívajícího se, že jest každý občan povinen disciplině takové se podříditi.

Avšak *muž ten přestal na pouhé vyhrůžce*, která mu patrně jen uklouzla a *nezastavil „Našich Listů“*, ačkoli měl k tomu za výminečného stavu právo, *ani později*, když státní návladnictví zavedlo pro jiný článek s odpovědným redaktorem vyšetřování pro zločin rušení veřejného pokoje dle § 65 a) tr. zák. . . .

V baronu *Webrovi* poznali jsme pak muže, který ani v nejkritičtějším okamžiku, kdy hrozila snad i krvavá vzpoura, *neodvážil se podniknouti a provésti něco z vlastní iniciativy* a v mimořádných poměrech nevěděl si jiné rady, než-li se obrátiti telegrafickou cestou k ministerstvu, jež jej nechalo ještě čtvrtý den — bez instrukce a bez odpovědi vůbec, o kterou byl žádal . . . Baron Weber pokládal se tudíž i jako správce c. k. místodržitelství v království českém *za úplně závislého na vládě vídeňské, jako kterýkoli jiný podřízený c. k. orgán* . . .

O třetím dokladu, v němž jest uvedeno také jméno nynějšího c. k. místodržitele hraběte Františka Thuna, nechceme šířiti slov. Máť cenu a význam jen pro odborníky, kteří žádného výpomocného výkladu nepotřebují.

Obracíme tudíž nyní pozornost k samému panu místodržiteli a sice především jako k člověku vůbec a k někdejšímu poslanci zvlášť.

Hrabě František Thun,

t. č. c. k. místodržící v Čechách,

jest, jak již víme, prvorozený syn hraběte Bedřicha Thuna, tedy *synovec* někdejšího ministra kultu a vyučování hraběte Lva Thuna a *nejstaršího bratra obou:* hraběte Františka Thuna (mladšího), kterému po smrti otcově (hraběte Františka Thuna, staršího) připadnouti *měl* v dědictví majorát fideikomisního panství děčínského.

O minulosti a především o mládí a vychování nynějšího c. k. místodržitele, nebylo nám lze zjistiti skoro nic, co by se vymykalo z tradicionelních biografických dát, jež se uvádívají o každém, kdo upoutal — třeba jen na čas — všeobecnou pozornost veřejnosti. Nechceme-li následovati nehrubě chvalného příkladu Bismarckova, (o němž jsme zaznamenali, že sbíral o jeho otci různé klepy, aby jej snížil,) nezbývá nám, než-li přenechati pragmatické vylíčení této části života hraběte Františka Thuna budoucím jeho biografům.

Že narodil se dne 2. září 1847 v Děčíně a že věnoval se činnosti veřejné teprve r. 1879, netřeba snad jako všeobecně známá dáta ani zvlášť připomínati.

Nad jiné však jest charakteristickým, že ve Wurzbachově biografickém slovníku, v němž jest, jak snad známo, pojednáno o každém sebe obscurnějším šlechtici, který se byl třeba sebe nepatrněji zasloužil o záležitosti státu rakouského, o prvorozeném synu hraběte Bedřicha Thuna ani ještě roku 1882, (kdy v díle tom došlo na monografii hrabat Thunů a kdy byl

hr. František Thun již na třetí rok parlamentárně činným), *není o něm ani slova.*

Teprve po dalších sedmi letech, r. 1889, když byl jmenován c. k. místodržícím v království českém, objevilo se v časopisech několik sporých a spíše běžně všedních než-li charakteristických noticek, z nichž však čtenáři o minulosti nového místodržitele nedověděli se skoro pranic podstatného. Kromě obvyklých biografických dát uváděno pouze, že po odbytých gymnasiálních studiích věnoval se studiu práv na universitě vídeňské, načež navštěvoval hospodářská učeliště a podrobil se hospodářské praxi na jednom rytířském statku v pruském Slezsku.

Dále připomenuto, že odbyl si jako jednoroční dobrovolník povinnost vojenskou při 14. pluku dragounském, kde stal se nadporučíkem a později rytmistrem v záloze.

Roku 1872 převzal po boku otce svého správu statkův hraběcích, jež přešly po devíti letech (r. 1881 po smrti otcově) do jeho vlastnictví, a stal se tak majorátním pánem svazkem svěřenským stiženého *panství děčínského* se statky Podmokly, Tichlovice, Jílové (Eulau) atd., pak allodialních panství Velký Zdíkov u Vimberka a Peruce u Loun.

Roku 1874 se oženil pojav za choť dceru knížete Karla Schwarzenberga, princeznu Annu Marii, kteréžto manželství zůstalo však bezdětno.

Do života veřejného vstoupil, jak již víme, r. 1879, když byla říšská rada po dlouhých letech trpného odporu konečně obeslána i zástupci českého národa. Do parlamentu vídeňského zvolen byl jako zástupce »historické šlechty české«. Po smrti otcově r. 1881 povolán však jako dědičný člen do panské sněmovny. Do zemského sněmu království českého zvolen teprvé r. 1883 a sice taktéž jako zástupce »historické šlechty české«.

Mimo to zmiňováno se tu a tam v stručnosti také o rázu jeho činnosti parlamentární. Než o způsobu, jakým se stal *majorátním pánem děčínským*, ačkoliv nebyl prvorozeným synem vlastního dědice panství těch, hraběte Františka Thuna (mladšího), nýbrž mladšího jeho bratra Bedřicha, a především o jeho *vychování* a mnohém jiném, co by mohlo nad jiné

posloužiti k objasnění jeho povahy, názorů atd. a zároveň v jistém vzhledě i úřadní jeho činnosti jako c. k. místodržitele, nedověděla se širší veřejnost, pokud víme, ani při této příležitosti pranic závažného.

Jelikož však vychování hr. Františka Thuna pokládáme za jeden z nejdůležitějších momentů, bez jehož třeba jen povrchní nebo pouze přibližné znalosti odvažovali bychom se ku kriteriu úřadní činnosti jeho skoro bez kompasu, nezbývá nám, než-li spokojiti se aspoň pouhým označením, *v jakém duchu* asi byl hr. František Thun pravdě nejpodobněji vychován.

Že by se to bylo stalo *v jiném duchu*, než-li jakým se snažil v letech padesátých vychovávati mládež v Rakousku jeho strýc hr. Lev Thun jako ministr vyučování, skoro se ani neodvažujeme pochybovati. Odchylky od pedagogického systemu hraběte Lva Thuna byly sice možny, ba jisty; než *v zásadách*, zdá se nám, neodchýleno se od systému toho příliš ani z té příčiny, že nešlo o vychování plebejce, nýbrž o vychování člena exklusivní společnosti šlechtické.

Z té příčiny nebude snad nezajímavo, seznámíme-li se aspoň povrchně se zásadami památného pedagogického katechismu, jenž byl r. 1858 — tedy v době, kdy byl nynější pan místodržitel teprvé jedenáct roků stár — z nařízení tehdejšího ministra vyučování hraběte Lva Thuna sepsán a v statisících exemplářích ve všech řečích národů rakouských »na prospěch mládeže i učitelstva« rozšířen.

Zajímavý, dobu i původce charakterisující tento pedagogický návod jest rozvržen v deset kapitol a sepsán v dialogové formě co možná populární, aby byl přístupen i myslím nejnaivnějším.

V první kapitole klade se otázka: Kdo je náš představený? a odpovídá se, že ten, kdo má právo sdělávati zákony a dbáti, aby jich bylo šetřeno a trestati ony, kdož by se jim protivili.

Nejvyšším představeným v Rakousku je císař pán, pak různí úřadové. Společnost nemohla by bez nich existovati, poněvadž prý jest ve světě více lidí, kteří snaží se páchati zlo, než-li lidí, kteří chtějí dobru.

Na otázku, co by se dělo, kdyby nebylo strážců zákona jako žandarmů, policistů atd., odpovídá se: Nikdo by nemohl cestovat; nikdo by nebyl ani ve svém domě jist. Zlí lidé, kteří na pokojné občany všady číhají, tloukli by nás, mrzačili, vraždili; zapálili by nám střechu nad hlavou, ano obrali by nás o peníze, o šaty, o dobytek, slovem o všechno.

V druhé kapitole pojednává se o tom, že představení mají moc svou od boha. Panovník jest náměstkem božím na zemi. Náměstka takového míti jest rakouským poddaným zvláštním dobrodiním, poněvadž se s nimi lahodně a mírně zachází.

V kapitole třetí klade se rolníkům na srdce, aby se báli boha a dokládá se to citatem z bible, kde sv. Pavel ku Korintským praví: »Byl-li někdo povolán otrokem, nedbej toho!«, — ale vypuštěn dodatek, jenž zní; »pak-li by mohl býti svobodným, raději toho užívej!«

Kapitola čtvrtá pojednává o úctě k panovníkovi. Máme jej míti v úctě jako své rodiče, poněvadž jest otcem svých poddaných. Máme jej vždy nazývati otcem vlasti; máme jej ctíti nejen »zevně«, ale i v hlubinách srdce. Máme jej milovati pokorně a plniti vše, cožkoli k dobru země rozkáže. Máme se ho báti, jako se bojí dítky otce, který má právo je trestati. Máme se také chrániti: přáti mu zlého, neschvalovati vše, co činí, a povrhovati jím.

V kapitole páté klade se čtenářům na srdce, jakým způsobem mají se chovati jako poddaní k panovníkovi. Mají se chovati jako věrní jeho služebníci; nemají ho opouštěti, když potřebuje jejich podpory. Mají také úřadům udávat každé nebezpečné spiknutí, jež by se snad proti němu kulo a stíhati spiklence, kdyby zamýšleli uprchnouti. Poddaní, kteří by se dopustili nevěry a ušli rukoum spravedlnosti, čeká věčné zatracení.

Šestá kapitola pojednává o trestech špatných poddaných a odměnách poddaných dobrých. První čeká věčná muka v pekle, druhé blahobyt zde na zemi a blaženost v životě věčném na nebesích. Bůh rozkázal, aby poddaní panovníky poslouchali, i kdyby tím utrpěli škodu hmotnou, jelikož toho blaho země vymáhá. Na doklad uvádí se z bible po-

slušnost spasitelova pěstouna, který putoval ku sčítání lidu do Jerusaléma, nedbaje, že tak rozkázal — pohan, císař Augustus.

V sedmé kapitole vykládá se povinnost odváděti daně a uvádí se z bible, že Kristus v Kafarnaum složil daň za sebe i za Petra. Clo i daň máme platit v době císařem určené. Aby se tak mohlo státi, musíme pilně pracovati, nesmíme zbytečných výloh dělat a musíme, pokud vůbec možno, hospodařit. Kdo by se placením daně opozdil, nemá si stýskati, že je proto pokutován. Nejen daň, nýbrž i pokutu máme skládati bez reptání, poněvadž každé pozdržení daně je hříchem. Největší hříchy toho druhu páchají podloudníci a lidé neplatící cla.

Kapitola osmá jedná o dobách bouřlivých. Mír a pokoj země ruší buď nepřítel mimo zem, buď zlomyslní buřiči v zemi. *Vojny jsou nevyhnutelny.* V době války má se věrný poddaný osvědčiti obzvláště ochotným; má panovníka podporovat, seč jest. Hlavně má se vystříhati tajného dorozumění s nepřítelem, obzvláště pak nemá v soukromých dopisech odhalovat záměry a plány panovníkovy. Armáda musí býti zaopatřena vším, čeho potřebuje. Nutno jest vyplniti vše, co mocnář žádá, i kdyby chtěl, aby každý chopil se zbraně a táhl až na hranice neb obsadil pevnosti. V ohni musí býti všeliké nebezpečí kurážně podstoupeno. Poddaný má míti na mysli, že stojí v ohni pro císaře, pro vlast, ženu a rodinu. Ztratí-li všechno, nemá pozbýti duchapřítomnosti. V případu vítězství nemá se opít, aniž prát, aniž jakýkoli nepořádek dělat, nýbrž jen modlitbou v den vítězství bohu děkovati. Nesmí zapomenout, že »i bitva vítězná jest jaksi trestem božím«.

Devátá kapitola zní doslova:

Otázka: Co očekává poddaného, který neposlouchá?

Odpověď: Takového poddaného očekává pokuta čili trest.

Otázka: Jak se má chovati, když je trestán?

Odp.: Nemá mručeti, aniž svých představených obviňovati, nýbrž s klidnou myslí trestu se podrobiti.

Ot.: Čím nabude klidné mysli?

Odp.: Uvažováním, že přisouzený trest právem zasloužil za zlé skutky, jichž se byl dopustil. Jakmile pravdu tu jak náleží pochopí, zajisté nebude moci jinak, nežli velebiti spravedlivý soud nebes a podrobí se trestu s klidnou myslí.

Ot.: Co máme souditi o oněch, kteří zatím, co jsou trestáni, reptají a mručí?

Odp.: O těch máme souditi, že nemají náležité úcty sami před sebou, aniž dobré vůle polepšiti se.

Ot.: Je snad hříchem proklínati soudce, kteří vinníka trestají?

Odp.: Toť hřích nevážení si představených a zločin veliké neposlušnosti; neboť sám bůh rozkazuje, abychom jich ctili a milovali.

V desáté a poslední kapitole pojednává se o lásce poddaných k velké a silné vlasti všerakouské.

Potud v hlavních rysech zajímavý i poučný dokument tvořivší na sklonku let padesátých základní pilíře vychování mládeže v zemích císařství rakouského, když nalézaly se otěže kultu a vyučování v rukou hraběte Lva Thuna.

Byl-li i bratrovec jeho, hr. František Thun, vychován v duchu těchto zásad, určených ovšem především pro dítky veřejných škol, nechceme zkoumati a přenecháváme úkol ten úplně čtenáři, aby sobě učinil dle slov a skutkův dospělého muže úsudek sám.

Avšak strýc jeho, hr. Lev Thun, byl v tu dobu pokládán od mnohých, (ovšem jen stejně nebo podobně smýšlejících,) za znamenitého pedagoga národův a proto lze právem se domnívati, že vychovatelský systém jeho nebyl v rodině bratrově podceňován a že byl k němu brán aspoň přiměřený zřetel.

Nicméně i v případu, kdyby tomu nebylo tak, možno právem se domnívati, že v rodině hraběte Bedřicha Thuna přidrženo se aspoň v zásadě způsobu vychování, jakým byl vychován sám otec a oba jeho bratři: František a Lev, o čemž možno se poučiti z obšírné biografie hraběte Lva Thuna z péra pověstného »všerakouského historika« Alexandra Helferta ve sborníku »Österreichisches Jahrbuch na r. 1891 atd.

Helfert líčí zde z většího dílu na základě dopisů a rukopisných poznámek mládí hr. Lva Thuna tak podrobně, že možno duševní rozvoj Thunův takořka od roku k roku sledovati. Znenáhla vystupuje před duševním zrakem našim s nejúzkostlivější péčí dle nejpřísnějších tradicionelních zásad pěstěný mládeneček, jenž činí dojem, jako by jej vychovávali nejzelotičtější fanatikové všech možných cností a ušlechtilých zásad, kteří však ze všech sil se přičiňují, aby nepřišel v nižádný rušivý styk s ostatním světem a byl vychován a vypěstěn právě jen dle strnulých orthodoxních pedagogických předpisů exklusivní společnosti.

Na doklad uvádíme ze spisu Helfertova jen dvě místa. R. 1830 v devatenáctém roce věku svého, když meškal hr. Lev Thun jako studující práv v Praze, býval vždy v neděli a ve svátek a vůbec v jakýkoli pamětní den přítomen »mši svaté obyčejně v blízkém chrámu zámeckém« (u sv. Víta) a bylo-li možno, »ve svém milém chrámě týnském«. V říjnu téhož roku meškal v Čechách princ *Alexandr Hohenlohe*, jehož pověst jako »divotvorce« tehdá šla světem. Matka Lva Thuna, jakož i Lev Thun sám, (kterýž si byl kdysi pádem zranil nohu a dosud nebyl uzdraven úplně,) skládali v „zázračného lékaře" velké naděje.

»*Spoléhám pevně* **na účinek jeho modlitby** pro tvoje koleno, milý můj Lve«, psala dne 12. října matka hraběte Lva Thuna synovi do Prahy, »***poněvadž přímluva jeho nám již vzhledem k milé tetě a milému Františkovi tak velice prospěla.***«

A mladý hrabě Lev Thun — *právník* a nastávající *vědátor* — odebral se do kostela, kde byl »s vroucí zbožností« přítomen mši, kterou tam četl »divotvorce« princ Hohenlohe, načež dne 14. října odepsal matce do Děčína: **„Také já doufám, že mi modlitba jeho prospěla;** neboť jestliže mi snad prospěla homoeopatie, tož jest to přece dar boží, že právě v tu dobu zlo mé se vrátilo...«

Po devíti letech, r. 1839, tedy již jako *osm a dvacetiletý* mladý muž psal hrabě Lev Thun své matce: »Najisto se mi děje, že projevuji mínění, jež zralejší zkušenost snad

pozmění nebo vyvrátí; neboť *moudrý otec na nebesích* nechává přec vznikati v hlavách lidí různé náhledy« atd.

Ano i později jako muž již úplně dospělý *věřil hrabě Lev Thun v bytosti nadsmyslné* a těžce nesl, že nevěřili nebo následkem ryze vědeckého vzdělání svého nemohli v ně věřiti také všichni ostatní lidé...

Z lapidárních těchto dokladů jest zřejmo, že prvotní vychování hraběte Lva Thuna směřovalo nepoměrně spíše k vypěstování vzorného kandidáta katolického semináře, po případě vzorného a bohulibého duchovního pastýře pravověřících oveček katolických, nežli k vychování vědátora v nejpřísnějším slova toho smyslu nebo státníka s nepředpojatým názorem v svět.

Než po dalších devíti letech, když vstoupil hrabě Lev Thun v praktický život a jako sedmatřicetiletý c. k. úředník r. 1848 v Haliči poprvé provádí rozkazy vlády vídeňské, vidíme někdejšího něžně zbožného mládenečka, kterak bez ostychu béře útočiště ku branné moci vojenské a ačkoli sám nábožný katolík, skoro snad ani nežely, že z rozkazu jeho prolita krev odbojných občanů skoro nejnábožnějšího katolického národa říše rakouské, národa polského...

Skoro všechny další skutky muže toho pak jsou v tak křiklavém odporu s idyllickým obrazem, jak jej vykreslil panegerista hraběte Lva Thuna, Alexandr Helfert, že fysiologickou a psychickou záhadu nelze vysvětliti jinak, nežli právě jen jednostranným vychováním, nebo správněji řečeno: přísnou a železnou *pedagogickou dresurou*, která z hraběte Lva Thuna učinila takořka jen ztrnulý nástroj zásad a názorův, jež mu byly vštípeny z mládí.

Bezměrná sebedůvěra, jakou shledáváme skoro snad jen u fanatických inkvisitorů španělských, vyvinula se, nebo případněji řečeno, *zvrhla se* časem svým *v neomylnost autokrata*, který přes všechny vědomosti své zůstal jen *na popraží věd*, tedy na stanovisku rovněž tak primitivním jako pro okolí a ovzduší, v němž působil a rozhodoval, — *nebezpečném*.

Nedivíme se, že muž ten přes veškerou ztrnulost tradicionelních názorů svých domníval se míti právo prováděti

různé »reformy« a že — když se byl konečně domohl moci, prováděl »opravy« ty s bezohledností a tvrdostí *fanatika z přesvědčení.*

Rozhledněme se tudíž aspoň na okamžik po některých závažnějších faktech z doby, kdy hrabě Lev Thun *domníval se* jako ministr kultu a vyučování *říditi osvětu národů rakouských!*

O pověstném »*konkordátu*« netřeba snad ani šířiti slov, jako netřeba se rozpisovati o neméně známém faktu, že znamenité čítanky Čelakovského pro školy střední nahraženy byly za úřadování hraběte Lva Thuna čítankami, jež v ohledu pedagogickém, obzvláště pak národním, nesnesly s oněmi ani porovnání.

O nejbolestnější oběti reakce, o útrapách nesmrtelného slavisty Pavla Josefa **Šafaříka** nezmiňujeme se prostě z té příčiny, že nestačil by k vypsání snad ani celý spisek.

Z ostatních stihaných a týraných patriotů, hlavně *pedagogů* českých uvádíme letmo jen nejznámější.

Proslavený historik náš František **Palacký** donucen vzdáti se činnosti při nejmilejším ústavu, jejž byl v život uvedl, při českém museu a zříci se veškerého působení veřejného. Podobně zamezena při museu činnost vlasteneckého hraběte **Neuperka.**

Musejní sbor »pro vydávání dobrých českých knih« — **Matice česká** — *donucen* intrikami z bezprostředního okolí hraběte Lva Thuna *vydati* pověstný reakcionářský **hanopis na mistra Jana Husa** z péra pozdějšího panegeristy Thunova, Alexandra *Helferta*, kterýž i po letech dovedl »autoritu« svou v českých kruzích udržeti na takové výši, že byl dne 1. prosince 1891 zvolen první třídou »České akademie věd, umění a literatury« — přespolním členem . . . .

Slavný fysiolog **Purkyně** *vyštván z průmyslové školy.*

Jeden z nejznamenitějších lékařů českých své doby MUDr. **Hamerník sesazen z profesury,** poněvadž nevěřil v nadpozemské bytosti jako hrabě Lev Thun a nemohl i nechtěl pathologii přednášeti z »katolicko-rakouského stanoviska«.

Jiný universitní profesor J. J. **Hanuš sesazen z profesury,** poněvadž hr. Lev Thun pokládal přednášky o fylosofii

na universitě pražské za — zbytečné. Když prý Hanuš se slzami v očích se nabízel, že bude přednášeti o kterémkoli fylosofickém systému, jenž mu bude úřadně naznačen, odpověděl hr. Lev Thun: *„Nenahlížím, k čemu je filosofie dobrá!“* a poslal i bavorského filosofa Lenardiho na cesty . . . *Přednášky o filosofii úplně zrušeny.*

Podobně stalo se se stolicí dějin českého jazyka a literatury. Profesor **Koubek** totiž po leta šikanován, div z toho nezšílel, a když pak zemřel, *zůstalo místo jeho po celou řadu let neobsazeno.*

Jan **Jungmann sezasen z profesury,** *poněvadž se zasazoval o reformu gymnasií* hlavně prostřednictvím časopisu.

Profesor Frant. **Čupr sesazen z profesury** proto, poněvadž nevěděl, že žáci jeho vydávají psaný časopis.

Josef **Wenzig sesazen z hodnosti školního rady**, poněvadž se zasazoval o to, by byla mládež vychována v jazyku mateřském.

V. Kl. Klicpera sesazen z ředitelství českého gymnasia, poněvadž byl Čechem vůbec a dramatickým spisovatelem zvlášť.

Šafařík mladší sesazen z profesury lučby na české reální škole, poněvadž byl protestant a od svých žáků přímo zbožňován.

Páteru **Řezáčovi** zakázáno kupovati české knihy a sbírati příspěvky na český učitelský seminář. Příspěvky již sebrané věnovány německému semináři jezovitskému v Litoměřicích.

Ludvík **Rittersberk** zdál se býti nebezpečným i po smrti, poněvadž jej ku hrobu nesli čeští spisovatelé. Sestře jeho aspoň raděno, aby všechny jeho české spisy raději sama spálila, by se tím vyhnula vyšetřování.

Evangelický kazatel **Košut,** na jehož kázání hrnul se lid všech stavů a náboženství, uvězněn, pak internován a posléze z Prahy vypovězen.

Malíř **Lhota** vyobcován z pražské malířské akademie, poněvadž přes to, že byl hodnostářem akademie, maloval i na dále obrazy z českých dějin, kdežto malíř **Hellich** přísně střežen a pronásledován, poněvadž nepřestal — pro sebe —

komponovati předměty z historie české atd. atd., neboť řadou těchto nejznámnějších jmén není naprosto vyčerpána celá armáda méně známých a neznámých českých pedagogů, kteří právě proto, že konali poctivě své vlastenecko-pedagogické povinnosti, byli za úřadování ministra Lva Thuna — zejména pověstným školním radou a germanisatorem *Mareschem* všemožným způsobem pronásledováni a týráni.

Již z těchto několika ukázek však jest zřejmo, jakým asi byl pedagogický system hraběte Lva Thuna jako vychovatele národův.

O povšechném rázu různých škol v Čechách v letech padesátých vyslovuje se souvěký svědek v jednom listě českém z r. 1861 v tento smysl: O vesnických školách darmo povídat! Mizerie na mizerii. Do malých školek zaváděny »šedivé sestry«, které z pravidla němčily. Tak zvané *národní a hlavní školy,* z větší části německé, byly pravou protivou toho, čím měly býti. Jedině *školy realné* odpovídaly aspoň tak dalece svému názvu, že bylo v nich v pravdě postaráno s prospěchem o to, by duch žákův zůstal na realné půdě tak zvaného »praktického života« a vystříhal se — samostatnosti a veškerého duševního pokroku . . .

Na gymnasiích, taktéž skoro *vesměs německých,* spracovávání žáci systematicky na bezduché stroje lidské, jež jako byrokrati a profesoři pod titulem »kulturträgrů« zaplavovali skoro všechny země říše rakouské a germanisatorskými a jinými snahami uvalili na zemi českou kletbu všech oněch národův, kteří byli jimi »oblaženi«.

Gymnasista přetížen bezduchou prací, memorováním a osvojováním si nejsuchoparnějších vědomostí hlavně za tím účelem, aby nemohl samostatně myslit a pracovat. Kdožkoli se probudil k samostatnosti a zahořel pro kteroukoli ideu vznešenější nebo třeba jen zdravější a svěžejší, mohl býti jist, že pracuje ku své — zkáze. Musilť zanedbávat školních svých povinností a poštval proti sobě netoliko jednoho, ale mnohdy deset pedantických profesorů, kteří v případu potřeby uměli vyhrožovati i policií a žandarmerií . . .

Pro jediné neopatrné slůvko, kterýmž dal gymnasista na jevo duševní samostatnost, pro jediný ironický úsměv nebo

pouhé zavrtění hlavou, když ten onen z profesorů vykládal historickou nějakou lež jako nejryzejší pravdu, předváděn upřímný a proto — nemoudrý mladíček před *gymnasialní inkvisiční soud*, který jej buď ze všech nebo některých gymnasií říše vyloučil nebo naň pouštěl veškerou možnou umělou hrůzu, až stal se pokrytcem . . .

V »kacířském« staroměstském gymnasiu odhaleno neméně než-li po dvakráte »hrozné spiknutí«. Žáci opovážili se totiž redigovat a »vydávati« zábavný, vlastenecký, český časopis — psaný. Poplach byl všeobecný. Vyšší úřadové školní, ba i policie — nestačily. Sám ministr osvěty, hrabě Lev Thun začal »hromovati« . . . . *Tré profesorů sesazeno*, poněvadž o »velezrádném« počínání žáků — nevěděli, a provinilí žáci děkovali patrně jen nějaké šťastné náhodě, že nepostaveni před soud . . . .

Komu na gymnasiích poštěstilo prokousati se po osm roků pedagogickým očistcem, na toho čekala maturita, pravá to guillotina ducha. »Plevy« t. j. vše, v čem třpytila se jen jiskérka samostatnosti, odlišeny od »jádra« a zamezeno jim další studium universitní. Zbylé »jádro« semleto na všední krupky. Duševní slupky nebylo třeba guillotinovati; propouštěny bez závady do seminářův . . . .

Na universitě měly býti všechny vědy prodchnuty »duchem rakousko-katolickým«. Stolice filosofie zrušena úplně. O dějinách českého jazyka nebylo ani řeči. Po smrti Koubkově zůstala stolice českého jazyka po sedm roků neobsazenou.

Běda však posluchačům, kteří přes to odvážili se zabývati se českou literaturou. Skoro žádný z tehdejších profesorů jich neušetřil.

Každý člen českého akademického spolku čtenářského byl pod přísným dozorem a spolek sám pod dohlídkou policie, která z výboru vylučovala každého, kdo zdál se jí býti podezřelým. Každý posluchač university, který se opovážil aranžovati nějakou zábavu nebo zasedati ve výboru nějaké besedy, z pravidla děkoval jen nějakému »nedopatření«, že o zkouškách nepropadl.

Nejhroznější kletbou bylo systematické rozvážení sgermanisovaných »talentů« do všech uhlů rakouského mocnářství.

Na stolice profesorské v Praze dosazováni nejzuřivější odpůrci Čechů a Slovanů, kdežto poněmčilých sil českých používáno k rozsévání jedovatého semene zatemnělosti a nesnášelivosti.

Každý takový ubožák, byť i původně duch aspoň poměrně jasný, obklopen jsa žárlivými kollegy a posluchači, kteří mu nedůvěřovali, dříve nebo později v opuštěnosti své sám nad sebou a nad lidstvem zoufal. Prodlením roku stal se otupělým obojetníkem, prodlením dvou, tří roků pak buď sám takovým, jakými byli již starší kollegové nebo tupým aspirantem výnosnějšího místa, aby si mohl založiti aspoň vlastní krb. Aby se takového místa dotřel, nezbylo mu, než-li si předcházeti různé školní dozorce, školní rady, direktory, komisaře a inšpektory, kteří se ve všech podobných věcech výborně vyznali.

Národní renegátství v kruzích učitelských a profesorských nikdy nebujelo v té míře jako v letech, kdy domnělý reorganisator gymnasií rakouských a otec »konkordatu« hrabě Lev Thun byl ministrem kultu a vyučování...

Na doklad, jak *bezpříkladným* způsobem snaženo se v tu dobu *poněmčovati*, uvádíme jen jediný moment ze života důstojného biskupa budějovického Valeriana *Jirsíka*. Probíraje se kdysi ve zprávách školního rady Maresche, dočetl se biskup Jirsík k nemalému podivení svému, že v jedné z blízkých vesniček projevily se všechny dítky školní jako — Němci. Jelikož se z minulé visitace pamatoval, že ve vísce té odbývána zkouška po česku, uznal za vhodné o stavu věci se přesvědčiti. I odebral se do zmíněné osady, vešel do školy a optal se dítek: jsou-li Němci nebo-li Češi. *„Jsme Němci!“* odpověděly dítky jako na komando. Vida nezbytí oslovil biskup dítky po německu; ale v brzku se přesvědčil, že žádné německy neumí, ba ani nerozumí. I optal se jich po česku, *proč se vydávají za Němce* a dostal v odpověď: *„Pan školní rada nám poručil, abychom tak odpovídali...“*

Než dosti! Spusťme raději oponu před hroznými poměry českého a rakouského školství v době, kdy je řídil hrabě Lev Thun a vraťme se zase k jeho bratrovci, k hraběti Františku Thunovi, nynějšímu c. k. místodržiteli v Čechách!

Otázku, byl-li či nebyl-li vychován v duchu, jakým strýc jeho řídil školství rakouské, zůstavujeme nerozluštěnu v pevném přesvědčení, že po dočtení spisu tohoto učiní si čtenář úsudek sám.

V duchu národně českém hrabě František Thun *vychován nebyl*. Citovaná z »Athenea« poznámka Bismarkova, že matka jeho mluvívala r. 1850—1852 se služebnými a dítkami svými, přede vším s prvorozeným Františkem, v tu dobu tři až pětiletým, *pouze po česku*, zakládá se bezpochyby na nějakém omylu; neboť, jak známo, hr. *František Thun nevyznal se v jazyku českém dostatečně* ani ještě v den, než-li byl jmenován c. k. místodržitelem a *hlásil se vždycky k německému původu svému*. Pravda-li tedy, co Bismark zaznamenal, není jinak možné, než-li že hr. Fr. Thun prodlením času a hlavně následkem studií na německých učelištích a obcováním v kruzích nečeských zapomněl, čemu se byl z mládí od matky a snad i od jiných naučil.

V jistém vzhledě bylo vychování a vůbec život hraběte Františka Thuna z mládí skutečně abnormalní a lišily se od vychování a života jiných šlechticů. Míníme skoro až potulný život, jejž byl z mládí nucen vésti, poněvadž otec brzo zde, brzo onde byl vyslancem. Život tohoto druhu má sice své výhody, ale také své stinné stránky.

Čechy, ba ani sám velkolepý rodný zámek děčinský nemohly se hraběti Františku Thunovi nikdy státi tím, čím jest česká vlast a rodná chýže statisícům jiných, kteří přilnuli, k české hroudě s onou vroucností, jaké jest schopno jen mládí za trvalého pobytu v rodné zemi a v rodišti — vroucnosti to, z kteréž, i když byla poutuchla, vznikají začasté i v pozdním věku zpomínky, z kterýchž zase vznikají prazárodky citu, jejž zoveme přirozenou *láskou k vlasti*. — I když otec hraběte Františka Thuna, hrabě Bedřich Thun, vzdav se státní služby v cizině, usídlil se trvale v Čechách jako majorátní pán děčinský, nebyl prvorozený syn jeho přece ještě jist, že stane se dědicem panství děčínského a rodný zámek nemohl mu tudíž nikdy býti tím, čím jest prostá rodná došková chatrčka tak mnohým jiným, kteří vědí, že po smrti otcově nemůže připadnouti nikomu než-li jim.

Hrabě František Thun tak šťastným nebyl. Otec jeho hrabě Bedřich Thun stal se totiž majorátním pánem fideikomisního panství děčínského jedině tím, že starší bratr jeho a prvorozený syn hraběte Františka Thuna (staršího), tedy *vlastní dědic panství děčínského nezůstal věren tradicím šlechtickým a řídě se pouze lidským cílem svým pojal za choť dívku z měšťanského rodu* Magdalénu Königovou (nar. 14. května 1818) *a byl již v létech čtyřicátých zbaven nástupnictví ve fideikomisu děčínském.* R. 1844 odevzdal totiž správu statků otce svého správci Komersovi, který spravoval statky ty v nepřítomnosti hr. Bedřicha Thuna jako zákonního dědice, který se teprve r. 1863 do Čech vrátil a dědictví své nastoupil.

Po desíti letech, r. 1873, když vyděděný hrabě František Thun zemřel, činil nejstarší syn jeho **Zdenko Thun** (nar. 9. září 1842) nároky na fideikomisní panství děčínské, a došlo i *k soudní při* mezi ním a strýcem Bedřichem.

Velezajímavý proces ten jest však zahalen tajemnou rouškou. Nám aspoň nepodařilo se zjistiti více, než-li že Zdenko Thun opíral nároky své na dědictví o závažný důvod právní, tvrdě, že nebožtík *otec jeho vzdal se dědictví pouze pro svou osobu* **a nikoli pro své potomstvo,** tak že nástupnictví není na důslednost tohoto vzdání se vázáno.

Sporná záležitost vyřízena konečně, (jak se ujišťuje, vlivem vyšších kruhů,) smírně *vyrovnáním*, dle něhož *zůstal hrabě Bedřich Thun vlastníkem majorátu Děčínského* i ostatních allodialních statků, kdežto dědicům zemřelého hraběte Františka Thuna (mladšího), v první řadě tudíž Zdenkovi Thunovi dostalo se přiměřené apanáže...

Bez tohoto sběhu okolností byl by nadešel pro nynějšího c. k. místodržitele hraběte Františka Thuna pravý toho opak. Majorátním pánem Děčínským byl by se stal nejstarší syn zemřelého Františka Thuna (mladšího) a bratru jeho Bedřichovi, jakož i jeho potomkům, tedy i nynějšímu panu místodržiteli — byla by se dostala pouhá apanáže.

* * *

Podobně jako o mládí a vychování hraběte Františka Thuna nezvěděla širší veřejnost od roku 1879 až do roku 1889

skoro pranic závažného také o jeho *činnosti parlamentární.*

Po celých deset roků neupoutal hr. Frant. Thun jako poslanec pozornost *širší* veřejnosti nežli snad jednou — řečí svou v zemském sněmu českém dne 5. října 1888. Než i na tu bylo prodlením krátké doby, — ovšem jen dočasně — pozapomenuto.

Teprve na sklonku měsíce srpna 1889, když začaly proskakovat pověsti, že tehdejší c. k. místodržící *baron Kraus,* (jehož posledním politicko-národním skutkem bylo rozpuštění »Akademického čtenářského spolku českého«,) *odstoupí* a hr. František Thun uváděn mimo jiné kompetenty jako jeho nástupce, začala se veřejnost obírati jeho osobou, minulostí, politickým programem atd.; ale jen povrchně a bez zvláštního zájmu, poněvadž zprávy ty pokládány z počátku za pouhé pověsti.

Teprve v prvních dnech měsíce září, když došla úřadní zpráva, že byl hrabě František Thun dne 4. září skutečně jmenován c. k. místodržitelem v království českém a že mu při příležitosti té udělena hodnost tajného rady — *s prominutím tax* — **byly** zprávou tou **všechny politické strany** nejen v Čechách, ale v celém Rakousku *v svrchované míře* **překvapeny.**

Z jakých příčin, jest lhostejno. My aspoň nepokládáme za nutné příčiny ty zkoumati a konstatujeme prostě, že *teprve nyní* začala žurnalistika hraběti Františku Thunovi věnovati pozornost bedlivější.

Vizme tudíž aspoň některé markantnější ukázky »hlasů časopiseckých«, abychom poznali, jak bylo jmenování hraběte Fr. Thuna c. k. místodržitelem v Čechách od různých politických stran přijato; dále jaké vlastnosti a schopnosti byly novému c. k. místodržiteli jako člověku nebo politikovi a státníku připisovány a konečně jaký politický úkol mu byl ve funkci c. k. místodržitele časopisectvem udílen *a co vše od jeho činnosti jako místodržitele v Čechách* **očekáváno na prospěch národa českého.**

Abychom neupadli v podezření stranictví, citujeme několik úryvků z časopisů nejrůznějších politických odstínů a vy-

nasnažíme se pak vyloupnouti z nich k účelu výše vytknutému momenty nejpřípadnější.

Především několik slov ze **„Světozora"**, tedy z listu nezastupujícího žádnou z politických stran, v **němž čteme:**

»Jmenování toto je velmi zajímavé. ***Překvapilo všechny*** *politické strany.* A jmenovitě německé *listy* vídeňské, ***nám*** *nepřátelské,* netajily se, *že po návštěvě panovníkově v Berlíně* byly by očekávaly osobnost zcela jinou — **bližší levici.** *Hrabě Thun je především* **domácí kavalír.** Šlechta **stará** vždy byla žárliva na úřad místodržitelský v Čechách, **neboť** spravovati království české ve jménu krále **českého, bývalo** výsadou šlechty staré krve. Hrabě Thun zvolen **dále** z majority sněmovní a ze strany, **která** je **nejpřirozenějším spojencem** naším. V popředí jeho politického **charakteru stojí** i **státoprávní myšlénka** a zásada **plné rovnoprávnosti** Čechův a Němců v zemi. Tyto momenty v naší **nynější situaci** jsou pro nás Čechy nejdůležitější; na nich **spočívají naše** úmluvy a svazky s historickou šlechtou. **Proto s plnou sympatií hledíme vstříc působení hr. Thuna,** a ***očekáváme,*** že **skutky jeho naši sympatii opodstatní.**«

Neméně sympaticky, ačkoli již jaksi ***podmíněně,*** **uvítal** jmenování hraběte Františka Thuna c. k. místodržícím **v Čechách** konservativní **„Hlas Národa"**, z jehož článku **vyjímáme:**

»Hledíme-li *pouze k minulosti* nového místodržitele, **mohli bychom** *s největší radostí vítati* na stolci místodržitelském *muže, který tak vlastenecké chová smýšlení a který tak hluboce jest proniknut přesvědčením o nezadatelných právech tohoto království,* jak o tom svědčí zejména řeč jeho pronesená na sněmu českém (5. října 1888). Tato **okolnost byla** by znamením, že vláda zanechavši svých ohledů **vyčkávacích** odhodlána jest prováděti program svůj, ***zejména oproti národu českému,*** rychle a rozhodně.

My bychom mohli projeviti uspokojení své z **toho, že nevolají se více do země lidé zdejších poměrů neznalí,** lidé, kteří pro slasti a strasti **národa českého nemají citu** a porozumění . . .

My bychom mohli projeviti **rozhodné** schválení **tohoto** skutku, že vláda uznávajíc, **kterak nemůže vládnouti proti**

většině parlamentární, dala se konečně na pravou a jedině zdravou cestu a povolala ke spravování země české muže, *jenž náleží ku předním zástupcům strany státoprávní*...

Avšak my *v Rakousku naučili se* **vážiti a ceniti skutky a proto** zajisté nepřekvapí ani nového místodržitele, že abstrahujíce od jeho úctyhodné minulosti, **co se týče budoucnosti** chceme teploměr svých sympatií a své mravní podpory zahřívati *na teplé a vřelé lásce, jakou by nový místodržitel* **odsvědčoval skutky k našemu lidu a právům jeho.**

Praví se, že *muž tento jest povolán,* **aby provedl vyrovnání mezi Čechy a Němci.** Nepochybujeme, že chopí se otázky této rázně a že nasadí síly svoje, aby byla řešena v duchu práva a spravedlnosti . . .

Buď však, jak buď, *tak déle býti nemůže, jak to posud chodí,* (autor míní poměry v tak zvaném »uzavíraném území«,) *aby Čechové doma v této zemi ani se hnouti, ani sobě zazpívati,* ani vlastní hostinec zříditi *nesměli,* aby z toho majetku a životu jejich nehrozilo nebezpečenství. Nový místodržitel má tu dostatek příležitosti *osvědčiti, že tady v Čechách vládne právo a zákon,* který neustupuje před terrorismem a že tady po celých Čechách Čech může se volně procházeti za svým povoláním a zábavou, jako by byl na rodném dvoře.

. . . Hraběte Thuna není zajisté tajno, kterak i za tohoto systému **zabaven byl** *seznam voličů* do obchodní komory pražské, v němž tučným písmem byli tištěni, kdo volili s ústaváky. Času svého *zabavován byl také náš list* proto, že uveřejňoval firmy pražské, které mají jenom německé nápisy; *v tak zvaném uzavíraném území však* proskribováni plnými adresami rodičové, kteří podepsali žádosti za nové školy české, obyvatelstvo německé vyzýváno, aby tyto Čechy vypovědělo z bytů, aby jim odňalo práci: to se stalo mnohokráte, *aniž by noviny takové byly zabaveny.*

Nový místodržitel zajisté státi bude na stanovisku, že pro Čechy je jedno právo jako pro Němce a že za žádných okolností nesmí se trpěti, aby Čechové byli proto pronásledováni, že chtějí zůstati Čechy věrnými a poctivými i v místech německých.

Nejhorší boje, alespoň ústaváci berou si to za záminku, vedou se *pro zřizování škol českých v místech převahou německých.* U nás v Čechách *zemská školní rada vydala neblahou interpretaci zákona* v ten smysl, že rodičové mají právo ustanoviti, jaká škola měla by se pro jejich dítky zříditi. Interpretace tato však je naprosto nesprávná. Avšak jestliže se zavedla a dále se praktikuje, **na místodržiteli záleží především,** aby rodičové čeští, kteří se škol českých domáhají, nebyli proto pronásledováni a aby zřizování škol nevedlo k hotové persekuci Čechů. Zde exekutiva má velikou moc. Neboť **naprosto by nebyl místodržitel na svém místě,** *kdyby trpěl, aby předsedové místních školních rad rodiče české na radnici volali* **a tam s nimi zaváděli protokoly a je duševně týrali a terrorisovali!** Na druhé pak straně *školní úřad zemský,* který nejlepší toho má zkušenost, co se děje za platnosti zákonů nynějších, má v první řadě povinnost starati se o to, *aby provedeny byly* **opravy zákonů,** které se *ukazují býti vadnými a nedostatečnými.*

Vůbec v otázkách školských bude novému místodržiteli **osvědčiti své schopnosti a svůj smysl pro právo a spravedlnost.** Zákony nyní platné jsou nedostatečné a ochotná podpora k jejich opravám illustrovati bude smýšlení místodržitelovo. Zejména *rozšíření autonomie v tomto oboru bude zkušebním kamenem.*

Není žádné pochybnosti, chopí-li se hrabě Thun věci rázně a odhodlaně, že získá si zásluhy o zemi tuto a její obyvatelstvo. *V tom ohledu přináší s sebou vlastnosti, jakých v Čechách jest vysoce potřebí.* Hrabě Thun zejména jako předseda výboru rozpočtového na sněmu českém osvědčil tolik *pracovní energie,* že získal si tím uznání všech, kdo měli příležitost jej poznati. Jak mnohoslibná to vlastnost pro zemi, kde provádění rovného práva tak hlemýždím krokem chodívá. *My si nedovedeme ani představiti,* **že by za hr. Thuna mohl trvati nějaký šlendrian nebo nějaká liknavost a neochota v tom ohledu, kde běží o právo a spravedlnost.**

Majíce tyto věci na zřeteli, musíme se také domnívati, že hr. Thun naprosto by se nemohl vpraviti v takové poměry, *aby* provádění práva svěřováno bylo lidem liknavým,

neochotným nebo dokonce osvědčeným odpůrcům rovného práva. Ovšem i jemu bude se ohlednouti po *celém ústrojí správním* a s ním se seznámiti; *nedovedeme si však představiti, že by pod ním mohli se vpraviti v nový proud* **i ti, kdo až na naše dny nedovedli ze sebe svléci starého Adama.**

Avšak jako jsme přesvědčeni *o energii hr. Thuna dolů*, tak úplně důvěřujeme i *v jeho samostatnost a odhodlanost charakteru nahoru*. My si věc představujeme tak, že hrabě Thun jako samostatný kavalír, *znaje pravdu a uznávaje právo, vynasnaží se* **i nahoru zjednati mu uznání a průchod.** Mnohá dobrá věc může býti provedena, bude-li míti nahoru dobrého a obratného zastance. *Kdyby takového přímluvce a zastance měla naše země nahoře v každé době, který by za právo a provádění jeho* **dovedl** *se zasazovati*, **věru dnes nebylo by v Čechách oposice v našem táboře** a ústaváci byli by se již podali skutečným poměrům.

Nedovedeme si proto představiti, kterak by nový místodržitel mohl sloužiti nějakému vyrovnání s Němci, které by mohlo znamenati nějaké naše ukřivdění. *V tomto ohledu přesvědčil by se záhy, že vzal na sebe* **úkol nemožný a velmi nevděčný**; přesvědčil by se, že **Čechové stojí pevně a nezvratně při svých svatých právech a že za** *největšího a nejzasloužilejšího jen toho uznají*, **kdo by království tomuto zjednal provedení práv jemu příslušných** a kdo by za vrchol své činnosti pokládal, aby tato práva zpečetěna byla neodčinitelným způsobem, posvátným svazkem krále českého s tímto slavným královstvím.«

Nejsympatičtěji a k tomu takořka beze vší reservy přijal jmenování hraběte Františka Thuna c. k. místodržitelem v Čechách klerikální **„Čech“.**

„S radostí“, psal mimo jiné, *„vítáme* nového náměstka našeho císaře a krále v království českém; s radostí tím větší, s čím větším hněvem listy nám nepřátelské jmenování jeho doprovázejí. Těšíme se především tomu, že nový pan místodržitel je **upřímný a horlivý katolík . . .** Listy židovské a liberální velmi těžce nesou tu okolnost, že nový pan místodržitel náleží ku šlechtickému rodu, jenž *přede vším* **nade**

všecko *ctní víru otců, víru církve katolické.* Postačí zde na doklad uvésti pouze strýce a otce pana místodržitele...

Nový pan místodržitel bude míti úkol velice těžký. Růže na stolci královského zástupce nerostou, což zajisté v plné míře zakusil ctěný jeho předchůdce.

Nástupce jeho *zná z názoru vlastního věci české,* zná přede vším věci na českém severu. My dávno pověděli, že zrovna zbůhdarma nechaly se věci zde dospěti tam, kde nyní jsou ....

Těžké postavení bude míti nový náměstek krále *v příčině školství* ... Ovšem pak nejtěžší postavení bude míti *v díle* tak zvaném *smiřovacím* ....

Nový pan místodržitel sám se hlásí rozhodně ku straně křesťansky konservativní. *Doufáme pevně,* že i **na straně staročeské** *nastane příznivý obrat ve směru tom*" ...

Na jiném místě pak připomenuto, že »bývalý ministr hrabě **Lev Thun,** *horlivý katolík a vynikající státník,* **byl jeho strýcem a zároveň vzorem**« ... V klubu velkostatkářském byl prý hr. Fr. Thun vedle tchána svého knížete Karla Schwarzenberga a strýce hr. Rich. Clam-Martinice rozhodujícím činitelem a bylo mu často uloženo mluviti jménem klubu. Dále praveno, že »hrabě František Thun, c. k. tajný rada a komoří jest *vojenským odborníkem* a rytmistrem 13. dragounského pluku. Jakožto takový *častěji prodělal* **vojenská cvičení** v hlavním stanu císařském. **U dvora** jest hrabě František Thun **persona gratisima,** o čemž jmenování jeho c. k. tajným radou a místodržitelem svědčí.«

„**Nár. Listy**" přijaly jmenování hraběte Fr. Thuna c. k. místodržícím v Čechách přes všechnu nedůvěru aspoň v prvním okamžiku — do jisté míry shovívavě. »Hrabě Thun, *horlivý federalista a přívrženec státního práva českého,*« psaly hned po první zprávě o jeho jmenování. »**není nám do nejkrajnější míry nesympatickým,** *doufáme totiž, že by se s ním dalo nejen jednati, ale i vyjíti*« ...

Téhož dne telegrafováno témuž listu z Vídně: »Všechny vládní listy večerní nápadným způsobem o změně na místodržitelském stolci českém mlčí ... »N. W. Abendblatt« spatřuje v novém místodržiteli českém *rozhodného stranníka.*

Hrabě František Thun vyslovil prý se několikrát v kruhu svých stoupenců, že **pro politickou správu Čech dlužno najíti rozhodnější a váznější osobnost.** Ví prý se tedy, co lze od nového místodržitele očekávati . . . Zvláštního významu nabývá prý jmenování hraběte Thuna nástupcem barona Krause tím, že je *rozhodným přívržencem strany, která pokládá radikální ruch v Čechách za velice nebezpečný a* **žádá rázná opatření,** kterými by se mladočeský proud zastavil. Tím jsou prý pohnutky Thunova jmenování úplně objasněny.«

Na jiném místě »Nár. Listy« psaly: »Hrabě Fr. Thun jest *rozhodným stranníkem* konservativně klerikální strany, ve které podařilo se mu záhy zjednati si značný vliv. Náležels v posledních letech s knížetem Karlem ze Schwarzenbergů a hrabětem Richardem Clam-Martinicem k řiditelům politiky konservativní v Čechách . . . Hrabě Thun súčastnil se všech důležitějších debat v našem zemském parlamentě a osvědčil se při tom jako *řečník obratný* a zároveň jako **bezohledný** *zastance politických názorů strany, ku které se hlásil.*«

Dále konstatovaly, že hlásil se hr. Fr. Thun vždycky ku svému **německému původu** a že **česky ani neumí;** ale dodaly: »Sděluje se nám ovšem, že v poslední době přičinil se, seč byl, aby se jazyku českému přiučil. Byla by to také věc velice podivná, *aby náměstek v království českém nebyl mocen jazyka,* jimž mluví velká většina obyvatelstva tohoto království, jež mimo to dějinným je představitelem této země.«

Dne 11. září zahájily »Nár. Listy« úvodní článek slovy: »Ve chvíli, kdy na stolec místodržitele země *české* dosazen jest vládou Taaffeovou — **německý aristokrat, který ani v mluvě, ani v písmě není mocen jazyka českého,** onen to hrabě František Thun, který loni 5. října na sněmě českém opověděl **„boj všem svobodomyslným zásadám na potkání"** atd.

Za několik dní, když se různé listy rozepsaly o korunovaci, zvěstováno témuž listu z Vídně: Jako loni po jmenování hraběte Schönborna ministrem spravedlnosti, že napsal brožuru o státním právu českém, tak ze *stejně malicherného*

podnětu provozuje se nyní znova **korunovační stínohra** pro jmenování hr. Fr. Thuna českým místodržitelem, že druhdy jako zemský poslanec vyslovil přání, aby císař dal se korunovati. Příčinou jmenování hr. Fr. Thuna *není však dokonce úmysl vlády zahájiti korunovační akci*; nýbrž hr. Taaffe chce volbou tou podepříti vliv přátel svých v českém národě při posledních volbách sněmovních podvrácený a pukliny své strany na říšské radě zase sklížiti . . . Hrabě Taaffe přiblížil se tím na novo o krok k historické šlechtě. Tato dostala nové důležité místo ve veřejné správě, ale jinak **musí hrabě Thun** na stolci místodržitele zrovna jako hrabě Schönborn v ministerstvě spravedlnosti *zapomenouti* na politiku svou vlastní **a dělati jen politiku hraběte Taaffea.**«

Za nedlouho po svém jmenování c. k. místodržícím odejel hrabě Fr. Thun do Vídně a *složil mandát jako poslanec na sněmu českém.*

Proč tak učinil, žádný z listů vládních a polovládních nevysvětlil. Vídeňský dopisovatel »Nár. Listů« psal takto: »Nepřekvapilo nikoho, že hr. Taaffe hledal správce českého království mezi vysokou šlechtou. *Také Čechům*, kteří vědí, že nedosažitelným jest tento plný hrozen Čechovi občanskému a národnímu, *kavalír nepřekáží.* **Byrokracie usadila se na tomto teplém místečku českých aristokratů** *a začala je pokládati za dědičný svůj podíl.* Neškodí, když se posloupnost její na chvíli přeruší a zase jednou aristokrat v byrokratické atmosféře pražského místodržitelství trochu vyvětrá.«

Připomenuv pak, že hrabě Taaffe zvolil hraběte Fr. Thuna místodržícím *jenom proto*, poněvadž slyšel chváliti jeho *rozhodnost a energii v potírání živlů svobodomyslných*, vyložil také, proč asi hr. Thun složil svůj mandát jako poslanec. Hlavní příčinou byla prý obvyklá allotria německých listů proti státnímu právu českému a korunovaci, když si připomenuly, že hr. Fr. Thun před rokem jako poslanec vyslovil přání, aby se dal J. V. císař na krále českého korunovati. Hrabě Taaffe nalehal totiž »na hraběte Fr. Thuna, aby se kál z korunovačního hříchu, jejž byl spáchal jako poslanec a hrabě Thun naléhání tomu ochotně vyhověl« . . .

Německý tisk prohlašoval hraběte Fr. Thuna za *„místodržitele korunovačního,“* a videňské listy se zvláštní jednomyslností chválily přede vším jeho **energii a nezlomnou vůli,** kteréž prý také ve svém úřadě jako místodržitel v příslušné míře *plně užije* . . . »*V jakém směru*«, dokládáno, *„není nikoho,* kdo hraběte Fr. Thuna třeba jen povrchně zná, *tajno*« . . .

»Neue freie Presse« pravila, že povolání muže s takovou minulostí, jakou má hrabě Thun, musí Němci pokládati za signál ku zostřenému boji proti sobě. »Pro Němce znamená tento muž, že nikdo nechce jich přáním přijíti v ústrety a že musejí býti hotovi k tuhému boji.« Ostatně nezříkal se list ten naděje, že bude hrabě Thun *„lepším“* než-li jeho — pověst.

O *politickém úkolu* hraběte Fr. Thuna psal »Neues W. Tagblatt« v tento smysl: Hrabě Thun měl *dvoje* poslání. Jednak mu uloženo *zjednati národnostní mír v zemi* a za druhé *učiniti* tak zvané *„krajní živly“* v obou táborech *neškodnými.* Smíření mělo býti docíleno pomocí německé šlechty. Úkolem hraběte Thuna prý bylo odvrátiti šlechtu od občanských spojenců. Avšak hrabě Thun, mínil list ten, velice se mýlí, předpokládá-li u oposiční šlechty německé tak málo charakteru a pevnosti, že by se nyní, po rozbitém kompromisu dala použiti k Thunově kalkulaci. Mnohem snáze dá se provésti *druhá část* úkolu nového místodržitele. Proti mladočešství a německým krajním živlům skytají dosti prostředků platné zákony. **Rozpouštěti spolky, zakazovati schůze, konfiskovati noviny** *není konečně věc tak těžká.* Však **první část programu** místodržitel Thun — **neprovede.**

* * *

Nám sice ani ve snu nenapadá, pokládati vše, cožkoli různé časopisy otiskují o kterémkoli c. k. orgánu, za dokumenty historické. Než projevy časopisecké mají svou zvláštní důležitost. Neboť z toho, co dnes — třeba snad i mylně — zaznamenávají, lze *po čase* methodou porovnávací souditi více méně pravdě podobně na pravý stav věcí v minulosti.

Podobně má se to i tentokráte.

Hrabě Fr. Thun totiž, pokud víme, nikomu se nesvěřil, *jaký úkol mu byl v Čechách jako c. k. místodržiteli svěřen*, a také úřadní i polouřadní listy zachovaly o tom respektní mlčení jako o úřadním tajemství. Avšak dnes — po šestileté úřadní činnosti hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele — možno se mnohého aspoň — domysliti.

Pokusme se tudíž ze všech citovaných úvah pronesených z nejrůznějších politických stanovisek vyloupnouti *jádro* jednak vzhledem k osobním vlastnostem a státnickým neb aspoň úřadnickým schopnostem hraběte Fr. Thuna, jednak vzhledem k úkolu, jenž mu byl jako c. k. místodržiteli časopisectvem připisován!

Dle »*Světozora*« byl hr. Fr. Thun před svým jmenováním c. k. místodržitelem »domácí kavalír«, přívrženec státoprávního programu českého a stoupenec rovnoprávnosti.

Dle »*Hlasu Národa*« byl smýšlení vlasteneckého a hluboce proniknut přesvědčením o nezadatelných právech království českého.

Dle »*Čecha*« upřímný a horlivý katolík, znající věci české »z vlastního názoru«; dále »vojenský odborník« a »persona gratisima« u dvora.

Dle »Nár. Listů« byl hr. Fr. Thun německý aristokrat, který se vždycky hlásil k německému svému původu. Jazyka českého nebyl mocen, ani v mluvě, ani v písmě a teprve se mu přiučoval. Dále byl rozhodný přívrženec konservativně klerikální strany, a bezohledný zastance politických jejich názorů, který byl jako poslanec na sněmu českém opověděl »boj všem svobodomyslným zásadám na potkání...«

»Neue fr. Presse« pokládala jej za odpůrce Němců; ale nevzdávala se naděje, že stane se v úřadě místodržitelském »lepším« nežli jeho pověst.

Z osobních vlastností akcentovaly skoro všechny listy jeho rozhodnost, ráznost a neoblomnou vůli. Některé zmiňovaly se o jeho pilnosti v pracích parlamentárních a označovaly jej jako »obratného řečníka«.

O zvláštních nějakých vlastnostech nebo schopnostech jiného druhu, o průpravném studiu ku kariéře státnické nebo

úřadnické, o nějakém zvláštním politickém skutku nebo humanním, vědeckém atd. snažení a mnohém jiném, co by bylo hr. Fr. Thuna případně charakterisovalo, není v úvahách ani zmínky. Toliko »Čech« lapidárně připomíná, že byl hraběti Fr. Thunovi *vzorem* »vynikající státník« **hrabě Lev Thun**...

Ze všech úvah vyzníval nad jiné významně jediný akord: **ráznost** — a v některých úvahách kladen důraz na to, že *právě této vlastnosti* jest novému c k. místodržiteli v Čechách přede vším jiným potřebí.

Z reprodukovaných úvah jest také zřejmo, že jmenování hr. Fr. Thuna c. k. místodržícím v Čechách přijato bylo veřejností českou v celku *nad míru sympaticky a že skládány v nového místodržitele mnohé naděje.*

»Světozor« očekával, že **skutky** hraběte Františka Thuna sympatii redakce »Světozora« opodstatní.

»Hlas Národa« kladl taktéž hlavní důraz **na skutky** a stipuloval je podrobněji. Především přál si, aby národnostní poměry v tak zvaném »uzavíraném území« změnily se působením hr. Fr. Thuna jako místodržitele po právu a přesně dle znění platných zákonů; dále aby v záležitostech školních zavládly poměry spravedlivé a hlavně vlivem zemské školní rady, (jejímž předsedou hr. Fr. Thun jako c. k. místodržitel jest,) opraveny byly školní zákony, které se ukazují vadnými a nedostatečnými. Mimo to přál si list ten v oboru školském netoliko rozšíření autonomie, nýbrž aby i *c. k. organové*, kteří jsou hraběti Fr. Thunovi jako místodržiteli podřízeni a nemohli by se vpraviti v nový proud, *nahraženi byli silami novými.*

Nejzávažnějším momentem zdá se nám býti, že kladl »Hlas Národa« důraz na to, aby hrabě Fr. Thun jako c. k. místodržitel *nezůstal rázným pouze „dolů", nýbrž znaje právo národa českého* vynasnažil se *zjednati mu uznání a průchod* **také „nahoru"** a že končil, že národ český stojí pevně a nezvratně při svých svatých právech a uzná za nejzasloužilejšího *jen* onoho, **kdo by království českému zjednal provedení práv jemu příslušných.**

Vše ostatní, zejména hraběti Fr. Thunovi připisovaný úkol provésti vyrovnání Čechů s Němci a učiniti tak zvané

»krajní živly« v obou národních táborech v Čechách »neškodnými«, o čemž činí se zmínka v jiných listech, zdá se nám býti úkolem tak těžkým a skoro možno říci »idealním«, že vzhledem k dávné i nedávné minulosti a k existujícím poměrům — na uspokojivé řešení nelze za našich dnů doposud snad ani pomysliti.

Nyní, po šestileté úřadní činnosti hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitele možno nabýti o úkolech, jež mu byly v září 1889 časopisectvem připisovány, přiměřeného poučení pouhým konstatováním některých fakt a sice:

I. *Přání*, jež byl hrabě Fr. Thun dne 5. října 1888 ve své řeči vyslovil ve sněmu českém v příčině korunovace J. V. císaře na krále českého, *dosud se nevyplnilo.*

II. **Státoprávní program národa českého** jest po dnes *pouhým programem*, jakým byl od zahájení ústavnosti za všech předcházejících vlád.

III. **Vyrovnání Čechů s Němci** doposud nepokročilo ani o píď dále; naopak: protivy z různých příčin ještě více se přiostřily.

IV. **Autonomie** vůbec a v oboru školském zvlášť po dnes nerozšířena, jak si »Hlas Národa« přál a »vadné školní zákony« doposud nenahraženy zákony přiměřenějšími.

V. **Stesky** na nešetření **rovnoprávnosti** jsou po dnešní den v permanenci.

VI. Podobně neutichly **stesky** Čechů na poměry v tak zvaném *„uzavíraném území“* atd. atd.

Krátce vzhledem k momentům, jež jsme byli právě vytknuli, nezměnily se *poměry v Čechách* buď v ničem nebo jen v nepatrných věcech, z čehož logicky plyne, že hrabě Fr. Thun *úkoly*, jež mu byly původně jako c. k. místodržiteli časopisectvem připisovány, *buď neměl*, nebo měl-li je, — že nepodařilo se mu jich z různých příčin provésti a že o jich provedení zasadí se snad — později . . .

Naprosto správný a definitivní úsudek v tomto ohledu není však možný, dokud hrabě Fr. Thun úřední činnost svou jako c. k. místodržitel neukončí. Z té příčiny ponecháváme otázku tu *zatím* nerozřešenu a obracíme zřetel ještě jednou k hraběti Fr. Thunovi jako poslanci.

Jak víme, kladen skoro ve všech úvahách časopiseckých důraz na jeho »ráznost«. Než — jakého druhu tato »ráznost« byla až do dne a hodiny, kdy stal se c. k. místodržícím, nebylo nikde doloženo. My aspoň marně pátrali *po nějakém rázném* **skutku** *hraběte Fr. Thuna,* nechť už v ohledu politickém, socialním, vědeckém, humanním, pedagogickém nebo jakémkoli jiném. V celém životě hraběte Fr. Thuna nezjistili jsme až do dne 4. září 1889 ani jediné závažné myšlénky politické nebo jakékoli jiné, kterou by byl »ráznosti« svou provedl, aniž nějakého *paměti hodného* **skutku,** který by nasvědčoval »ráznosti«, o níž jest v úvahách časopiseckých řeč.

»Ráznost«, jakou snad hrabě Fr. Thun rozvinoval jako hodnostář vojenský nebo majorátní pán na svých panstvích vůči lidem od něho závislým, ovšem zde nemíníme, poněvadž »ráznost« toho druhu náleží na účet hraběte Fr. Thuna jako subalterního vojáka nebo soukromníka a nemá s veřejnou jeho činností vůči občanům od něho nezávislým pražádné váhy.

Po jakém právu a z jakých asi důvodů byl mu tedy attribut »ráznosti« skoro jednomyslně připisován časopisectvem? Trváme, že neodchýlime se příliš od pravdy, díme-li, že **veškerá veřejná „ráznost"** *hraběte Františka Thuna* až do dne 4. září 1889 jevila se **pouze jen ve slovech,** jež byl při té neb oné příležitosti pronesl, zejména pak *v řeči,* proslovené *německy* dne 5. října 1888 v debatě o rozpočtu ve sněmu českém, ku kteréžto řeči bylo také již v citovaných hlasech časopiseckých poukázáno.

Hr. Fr. Thun nemluvil tehdá pouze jménem svým vlastním, nýbrž jménem »historické šlechty české« a řeč jeho pokládána všeobecně jaksi za program politické »Moderny« konservativního velkostatku v Čechách.

Doporučujeme památnou a v mnohých ohledech nad jiné charakteristickou tuto řeč k nejbedlivějšímu prostudování každému, kdožkoli si přeje obeznámiti se důkladně netoliko s politickými plány a zámysly hraběte Fr. Thuna jako zástupce konservativního velkostatku, nýbrž i s politicko-socialním programem celé strany a citujeme z ní jen jaksi *na ukázku* toliko některá nejmarkantnější místa.

»**My**«, pravil hrabě Fr. Thun mimo jiné, *„vzpíráme se* každému dalšímu šíření se myšlénky národnostní. *Nechcemeť, aby jeden byl kladivem, druhý kovadlinou.* Naopak **my** si přejeme, aby obě národnosti žily zde v míru a klidu vedle sebe. Duševní rozvoj národnostní nechť pokračuje na dráze, na které dosud tak daleko byl pokročil v zájmu vzdělanosti kosmopolitické. Všichni národové nechť závodí o palmu **vědy**. Však *vzájemným štvaním jedné národnosti proti druhé* musíme opovrhovati a rovněž těmi, jimž jest toto štvaní řemeslem.

Ale také **povinností vlády** jest, *aby* **poskytovala podpory** *umírněným živlům konservativním* **v boji proti mužům ostré toniny** *na obou stranách.*

Mluvím-li o *živlech výstředních*, musím zmíniti se též o **žurnalistice.** Ale tu nemohu zamlčeti, že **valná část žurnalistiky moci své zneužívá.** *V první řadě platí to ovšem o žurnalistice venkovské.* Jest **úžasné**, *co tropí tato ve* **štvanicích a násilnictví,** a věru, divím se tomu, že *hněv klidného obyvatelstva nezbouřil se dosud proti těmto* **vlkodlakům veřejného mínění.**

V listech těchto lže se, překrucuje, politický odpůrce napadá, zostouzí a podezřívá. *V listech těchto* **každý na pranýř se staví a hmotně ničí**, *kdo opováží se vymknouti se z objetí běžných hesel.* **Vše,** *co člověku svatým jest,* **tahá se do bláta i — náboženství.** *Kněz prohlašuje se za nepřítele lidu,* ba — **ani biskup** *štváčům neimponuje* . . .

Však **ještě** *smutnější a* **nebezpečnější** *jest onen druh mužů*, jež v politickém životě nalézáme mezi stoupenci politiky nejkrajnější. Jsem ovšem dalek obviňovati stav celý, obviňovati **učitelstvo;** však faktum jest, že **veliká část učitelstva špatně pojala úkol svůj**, *neboť staví se a sice na obou stranách v čelo politické a národní agitace.* **Tito učitelové otravují lid,** *vštěpují nenávist národní v* **něžné** *srdce dítek, a svádějí dospělé.* A proti tomu velmi často *ani se nezakročí*, naopak — **úřadové velmi často pohlížejí lhostejně k tomu.** *Nechť odbývá se kdekoli nějaká* **divoká schůze,** ve které mluví se řeči, při nichž klidně myslícím

politikům hněvem krev v žilách vzkypěti musí — **jisto jest, že při tom jsou učitelové.**

A tu nestačí, vzpírají-li se tomu živlové umírnění, **tu jest povinnost vlády, aby konala povinnost svou** a postarala se o pořádek a kázeň mezi učitelstvem. Neboť caveant consules! Jestliže učitelové na obou stranách působiti budou hlavně jen jako političtí a národní agitátoři a štváči, potom dočkáme se pokolení, **jež neskrotí žádná vláda.«**

Na to odmítl hr. Fr. Thun námitky Plenerovy a zvolal: »Dejž bůh, aby vložením koruny svatého Václava na panovníkovy skráně ještě více upevnily se svazky, jež poutají na vzájem milovaného vladaře a věrný jeho národ!«

Potud urývky z řeči hraběte Fr. Thuna, kterouž popřál širší veřejnosti ponahlédnouti hlouběji do svého nitra a vytknul aspoň v hrubých rysech některé své názory, o nichž do té chvíle neměla veřejnost skoro ani tušení.

Nechť pojímáme citovaných několik slov se stanoviska kteréhokoli, tedy i nejkonservativnějšího nebo *třeba nejreakcionářštějšího*, vždy musíme dospěti k úsudku: že hrabě František Thun, (aspiroval-li totiž již r. 1888 na nějaký úřad ve službě vlády vídeňské) dopustil se slovy těmi *pro celou svou budoucnost* přímo nepochopitelné a nevysvětlitelné *státnické chyby*.

Obvinění, jež byl dne 5. října 1888 jako mluvčí »historické šlechty české« metnul ve tvář **„velké části“** celých dvou stavů: **žurnalistiky a učitelstva** *obou národností*, jsou tak těžká a v celém svém dosahu tak nesnadno přesvědčivě dokázatelná, že zaráží i člověka nejotužilejšího, který jest uvyklý i na řečnické výbuchy v okamžicích nepříčetnosti.

Mimo to byla obvinění ta přednesena ve formě tak tvrdé, bezohledné, vůbec nekavalírské, že na mnoze i ti, kdož by snad v té oné podrobnosti s řečníkem souhlasili, najisto se neubránili pocitu nejnesympatičtějšímu.

Na nás aspoň, kteří sobě netajíme žádné skutečné vady ve školství nebo žurnalistice, učinila slova ta i po letech ještě dojem jako nejodpornější dissonance.

Z nesčetných řečí proslovených až dosud na sněmu českém a v říšské radě, ba i v různých jiných parlamentech, jež jsme

časem svým jako žurnalisté byli nuceni buď vyslechnouti buď jen čísti, nebo které jsme z vlastní záliby četli, nepamatujeme se ani na jedinou, v které by byla taková obvinění a k tomu v tak drsné a příkré formě pronesena, jako jsou citovaná slova hraběte Fr. Thuna.

Obral-li si hrabě Fr. Thun, jak klerikalní »Čech« později ujišťoval, *za vzor* »vynikajícího« státníka a strýce svého, hraběte **Lva Thuna** — v tomto vzhledě netoliko vzoru svého nepředstihl, nýbrž zůstal daleko za ním, ba více — on vzor svůj pustil úplně se zřetele.

Hrabě Lev Thun byl totiž taktéž »do kosti konservativní kavalír«, a jak víme, žádný přítel učitelstva a žurnalistiky, vymykajících se z právomocnosti jeho ordonancí; nicméně ve všech jeho parlamentárních řečích a různých jiných pojednáních není po slovech toho smyslu, rázu a formy, jak je byl hr. Fr. Thun dne 5. října 1888 pronesl, ani stopy.

Hrabě Lev Thun, ačkoli jako ministr kultu a vyučování reakcionář a později jako poslanec a člen »historické šlechty české« — pouhý konservativec s vignetou státoprávního oposičníka, vynikal totiž skutečně nadáním diplomatickým: nedráždil a nepopuzoval proti sobě »velkých částí« žádného stavu spůsobem tak neopatrným jako jeho bratrovec, kterýž děkoval zajisté jen pouhé náhodě, že nebyl hned na místě usvědčen *z plané frázovitosti.*

Představme si jen, co by se bylo asi stalo nebo co by byl hrabě František Thun odpověděl, kdyby jej byl kterýkoli z poslanců prostě vyzval, **aby podal slov svých nezvratné důkazy** a kdyby se byla i většina parlamentu k žádosti té připojila?

Měl, či mohl míti hrabě Fr. Thun nezvratných důkazův po ruce?

Pochybujeme. Neboť tolik přece nelze předpokládati, že by mu snad c. k. okresní hejtmanství, c. k. policie a c. k. návladnictva, po případě c. k. soudové byli již tehdá podávali o žurnalistice a učitelstvu úřadní raporty nebo že by byl snad sám dotýčná fakta sbíral, aby jimi mohl tvrzení své opodstatniti.

Kdyby byl na př. slovy svými mínil žurnalistiku *německou*, mohli bychom mu dáti za pravdu, poněvadž nejsme s činností její tak obeznámeni, abychom si mohli osobovati přesný úsudek. On však mínil žurnalistiku vůbec, tudíž i *žurnalistiku* **českou**, a v tom případu musíme co nejrozhodněji protestovati.

Hrabě Fr. Thun žurnalistiky české vůbec a venkovské zvlášť z vlastního názoru neznal a znáti nemohl, poněvadž **česky neuměl.** On pronesl příkrý a neodůvodněný úsudek svůj o ní bez jakéhokoli právního podkladu jako pouhou ozvěnu strannických nějakých klepů, jež byl nejspíše kdysi kdesi od kohosi zaslechl.

Avšak i v případu, kdyby se byl pokusil nebo *kdyby se chtěl* i nyní snad (a to s použitím veškerého policejního a soudního materialu) *pokusiti o provedení juridického důkazu*, pochodil by před nepředpojatými soudci ústavního státu najisto jako Kec u Jankova. Neboť souditi z ojedinělých případů hned na »velkou část«, jest sice věcí důmyslu a může v mnohém posloužiti za důkaz pravdě podobný; ale *nikdy nemůže býti důkazem právnickým, vázaným na přesné znění trestního řádu a zákona* nebo docela **důkazem naprosto a nepodmíněně přesvědčujícím.**

Individuelní náhledy hraběte Fr. Thuna nebo kohokoli jiného o trestuhodnosti nějakého skutku nebo výroku **nemají** *před právem u nás platným* **pražádné platnosti.**

Trestuhodný skutek nebo pouhý výrok, ať už pouze pronesený nebo tiskem reprodukovaný musí býti *právoplatně* prokázán. Obviněný musí totiž býti řádným soudem odsouzen a rozsudek musí vejíti v moc práva. Teprve po té možno právoplatně mluviti o »zneužívání« moci, o úžasném *násilnictví* a všem ostatním, co byl hr. Fr. Thun dne 5. října r. 1888 »valné části« žurnalistiky vytýkal.

Nuže a nyní se prostě ptáme:

Kde jsou právoplatné rozsudky soudní, jimiž byli žurnalisté čeští odsouzeni pro delikty hr. Thunem vytknuté? **Kolik a kteří** z redaktorů nebo žurnalistů českých byli prodlením netoliko jen jediného roku, nýbrž v průběhu desíti, ba dvaceti let právoplatně odsouzeni:

a) proto, že v listech svých lhali a překrucovali;

b) že politického odpůrce napadali, zostouzeli a podezřívali;

c) že každého stavěli na pranýř a hmotně ničili, kdo opovážil se vymknouti se z objetí běžných hesel;

d) že vše, co jest člověku svatým, tahali do bláta — i náboženství;

e) že prohlašovali kněze za nepřítele lidu a proto, že »štváčům« těm ani biskup neimponuje?

Marně se namaháme najíti v dějinách české žurnalistiky dokladů. Kromě ojedinělých případů, z nichž připadají sotva dva, tři na celý rok, nevíme o žádném právoplatném odsouzení *„valné části“* žurnalistiky české pro delikty hrabětem Fr. Thunem vytknuté.

Časopisy české vycházejí nyní, jak známo, ve více než-li **dvaceti milionech exemplářích** *ročně;* (neboť páčime-li náklad »Nár. Listů«, české a německé »Politiky« — každého z žurnálů těch zvlášť — *denně* pouze jen na 10.000 exemplářů, činí počet exemplářů v roce více nežli deset milionů.)

Nuže — **kolika** soudními nálezy (*a jen tyto mají* ve sporné záležitosti *právní platnost*) mohl by hr. Fr. Thun (třeba i dnes, kdy má veškeren soudní material z celých Čech, ba ze všech zemí koruny české k disposici) vzhledem k ohromné spoustě více nežli dvaceti milionů exemplářů českých novin pouze v jediném roce vydávaných posloužiti lidem práhnoucím po ryzé pravdě?

Vše to jest nezvratným důkazem, že hr. Fr. Thun jako mluvčí »české historické šlechty« *obviňoval* dne 5. října 1888 *žurnalistiku ze skutků právně nedokázaných.*

Než na tom tak nesejde.

Žurnalistika česká uvykla už dávno jiným věcem, než-li jest nesprávný a neprávnický nějaký náhled pronesený kýmkoli. Ale že bylo těžké obvinění to proneseno hrabětem Fr. Thunem jaksi jménem »české historické šlechty«, zdá se nám býti pro poměr mezi »historickou šlechtou českou« a většinou národa českého přímo osudným.

Nezávislá žurnalistika česká aspoň neměla od okamžiku toho pražádného práva více, tím méně nějaké povinnosti důvěřovati politicko-národním intencím »české historické šlechty«.

Od toho okamžiku také, jak známo, spustila vzhledem **k** »české historické šlechtě« — »k noze zbraň« nebo ***zaujala stanovisko obranné.***

A ***zde*** také dlužno po našem náhledu přede vším jiným hledati *prazárodek* **rozporu mezi „českou historickou šlechtou“ a většinou národa českého,** na který si byl hrabě Buquoy, jak víme, roku 1894 na sněmu českém, (když mluvil mimo jiné také o **démonech národa českého“**,) tak trpce postesknul a za kterýž nejen »česká historická šlechta«, ale i národ český děkují hlavně poslanecké, vlastně řečnické, ať tak díme »neopatrnosti« hr. Fr. Thuna, které se byl dne 5. října 1888 ve sněmu českém dopustil.

Než ***zatím*** dosti o thematu, k němuž se v tomto spise ještě vrátíme!

Obraťme nyní zřetel svůj ke druhé části citovaných výroků z řeči hr. Fr. Thuna a sice s pominutím všeho obviňování neb ospravedlňování »veliké části« učitelstva — ihned k nejnovějšímu a nejvýznačnějšímu **úřadnímu skutku** hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele v Čechách.

Školní výnosy hr. Fr. Thuna

ze dne 8. března 1895.

Národ, z jehož středu vyšel největší pedagog světa, slavný náš Amos Komenský, národ, jehož uvědomělé učitelstvo snaží se (pokud možná a pokud mu v tom není bráněno) vychovávati mládež způsobem přirozeným a vůbec v duchu, jakým jsou prodchnuty *přísně pedagogické* (a nikoli náboženskovychovatelské) spisy, jež byl velký náš mistr-pedagog Komenský světu zůstavil, národ český najisto nepotřebuje žádných *cizích vychovatelův*, aby mu teprve naznačovali zásady, jakýmiž má býti vychování mládeže řízeno, aby se nezvrhlo v pouhou dressuru, kterou se z vnímavé mládeže uměle pěstují k různým účelům pouhé živé loutky.

Národ náš a uvědomělé učitelstvo jeho nepotřebují nikoho, kdož by je chtěl teprve poučovati, *jakým* asi má-býti vychování mládeže, aby se z ní stali — pokud vůbec možno — lidé myslící a soudní s přiměřenou zásobou různých vědomostí, muži a ženy aspoň s poměrně nepředpojatým názorem v svět.

Kdyby národ náš — nebo kdyby samo učitelstvo naše rozhodovalo o způsobu vychování mládeže české a nebylo nuceno říditi se předpisy, jež nám byly diktovány zákonodárci, kteří nepochopili vychovatelských zásad Komenského, najisto by celý národ náš v krátké době vyspěl v národ kulturně tak znamenitý, že by musil vzbuditi obdiv všech vzdělaných národů.

Podmínky jsou u nás tak očividné, že netřeba k nim ani zvlášť poukazovati. Snad stačí, připomeneme-li pouze nepopiratelné faktum, že povšechná vzdělanost nedostoupila u žádného národa říše rakouskouherské takové výše, jako u národa českého, a když dodáme, že stalo se tak přes všechno, přímo úžasné úsilí nejrůznějších a zároveň přemocných živlů, kteří se snažili zavléci vychovatelství v Čechách do bahna a močálů pouhé dressury.

Z úryvkovitého označení vychovatelského systému hr. Lva Thuna a stručného rejstříku o pronásledování nejznamenitějších pedagogů českých v letech padesátých jest zřejmo, *jakým způsobem a jakými prostředky* pracoval pobloudilý tento pseudovychovatel národů rakouských, aby byl především jiným *národ český* zadržen v přirozeném rozvoji svém, aby mládež jeho byla vychována methodou dressurní, jakou byl původně vychován hr. Lev Thun sám.

Snahy ty, jak známo, v různých kruzích neutuchly po dnešní den. Úsilí přivésti, když právě ne systém hr. Lva Thuna, tedy aspoň podobné systémy k platnosti co možná největší, jest doposud z různých příčin v permanenci a napíná začasté všechny síly, aby — zatarasilo do škol cestu přírodě a tím i přirozenému a nepředpojatému vychování.

Než právě okolnost, že národ český systematickému a po věky s bezpříkladnou rafinerií pěstovanému pseudovychovávání aspoň ve svém jádru oddolal, jest nepopiratelným důkazem slov, jež jsme byli o jeho nezdolné zdatnosti v ohledu kulturním uvedli.

Připomeňme si jen, *co vše jest nucen každý intelligentní člověk*, jemuž se dostalo vyššího, nepředpojatého vzdělání *zapomenouti, rektifikovati a zavrhnouti* ze všeho toho, co mu bylo ve školách jako neomylné pravdy životní a historické hlásáno a jako socialní, politické, náboženské zásady a maximy začasté i hluboce vštípeno!

Možno-li tento způsob vychování, po jehož ukončení skoro každý z nás s odporem odvrhává ohromný balast školského prachu a bláta, nazvati pouze jen přirozeným, potom věru nevíme, co slovo »přirozený« znamená.

Voditi vnímavou duši dítěte po leta labyrintem tradicionelních bludů, napájeti ji ze zřídel pseudokultury národův, do kterých nám Čechům nikdy nic nebylo a není — neukázati dítěti svět a přede vším minulost i přítomnost, jakými v pravdě byly a jsou, nýbrž odbývati je napapouškováním nesčetných frázovitých sentencí atd., krátce vychovávati dítě české, aby po dokonaném školním vychování, když vstoupí do světa, ku svému zděšení shledalo, že tropili si z něho vychovatelové jeho namnoze pouhé šašky — jest a zůstane nejhroznějším proviněním oněch druhů pseudovychovatelských systémů, jakými hrabě Lev Thun a jemu podobní snažili se národ náš duševně otupiti.

Školství a vůbec vychovatelství v Čechách má, jak známo, doposud velké a zásadné vady a nedostatky. Není totiž, jakým by si je nepředpojatá intelligence přála a čím by se také dříve nebo později stalo, kdyby do přirozeného kulturního rozvoje nezasahali neustále živlové, kteří pro ně nemají mnohdy ani pouhého porozumění.

Z té příčiny nebylo neodůvodněno, když »Hlas Národa« po jmenování hraběte Fr. Thuna c. k. místodržitelem v Čechách kladl mimo jiné důraz aspoň na *rozšíření autonomie v oboru školství;* neboť bez autonomie jsou veškeré opravné snahy v Čechách více méně illusorní.

Boj státu a církve o nadvládu ve školství není totiž po dnes ještě dobojován. Přes všechny již vydané nové zákony školní naleză se učitel doposud ještě, abychom tak řekli, mezi dvěma žernovy.

Nepochybujeme sice, že dříve nebo později přichýlí se vítězství ku správě státní úplně. Než i tím octne se školství v Čechách pouze jen v novém *stadiu přechodním* a na reformy zásadní nebude lze pomysliti, dokud nebude o svém školství rozhodovati národ sám prostřednictvím svých legálních a na základě *spravedlivých* volebních řádů volených zástupců.

Učitel, jenž má býti učitelem *české* mládeže, nesmí býti závislým na faktorech neznajících minulosti a přítomnosti *národa českého* a nemajících začasté ani dosti dobré vůle obeznámiti se s nimi třeba jen povrchně.

Než vše to jsou reflexe vymykající se na mnoze z rámce tohoto spisu. Z té příčiny připomeňme si *zatím* jen *naděje*, jež skládány v tomto vzhledě některými časopisy českými v úřadní činnost hraběte Fr. Thuna (o němž víme, že jej listy české prohlašovaly za *horlivého* **federalistu** a *přívržence státního práva českého)*, jako cís. král. místodržitele v Čechách, jenž jest ve funkci té zároveň *předsedou zemské školní rady* a porovnejme s nadějemi těmi některé kompetentní úsudky o českém školství z doby, kdy už měl hrabě Fr. Thun neméně než pětiletou úřadní činnost jako c. k. místodržitel za sebou!

Ve sněmu českém dne 31. ledna 1895 pravil poslanec dr. *Kramář* do slova: »V lit. i) § 11. státního základního zákona o zastupitelstvu říšském mluví se o tom, že *říšská rada má právomocnost jenom pro* **základní** *ustanovení v obecném školství a v gymnasiích*, **pro university** že ustanovuje podrobné zákony. *Ministr vyučování měl by tudíž* podle tohoto zákona *míti jen zprávu universit*, **nic jiného.** *Pro všechno ostatní školství by měla býti* **zemská státní správa.** (Výborně!) Ale co vidíme, co se stalo? *Ministerstvo vyučování* **absorbuje vše,** nejen obecní školy a gymnasia, o kterých se v základ. zák. stát. mluví, ale *i naše školy pokračovací, průmyslové, odborné, techniky* — **všecko.** A proč? Poněvadž zde *nemáme zemské správy a vlády státní, která by žárlivě chránila své autonomie*, své právomoci, poněvadž *zemský sněm* nemá finančních prostředků, poněvadž *jest jako žebrák* odkázán na přirážky a odpadky a musí býti rád, platí-li mu státní správa ze své pokladny několik těch škol«. (Tak jest!)

Neméně charakteristicky o poměru ministerstva vyučování ku školství českému a ke kulturním zájmům národa českého vyslovil se dne 15. února 1895 na sněmu českém poslanec Karel *Adámek*.

Poukázav k různým »neblahým poměrům« ve školství pokračoval: »Povoláním dra Madeyského (kterýž, jak známo, v červnu 1895 zbaven byl úřadu ministra vyučování,) *příznivý obrat nenastal*. Již v prvém roce svého vladaření *odmítl dr. Madeyski subvencionování a sestátnění jediné*

střední školy české ve Slezsku, ***propůjčení práva veřejnosti jediné české obecné škole ve Vídni***, kde žije čtvrt milionu Čechů a *zamítl žádost za udělení státní subvence národopisné výstavě* národa československého.

Tak horlivým v odmítání oprávněných nároků a v nešetření nejdůležitějších zájmů našeho národa nebyl žádný z předchůdců dra Madeyského, ani dra Gautsche nevyjímaje!

Nejvýznamnějším skutkem dra Madeyského jest zajisté odepření státní podpory naší národopisné výstavě. Tímto *aktem bezměrné vyzývavosti* našeho národa dr. Madeyski se snad mnohému z našich řídících státníků zavděčil, avšak skutek tento v kulturních dějinách této říše zlatým písmem zapsán nebude. Rakouský ministr vyučování neuznal povinnost státu ku podporování naší národopisné výstavy, jež jest dílem eminentně kulturním a jejíhož provedení se ujal celý národ náš s velikým, povznášejícím nadšením, jež proniklo i do nejodlehlejších chatek našich hor.

Veškeren lid český vroucně touží po uskutečnění této výstavy, jež má býti zrcadlem dobrého srdce a ušlechtilé duše českého národa, jež má ukázati nám i cizině, jak český lid cítil a rozumoval, jak žil a pracoval, jež má celému světu na odiv vystaviti převzácné památky práce našich otců, našich matek! Na sta okresních odborů činí přípravy k této výstavě, na sta okresních a místních výstav budí a šíří zájem pro velký tento podnik, jenž by byl zajisté v každém opravdově kulturním státu uvítán vládou s největší a nejhorlivější účastí.

A ejhle! *Náš ministr vyučování s ledovým klidem zamítá žádost za hmotnou podporu tohoto nákladného podniku*, **proto,** *že má býti tato výstava výlučně* **výstavou českou!**

Může-li býti ještě pádnějšího důkazu **nezměrné nepřízně,** *jež jest zahnízděna v nejvyšší správě našeho vyučování* **proti našemu národu?«**

O národních školách českých promluvil ve sněmu českém dne 15. února 1895 poslanec Ervín *Špindler*. Mimo jiné »s politováním« konstatoval, »že *naše národní školy* **nejsou** *řízeny správou, která by hověla výchově mládeže* **v duchu**

národním, *že tato správa školská snaží se naopak vymýtiti ze škol vše, co by mohlo podporovati výchovu a vzdělání národní,* a že i učitelstvu našemu ukládá pouta, aby v tomto směru na mládež působiti nemohlo«. (Tak jest!)

Na to uvedl pro příklad jen některá fakta, řka: »Pro nynějšího ducha naší zemské správy školské jest zajisté charakteristické, že *do našich národních škol nebyly připuštěny* a nesmějí býti používány *ani dějepisné obrazy našich umělců Hellicha a Lhoty, ani historické obrazy Jenneweinovy, ani ilus.rovaný přehled dějin českých od Frumara,* ač v této knize a v oněch obrazech i nejpřísnější censor marně by hledal něco závadného, co by je obsahem nebo podáním ze škol vylučovati mohlo. *Školské správě stačilo zajisté, že jsou to obrazy a obrázky* **z dějin českých,** o kterých mládež česká nemá věděti. Vždyť do našich národních škol nebyly připuštěny ani *chronologické tabulky,* které sestavil J. Osv. hrabě Jan Harrach, aby usnadnil mládeži přehled politických i kulturních dějin našich. A tohoto vlastence zajisté nikdo nebude viniti ze snah státu nebezpečných!

Dle toho pak vypadají také *čítanky* v našich školách. *Nic v nich nesmí mládeži připomínati někdejší sílu a slávu národa našeho, dějiny někdejšího samostatného českého státu a velkolepé postavy našich dob husitských, kališnických a českobratrských.* Před lety dostala se do IV. čítanky pětidílné historická stať o Mistru Janu *Husovi,* sepsaná velmi opatrně na základě nesmrtelného díla našeho zvěčnělého historiografa království českého a na základě dalších bádání Tomkových. Dlouho však nebylo popřáno učitelstvu na základě tohoto článku vykládati mládeži, v čem spočívá velkost charakteru, neboť k naléhání klerikálních kruhů byla právě tato stať z čítanky vypuštěna.

Za to však nalezáme v našich čítankách místo článků o nejslavnějších dobách našich dějin hojný počet anekdot ze života různých panovníků, jež jsou sice v čítankách pro mládež na svém místě, ale ve školách národních nikterak nemohou nahraditi četbu k národnímu vychování a vzdělání vedoucí«.

Několik těchto slov najisto stačí ku charakteristice poměru českého školství ku státní správě a jejich orgánů školních po více než-li pětiletém úřadování hr. Fr. Thuna jako předsedy zemské školní rady.

Nad jiné charakteristickým však bylo, že již dříve, než-li byly úsudky ty ve sněmu českém proneseny a ještě častěji později počaly proskakovati pověsti a zprávy o disciplinárním vyšetřování žákův hlavně středních škol, o různých trestech a přede vším o tom, že *mnozí z vyšetřovaných* **žáků byli za trest ze všech rakouských učelišť — vyloučeni.**

Pro jaká provinění se tak stalo, zůstalo dosti dlouho pro širší veřejnost tajno, až pak posléze na počátku měsíce března zvláštní manifestace hraběte Fr. Thuna jako předsedy zemské školní rady, záležitost tu a zároveň i mnohé jiné aspoň povysvětlila.

Hrabě Fr. Thun vydal totiž čtyři výnosy k ředitelstvím středních škol a učitelských ústavů a k okresním školním radám, z nichž první týká se pěstění loyality, druhý národní snášelivosti, třetí nosení odznaků a čtvrtý pořádání sbírek ve školách.

Zpráva o těchto výnosech vzbudila ve veřejnosti nemalý rozruch, mezi rodiči pak a zejména v kruzích vychovatelských veliké napjetí. Výnosy tyto, jež platí ovšem stejně pro české jako pro německé ústavy, jsou skutečně událostí neobyčejnou a proto je reprodukujeme v doslovném znění:

Výnos I.

Úctu k zákonité autoritě, na které pořádek v státu zbudován jest a která vrcholu svého dochází v plné oddannosti k Jeho Veličenstvu Nejmilostivějšímu císaři a k Nejvyššímu domu panovnickému, sluší v školní mládeži od prvního počátku buditi a po celou dobu vyučování úsilovně povznášeti. Mládež musí býti vedena k tomu, aby se pořádku podrobovala, vždyť i občanská svoboda, které později bude chtíti požívati, nevyhnutelně předpokládá, aby jednotlivec sám sobě meze kladl.

Na učiteli pak náleží, aby si byl vědom, že jeho vlastní autorita jest součástí veřejných zařízení, na vzájem se dopl-

ňujících, která stojí pod ochranou nejvyšší státní moci a která jen pod touto ochranou platnosti dojíti mohou.

Pozornost mládeže dlužno, aniž by náležitému oceňování užší vlasti ujma se stala, *vždy obraceti k celé říši* a žák musí doveden býti k poznání, *že* **jest mu Rakousko** *krásnou a proslavenou vlastí*, které přichylnost a veškeré síly věnovati jest povinen. *Rakouská národní hymna*, jejíž nadšená slova a slavnostní zvuky city *Rakušana* projevují, *musí tudíž škole býti klenotem* a jest nutno, aby ji škola se vší vřelostí do paměti a srdce mládeže vštěpovala. Při vynikajících příležitostech dynastických a rakousko-vlasteneckých třeba žáky na slavnost, kterou uspořádati náleží, již napřed vhodným způsobem připravovati. Při takových příležitostech nechť všichni žáci první čtyři sloky císařské hymny a při slavnostech, týkajících se Jejího Veličenstva císařovny, i pátou sloku zpívají. Rakousko-vlastenecké deklamace, písně a úkoly v přiměřeném počtu služtež účelu zde vyslovenému. Proti zevnějším vlivům, které by mohly rakouské city seslabiti, budiž co nejrozhodněji působeno. Tam, kde by snad někteří žáci do školy nepřinesli patřičnou vnímavost, nechť jim škola zvláště vyloží, jak vážně jedná se o dobrou věc, a nechť je před omyly a těžkými jejich následky varuje.

Vzhledem ke smutnému úkazu, že byť i jen v několika případech udály se nenáležité věci, které jsou v odporu s úlohou školy zde vytčenou, *vidím se nucena upozorniti, že* **bezohledně bude nakládáno se žáky,** *kteří by jednali proti rakousko-vlastenecké povinnosti, jakož i* **s učitelskými osobami,** *jež by se dopustily nějakého opomenutí*, co se týče povinnosti jejich k vychovávání mládeže tím směrem, aby byla císaři věrnou a aby smýšlela dobře rakousky. *Okresní školní dozorci a ředitelé středních škol*, pak *ústavů ku vzdělání učitelů a učitelek jsou* **osobně zodpovědni** z toho, že v naznačeném smyslu školám jejich péči svěřeným co nejbedlivěji návody dávati a *nad školami těmi* **dohlídku** *vykonávati budou*. Při doprovázení žádostí učitelských osob, ustanovených na obecných a měšťanských školách, pětiletá zvýšení služného, pak ve *kvalifikačních tabulkách učitelských sil*, působících na středních školách a ústavech ku vzdělání

učitelů a učitelek, *budiž vždy také uvdděno*, **jak se ta která osoba chovala ve příčině loyálnosti.** Příští blaho Rakouska připravuje z části škola. Vychovávajíc šlechetné a pro rakouskou vlast každé oběti schopné občany státní, působí spolu k tomu, aby základy říše stále a stále mohutněly. Nuže, nechť plní škola nepřetržitě toto blahodárné povolání s horlivostí a dokonale: toho stát může a musí na ní požadovati.

Výnos II.

Všecky zákony a předpisy, které hledí ku vzdělání školnímu, kladou váhu na to, aby mysl školní mládeže byla zušlechťována. Vždyť vědomosti bez mravních názorů činí jednotlivce nezřídka škodlivým členem lidské společnosti. Zásada lásky k bližnímu, kterou náboženství pozvedlo na vyšší stupeň osvěty, vyžaduje, aby škola k ní co nejbedlivěji přihlížila, i jest zejména také potřebí, aby zásada ta výrazu došla v národní a náboženské snášenlivosti. V tomto směru musí vychování do mladistvého srdce omyly odpuzovati a do něho vkládati ducha smířlivosti, který spolužití a spolupůsobení lidem možným činí a všeobecný pokrok podporuje. Pravý pedagog nevyhledává svého uspokojení v tom, že by se oddával měnivým proudům časovým, nýbrž ve vědomí, že slouží humanitě. A jak daleko odchyluje se učitel od svého úkolu, nevšímá-li si u svých žáků projevů nenávisti aneb dává-li dokonce sám žákům příklad svárlivosti. Jelikož pěstování národní snášenlivosti ve škole namnoze leží ladem, ba někdy spíše jednostrannost na jevo vychází, shledávám toho potřebu, poukázati k tomu, že jest jedním z důležitějších úkolů učitelstva, aby pamětlivo jsouc Nejvyššího hesla: »Spojenými silami!« v mládeži vyvolávalo a utvrzovalo pocit, že všecky národy říše a tudíž také oba kmeny v zemi žijící, jeden svazek k sobě pojí.

V rámci předepsaného vyučování naskytá se dost příležitosti k pojednání o přednostech rozličných částí země, o vynikajících výkonech a dobrých vlastnostech obou kmenů. Potřebí však také, ukáže-li se odpor proti druhé národnosti, zabraňovati tomu poučováním, napomínáním a po případě trestem. Na středních školách, jako zřídlech vyššího vzdě-

láni, pak na ústavech učitelských, kde nastávající učitelé pro své povolání dobré zásady osvojovati si mají, budiž zvlášť přísně vystupováno proti choutkám nevraživým. Učitelstvo nechť chování se školní mládeže v této příčině také mimo školu co možná má na očích. Obzvláštní péče vyžaduje pěstování národní snášenlivosti ve školách obcí co do jazyka smíšených, a tu ať správcové jednotlivých stejnojazyčných i různojazyčných účilišť k tomu konci vyhledávají styků, aby společný účel stejně byl dosažen. Školní úřadové musí otázce národní a náboženské snášenlivosti náležitou pozornost věnovati, neboť nejde tu o malou věc: jde o vychovávání dobře smýšlejících generací ke zdaru země.

Výnos III.

Již opětovně vydán byl zákaz, aby žáci obecných a středních škol anebo chovanci ústavů učitelských nenosili národní nebo spolkové odznaky a aby *budovy školní při slavnostních příležitostech zdobeny nebyly trojbarevnými prapory.* Ježto však přes to proti zákazu tomu se jedná, vidím se nucena vydati následující zevrubnější nařízení: *Nositi spolkové nebo národní odznaky jako stužky, kokardy* a pod. *jest žákům* obecných a středních škol, jakož i chovancům ústavů učitelských *bezvýminečně zakázáno.* Byl-li žák s takovýmto odznakem od učitele nebo ředitele ústavu dopaden, anebo bylo-li učiněno oznámení, že odznak takový nosí, *budiž pokud možná ihned učiněno opatření, aby odznak odložil, v každém pak případě budiž žák vzat v disciplinární vyšetřování.* Dovolí-li nebo nařídí-li se žákům při slavnostních příležitostech, jichž hromadně se súčastňují, a při nichž nalézají se pod dozorem učitelů, jako při slavnostech školních, při vítání vznešených osobností, aby se zdobili barevnými přepáskami, praporečky a pod., *nesmí při tom nikdy scházeti barvy říšské;* **přísně pak vyloučeny jsou všechny národní** nebo jinaké demonstrativní odznaky. Žáci, kteří při takové příležitosti se zapovězenými odznaky se objeví, buďte *k tomu přidrženi, aby je odložili,* **a buďtež vzati v disciplinární vyšetřování.**

Učitelé a správcové škol **jsou zodpovědni** z toho, aby uvedená nařízení přesně byla zachovávána. *Okresní školní*

inspektoři a ředitelé jsou zavázáni, aby **o každém opomenutí,** *jehož by se podřízené jim osoby učitelské v této příčině dopustily,* **neodkladné učinili oznámení zemské školní radě.**

Opatřuji-li se budovy školní prapory aneb vyzdobují-li se vůbec, **zapovídá se se vší přísností, aby bylo k tomu užito národní trikolory,** a musí při takové příležitosti říšské barvy způsobem vynikajícím a důstojným býti zastoupeny. Alespoň jeden prapor v říšských barvách náleží k inventáři každé školy, a jest při inspekci zjistiti, nalezá-li se v majetku školy, po případě jest na to naléhati, aby byl opatřen. *Správce školy* **jest zodpověden z toho,** *aby prapor ten byl vždy v dobrém stavu.*

Výnos IV.

S podivením jsem spozoroval, že v novější době na některých školách bez předchozího svolení zemského úřadu školního pořádány aneb aspoň trpěny byly *sbírky na penězích* aneb jiných věcech za účelem namnoze i nepřístojným, aneb že sbírek takových, jež žáci o své újmě mezi sebou zařídili, od sborů učitelských nebylo si všímáno, aniž jim bylo bráněno. Následkem toho vidí se mi tedy v této příčině odkázati se vším důrazem a přísností k vysokým ministerským vynesením ze dne 24. ledna 1853. čís. 1220 a 17. června 1873 čís. 7702, podle nichž veškery sbírky mezi žáky jak na penězích, tak na jiných věcech jakéhokoli druhu, ať zařízeny byly od žáků samých, ať od ředitelstev neb učitelů bez předchozího svolení c. k. zemské školní rady, *bez výjimky za nedovolené a naprosto nepřípustné mají býti pokládány.* Pročež všem představeným škol, jakož i na školách vícetřídních všem učitelům a zejména každému jednotlivému učiteli třídnímu, jenž v té příčině od učitelů ostatních horlivě má býti podporován, co nejdůtklivěji ukládáme, aby zákaz tento stále na paměti majíce, jim bez výjimky jak *sami se řídili, tak zvláště se vší svědomitostí a ostražitostí nad tím bděli, aby snad žáci o své újmě proti němu nejednali.*

Kdyby představený školy spozoroval, že žáci aneb snad docela i některý učitel proti tomuto výslovnému zákazu jedná,

budiž tomuto zlořádu od správy školy ihned přítrž učiněna a **o tom neodkladně představenému úřadu školnímu zpráva podána.** *Žáci,* kteří by snad proti tomuto zákazu jednali, *budou vedle ustanovení řádu kázeňského co nejpřísněji potrestáni.* Z té příčiny budiž žactvo pro tentokráte ihned, jakmile vynesení toto správy školy (ředitelstva) dojde, v letech pak budoucích pokaždé na počátku školního roku se vším důrazem vystřeženo. Každý pak přestupek proti zákazu tomuto, jehož by se dopustil správce školy aneb některý člen sboru učitelského, jakož i jen pouhé zanedbání povinného dozoru v podobných případech, bude po rozumu vys. ministerského vynesení ze dne 14. června 1873 čís. 7702 **bezohledně potrestáno.**

* * *

Genesis těchto výnosů hraběte Fr. Thuna jako předsedy zemské školní rady jest po dnes v jistém vzhledě úředním tajemství. Kdo podal k nim základní a zásadní »myšlénky«, kdo výnosy stylisoval a *zda-li a v jaké asi míře* na tom i onom *participoval také sám c. k. místodržitel hrabě Fr. Thun,* nevíme.

Fama vypravuje, že disciplinární vyšetřování ve školách, jehož výsledek dal k těmto výnosům podnět, zavedeno prý bylo *k udání vysokého církevního hodnostáře* katolického, který prý *první* přivedl v zemské školní radě jisté »přehmaty« žáků k řeči.

Zajímavo jest, jak obratným způsobem zjednaly si »Nár. Listy« úředně dotvrzenou jistotu aspoň o tom, *jak* členové zemské školní rady, **zejména čeští,** *zachovali se — k původním návrhům těchto výnosů.*

Dne 23. dubna otiskly totiž prostě tuto fiktivní zprávičku: »Sděluje se nám z pramene spolehlivého, že známé čtyři školní *výnosy* místodržitele hr. Thuna *byly v původním znění mnohem ostřejšího rázu,* než jak byly publikovány. *Proti původnímu* znění výnosů *čeští členové zemské školní rady co nejrozhodněji vystoupili a protestem svým způsobili, že nejedno ostřejší ustanovení bylo změněno.* Čeští členové však ani pro změněný a zmírněný text *nehlasovali* a tak

výnosy přijaty hlasy Němců a vládních zástupců. Debata trvala několik hodin a byla velmi pohnuta«.

Následujícího dne byly však (najisto k úplnému uspokojení) donuceny otisknouti následující *úřadní opravu:*

»Vzhledem ku zprávě obsažené v odpoledním vydání »Národních Listů«, číslo 111. ze dne 23. dubna v rubrice »Denní zprávy«, pod záhlavím »Místodržitelovy školní výnosy v zemské školní radě« žádáme na základě a po rozumu čl. 18. zákona tiskového ze dne 17. prosince 1862 za uveřejnění následující *úřadní opravy:*

Není pravda, že známé čtyři školní výnosy Jeho Exc. pana c. k. místodržitele byly v původním znění mnohem ostřejšího rázu, než jak byly publikovány.

Není pravda, že proti původnímu znění výnosů čeští členové zemské školní rady co nejrozhodněji vystoupili.

Není konečně *pravda,* že čeští členové ani pro změněný a zmírněný text nehlasovali.

Naopak byly výnosy ty v plenární schůzi zemské školní rady bez debaty na vědomí vzaty.

V Praze, dne 23. dubna 1895. C. k. zemská školní rada.

K vysokému rozkazu: *Schroubek,* c. k. místodržitelský rada.

Tím dověděla se tudíž i nejširší veřejnost, *kdo vše při vydání výnosů těch spolupůsobil.*

Že za nynějších tiskových poměrů, — zejména v Praze a okolí za výminečného stavu — nebylo lze na žurnalistickou kritiku výnosů těch ani pomysliti, jest samozřejmo.

První předběžné zákonní kritice podrobil výnosy ty dr. **Herold** dne 11. dubna v sezení říšské rady, kde mimo jiné pravil:

»Přihlédněme k posledním výnosům místodržitele českého! Já, jenž ve věci té postupuji zcela objektivně — (přesvědčíte se o tom, až je vyložím na základě doslovného znění — jakožto znalec zákona školského pro království české, mám za to, že J. Excel. pan ministr-president nebude je asi znáti, alespoň novější nikoliv) — musím prohlásiti, že v mnohém ohledu **výnosy ty jsou úplně protizákonné.** (Slyšte! Slyšte!)

Nejen pokud se týče *formální kompetence, nýbrž i co materiálního práva se týče,* jsou nejen **protizákonné,** nýbrž

obsahují i ustanovení, **jež naprosto nelze provésti,** poněvadž jim nikdo nerozumí. *Nejsou ani v souhlase se stávajícími základními zákony státními.* Když tam vydávají se nařízeni, jež místním školním radám *ukládají jisté povinnosti, jaké podle zákona o vyučování na školách nemají a k nimž zákonným způsobem nemohou býti nuceny* (Slyšte! Slyšte!), nemůžete zazlívati starostům obecním, jakožto předsedům místních školních rad, když budou konati porady a řeknou: *Jak budeme se hájiti proti podobnému zasahání do našeho práva?*

Neboť právě uspořádaný organismus státní spočívá na přesně vykázané sféře práva každého jednotlivého organismu správního, a *jako úřad nižší nesmí zasahovati v kompetenci jiného úřadu,* **tím méně smí vyšší úřad zasahovati v kompetenci nižšího,** *a zasluhuje* **ještě většího pokárání,** *poněvadž úřad vyšší má vždy více příležitosti, obeznámiti se se zákonem, než nižší.*

Výnosy, o nichž je řeč, mohly by na příklad v Čechách způsobiti takovýto konflikt. Nejsou ředitelé středních škol osobnostmi, které veřejný úřad zastávají? Zdá se, že jimi už nejsou. (Veselost.) Neboť výnosy tyto *nedbaly ani zevní formy.* Stojí tam: Ředitelství, vykřičník!

Když chce někdo snížiti ředitele a professory, kteří mají zastávati pedagogický úřad, úřadní cestou **na prosté, nízké udavače,** (Souhlas) jest to jednání, jaké učitelstvo v Čechách bez rozdílu národnosti sobě nezasloužilo, a chápu se této příležitosti, abych položil důraz na to, že učitelé v Čechách, nechť jsou Němci nebo Čechy, pokud loyality a věrnosti k panovníkovi se týče, nedali nikdy podnětu k tomu, aby podobnými výnosy byli donucováni a aby na ně ve veřejném životě a před mládeží byla uvalována úloha, kterou, jsou-li lidmi povahy, nemohou ani snésti, poněvadž kdyby ji snesli, dali by špatný příklad výchově mládeže. (Výborně!)

Koruna se profanuje, *když vyličuje se dynastie jako vrchol veřejných autorit,* které nejsou přece ničím jiným, leč **byrokracií.**

Ministr vyučování nechť se svého vládního křesla poučí spisovatele těchto výnosů o tom, že *jest zcela neslušno, ne-*

jim na příklad úkol, vypsati působnost zesnulého arciknížete Albrechta. Žádný pedagog neuzná rozumným, že se na dětech žádá takový soud o muži, jejž utvořiti si mohou jenom lidé, kteří znají dějiny; ba následkem výnosů hr. Thuna dávají se také **mathematické úkoly** *v loyalitě a rakouském smýšlení.* (Veselost.)

To jest něco, o čem bude vláda přemýšleti teprve po nějaké době.

Dáte mi za pravdu, pravím-li, že nic tak nepedagogického a nezdravého nemohlo býti učiněno, jako se stalo těmito výnosy a že pokud svět vůbec trvati bude, **mládež** *podobnými výnosy nestane se lepší, nýbrž* **naopak vždy horší.** (Souhlas.)

Výnosy tyto, pravím, *nebyly právnicky odůvodněny a nelze je dle zákona omluviti*, ony jsou se stanoviska pedagogického *zavržitelny.* A řekne-li někdo a smluví-li se s jiným: tyto výnosy neprovedu, myslím, že jedná v zájmu školy, v zájmu rakouské monarchie, v zájmu rakouského vlastenectví. A tak tomu jest, pánové! Kdybyste o podobných věcech přemýšleli, snad byste naši bdělost omluvili, když stáváme se den ke dni vlastně chytřejšími.

Pátráme nyní všude ve všech oborech veřejného života po místečku, na něž by nebylo dosud sáhnuto. V Čechách sotva bude místa a zeleného trávníku, kam by se člověk mohl s přirozeným rozumem a s obyčejným vychováním dostati. Vždy musí se vyčkati, *zdali na obvyklé výstražné desce není vyvěšen nový výnos o výchově a chování se obyvatelstva.* Chybuje se a dějí se chyby přes výstrahy, které z naší strany se zde stále pronášejí. Vláda, zda úmyslně, či do těchto kouzelných kruhů, v nichž se nachází, začarována, neslyší jich; a myslím, že se úkolu tohoto nevzdáme, naopak budeme, pokud spočívá to v našich silách, vždy poukazovati na **dráhu plnou nebezpečí,** *na které se správa v Čechách následkem takovýchto opatření nezbytně musí nalézati.* (Velmi dobře!)

Neboť krok za krokem cítiti jest jistý tlak v celém veřejném životě a *tento tlak musí logicky vyvolati protitlak.* (Velmi dobře!) To jsou zákony přírody a fysiky, které před tisíci lety nebyly jinými a po tisíci letech také jinými nebudou.

ného systému vládního. *A takové charaktery chcete vychovati ve školách?*

Dobře rakousky smýšlejícím je ten a ona škola, ve které žáci vychovávaji se v morálních a mravních zásadách a v náboženských názorech své konfesse *jako dobří vlastenci,* kteří **svou** *vlast* a **svůj** *národ milují* a ze kterých možno vychovati muže **vlastního přesvědčení** a pevného přesvědčení, kteří vůbec se odchovávaji k užitečným a potřebným členům lidské společnosti. Neboť jen *takoví* mužové jsou podporami každého státu. (Souhlas na českých lavicích.)

Že však t. zv. dobré rakouské smýšlení klade se na jeden stupeň s věrností k rodu panovnickému, *je druhá* **profanace,** kterou výnosy *hr. Thuna* obsahují. Vidí-li na př. vláda, že okresní hejtman, který všechno činí, co jej u lidu činí neoblíbeným, »je dobře rakouským« úředníkem a *klade-li se to na roveň s věrností k panovnickému rodu,* tož, pane ministře a vy všichni, odvoďte sami logické důsledky takového antidiluviálního stanoviska. (Souhlas na českých lavicích.) Ještě nikdy nebylo si na to stěžováno, že naše školské knihy nevštěpují celkové státní myšlénky dětem co nejzevrubněji. Nač však vyslovují se důvodné žaloby v příčině školských knih, a to asi bude na německé straně — to jest, že dětem nevštěpuje se s dostatek znalost slavných dějin země, ku které děti náležejí a která jest přece podstatnou součástí rakouské monarchie.

Podle výnosu *hr. Thuna* mají býti také přednášeny ve školách *rakousko-vlastenecké deklamace* a mají se dávati stejné *úkoly dětem.* To by musili cís. král. hejtmani v Čechách napřed býti trochu básníci a takové deklamace sepsati, aby je děti mohly přednášeti. My jsme se vždy domnívali, že takových deklamací nemá býti užíváno k projevu určitého politického smýšlení ve škole, nýbrž že deklamace jsou díla básnická, která mají vzdělávati ducha a usnadňovati myšlénkový projev žactva.

Rozumný pedagog nedá chlapci 12letému nebo 13letému za úkol choulostivé thema. Nedonutí nikdy takového hocha, aby pronesl své mínění o nynějších dějinách nebo současných mužích, jak se to žádá ve výnosech hr. *Thuna.* Dává se

jim na příklad úkol, vypsati působnost zesnulého arciknížete Albrechta. Žádný pedagog neuzná rozumným, že se na dětech žádá takový soud o muži, jejž utvořiti si mohou jenom lidé, kteří znají dějiny; ba následkem výnosů hr. Thuna dávají se také **mathematické úkoly** *v loyalitě a rakouském smýšlení.* (Veselost.)

To jest něco, o čem bude vláda přemýšleti teprve po nějaké době.

Dáte mi za pravdu, pravím-li, že nic tak nepedagogického a nezdravého nemohlo býti učiněno, jako se stalo těmito výnosy a že pokud svět vůbec trvati bude, **mládež** *podobnými výnosy nestane se lepší, nýbrž* **naopak vždy horší.** (Souhlas.)

Výnosy tyto, pravím, *nebyly právnicky odůvodněny a nelze je dle zákona omluviti,* ony jsou se stanoviska pedagogického *zavržitelny.* A řekne-li někdo a smluví-li se s jiným: tyto výnosy neprovedu, myslím, že jedná v zájmu školy, v zájmu rakouské monarchie, v zájmu rakouského vlastenectví. A tak tomu jest, pánové! Kdybyste o podobných věcech přemýšleli, snad byste naši bdělost omluvili, když stáváme se den ke dni vlastně chytřejšími.

Pátráme nyní všude ve všech oborech veřejného života po místečku, na něž by nebylo dosud sáhnuto. V Čechách sotva bude místa a zeleného trávníku, kam by se člověk mohl s přirozeným rozumem a s obyčejným vychováním dostati. Vždy musí se vyčkati, *zdali na obvyklé výstražní desce není vyvěšen nový výnos o výchově a chování se obyvatelstva.* Chybuje se a dějí se chyby přes výstrahy, které z naší strany se zde stále pronášejí. Vláda, zda úmyslně, či do těchto kouzelných kruhů, v nichž se nachází, začarována, neslyší jich; a myslím, že se úkolu tohoto nevzdáme, naopak budeme, pokud spočívá to v našich silách, vždy poukazovati na **dráhu plnou nebezpečí,** *na které se správa v Čechách následkem takovýchto opatření nezbytně musí nalézati.* (Velmi dobře!)

Neboť krok za krokem cítiti jest jistý tlak v celém veřejném životě a *tento tlak musí logicky vyvolati protitlak.* (Velmi dobře!) To jsou zákony přírody a fysiky, které před tisíci lety nebyly jinými a po tisíci letech také jinými nebudou.

Pravý vlastenec a člověk, jemuž na uzdravení veřejných poměrů záleží, musí želeti a litovati, že přišla taková *doba slepoty, kde již žádné slovo a žádný čin více nepomůže*, kde se vemluvili v jistý okruh myšlenek a kde se myslí: *Nyní anebo nikdy!* (Tak jest!) A kdyby to mělo býti heslem veřejného života, co vkládá se v ústa **vysoce postavenému úřadníku v Čechách** — nebyl jsem při tom a nemohu to posouditi —: **„Kdo neposlouchá, tomu se zlomí vaz!“** (Slyšte!) tedy se obávám, že jednou **národové** Rakouska **na vlády** zvolají: **„Kdo neposlouchá, tomu se zlomí vaz!“** (Hlučný souhlas a potlesk.)

Dne 25. dubna podali pak poslanec Sokol a soudruzi v říšské radě následující **pilný návrh na zrušení** školských výnosů c. k. místodržitele v království českém ze dne 8. března 1895 č. 47, 49, 52 a 53 praesid.:

»Jak všeobecně povědomo, vydal c. k. místodržitel v Čechách jako předseda c. k. zemské školní rady dne 8. března 1895 *čtyři výnosy*, které svědčily dílem ředitelům škol středních, dílem c. k. okresním školním radám.

Výnosy tyto týkaly se pěstování rakouského patriotismu ve školách, povzbuzování ke snášelivosti národní a náboženské, nošení národních odznaků a pořádání sbírek ve školách.

Způsob, jakým vzpomenuté výnosy publikovány, **forma a znění**, jakož i vyslovený **vedlejší účel**, jaký je při některých zamýšlen, *vzbudily v nejširších vrstvách českého obyvatelstva a též u všech rozmyslných pedagogů nejen všeobecný podiv*, nýbrž **přímo rozhořčení.**

Pod rouškou loyality nařídil c. k. místodržitel v příslušných výnosech škole, *by sledovala jednostranné politické tendence*, které dokonce nejsou způsobilými, vyprostiti ji a oddáliti z bojů stran a zápasů politických, nýbrž naopak čelí k tomu, **aby školy zneužíváno bylo k pochybeným vládním systémům,** *aby učitelů bylo upotřebeno* **ke službám policejním** *a politické přesvědčení jednotlivců se stíhalo.*

Ve výnose 47. na př. plete se úmyslně loyalita k panovnickému rodu s politickými demonstracemi pro centralismus a pro centralistický program vlád, *zatracuje se národní výchova mládeže*, vykládá se mládeži věrnost k panovníkovi

způsobem pokárání hodným za totožnou se smýšlením, kterým — jak všeobecně je známo — míněna je nynějšími orgány vládními jenom oddanost k politickému systému nyní panujícímu.

V uvážení okolnosti, že naše monarchie nejvyšším rozhodnutím ze dne 14. listopadu 1868 má jméno »Rakousko-uherská monarchie«, že ono území, které náleží k této polovině říše, podle ústavy má jméno »království a země na radě říšské zastoupených«, že tudíž království české ve smyslu historických fakt uznáno je jako státoprávně existující individualita, že tudíž obyvatelé Čech jenom příslušenstvím tohoto království jsou občany rakousko-uherské monarchie, *musí působiti měrou nanejvýše znepokojující, že ve výnosech* **láska k vlasti, k jejím dějinám a významu zcela se pomíjí, ba zemské barvy přímo se odsuzují.**

Jedním slovem: těmito výnosy, které přec obsahují tak pronikavé předpisy též o škole obecné a které tedy dle § 44. zákona ze dne 24. června 1890 č. 46 z. z. měly být usneseny zemskou školní radou jen collegialiter, chystáno je **pronásledování našeho veškerého národního školství,** na *jaké se nikdo neodvážil ani za nejhorších dob absolutismu.*

Podepsaní poslanci činí tedy návrh:

C. k. vláda se vyzývá, aby bez odkladu zrušila výnosy c. k. místodržitele v Čechách ze dne 8. března 1895 c. k. zemskou školní radou neusnesené **a tudíž protizákonně vydané.** V ohledu formálním budiž tento návrh projednán jakožto pilný dle § 42. jednacího řádu.

Poslanec **Sokol** odůvodnil pak návrh svůj takto: »Podali jsme pilný návrh. Jest tedy třeba, abychom přesvědčili sněmovnu jak o jeho důležitosti, tak o jeho pilnosti.

Místodržitel království českého vydal 8. března t. r. ředitelstvím škol středních a učitelským ústavům a kromě toho také okresním školním radám některé *výnosy*, které jsou s to, *aby svrchovanou měrou poškodily vlastnost školy jakožto ústavu vychovávacího, i povahu učitele jakožto vychovatele mládeže.*

Předstírá se sice, že chce se pěstovati loyalita a že je snaha, dosáhnouti snášelivosti národní a náboženské. My nemáme nikterak úmyslu stavěti se proti takovým cílům správně

pojatým, ale *prostředky*, které se ve výnosech k dosažení udaných cílů nařizují, *jsou tak* **zavržitelné,** *že veškerou mravností pohrdají a tak* **zvrácené,** *že by pravý opak způsobily.* Pročež pozná se snadno, že ve výnosech nejde ani o loyalitu, ani o snášelivost národní, *nýbrž o úsilí zcela jiné, které pravým jménem pojmenováno býti nechce* a kromě potřebného pláštíku na přikrytí ještě také bezpečné ochrany hledá.

Náš pilný návrh směřuje k tomu, *aby byla vláda vyzvána, by jmenované výnosy* místodržitele českého neprodleně *zrušila*. Pravím *neprodleně*, neboť by to bylo nepromíjitelné, *kdyby* i na sebe kratší dobu **škola** *odcizena byla svému vlastnímu úkolu* všeobecně uznávanému a **stala se pouhou filiálkou policie.** Bylo by věcí nepromíjitelnou, třebas i na jediný den násilně přerušiti krásný poměr učitele k žákovi, dle kterého učitel svému svěřenci má býti vzdělavatelem, rádcem, upřímným přítelem a vůdcem, a **sníţiti učitele na detektiva, agenta-provokatéra a svůdce mládeže,** *žáka pak na osobu postavenou pod policejní dozor*, **na pouhou, od policie stíhanou zvěř.**

Bylo by činem nepromíjitelným, *zavésti do školy* **vyzvědačství** pod jehož vlivem všechno ušlechtilé v duši mládeže ještě v zárodku by se musilo udusiti.

Pilnost našeho návrhu vysvítá z toho, že takovouto přeměnou školy každý den stal by se pramenem nových neštěstí jak pro žáky a jich rodiče, tak i pro učitele samy; — takovýmto posunutím školního cíle čím dále tím více vzbuzovalo by se v obyvatelstvu rozhořčení, ano i pobouření, a že takovýmto přirozeným a snadno vysvětlitelným stavem mládež snadno vznětlivá popuzena by byla k projevům, ano snad i k činům, za jichž následky bylo by jí trpěti po celý život; — že tedy rozvážliví rodiče za takových okolností uznali by za potřebné zkrátiti čas školní návštěvy na míru nejmenší

Dosud obyvatelstvo české školy sobě vážilo a ji milovalo a pro ni velké oběti přinášelo. **Kdyby vůle místodržitelova** *ve výnosech projevená svou moc na školách udržela, nastal by mezi školou a českým obyvatelstvem za nedlouhý čas rozpor, který by měl nejsmutnější následky.*

Ve všem jednání místodržitele českého jeví se nekrotitelná pronásledovačnost. *Začav pronásledovati mladočeskou stranu vůbec, vyhlédl si brzo potom za předmět svého pronásledování* **mladé pokolení českého národa.** *Jest známo, jak mnoho nadějných mladých životů studující mládeže, a také z kruhů dělnických žádosti jeho padlo za oběť.*

Myslilo se nějaký čas, že jest již syt. *Ale on z university sestoupil do školy střední a obecní a* **zahajuje novou dobu persekuce.** Nebude-li zastavena jeho činnost vůlí vyšší, přenese své pronásledování také do opatroven a na konec jako druhý Herodes vytrhovati dá nemluvňata matkám z náručí.

Slavná sněmovna by však měla uvážiti, že *za nezákonnitá jednání místodržitele českého* jest spoluzodpovědna, poněvadž má moc, jim se opříti. Liberální strana této sněmovny chlubí se tím, že za jejího vedení povzneslo se školství. Nyní nastal okamžik, kdy škola za jejího spolupůsobení by poklesla, poněvadž by od svého úkolu byla odvrácena. Zakusili jsme sice ku svému zármutku, že páni se strany německoliberální, kdykoli se udá příležitost, nám škoditi, od svých svobodomyslných zásad snadno odstupují a svým nepřátelským citem vésti se dají.

Při zavedení výminečného stavu v Praze zapomenuli docela, že liberální strana především k tomu jest povolána, by hájila tu trochu politických práv, která obyvatelům této poloviny říše přiznala nynější ústava, a dala souhlas ku zavedení stavu v Čechách, jenž rovná se zrušení všech práv politických. *Avšak aspoň ku škole, kterou vydávají za svoji schovanku, měli by se jinak zachovati.*

My zástupcové **národa,** *jemuž po dlouhou řadu let* **bez jeho viny snášeti jest nejprudší pronásledování vídeňských vlád,** máme právo a povinnost, učiniti vyzvání k této sněmovně, by se tohoto těžce utiskovaného národa ujala a tím dokázala, že někdy také dovede posouditi politický boj se stanoviska vyššího a *že nemíní podporovati* **každou libovůli nejapných vládních orgánů.**

Tím vás, pánové, žádám, abyste pilnost mého návrhu podporovali.«

Z debaty, která o záležitosti té rozpředena, vyjímáme: Posl. dr. **Herold:** Návrh náš jest pilný, jelikož jde o školu. Účel *moderní školy* je vznešený a my za všech podmínek proti komukoliv podnikneme boj ihned ve prospěch školy. (Hlučná pochvala). *Není země v Rakousku, kde by* **obyvatelstvo** *přinášelo tak veliké oběti pro školu*, jako *v království českém* a to nejen městské, ale také venkovské obyvatelstvo. Záležitost, při které se jedná o **neslýchaný útok na školu,** je zajisté pilná pro parlament, jenž se vychloubá, že je škole přátelským.

Potíráme jen správní systém ve škole, avšak my školu milujeme. (Souhlas na českých lavicích.) Třeba také dnes před tímto forem nezvítězíme, přece nadejde doba jednou, kdy všichni rozmyslní mužové a zvláště všichni pedagogové nám dají za pravdu, že chránili jsme školu ve chvíli, kdy děl se na veliké zásady výchovy ve škole obecné *jeden z nejprudších a nejnebezpečnějších útoků.* (Souhlas na českých lavicích.)

Nařídí-li se ve škole nějaká povinná modlitba, čteme hned v novinách liberálních o útoku na školu.

Hrabě Thun vydal čtyři výnosy, které se týkají pěstování patriotismu, národní a náboženské snášelivosti, nosení rakouských barev atd. Člověk by myslil, že jsou to věci zcela nevinné, ba ve výnosu o národní a náboženské snášelivosti ve škole snad by leckdos spatřoval ve škole kromobyčejný pokrok. *Žasli jsme nemálo,* když jsme slyšeli, že **hrabě Thun káže národní a náboženskou snášelivost v Čechách.** Jest to *krvavá ironie*, že právě *s této strany* hlásá se thema tak vznešené!

Tento výnos jest však jen *rouškou*, pod kterou ostatní výnosy mají býti pro veřejnost učiněny přijatelnými (pochvala na českých lavicích) a která klamati má veřejné mínění o pravém obsahu těchto výnosů.

V prvním výnosu pojednává se o pěstování loyality a rakouského patriotismu. *Žijeme v době úpadku svobody* a diskusse o tomto choulostivém thematu jest nebezpečna, protože každý výrok hltá se dychtivě, aby proti tomu, kdo veřejně o věci té mluví, činěna byla **výčitka vlastizrády.** *Nejhorší opatření vlády* kryjou se *rouškou loyality,* aby se

těmto dalo zdání, kterého nemají, kterým však možno se krýti nahoru i dolů. (Hlučná pochvala na českých lavicích.)

Loyalita, která jest povznesena nade vši taktiku strannickou, *strhuje se a snižuje se na veřejnou nevěstku pro každého.* (Hlučná pochvala na českých lavicích.)

Posl. Březnovský: *Byzantinismus!*

Posl. dr. **Herold** (pokračuje): Lidé, kteří mají pocit loyality, nemají toho zapotřebí, aby každým okamžikem dávali si její odznak připínati na prsa, nepotřebují s touto značkou loyality choditi po světě, neboť *ti, kdož tak činí, jsou byzantinci,* **pokrytcové,** (hlučná pochvala na českých lavicích) kteří loyality ve svém nitru nikdy nepoznali.

Táži se: stala se o pěstování loyality na školách českých nějaká žaloba? Sotva v jiné zemi, pokud jedná se o loyalitu a věrnost k rodu panovnickému, jsou poměry tak dobré, jako v království českém. *Výnos tedy nebyl potřebný,* jde-li o ochranu skutečné a pravé loyality; byl však potřebný protože *jádrem věci není opravdová loyalita.*

Ve výnosu praví se dále, že má býti chráněna úcta vůči zákonné autoritě. *Zavedení této zákonné autority není než předbřeznovým absolutismem.* (Pochvala na českých lavicích.)

Žák má býti učen o veřejné moci ve státě, má býti poučován o tom, že v ústavním státě vláda za to, co činí, jest zastupitelstvu lidu zodpovědna, že ale skutky své nemá krýti korunou a dynastií, a pak vnukne se žákům, co jest loyalita.

Avšak hlásá-li se officiosně nauka, že **chyby,** *které vláda nebo některý vládní systém spáchá, mají býti kryty veřejnou autoritou,* může snadno mladík učiniti korunu zodpovědnou za to, čeho se dopustila některá vláda neslušného vůči některému národu. (Hlučná pochvala na českých lavicích.)

Že rakouská hymna má *officiální ráz*, nebylo mi dosud povědomo.

Jeden odstavec výnosu hraběte Thuna jest však přímo **urážkou zákona.** Místodržitel ustanovuje, aby při žádostech učitelů za přídavek se uvedlo, jak se žadatel v příčině loyality choval. (Slyšte! Slyšte! na českých lavicích.)

Posl. *Březnovský:* **Špiclovství!**

Poslanec dr. *Herold* (pokračuje): Předseda zemské školní

rady neměl práva *věc takovou do zákona vpašovati. Proč pak* **má býti učitel v Čechách jinak postaven,** *nežli v ostatních zemích?* Vždy a všude zavádí se pro Čechy *výminečný stav.* S nemalým úžasem jsem dnes četl, že posl. dr. Fux ve vídeňské schůzi voličské pravil, že proto hlasoval pro výminečný stav v Praze, jelikož prý tam Němci nejsou jisti svým životem. (Bouřlivé hlasy nevole na českých lavicích.)

Posl. *Purghart:* Lhář!

Posl. *Sokol:* Očerňovatel!

Posl. dr. *Herold:* Takové tvrzení je prostě směšné!

Posl. *Březnovský:* Však mu za to provoláno: »Fuj!«

Posl. dr. *Pacák:* To bylo zasloužené!

Posl. dr. *Herold* (pokračuje): *Na školách zavedeno vyšetřování, a zpěvníky prohledány a nalezeno,* **že list vytržen, na kterém byla císařská hymna.** Nechať se takového skutku dopustil žák či kdo jiný, podle platných předpisů disciplinárních musí takový nepořádek býti potrestán. Po zavedeném vyšetřování disciplinárním náleží professorskému sboru, činiti návrhy. Když jsme v zemské školní radě, jejíž jsem členem, slyšeli návrhy, tu měl jsem přesvědčení, že *vznikly z obavy, jež způsobena byla výnosy hr. Thuna.* O jednom studentovi se po návrhu professorského sboru navrhlo, aby byl vyloučen ze všech gymnasií a přísná zemská školní rada — (neboť ve věci té jednala přísně) — odsoudila hocha tohoto ke dvouhodinovému karceru. (Slyšte! Slyšte! na českých lavicích.) Professoři onen protokol zajisté podepsali se srdcem krvácejícím. Nalezali se právě pod tlakem, neboť oni jsou naposledy také otci rodin a mají strach o své živobytí. (Hlučná pochvala na českých lavicích.)

Tak odcizují se vychovatelé mládeži, tak *professoři,* kteří by měli býti vůči svým žákům charaktery, *odsuzují se k matným, slabým a o svou existenci se třesoucím figurám,* kterým *nenáleží nic jiného činiti, leč znásilňovati* a **policejní stráž konati.** (Pochvala na českých lavicích.)

Ministr nechať si tyto výnosy hájí, neboť vím příliš dobře, že také ministr má toho zapotřebí, ukázati se ve světle hezky rakouském a loyálním, když půda pod ním se viklá. (Hlučná pochvala na lavicích českých.) My však musíme říci zcela

zjevně, že je nebezpečnou hrou, když takové věci zavádějí se do škol.

Nemůže býti mládeži zabraňováno smýšleti národně a národu býti věrnu. *Místodržitel český* **zapovídá nositi národní odznaky.** Odznak však není ještě smýšlení. Jsou lidé, kteří s trikolorou bojovali pro svobodu a přes to se stali nejhoršími absolutisty. (Hlučný souhlas na českých lavicích.) Jsou lidé, kteří nosili čamaru a dnes náležejí k největším nepřátelům českého národa. (Hlučná pochvala na českých lavicích a hlasy: Fux! Fux!) *Černožlutý prapor pokládán jest v Čechách českým obyvatelstvem za německý*, ačkoliv jím není. Tolikéž pokládají Němci černobílou barvu za národní. *Oposice černožlutému praporu není oposicí proti říši.*

Jak může místodržitel učitelský sbor a ředitele činiti zodpovědnými za to, aby v inventáři školy nalezal se černožlutý prapor? *O školní budově, která náleží po většině obci, rozhoduje* **tato** a nikde není v zákonech psáno, že jest povinností obce, aby starala se též o prapory. (Veselost a pochvala na českých lavicích.)

Výnosy místodržitele nemají jiného účelu, leč demonstrovati školou *pro pochybený a nešťastný systém. Těmito výnosy zneužívá se škol* k **demonstracím** *pro systém, který v království českém dávno dohospodařil.* (Hlučná pochvala na českých lavicích.)

Tvrdí-li se, že v českém národě loyalita mizí a že Češi musí býti nazpět vybojováni, jelikož nesvědomitými agitátory prý byli od říše odvráceni, *jest to lež a překrucování.* (Hlučná pochvala na českých lavicích.)

Kdyby však to byla pravda, **místodržitel těmito výnosy učinil nový krok k odcizení národa českého od říše** (Hlučná pochvala na českých lavicích), **protože svobodný národ se nikdy pod taková nařízení skloniti nemůže a neskloní** (Hlučná pochvala na českých lavicích). Od *staletí nestalo se pro rakouský stát ničeho tak nebezpečného, jako jsou tyto výnosy.* (Opětná hlučná pochvala.) My bojujeme proti nim z lásky ke škole. Appeluji na sněmovnu, aby pilnost našeho návrhu přijala, zejmena na německé poslance z našeho království, neboť může nadejíti zase doba, kdy oni budou

sami v oposici. Nechať ukážou, že dovedou hájiti školu nejen proti duchovnímu, nýbrž také proti místodržiteli. Nechať hlasování dopadne tedy jakkoli, ***český národ nepřinese nikdy svoji mládež v oběť pochybenému systému.*** (Hlučný potlesk a pochvala na českých lavicích.)

Ministr vyučování **Madeyski**: Loni mnou vyslovená obava, že poměry v království českém budou působiti na mládež, pohříchu tuze záhy se splnila. Výtržnosti v politických zápasech vyskytují se sporadicky všude. Proto ***zjevy nápadné u veřejném životě v Čechách pro klidného pozorovatele*** **nejsou ještě důvodem,** aby prudké výstupy, třebas i namířeny byly proti celistvosti státu, *generalisoval* neb dokonce na český národ přenášel. Věrnost a oddanost k císaři a říši osvědčil národ český v dějinách svými skutky; avšak vedou-li se zápasy politické vášnivě, roznécuje fanatismus mládež, a rozpaluje její mysl a srdce.

Jsou-li však tyto boje živeny citem národním a stupňuje-li se národní citlivost k přepjatosti, potom jest třeba zvláštní opatrnosti, aby domnělivost mládeže byla uchráněna od trávícího ohně fanatismu. Pohříchu s takovou opatrností v Čechách nejednáno; vyskytla se pohoršlivá a povážlivá poblouzení. S hlubokým zarmutkem sice, ale přece z povinnosti muselo se pomýšleti na nápravu. (Smích a různé výkřiky na českých lavicích.)

Já jsem pány nevyrušoval. Prosím, by se zachovali vůči mně stejně. Myslím, že věc je vážná. Domnívám se také, že mohu pánů ušetřiti uváděním příslušných vyučovacích ústavů a osob, jakož i výpočtem konkretních případů na jednotlivých školách...

Hlučné *hlasy* na českých lavicích: *„Jen ven s nimi! Jména udat!“*

Ministr *Madeyski:* Prosím, aby se páni odebrali do ministerstva vyučování a tam nahlédli do akt!

Posl. *Purghart:* Jenom jména udati!

Předseda baron *Chlumecký*: Prosím, abyste řečníka nevyrušoval.

Posl. *Purghart:* To jest naše právo!

Předseda baron *Chlumecký:* Uděluji posl. Purghartovi důtku.

Posl. *Purghart:* Nač pak? Proč pak? Co jsem udělal? (Nepokoj.)

Předseda baron *Chlumecký:* Žádal jsem, aby řečník nebyl vyrušován.

Hlasy na českých lavicích: Vyrušovati může, kdo chce.

Posl. *Březnovský:* **Ministr nezná poměrů v Čechách!**

Posl. *Pernersdorfer:* Ministr nemá žádných privilejí!

Předseda baron *Chlumecký:* Ministr nemá ovšem žádných privilejí, avšak volám každého poslance k pořádku, který nedbá příkazů předsedových.

Ministr *Madeyski* (pokračuje): Pozoruje-li se, že v přečetných případech a na četných školách se pořádají sbírky k *národním účelům,* nýbrž i ve prospěch omladinistů, že se nenávist proti jinověrcům ...

Hlasy na českých lavicích: Tarnopol! Tarnopol!

Ministr *Madeyski:* ... Prosím v Tarnopoli byli trestáni a další trest si ještě ministerstvo vyučování vyhradilo.

Posl. *Sokol:* Dělají se velké rozdíly.

Ministr *Madeyski:* ... když jeví se nenávist proti jiné národnosti a jiné konfessi ve formě pořáde příkřejší, když kromě toho **školní mládež súčastňuje se mazání císařských orlů** ...

Hlučné *hlasy* na českých lavicích: **To není pravda!**

Posl. dr. *Herold:* **Takový případ v zemské školní radě,** jejímž jsem členem, **nebyl projednáván.**

Ministr *Madeyski: ... obraz císařův se zneucťuje ....*

Posl. dr. *Herold:* **To si nedáme namluviti!**

Ministr *Madeyski:* To jest akty dokázáno.

Posl. *Sokol:* Jenom žádné osočování českého národa! Český národ nezasluhuje, aby byl očerňován!

Posl. *Purghart:* Také ministr to nesmí činiti. Ať mluví pravdu!

Předseda baron *Chlumecký:* Volám pana poslance Purgharta opětně k pořádku.

Ministr *Madeyski:* Ministr mluví pravdu na základě akt. (Hlučný odpor na českých lavicích.)

Posl. *Purghart:* Uvésti **fakta!**

Posl. *Pernersdorfer:* Předložiti **akta!**

Ministr *Madeyski:* Pravím . . . *když ve škole obraz císařův se zneucťuje, když rakouská císařská hymna se vytrhává ze školních zpěvníků, pomazává a znetvořuje se,* (Hlučné: Slyšte! Slyšte! v levo.) *když žáci se umluví, že nebudou zpívati hymnu císařskou při slavnosti, tak že ze strachu přednáší se chorál k sv. Václavu místo císařské hymny.* (Slyšte! Slyšte!)

Posl. *Březnovský:* **Ten jest starší než hymna!**

Ministr *Madeyski* (pokračuje): *Když professorům se odevzdávají školní práce* **velezrádného obsahu,** — jsou to zajisté výtržnosti, jež nelze nazvati nevinnými demonstracemi; v nich zračí se smýšlení, které čelí proti státu a dynastii. Pozoruje-li kromě toho zemský školní úřad, že ne všude a ne vždy učitelstvo je pevně odhodláno s náležitou rozhodností konati disciplinu, neděje-li se se strany společnosti nejen nic, aby se tomuto zlu učinila přítrž, naopak, když na příklad na sněmu zemském pronesena slova, kterými vyčítáno učitelstvu jeho rakouské smýšlení a pěstování jeho na českých školách, potom má vyučovací správa povinnost, mládež, učitelstvo, rodiče a společnost varovati před nebezpečím, které hrozí budoucnosti českého národa. (Odpor na českých lavicích.)

Správa vyučovací musí pak dáti vyučovacím ústavům a orgánům, jimž je svěřen dozor nad školami, rozhodně připomenutí, aby v čas učinily všechna opatření, by vychovávání mládeže obráceno bylo na zdravé cesty a v nich trvale zachováno.

Z vědomí této povinnosti povstaly ony školské výnosy, a jaký jest jejich obsah? Láska k císaři a říši, úcta k autoritě, láska k bližnímu a z tohoto pramene pochází ovládání sama sebe a snášelivost v ohledu národním a náboženském. Tendence školských vynosů směřuje ku všeobecnému zušlechtění mladistvých mysli, směřuji k probuzení, pěstování a upevnění ethického momentu, jenž za všech dob byl fundamentální podmínkou každého vychování a musí jím zůstat. Vůči tomuto vznešenému cíli, který také i velectěný pan poslanec dnes in thesi uznal, bylo by lze přece očekávat, že

zde difference denního politického boje v této záležitosti umlknou a skoro se v první době po těchto výnosech zdálo, že také ctění pánové z politické oposice v Čechách přece dospěli k názoru, že otázka vychování mládeže náleží k oněm, jež jsou vysoko povzneseny nad politické zápasy a k jejímuž rozluštění mají působiti všichni činitelé veřejného života, poněvadž právě v tom ohledu všem faktorům uložena jest táž povinnost a táž zodpovědnost, které se nikdo před soudnou stolicí historie nebude moci vymykat.

Stalo se však jinak a školní výnosy staly se předmětem útočení a brojení. Velectěný pan poslanec ohledně jednoho z těchto výnosů doznal, že kdyby byl osamotnělý, nenamítal by proti němu ničeho. Také v ostatních výnosech nalezl celkem in thesi mnoho hezkého a chvalitebného a mínil, že kdyby se vskutku mohlo věřit, že tyto výnosy byly upřímně míněny, bylo by vskutku lze je jen chválit.

Posl. *Sokol:* Mezi řádky je zrovna **denunciace!**

Min. *Madeyski* pokračuje: Ano, ctění pánové, jestliže, jako pan poslanec sám pravil, čtete jen mezi řádky a nikoli v řádcích, tu proti nedůvěře a podezření nelze bojovat a jest-li že pánové v nejrůznějších variacích v písemném odůvodnění a v dnešní řeči místodržiteli českému vzhledem ku výnosům podkládali nejrůznější vedlejší účele atd., není to zajisté v doslovném znění a v duchu výnosů věcně odůvodněno.

Lze to snad vysvětliti výhradně a zcela dostatečně vaším politickým a velmi ostrým nepřátelstvím vůči místodržiteli českému, ale, ctění pánové, výtku tu nelze vysvětlit ani tím, jakoby místodržitel užíval loyality ve svých výnosech jako pláštíku, jako jednostranných politických tendencí, jakoby byl zneužil školy k nějakému podporování pochybených vládních systémů a pod. Toť výtka nespravedlivá, věcně zcela neodůvodněná, urážející pana místodržitele; prosím za prominutí, nepěkná výtka, kterou si dovoluji co nejrozhodněji odmítnout. Co se týče námitek stran kompetence, které ctěný pan poslanec dnes přednesl, myslím, že nemusím mnoho plýtvat slovy. Dotknulť se, zdá se mi, této otázky beztoho jen mimochodem. Kompetence místodržitele jakožto předsedy zemské školní rady k vydání těchto výnosů nepodléhá nijaké pochybnosti.

Jestliže vysloveny byly pochybnosti, týkající se poměrů místodržitele jakožto předsedy zemské školní rady v ministerium vyučování a bylo-li praveno, že to, čeho se týkají výnosy místodržitele, spadá do kompetence ministeria vyučování, nemá to významu, *poněvadž tyto školské výnosy byly vzaty ministeriem vyučování na vědomí a schváleny*. Bylo v písemném odůvodnění, jakož i zejména v předvčerejší schůzi, ale též dnes mluveno o domněle *policejním duchu školských výnosů*. Káralo se, že místodržitel nařizuje učitelům, aby dohlíželi na mládež co se týče loyálního rakouského chování, dále, že ukládáno za povinnost okr. školním inspektorům vůči učitelům obecných škol a ředitelům, vůči professorům, aby měli nad nimi dozor a udávali je. Ano, pánové, především myslím, — o tom nelze pochybovati — že kdyby to nebylo obsaženo ve výnosech místodržitele, platilo by to bez toho. Vyplývá to z všeobecných zásad o dozoru ke školám. *Udání poklesku samo sebou není povznášejícím skutkem;* stalo-li se dobrovolně, může býti za jistých okolností i *zneuctívající*, ale v úřadní povinnosti dozorčího orgánu školního dlužno to považovati za nezbytné zlo, jehož účelem jest vyvarovati většinu.

Velectěný p. poslanec dr. Herold ostatně v souhlasu jak s předvčerejším odůvodněním, tak i s písemným odůvodněním pronesl výtky: »Ano, proč místodržitel ve svých výnosech nemluvil ničeho o potřebě národního vychování školní mládeže v Čechách? Toto se úplně vymyťuje, školské výnosy znamenají nade všechnu pochybnost persekuci veškerého národního školství.« Musím se upřímně vyznat, nemohl jsem si při různých příležitostech vysvětlit — kterak zástupci parlamentu pokládají nepřátelství vůči národnímu vývoji českého obyvatelstva. *Komu děkuje český lid svůj národní rozvoj na kulturním poli?*

Hlasy: **Sobě a svým učitelům!**

Ministr *Madeyski* pokračuje: Prosím, pánové, chápu úplně sebedůvěru a především **národní hrdost Čechů.** *Jejich důvodná, samostatná vzdělanost sahá daleko nazpět do minulosti, od velikého duchovního výtvoru jejich samostatného právního života, od prototypu jejich zřízení zemských*

desk až ku oslavě velikého pedagoga **Komenského.** Z oné minulosti vynikají jisté pomníky kultury, které zajišťují národu českému čestné místo v kulturních dějinách Rakouska. *O tom není žádné pochybnosti.* A také duchovní výkony nové doby svědčí o zcela zvláštní síle a křepkosti českého lidu. Avšak pánové, *byl to přece jen* ***stát a státní vedení, které tento samočinný pud národa českého fedrovalo*** a tím ku rozvoji jeho národního ducha, ano řekněme ku jeho kulturnímu a národnímu znovuzrození pomohlo. (Posl. *Šíl*: To všechno vykonaly rakouské vlády!) Ano rakouské vlády a od časů ústavnosti také parlament. (Odpor.)

Posl. hr. **Hohenwart** nechtěl se pouštěti do polemiky, ani do rozboru místodržitelových výnosů, nýbrž vytknul pouze postavení své strany k pilnému návrhu. Kompetenční otázka prý jest určitě vyřízena a odůvodněna. Ministrovy výklady přesvědčily prý každého nepředpojatého, že český místodržitel byl poměry skoro vyzván, aby mocně zakročil a zjednal pořádek v zájmu školy. S jinými řečníkovými výklady nesouhlasí ani on, ani jiná sněmovní většina a schvaluje všeobecnou intenci místodržitelských výnosů. Proto bude hlasovati ***proti*** pilnosti návrhu. (Hlučný odpor mezi národními poslanci českými.)

Posl. *Luzzato:* Navrhuji konec debaty. (Posměch na českých lavicích.)

Posl. *Sokol:* Ať žije rakouská svoboda!

Posl. dr. **Herold** (generální řečník): Zanechte přece konečně frázi o pokojných elementech a pokojně smýšlejících lidech! Což pak myslíte, že my vždycky jen myslíme bouřlivě? My jsme také lidé, kteří uvažují klidně. Obrana výnosů Thunových ministrem vyučování mne úplně uspokojila. To jest úspěch pro vládu, totiž v ten smysl, že **ministr nic neuhájil.** (Souhlas na českých lavicích.) Neboť když uváděl argumenty pro výnosy ty a *přerušen byl žádostí,* **aby uvedl fakta,** která způsobila výnosy ty, *byla jeho odpověď charakteristická.* On řekl tolik, že je to nenávist proti jinověrcům a příslušníkům jiné národnosti, která byla hlásána, *jsou to císařské orly, které byly strhány a obraz Jeho Veličenstva, který byl pokálen.* **O tom já jako člen zemské školní rady**

nevím pranic. (Hlučné hlasy na českých lavicích: (»Slyšte! Slyšte!)

Vyšetřování v příčině císařské hymny, kterého se dovolával ministr vyučování, *následovalo* **teprve po výnosech!** (Slyšte! Slyšte! na českých lavicích.) **Příčinou vyšetřování toho** *bylo* **udání** *u zemské školní rady,* ve kterém sdělena hrozná věc, *že při jedné slavnosti na památku arciknížete Albrechta* **nezpívána císařská hymna,** *nýbrž píseň k sv. Václavu.*

Snad dospěl místodržitel ke svému stanovisku na základě **policejních zpráv** anebo **jiných denunciací.** Avšak když se generalisuje a říká, že se v Čechách dějí takové věci, **musí býti sněmovně předložena data i fakta.** (Souhlas na českých lavicích.)

V Čechách se právě všechno zveličuje na velikou státní afféru, co, kdyby se událo jinde, zůstalo by nepozorováno a nepřišlo by ani do novin, ani ve známost vlády.

Žáci podali prý úkoly s **velezrádným** *obsahem.* Ze všech gymnasií českých zaslány byly zemské školní radě *celkem* **dvě** *školní práce.* **Velezrádného v nich nebylo nic.** Avšak *každý pedagog litoval, že se dětem ukládají takové úkoly, kterými* **provokovány jsou** *k projevům, pro které potom* **jsou obviňovány z velezrádného smýšlení.**

Celé to vyšetřování týkalo se jen *zpěvníků* a sice celkem na všech školách ve 34 případech konalo se disciplinární vyšetřování, což vzhledem na několik tisíc žáků v království českém nestojí ani za řeč. Jenom při *několika žácích,* (a ti byli vyloučeni), *bylo zjištěno, že* **sami vytrhali císařskou hymnu.** Při jiných a ti byli potrestáni karcerem, bylo zjištěno, *že koupili si zpěvníky antikvárně* a že **již císařská hymna v nich nebyla.**

Může tohle býti příčinou k takové státní akci? Ruku na srdce! Pan ministr vyučování je polské národnosti — ať jde do polských gymnasií a dá najednou prohlédnouti zpěvníky! Potom také nalezne různé věci. Ale žádný klidně smýšlející člověk o chlapcích polských neřekne: *„Kdo ví, jací jsou to zločinci“,* a nebude takové věci v příčině škol haličských generalisovati. Takové lapalie se zevšeobecňují a pak

se mluví o velkém hnutí v Čechách. Toto hnutí se však teprve nyní vyvolává. (Hlučný souhlas na českých lavicích.)

Hoši na gymnasiích budou přemýšleti, uvažovati a sami sebe se tázati: proč pak ten náš soudruh, 13letý hoch, který dopustil se maličkosti, jest vlastně vyloučen ze všech gymnasií? Ministr ukazoval také na vyučovací ústavy, které český národ má a pravil, že jest mu nepochopitelno, jak český národ může si stěžovati na nepřátelství se strany vládní. *Tážu se ho,* **což pak někdy některá vídeňská vláda dala nějakou školu českému národu dobrovolně!** *Což pak nezná dlouholeté zápasy o českou universitu? Což pak neví o četných existencích, které byly zničeny, o lidech,* **kteří byli odsouzeni do žaláře,** *protože za českou universitu bojovali?* (Pochvala na českých lavicích.)

A s jakými oběťmi musilo býti vybojováno každé naše české gymnasium! Jděte do smíšených krajin a uvidíte tam, jaké musíme přinášeti oběti, abychom tam udrželi i jen obecnou školu!

Posl. *Pichler:* A jak jest to se školami německými?

Posl. dr. *Herold:* **Kulturní instituce,** *které český národ má,* **pořídil si vlastními silami.** Zároveň protestovati musím proti rozdílu, který tu byl činěn mezi národem a státem... (Pochvala na českých lavicích.)

Posl. *Pernerstorfer:* To jsou názory zcela *zpátečnické!*

Posl. dr. *Herold* (pokračuje):... jakoby vláda něco národu dávala, když z peněz národa zřizuje mu nějaký ústav.

Nechať vláda takové výnosy, jaké jsou Thunovy, *vydá pro celé Rakousko* a uvidí potom, *jaký budou míti účinek.* Avšak, *když zasazují se rány* **nám,** *ti druzí jich necítí.* Ovšem nadejde jednou doba, kdy budou zase dostávati rány jiní. Tak zvaná liberální strana dala prohlásiti dnes prostřednictvím hr. Hohenwarta... (Slyšte! Slyšte! na českých lavicích.)

Posl. *Pernerstorfer:* To je ten pravý!

Posl. dr. *Herold:*... že jest úplně srozuměna s výnosy Thunovými. (Obrácen v levo.) Pokračujte jenom na této cestě dále! Bude dobře, když také německé obyvatelstvo v Čechách se dozví, jací jste vy pěkní liberálové.

Myslíte snad, pánové, že tyto výnosy, třeba byly dnes namířeny proti nám, nemohou býti prováděny také proti německému lidu v Čechách? *Zeptejte se jen svých professorů a učitelstva!*

Appeluji na všechny klidně smýšlející lidi, aby s naší stranou hlasovali pro pilnost návrhu! (Hlučný potlesk a pochvala na českých lavicích).

Po věcné opravě dra. Fuxe přikročeno pak k hlasování a pilnost návrhu *zamítnuta*, čímž další kritika školních výnosů hraběte Fr. Thuna v říšské radě zamezena.

Pro zamítnutí *hlasovali také* **všickni zástupci »historické šlechty české«.**

V *Čechách* tento výsledek hlasování **nikoho nepřekvapil**. »Žijeme ve státě,« psal jeden z českých listů, »jehož ústřední parlament *není zástupcem občanstva*, nýbrž pouhou representací jeho »zájmů«, v kteréž majitel »velkostatku« o *třech stech* měrách písku má **pěttisíckrát** více »zájmův« na správě státní (a tudíž i na úřadním vychování) než-li majitel 500 měr dobrých pozemkův, které však nejsou náhodou zaneseny v zemských deskách . . .«

* * *

Nejcharakterističtějším příznakem afféry, které jsme byli právě věnovali pozornost, jest, že projednána i ve *veřejném* sezení říšské rady podobně jako nějaký německý **„Vehmgericht“** v středověku.

Kdo a **čím** se vlastně provinil, *veřejnost po dnešní den se* **nedověděla.**

Když voláno v říšské radě po předložení *dat, fakt* a uvedení *jmen*, odpověděl ministr vyučování, že *akta leží v archivu ministerstva vyučování!*

Archiv ten není však veřejnosti přístupen. Veřejnosti, zejména žurnalistice a pedagogům všech odstínů vychovatelských nebylo tudíž popřáno podrobiti akta kritice ani v ten smysl, zakládají-li se pouze jen na pravdě!

Mnohá a to **nejzávažnější data,** jež byl ministr pouze naznačil, byla, jak víme, **rozhodně popřena,** o některých pak

nevěděl ani sám jeden z členů zemské školní rady .... A *přece* ministr nevyhověl žádosti, aby byla třeba jen popíraná a v pochybnost braná data předložena ku zjištění pravdy!

Proč se tak stalo? Proč má zůstati veřejnost v pochybnostech? Proč otevřela slavná c. k. vláda vídeňská přímo dokořán dvéře všem možným domněnkám? Proč prostým předložením dat, fakt a udáním jmen neprovedla přesvědčivý důkaz, že nejednala na pouhé udání, na pouhou denunciaci, nýbrž po náležitém vyšetření a zjednání nezvratných důkazův?

K čemu skoro až příšerné tajemnůstkářství v záležitosti, která se týká celého národa a každého občana zvlášť?

Než slavná c. k. vláda, která se *takto* zachovala a ku kteréž byla citovaná slova poslanců českých v říšské radě pronášena, náleží dnes už mezi vlády »odstavené«.

Jak smutně skončila přes to vše, že za jejího panování zaveden byl v Praze i okolí dvouletý **výminečný stav**, netřeba snad ani doličovati. Skon její, ačkoli po měsíce předvídán, byl náhlý.

Předseda kabinetu kníže Windischgrätz a miništerští jeho kollegové, kteří byli v dubnu 1895 ještě **c. k. orgány** chráněnými *zvláštními paragrafy trestního zákona* **z doby absolutismu**, jsou dnes rovněž tak prostými státními občany jako kdokoli z nás ostatních, kteří jsme po výlučné nějaké zákonní ochraně ani nezapráhli a proto také ztráty její nikdy želeti nemusíme.

V dubnu ještě všemocní »státníci« jsou dnes skoro vesměs pouzí soukromníci, kteří mohou v zátiší buď s trpkostí nebo s resignací více méně pohodlně přemítati o zajímavém thematu: že i v »ústavním« státě, v jakém právě žijeme a v němž doposud má každá vláda ještě tolik opor z doby absolutismu k disposici, jest k úspěšnému řízení státních záležitostí přece jen více státnického nadání potřebí, než-li se mnohému z nich zdálo.

Miništerští kollegové knížete Windischgrätze a on sám ovšem nebyli propuštěni z [illegible]
prohlášením ústavnosti s[illegible]
čeledín panský«, jak [illegible]

porotního soudu v Čechách r. 1851 pravil; nicméně pouhým propuštěním z úřadu dotvrzena *„státnická neschopnost“* všech.

Před nedávnem ještě »vysocí státní hodnostáři«, od jejichž »nadání« očekávali mnozí snad i »spásu« Rakouska a před kterýmiž na tisíce politických a jiných pasořitníků hrbilo své podlízavé hřbety — nejsou dnes než-li padlé státnické »veličiny«, s jejichž zad mohou »vlkodlaci« veřejného mínění »beztrestně« stahovati politické řemínky.

Že si nedali příležitosti té mnozí z německých »vlkodlaků« ujíti, dokazuje zohavená »politická mrtvola« ministra financí, dra. Plenera.

Českým »vlkodlakům veřejného mínění« nestál a nestojí muž ten ani za — zavytí; neboť dnes — čtvrt roku po pádu kabinetu knížete Windischgrätze — nezajímá už v Čechách skoro nikoho ani sám předseda.

Kdesi byla ventilována otázka, že kníže Windischgrätz může se dříve nebo později — *jako druhdy hrabě Lev Thun* — vplížiti do tábora českého...

My o tom pochybujeme. Doba, kdy bylo podobné možné, sotva se vrátí. Kníže Windischgrätz úlohu svou dohrál na dobro. Pro mnohého bude snad i na dále »charmantním kavalírem,« který si ať již z dlouhé chvíle nebo v návalu kavalírské ctižádosti — zahrál na státníka. Poměrův a průběhu věcí znalé občanstvo však nepřehlédne osudné znamení »státnické neschopnosti«, jež si byl kníže dobrovolně na čelo vypálil, tak že si na státníka vůbec ani nezahrál, nýbrž byl a zůstal pouhou marionettou v rukou státníků jiných....

O někdejším ministru vyučování, dru *Madeyském* — »bratru« Slovanu, nebo správněji řečeno, »také Slovanu« — který nás Čechy tak vzorně poučoval, komu vlastně za svou kulturu děkujeme, netřeba šířiti slov. Muž ten neměl o nás ani ponětí, což mu ovšem ani dost málo nevadilo, by nevládl v říši školství a výchovy, jak mu jiní našeptávali. Dnes už po muži tom v Čechách ani bílá vrána nezakřehoce, a proto »Requiescat in pace« !

Nejbolestněji asi loučil se s ministerským křeslem hrabě Bedřich Schönborn, také »český kavalír«, kterýž vztahoval,

jak víme, kavalírské své prsty i po imunitě poslanecké, a dva dny před svým pádem rozeslal všem c. k. návladním přiměřené instrukce, aby byla i tak zvaná »svoboda tisku« po zákonu »přistřižena«.

Než na těch a podobných »opravných« snahách hraběte Schönborna tak nezáleží. Nám zdá se, že hlavní *jeho* **»zásluha«** jako ministra spravedlnosti spočívá v tom, že politické delikty — spáchané **před** *prohlášením výminečného stavu* — **souzeny byly soudci** *ustanovenými k rozsuzování podobných deliktů teprve dnem*, **kdy byl výminečný stav prohlášen** . . . .

Aspoň se nepamatujeme, že by se tak bylo kdy v Rakousku stalo za kteréhokoli jiného ministra spravedlnosti. I v tomto vzhledě musil tedy zase přijíti »český kavalír«, aby dokázal, že — — —

Než i tomuto muži v národě českém najisto nikdo záviděti nebude, dostane-li se mu přiměřeného »zaopatření« v jiné nějaké funkci.

S jakým opovržením a huronským posměchem bylo provázeno odstoupení dra *Plenera* vlastní jeho stranou, již jsme připomenuli.

Národu českému byl muž ten, jak známo, politickým i národním odpůrcem, a nebude snad nezajímavo, dodáme-li prostě, že byl i **hrabě František Thun** jako poslanec *zapřisáhlým odpůrcem Plenerovým.* Ovšem — *z příčin zcela jiných,* nežli z jakých stál dr. Plener v táboře odpůrců českého národa.

Zůstal-li poměr ten v permanenci i v době, kdy stal se hr. Fr. Thun c. k. místodržitelem v Čechách, nechceme vůbec ani zkoumati.

* * *

Jako zpravidla skoro vždy, kdykoli se nám Čechům dostane nějakého nového zákona nebo nařízení se strany c. k. orgánův, měly i školní výnosy hraběte Fr. Thuna hned po svém prohlášení, jakož i později v zápětí jednak *protesty*, jednak *vyšetřování* a *soudní stíhání* oponentů, jednak pak také *nedůstojné přehmaty* jednotlivých »osob

učitelských«, jež v horlivosti své domnívaly se míti povinnost nové zákazy i rozkazy — přetrumfovat.

Tak již dříve, než-li se dostalo školním výnosům hraběte Thuna sankce se strany říšské rady, zavedeno bylo s několika mladíky vyšetřování pro zločin rušení veřejného pokoje dle § 65. a) tr. z. a pro přečin proti veřejnému pokoji a řádu dle § 300. tr. z.

Příčinu zavdalo podezření, že mladíci ti sepsali a litograficky rozmnožili *„resoluci“* ze dne 24. března 1895 počínající slovy »My zástupcové a důvěrníci středních škol pražských« a podepsané *„Pronásledované studentstvo pražské“*, jejíž tři exempláře nalezeny byly v poštovních schránkách v obálkách bez adres, jeden exemplář pak nalepen na dveřích průmyslové školy v Betlémské ulici a mimo to několik exemplářů rozesláno v obálkách ředitelstvům různých středních škol, četným úřadům politickým a jeden exemplář i J. Exc. c. k. místodržiteli hraběti Fr. Thunovi.

O závěrečném přelíčení dne 19. června 1895, jež řídil jako předseda rada Maroušek šl. z Maró, objevili se před porotním soudem jako obžalovaní:

Jindřich *Šebesta*, 18letý studující osmé třídy gymnasia v Praze, obžalovaný pro zločin rušení veřejného pokoje dle § 65 a) tr. z. a pro přečin dle § 300 tr. z.

Ladislav *Kuřák*, 18letý studující sedmé třídy vyšší reálky v Karlíně pro tytéž delikty;

Josef *Kapoun*, 16letý litograf z Karlína, obžalovaný pro týž zločin a přečin a zároveň také pro přestupky §§ 9 a 17 zák. o tisku;

Ludvík *Učík*, 26letý medik v Praze, a

Antonín *Olta*, 21letý leštič podlah, oba obžalovaní pro spoluvinu zločinu a přečinu, z kterýchž byli viněni první tři obžalovaní.

Zažalovaná »resoluce« obsahovala bezpochyby ostrou kritiku školních výnosů hraběte Fr. Thuna; ale širší veřejnost o obsahu jejím se nedozvěděla, poněvadž bylo *přelíčení provedeno* **při zavřených dveřích.**

Porotci uznali však všech pět obžalovaných **jednohlasně nevinnými . . .**

Z protestů, jež podány, uvádíme na ukázku aspoň jeden z prvních, jež se dostaly na veřejnost. Na počátku června 1895 rozeslán totiž všem místním školním radám hejtmanství semilského rozkaz, že mají *do osmi dnů* **černožlutý prapor** si pořídití, jinak že bude okresní školní radou na náklad školních rad pořízen.

Starosta města *Lomnice* podal toto odvolání:

Veleslavné c. k. zemské školní radě pro království české v Praze!

Výnosem c. k. okresní školní rady v Semilech ze dne 17. června 1895 č. 183 pr., nařízeno nám v základě vynesení praesedia c. k. zemské rady školní ze dne 8. března 1895 č. 49 pr., bychom do osmi dnů pořídili černožlutý prapor pro školu, jinak že na náklad náš pořízen bude.

Poněvadž se domníváme, *že to naší povinností není,* podáváme v základě usnesení místní rady školní ze dne 24. června 1895 následující odvolání:

1. Při značném nákladu na školství, které zejména město Lomnice nésti musí a již pro r. 1895 místní školní přirážky v obnosu 28 proc. (mimo 25 proc. obecních přirážek) vyžaduje, *nemůže obec na nějaké okrašlování školní budovy při slavnostech pomýšleti* a bylo by tudíž zcela zbytečné řiditi prapor, jehož by se neužívalo.

2. Nemá také místní školní rada pro letošní rok žádné položky v rozpočtu a neměla by z čeho náklad onen hraditi.

3. V dotyčném praesidiálním vynesení mluví se o říšských barvách. *Jelikož nám žádný zákon znám,* ani v dotyčném vynesení citován *není, jaké to barvy jsou,* dotazovali jsme se a bylo v »Národních Listech« veřejně uvedeno, že dle úředního kalendáře je prý to barva *bílá a červená,* kdežto okresní školní rada zase nařizuje barvu černožlutou.

4. Také se v onom výnosu praesidia c. k. zemské školní rady nenařizuje, kdo prapor pořiditi má, praví se pouze, že jest po případě na to nalehati, aby byl opatřen. Dle § 2. zákona ze dne 24. února 1873 čís. 16 má místní školní rada opatřit a zachovat školní nářadí, jichž pro vyučování třeba jest. *Prapor neslouží k vyučování a nemůže tudíž místní školní rada přinucena býti, jej pořídili.*

Z těchto důvodů žádáme slušně, veleslavná c. k. zemská školní rado, račiž nařízení c. k. okresní školní rady v Semilech ze dne 17. června 1895, č. 183 pr., zrušiti.

Místní školní rada v Lomnici n. Pop.
dne 24. června 1895.

Předseda: *Josef Doležal.*

Podobné protesty podány z četných jiných samosprávných úřadů školních; ale výsledek všech byl — negativní.

O třetím z hlavních následků školních výnosů hraběte Fr. Thuna psal v červnu 1895 »Čas« do slova:

»Všecky nové výnosy vládní mívají to štěstí, že mnozí vykonavatelé jejich čenichajíce člověčinu, hledí učinit mnohem více, než se od nich žádá. Po výnosech Thunových měli jsme oprávněnou obavu, že se na *českých školách* najdou lidé, kteří budou hledět předstihnouti samého hraběte Thuna, a jak doklady poučí, nemýlili jsme se. Z českých škol došla nás již řada ukázek, *jak někteří správcové českých učilišť hodlají pěstovati takzv. rakouské smýšlení.*

Uvedeme pro dnes dva příklady. Na jedné škole okr. inspektor požádal při inspekci řídicího učitele mezi jiným, aby mládež zazpívala »Kde domov můj!« — Po této žádosti milý pan ředitel zbledl a zajíkaje se, ujišťoval, že děti této písně neumějí. Na doléhání inspektorovo vytáčel se, že už ji dávno nezpíval —. A když okr. inspektor přece jen tuto národní hymnu z mládeže vytáhl, přiznal se rozpačitý pan řídící, že se domníval, že je to na něho léčka, *jelikož prý po známých výnosech pokládal tuto píseň za zakázanou.* Rozumí se, že večer v hostinci chlubil se asi o všechno pryč, jak znamenitě obhájil národní věc.

Jinému inspektoru přihodilo se něco podobného. Prohlížeje inventář školní a zjistiv, že se v něm nalézá tak důrazně žádaný prapor rakouský předepsané délky a šířky, dal otázku panu řídícímu: »Máte ve škole také nějaký *prapor červenobílý?*« Úslužný řídící prohlásil s pýchou: — Ne, nemáme! *Nemáme těchto zakázaných barev naprosto.* — Když inspektor chtěl znáti, kde se podobného zákazu správce školy domakal, milý horlivec přinesl číslo Vládního věstníku s Thu-

novými výnosy. Inspektor: »Nuže, kde je ten zákaz?« Správce školy hledá, obrací listy sem i tam, a když o zákazu zemských barev nic najíti nemůže, zasténá: »Já myslil, že teď smíme dekorovat *pouze černožlutě.*«

Je viděť, že mnozí správcové škol se domnívají, že *jejich* povinností jest opatřovati výzdobu škol, které s velikým nákladem postavily naše obce. Proto tím důrazněji pobízíme samosprávné naše úřady, aby hleděly podobným pánům učitelům na prsty. To by nám ještě scházelo, *aby babství některých lidí* měla ohrožovat dokonce to, *co nám nikdo vzít nesmí, nemůže a také nevezme.*«

Neméně zajímavě rozepsaly se o záležitosti té »Rozhledy« v čísle 11., v němž mimo jiné čteme:

»Od počátku považována byla škola za nejmocnější prostředek k ušlechtění lidu. Tím více naději skládáno do ní u nás, když po staleté duševní i tělesné porobě zasvitlo slunko toužebné svobody, když obecnému lidu otevřeny brány nejpotřebnějšího vzdělání, když dostalo se mu škol alespoň od církevní moci neodvislých, postavených pod Hasnerovy zákony, jimž nelze upříti ducha pravé osvěty a lidumilství.

Avšak od let sedmdesátých mnoho se změnilo. Na jedné straně rakouský liberalismus, jdoucí falešnými cestami jen za vrtkavou mocí politickou, činil vládám na účet školy všeliké ústupky, na druhé straně klerikálové nepřestávajíce toužiti po ztracené vládě nad školou, chápali se nikoli bez výsledku každé příležitosti, by svůj vliv ve školství ku platnosti přivedli a panství svoje zase obnovili. Jen tak se mohlo státi, že *moderní škola obecná zvrhla se v jakési polovičaté, nedokonalé stvoření,* nepodobné úmyslům a snahám svých zakladatelů. Máme před sebou snad ještě *literu zákona*, ale *duch jeho vymizel.* Dnes stojí škola více ve službách starých názorů, nezdravých společenských útvarův a nestálých vládních systémů, *než ve službách národa* a jeho *idealův, ethiky a kultury*...

Pokrok na poli kulturním a politickém byl příliš náhlý, jaksi nepřipravovaný a neočekávaný, tak že jemu v zápětí přirozeně následovati musil zmatek, nejistota a nestálost ve výsledcích. A nenašlo se mužů, kteří by v první příhodné

době rychle byli dovedli pozvednouti školu *na výši, kam nesahá příliv reakce;* naopak mnozí postavili se v její služby a společně způsobili, že odcizena byla škola nejpřednějšímu úkolu svému, totiž *vzdělávati národ dle jeho povahy a potřeby* a v lidu připravovati pokrok let budoucích.

Kdo by o tom pochyboval, ať přesvědčí se, co vpravuje se v přítomné době do mládeže pod pojmem náboženství, ať projde její čítanky a jiné schválené knihy učebné ohlížeje se po článcích budících národní cit a tvořících povahu a hledaje věci v praktickém životě nejpotřebnějších, ať přečte si některou sbírku zákonův a nařízení školských, zvláště *poslední čtyři místodržitelská,* ať povšimne si, *jaký duch* panuje nyní ve *větší části učitelstva,* jmenovitě mezi učitelkami, i dá nám za pravdu, že naše škola není nikterak moderní, v lepším slova toho smysle, a že připraví nám nejedno trpké sklamání.

Myslíme, že nekřivdíme učitelstvu, řekneme-li, že ve věcech víry a náboženství ukazuje většina *jistý druh farizejství,* v čemž ostatně i jiné stavy a třídy se mu zcela vyrovnají. Pociťuje se všeobecně, a přesvědčení to proniká již hluboko do vrstev lidových, že *církve musí nevyhnutelně podrobiti se reformě,* zbaviti se nedokonalosti a nedostatků ještě ze starého a středního věku na podstatě jejich váznoucích, ač mají-li opravdu sloužiti blahu společnosti lidské. Není možno, aby myslící člověk nerozeznal zde pravdu od bludu a klamu a tváři-li se z jakékoli příčiny jinak, přikrývá-li se pláštěm pokrytectví, jedná nemravně. Jak s tím srovnati účel školy a úlohu učitele, jenž má býti ve všem obhájcem pravdy?

Považíme-li jak různé, často sobě odporující úlohy a cíle vyměřují škole vláda, církev, národ, jak tu již na samém prahu dětství spolu zápasí privilegovaná moc s mravními ideami a přirozeným právem, dovedeme si také představiti vnitřní i vnější rozpory, do nichž přichází učitel, spravuje-li se tu svým svědomím a mravními zásadami pevného charakteru.

Nejlepší a nejšlechetnější mužové upadají v těchto rozporech v pronásledování se strany svých představených, úřadův a vrchnosti, i jesti potřebí ryzí povahy, by v ne-

rovném boji tomto nepodlehla a svého dobrého přesvědčení nezapřela, nemajíc jiné posily než uspokojení citu mravního.

Když pak na druhé straně kynou všeliké výhody v postavení, o vyznamenáních, pochvalách, odměnách a jiných prostředcích pochybné ceny mravní ani nemluvíc, nelze se věru diviti, že někteří učitelé zaprou své mravní názory a přesvědčení a *vzdavše se vší práce národní*, zvláště té, která směřuje k mravnímu obrození lidu, slouží jen svým pánům a jejich záměrům. *Oni jsou císařštější než císař, papežštější než papež, přísnější než vláda, odměřenější než úřady samy.* Oni zakládají politické jednoty katolické a klerikální spolky, *oni spisují knihy o širší vlasti, jimiž falšuje se národní cit a dějiny*, oni dopisují německy, oni ozdobují říšskými barvami již i děti jdoucí do národopisné výstavy, oni uklízejí obraz Komenského ze školy, když má býti zkouška z náboženství, oni zapírají inspektoru prapor v barvách zemských, aby si snad neublížili atd., jak se dočítáme denně v časopisech i učitelských, zkrátka činí všecko, čím by získali úsměvu svých představených, po případě i nějakých výhod.

A ve škole, ó jak jsou opatrní! Tu se úzkostlivě drží slova učebných knih, o jejichž nedostatcích už dávno není sporu, *a zvláště v dějepise nepovědí*, co v knize sice není, ale *co česká mládež nevyhnutelně zvěděti musí a co jest svatou povinností každého učitele.* Běda kollegovi, jenž vyskytne se jim po boku, liše se od nich povahou a pojímáním úkolu moderní školy a učitele. Neštítí se žádných prostředků, žalob, *ani udavačství*, aby se ho zbavili. Učitel, jenž nemoha srovnati svoje zásady s poměry ve školství, raději učitelování se vzdal, pravě, že pro své svobodomyslné smýšlení politické zkusil pronásledování ne tak od školních úřadů, jako od svých vlastních kollegů, jichž bezcharakternost zůstavila v něm nějtrpčí vzpomínky«.

Než dosti úryvkovitých reflexí, jimiž se objasňují jednak poměry školství v Čechách za úřadování hraběte Fr. Thuna jako předsedy zemské školní rady, jednak pak účinky a následky školních výnosů jeho ze dne 8. března 1895!

* * *

Obraťme nyní jen ještě na okamžik zřetel svůj k momentu pedagogicko-trestnímu: **k vylučování** provinivších se **žáků z učelišť.**

Je trest ten *trestem* **pedagogickým** či není?

Místo jakéhokoli rozbírání otázky té theoreticky, vkládáme sem prostinkou a přece významnou vzpomínku z vlastního života.

Známe a s námi znají zajisté tisíce jiných osobně neb aspoň dle doslechu muže, jejž chceme uvésti jako doklad.

Muž ten nenáleží sice mezi vlastence české; přes to ukláníme se hluboko před jeho humanností, tolerantností a jinými vlastnostmi, jimiž nad jiné vyniká.

Velkolepý průmyslový zavod jeho světové pověsti jest jedním z nejvzornějších, jaké si vůbec lze pomysliti. Humannost v nejširším a nejryzejším slova smyslu jest v závodě tom vodítkem nejhlavnějším a marně by asi člověk hledal v Čechách, ba v celém Rakousku pouze jen podobného.

Na sklonku let padesátých, kdy byl ještě hrabě **Lev Thun** ministrem vyučování, studoval nynější vlastník vzorného velkozávodu na témže učelišti jako pisatel těchto řádků: na vyšší realné škole v Mikulandské ulici v Praze, kde v tu dobu po nějaký čas vyučoval také Jan *Neruda* jako suplent češtiny.

Kdysi, když jsme se vyhrnuli ze školy, zastavil mne Neruda a optal se:

»Nejste vy ze Smíchova?«

»Jsem Vašnosti«, odpověděl jsem.

»Neznáte...«, optal se Neruda dále a uvedl jméno nynějšího majitele vzorného velkozávodu. — »Jaké pak má srdce?«

»Ah, z duše dobrý hoch!« odtušil jsem. »Trochu divoký, ale zlaté srdce...«

»Děkuji vám!« pravil Neruda a vzdálil se.

A téhož dne odpoledne mluvil v *professorské konferenci* skoro po celou hodinu na prospěch »trochu divokého« hocha »zlatého srdce«, *který měl býti* pro jakési provinění *z ústavu vyloučen.*

Přímluva Nerudova však byla marna. **Hoch byl vyloučen ze všech ústavů říše rakouské.**

Následek byl v tu dobu přirozený.

Otec dal synka na vojnu jako kadeta. **Než i vojančina** mladíkovi nesvědčila. Po nějakém čase vrátil se **do rodinného** kruhu a po smrti otcově zdědil a po dnes **řídí velkolepý** závod průmyslový v intencích nejhumannějších.

Vyloučení ze všech účelišť říše rakouské nebylo tudíž muži tomu pranic na závadu.

Naopak nám zdá se, že právě tím, že vybředl z donucení *ze školního systému hraběte* **Lva Thuna,** v němž **tak** mnozí utonuli, stal se tím, čím jest: jedním z nejryzejších charakterů a nejhumannější mužů, jaké jsme byli **kdy poznali** — mužem, před kterýmž, jak jsme již připomenuli, v **hluboké** úctě se ukláníme přes to vše, že není v řadách **rozhodných** vlastenců českých.

A dodáme-li jen ještě, že **muž ten jest** od let jedním z **nejdůvěrnějších přátel hraběte Fr. Thuna,** nezbývá nám, nežli zvědavost čtenářovu ukojiti prostým prohlášením, **že** mužem tím není nikdo jiný nežli *baron František* **Ringhoffer.**

Kdo chce, může si z toho, co jsme právě uvedli, vyvoditi pedagogicko-trestní, po případě i politické důslednosti — **sám.** My přestáváme na konstatování pouhého fakta a **končíme zároveň** první část tohoto spisu.

V části druhé podrobíme úřadní činnost J. Exc. **hraběte** Fr. Thuna jako c. k. místodržitele v Čechách **zákonní kritice** v nejrůznějších směrech.

II.

[illegible]

-avšak [illegible]

[illegible]

[illegible]

J. Ex. hrabě

František Thun

z Hohensteina,

c. k. místodržící

v království Českém.

Kritika úřadní činnosti Jeho Excellence.

ČÁST II.

Napsal

J. ARBES.

NA SMÍCHOVĚ.

Knihtiskárna Františka Vonky na Smíchově.

Nákladem spisovatelovým.

1895.

Vlkodlaci veřejného mínění.

Zahajujíce druhou část kritiky úřadní činnosti J. Exc. **hraběte** Fr. Thuna jako místodržitele v království **českém, pokládáme** za nutné **obrátiti** ještě jednou zřetel k **některým momentům** z doby, kdy hrabě Fr. Thun byl ještě **prostým státním občanem** a netěšil se jako c. k. vládní orgán **žádné výlučné** ochraně trestního zákona. Neboť bez obeznámení se **třeba** jen s některými názory a zásadami, jež byl projevil **jako** poslanec a zástupce konservativního velkostatkářstva, **nebylo** by naprosto možno vysvětliti si tak mnohé, co jako **c. k.** vládní orgán prodlením ***šestileté*** úřadní činnosti své **uznal** za nutné buď vykonati neb — ***opomenouti***...

Vizme především, jaké asi místo náleží hraběti Fr. Thunovi jako **řečníku,** bychom z toho mohli dedukovati, **jaké asi služby** *mohl a může konati c. k. vládě vídeňské jako její mluvčí ve sněmu a jiných korporacích,* kde mu **úřad** jeho ukládá za *povinnost* názory vlády, jakož i činnost **podřízených** sobě orgánů hájiti a k ústavní platnosti přiváděti.

Nám, kteří jsme zasvěceni v tak mnohé tajemství parlamentárního **života** a víme, s jak nepatrným duševním fondem **možno** nabyti pověsti dobrého, ba výtečného řečníka, v časopisech tištěné oratorské projevy sněmovní přes příliš neimponují.

Kdo neslyšel řečí sněmovních na vlastní uši a **k tomu tak často,** aby dovedl vystihnouti význam každé věty; **kdo**

čítává projevy ty pouze v časopisech, kde bývají »přiměřeně« upraveny a neporovnával jich se stenografickými protokoly, nemůže si učiniti pravého pojmu, jak velice liší se řeči ty od řečí, jak jsou zanešeny ve stenografických protokolech a jak nudnými a stilisticky nemotornými, ba myšlénkově zmotanými bývají na mnoze protokoly samy.

Vše to ovšem plyne zcela přirozeně z podstaty věci, poněvadž není každému dáno rozvíjeti myšlénky své nahlas přesně logicky a zároveň ihned v bezvadné formě slovní.

Kdo však také ví, jak pečlivě a jak dlouho připravuje se mnohý parlamentární řečník, obzvláště tak zvaní krasořečnící a političtí sportsmani, kterýmž nejde než o okamžitý zevní effekt; kdo ví, jak trpělivě a mozolně snášívá si mnohý řečník rozmanitý material, a dovede si i »duchaplnost« neb aspoň pseudoduchaplnost z různých cizích »pramenův« nastřádati; kdo ví, že mnozí, zejména ti, kteří aspirují na vysoké a výnosné nebo třeba jen ctižádost ukojující úřady státní, vydržují si k účelům těm zvláštní tajemníky, kteří jim po případě koncipují i samu řeč, kterou pak poslanec ve sněmu *pouze jen po »řečnicku« odříká*; zkrátka, kdo jest obeznámen i s tak zvanou »řemeslnou stránkou« parlamentárního řečnění, nemůže parlamentárním řečem vzhledem k duševním schopnostem řečníkovým nikdy přikládati váhy, jaká se jim zpravidla přikládá.

Řečnictví v ústavních státech jest jednou z nejmohutnějších pák, jimiž jednotlivci působí netoliko na poslance a massy lidu, nýbrž pomocí kterýchž vhupují se do křesel ministerských a jiných úřadů, a proto není divu, že každý, kdo cítí v sobě třeba jen jiskérku povolání k působení politickému, snaží se záhy osvojiti si aspoň rudimenta umění řečnického.

Nám *Čechům*, kteří jsme od prohlášení ústavnosti skoro neustále v tuhé a nejtužší oposici proti vladám vídeňským, nebylo však popřáno cvičiti se v řečnictví politickém v té míře, jako je to možné ve státech těšících se ryze ústavní svobodě slova. Za to krajané naši *Němci*, kteří po celou dobu ústavní éry těšily se obzvláštní přízni takměř každé vlády, naprosto si v ohledu tom stýskati nemohou.

Mělif a mají po dnes větší počet aspoň vyškolených řečníků-routinérů netoliko mezi poslanci, nýbrž i mezi občanstvem vůbec.

Hrabě Fr. Thun náleží bez odporu mezi onen druh řečníků, kterýmž nebylo v pěstování řečnictví nikdy a nikým bráněno, poněvadž i »oposiční« projevy jeho nikdy nezahíbaly v zámezí nejkrotší politické diskuse, nechť mluvil o kterékoli vládě a kterémkoli jejím orgánu. Hrabě Fr. Thun měl tedy dostatečnou příležitost přivésti řečnickou hřivnu svou k platnosti úplné.

Politická fraseologie jeho aspoň jest tak značná, že jako řečník dovedl upoutati aspoň posluchače, kteří nekladou na oratorské projevy co do obsahu příliš přísných požadavků. Skoro z každé jeho řeči jest aspoň zřejmo, že nemluví »s patra«, nýbrž odříkává pečlivě nastudovanou řeč, z kteréž jen v okamžicích, kdy opouští řečníka paměť, prokmitá nedostatek nadání debatérského.

Případnost slova a břitkost výrazu, samorostlý vtip, ať kaustický nebo jízlivý nebo jen »okrasný« a polehtávající nebo sarkasmus a drtící úšklebek nebo rozhřívající, rozpalující vzlet a celou řadu jiných řečnických pomůcek a umělůstek, jimiž jiní řečníci konávají mnohdy pravé divy, hr. Fr. Thun postrádá.

Není řečníkem, který by myšlénky své *teprve* v průběhu řečnění rozpřádal. Naopak — skoro každá věta, byť i sebe účiněji pronesena, působí jen jako »stará myšlénková známá« v novém nebo polonovém a to již obnošeném hávu.

Řečně, hr. Fr. Thun skoro již ani nemyslí; nýbrž pouze vzpomíná, co byl už dříve promyslil nebo nastudoval a snaží se to přiměřeně přednésti, vlastně opakovati.

Zpravidla mívá tento způsob řečnění za účel — *posluchače především jiným přesvědčiti;* ale pochybujeme, že by byl hr. Fr. Thun jako řečník někdy někoho přesvědčil, kdo s ním už dříve ve všem nesouhlasil.

Přes všechnu jistotu a smělost, s jakou řečnívá, prochvívá skoro každou jeho řeč nápadný neklid, ba nervosní podrážděnost. Pozorný posluchač z každé řeči vycíťuje, že mluví člověk *svrchovaně nespokojený,* který těžce nese, že

neděje se vše po jeho přání a vůli, a který jest sám přesvědčen, že slova jeho minou se účinku na každého, kdo není právě »z cechu«.

Důsledné, přesně logické a tím neodolatelné rozpřádání myšlének postřehneš v řečích jeho zřídka kdy. Věty bývají pouze podle sebe volně zařaděny, čímž působí celek jako mosaika, která pozornost posluchačovu nesoustřeďuje, nýbrž rozptyluje.

Ze všech oratorských pokusů hraběte Fr. Thuna jest zřejmo, že *rozeným talentem řečnickým* — není; že věnoval sice mnoho píle, aby se přiučil řídkému umění »rozvíjeti myšlénky své nahlas«, ale že přes všechno úsilí neosvojil si, jako se děje při všem, čemu se člověk teprve pracně učí, než-li »část řemeslnou«.

Myšlénkovým obsahem, jak u řečníka přísně konservativního názoru v svět ani jinak býti nemůže, hraběte Fr. Thun nevyniká. Ze všech jeho parlamentárních řečí čiší studený, mnohdy až mrazivý dech »autokratické duševní ztrnulosti« a skoro ze všech čpí cosi jako marastická plíseň zastaralých politicko-socialních názorů, jakým bylo ve všech v pravdě ústavních státech už dávno odzvoněno umíráčkem.

U porovnání s řečnickým talentem svého strýce, hraběte Lva Thuna, který železnou logikou svých oratorských ekvilibrací dociloval neobyčejných účinku (a to i u posluchačů nepřiznávajících se k jeho názorům), ustupuje řečnické nadání hr. Fr. Thuna daleko do pozadí a nedá se s ním skoro ani porovnati.

Takovým jevil se nám hrabě Fr. Thun jako řečník před svým jmenováním c. k. místodržitelem. Pokud se změnil ku svému prospěchu či neprospěchu jako řečník ve funkci c. k. vládního orgánu, vysvitne z dalšího, aniž by bylo třeba cožkoli zvlášť akcentovati.

* * *

Soudíme-li z vratkých názorů politických, jež byl hrabě Fr. Thun jako řečník sněmovní v různých dobách pronesl, na jeho vlastní ustálený *program politický*, nemůžeme jinak nežli pronésti se lapidárně v ten smysl, že program ten ne-

vyniká pražádnou novou myšlénkou, ba neliší se pražádným odstínem od programu vymírajícího již hloučku feudalních šlechticů, kteří přiznávajíce se k zásadám stuhle konservativním usilují o to, aby v státním i společenském zřízení zůstalo v podstatě vše při starém a v případě, kdyby nebylo lze vyhnouti se nějaké změně, aby se stala změna ta skoro výlučně jen na prospěch jejich vlastní.

Jako celá řada konservativních šlechticů, hrabětem Lvem Thunem a hr. Jindřichem Clam-Martinicem počínaje, kotví i základy politicko-socialního programu hraběte Fr. Thuna jako občana hluboko v bařinách a močálech absolutismu, a on sám mnohdy ostentativně se k tomu přiznává.

I on má o duchu i faktech dějin českých zcela jiné, od historické pravdy na mnoze odchylné náhledy a trvá na nich s touže houževnatostí jako na př. jeho svak kníže Karel Schwarzenberg ml. nebo exministr hr. Bedřich Schönborn a jiní, kteří při různých příležitostech dali na jevo, že jim nepředpojaté dějiny české naprosto neimponují, že mají o mnohém zcela jiný náhled, než-li na př. slavný náš Palacký a jiní nepředpojatí a objektivní historikové.

I hr. Fr. Thun *pokládá* na mnoze již následkem odchylného svého názoru vzhledem k dějinám národa českého **politicko-kulturní úkol** národa českého, jak se byl zcela přirozeně z dávné i nedávné minulosti národa vyvíjel, za **pochybený** a proto usiluje jako jiní jeho stoupenci o přeměnění úkolu toho v úkol jiný, o jakémž nechceme rozpřádati slov.

I on prohlašuje se býti netoliko zastancem historického práva českého a rovnoprávnosti, ale zároveň také propagandistou katolické církve jako skoro všichni členové feudalní šlechty v Čechách, která — nechť už česká nebo německá — hned po zájmech své strany staví nejvýše interessy klerikalní a nepoměrně níže snahy po reaktivování státního práva českého.

I on jest proniknut nejhlubší úctou k J. V. císaři a neopomíjí loyalitu svou projevovati, kdykoli se k tomu naskytne příležitost, a začasté sám příležitost takovou vyvolává.

Jinak zdá se nám, že neodchýlíme se příliš od pravdy, díme-li, že jest hrabě Fr. Thun jako málo který jiný občan v Čechách proniknut nejhlubší úctou **k autoritám** nejrůzněj-

šího druhu a že těžce nese, že nemá v ohledu tom tolik stoupenců, jak by si přál.

Z různých *jeho řečí sněmovních vyznívá* často velice trpce, ba mnohdy i rozkvašeně základní akkord, že **autorita** *státní, církevní, úřadní* atd. *netěší se úctě a vážnosti,* jež prý jí přísluší, a proto že prý jest nutno přivésti především jiným »autoritu« různých druhů opět k platnosti co možná nejúplnější...

Vším tím, co jsme byli právě jen letmo nastínili, ovšem jsme nevystihli, jak přirozeno, politické fisiognomie hraběte Fr. Thuna jako poslance ani zdaleka. Ale již z těchto několika rysů jest zřejmo, že není to fysiognomie vynikající individuelní rázovitosti, nýbrž spíše ztuhlá a ztrnulá *maska druhová,* v které se jeví více méně matně všechny rysy a příznaky, jež lze vystihnouti skoro u každého jednotlivce t. zv. **„historické šlechty české"**, která jest v podstatě po dnes takovou, jakou byla před čtvrtstoletím, kdy ji *staročeský* »Pokrok« v čísle ze dne 15. července 1870 takto charakterisoval:

»Naše **„historická šlechta"**, (jméno to jest, jak vědomo, od žurnálů vlasteneckých vynalezené, neboť strana ta se sama vždycky zvala jen prostě *konservativní,*) *byla zajisté z mnohých stran* **přeceňována, co se jejího vlivu u vídeňského dvora týče.** Sami ústaváci jevili čas od času jistý respekt před jmény jako Lev Thun nebo Schwarzenberg, zajisté asi z téže příčiny, poněvadž se domnívali, že náčelníci a hlavní representanti starodávných velikých českých rodů, měvše v době předbřeznové jediný téměř přístup k nejvyšším státním úřadům a důstojenstvím, **vlivem svým u dvora** *by mohli „ústavu" přivésti k pádu".*

Leč všecky tyto domněnky, strachy a naděje ukázaly se býti lichými. **Synové a vnukové** *mužův, kteří kdysi na velikých bojištích rozhodovali osud nejen Rakouska, ale Evropy,* rození guverněři Čech a ministři Vídně **nebyli v stavu zadržeti ani na chvíli zhoubnou politiku,** *která se na zkázu říše a dynastie od dvaadvaceti let ve Vídni provádí,* ba oni nebyli ani s to, kdy veškeré obyvatelstvo české jako jeden muž hlasovalo proti centralisaci Cislajtanie, vlivem svým i jen

mezi českým velkostatkářstvem dát sankci tomuto hlasu obyvatelstva, **oni musili snésti to trpké ponížení,** *že malý, ze Sas přivandrovalý* **baronek** (Beust) *dal nejmocnějším toryům Rakouska šach,* že v nejosudnější pro říši dobu, po ztracené veliké bitvě (r. 1866 u Králové Hradce) **odstrčeni byli loyálností oplývající konservatoři z Čech** a pro **velezrádu odsouzený Maďar** *stal se novým Major domus státu habsburského . . .*«

Co sběhlo se a jakých politických nebo jiných úspěchů dosáhli »toryové« čeští vlivem svým u dvora prodlením celého čtvrtstoletí, jež od té doby, co byl staročeský »Pokrok« citovanou charakteristiku »historické šlechty české« vytisknul, netřeba snad ani připomínati. Celý politický svět totiž ví, že i vliv »u dvora nejoblíbenějších«, jakým byl, jak víme, klerikálním »Čechem« označen na př. sám hrabě Fr. Thun (»persona gratissima u dvora«) redukuje se v ohledu tom na nejnepatrnější minimum.

Přes to vše, že bylo i ovzduší dvora časem svým rozhodně svobodomyslným, (jak tomu nasvědčuje povolání více méně »svobodomyslných« ministerstev,) setrvali členové konservativního velkostatku v Čechách neústupně a tvrdošijně při zásadách — *antisvobodomyslných.*

Kdežto však druhdy sledovali v ohledu tom politiku trpnou a chovali se s přiměřenou reservou, neostýchali se v době novější někteří, jako na př. sám hr. Fr. *Thun* ve sněmu českém dne 5. října 1888, vypověděti zásadám svobodomyslným přímo boj na potkání. Pravilť: »**Klub náš vystupuje proti zásadám liberálním, poněvadž je pokládá za státu nebezpečné a škodlivé . . .**"

Že dostalo se hraběti Fr. Thunovi přiměřené odpovědi hned ve sněmu, jest přirozeno, a my sem jen klademe několik slov z řeči dra Herolda, kterou bylo hraběti Fr. Thunovi na jevo dáno, že — spoléhá-li se on nebo konservativní velkostatkářstvo v tomto vzhledě na podporu se strany českého národa, totiž uvědomělého jeho jádra a nikoli jen na podporu bezcharakterních chameleonů, strašně se mýlí.

Připomenuv, že i národ český si přeje, aby korunovací císaře Františka Josefa I., *„potvrzeno bylo také české státní*

právo", pravil dr. Herold: »I divím se tudíž, že hr. Frant. Thun, když názor ten s námi sdílí, — volal vládu nynější proti výstředním živlům také v národě českém, v kterémž žádného výstředního živlu není. V národě českém jsou jen takové elementy, které ničeho jiného si nepřejí, *než aby bylo provedeno rovné právo všem*. A je-li toto výstředností, pak jest **výstředním celý národ český"** — · — —

Rozumí-li hr. Thun konservativní nauce v ten smysl, že musíme býti nepřátely svobody a svobodomyslnosti, nemohu mu pomoci a tvrdím, *že* **nenajde mezi poslanci českými a v národě českém pomocníkův**; neboť poslanci čeští ve svém manifestu z r. 1888 bez rozdílu stran a názorů vyřkli, že **národ český nikdy se nevzdá zásad svobody**, za něž tolik zápasů podstoupili naši předkové.«

Jaký ohlas zbudilo prohlášení hraběte Františka Thuna v českých kruzích svobodomyslných, toho důkazem jsou slova, jež čteme v úvodním článku »Nár. Listů« ze dne 7. října 1888, kde se praví:

»Byli bychom si věru přáli, aby tak *celý český národ* býval mohl býti minulého pátku (5. října) s námi ve sněmovně české svědkem té scény, když mladý aristokrat hrabě Thun (děčínský), který se při každé příležitosti nazývá Němcem — pravíme, když toto hrabátko tonem neslýchaně surovým jalo si ulevovati svému feudálnímu vzteku *proti svobodomyslnému učitelstvu a svobodomyslnému tisku*; když udavačsky *volalo policii* »na ty výstředníky v obou národních táborech« a *odhalilo své reakcionářské nitro bez ostychu* tímto prohlášením: **„My** (česká šlechta) **bojujeme a bojovati chceme proti svobodomyslným zásadám, kdekoliv se s nimi setkáme"**.

Že připomínáno dále, kterak každé slovo jeho řeči »páchlo plísní dob pěstního práva a panských karabáčů«, pouze jen dodáváme, abychom označili ráz odpovědi, která je dnes historickým faktem.

Na doklad, že národ náš český ve svém jádru nikdy nebyl reakcionářským, ba ani konservativním v tom smyslu, jak si jej hr. Fr. Thun ve své sněmovní řeči dne 5. října 1888 přál, zařaďujeme sem dvé úsudků z různých dob.

Tak učinil dr. **Rieger** již dne 19. června 1861 ve schůzi říšské rady památní prohlášení:

»Můžete býti ujištěni, pánové: **my jsme a zůstaneme za všech okolností liberálními,** nechť se o nás v novinách a v této sněmovně v ohledu tom mluví cokoliv. **My Čechové bývali jsme vždy svobodomyslným národem od nejdávnějších až po naše doby...** Neboť my už víme nejlépe, že právě *naše národnost výhradně ku svobodě přisnoubena jest.* Kdo zná dějiny naše, věděti musí, že **za všech dob,** kdykoli ve vlasti naší **svoboda se vzmohla,** *vždy také národnost naše a národní naše písemnictví mocně pokročily* — a kdykoliv opět **zpátečnictví** u nás zmocnilo se panství, tu že vždy mívalo v zápětí germanisaci a útisk národnosti naši. A proto můžete býti ujištěni, že **my Čechové za všech dob a pokud bude pravého a ryzího Čecha na povrchu světa, pro svobodu zápasiti a dychtiti budeme.**«

Podobné prohlášení, v němž mimo jiné dotýká se autor také jednak poměru »české historické šlechty« k Rakousku a ku katolictví, jednak pak zvrácených a naprosto nehistorických názorů její o dějinách českého národa, otisknul staročeský »Pokrok« r. 1879, tedy devět roků po prohlášení dra. Riegra v říšské radě *v recensi* o německé brožurce Bedřicha hraběte Schönborna »Böhmen und Österreich« (Čechy a Rakousko).

»Souhlasíme«, praví se tu do slova, »se spisovatelem ve všeobecných obrysech jeho politického programu jako členové státoprávní oposice; *ale v podrobnostech,* pokud se jich spisovatel dotýká, **lišíme se od něho** *tak, jako se právě strana národní liší od strany šlechticko-konservativní.*

My nejsme konservativci, kromě co se *mravní discipliny našeho národa týče,* **ve všech ostatních společenských řádech jsme lidé rozhodného pokroku;** *jako Češi* pak musíme ovšem stát na stanovisku »*výlučně národním*«, pokud to arci s mírem národním v Čechách spojiti lze. Tudíž jest poměr náš k spisovateli značně obrácený. Spisovateli jde **nade všecko** *o Rakousko* **a katolictví** a jen jako Rakušan a katolík chce také mít historické Čechy, **nám** *pak jdou* **nade všecko Čechy** *a jen jako Češi* a pokud Češi jsme, chceme

také Rakousko a spořádané, **svobodného národa** ***hodné poměry náboženské.***

Protož jsme také daleko ne se vším mohli souhlasiti, co spisovatel o historii Čech vypravuje a kterak se na historii tuto dívá.

Spisovatel jest v historii vřelý ctitel ***strany katolické*** v Čechách a »***jednoty panské***«; on jest i **obdivovatel** Ferdinanda II. — ovšem tento Basomet jezuitův zasluhuje velikého obdivu za to, že když ***cizí lidé na Bílé Hoře za něho zvítězili,*** on pak vlastní rukou dovedl v Čechách podpisovat dekrety, jichž nejvandalštější doby v dějinách málo mají příkladův.

Než k čemu bychom se hádali o doby minulé; myť jednou nejsme v historii naši přátely oné **„strany panské“**, my ji naopak považujeme zrovna za takovou **škůdkyni národa** ***jako jiné strany výstřední,*** **za škůdkyni,** která za Jiřího Poděbrada **učinila národní dynastii v Čechách nemožnou a prodala nás dvakráte po sobě do ciziny...**

...»Historie posledních desítiletí,« praví se ku konci v článku, »mohla již dostatečně ***přesvědčiti konservativce v Čechách,*** že jen k vůli nim nezůstane slunce stát nad Gabaonem a že ***historie Rakouska,*** jako nechtěla od roku 1848 nijakž na ně bráti ohled, ***i na dále může míti své vrtochy***«...

Než dosti již dokladů o tom, že hr. Fr. Thun, pronášeje dne 5. října 1888 pověstná svá slova, jimiž vybízel k boji proti zásadám svobodomyslným, nemohl a nemůže najíti ohlasu v národě, jakým byl a jest národ náš po dnešní den.

Slova jeho nevyzněla však do prázdna. Z různých stran ozvaly se ihned také odpovědi, že svobodomyslná strana, která si byla vzhledem k »české historické šlechtě« ukládala až dosud reservu, hozenou jí rukavici zvedá a ohlášený boj přijímá. Že v odpovědích těch »české historické šlechtě« a především hraběti Fr. Thunovi nedělány licoměrně a pokrytecky žádné komplimenty, toho důkazem jsou slova, jež napsaly »Nár. Listy« dne 10. října 1888 po nové urážce jiného »kavalíra«, hraběte Ledeboura:

»*Koho* pak zastupujete, *čí* jménem mluvíte, vy páni konservativní velkostatkáři? Prokažte přece, vy páni kavalíři, ***mravní své oprávnění k takovýmto nadutostem,*** jakých se osmělujete proti citům a proti vůli českého národa! Povězte přec, **kdo stojí za vámi?...**

Povíme vám to: Nejste na tom sněmu království českého **než z milosti** *Antonína Schmerlinga*, který vás *obdaroval* **proti všemu rovnému právu,** zaručenému všem státním občanům, **politickým privilejem,** jehož nevzdáti se shledáváte **již** po 27 let za srovnatelné se svou noblessou kavalírskou, se svým »*citem pro právo*« a se svou láskou k této zemi· **Nezastupujete nikoho,** nežli **sebe,** ***své statky,*** **své zájmy kastovní.** *Oktroyírka,* sdělaná německým centralistou, ***jest vaše celá právní půda,*** celý zdroj vašeho mravního oprávnění. Kdyby dnes byla odvolána a národu vráceno právo konstituční spravedlivým volebným řádem na základě rovnosti občanů před zákonem, **nebude na zejtří na sněmu českém žádných Thunův** a Ledebourův, *kteří by tu* **štvali proti svobodomyslným snahám ohromné většiny lidu českého vládu rakouskou** a vyhlašovali poctivé obrance české národnosti za nebezpečné výstředníky a pobudy.«

* * *

Však vraťme se ještě na chvíli k některým význačnějším příznakům politické fisiognomie hraběte Fr. Thuna jako poslance a člena konservativního velkostatku, jež jsme byli jen letmo označili.

»Autoritářství« vůbec jest ve všech v pravdě ústavních státech už dávno odkázáno do starého haraburdí.

Jedinou autoritou ve všem všudy, cožkoli bylo, jest a bude, *jest nepředpojatý rozum lidský.* Kdožkoli uznává a klaní se autoritě jiné, je na scestí, jež vede do bludiště, z něhož není vyváznutí, — klaní se němé, hluché a bezcitné modle. Každý takový musí přijíti do rozporů nejen sám se sebou, nýbrž i s každým, kdo uznává jakoukoli jinou autoritu z příčin jakýchkoli t. j. buď *instinktivně* nebo následkem nepřirozeného vychování nebo *vědomě* — k jistým, zpravidla nehrubě kalým účelům.

A poněvadž *nepředpojatý rozum lidský* jeviti se má v nejryzejším útvaru svém *přede vším* **v zákonodárství,** jest a zůstane *jedinou autoritou* lidí normalního ústrojí mozkového — **zákon.**

Ovšem jen potud, pokud zákon odpovídá zásadám rozumovým t. j. pokud může býti nepředpojatému člověku vodítkem poctivým. V každém jiném případu přestává býti i sám zákon autoritou v pravém toho slova smyslu, a povinností každého jest: pracovati ze všech sil k tomu, aby byl zákon vad svých zbaven a stal se, čím má v pravdě býti: bez nátlaku a dobrovolně autoritou všech.

Že existují zákony, proti kterýmž nelze nepředpojatému rozumu lidskému praničeho namítati, jest známo. Sám trestní zákon náš z doby absolutismu, ačkoli nebyl sdělán zástupci národa volenými dle spravedlivých volebních řádů, podává toho mnohé důkazy.

Avšak že by měl na vždy a ve všem všudy zůstati autorativním všem, a že není povinností každého a především zákonodárců pracovati s napjetím veškerých sil k jeho zdokonalení, neodváží se zajisté tvrditi ani ten, kdo naléhá, aby byl trestní zákon náš ve všem respektován.

Že náleží hr. Fr. Thun k oněm, kteří **vyžadují na jiných** *respektování zákonův,* osvědčil jako poslanec několikráte; ale nepamatujeme se, že by se byl jako zákonodárce jakýmkoli způsobem obzvláště přičiňoval o vymýtění aspoň kardinalních vad našeho zákonodárství.

Úcta jeho před platnými zákony jest sice sama úcty hodná; než nám by nepoměrně více imponovala snaha a úsilí po zdokonalení zákonův, než-li nabádání jiných k pouhému šetření zákonův, z nichž většina vyžaduje na mnoze i oprav zasadních.

Zákonodárná, vlastně spíše jen parlamentární činnost hraběte Fr. Thuna obmezila se na nejskrovnější míru běžného vyřizování sněmovních záležitostí. Nepamatujemeť se na žádnou závažnou zákonodárnou myšlénku, kterou by byl pronesl, na žádný důležitější opravný návrh, jejž by byl třeba jen propagoval, nerku-li, aby mu byl váhou právnických,

politických a socialních důvodů svých dopomohl v parlamentě k vítězství.

A přece skytají zákonodárné sněmy tak hojné příležitosti k osvědčení právního vědomí každého jednotlivého zákonodárce! Každý, kdo pojímá úkol zákonodárce vážně a opravdově a má-li k úkolu tomu také dostatečných schopností, může aspoň prodlením času podati mnohé důkazy, že mu jde o vlastní úkol zákonodárce: o zdokonalení zákonů již existujících neb o vypracování zákonův nových, aby se tito i onino staly tím, čím mají býti: *autorativními pro každého* — bez jakéhokoliv nátlaku.

Hrabě Fr. Thun zakládal si naopak jako zákonodárce na zásadách konservativních. *On nechtěl reformovati* existujících zákonů a při různých příležitostech vzpíral se i mnohým snahám vpravdě opravným.

Nebyl tudíž z těch, kteří usilují přede vším jiným o zdokonalení zákonův, aby se staly autorativními všem, nýbrž patřil do řad oněch, kteří existující již zákony, nechť už jsou jakékoli, pokládají za dostatečně autorativní a nepřejí si buď žádných nebo pranepatrných změn.

Přívlastek »konservativní« nemusí sice býti mnohdy žádnou příhanou; než *v zákonodárství* jako tak v mnohém jiném jest konservatismus vždycky čímsi, co nenasvědčuje právě žádné obzvláštní duševní probudilosti.

Dokud jest národ nebo jednotlivec duševně v plenkách, uspokojuje se zákonem každým. Nepřemýšlí, nehloubá a pokládá každý zákon právě v té formě, v jaké jest, za nezbytnost.

Dokladem jest sama česká literatura.

Kdyby hrabě Fr. Thun jako tak mnozí jiní členové »historické šlechty české« nedíval se na českou literaturu tak ostentativně přes rameno, že do čtyřicátého asi roku svého nepřiučil se ani českému jazyku, najisto by mu nebylo ušlo, jaký rozdíl jest mezi literaturou naší doby u porovnání s písemnictvím českým z dob, když byl národ náš v plenkách.

A znaje literaturu českou, třeba jen z doby, kdy byl ministrem vyučování jeho strýc hr. Lev Thun, a pokrok její v době novější, neupřel by najisto mnohému uznání, kdyby shledal, že na př. *i v belletrii české* věnuje se nyní pozornost

tak mnohému, o čem se druhdy belletristům českým ani nesnilo, že probírají se v ní i nejsubtilnější odstíny — trestního zákona...

K jakému asi účelu, vysvitne z několika úryvků, jež citujeme z českého románu z roku 1895.

»Trestní zákon náš«, praví se tam do slova, »jest cosi«, co vzbuzuje u nepředpojatých znalců skoro neobmezenou úctu. Je to výtvor tisíciletého vědeckého úsilí stanoviti přesně lidská práva. *Základní ráz zákona našeho* čelí k zabezpečení naprosté svobody, opakuji — *naprosté svobody každého jednotlivce;* ovšem jen potud, pokud tím není ohrožena nebo dotknuta svoboda jiného.

Duch trestního zákona našeho je tak humanní, že i já nemohu jinak, nežli vzdáti mu svrchovanou úctu.

Nicméně jako vše, má i zákon ten také svou základní vadu, z kteréž plynulo a plyne nesčetné zlo. Zákon ten chrání svobodu každého; chrání náš majetek, naši čest, vůbec celou řadu všeho možného. On chrání jednání vlády a výkony nejrozmanitějších jejích orgánů až po nejposlednějšího byrokrata; on chrání všechna zákonem uznaná náboženství a církve; on chrání nejrůznější korporace a zájmy; ba zákon ten zabezpečuje a chrání i svobodu slova — ovšem jen, pokud není v rozporu s ostatními ustanoveními zákona; krátce nepřehlednou spoustu všeho možného, co přála si míti většina zákonodárců chráněno.

Avšak žel, že *není v zákoně tom žádného ustanovení, jímž by byl chráněn také nepředpojatý, zdravý rozum lidský.*

Skoro vše, co si člověk může přáti, aby bylo chráněno, těší se ochraně zákona, *jedině zdravý rozum lidský může býti* kýmkoli a jakýmkoli způsobem *políčkován* a to nejen s křesel ministerských, nýbrž i s kazatelen, ve škole i mimo školu, v úřadě i ve veřejnosti, tiskem i mluveným slovem...

Zdravý rozum lidský jest takořka beze vší zákonné ochrany a vydán, abych tak řekl, na nůž každé vyrudlé tradici, každému předsudku a bludu, ba každé pověře, nechť už mají původ svůj v bezmyšlénkovitém návyku nebo v tak

zvaném přesvědčení nebo docela v potměšilé, po případě i zlotřilé licoměrnosti.

Za takových poměrů, kdy všechny snahy lidské pod ochranou zákona více méně triumfují a jedině zdravý rozum lidský takořka bez ochrany v koutku se krčí, není divu, že má povšechný duševní rozvoj u nás ráz přímo příšerné strnulosti *a že zdravý rozum lidský skoro v každém boji tak často s hanbou podléhá«* . . .

Na jiném místě románu toho čteme:

»Sto roků po velké francouzské revoluci, za které byla proklamována přirozená práva lidská, jsme s právy těmi vlastně skoro právě jen asi tam, kde jsme byli asi sto let před revolucí. Každý právník, každý státník má slovo »právo« denně na jazyku. V každém parlamentě skoro den co den srší jiskry všech možných práv — mnohdy i velkolepé řečnické ohňostroje o právech jednotlivců a celých národů.

Zatím má právo v pravdě jen ten, *kdo má moc*, byť i byl v nejkřiklavějším bezpráví.

Nejsem sice z těch, kteří se domnívají, že zákony jsou bezúčelny a zbytečny. Naopak. Mně zákon jest a zůstane tak posvátným jako pravá spravedlnost.

Ale žel, že nepodařilo se nalézti zákona, který by vyhovoval ve všem aspoň právu a spravedlnosti — tedy jen a jen tomu, čemu vlastně má vyhovovati. Na pohled, po povrchním zkoumání má skoro každý vzezření tak čisté, tak upřímné, tak ryze logické. Ale ovšem jen pouhé vzezření. V pravdě čouha skoro z každého osudné čertovo kopejtko nebo dráp, kterým lapá bez milosrdenství vše, cokoliv je tak zvanému strážci zákona libo.

Vizme jen doklad jediný: trestní zákon rakouský!

Jak čistý, ryze humanní a ve všem všudy nejpoctivější spravedlnosti prodchnutý duch z něho vane — na pohled!

Dle základní podstaty jeho nemá a nesmí býti nikdo jakýmkoli způsobem trestán, nejméně pak žalařován, kdo nebyl pro jakýkoli, zákonem tím zcela přesně vytknutý trestní skutek před řádný soud postaven, z trestného skutku toho neomylně usvědčen a odsouzen a — dokud rozsudek nevešel v moc práva.

Jak grandiosní, přímo omračující spravedlnost **spočívá** v těchto prostých slovech! I člověku ve věcech toho druhu již otupělému, jakým jsem já, připadají slova ta jako hlas nadpozemské bytosti svrchované dokonalosti.

Zatím však další část zákona obsahuje tolik podmiňujících a vyminujících háčků a kliček, že vlastně po zákonu tom může býti na pouhopouhé podezření kteréhokoli z nesčetných orgánů bezpečnosti nebo i na pouhé anonymní udání kohokoli — každý, byť sebe neúhonnější občan každým okamžikem zatčen, do žaláře vsazen a po několikaměsíční tuhé, ba nejtužší vazbě, tedy po několikaměsíčním trestu, jaký se po zákonu vyměřuje jen usvědčeným a odsouzeným zločincům, jako — naprosto nevinný zase na svobodu propuštěn, aniž by se mu dostalo nějaké náhrady nebo odměny kromě sladkého vědomí, že byl a jest — nevinen«...

Zákonodárné sbory našich dnů charakterisuje autor románu takto:

»Parlamenty jsou instituce, které ohromný již balast starých zákonů a zákonečků rozmnožují novými ustanoveními, která *pro sám lid* nemají žádné nebo pranepatrné váhy a důležitosti. *V lid nevnikají,* poněvadž jich lid vůbec ani nepotřebuje a pro jich rafinovanou nepřístupnost potřebovati nemůže.

Zákonníkem lidu — *a to přece jsou milliony duší* — **jest srdce a mravouka** *každého jednotlivce,* jak mu byla prodlením života vštípena nebo jak se v něm byla na základě vzdělání a zkušeností ustálila.

Zákonníkem lidu *jest jeho* **pud,** a všechny ty nesčetné zákony, zákonečky a ustanovení, jimiž zákonodárné sbory snaží se »urovnati poměry« atd., nejsou vzhledem k lidu samému než-li titěrnými hříčkami rafinovaného sofisování.

Dokud nebude ve všech zákonnikách jako *první a základní kámen veškerého zákonodárství* zcela přesně stipulován **paragraf o ochraně zdravého rozumu,** dokud nebudou rovněž tak přesně vytčeny neklamné znaky nepředpojatého rozumu — **dokud bude rozum,** *jedině oprávněný kompas v labyrintu lidského snažení a konání,* **vydán ve psí každé vyrudlé tradici, každému nesmyslu, ba i každé zlotřilosti,**

dotud zůstane a musí zůstat veškerá zákonodárná činnost právě jen takovou jakou jest: pro přirozený rozvoj lidský více méně neplodnou...«

Z citovaných slov a sice právě z okolnosti, že nejsou citována z žádného díla vědeckého, nýbrž ze spisu pro nejširší vrstvy lidu, jest zřejmo, že my v Čechách také dovedeme případně oceniti tak mnohé, co nám bývalo druhdy více méně úplně lhostejným a že bychom si státní a socialní poměry, (kdybychom se domohli zřízení federativního), dovedli urovnati nepoměrně spravedlivěji, než-li nám je až dosud — »urovnávali« jiní, na mnoze samozvanci a privilegovanci, kteří se nám vtírali a posud vtírají za — »spasitelé...« Národ náš není více ani takovým, jakým býval na př. v době, kdy osvětu českou řídil hrabě Lev Thun...

A *komu*, ptáme se nyní, *děkuje národ náš* nynější svůj duševní rozvoj?

C. k. vládám vídeňským a jejich orgánům?

Pochybujeme, že by se v Čechách odvážil jen jediný nepředpojatý člověk přisvědčiti bezpodmíněně.

Za vše nebo skoro za vše **děkuje národ náš jen sám sobě**: mužům vyšlým z vlastního lůna, kteří — ať již jako nepředpojatí **pedagogové** nebo **literáti** anebo **žurnalisté** — snažili se přes všechno úsilí tajných i veřejných reakcionářů všech odstínů uvésti národ na dráhu ryzí a nefalšované osvěty, v které jest jednotlivcům i celému národu ve všem kompasem jedině zdravý a nepředpojatý rozum lidský.

Že snaha ta narážela a naráží po dnes na tisíceré úskalí — že nebyla doposud korunována úspěchem úplným a všestranným, na zásluze české pedagogie, české literatury a české žurnalistiky — praničeho nemění.

Kdyby nebyl hrabě Fr. Thun vstoupil do řad zákonodárců pouze jen jako vlastník majorátního panství děčínského, jemuž se dostalo pouze tak zvaného »kavalírského« vychování — kdyby se byl dříve, než-li přestoupil práh sněmovny, obeznámil *důkladně* netoliko jen s jazykem, nýbrž i s pedagogií, literaturou a žurnalistikou českou, tedy jaksi s *vlastním duchem národa českého*, nebyl by mohl nikdy pronésti »o valná části« žurnalistiky a učitelstva slov, jimiž dne

5. října 1888 ve sněmu českém »poctil« živly, jež se byly s napjetím *všech* sil a s bezpříkladnou obětavostí po leta zasazovaly — (a sice proti všemocným c. k. vládám a jejím orgánům) — aby konečně se stalo skutkem, co stojí v nejvyšším reskriptu ze dne 12. září 1871, v němž, jak známo, čteme:

»Majíce v paměti státoprávní postavení koruny české a jsouce Sobě povědomi slávy a moci, kteréž tato koruna Nám a předkům Našim propůjčila, mimo to jsouce pamětlivi neoblomné věrnosti, s kterou obyvatelstvo země české každé doby trůn náš podporovalo, uznáváme rádi práva tohoto království a *jsme hotovi toto uznání přísahou naší korunovační obnoviti*«.

Hrabě Fr. Thun sice dne 5. října 1888 taktéž se vyslovil, že jest nejvroucnějším jeho přáním, aby se dal J. V. císař František Josef I. na krále českého korunovati; nicméně bezprostředně před tím, tedy skoro jedním dechem odsoudil — a to slovem bezpříkladně příkrým — »valnou část« nejzdatnějších, nejvytrvalejších a nejobětavějších *spolubojovníků »české historické šlechty«* za státní právo české — **žurnalistiku.**

* * *

Má-li žurnalistika v Rakousku a tudíž i v Čechách jako tlumočnice veřejného mínění zásadní nějaké vady a zasluhuje-li přede vším výtky, jimiž byl hrabě Fr. Thun »valnou část« její obmyslil, není daleko tak vinou její, jako někdejších slavných c. k. vlád a jejich stoupenců.

Že není žurnalistika vůbec doposud tím, čím by měla neb aspoň mohla býti, nepopíráme. Ale tím, čím právě jest, nestala se vlastní vinou, nýbrž skoro výlučně přičiněním někdejších c. k. vlád.

A jedním z prvních, jež viníme, jest opět hrabě Lev *Thun*, o němž zajisté netřeba ani připomínati, jakých »zásluh« si získal jako člen kabinetu Bachova, za jehož panování *byla veškerá samostatná žurnalistika v Čechách úplně potlačena.*

Hrabě Lev Thun a ministerští kollegové jeho nepotřebovali žádných upřímných a poctivých tlumočníků veřejného mínění, nejméně pak per, jež by jednání vlády a její orgánů — kritisovaly.

Titěrná domýšlivost »státníkův« těch šla tak daleko, že nestrpěli ani odchylného mínění, neřku-li nějakého upozornění nebo docela nějaké výtky, až posléze do jednoho prokázali svou státnickou neschopnost a byli donuceni rozloučiti se s vládními otěžemi.

Než i po prohlášení ústavnosti zůstaly tradice absolutní vlády vzhledem k žurnalistice v jisté míře v permanenci. *Žurnalistický podnik stal se monopolem.* Vláda vyhradila si právo udělovati povolení a udělovala je jen osobám, od kterých se nadála podpory svých vlastních snah. *Nechtěla tudíž žádných poctivých tlumočníků veřejného mínění,* *nýbrž* **žurnalistických pomocníků,** kteří by třeba proti svému přesvědčení veřejné mínění na prospěch vlády »zpracovávali«. Značnými kaucemi, insertními a novinářskými kolky, nepovolením volné kolportáže a jinými méně důležitými obmezeními stal se politický žurnál podnikem tak nákladným, že nemohl se ho odvážiti publicistický talent sám o sobě, nýbrž jen kapitalisté, kteří talenty publicistické najímali a o *směru listu rozhodovali sami.*

Za takových poměrů není divu, že žurnály nebyly tlumočníky veřejného mínění, nýbrž **vládou koncesované závody na přeorávání, ba zaorávání veřejného mínění** v tom smyslu, jak si přáli podnikatelé, kteří měli vždy jen své vlastní zájmy a na mnoze i zájmy vlády na zřeteli.

Tak také vznikly a měly podobný ráz i první české žurnály na počátku let šedesátých, toliko s tím rozdílem, že *mužové, kterýmž vláda vydávání politických žurnálů milostivě povolila,* nebyly kreatury vládní nebo polovládní, nýbrž od prvního vystoupení, (a to přes to, že v politických názorech se různili,) *stáli ve službě národa.*

Že zůstaly obtíže spojené s vydáváním politických žurnálů především vinou vídeňských vlád po dlouhá léta v permanenci i po té, když vydávání nebylo více vázáno na povolení vlády, (poněvadž kauce, insertní a novinářské kolky, jakož i zákaz volné kolportáže zůstaly v platnosti) netřeba snad ani dodávati.

Tím se stalo, že i politické žurnály české měly ráz výlučný, že byly a zůstaly jaksi privilejem jednotlivců nebo

celých sborů, a že vydávání jejich záviselo buď na přízni odběratelstva nebo když se té nedostávalo, na hmotné podpoře kruhů, jejichž zájmy list hájil a podporoval.

Na nějakou, v pravdě úspěšnou výměnu náhledů, jaká jest možná jen ve státech, kde není žurnalistika spjata okovy jako byla u nás, nebylo lze ani pomysliti. Dva, tři žurnály české byly po dlouhou řadu let *jedinými středisky*, v kterých se sbíhaly všechny paprsky politické diskuse a z kterýchž vydávána *politická hesla*, jež také — proto, že odpovídala na mnoze skutečnému veřejnému mínění — po zásluze respektována.

Do této doby spadá někdejší, ovšem jen *zdánlivá jednomyslnost národa českého v záležitostech nejen politických a národních, nýbrž i kulturních a jiných.*

Prosté a lapidarní postuláty národa, jak je hlásaly tehdejší dva, tři české časopisy politické, docházely v národě ohlasu, a ti, kdož byli již tehdá jiných názorů, spokojovali se zatím mlčky nadějí, že dříve nebo později nadejde doba příznivější.

Než již v této době, v letech šedesátých, staly se mnohé pokusy o založení časopisů *tlumočících různá jiná mínění*, než-li jaká tlumočena ve velkých žurnálech pražských a přispěti tak ku tříbení politických a kulturních názorů nejrůznějšího druhu.

Tak vzniklo a zase zaniklo několik listů v Praze a začaly znenáhla vznikati také listy, ovšem hlavně nedenní, *na venkově*, až došlo po letech — po zrušení insertních poplatků a přede vším po zrušení kauce v době nedávné — **k rozvoji krajinské žurnalistiky** v té míře, v jaké ji nenalezáme v žádném jiném národě.

Netušený rozvoj žurnalistiky české v té míře a s politickými intencemi, jež jsou zřejmy i z nejprimitivnějšího listu krajinského, najisto nebyl v úmyslu vlád národu nepříznivých; ale vše to nedá se více odčiniti a každá vláda, ba každý orgán její musí dnes s faktorem tím počítati.

Návrat k někdejším poměrům, vlastně nepoměrům, jaké byly v letech sedmdesátých nebo šedesátých nebo docela padesátých za ministerstva Bachova, v němž zasedal také hrabě Lev Thun, jest naprosto nemožný.

Ty tam jsou i doby, kdy mohli státníci rakoušští na podobného něco jen pomýšleti.

Žurnalistika stojí zde jako nezdolná falanx a žádný státník, tím méně pseudostátník ji více nepovalí. Žurnalistika může býti šikanována; ale odčiniti ji nebo komandovati není možno.

Že není ve všem všudy, jakou by měla neb aspoň mohla býti, kdyby nebyla po dnes oblažována procedurami, o jakých na př. žurnalistika konservativní Anglie nemá ani zdání, připouštíme; ale takovou, jakou právě jest, stala se přede vším jiným zásluhou vídeňských vlád, z nichž skoro žádná nemohla se pochlubiti zvláštní její přízní.

Že jest většina žurnalistiky české v tuhé, ba nejtužší oposici proti té které vládě vídeňské, není ani její vinou, aniž jest možno vykládati jí to ve zlé, dokud v boji proti vládě a jejím orgánům nepřekročí mezí zákona.

Obětavost žurnalistiky české (a to i *žurnalistiky krajinské*, kterou měl hr. Fr. Thun dne 5. října 1888 na mysli,) v *dlouholetém krutém boji za nezadatelná* a panovníky stvrzená *práva národa českého proti různým vládám vídeňským a jich orgánům*, **jest tak bezpříkladná,** že daleko vyváží mnohou vadu a mnohý poklesek nepoměrně hrubšího kalibru, nežli jak je byl hr. Fr. Thun stipuloval.

Majorátní pán na Děčíně ovšem snad neví nebo nechce věděti o **dlouholetých žalářích a nesčetných pokutách peněžních,** ku kterýmž byla *celá armáda žurnalistů českých odsouzena* — a to nikoli snad pro delikty, jež byl **on** »valné části« žurnalistiky vytknul — nýbrž proto, **že neohroženě hájili totéž,** *co předstíral hájiti sám hrabě Fr. Thun jako člen „české historické šlechty“:* **nezadatelná práva koruny české.**

Majorátní pán na Děčíně, který nemá o životních svízelích a vysilující činnosti publicistické a o lidech obětujících se službě národa nezištně až do posledních důsledností, ani zdání, ovšem také nemůže míti ponětí o tom, co taková oběť asi váží u nepředpojatých lidí u porovnání s »hrdinstvím« deklamatorů v závětří sněmovní imunity, kde jest »bojovník« v bezpečí a zatím, co venku jiní za zásady jeho strany vy-

stavuji se nebezpeči žalářů a pokut, klidně čeká, brzo-li bude povolán k nějaké funkci, aby se pokusil a dokázal, že — — —

Majorátnímu pánu na Děčíně, který nás Čechy zná snad jen dle doslechu, který snad ani nechápe, že mohou mezi námi žiti také lidé s jinými názory, než jaké byly vštípeny jemu a proto se diví, že nemiluje a necti mnohý z nás vše, co miluje a ctí on, musí ovšem také i o žurnalistice české souditi podobně; ale volati ji k pořádku neměl žádného práva prostě z té příčiny, že neměl a nemá podnes žádných toho právoplatných důkazův.

Není-li mluva českých žurnálů po náhledu hr. Fr. Thuna dostř vybranou, nelze se, chceme-li, skoro ani diviti. Mluva naše doposud ještě není ani tak vytříbena jako na př. jazyk »kulturního« národa německého, jejž hrabě Thun ovládá perfektně. Žurnalistická fraseologie německá jest znamenitá a konává svou »povinnost«, *kdykoli jde o potupu všeho, což českého jest nebo se pouze k nám Čechům hlásí.*

Důkazův toho jest statisíce, a byly doby, kdy zejména ušlechtilá žurnalistika sídelního města Vídně spílala nám den co den »na celé kolo« a kdy nám do Čech vmetla také kdysi památný úšklebek o **„knížecích klucích“** (fürstliche Buben), kterýmžto epithetem byl přede všemi jinými míněn také **tchán** *hraběte Fr. Thuna*, **kníže Karel Schwarzenberg**...

Jsou surovosti, na které se vůbec neodpovídá. A tak se stalo i tehdá...

Připomenutá surovost nepatří na účet české žurnalistiky pražské, aniž krajinské, nýbrž jest výkvětem žurnalistiky sídelního města...

V tomto vzhledě — v pouhém spílání bez jakýchkoli právoplatných důkazův — **nenáleží** *tudíž palma* »valné části« *krajinské žurnalistiky v Čechách*, nýbrž **velkoměstské publicistice sídelního města** a vůbec lidem, kteří se zachovali podobně.

Jsou sice doposud mnozí, kteří — když nic jiného — krčívají aspoň nad »krajinskou žurnalistikou« skeptické své nosy. Budiž! Každý měj si právo souditi o čemkoli, jak mu libo. Nám však, kteří nepokládáme žádný projev lidský za nedůležitý a kteří jsme české žurnalistice krajinské věnovali

po léta bedlivou pozornost, musíme dáti pravdě průchod, že přes všechny různé nedostatky, které jeví, **koná kulturní úkol svůj poctivě a svědomitě,** ba *mnohdy nestranněji* **nežli** mnohý žurnál pražský.

Když nic jiného, v žurnálech krajinských snešen jest **ohromný** material ke kulturním dějinám posledních let, o jakém jiné doby nemají ani potuchy. Kromě nesčetných věcných historických, národopisných, topografických a jiných pojednáních zachována tu potomstvu ohromná spousta lokálních a jiných drobnůstek, *jejichž cena a důležitost vysvitne teprve kulturním historikům příštích pokolení.*

I všechny ty různé boje a šrůtky osobní, celý ten chaos zdánlivě bezcenných zprávíček, klipků a podobných mají svou důležitost pro dějiny toho kterého města, po případě i samého národa, a bude jich najisto časem svým s vděkem použito. Neboť to, co zoveme na př. *Tomkovými dějinami Prahy*, není přece než-li nejsvízelnější práce založená v té oné části na nejspořejších, náhodou zachovaných dokladech. Nejsou to tedy než jaksi obrysy lapidarní a nikoli podrobné dějiny Prahy, jaké by bylo možno sepsati s použitím veškerého žurnalistického materialu, jejž má za našich dnů historik Prahy k disposici na př. *pouze jen o roce 1888*, v kterémž byl hrabě Fr. Thun pronesl svůj příkrý výrok o »valné části« žurnalistiky.

Připouštíme, že i v českých časopisech, ať pražských nebo krajinských, nebývá všechno pravda, co tam stojí, že bývá mnohé třeba i zúmyslně, tedy tendenčně přibarveno a »překrouceno«. Pravda také, že mluva všech žurnálů českých není vždycky vybranou: že padne mnohdy ostré, ba i příkré slovo, že doráží se, zejména na politického odpůrce, vášnivě a náruživě, tak že v nekrvavém boji pérem a tiskařskou černí octnou se bojující snadno v zámezí tak zvané respektnosti atd.

Avšak vše to jsou lapalie posledního řádu.

Boj vůbec, tudíž i **boj politický** *není žádnou zábavou sportsmanův pro ukrácení dlouhé chvíle.* **Politický boj** *vyžaduje celých mužů s ocelovými nervy, kteří dovedou vytrvati i v nejprudším ohni nejvášnivější, nejpříkřejší a*

nejnesalonější diskuse — ano i v krupobití invekcí a urážek.

Pro dragantová paňátka politický boj není. Ti nechť zůstanou zaobaleni v bavlnce hezky v závětří a spřádají třeba něžnou přízi ku pletení politických sítěk; ale na bojiště, kde zuřívá začasté boj tak vášnivý, že o pardonu nemůže býti ani řeči, ať se neodvažují!

Nicméně i o dragantová politická i jiná paňátka bylo u nás zákonodárci z doby absolutismu přímo vzorně postaráno.

Či nemají případných a *přesně stipulovaných paragrafů trestního zákona ku ochraně netoliko snad jen pouhé své cti, nýbrž i ku ochraně jakéhokoli poškození a mimo jiné také hmotného?*

Ano zákonodárci postarali se i o zamezení neb aspoň obmezení hanebného řemesla prolhanosti tím, že každý, koho se týče, může lživou a překroucenou *zprávu opraviti.*

Proč tedy ti, kdož se pokládají jakýmkoli způsobem uraženými nebo poškozenými, neuchylují se vždy k *„dobrodiní zákona?“*

Což pak *politickým citlivkám nestačí ani trestní zákon z doby absolutismu,* kterýmž jest tak úzkostlivě chráněna čest každého, nechť už je poctivec nebo zlosyn, jen když dovede »čest« svou před soudem buď sám nebo prostřednictvím placeného obhajce uhájiti — zákon to, v kterémž je *na ochranu zdravého rozumu* — (patrně jen z milosrdenství k »bezúčelnosti« rozumu) — *úplně zapomenuto?*

Odpověď jest na snadě...

»Napadení« byli si totiž bezpochyby vědomi *své viny* nebo *nebyli jisti svým vítězstvím před soudem a* **proto** se o ochranu zákona ani neucházeli...

A takoví lidé měli by míti nějakého práva na zvláštní nějakou šetrnost se strany tlumočníků veřejného mínění — ať již v »míru« nebo v politickém boji, v němž se začasté ani žádný pardon nedává a dávati nesmí?

Než — i v tomto vzhledě jest možno, že stalo se v žurnalistice české mnohé, co snad z toho neb onoho stanoviska nelze právě ve všem schvalovati; ale trestným vše to nebylo

a není, dokud obviněný nebyl postaven před soud, soudem tím odsouzen a dokud rozsudek nevešel v moc práva.

A podobně má se i s dalším tvrzením, po případě obviněním, jimž byl hrabě Fr. Thun dne 5. října 1888 ve sněmu českém »valnou část« žurnalistiky »poctil«.

Kdy a kde, ptáme se, bylo kterýmkoli českým žurnalistou *„taháno do bláta* **vše,** *co jest člověku svatým"* — jak byl hr. Thun sněmovníky a zároveň veřejnost ubezpečoval?

Zde ovšem nutno se přede vším optati: *Kým* jest muž, jenž *takto* mluvil a co asi — **on** pokládá za *svaté?*

Za našich dob totiž mnohým už dávno *není pranic svato.* Vše, cožkoli jest nebo co tušíme, snaží se tito lidé označiti případným názvem a takovým též epithetem. Nic více a nic méně. Pokládati něco *„za svaté"* zdá se jim býti logickým prohřešením na vlastním pojmu slova toho, jež krylo *druhdy,* jak známo, pojem zcela jiný, než-li jaký může krýti u moderního člověka s nepředpojatým názorem v svět.

Pro tento druh lidí nemá tedy slovo »svatý« než-li význam historický.

Že hr. Fr. Thun do řad těchto lidí nenáleží, — naopak že hlásí se ostentativně ku straně katolicko-klerikální, jest všeobecně známo. Z té příčiny zajisté nikoho nepřekvapilo, že hned také prohlásil, *co* **on** pokládá za svaté, doloživ, že prý »valná část« žurnalistiky *tahá do bláta* — **„i náboženství"** — *kněz* že se prohlašuje *za nepřítele lidu,* ba *ani biskup* prý štváčům *neimponuje...*

Budiž!

Hr. Fr. Thun najisto mínil jen některé *z oněch náboženství,* jež *jsou u nás zákonem chráněna.*

Než — jak jest vůbec jen možné, aby bylo kterékoli z těchto náboženství kýmkoli vůbec, neřku-li »valnou částí« žurnalistiky beztrestně do bláta taháno?

Či nekonala snad slavná c. k. **státní návladnictva,** jejichž úřadní *povinností jest v případech toho druhu zakročiti,* **náležitě svou povinnost?**

Kdy, kde a který žurnalista český, — ptáme se poznovu — byl v posledních desíti, ba dvaceti letech řádným soudem, totiž porotou odsouzen proto, že kterékoli z náboženství, jež

jsou u nás zákonem uznána, tahal do bláta? Nebo že prohlásil kněze kteréhokoli z těchto náboženství za nepřítele lidu neb proto, že mu ten který biskup neimponoval?

I vzhledem k těmto deliktům marně se v kriminalistické praxi v Čechách ohlížíme po právoplatných dokladech. V archivech trestních soudů v Čechách nebylo prodlením skoro celého čtvrtstoletí uloženo snad ani jedněch akt toho druhu.. Či může snad býti v ústavním státě něco trestuhodno, co nebylo řádným soudem dle zákona z doby absolutismu ani souzeno, tím méně trestáno?

Komu *to tedy házel hrabě Fr. Thun* dne 5. října 1888 na sněmu českém **písek do očí?**

Ve státě, v němž jest i »bezkonfessnost« neboli *beznáboženství* právoplatně uznáno, mají na jisto i tak zvaní »nevěrci« táž neb aspoň podobná práva vzhledem ku svému »nevěreckému« přesvědčení jako kterýkoli jiný »věřící« vzhledem ku svému náboženství. Nikdo nemá práva vytýkati jim nezákonním způsobem »nevěru« jejich, jako nemá nikdo práva vytýkati týmže způsobem »víru« kterémukoli z »věřících« kteréhokoli z uznaných náboženství.

Tak a nejinak nutno rozuměti zákonním ustanovením.

Nužc — a jaké poměry zavládly v tomto vzhledě v Čechách v právě minulém čtvrt století?

Náboženská snášelivost národa českého a zejména jeho intelligence jest přímo vzorná. O nějakém náboženském fanatismu ať již té neb oné věrouky nemůže býti skoro ani řeči. A nebýti fanatických jednotlivců nebo celých skupin náboženských zelotů, kteří z různých příčin propagují ostentativně vlastní svou věrouku a snaží se ji získati stůj co stůj stoupenců, nebylo by v národě českém ani potuchy o tom, že existují v Čechách přívrženci nejrůznějších věrouk.

I nejnovější proud *antisemitský* jest u nás nepoměrně slabší než-li kdekoli jinde. ačkoli nikde není k jeho rozdmychování tolik zápalné látky jako u nás, kde přidružuje se k tomu také otázka národnostní.

S jakou úctou pohlíží národ náš ku kněžím, ať již jakékoli konfese, kteří se byli jakýmkoli způsobem zasloužili o sám národ, toho důkazem jsou dějiny literatury české

a všechny vzpomínky, jež byly kdykoli kterýmkoli žurnálem o kterémkoli z kněží těch zaznamenány. Národ náš ve svém jádru zcela dobře ví, kdo byl z jeho kněží upřímným jeho přítelem a žurnalistika žádného národa nevážila a neváží si kněží, o národ český v pravdě zasloužilých, jako žurnalistika česká.

Pro doklad, jak smířlivě smýšlí se na př. i o katolickém kněžstvu českém, z něhož vyšla v poslední době celá řada ostentativních proselitů a propagandistů, v kruzích s nepředpojatým názorem v svět, uchylujeme se zase k českému *románu* z péra autora, který nikdy žádné věrouce nenadržoval a do slova napsal:

»Měl jsem příležitost seznámiti se s duchovními různých národů; ale tak výlučné stanovisko jako katoličtí duchovní v Čechách, nezaujímá tento stav nikde. Český páter katolický vůbec jest zvláštností, jaké není v celém světě. Přísný, pošmurný zelotismus jest v Čechách, pokud jsem i nyní po letech zase seznal, řídkostí; český páter, vyšed obyčejně z lidu, má pro zájmy lidu daleko více smyslu nežli jinde; český páter žije s lidem, s kterým myslí a cítí aspoň potud, pokud myšlénky a city lidu neodporují dogmatice; český páter se neuzavírá a nezahaluje gloriolou svatosti a nedotknutelnosti; on žije — výminky jsou arci i zde — skoro podobně jako jiný vzdělaný občan, netváří se licoměrně bytostí nadpozemskou, nýbrž věda, že prach a popel jest, těší se dle možnosti i ze života pozemského; slovem český páter — ale opakuji s důrazem, že jsou výminky — byl a posud jest, abych tak řekl, duchovním bonvivantem, jakých jinde pořídku . . .«

Připomenuv pak, že »všeobecná charakteristika celých stavů nikdy nemůže býti zcela případnou a úplnou, že lze vždy něco namítnouti, opraviti a doplniti,« pokračuje autor takto:

»Připomínám ještě jednou, že pronešený náhled svůj nepokládám za nezvratný a připouštím četné, tu i tam nelichotivé odchylky a výminky. Avšak pokud jsem měl příležitost katolické duchovenstvo seznati, zdá se mi, že *reformy církevní na základě nepředpojatého rozumu, že změny a opravy vzhledem k vymoženostem věd a změnám společ-*

nosti již nevyhnutelné **nenalezly by** *snad v celém světě nikde* **tak příznivé půdy,** *a nebyly by nikde s takovou ochotou a přízní přijaty,* **jako mezi katolickým duchovenstvem v Čechách.** Nikde nepociťuje se **reforma církevní ve smyslu usmíření víry** nebo správněji řečeno, **křesťanské mravouky s nepředpojatým rozumem** *jako v Čechách,* **kdež jak** známo — **zásady ryzé lidskosti** hlásány již v době, kdy o nich nebylo v celé Evropě skoro ani památky, kde mužové jako **Chelčický**« — — —

Tak neb aspoň podobně pojímá intelligentní občanstvo české netoliko duchovenstvo katolické, nýbrž kněžstvo všech ostatních věrouk v Čechách — tak neb aspoň podobně tolerantně chová se k nim i »valná část« žurnalistiky české, nechť už hájí jakékoli zásady politické a socialní.

Avšak když ten který člen duchovenstva vybočí z vlastní sféry kněžského působení, když sám vede život pohoršlivý nebo neřestný, když zapomenuv na úkol duchovního pastýře vrhá se střemhlav do víru politických bojů, kde hraje nebo chce hráti netoliko úkol pouze jen *politický,* nýbrž **politicko-***náboženský* -- potom ovšem již není více takovým duchovním, jak jsme jej byli citátem z českého románu charakterisovali, a nemůže, ba nesmí se diviti ani sám hr. F. Thun, že netoliko různé politické strany, ale i žurnalistika česká chová se k takovýmto *výstředním živlům kněžským* zcela jinak, nežli k duchovním o národ v pravdě zasloužilým.

Jednotliví kněží, kteří svolávají nebo se účastní *politicko*-náboženských *sjezdů,* kněží, kteří zakládají, rediguji nebo píší *politické* časopisy a jiné spisy tendenční, kněží, kteří zneužívají mnohdy i kazatelen k účelům politickým, nejsou více pouhými duchovními, ku kterýmž se vztahují ustanovení trestního zákona, nýbrž zcela prostí političtí palcátníci, kteří se vrhají do politického boje a nemají pražádných nároků na nějaký pardon se strany politických svých odpůrců.

Že s takovými nezachází žádná nepřátelská politická strana a žádný žurnál vůbec »v rukavičkách,« zdá se nám býti právě tak přirozeným, jako se nám zdá býti *nepřirozeným a přece vysvětlitelným* přímo nepříčetný fanatismus, s jakým právě tento druh kněží — duchovnímu úřadu zpronevěřilých

— bojuje proti všemu, cožkoli pokládá za překážku svých separatistických *politicko*-náboženských snah.

Avšak ***připusťme*, že** dopustila se a dopouští se, »valná **část« žurnalistiky** české skutečně *všech poklesků*, jež jí byly hrabětem Fr. Thunem vytknuty. Po jakém právu, ptáme se, **žádal** urozený majorátní pán děčínský, aby žurnalistika česká *zjemnila* politickou květomluvu svou, když vlastní jeho svak princ Karel Schwarzenberg ml. ve sněmu českém, tedy mezi »politickou elitou,« neostýchal se **spílati** *„božím bojovníkům“ českým* **„žhářů a lupičů,“** ba když sám hr. Fr. Thun v téže elitní společnosti politické jaksi jako mluvčí »českých konservativních kavalírů« pokládal za »diplomatické« užití o »valné části« žurnalistiky epitheta **„vlkodlaci veřejného mínění“ ?**

Než — budiž všemu tomu jakkoli, tolik jest jisto, že »valná část« žurnalistiky české jest úplně prosta všeho provinění, jež jí hrabě Fr. Thun dne 5. října 1888 spanilomyslně dával do vínku a ještě snad čekal uznání a gratulace.

Že mohly se výtky jeho týkati **»nevalné části«** t. j. **nepoměrné menšiny**, po případě **ojedinělých poblouzení** *české žurnalistiky*, připouštíme. Ale kdyby byl hr. Fr. Thun skutečně znal věci, o kterýchž tak apodikticky mluvil, nebylo by mu mohlo ujíti, že provinění takových dopouštějí se nepoměrně častěji časopisy zcela jiných politických stran, než-li které měl právě na zřeteli.

K jakému účelu bylo slov těch užito? Či snad k tomu cíli, aby se dali »vlkodlaci veřejného mínění« na povel na pokání a vzdali se ústavního práva »svobody slova«?

Úkol svobody slova v státech ústavních bývá často z různých příčin vědomě komolíván. Slýchámeť přece i za našich dnů až příliš často licoměrné stesky, že prý *svobodnější slovo* mluvené nebo tištěné — *podněcuje*, *pobuřuje* a bůh ví jaké jiné ještě neřesti páše a — *proto* že prý jest nutno svobodu slova co možná obmeziti, ba i udolati.

A přece jest úkol svobody slova nad křišťal jasný!

Úkolem jejím totiž jest, aby *každý občan* mohl úplně svobodně pronášeti svá mínění o vládě a jejích orgánech, nechť jest to vládě a jejím orgánům vhod či nic. *Vláda a její orgánové v státech ryze ústavních nemají žádného práva kontrolo-*

vati politické a jiné smýšlení občanův a **nejméně úsudky jejich o vládě a jejích orgánech.** *Kontrola ta* jest právem — **občanstva** a *jedině* **porota** může a smí pronésti svůj úsudek, srovnává-li se některý politický skutek nebo výrok kteréhokoli občana s právním vědomím národa čili nic.

Neboť — jakž medle bych mohl své spoluobčany pobuřovati proti vládě nebo jejím orgánům, kdyby spoluobčané ti pokládali vládu tu a orgány její za vzorné?

A není-li vláda ta a nejsou-li orgánové její vzorní, po jakém právu chtějí zůstati stůj co stůj u vesla a panovati v ústavním státě, v kterém má právo vládnouti jen a jen vláda s takovými orgány, kteří *vyhovují politickým názorům většiny občanstva?*

Vláda, kterou většina občanstva uznává za schopnou, a orgánové takovéto vlády nemají pražádné příčiny báti se volnosti slova, poněvadž soud lidu, — porota, — každé zneužití svobody slova proti vládě a jejím orgánům, kteří konají po zákonech přísně své povinnosti, odkáže do příslušných mezí. A ne-li, t. j. neprohlásí-li celou řadu před soud postavených politických obviněnců vinnými, jest to slavné vládě i jejím orgánům zcela zřejmým důkazem, že politický program jejich není v souhlasu s většinou občanstva a proto že jest — nikoli snad pouhým právem, nýbrž *ústavní povinností vlády* — **odstoupiti.**

Úkolem svobody slova ve státech ryze ústavních tedy jest: vládu a její orgány z nejrůznějších stanovisek nejen pouze kritisovati, ale odhalovati všechny jejich vady, nezákonní skutky, poklesky atd., ba dotírati na ni i její orgány s veškerým úsilím k tomu cíli, aby — nemá-li dostatek schopností, nebo dopouští-li se skutkův nesrovnávajících se s politickým přesvědčením většiny občanstva, *donucena byla odstoupiti a učiniti místa vládě schopnější, která má za sebou většinu občanstva.*

Úkolem svobody slova v ústavním státě tedy není: slavné vládě a její orgánům v devotní uctivosti podkuřovati, všechny jejich skutky vychvalovati nebo nanejvýše jen v jakýchsi přesně nebo nepřesně vytknutých mezích mírně a shovívavě kritisovati. Naopak! *Úkolem svobodného slova jest* **dotírati na**

na vládu a její orgány co možná nejostřeji a nejbezohledněji.

Není-li to slavné vládě a jejím orgánům vhod, pokládají-li se tím jakýmkoli způsobem v konání svých povinností obmezováni, *mohou se odvolati* **k porotě,** *aby soudcové z lidu ve při jednotlivého občana s vládou a jejími orgány* rozhodli.

A rozhodnou-li soudcové z lidu ve prospěch či neprospěch vlády, jest lhostejno.

Vláda jest povinna, podrobiti se výroku poroty právě tak jako kterýkoli jiný občan *a nemá v ohledu tom žádných jiných práv, než-li, pokládá-li se rozsudkem poroty za stiženou* — **odstoupiti.**

Občanstvo ústavních států ostatně žádného člena vlády nenutí, aby v úřadě setrval i tehdá, když jest politický jeho program nebo třeba jen nějaký názor jeho v rozporu s názory většiny občanstva; ba více — *zásada ústavnosti* klade to netoliko jednotlivým členům vlády, ale i celé vládě a všem její orgánům *za povinnost,* poněvadž v **státech ryze ústavních jest suverenním jedině národ ve své většině,** *a nikoli vláda nebo některý její člen, nebo docela některý podřízený její orgán.*

Tak bylo, jest a bude bohdá i nadále ve všech v pravdě ústavních státech, kde slavné *vlády* a *její orgány* nejsou *ničím jiným,* **než-li služebníky suverenního národa,** *který má oproti nim* **veškerá** práva, *kdežto oni oproti národu* **nemají než-li povinnosti.**

Nechce-li někdo v ryze ústavních státech povinnosti ty vzhledem k národu převzíti a poctivě konati, národ ho k tomu nenutí. Můžeť zůstati pouhým občanem a těšiti se jen ze svých *občanských práv,* které jsou ve státech v pravdě ústavních, když snad právě ne cennější, tedy najisto nepoměrně příjemnější, než-li těžké povinnosti vlády a jejích orgánů.

Ve státech *neústavních* naopak osobuje sobě vláda, jak známo, buď všechna nebo skoro všechna práva a snaží se všech možných povinností netoliko zhostiti, nýbrž veškerá

práva, jež jsou v ryze ústavních státech vyhražena **občanstvu**, co možná stlačiti na minimum nebo je potlačiti úplně.

V takových státech ovšem není suverénním **národ ve své** většině, nýbrž *vláda*, která pak z práv, jež si byla osvojila, přenechává začasté *i nejposlednějším orgánům svým* takovou moc, že mohou jednati *více méně libovolně*, **čímž** mění se stát původně pouze snad jen neústavní **ve stát** *více méně* — **despotický**.

V době, kdy hrabě Fr. Thun pronesl svá **příkrá slova** o »valné části« žurnalistiky, ovšem nepůsobili **„vlkodlaci veřejného mínění“** ve státě despotickém, aniž absolutním. A poněvadž i sám hr. Thun nebyl tehdá než-li prostým **občanem**, kterého nechránil jako c. k. vládní orgány **žádný výlučný** paragraf trestního zákona, a neměl vzhledem **k žurnalistice** jiné moci, než-li kterýkoli jiný jednotlivý poslanec, zůstaly **poměry** v »republikánské obci vlkodlaků veřejného mínění«, *právě jen takovými, jakými byly — před tím* . . .

»Valná část« vlkodlaků veřejného mínění konala **totiž** i na dále *svou povinnost* **po svém** *přesvědčení* a nikoli po přání hraběte Fr. Thuna. »Zneužívala« moci své, »lhala« a »překrucovala«; politického odpůrce »napadala, zostouzela a podezřívala«: každého, kdo se opovážil vymknouti z **objetí** běžných hesel, »stavěla na pranýř a hmotně ničila.« **Ano** — ona i nadále »tahala do bláta vše, co jest člověku **svatým** — i náboženství«: prohlašovala »kněze za nepřítele lidu,« ba »štváčům« těm »ani biskup — neimponoval« . . .

A **facit** *veškerého toho* **„řádění“** byl, že prodlením dalších šesti, ba sedmi roků nebyl snad ***ani jediný „vlkodlak veřejného mínění“*** pro kterýkoli z deliktů těch **právně** usvědčen a **porotou** — *odsouzen* . . .

Slavná státní návladnictva a slavná policie sice **občas** to ono číslo některého žurnálu konfiskovaly, slavný **c. k. soud** konfiskaci potvrdil a — **tím** *bylo vše odbyto*. **Avšak mezi** delikty, pro které bylo konfiskováno, **deliktův**, ***z kterýchž*** *byl hrabě* ***Fr.*** *Thun* dne 5. října 1888 ***„valnou část“ žurnalistiky*** *obviňoval, takměř* **nebylo** . . .

A **proto,** že »valná část« žurnalistiky české pro žádný nebo skoro žádný z vytknutých deliktů c. k. orgány vůbec ani stíhána nebyla, neřku-li aby byla porotou odsouzena;

proto, že od zahájení »éry ústavní« s napjetím veškerých sil bojovala proti všem oněm c. k. vládám a jejím orgánům, kteří se stavěli na odpor reaktivování státního práva českého a byli jednou z hlavních překážek, že nestalo se do dnes skutkem, co byl J. V. císař František Josef I. pronesl již v dubnu roku 1861 k deputaci zemského sněmu českého, (jejímiž mluvčími byli hrabě Albert Nostic a J. Em. kardinál arcibiskup Bedřich Schwarzenberg,) když pravil *po česku*: **„Dám se korunovati v Praze „za krále českého“;**

proto, že od okamžiku toho až po dnešní den usilovala »valná část« žurnalistiky české o to, aby zavládly v Čechách aspoň poměry, jak nám jsou zákony zaručeny: aby totiž ve všem šetřeno bylo *rovného práva* jazykového, aby do úřadův (ať již nižších nebo vyšších a nejvyšších,) nebyli dosazováni úřadníci obou zemských jazyků neznalí a s poměry neobeznámení atd.;

proto, že kárala a tepala vše, co po svém přesvědčení pokládala za nezákonní a nespravedlivé; že zasazovala se o to, aby **svoboda slova a tisku,** *právo spolčovací a shromažďovací atd.* nebyly pouze právy na papíře, nýbrž aby byly interpretovány a vykonávány právě jen tak, *jak znějí* t. j. aby na př. v záležitostech politických, zejména tiskových nerozhodovali c. k. orgánové, nýbrž soudcové z lidu atd.;

proto, že pracovala k tomu, aby v úřadech, ať již vládních nebo samosprávných, zasedali mužové práva a neúhonné poctivosti, mužové všestranně vzdělaní a obory činnosti své úplně ovládající, krátce *síly nejzdatnější*, od jejichž působení *jediné* lze se naditi správného řízení veřejných záležitostí;

proto, že vzpírala se ze všech sil veškerému tlačení se do popředí neschopných ctižádostivců, mužův nekalé pověsti, hamižných sobců a jiných společenských a politických »trubců«, kteří *neměli na zřeteli zájmův národa*, nýbrž jen zájmy své vlastní; že kárala a potírala politické i společenské neřesti všeho druhu; že *neohroženě vystupovala i proti mocným* a **nejmocnějším,** když shledala, že nekonají

svých povinností, a nelekala se **ani nejtěžších trestů žalářních**, *když šlo o zájem národa*;

proto, že »valná část« žurnalistiky české s obdivuhodnou rázností, vytrvalostí a obětavostí zasazovala se všemi zákonnými prostředky o to, **aby politický program národa českého** — *federativní zřízení říše rakouské a zároveň státní právo české* — **staly se skutkem;** *aby v Čechách zavládly* **poměry ryze ústavní** *na základě zákonův vypracovaných zástupci národa, volenými na základě spravedlivých volebních řádů* neboli krátce: aby i v Čechách **konečně** zavládly aspoň takové poměry jako od r. 1867 v Zalitavsku — **proto** snad »poctil« hrabě Fr. Thun (**kterýž sám** o sobě prohlašoval, že jest taktéž stoupencem federace a zastance státního práva českého atd.) »valnou část« **žurnalistiky** »**vlkodlaky veřejného mínění**?«

Po našem náhledu nebylo »valné části« **žurnalistiky** české přiloženo *nejnepřípadnějšího epitheta nad toto.*

Možno-li v Čechách vůbec o nějakých »**vlkodlacích**« mluviti, zdá se nám, že nutno jich hledati zcela jinde **nežli** ve »valné části« žurnalistiky české.

Nekavalírský název »**vlkodlaci**« náleží po našem náhledu nepoměrně spíše *oněm živlům v Čechách,* kteří po celou dobu »éry ústavní« využitkovávali dosavadní volební řády na svůj prospěch a v neprospěch národa českého; **oněm** politickým chameleonům, pomocí kterýchž o volbách do sněmu nebo do říšské rady *každá vláda a každý systém vládní v Čechách vítězívaly;* oněm bezcharakterním politickým **renegatům**, kteří z nejhrubšího egoismu volívali brzo s tou, **brzo** s onou vládní stranou a *vždycky rozhodly vítězství vládní strany,* ať už byla vláda jakoukoli, a kterýmž mimo jiné **živly** náleží hlavně *smutná zásluha*, že poměry, vlastně **nepoměry** v Čechách nebyly až dosud urovnány cestou ústavní...

Neboť tam, kde dle volebních řádů do parlametův po třicet pět roků rozhodovala vždy jen nepatrná **hrstička** politicko-socialních chameleonů, nelze na řešení poměrů právních a především statoprávního poměru, jakým jest na př. ***panovníky rakouskými slavně uznaný*** **státoprávní poměr mezi**

dynastií a národem českým — ústavní cestou ani pomysliti...

A poněvadž tento druh politických oblud není v řadách »valné části« žurnalistiky české, nýbrž výhradně jen **v kurii velkých statků**, náleží epitheton »**vlkodlaků**« nepoměrně spíše oněm *politickým chameleonům* a renegátům **z kurie velkých statků,** kteří o volbách do zemského sněmu a říšské rady volívali *jednou tak, jednou onak; ale vždycky s vládní stranou* a **rozhodovali** tak **vítězství každé vlády,** — **ať již byla jakoukoli**...

* * *

Nad jiné zdá se nám býti charakteristickým, že hrabě Fr. Thun jako člen klubu konservativního velkostatku« o všem tom, čeho jsme se byli právě jen letmo dotkli, nezdál se míti dne 5. října 1888 ani zdání a že jako »stoupenec« federace a »zastance« státoprávního programu českého prohlásil za nejhlavnější překážky ústavního urovnání poměrů v Čechách dva *zcela jiné živly:* »výstřední« prý *»valnou část« žurnalistiky* a ještě výstřednější prý politické štváče mezi — **učitelstvem.**

Avšak týž hr. Fr. Thun v jiné řeči sněmovní pravil, že může míti člověk o mnohém *zcela jiný náhled* nežli jiní lidé, a proto dovolujeme si o tom, co pravil on, míti i my náhled — poněkud odchylný.

Na sklonku r. 1869, (tedy krátce po té, když si byl nynější c. k. místodržící v království českém hr. Fr. Thun odbyl svou občanskou povinnost jako jednoroční dobrovolník u kavalerie a doposud snad ještě neměl ani zdání, že vstoupí někdy do řad státníků rakouských,) žili totiž v Čechách lidé, po případě »vlkodlaci veřejného mínění«, kteří byli *o příčinách,* pro které nebylo lze v Čechách docíliti »urovnání poměrův cestou ústavní« — *zcela jiného náhledu* nežli hr. Fr. Thun dne 8. října 1888.

Před čtvrt stoletím byly totiž *»bez nás pro nás«* sdělány známé Hasnerovy **školní zákony,** jež nynějšímu c. k. místodržiteli jako předsedovi zemské školní rady umožňují

v záležitostech školních tak mnohé, co *nenáleželo* **druhdy do** právomocnosti c. k. místodržitelství.

U nás v Čechách, kde hlavně iniciativou »české historické šlechty« holdováno v tu dobu »pasivní politice«, při čemž oposiční »státníci« stoicky dívali se na persekuci českých »vlkodlaků veřejného mínění« a občanstva, jež se exponovalo, vydáno — a sice taktéž hlavně iniciativou »české historické šlechty« — **heslo,** aby byl »trpný odpor« přenešen i na nové zákony školní a aby -- **nebyly** *konány volby do různých školních rad.*

Valná část českých »vlkodlaků veřejného mínění« **heslo** to akceptovala a dopomohla mu v brzku k takové platnosti, **že stalo se heslem takořka veškerého občanstva a — učitelstva českého.**

Následek byl přirozený. Volby do různých školních rad prostě nekonány a veškerá vyzývání a naléhání se strany c. k. vládních orgánů odmítána s tak jednomyslnou a zároveň demonstrativní okázalostí, že uváděna tím vláda vídeňská do největších rozpaků.

Nevědouc si rady uchýlila se vláda z počátku prostřednictvím svých orgánů k vyhrůžkám, pak k repressaliím a konečně k prostředku nejkrajnějšímu: **k persekuci učitelů,** *kteří se voleb do školních rad nesúčastnili nebo jiných nabádali,* aby nevolili.

Přirozenoť, že »valná část« českých »vlkodlaků veřejného mínění« ujala se s veškerou rázností vlasteneckých učitelův, vládou a jejími orgány stihaných a sesazovaných, a že — právě proto, že nerozhodovali v tu dobu o projevech občanstva c. k. orgánové, nýbrž jako ve všech ryze ústavních státech výhradně jen soudcové z lidu — rozpisovala se o slavné vládě a c. k. orgánech **poněkud jinak,** nežli později, když zaveden všeobecně »vynález« někdejšího státního návladního vídeňského, Lienbachera, tak zvané **„objektivní řízení“, tak** že o projevech tiskem rozhodovali zase **jen c. k. orgánové pouhými konfiskacemi.**

A tu se stalo, že jeden z českých »vlkodlaků veřejného mínění« a sice abychom tak řekli, jeden z »nejvlkodlakovitějších,« jehož ostré a poctivé péro publicistické směle možno

porovnati s pérem nejproslavenějšího publicisty českého, Karla Havlíčka, napsal článek nadepsaný „**Persekuce učitelstva,**“ **který** učinil nejen po svém otištění, nýbrž i později, když stal **se předmětem** soudního stihání, přímo sensaci.

Muž ten, nyní skoro úplně zapomenutý, dřímá již od **r.** 1874 — tedy déle dvaceti roků nedaleko rovu proslaveného pěvce »Kytice«, Karla Jaromíra Erbena, v zákoutí vymírajícího někdejšího hřbitova malostranského u Košíř, a za našich dnů již sotva několik lidí ví, že napsal článek, o němž rozepsaly se časem svým skoro všechny listy pražské i vídeňské, zejména **vládní** a **polovládní,** z nichž některé jako **na př.** sám místodržitelský list pražský nadepsaly své odpovědi, po případě polemiky neobvyklým titulem:

„C. k. darebáci."

Článek »Persekuce učitelstva«, jenž dal podnět k článkům a polemikám s nadpisem »C. k. darebáci,« vytištěn byl v »Nár. Listech« dne 21. listopadu 1869. Slavné c. k. státní návladnictvo a slavný c. k. zemský jinak tiskový soud učinily ihned přiměřená opatření k soudnímu stíhání vinníka. V redakci, v tiskárně, v administraci, v bytu odpovědného redaktora, ano i v bytu ředitele tiskárny vykonány soudní prohlídky. Pátráno po rukopise, kterýž však nenalezen, poněvadž rukopisy všech vůbec jen poněkud »podezřelých« článků a zpráv hned po vysázení ničeny.

Zavedené předběžné vyšetřování, o kterémž kromě odpovědného redaktora vyslechnuta celá řada členů redakce a tiskárny — jako domnělí *spoluvinníci*, nevedlo ke kýženému cíli.

Spisovatel článku »Persekuce učitelstva« nevypátrán a tak nezbylo státnímu zastupitelstvu, než-li podati žalobu pouze na odpovědného redaktora, kterýmž byl tehdá spisovatel tohoto spisu.

Nám tedy a *našemu obhajci*, nyní také již dávno mrtvému dru. Antonínu **Čížkovi** připadl úkol hájiti oproti žalobě c. k. státního návladnictva pražského článek jednoho z nejobratnějších a nejpoctivějších publicistů českých — **Františka Kořínka** — před pražskou porotou.

Závěrečné líčení provedeno dne 27. ledna 1870, a my jen ještě dodáváme, že z osob, jež při něm spolupůsobily jako

c. k. orgánové, *není již ani jediný na živě, z osmnácti svědků,* kteří byli k líčení předvoláni, jen **dva** a z *dvanácti porotců,* pokud jsme mohli zjistiti, **tři.**

Státní zastupitelstvo žalovalo redaktora J. *Arbesa,* že otištěním úvodního článku »**Persekuce učitelů**“ v č. 322 »Nár. Listů« ze dne 21. listopadu 1869 spáchal přečiny dle §§. 300, 488, 491 a přestupek dle § 496 tr. z.

Obhajcem obžalovaného byl dr. Ant. *Čížek.* Soudu předsedal místopředseda zemského jinak tiskového soudu *Košín,* přísedícími byli radové *Němec* a *Landa.* Obžalobu přednesl substitut státního návladnictva *Dobbl.*

Síň porotní byla přeplněna. Za porotce vylosováni: Lud. *Svertásek,* Václav *Mašek,* Josef *Koltek,* Antonín *Nebeský,* Karel *Entz,* Vendelín *Motll,* Václav *Liska,* Jan *Nejtek,* Josef *Čermák,* Vilém *Lakot,* František *Maisner* a František *Svoboda.* Vyjma K. Entze, kerýž přísahal německy, skládali všichni ostatní porotcové přísahu jazykem českým.

Z obžaloby vyjímáme:

»Periodický časopis »Národní Listy«, za redakcí J. Arbesa v Praze vycházející, podal v čísle 322 dne 21. listopadu 1869 vyšedší článek: »Persekuce učitelův« nadepsaný, v němž se dí:

»Žijeme v Jiříkově vidění. A tak to nyní v Rakousku vyhlíží, že by vlastně nynější »liberární éra« měla se zváti »*érou kanibální*«. Neboť *s takovou bohomrzkou* **brutálností** *nenastupováno již ode dvou let proti našemu národu,* jako za doby této nejnovější, která co do řádění rovné sobě nemá v análech historických.

Pochopujeme. Během posledních desíti let *vypráskána jest vláda rakouská z Italie a různí její* **c. k. darebáci** *přestěhovali se odtud k nám do Čech,* aby zde »sloužili« dále.

Item *vypráskána jest vláda rakouská z veškeré Translajtanie* a opět se *různí její* **c. k. darebáci** *přestěhovali odtud* k *nám do Čech,* kdežto pod jménem »*Uhrův*« nyní slouží zase. Item *vystěhovala se již i z Haliče celá armáda* **c. k. darebákův** *a posláno jich opět do země české zaslíbené.* Tak se stalo, že ty **největší c. k. pijavice** z polovice dřívějších zemí rakouských *octly se během desíti let mezi*

námi, aby zde opět vynahradily, co jinde pro zvláštnost poměrův vykonati nemohly.

Pochopujeme. Onano strana, která si v poslední době přibrala jméno »ústavověrné«, doklepává poznenáhlu na svou vlastní nešikovnost a na nemožnost poměrův. ***Jsou to ty nejhorší zuřivci mezi německým a židovským národem.*** **Doktorové** Herbst, Giskra a Hasner na jedné a dr. **Schütz, Raudnitz** a Winternitz na druhé straně jsou jejími **předními representanty**: individua to vesměs, která jenom v **Rakousku na čas** mohla k vládě se dostat — v Rakousku zajisté, **které na** svůj vlastní marasmus ode dávna již postonává a spásu najíti doufalo již i u *drydáčníkův.* Než krásní dnové Aranjuezští, *panství totiž daremné té kliky* »ústavověrné«, **béře** vůčihledě za své a vůdcové její pomýšlejí již od lonska na to, *aby bez pomsty neodstupovaly*; nemohouce pak **proslaviti** se co Leonidové, hodlají aspoň jako Herostratové zanechati trvalé po sobě jméno — *a pomsta jejich* ***zasáhnouti má*** *národ náš český*, **poněvadž právě on největší a skoro jedinou je příčinou, že ta holota bude muset vyklidit se.**

Nejdříve pronásledováno u nás **žurnalistiku a žurnály**, a jak ji opatřeno, *o tom svědčí přeplněné c. k.* ***kriminály;*** pak se sáhlo *i na neodvislé občanstvo,* ***které v mnohých*** *obcích do jednoho již člověka pokutováno a* ***odsouzeno*** *jest.* Nyní přišla zase řada na **vlastenecké učitelstvo naše.**

Případ, který se stal nejnověji v **Lounech,** kde ***propustila*** *vláda městského učitele na tamější škole* ***hlavní,*** **poněvadž nevolil do c. k. okresní rady školní,** ***není prvním*** *svého druhu a nebude také posledním.* Na kolik víme, **jedná** se ještě o mnohých jiných učitelích, tak že ***persekuce učitelův*** *slibuje býti* **tak brutální, tak ukrutnou, tak bezohlednou a tak kanibalskou,** *jako byla persekuce* ***našich*** **žurnalistův a občanův.** Dva soudy náhlé pracují nyní v Rakousku: jeden v Dalmacii a druhý zde v Čechách; ***onen staví*** *šibenice a věší povstalce a tento svrhuje učitele* ***a vrhá je*** *do prohlubně hmotné bídy zoufalé,* aby v ní *oni* ***a rodiny*** *jejich poznenáhla zahynuli;* v Dalmacii **prohlášují ortele** vojenští auditoři a vykonává je kat: u **nás prohlašuje ortele**

c. k. zemská rada školní a *službu katův odbývají c. k. okresní hejtmané.* Kdyby se nás někdo ptal, kterému z těch obou soudův dali bychom přednost, řekli bychom bez obalu, že onomu dalmatskému, který v jedné minutě odpravuje nešťastníka z tohoto světa na onen, kdežto c. k. zemská školní rada svrhujíc učitele odsuzuje je k dlouhému moření nouzí a hladem.

Hlavními osobami v této nejnovejší persekuci u nás jsou dle všeho dr. Grohmann a školní rada Pátek zde v Praze; na venkově pak c. k. okresní hejtmané všelijací, mezi nimiž jsou tak vzácné figury, že jim přísluší důstojné místo v historii Rakouska starého, *onoho Rakouska totiž, které druhdy za jediné povolání své mělo mořiti a umořovati národy, ssáti a vyssávati z nich krev a peníze a* **dělati z nich otroky tělesné i duševní.**

Dr. Grohman je člen německého kasina a patří mezi onu třídu »ústavověrných«, kteří k vůli ústavě, recte k vůli německému panství u nás — kdyby mohli — šibenicemi a prachem i olovem proti nám a národu našemu bez rozmyšlení zakročili by.

Znáte-li pak Pátka? Bydlí v nejbližším sousedství redakce naší. Žádáme upřimně každého občana našeho, aby jsa v Praze aneb přijda sem, neopomenul dát si ho ukázati. Je to *prachtexemplář c. k. rakouského rady školního.* Hluboká i namáhavá studia nezmořila jej, o čemž svědčí dobře vykrmený břich jeho, pro kterýž u našich učitelů zve se »tučným čtvrtkem«. I pověst tomu nasvědčuje.

Když zajisté svého času suplovat měl na hlavní škole brněnské, propustil jej tamější ředitel pro neschopnost a ejhle! u nás jej učiněno školním radou a inspektorem všech národních, hlavních i realních škol. —

O mrzké nespravedlnosti, která se na učitelích našich právě nyní páše, chceme pomlčeti, neboť *kde* **nízká msta, kde prostá rozhoduje zuřivost,** *kde se ústavnost snižuje* **na prodajnou kuběnu,** tam by vážné slovo hříchem bylo. Kdo ještě nyní neotevřel očí, ten ať zůstane slepým do skonání, nebude ho škoda.

Vláda, jak vidět, trošťuje se tou samou blbou nadějí, kterou měla i v loni, nastupujíc **persekuci proti žurnalistice.** Má opět za to, že *zuřivou ukrutností nažene našemu národu strachu*; neboť nejnovější persekuce učitelův neděla se opět pro nic jiného, nežli »pro strach židovský.« Obecní a okresní zastupitelstva a všichni lidé neodvislí spáchali by hřích na národě, kdyby dali tomu strachu židovskému jakkoliv u sebe místa.

Vůči persekuci učitelův provoláváme proto zcela určitě a chladně: »Kdybyste třebas všechno učitelstvo vyhnali, odsadili, znuzili, ožebračili a umořili — Váš školní zákon neprovedete u nás přece!«

Příčinu k tomuto článku podalo propuštění pana Viláka, učitele na hlavní škole v Lounech, c. k. zemskou školní radou v Praze na p. Viláka vynešené a c. k. okresním hejtmanem v Lounech vykonané a poněvadž pak *učitel Vilák byl propuštěn ze svého úřadu školského proto, že nejen sám zdráhaje se voliti do místní rady školní, i jiné soudruhy své, by od volby upustili, přemlouval,* broje tak proti zákonu o dohlídce ku školám, *postavil se na stranu oposice české,* která také provedení tohoto zakona všemožné překážky strojí, pročež se ho časopis »Národni Listy« pro domnělé bezpráví jemu učiněné ujímá a to způsobem neobvyklým, v tiskopisech až dosud neslýchaným, že se totiž *orgánům vládním, kteří z povinnosti úřadu svého* Viláka z učitelství propustili právě za příčinou tou, jakož i **státnímu úřadnictvu rakouskému vůbec nadává c. k. darebáků, c. k. pijavic,** které se octly v Čechách, aby zde sobě vynahradily, co jinde pro zvláštnost poměrův vykonati nemohly, *holot,* jež se na národu českém mstí, pak že se propuštění Vilákovo *za mrzkou nespravedlivost prohlašuje,* ku kteréž orgány vládní *nízkou mstou* neb *sprostou zuřivostí* svésti se daly.

Nebude zajisté nikoho, kdo by o tom ještě pochybovati chtěl, že se tímto haněním vládních orgánů, kterým se jim věci i nejhorší za vinu dávají, (!) čtenářstvo k nenávisti k nim, co se týče vedení úřadu jich, popuzuje, že se tím **veškeré c. k. úřadnictvo** *viní z činů nepočestných a nemravných,* vlastností opovržlivých a i ze smýšlení opovržlivého, jemuž

se mimo to hanebně nadává a že tedy »záleží«(!) v článku »Persekuce učitelův« skutková povaha přečinu proti veřejnému pokoji a řádu v čl. 300 tr. z. naznačeného a dle čl. 305 tr. z. trestného, jakož i skutková povaha přečinů proti bezpečnosti cti v čl. 488 a 491 tr. z. naznačených a vedle čl. 493. tr. z. trestných, jakož i konečně přestupku v čl. 498 tr. z. vytknutého a vedle téhož článku trestného.

Jestliže trestný čin spáchán byl tiskopisem, jest mimo jiné osoby v periodických tiskopisech vedle čl. 7 a 229 tr. z. redaktor vinen týmž přečinem, jakož i mimo to dle zákona z 15. října 1868 č. 142 ř. z. jest odpověden ze zanedbání pozornosti takové, kteréž, kdyby byl dle povinnosti své šetřil, přijetí článku obsahu trestuhodného bylo by se zamezilo.

Odpovědný redaktor »Nár. Listů«, J. Arbes, jenž odpovědnost za článek ten na se béře, neseznal, že článek ten, než jej do tiskárny dal, četl, však dle způsobu »Národních Listů« a dle stvrzení spolupracovníků redaktor všecky rukopisy čte a pak teprve do tisku dává. Musí se tedy za to míti, že J. Arbes i v tomto případu přispěl k otištění a uveřejnění článku svrchu jmenovaného a že tak vedle čl. 5 a 7 tr. z. spoluvinným se stal činů trestných svrchu naznačených. Proto podává nížepsané c. k. státní zastupitelství žalobu na J. Arbesa, odpovědného redaktora časopisu »Nár. Listy,« obviňujíc jej, že otištěním a uveřejněním článku »Persekuce učitelův« v čísle 322 »Národních Listů« dne 21. listopadu 1869 vyšedším, »dočinil«(!) přečinu proti veřejnému řádu a pokoji v čl. 300 tr. z. naznačeného a dle čl. 305 tr. z. trestného, pak přečinů proti bezpečnosti cti, v čl. 496 tr. z. vytknutého a dle téhož článku trestného, aneb pro případ, že by činů týchž za vinna uznán nebyl, že alespoň zanedbal pozornost takovou, které, kdyby byl dle povinnosti své užil, přijetí článku trestného do jmenovaného tiskopisu by se bylo zamezilo, že se totiž dopustil přestupku v čl. III. zákona z 15. října 1868 č. 142 naznačeného a dle téhož článku trestného.«

Po přečtení obžaloby čten závadný článek. K otázce předsedově, kdo článek psal a do tisku dal, odpověděl obžalovaný, že rukopisu před vytištěním nečetl; ale jako redaktor

že béře na sebe odpovědnost za jeho obsah, poněvadž tak zákon o tisku káže.

Na to hájil se redaktor Arbes následovně:

Pánové! Po páté stojím dnes před soudem porotním a po páté vidím se nucena, upozorniti na vady obžaloby. Četl a slyšel jsem sice v síních tohoto soudního domu *několik set obžalob* pražského státního zastupitelstva; avšak *tak nejasné, tak neodůvodněné a neoprávněné obžaloby* ještě jsem nečetl a neslyšel, jako je žaloba, z které se mám dnes před vámi zodpovídat.

Vizme, jak počínalo si státní zastupitelstvo při sdělání obžaloby!

Původně shledalo v článku »*Persekuce učitelův*« povahu pouze jediného *trestního skutku* a sice přečinu čl. 300 tr. z., a pro přečin ten pátráno také po rukopise a zavedeno se mnou předběžné vyšetřování.

Avšak jak jsem se podivil při dodání mi obžaloby, když jsem shledal, že státní zastupitelstvo nežaluje mne pouze pro *jeden* přečin, nýbrž pro tři přečiny a jeden *přestupek*, tedy pro čtyry *trestné skutky*.

Proč se tak stalo, nevím; avšak státní návladnictví kalkulovalo velmi chytře. Myslelof si nejspíše: Čím více trestných činů, tím nesnažší je hájení. Nebude-li redaktor odsouzen pro *jeden* přečin, může se to státi pro *druhý* nebo *třetí*, a nebude-li odsouzen pro žádný z těchto přečinů, *zbývá nám ještě — přestupek*.

Šířiti slov o tom nebudu. Z pouhého fakta je patrno, *že si státní zastupitelstvo založilo obžalobu svou na základě velmi pohodlném a širokém*, upotřebivši za podstavec i přestupek, o němž však, mimochodem řečeno, každý ví, že nenáleží po zákonu před soud porotní.

Státní zastupitelstvo toho však nedbalo. Co mu do toho, že *zákon výslovně praví*, že před soud porotní náleží *pouze* přečiny a zločiny? Státní zastupitelstvo potřebovalo hodně mnoho paragrafů, a proto pustilo se zřetele i zákon a žalovalo i pro přestupek.

Vizme však dále. kterak jest obžaloba sdělána!

Obžaloba sestává z devíti *foliových stran* a *jenom* na **jediné** *stránce*, obsahující 33, pravím *třicet tři řádky*, nalezá se **„odůvodnění“** obžaloby; ostatní jest skoro celý článek a *několik frází*, jež nalezají se v každé obžalobě vůbec.

Třicet tři řádky tedy dostačily veřejnému žalobníkovi k *opodstatnění žaloby!* Dostačí-li to však po zákonu a soudnému člověku, nechci zde zkoumati a obrátím raději zřetel k tomu, **jakým způsobem** je žaloba motivována.

Státní zastupitelstvo praví, že příčina k sepsání článku zavdalo suspendování lounského učitele pana Vitáka, kterýž prý byl »propuštěn« ze svého úřadu školského proto, že *nejen sám zdráhaje se voliti* do místní rady školní, — pravím, že stojí v obžalobě **„zdráhaje se voliti“** — i jiné soudruhy své, aby od volby upustili, přemlouval, **broje tak** *proti zákonu o dohlídce ku školám* a postavil se na stranu oposice české.«

Pánové! *Lepšího důvodu* pro **nepodstatnost** *své obžaloby státní zastupitelstvo najíti nemohlo*, jako je tento.

Opakujme si ještě jednou příčiny, pro které byl pan Viták propuštěn! Byl propuštěn proto, že *zdráhal se* voliti a že jiné přemlouval, aby nevolili.

Táži se vás, pánové: *Je to nějaké provinění*, **zdráhati se** *v konstitučním státě* — **voliti**? *Jest to nějaké provinění, říci někomu:* **„Nevol!“**? Jsem jist, že byste se za takovou konstituci jako svobodní občané slušně poděkovali.

Já vyzývám však i přítomného **státního žalobníka,** *aby nám udal* **jediný paragraf** *v zákonech rakouských, kterým se voličům* **rozkazuje,** *že voliti musejí!*

Voliti jest **právo** a *nikoli* **povinnost;** volití *mohu*, chci-li, a však *nemusím*, když *nechci;* ano, ani *krutý zákon Bachův neobsahuje žádného nařízení tohoto druhu.*

Pan *Viták nespáchal tedy* **žádného činu trestného** a jelikož přes to vše byl suspedován, **stalo se mu bezpráví —,** nikoliv »domnělé«, jak státní zastupitelstvo v obžalobě praví, **nýbrž bezpráví skutečné.**

Dejme však tomu, že by byl p. Viták zdráháním se voliti skutečně spáchal nějaký trestný skutek, naskytá se otázka,

zdali c. k. orgánové, kteří p. Vitáka sesadili, měli ***tenkráte již*** práva k suspendování čili nic? — Odpověď je prostá: **„Neměli!“** Měli-li nějakého práva k tomu, *musí býti právo to zřejmě vytknuto v některém zákoně.* — Přítomný ***státní žalobník*** co znatel zákona musí vědět, v kterém zákoně, **kterým paragrafem**, kterým c. k. orgánům a ***kdy*** právo suspendování přísluší, a *proto vyzývám jej zřejmě,* aby **nám udal zákon i paragraf k tomu se vztahující!**

Vraťme se však opět k obžalobě!

V obžalobě praví se dále, že »N. L.« ujímají se **v článku** zažalovaném pana Vitáka »způsobem ***neobvyklým, v tiskopisech*** *až dosud neslýchaným a že státnímu úřadnictvu* **vůbec** *nadává se „c. k. darebáků a holot“.*

Tak aspoň stojí v obžalobě. *Lituji, že* ***státní zastupitelstvo*** *dalo se zde svésti k výroku,* **jehož nemůže a nikdy nebude moci dokázati.**

Praví, že se nadává, a kdo by nechtěl důkazů, **možná** že by tomuto výroku také uvěřil. Náhodou ale **věc ta má** jakýsi háček; neboť obé *jest pouhý* **výmysl státního zastupitelstva.**

V článku *nenadává se* úřadnictvu rakouskému **vůbec** *ani slůvkem,* v článku *mluví se pouze* **o různých c. k. darebácích.** *Mluviti o různých a* **skutečných** ***darebácích*** **a nadávati** *poctivému a pořádnému* ***úřadnictvu*** **„c. k. darebákův“**, *je tak veliký rozdíl, že jej zajisté jen* ***státní zastupitelstvo*** *pražské může přehlídnouti.*

Rovněž tak nenadává se v článku ***veškerému*** úřadnictvu rakouskému »holot«, *neboť epitheton to patří v* ***článku*** **někomu jinému,** nežli úřadnictvu vůbec.

Patrno z toho, že si pan státní zástupce učinil **věc velmi** pohodlnou. **Vymyslil** *si totiž něco a dal do obžaloby,* ***že se to*** *nalezá v zažalovaném článku.* Výmysl ale není **žádný důkaz,** a proto jsem jist, že na to od nikoho nebude vzat **zřetel.**

Přejdu nyní k ostatním trestným činům za **vinu mi** kladeným. Státní zastupitelstvo učinilo si to ještě **pohodlnější,** ba neskonale pohodlné s ostatními přečiny a s **přestupkem.**

Praví totiž *zcela naivně:* »Nebude zajisté **nikoho, kdo** by chtěl pochybovati, že mimo povahu skutku **čl. 300 tr. z.**

spočívá v článku povaha skutku přečinů proti bezpečnosti cti dle čl. 488 a 491 tr. z. a přestupky čl. 496 tr. z.

Pánové! Vůči takovéto *přímo protizákonní argumentaci státního zastupitelstva* přestává veškeré hájení se. Něco podobného nenalezl jsem ještě v žádné obžalobě. Urazil prý jsem někoho, někomu jsem ublížil na cti. *Komu* však a **jak**, *o tom není v obžalobě ani zmínky.*

V článku mluví se asi o dvanácti osobách zejména. **Kterou** jsem tedy urazil? Státní zastupitelstvo to neudalo; *možná, že to* **samo ještě neví,** právě jako to nevíte ani vy, pánové, ani sl. soud, ani můj pan obhajce, ani já.

Avšak tento způsob sdělání obžaloby má *ještě jinou vadu*, jest *totiž zřejmě* — **proti zákonu.**

Po zákonu mají býti v obžalobě *zřetelně a určitě poznamenána místa*, v nichž zakládati se má trestný čin. Toho však zde není. *Nevím, kterým místem* v článku spáchal jsem přečin § 448, *kterým* přečin § 491 a *kterým* přestupek § 496 tr. z.

Po zákonu měla býti taková obžaloba státnímu zastupitelstvu vrácena k doplnění a lituji, že se tak nestalo. Jsem obžalován, že jsem někoho urazil, a až dosud neřeklo se mi, *koho, čím* a *jak*, a až dosud neví to nikdo z nás.

Žádal jsem sice za předvolání některých svědků, domnívaje se, že jsem snad urazil pana Pátka; avšak žádost má byla zamítnuta, poněvadž *prý se nejedná o urážku pana Pátka.*

Opakuji tedy ještě jednou: **koho** *jsem urazil* a **kterým** *místem?*

Pan státní zástupce ovšem může říci, *že nám to poví po skončeném průvodním řízení,* koho a jak jsem ho urazil. To ale jest proti zřejmému znění zákona. Tím zbaven jsem výhody, kterou trestní zákon rakouský poskytuje každému sprostému zločinci, výhody: připraviti se k obhájení se v závěrečném přelíčení.

Hájiti se, jest mi naprosto nemožno. Státní žalobník ví, oč se jedná a je připraven; já pak nevěda, o čem se jednati bude, stojím zde před Vámi bez přípravy.

Opakuji ještě jednou, že lituji, že žaloba s tolika formálními a věcnými nedostatky nebyla státnímu zastupitelstvu

vrácena, a konečně nemohu nevysloviti domněnku, *že jednání státního zastupitelstva velmi snadno mohlo by se vykládati za* **úskok,** *abych se nemohl hájiti.*"

Po té vyslýcháni jednotliví *svědkové*, **kteří však nemohli** podati nijakých určitých zpráv, jakým způsobem **dostal se** rukopis do tiskárny, nebo kdo jej sepsal.

Státní žalobník navrhnul, aby svědkové Em. **Vávra, dr. Ed.** Grégr, Otakar Jedlička, Jos. Svoboda, Václav Metlický **a Daniel** Sluníčko byli vzati do přísahy, čemuž obhájce dr. **Čížek** odporoval, poukazuje k tomu, že svědkové ti byli jako ***spoluobžalovaní*** *vyslýcháni.*

Soud poradiv se. uznal za dobré, aby svědkové **nepřísahali.**

Proti tomuto usnešení podal státní zástupce ***zmateční*** *stížnost.*

Na to čtena celá řada protokolů o prohlídce **v redakci** »Nár. Listů«, v tiskárně, v bytu redaktorově **a nakladatelově,** jakož i v bytu ředitele tiskárny, v administraci **atd.**

Obhájce žádal, aby byl přečten rozkaz, na základě **kteréhož** předsevzata byla soudní prohlídka v bytu D. **Sluníčka.** Státní zástupce tomu odporoval, načež soud odebrav **se k poradě,** usnesl se, aby byl rozkaz ten přečten.

Obhájce dr. Čížek žádal dále, aby bylo přečteno **podání** J. Arbesa k sl. soudu, v němž žádal, aby **ku přelíčení předvoláni** byli za svědky pp. Tesař, učitel a P. **Škoda, a aby byl** přečten záporný výměr soudu na žádost tuto.

Státní zástupce Dobbl odporoval i tomu, **a když pak** soud, poradiv se, uznal za dobré listiny ty čísti, **ohlásil státní** žalobník *druhou zmateční stížnost.*

Obhájce dr. Čížek žádal dále, aby byly čteny **dva články** z novin a sice úvodní jeden z »Nár. Listů«, **v němž praví** se, jak si spisovatel vykládá článek závadný.

Státní zástupce ohradil se proti čtení, **načež přelíčení** na půl hodiny odročeno.

Po přestávce soud čtení časopisů odmítnul.

Obhájce připomenul, že chtěl podati **pomůcky k výkladu** článku, aby se zároveň vědělo, kterak článek ***vykládal se***

tam, odkud vyšel. Porotcové budou moci teprvé tehdy dobře souditi, až poznají, **proč** byl článek napsán, a jaký jest jeho význam.

*

K povysvětlení netoliko *politického stavu věcí* na sklonku r. 1869, nýbrž i *procesu samého* klademe sem aspoň úryvky z obou článků, jichž čtení před porotci byl soudní dvůr zamítnul.

První článek nadepsaný *„Trojí milovníci Čech“* byl vytištěn dne 13. listopadu, tedy osm dní *před* otištěním článku zažalovaného — a vyjímáme z něho následující dvě místa:

»Když Maďaři ze své země vyhnali *vídeňsko-německou byrokracii*, byli jsme tomu velice rádi, vidouce, že tento, veškerou samosprávu vlasti a všechen samostatný život národův ničící *aparát vídeňských vlád* konečně aspoň v jedné části státu rakouského na dobro doklepal. Těšili jsme se, že osud tohoto *absolutistického stroje* v Uhrách nezůstane bez blahých účinkův na tutéž svobodomornou mašinerii u nás. Přáli jsme obyvatelům koruny uherské štěstí a doufali jsme v podobné štěstí své. Však věci sběhly se jinak. *Největší část těch vídeňsko-německých byrokratův*, kteréž Maďaři vyklidili za hranice svého státu, *byla za čtvrt roku přestěhována k nám do království českého* a to v první řadě do krajin — *českých*. Za týden po tom vzdychli jsme k sobě: »Kéž by si je Maďaři byli nechali!« — — — — —

»Království české jistě již po veškerém světě jest rozhlášeno co země — nejpříjemnější. Na tuto pověst své drahé vlasti ovšem můžeme být a jsme velmi hrdi; ale ta vzácná kolonisace přece nás příliš netěší. Ba často myslíme sobě, že bychom velmi dobře oželeli, kdyby království naše i **absolutistickým byrokratům,** i jesuitům, i bývalým potentátům cizím a vedle nich i všelikým jiným cizincům méně se líbila, kdyby se jim třeba nelíbila. Neníť věru, oč stát. *Životní program našeho národa žádnou třídou vypsaných přistěhovalců nedoznává posilnění a podpory;* naopak již jsme se přesvědčili, že ti lidé nám v největších otázkách naší existence velice překážejí a *přímo škodí.*

O **Bachových husařích** *neumlkne paměť v dějinách státu rakouského.* Quintessence těch *nedobitkův,* **kteréž z té** byrokratické armády vídeňsko-německé zůstaly na úřadním poli rakouském po ústavním vítězství Maďarův, *přenešena mezi nás, posud jest táborem absolutismu proti samosprávě, posud zlehčuje veškeré zřízení ústavní, posud ve staré uniformě pěstuje starého ducha.* Že státní úřadnictvo v království českém ani neúřaduje, ani nežije dle opravdové ústavy, o tom každá c. k. kancelář má již své zvláštní kroniky, a ti *„Uhři,“* — tak totiž i sami c. k. úřadníci v Čechách nazývají mezi sebou ty, kdož byli vyhnáni z Uher, — jsou posud **nejrázňější.** Bohužel, veliká část jich jsou *rodem Češi.* V Uhrách *zostouzeli národ český,* a nyní v Čechách *zostouzejí ústavnost.* Kdo takového »Uhra« má na blízku, rozumí, jak národ český byl v království uherském až do »narovnání« representován. Zrovna tak, jako vláda cislajtánská dala representovat národ maďarský na ústavních táborech českých pomocí — hůsarův.

Měli jsme těch *vídeňsko-německých byrokratův již dříve až po krk*; když pak na podzim roku 1866 jali se k nám utíkati také »Uhři,« seznali jsme, že do ústavního života má státní úřadnictvo v království českém ještě velmi, velmi daleko. Dnešní situace c. k. úřadnictva jest posud *neústavní,* třeba i poslední topič v c. k. kanceláři již byl musel přisahat na ústavu« . . .

Druhý článek měl nadpis *„Ne my, ale vy«* a byl otištěn dne 25. listopadu.

Byla to *polemika* s místodržitelským listem »Prager Abendblattem,« kterýž se byl *po* otištění zažalovaného článku »Nár. Listů« ozval na prospěch *veškerého* c. k. úřadnictva.

Z článku toho citujeme následující:

»Prager Abendblattu« se nelíbí útoky naše na úřadnictvo. »My prý chceme úřadníky získati a — tupíme je.« A oni prý »vykonávají jenom svědomitě povinnost svou« a berou »za měřítko svého jednání *zákon* a sice *jenom zákon.«* Našimi prý útoky na ně *„podkopává se všeliká autorita“,* a to by prý nám mohlo škodit, kdybychom sami měli někdy přijít — k vládě. Způsobem našeho *psaní* škodíme prý si před

světem. — Toť hlavní myšlénky řečeného článku poučného v »Prager Abendblattu«.

Stará ť to historie, *že jsme* **my** *vždycky vinni*. Vyznáváme, že by měl »Pr. Abendblatt« pravdu, kdyby byla náhodou pravda, co povídá.

Myslí-li »Pr. Ab.«, že **my** *tupíme* veškeré úřadnictvo, ***mýlí se velice***. My se obracíme jenom proti *těm c. k. byrokratům*, kteří považují *za svou povinnost, aby naší věci všude a napořád škodili, nemajíce jiné práce, než aby našince ze všelikých míst vyháněli, anebo vyšetřovali, pokutovali a zavírali*. Vícelelý zápas náš státoprávní přesvědčil již každého, že jsou některé osobnosti v *řadách c. k. úřadnictva všelikého*, kteří na ten způsob zásluhy při vládě získati si chtějí *maltretováním obyvatelstva našeho*. A mezi těmito osobnostmi národ náš sužujícími naleză se poměrně největší díl takových, kteří teprve po r. 1859 a 1860 do našich zemí přesazeni byli, jsouce mezi samými kolegy svými pod jménem *„Uhrův"* dobře povědomi.

»Úřadníci prý vykonávají jenom svědomitě povinnost svou a berou za měřítko svého jednání jenom prý zákon.« ***Mělo by tak ovšem být***, **ale není** — a nebude dotud, dokud nynější systém vládní z úplna nezlomí se, který v celé Cislajtánii panství odevzdal jediné straně zuřivých Němcův a židův a který celé národy, velké i malé neněmecké, udržuje v stavu moderního porobenství.

»Úřadníci berou prý za měřítko svého jednání jenom zákon!« My přivedeme »Pr. Ab.« některé věci na paměť, aby se přesvědčil, že *jsou u nás c. k. úřadníci, kteří za měřítko svého jednání berou* **libovůli**, *kteří jednají nezákonitě, kteří našince ze zášti národního a politického pronásledují*.

V jednom okresu chtěli občané uspořádati tábor a zadali za dovolení. Byli se žádostí odmrštěni a spokojili se tím — příprav na tábor nedělali a také naň nešli. Než co se stalo? Ti, kdož o tábor žádali, vzati jsou ve vyšetřování. *Je to zákonité?* Ať se nám ukáže stát, kde by někdo pro *slušnou žádost* byl potahován k odpovídání.

Členové zemského výboru vezli korunu naši z Vídně do Prahy a pan c. k. okresní v Pardubicích zapověděl skrze četníky obecenstvu, aby ji uvítalo. *Bylo i to zákonité?*

Byla persekuce našeho časopisectva v loni také snad zákonitá? *Či je i to právem*, že musejí zavření žurnalisté více trestův různých nepřetržené odsedávat?

Bylo to snad zákonité, že se našim deklarantům zapovědělo před voliči řečnit? *Bylo to snad zákonité*, že se před voliči jdoucími k volbě spustil šraňk u mýta a že se nechtěli dál pustit? *Bylo to snad zákonité*, že se lidé proti své vůli jako slanečkové presovali na »vládní kandidáty?«

Bylo to snad zákonité, že se vyhledávaly příčiny, aby se nemohlo české divadlo národní stavět?

Či je v tom nějaká zákonitost, když se lidé pronásledují, poněvadž dle svého svědomí volí či nevolí? Že se nyní i učitelové od c. k. okresních hejtmanův vyšetřují a od c. k. zemské rady školní propouštějí?

My bychom mohli do nekonečna celé haldy fakt tuto navésti, nasvědčujících tomu, *že je jistá řada osobností v oboru c. k. úřadnictva*, kteréžto osobnosti zvláště vynikají snahou, *aby naši věci a našim lidem uškodili, vykládajíce si zákon zcela libovolně a mnohdy křiklavě nepravě.* Než my jsme tuto vytkli jenom některá fakta, tak jak nám jich právě paměť podala, abychom dokázali, že není pravda, co »Pr. Ab.« povídá, že by totiž všecko c. k. úřadnictvo »bralo za měřítko svého jednání jenom zákon.« Však svému čtenářstvu na venkově a zde v Praze nepotřebujeme toho obšírně doličovati: jsouť zajisté celé okresy, které již velmi dlouhou zkušenost toho mají a přisvědčí nám ochotně, *že jsou mezi c. k. úřadnictvem osobnosti, které neustále tepány býti musí.* Však je nyní tisk jediným prostředkem, kterýmž libovůle těch kterých c. k. úřadníkův na pranýř staveti se může.

Ne my, nýbrž vy „podkopáváte autoritu vůbec.“ Jednejte jinak a my budeme s vámi také jinak mluviti.

»Pr. Abd.« má zvláštní své pojmy o slušnosti. My máme mlčet a když se na nás žene útokem nemilosrdným a humannímu věku našemu nanejvýše odporným: tu prý máme

— nevíme ani sami — co dělat. Máme mlčet anebo snad za to ještě poděkovat.

Není tomu dávno, co sám baron Koller vydal před volbami okružník, v kterémž se náš národ způsobem neslýchaným charakterisoval co na polo zavedený a napolo zblbělý. Či nemusila tím »autorita vlády podkopati se,« která k národu pětimilionovému, znajíc jeho program, takto mluviti za dobré uznala?

Není tomu dávno, co sám »Pr. Abd.« famosní měl článek, v němž naší opposici s neslýchanou drzostí opovážil se za vinnu dát, že je ona vinna, poněvadž se teď v Čechách tak mnoho krádeží a vražd páše. A to mělo být zcela slušné, to mělo být důstojné - vlády, která »Pr. Abd.« vydává a která dobře ví, anebo by alespoň vědět mohla, že není nejistota v Čechách větší než kdekoliv jinde v širokém Rakousko-Uhersku, ba mnohem menší nežli v samé Vídni, kde jsou přece ryzí jen »ústavověrní« a kde bez revolveru za dne již ani na bursu anebo do kreditních ústavů jíti nelze. Rádi bychom viděli toho Čecha, kterému spravedlivým hněvem nezkypěla krev při řečené insinuaci vládního listu. A vy chcete mluviti o slušnosti jakési?

»Pr. Abd.« neráčiž se pranic obávat zlých následkův, že se u nás »podkopává autorita.« Děje se to beztoho jenom tenkráte, když toho zasluhují onino, jichž se týče. Či to není při nejmenším s podivením, že nový u nás úřad — c. k. zemská rada školní — sotva že byl ustanoven, nemá jiné práce, než aby učitele vyháněl? A vyhání je na způsob — nejmírněji řečeno — velmi neslýchaný. Neboť **nyní** *jsou učitelové* **hůře na tom nežli sprostí zločinci.** Lounského když učitele propuštěno, vzat mu ihned jeho dekret učitelský, aniž by se mu dovolilo či dopustilo rekurovat. A my přece víme, že při samých soudech trestních nález první stolice nevstupuje nikdy v život, aby se odsouzenému nepovolil rekurs. *Či je to humanní, či je to slušné a důstojné?* Nemusí-li se v tom viděti spíše **hrubá msta?**

Způsobem našeho psaní škodíme prý si před světem. Odpovídáme: A vy si škodíte **jednáním svým!**

Než v té věci musíme »Pr. Abd.« přece něco na mysl přivésti.

Náš národ neosoboval si nikdy směšného privileje, že by měl jakési povolání někam nositi kulturu, kde se o ni neprosí. »Pr. Abd.« ví zajisté dobře, že tak činili a činí podnes Němci.

A žurnalistika jejich?

To, co o našem národě jako národě vídeňská žurnalistika na světlo již vynesla, přesahuje vše, co v podobném genru ve světě bylo viděno a slýcháno. A ku podivu: němečtí žurnalisté zde v Praze, kteří jsou »ústavověrní« a kteří se zvláštní oblibou a s patrným systémem každého slova a každé věty naší chytají se jako chudák kříže — nevyjímaje ovšem ani »Pr. Abd.« — titéž páni neměli nikdy ani slova pro to, aby byli svým kolegům vídeňským do opravdy řekli: že jejich hanobení národa našeho »vážnosti národa německého« na újmu je, že píšou v takovém způsobě, za který se musí v pravdě vzdělaný a v pravdě po svobodě i osvětě snažící se národ jenom styděti.« A neřekli nikdy: že si »bude musit cizina divný pojem utvořit o straně«, která:

— *náš veškerý národ pojmenovala všiváckým*, která jej vyličovala *jako spoustu vší sprostoty a zkaženosti*, která o našich (moravských) *dívkách* pověděla, *že jsou v mateřském lůně nakaženy*, která o našich matkách řekla, že neznají mateřského citu atd.

Divná-li to historie! Svět si nemá o té straně ničehož nic pomysliti, která takto píše a takto jedná; svět má oči a uši k tomu uzavříti, když náš národ většinou v této zemi přebývající do menšiny na sněmě svém vlastním domácím byl uměle a nespravedlivě vpraven a *když se mu zákony dávají, při nichž on nesúčastnil se a jež* pokládá právem za záhubné a sobě škodné; svět má oči a uši uzavříti, když se na nás jedna persekuce za druhou uvaluje — tu na *žurnalistiku, onde na občanstvo a nejnověji i na* učitelstvo. My k tomu ke všemu máme mlčet, my nemáme se toho dotýkat — oni na nás persekuci a my máme trpělivě snášet.

Jednejte jinak a my budeme jednat — recte psát — také jinak. Dokud ale budete jednu persekuci za druhou pro-

vozovat, dotud se budeme nohama rukama bránit. *Ne my, nýbrž vy obraťte!«*

*

Po zamítnutí čtení článků, jež jsme byli právě v hlavních rysech reprodukovali, upozornil obhájce dr. *Čížek* soudní dvůr, že byl strážníkům budovy trestního soudu dán rozkaz, *aby do soudní síně nikoho nepouštěli*, a žádal, aby dal předseda ihned rozkaz správci soudní budovi radovi Neumannovi, *aby byl ku přelíčení každý připuštěn.*

Žádosti té okamžitě vyhověno.

Ostatně zachoval si dr. Čížek právo podati zmateční stížnost, poněvadž bylo odepřeno soudem čtení listů shora zmíněných.

Tím průvodní líčení ukončeno, načež ujal se slova **státní zástupce,** který vykládal, že učitel Viták zrazoval učitele, aby nevolili do školní rady, a že se nesluší pro učitele, aby se vyznamenával co politický štváč; politika není prý jeho oborem. Mezi jiným pak vysvětloval, kdo je v Rakousku úřadníkem a jak *zasloužilí mužové tito* při skrovném platu vůbec se přičiňují, *aby plnili svědomitě povinnosti své.* (Všichni?) A hle, proti těmto lidem brojí prý »Národní Listy« a nadávají jim *c. k. pijavice*, ačkoli žádný z těch málo placených úřadníků v Rakousku nestal se Kroesem. Ostatně hledati prý (dle náhledu státního zástupce) v článku tom jen chatrné a špatné cvičení ve slohu! (Důvod tento výmluvný slyšeli jsme z úst stát. zástupce Dobbla již několikráte na př. v procesu »Pokroku«). Konečně ještě doložil, že prý není v časopisu »Nár. L.« dokázáno, že byla proti učitelům »činěna« nějaká persekuce — ačkoliv ji spisovatel v článku závadném líčí jako pravé — strašidlo.

Řeč redaktora Arbesa:

»Pánové! Pokud jsem z rozkladu státního zástupce porozuměl, *setrval nyní již* **jen z části** *na obžalobě.* Nežli však se pokusím o vyvrácení obžaloby samé, dovolím si připomenouti několik slov.

Státní žalobník považuje *příčinu*, pro kterou byl článek sepsán, za malichernou a užil na doklad toho známého při-

slovi »Mnoho křiku málo vlny.« Dle mého náhledu byla příčina k sepsání článku, jak později dokážu, poněkud vážnější, nežli se státní žalobník domýšlí. Máť pan Dobbl ve věcech podobných své subjektivní náhledy, neboť jak známo, považuje c. k. *kriminály za místa odpočinku pro oposiční redaktory«*...

Předseda přerušil řečníka, kterýž po chvíli pokračoval:

»Dle všeho, co nám byl pan státní žalobník právě pověděl, *jest na světě a zvláště u nás v Čechách všechno v nejlepším pořádku.* Státní žalobník jest aspoň spokojen a soudí, že je dobře.

Od něčeho, jak jsem již pravil, pan státní žalobník již upustil, zejména od svého tvrzení, že nadává se v článku »holot« *veškerému c. k. úřadnictvu rakouskému.* Pan státní zástupce *tedy již slevil* a možná, že by později *slevil ještě více.*

Rovněž nám v řeči své nesdělil, *komu a kterým místem* v článku ublížil jsem na cti. Pravil, že pan Viták je *politický štváč a agitator*, avšak *důkazu o tom nepodal.*

To je vše, co nám sdělil. Avšak k opodstatnění obžaloby a k dokázání mé viny nikterak to nedostačí.

Chceme-li, pánové, zažalovanému článku náležitě porozuměti, musíme jíti poněkud dále.

Když poslanci čeští opustili před časem sněmovnu českou, podavše presidiu známou *deklaraci*, zbyli v sněmovně pouze zástupcové německého obyvatelstva v Čechách. *Sněm onen tedy nebyl tudíž žádným zákonnitým sněmem českým*, nýbrž pouhým shromážděním zástupců německé menšiny v Čechách, za kteréž jej časem svým sám c. k. zemský co trestní soud prohlásil, slovem *byl sněmem nelegálním.*

Přes to vše zástupcové německé menšiny neustáli v rokování a ve vypracování zákonův pro *veškeré obyvatelstvo* v Čechách nejen na sněmu, nýbrž i na říšské radě a mezi jiným vypracovali též známý zákon o školách.

Veškerý národ český přistoupiv k deklaraci poslancův svých protestoval tedy ústy zákonitě zvolených zástupců svých proti zákonu tomu již před jeho vypracováním a je-

likož národ náš od deklarace až dosud neustoupil, protestuje proti zákonu tomu po dnešní den.

Protest národa českého znám byl i ministerstvu vídeňskému. *Ministerstvo však nedbajíc protestu celého národa* vymohlo zákonu vypracovanému od zástupců německé menšiny v Čechách nejvyšší sankci a zákon byl vydán.

Po vydání zákonu ozvali se ve všech neodvislých časopisech českých hlasové, vytýkající *zákonu* tomu celou řadu podstatných vad a nedostatků. *Vláda však nedbajíc protestů a vytýkaných nedostatků zákona* jala se zákon ten v život uváděti. Vy víte, pánové, kterak se jí to podařilo; víte, že téměř veškerá okresní zastupitelstva a valná část učitelstva odepřela volbu do školních rad.

Vláda však nedbajíc ani toho, pracovala dále t. j. snažila se zákon ten uvésti v život *mocí úřadu*. Mám za to, že netřeba Vám zde vykládati, jak se to dělo. Připomenu jen tolik, že po volbách do školních rad *nesčíslný počet odvislých učitelův byl* vyšetřován.

Z počátku měly jsme za to, že je to pouze agitační prostředek vlády, která vidouc, že s neodvislými okresními zastupitelstvy ničeho nepořídí, hodlá nahnati odvislému učitelstvu strachu a tak přiměti ho *proti jeho přesvědčení* k vykonání volby.

Když do rad školních nevoleno dobrovolně, jmenováni byli členové rad těch c. k. okresními hejtmany. Nežli však sestaveny byly veškeré okresní a místní rady, jmenováni byli *členové zemské školní rady* a mezi nimi též všeobecně u nás známí pánové Pátek a dr. Grohmann.

Brzy na to přišla z nenadání zpráva, že školní rada zemská se usnesla, aby byl lounský učitel pan Viták suspendován, kteréžto usnešení okresní hejtman lounský baron Malowetz vykonal.

Zpráva ta působila jako zdrcující blesk. Každý, kdo jen povrchně znal nový zákon o školách, věděl, *že k podobnému suspendování neměla tenkráte žádného práva ani školní rada, tím méně pak okresní hejtman lounský* — i kdyby byl pan Viták skutečně něco trestuhodného spáchal.

Arbes: Nuže nemohu-liž to přečísti, odpadá i paralela, kterou jsem chtěl provésti mezi dřívějšími vládami a jich orgány.*)

Po té *Arbes* pokračoval:

Pánové! Nechci zde šířiti mnoho slov o tom, jakými byly vlády a jich orgánové, jeť to nejsmutnější kapitola v historii Rakouska. *Hnusné vlády vídeňské chtějíce provésti nekalé své snahy* **komandovaly celé armády byrokratův**, jež rekrutovaly hlavně z Čech, do Italie, do Uher a do Haliče, *kde každý z nich dle předpisu z Vídně v pravém slova smyslu řáditi musil.*

---

*) Jelikož předseda nedovolil čísti úryvek onen o bývalých vládách vídeňských, podáváme zde čtenářům citát ten doslovně: »U vesla vlády vídeňské bývali *mužové, kteří zavrhnuvše svědomitost* postavili *na místo práva* **moc bodáků a děl,** *kteří úmluvy a přísahy zavrhli a na jich místo postavili* **bezohlednou libovůli.** U vesla vlády té bývali *lidé, kteří v Čechách snažili se zničiti odvěké státní právo a usilovali vládnouti jen pomocí vojáků, policajtů, žandarmů a byrokratů,* kteří nedbajíce sněmu zemského a jeho usnešení nechtěli nic jiného užívati nežli byrokratického aparatu, mužové, kteří *všelikým násilím namahali se jazyk český vypuditi nejen z úřadův a škol, alebrž i ze života a společnosti vůbec,* mužové, kteří *po celých Čechách barvili nejen každou veřejnou budovu, nýbrž každý c. k. sloup a každou c. k. osobu, ale i každou tabulku, ano i čísla domův v obcích a městech černožlutě na znamení rakušáctví,* mužové, kteří *s krutostí španělských inkvisitorův stíhali nejen českou myšlénku, nýbrž i každé české slovo, českou píseň, český kroj, ba české vzezření,* kteří *nejen žandarmy a policajty, nýbrž i bídnými, opovržení hodnými vyzvědači obklopili každého, kdo nekořil se před nimi jako otrok.* U vesla vlády vídeňské bývali mužové, kteří neostýchali se *potlačiti český tisk způsobem neslýchaným,* tak že nebylo možno ani z daleka poukázati na nejnepatrnější vady, tím méně pak na nejkřiklavější neřesti, na bezpráví a bezpříkladné utlačování a vydírání národa českého; u vesla vlády té bývali *lidé, kteří snažíce se degradovati občany státní na černožluté otroky pomocí nesčíslného počtu žandarmův, policajtův, tajných náhončích, vyzvědačů a udavačů,* mužové, kteří za jediný cíl si obrali *zničiti veškerou svobodu.* A mužové tito zároveň uvrhli národy rakouské na pokraj propasti hmotné bídy, zviklali základy říše, vydavše je v šanc zevnějším nepřátelům. *A z mužův těchto,* kterýmž časem svým beze vší odpovědnosti svěřena byla moc nad milliony, *podali mnozí děsný obraz zpustlosti a znemravnělosti, neboť někteří z nich octli se ve vězení, jiní se věšeli a opět jiní* podřezávali si krky . . .“

Následek toho byl, že ve všech zemích těch z ciziny tam **komandovaní** úřadníci na větším díle žili – **v opovržení. Když** pak ta která vláda padla, bylo úřadnictvo vypuzeno. **První** takové vypuzení stalo se po bitvě u Solferina z Italie, **druhé** v zimě roku 1860 a 1866 **z Uher,** odkud vytáhla celá **armáda** tak zvaných »**Bachových husarů**«, a po třetí z *Haliče* **před** nedávnem.

Vinu toho nesou *jedině vlády vídeňské* a není to naší **vinou, že** *od jinud vypuzení úřadníci houfně hrnuli se* ***zase tam***, odkud byli přišli — *do Čech*.

Pravda, že neblahý osud ten stihnul mnohého řádného **a** poctivého úřadníka, avšak tolik jest jisto, že většina těchto **»**Bachových husarů« co do schopností i co do charakteru ná**ležela** a z většího dílu *ještě náleží mezi nejposlednější v spo****lečnosti.*** Jsou to lidé *mravně i duševně zakrnělí*, lidé téměř ***bez*** *schopností, pouhé stroje zvyklé na komando „s hůry"*, **krátce** jsou to lidé — abych mluvil slovy spisovatele článku — **kterým** »přísluší důstojné místo v historii Rakouska, onoho Rakouska totiž, které druhdy za jediné povolání své mělo, ***mořiti*** *a umořovati národy, ssáti a vyssávati z nich krev* ***a*** *peníze a dělati z nich otroky tělesně i duševně*.«

A o **takových** *c. k. darebácích* je v článku řeč.

Státní zastupitelstvo mne viní, že v článku nadává se ***veškerému*** úřadnictvu rakouskému c. k. darebáků; leč *obvi****nění*** *to jest zcela bez důvodu. V článku nenadává se* ***úřadníkům***, v článku praví se *jen*, že není se co diviti per**sekucím** u nás prováděným, *když celé armády* **různých** *c. k.* ***darebákův*** *přestěhovaly se do Čech*.

Ostatně nechápu, *proč* státní žalobník klade tak nesmír**nou** váhu na slovo *„darebák."* Kdyby znal společenské a **politické** poměry různých zemí rakouských, nemohl by tak **nikdy** mluviti.

Vysvětlím to několika slovy.

V Uhrách, pánové, jest slovo *„Csechil"* zcela běžné a **nikomu** nenapadne, aby naň kladl zvláštní váhu. Jmenem **tím pak** zovou se právě oni pověstní *„Bachovi husaři"*, **kteří** byli komandováni do Uher, kde si byli tolik přízně **u** obyvatelstva vydobyli.

„Csechil“ jest tedy tolik co »Bachův husar«, t. j. *byrokrat.* Může-li se tedy užívati slova »byrokrat« a »Bachův husar«, může se zajisté na jich místě užiti pro tentýž pojem slova »Csechil«.

A právě tohoto slova *„Csechil“* užil spisovatel v článku a zajisté nemůže za to, že *doslovný překlad zní*: **darebák.**

Jděme ale dále! Jméno *»Csechil“* jest běžné i na divadlech maďarských. Utvořilať se tam totiž v nedávné době ve fraškách a veselohrách stereotypní figura na způsob německého »hansvuřta« a českého tajtrlíka, která se zove *„Csechil“* a není nic jiného, než-li — *špicl.*

Takovou památku, pánové, *zanechala Bachova byrokracie v Uhrách.* Lituju, že tomu tak, avšak na věci nezmění ani státní žalobník ničeho. Jsou to již *historická fakta,* která nelze popírati.

Měl jsem sice v úmyslu, pánové, vypočísti Vám zde *celou řadu c. k. byrokratův, kteří v týrání občanstva zvláště se vyznamenali,* chtěl jsem Vám uvésti aspoň malou řadu jich hříchů, ano chtěl jsem uvésti i zejména *slušný počet c. k. orgánův, o nichž zajisté nikdo v celém Rakousku neodvážil by se tvrditi, že byli poctivci.*

Vzdávám se toho však, poněvadž jsem přesvědčen, že jich sami znáte.

Připomínám jen zběžně jména *Haynau a Windischgrätz. I to byli* c. k. **orgánové!** A kdož medle chtěl by se ještě nyní odvážiti říci, že nevyznamenali se způsobem v analech lidstva neslýchaným!?

A je snad poctivcem asi před rokem pro zpronevěření na čtyři léta do žaláře odsouzený *c. k. dvorní rada Josef Schwab,* bývalý rada nejvyššího soudu a majitel rytířského kříže řádu Leopoldova?!

Zda netane Vám, pánové, na mysli pověstná krádež příbramského stříbra? Či nebyli *i c. k. úřadníci“* . . .

Zde přerušuje předseda opět obžalovaného, připomínaje, že vypravovám to k věci nenáleží. Zde prý se jedná především o to, že v článku nadává se veškerému c. k. úřadnictvu rakouskému.

Arbes: Nuže, vzdávám se tedy i tohoto registrování!

V posledním desítiletí změnilo se sice v Čechách mnoho; avšak až dosud ještě ne tak, jak by bylo k přání. *Nedůvěra, jakou chová zvláště české obyvatelstvo k c. k. úřadnictvu, jest všeobecně známa* a vinu toho nenese lid, nýbrž *vláda.*

Proklamovali *zákon o právu shromažďovacím* a každý z nás ví, kolik táborů bylo c. k. orgány zakázáno.

Vydali *zákon o právu spolčovacím* a kdož medle chtěl by tvrditi, že za každým spolkem nestojí c. k. policejní zřízenec? Kdo chtěl by tvrditi, že máme větší volnost, nežli za doby absolutismu?

Vydali *zákon o volnosti tisku* a nejlepší illustrací k tomu jsou na základě krutého zákona Bachova odsouzení redaktoři a spisovatelé čeští.

Následek toho je všeobecná nedůvěra národa k úřadnictvu.

Vinu tohoto politování hodného stavu nesou však jediné vlády vídeňské, které každého c. k. úřadníka komandují jako stranníka do víru politického. Kdož neví u nás, že c. k. úřadník musí vždy býti přívržencem právě panujícího systemu politického? Kdož neví, že skoro každý z nich bez rozdílu musil se z vyššího rozkazu — kompromitovati?

Nejlepší doklad k tomu máme o posledních volbách do sněmu. Zdaž nekompromitoval se tu skoro každý c. k. úřadník?

Avšak obraťme se raději opět ku obžalobě!

Bylo-li tvrzení státního žalobníka, že v článku nadává se *veškerému* rakouskému úřadnictvu c. k. darebákův, *nepodstatné a vymyšlené,* jest další jeho tvrzení, že nadává se témuž úřadnictvu »holot« — lež.

Pánové! Vy slyšeli jste článek a *víte tedy,* že epitheton ono náleží politické frakci, v kteréž jsou zastoupeni nejzuřivější odpůrci národa českého a jejíž někteří členové náhodou a zajisté jen na krátký čas dostali se k vládě.

Dotírati ale na politickou frakci není žádným, ba ani krutým zákonem Bachovým zakázáno.

Pan státní zástupce to také věděl a *proto šikovně upravil si slovo to v obžalobě* tak, aby se mu *hodilo* do § 300.

Avšak úmysl jeho nemůže se mu podařiti, poněvadž **každý** nepředpojatý na první pohled pozná, že pp. Schütz, Raudnitz a Winternitz, jimž epitheton ono v článku náleží, ***nejsou žádní*** *c. k. úřadníci.*

Zbývají mi ještě tři jména: **Herbst, Giskra a Hasner.** Politická činnost jejich jest příliš dobře známa, než aby bylo třeba šířiti o ní slov. Historie bude snad souditi ještě přísněji, nežli bych to mohl učiniti zde já *v době, kdy pánové ti mají v rukou ještě veškerou výkonnou moc a chráněni jsou zákonem Bachovým.*

V známém memorandu většiny ministerské, ku kteréž všichni tři náležejí, odkryli pánové ti své hledí a s úžasem pozoroval veškerý národ náš, co ho očekává. Orgán ministra vnitra dra. Giskry, »Neue freie Presse«, bez obalu hlásá světu, **že záležitost česká jest otázkou moci a že nelze ji rozřešiti jinak, nežli násilím.** *„Bojoval až na smrt!"* jest heslem dra. Giskry . . .

Předseda přerušuje obžalovaného, řka, že citáty nemůže připustit.

Arbes (pokračuje): *Žádné vyrovnání, žádné smíření* — *nýbrž* **boj na život a na smrt, násilný boj kmene proti kmeni jest heslem** *Giskrova orgánu.* Heslo toto dostačí úplně k mému obhájení, aniž bych potřeboval zde citovati pověstný výrok dra. Giskry o »**anknüpfungs-**« a »**aufknüpfungs**-punktech«.

Ku konci ještě několik slov!

Pánové! Mám za to, že jsem dokázal:

Předně, že *spáchán byl c. k. zemskou školní radou a c. k. okresním hejtmanem lounským* **čin nezákonní.**

Státní zástupce *Dobbl*, který byl již dříve předsedu zcela neoprávněným způsobem upozorňoval, aby volal obžalovaného k pořádku, přerušil i nyní řeč obžalovaného, vyzývaje předsedu, aby obžalovanému nedovolil takových výrazů, jako je ten, že c. k. zemská školní rada a c. k. okresní hejtman lounský spáchali čin nezákonní.

Předseda ihned byl po vůli, řka, že věc ta není ještě rozhodnuta, ana »visí« ještě u ministerstva.

Arbes: »Visí-li záležitost ta ještě u ministerstva a není-li ještě rozhodnuta, *jakým právem tedy dovolil si zde státní zástupce tvrdit, že onino c. k. orgánové jednali po zákonu?* Nemohu-li tvrditi já, *že spáchali orgánové ti čin nezákonní*, neměl státni žalobník žádného práva tvrditi, *že jednali po zákonu*.

Než raději k věci! Mám za to, pánové, že jsem dokázal: Za druhé, že v článku *nenadává se veškerému úřadnictvu*, nýbrž že se v něm pouze mluví **o různých** *c. k. darebácích*.

Za třetí, že v článku nenadává se témuž úřadnictvu »holot«, nýbrž že epitheton to náleží politické frakci zuřivých nepřátel národa českého a *že o uražení frakce politické žádný zákon rakouský ničeho nemluví.*

Ku konci připomínám jen tolik, že *žalován jsem na základě zákona, který si byla za dob nejhnusnějšího absolutismu c. k. vláda vídeňská vypracovala ku ochraně své vlastní a* **svých c. k. orgánův,** *tenkráte* **slepých nástrojů absolutismu.**

Vy, pánové, budete souditi o mojí vině a zajisté vezmete ohled na všechny okolnosti a vyslovíte rozsudek, jak Vám svědomí Vaše kázati bude.«

Řeč obhajce dra. Ant. Čížka:

Slavný soude! Velevážení páni porotcové!

Sedíme zde od božího rána a nevím, je-li vám pravý smysl článku závadného s dostatek znám. Musím se přiznati, že kdybych byl slyšel jenom dnešní jednání, nevěděl bych, o čem se jedná. Slyšeli jste, pánové, článek čísti, avšak nikdo vám ho nevyložil. Chtěl jsem již dříve podat výklad autentický, z redakce »Nár. Listů« pocházející, leč to se mně nedovolilo. Státní zástupce sice sám výkladu toho užil, odvolával se k němu, četl ho lámaně v úryvcích, posoudil jej však — podle svého způsobu. Pánové, kdybyste četli článek ten klidně, dověděli byste se, že byli úřadníci v Uhrách, v Italii i v Haliči a sice **různí** *úřadníci, kteří tropili neplechu* a nechovali se proti tamnějšímu obyvatelstvu příliš slušně. Když přišel lid ku právě, museli spakovat a jít pryč. *A nyní ti různí úřadníci přišli k nám do Čech; zde* **pronásledují**

a trestají časopisectvo, trestají neodvislé občany, pokutují celé dědiny, *tak že v mnohých obcích do jednoho již člověka vše je odsouzeno.* Konečně přišla ještě řada na *vlastenecké* **učitelstvo** naše. V článku se praví, že oposice učitelů je oposicí celého národa, za učitelstvem vlasteneckým že stojí celý národ, kterýž pomůže mučenníkům těmto, již odsouzeni jsou k dlouholetému moření bídou, nouzí a hladem.

Odmítám od sebe i od spisovatele článku zažalovaného domněnku neb úmysl, že by chtěl úřadníky tupit. Vím, že jest to stav těžký, a že úřadník zasluhuje úcty a vážnosti, a zajisté, pravím vám, že jsem já prvním, který ujme se *úřadníka řádného*, t. j. takového, který vykonává svou povinnost dle zákona. Žijeme v době konstituční, a *tu jsou úřadníci vesměs odpovědni z činů svých*, a sice jsou odpovědni tomu, komu náleží zákonodárství . . . *Zákonodárství v době ústavní však náleží také lidu*, a pročež **tento má právo souditi úřadníky ze skutků jejich.** Avšak, pánové, shledáte také, že *nedostáli všichni úřadníci povinnosti své*, že nevykonali zákon, nýbrž že různí úřadníci u nás pokračují v jednání svém z Uher a z Italie podlé přísloví: »Die Katze lässt das mausen nicht«.

Budu mluvit objektivně a prohlašuji předem již, že nepřijímám pokárání, kdybych ho zasloužil, leč z místa kompetentního, a nikoliv od toho, který je zde stranou jako já.

Je známo, že museli úředníci z Uher a z Vlach utéci, *poněvadž tam páchali neplechy.* Že jednali proti zákonu, o tom nechť mluví ti, kteří je nejlépe poznali. A tak uvádím na př. úsudek velikého župana chorvatského Em. Bogoviče o jednom panu baronovi, který právé teď je úřadníkem v Cislajtanii.

Předseda připomíná obhájci, *že prý každý ví*, **že někteří úřadníci jsou špatní,** pročež aby upustil od čtení.

Dr. *Čížek* odpovídá, že předseda to snad ví z vlastní zkušenosti, nikoliv ale porotcové a čte úryvek ze spisu znějící takto: »Ačkoliv čitáme zde více národů majících řeč vlastní, *je přece nejsvětější povinností naší, chrániti jazyk německý.* Intelligence je jádrem státu, a **národ je nic.** Přistupte, Vaše Blahorodí, k zásadě, již nám panovník i vláda

naše podali, totiž k *vyplenění* neb alespoň *seslabení všech národností mimo německou*, a pak ručím vám za vše dobré. Zavedení jazyka německého vám tímto nařizuji, a připište sami sobě všeliké nepříjemnosti, opovážíte-li se podřiditi zájmy vládní zájmům a prospěchu národa vašeho, jehož řeč, bohu díky, ani neznám!« (Předseda opět přerušuje řečníka.) Mluvím jen o tom, čemu odporuje státní zástupce. Toto byl úřadní přípis prvního komisaře komitátního svobodného pána Härtla, *zaslaný všem přednostům úřadním v Chorvatsku.*

Co se Uher týče, odvolávám se k řeči ministra Lonyaye, v které porovnává bývalé, *vypuzené úřadnictvo* s nynějším:

»Mohl bych uvésti ještě bezpočetných příkladů, které dosvědčují, že tehdy pranic nepodnikli pro rozvoj hmotného blaha našeho. Avšak rozšířili o nás pojmy mylné, falešné, neboť roztrousili do světa, že teprve soustava jejich uvedla do barbarských Uher vzdělanosť! Dle náhledu mého poznává se však pravá vzdělanost u každého pokročilého národa z příznaků následujících: *Bezpečnost osobní a jmění, řádné a spravedlivé soudnictví, pokrok u vzdělání a všeobecný blahobyt.* Leč pokud paměť lidská sahá, *nebyla* — vyjma snad vpády Tatarů a Turků — **svoboda osobní a jmění tak ohrožena, jako za onoho úřadnictva.**"

Co mluvil redaktor Arbes o slově *Čechül,* toho mohu dotvrdit z vlastní zkušenosti, když jsem v Uhrách byl. Slovo to je prý zbytek, který tam zůstal po vypuzených úřadnících. Netvrdím, že to byli všichni úřadníci — nýbrž *jen různí.* Když přišli do Čech, byli zde známi pod jmenem »Uhrů« a státní zástupce tvrdí, že vyznamenali se tu zvláštní *statečností* — ano na příklad ve Slaném, kde podali někteří starostové žádost, aby se na česká podání nedávaly odpovědi německé. Nastal pak skandál těch primátorů« ...

Předseda: Důkazu nepotřebujem, že všichni c. k. úřadníci nekonali své povinnosti.

Dr. *Čížek* pokračuje: Těší mne, že to pan předseda uznává sám: avšak kdo nedostojí povinnosti své zákonem předepsané, *páše čin nezákonný,* je *darebným,* je *darebákem.* Co se týče **persekuce národní,** tu netřeba dokazovat. Skoro *dvacet redaktorů* odpočívá sobě po namahavých pracích svých

v žalářích trestnice svatováclavské, **60.000 zl. pokut** zaplaceno ve dvou letech z kaucí novinářských atd. O tom, *jak počínáno si tehdy* **při soudech,** nechci ani šířiti slov. *Nejvyšší soud* **rozhodoval bez akt** *pomocí telegrafu;* jindy *odseděl si redaktor trest ve vězení* a **pak** *přišel rozsudek nejvyššího soudu, že jest* **nevinen.** Nedávno odbýval se soud zde před pány porotci a redaktor byl uznán za nevinna. V několika dnech došla ho žaloba, proto že dal otisknout článek, v němž porota vady nenalezla — a redaktor byl — odsouzen. Avšak na tom není dosti! Za osm dní přišla *druhá žaloba* ještě, proč —? Divím se tomu sám. (Předseda nedal domluviti obhájci, dokládaje, že prý věc ta *stala se omylem,* a že vše jest již zase v pořádku).

Dr. Čížek: Toto týče se tedy žurnalistiky — a *co jest ve článku o tom psáno,* **je tedy pravda.** Pohledněme ku stránce jiné, *k občanstvu!* Jsme valnou většinou v zemi a podle práva i zákona *máme míti* **rovnoprávnost;** *avšak o té není řeči ani na sněmu, ani v úřadech, ani ve školách* — na naší universitě dosud přednáší se většina předmětů jazykem německým. Zákonem je také zaručena **bezpečnost osobní** — i té se nešetří. Včera zatkli policajti v Bubnech tři osoby, které přišly si na pivo do hostince; zatkli je neprávně, neboť po výslechu opět je propustili. Máme *tajemství listovní.* Dokážu, kterak se ho šetří: zde je obálka listu, který došel předevčírem z Ruska do Prahy rozpečetěn některým úřadníkem, který pak zalepiv jej pečetí poštovní, připsal na obálku jednoduše: »Wegen verletzten Siegel ämtlich geöffnet.« Děje se tak velké části listů z Ruska.

I spolčovací právo máme. Ku př. před rokem sestoupil se zde spolek »Slovanská lípa«, kteráž co spolek politický může snad svolat tábor s programem: »Koho máme volit do sněmu?« Nikoliv! Nesmí, neboť následkem vyzvání k táboru *byl spolek rozpuštěn* a *výbor pohnán k vyšetřování.*

Naše **právo shromažďovací** ve skutečnosti také vypadá jinak, než v zákoně. *Tábory se zapovídaly šmahem,* třeba měly *nejnevinnější programy.* Stalo se na příklad, že oznámil jeden občan ve Vltavotýně, že uspořádá shromáždění k obveselení se při hudbě a pivě, což však zakázáno s dodatkem

že odsouzen byl žadatel k 30 zl. pokuty. Dále poslal jeden **občan** lounský telegram do novin jménem *omladiny*, t. j. **mladých** občanů, byv od nich k tomu splnomocněn. V telegramu vyslovil souhlas s deklarací českých poslanců. Ačkoliv **to byl** čin, který byl spáchán tiskopisem, byl občan od okresního soudu lounského, který přece ve věci té ani kompetentní **není**, odsouzen do vězení na osm dní a přátelé jeho, do počtu **šestnáct**, kteří mu projevili soustrasť, odsouzeni byli předešlý **týden** v Mostu k 14, 8 a 5dennímu vězení. (Předseda opět **napomíná** řečníka.)

Půjdu tedy dále! *V Praze roztlouklo několik uličníků okna* a **za to dali nám stav výminečný.** *Ve Vídni a jinde tlukou se okna napořád a nikdo si toho nevšimne.*

Jak se **daně vybírají,** o tom svědčí nejlépe, že jeden **občan** *pro nezaplacený krejcar dostal* **exekuci tří husarů do domu.**

Zde tedy máte, pánové, obrázek, *jak ti různí c. k. úřadníci v Čechách hospodařili; nechť řekne někdo*, **že to není darebáctví!**

Dále praví se v článku, že *přišla řada na* **učitelstvo.**

Autonomie je prvý princip našeho boje a nyní nám dán **zákon**, který nám autonomii tu bere, který zkracuje samosprávu obcí, jež seč možná úsilovně staraly se o rozvoj škol. *Podle nového zákona o školství vzalo se obcím autonomní právo z rukou a dalo jiným osobám cizím.* Rozumí se, že **proti** tomu vznikla *oposice*.

V zákonu onom stojí, že učitelové mají právo volit **znalce** do tak zvaných školních rad. Dává se jim tedy zákonem **právo** a *nikoliv* **povinnost.**

I sám státní zástupce praví, že kdo nevolí, nedopouští **se** skutku trestuhodného, nýbrž pouze ten, který jiné svádí, **aby** nevolili. Podívejme se na tento důkaz státního zástupce, **jak** vypadá, kdyby bylo pravda, že kdo krade, nedopouští se **činu** trestuhodného, nýbrž pouze ten, kdo ku krádeži svádí. Státní zástupce pravil o panu Vitákovi, suspendovanému **učiteli** lounském, že je politický štváč, že pustil se do proudu **politického.** To musím naprosto odmítnout; *úřadníci také brodili se v proudu politickém, také agitovali.*

Pomněme jen, co se v době posledního zápasu dělo! Vzpomeňme si na jičínský šrank, *na vynucená plnomocenství*, nebylo-li to patrně *nezákonnité zkracování práva volebního?* A nyní suďme, co je špatnější: když někdo neužije **práva** svého, nebo když ho někdo v právu tom zkracuje?

Pan učitel Viták nebyl jediným, který byl suspendován. V tomtéž týdnu *sesazeno i jiných* **devět učitelů** *a tepre když vyšel článek „Nár. Listů“*, **upuštěno od sesazování.** Víme, že v Pardubicku bylo již *13 učitelů zapsáno a* **jen** *následkem článku tohoto ustoupeno od jich propuštění.* Při sesazování učitelů nešetřila se však ani forma zákonní. Tehdy, když učitel Viták v Lounech od školní rady byl sesazen, *neměla tato k suspendování ještě žádného práva*, poněvadž ještě okresní školní rada ustanovena nebyla. *Tenkráte jednáno proti formě zákona;* k sesazení byl kompetentní jedině lounský pan vikář a obec dle § 42. š. z.

Dále praví státní zástupce, že nepravdivým udáváním a skrucováním v článku hledí se zlehčiti úřadní rozhodnutí, že hledí se pobuřovati proti úřadům.

V článku ale stojí: **různí** *cís. král. úřadníci* a sice ti, kteří přišli z Uher, z Haliče a z Vlach. Kdyby se jednalo o všecky úřadníky šmahem, nesměli by zde zasedat **žádní** úřadníci jako soudcové. Již z toho jde na jevo, **že nejedná** se v článku závadném o úřadnictvo vůbec. Avšak *jakmile úřadník nejedná podle zákona, přestává míti vlastnost úřadnickou*, **není orgánem vládním** a § 300 tr. z., na **němž** žaloba se zakládá, nemá zde pak místa. Kdo by to přece ještě chtěl tvrdit, prohřešil by se proti principu konstitučnímu, neboť by říkal, *že úřadník je nedotknutelným, že není za své skutky a jednání odpovědným.*

Zbývá mi ještě promluviti o přečinech, o nichž **státní** zástupce — *pomlčel.*

Obžalovaný redaktor Arbes se viní, že urazil úřadnictvo. Avšak nápadná jest mi *formální vada* obžaloby. Máme zákon tak zvanou novellu, kde v článku zřejmě stojí, že při utrhání na cti trestati se smí *pouze jen k žádosti uraženého* aneb k žádosti státního zástupce, *k čemuž však vždy musí uražený dát svolení.*

Pánové! Připojil se někdo z úředníků k řízení trestnímu, byl zde někdo z těch »uražených úředníků«? *Nikdo!* V Praze žije přece tolik úředníků z Uher a žádný nepřišel sem, aby se ohlásil, že souhlasí s tímto procesem. Kdybyste, pánové, dnes odsuzovali pro urážení na cti, *odsoudili byste někoho, na něhož nikdo nežaloval.*

Vrchní státní zastupitelstvo vymohlo si přípis od ministerstva a na základě toho žaluje. To však nedostačí. Z úředníků *z Uher vypuzených nepřišel nikdo, aby žaloval, že jest na cti uražen.* Ani státní zastupitelstvo tohoto soudu nevyžádalo si dovolení, nýbrž vrchní státní zastupitelstvo.

Při uražení na cti může se dokázat pravda, a dokáže-li se, pak to není trestné. Redaktor podal žádost, aby slyšáni byli svědci, kteří znají působnost pana Pátka, a slavný soud žádost onu odmítnul, poněvadž prý se to netýká rady Pátka, ani rady Grohmana. *K těmto* se tedy urážka na cti *nemůže* vztahovati.

Státní zastupitelstvo ví nejlépe samo, na jak slabých nohou obžaloba stojí.

Avšak jest mi líto, že nemohu hájit redaktora pro urážku, neboť ji zde v článku závadném neshledávám a nevím tudíž, kde by ležela objektivní povaha urážky, když nejsou uraženi ani Pátek, ani Grohmann, kteří jsou přece také úředníci. Měl jsem z počátku za to, že ve slovech *„c. k. darebáci“* leží ta urážka; ale to je prý jen nadávka, jak tvrdí st. zást. Snad by to mohla býti slova: *že jedná se* **brutálně a zuřivě.**

Slavný soude! Velectění pánové! Prosím, byste dali citům srdce svého volný běh! Pomyslete si zde učitele, který neumí nic jiného, než vyučovati, práci nádenické není zvyklý a řemeslo neumí, poněvadž se mu neučil, *a tento učitel, že neužil práva svého, přijde o chleba, je vydán i s rodinou svojí největší bídě a nouzi.* Každý zajisté pomyslí si, že je nešťastný a ujme se ho. I národ měl tu dobrou vůli, aby podporoval učitele sesazeného; *chtěl mu dáti příspěvek za jeho odhodlanost a statečnost, s kterou se ujímal přesvědčení celého národa.* A ejhle! tu přišel pan okresní hejtman Malowetz a řekl: Já toho nedovolím, vy nesmíte mu dáti almužny! Že jste se odvážili dáti mu a jeho rodině almužny,

posílám vás před soud. A tento soud konal také svou povinnost. **Odsoudil ty, kteří byli milosrdní.**

Pánové, co tomu řeknete? *Jak nazvete tuto éru, která ani toho nedovoluje lidem, dáti podporu opuštěnému?* Nevyslovím to sám, nechám vaše lidské srdce mluvit; zajisté neřekne, že jest to éra milosrdenství a lásky k bližnímu, *nýbrž že jest to zajisté spíše éra* **brutálnosti a kanibalství.**

A ještě něco!

Na Moravě vychází **vládní** plátek v jazyku **českém** a v tom stojí doslovně v článku nadepsaném *„Žurnalistická holota"* takto: »Mnoho se již stalo *darebáctví v kruzích českomoravské oposice,* ale na nikoho se ještě *nerozštěkala ta smečka* **oposičních psů,** *jako na „Moravu".* Viďte, **hafani!** Vy jste měli markrabství moravské už z **polovičky** v kapse. Hoj! vy *nádenničtí halapartníci atd.*« Na jiném pak místě praví se: *„Češi chtějí Moravana za kapsu přitáhnout a pak v bázni boží jej* -- **kapsovat."**

Tak předstírají se ve **vládním** listě moravském *celému národu českému* **úmysly zlodějské.** — Tak neozývá se naše oposice česká. *A kdo je ta oposice?* **Národ** *je to!* **Tomu** *smí se spílat* **psů, darebáků, sběře a zlodějů;** *ale tomu, kdo národ utlačuje, kdo špatně jedná, kdo zákon šlape nohama,* tomu nesmí se říci ani, kdo je!! — A pánové, kdo psal ona slova v moravském úředním plátku? — **Úředník,** *c. k. místodržitelský koncipista v Brně,* Václav Crha. K tomu dále, pánové, představte sobě vyhnaného chudého učitele, představte si toho otce četné rodiny, kterému není dovoleno ani almužny dáti v bídě nejkrutější; pomyslete, že ti, kdož chtěli podpory mu poskytnouti v hladu a nouzi, jsou pohnáni před soud vyšetřující! Je-liž pak možno při vzpomínce té spisovateli klidně pérem vládnouti, aby neřekl lidem těm, *kteří tak nelidsky jednají, že jsou* **darebáci?** — Pánové! I nám jedná se o čest! Nyní jděte a suďte!«

Po závěrečné řeči obhájce dra. Čižka odebral se soud k poradě o otázkách, které měly býti předloženy porotcům. Po drahné době konečně a po důkladné úradě dáno neméně nežli **42 otázek,** což bylo i státnímu zástupci trochu mnoho, neboť žádal, aby jich byla téměř polovic vynechána (23—42), poně-

vadž se týkají objektivní povahy skutku. Tomu opřel se obhájce dr. Čížek, řka mezi jiným, že jej slavný soud touto řadou otázek překvapil. Nelze prý žalovati celý článek, nýbrž jen jeho část — jistá místa — a skoro polovice článku vynechána. »Proto nemohou býti předmětem otázek také ona místa, o nichž státní žalobník v obžalobě ani zmínky nečiní. ***Protestuji proti otázkám, týkajícím se části nežalované.*** Máme princip obžaloby a podle toho musí býti kladeny otázky. O ostatním, čeho v obžalobě není, nemohou porotcové rozhodnout. Musím se ohradit, aby soud obžalobu nerozšiřoval. Ostatně mám za to, že slavný ***soud nebude větším žalobníkem, nežli státní zastupitelstvo samo***, a že změní otázky podle zákona.«

Předseda optal se obhájce, které otázky mají býti změněny, načež dr. Čížek vytknul ony, které vyplývají ze spisu obžalovacího, doloživ, aby rovněž položeny byly in objecto, nikoliv jen in subjecto, jak toho žádal státní zástupce. Každá jiná otázka, kterou by soud předložil porotcům, přesahovala by meze obžaloby.

Soud sebrav rozdané již otázky a poradiv se opět ve vedlejší síni uznal za dobré, aby byl pouze změněn začátek (1—22 a 23—41) v ten způsob, že uvedena v nich jednotlivá místa inkriminovaná na místě celého článku.

Když to státní zástupce uslyšel, ohlásil *ještě jednu* a sice tentokrát již *poslední zmateční stížnost.*

Dr. Čížek žádal, aby uvarováno bylo zmateční stížnosti, by dle zákona dodány byly státnímu zástupci i jemu opravené opisy otázek. Zároveň ponechal si právo, podati po případu také stížnost zmateční. Na to napsány a doručeny změněné otázky státnímu žalobníkovi i obhájci.

Jelikož i samy otázky nad jiné charakterisují soudní proceduru před porotou oněch dob, klademe je sem přes všecku suchoparnost jejich do slova. Zněly ť:

Jest obžalovaný *J. Arbes* vinen, že

1. Hleděl haněním rozhodnutí úřadní zlehčiti?

2. Hleděl nepravdivým udáváním rozhodnutí úřadní zlehčiti?

3. Hleděl převracováním příběhů skutečných rozhodnutí úřadní zlehčiti.?

36. Viněny byly úřady státní z opovržlivých vlastností?
37. Viněny byly úřady státní z opovržlivého smýšlení?
38. Viněny byly orgány vládní z opovržlivých vlastností?
39. Viněny byly orgány vládní z opovržlivého smýšlení?
40. Vydávány byly úřady státní u veřejný posměch?
41. Vydávány byly orgány vládní u veřejný posměch?

Kdyby k otázkám 23. až včetně 41., nebo k některé z nich odpověděno bylo spůsobem tvrdícím:

42. Jest obžalovaný J. Arbes vinen tím, že co redaktor časopisu »Národní Listy« zanedbal pozornost takovou, které, kdyby byl dle povinnosti své užil, přijetí článku »Persekuce učitelův« do č. 322 časopisu »Národní Listy« ze dne 21. listopadu 1869 by se bylo zamezilo?

Porotci po dlouhé poradě odpověděli k otázkám následovně:

K otázkám 1 až 22 **jednohlasně** — „Ne"; k otázkám 23 až 31 **jedenácti hlasy** „Ne" a jedním hlasem »Ano«;

k otázkám 31 až 39 **desíti hlasy** »Ne« a dvěma hlasy »Ano«;

k otázkám 40 až 41 **jedenácti hlasy** »Ne« a jedním hlasem »Ano«.

Otázka 42 odpadla.

Soudní dvůr odebral se pak ku poradě a objeviv se po nějakém čase opět v porotní síni prohlásil ústy předsedy, že *obžalovaný* **propouští se z obžaloby.**

* * *

Potud referát o procesu charakterisujícím netoliko politické poměry, nýbrž *i soudní proceduru* v Čechách před čtvrt stoletím.

Příčinu, pro kterou jsme referát ten vsunuli do spisu věnovaného kritice úřadní činnosti J. Exc. hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržite, soudný čtenář bezpochyby již uhodnul. Šlotˇ nám přede vším o to, ukázati názorně, ***v kterých věcech*** **liší se za našich dnů procedura politických a tiskových soudu** *od procedury před čtvrt stoletím.* — ačkoliv zákony samy nebyly v ničem změněny.

21. Nadával státnímu úřadnictvu vůbec?

22. Nadával jistým druhům státního úřadnictva?

Kdyby bylo k otázkám 1. až včetně 19. záporným způsobem odpověděno:

23. Hledělo se haněním rozhodnutí úřadní zlehčiti?

24. Hledělo se nepravdivým udáváním rozhodnutí úřadní zlehčiti?

25. Hledělo se převracováním příběhů skutečných rozhodnutí úřadní zlehčiti?

26. Hledělo se haněním jiné k nenávisti k úřadům státním nebo k opovrhování jimi, co se týče vedení úřadů jich, popuditi?

27. Hledělo se nepravdivým udáváním jiné k nenávisti k úřadům státním nebo k opovrhování jimi, co se týče vedení úřadů jich, popuditi?

28. Hledělo se převracováním příběhů skutečných jiné k nenávisti k úřadům státním nebo k opovrhování jimi, co se týče vedení úřadů jich, popuditi?

29. Hledělo se haněním jiné k nenávisti k orgánům vlády nebo k opovrhování jimi, co se týče vedení úřadů jich, popuditi?

30. Hledělo se nepravdivým udáváním jiné k nenávisti k orgánům vlády nebo k opovrhování jimi, co se týče vedení úřadů jich, popuditi?

31. Hledělo se převracováním příběhů skutečných jiné k nenávisti k orgánům vlády, nebo k opovrhování jimi, co se týče vedení úřadů jich, popuditi?

32. Viněny byly křivě vyjevováním převrácených skutků úřady státní z určitých činů nepočestných, kteréž by je u obecném mínění mohly v opovržení uvésti neb snížiti?

33. Viněny byly křivě vyjevováním převrácených skutků úřady státní z určitých činů nemravných, kteréž by je v obecném mínění mohly v opovržení uvésti neb snížiti?

34. Viněny byly křivě vyjevováním převrácených skutků orgány vlády z určitých činů nepočestných, kteréž by je u obecném mínění mohly v opovržení uvésti neb snížiti?

35. Viněny byly křivě vyjevováním převrácených skutků orgány vlády z určitých činů nemravných, kteréž by je u obecném mínění mohly v opovržení uvésti neb snížiti?

36. Viněny byly úřady státní z opovržlivých vlastností?
37. Viněny byly úřady státní z opovržlivého smýšlení?
38. Viněny byly orgány vládní z opovržlivých vlastností?
39. Viněny byly orgány vládní z opovržlivého smýšlení?
40. Vydávány byly úřady státní u veřejný posměch?
41. Vydávány byly orgány vládní u veřejný posměch?

Kdyby k otázkám 23. až včetně 41., nebo k některé z nich odpověděno bylo spůsobem tvrdícím:

42. Jest obžalovaný J. Arbes vinen tím, že co **redaktor** časopisu »Národní Listy« zanedbal pozornost takovou, **které**, kdyby byl dle povinnosti své užil, přijetí článku »Persekuce učitelův« do č. 322 časopisu »Národní Listy« ze dne 21. listopadu 1869 by se bylo zamezilo?

Porotci po dlouhé poradě odpověděli k otázkám následovně:

K otázkám 1 až 22 **jednohlasně** — „Ne"; k otázkám 23 až 31 **jedenácti hlasy** „Ne" a jedním hlasem »Ano«;

k otázkám 31 až 39 **desíti hlasy** »Ne« a dvěma hlasy »Ano«;

k otázkám 40 až 41 **jedenácti hlasy** »Ne« a jedním hlasem »Ano«.

Otázka 42 odpadla.

Soudní dvůr odebral se pak ku poradě a objeviv se po nějakém čase opět v porotní síni prohlásil ústy předsedy, že *obžalovaný* **propouští se z obžaloby.**

* * *

Potud referát o procesu charakterisujícím netoliko politické poměry, nýbrž *i soudní proceduru* v Čechách před čtvrt stoletím.

Příčinu, pro kterou jsme referát ten vsunuli do spisu věnovaného kritice úřadní činnosti J. Exc. hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržite, soudný čtenář bezpochyby již uhodnul. Šloť nám přede vším o to, ukázati názorně, ***v kterých věcech* liší se za našich dnů procedura politických a tiskových soudů** *od procedury před čtvrt stoletím.* — ačkoliv zákony samy nebyly v ničem změněny.

Kdežto před čtvrt stoletím *procesy tohoto druhu prováděny* z pravidla **veřejně,** tak že i nejširší veřejnost neb aspoň každý, kdo se o věc zajímal, mohl celou proceduru soudní sledovati a učiniti si vlastní úsudek o tom, na čí straně jest po jeho politickém a právním přesvědčení právo: zda na straně obžalovaného nebo státního žalobníka zastupujícího c. k. vládu — provádějí se nyní již od drahných let skoro všechny podobné procesy **při zavřených dveřích.**

Nejširší veřejnost zřídka kdy se dovídá, oč vlastně jde a nemůže si tudíž skoro nikdy učiniti tak správného pojmu o vině nebo nevině obžalovaného jako před čtvrt stoletím. **Politická spravedlnost** jest u nás již od let z pravidla *zahalena tajemnou rouškou,* za kterouž o tajných přelíčeních dovoleno jest sledovati líčení pouze několika důvěrníkům obžalovaného.

Je-li to na prospěch či neprospěch **soudnictví a jeho vykonavatelů,** znamená-li to pokrok či úpadek v ohledu ústavním atd. nechceme vůbec ani zkoumati. Poukazujeme na kardinalní tento rozdíl mezi politickým soudnictvím před čtvrt stoletím a nyní — pouze z té příčiny, aby bylo aspoň povysvětleno, **proč** *asi kolují nyní v lidu o tom neb onom politickém provinilci tak různé úsudky.*

Nedoví-li se nejširší veřejnost o politickém soudu na př. ani tolik, co jsme byli citovali z referátu o vlastním přelíčení, nemůže si nikdy učiniti ani přibližně správného pojmu o tom, na čí straně bylo právo a shoduje-li se s právem tím i rozsudek — a domněnkám všech odstínů jsou otevřeny dvéře do kořán . . .

Jsou-li s tím spokojeni ti, jichž se týče, nemáme ničeho proti tomu; neboť — byť bychom i protestovali, protest náš byl by marný a bezúčelný. Avšak — · · —

Než dosti! Čtenář zajisté si doplní reflexe naše sám a dovolí nám jen ještě několik dodatečných slov o zapomenutém procesu, z něhož nad jiné jasně vysvítá, **kdo** byli v Čechách až do roku 1869 hlavními spolustrůjci různých svízelů a běd, jež národ náš zakoušel.

Z c. k. orgánův, kterýmž byl zažalovaný článek »Persekuce učitelův« věnován, za našich dnů již málokterý

»těší se slastem a strastem života« — jako vetchý stařec na zaslouženém a bůh ví, jak trpkém odpočinku . . .

Prodlením let setkali jsme se s mnohým z pověstných těchto »Bachových husarů« a vyslechli i mnohou upřímnou a kající zpověď z hříchův páchaných za dob absolutismu i později z většího dílu z rozkazu představených, kterýmž nebyl měřítkem zákon, nýbrž libovůle.

Mnozí byli lidé spíše nešťastní a politování hodní; ubohé oběti sociálních nepoměrů, které byla tíseň životní donutila zaprodati se za kus chleba jako pouhé nástroje každému, kdo jim mohl chleba toho opatřiti.

O svém řádění za Bachova absolutismu, obzvláště po zavedení žandarmerie, jakož i o svém vypuzení hlavně z Italie a ze zemí koruny svatoštěpánské vypravovali mnozí v slabé chvíli upřímné kajícnosti případy přímo děsné.

Jeden z nich byl, jak ujišťoval, vykonavatelem hrozného trestu, kterýmž měl býti dán obyvatelstvu čarovných Benátek exemplární *důkaz přísnosti a neúprosnosti vlády vídeňské*, a řídil **mrskání benátských žen** *různých stavů* na **náměstí svatého Marka** . . .

Když nám po letech jako vetchý stařec výjev ten prostými slovy líčil, zalily se mu kalné oči slzami a poslední slova dusil štkavý pláč . . .

Vše, co možno si od naznačeného veřejného mrskání až po pouhé osopení se na občana nebo poníženého suplikanta vůbec jen pomysliti, měli »Bachovi husaři« na svědomí.

Provinění mnohého z nich byla tak opovržení hodná, že po letech sám ani nechápal, jak se jich mohl druhdy s chladnou krví dopouštěti a — upřímně jich litoval.

Mnohého stihl krutý trest již pouhým vypuzením ze země, v kteréž byl několik decennií prožil a úplně se již aklimatisoval. Tak nám vypravoval jeden z nich, otec četné rodiny, že strávil v Uhrách neméně než-li dvacet roků a že vychoval děti své jako ryzí Maďary, tak že se nevyznali než-li v maďarštině . . .

Přes to byl v kruté zimě s celou rodinou z Maďarie vypuzen a přibyl do Prahy zdrcen a zbidačen jako nejubožejší žebrák doprošující se soucitu a milosrdenství....

Někteří ovšem zůstali i po svém návratu do Čech více méně věrni svým »zvykům«, jichž se nemohli více zbaviti. Zůstali tudíž i nadále »společenskými vředy«, kterých se každý slušný občan štítil a nemoha snad jinak, aspoň se jim — vyhýbal . . .

Dějiny příšerné této kategorie slepých lidských nástrojů politické libovůle kabinetu, v kterémž zasedal skoro po deset roků také hrabě *Lev Thun*, čekají posud svého dějepisce; avšak již z toho, co jsme byli právě několika slovy naznačili, jest zřejmo, jakého rázu dějiny ty asi mohou býti.

Že byli mezi »Bachovými husary«, zejména mezi oněmi, kteří byli po vyrovnání s Maďary vypuzeni ze zemí koruny uherské, také mužové netoliko honetní, ale v každém vzhledě přímo vzorní, netřeba snad ani dokládati. Na doklad připomínáme, že mezi vypuzenými byl mimo jiné sám autor článku »Persekuce učitelstva«, František Kořínek, kterýž po drahná léta v Záhřebě profesoroval; ale na sklonku roku 1867 byl s profesury sesazen a ze zemí koruny svatoštěpánské jako kterýkoli jiný »Bachův husar« — vypuzen . . .

* * *

Podařilo-li se nám a obhájci našemu uhájiti obsah zažalovaného článku o »Bachových husarech« netoliko proti důvodům státního zástupce, nýbrž i před nepředpojatým čtenářem, nechť rozhodne čtenář sám. My zde jen ještě obracíme pozornost k tomu, co byl dr. Čížek konstatoval a důkazem doložil *o mluvě* **poloúřadního listu** moravského.

Kdežto v zažalovaném článku mluveno, chceme-li, třeba i příkře — o »různých«, tedy jednotlivých daremných lidech ve službě c. k. vlády a káráno jejich neústavní jednání, ***spílal*** **polovládní** časopis moravský **celému národu českému,** aniž by byl proto redaktor jeho — v tu dobu sám c. k. orgán — před soud vůbec jen citován.

A uvážíme-li, že *způsobem tím* psaly **polovládní listy** tehdejší **proti národu českému** skoro den co den, sotva přijdeme k jinému úsudku a přesvědčení, nežli že příkrá mluva zažalovaného článku nebyla nežli pouhou a zcela přirozenou *odvetou* na **provokace polovládního tisku . . .**

Než vše to jsou věci podřízenějšího druhu. Hlavní a pro vládu svrchovaně choulostivou věcí bylo, že čeští »vlkodlaci veřejného mínění« těšili se tehdá *po zákonu* **zcela jiné volnosti slova,** nežli na př. po celou řadu let později, kdy **zákon o porotách zůstal sice i nadále v platnosti;** ale kdy o deliktech tiskem spáchaných rozhodovali skoro výhradně jen *c. k. orgánové pouhými konfiskacemi* — jako za »ústavní éry« před zavedením porot a za doby — absolutismu.

Národ český, a chceme-li, třeba jen jeho »vlkodlaci veřejného mínění«, byli v tu dobu v nepoměrně větší výhodě oproti vládě a její orgánům, nežli později, kdy zákon o porotách mlčky prostě suspendován. Požívalit v tomto vzhledě ryze ústavních práv, a boj jejich proti vládě a její orgánům byl tehdá nepoměrně snazší a zároveň také úspěšnější než kdykoli jindy.

Vláda, o které bylo v zažalovaném článku lapidárně napověděno, že chýlí se panství její ku konci, byla v několika málo měsících po procesu — z jara 1870 — nucena postoupiti místa smířlivému kabinetu hraběte Alfreda Potockého, kterýž vymohl pro odsouzené »vlkodlaky veřejného mínění« amnestii a zahájil s důvěrníky českými vyjednávání v příčině *vyrovnání.*

A o to vše měli nemalou zásluhu právě jen čeští »vlkodlaci veřejného umění«, kteří ze všech sil a s bezpříkladnou obětavostí pracovali ku svržení vlády tak zvané »ústavácké« a těšili se aspoň po nějaký čas, (od první čtvrti roku 1869 až skoro do konce roku 1871) poměrům, za kterýchž takový boj jedině jest možný, a veden-li jest proti vládě, která nemá za sebou většiny občanstva, bývá také z pravidla korunován úspěchem.

V tu dobu byl totiž i u nás *aspoň jednou* prakticky proveden důkaz, jak *mocnou zbraní* jest **ryze ústavní svoboda slova a tisku** — a jak poctivou, spravedlivou a vůbec ryze ústavní musí býti netoliko vláda, nýbrž i její orgány, aby v takovém boji čestně obstály...

Zásluhy českých »vlkodlaků veřejného mínění« o pád ministerstva »ústaváckého« jsou nepopiratelny. Mimo to zasloužili se tím jaksi i o to, co bezprostředně následovalo.

Poctivý a ku všem národům spravedlivý hrabě Potocký přišel i národu českému s nejlepšími úmysly v ústrety. Povolalť ihned důvěrníky české do Vídně, aby s nimi vyjednával. Když pak ve Vídni vyjednávání se nezdařilo, přijel v květnu do Prahy, aby s důvěrníky českými v úmluvách o vyrovnání pokračoval. Nabízel zemím koruny české větší samosprávu nežli jakou mají od roku 1868 Chorvátě, avšak s výhradou, že musí býti vyrovnání provedeno »cestou ústavní«, tedy prostřednictvím říšské rady, na kteréž troufal si hrabě Potocki zjednati většinu federalistickou.

Důvěrníci národa českého, dr. Rieger, dr. Sladkovský, dr. Klaudy, dr. Bělský a dr. Pražák byli v zásadě ochotni na tento způsob pokusu o vyrovnání přistoupiti; než prodlením několika měsíců stalo se — *jinak*.

»Česká historická šlechta,« čteme v jednom pražském listě ze dne 26. září 1895, »zejmena hrabě Jindřich *Clam-Martinic* a hrabě Karel *Schwarzenberg* chovali se zdrženlivě; k nim přidružil se mocný tehdá u nás publicista *Skrejšovský* a rázem vydáno heslo, že by bylo zradou státního práva, kdybychom obeslali říšskou radu cislajtánskou (ač jsme na ní již r. 1861 až 1863 byli). Šlechta historická šmahem přistoupila v tu chvíli k deklaraci a *Potocki vracel se*, pohořev úplně, *se slzami v očích z Prahy do Vídně*. Tento květnový zmar státoprávního vyrovnání českého z r. 1870 jest poměrně znám. Ale co vyšlo již z paměti obecné, jest faktum, že nicméně **koruna** *ještě na podzim v září téhož roku, kdy již Prušáci u Sedanu byli povalili Francii*, **znovu nám Čechům vyšla s palmou smíru vstříc, že vždy ještě nabízela nám svou pomoc k jakés restituci práv království a zemí koruny české,** pakli jen nastoupíme cestu ku *vyrovnání skrze říšskou radu*. Ten byl smysl hned prvního reskriptu královského k novému sněmu českému ze dne 25. srpna 1870. Vláda Potockého slibovala, že předsevezme *revisi postavení království českého k veškeré říši*, ale jen ať obešleme radu říšskou.

Však *historická šlechta* a poslanci čeští, mající tehdá spolu většinu na sněmu, odpověděli adresou, provázenou obsáhlým pamětním listem, dedukujícím celé naše státní právo, *že práh říšské rady jest nám nepřestupným*, ale že má se vyrovnání

s námi díti touto formou: Sněm český že chce vyslati **ze svého** středu poslance, ***kteří by zastupovali království jako království v delegacích*** jakožto v zastupitelstvu celé říše, a za **druhé**, že jest sněm český ochoten »vypraviti ze svého středu **deputaci**, kteráž nepředstihujíc závěrečných jeho usnesení, za **příčinou** nutných srozumění vešla by v jednání s nynějším **zakonodárným** zastupitelstvem ostatních království a zemí, **každá** strana ohradíc své stanovisko právní a navzájem **uznávajíc** platnost ohražení při straně druhé«.—

S touto adressou ze dne 14. září 1870 šlo **třicetičlenné** sněmovní poselstvo, záležející ze ***šlechty*** a **Čechů do Vídně**. Dne 18. září bylo přijato ve zvláštním slyšení.

Když deputace adressu císaři odevzdala, přečetl **císař** odpověď úřadní, načež ji odložil. Hned potom udála **se tato**, sněmu a veřejnosti české tehdá pečlivě zatajená, však **historická** scéna:

Císař *postoupiv živě ku předu*, ***promluvil k deputaci*** *důtklivě, skoro měkce, v tomto smyslu:*

„Nyní, *pánové,* **promluví k vám císař váš s důvěrou a důvěrně sám.** *Neodcházejtež,* **prosím,** pánové z Vídně, ***aniž*** *byste, se dříve s vládou Mojí srovnali a dohodli.* ***Víte,*** pánové, že *na říšské radě jsou strany,* ***které oprávněnost*** *vašeho státoprávního stanoviska* ***uznávají,*** — nuže, pánové, **prosím snažně,** *vstupte na říšskou radu,* ***dohodněte se s nimi*** *a* **budete mít většinu.** *Na Mně pak na* ***Mém svolení scházeti*** *nemá,* **aby dostalo se vám, co slušno a spravedlivo.** ***Avšak*** *tolik mějte na mysli:* **oktrojovat nemohu a více nebudu!!** *To praví vám* **váš císař** *a* **ne jeho vláda.“**

A co učinila deputace sněmovní? **K vyzvání šlechty,** zejmena nejv. maršálka hr. Alberta Nostice, ***nepustila*** se ***s vládou*** *Potockého v žádné vyjednávání,* nýbrž **odejela z Vídně** ***a celou příhodu tu sněmu a veřejnosti české bedlivě zatajila.*** Nicméně na to došel sněmu výše vzpomenutý **král. reskript** ze dne 26. září 1870. Ale většina šlechticko-staročeská **odpověděla** k němu znovu svým »non possumus« — **nemůžeme** nikdy obeslati rady říšské a — Potockému nezbývalo **než** sáhnouti k vypsání přímých voleb.« —

Na vylíčení tom možno snad to ono popraviti nebo doplniti; ale konečný výsledek jest historické faktum: *Pokus* **o vyrovnání** za hraběte Potockého, — a sice touže cestou a za spolupůsobení těchže faktorův, za jejichž spolupůsobení přál by si je snad tak mnohý *i nyní* míti vyřízeno, — **zmařen.** A to *nikoli* vinou »valné části *vlkodlaků veřejného mínění,*« kteří se s přímo vzornou disciplinou podrobili vydatnému heslu, aniž vinou »štváčských učitelův«, kteří vedle povinnosti pedagogův vykořisťovali také politická svá práva jako státní občané, nýbrž skoro výlučně *z rozhodnutí* **vůdců konservativního velkostatku**, nebo tak zvané *„historické šlechty české,“* ku kteréž hlásil se i hr. Fr. Thun — aspoň do okamžiku, dokud nebyl jmenován c. k. místodržícím.

Nám ovšem nenapadá následovati příkladu hraběte Fr. Thuna jako poslance a nazvati onino členy »české historické šlechty«, *jejichž vlivem bylo vyrovnání s národem českým zmařeno* — »vlkodlaky.« Ale vše to, co jsme byli právě naznačili, jest důkazem, že *neurovnání poměrů* v zemích koruny české »cestou ústavní« nemají na svědomí živlové, jež byl hr. Fr. Thun ve své sněmovní řeči dne 5. října 1888 označil jako živly »výstřední« a »nebezpečné,« nýbrž političtí faktorové, ku kterýmž druhdy takořka celý národ český pohlížel skoro s neobmezenou důvěrou jako ku státníkům par exellence, a kteří jej, jako v tak mnohém jiném, *zklamali* i v tomto vzhledě . . .

Než dosti! Napadáť nám právě, že pojednávajíce veřejně o J. Exc. hraběti Fr. Thunovi jako c. k. místodržiteli a vsunujíce do pojednání svého různé momenty, jež na pohled nezdají se býti v přirozené souvislosti s osobou a činností Jeho Exellence, opomenuli jsme akt prosté slušnosti: *představiti se.*

Činíme tak nyní dodatečně prostě z té příčiny, aby — kdyby snad náhodou spis náš dostal se také někdy do rukou J. Exc. pana místodržitele nebo mu bylo o něm někým referováno, — nezůstalo J. Exc. tajno, že žijí v Čechách lidé, kterýmž není neznámo tak mnohé, o čem hrabě Fr. Thun jako poslanec, jak ze všech jeho řečí sněmovních vysvítá, buď neměl nebo nechtěl míti ani potuchy.

Po celou dobu jeho úřadování jako c. k. místodržitele v království českém ovšem panují v Čechách poměry jiné, než-li v letech 1869 — 1870, do kterých spadá reprodukovaný náš proces tiskový před porotou.

Ve sněmu království českého byla prodlením nyní již šestiletého úřadování J. Exc. hraběte Fr. Thuna podána slušná řada *interpelací*, v kterýchž netoliko různým c. k. orgánům, nýbrž i Jeho Excellenci jako správci země české mnohé, o čemž zmíníme se později, *vytýkáno*.

Avšak skoro *ze všech odpovědí*, jež byl pan místodržící na tyto dotazy ve sněmu dal, vysvítá, že po náhledu a po vědomí hraběte Fr. Thuna skoro ani jediná výtka »nebyla oprávněna« nebo-li jinými slovy: že nebylo u nás v Čechách nikdy snad vše možné a především činnost c. k. orgánů v tak vzorném pořádku jako od nastoupení J. Exc. hraběte Frant. Thuna v úřad c. k. místodržitele až po dnešní den.

Budiž tomu tedy *zatím* tak, jak byl hrabě Fr. Thun ve svých odpovědích na různé interpelace ujišťoval! Nechtějmež, poněvadž po platných zákonech z doby absolutismu skoro ani nesmíme, odpovědi ty podrobiti kritice!

Avšak — že byly před tím doby, kdy tomu *ani z daleka nebylo* **tak**, jak by se dle odpovědí hraběte Fr. Thuna zdáti mohlo, sotva se někdo odváží tvrditi.

Co vše se tehdá *dělo* a vůbec **díti mohlo,** dovolíme si v největší stručnosti demonstrovati na jediném »exempláři« ústavních občanů — sami na sobě.

I spisovatel tohoto spisu patřil druhdy »mezi vlkodlaky veřejného mínění,« kteří v letech 1868—1873 za společný tehdá politický program českého národa a »historické šlechty české« stáli v nejprudším ohni persekučním.

Po celých pět roků konal jako žurnalista práce jen podřízené. Nikdy a v ničem nezasáhal samostatně v záležitosti politické. V ničem nerozhodoval a nikde nestál v popředí nebo třeba jen mezi činnými politiky. Ano — on vůbec nikdy ani nevolil, poněvadž neměl, nemá a bezpochyby nikdy volebního práva míti nebude . . . A přece — kdyby jej chtěl někdo posuzovati podle akt uložených u c. k. trestních

soudů, nemohl by jinak, než-li jej prohlásiti za kriminalistické monstrum prvního řádu.

Po celých pět roků *nespáchal sám ani jediného trestního skutku*, ba nemá na svědomí ani *jediné řádky*, pro kterou by býval list, v němž byl zaměstnán, zabaven nebo soudně stihán — — —

A přece byl »holubiččí« tento »vlkodlak veřejného mínění« neméně než asi *šedesátkrát* vyšetřován a asi *čtyřicetkrát* před různé soudy citován. Dvakrát prodlel *ve vazbě* v novoměstské trestnici; jednou »poctil« na krátký čas »návštěvou svou i trestnici ve Vídni a »promručel« konečně neméně než-li *rok a několik týdnů* v těžkém žaláři« u c. k. krajského soudu v České Lípě . . .

Vše to ovšem nikoho nepřekvapí, když připomeneme, že byl autor tohoto spisu tak zvaným »odpovědným« redaktorem, poněvadž vše to a podobné stihlo skoro každého, kdo odvážil se v tu dobu převziti odpovědnost za redakci kteréhokoli listu oposičního. Avšak když dodáme, že přes všechno vytknuté soudní stihání a přes všechno »trčení« v kriminálech nebylo mu popřáno cti, *aby byl* o kterémkoli svém závěrečném líčení pře na vlastní uši *slyšel* konečný *rozsudek*: »**Vinen** a odsuzuje se do *žaláře* nebo do *vězení*« — — *zarazí* se zajisté každý, kdožkoli má o kriminalistické praxi třeba jen mlhavé ponětí.

Kdy a v kterém ústavním a právním státě, ptáme se, stalo se nebo mohlo by se státi podobně?

Na tom však není dosti!

V únoru r. 1870 byl donucen nastoupiti trest čtyřměsíčního těžkého žaláře, k němuž byl odsouzen — *c. k.* **vrchním** *soudem* pro článek »Z boží milosti a z vůle národa« z péra žurnalistického kollegy, Ferdinanda Schulze, kterýž zvláštním přípisem k c. k. zemskému co tiskovému soudu přihlásil se jako spisovatel článku, tedy jako *vlastní vinník*, žádaje, aby bylo trestní řízení v záležitosti té obnoveno a on i odpovědný redaktor znovu postaveni před soud.

Avšak c. k. zemský jinak tiskový soud žádosti té nevyhověl. A tak se stalo, že dobrovolně u soudu se přihlásivší pachatel zločinu rušení veřejného pokoje dle § 65 a) tr. z.

bez trestu a bez jakéhokoli stihání promenuje po dnes zcela volně po luzích Cislajtanie i mimo ni, kdežto odpovědný redaktor zůstal »trčeti« v zamřížené cele novoměstské trestnice...

Vše to, — a na to klademe obžalobní důraz, — dělo se »úplně po zákonech.« *Pro všechno* aspoň uváděli c. k. orgánové příslušné paragrafy, kterýmiž vše »přiměřeně« motivováno.

Podrobiti vše to nebo třeba jen některý případ zevrubné kritice, zdá se nám býti nemístné a proto klademe sem tré dokladů, kterýmiž dotyčné poměry v Čechách před čtvrt stoletím aspoň přibližně se charakterisují.

»Zajisté se pamatujete, pánové,« pravil dne 12. září 1870 dr. A. Čížek ve sněmu království českého, »na ohromné ty tiskové procesy, jichž jsme zde v Praze v posledních desíti letech dožili. Nyní však jen o **svobodě tisku!** Po zákonu tom *musí každý redaktor*, (a tak vykládají zákon ten všickni c. k. soudcové a sám nejvyšší soud v ten smysl rozhodnul,) **sám** *dokázati, že není vinen*, kdežto za absolutní doby Bachovy **musila býti vina** jako každému jinému zločinci **dokázána redaktorovi.**

Postavili jste tedy, vy ústavověrní pánové, **redaktora hůře než sprostého zločince.** Takovým jest tiskový zákon podle liberální ústavy a základních zákonů! Když pak už přívrženci ústavy nemohli se vyhnouti, *musili* povoliti *porotní soudy*. A jak jimi dovedli hantýrovat, vysvitá z toho, že jsme porotní soudy sice měli; ale že podržáno také tak zvané *„objektivní řízení.“* Podle řízení toho *může policie i státní zástupce tiskopisy konfiskovati, kdykoli se jim zlíbí.* A nejen že mohou konfiskovat — ačkoli v zákoně o porotách zřejmě stojí, že o *zločinech a přečinech tiskem spáchaných rozhodují* **jenom** *porotcové* — **oni mohou** *podle zákonů těch i* **bez poroty redaktory — věznit a žalařovat.**

Na pouhou žádost státního návladnictva, aby byl trestní případ tiskový vyšetřen a připraven pro porotní soud, *vezme se redaktor ihned do* **vyšetřovací vazby** *a podrží se tam tak dlouho, až sejde se porotní soud, což může trvati i několik měsíců.* Soud porotní prohlásí pak redaktora nevinným; ale přetrpený trest vazby vyšetřovací nikdo neodčiní.

Trest ten jest po výkladu liberálních zákonů tiskových úplně v pořádku!

Přistupuji k nejtrudnější stránce předešlé vlády — k poměrům, na *které bude pamatovati celá země Česká, veškeré naše obyvatelstvo* **jako na nejkrutší dobu persekuce** v dějinách národa kteréhokoli. *Vykonávání trestního práva,* obzvláště co se týče **tiskových a politických zločinů,** nemá ve světě snad rovné **co do ukrutnosti** jako ono, které se za minulé vlády Herbstovsko-Giskrovské v naší české vlasti provádělo.

Naší povinností jest, abychom před celým světem odkryli naše utrpení, které nám ústava přinesla. Ku provádění trestních zákonů politických zřízen přede vším zákon, *podle něhož* **prý jsou soudcové — neodvislí.** Ale těmto neodvislým soudcům hned se řeklo: **Chcete-li avanžovat, musíte nás poslouchat!** Ti, kteří chtěli avanžovat, vyznamenali se prve mimo Prahu, na venkově; potom se dostali do Prahy jako radové trestního soudu — a zahájili svou činnost. *Z těch pak,* **kteří se v persekuci nejvíce vyznamenali,** *povoláni zase jako vrchní radové k vrchnímu soudu,* kde sestaven **zvláštní senát,** který neměl nic jiného na práci, než-li **politické zločiny a přečiny odsuzovat.**

Je to velmi trudná doba **našeho soudnictví,** které tím utrpělo velkou ránu. Nejlepší mužové, nejznamenitější soudcové a právníci byli k vůli takovým povolným soudcům — odstraněni. **Protežování** *šlo tak daleko,* že sám ústavověrný President vrchního soudu proti tomu se ozval.

Když byla celá mašina sestavena, počala pracovati. Státní zástupce žádal o zavedení vyšetřování. Stalo se, že byl *jeden redaktor pro 60 zločinů najednou vyšetřován.* Vydávaly se nálezy obžalovací. Redaktor se odvolal. Ve dvou, ve třech dnech odvolání vyřízeno záporně. Šlo se dále k nejvyššímu soudu, až již nebylo času, by se vyčkalo s rozhodnutím nejvyššího soudu. Ustanoveno přelíčení bez ohledu na to, že bylo podáno odvolání nejvyššímu soudu.

Když pak obhájce poukázal k tomu, že *nemůže se pře projednávat, poněvadž leží akta u nejvyššího soudu,* ukázal předseda lhostejně na stůl, *že se akta nalézají u první stolice*

a proto že není třeba čekati. **Zatím telegrafoval nejvyššímu soudu** *a tento odpověděl,* **že nález obžalovací potvrdil.** (Hlasy: Fuj! Škandál! To je hanba!)

Uvázati se v redakci oposičního listu bylo tolik, jako vstoupiti do kriminálu — složiti kauci za list ten, jako darovati ji sv. Bartoloměji. Konečně došlo k přelíčení. Chtěl-li se redaktor hájiti, odpovídáno mu: *„Mlčte,* **držte hubu** — *to sem nepatří!"* Takovým způsobem odpovídáno těm, když se chtěli hájiti zásadami politickými!

Ale *nejen soudcové,* i **státní zástupcové,** kteří složili jako takoví přísahu, **rozhodovali jako soudcové.** Uvedu příklad. Státní zástupce odvolal se k vyššímu soudu, ačkoli k tomu neměl práva, poněvadž zákon takového odvolání nepřipouští, jelikož rozhodnutí první instance nebylo po jeho přání. Vrchní soud nařídil, aby první instance rozhodla ještě jednou. Zatím však nebyl ze soudců, kteří byli v při té soudili, ani jediný více u soudu. Jeden stal se zatím státním zástupcem, druhý přestoupil k obchodnímu soudu a třetí jinam. Přes to *musil se tento soudní dvůr* sestoupiti poznovu a **rozhodnul — jak si státní návladní a vrchní soud přáli,** ačkoli byl původně pro úplnou nevinu.

Stížená strana se odvolala; ale odpověděno jí, že zákon v záležitosti té žádného odvolání nepřipouští. Krátce — souzení o »zločinech« politických odbývala se takovým způsobem, že jest charakteristickou *odpověď zemského jednoho rady,* (když si jeden z odsouzených na hrozné toto odsuzování stěžoval,) kterýž odpověděl: *„My si z toho nesmíme nic dělat,* **řemeslo jest řemeslo"** . . .

Avšak ještě jednu věc nesmím zde opomenouti. Milost královská udílí se obyčejně tenkrát, když vzaly politické záležitosti jiný průběh. A myslíte, že se dřívější vláda kdy přimlouvala, by byla politickým vězňům udělena amnestie neb aby ti, kdož opustili žaláře, byli rehabilitováni? *Nikoliv!* **Milost královská snížena vládou na agitační prostředek při volbách.** Když se jednalo o několik hlasů při volbě na Smíchově, shledáno, že jsou zde také lidé, kteří byli pro *sprosté* přestupky odsouzeni. Hned se telegrafovalo do Vídně,

aniž by ti lidé byli co věděli, a přišla *rehabitace jejich.* A ti mohli volit.

A **výminečný stav** byl taktéž jen ovocem oné ústavní vlády. Avšak o tom nejlépe, když pomlčím a promluvím o tom, co se právě děje. Každý týden odbývá se několik přelíčení pro **zločin urážení Veličenstva,** *až to skutečně Jeho Veličenstvo urážeti musí.* A **jak** se takováto *urážení Veličenstva* **dělají?** Několik vysloužilců, ucházejících se o místa policejních agentů v Praze neb o místa jiná, myslí, že musí si získat *zásluh* a že takovým způsobem dosáhnou cíle svého, když jednoduše *udají* nejlepšího, nejpokojnějšího, nejrozvážlivějšího, nejpočestnějšího občana — *pro zločin urážení Veličenstva!* Tu přijde pak svědek, třeba byl zcela opilý (jako se stalo v Březnici) a udá to i s kamarádem. Soud vezme oba svědky, z nichž jeden jest již *policejním agentem* zde v Praze, do přísahy. *Na jiné svědky nebéře pak žádného ohledu,* poněvadž prý již *dva* svědkové pod přísahu vzati byli. Ostatní nemají žádné víry, byť to byli občané sebe zasloužilejší a váženější.

Rušení veřejného pokoje jest druhý zločin, jenž jest na denním pořádku. *Rušitelem veřejného pokoje pak jest, kdo lne k našemu programu.* To jest nejlepší definice, která by se dala vložit do trestního zákona ... I nejváženější občané, kteří bojovali pro to, oč my nyní usilujeme, jsou dosud pro rušení veřejného pokoje v kriminále ...

Vláda a policie *zvláště potřebují* **velezrády.** *A velezrády ty velmi snadně se páchají.* Obyčejně jsou to *děti,* jež zločiny ty páchou, a když ne děti, *tedy zavře soud toho, koho mu policie přivede* a potom teprve hledá — materiál. **Napřed se lidé zavírají, potom se hledají zločiny.**

Kdybych měl probrati vše, trvalo by to několik dní. Sněmovní pan komisař měl by si povšimnouti aspoň toho, co jsem uvedl. Já se zaručuji, že **vše to jest pravda** *a jsem ochoten podati toho důkazy* a opatřiti všechny spisy případů těch se týkající. Z toho jde na jevo, že měla by *vláda* vzíti v úvahu, *má-li na dále ponechati v úřadech ony osoby, které se* **tak prohřešily na národu našem, které se tak prohřešily proti zákonům** — má-li ještě déle podržeti

v úřadech ty Hlaváčky, Jaroše, Ullrichy atd. Dále nechť vláda uváží, chce-li ještě na dále prováděti tresty, *jež byla dřívější vláda na naše nejváženější, nejvlastenečtější občany uvalila!?* Míní-li to vláda upřímně, a má-li dobrý úmysl s naším národem, jest její první povinností, aby se postarala o to, by dostali milost královskou všichni, kdož jsou doposud ještě pro politické zločiny uvězněni.«

Řečník skončil prohlášením, že po jeho mínění *„do dnešního dne neměl král český okolo sebe takových lidí, kteří by byli přátely národa českého.“*

Do jaké míry přiostřily se tehdá politicko-společenské poměry v Čechách vzhledem k c. k. orgánům všech odstínů, vysvítá ze sněmovní řeči dra. **Riegra,** v kteréž r. 1870 mimo jiné pravil: »Má-li celý český národ uznat instituce Rakouska, musí to učiniti z dobré vůle, a chce-li, aby v něm šťastným byl, musí přijíti k poznání, že jsou *dobré.* Nu, a *je-li* ta naše *administrace dobrá?* **Není!** Vidíme, že **úřadové všichni pozbyli v zemi důvěry**, že *jsou v neustálém boji a sporu s národem*, a že nemohou nejjednodušších věcí provésti, tak že stal se i skandální případ, že jistému c. k. okresnímu nebylo lze v celém městě bytu nalézti... *Jaké jest naše soudnictví,* pověděl již kolega Čížek. Za absolutních dob Metternichových *tak hanebné věci,* **tak hanebného ukřivďování spravedlnosti** *nikdy se nestalo, jako za liberálních dob posledních...* Ptám se na naše *finance!* Je tento stav, kdy se neustále dluhy množí a kdy nevíme ode dneška na zítřek, jak si pomoci — je tento stav uspokojující?... Pověstný jeden proces ukázal, jak **hluboká znemravnělost panuje v těchto kruzích,** *které plynou nyní na povrchu* a *které* **mají největší váhu na ustanovení státních záležitostí.** Nynější říšská rada měla by se vlastně jmenovat »správní radou.« Neboť když takové věci se dějou, jako se stalo, že osoby postavené u samé osoby Jeho Veličenstva — *Beust* — mohou býti obžalovány, veřejným způsobem skandalisovány a že nehledí se očistiti před soudem, **je to znemravnělost, jaké Rakousko ještě neznalo.“**

»Nejbezohledněji,« čteme v jedné obhajovací řeči před c. k. zemským co trestním soudem, »zachoval se ministr

dr. Herbst k oposiční žurnalistice české. Každá, třeba sebe nevinější narážka, každá, byť sebe spravedlivější výtka, každý, třeba i co historické faktum známý výrok, byl z rozkazu nestranného onoho ministra »spravedlnosti« v očích c. k. státních zástupců zločinem, přečinem, neb aspoň přestupkem. Neboť kdy a kde — ani doby a země nejkrutějšího absolutismu nevyjímaje — odvážil by se veřejný žalobník inkriminovati větu: **Za prvních Habsburkův** *byl národ český násilně* **vytlačen** *z dráhy liberální,*" kdy a kde odvážil by se státní zástupce s hrdým čelem tvrditi, že ve větě té spočívá povaha skutku zločinu uražení členů císařské rodiny habsburské, jako to tvrdil, ba snažil se i »dokazovati« v první při »N. L.« před porotou státní žalobník, který se před porotci a soudem honosil svým »vlastenectvím«?! Kdo četl kdy v některém rozsudku důvod, že *právě proto*, poněvadž jest článek sepsán *zcela všeobecně*, »předleží« možnost, že článek vztahuje se na poměry rakouské a jest proto po rakouských zákonech trestuhodným — jako to napsal referent c. k. vrchního soudu v jiné při »Nár. Listů«?!... A kdo chtěl by tvrditi, že věta, *„Každý tábor, který není povolen, jest zakázán,«* které užil týž c. k. vrchní soud v království českém v jiném rozsudku, není s to, aby v každém soudném člověku zbudila obavu, že koncipista rozsudku onoho jest na mysli chorý nebo — — —?

Než dosti již charakterických dokladů k tomu, jak bylo v Čechách před čtvrt stoletím! Jak dalece změnily se poměry ty prodlením asi dvaceti roků a sice až do roku 1888, tedy rok před nastolením J. Exc. hraběte Fr. Thuna v úřad c. k. místodržitele, vysvitne z následujících úrývků řeči dra. Kronawettera v říšské radě dne 24 května proslovené.

»Poslanec dr. Knotz,« pravil poslanec ten mimo jiné, »přednesl dne 28. ledna 1887 interpelaci, v které stojí: Vládní systém nynější, zejména osudné a veškerého politického rozhledu prosté *zasahování nynějšího místodržitele v Čechách* (barona Krause) musí německý lid (a já pravím, *lid vůbec;* neboť výwody mé nebudou se týkati pouze německého obyvatelstva Čech) v důvěře v nestrannost právního jednání otřásti, poněvadž *jest vykonávána národními a politickými odpůrci*... Všeobecný, různými událostmi ospravedlněný náhled, že nynější

místodržitel v Čechách vykonává *neoprávněný a zhoubný* **vliv na průběh soudnictví** v Čechách, *potvrzuje tendenční velezrádná affaira* Warnsdorfská, delegování českých soudů porotních v Praze atd. a musí **otřásti víru v neodvislost soudnictví** *v Čechách* a vzbuditi náhled, že *na místě nestranného soudnictví* zavedena jest **justice kabinetní.«**

Slova ta zní tvrdě. Když jsem je slyšel, soudil jsem, že snad interpelující líčil trochu temnými barvami. Než zprávy, jež mě docházejí z Čech, zdají se býti tak víře nepodobné a politování hodné, že výrazy interpelace zdají se býti voleny nejmírnějším způsobem o poměrech správy justiční, jaké na ten čas v Čechách panují.

V Čechách jest také *justice třídní.* **V Praze existuje** *totiž po léta fakticky* **výminečný soudní dvůr,** který rozhoduje výhradně o všech deliktech socialistických... (Dr. Edv. Grégr: Anarchistických!) Nikoli anarchistických, nýbrž socialistických! A sice nepůsobí pražský soud vůbec jako soud výminečný, nýbrž při *pražském trestním soudu zřízen* jest **zvláštní senát,** kterémuž přidělují se k rozsuzování veškeré dotyčné delikty *z celých Čech.*

Senát ten *jest složen* *z* **rozhodných nepřátel** *každého svobodomyslnějšího a pokročilejšího hnutí,* zejména *z nepřátel* každého hnutí s tendencí sociální.

V Praze existuje **soudní dvůr** *zřízený ad hoc* **proti právu a zákonu,** před kterýžto soudní dvůr předvádějí se lidé z celých Čech, obzvláště pro přečin tajného spolčování nebo vůbec pro delikty socialistické tendence obžalovaní. Již při dřívějších příležitostech jsem uvedl, že před soudní dvůr ten bývají vlečeni lidé z celých Čech a to na mnoho mil daleko a to nikoli jen prostě, nýbrž *spoutáni provazy a pouty.* — — — —

Nestranný, klidný pozorovatel musí v záležitosti, o které mluvím, přijíti k výsledku, že *paragrafy zákona vykládány* stůj co stůj a způsobem přímo neuvěřitelným *v duchu,* jakého zákonodárce nikdy a nikdy neměl v úmyslu v ně vložiti. U policie, u okresních hejtmanství, u pražského státního návladnictva, u pražského vrchního soudu a zejména u *speciálního senátu při pražském trestním soudu* jeví se *taková*

zášt k tendencím socialistickým, že přichází při každé příležitosti k výrazu.

Jsem přesvědčen, že ministr práv nedal pražskému vrchnímu soudu žádného písemného rozkazu k tomuto delegování bezvýminečnému a po léta trvajícímu. Takové věci provádějí se jednodušeji. Pánové z různých těch úřadů scházívají se společně a mimo úřad v přátelském kruhu pojednává se o státních a socialních poměrech a mnohý na mnohé si postěžuje. Pánové ti po přátelsku a nikoli v přísné úřadní formě vyměňují své náhledy a tak vyvíjí se jistý společný duch sám sebou. (Poslanec *Prade*: Jako svého času v Italii!) Tak beztaktně, aby totiž dával ministr soudu zvláštní rozkaz — černé na bílém — záležitosti takového druhu se neprovádějí — — —.

K ospravedlnění toho, *co se v Čechách děje*, nechť se mi nepřichází s § 62. tr. řádu*) neboť vím, *jak* se ho používá. Bez spolupůsobení státního zastupitelstva, jež jest ministru práv bezprostředně podřízeno, nemohlo by se ostatně něco podobného státi. Kdybych byl ministrem práv, optal bych se svých státních návladních: **Proč** paragraf ten pražskému vrchnímu soudu při deliktech s domnělou tendencí socialistickou doporučují po léta a v každém případu? Jak to přijde, že *kompetentní soudy* v Karlových Varech, v Chebu, v Teplici atd. po souhlasných náhledech státních návladnictev *tak málo rozumí*, že by nebyly způsobilé o takových deliktech nepředpojatě a spravedlivě souditi?

Či nezasedají v soudech, jež státní návladnictva odmítají, c. k. soudcové? Nejsou snad pod přísahou? Nestudovali totéž, co studovali pánové z *výminečného senátu* zemského jinak trestního soudu pražského?

Než — *tendence jest jasná*. **Vláda** se **obává,** že při některém z různých soudních dvorů tu a tam *zjednalo by si platnost svobodomyslnější pojmutí věci* a že by pak snad nebyli odsouzeni všickni pro provinění socialistická

*) Paragraf ten zní: »Soudní druhé stolice jsou oprávněny — po slyšení státního návladního — s ohledem na veřejnou bezpečnost nebo z jiných důležitých příčin výminečně příslušným soudům při odejmouti a jinému soudu téhož druhu ve svém okrsku přiděliti.«

obžalovaní, jako se děje, když jest veškerá judikatura těchto deliktů soustředěna u jediného soudního dvora.

A za takových poměrů se vytrubuje: »že *rakouský občan* **nesmí** *býti zbaven řádného svého soudce*«?!

Říká-li se to lidu a při tom vždy, kdykoli se vyskytne konkretní případ, *obžalovaný řádnému soudci svému se odnímá a do Prahy vleče* — co, prosím, má si rakouský státní občan mysliti o upřímnosti, s jakou orgánové státní moci vůči němu zákony provádějí a jakých práv mu dopřávají? — — — — — — — — — — — — — — — —

Presidentem zvláštního socialistického senátu v Praze — (u pražského soudu senáty se nestřídaly a o deliktech socialistických musili rozhodovati titíž soudcové) — byl dříve rada zemského soudu **Svoboda,** který byl v květnu dán na odpočinek a nahrazen radou **Müllerem.** Obžaloby spisoval pravidelně substitut státního návladního **Kohout** a později substitut státního návladního **Krčmář.**

Neuvěřitelné jest, **jakým způsobem** sobě státní návladnictvo pražské takové delikty v obžalobách *konstruovalo*! *K neuvěření,* **jakými průvody** zjistilo povahu skutku a přímo **neuvěřitelny** jsou **důvody,** *jimiž se dali soudcové přesvědčiti,* že »předleží« trestuhodný skutek tajného spolčování.

Věnujeme především pozornost »oznamovacím notám« politických úřadů, na jejichž základě zaváděno soudní vyšetřování! **Material** k »oznamovacím těmto notám« *opatřován* **policejními slidiči** . . . Jednoho z těchto individuí vylíčil jsem v debatě o rozpočtu ministra vnitra a pánové zajisté si pamatují jméno **Schreger!** Policejní tito slidiči bývají na známé socialisty přímo štváni — a **policie** neb **okresní hejtmanství** *s obdivuhodnou virtuositou rozvíjejí* z krotkých dopisů, z klidného hospodského hovoru a z výpovědí zcela neznámých lidí nejšťavnatější soudy v příčině tajného spolčování — — —

Jak malicherné a nepatrné události stačí k zavedení trestního řízení a k uvržení celých rodin do velkého neštěstí, suďte z případu, který se neudál v Čechách, nýbrž v Jihlavě na Moravě. Dne 19. února 1887 proveden u krajského soudu v Jihlavě proces pro tajné spolčování. Dne 19. října 1886 byla totiž mimo nadání vykonána u několika osob domovní

prohlídka a osoby ty zatčeny. Po **čtyřměsíční vyšetřovací vazbě** (Hlasy: Slyšte!) došlo k závěrečnému líčení pře. Obžalováno bylo *pět* osob a **všech pět** *uznáno nevinnými*. Pohnůtkou k zatčení a k soudu byla — *buchta*... (Veselost na levici). Ano, pánové, smějte se! *Ale je to* **přece jen smutné míti takovou správu justiční!** Opakuji: Pohnůtkou byla buchta, která byla dne 19. října 1886 v hostinci Jana Třebiče za 2 zl. 32 kr. vydražena. Peníze byly určeny ku podpoře listu »Hlas lidu«, v Prostějově vycházejícího. Četnictvo dozvědělo se o dražbě buchty, načež ihned následovaly domovní prohlídky. U obžalovaných nalezeno několik výtisků časopisu »Rovnost«, jakož i poštovní recepisy na peníze zaslané oběma listům.

Nuže — ty *čtyři měsíce vazby* nevezme oněm za nevinna uznaným nikdo. I táži se: **Nemá býti četnictvo,** jež na základě tak malicherných věcí vykonává domovní prohlídky, aniž by k tomu bylo soudem zmocněno — *nemají býti* **c. k. orgánové,** kteří *na základě takové denunciace proti zákonu na ochranu práva domorodého* pokládají se býti oprávněni domovní prohlídku vykonati — **taktéž trestáni?**

Či jsou snad *státní občané rakouští vzhledem k zneužití zákonů,* jehož se dopustí úřadní osoby – nechť už od úřadů politických nebo státního návladnictva nebo c. k. soudů — *úplně a beze vší ochrany?*

A jest snad správno přejíti takovou otázku mlčením? Nesmímeť zapomenouti, jak hluboké roztrpčení pociťuje každý, komu bylo úřadem a zvláště soudem bezpráví učiněno a to netoliko on sám, nýbrž i jeho rodina a kruhy jemu blízké. Když vedou člověka, který jiného zavraždil, k šibenici, ví, že děje se tak po právu: že překročil zákon, na kterýžto zločin ustanoven jest trest smrti. Člověk ten nebude a nemůže pro to, co má vytrpěti, nikoho viniti kromě sama sebe.

Avšak spáchá-li se na někom těžké bezpráví a je-li člověk ten v nitru svém přesvědčen, že se mu bezpráví děje, nevyrvete ani jemu, aniž jeho rodině, aniž přátelům jeho červa toho ze srdce nikdy! A lidé, kteří způsobem tak beztaktním — nechci ani užíti slova příkřejšího! — zákony praktikují, neodchovávají socialistův, nýbrž anarchisty, poněvadž každý, jemuž bylo způ-

sobeno těžké bezpráví, řekne: **Společenský a státní řád, za** ***kterého mohu býti tak nevinně stíhán a v kterém jsem beze vší ochrany, takový společenský řád nestojí za nic jiného než aby byl podryt a nemožným učiněn!*«** — — —

»Zvláštním způsobem jedná ***pražský soud*** při **vracení** majetku, jenž byl lidem o domovní a osobní prohlídce **zabaven.** (Poslanec Pernerstorfer: *Svatým jest majetek!*) Ano, **svatým** jest majetek; ale *majetek těchto lidí svatým není.* **Mám zde** nález pražského soudního senátu v záležitosti vrácení **takových** spisů a přál bych si, aby si ministr práv vzal i takového **něco** k srdci. Ve výměru ze dne 22. ledna 1887 č. 29. 531 **praví** se (čte:)

U vyřízení Vaší žádosti za vydání spisů v trestní **věci** pro přečiny v §§ 285, 286, 287 trest. zák. obsažených po **slyšení** návladnictva vydává se Vám *ze zabavených* u Vás spisů **dle** protokolu N. J. 59 rukopis »Pan fabrikant.« Ostatní, v **témž** protokole u Vás také zabavené spisy s ohledem na **rozsudek** nad Vámi vynesený dne 8. června 1886 č. 14756 ***s ohledem na Vaši literární a veřejnou činnost*** z důvodů rozsudku a s ohledem na obsah a *tendenci* těchto spisů ***se nevydávají*** **a budou zničeny.«**

Nevydávají se tedy **spisy nezakázané!** ***A kdyby i zakázány byly,*** bylo by povinností vrátiti je, poněvadž **všickni státní občané mají právo všechny možné zakázané spisy míti.** *Toliko* **rozšiřování** *takových spisů jest zapovězeno. Ale míti je může každý.*

V uvedeném případě nebylo ani stínu práva v tom, **když** se majiteli spisy zadržely a zničily, čímž mu způsobeny **výlohy,** aby si spisů těch opět opatřiti mohl. Literární práce, nemající co činiti s přiřknutým jemu tajným spolkem, musily **podati** právní podklad, aby *spisy, jež* ***nebyly vůbec zapovězeny, nebyly vlastníku vráceny*«** — — — —

»Máme státní základní zákon, v kterém se praví: **»Každý** má právo své myšlénky slovem i písmem **jiným sdělovati«** ... Ale, ale, ale — (veselost) při tom hned stojí **»v mezích zákona.«**

Než jaké pak jsou tyto meze zákona?

»Meze« ty postaveny byly v nejsmutnější **době, kterou** kdy Rakousko prodělalo. Jsou vyňaty z **trestního zákona**

z roku 1852 — z trestního zákona, který *politickou činnost občanstva* nestíhá a netrestá na základě objektivně špatných skutků, nýbrž na základě zákona, který vypučel z absolutismu, dle něhož *nikoli provádění úmyslův nezákonnými prostředky*, nýbrž *úmysl* a **mínění** *samo, je-li vládě nemilé*, stíháno, odsuzováno a trestáno býti musí — což zove se **stíhání tendence.**

Sem patří řada paragrafů trestního zákona. Uvádím jen § 65 (rušení veřejného pokoje), pak §§ 285 až 297 týkající se *tajného spolčování*, dále §§ 300, 302 a 305 týkající se zlehčování manželství, rodiny, úřadů atd. Paragrafy ty jsou stylisovány slovy tak planými a různě vykladatelnými, že ten, kdo má souditi, *nesoudí snad spáchaný nějaký skutek*, který věcně »předleží,« nýbrž povahu skutku sobě dříve volně po svém náhledu a názoru vytvoří a potom teprve dle zločinu nebo přečinu, jejž si byl dříve sestrojil, obžalovaného za vinna uzná. Že zákonodárství spočívající na takovýchto základech nemá zákonních mezí, v nichž by státní občan myšlénky své svobodně pronášeti mohl, leží na bíledni. *Na místo objektivního práva nastupuje* **libovůle.**

Státní základní zákon, kterýž by každému státnímu občanu skýtal právo pronášeti svobodně své myšlénky v mezích zákona, nebyl tudíž po dnes přesně stanoven.

Do nynějšího trestního zákona vloudil se výraz převzatý z franciny, kterýmž možno každé svobodné pronášení zmařiti slovy: *„pokus podněcovati k zášti a opovrhování“*. Na základě těchto slov **možno odsouditi vše, nač lze vůbec jen pomysliti.** O výrazu tom nelze říci nic případnějšího, nežli co byl pronesl o takových frásích roku 1839 hrabě Desert v komoře belgické: »Možno to hmatat a cítit; ale zákonitý pojem, jenž by tvořil podklad pro posouzení trestního skutku, nelze z toho odvoditi.«

Tak neurčité ustanovení pojmů pro trestní skutky musí z trestního zákona každého kulturního národa vymizeti a nesmí býti trpěno tam, kde má býti mluveno o volnosti vzhledem k pronášení svého mínění« — — —

Než dosti i tentokráte! Přerušujemeť výklad poslance Kronawettra prostě z té příčiny, poněvadž vše, cožkoliv lze

v záležitostech národa českého za »ústavní éry« třeba jen zavaditi, rozpřádá se bezděky v celou kroniku a k vyčerpání pouze jen jediného momentu nestačil by mnohdy ani objemný spis samostatný.

Citované úryvky z řeči dra. Kronawettra stačí snad aspoň k poměrnému orientování se vzhledem k různým názorům o našem soudnictví před nastolením hraběte Fr. Thuna v úřad c. k. místodržitele.

Pokud se poměry v soudnictví našem ***změnily prodlením nyní již šestileté úřadní činnosti hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitele,*** **vysvitne z dalšího bez jakéhokoliv komentáře . . .**

Posledním z citovaných odstavců řeči Kronawettrovy octli jsme se opět u kardinalní zásady ryze ústavního státu — **u svobody slova a tisku** — a mohli bychom sem zařaditi ještě další některé úvahy theoretické. Než vzhledem k tomu, že theorisování unavuje, přecházíme zatím aspoň k některým *praktickým* momentům z úřadní činnosti hraběte Fr. Thuna a o svobodě slova a tisku pojednáme ještě jednou později, až se seznámíme se stanoviskem, jež hr. Thun zaujímá v záležitosti té jako c. k. místodržitel.

Hrabě Fr. Thun
jako zástupce c. k. vlády ve sněmu král. českého roku 1889.

Úkol c. k. místodržitele ve sněmu, obzvláště pak ve sněmu *českém*, pokládáme za jeden z nejtěžších hlavně z té příčiny, že v Čechách nejde výhradně o úkoly politické, nýbrž přede vším jiným o řešení různých jiných úkolů, u nás v Čechách po tisíciletých bojích mezi oběma národnostmi zajisté rovněž tak nesnadných jako choulostivých.

Zde nestačí po našem náhledu pouze »železná ruka« opírající se o »právo momentánně platné«, zde jest třeba širokého a prohloubeného rozhledu ve všech možných směrech a *přede vším* — **nestrannosti a diplomatického taktu** par excellence.

Každé, byť sebe nepatrnější pochybení v tomto směru musí každou další akci v praktické úřadní činnosti c. k. místodržitele již v zárodku — když právě ne ochromiti — tedy aspoň seslabiti a to i tehdá, když správce království českého použije *třeba všech prostředků*, jež má k disposici, aby akci svou podepřel a k platnosti přivedl.

Napomínání a varování, rozkazy a zákazy, ba i tresty, ať již donucovací nebo exemplární nebo jakékoli jiné — nepomahají, než-li momentánně a dočasně. Zde nutno počítati netoliko se všemi faktory, nýbrž přede vším s tisíciletými dějinami a s kulturním politickým rozvojem přítomnosti, ba

i s dějinami »éry ústavní«, za *které se byl národ český tak mnohému přiučil,* o čem neměl druhdy takořka ani zdání.

Z té příčiny není divu, že po jmenování hraběte Fr. Thuna c. k. místodržícím s dychtivostí očekávány první symptomy úřadní činnosti muže, který se byl jako poslanec a člen »historické šlechty české« prohlašoval přívržencem státního práva českého a zastancem rovnoprávnosti.

První zvěst o hraběti Fr. Thunovi *jako místodržiteli* došla do Prahy dne 10. září 1889 z Děčína; ale netýkala se úřadní jeho činnosti, nýbrž charakterisovala jeho názory vzhledem k učitelstvu. V deputaci, která mu přišla *blahopřáti* ku povýšení na stolec místodržitelský, nalezal se také školní inspektor *Gaudeck.* Nový c. k. místodržitel *vyslovil prý se k němu velmi ostře,* řka, že **„přísně stíhati bude učitele,** *kteří překročí obor působnosti své a* **súčastní se politické agitace“** . . .

»Nár. Listy« ku zprávě té připomenuly: »Že pan hr. Fr. Thun jako politický strannik zvláštním přítelem učitelstva není, jest věcí známou; však jako místodržiteli, doufáme, že vodítkem mu bude zákon, jenž zaručuje také učiteli jako každému statnímu občanu právo súčastniti se života veřejného a jednati dle svého politického přesvědčení.«

Než i později po několik týdnů marně čekáno na nějaký symptom úřadní činnosti nového místodržitele. Veřejnost *nezvěděla o ničem.* Veleslavné c. k. místodržitelství bylo v tom vzhledě němo jako hrob a jenom běžné úřadní záležitosti vyřizovány obvyklým způsobem, toliko s tím rozdílem, že úřadní listiny měly na místě podpisu barona Krause podpis hraběte Fr. Thuna.

Doufáno tudíž, že hrabě Thun rozvine neb *aspoň naznačí* politický svůj program o zasedání zemského sněmu českého, jenž byl dne 10. října 1889 zahájen a dne 25. ledna 1890, tedy po více nežli *čtvrtleté* činnosti ukončen.

Avšak i tentokráte byly naděje veřejnosti sklamány.

Úřadní činnost hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržícího ve sněmu českém obmezila se na pouhé minimum, na několik krátkých výkladů.

Objeviv se v první schůzi sněmu českého, ujal se první slova. Oznámilť sněmu *po česku* několika slovy, že byl nejvyšším maršálkem jmenován kníže Jiří z Lobkowicz a jeho náměstkem dr. Jindřich Šolc. Na to požádav oba hodnostáře, aby zaujali svá místa, vyzval **po německu** nejvyššího maršálka, by zahájil svou činnost a vyzval svého náměstka ku složení předepsaného slibu. Ohlášení, že byl jmenován c. k. místodržícím, učinil hrabě Fr. Thun později **po německu.**

Prodlením více nežli třiměsíční saisony sněmovní ujal se hrabě Fr. Thun jako zástupce vlády slova pouze čtyřikrát a sice dne 14. listopadu 1889 ku správě komise o opravných pracích hradu *Karlova Týna* **po německu**; dne 15. listopadu ku zprávě komise v příčině zřízení přístavu a *uplavnění Vltavy v Praze*, taktéž **po německu,** pak dne 18. listopadu dvakrát ku zprávě ohledně **užívání obou zemských jazyků** *při úřadech samosprávných v Čechách* a sice po obou krát **po německu.**

Dále pronesl při odročení sněmu dne 25. listopadu asi 12 slov *po česku* a asi 14 **po německu** a konečně o zakončení sněmu dne 25. ledna 1890 asi 180 slov **po německu** a asi 30 *po česku.*

Veškeré řečnické výkony hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitele prodlením celé sněmovní saisony bylo by možno odbýti úhrnem nejdéle asi v hodině.

Cožkoli proslovil mimo to, nebyly projevy z vlastní nebo přísně úřadní iniciativy, nýbrž **odpovědi** na interpelace, tedy projevy, ku kterýmž byl pohnut nahodilými a nepředvídanými okolnostmi.

Hrabě Fr. Thun vzdal se tudíž jako c. k. místodržitel dobrovolně příhodné příležitosti osvědčiti hned v prvním zasedání sněmu českého nadání své řečnické programovou nebo třeba jen zásadní nějakou významnější řeči politickou a zachoval co do svého *programu politického* reservu, tak že jen v odpovědích svých na různé interpelace znenáhla a jaksi proti své vůlř kus po kuse prozrazoval jednotlivé své názory politické, sociální atd.

Zcela jinak zachoval se při příležitosti té jeho svak kníže Karel **Schwarzenberg** mladší. Jelikož pak tento a hrabě

Fr. Thun jako poslanec za kurii velkých statků pokládáni byli před tím s hrabětem Richardem Clam-Martinicem za »ředitele politiky konservativní«, pokládáme k povysvětlení různých momentů za nutné věnovati na chvíli pozornost knížeti Karlu Schwarzenbergovi.

Muž ten, kterýž byl již před tím prohlásil, že se ústava již vžila, kterýžto výrok stal se »okřídlým slovem«, proti kterémuž bylo nejen ve sněmu, ale i v různých žurnálech s veškerými důrazem protestováno, nedal si ani o zasedání sněmu r. 1889-90 ujíti příležitost, aby se »nezaskvěl« jako řečník a nesklidil příslušné a zasloužené »uznání«.

Již samo »okřídlené« slovo, že se ústava již vžila, zdá se nám býti jedním z oněch oratorských nedopatření, jež právě proto, že bylo proneseno s emfatickým důrazem, musilo vzbuditi u znalců poměrův netoliko odpor, nýbrž vrhnouti i na řečníka jako poslance, u něhož se předpokládá aspoň poměrná znalost poměrův, reflex tak intensivně nepříznivý, že by si snad sám přál, aby je byl vůbec ani nepronesl.

Kdyby byl princ Karel Schwarzenberg řekl, že málo který národ má tak vyvinutý smysl pro zřízení ryze ústavní, jako národ český, kdyby byl po pravdě konstatoval, že již »za Vladislava II. uvedl zemský sněm r. 1500 zřízení zemské zároveň s právem zemským v určitou soustavu, kterážto **ústava státu českého** *sloužila později mnohé ústavě jiných zemí* **za vzor** a v podstatě své zachována v platnosti až do nešťastné bitvy na Bílé Hoře«; — kdyby byl dodal, že po bitvě na Bílé Hoře státní zřízení české **proti vůli národa českého** vždy více přeměňováno v absolutistický stát španělský, až místo ryzé ústavnosti zavládl v Čechách čirý absolutismus; kdyby byl konečně poukázal k tomu, kterak národ český od prohlášení »éry ústavní« s přímo neuvěřitelnou rázností a obětavostí zasazuje se o to, aby v Čechách zavládly poměry ryze ústavní — byl by mu každý, kdožkoli je s dějinami a poměry přítomnosti třeba jen poněkud obeznámen, najisto dal za pravdu.

Kníže Karel Schwarzenberg mladší měl však na zřeteli ústavu z r. 1867 tak zvanou „**prosincovku**“, která byla sdělána *„bez nás pro nás“* — odpůrci národa českého —

a tu není divu, že na neštěstí pro reputaci knížete Schwarzenberga mladšího jako »znalce poměrův« přítomnosti byli a jsou po dnes mnozí zcela jiného náhledu.

Tak na př. pravil dr. **Kučera** dne 18. listopadu 1889 ve sněmu českém do slova: »Je pravda, že *ústava cislajtánská* — neznám žádného úředního významu pro ni a bohužel, nemohu říci »rakouská« — tedy *ústava cislajtánská* jest v platnosti již po dvacet let. Avšak právě tak, jako *to* jest pravda, jest také *naprostou* **nepravdou**, že **tato ústava se vžila** do všech vrstev obyvatelstva a zejména jest **nepravdou**, že **proto** — **stala se ústava ta veřejným právem!** (**Tak** jest! Výborně! Dr. *Vašatý: Veřejným* **bezprávím!**) **Vždyť** přece, o každém vydržení i veřejného práva a o něčem jiném než o vydržení nelze zde mluviti — jest kromě toho, že se vyžaduje faktická platnost, že se vyžaduje jakási časová doba platnosti, *ještě něco jiného*, důležitého zapotřebí, totiž **pokojné držení.** A tu se táži: »Jest nějaký *konstituční stát v Evropě*, **v kterémž by bylo více protestováno proti ústavě,** jako jest to právě při ústavě cislajtánské od začátku jejího založení až do poslední doby?

Mimo národ německý, který byl tvůrcem své ústavy, není ani jediného národa v Rakousku, který by se býval nesčíslněkráte neohražoval proti této ústavě; zejména však *náš národ* opravdu vždy a všude — zde na sněmu i mimo sněm — pořád a pořád důrazným způsobem ústavě uznání svého neodepíral.

A já jsem také přesvědčen, že — *dokud bude bíti* **české** *srdce v prsou zástupců* **českého** *lidu*, **tato ústava nebude uznávána nikdy!** S tímto faktem pak musí počítati každý vážný politický činitel v říši rakouské; s tímto faktem musí počítati i naši spojenci i naši odpůrci; s tímto faktem musí počítati i nejrozhodnější kruhové v říši jmenované«.

V podobném smyslu vyslovil se též ve sněmu českém několik dnů dříve (dne 7. listopadu) dr. Edv. **Grégr** řka: »Ovšem jest pravda, že nynější ústava neuznává žádného státního práva českého. Pravda jest, že v nynější ústavě pro státní právo české není místa. Vždyť je to *cíl a účel nynější ústavy*, že právě **vymazati chce království české**

z řady starých oprávněných, svézákonných individualit politických a snížiti je na pouhou provincii; snížiti království české na nějaký obvod administrativní, který nemá podlehati nikomu, než centru oné podivné *státní nestvůry*, pro kterou nemáme posud jiného jména nežli Cislajtanie!

Pravda jest i to, že **nynější ústavní zákony musily by býti hrobem státního práva českého,** *že by musily býti* **hrobem neodvislosti a samostatnosti království českého** a **veškeré naší národní existence,** *kdyby národ český někdy uznati chtěl a měl platnost nynějšího ústavního zřízení.* Avšak *platnosti té národ český nikdy neuzná.* Již hned v počátcích, když nynější ústavní zřízení bylo zavedeno, hned v dobách únorových a později, když zavedena býti měla ústava prosincová, *ohražoval se veškerý národ český proti zavedení těchto ústavních řádů* a není snad vesničky v celém království českém, která by nebyla tenkráte proti tomu podala nejrozhodnější svůj protest. **Národ český nepokládal a nepokládá nynější ústavu** *a nynější ústavní zřízení za nic jiného*, než **za nespravedlivou oktroyírku**; *nepokládá nynější ústavu za nic jiného*, než **za čin křiklavého bezpráví** (Tak jest!) **a surového násilí,** *spáchaného nejen na tomto slavném království a na národu českém, nýbrž spáchané na samé legitimitě nejvyšší dynastie*".

Tak tedy souděno ve sněmu českém o výroku knížete Karla Schwarzenberga mladšího, *že se ústava již vžila, na sklonku roku 1889,* několik jen měsíců po nastolení jeho svaka a zároveň jednoho z někdejších tří »ředitelův konservativní politiky« v Čechách, hraběte Fr. Thuna v úřad c. k. místodržitele.

Zda-li a pokud asi poměry nebo třeba jen úsudky o »okřídleném slově« prince Karla Schwarzenberga změnily se prodlením nyní již šestileté úřadní činnosti jeho svaka jako c. k. místodržícího, vysvitne z dalšího, aniž by bylo třeba něco zvlášť dodávati.

K jednomu momentu dovolíme si však obrátiti pozornost bez odkladu. Od zahájení »éry ústavní« minulo totiž do roku 1895 neméně než 35 roků, od prohlášení ústavy prosincové z r. 1867 pak — *dvaadvacet roků!* Prodlením doby té za-

jisté by mohlo býti aspoň mezi zákonodárci a chceme-li, třeba jen mezi nejvyššími státními a zemskými hodnostáři úplně jasno a zcela přesně vymezeno, *jakou funkci* na př. má v království českém ústavní c. k. místodržící, **kdo jej v úřad ten dosazuje,** *jakou právomoc mu uděluje* atd.

Než přes okřídlený výrok prince Karla Schwarzenberga, že se ústava již vžila (z čehož bylo by lze souditi, že aspoň v záležitostech důležitých nepanují více žádné zmatky) *různí se názory* o funkci c. k. místodržícího v království českém, tak že prostý občan skutečně neví, čeho se má přidržeti, aby bezděky a proti své vůli neklopýtnul přes § 300 tr. z.

O tom, kým byl na př. hrabě Fr. Thun v úřad c. k. místodržícího v království českém dosazen a **koho** *ve funkci té zastupuje,* soudil netoliko c. k. zemský co tiskový soud v Praze, nýbrž i někteří poslanci čeští, ba i sám pan místodržitel hr. Fr. Thun *každý* — **jinak.**

V konfiskačním nálezu pražského trestního jinak tiskového soudu, o němž jsme se byli hned na počátku tohoto spisu zmínili a kterýmž byla konfiskace obálky romanetta »Poslední dnové lidstva« potvrzena, připomíná se, že spáchán byl § 300 tr. z. proti *jednotlivému* **orgánu vlády** a o námitkách proti zabavení prohlásil státní návladní, že tímto *jednotlivým* **orgánem vlády** míněn jest J. Exc. pan místodržitel hrabě František Thun z Hohenšteina.

V bouřlivém sezení českého sněmu dne 13. února 1895 pak pan místodržící hr. Thun *sám* v řeči své prohlásil se jednou jako **„místodržitel císařův“** a po druhé jako **„místodržitel Jeho Veličenstva“**, kdežto poslanec Dr. *Herold* replikoval takto:

»Zástupce vlády mně odpustí, učiním-li při této příležitosti první výtku jemu, *že já* v té věci *větší úctu mám ke koruně než on,* jenž mluvil tak ostře proti zástupcům tohoto národa a pravil, *že jest zde* **zástupcem Jeho Veličenstva císaře a krále.** To jest **ústavní nepravda** a tím **strhl pan místodržitel korunu do zápasů stranických,** do kterých my ji nikdy strhnouti nechceme. (Hlučné »Výborně!«) To jest **ústavní nepravda,** poněvadž Jeho Excellence jest **zástupcem vlády a nikoli — zástupcem Jeho Veličenstva.**

Myslím, že v té věci musí se mnou souhlasiti slavná sněmovna, že pan místodržitel (třeba byl jmenován králem — a každý jiný úřadník bývá jmenován jmenem Jeho Veličenstva) — **zástupcem Jeho Veličenstva zde není a tím méně má právo jmenem Jeho Veličenstva císaře a krále v tomto slavném sněmu mluviti!** (Výborně!)

Mám za to, *že jest si toho vědom*, **neboť kdyby jmenem Jeho Veličenstva v tomto sněmu mluvil k poslancům českého národa, byl by zachoval královský zvyk a byl by promluvil k českému národu česky.**" (Bouřlivé »Výborně!« Potlesk.)

Kdo má pravdu, zda c. k. trestní soud, který v konfiskačním nálezu označuje zejmena neuvedeného správce království českého jako jednotlivý **„orgán vládní"** nebo dr. Herold, který jej prohlašuje za **„zástupce vlády"** nebo sám pan místodržitel hr. Fr. Thun, jenž se byl prohlásil za **„zástupce Jeho Veličenstva císaře a krále"**, nechceme zkoumati; ale různé názory ty jsou najisto *nejpádnějším důkazem*, že nezakládá se na pravdě okřídlený výrok knížete Karla Schwarzenberga mladšího, *že se ústava již vžila* . . .

* * *

Než vším tím a mnohým jiným, co byl kníže Schwarzenberg mladší jako jeden z vůdčích triumvirů konservativní politiky v Čechách jako poslanec pronesl, neupoutal pozornost nejširší veřejnosti tou měrou jako krátkou řečí, kterouž proslovil v témže zasedání sněmu českého dne 25. listopadu v debatě o návrhu dra. Šíla, aby byl zemský výbor vyzván, by mezi votivní tabulky na průčelích českého musea zasazena byla také tabulka s jménem mistra **Jana Husa**.

Někteří poslanci mluvili jako z pravidla *pro* návrh; jiní a sice hlavně hodnostáři církve katolické, jako kanovník Borový a probošt Lenz, *proti* návrhu.

Z řečí proslovených *pro* návrh citujeme jen několik úryvků na doklad, s jak vřelou výmluvností doporučován návrh ku přijetí.

»Mistr *Jan Hus*« pravil dr. **Šíl**, »nebyl jen mužem slavným; on byl zjev fenomenální a muž epochální.

Byl to veleduch, jakých sotva jednou jedno rodí tisíciletí. »Husem počal nový věk«, napsal slavný historiograf Palacký. *Hus roztříštil* mohutnou pěstí *pokořující a ponižující pouta autority;* on postavil *právo svědomí* a *svobodu* smýšlení proti autoritě.... On první provolal *pokrok svobody*, jejž věkové podávají od té doby jeden druhému

Počátky reformace české jsou podstatným článkem pokroku a vzdělanosti lidské. Všichni národové uznávají a ctí mistra Jana Husa jako jednoho *z nejvznešenějších bojovníků za veškerou svobodu lidstva* — -- --

»Národ, jenž nectí slavných mužů svých, sám cti není hoden«, zvolal Karel Sladkovský, a já volám za velkým tím mrtvým: Národ český s hrdostí a vděčností pohlíží k muži tomu, národ český veřejně před celým světem hlásí se k němu; *národ český ctí a velebí jej a ctíti a velebiti jej bude vždycky.* (Výborně! Výborně!) Hus znamená kus historie české. Hus znamená list dějin národa českého, — nejskvělejší a nejslavnější. (Výborně!) **Hus znamená slávu naši,** *naši vzdělanost, naši osvětu, naše žití,* naše všechno! Či chtěl by kdo tvrditi, znaje historii, *že by nebyl dávno vymizel národ český z řady národův živých, kdyby nebývalo mohutného onoho hnutí husitského?* V době té nám bylo vráceno vysoké učení pražské, **v době té zlomena byla moc a nadvláda cizinců,** *v době té zrodila se* **myšlénka** svobody, *v době té zrodila se* **myšlénka vzájemnosti slovanské a myšlénka národnosti,** *která nás zachovala při životu.* (Výborně!)

Z hnutí husitského prýštěla se historie národa českého po celé dva dlouhé věky, doba to nejslavnější, doba to nejšťastnější i nejskvělejší národa v celém tisíciletém žití našeho národa. (Tak jest!) *A původcem a tvůrcem* doby té byl mistr Jan Hus. A proto ctěn byl a veleben po dlouhé dva věky; **proto ctěn a veleben jest nyní od veškerého lidu českého** a proto v údivení táže se ten lid, jak státi se mohlo, jaké důvody to byly, že takovému veleduchu ani tak skromného nedostalo se zadostučinění, (aby totiž byla v průčelí musea zasazena tabulka s jménem mistra Jana Husa).

»Český národ«, pravil Karel **Adámek,** »zajisté právem touží, že cizinou jest neuznán a neuznáván. Mlhou lži a klamu,

kterou po výtce přičiněním nepřátel našich jest pokryta naše minulost i naše přítomnost, pronikají jasným textem **celým** vzdělaným světem toliko dvě jména: jméno **Husa a Komenského.** ***Cizina je oslavuje, cizí umělci štětcem i dlátem zvěčňují jejich pomníky, historikové cizích národů nám je závidí.*** A také u nás oslava a uctění těchto velikých mužů proniká do všech vrstev národa...

A kdo přispěl k rozšíření úcty a vážnosti mistra ***Husa*** v českém národě? Mužové pravdy, mužové světla to byli. První historiograf království českého, nezapomenutelný náš *Palacký* a náš věhlasný historik královského města Prahy postavili Husovi pomník tak veliký, že ho nižádná moc nepoboří. Pomník slavnější nebyl postaven nikdy žádnému synu našeho národa.

Prohřešil bych se proti povinné úctě k tomuto slavnému sněmu, kdybych i slovem jen ještě podporoval návrh, aby deska Husova zasazena byla v průčeli českého musea. Jako **po upálení** ***mistra Jana Husi*** r. 1415 ***téměř*** **veškerá šlechta česká protestovala proti tomuto skutku,** tak dnes s povděkem uvítá veškerý český lid snesení sl. sněmu, aby v průčeli musea království českého vyryto bylo jméno ***Hus!***«

Dr. Edvard **Grégr** promluviv šíře o námitkách odpůrců návrhu pravil mimo jiné:

»Proud, který se zde ukazuje v této době v naší sněmovně, není proud nový a není to proud překvapující. Je to proud, který můžeme pozorovati v dějinách do dávné minulosti. Je to, abych tak řekl, proud dvojí, který se zračí v dějinách našeho lidu, a sice proud vycházející z lidu samého, spočívající na širokých vrstvách našeho lidu, proud to ***demokratický***, proud *liberální*, proud *českoslovanský,* který v dobách husitských nejvyššího svého vrcholu dosáhl **a již** několikráte zachránil národ český před zkázou a záhubou. Jest to proud, který vychází, abych tak řekl, z našeho pravého kmene a jádra českého lidu, proud, který se **vždy** vzmuží a vzpřičí, když jest lidu českému nejbídněji a **když** proud, kterýž v naší historii vždy proti němu pracuje, **tak** daleko národ český přivede, že se octne na pokraji propasti·

Nikdo z vás, pánové, zajisté neupře, že v dobách předhusitských národ český v ohledu poněmčovacím stál již na stupni velmi povážlivém. Vždyť víte, *že sama representace král hlavního města Prahy byla téměř veškerá v rukou Němců, že zde měli* **Němci převahu ve všech úřadech a místech,** ba že byla *naše města* s malými výminkami téměř vesměs **poněmčena**. A kdyby to bylo šlo tím směrem ještě dále, nikdo nemůže se uzavříti pravdě, že by bývalo nebezpečí pro národ takové, že snad dnes *nebylo by více stopy po slovanském národě českém.* Dnes by to byl národ slovanský — *bývalý*, který by ležel ve velkém hrobě, v němž leží tolik jiných národů slovanských (Dr. Vašatý: Polabští Slované, Bodrci, Lutici atd.)

A v této době největšího nebezpečí jako z prozřetelnosti povstal muž, — který ovšem nevycházel se stanoviska národního, nýbrž se stanoviska náboženského, dle poměrů a okolností tehdejší doby, kdy boj za náboženské idey stál ovšem výše nežli boj za národnost — v době té povstal mistr **Jan Hus** a následkem jeho života, následkem jeho činnosti a následkem jeho smrti povstalo takové vzrušení v našem národě českém, že **i nejširší vrstvy uchopivši se zbraně** *pro národnost a za své přesvědčení,* **vyčistily tuto naši vlast od cizáckých těch elementův, pod nimiž klesal národ český.** A po těchto dobách husitských bojů bylo opět jasno a lid český dýchal opět čistý vzduch československý v naší vlasti.

Kdo může říci, že od husitského hnutí a ruchu nezávisela budoucnost našeho českého národa? A již s tohoto stanoviska, z této příčiny, že byl to mistr Jan *Hus,* který byl jediným pramenem a konečnou příčinou tohoto hnutí, zasluhuje tento muž zajisté věčnou paměť v národě českém.

Než druhý proud, pánové, jejž bych nazval proudem feudálně-klerikálně-německým a zpátečnickým, který se prvému proudu vždycky stavěl vstříc, po utlumení husitského hnutí, po nešťastné katastrofě u Lipan dostával vždy více vrch, až konečně stal se pánem v této zemi a řídil osudy našeho národa až do doby, kdy nadešla katastrofa bělohorská.

To nebyl proud demokraticko-husitský, který **podlehl** na Bílé Hoře, to byl proud feudálně-šlechticko-německý, **který** byl na Bílé Hoře poražen a právě proto, poněvadž v **proudu** tom a za tou stranou nestály velké a široké vrstvy **našeho** národa, poněvadž náš selský lid, potlačený v nevolnictví a robotnictví od panstva, *necítil* nebezpečí, které hrozilo našemu národu, a nesúčastnil se té války, **proto, pánové, byl** výsledek tohoto hnutí, že došlo k nešťastné **katastrofě bělohorské.**

A co následovalo po té nešťastné katastrofě bělo**horské?** Víme to všickni. *Následovala* **persekuce a vybíjení českého národa.** A kdo vybíjel český národ tenkráte? Ať ti **pánové** mluví, co jim libo — byla to přece jen **strana římsko-katolicko-jezuitská, která český národ vybíjela a literaturu jeho pálila, v jeho postupu kulturním ho zdržovala a vraždila.** V tomto vzhledě, pánové, není žádné odmluvy — a **kdyby** to bývalo možno, **do posledního Čecha byla by vyhnala,** do **posledního obyvatele byla by vybila národ český dle** známých slov *císaře,* že **raději bude míti poušť z tohoto království českého, nežli by zde trpěl jediného českého kacíře.**"

Po dru. Ed. Grégrovi ujal se slova kníže Karel **Schwarzenberg** mladší, kterýž po krátkém úvodu pravil:

»Pánové! Vy jste jmenovali Husa *světcem,* vy jste ho vychvalovali jako prvního hrdinu našeho národa, vy jste jeho jednání zastávali v takové míře, jako by to bylo vyznáním vaší víry. To znamená tolik, že jste se přiznali co **Husité.** (Hlas: To jsme!) Jinou konsekvenci já z toho vésti nemohu. Kdo **Husa** jmenuje **světcem,** nemůže nikomu za zlé míti, nazve-li jej *Husitou.*

Já vám to nevnucuji, ale vy jste to řekli sami. **To jsem** si, pánové, dovolil jen tak na začátku své řeči uvésti.

Pan dr. Šil vyzval naši stranu, řekněme, chcete-li, šlechtickou, aby neměla aversi proti jménu mistra Jana Husi. **Nu,** pánové, že *na naší straně* proti onomu muži státi **musí jakási averse,** o tom snad ani vy pochybovati nemůžete.

Pánové! Jsem dalek toho souditi o osobnosti, o jeho cnosti, o jeho mravní váze. V tom sleduji zásadu: »**De mortuis**

nil nisi bene!« Avšak když s historického stanoviska pozorujeme některého muže, musíme bráti zřetel a jsme vlastně oprávněni zřetel bráti než k jedné stránce, totiž **k činnosti jeho** a k tomu, co duch a co působnost onoho muže v *pozdějších stoletích* přivedla a čeho byla příčinou. Tu nelze nám však pochybovati, že působnost mistra Husi neomezila se na filologické jeho zásluhy, na zásluhy o literaturu českou, nýbrž že působnost jeho byla zejména theologická a nepřímo *politická*.

Pánové! Ne následkem přímým jeho působnosti, avšak *nepřímým* bylo husitské hnutí. A to vám, pánové, bude také dobře známo jako mně, že *z husitismu reformace má svůj původ*.

Učení Husovu **připadá vina za husitské války, za válku třicítiletou,** *vůbec za* **všechny ony neblahé náboženské boje a rozbroje,** *za ono* **neštěstí, které následkem oněch nesvárů a válek na náš národ se sneslo.** (Dr. Šil: To jest omyl, to není pravda!)

Nepravím, pane doktore, že jest to vinou Husovou, nýbrž **jeho učení** a to popírati nelze, že *husitské učení* **není nic jiného,** *nežli* **kommunismus 15. století.** To jest věci více méně známou.

Neváhám říci, že s tím souhlasiti nemohu, k čemu vy, pánové, vždy poukazujete: že jsou Husité pýchou našeho národa, že jsou prvními hrdiny našeho národa, na které bychom v první řadě pyšnými býti mohli. Mezi Husity bylo na počátku onoho hnutí mnoho charakterů ctihodných; *avšak* **Husité,** *bohužel!* **zvrhli se brzy v tlupu lupičů a žhářů.** (Oho!) Myslím, že z té příčiny nebudete se diviti, když u nás panuje averse *proti husitismu,* a **budete-li se prohlašovati za Husity, my vám budeme nejkrutějšími nepřátely."**

Poslanec *Perner* volá: **Ať se volá k pořádku** za to, že **hanobí naše předky jako bandu lupičů!**

Nejvyšší maršálek zemský: Žádám pana posl. Pernera, aby nemluvil, když se ke slovu nehlásil.

Kníže Karel **Schwarzenberg** mladší (pokračuje): »Já prosím, aby mi pan poslanec dokázal rodokmen, že pochází od Prokopa nebo Žižky a já tu výtku přijmu. Dokud toho ne-

dokáže, nemá námitka jeho platnosti. (Poslanec *Perner*: Já vám na to ještě odpovím.) Jen odpovězte! Já se vás nebojím.

Pan dr. *Šíl* nám vytýkal, že bychom byli nevěrni tradicím svých předků a historické šlechty vůbec, kdybychom nebyli pro to, aby Husova deska přišla na museum. V tom ohledu bych si dovolil přijíti trochu na pomoc historickým vědomostem pana doktora Šíla a žádati ho, aby přece v tom smyslu nemluvil tak generálně. Vždyť panu doktorovi bude přece známo, že **česká šlechta** *svou* **vlastní vinou, revolucí,** *kterou udělala,* **vzala** na **Bílé Hoře za své** *a že potom z vlasti utéci musila.*

Pánové! **Potomci starých šlechtických rodin,** *kteří podnes zde jsou,* **nejsou potomci Husitů a protestantů,** *nýbrž* **potomci katolických rodů,** *a jsou také na to pyšni.*

A co se, pánové, týče **mého** *jména a* **mého** *rodu,* dovolím si vám uvésti na paměť, (Hlas na levici: My to víme!) že jsme nastoupili na místě Rosenbergů. Když **růže byla znamením boje proti Husitům v Čechách, já bych byl pyšným,** *kdyby naše modro-bílá vlajka* byla **znamením odporu a boje proti vašemu neo-husitismu.** (Bravo! hlučný potlesk na pravici. Hlas na levici: *Upalování!*)

Přejdu zase k věci samé!

Nedovedu si představiti umístění desky Husovy na budově musejní jinak, než jakožto oslavení různé působnosti mistra Jana Husi ve směru filologickém, nýbrž též co oslavení a oživení upomínky na jeho činnosť, která vyvolala účinky, o kterých jsem se již dříve zmínil.

Pánové! *Deska ta by se na museu neleskla jenom v záři hranice kostnické; deska ta by zářila na museu také v* **záři oněch ohňů, kterými Husité naši vlast zhubili a nešťastnou učinili.** (Hlas: Křižáci!) A jelikož by deska ta nebyla jenom upomínkou na mistra Jana Husa a jeho — rád tomu věřím — zcela vážnou, ctihodnou a nejvýše cnostnou osobu, poněvadž by byla také upomínkou na ony války náboženské, jichž opakování my si nepřejeme, z té příčiny *jsem rozhodně proti tomu,* aby se na museum, které má býti znakem kultury a klidného vývoje naší vlasti, dostalo něco, *co by vždy vyzývalo k novým válkám náboženským*

a co by urážela náboženský cit každého katolíka. (Výborně! Bravo!) Z té příčiny dovoluji si navrhnouti slavnému sněmu následující resoluci:

»Slavný sněme, račiž se usnésti: Zemskému výboru se ukládá, přísně k tomu hleděti, by vyzdobení budovy musejní v ničem neurážela náboženský cit většiny obyvatelstva království českého!«

Potud památná a zároveň pro budoucnost jaksi programová řeč jednoho z vůdčích triumvirů »historické šlechty české« prince Karla Schwarzenberga.

S jakou nevolí byla již ve sněmu provázena se strany poslanců svobodomyslných a jakou bouři způsobila v národě českém, přecházíme mlčením. Nás, upřímně se přiznáme, nepřekvapila ani tehdá a nepřekvapuje ani nyní po letech, když ji znovu čteme a slovo za slovem probíráme.

Nepřejemeť si nic tak vřele, ba vroucně, než *aby řeč ta nepřišla nikdy v zapomenutí*, aby byla, možno-li, v statisících exemplařích rozšířena, aby ji *každý Čech* zas a zase slovo za slovem *četl* a od slova k slovu v paměť si ji vštípil.

Na nás učinila i nyní po letech dojem jako nevražednější palcát, kterýmž princ Karel Schwarzenberg v okamžicích nepříčetnosti dobrovolně ubíjel domnělou svou státnickou reputaci a bez rozmyslu rozrážel i zbytek shody, která v tu dobu ještě panovala mezi svobodomyslným jádrem národa českého a »historickou šlechtou.«

»Jsou surovosti, na které se vůbec neodpovídá«, připomenuli jsme na stránce 24., kde jsme zaznamenali památný úšklebek o »knížecích klucích«, (fürstliche Buben) jejž byla kdysi ušlechtilá žurnalistika sídelního města Vídně vmetla do Čech a mínila tím v první řadě tchána hraběte Františka Thuna a *otce* knížete Karla Schwarzenberga mladšího. Obdobně mohli bychom nyní dodati: »Jsou parlamentární řeči, na které se vůbec neodpovídá« — — —

Podobný ráz má i citovaná právě řeč knížete Karla Schwarzenberga mladšího.

Nad jiné charakteristickým však jest, že řečník připomenul sobě také svých předkův, (za které přec žádný z nás nemůže, nechť už byli jacíkoli) a s důrazem dodal, že rod

Schwarzenbergův nastoupil na místo rodu Rožemberkův a — když »růže« byla znamením boje proti Husitům v Čechách — *on*, potomek — že by byl pyšným, kdyby vlajka jeho rodu byla znamením k odporu a boji proti husitismu našich dob . . .

Rozumíme-li slovům těm dobře, mínil kníže Karel Schwarzenberg ml. asi toto: Jelikož předkové rodu mého jednali tak a tak, musím neb aspoň mohu jednati také tak a byl bych pyšen, kdyby k tomu došlo. Slovem — *mně* jsou *vzorem* moji *předkové* . . .

Kdo zná dějiny národa českého zevrubně a obeznámil se také s dějinami různých rodů šlechtických, třeba i s dějinami rodu Rožmberkův, zajisté nám přisvědčí, když dodáme, že jest přece jen tak trochu choulostivé pro potomky bráti sobě celý rod praotcův svých *šmahem* jaksi za vzor.

Nejnápadněji možno se o tom poučiti v Palackého dějinách národa českého, kde v díle V. č. 2 na str. 375 čteme: »Není pochybnosti, že (1520) výtržnosti a násilí téměř bez počtu dálo se v zemi, že pokoje a bezpečí nebylo nikde a *rušitele jejich že byli téměř* **samí lidé urození**: mámeť na to svědectví samého toho muže, kterému o zachování pokoje a bezpečnosti před jinými pečovati bylo, nejvyššího purkrabě pana Lva. Když 27. července nedaleko Prachatic **rytíř Zděnek Malovec** s houfem zbrojným **přepadl kupce táborské** *a několik jich zabiv* **pobral zboží,** kteréž s sebou vezli; a když páni Petr z Rozemberka i Adam ze Hradce oznámivše panu Lvovi, že i poddaní jejich při tom utrpěli škodu, tázali se na *jména* **tovaryšův Malovcových,** kteří potom jati a uvězněni byli: pan Lev, jmenovav vězně, doložil, kterak obával se, »**že jest mnoho urozených v tom tovaryšstvu bylo**“, a také »i toho vězte, že jest mi praveno, že šel ke mně posel od Táborských a ten jest *zabit* okolo tří mil od Velhatic; a druhý posel ke mně šel od Normberských a *zabit* blízko Klatov. A poušti se hlas, že by to učinili ti, jak chtí slouti *dobří* lidé; ježto takového neřádu, šibalstva, svád a války ještě nebylo, kterak nyní nastává« . . .

Potud jen jediný nahodilý rys z dějin českých!

Jest možno, aby si dnes kterýkoli z potomků rytířského rodu Malovcův bral »ctihodné« své předky šmahem za vzor nebo jen prohlašoval: že *proto*, že předkové jeho tak a tak se zachovali, on s pýchou by uvítal první příležitost, aby mohl jednati třeba jen podobně?

A proto není vůbec snad ani možno, aby byl kníže Karel Schwarzenberg mladší citovaná slova mínil, jak jsme je interpretovali, aby se těšil, až nadejde doba, kdy mohl by vyraziti proti — palcátům, cepům a sudlicím . . .

Vzhledem k věci, o kterou šlo, byla ostatně řeč knížete Karla Schwarzenberga mladšího *bezúčelná*.

Deska s jménem mistra Jana Husa leskne se na museu »netoliko v záři hranice kostnické, nýbrž i v záři oněch ohňů, kterýmiž Husité naši vlast zhubili a nešťastnou učinili« — a pyšný potomek jednoho z nejhrdějších rodů šlechtických, který ve sněmu sebevědomě prohlásil, že on a političtí přátelé jeho budou »*nejkrutějšími nepřátely*« všem, kdož se budou prohlašovati za Husity — ploužívá se nyní podle musea zahanben a pokořen jako každý, kdo odvážil se podobného jako on . . .

Památná řeč *svaka* hraběte Fr. Thuna, (druhdy taktéž jednoho z vůdčích triumvirů »historické šlechty české«,) měla však po našem náhledu nemalý význam vzhledem k úřadní činnosti hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitele v království českém. Neboť mnohé, co hrabě Fr. Thun později jako c. k. místodržitel učinil nebo uznal za vhodné neučiniti, vypučelo mimo jiné i **z následkův**, jež měla **provokační řeč knížete Karla Schwarzenberga mladšího** v nejširších vrstvách lidu českého.

Po této odchylce obraťme nyní zřetel svůj k úřadní činnosti J. Exc. hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitele v zasedání sněmu českého r. 1889 až 1890!

* * *

Poslední význačnější *skutek* předchůdce hraběte Fr. Thuna v úřadě c. k. místodržitele (barona Krausa) bylo **rozpuštění** „*Akademického čtenářského spolku českého*“ pro »překročení« stanov, poněvadž k mezinárodnímu sjezdu stu-

dentskému do Paříže vyslal počátkem srpna 1889 zvláštní deputaci *s adresou*, kterouž c. k. orgánové prohlásili za politickou.

Adresa ta zněla do slova: »Bratři! Vysíláme k Vám ze svého středu druhy, aby vylíčili Vám, jak mocnou sympatií jata jest naše hruď k Vám, milení bratři, jako k pýše a naději velkého nositele *ideí lásky k vlasti a svobodě* — národa francouzského. Milujeme, ba zbožňujeme Francii, hledíme k ní s nadšením a posvátnou úctou; vzneslať v novověku vítězně *myšlénku svobody*, pro niž ve středověku krvácel národ náš. Jsme synové malého ve přítomnosti národa; stojíme však na mohutném podstavci velké minulosti a marny budou snahy hojných našich nepřátel usilujících o záhubu naši, my vzneseme se opět k bývalé svoji slávě: ručíť nám za to jak vlastní vědomí, tak i ono nadšení, s jakým nám jdete vstříc Vy, synové velkého národa francouzského. Vám vzešlo již světlo svobody, jehož zář padá na celý vzdělaný svět, a tím světlem osvíceni i my se povznésti chceme k oněm ideálům, jichž Vy jste již dosáhli. I přijměte tedy naše soudruhy jako posly zvěstující Vám obdiv náš a neobmezenou naši úctu. Z výboru Akad. čten. spolku v Praze. V Praze, dne 2. srpna 1889.

Dr. Koldinský a soudruzi podali v páté schůzi sněmu českého dne 17. října interpelaci v příčině rozpuštění »Akad. čten. spolku«. V interpelaci té kladen důraz na to, že adresa, pro kterou byl spolek ten rozpuštěn, *„obsahuje pouze a jedině sympathie českého studenstva ke studenstvu Francie a k ideám svobody a zaslána byla nikoliv vládě Francie nebo některému jejímu politickému spolku, nýbrž studentstvu pařížskému, a to nikoliv za příčinou nějaké politické slavnosti, nýbrž za příčinou otevření nové budovy university francouzké“ ;*

dále, že *„i kdyby adresa tato skutečně byla projevem politickým, tento projev* nemůže ještě býti pokládán za nějaké *rozšíření činnosti* spolku na obor politický, nýbrž že by se nejvýše pokladati mohl **za ojedinělé vybočení** z mezí stanov, jež může zavdati vys. vládě příčinu k úřadnímu upo-

zornění nebo napomenutí, *nikoli však ještě příčinu k jeho rozpuštění*" ...

Ku konci tázali se interpelanti »Jak může vys. vláda takovéto provádění zákona o právu spolčovacím ze dne 15. listopadu 1867, č. 134 ř. z. ospravedlniti« a hodlá-li J. Exc. c. k. místodržitel »působiti k tomu, aby vys. vláda rozpuštění Akad. čten. spolku v Praze odčinila«.

Interpelace ta podána byla, jak přirozeno, *v jazyku českém* a poskytla hraběti Fr. Thunovi příležitost odpověděti *poprvé* jako c. k. místodržitel na dotaz se strany poslanců. ***I odpověděl hned*** a sice **po německu**.

V odpovědi postavil se úplně na stanovisko svého předchůdce, barona Krause, jenž byl spolek ten výnosem ze dne 24. srpna rozpustil. Mimo jiné pravil: »V dotaze na mne podaném tvrdí se, že adresa není projevem politickým. *O tom mohou se mínění rozcházeti*; já však na tom trvám, že *projev ten jest rázu politického.*«

Dále pravil, že rozpuštění »Akad. čten. spolku« stalo se ještě za předchůdce jeho v úřadě místodržitelském; nicméně **on** ***že béře na sebe úplnou odpovědnost za to*** a prohlašuje, že kdyby býval již tehdá místodržitelem, *najisto by nebyl jinak jednal nežli jeho předchůdce v úřadě* a skončil výklad svůj v tento smysl:

»Chci ještě učiniti některá připomenutí. V poslední době pozorovati jest **snahy studentstva,** *jež vybočují z povolání studentstva na pole, na kteréž nenáleží*, a to zlé může míti pro studenty následky. Povinností pravého přítele studentstva jest varovati je a odvracovati od kroků, které nezbytně zlé musí míti následky. Třeba tu míti na zřeteli, že z **pravidla** *za studenstvo zcela jiní staví se živlové*, kteří ponechávajíce zodpovědnost svedeným, sami v čas v bezpečnost se uchýlí. *Tím více překvapuje, že na* **interpelaci** *podepsán jest profesor na technice*, který zvlášť měl by pečovati **»o disciplinu ve studentstvu"**. (Poslanec Tilšer volá: **Poslanci** to podepsali a *ne* profesor!) –

»Brávo!« zaznělo z lavic velkostatkářských. »Oho!« z lavic poslanců svobodomyslných.

Ve sněmu i na galeriích nastalo vzrušení.

„Česky! Česky!“ voláno z řad poslanců svobodomyslných.

Posl. *Rataj:* »Jsme zde přece na **českém** ***sněmu!***

Posl. *Perner:* »Interpelace byla podána *česky,* **žádáme tudíž za českou odpověď!“**

Bouřlivé »Výborně!« na galerii.

Hlas: **Žijeme zde ve státě policejním!**

Poslanec dr. *Podlipný* k **místodržiteli** hraběti Thunovi: »Dobře Vás, Excellenci, informovala strana vládní!«

Hlas: »To je lež!«

Nejvyšší maršálek, kníže Jiří Lobkowicz, prudce zvoní, žádaje za ticho. Na to upozornil galerii, že ji dá vykliditi, jakmile jen ještě jednou dá na jevo buď svůj souhlas nebo nelibost.

Tím intermezzo ukončeno a přikročeno k vyřízení denního pořádku.

* * *

Než již dne 19. října podány dvě jiné interpelace souvisící s odpovědí na interpelaci první.

První, kterou podal poslanec hrabě dr. Václav ***Kounic*** zněla:

»Uvažujíce, že jednacím řádem pro sněm zemský zamezeno jest žádati za debatu v příčině odpovědi dané na interpelaci;

uvažujíce dále, že *Vaše Exc.* v pátém sezení sněmu zemského dne 17. října 1889 odpovídajíc k interpelaci dra. Koldinského a soudruhů, *vykročila z mezí odpovědi* na interpelaci zmíněnou, *ano vložila do své odpovědi* **i zřejmé a zřetelné pokárání jednoho ze spolupodepsaných poslancův;**

uvažujíce konečně, že v *tomto výroku* Vaší Exc. nutno spatřovati netoliko **porušení jednacího řádu sněmovního** — (kteréž právo případného pokárání některého projevu se strany poslancův jedině předsedovi sněmu vyhrazuje) — **nýbrž i pokus obmezovati** *zákonně zaručené* **nedotknutelnosti poslanecké** a tudíž i **porušení povinné úcty ku sněmu království českého;**

tážeme se:

Jak hodlá Vaše Exc. *ospravedlniti tento* **přímý** *a platným zákonům odporující* **útok na svobodu a nezávislost poslaneckou?**

Druhá interpelace, kterou podali poslanec Václ. *Krumbholz* a soudruzi, zněla:

»Ve staroslavném tomto království od věků nepamětných byl **jazyk český** *v životě veřejném, v úřadech a soudech až do r. 1627 jedině platným a výhradně panujícím*. Avšak i dle obnoveného zřízení zemského, když ponejprv povýšen jazyk německý na rovnost s českým, zůstal tento německému po zákonu nejen rovným, nýbrž jazyk český podržel i *přirozenou přednost, že králové čeští* až do r. 1836 *jazykem tímto jedině vykonávali posvátnou přísahu korunovační, a jazykem českým co prvotním jazykem zemským zahajovány byly sněmy království českého.*

Tato rovnost obou jazyků zemských byla po staletí hlavní částí veřejného práva tohoto království a nebyla ani později za dob absolutismu a zákonodárství německo-centralistického nikterak dotknuta; naopak spíše opětovně kladena s důrazem na rovnost tu váha, ba konečně i *ústava prosincová* článkem XIX. *úplnou rovnost tuto ještě na zbyt potvrdila.*

Každý veřejný, zeměpanský úředník *od nejvyššího do nejnižšího*, **povinen tudíž bez výjimky** *znáti oba jazyky zemské*, aby tak obyvatelstvo obojí národnosti vyhledávati mohlo právo své v jazyku vlastním.

Avšak s nejhlubším politováním stali jsme se v pátém (17. října t. r. konaném) sezení tohoto bezděky svědky, že na podaný v této sněmovně dotaz **český,** sám přední zástupce zemské vlády *odpověděl výhradně jazykem* **německým.**

Majíce za povinnost svou, abychom takovýto úkaz, *jímž nejzávažnější předpisy* o rovnosti jazyků *prvním úřadníkem zeměpanským* **tak křiklavě** a to před tváří zástupců lidu samého se **porušují,** co nejrozhodněji odmítli, tážeme se J. Exc. pana místodržitele co prvního strážce nad zachováváním zákonů v této zemi ustanoveného:

Jak že hodlá srovnati uvedené své jednání s předpisy platných zákonů o rovnosti obou jazyků?“

Na dotazy ty hr. *Fr. Thun* ve schůzi dne 19. října **neodpověděl.**

»Příčina toho,« psaly »N. L.«,« jest zjevna. Není to snadným úkolem hájiti se v této věci a nezadati ničím straně, jež bezpečným je sloupem vlády, kterou místodržitel zastupuje. Neboť v otázkách toho druhu jest český lid velice choulostivý«...

Teprve v sezení dne 26. října, tedy po sedmi dnech ujal se hr. Fr. Thun slova a zodpověděl obě interpelace po česku. Především připomenul, že nejsou prý to interpelace v pravém slova smyslu a pro jejich *formu* bylo by prý úplně oddůvodněno, kdyby k nim odepřel dáti odpověď. (Oho!)

Odpovídaje pak na interpelaci první, pravil, že v odpovědi své na dotaz dra. Koldinského v příčině rozpuštění »Akad. čten. spolku« viděl se pohnuta poukázati k jistým zjevům v kruzích studentských, které s jednáním spolku toho beze vší pochybnosti jsou v nejužší souvislosti. Zároveň prý pokládal za svou povinnost, aby nepřímo se obrátil ku všem oněm činitelům se studentstvem se stýkajícím, kteří především jsou povoláni, aby studující mládež mírnili a od takových cest odvraceli, které ji mohou přivésti v rozpor se zákony a ohrožovati budoucnost její. Při příležitosti té prý konečně ***pouze poukázal*** ke skutečnosti, že profesor, jehož povinností je, aby působil ke kázni mezi studujícími, interpelaci tu spolu podepsal. (Hlasy: Ale jako **poslanec!**) Poukázáním ke skutečnostem těm, které úzce souvisí se stavem věcí, nevykročil prý ***po svém*** *náhledu* ani z mezí odpovědi na interpelaci, aniž prý porušil nedotknutelnost poslance. (Hlasy: *Oho!* **Porušil!**) Měl prý tedy za to, že neporušil také důstojnosti sněmu, aniž zasáhl **v právo kázně**, jež náleží nejvyššímu maršálku zemskému.

V odpovědi na druhý dotaz, pravil: »Mohu sl. sněm ujistiti, že ačkoliv vždy budu pamětliv povinnosti své pečovati o *přesné provádění rovného práva* obou jazyků zemských v království českém, **přece** *pro* **jednání svoje** ***v tomto slavném sněmu*** pokládati musím za rozhodné toliko ustanovení § 14. řádu jednacího. Dle ustanovení toho má každému z obou jazyků zemských i v jednáních sněmovních zachováno býti stejné právo, jemu náležející. (Hlasy: Ano — **v jednání!**) V prvním sezení tohoto sl. sněmu užil jsem obou jazyků

zemských a tím osvědčil jsem pevnou vůli svou vyhověti v sl. sněmu úplně utanovení onomu. Musím však i pro *sebe* **jakožto zástupce vlády** považovati práva, jaké dle ustanovení toho každému jednotlivému panu poslanci náleží, aby svobodně si voliti mohl jeden z obou jazyků zemských při jednání v tomto sl. sněmu. (Výborně! Hlasy: **Na českou interpelaci patří česká odpověď!** Poslanec Krombholz: **My se k vůli někomu německy učit nebudeme!**)

Na čí straně byla ve sporné záležitosti té *pravda*, zda na straně interpelujících nebo hr. Thuna jako c. k. místodržitele, nechť rozhodne čtenář!

Hr. Fr. Thun pojal rovnoprávnost ve sněmu království českého v ten smysl, že »zástupce vlády,« po případě c. k. orgán, jakmile překročí práh sněmovny, nemá žádných povinností ve smyslu základních zákonů státních, dle kterýchž vyžaduje se od každého c. k. orgánu v Čechách úplná znalost obou zemských jazyků a veškeré důslednosti z rovného práva jazykového plynoucí — především povinnost: jednati s Čechem po česku, s Němcem pak po německu a rovněž tak každou úřadní záležitost vyřizovati.

Hr. Fr. Thun soudil, že má c. k. vládní orgán ve sněmu vzhledem k jednací řeči *tatáž práva jako každý poslanec* a že podléhá v ohledu tom výhradně jen jednacímu řádu sněmovnímu.

Důslednosti z tohoto pojmutí rovného práva c. k. orgánův ve sněmu království českého jsou očividny. Může-li c. k. orgán ve sněmu užíti v jednání dle vlastního uznání zcela libovolně kteréhokoli z obou jazyků zemských, mohlo by se státi, že by se objevil jednou z čista jasna ve sněmu království českého jako c. k. místodržící nebo kterýkoli jiný c. k. orgán Němec, který by ve všech schůzích užil svého práva dle jednacího řádu a po celé zasedání — a to i v případu *abstinence* německých poslanců, tedy v době, kdy by bylo veškeré rokování úplně české, — *nepronesl ani jediného slova po česku.*

Než ani tím nebyla záležitost ta odbyta. Dne 18. listopadu přivedl ji k řeči dr. Vašatý, který mimo jiné pravil:

české ve svých věcech německých v této sněmovně *nedali líbiti.*

A čeho jsme byli dnes, pánové, svědky? Pan **místodržitel** opět k tomu, co byl pan poslanec Treybal *v české řeči* stran zadržování náhrad za povodeň uvedl v tomto slavném sněmu v rokování o této předloze, **opětovně** *maje českou petici,* v této záležitosti *v rukou* **odpovídal nám německy,** čta nám petici tu *s úsměvem ironickým, a způsobem skutečně plačlivým* **a urážejícím.**

Pánové! Proti **vládě, která takto dovede naši národnost urážeti, která nezachovává takto zákony,** která je **takto** *svým* **orgánem nejvyšším** *v tomto království* **zjevně denně porušuje,** proti takovéto vládě nelze dosti určitého znění osnovy zákona ani vynajíti; vůči takovéto vládě musíme býti při každém kroku na stráži v příčině rovnosti našeho jazyka.

Pánové! Já jsem to zase jen konstatoval, jak se za této vlády jedná a za **jejího místodržitele** a nechci k tomu přičiňovat dalšího něco; nechci se rozčilovat ve věci, která skutečně již, abych zůstal při chladné krvi, činí nemožným.

Ale, pánové, tolik dovoluji si jen podotknouti, že za takového znepokojení v národě českém, který jest snad přece pro Rakousko ještě důležitým faktorem, že za takovéhoto znepokojování, při jednání o těchto punktacích, že za **takovéhoto urážení české národnosti v jejich nejsvětějších právech jazykových prvním zástupcem vlády,** by každá vláda moudrá, skutečně rakouská všecko další jednání o těchto punktacích zastavila (Tak jest!), a **tohoto místodržitele** *nejméně z šetrnosti k národu českému* — **odvolala**“ . . .

Po druhé, pojednávaje o rovném právu jazykovém u nejvyššího soudního dvoru, pravil: »*Nejvyšší soud* ani za ministra Glasera nezachovával trestní řízení a sice totéž, jež mu bylo od něho [illegible] *nezachovává ani nyní* a nynější vlády [illegible] zachovávání zákona toho [illegible]

[illegible] dlence, pan **místo-** [illegible] dy vypravuji, jako [illegible] **se tomu směje;**

do slova: »der Umstände zum Umstände«, čemuž nerozumíme) se rozhodne. Dospěl-li jsem k tomuto rozhodnutí, učinil jsem tím mimo to také zadost své naději, že bude mi popřáno, bych mohl ku blahu a v zájmu této země působiti«.

Místodržitel hr. Fr. Thun tudíž v odpovědi své na výtky samé vůbec ani nereagoval. Pravil prostě, že přijal úřad c. k. místodržitele po zralém uvážení a zároveň v naději, že bude mu v úřadě tom popřáno působiti ku blahu a v zájmu země české...

Byly-li výkladem tím výtky dra. Vašatého vyvráceny, nechť rozhodne čtenář sám; nám brání v pronesení úsudku § 300. tr. z....

Dr. Vašatý replikoval: »Co se týče osobní poznámky pana místobržitele, dodávám, že *J. Excellence musí doznati*, co jsem uvedl: *že jest přece* **u něho částečná nezpůsobilost.** On ale řekl, že *skutky* svými chce přispěti k tomu, aby tuto zemi povznesl, a tato slova se mne příjemně dotkla, že také tu *kardinální nezpůsobilost* brzy odčiní a že na prospěch této vlasti a obou národnosti působiti bude.«

* * *

Hrabě Fr. Thun setrval na svém stanovisku i na dále, odpovídaje na každou českou interpelaci po vlastním uznání, z pravidla po německu, tak že dr. Vašatý viděl se pohnuta přivésti záležitost tu i v zasedání nejblíže příštím a sice 15. ledna 1891, když byl c. k. **místodržitel** *na českou* interpelaci poslance Treybala odpověděl opět **po německu,** dvakráte k řeči.

Poprvé pravil mimo jiné: »Vláda také **proti** *této rovnosti jazykové ustanovila* **nynějšího místodržitele.** Opětuji a připomínám, *kolikráte již já sám*, ctění pánové, **písemně a ústně** upozorňoval jsem Jeho Excellenci, že **odpovídá-li na dotazy poslanců českých, a mluví-li o záležitostech českých,** aby **to učinil jazykem českým,** *tak jako to musí, odpovídaje našim krajanům německým, činiti v jazyku německém.*

Oni jistě jsou tak spravedliví a nemohou jinak, chtějíce logicky před veřejností jako zástupcové lidu se gerirovati, nežli přiznati, *že jest to* **bezpráví,** a že oni by si *odpovědi*

české ve svých věcech německých v této sněmovně *nedali líbiti.*

A čeho jsme byli dnes, pánové, svědky? Pan **místodržitel** opět k tomu, co byl pan poslanec Treybal *v české řeči* stran zadržování náhrad za povodeň uvedl v tomto slavném **sněmu** v rokování, o této předloze, **opětovně** *maje českou petici,* v této záležitosti *v rukou* **odpovídal nám německy,** čta nám petici tu *s úsměvem ironickým, a způsobem skutečně plačtivým* **a urážejícím.**

Pánové! Proti **vládě, která takto dovede naši národnost urážeti, která nezachovává takto zákony,** která je **takto** *svým* **orgánem nejvyšším** *v tomto království* **zjevně denně porušuje,** proti takovéto vládě nelze dosti určitého znění osnovy zákona ani vynajíti; vůči takovéto vládě musíme býti při každém kroku na stráži v příčině rovnosti našeho jazyka.

Pánové! Já jsem to zase jen konstatoval, jak se za této vlády jedná a za **jejího místodržitele** a nechci k tomu přičiňovat dalšího něco; nechci se rozčilovat ve věci, **která** skutečně již, abych zůstal při chladné krvi, činí nemožným.

Ale, pánové, tolik dovoluji si jen podotknouti, že za takového znepokojení v národě českém, který jest snad přece pro Rakousko ještě důležitým faktorem, že za takovéhoto znepokojování, při jednání o těchto punktacích, že za **takovéhoto urážení české národnosti v jejich nejsvětějších právech jazykových prvním zástupcem vlády,** by každá vláda moudrá, skutečně rakouská všecko další jednání o těchto punktacích zastavila (Tak jest!), a **tohoto místodržitele** *nejméně z šetrnosti k národu českému* – **odvolala"** . . .

Po druhé, pojednávaje o rovném právu jazykovém u nejvyššího soudního dvoru, pravil: »*Nejvyšší soud* ani za ministra Glasera nezachovával trestní řízení a sice totéž, **jež** mu bylo od něho zasláno; *on je nezachovává ani nyní* a nynější vláda dopomahá mu k nezachovávání zákona toho tím, že zřídila onu pověstnou překládárnu.

Musím to opakovati, poněvadž Jeho Excellence, pan **místodržitel,** když takové opravdu žalostné případy vypravuji, jako *že nejvyšší soud nezachovává zákony,* **ještě se tomu směje;**

musím to konstatovati, poněvadž to budí velké roztrpčení, když vidíme podobné zjevy. Trestní řízení nařizuje, že mají krajšti soudové závěrečné líčení s obžalovaným českým vésti v českých krajinách česky, v německých německy — v Písku se vede na př. po česku a v Chebu po německu . . .

Totéž trestní zřízení v § 294 asi nejvyššímu soudu nařizuje, že má podle těchto nařízení jako krajšti soudové přelíčeni vésti. A co vidíme u nejvyššího soudu? Předčítá se tam sice dovolání, revise, nejvyššímu soudu podané, *po česku*, předčítají se *příčiny* prvního soudu *po česku*, předčítá se rozsudek procesového soudu *po česku*; ale jakmile začne mluviti referent soudu, *přednáší* **po německu,** jakmile začne mluviti generální prokurator, *mluví* **po německu.**

Já sám dožil jsem případu, že když jsem chtěl *v české záležitosti* ujmouti se slova *česky*, bylo mně to samým předsedou nejvyššího soudu *zapovězeno*, bylo v mé přítomnosti *českému obžalovanému*, který ani slova německy neznal a který do Vídně k nejvyššímu soudu byl povolán, **zapovězeno mluviti česky.**

Není to žalostno, *když Čech*, maje právo své v zákoně zajištěno, v zákoně jeho Veličenstvem podepsaném a schváleném, *před takovým zákonem platným stojí bez práva* a když v tomto sl. sněmě Jeho Excellence pan **místodržitel,** *první zástupce vlády v tomto království*, když si stěžuji když tak upřímný stesk pronáším, **má proto jen úsměv líbezný, anebo úsměv ironický na tváři!**

To jsou žalostné zjevy! — — — Ve kterém státě není úcty před zákonem a **kde nejvyšší hodnostáři takto se chovají,** tam není naděje na trvání státu, tam není naděje na lepší budoucnost.«

Než i po té zůstal hr. Fr. Thun věren svému rozhodnutí a odpovídal na interpellace *české* i na dále po vlastním uznání, až došlo dne 13. února 1895 ku scéně, jaké sněmovna česká zřídka kdy byla svědkyní.

Den před tím proslovil dr. Edvard Grégr řeč, na kterou c. k. místodržící hr. Fr. Thun uznal za vhodné odpověditi obšírně a učinil tak zasc **po německu.**

Část odpovědi jeho vyslechnuta s poměrným klidem; avšak asi v polovině sběhlo se následující:

C. k. místodržící hr. Fr. Thun: »Pan posl. dr. Grégr mluvil *o samostatnosti Čech. Tou vyrozumívá on stav takový, který by naprosto nemohl vésti ku zdaru této země.* Neboť *pouze v pevném Rakousku — pouze v Rakousku ve svém celku a ve svých částkách pevně sroubeném* — (Hlasy z lavic svobodomyslných poslanců: Ale ne v zcentralisovaném Rakousku!) spočívá spása Čech. Toliko v silném Rakousku dojdou Čechy jako každá ostatní část říše své velikosti. (Němci a velkostatkáři: Bravo! Nepokoj. Mladočeští poslanci: Chceme decentralisaci říše! Velký nepokoj.)

Nejvyšší maršálek (zvoní): Žádám, aby nebyl řečník vyrušován.

Hlasy z mladočeských lavic: Ať mluví česky! Česky mluvit! — Volání vždy bouřnější a neulevující. **On ještě nikdy nemluvil česky! Ať mluví česky!**

Nejvyšší maršálek: Žádám pány, kteří nemají slova, aby řečníka nevyrušovali.

Trvalý lomoz. Hlasy: *Ať mluví k nám česky!* Buď *ať mlčí*, nebo *ať mluví česky.* Polemisuje *s českými řečníky, ať tedy mluví česky!* Ohromná vřava; místodržitele není slyšet. Viděti posl. dra. Brzoráda, dra. Černohorského, dra. Edv. Grégra a dra. Koldinského, kterak živě hovoří. *Místodržitel na chvíli umlká.* Velkostatkáři a Němci byli se kolem něho seskupili a okřikují svobodomyslné poslance. Tito jim hlasitě odpovídají.

Posl. *Niklfeld* volá: *Urážíte nás zde* v *německém jazyku!*

Posl. Hoffmann: To je Niklfeld! (Veselost mezi Němci a velkostatkáři.)

Místodržitel: Prosím pány . . . (Hlasy: *Ať mluví* **česky!** Veliký hluk.)

Místodržitel: Žádám pány členy . . . (Hlasy: **Česky! Česky!** Lomoz.)

Nejvyšší maršálek: Volám k pořádku pány, kteří nepřipouštějí, aby se zde mluvilo v jednom zemském jazyku, ve kterém je každý zde mluviti oprávněn. (Němci a velkostatkáři: Bravo! Tleskají. *Hlasy:* **On není poslancem,** *on je veřejným*

úřadníkem; každý *úřadník státní má v Čechách znáti oba jazyky!* **Česky mluvit!**)

Nejvyšší maršálek zvoní a křičí: Žádám, aby byl zachován klid! (Hlas: *Ať místodržitel ho neruší sám!* Veselost na lavicích poslanců svobodomyslných.)

Baron *Zessner:* To je ale hanebné!

Nejvyšší maršálek: Kdo klid porušil, to se může posouditi! (Staročeši a velkostatkáři: Výborně!)

Místodržitel: Mohl bych si vůbec . . . (Hlasy: **Česky!** Nový lomoz.)

Nejvyšší maršálek (zvoní): Ticho! Já opakuji ještě jednou, že jest v tomto sl. sněmu každému volno, mluviti v jedné z obou řečí zemských. (Hlas: *Poslanci,* **ale ne úřadníkovi!**) Nemohu připustiti, aby někomu, kdo tohoto práva užívá, toto právo bylo odepřeno. (Hlas: **On není poslancem!** Nepokoj.)

Místodržitel: Poslanec . . . (Prudké výkřiky: *Česky!* **Česky chceme!** Hluk.) tvrdil ve své řeči: Dejte nám svobodu a my budeme dobrými Rakušany. (Nepokoj. **Česky mluvit!**) Toto své tvrzení hleděl onen poslanec ihned opodstatniti tím, že existenci Rakouska na čisto popíral. (Nepokoj: **Česky!** Úřadník ať mluví česky!)

Co následovalo, ponecháváme si na později a vracíme se zase k zasedání sněmu českého r. 1889—1890.

* * *

Prodlením zasedání toho podáno bylo ještě několik interpelací, z nichž zaznamenáváme následující:

I. Dotaz dra. **Pacáka** ze dne 17. října 1889, v němž čteme:

»Vaše Excellence! *V uvážení, že* **veškeří** *státní i zemští úřadové* v království českém povinni jsou zákony zaručené *rovné právo obou jazyků zemských co* **nejpřísněji** zachovávati a v uvážení, že veškeří úřadové státní i zemští v království českém dále povinni jsou vlast naši státoprávně příslušícího a zákonem stanoveného titulu »království české« v tiskopisech a prohlášeních úředních přísně šetřiti — dovolujeme si Vaši Exc. tázati se:

»Jest Vaší Exc. známo, že **ve všech** *c. k. celních, berních a finančních úřadech v tomto království,* jež podřízeny

jsou správě místodržitelství, **užívá se až na malé výminky výlučně německých tiskopisů** a že těmito úředními zprávami c. k. finančních hospodářských úřadů (oekonomatů) opatřované tiskopisy v novější době na většině toliko opatřeny jsou nadpisem **„Provinz Böhmen“** a nebo Böhmen a že státoprávní název *„království české“* až na malé výminky systematicky z úředních tiskopisů se vylučuje, kdežto na starších tiskopisech úředních c. k. berních úřadů vesměs titul **»království české«** se nacházel?«

2. Jest Vaši Exc. známo, *že c. k. berní úřadové* v českém království dávají starostům obecním, daně státní vybírajícím, v nejryzejších českých krajinách *německé* výkazy nebo seznamy daní (tak zv. kontovní knihy)?

3. Obracejíce pozornost Vaši Exc. na tyto *přechmaty* porušující povinnou šetrnost k zaručeným právům jazyka českého, jakož i k státoprávní důstojnosti království českého, dovolujeme si otázati se dále: *„Kdy* a jakým způsobem chce V. Exc. uvedené *úřadní nešváry* dáti vyšetřiti a odstraniti?«

Dotaz ten zodpověděl hr. Fr. Thun *po česku* dne 22. listopadu Pravil, že dal si předložiti tiskopisy, jichž se u jmenovaných úřadů užívá a které jsou určeny pro styk se stranami a přesvědčil prý se, že tiskopisy ty shotoveny jsou v obou zemských jazycích. **Výjimku** činí **tiskopisy celní.** Výjimka ta však prý jest odůvodněna paragrafem 65. řádu celního a státního monopolu z *roku* **1835,** dle něhož deklarace celní — patrně prý za účelem jednotného řízení v celé říši, která tvoří jediný obvod celní a za účelem, aby se umožnila snazší kontrola správnosti řízení — **musí** *prý býti shotoveny v jazyku* **německém.**

Na celních tiskopisech bylo prý dle úředního poučení k řádu monopolnímu z *roku* **1836** vytištěno v záhlaví k označení dotyčného obvodu správního vesměs »Land«; dle úředního poučení z roku **1853** pak bylo na místě toho pojato slovo »Provinz«. Následkem opatření před několika lety učiněného bylo i toto označení na dotyčných tiskopisech vypuštěno a zdejší obvod správní označen byl *toliko* slovem »Böhmen.«

Bylo-li v tom neb onom případě užito snad ještě vzorce staršího, stalo prý se tak *patrně proto*, aby byla zbývající zásoba spotřebována.

K druhému odstavci interpelace vzhledem ke kontovním knihám, podotknul hr. Fr. Thun, že obecní starostové nejsou povinni jich vésti a c. k. úřadové že prý nejsou zavázáni je vydávati. Vydávají-li prý je přes to úřadové a sice bezplatně starostům, děje prý se tak pouze z ochoty a proto, poněvadž prý jsou obě strany přesvědčeny, že vedení těchto zápisků jest vhodné.

II. Dotaz dra. **Koldinského** ze dne 17. října zněl: »Při provádění soudních exekučních dražeb na věci movité v Praze a v předměstích zakořenil se ten *zlořád*, že se ku dražbám takovým dostaví sorganisovaný spolek lidí, tak zvaný *„chabrus“*, jenž obsadí obyčejně veškeré místnosti, ve kterých se dražba odbývati má, za tím účelem, aby se do místností dražebních kupci, kteří k jich spolku nenáleží, dostati a dražby súčastniti se nemohli. A že pak spolek ten veškeré věci za cenu, jakou sám dobrovolně dáti chce, skoupí, kterýmžto výtěžkem se obyčejně ani útraty dražební nekryjí a exekut způsobem tím o svůj poslední a jediný majetek se připravuje, aniž by se však dluh jeho, pro nějž dražba vedena byla, zmenšil, čímž za nynější tísně, zejmena stav živnostenský a řemeslnický v Praze a v předměstích do nezměrné bidy se uvrhuje...«

Ku konci tázali se podepsaní, hodlá-li vláda učiniti co nejrychleji opatření, aby byly zlořády ty odstraněny a platné řády dražební zachovávány.

Na dotaz ten *c. k. místodržící* **neodpověděl.**

III. Dotaz dra. Edv. **Grégra** ze dne 12. listopadu 1889 zněl: »Když Vaše Excellence nastoupila úřad místodržitele království českého, rozšiřováno bylo orgány vládními, že prý se tak stalo hlavně pro osvědčenou **ráznost** a *nestrannost* Vaši.

Těšili jsme se tomu všichni, uznávajíce, že skutečně zapotřebí jest ruky rázné, aby odklizeny byly mnohé nepořádky a nepřístojnosti, na něž si národ český tak dlouho, avšak marně stěžoval, na př. ono nevlastenecké a nemravné řádění německého Schulvereinu, aneb ono *křiklavé* **bezpráví** a ona

surová persekuce, již bez ochrany vydány jsou české menšiny v tak zvaném uzavřeném území německém.

Avšak tvrzeno z mnohých stran, že **hlavním úkolem** *nového místodržitele* má býti, aby stavil **a potlačil** tak zvané hnutí mladočeské t. j. vzrůstání národní strany svobodomyslné.

Nevěřili jsme tomu, majíce za to, že místodržitel **království** českého jakožto zástupce vlády, ba samého **krále,** v této zemi státi má nad politickými stranami a **že** jest ***nepřiměřeno a nedůstojno,*** **aby zasahoval sám do agitac** **politických** stran.

Avšak z úkazů, které se vyskytují již při první doplňovací volbě sněmovní pro okres Ledeč a Dolní Královice, zdá se, **že** jsme se v tomto mínění mýlili; neboť způsob, jakým **političtí úřadníci** a zejména sám okresní hejtman Leopold Václav ***agitaci pro vládního kandidáta*** pana Roberta Kruše, ředitele velkostatku, oproti kandidátu strany svobodomyslné provádějí, musí v každém soudném člověku vzbuditi ***přesvědčení, že by tak jednati nemohli a nejednali,*** **kdyby k tomu nebyli dostali přímý rozkaz od samého místodržitelství.**

Uvádíme zde jen některá zaručená fakta na potvrzení našeho udání. Tak sděluje c. k. okresní hejtman písemně svým známým a příbuzným, že bude dán do pense, bude-li v okresu jeho zvolen Mladočech, dr. Brzorád, a že celé jeho postavení a karriéra závisí na výsledku této volby. Než i v hostincích a jiných místech veřejných agituje pan okresní hejtman pro kandidáta vládního, *vyhrožuje* občanům ledečským, že *zle se pomstí na Ledči a celém okresu,* bude-li zvolen Mladočech. Po celé dny pobíhá p. okresní hejtman po náměstí, chytaje voliče, ba i ženy jejich, a přemlouvaje je, aby volili kandidáta vládního.

Na poště se poptával, kdo odebírá »Nár. Listy« a ***úřadníkům vyhrožoval,*** že je vezme do disciplinárního vyšetřování a způsobí jich přeložení do místa jiného, budou-li čísti **»Nár** Listy« a voliti kandidáta mladočeského.

Pro staročeského kandidáta agituje též velmi horlivě a ***způsobem nedovoleným*** c. k. okresní komisař ***Wirth.*** Dne 2. a 4. listopadu (1889) svolal tento úřadník cestou úřadní ***všechny obecní starosty celého okresu*** pod záminkou **kon-**

trolního shromáždění vojenských záložníků do místností okresního hejtmanství. Když se obecní starostové ptali, kdy započne s nimi úřadní řízení, tu jim p. okresní komisař řekl, že je zavolal vlastně za — jinou příčinou.

Na to je zavřel do jednoho pokoje a pouštěl pak jednoho po druhém do vedlejšího pokoje k sobě, přemlouvaje je tam, aby volili staročeského kandidáta; jinak **že budou svrženi se svého starostenského úřadu.**

Máme za to, že tyto ukázky již postačí, aby se vidělo, jakým způsobem *političtí úřadové pouštějí se do strannických agitací volebních* a poněvadž se to za dřívějšího p. místodržitele nikdy nedělo, musíme za to míti, že **političtí úřadníci byli k tomu nynějším panem místodržitelem energicky vyzváni.**

Ačkoli jsme přesvědčeni, že uvědomělí voličové čeští tímto **úřadnickým terrorismem** ve svém přesvědčení zviklati se nedají, máme přece za svou povinnost proti takovému jednání c. k. politických úřadů co nejdůrazněji se ohraditi a ptáme se tudíž pana místodržitele:

1. Jsou Vaši Excellenci tyto strannické agitace c. k. politických úřadů známy?

2. Schvaluje Vaše Excell. takové jednání podřízených svých úřadníků, a pak-li ne, jakým způsobem jim hodlá přítrž učiniti?

V Praze, dne 12. listopadu 1889.

Místodržitel hr. Fr. Thun odpověděl na interpelaci tu po desíti dnech dne 22. listopadu česky takto:

»O strannických agitacích c. k. politických úřadníků **není mi nejen ničeho známo,** ale mohu i na základě konaného šetření ujistiti, že to, co tvrdí se zejména o c. k. okresním komisaři Emanueli Virthovi, na pravdě se nezakládá. Co se toho týče, postačí podotknouti, že vyznání k obecním starostům, aby se dostavili ke kontrolnímu shromáždění dovolenců a záložníků 2. a 4. listop. t. r. stalo se již ve Věstníku okres. hejtmanství ode dne 9. října t. r. a že tedy tvrzení interpelace, že obecní starostové povoláni byli cestou úřadní pod záminkou kontrolního shromáždění záložníků, patrně jest

v odporu se skutečností, že doplňovací volba do sněmu teprve dne 23. října t. r. vypsána byla.

Při tomto stavu věci nevidím se pohnuta, abych za příčinou podané interpelace vydal nějaké nařízení úřadníkům mně podřízeným, a to tím méně, an jsem přesvědčen, že *jednají po zákonu.*"

Potud odpověď J. Exc. pana místodržitele.

Byl-li odpovědí tou uspokojen, vlastně přesvědčen **každý**, kdo věnoval bedlivou pozornost dotazu i odpovědi, nevíme a také na tom dnes již pranic nezáleží.

Že by byl každý jiný člověk na místě hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitel *jinak* odpověděl, jest přirozeno. Nás na př. by žadná podobná interpelace nepřivedla nikdy do rozpaků a jsme jisti, že by odpověď naše uspokojila *každého* a přede vším interpelující, kdybychom odpověděli asi v tento smysl:

»Pánové! Jako správce království českého pokládám za první svou povinnost státi nad stranami. Z té příčiny se také žádných stranníckých snah neúčastním a dbám o to, by každý úřadník, který mně jest podřízen, řídil se toužе devisou jako já.

Přede vším buďte ubezpečeni, že *já žádného rozkazu nebo vyzvání k úřadnictvu v příčině voleb nevydal* **a nikdy nevydám.** Ubezpečení mému můžete sice přidati víry; ale — nemusíte. Kdožkoli však o pravdě slov mých pochybuje, nechť si neobtěžuje přesvědčiti se; já mu budu ve všech směrech nápomocen. A budu-li přes to usvědčen t. j. podaří-li se komukoli *zjednati si důkazův,* že jsem nemluvil pravdu, jsem okamžitě ochoten podrobiti se soudu sněmovny.

Tolik o mně samém.

Obvinění, která byla v dotazu uvedena o c. k. orgánech mně podřízených jsou takového druhu, že bych ani okamžik neotálel užíti svého práva a zavedl v příčině té nejpřísnější disciplinární vyšetřování a v případu, kdyby byli obvinění shledáni vinnými, učinil vše, co zákon v ohledu tom předpisuje.

Než vším tím mohl bych na sebe uvaliti podezření jisté strannickosti, ať již v tom neb onom směru. Z té příčiny dovoluji si slavnému sněmu navrhnouti, aby ze svého středu

zvolil zvláštní komisi, která by případ zcela nestranně a zároveň co nejpřísněji vyšetřila a podala sněmu v záležitosti té přiměřené návrhy. A o čemkoli se pak slavný sněm usnese, já jako přednosta zeměpanských úřadů také provedu.

Případy tohoto druhu ovšem nemohou býti vždycky předmětem úvah a usnášení se sněmu zemského, který má zcela jiné úkoly nežli kontrolovati do podrobna každou stížnost na zeměpanské orgány. Avšak proto, že případ toho druhu byl *prvním* a mohl by posloužiti za případ exemplární, v kterémž bych prokázal *úplnou svou nestrannost* a zároveň podal *přesvědčující důkaz*, že **chci ve všem šetřiti přísně zákonův a každé prohřešení se svých podřízených proti nim netoliko úplně nestranně vyšetřiti, nýbrž v případu zjištěné viny viníky také po zásluze potrestati,** žádám slavný sněm, aby výminečně návrh můj schválil i provedl a poskytnul mi tak možnost přesvědčiti i *nejrozhodnější oposici* o tom, že mi nejde o nic jiného než o naprosto nestranné zjištění ryzé pravdy a nejpřesnější šetření zákonův.«

Kterému z obou uvedených způsobů rozřešení sporné záležitosti dala by oposice nebo většina sněmovní přednost, nechť rozhodne čtenář sám.

Vraťme se však zase k dalším interpelacím!

IV. Dotaz dra. *Vašatého* ze dne 23. ledna 1890 v příčině **»objektivního řízení“** zněl:

Vaše Excellenci! Dle zpráv časopisů pozvala vláda některé velkostatkáře a poslance jak českého tak německého obyvatelstva Čech do Vídně ku společným poradám, jak by bylo lze ukliditi dosavadní spory mezi oběma národy v tomto království.

Ve společných těchto poradách, samou vládou řízených, stala prý se celá řada dohodnutí, která s upravením poměrů národnostních a jazykových sborům zákonodárným k ústavnímu jednání mají býti předložena.

Ačkoliv dotyčná dohodnutí ve Vídni — pokud se dostala na veřejnost — mají dosud jen *ráz soukromý* a *žádným platným zákonem před veřejným posuzováním chráněna nejsou*, **stíhá přece tisková policie zde v Praze i na venkově všeliké,** *i zcela umírněné a věcné* **úvahy** o dotyčných

usneseních na vídeňských konferencích, **zabavujíc časopisy** *pro jich zprávy* a *úsudky*, neb i **pouhé výňatky z časopisův jiných.**

Tak zejména **podlehly zabavení** dne 21. ledna t. r. **veškeré odpolední listy zde v Praze vydávané**, vyjímaje úřadní »Prager Abendblatt,« za tou příčinou, že uveřejnily z ***vídeňského** časopisu* »Deutsches Volksblatt« ***krátký výňatek** o řečených dohodnutích*, kdežto týž **list vídeňský nebyl** nejen ani ve Vídni **zabaven**, nýbrž také *ve veřejných **místnostech** v Praze bez závady vyložen zůstal.*

Takovéto obmezování veřejné kritiky jest však zcela neslýchané ve státě ústavním a nemůže jim, hledíc zvláště ku praxi tak nerovné, *ani vážnost k orgánům **vládním, ani** důvěra v jich nepředpojatost upevněna býti.*

Ježto pak uvedené *bezpříkladné obmezování*, ***odporujíc** platným ústavním zákonům* a **porušujíc bezpečnost právní,** jest zvláště povážlivo a politování hodno v tomto případě, kde jedná se o důležité zájmy dvou národův i veliké zájmy politické celého státu: dovolují sobě podepsaní poslanci dotaz slušný:

Má Vaše Excellence jako první zástupce vlády v tomto království o **tomto nezákonném,** *ba* **přímo libovolném obmezování veřejné kritiky** vědomí, a jest *vláda ochotna zjednati* **tiskové svobodě,** *základními ústavními zákony zaručené, vůči* **tak zřejmým přechmatům policie tiskové povinnou ochranu?"**

Místodržitel hr. Fr. **Thun** odpověděl na dotaz ten dne 25. ledna po česku do slova takto:

„*Úřadové*, kterým náleží prováděti zákon tiskový, ***mají*** dle § 487. ř. tr. **právo,** aby *zabavili tiskopisy*, které pro obsah svůj v zájmu veřejném stíhány býti mají.

Poněvadž *zabavení děje se na základě* **subjektivního náhledu** o *trestnost. obsahu* dotyčného časopisu *vzhledem k poměrům* **právě stávajícím,** rozumí se samo sebou, že *nevyhnutelny* jsou **různosti v náhledech** a následkem toho také v tom, **jak** se *proti* **témuž** *obsahu* na **různých** *místech zakročuje.*

Ostatně mohu pány interpelující ujistititi, že úřadové tiskoví vždy pamětliví jsou dotýčných předpisů zákonných, a ostatek ve výroku příslušného soudu, po každé konfiskaci následujícím spočívá **dostatečná** a *účinná* **kontrola** dotýčného řízení úředního.«

Potud odpověď.

Hrabě Fr. Thun do slova pravil, že konfiskují se tiskopisy »na základě **subjektivního** *náhledu*«.

Rozumíme-li slovům těm dobře, znamenají asi tolik, že c. k. orgán, který má povinnost bdíti nad veřejným tiskem, nařizuje zabavení tiskopisu, kdykoli tiskopis ten *po jeho* **subjektivním** t. j. **osobním** *náhledu* obsahuje povahu nějakého trestného skutku.

Kryje-li tento náš výklad úplně lapidárnější vyslovení se hraběte Fr. Thuna, musíme po pravdě konstatovati, že neznáme žádného zákona, aniž jakéhokoli jiného nařízení, jež by tiskovou policii zmocňovaly: konfiskovati po *subjektivním* náhledu konfiskujícího c. k. orgánu.

Ano nepamatujeme se, že bychom byli výrok ten buď někde četli nebo jej slyšeli pronésti, nechť už v jakémkoli rozsudku neb o námitkách proti konfiskaci neb o jakékoli jiné příležitosti veřejné nebo soukromé. Pokud se pamatujeme, pronesl hr. Fr. Thun náhled ten vůbec poprvé a až dosud *samojediný*...

My a s námi zajisté tak mnohý jiný byl až dosud toho náhledu, ba snad i přesvědčení, že c. k. státní návladnictvo nebo c. k. policie nařizuje zabavení tiskopisu výlučně jen na základě zřejmého znění trestního zákona a sice naprosto objektivně (a nikoli na základě *subjektivního* náhledu) t. j. bez ohledu na subjektivní nebo-li osobní náhled konfiskujícího c. k. orgánu výhradně jen dle právní normy, jak jest v trestním zákoně — co do povahy skutku, která musí býti dříve zjištěna — více méně přesně vytknuta.

Zatím dověděli jsme se z úst samého pana místodržitele hraběte Fr. Thuna, že »*zabavování* děje se na základě **subjektivního** *náhledu* o trestnosti obsahu...«

Z té příčiny také se nikterak nedivíme, co J. Exc. pan místodržitel doložil, že totiž »zcela přirozeně« *na různých*

místech **různě** *se zakročuje;* neboť kde rozhoduje o trestnosti obsahu nějakého tiskopisu **subjektivní** náhled a nikoli přesné znění zákona, tam ovšem také se musí různiti důslednosti z toho plynoucí t. j. co jest trestným dnes, nemusí býti trestným zítra, co jest trestným v Praze, nemusí býti trestným v Plzni nebo v Budějovicích nebo v Táboře atd.; krátce **„trestnost“ se mění** *dle subjektivního náhledu* toho, jehož povinností jest bdíti nad veřejným tiskem, aby se neprovinil proti přesným předpisům trestního zákona.

Než budiž tomu jakkoli! Hrabě Fr. Thun jako c. k. místodržící jest, jak z jeho odpovědi vysvitá, přesvědčen:

I. že konfiskující c. k. orgánové, kteří zabavují tiskopisy na základě **subjektivního** *náhledu o trestnosti skutku*, **jsou úplně v právu;** a

II. že ve výroku příslušného c. k. soudu, kterýž konfiskaci zabaveného tiskopisu buď potvrzuje nebo nepotvrzuje, spočívá *„dostatečná a účinná* **kontrola“** tak zvaného »objektivního řízení« v záležitostech tiskových.

Připusťme *zatím* bezpodmíněně vše, co byl hr. Fr. Thun netoliko jako chef zemské správy, ale i jako *právník* pronesl o právoplatnosti a naprosté zákonitosti tak zvaného »objektivního řízení« t. j. o právu tiskové policie: tiskopis zabaviti, a nepodati na určitou osobu žádné žaloby, nýbrž spokojiti se pouhým potvrzením konfiskace se strany příslušného c. k. soudu.

Než — optejme se: *jaký asi* **účel** *má tato procedura?*

Najisto jen ten, aby tiskopis, jejž netoliko c. k. státní návladnictvo nebo c. k. policie, nýbrž i c. k. soud shledá po zákonu závadným a potvrzením konfiskace další rozšiřování zakáže — nebyl dále rozšiřován a ***vůbec nedostal se do obecenstva;*** krátce aby byl závadný tiskopis zničen a trestný obsah jeho — pokud vůbec možno — **neškodným učiněn.**

Jiného účelu »objektivní řízení« aspoň po našem náhledu nemá.

Bezděky naskytají se však otázky další: Je možno účelu toho dosíci vždy? Dostačí zákonní ustanovení, o něž se »objektivní řízení« opírá, pro všechny případy a navždy, aby bylo připomenutého účelu dosaženo?

Nebo ještě lapidárněji:

„Neexistují žádné zákonní prostředky, ***kterýmiž by bylo lze „objektivní řízení" ve věcech tiskových*** — se zákonem v ruce — **anullovati** t. j. ***pro budoucnost,*** když právě ne nemožným, tedy *aspoň* **bezúčelným** *učiniti?"*

Skoro ani netušíme, co by tomu asi J. Exc. pan místodržitel hr. Fr. Thun řekl, kdyby *právě za jeho úřadování* poukázal někdo na takové zákonní prostředky, ba více — kdyby v jisté míře J. Excellence sám (ovšem bez vlastního přičinění a spolupůsobení) byl příčinou, že přišlo se konečně aspoň na stopu **zákonním prostředkům,** *jimiž lze* **„objektivní řízení** *učiniti* **bezúčelným?**

Čtenář snad se pamatuje, že podnět k tomuto spisu věnovaném zákonní kritice úřadní činnosti J. Exc. hr. Thuna jako c. k. místodržitele zavdalo zabavení illustrované obálky romanetta »Poslední dnové lidstva« a možná, že se snad ani nad tím *nepozastaví,* když následující ***vložku*** tohoto spisu nadpisujeme *obdobně:*

Poslední dnové objektivního řízení.

Pohřbívati zajisté není tak bolestné jako spatřiti náhle bytost — »v posledním tažení«

Z té příčiny skutečně upřímně litujeme, že nás neúprosné faktum donutí způsobiti všem, kdožkoli tak zvané »objektivní řízení« s přesvědčením nezdolnosti až dosud prakticky prováděli, nehrubě příjemné okamžiky a poodhaliti roušku pod kterouž »osvědčená« procedura trestní leží — v posledním tažení« . . .

Hrajeme s otevřenou kartou — se zákonníkem v ruce — tedy zákon proti zákonu, paragraf proti paragrafu. Než-li však vyhodíme nejvyšší trumf, porozhlédněme se ještě na několik okamžiků do minulosti »objektivního řízení« — abychom tak řekli, po jeho vzniku.

Matkou »objektivního řízení« byla *porota*, otcem pak vídeňský státní návladní Lienbacher, kterýž, jak snad známo, »objektivní řízení« před lety v pravém slova smyslu »vynalezl.« Jemu totiž podařilo se vysliditi, vlastně poprvé v pravidelnou trestní praxi zavésti část »jádra« § 493. řádu trestního, jež bylo ode všech státních návladních a právníků — ať již velkodušně nebo z útrpnosti — ignorováno a teprve Lienbacherem k zasloužené cti a slávě přivedeno.

V památném paragrafu tom, kterýž ode dne 23. května 1873 pravidelně sloužil k opodstatňování konfiskační procedury bez subjektivního stíhání viníka, čteme:

»Státní zástupce, i když žádné určité osoby **nežaluje, může** z příčiny obecného dobra *žádati*, aby soud nalezl, zda-li obsahem nějakého spisu tištěného byl vykonán čin trestuhodný, a bylo-li by tomu tak, aby další rozšiřování toho spisu zapověděl« — — — —

Ze slov těch vyvozeno, že *jest státnímu návladnictvu úplně na vůli ponecháno*, **chce-li** či **nechce-li** pachatele trestného skutku spáchaného nějakým tiskopisem stíhati a **nechce-li**, že může býti tiskopis *pouze zabaven*, po zněni jiných paragrafů *konfiskace* c. k. soudem *potvrzena* a *další rozšiřování zabaveného tiskopisu zakázáno*.

Vizme však, kdy a *z jakých asi* **příčin** k tomuto výkladu citované části § 493 tr. ř. dospěno!

Volné slovo jest a zůstane kardinalním právem ústavního zřízení. Bez tohoto práva jsou všechna ostatní práva illusorní.

Z té příčiny není a nebude v širém světě *poctivého*, *v pravdě osvíceného člověka*, který by se přimlouval za uhnětení a spoutání myšlénky a *za zkrácení svobody slova v státě ústavním*. Nejdůmyslnější myslitelé všech vzdělaných národů přimlouvali se vždy za volné slovo, bez něhož jest každý národ mrzákem, jenž přání svá jen blaboli, jenž práva svá háji a spravedlnosti se domahá jazykem ztuhlým, ba ztrnulým, tudiž více méně nesrozumitelným.

»Každý člověk,« praví nejproslavenější filosof německý Kant, »musí míti volnost, aby mohl své ryzé myšlénky a čisté pochybnosti, jež sám nedovede rozřešiti, veřejně k posouzení předložiti, aniž by se musel obávati, že bude proto vykřičen za občana nespokojeného a nebezpečného. Právo to založeno jest již v původním právu lidského rozumu, kterýž žádného jiného soudce nad sebou neuznává než zase jen povšechný rozum lidský, v kterémž má každý jednotlivec svůj hlas. A poněvadž z všeobecného rozumu lidského vzniká veškeré zlepšení, jakého stav náš vůbec schopen jest, *proto* **jest** *toto* **právo volného slova svatým a nesmí býti zkracováno.**«

Však nejen myslitel, i státníci na slovo vzatí, jakým byl na příklad anglický státník John Russel, kterého přece ni-

kdo neodváží se pokládati za státníka výstředního, nemohli jinak než *přimlouvati se za volnost slova.* »Mluviti o svobodě tisku«, pravil kdysi, »a nechtít zároveň zahrnouti v koupi zneužívání tisku, jest nesmysl. Každý pokus svobodu tisku omeziti jinak, než provedením zákonů po vykonaném přestupku tiskem, může býti jen svobodě tisku na újmu. Mnozí nepřávě porozuměli svobodě tisku, pokládajíce ji za pravidelnou, nezávislou moc, jako jest na příklad koruna nebo parlament. Veřejný tisk však nečiní nic více a nic méně než-li že poskytuje prostředek, kterýmž mohou celé třídy společnosti svá mínění projevovati. Jsou-li tato mínění pošetilá, pak vcházejí zcela neškodně mezi milliony lidí, jako se pronášívá pošetilá mínění ve společnosti dvou nebo tří osob. *Marně by se novináři a časopisy namáhali, rozdmychati nespokojenost lidu k zákonům, které lid miluje, k ministru nebo vládě, jež lid skutečně a po zásluze ctí.* Lid by takových listů nečetl a povrhoval by jimi. *Rovněž tak bylo by marné*, **kdyby špatná, utiskující a nenáviděná vláda chtěla trvale potlačiti svobodu tisku.** Na čas se jí to sice zdánlivě podaří; ale *žádný státník nesmí se kojiti nadějí, že zůstanou snahy a skutky, úskoky a ničemnosti jeho v tajnosti.* Nechť činí cokoliv, skutkové jeho neujdou nikdy nedřímající ostražitosti lidu ani tenkráte, kdyby se mu podařilo spoutati veřejný tisk tak, jako je možno spoutati člověka, aby se nemohl ani pohnouti . . . .«

Ve vládních kruzích rakouských souzeno však, jak známo, o volnosti slova a tisku »poněkud« jinak.

I po prohlášení ústavnosti zůstal trestní zákon *z doby absolutismu* v platnosti a dle **tohoto** zákona stihán i tisk. Persekuce žurnalistiky za Schmerlinga zůstane rovněž tak černým písmem zapsána v análech rakouské ústavnosti jako persekuce za Herbsta a knížete Adolfa Auersperga.

K neuvěření a přece pravda: Ve státě, jako jest Rakousko, kde má vláda k disposici netoliko sorganisovaný aparát veřejné i tajné policie, nýbrž i ohromnou brannou moc čítající skoro million hlav — nebály se někdejší vlády vídeňské — od první až do poslední, která již odstoupila, snad ničeho v té míře jako — *novinářů* vůbec a **českých** *zvlášť.*

Žurnalistické péro a tiskařská čerň zůstaly všem oněm vládám vídeňským nejodpornějším a nejnenáviděnějším »zlem,« jehož snažily se všemožným způsobem zbýti.

Od roku 1867, kdy uzákoněna *„ústava prosincova“* s památným paragrafem základních zákonů státních, který zní: *„Ve* **všech** *politických* neb obsahem tiskopisu spáchaných zločinech a přestupcích rozhodují porotci o vině obžalovaného« — zůstalo až do druhé polovice roku 1869 všechno při starém.

Žurnalistika stihána jako před tím. Časopisy konfiskovány a o vině obžalovaného rozhodovali c. k. soudcové. Nedbáno ani toho, že v jednotlivých případech sám **státní žalobník** poukázav k tomu, že 21. prosincem počínaje náležejí **všechny** delikty tiskem spáchané před porotu, ***žádal za odročení přelíčení***...

Porotní soudy vstoupily v život teprve za ministerstva Taaffeova r. 1869. První přelíčení před porotou v Praze bylo v září.

Od té doby těšila se i žurnalistika česká po nějaký čas ryze ústavní volnosti slova.

Z počátku vůbec již ani nekonfiskováno. Kdykoli zavedeno trestní řízení, vykonány vždy také v redakcích, v administracích a v bytech redaktorů soudní prohlídky; avšak »závadný« článek, po němž pátráno, nenalezen — nikdy a **porota,** před kterouž obžalovaný postaven, **neuznala,** (což jest *právě jen* **pro tehdejší vládu** a **její orgány** nejcharakterističtější) *ani jediného z obžalovaných redaktorů za vinna.*

Za takových poměrů, kdy zákonní soudcové z lidu svými rozsudky dávají vládě zcela nepokrytě na jevo, že nestojí za ní většina občanstva, jest v každém ryze ústavním státě *povinností* vlády — odstoupiti.

Než »vzorně ústavním« ministrům tehdejším ani ve snách nenapadlo řídili se touto ryze ústavní *povinností.* Setrvali ve svých křeslech a obrátili hrot své moci proti — žurnalistice a prostředně **i proti porotcům,** tedy proti zákonním soudcům, proti jejichž rozsudkům není po zákonu žádného odvolání.

První opatření proti žurnalistice přes hlavy porotců stalo se v Čechách (ovšem jen jaksi na zkoušku) již v únoru 1870, kdy byl poprvé po zavedení porot časopis zabaven, konfiskace prostě potvrzena a redaktor dále nestihán.

Případ ten týkal se autora tohoto spisu, kterýž se nalézal v tu dobu ve vazbě v novoměstské trestnici. Když mu byl dodán soudní nález, kterýmž konfiskace byla potvrzena, hlásil se ihned ke slyšení u podepsaného rady trestního soudu a byv k němu předveden remonstroval proti konfiskačnímu nálezu bez subjektivního stihání.

Marně však. Rada trestního soudu poukázal prostě k § 493. tr. ř. a připomenul, že podobně stalo se již také ve Vídni, kde v tu dobu působil státní návladní **Lienbacher,** pověstný *„vynálezce“* — »objektivního řízení.«

Přes to vše pokoušeno se vedle sporadických případů »objektivního řízení« i nadále ještě dosíci nějakého odsouzení před porotou. Nic však na plat. ***Všechny rozsudky porotců českých,*** ať v Praze nebo kdekoli jinde, zněly: **„Nevinen.“**

Právnický »důmysl« státního návladnictva nebo správněji řečeno tehdejšího ministra spravedlnosti *Glasera*, kterýž tak nařídil, konečně »záhadu rozřešil.« Státní návladnictvo ***prohlásilo*** **porotce české** za **„předpojaté“** a na základě § 62. tr. ř. žádalo pro české redaktory za delegování **jiných** ***porotních soudů.*** Žádosti té bylo vyhověno a pro **české** ***redaktory*** listů delegovány porotní soudy v *Litoměřicích*, v ***Chebu*** a v *České Lípě*, tedy **porotci** *skoro vesměs* **němečtí.**

Marně proti tomuto delegování protestováno netoliko se strany právníků jako na př. advokátní komory, nýbrž i se strany německých občanů, jako na př. v České Lipě, kde politický klub kladl především důraz na to, že delegováním německých porot pro české redaktory budou národní spory zbytečně a nebezpečně rozdmychovány.

Nic však naplat! Delegování provedeno. Čeští redaktoři německými porotci namnoze odsouzeni a odpykali tresty v různých žalařích v Chebu, v Litoměřicích a v České Lípě.

Delegování německých porot pro české redaktory mělo tudíž kýžený úspěch a není pochybnosti, že by bylo v proceduře té i na dále pokračováno, kdyby nebyl ministru Gla-

serovi zaslán z kriminalu v České Lípě pamětní spis, v kterémž bylo delegování německých porot pro české redaktory podrobeno zdrcující a zároveň přesvědčující kritice jako procedura s právního stanoviska naprosto nepřípustná.

Od té doby (od r. 1873 totiž) aspoň již žádný redaktor před německou porotu necitován a **porotní soudy pro tiskové přečiny vůbec zastaveny.** Spokojenoť se vynálezem Lienbacherovým — »objektivním řízením«.

Za ministra Glasera stala se však také ještě *jiná změna* v trestním řízení v záležitostech tiskových. Až do té doby byly totiž ve všech konfiskačních nálezech soudních uváděny **též důvody** konfiskace a *citována také místa, jimiž byl trestní skutek spáchán.* Ministr Glaser však, kterýž si na svém právnickém »důmyslu« nemálo zakládal, prohlásil, že prý po »důvodech« nikomu nic není. Od té doby vydávány konfiskační soudní nálezy — **bez obvyklých druhdy důvodů.**

Na ukázku uvádíme aspoň jeden takový nález z r. 1882:

N. E. 295.

Jménem Jeho Veličenstva Císaře!

C. k. zemský co trestní soud v Praze uznal k návrhům c. k. státního zástupnictví ze dne 1. ledna 1882 č. 52 takto za právo: Úvodní článek vytištěný v prvním čísle nově vyšlého časopisu »Volné slovo« ze dne 1. ledna 1882 s nápisem *„Volné slovo“* obsahuje skutkovou povahu zločinu rušení veřejného pokoje naznačeného v § 65 a) tr. z.

Zavádí se ve věci této, an c. k. státní zastupitelství na určitou osobu žalobu nepodalo, na základě § 493 ř. tr. řízení objektivní, schvaluje se dle § 489 ř. tr. *zabavení* čís. 1. periodického časopisu *„Volné slovo“* ze dne 1. ledna 1882 zapovídá se dle § 493 ř. tr. další rozšiřování čísla téhož a nařizuje se dle § 37. zák. ze dne 17. prosince 1862 v. 6 ř. z. ani (!?) 863 (!?) zmaření výtisků zabavených, pak uveřejnění tohoto nálezu na první straně prvně příštího čísla časopisu *„Volné slovo“*.

Důvody.

Svrchu uvedeným úvodním článkem *hledí se k opovrhování a k nenávisti proti rakouské státní správě popuditi.*

O tom svědčí první tři odstavce téhož článku od slov »Netajíme sobě ... až k slovům .... názorům absolutním« pak odstavec šestý od slov »tak a podobně ... až ... národa vždy.« V článku tom zakládá se tedy skutková povaha **zločinu rušení veřejného pokoje** dle § 65 a. tr. z a bylo za tou příčinou podle návrhu c. k. stát. zástup. uznáno
V Praze, dne 7. ledna 1882. ***Jankowsky.***

Z doby té datuje se také ještě jiné opatření soudn praxe vzhledem k tisku — **tajná líčení.** Druhdy prováděna s řídkými výminkami, tedy **z pravidla všechna *řízení soudní* veřejně.** Od nastoupení ministra Glasera procedura ***soudních řízení a přelíčení*** znenáhla měněna a z výminek stalo se **pravidlo,** tak že ***již po čtvrt století*** vyřizují se skoro všechny námitky proti konfiskacím a vůbec skoro všechny soudy pro tiskové delikty **při zavřených dveřích** ...

Vše to, nač jsme byli právě jen letmo upozornili, trvá však — aspoň od r. 1879, kdy poslanci čeští na říšské radě mohli se vydatně zasaditi o zákonní nápravu, také tak trochu vinou někdejších zástupců národa českého ...

Poslední větou octli jsme se bez odporu u nejpalčivější záležitosti v našem politickém životě a přiznáváme se upřímně že při uvažování o dalších následcích osudného opomenutí kterýmž byl národ český na celou řadu dalších let zbaven nejvydatnější ústavní zbraně k dobývání nezadatelných svých práv, nemůžeme se ubrániti pocitu nejtrpšímu, který nám pro okamžik brání myšlénky a vzpomínky v tomto směru rozpřádati.

Bojímeť se, bychom bezděky nezabředli v písčiny strannickosti a proto budiž nám prominuto, že dokončení kapitoly té odkládáme na později a vracíme se k další úřadní činnost J. Exc. hr. Fr. Thuna.

Hrabě Fr. Thun

jako debatér a obrance c. k. vlády ve sněmu království českého.

Jak známo, prohlásili jsme úkol c. k. místodržícího v ryze ústavním státě za jeden z nejtěžších, jaký si vůbec lze pomysliti, přede vším z té příčiny, že zástupce vlády musí vynikati celou řadou různých duševních a jiných vlastností, aby mohl hlavně v zákonodárném sboru důstojně a úspěšně čeliti oposici, námitky a útoky její s přesvědčujícím důrazem odrážeti, vládu a její orgány netoliko jen hájiti, ale i obhájiti atd.

Jak zachoval se v ohledu tom J. Exc. hr. Fr. Thun jako c. k. místodržící v prvním zasedání sněmu království českého r. 1889 až 1890, již víme. Vizme nyní, jakou byla úřadní jeho činnost v zasedáních dalších!

Druhé zasedání sněmu českého zahájeno dne 19. května 1890 a ukončeno po 54 sezeních dne 28. ledna 1891.

Hr. Fr. *Thun* ujal se jako c. k. místodržící slova *devětkrát* a sice 1. ku zprávě zemského výboru o učiněných opatřeních následkem povodně, 2. při rokování o návrhu poslance K. Tůmy na předložení odhadů a průkazů o škodách živelních, 3. při návrzích dra Riegra a poslance Horáka v příčině škod živelními pohromami způsobených, 4. o povšechném rokování ku zprávě komise o vládní předloze jednající o rozdělení zemědělské rady; 5. při rokování podrobném; 6. následkem opětné povodně dne 24. listopadu 1890, 7. v příčině podpor

při c. k. berním úřadě v Klatovech zadržených, 8. při podrobném rokování o zemském rozpočtu na rok 1891 a 9. při ukončení sněmu.

Již ze suchoparného tohoto seznamu jest zřejmo, že nenaskytla se mu ani tentokráte žádná zvláštní příležitost rozvinouti politický svůj program. Kdykoli se ujal slova mimo to, nebyly to než-li odpovědi na interpelace, jichž podáno 31. Hrabě Thun mluvil i odpovídal na dotazy česky i německy.

Podobně stalo se i v *třetím* zasedání, jež zahájeno dne 3. března 1892 a skončeno dne 12. dubna po 21 sezeních.

Hrabě Fr. Thun ujal se slova *sedmkrát* a sice: 1. ku správě komise v příčině návrhu poslance dra. Šolce na vydání zákona vyvlastňovacího pro assanační obvod města Josefova a úlev při placení daní — **německy**; 2. ku zprávě komise o upravení Labe — **německy**; 3. ku zprávě komise v příčině změny zákona o okresních záložnách hospodářských — **německy**; 4. o udání posl. dra. Koldinského v záležitosti nouzi trpícího občanstva — **německy**; 5. při rokování o zprávě komise v příčině zbourání zbývajících pražských hradeb od hladové zdi až k Letné — **německy**; 6. ku zprávě komise ve příčině povolení podpor následkem povodně a živelních škod — **německy** a 7. při ukončení sněmu — **česky** (asi 60 slov) a **německy** (asi 130 slov).

Mimo to zodpověděl ze 17 dotazů 11 a sice vesměs v jazyku českém.

O čtvrtém zasedání sněmu českého, 1892—1893, jež zahájeno dne 9. září 1892 a dne 17. května 1893 po bouřlivých dvou schůzích *náhle* přerušeno, ujal se hrabě Thun jako c. k. místodržící až do připomenutého dne slova pouze *čtyřikrát* a sice 1. ku zprávě výboru zemského v příčině epidemie cholerové — **německy**; 2. ku zprávě komise o osnově zákona týkajícího se dohledu nad hospodářstvím v lesích obecních — **německy**; 3. při odročení sněmu — *česky* a **německy** a 4. při povšechném rokování o rozpočtu zemském na rok 1893 — **německy**.

Mimo to zodpověděl z 23 dotazů 16 a sice české po česku a německé po německu.

Teprve v tomto zasedání naskytla se Jeho Exc. hraběti Thunovi příležitost prosloviti *závažnější řeč politickou*, z kteréž lze vystihnouti nejen jeho nadání jako politického **debatéra**, ale i v jistém vzhledě *způsob*, jakýmž vystoupil jako **obhajce vlády**.

V generální debatě o rozpočtu ujal se v zemském sněmu českém dne 6. května 1893 mimo jiné slova poslanec Heřman **Janda**, z jehož řeči vyjímáme:

»Kdybyste si, pánové,« pravil obrácen k Němcům, »dali ruku na srdce a řekli: Jak by se u nás vedlo a jak by se v této zemi dařilo, kdyby bylo české státní právo provedeno, musili byste přiznati a voličům svým říci pravdu, že nejen pro vás, ale i pro ně má velkou důležitost. Vy máte starost a v celém vašem jednání jeví se skutečně jakýsi egoismus. Vám jde jen o národní supremacii, *jedině o nadvládu.* Vy jste přišli do naší vlasti; *vy jste byli našimi králi sem povoláni* **jako hosté** a **naši králové** *mají na svědomí, že vás sem povolali.* Mají na svědomí, že panují mezi námi velké rozpory a že nás rozpory ty zdržují v každém pokroku. — — —

Myslím, pánové, že nemůžete naprosto popříti, že za doby **vašich vlád** – – jeť tomu právě 25 let, budeme tedy slavit čtvrtstoleté jubileum — vlád Herbstových, Giskrových a všelikých jiných Kolleriad – – že jste za dob oněch vlád dokázali, *jak nás máte rádi*, **jak nás neutiskujete!** (Výborně!) V slavném tomto sněmu jest dosti pamětníků, kteří mohou tuto vaši lásku k nám citelným způsobem dokumentovati. — —

Pan dr. Schücker prohlásil, že prý my Češi máme zde v Čechách »Alleinberechtigung«, že prý jsme zde jedině oprávněni. Ačkoli nejsem rodákem pražským, vyznám se přece v Praze dobře a byl bych tak smělým, že bych pozval pana dra. Schückera a dělal mu cicerona. Nabízím se mu, že jej budu vodit po Praze, aby se přesvědčil, jak ta naše »Alleinberechtigung« v pravdě vypadá.

A poněvadž bych jako zdvořilý člověk nemohl jinak a musil začíti přede vším **u nejvyššího úřadu,** prosil bych pana doktora, aby šel se mnou na př. k **c. k. místodržitelství.** (Výborně!) A poněvadž jsme poslanci, *snad by nám Jeho Excellence pan místodržitel udělil audienci.* Pan dr. Schücker

okamžitě by viděl, jakou »Alleinberechtigung« máme — **jak by nás pan místodržitel přivítal.** I viděl by, že ta »Alleinberechtigung« zcela jinak vypadá, nežli si ji představoval.

Z c. k. místodržitelství šli bychom k c. k. poštovnímu ředitelství a řekli: »Dáme si tisknout *korespondenční lístky!*" Pan dr. Schücker že si dá tisknout »Correspondenzkarten«, já »korespondenční lístek.« Panu doktorovi Schückerovi to dovolí, *mně však to nedovolí.* Já si musím dát na korespondenční lístek vytisknout velkými písmeny »Correspondenzkarte«. Tak vypadá ta »Alleinberechtigung« v úřadech poštovních!

A což kdybychom šli k c. k. finančnímu ředitelství? (Smích). Co byste řekli, kdybyste viděli »**Provinz** *Böhmen*« místo „**Königreich** *Böhmen*?!" (Volání: Hanba! Dr. *Vašatý*: **Násilí.**) Podívali bychom se dále na invalidovnu, k Dejvicím a tam všude bychom viděli, jak vypadá ta »Alleinberechtigung« ve vojště. Tam česky slyšeti pouze nadávky, rozkaz, velení a vše ostatní děje se po německu.

Mluvilo se zde dále o tom, že finanční ústavy Čech máme v rukou. Podívejme se však na českou spořitelnu! Jaká jest tam rovnoprávnost!

Na to obrátil se řečník ke kurii velkostatkářské. Ambice šlechty mají býti vždy takové, aby z toho měl národ největší prospěch. Přítomnost nás však učí, pánové, o něčem jiném. My jsme očekávali od vás (ku šlechtě), že vy, *druhá generace šlechtická,* budete ještě více pracovati pro blaho naši vlasti, než vaši předkové. *V tom jsme se zklamali.* Nyní pomocí vás mají se uskutečniti ohraničovací předlohy (kníže Ferd. Lobkovic: Oho! Oho!) Vy chcete nyní postaviti velikou piramidu, *kde chcete být prvním a posledním kamenem.* Nemyslete, že nyní taková piramida může se postaviti. Žijeme v jiných dobách a poměrech.

Po té obrátil se řečník ku straně staročeské, řka, že není daleka doba, kdy i ona pozná, *že veškerá odvislost od Vídně národu českému nikdy v ničem neprospěje.* Jak chová se k nám vláda? Představme si, jak tento stát vznikl. Tento stát povstal na základě dobrovolné smlouvy, na základě nadšení pro křesťanství proti Turkům. *Za cenu do-*

časných prospěchů nevzdali se jednotliví národové svých práv. My se budeme vždy snažiti jako Uhři o dosažení českého státu a doufám, že vítězství nás nemine.

My vidíme, že řídící státníci nevzdali se myšlénky, že *mocnářství rakouské* není vlastně nic jiného než-li *nějaká* **Ostmarka.**

Vláda nás germanisuje *v každém ohledu, ve všech věcech,* — **ve všech úřadech.** My vidíme, jak nás germanisují a já musím konstatovati, že za žádné vlády neprováděna germanisace *způsobem tak rafinovaným* jako za vlády nynější (Výborně!) Vláda a stát žádají od nás skutečně obětí velikých; žádají obětí na penězích, žádají obětí na krvi. My přispíváme k udržování tohoto státu. A co se nám dostává? Jak se s námi jedná?

Ve státě, v kterém nejvyšší soudce má právo nazvati národnosti jiné, neněmecké, *cizími*, v takovém státě byl by každý bláhovec, kdo by na nějaký vděk vlády počítal. (Tak jest!) Podívejte se na úřady politické! Podívejte se, jak u nás vypadá *svoboda spolčování, svoboda tisku!* Jak u nás vypadají všecky věci státními zákony základními zaručené..

My dnes máme zákon spolčovací; ale nespolčujeme se na základě tohoto zákona, nýbrž na základě povolení nebo nepovolení c. k. okresního hejtmana. My máme *svobodu tisku* a svoboda ta jde tak daleko *že se nesmí nic tisknout, k čemu nedá c. k. návladnictví povolení.* My máme státními základními zákony zaručenou svobodu petiční; avšak svoboda petiční vypadá tak, že *c. k. okresní hejtman petice konfiskuje* a porušuje občany v právu, aby žádali od tohoto slavného sněmu, co jest každému občanu zaručeno. — —

Jak se osvědčila *samospráva,* toho nejlepším důkazem jest rok 1866. Roku toho všickni c. k. okresní utekli; vůbec vzdálili se z Prahy všickni c. k. úřadníci, a já jsem přesvědčen, že pamětníci doby té musí přiznati, že *nebyl v Čechách nikdy tak vzorný pořádek jako tenkrát.*

Než — jakým způsobem práv svých dobudeme, jest skutečně snad jen otázkou času a možná, že kdyby byla dobrá vůle na všech stranách, stalo by se to jisté. My nechceme býti žádnou milostnicí žádné vlády, my nechceme vládní

přízní ničeho dosíci. Naopak — *my chceme práva svého dobýti jedině na základě práva historického a přirozeného*

Budeme se tudíž starati o to, abychom poučovali a získali našemu programu nejširší vrstvy lidu (Tak jest!) a to proto, poněvadž uznáváme lidská práva a chceme, aby se jim těšil každý jednotlivec. Přes to, že nám to princ Schwarzenberg vytýká, budeme chodit mezi dělníky a poučovat je, že české státní právo jest dobré nejen pro nás, ale i pro veškeren český lid.

Až pak podobným způsobem český lid vychováme, poznáme svou silu — a netoliko, že my poznáme síly své, síly *naše* budou poznány i od centralistických vlád a *nejvyšších kruhů*. A neklamte se pánové, že — až budou viděti, že jsme silní — že *jsme sorganisováni od poslední chýže a od posledního dělníka až po cimbuří našich hradů:* potom zajisté budeme míti zcela jinou váhu, než kdybychom dělali, co si přeje vláda.

My již dnes stojíme s programem svým na širší basi, nežli jsme stáli před pětadvaceti lety. Dnes hlásí se k státoprávnímu programu a jsou zaujaty myšlénkou státního práva větší massy lidu a uvidíte, že to bude jinak vypadati, až budou pro to zaujaty ještě větší massy lidu. Jsme přesvědčeni, že vliv moderních zásad povede nás spíše k cíli, nežli vedlejší všelijaké vyjednávání s vládou. Jasný princ Karel Schwarzenberg může býti jist, že — kdyby nám sebe důtklivěji radil, abychom s vládou vyjednávali a vládě té povolili disposiční fond, my nikdo tak neučiníme. Nesnižímeť se, abychom byli v každé chvíli ochotni vytahovat za vládu kaštany z ohně a stali se jaksi protiváhou vůči známým událostem v druhé polovici této říše.

Až uvidíme, že nadešel čas, abychom se postavili jako protiváha, bude se k nám musit vláda zcela jinak chovat, nežli se k nám chová vláda Taffeova. Jak ta diplomatická exkurse prince Schwarzenberga dopadla, o tom zajisté jest on sám nejlíp přesvědčen a já myslím, že jej *nedávný* odjezd dvoru do Pešti také ještě poučí. *My vlády varujeme.* My varujeme i vás, abyste na tomto sypkém základě nestavěli žádných budov a nekojili se žádnými nadějemi.

My jsme přesvědčeni, že *jedině* **sebevědomím českého lidu** *až do těch posledních chat* **sorganisovaného** *dobudeme svých* práv. A že ten lid sorganisujeme, za to vám ručím, Dovedeme to. A až **budeme sorganisováni,** až se na nás obrátí vláda a **až se na nás obrátí nejvyšší hlavy** *v tomto mocnářství, pak jim také* **odpovíme,** *jak od* **roku 1526 se k nám chovaly a z toho učiníme také své konkluse.** Skončil jsem.« (Výborně! Potlesk.)

Po poslanci Heřmanu Jandovi promluvil ještě prof. Eman. *Tonner*, načež ujal se slova c. k. místodržitel **hrabě Fr. Thun,** aby jako zástupce vlády **po německu** odpověděl na některé věty poslance Heřmana Jandy.

Řeč jeho podáváme v doslovném překladu v úplném znění.

Místodržitel hrabě **Thun z Hohensteinu:**

»Nemusím snad ani slavný sněm ubezpečovati, že jsem ani neměl v úmyslu ujati se slova při generální debatě o rozpočtu letošního roku a také v průběhu jednání prvního dne shledal jsem jenom momenty, jež utvrdily mne v tomto úmyslu, neboť všichni řečníci všemožně se vynasnažovali, aby co nejméně dotekli se našich vnitřních zápasů. Avšak po řeči jednoho z dnešních řečníků považoval bych to za opomenutí své povinnosti, kdybych na ni neodpověděl. Jestit to řeč pana posl. Jandy, kteráž byla zakončena následujícími slovy: Až se sorganisujeme, budeme si vědomi své moci a že lid dovedeme sorganisovati, za to vám ručím; a až se potom sorganisujeme *a až* **vlády a nejvyšší hlavy v této říši před nás předstoupí, uvedeme jim na paměť, jak se k nám od r. 1526 chovaly** a *z toho důsledně budeme vyvozovati, jak my se k nim chovati máme.*

Pánové! To jsou projevy, jež se své strany nemohu nechati bez odpovědi. (Souhlas na pravici.) Proti projevům těmto *musím s místa*, kteréž milostí Jeho Veličenstva bylo mi svěřeno, *co nejrozhodněji protestovati* — považuji také jako zástupce této země za svoji povinnost protestovati proti slovům takovým. Celé dějiny této země o tom svědčí, že toto tvrzení jest nesprávné, celé dějiny této země — kromě krátké periody jistého poblouznění, svědčí zřejmě, že naše země u věrné, loyální oddannosti lpí na tomto mocnářství,

že v ryzí loyálnosti oddána jest svému mocnáři. (Hlučný souhlas a potlesk na pravici. Poslanec dr. *Vašatý* volá: Co za to měli? **Nevděk!**)

Takové projevy, pánové, jsou v odporu se slavnou minulostí této země a proto domnívám se býti oprávněn, *jménem této země* a nikoli jen jménem vlády, s tohoto místa protestovati proti slovům dotčeným. Jsou to smutná slova, která pronášíte! Rozmyslete si dobře tuto cestu, jež vede k velikým konfliktům, o jichž dosahu nemáme ani tušení. A mé tvrzení, že věrná loyálnost této země v odporu jest s takovouto vý-hrůžkou, jež snad jen maně byla pronesena, zdá se mi býti dokázáno právě citováním onoho roku, který pan poslanec Janda byl sám uvedl.

Pan poslanec Janda uvedl jako výčitku proti tehdejším císařským úřadům, že r. 1866 zemi opustily a že tenkráte přece pořádek v zemi byl lepší, než pod úřady císařskými. Ale právě v tento smysl pro pořádek, tento cit úplného vě-domí, že v dobách nebezpečných musí býti povinnosti plněny, dokázal oprávněnost předpokládání, že úřadové zemi opustiti mohli a že země v úplném klidu a věrnosti trvala při svém císaři. Ovšem, *tenkráte nebylo ještě tak mocným ono hnutí, kteréž dnes bohužel snaží se silněji působiti a získati většího vlivu na širší vrstvy obyvatelstva.* Takové projevy — a byť by byly i pouhými frásemi — považuji vždy za velice povážlivé, a také pouhé frási třeba se opříti a to tím více, kdy za touto frási skrývá se jistý úmysl. Považuji takové fráse za smutné znamení doby, jež pronášeny z úst vážených mužů mají za následek, *že hleděti musíme s velikým nespokojením budoucnosti vstříc.* (Výborně! Odpor mezi Mladočechy.)

Budete-li míti pravdu, nevím; avšak chovám pevné přesvědčení, že národ na tuto cestu nebude vás následovati. (Výborně!) Že pak se snažíte získati pro tyto své náhledy mnoho spojenců a pomocníků, toť — myslím — vyznačuje vaši celou politickou situaci. Zvláštní sport v tom vyhledáváte, když se všemi živly můžete se srážeti a proti všem živlům bojovně se stavěti. Přivedli jste to tak daleko, že na říšské radě jste úplně osamoceni a že zástupitelstvo království českého r[illegible]

hodně není teď takovým, jakž bylo by žádoucím, aby potřeby této země na radě říšské vždy a v každé době správně byly pojímány. Počínáte boj se všemi stranami, své krajany, české poslance, kteří v plném vlasteneckém vědomí vždy jen svoji povinnost a blaho své země měli na zřeteli, zatlačovali jste vždy více do pozadí a jim podkopávali půdu, na níž nyní jest vám *samotným* působiti. Potíráte velkostatkáře, kteříž po celé trvání našich politických poměrů byli rozhodným spojencem českého národa. (Výborně!) Potíráte také syny této země, kteří ke druhé národnosti se hlásí, *vytýkáte jim*, *že jste byli původním obyvatelstvem této země a chcete z toho dovozovati převahu svých požadavků v této zemi.*

Pánové, o to zde nejde, kdo dříve zde byl, nýbrž o to, aby ti oba národové zde v zemi byli spolu a vedle sebe šťastni a spokojeni. V každém směru vyvoláváte proti sobě protivníky — snad si jich opravdu ani nepřejete — a toto úsilovné vyhledávání protivníků vedlo k rozkladu, který jste na říšské radě skutečně způsobili, k rozkladu, jenž i v tomto sněmu nese ovoce.

Snad je to tudíž jenom přirozený následek takového politického jednání, že se snažíte rozšiřovati vždy více kruhy své, zaujati vždy širší vrstvy obyvatelstva, aby to, co ubylo vám na spojencích na jedné straně, přibylo zase takovým způsobem na straně druhé. Že nalézáte se v čilém styku s obyvatelstvem, že chcete co nejvíce znáti tužby a náhledy obyvatelstva a že pro tyto tužby a prospěchy lidu snažíte se a snažiti se musíte co nejvíce pracovati, rozumí se samo sebou.

Nevnášejte však v obyvatelstvo city a náhledy, jež by mohly míti za následek, že by se i u vás naplnila slova, jež básník klade do úst čarodějovu učedníku: »Pane, duchů mnou vyvolaných nemohu se zbaviti!« Lituji, že pronesena byla zde dnes ona slova a chci doufati, že nebyla tak vážně míněna, jak dle jich znění by se zdáti mohlo; avšak jsou velice povážliva a proto s politováním hledím k onomu směru, v jakém byla pronesena a přeji si, aby tak mladí řečníci, kteří rozhodně vynikají talentem a vládnou prostředky k získání si širšího vlivu, říci mohli již v nedaleké době: »Vždyť

to byla moje první, panenská řeč! (Výborně! Potlesk na pravici.)

Po hraběti Thunovi ujal se slova posl. dr. **Vašatý,** jenž mimo jiné pravil: »Nemyslil jsem, že bude mým úkolem, abych začal najednou s vysokou politikou. Účel mé řeči měl býti prostě věnován hmotným zájmům obyvatelstva této země, ale Jeho Excellence pan **místodržitel** *najednou přivedl do této sněmovny jiný ton.* Zdá se mi, že ho pohnula slova nejmladšího řečníka v této sněmovně, a zdá se, že ho pohnula **proto,** *že v nich byla samá pravda.* (Výborně! mezi Mladočechy.) Ctění pánové! Bylo by zajímavo z úst náměstka našeho nejjasnějšího krále slyšeti, *aby* alespoň něco z toho, co mladý poslanec zde v zápalu vlasteneckém přednesl, *něco falešného, něco nepravdivého vyvrátil,* ale o to se Jeho Excellence *ani nepokusila.*

Pan místodržitel má za to, že posloužil dynastii, že posloužil státu a říši, když protestuje proti prohlášení nejmladšího poslance z našeho klubu. Nu, ctění pánové, nevím, jak může *taková protestace prázdná* míti nějaký účinek. Dějepis, pánové, bude souditi, jak tento národ český od roku 1527 choval se k nejjasnější dynastii, jak loyálně vždy stál při této říši, jak ji sám, jak ji s ostatními národy slovanskými často zachránil. To bude souditi dějepis a pravda. A jestliže nejmladší řečník naší strany dnes se zápalem poukázal na události od roku 1527, tedy ukazoval jen dějepis, *dovolával se pravdy dějepisné,* a já myslím, že český národ zvláště pro své nynější postavení žalostné, v jakém se v tomto státu tak zvaném právním, nachází, nemusí se nikdy ostýchati dovolávati pravdy dějepisné. Pánové, to jest pravda, a já jsem často sám jako zástupce lidu českého velmi rád před léty tlumočil tu loyálnost a oddanost tohoto lidu k nejvyšší dynastii, ale pánové, *to také jest pravda, že se lidu českému za tento jeho všechen vděk, za jeho oběti, za jeho krev pro tento stát a pro jeho dynastii* **dostalo vždy nevděku.** (Tak jest! Výborně!) Není snad národa na světě, který by měl tak starohistorické právo, jako má národ český, kde by bylo to právo státní, právo veřejné, odpřisáhnuté skoro všemi králi českými, všemi mocnáři rakouskými, jež slavnostně písemn

i ústně bylo uznáno, a co pánové, s čím se vždycky potkáváme z úst vlády, z úst ministerského předsedy, z úst Jeho Excellence *pana místodržitele* zároveň, když se těchto slavnostních slibů, těchto slavnostních uznání práva stoletého veřejně dovoláváme? S úsměchy, jako od našich nejstarších německých nepřátel, kteří nechtějí české státní právo, poněvadž jejich zraky jsou jinam obráceny. (Souhlas. Výborně!)

Kam čelila celá řeč Jeho Excellence, ta **nešťastná** *dnešní* **improvisace** jeho? Aby řekl, že my jsme ti, kteří kalíme tomu německému beránku vodu? A co chceme my? *My chceme jen zákon, právo*, (Tak jest!) **dodržení nejslavnějších slibů, my** *chceme držení přísah úředních, aby se zachovávaly jen zákony.* A ty se šlapou! A tu přijde Jeho Excellence a ujímá se krajanů německých! Ti že prý jsou smířitelní, ti že prý chtějí držeti Rakousko. (Souhlas.)

Když slyšíme *takové frivolní fráse*, **takovéto nepravdy čiré od stolu vládního,** *co máme, pánové, mysliti o této říši?* Jest to říše právní, nebo jaká je to říše?

Pánové! To je říše bezejmenná a **říše lží a násilí,** *kde dovoláváme se snažně svého práva* a když jen se na dějepis odvoláváme, *Jeho Excellence začne na nás hrůzu pouštěti*, že odvolávajíce se na práva historická, dopouštíme se již násilí. **V Rakousku,** pánové, **žádný národ nedostal po dobrém svá práva** a jsou to Maďaři, kteří se nebáli a kterých se musili jiní báti. A věru jest to smutné, že chtějí český národ rovněž tak daleko dohnati, že jej dohánějí, (*Hlas:* Až jej doženou) aby všechny jeho loyální prosby byly oslyšány.

A když pak *kavalír zemský, zástupce Jeho Milosti královské ještě zde nás začne očerňovati z neloyálnosti*, **když celý národ v jeho zástupcích podezřívá,** jest to smutné znamení pro tuto říši, pro její sílu nebo vlastně pro její *slabost* a pro její poklesnutí co do důležitosti její na venek. Jste-li vlastenci, kteří to myslí s touto vlastí a s touto říší upřímně, **musíte nad takovým místodržitelem,** *nad takovou vládou* **splakati.** Musím se dovolávati svědectví největšího našeho nepřítele, že tak *špatné vlády* ani *v tomto království*, ani v říši skutečně *ještě nikdy nebylo jako dnes.* (Výborně! Potlesk.) Rakousko nebylo nikdy tak špatně spravováno jako dnes.

Pan místodržitel, který byl také jedenkráte mezi námi poslancem, ***dovolil si z nás dělati úsměšky***, že jsme na říšské radě isolováni. (Dr. Ed. Grégr: »Na to jsme pyšni!) To jsme slyšeli od stolu úředního. Pánové! Kdo jest přítelem pravdy, odpovědiž mi na otázky: Kdo způsobil nynější kostelaci na říšské radě a táži se Jeho Jasnosti pana maršálka: Kdo držel dřívější většinu na říšské radě a s jakými obětmi a sebezapřením? A kdo tu většinu zrušil? A pánové, abych byl spravedliv, tu většinu zrušila nejdříve politika německá a vliv jej na Vídeň, tu zrušilo nalehání našich krajanů německých pro hegemonii v tomto království, tu ***zrušila nynější vláda***, tu zrušili jste vy, pánové, kteří jste podepsali punktace, ***kteří jste dali Němcům vše, co oni chtěli***, proti čemu jste dříve protestovali, že jest to záhuba Rakouska a této říše, — to vy jste způsobili. To vy jste dali panu Plenerovi a jeho společnosti všechno, o splnění čehož nikdy ani ve snu neměli potuchy. Ovšem pak byli stranou vládní, pak museli jí býti dle zdravého rozumu a **český národ byl odstrčen**, on musil své zapomětlivé syny, kteří se nad jeho právy zapoměli, volati k pořádku. (Výborně!) Vy jste to způsobili, aby byla stará pravice skutečným zastoupením většiny národů rakouských, vy byste se měli přičiniti o jinou politiku rakouskou. To by nesmělo býti řeči o punktacích (Tak jest!), nýbrž o zachování staletých zákonů odpřisáhnutých, o veřejném právu této země a Rakouska. Tu by musilo býti řeči a musily by se zachovávati císařské patenty z roku 1850 a 1853, tu by se musily zachovávati základní zákony státní. Ctění pánové! (Posl. Perner: *Nám se nedrží slovo*, potom není divu!) Myslím, ctění pánové, že *Jeho Excellence byl by nejlépe říši a nejjasnější dynastii posloužil, kdyby se byl dnes vůbec tak nešťatným způsobem slova nechopil*, a tím se s Jeho Excellencí loučím, abych se nemusil dále rozčilovati.

Následujícího dne (8 květná) ujal se slova poslanec **dr. Herold**, aby c. k. místodržícímu hraběti Fr. Thunovi odpověděl delší řečí, z kteréž vyjímáme:

Říká se, že u nás — v této říši jsou zvyky parlamentární rázu zcela exotického. Po dlouhou dobu let, co konstituční život v různých státech se vyvíjel, ustálili se jisté

formy, jimiž se strany parlamentární a vláda řídí. Avšak my v tomto soustátí a zejména v cislajtánské polovici říše můžeme o sobě směle říci, že jsme sobě odchovali zcela vlastní způsob života parlamentárního, tak že — ačkoli jinak velmi rádi cizinu následujeme, máme v tomto směru skutečně něco specificky zvláštního, čemu se může opravdu dáti jméno »rakouské«.

Tak na př. bývá v parlamentech zvykem, že o generální debatě o rozpočtu, v kteréž obyčejně strany svá politická stanoviska manifestují a vykládají, **vždy, kdykoli oposice učiní útok na vládu,** a vláda skutečně uzná, že útok ten jest takového druhu, že ona se své strany jest povinna na útok ten odpověditi, bývá pravidlem — což jest i jinak zcela přirozené a logické — že **vláda** *přede vším* **vyvrátí,** *co jí bylo vytýkáno,* že to uvede na pravou míru, že řekne: *„Není to správné, není to pravdivé“* a nebo konečně, že proti politice a programu oposiční strany *uvede* takové a takové *důvody* a **dokáže,** že tento program se státní raisonou se nesrovnává.

Než v poslední schůzi, tohoto sněmu byli jsme k našemu velikému překvapení svědky *zcela jiného způsobu vyřizovati parlamentárně podobné záležitosti.* Někteří poslanci, zejména *poslanec Janda, učinil útok.* **K takovému útoku má každá oposice netoliko právo, ona jest i povinna útoky podnikati.**

Rozumiť se přece samo sebou, že oposice nevchází do parlamentu, aby zde dělala vládě komplimenty, nýbrž že sem přichází, *aby po svém názoru* **pověděla pravdu;** aby řekla: To neb ono se mi nelíbí, v tom neb onom s vládou nesouhlasím a žádám, aby to bylo napraveno. Vzhledem k oposici a poslanci Jandovi nemůže nikdo rozumný v tomto způsobu útoku shledati něco zvláštního. Tu se ale *pozvedl* Jeho Exellence **pan místodržitel,** aby — jsa k tomu řeči tou pohnut — na ni *odpověděl.*

K tomu má Jeho Exellence jako zástupce vlády právo a sice *netoliko jen právo,* nýbrž **povinnost,** *aby* — když se v tomto sl. sněmu útočí na vládu — útoky ty, (pokud k tomu má důvod a může je vývrátiti,) *vyvrátil a odmítnul. Jeho*

Exellence *pan místodržitel* v zastoupení slavné vlády **tak neučinil.** Já se tomu divím; neboť útokův, jež byly na vládu podniknuty, bylo tolik a mimo to byly tak prudké, že kdyby — byly pravdivé, musila by se každá vláda styděti, že je to pravda.

Když bylo tolik útoků proneseno, dalo se očekávati, že *zástupce vlády* řekne: Tyto útoky nejsou správné; zakládají se na nedorozumnění nebo se v nich přepíná. A *vše to, co by byl Jeho Excellence pan místodržitel dle povinnosti své jako zástupce vlády v tomto směru měl učiniti*, **on ovšem neučinil.** On ale učinil něco, *k čemu* **není** *sem po mém náhledu vyslán od vlády:* **on učinil útok na zástupce českého národa.**

To jest stanovisko velice pochybené; neboť v politickém životě nestačí říci: »Vy nemáte pravdu! Vy svou politikou chybujete; vaše cesta jest nesprávná« atd.

Avšak **taková** *slova, jež byl pan* **místodržitel jako zástupce vlády** *pronesl, u našeho lidu ničeho neplatí.* **Taková** *slova* neutiší vášně lidu, **taková** *slova* nemohou upevniti mír, o němž Jeho Excellence pan místodržitel sní. **Taková** slova nebudou žádným balšámem na rány, jež jsou rozjizveny, nýbrž slovy těmi rozjizvené rány ty ještě více se rozjitří a nové zápalné látky budou slovy Jeho Excellence nahromaděny.

A *domnívá-li se Jeho Excellence pan místodržitel*, že — **bůh ví jaký státnický kus provedl** — *mýlí se.* Není to ostatně poprvé. A vyčítá-li Jeho Excellence pan *místodržitel* politické chyby *nám*, tu mi už odpustí, že mám právo říci: »Jeho Excellence pan *místodržitel* od té doby, co zastupuje vládu v této zemi, **neměl**, — *zejména* **svými řečmi šťastné dny,** a se **svými skutky** — **ještě méně.** A míval-li v tomto království dobré jméno, bůh ví, *že za to nemůžeme*, že **sám a sám hledí takovým způsobem přímo zaslepeným o toto dobré jméno** se **připraviti.**

My toho litujeme, ale my za to nemůžeme.

Jeho Excellence ovšem mně řekne, že *byl nepřipraven, že si to snad* **nerozvážil.**

Ale, velectění pánové, Bismark, tento státník, jehož jadrnost ve výrazu byla světoznáma, říkal vždy, kdykoli učinil

nějakou sotisu některé straně: »Pánové! Odpusťte mi to! Já přišel do sněmovny — nepřipraven . . .« Kdo je postaven na tak vysoké místo, že zastupuje vládu i korunu v tomto slavném sněmu, musí bedlivě uvážiti, co činí; musí si rozvážiti, je-li prostředek, kterým hájí zájmy vlády a koruny, prostředek vhodný. Já pak si dovolím dokázati, že při *tomto* **útoku** na naši stranu Jeho Excellence **pan místodržitel** — a to pravím bez jakékoli výčitky — *pravdu* **neměl.**

Já bych na př. naší straně nevyčítal isolovanost. Vždyť pak jsme to již tolikrát čtli v některých listech — všechny ty výčitky o isolování. To již hrají v celém království českém flašinety, které jsou naštemovány do vládní toniny.

K tomu zástupce vlády a muž tak jasného politického rozhledu a takové intelligence jako J. Exc. pan místodržitel — jak rád uznávám — *neměl se snížiti, aby tu odrhovanou písničku zde ještě jednou přednesl.*

Pánové! Vrátím se k tomu, co nám J. Excellence všechno vyčtla. Učiním to proto, poněvadž konečně chci, aby — **není-li totiž o poměrech v Čechách** *a o poměrech politických dobře* **informován** — pokládal to za upřímnou informaci a myslím, že to bude pro správu země velmi užitečné.

Jeho Excellence pan místodržitel nám vyčítal, že jsme na říšské radě isolováni. Pravilť: »Sie haben es dahin gebracht, dass sie im Reichsrathe total isolirt sind, dass die Vertretung des Königreiches Böhmen entschieden nicht eine solche ist, wie **man** sich das wünschen würde, damit die Bedürfnisse dieses Landes im Reichsrathe immer und jederzeit das volle Verständniss auf allen Seiten finden.«

Tedy — isolováni! Není poprvé, co nám byla tato výčitka učiněna. Než tato výčitka by mne ani tak nemrzela jako výčitka druhá: že zastupitelstvo českého národa není rozhodně takové, jaké (— wie *man* — kdo tento **»man«** jest, ovšem nevím) bylo by si přáti; aby

potřeby této země nalezly v říšské radě na všech stranách podpory.

Promluvme konečně, pánové (když jsme zde politikové vůči politikům), upřímně o tomto isolování. Přede vším dovolil bych si přece jen dotaz. Když jsem totiž tuto řeč Jeho Excellence slyšel a četl, činila na mne dojem, jakoby Jeho Excellence litovala, že *my* taktikou svou se isolujeme a jakoby si přál, abychom isolováni — nebyli. Je to také rakouská specifická zvláštnost, že si zástupce vlády nepřeje, aby byla oposice isolována, nýbrž že si přeje, aby měla hodně mnoho spojenců. Všude jinde hledí sama vláda, aby dle svých politických programů oposici isolovala. Ale aby toho zástupce vlády litoval, když jest oposice ode všech stran opuštěna, toho jsme se musili dočkati teprve v abnormálních poměrech našich.

Já se tedy Jeho Excellence táži — když si přeje, abychom isolováni nebyli — *na kteřou stranu nemáme býti* isolováni?

Nemáme se isolovati od bývalé pravice, nemáme se isolovati od bývalé levice a nemáme se isolovati od vlády!? Potom především jest také na bíledni — a jeho Excellence mně přizná, že on jako zástupce vlády by si nejspíše přál (kdyby mu totiž na nás tak mnoho záleželo), — *abychom se neisolovali od vlády*, nýbrž abychom se s touto vládou jinak shodli a dorozuměli. A tu myslím, že **Jeho Excellence**, *která jest přece v tak důvěrných stycích s vládou a musí znáti její tendence*, **vládního programu nezná.**

Což pak jest možné, abychom na základě vládního programu o posledních volbách do říšské rady — řekněme třeba (aby to bylo ještě novějšího datum, *poněvadž se v Rakousku vládní programy rychle zapomínají*) — na základě posledního *famosního* programu, který byl na říšské radě prohlášen, s vládou se dohodli? Vždyť pak celý ten program opírá se o kardinalní věc: Všem stranám udělati něco — vlastně nic — a jedině *získati si majoritu* — **proti zástupcům českého národa.**

Zve-li nás tudíž Jeho Excellence, abychom vešli ve styky s vládou, **činí to proti vůli vlády**. Vždyť si toho vláda nepřeje a já se obávám, že — vyloží-li si to ve Vídni dobře — dostane se Jeho Excellenci **zasloužené výtky** od Jeho Excellence pana ministr-presidenta, že zve do vládní strany lidi, kterých ve vládní straně nemohou potřebovati. — — —

Ale nemluvme o těchto věcech jenom, abych tak řekl, s mathematického stanoviska parlamentárních stran! Já očekával od Jeho Excellence pana místodržitele jakožto prozíravého politika, že politické postavení poslanců českého národa pojme poněkud výše a že mu bude tanouti na zřeteli daleko vyšší idea, která vede poslance naše k nynějšímu stanovisku, nežli denní a obvyklé zápasy politického života a nežli rozkoše, které někdo může požívati, že náleží k majoritě a provádí »svou«.

Oč vede se **boj** *v tomto království* a v této říši? Boj ten vede se o zásadní otázky, o luštění budoucnosti této říše, **o zásadní postavení českého národa v této zemi.** Každý politik bez rozdílu barvy, ať má politické přesvědčení jakékoli, musí tedy věděti a přiznati, že veškeré politické nazírání vlády a majority na říšské radě na státní organisaci a ústavní řády v této říši, jakož i upravení jazykových poměrů — *jest zásadně a vůbec naprosto jiné, nežli nazírání národa českého.*

Jeho Excellence pan místodržitel musí mi přisvědčiti, **že národ český pojímá své postavení zcela jinak, než vláda vídeňská**. A je-li tomu tak, to jest: je-li postavení národa českého v nejzákladnějších těchto prvcích *zcela jiné,* nežli postavení vlády, může někdo od sebevědomého a abych tak řekl, poněkud politické morálky dbalého zastupitelstva národa českého očekávati, že spokojilo by se s vládním programem, který po našich názorech a po našem přesvědčení — a nejenom po našem, nýbrž *po přesvědčení celého českého národa* **přímo sahá na samou existenci tohoto národa**? To jest naprosto nemožné. —

Jeho Excellence pan místodržitel také pravil, že prý zastupitelstvo našeho národa nebo zastupitelstvo českého

království »ist entschieden nicht ein solches, wie **man** es sich wünschen würde, damit die Bedürfnisse dieses Landes im Reichsrathe jederzeit auch das volle Verständniss auf allen Seiten finden . . .«

Kdyby mohla Jeho Excellence říci, že zástupcové českého království nebo českého národa jsou lidé absolutně neschopni, kteří přání a potřeby českého království nedovedli aspoň vysloviti a nedovedli jim, abych tak řekl, zjednati veřejné platnosti, měla by výčitka ta poněkud oprávněnost.

Když však Jeho Excellence praví, že zastupitelstvo tohoto království není takové, jak by si bylo přáti — »wie **man** wünschte« — aby potřeby této země na všech stranách dosáhly porozumění, vyslovila Jeho Excellence (snad *nerada* a nevědomky) *nejlepší úsudek o vídeňském parlamentě.* Když království nějaké, jsouc zastoupeno lidmi, jak si je vláda přeje, může pro své potřeby nalézti porozumění, potom jest viděti, že **vídeňský parlamentarismus** a vůbec **celý nynější systém** *založen jest buď* **na šachrování s právy jednotlivých národů** nebo *přímo* **proti prospěchu národa.**

My ale nemůžeme posuzovati zastupitelstvo českého království »so, wie **man** sich wünschte«. **Zastupitelstvo české musí býti takové, jakého si národ český přeje.**

Zastupitelstvo to nezastupuje nikoho jiného, nežli národ, a jenom národ jest ta osoba, která o tom rozhoduje, jaké zastupitelstvo si přeje. A podle všech ústavních pravidel jsou zástupcové každého národa tlumočníky mínění tohoto národa a musí býti voleni podle toho, jaké mínění a jaké přesvědčení vládne v tomto obyvatelstvu. Jakmile však jsou voleni podle toho, jaké mínění vládne ve vládních kruzích, nejsou to zástupcové národa, nýbrž **vládní mameluci.** Potom by si mohla vláda *jmenovati*, koho by chtěla a nebylo by třeba žádného voleného zastupitelstva.

Takové věty snadno se pronesou a rovněž tak snadno podnítí se jimi potlesk u velectěných a velevážených *také-*svobodomyslných poslanců německých. To v politickém

zápase, v němž se veškeré základní pojmy politické mravnosti tak zatemňují, pro dnes stačí. Za to, že Vám Jeho Excellence pan místodržitel udělal velmi lacinou pozlátkovou poklonu, že jste **snad** také prvními obyvateli v této zemi, snad také potomky Markomanův — tleskáte zásadám, jež jsou přímo proti veškerým ústavním řádům.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Jeho Excellence pan místodržitel soudil, že si máme hledět dobyti uznání ostatních stran na říšské radě. Tu bych se především Jeho Excellence optal, co bychom měli učiniti — (a zároveň prosím o laskavou radu) — abychom se všem stranám na říšské radě zalíbili?

Začněme **s Němci!** Prosím Jeho Excellenci, co pak máme učiniti, abychom se německým krajanům svým úplně zalíbili? Hlasovati pro punktace! Uznati státní řeč německou! Chce to někdo na nás? Nebo se snad máme zalíbiti antisemitům a choditi do Kolína mrskati židy? Nebo klubu Hohenwartovu a býti pro konfesionelní školu? Anebo se máme zalíbiti Polákům a hlasovati stále jen pro jejich železnice a na svoje zapomínati?

Co máme dělat, abychom se všem těm stranám zalíbili? Osobně — všechna čest — žijeme v kollegialním poměru se všemi ostatními poslanci na říšské radě. Proč pak se však Jeho Excellence s touto svou radou neobrátil také na ně a neporadil jim, co by měli učiniti, aby se oni zalíbili *nám?* Což kdyby to zkusil Jeho Excellence nyní při faktické poznámce a požádal pana šlechtice z Plenerů, aby upustil od zřízení krajského soudu v Trutnově, s kterým jest taková potíž, aby upustil od punktací, abychom se mohli věnovati plodné práci? Proč žádají se podobné věci stále jen na českém národě a neustále se vybízí, aby se hleděl zalíbiti ostatním stranám?

Jeho Excellence pan místodržitel také pravil, nejen že se nechceme zalíbiti vládě, nýbrž že urážíme všechny strany. Pravilť do slova: »Sie nehmen den Kampf mit allen Parteien auf, Sie haben Ihre Connationalen« atd.

Kdybychom vedli boj se všemi stranami, kdybychom my skutečně všechny strany dráždili, byli bychom opravdu

hrdinové. Než tomu tak není! Drážďíme jiné strany *my* nebo jsme od jiných stran drážděni? Co pak vlastně na tomto sněmu a v říšské radě děláme, že drážďíme? My to věru nebyli, kteří nás hned po prvních volbách vyloučili jako nějakou *»prazvláštní společnost«*. My to věru nebyli, kteří pravili: **Já budu potírati svobodomyslné živly, kde je naleznu.** My to věru nebyli, *kteří chtěli zjednati smír v království českém* **bez zástupců většiny českého národa.** My to věru nebyli, kteří vydali program vlády z roku 1890 a provolání »An alle gemässigten Parteien.« — — — — — — — — — — — — — — — —

Jsme *my* ti provokatéři?

Nikoli! My nepodnikáme boj se všemi stranami. Kdo zná dobře poměry, ví, že boj nám byl vnucen . . .

Jeho Excellence pan místodržitel však nám dále pravil, že prý budíme různé *city* a **vášně** v našem národě. Pravda, city v národě našem jsou rozbouřeny, ano i rozčilení jest v národě našem. Avšak budíme *my* ty city, budíme *my* to rozčilení? Vaše Excellenci, račte si připomenouti trochu dobu, kdy poslanců mladočeských ani nebylo, kdy byli zde pouze poslanci staročeští — **co všechno bylo učiněno, aby byly city národa českého rozbouřeny — co všechno bylo učiněno, aby byly vášně rozdmychány!**

Od vynechání několika nepatrných českých slov na bankovkách, od Gautschových ordonancí, od odpovědi poslanci Plenerovi v příčině reaktivování státního práva českého, od vídeňských punktací, od odpovědi Kasererovské, která byla této straně (staročeské) předložena slavnému sněmu, od *libereckých záležitostí*, kdy hrabě Taaffe ani na naši interpellaci nevěděl, že by se tam bylo něco Čechům stalo, a teprvé, když Jeho Excellence pan místodržitel liberecké zastupitelstvo rozpustil, náhle si vzpomenul, že se tam dějí Čechům křivdy, **poněvadž chtěl ukrýti pravý důvod, proč toto zastupitelstvo rozpustil;** dále od sčítání lidu, od Schönbornova nařízení z února 1890, od nařízení v příčině Teplic atd. — vše to předcházelo . . .

Já se divím Jeho Excellenci panu místodržiteli, že on tak naříká nad vášněmi lidu; on se horlivě přičiňuje o to, aby ani na okamžik neutuchly.

Neboť to přece Jeho Excellence pan místodržitel na příklad dobře ví, že nejpevnějšími *spojenci* strany mladočeské v tomto království jsou od jakživa **ministři a vládní orgánové,** *kteří plnou parou a jako ze řemesla, jakoby měli za to placeno,* **podporují** naši stranu *celou řadou* **nešikovnosti, nerozvážností** *a* **nerozumností,** *a že* **oni — dráždí národ český.** My věru nemůžeme nikdy tak dobře mluviti, jako dovede Jeho Excellence pan místodržitel jednati, na příklad s pražskou obcí. My nedovedeme poměry vyložiti tak dobře voličstvu, jako je vyložil Stremayer, když nazval český jazyk *»cizím«*.

To jsou imfonderabilia, která přec něco váží a která mnohem více, ba co dím, mnohem jedovatěji působí, poněvadž se v nich vidí *schvalnost,* poněvadž se v nich vidí *zúmyslnost* a *dětinství* — velikého a vážného národa nedůstojné *škádlení*; poněvadž se v nich vidí **úmysl národ pobuřovati,** národu tomu učiniti život kyselejší a zraniti jej v jeho bojích; — učiniti jej tím, čím již dnes jest: **nespokojeným na celé čáře.** (Hlučný potlesk. Výborně! Hlas: **To je darebáctví!**)

Bude-li někdo mluviti o rozněcování vášní v národě našem, **ať si koupí zrcadlo** *a pohlédne do něj* — **sám!** Nesváďějte to na nás, kteří nejsme vlastně nic jiného nežli pouhým výrobkem (skutečně, já se nechci ani přesně vyjádřiti!) vládního systému.

Nám se vyčítá, že bojujeme proti všem stranám; že bojujeme proti velkostatku, proti Staročechům, proti Němcům atd. Jeho Excellence pan místodržitel nám vyčítá, že jsme zahnali své sourodáky staročeské do tak úzkých, že jsme jim stále a stále více půdy odnímali.

Výčitka ta nemá však v politickém životě žádného velkého významu... My že je ženeme do úzkých? I toto! **Vláda** *je honí do úzkých* neustálým svým počínáním, poněvadž by chtěli přece rádi zůstati věrni svému národu a rádi by se neodtrhli od vlády. **Když ale vláda dělá**

takové hloupé kousky, ztrácejí krok za krokem půdu pod nohama.

Nejvyšší maršálek: Dovoluji si upozorniti pana poslance, že slova, že »vláda dělá hloupé kousky« nejsou parlamentárně slušná.

Dr. **Herold**: Prosím, já to přijímám. Bylo to snad příliš mírně řečeno. Ty kousky jsou moudré a chytré, poněvadž naší snaze a našemu přesvědčení skutečně velice pomáhají a utvrzují, že stanovisko naše jest správné. Vzdávám tudíž vysoké vládě za tyto kousky srdečné díky. — — —

Uvedu některé okolnosti, z kterých bude zřejmo, jak se čelilo proti nám.

Odkud, ptám se, padla slova, jež byl v loni hrabě Buquoy opakoval: že stojíte *proti* **všem** svobodomyslným stranám? Odkud padla slova »jeunesse dangerraise«? Hrabě **Ledebur** je pronesl. Odkud padla slova: **banda lupičů a žhářů**, — odkud slova, že bude naše adresa roztrhána a návrh náš zamítnut — odkud slova, že Vám naše svobodomyslné idee překáží atd. . .

Musíte počítati s lidem, v jehož středu žijete. A chcete-li s ním upřímně žíti, musíte se zbýti veškeré nechuti k ideám liberálním, jako my zcela rádi zbavujeme se nechuti, jakou máme k ideám Vašim.

Hlavní věcí je tedy společné pojítko. A Jeho Excellence *pan místodržitel*, který z této šlechty vyšel a jest vynikajícím předákem, měl by si to zejména rozmysliti a nemluviti s despektem o naší straně.

Nás to neuráží, poněvadž v politickém životě — Jeho Excellenci mi to úplně přizná — *jsme my trochu* **jinou potencí** *než Jeho Excellence sám.* My jsme **zástupcové národa**, on jest **zástupcem vlády.** *Vláda umírá*, ale *národ zůstává.* **Zástupcové národa musí tudíž v konstitučním státě poněkud více platiti.** Nemluvil bych tudíž nikdy s despektem o zástupcích celého národa, poněvadž národ ten o tom přemítá a *má-li národ důvěru ku svým zástupcům, musí přirozeně s* **despektem** *pohlížeti* **na toho, kdo takovým způsobem k národu se chová.**

Vedeme prý boj proti Němcům! Této výčitce divím se nejvíce a především tomu, poněvadž *Jeho Excellence pan místodržitel ji teprve teď vynašel.* Národ český vede s Němci boj po tisíc let — a my prý jsme ti, kteří první vedeme s nimi boj!

On nám dále vyčítá, že my vyčítáme Němcům, že jsme byli první v zemi atd. Nu, já nevím, jestli jsme to učinili v úmyslu, abychom si zjednali »Vorrang«, jak byl Jeho Exc. pan místodržitel připomenul. Jestliže jsme se o tom někdy zmínili — a němečtí krajané naši nám to najisto přiznají, — že jsme původními obyvateli tohoto království, totiž oněmi obyvateli, kteří království to založili, kteří mu dali ústavní řády, kteří je učinili kulturní zemí, kteří je po tisíciletí hájili a obhájili a učinili je tím, čím právě jest — jestliže jsme to někdy řekli, neučinili jsme toho proto, abychom německým krajanům — mají-li nějakou zásluhu o toto království — zásluhy té upírali a činili jim nějakou výčitku. Oni za to nemohou, že zde nebyli dříve. My to uvedli pouze proto, abychom dokázali, že máme tím spíše právo na rovné postavení s nimi; abychom celému politickému světu prokázali, že jest to v celém vzdělaném světě **jediný národ**, který v tomto státním útvaru, jejž byl sám založil, v němž jest ve většině a zároveň historickým nositelem jména, **nechce nadpráví** *nad ostatními obyvateli, nýbrž* **spokojuje se s rovným právem.**

Když chtěl J. Exc. pan místodržitel takovou výčitku učiniti, mohl ji učiniti také *Němcům*, kteří praví, že *oni* založili říši a *oni* že jsou oním tmelem, který tuto říši drží.

Já se Jeho Exc. panu místodržiteli divím. Jemu jest bezpochyby známo, že naše vysoká vláda jest ve velmi úzkých stycích s vládou uherskou.

Vláda uherská jest *odpovědnou vládou* státu, kde historickým národem jest národ uherský, který — *ačkoli je v menšině* — celému státu vládne, státu dal jméno a který také svůj jazyk tomuto státu vtiskuje. Pokládá-li Jeho Exc. pan místodržitel za velikou chybu, když odvolává

se někdo na historické postavení v některé zemi, nevím, jak se to srovnává s přátelskými styky s vládou zemí koruny uherské, *kde se děje právě to,* **co nám J. Exc. pan místodržitel** vytýkal . . .

Nás však nenapadá a nenapadne, abychom chtěli z tohoto svého postavení historického v této zemi dedukovati něco jiného, nežli **rovné právo** s našimi německými krajany.

Jeho Exc. pan místodržitel pravil, že máme žíti spolu *jako bratři.* Inu, ano, můj bože! Kdyby na mne přišlo, zajisté bych toho svého *bratra německého jako českého* stejně objímal. My žijeme skutečně jako bratři pospolu, **jen že nás ten bratr německý objímá, až v nás kosti praskají** a to jest objímání velmi nepříjemné.

Nám by se více zamlouvalo obejmutí lásky plné, které by vzbudilo jenom pocity bratrské a přátelské.

Nám se praví, že prý usilujeme v této zemi o samovládu, že prý chceme nějaké prvenství, jak pravil J. Exc. pan místodržitel. Já prosím tudíž **Jeho Excellenci,** *aby — až přijde dnes do svého úřadu* — **učinil malou procházku všemi kancelářemi vys. c. k. místodržitelství a dal si ukázati to prvenství českého lidu v této zemi.**

Nejspíše uvidí něco, že **ani nepozná, že je v české zemi.** A možná pak, že bude pokládati za pouhý sen, že usilujeme o nadvládu. — — —

Nechť vejde Jeho Exc. pan místodržitel k presidentu zemského soudu! U dveří na zvláštním pultě najde repertorium osob k obsazení míst úřednických a na jednom stojí »Repertorium für Beamte in den gemischten Bezirken« a na druhém »in den deutschen Bezirken«. To je *celý princip,* vyslovený v těchto nálepkách na pouhých knihách, že **máme v Čechách pouze německé území.** Odpovídá to skutečné pravdě, poněvadž se to dnes také tak provádí a nemůže se z toho učiniti výtka úřadníkovi, že provádí věc tak, jak jest. Ale že *úřadové na to ještě nepřišli, že si toho nevšimli,* že to prozrazuje **nejtajnější úmysly** *celého politického systému,* jest patrno . . . (Dr. Vašatý: *To je to* **násilí**!)

Výtky, *jež byl Jeho Exc. pan místodržitel činil nám:* (jako bychom byli stranou, která nechce býti ve spojení, která, abych tak řekl, všechno bourá, do všeho tluče, všechno podemílá; zkrátka *která osudy českého národa do velikého nebezpečí přivádí*) **jsou neoprávněny** ... My jsme si toho věru vědomi, co počínáme; my jsme alespoň tak dobří vlastenci, jako Jeho Excellence, (Dr. Vašatý: Ještě lepší!) abychom mohli posouditi, je-li konání naše ve srozumění, v interessu a na prospěch celého národa. — — —

Pan místodržitel zmínil se na počátku své řeči — a tím ukončím — o některých slovech poslance Jandy a vydal způsobem skvělým chválu věrnosti dynastické a loyalitě našeho národa.

Je to thema velice choulostivé. Aspoň u nás v Rakousku se o tom thematu nerado mluví. Sám Bismark kdysi pravil, že **obyčejně nepřátelé dynastie dovedou úlisností a lichometností kolem ní se shrnouti a využitkovati ji pro sebe tak,** *aby opravdové přátelé odstrčili.* A to byl starý lišák, který v těch věcech dovedl chodit.

Co jest *loyalita*, co jest loyalní člověk? Podle obyčejného slovního pojmu je to člověk přímý a upřímný. Ten jest opravdově loyalní. Kdo ohledně svých citů klame druhého, tomu se říká v obyčejném životě člověk neloyalní.

Myslíte, že má býti loyalitou zatajování citů našich proti panovníkovi? To by byla neloyalnost k našemu králi a to my činiti nechceme. Je-li pravda, že národ český po celou dobu byl věrným a dynastickým, potom není povinností Jeho Exc. pana místodržitele, aby nám činil výčitky, že různé city v tomto národě probouzíme, potom **bylo povinností jeho** představiti se králi a říci:

»Králi náš! Věrný **lid český,** který po staletí při této říši stojí, který tak často pro ni bojoval, který jest Ti věrně oddán — *trpí a krvácí z tisicerých ran; jemu ubližují, jemu se křivdí a uvádějí jej* **do zoufalství** ... *Králi, pomoz!* **Pomoz tomuto Svému věrnému lidu!«**

Tak jedná *zástupce králův,* když slyší, **že jest národ rozhořčen,** a když jest přesvědčen, že národ ten jest věrný a loyalní.

To žádáme *my*! Ale aby někdo žádal, *abychom trpěli* **a důvěra ke koruně** *aby nebyla ničím jiným* **než otroctvím ku vládě**; aby **každý**, *kdo* **provede** *v této říši nějakou* **nezákonnost** *proti zájmům našeho národa*, **chránil se obrazem panovníkovým a loyalitou, pokládáme za zneužívání koruny, za útok, kterým se koruna v lidu v neváženost přivésti má.**

Taktéž *není Jeho Exc. pan místodržitel zde*, aby se ohražoval proti tomu, co se cítí a trpělivě snáší a vyložil *na druhé straně*, **jak** *se s tímto věrným lidem od* **Jeho rádců**, od nynějšího systému *nakládá*. To bude loyalní, to bude spravedlivý skutek. Tím okamžikem, kdy Jeho Milost **král** *o těchto citech našeho národa bude přesvědčen* a **důvěrník** Jeho Mu vyloží, že jsou city tyto oprávněny a **nezákonnitostí a nešetřením jeho práva se strany vlády vzbuzeny**, potom — myslím, nastane doba, kdy *nebude loyalnost* **byzantismem**, *kdy* **nebude křivením zad**, nýbrž upřímnou mluvou spočívající na vzájemné důvěře a lásce a společných interesech.

Tak měl Jeho Excellence pan místodržitel mluviti, chtěl-li náš národ před neloyalností chrániti! Neměl činiti výčitky *nám*, kteří **nejsme povinni, abychom** v této příčině **zamlčovali**, co se v národě děje a jak se v něm smýšlí. My to říkáme Vaší Excellenci a **Vaší povinností** jest výraz citů národa na nejvyšších místech přednésti.«

Potud úryvky z polemické odpovědi dra. Herolda.

Kdo měl v parlamentární šrůtce té pravdu, kdo zvítězila přede vším: osvědčil-li hrabě Fr. Thun jako zástupce vlády dostatečnou schopnost čeliti s úspěchem oposici, nechť rozhodne čtenář sám! My nechceme úsudku jeho ani předbíhati, aniž jakýmkoli způsobem označovati, jak soudíme sami . . .

* * *

Od té doby nenaskytla se J. Exc. hraběti Fr. Thunovi jako c. k. místodržiteli příležitost osvědčiti debatérský svůj talent a zručnost svou v hájení c. k. vlády a její

činnosti, až v zasedání sněmu království českého dne 31. ledna, pak dne 8. a 13. února 1895.

Po *prvé* stalo se tak po řeči dra. **Kramáře**, kterouž odůvodňoval svůj návrh zákona v příčině *odpovědnosti* zemské správy, t. j. c. k. místodržitele sněmu království českého.

Navrhovatel kladl především důraz na to, že jest nevyhnutelně potřebí, *by byla nynější ústava doplněna a opravena* ve svých nedůslednostech v ten způsob, aby se sněmu dostalo také všeho, co mu jako zákonodárnému sboru náleží, hlavně pak *dozor na správu země* a plynoucí z toho důslednost: **odpovědnost správy té sněmu.**

Z řeči jeho vyjímáme následující úryvky:

»Není pohodlno vzpomínati, v jakých poutech jsou zemské sněmy, že přes všechny důležité úkoly, které máme před sebou, nemůžeme se hnouti v před. A poněvadž jest tak nepohodlno vzpomínat na ten kořen zla, je docela přirozeno, proč se našla okamžitě fráze, že náš návrh je mířen jen a jedině **proti místodržiteli.** Dost je to — neodporuji — charakteristické pro svědomí stran, které *tomu panu místodržiteli uhlasovaly výminečné zákony, a které* **rozmnožují jeho policejní moc!** (Výborně!) Ty strany samy cítí, že máme všechnu příčinu, takový návrh učinit. A přece se pánové klamou a přímo řeknu, že náš návrh *není namířen proti místodržiteli*, poněvadž **proti našemu místodržiteli zákony nejsou nic platny.** (Výborně! Tak jest! Potlesk.)

Neboť **zákony**, *které jemu překážejí, suspenduje mu majorita říšské rady — a jichž mu nesuspenduje*, **ty jeho politická správa dovede obejíti.** (Tak jest!) Upozorňuji vás jen na *praktikování práva shromažďovacího* **a na praktikování práva konfiskačního.**

Kde se sklání před místodržitelem ministerstvo, kde se před místodržitelem sklání říšská rada, *kde ho poslouchá nejen politická správa*, **nýbrž i soudy**: tam hledati *zákony proti takovému místodržiteli bylo by svrchovanou nemoudrostí!* (Výborně!)

Za naivní nás, pánové, nemějte!

Náš návrh chce docela něco jiného: chce *hlubokou změnu dnešních poměrů* — a na takové věci, **na něco vyššího** v oboru zákonodárném a správním **se náš pan místodržitel nehodí.** *Jeho nejvyšší ambicí jest* **býti vrchním policejním správcem království českého.**

A proto snad uznáte, že jsme, podávajíce tento návrh, *musili zapomenouti na pana místodržitele a doufati, že konečně jeho vládě v Čechách dojde konec a* **že jen potom** *bude možno, abychom se dostali k poměrům přirozenějším.* (Výborně!)

Tolik chtěl jsem říci o panu místodržiteli. — — —

Později obrátil se řečník k poslancům, návrh jeho nepodporujícím, řka: Nejsem ani fantastou, ani optimistou, abych myslil, že ze samé lásky padneme si kolem krku. K tomu nás donutí prostě úvaha, *že idea národnostní není k tomu, aby se dvě národnosti potíraly na nůž,* a pak železná nutnost, která nás donutí, abychom *společně* hájili hospodářských prospěchů tohoto království, prospěchů společných nám i vám, kterých musíme společně hájiti, aby se neobrátily tam, kde to vy zrovna tak trpce ucítíte jako my. To není možno jinak, než když toto království české osamotníte. *Když umožníte,* aby se pracovalo *společně,* abychom spojili síly přírodní, které království české poskytuje a také intelligenci obou národů k tomu, abychom **zachovali prvenství království českého v ohledu kulturním a hospodářském, prvenství, které má toto království mezi zeměmi rodu habsburského.**

K tomu jest však třeba, aby *tento sněm byl* **skutečně parlamentem, aby to nebylo nějaké vyšší okresní zastupitelstvo.** (Výborně!)

Jest k tomu třeba, *aby* **sněm měl právomoc nejen zákonodárnou,** *nýbrž aby měl také své prostředky finanční,* **aby vedle něho stála zemská vláda, jemu zodpovědná,** *která by prováděla vůli zemského sněmu* **a nikoli rozkazy ministerstva z Vídně.** (Výborně!) — — —

Palladium proti absolutismu hledáno jen **v zákonodárství.** (Tak jest!) Roku 1867 ti, kdož ústavu dělali, velmi dobře

věděli, že *každý konstitutionalismus stojí a padá* **zodpovědností vlády zákonodárným sborům.** (Výborně!) Ale ovšem, tyto důsledky a tyto principy byly daleko jasnější — centralistům než federalistům, a proto *centralisté* **skonstruovali si svou zodpovědnost ministerskou ryze centralisticky.** *Učinili ministerstvo jen zodpovědným říšské radě,* ale i při tom sobě dosti chytře, skoro bych řekl chytrácky počínali. Jest zvláštní a charakteristický rozdíl mezi státním zákonem a prováděcím zákonem o zodpovědnosti ministerské. V státním základním zákoně o moci vykonané a vládní v čl. IX., kde se mluví o zodpovědnosti ministerské, stojí, *že zodpovídají ministři za zachování ústavy a zákonův.* Tam **nemluví se o zákonech zemských** — a teprve, jen tak vedle, v prováděcím nařízení ministerském k tomuto zákonu, mluví se o zákonech zemských. — — —

V našich poměrech to vypadá takto: Není přece nejmenší pochyby, že *země a království mají právo zákonodárné.* Jest jim garantováno v § 11. a v § 12. naší ústavy a nejen to: *toto právo jest širší, větší a vyšší než samo právo říšské rady,* poněvadž říšská rada jest taxativně obmezena ve svém zákonodárství. A přece, *pro celý tento široký obor zákonodárství* **máme zde vládu naprosto nezodpovědnou,** *poněvadž říšská rada pro provádění zákonů zemských nemá práva volati vládu k zodpovědnosti — a poněvadž* **sněm podle zákona nemá té zákonné moci.** Tak vypadá ten *váš* konstitucionalismus. Postavili jste si velmi slibný a pěkný zákon o zodpovědnosti ministerské, ale ustrojili jste jej tak, **aby vláda byla** *v tak širokém oboru zákonodárství* **naprosto nezodpovědnou.**

Nemyslete však přes to, že bychom ústavou logicky správnější a poctivější *zapomněli na své státní právo. Nikoli! V tom byste se mýlili!*

Český národ nikdy nezapomene — *i kdyby byla ústava samým ideálem* — **jak povstala! Vznik této ústavy byl bezprávím na národě českém — a český národ toho nikdy nezapomene.**

A kdyby ta ústava byla nejideálnější: odporuje-li tomu, co je základním naším požadavkem, totiž **požadavku administrativní a zákonné spojitosti tří zemí koruny české, není pro nás a nemůže býti právem.** *Musíme se jí z nutnosti podrobiti,* **ale ji uznávati nikdy nebudeme!**

Nutíte-li nás do té ústavy, udělejte ji aspoň tak, aby v ní bylo možno žíti. Tak, *jak je nyní, kde zákonodárství říšské není k ničemu, kde hyne zemské zákonodárství, kde hyne zemská správa, dále to nejde. Není tedy naděje, aby nás přesvědčil snad touto zvykovou filosofií pan princ Schwarzenberg, že se ústava naše vžila.*

Nikoli! Nevžila se, a myslím, že se nevžije.

Nuže, ptám se: Jak musí býti organisována správa v zemi?

Zemské sněmy musí býti parlamenty a nejen *s právomocí zákonodárnou,* nýbrž *i s právomocí* **kontrolovati zemskou vládu,** *s právomocí* **poháněti zemskou vládu k zodpovědnosti.**

Zemské sněmy musí míti *právomoc* **finanční,** musí míti své vlastní finance — a *potom teprvé* budou zemské sněmy schopny, aby vykonaly veliké úkoly, které jim přikazuje sám § 11. a § 12. státních základních zákonů. — — —

Po řeči dra Kramáře oznámil nejvyšší maršálek, že vyžádal si slovo J. Exc. pan místodržitel *hr. Thun.*

Poslanci kupí se před stolkem vládním.

Místodržitel hr. **Thun (německy):** Zákon, navrhovaný poslancem drem. Kramářem a soudruhy, jest v odporu se státním základním zákonem ze dne 21. prosince 1867 říš. zák. č. 145 o provádění výkonné moci vlády. (Veliký nepokoj a hluk.) Zasahuje tudíž do oboru říšského zákonodárství. (Nepokoj se vzmáhá.) Vidím se tudíž nucena . . .

Hlasy na lavicích poslanců svobodomyslných: **Česky! Česky! Mluvte česky!** *Nerozumíme! Vždyť jsme* **v českém sněmu!** *Místodržitel v českém království* **musí česky mluvit!** a pod.

Hluk stává se stále mocnějším a silnějším, tak že místodržitel nemůže mluviti.

Nejvyšší maršálek zemský (zvoní); povýšeným hlasem, prudce: »Žádám, by pan řečník nebyl přerušován.« (Slova maršálkova ztrácí se v bouři hlasů a všeobecném hluku.)

Hlasy na mladočeských lavicích: »**Česky!** *Ať mluví* **česky!** *Což i zde jsme ve Vídni!* **Nerozumíme!**«

Místodržitel hr. **Thun** (za hluku, který neustává, ale naopak stále vzrůstá, hlasem, který jest srozumitelným již jen jeho nejbližšímu okolí): »*Považuji* tedy již v nynějším okamžiku za *vhodné prohlásiti* a to **jako zástupce vlády,** *že návrh vůbec jest* **neprojednatelným** (undiscutirbar) . . .«

V tomtéž okamžiku bouřlivý odpor u poslanců mladočeských dostoupil své výše. Burácející: »**Oho!**« ozývá se z jejich lavic.

A zase slyšeti nové a nové výkřiky.

I nejmírnější z poslanců mladočeských povstávají a *sněmovnou bouří protest proti výkladu místodržitelovu i proti německé jeho formě . . .*

Za rozčilujícího, všeobecného, bouřlivého hluku **místodržitel** více již nepronáší ani slova . . . *Rychle usedá* a kolem něho kupí se přátelé jeho z kurie velkostatkářské.

Teprve za několik okamžiků ze středu německých poslanců ozývá se demonstrativní: »Bravo!«, jež volají i šlechtici, ale demonstrace tato ztrácí se a mizí v novém, vše ostatní přehlušujícím odporu poslanců mladočeských.

Za všeobecného ještě hluku a rozčilení poslanec dr. *Kramář* chvátá k nejv. maršálkovi a hlásí se o slovo.

Nejvyšší maršálek zemský (zvoní): »Pan posl. dr. Kramář žádal o slovo; uděluji mu je.«

Posl. dr. **Kramář** (povzneseným hlasem, *obrácen k místodržiteli*): »Pánové! Chci se omeziti pouze na několik slov. *Konstatuji jenom, že* **místodržitel vlády,** *která stojí pod protekcí hraběte Hohenwarta, prohlašuje zde,* **že návrh, který učinil hr. Hohenwart roku 1876 na sněmu říšském, jest »undiscutirbar«.** (Výborně! Výborně! Bouřlivý, dlouho trvající potlesk mezi poslanci mladočeskými.) Více nechci říci.« (Všeobecný rozruch.)

Hrabě Fr. Thun, jako c. k. místodržitel, tedy nepřipuštěn ku slovu, načež o návrhu dra. Kramáře *hlasováno.*

Pro návrh hlasovali p…
zamítnut. Hrabě F…
tedy **zvítězil,** *aniž b…*
vyvrátil . . .

V okamžiku, k…
hlasování, propukl…
poslanců poznovu…
rozuměti — krom…
svobodomyslných…

Na to rozešli…
do couloirů sně…
u vyřizování den…

Po druhé ro…
jako c. k. míst…
nadání jako *deb…*
v debatě o v…
okresu teplick…
slova celá řad…
přibližně vyst…
Thuna k tom…
klademe se…
slov z řeči…
Černohorsk…
nějaké důs…

Místo…
předlohy, …
zástupce …

Smír národní musí býti stanoven na základě vzájemné úcty a vážného pojímání úkolu (Souhlas Němců.); smír jest těžký, jinak by tu již byl.

Přecházeje ke zřízení soudu v Teplicích, pravil, že nebyl prý tím zákon porušen. Podobný případ stal se v Byteši na Moravě a ministr nebyl proto žalován. Obavy ohledně tohoto soudu hr. Thun nesdílel. Co bylo nazváno povážlivým, obsaženo prý jest v minoritním návrhu druhém, jehož oprávněnost nechtěl popírati. V tomto vězí prý moment národního ohraničení, jehož se svobodomyslní poslanci lekají.

Jest prý celá řada jednotlivých případů, kde se tak říci musí, i když se klade sebe větší váha na jednotu království českého. Nikoliv proto má se děliti, že by tímto dělením země mělo býti činěno bezpráví příslušníkům druhé národnosti, jen proto, že tito příslušníky oné národnosti jsou. Jest prý jisto, že si občanstvo teplické přeje, aby tam okresní soud zřízen byl. Souhlasně přálo si zřízení soudu toho obyvatelstvo německé.

Dále zmínil se o tom, že jej navštívila deputace českého obyvatelstva okresu polického, žádajíc jej, aby odloučeno bylo od Teplice a aby zřízen byl okresní soud v Teplici. Přání ta nečelila prý tedy výhradně proti předloze vládní, nýbrž obsahovala požadavek druhého vota menšiny.

Hrabě Thun těšil se tomu, že deputace, jež mluvila s ním prý jen česky, vyslovila se pro rozdělení zastupitelstev v oné krajině. On, místodržitel, slíbil prý jim, pokud možno vyhověti, maje na zřeteli, že zrovna tam jest jazykové rozhraní dosti ostře vytčeno. Přes to přimlouval se za celý návrh většiny, aby byla vládní předloha přijata.

Z řeči dra. Černohorského vyjímáme pouze tento passus, týkající se přímo Jeho Excellence, pana hraběte Thuna: „Pan místodržitel pravil, že by mohl předlohu tu zcela dobře hájiti i jako poslanec, a při tom několikráte kladl váhu na to, *že jest* **autonomista.**

Nevím arci, v čem vlastně jeho autonomické smýšlení má spočívati, leč jest mi divna jedna věc, již uvádím ve

spojení s tím, co pravil pan místodržitel o známém svém výroku, který mu byl dnes připamatován a který pronesl jednou vůči nynějšímu panu ministru Plenerovi. Pravil: »Časy se mění a my se měníme v nich!« Jest to pravda. *Pan místodržitel doznal*, **že se velmi změnil**, ale — *jak může přes to zde tvrditi, že jest* **autonomistou**, *když srovná to se svým autonomistickým smýšlením a zůstane ve službách notorického centralisty Plenera* (Výborně!), o kterém jsem naopak přesvědčen, že nestal se autonomistou, **maje ve službách místodržitele,** *tak zv. »autonomistu«*. (Veselost.) Víte, když byl jmenován pan hrabě Thun místodržitelem království českého, že původně **Němci** *byli velmi proti němu zaujati.* (Hlas: *»Korunovační místodržitel!«* Smích.) **Dnes docela dobře srovnávají se s ním** a volají mu »bravo«, ačkoliv se jmenoval *autonomistou.* V tom musí býti nějaká záhada, i myslím, že tato záhada snadno dá se vysvětliti z knihy, kdež jest se známou německou důkladností vše uvedeno. (Ruch ve sněmovně. Řečník otevírá svazek Mayerova konversačního lexikonu.)

Jest to veliký Mayerův konversační lexikon (Slyšte!), ve kterém v díle pátém na straně 202. čteme: »Durch den Sieg der radikalen Jungtschechen gerieht die Regierung in Verlegenheit. Der Statthalter von Kraus wurde, weil er denselben nicht vorhergesehen, am 7. September entlassen und besonders **auf die Empfehlung des deutschen Kaisers hin, Graf Franz Thun Hohenstein zum Statthalter ernannt.**«

(Sotva řečník dočetl, nastal ve sněmovně neobyčejný hluk a povyk. »Slyšte! Slyšte!« volali svobodomyslní poslanci. Velkostatkáři a Němci smáli se s nucenou hlasitostí a několik šlechticů spěchalo k místodržiteli, jenž seděl na svém křesle. V to zněly hlasy: *»Pruský ministr!* Jen se smějte! Ať se Němci smějí!« Maršálek znovu a znovu zvoní, než docílí aspoň trochu klidu.)

Posl. dr. **Černohorský** (pokračuje): »Vždycky prohlašujete, že věda německá jest nejdokonalejší. Nuže, cituji vám z vědy německé. (Tak jest! Veselost.) *Mně jest to úplně lhostejno, smějí-li se Němci své literatuře,* té velké kulturní

literatuře. (Veselost.) Ale pravím: *buď* **jest to pravda** — *a pak musíme toho všichni litovati;* — anebo to **není pravda** — a pak se táži, *jakým způsobem* **kniha,** která něco takového obsahuje, která obsahuje **urážku rakouského císaře,** *překročiti mohla území rakouského soustátí?!* (Tak jest! Výborně! Veliký ruch a pohnutí ve sněmovně.) Víte, *jak jest náš* **konfiskační aparát** *důkladný;* divím se, že **tomuto konfiskačnímu aparátu** *toto místo mohlo uniknouti.* (Výborně!)

Stalo se již velmi často, že národ český musil se postaviti na stanovisko zcela zvláštní. Známo, že v r. 1866 *národ český v dobách nejtrudnějších odmítl manifest krále pruského;* možná, že to tedy *byla* **pomsta** *za tehdejší odmítnutí, poněvadž* **větší trest na nás, než v osobě pana místodržitele seslati nemohl.** (Pohnutí.)

Co činí **vláda,** aby ukázala, jak otcovsky pečuje o náš národ?

Stačí, když řeknu, že stále **ponechává správu země** v rukou Jeho Excellence pana **hraběte Thuna.** A co to znamená? To znamená, že *každý výkon této správy* nese *známku* **osobní nepřízně,** což na úkor jest nestrannosti, jakou vyznamenávati se má tak vysoký a *důležitý úřad.*

Toho nejpádnějším důkazem jest uvalení a trvání **výminečného stavu,** *jenž jest eminentně* **dílem pana místodržitele.**

Lituji, že koalice zamítla debatu o návrhu stran zrušení výminečného stavu. Proč tak učinila? Buď proto, že považuje kroky, jež by sněm ve věci této učiniti mohl, za marné, anebo nechce o záležitosti té vůbec jednati a tím dává na jevo, že **jest jí výminečný stav úplně po chuti.**

Kloním se k náhledu, že právě druhá příčina jest tou pravou, poněvadž nedá se mysliti, že by vláda na dále držeti mohla *fiktivní důvody,* kdyby sněm království českého položil hlas svůj proti **bezprávně** *uvalenému* **stavu výminečnému** *nad Prahou a okolím.*

V každém případě spočívá v zamítnutí návrhu na diskusi snaha, *snížiti* význam tohoto *sněmu* a snaha taková, kterou koaliční strany při každé příležitosti na jevo dávají,

jest příliš nebezpečnou, poněvadž šíří propasť, která nás beztoho již dělí.

Můžete se ale i na dále, pánové na pravém i levém křidle, *vůbec ještě zváti zástupci tohoto království,* **když nemáte smysl pro šlapaná práva svých spoluobčanů, když lhostejno Vám, zda právem či neprávem vláda v tomto království pomocí výminečného stavu potlačuje ty drobty práv ústavních?**

A že se děje tak **neprávem,** netřeba teprvé dokazovati. § 1. zákona ze dne 5. května 1869 o suspensi státních práv občanů taxativně určuje ty případy, **kdy** *lze výminečný stav* na tu neb onu krajinu uvaliti.

Odstraňte právnické fakulty z celého Rakouska, aneb aspoň **zakažte synům národa českého studovati práva,** *učiti se výkladům zákonů, když chcete,* **aby někdo uvěřil, že to, co vláda uvedla za důvod pro uvalení výminečného stavu, jsou těmi podmínkami, o nichž zákon mluví.**

A čím zavdala strana naše podnět faktorům, jež mají státi nad stranami a ne proti stranám, *k takovému* **brutálnímu** *prostředku.*

Může snad někdo tvrditi, že snažila se strana naše otázku státoprávní řešiti způsobem násilným? My nejsme dosud na stanovisku, na kterém stál Lájoš Košut a který nejlépe vycítiti jest z výroku jeho: »Bůh nechť v životě mém sešle na mne cokoliv, nechť sešle na mne muka, popraviště, číši s jedem, psanství, *jen jedno* **neštěstí** *ať nestihne mne již, o bože, abych někdy opětně stal se poddaným dynastie rakouské.«* Na podobném stanovisku ještě nejsme, my čekáme ještě. Avšak nelze zapírati, že den za dnem roste počet těch, kteří již od říše této pranic dobrého neočekávají, jichž přesvědčením jest, co již v roce 1867 sama staročeská »Politik« správně vycítila slovy: »**V Rakousku nedosáhlo se ještě nikdy ničeho dobrého loyální cestou.** *Vykládáť se loyalita národů vždy jen v ten smysl, že jest to zvláštní dar* **k snášení všelikého příkoří,** *všech možných břemem a* **utiskování.**

My neharangovali na schůzích, pokud tyto povolovány byly a zejména na schůzích reskriptních lid k do-

bývání státního práva násilím nebo vzpourou, nýbrž posilovali jsme pouze lid náš v té jeho pevné důvěře, že spravedlivý nárok národa českého na reaktivování práva státního splněn býti musí, *poněvadž* **nelze věčně národu, byť i tomu nejmenšímu, práva jeho upírati**; my poučovali lid o tom, *že nikoliv* **státní právo** *se všemi feudálními přívěsky, nýbrž* **ono, na moderních zásadách** *vykrystalisované, o všeobecné právo hlasovací se opírající, může býti ideálem potomků Husa.*

Činili jsme tak proto, poněvadž při vší úctě, jakou vždy a *dobrovolně* vzdávati chceme Jeho Milosti králi českému, *nejsme takovým* **byzantinismem** jati, abychom *ani pomysliti nemohli na* **slib národu českému daný** *a dosud vinou centralistických vlád nesplněný.*

Budeme citovaných **slov královských** *stále a stále pamětlivi* a vzpomeneme jich zejména vždy tenkráte, když by pokus se stal, požadavky státní líčiti nám jako nesplnitelné.

A pravím, ten, **kdo staví se naproti těmto požadavkům, staví se proti císaři a králi,** *neboť* **pracuje k tomu, aby národ český odhodil royalistické smýšlení své, které jediné v myšlénce státoprávní jest zakotveno.«**

* * *

Po *třetí* r. 1895 naskytla se hraběti Fr. Thunovi, jako c. k. místodržícímu, příležitost k osvědčení svého nadání jako *debatér* a obhajce c. k. vlády dne 12. února po řečech dra. Černohorského, dra. Ed. Grégra a hraběte dra. V. Kounice v generální debatě o rozpočtu na r. 1895.

Vizme tudíž především několik úryvků z řečí řečníků oposičních!

Dr. **Černohorský** mimo jiné pravil:

»Národ český svobodnou volbou rozhodl se pro dynastii habsburskou zajisté jen proto, že doufal, že bude pod žezlem jejím svobodně se vyvinovati, že dynastie tato vždy bude státi v čele národa, kdykoliv jednati se bude o uhájení jeho práv existenčních, národních a kulturních.

Historickým vývinem stal se stát český členem říše rakouské, *nevzdav se však nikdy své samostatnosti, která mu jedině může býti zárukou, že tato práva jeho existenční, národní a kulturní budou skutečně také uhájena.*

Ačkoliv státoprávní nároky národa českého vždy a všemi králi z dynastie habsburské a i Jeho Milostí nynějším panujícím králem českým několikráte co nejslavnostněji byly uznány a zaručeny, jakž o tom nejpádnější důkaz podává památný královský reskript ze dne 12. září roku 1871, *přece* nepochopitelným způsobem *nebyla vzdor tomuto královskému slibu dosud restituovaná státní práva národa* českého v rámci federativně upravené říše rakouské, ba *naopak vše se podniká, aby nynější neupravený a s tohoto stanoviska tedy pouze provisorní poměr zemí koruny české k říši rakouské co nejnepříjemněji tížil národ český, ano zdá se, že* **úmyslně pracuje se k tomu,** *aby* **národu našemu v této říši bylo nevolno, úzko, ba přímo zoufale.**

Toho vinu nesou všechny ty **živly,** *které staví se mezi národ český a jeho krále*, živly, které nemají žádného porozumění pro požadavky, city a loyální přesvědčení národa českého, živly, které právě zapomínají, za jakým účelem stát tento byl utvořen, které i to zapomínají, co vykonal již národ český pro říši a dynastii, zapomínají, čím jest a zejména *čím mohl by býti národ český pro tuto říši, kdyby byl ve svých státoprávních, národních a kulturních požadavcích zcela uspokojen.*

Jaké výhody poskytuje stát rakouský národu našemu za to, že jest největším poplatníkem této říše, že skytá poměrně největší kontingent armádě rakouské a že v dobách kritických, jako na př. v roce 1866, svým obětavým věrným chováním říši před zkázou zachránil? (Výborně!)

Nejen, že centralistické vlády rakouské neposkytovaly a neposkytují národu českému ani tu volnost, aby alespoň v mezích nyní platných, jinak velice těsných státních zákonů mohl se vyvinovati, ale i nároky na rovnoprávnost a rovnocennost s národem německým, jenž přece není praobyvatelem zemí českých, se neuznávaly a *veřejná správa tak se zařizovala, jakoby* **národ český zde byl n-**

vymření *a více za to nestálo s ním počítati,* ano i o to sub auspiciis milostivé vlády usilováno, *aby* — abych tak řekl, *již za živobytí národa českého — země naše byla rozparcelována.* Parceláři země české měli již schválené podmínky parcelační v kapse.

My chceme spravedlivost bez jakékoliv podmínky. K rozdělení soudnictví, k rozdělení správy veřejné nesvolíme nikdy. Jednota v soudech a jediná nejvyšší správa pro celé Čechy jsou právě tím hlavním příznakem nedělitelnosti tohoto království.

Co máme z toho, že jsme zároveň rakouskými státními občany?

Nejsem skrblikem a proto nebudu vypočítávati, co nás tato čest stojí, ale táži se, jaká práva poskytuje nám toto státní občanství?

Práv těch jest *takové* **minimum**, že by nevyplnila ani celou stránku tak zvaného kolibřího kalendáře. To, jak v Rakousku zachází se se státními občany, věru neláká žádného svobodomyslného Čecha, aby zřekl se aspirací státoprávních, poněvadž **idea státoprávní znamená zároveň rozmnožení práv veřejných a osobních svobod jednotlivých občanů.**

Vydržují-li se nákladem státním vyučovací a humanní ústavy v Čechách, nespatřujeme v tom ještě žádného dobrodiní, od státu nám poskytovaného, poněvadž děje se tak z našich peněz; kdyby to bylo autonomní, lépe bychom se tím opatřili a sobecký účel, aby ústavy takové sloužily výhradně účelům ryze státním a nikoliv národním, jest při nich očividný. Ony sloužiti mají výhradně k sestátnění veškeré intelligence.

Zřizují-li se komunikace, podporuje-li se obchod a průmysl a tu tam zemědělství z prostředků státních, vzbuzuje se způsobem, jak se to děje, jen trpká myšlénka, že by to **bez státu rakouského** *bohatými prostředky naší země daleko lépe bylo obstaráno.*

Jak dlouho to ostatně trvá, než se krejcar věnuje ve prospěch něčeho užitečného v království českém, o tom by se daly kroniky vyprávěti.« — — —

Dr. Ed. Grégr zmínil se především obšírně o kalamitě vzhledem k financím zemským, načež pokračoval:

»Vydaje zemské snížiti nemůžeme, nechceme-li zastaviti a nazpět vrhnouti kulturní a hospodářský rozvoj našeho národa.

Nové prameny příjmů otevříti také není snadné, nechceme-li, aby ubohý ten **soumar**, jejž jmenujeme **lidem obecným**, *neklesl pod břemenem nesnesitelným.*

Co tedy činiti? Jak si pomoci? Jak ukrýti schodek, který rozpočet náš vykazuje? Myslím, že nám nezbývá nic, než co každý člověk v takovýchto nesnázích činívá a co také stát činívá: — totiž *dělati dluhy.*

V dřívějších letech panovala u našich zemských finančníků zásada: jen žádné dluhy! Bývali jsme i hrdi na ten neporušený, panenský úvěr království českého. To byla naivní, pravá to punčochářská politika finanční! My *šetřili a skrblili na všech stranách, utrhovali si*, tak říkaje, každé sousto od úst — a *milostivá* **vrchnost ve Vídni nám zatím prázdnila kapsy**, *hýřila a tyla z našich peněz, podporovala našimi penězi jiné, vyhazovala plnýma rukama na zvelebování a okrašlování svého milého sídla*, **kdežto zatím staroslavná naše Praha rozpadává se v ssutiny.**

A co přes to všechno *ve Vídni* utratiti nemohou, co jim zbývá, ukládají do svých pokladen, a mají tam již hezkou sumičku — tuším asi 200—300 millionů zlatých.

Nuže, máme tak dále hospodařiti? Máme se dále uspokojiti tím hubeným oukropem, jen aby **ve Vídni mohli dále hýřiti při plných tabulích na naše útraty?** *Blázni bychom byli!*

Dělejme to tak, jako vždycky dělává stát, když byl v úzkých. *Dělejme dluhy* a nestarejme se příliš o to, *kdo* ty dluhy zaplatí. *Buď vydobudeme svou politickou a hospodářskou samostatnost*, — a pak si ty dluhy sami a snadno zaplatíme; *aneb zůstaneme pod* **sekvestrací rakouské vlády**, a pak ať se ten sekvestr sám stará o to, *aby království české nepřišlo na buben.*

Pravil jsem: budeme musit dělati dluhy. A můžeme je dělati se svědomím tím spokojenějším, čím více o tom

každý z nás, a každý rozumný člověk vůbec přesvědčen býti musí, že tyto dluhy neděláme z lehkomyslnosti a že *vina, pro kterou naše hospodářství zemské se dostalo do tak smutných konců, není ani na správě zemských financí, ani na chudobě naší požehnané vlasti* — ***ale někde zcela jinde. Jedině a výhradně v tom nynějším státním systému, který se dá vyznačiti jediným slovem: odírání a vyssávání království českého na prospěch říše, aneb lépe řečeno, na prospěch jiných zemí. Ne my, ale Rakousko to bylo, jež přivedlo království české na mizinu.***

V tom to tedy vězí, ctění pánové! ***Tento systém vyssávací a vydírací, který stát rakouský provádí již téměř po staletí na království českém, musí konečně zničiti blahobyt každého národa a musí přivésti i nejbohatší zem na mizinu.*** *Zde tedy musíme zasaditi páku, chceme-li se zachrániti!* ***Vypáčiti musíme tento systém centralistický a vydobýti opět onu neodvislost a samostatnost, která království českému patří dle svatých a platných smluv, dle přirozeného i daného práva, a která jemu odejmuta byla prostředky nejnemravnějšími, lstí, úskokem, rušením daného slova a násilím.***

Jak veliký, jak téměř k víře nepodobný účinek má státní samostatnost na vývoj financí zemských, vidíme nejlépe na království uherském. Dle officiálních dat z knihy Matlekovičovy obnášely roční důchody Uherska za doby centralismu 20 millionů zl. pro potřeby zemské, ostatní si vzal stát jako u nás. Po vyrovnání s Uhry, tedy po dosažení politické samostatnosti, rostly důchody Uherska měrou úžasnou.

V roce 1869, tedy hned po vyrovnání, obnášely 147 millionů a stoupaly rychle rok co rok, tak že dosáhly v roce 1894 výše 467 millionů (Slyšte!) a není pochybnosti, že ještě stoupati budou.

Neboť v teplém vzduchu svobody a neodvislosti vyvinuje činnost lidská své nejkrásnější plody, kdežto v mrazivých mlhách nevolnosti a otroctví zakrní národ nejnadanější a nejpilnější.

A má snad monarchie rakouská z tohoto bu
rozvoje Uherska nějakou škodu nebo újmu?

Vždyť se poukazuje pořáde v rozhodujících
Rakouska na to, že sesílením a zmohutněním
jakožto části říše rakouské, sesílila a zmohut
sama. (Slyšte!)

A tu se ptám: proč by něco podobné
nastati též vzhledem na království české?

Zdaž moc a síla království českého
rovněž tak — a v mnohém ohledu i víc
uherské — ku sesilení a zmohutnění říše

Jaká v tom je moudrost státnická,
a síliti jedno rameno těla — a podva
ochromovati rameno druhé?! Zdaž
nější, aby obě ramena byla silná
o tom mluviti!

Pro národ český nemá být
žádného osvobození, národ čes
aby nosil věčně jařmo odvislo
má i na dále jen platiti, krv
stát, který po celá ta stalet
pro národ český nikdy ani
který pro něj neměl než
pouta a žaláře?

Či snad není tomu

Zmíniv se pak
českého k Rakousk
lapidarními slovy
na Bílé Hoř
Karel

Mluví a píše se nyní mnoho o tom, že prý se vyjednává o jakémsi kompromisu, nebo (lépe řečeno) o splynutí tak zvané historické šlechty se šlechtou ústaváckou. Nevím o tom a také bych v tom neviděl žádného neštěstí pro národ český.

Jak se věci dnes mají, *stojí* vlastně *obě frakce šlechty nepřátelsky proti snahám národa českého.*

Jak známo, upustila tak zvaná historická šlechta již od státoprávního programu národa českého, přistoupivši nejen na půdu nynější ústavy, nýbrž, jak nedávno ještě princ Karel Schwarzenberg ve své roztomilé prostořekosti prohlásil, také na půdu vídeňských punktací. Nu, a **na té půdě s národem českým se nikdy nesejde.**

Ústava *a punktace jsou propastí mezi šlechtou a národem českým, která se nikdy a žádným způsobem nedá překlenouti.*

Stojí tudíž již dnes proti nám zde na sněmu vlastně šlechta ústavácká, punktační a **nevlastenecká;** *šlechta, která — jak denně vidíme v otázkách státoprávních, politických a národních —* **hlasuje s našimi německými odpůrci, tvoříc takto jakousi vedlejší zemskou koalici proti národu českému.**

Na složení našeho sněmu neměla by tedy tato zamýšlená fuse velikého vlivu, leda toho, že by schůze našeho sněmu příště byly méně klidny a že by maršálkov zemskému, vyšlému z takovéto koalice, asi sotva se podařilo, udržeti rozbouřené vlny politických a národních vášní alespoň v těch březích, v kterých se pohybují nyní.

Nebo v tom se neklamte, že by strana tak silná, jako je naše, nedovedla učiniti každé zasedání sněmu nemožným!

Ale jednu výhodu by tato koalice historické šlechty s ústaváckou frakcí přece měla: ti naivní Čecháčkové, kteří pořáde ještě spoléhají, že nám šlechta v tom těžkém našem boji za práva naší vlasti pomůže, *byli by konečně ze svého bludu vyléčeni a došli by přesvědčení,* **že se na nikoho spoléhati nemůžeme, než sami na sebe, a že jediným spolehlivým spojencem našeho národa je národ sám.**

Jiný dobrý účinek z takové koalice různých těch šlechtických frakcí byl by ten, že by oni živlové občanští, kteří se nalézají v nynější kurii velkostatkářské, od ní se

odtrhli, *poněvadž by jinak propadli největšímu opovržení celého národa.* Ale nejen ti občanští velkostatkáři by se odtrhli od nové této protičeské koalice, nýbrž (jak pevně doufám) i ona část historické šlechty, která *přes Bílou Horu a přes* **dvůr vídeňský** *nezapomněla ještě úplně na svůj český původ a která zachovala v sobě ještě tolik kavalírské počestnosti a mravního citu, že pochopuje, že* **nemůže býti na světě větší hanebnosti, než zraditi národ, z něhož povstala, a spojiti se s nepřáteli jeho.**

A tak bychom snad opět nalezli svou pravou, českou šlechtu, která by se rozeznávala od šlechty pobělohorské tím, že by milovala národ český a národ by miloval ji. A byli by to šlechticové v šlechetném slova smyslu!

Odbočil jsem poněkud od prvějšího směru svých myšlének.

Chtěl jsem vlastně dokázati, jak zle a nespravedlivě s národem českým se nakládalo a dosud nakládá se strany vlád rakouských. Avšak vedlo by mne to příliš daleko a byla by to *řada nekonečná, kdybych chtěl vylíčiti* **všechny ty křivdy, nespravedlivosti a ukrutnosti, které páchány byly po staletí od vlád rakouských na národu českém, které se na něm pášou do dnešního dne ode dne oněch Huertů a Madarasů až do dne Františka Thuna.**

Jen to chci připomenouti: *Snaha politiky rakouské pořáde ještě k tomu se nese, aby seslabila, podlomila a zničila jazyk a národnost českou.*

Suďte sami!

Zdaž nemá jazyk německý ve všech oborech správy státní přednost před jazykem českým? Můžete to popírati? Zdaž není jazyk německý vnitřním jazykem úřadů státních v celých Čechách? Můžete to popírati? Zdaž není *syn národa českého* v armádě rakouské pronásledován a *nelidsky týrán,* hlásí-li se přímo a poctivě ku své národnosti a k jazyku svému mateřskému? Může to někdo popříti?

A není-liž to bohužel pravda, že *každý Čech,* který chce v státní službě nalézti svou výživu, *musí uměti německy?* Nejsou-liž to poměry nezdravé, nepřirozené a škodlivé? Neboť to přece jest pravda nepopiratelná, že národ, který

nemůže vystačiti svým vlastním jazykem ve všech poměrech soukromého i veřejného života, **jest národem nezdravým a žije v poměrech národa utlačovaného, zotročeného.**

A *jak se vychovává naše mládež?* Máme sice školy české, ale škol **národních nemáme.** Neboť školou národní jmenuji jenom školu takovou, v níž se vychovává mládež v duchu národním.

Naše školy však všechny, od školy vesnické až ke školám středním a vysokým, jsou řízeny a vedeny takovým směrem, **aby v mládeži české utlačen a umořen byl duch národní, národní sebevědomí a národní hrdost.**

Ne mužové svobodní, pro národ svůj nadšení, ne mužové, kteří by odhodláni byli obětovati vše za práva a svobodu své vlasti, mají se vychovávati ve školách českých, nýbrž **pouzí sluhové rakouské vlády a otroci svých utiskovatelů.**

Četl jsem nedávno zprávu o slavnostech, které uspořádali studující středních škol v Haliči — tedy také v rakouské zemi — na počest básníka Mickiewicze. Bylo vypravováno, jak při této slavnosti promluveny byly nadšené řeči nejen na oslavu velikého básníka, nýbrž také na *oslavu bývalé i budoucí samostatnosti Polska.*

A slavnosti tyto nejen že *nebyly zakázány*, ale i c. k. professoři středních škol se jich súčastnili.

Co by se tak u nás stalo, kdyby studující některého gymnasia uspořádali podobnou slavnost ku poctě na př. básníka Máchy, Kolára aneb božského pěvce »Písní otroka«? Anebo kdyby tam promluvili nadšené řeči **o budoucí samostatnosti království českého?**

Studenti i professoři stíháni by byli jako státu nebezpeční »Omladinisté« a nad městem a celým okolím *prohlášen by byl* **stav výminečný.**

Ne láska k vlasti a národu má se pěstovati v mládeži české, nýbrž jedině láska k oné větší a širší vlasti, která se jmenuje císařství rakouské, *o které však dříve nikdo nevěděl, kterou dříve nikdo neznal, která není vlastně ničím jiným*, **než vynálezem císaře Františka I.**, — *a která povstala vlastně na*

popud Napoleona I. Neboť sám císař František I. praví v známém svém patentu ze dne 1. srpna 1804 toto: „Wir sehen Uns veranlasst **nach dem Beispiele** *des neuen Beherrschers Frankreichs* dem Hause von Oesterreich den erblichen Kaisertitel gleichfalls beizulegen.«

A **tak** *povstala ta širší naše vlast,* císařství rakouské. Ale *i to už není pravda,* neboť císařství Františka I. je **roztrženo** na stát uherský a na Cislajtanii. *A tuto Cislajtanii máme milovat?* **Nu, to bychom milovali něco pěkného!**

Před tím znalo se jen *království* uherské, **české, spojené** s ostatními dědičnými zeměmi domu habsburského svazkem pragmatické sankce, *tedy vlastně personalní unií.*

Nevím, mnoholi té lásky a patriotismu k této nové *státní stvůře císaře Františka I.* v lidu českém bývalo; *myslím však, že lid český o této své širší vlasti neměl nikdy jasného pojmu a že ho posud nemá* **a že zná jen jednu svoji vlast a to jsou země koruny české.**

Ale to vím, že byl-li kdy nějaký takový rakouský patriotismus v lidu českém, že **ho z něho činnost vídeňských vlád, v nejnovější době hlavně činnost Jeho Excellence pana místodržitele důkladně vypudila.**

A přece se mi zdá, že Jeho Excellence pan *místodržitel* pokládá za hlavní úkol svého poslání v Čechách, vzbuditi a oživiti jakýsi *rakouský patriotismus* v národě českém.

Poradil bych panu místodržiteli, jakým způsobem a jakou cestou by mohl opravdu vzbuditi v národě českém lásku a oddanost k Rakousku. Když před nedávnem J. C. V. pan arcivévoda Karel Ludvík meškal v Petrohradě — bylo to při pohřbu cara ruského — tu prý se vyslovil (tak alespoň se vypravovalo ve všech novinách) k nynějšímu caru ruskému takto: »Od té doby, co jsme dali haličským Polákům samosprávu, máme v nich nejlepší, nejspolehlivější a nejoddanější poddané.«

Nuže, *dejte národu českému také, co mu dle práva a spravedlnosti patří, dejte mu jeho samosprávu, jeho samostatnost a neodvislost* — **a pak teprve od něho žádejte rakouský patriotismus!**

To, *Excellenci, jediný prostředek, vzbuditi v lidu českém lásku k této říši.* ***Ale vyminečným stavem, ozbrojováním policajtů revolvery, posazováním jich na koně, pronásledováním mladých lidí, jichž jednání (nechť se o něm smýšlí, jak chce) prýští přece jen z nadšení pro vlasť a svobodu, nátlakem na soudy a snižováním justice na pouhou děvku vládní libovůle, potlačováním veřejných schůzí a projevů lidu, rozpouštěním studenských spolků, odnímáním prodeje novin chudým niťařkám a trafikantkám, svévolnými, nedůstojnými, nechci říci zrovna chlapeckými sekaturami opposičních časopisů, pronásledováním ubohých učitelů, odnímáním státní podpory opposičním obcím — a jak se všechny krásné a veliké činy jmenují — v tom věnci vavřínovém, který si pan místodržitel vydobyl v naší vlasti — tím a podobnými prostředky neoživíte v národu českém lásku k této říši a k dynastii.***

Jedna z nejtěžších úloh řídících státníků byla vždy: postaviti na pravé místo pravého muže.

A v tom právě stala se **veliká chyba,** *když povolán byl pan* **hrabě František Thun za místodržitele království českého.** Nechci urážet Jeho Excellenci, uznávám vynikající vlastnosti jeho, jeho *říznost*, jeho **krutou bezohlednost a vyzývavost, jeho vojenskou ráznost** — a proto myslím, že by se výborně hodil za místodržitele na př. v Istrii na potlačení italské irredenty, na ochranu věrných poddaných Jeho Veličenstva, — ale *pro nás Čechy*, kteří nepěstujeme žádnou irredentu, kteří si ničeho nepřejeme, než abychom v této říši mohli v klidu a míru žíti, aby nám ponecháno bylo tolik volnosti a tolik samostatnosti, mnoho-li ji každý národ nutně potřebuje, má-li se duševně a hmotně vyvinovati a má-li držeti stejný krok s jinými národy vzdělanými — **pro nás Čechy,** *kteří ničeho jiného nežádáme,* **než abychom nebyli roby a otroky jiných ve své vlastní domovině; pro nás Čechy jest takový místodržitel nejen velkou zbytečností, ale i stálou provokací!**

Nejvyšší zemský maršálek (zvoní): Nemohu dovoliti, aby jmenování náměstka, jež se děje Jeho Veličenstvem,

nazýváno bylo provokací a volám proto řečníka k pořádku! (Němci a velkostatkáři tleskají.)

Poslanec dr. **Grégr** (klidným hlasem): *Lid český mne proto k pořádku volat nebude!* (Pokračuje): Proto je také nedávný návrh jednoho velice váženého šlechtice českého, aby se všichni mírní Čechové srazili ve zvláštní umírněnou stranu, návrhem velice *nevčasným* a přímo *naivním*.

Prosím, pánové, zda-li pak mohla býti strana mírnější, loyálnější a rakouštější, než byla strana staročeská? *A jak se jí za to odměňovala vláda?* Tím, že jí ustavičným *odstrkováním, ignorováním i nejskromnějších jejích požadavků učinila směšnou a nemožnou.*

Věru smutný osud strany staročeské přesvědčil národ český, že ta *umírněná, podajná politika je nejchybnější a nejškodlivější cestou pro politiku českou*, cestou, která nemůže vésti k jiným koncům, než k jakým vedla politika staročeská.

Ne, pánové! *Ne strany mírné a chabé, poddajné, potřebuje národ český, nýbrž* **strany žulové, rázné, odhodlané,** *strany, které se nedají* **zastrašiti a zlomiti ani persekucí nynějšího místodržitele.** *A vydobyl-li si nynější pan místodržitel nějakých zásluh o národ český, je to ta, že tento ráznější a radikálnější proud v národě českém všemožně podporuje a sesiluje.*

Ten radikálnější směr v našem národě, jehož se vládní kruhy již tak velice lekají, jest **vlastně ovocem státnické činnosti pana místodržitele.**

Tento radikálnější proud není ničím, než přirozenou reakcí povahy lidské **proti útisku a brutálnímu násilí!**

Po dru Edv. Grégrovi promluvil hrabě *Pálffy*, načež uděleno slovo hraběti dru Václavu **Kounicovi**, z jehož řeči citujeme pouze závěrek: »Kariéra pana místodržitele započala tím, že ještě než byl jmenován místodržitelem, byl příčinou rozpuštění bývalého »Akademického čtenářského spolku«, což jsme nikdy již nepřipisovali na účet bývalého místodržitele barona Krause. A v tomto bohumilém díle a konání svém pokračoval místodržitel tento po celou dobu své vlády.

Pánové! Nemohu vyjmenovati celou řadu českých spolků, které k vůli veřejné bezpečnosti za jeho regimentu byly již rozpuštěny. Byla by jich veliká řada.

A tu ovšem, když ani Česko-židovská jednota nebyla tomuto pánu dosti »košer« a už ani ne veteráni v Náchodě nebo v Nechanicích, či kde to bylo, tu se nemusíme ovšem diviti, že této rozpouštěcí choutce místodržitelově a manii podlehl letošního roku také hlavní representant našeho studentstva, spolek »Slavia«.

Nejhlavnějším prostředkem pro sesílení a udržení bezpečnosti v království českém jest — jak již několikráte bylo pověděno — panu místodržiteli udržování výminečného stavu a to prý »cum gratia in infinitum«. Ovšem se povídá, že bude tento výminečný stav trvati »pouze« až přes příští volby sněmovny, o to že se jedná.

Já nevím, v jakém směru bude ten výminečný stav účinek na příští volby sněmovní vyvinovati. Ale, pánové, vzdor těm nadějím, které projevoval dnes p. hr. Palffy, myslím, že příští volby nepřinesou do složení nynějšího tohoto slavného sněmu elementy, jaké snad z jistých stran se očekávají. (Výborně!) Lid náš právě snad působením toho výminečného stavu dostal tak vytříbené poněti o zásluhách a vlastnostech jednotlivých stran jej zastupujících, že mám za to, že při volbách, kdyby i sama, vláda do každého políčka zelí a ke každému záhonu máku, co se jich rozkládá kolem našich měst a vesniček, postavila jednoho místodržitele, volby dopadnou přece jen tak, jak my budeme chtít. (Výborně!)

Okrasným přídavkem stavu výminečnému byl, jak víte, pánové, za vlády p. místodržitele proces s tak zv. »Omladinou«. Jest ještě jiné opakování těch procesů v malém rozměru a potom jistý moment, který se stane jednou pověstným v historii evropského soudnictví a vězníctví, totiž zacházení s vězni odsouzenými v politických procesech. Nebudu se o té věci šířiti, poněvadž jsou k tomu jiní, povolanější, ale to musím říci, že vláda, která nemá dosti na tom, že dala odsouditi jedním rázem 68 mladých lidí, plných nadějí v život a v další budoucnost, že ta

vláda, která nemá dosti na tom, nýbrž si libuje ještě i nyní v tom, aby ubohé vězně pronásledovala novými procesy a dokázala jim, že i ve zdech trestnic a věznic zdejších je možno páchati velezrádu a urážky císařského domu, ta vláda že té vážnosti a té seriosnosti nemá, které třeba ku řízení státu, a že vláda ta dynastickým pocitům, které v našem lidu byly a snad částečně posud jsou, skutečně neslouží. (Tak jest!)

Pánové, ještě v jednom ohledu stará se pan místodržitel o bezpečnost občanstva a poplatnictva.

Nedivme se, že nezbývá orgánům, kterým péče o bezpečnost hlavně přináleží, totiž *četnictvu* a ostatním orgánům, času nyní starati se o notoricky úkladné vraždy, které se dějí i v městech obydlenějších, jako se stalo na př. ve Mšeně nešťastným manželům Huliciovým, o jichžto vrazích není ještě ani stopy, *když používá se orgánů bezpečnostních k službě docela jiné*, když se jich používá **k vyzvídání a naslouchání za každým rohem**, *kde kdo zpívá nějakou písničku*, řekněme třebas »Rudý prapor« neb něco podobného, i když se jich používá k expedicím do dalekých krajin, jak se to stalo dne 30. září roku 1894 (případ ve Všechromech).

Je to smutný případ a zůstane to podivný a nevysvětlený snad moment z historie rakouských úřadů bezpečnostních a také úřadů soudních, kterak možna byla událost ona, která se přihodila ve *Všechromech*. Nebyla posud o ní zmínka učiněna ve sl. sněmu a myslím, že by nebylo vhodno, aby zasedání to se ukončilo, aniž by bylo na záležitosť tuto poukázáno. Událost ta jest, odpoví se mi, vyřízena výrokem soudu. Ale, velectění pánové, té bájce o **neodvislosti soudu** *za vlády nynější*, **za té vlády,** *která* **korrupcí soudní započala již roku 1884 za dob procesů socialistických** *a která v nich zdárně pokračuje* **v Čechách za regimu nynějšího pana místodržitele**, *této bájce o neodvislosti soudní dávno již nikdo nevěří.*

Vy víte, velectění pánové, čeho se onen případ týkal. Do tiché vesničky nedaleko Sázavy za večerního soumraku podzimního dne, v době, kdy náš rolník český

nejméně pomýšlí na to, zabývati se anarchistickými aneb jakýmikoliv jinými podvratnými myšlénkami, když má naplněnou stodolu, když do ní sváží poslední své obilí, poslední sklizeň, *v té době vysláni byli z policejního ředitelství pražského detektivové*, aby tam vypátrali pisatele dopisu, zaslaného *p. baronu* **Ringhofferovi.**

Že pan místodržitel měl starost o rodinu páně Ringhofferovu, ovšem chápu.

Za poměrů zcela pokojných zřízenci policie pražské ve spojení z lesními zřízenci velkostatku přijdou do osady, znepokojují celým svým zjevem osadníky, *neprohlásí se ani starostovi obecnímu ani jakémukoliv jinému kompetentnímu orgánu*, a afféra, jak známo, skončila **tragickou smrtí jednoho z úplně klidných občanů**, kteří jen v péči o svůj ohrožený majetek naproti cizím, v obci zcela neznámým lidem vydali se otázati se těchto, co oni v osadě chtějí a pohledávají a **soud hrozný čin, který se udál, prohlásil za beztrestný a pachatele jeho za nevinna.** *To, pánové, zůstane v análech soudnictví, v análech správy politické tohoto království na věky nezapomenutelno.*

Pánové, ten ubohý občan, který smrtí zaplatil, řekněme ono, jak se říká, nedorozumění, ten nedá se příčísti k turbulentním živlům, proti který́m *policie pražská za vedení pana místodržitele vystupuje při každém setkání se střelnou a sečnou zbraní*, to byl jeden ze zástupců onoho stavu, který své přirážky dle zemského rozpočtu správně platí a z nichž ti pánové, kteří vrahy k jeho zabití vyslali, jsou živi.

To byl prostý venkovský rolník, a pánové, skutečně myslím, že tomu mučenníku náleží veškerý náš soucit a že **výrok soudu, který vrahy jeho osvobodil**, *to volání krve nevinně prolité sahá ještě dál a výše nežli k onomu detektivu pražské policie*, že sahá **k intelektuelnímu původci této vraždy, k panu místodržiteli království českého.** (Veliký rozruch.) Tak jest, pánové!

Nejvyšší maršálek zemský (zvoní): Dovoluji si na to upozorniti, že nelze předhazovati někomu, že je intel-

lektuálním původcem vraždy, aniž by to bylo hrubou urážkou a za to volám poslance hr. Kounice k pořádku! (Bravo! Demonstrativní potlesk u Němců, velkostatkářů a některých Staročechů. Hlučný odpor na straně mladočeské.)

Posl. dr. **Pacák** (k Němcům): Co křičíte? Vždyť jste to loni po zavraždění Mrvy sami psali o Heroldovi?

Hlas: A místodržitelský list o mladočeských poslancích. (Všeobecný rozruch).

Posl. hr. dr. **Kounic** pokračuje: Velectění pánové! *Není to první případ, že* **policie tak jednala** *pod přísným impulsem a* **na rozkaz pana místodržitele.** Nebudiž mi to ve zlé vykládáno, že přičítám tento případ k ostatním, již dříve udavším se případům, že **přičítám krev** *ve Všechromech prolitou* **ke krvi, která prolita byla dříve již při afférách zde v Praze** *a při affárách hornických stávek* **na Kladně, v Nýřanech, v Mostě,** *že přičítám k tomu i tyoběti,* **které vyžádala sobě mstivost, persekuční manie pana místodržitele mezi ubožáky na Borech, z nichž mnozí neopustí trestnici na Borech než jako mrtvoly.** (Pohnutí.)

Pánové, abych skončil s panem místodržitelem, on může se těšiti jednou útěchou: *že byli v této zemi vládci, kteří byli ještě více nenáviděni.* On není jeden z těch nejnáviděnějších, poněvadž pocity, které jednání a vláda pana místodržitele v nás a národu českém vzbuzují, jen z polovice mohou se nazvati pocity nenávisti. Jak nazývá se druhá polovice těchto pocitů, to přenechám Vám, velectění pánové, k uvážení. (Hlas: útrpnost!)

Jeho Exellence hrabě **Fr. Thun** uznal druhého dne (13. února 1895) za vhodné odpověditi především na řeč dra. Edv. Grégra delším výkladem, v němž naznačil konečně netoliko jaksi politický svůj program, nýbrž vytknul také zcela přesně i upřímně **některé skutky své úřední činnosti,** o nichž nebylo do té doby úplně jasno, náležejí-li na účet jeho nebo na účet někoho jiného.

Že mluvil i tentokráte **německy,** netřeba snad zvlášť ani dokládati.

Především pravil, že pokládal by za chybu odpovídati na útoky proti jeho osobě, poněvadž jest sobě vědom, že není ve sněmu jako osoba, nýbrž *jako zástupce vlády*. Na to pokračoval:

»Povolán jakožto místodržitel císařův do království českého důvěrou panovníkovou na toto místo, **považuji za svou povinnost** *upevňovati a posilňovati v této zemi* **rakouské smýšlení**, jež až dosud vždy živě bylo pociťováno. (Bravo!) Považuji za svou povinnost jakožto **místodržitel Jeho Veličenstva**, *abych všechno svoje chtění a umění zasadil za blaho a zdar této země ve všech oborech* (Bravo!), v oboru hmotného tvoření, v oboru duchovní kultury, a nebude oboru, jenž se týká blaha této země, abych nepokládal za svou povinnost, podporovati jej se stejnou přízní a účastenstvím a vynasnažil se dostáti svému úkolu i v tomto ohledu. Mým úkolem jest dále v zemi tak vysoce vyvinuté, kde hospodářské a duševní činnosti je tolik, zachovávat klid a pořádek, *vystupovat proti všem živlům, kteří tento pořádek ohrožují na škodu země, na škodu jeho obyvatelů.«* (Bravo!)

Po té vyslovil své hluboké politování nad tím, »že v této zemi jisté proudy nabyly převahy, že nastala jakási *zdivočilost* (Oho! Bravo! Potlesk.), jež se stala povážlivou«, a na kterou upozornil již před dvěma léty, když poslanec Janda vyslovil »závěrečnou větu, která prý **rakouský cit** *co nejkrutěji urazila.«* Varoval již tehdá *»před takovouto* **mluvou** — a dnes dvě léta po té, musí prý každý věrný syn této země s bolestí pociťovati, že tohoto varovného hlasu nebylo uposlechnuto, že tento varovný hlas ještě dnes možno považovati za volání bez ohlasu«.

Ze slov těch jest zřejmo, že hrabě Fr. Thun, jako c. k. místodržící nevytýkal oposičním poslancům *žádných nezákonných skutků*, nýbrž — **mluvu**, tedy **slova**, jež *byli ve sněmu pronesli*, a jimiž prý byl uražen *»rakouský cit«*.

Nechť pojímáme a vykládáme slova páně místodržitelova se stanoviska ústavního sebe přísněji v neprospěch oposice, vždy musíme položiti důraz na to, že každý poslanec má nejen právo, ale i **povinnost** mluviti,

jak mu politické přesvědčení jeho káže a že slova jeho podlehají toliko kázni sněmovního řádu.

Jeho Excellence pravil, že prý byl slovy ve sněmovně pronešenými uražen »rakouský cit«. Dobře! Je-li Jeho Excellence nebo kdožkoli jiný patriotem *rakouským,* má právo uraženého citu rakouského se ujmouti.

Než při tom nesmíme spustiti se zřetele, jak nesčetněkráte byl v parlamentě vídeňském i v českém sněmu *uražen* **cit český**, aniž by se ho byl některý z předchůdců Jeho Excellence pana místodržitele ujal.

Slovo pronesené ve sněmovně, byť sebe ostřejší, a vládě neb oposici nebo kterékoli straně sebe nepříjemnější, *jest nedotknutelné* a může býti odraženo neb oslabeno *protislovem* nebo *protidůvodem.*

Podařilo-li se to J. Exc. hraběti Thunovi, nechceme vůbec ani zkoumati, poněvadž na tom nezáleží, a obracíme zřetel svůj *k jádru* další jeho řeči.

Poukázav k tomu, že přes varovný hlas jeho pronešený byly den před tím opět řeči, *»jež rakouský cit nejkrutěji urážejí«.* Především zbudila prý u Jeho Excellence tento pocit řeč dra. Grégra. Pan místodržící pokládal řeč tu »za výron *přesvědčení*«, jehož co nejvíce lituje a prohlásil, že není žádné pochybnosti, **»že tato řeč nesrovnává se s názorem lidu českého.«**

Nám prostým občanům, kterýmž jde pouze o kritiku úřadní činnosti J. Excellence pana místodržitele přísně v mezích zákona z doby absolutismu, ani ve snu nenapadá zkoumati, má-li či nemá-li J. Excellence pravdu. Nejsouce chráněni imunitou jako poslanci, nesmíme vysloviti ani svého souhlasu s některým místem kterékoli řeči sněmovní, v které by mohl c. k. trestní soud shledati jakýkoli delikt, abychom se nedopustili schvalování nezákonných skutků.

Z té příčiny raději se jakékoli kritice s úctyhodnou reverencí vyhneme a spokojíme několika slovy, jak asi bychom se v takovémto případu (čehož nás Prozřetelnost zajisté moudře uchrání) zachovali sami.

My bychom se ani rázu, aniž možných, ať již skutečných nebo jen domnělých *oposičních řečí* buď ani slovem nedotkli, nebo bychom řečníkům ještě poděkovali, že pod záštitou imunity pronesli řeči, jež nám dávají do rukou vítanou vítěznou zbraň proti samé oposici, obzvláště kdybychom byli přesvědčeni, že řeči ty nejsou ohlasem smýšlení lidu, neboli jinými slovy: že jsou pouze rhetoricky vyšňořené smyšlénky.

»Pánové!« řekli bychom prostě a upřímně. »Co nám byl právě pan dr. Grégr tak ohnivě a vášnivě předeklaklamoval, zdá se býti o prvním poslechnutí řeč, čelící k rozčilení, rozvášnění a pobouření klidných, moudrých a uvědomělých davů; ale v podstatě není ničím, nežli řadou oratorických bublinek, jež se vesměs rozprsknou, jakmile na ně padne třeba jen jediný paprsek slunce všech sluncí — pravdy.

Neboť vše, cožkoli byl pan dr. Grégr vůbec pronesl, nezakládá se na pravdě, a já — opakuji s důrazem — *já* podám toho nezvratné důkazy.«

Takovými asi slovy zahájili bychom svou řeč a pokusili bychom se pak přesvědčivě vyvrátiti každou závažnější větu.

»Především,« řekli bychom, »*není pravda*, že naše hospodářství zemské dostalo se do nějakých smutných konců, a ještě méně jest pravda, že zavinil to nynější státní systém. Naopak, zemské finance v Čechách, jak mohu číslicemi nezvratně dokázati, nalézají se ve vzorném pořádku, a to právě jen — následkem nynějšího systému státního, kterýž na království českém ničeho nežádá a nikdy nežádal, cožkoli by krásné a kvetoucí zemi té, jedné z nejbohatších, nejspokojenějších, nejklidnějších mohlo býti vůbec jen proti mysli.

Všechny berně, jež odvádí království české, nestačí ani k uhražení správy zemské, a říše rakousko-uherská, vlastně některé její země uhražují dobrovolně deficit země české jedině k tomu cíli, aby obyvatelstvo Čech — ať Češi nebo Němci — neměli nejnepatrnější záminky ku stížnosti nebo třeba jen k pouhému stesku.

Jaký účinek může tudíž míti na sám lid v Čechách smělý oratorský pokus dra Grégra? Nedojdeť ohlasu ani v palácích, ani domech měšťanstva, ba ani v chýžích chudiny a musí zcela přirozeně vyzníti na prázdno jako každá rafinovaná osnova tendenčně zkomolených fakt a každá nepravda vůbec.

A totéž, co jsem pověděl a co mohu nezvratně dokázati o přítomnosti, lze také dokázati o všem ostatním, co byl dr. Grégr uvedl z historie.

On si totiž, abych se vyslovil několika slovy, dějiny české tendenčně upravil.

Není totiž pravda, že národ český připojil se dobrovolně k ostatním zemím rakouským, jako není pravda, že brzo na to byly více než dvě třetiny českého národa nějakými žoldnéři pobity a bohaté i kvetoucí království v poušť a spáleniště obráceno.

Dr. Grégr prohlásil tvrzení své za historické faktum; ale faktum to jest fiktivní a existuje pouze v ohnivé fantasii oposičního řečníka, který chce stůj co stůj oponovat.

Také není pravda, že byla v Čechách nějaká šlechta vyhubena, že některý šlechtic zhynul mečem katovým nebo byl vyhnán do ciziny, kde bídně zahynul atd., o čem všem možno se v kterémkoli díle dějepisném přesvědčiti.

A táže-li se dr. Grégr: »Nemá-liž býti pro národ český žádného vykoupení, žádného osvobození atd.? odpovídám prostě: Jakého osvobozování? Jakého vykupování? *Národ český jest již dávno vykoupen a vysvobozen*, čehož nezvratným důkazem jest okolnost, že po celou řadu let nebylo přineseno žádné oprávněné stížnosti, která by nebývala okamžitě vyřízena k úplnému uspokojení stěžujícího si jednotlivce nebo celého národa.

Z těchto příčin jsem přesvědčen, že řeči takového druhu, jako byl pronesl dr. Grégr, postrádajíce podstaty a nezakládajíce se na žádných faktech, nemohou míti šťastný lid v zemích koruny české pražádného účinku a proto možno přes ně přejíti zcela klidně a bezstarostně k dennímu pořádku.«

V tomto smyslu nebo správněji řečeno *tímto způsobem* asi pokusili bychom se (kdybychom totiž mohli vše také dokázati) vyvrátiti netoliko řeč dra Grégra, ale každou významnější řeč kteréhokoli jiného oposičního poslance, aby konečně každý nepředpojatý člen národa českého nabyl naprostého přesvědčení, že *oposice — nemá pravdu.*

Možná, že bychom snad takovouto taktikou nepochodili. Ale buďsi! Nám, upřímně pověděno, nešlo by o nic jiného než — *o pravdu,* a kdybychom ani přesvědčivým důkazem pravdy ničeho nezmohli, zůstavili bychom parlament jeho osudu a přenechali funkci svou jinému.

Naznačené námi taktiky oproti oposici nebylo však užito v celém zasedání sněmu českého ani od žádného poslance *neoposičního,* což zdá se zřejmě nasvědčovati, že taktika naše jest nepraktická a proto ji také nikomu vůbec ani neodporučujeme.

Než vraťme se zase k řeči J. Exc. hraběte Fr. Thuna!

Chvíli nasloucháno *německému* výkladu jeho klidně; ale po té rozburácela se ve sněmovně bouře, o níž jsme se byli již dle stenografických zápisků zmínili.

Hrabě Fr. Thun setrval však tentokráte na svém místě a přes to, že byl i později často a bouřlivě přerušován, německou řeč svou dokončil.

Pokračuje v polemice proti řeči dra. Edv. Grégra, pravil hr. **Thun** dále: Zlíbilo se mu (dru. Edv. Grégrovi totiž) odůvodniti tvrzení své tím, že nazval utvoření mocnářství rakouského nahodilým, poněvadž císař František I. roku 1804 přijal titul císaře rakouského (Nepokoj, volání: **Česky mluvit!**), čímž dal však jen výraz pojmu Rakouska, jakož se bylo již od staletí vytvořilo, spojitosti to všech států a zemí, zcelených pod slavným žezlem Jeho Veličenstva. (Velkostatkáři a Němci: Bravo! Nepokoj. **Česky mluvit!**) Dr. Grégr se dále odvážil k výčitce, že mládež ve školách této země (Nepokoj. **Česky mluvit!!**) vychovává se po rakousku. (Němci: Bravo!) Činil proto výtku, že se *v této zemi* (Hlasy! **V království**! Nepokoj. **Česky mluvit!**) nepěstuje **české vlastenectví** na rozdíl od ra-

kouského. Nesvědomitým byl by každý učitel (Nepokoj. **Česky!**), nesvědomitým byl by každý člen úřadu některého, který by vychovával mládež ve smyslu a po přání dr. Grégra. (Němci a velkostatkáři tleskají: Bravo!) Praví-li dr. Grégr, že radikální živlové rostou (Nepokoj. Česky!), musím pohříchu mu dáti za pravdu. Ale dávno-liž to, když se zde takové **paličské řeči** vedou. (Němci a velkostatkáři tleskají.)

Takové řeči mohou býti promluveny jen pod záštitou nedotknutelnosti poslanecké, **ony se blíží velezrádě.** (Němci a velkostatkáři tleskají.) Zásady takových řečí vnášeti v lid, to vede ku smutným zjevům (Hluk. Odpor. **Česky mluvit!**), jakých jsme zde ve sněmu zažili. **Následkem takovýchto řečí byl vyminečný stav.** Názory řečmi těmi v massy vržené vedly je ku výtržnostem, jichž my všickni hluboce želíme, kteréž ale jinak uklizeny býti nemohly **než stavem výminečným.** (Šlechta a Němci volají »Bravo«!)

Vyčítá se mi tento **výminečný stav.** Ano, pánové, **já tento výminečný stav navrhl!** (Sensace. Hlasy: *To víme!*) **Nelitoval jsem posud ani na chvilku, že jsem návrh ten učinil.** *Znaje poměry, pokládal jsem to za jediný prostředek, abych zjednal pořádek. Učinil jsem vládě návrh ten po dlouhých úvahách, po dlouhých poradách,* neboť taková věc žádá zralého uvážení . . . A rovněž tak zralého uvážení zapotřebí jest ku jeho zrušení. (Odpor a nepokoj na lavicích svobodomyslných poslanců). Neboť výminečný stav měl dvojí úlohu: (Nepokoj) jednak aby stavil nepřístojné zjevy, jednak jako opatření preventivní.«

(Za stálého hluku a odporu svobodomyslných poslanců, pro který nebylo řečníku, diktujícímu řeč svou přímo stenografům, ve sněmovně rozumět, hájil J. Exc. pan místodržitel vedení správy veřejné **po dobu stavu výminečného.**)

»*Volně pohybuje se každý občan,* který přeje si pokoj a pořádek (Bravo!), **volný** je obchod, **svobodná** *je věda,* **svobodno je mluviti na všech stranách,** jestliže řeč pohybuje se uvnitř hranic, zákonem vykázaných. **Já vý-**

minečný stav *pokládám zároveň za stav ochranný* pro všecky mírumilovné občany (Bravo! Veliký nepokoj a odpor) a já nijak nepochybuji, že **veliká část obyvatelstva této země, že veliká, ne-li převážná část obyvatelstva ve výminečném obvodu,** nikoliv sice hlasitě, ale ve svém nitru **s vděčností tato opatření uznává**, v nichž **jediné** *možná je* **pravá svoboda** (Hlučný odpor. Volání: **Krásná svoboda!«** — Bravo! u Němců a velkostatkářů), neboť kdyby této ochrany byli zbaveni, vydáni byli by bezuzdnosti a terrorismu. (Bravo i hlučný odpor, veliký nepokoj v celé sněmovně.) Potlačen musí býti převrat a pobuřování a jestliže, jak se to také řeklo, byly při tom zničeny existence, pak, pánové, nikdo toho nelituje více, než já. (Hlučný odpor.) Jest to smutným důsledkem vámi způsobeným. (Odpor, dlouhotrvající nepokoj, volání »Bravo!« u Němců a velkostatkářů.)

Zodpovědnost nespadá v případu tom na trestajícího, nýbrž na svůdce. (Hlučný odpor.) Spadá na toho, kdož řečmi, jež pronesl, orgány, jež vydává — a nevyjímám tu největší orgán země — přispěl k rozpoutání vášní, a často — — —«

(Další slova místodržitelova zanikala v bouřlivém odporu a hluku, jenž v tom okamžení vznikl. Hlasy: Jen ať se stydí!)

Místodržitel hr. **Fr. Thun** po chvíli pokračoval: »Udržení pořádku v zemi vyžaduje pevné ruky (Volání na mladočeských lavicích: Oho! Tak, tak!) **a já tuto pevnou ruku tak dlouho budu osvědčovati,** dokud důvěra císařova mi velí, abych na tomto místě setrval, a *sice s pevným úmyslem neustoupiti*, poněvadž jest to nutným k ochraně země, k ochraně klidu obyvatelstva.

(Bouřlivý, dlouhotrvající odpor u poslanců národní strany svobodomyslné. Němci a velkostatkáři volají: Bravo! Hlas: Takhle mluví místodržitel!)

A bylo-li mi předhazováno, že *vykonávám nepříslušný vliv*, že vůbec mám nějaký **vliv na soudy**, odmítám tuto předhůzku nezodpovědnou. Čest rakouského stavu soudcovského trpěla by, kdyby stal se jen pokus vykonávání

vlivu takového. Pokus takový po mém zdání byl by úplně zbytečný, neboť stav tento ovládán jest citem pro právo a zákon, a nikdo nepotřebuje vliv naň vykonávati; rozsudek jest závislý na skutku a ustanoveních zákona, ty jsou jediným měřítkem pro nesesaditelný stav soudcovský, pro zákonného soudce vědomého sobě úplně své zodpovědnosti. (Oho! Různé projevy.) Nemohl bych zemi tuto říditi, kdybych se neopíral o spolehlivé úřadnictvo, kteréž plní svou povinnost se sebezapřením.

Stane-li se tu a tam **chyba** v rozhodnutí (Oho!) — otázal bych se, pánové, odporujícího, zda vědomí jeho jest tak čisté, že nebyl by se nikdy dopustil chyby — stane-li se někdy snad chyba taková, pravím snad, spočívá to v lidském organismu, avšak není záležitosti ani podání, jež nebylo by předmětem zralé úvahy se strany vyšších instancí. Co pravil jsem všeobecně o úřadnictvu, *vztahovalo se hlavně* **na zdejší policii** (Smích.) — nesmějte se, pánové, já jsem vaše řeči vyslechl bez přerušování — a chci se zmíniti o této policii, která zde, v území výminečného stavu koná těžký úkol.

Místodržitel chválí policii (Hlasy: Tu my známe), pravě, že řízena jest úřadníkem, který úlohu svou pojímá ve vyšším smyslu a že jemu sluší děkovati, že zavládl zde klid.

»Tím dospěl jsem k závěrku svých poznámek, k nimž přiměly mne řeči členů strany mladočeské. Zabýval jsem se hlavně řečí dra Grégra, poněvadž právě jemu přiznávám význam v celém tomto hnutí. Důvěrou slavného sněmu stal se přísedícím zemského výboru království českého a při nadání jeho, jakož i při postavení, jež zaujímá, jest přirozeno, že v prvé řadě bylo mi zabývati se jeho řečmi; pokud a jak dalece názory, které včera vyslovil . . . (Prudký nepokoj ve sněmovně.)

Místodržitel žádá, aby nebyl vyrušován, a pokračuje: Jak dalece názory jeho (dra E. Grégra) jsou názory také všech ostatních pánů této strany, musím přenechati jim.

Dr. **Šíl** volá: *Jsou jimi!*

Místodržitel: Byl jsem připraven na tuto poznámku. Přál bych si vřele, aby také na vaší straně objevily se již jakési odstiny a mám za to, že bylo by to na prospěch celku. A nelze-li snad prozatím veřejně přiznati objevování se úkazů takových, které vystupují jako vzdálené svítání, přece ani mne, ani velký počet členů tohoto slavného sněmu nezbavíte přesvědčení, že jsou skutečně, bohu díky! odstiny v této straně.

Jsem také pevně přesvědčen, že různost názorů zavládla i mezi přívrženci vašimi v zemi. Čím silnější počtem ona část jich, která radikálním proudům položiti chce meze, tím znatelnější budou účinky proudu toho v zemi a považoval bych za světelný paprsek do budoucna, kdyby vliv těchto pánů vzrostl.

Bylo by pro mne velice lákavým, odpověděti též na řeč poslance hr. *Kounice.* Neučiním toho, pánové! (Němci volají: Bravo!) Však bezděčně vzpomínám velkých zásluh rakouského státníka, rakouského kancléře kníž. Kounice, jenž v nejhorších dobách byl pilířem monarchie, abych mohl ducha tohoto slavného muže vyvolat z hrobu a mohl mu předložit uctivou žádost, aby sám odpověděl svému jmenovci. (Bravo! Potlesk.) Spěchám, abych skončil. **Pokud Jeho Veličenstvo císař bude tak milostiv, aby mi nařídil, bych na tomto místě vytrval, tedy vytrvám.**

Naleznete a musíte uznati ve mně vždy poctivou snahu, abych pečoval a působil pro blaho této země a rovněž **naleznete ve mně vždy protivníka všech radikálních,** všech podvratných snah. Nesen vědomím, že mi svěřen tento úkol, abych zaujímal toto místo: budu si však také vědom, že všichni ti, jimž skutečně leží na srdci blaho této země, kdož si přejí klid a pořádek v zemi, stojí na mé straně a budou mne v mém podniku podporovat. (Potlesk. Pochvala.)

Po hraběti Fr. *Thunovi* uděleno slovo dru **Kramářovi,** z jehož řeči vyjímáme pouze místa, týkající se J. Exc. hraběte *Fr. Thuna.*

Zmíniv se o výroku hraběte Palffyho, že svobodomyslní poslanci podkopávají prý v Čechách všecku auto-

ritu, pravil: »Tu bych se tázal, jakou autoritu hrabě Palffy myslí? Mně se zdá, *že měl na mysli* **autoritu Jeho Exc. pana místodržitele** . . . Dnes pan místodržitel jednání své hájil, a já ani v nejmenším nemeškám doznati, že hájil je s plným vědomím, co koná *a že za to převzal všecku zodpovědnost.* To musím uznat a uznávám. Ale mně se zdá, že tomu, o čem on pravil, že jest jeho cílem a tím, za čím spěje: totiž získání sympatií tak zvaných rakouských, jak on se vyjádřil — *tomu* že řeč jeho neposloužila. Mně se zdá, že **takovým způsobem**, *jakým mluvil J. Exc. pan místodržitel,* sympatie ty se nezískají.

Především proto, že jest *přímo hříchem*, činiti rozdíl mezi tím, co my chceme a mezi tím, co on nazývá »rakouským«. Říká-li on, že by litoval, aby takové názory, jaké máme, přenášely se z naší strany mezi naši mládež, tu konečně zůstane při pouhém jeho litování, neboť naše mládež bude jako my. *Naše mládež nezná nijakého jiného vlasteneckého citu* **nežli citu českého**, věrnost zemím koruny české, poněvadž ví, že nesmí se uměle vyvolávati rozpor mezi korunou českou a říší, poněvadž ví, že **Rakousko bez těchto zemí koruny české nebylo by ničím a nebude.**

Tak uměle vyvíjeti tento kontrast, tak uměle činiti ten rozdíl mezi vlastenectvím k celku říše a věrnosti k naší koruně české **není úkolem českého místodržitele**, který sám se nazývá náměstkem Jeho Veličenstva krále a císaře. (Hlas: **On jen ,císaře!**)

V té příčině myslím, že J. Exc. pan místodržitel postavil se na trochu **podivné stanovisko**, a věřte, pánové, kteří jste *mu* na oné straně tleskali, že jest *docela zbytečno*, aby nám J. Exc. říkala, že blaho zemí koruny české závisí od celku. To my také víme a není to tak nová pravda, že — přináležíme-li k celku, — snášíme s ním jeho neštěstí i štěstí. Avšak my také víme, že **fundamentem tohoto celku jest toto království české** *a že* **od zdaru** *tohoto království českého* snad ještě více závisí zdar celé říše nežli naopak. A proto myslím, že *věci*, kterou chtěl hájiti, *pan místodržitel* neposloužil, když mluvil

tak, jak jsme byli slyšeli. Je to řeč velmi povážlivá, když se takovéto rozdělování, které aspoň s jeho stanoviska neměl dělati, do lidu vráží; je to poněkud nespravedlivé. (Dr. *Pacák:* **On je slepý; on jiný nebude!**)

Pokud já sledoval řeči našich řečníků, musím vyznati, že *z nich vysvítalo něco jiného.* Já aspoň vystihl, že naši řečníci — i když mluvili nejostřeji — vždycky snažili se mluviti o věrnosti k tomu, který nosí korunu svatováclavskou. To pak není správné, když přijde **náměstek Jeho Veličenstva** a mluví s námi **takovým** *způsobem.* (Dr. Pacák: To je **surovost!**)

Nyní budete mluviti o tom, že při řeči Jeho Excellence hleděno s naší strany *zameziti,* **aby zde mluvil německy.** O tom, pánové, můžete vy míti názor jakýkoli a vy jste názoru tomu také dávali hlasitě průchod — toť vaše právo. Ale jen něco mi řekněte!

To přece musí každý uznati, že *nejmírnější požadavek,* jejž můžeme činiti, jest, **aby náměstek Jeho Veličenstva krále v této zemi znal jazyk valné většiny jejího obyvatelstva!** (Hlasy: Tak jest! — **Vždyť nám to sliboval!**)

Kdyby náměstek Jeho Veličenstva v tomto království jevil k tomuto lidu zvláštní lásku, snad bychom dovedli odpustiti a zapomenouti, že nevyzná se v jeho jazyku, poněvadž by měl k němu srdce. (Hlas: *On ho nemá!*) Ale když **náměstek Jeho Veličenstva krále nezná nic jiného, nežli pronásledovati ty, kteří tento národ representují, když nezná nic jiného, nežli zášť a nenávisť k této straně,** *která jest nyní stranou vedoucí v tomto národu,* potom se nedivte, že takovým způsobem **projevuje se nelibost** k Jeho Excellenci panu **místodržiteli a náměstku Jeho Veličenstva, který se česky posud nenaučil.** (Dr. *Koldinský:* Vždyť to byla řeč připravená! Té se mohl naučiti.)

Stál jsem mezi pány, kteří projevovali nahlas souhlas s vývody Jeho Excellence pana místodržitele a zejména jsem postřehl, jakou radost měli němečtí naši krajané, když Jeho Excellence mluvila o nás *takovým* způsobem. Já tomu velice dobře rozumím. Vždyť jest to

velmi příjemné pro **německé uši** slyšeti, jak hrozno bylo v Praze, tak že tu skutečně ti nešťastní, pořádku milovní a dobří občané — »musili« býti chráněni výminečným stavem.

Znám dojista v mnohých věcech zachovati vážnost; dovedu o vážných věcech mluviti vážně; ale když se mi řekne, že **to v Praze bez policajtů revolvery ozbrojených** nešlo — tu, odpusťte! — na to se odpovídá *pouze* **smíchem.** — — —

S takovými věcmi nám nechoďte! Z nás nikdo nezapírá, že staly se věci, jež konečně každá vládní autorita má právo potlačiti a trestati. My toho nepopíráme a jde jen o to, jak daleko má se ta represse díti. (Hlas: Jen až tam, kam sahá zákon!) Předčítal-li nám Jeho Excellence dáta k tomu cíli, aby bylo zřejmo, jak jest krásně ve výminečném stavu, co máme ještě schůzí a spolků (Dr. Brzorád: Čvančaráků!), není žádné pochybnosti, že spolky ovšem ještě jsou; **ale Jeho Excellence nemá se čím chlubiti,** *že ani těch ještě nerozpustila.* Toho přece, i kdyby sebe větší počet cifer vytknul, nepopře, že *hlavní práva* — aspoň pro českou většinu tohoto hlavního města a pro jeho okolí — *skutečně jsou suspendována.*

O celé zemi mluviti nebudu, poněvadž se jedná o výminečný stav; ale to patří do jiné kategorie — **do výtečné kvalifikace úředníků pana hraběte Thuna.**

Myslí-li to pan hrabě Thun docela do opravdy, věří-li tomu sám, že byly v Praze poměry tak hrozné, že nedalo se tomu odpomoci jinak, nežli výminečným stavem, nemám práva pochybovati o jeho přesvědčení a musím se skloniti. Ale vím, že v celé Praze — mimo ty, kteří chtějí, aby to tak strašně vypadalo — (a proto páni Němci tak tleskali) — *živá duše tomu nevěří,* že snad ani sám pan hrabě Thun si nemyslí, že mezi naší českou většinou v Praze jsou všichni tak odbojného smýšlení, jak on nás líčí. Možná, že jsou tu také klidní občané, kteří patří do oněch kategorií a odstínů, jež on tak vítá. Ale já jsem přesvědčen, že i mezi těmi odstíny občanů pražských nenalezne souhlasu s tím, co řekl: že bylo

totiž v Praze tak hrozno, že bylo potřebí výminečného stavu. To jsou ostatně věci, o nichž nebudu déle rozpřádati řeč.

Co se zde tak velikého stalo?

Nechci to opakovati. Nevím, chce-li nám Jeho Excellence klásti za vinu, že byla zde položena celá řada pum, které tak pravidelně — *nevybuchovaly* a které byly tak výtečně zařízeny, aby se policistovi — když je zvedne — pranic nestalo... Nevím, myslil-li Jeho Excellence vše to; ale myslí-li, že výminečný stav býti musí — budiž! Ale ať si to také pan místodržitel rozmyslí, až jej bude vyzdvihovati.

Jedno však mu přece ještě řeknu. Myslí-li Jeho Excellence pan místodržitel, že *tomu*, co pokládá zde za své povolání — pěstění onoho vlastenectví, o němž mluvil totiž — výminečným stavem pomohl a pomáhá, velice se klame.

Než, ještě něco jiného!

Pan místodržitel chválil své hejtmany, své úředníky a chválil zejména svou policii. Pánové! Že *chválil svou policii*, tomu se nedivím, poněvadž to sami všichni víme a doznáváme, **že v žádné správě státní nemá policie tolik co dělat, jako zrovna v tom oddílu, jehož představeným jest pan hrabě Thun.**

To rozumí se samo sebou, poněvadž pan **hrabě Thun** *hledá v tom jistou forci*, aby **vládl** tak zvanou **železnou rukou**, o které dnes s takovou hrdostí mluvil.

Nemáme ničeho proti tomu; ale Jeho Excellence musí nám prominouti, *abychom měli malou pochybnost o tom, co řekl* **o stavu soudcovském.**

O těch věcech jest nesnadno mluviti; ale kdo věci, které se zde děly, prodělal, *kdo viděl* **jich následky u jistých osob soudcovských — jich povyšování a jich postavení** *nebude věřiti, že ten stav* **soudcovský jest tak svobodný ve svém rozhodování**, jak chtěl ujišťovati Jeho Excellence pan místodržitel. (Hlas: Ty telefony!)

Že naleznou se i mezi *soudcovským stavem* **pevné charaktery, které se nedají terrorisovati**, jest bohudíky pravda. Ale vyplatí-li se jim to, jest jiná otázka. (Tak jest!)

Dobře tedy! *Pan* **místodržitel** *slíbil*, že **bude proti nám vládnouti** *dále tou* **pevnou a nezdolnou rukou, o které zde mluvil a kterou se tak chlubil.** My to s klidem béřeme na vědomí a na druhé straně mu řekneme, že my nemůžeme jinak, nežli vésti ten boj proti němu dále. Beze všeho chlubení se a beze vší domýšlivosti můžeme tolik říci, že víme, že **v boji tom bude za námi lid a že v boji, kde stojí veškeren český lid proti jednotlivci, nemůže býti o tom pochybnosti, kdo zvítězí . . .«**

Po dru. Kramářovi uděleno slovo princi **Lobkovicovi**, z jehož řeči citujeme pouze závěrečný passus, týkající se hraběte Fr. Thuna.

»Ve včerejší schůzi,« pravil řečník, »byli jsme svědky neslýchaných útoků na osobu místodržitele J. E. hraběte Thuna. Zejména z úst dra. Grégra a hr. Kounice. Byly to neslyšené dosud urážky osoby, která Jeho Veličenstvem dosazena byla za zástupce vznešené osoby panovníkovy, byly to urážky muže, o němž každý, kdo poněkud blíže jej seznal, doznati musí, s jakou spravedlností a obětavostí spravuje těžký úřad svůj a jak srdce jeho tluče pro vlasť, toto království a jeho lid. A toto přesvědčení nemáme jenom my, kollegové bývalí hr. Thuna jako poslance, ale já slyšel je pronášeti i od mužů, jichž smýšlení politické jest zcela jiné. Jménem strany naší prohlašuji tedy, že projevy včera zde učiněné, na jichž odmítnutí není arci parlamentního výrazu, v nás vzbudily hluboké pohoršení. A J. E. pana místodržitele ujišťujeme nadále svou důvěrou a prosíme jej, aby v práci své i dál stejně ku blahu obou národností v této zemi pracoval. (Hlučný souhlas mezi poslanci velkostatkářskými.)

Po té učinil hrabě *Kolovrat* návrh na konec debaty, kterýž také přijat. K řeči dostali se tudíž již jen generální řečníci dr. Herold a poslanec Scharschmidt.

Z řeči dra. **Herolda** vyjímáme:

»Jsme na sklonku nejen této generální debaty, ale i na sklonku letošního sněmování — a tu by bylo zcela přirozeno, kdyby řečníci jednotlivých stran poněkud se ohlédli dříve po uplynulé minulosti a klidným způsobem uvažovali, co se po šest let dálo a z toho vyvozovali důsledky pro další budoucnost a další své kroky. Přiznávám se (ačkoliv také můj temperament bývá za určitých okolností velmi živý), že jsem chtěl na sklonku této debaty sebrati ony body v debatě, které více méně znamenají spojitost, než ty, ve kterých se rozcházíme.

Ale, bohužel, události jsou mocnější než nejlepší úmysly člověka a **dnešní řeč pana místodržitele** a celý kolorit, který se kolem toho jevil, sotva je s to, aby v té věci zachoval člověk míru klidnosti, nestrannosti a objektivnosti, jaké by si sám přál. *Proto pokládám za prospěšné, abych se nejprvé zmínil* o panu **místodržiteli.**

Buďte ubezpečeni, že **nejde tu a nemůže jíti o osobu pana hr. Thuna,** *o osobu, která zastává úřad místodržitele v království českém.* Kdekoliv vyslovím jeho jméno, *jedná se mi o* **zástupce vlády,** o zástupce, který vládu v této zemi jménem nynější vlády vede.«

Po té vyložil řečník, že nesdílí náhled páně místodržitelův a prince Ferdinanda (kteří kladli ve svých řečích důraz na to, že hrabě Fr. Thun jako c. k. místodržící dosazen jest v úřad ten J. Veličenstvím císařem), nýbrž, že hr. Fr. Thun jest **zástupcem vlády** a J. V. císařem pouze v úřadě tom potvrzen. (Viz str. 107. tohoto spisu!) Na to poukázav k tomu, že hrabě Fr. Thun jako c. k. místodržící v království českém odpovídal na **české** řeči **německy,** pokračoval:

»Ať se pak nediví, *když rozpoutají se vášně.* Nejedná se tu o žádné porušení rovnoprávnosti! My jsme si toho vědomi, že **Jeho Excellence nebyl českého jazyka v té míře znalý, když nastoupil v úřad, aby mohl česky debatovati.** My zajisté jsme velmi skromni a nevytýkáme nikdy nikomu, kdo by měl užívati jazyka našeho podle svého rodu a podle svého smýšlení, když toho nečiní. *Úplnou rovnoprávnost* v té věci oběma jazykům zachováváme.

Ale když se od ***zástupce vlády*** *na sněmu království* ***českého*** *pronášejí výtky tak ostrého rázu, tak zrovna bodající,* ***jako to učinil dnes pan místodržitel, jenž na tyto výtky ode včírka se připravoval****: mohlo se očekávati, že aspoň tolik pozornosti věnuje velké většině obyvatelstva tohoto království a* ***že tato slova pronese v našem jazyku mateřském.*** (Souhlas.)

Vy, pánové se strany německé, když se volalo: »*Česky! česky!* jste se pozastavovali.

Avšak mám za to, že *neprávem.* Obraťme, pánové, jednou kartu. Když za oněch dob jste zde stáli proti místodržitelovi baronu Krausovi: *aby byl tak bar. Kraus* odpověděl na některé vaše výtky, *zaharašil svou šavlí a byl mluvil k vám* ***česky*** — jaký *spektákl byste byli způsobili* — (Výborně!) Vy, kteří jste způsobili jemu spektákl, že ani nemohl mluvit, jen proto, že byl v jisté věci jiného než vy náhledu. (Tak jest!)

Tolik, pokud se týče *formy* samotné. Avšak dvě věci *v řeči Jeho Excellence* — vlastně více je jich — se mne dotkly, poněvadž jsou směrodatnými.

Dvou věcí zcela klidně se dotknu. Rozeberou-li se ve své podstatě, **musí poučiti samotného pana místodržitele,** *že* **jeho dnešní řeč,** *která za zvláštních poměrů s tím určitějším ostrým pathosem byla pronesena,* **jest velkou politickou chybou.** Skoro bych řekl (prosím za odpuštění, není to zase žádná osobní urážka!), že *pan* **místodržitel učinil mnoho chyb za času svého úřadování** — *ale že se touto řečí rozloučil s tímto slavným sněmem a že tuto svou řeč voličstvu českému dal do návrhu pro budoucí volby,* **bylo nejkardinálnější chybou.** (Tak jest!)

Mluvil tak, jako by si byla nejradikálnější strana v Čechách řeč tu zrovna objednala! (Výborně! Potlesk.) **Mluvil** *proti radikalismu, ale* **mluvil tak, že se stal tím největším, nejvydatnějším a nejautoritativnějším podporovatelem veškerého radikálního hnutí.**

Pánové! Něco jiného jest, mluví-li poslanec (konečně každý poslanec, jako zástupce lidu, má jistou volnost force, s níž chce svá slova pronésti), *ale něco jiného jest,*

když mluví státník, zejména zástupce vlády, na takovém důležitém místě postavený. To cítila nejen strana naše, ale i Jeho Jasnost kníže Ferdinand Lobkovic, který (aniž by jmenoval p. hraběte Thuna — což já úplně pochopoval při jejich osobním přátelství) sám řekl větu, která na dnešní řeč pana místodržitele byla přímo ušita. Pravil: *»Vážný a veliký myslící státník musí míti a jeviti v takovém postavení* **snášelivost** *vůči opačným názorům!«* (Slyšte!) V té věci s knížetem Ferdinandem Lobkovicem úplně souhlasím.

Pan **místodržitel** zodpověděl dnes otázku, kterou jsem naň v poslední své řeči položil, *zda je pravda, co se praví v kuloirech parlamentu vídeňského, že on* ***jest původcem, fedrovatelem a udržovatelem výminečného stavu.*** Jeho Excellence pan *místodržitel* pokládal za prospěšné dnes prohlásiti ***s jakousi pýchou a sebevědomím,*** *ba řekl bych s hlubokým přesvědčením:* ***»Ano, já jsem navrhl výminečný stav pro Prahu a okolí!«***

Děkuji za tuto odpověď. Ctím a vážím si přímosti, poněvadž přímost vždy šlechtí muže v jakémkoliv postavení. *V této věci jest tedy jasno.* ***Touto přímou odpovědí pana místodržitele jest jasno*** — a Jeho Excellence přijme to snad docela loyalně, řeknu-li, *že* ***tím přeřízl pan místodržitel poslední nitku, kterou ještě mohl býti vázán k našemu národu.*** Jak jsem již předešle řekl, jak jsem o tom hluboce přesvědčen, *jak byl o tom zejména přesvědčen výminečný výbor ve Vídni, když zasedal ponejprv* a když ještě nerozhodoval pod následky koalice, jak o tom každý spravedlivý muž, *soudil-li na základě akt, přesvědčen býti musil:* ***výminečný stav pro královské hlavní město Prahu a okolí nebyl zákonně odůvodněn, i byl tudíž proti zákonu a proti právu na město toto uvalen.***

Pravím, **všichni** *byli o tom přesvědčeni.* Nerad cituji soukromá slova, proto také nebudu jmenovati *vynikajícího muže v dějinách rakouského parlamentarismu*, který byl členem výminečného výboru, a při stati, která byla čtena z novin, přišel ke mně vysloviti své podivení, *že se tato stat čte na důkaz, že obsahovala urážku Veličenstva!* Dotyčné číslo *bylo* skutečně **skonfiskováno** pro urážku Veličenstva; ale my

všichni, kteří jsme slyšeli onu stať, **neviděli jsme** *v tom ničeho, co by se v jakémkoliv způsobu* **osoby Veličenstva dotýkalo.**

Tehdá zástupce vlády, který to četl z výtahu, seděl mezi mnou a kol. Pacákem ve výminečném výboru. Nahlédl jsem do těch spisů a seznal jsem, proč se tato stať octla v aktech výminečného výboru. Pan dvorní rada měl připsánu při tomto článku, který jsme všichni četli a nic v něm nenalezli neslušného, poznámku: ***»Ist ironisch zu lesen«*** a *poněvadž to pan dvorní rada* ***ironicky čísti nedovedl a nepřečetl,*** *neviděl nikdo ovšem, že by v tom mohla býti nějaká urážka!* (Pohnutí.) ***A to bylo jedním takovým důležitým argumentem pro zavedení výminečného stavu.***

Když jsme se ponejprv sešli a když tehdejší ministrpresident hrabě *Taaffe* obyčejným svým způsobem *poukázal na velké kufry všelijakých hald spisů, dělaje posměšné vtipy,* seznali jsme, že se nemůže najíti nejen většina, *ale ani člověk vůbec,* který by na základě **tohoto** *předneseného materialu* (a jiného materialu tenkráte nebylo!) *mohl souditi o podstatnosti a oprávněnosti výminečného stavu.*

Avšak, pánové, to ještě není všechno. Material, který byl tehdáž parlamentu předložen, byl material teprve za **dva** nebo **tři měsíce** *později sebraný* — **a na základě jeho pan místodržitel navrhl vídeňské vládě zavedení výminečného stavu!** Ten material spočíval zajisté na velmi málo dokladech, *poněvadž všechny tyto dokumenty, které byly uvedeny,* **byly data pozdějšího!** (Slyšte!)

Uvádím to proto, poněvadž pan místodržitel pochopí, *proč* jsem jemu řekl předešle a *proč* to opakuji stále a stále, *že zavedení tohoto výminečného stavu pro hlavní město Prahu* **stalo se beze všeho důvodu, ano, že se stalo proti všemu zákonu** a *proč* pravím dále, že **on,** *když se přiznal,* že jest původcem tohoto opatření vládního, *tím nejvíce* **sobě** *uškodil v myslích národa českého.* (Tak jest!)

A ještě jednu věc pan *místodržitel* **neměl říci**: On, který dnes tak s emfasí řekl »ein freier Mann«! Pravil, že *všichni opravdu svobodomyslní lidé* v tomto hlavním městě

jsou vlastně spokojeni, že všichni svobody milovní lidé, kteří také chtějí míti pořádek, *jsou rádi*, **že je zaveden výminečný stav**, poněvadž je zaveden ne na zkrácení svobody, nýbrž na ochranu svobody jiných! Pánové, **bídná je to svoboda**, *která se musí* **chrániti násilnými prostředky**, a věc takto pronesená jen svědčí o tom, že **pojem o svobodě občanské není v těch kruzích, kde by měl nalézti nejvyšší ochrany, ještě náležitě pochopen**. (Výborně!)

Já jsem četl nedávno v jednom krajinském listu, prosím za odpuštění, možná, že jest to anekdota, *že Jeho Excellence pan místodržitel se v jisté společnosti české velmi interesoval o báseň, která se stala v posledních dnech v národě českém* a snad ve veškerém kulturním světě *přímo epochální*. Jeden z největších našich básníků, Svatopluk Čech, vydal písně, tak zv. *»Písně otroka«*, které přímo vytryskly ze srdce lidského a které v krátké době tří neděl vyšly v desíti vydáních.

Pan místodržitel interesoval prý se o tuto vysoce cennou a krásnou poesii, hlavně o vznešené myšlénky, a řekl, *jakmile budou přeloženy, že se s nimi seznámí*. Kéž by se již našel šťastný německý interpret, který by dovedl krásná slova Svatopluka Čecha s tou živostí ztlumočiti, *aby jim Jeho Excellence pan místodržitel náležitě porozuměl*. On by tam četl *mnoho poučného*, on by tam četl také *mnoho známého*, mnoho, *co se kolem nás nyní děje*, ačkoli děj těchto básní někde v exotické krajině se odehrává, ale co by tam také našel, jak básník dobře pochopil ty, kteří myslí, že *takové násilné opatření, jako jest výminečný stav, jest na ochranu svobody, a kteří ještě velebí, když něco podobného se stane*.

Odpusťte, snad se prohřeším na Svatopluku Čechovi a na kráse jeho básně, když zde v tomto parlamentu, kde neradi takovými věcmi se obíráme, s dovolením Jeho Jasnosti pana maršálka uvedu, *jak básník* — **ne místodržitel** (Veselost) — mluví o takových věcech. On mluví o různých druzích rabů a praví (čte):

Jiným otroctví tak vniklo
do všech žil a šlach,
že se hrbí dobrovolně,
by je šlapal vrah,
že se derou chtivě k němu,
dotknout se jen šatu lemu,
svábit na schýlené hlavy
pohled jeho pohrdavý,
sypat květy
noze, jež ty kopá skety,
zlíbat jeho stopy prach. (Výborně!)

Tak mluví básník *o podobných druzích rabů a snad také* **politiků**, *kteří za nějaký ten útržek nebo něco podobného líbají prach nohy, která do nich kopá.* (Výborně!) Že my, pánové, a národ český těmito raby a otroky nechceme býti, kdo by nám to zazlíval? Kdo by nám dále zazlíval, **že my v této věci otevřeně a volně**, *ať stojíme před kýmkoli,* **pravdu povíme,** jak cítíme? To věru jest nejkrásnější vlastností, byť i to nebylo diplomatické a byť i to nebylo také politické. (Výborně!)

Ale já musím na obranu obyvatelstva královského hlavního města Prahy říci, **že špatně jest pan místodržitel informován,** když má za to, že *obyvatelstvo* král. hlav. města Prahy **žádalo tuto jeho ochranu, politickou a vojenskou, naproti porušování svobody.** (Výborně!) *Naopak*, pražské obecní zastupitelstvo podalo petici, aby tato »ochrana« od jeho obyvatelstva byla odvrácena.

Velectění pánové! Jeho Excellence *pan místodržitel snad mluvil dnes v jisté vášnivosti*, která by se vysvětliti dala tím, že, jak praví, včera naň byl učiněn osobní útok, na který reagoval; *avšak to ho nezbavuje* **povinnosti,** *aby posuzoval poměry v tomto království* **objektivně** a aby byl přístupen skutečně náhledům jiných. On sám dnes řekl, že prý hledí, aby znovu nalézti mohl někdy nějaké spojky také s naší stranou — ovšem že prý jí ale v řečích našich nenašel. Snad jest to míněno tak, že mají se tyto spojky vztahovati na jisté konvencionalní formy, *snad na vzájemné komplimenty, které bychom my zde dělali jemu a on nám.*

Tím bychom věru ani o píď nepostoupili dále k vyjasnění domácích poměrů. (Tak jest!) My jsme slyšeli, pánové, dnes řeč, která obsahovala jistý *osobní kompliment;*

ale my, pánové, podobným řečem již se nedivíme, my se jen divíme ještě tomu, že *vy* nám se divíte, když my již do této formy, abych tak řekl, zvláštní úcty, ne osobní, nýbrž zvláštní úcty k jistému stavu, povolání, úřadu nemůžeme se vpraviti. Jestli, velectění pánové, nás dnes od našich přátel staročeských něco dělí (méně snad otázky politické, o těch se já nyní nezmiňuji), jest to celé století v nazírání na postavení našeho národa v této říši a mezi ostatními národy. (Výborně! Tak jest!)

My, pánové, račte odpustiti, *my se ale nemůžeme vmysliti do těch dob*, **kdy Čech nedovedl ničeho jiného, nežli se krčiti, nežli se plaziti**, kdy *Čech pokládal za velkou vymoženost, když se velký pán na něj usmál* — my se nemůžeme vmysliti do těch dob, kdy Čech to pokládal za politický »postup«, když se mu dostalo nějakého capartu. To jest ten celý rozdíl smýšlení a cítění, který jest mezi námi a mezi starší generací. Jako my nemůžeme činiti žádných výčitek, že ty brejle, kterými ona pohlížela na rozvoj událostí a věcí v Čechách, jsou docela jiné, tak prosím, mějte z toho radost, že my nyní na ten český národ poněkud jinak pohlížíme, než na něj pohlížel Balbín a jinak, než na něj pohlíželi Pelzel a ti, kteří při začátku vzkříšení národa našeho pracovali.

To byli muži, kteří vykonali tehdy velikou věc, když obírali se *pouhou literaturou*, když skládali verše, když hádali se o jisté gramatikální formy.

Bylo to tenkrát na svém místě, že rádi viděli, když veliký pán, kavalír, třebas byl národnosti jiné, k tomu lidu se sklonil a něco učinil pro český jazyk. Všechna čest a úcta před těmi muži, neb tak to musilo přirozeně býti na tehdejším stupni rozvoje. Ale děkujme, pánové, naší mladší generaci, že již na český národ s tohoto úzkého stanoviska nepohlíží, že my stojíme daleko výše, že *tisíceré a tisíceré myšlénky, které čerpáme z dějin všech národů, ze žíroucích dějin, ze žíroucího vývoje věci kolem nás, naplňují naši hruď*, že naplňují i naši mládež, náš dorost jinými nadějemi, nadějemi na splnění tužeb, **pro které mnohý pán s byrokratického stanoviska nemá porozumění.**

Hrdě dme se naše hruď, neboť víme, že **národ,** *prodchnutý myšlénkami moderního pokroku, velikou silou duševní a fysickou, velikou horlivostí v práci,* **stojí pevně, že mu na úsměvu a přízni nejmocnějšího z nejmocnějších pranic nemusí záležeti.** (Výborně! Potlesk.)

Jeho Exc. pan *místodržitel* tedy nesmí se diviti, že *my zcela jinak pohlížíme k jeho povolání v této zemi,* že zcela jinak posuzujeme běh těchto událostí a že nemůžeme ani připustiti, aby on se omlouval tím, že bylo výminečného stavu potřebí hlavně z té příčiny — prosím za odpuštění, nemohu citovati do slova, poněvadž stenografického protokolu ještě nemáme — *»že již byla zjevna na veřejnosti naši* **jistá zdivočelost mravů«** (»Verwilderung«) a že *zodpovědnost za to,* co následkem toho se stalo, *spadá prý* **na svůdce,** *kteří mládež nezkušenou svedli ať přímo, ať nepřímo, k činům proti zákonným, nesprávným a tím ji přivedli na dráhu jakési prý záhuby a zkázy*

Velectění pánové, když se dva hoši prou mezi sebou a když potom jeden druhému něco udělá a přijde maminka a začíná je napominat, jest to zvykem mládeže a tedy puerilním zvykem, že to jeden svádí na druhého a říká: »Ten začal, já nezačal.« A mně se zdá, že v politice tento puerilní zvyk jest školou. Slyšeli jsme od pp. řečníků s druhé strany: »Vy jste začali.« Pan **místodržitel** *nepřímo* — krátce a dobře — **obvinil naši stranu,** *že jest* to **ona,** která pak *zavdala dle jeho názoru příčinu* **k výminečnému stavu zdivočením naší mládeže atd.**

Velectění pánové! Pokládal bych to za malicherné, za směšné, abych stranu svou proti takovým výčitkám bránil, vždyť, pánové, jsem v té věci snad autorativní proto, poněvadž **podle úřadních názorů,** které byly v *»Prager Abendblattu«,* jsem **já byl příčinou vraždy,** která byla na Mrvovi spáchána.

Velectění pánové! Víme, že čerň tiskařská konečně má velkou volnost, zejména když je to v *úřadním listě.* Na tom nic nezáleží, ale je to skutečně pravda a já nechci toto sl. shromáždění zdržovati. Avšak mohl bych J. Exc. panu *místodržiteli* a všem pánům posloužiti řadou steno-

grafických protokolů z roku 1889, 1890, když jsem již byl na radě říšské a skoro v každé řeči mé opakoval se refrain s jakousi houževnatostí, kde jsem někdy ostřeji, někdy mírněji mluvil tak, jak toho okamžitá situace vyžadovala, vždy ale stejně rozhodně poukazoval k tomu, že **poměry v Čechách následkem záhubné, škodlivé, nespravedlivé a provokativní politiky vládní stále se horší a horší**, a *upozorňoval jsem zástupce vlády a ministerstvo veřejně v parlamentě, že* **tyto poměry budou tím horší**, *čím méně se strany rozhodujících kruhů učiní se kroků, aby se zlepšily*. (Výborně! Hlučný souhlas.)

Velectění pánové, nemůže říci nikdo a pan *místodržitel*, který pečlivě sleduje běh politických událostí, *také ne*, že nebylo záhy varováno, že nebylo vůbec snad se strany naší upozorněno na to, že to může vésti ke hrozným následkům! Ale takový *varovný hlas se strany oppozičního poslance* se **přeslechne**, respektive on se *vyslechne a vyloží v tendenční způsob* a aby zapomnělo se na pravou věc, o kterou tu jde, způsobí se docela z takového varovného hlasu oposičního poslance malé theatrum mundi na osvědčení *hluboké loyality u ostatních stavů v parlamentě*. Když, pánové, některý řečník varuje vás, že poměry se horší, že by mohl na př. **cit dynastický**, jak to již bývá, **se zhoršiti a vymizeti z obyvatelstva**, tu *zástupce vlády, té patriotické vlády*, kterému velmi na tak zv. patriotismu záleží, místo co by měl přijíti k takovému zástupci lidu a poděkovati mu, že otevřeně projevil a poukázal na ta nebezpečí, o kterých by vlastně měl věděti — tu se podobný varovný hlas vždycky přeslechne a zakřikne, tu *způsobí se veliká apotheosa pro loyalitu, aby se jen* **hodně zdálo**, *že ta oposice není dynastickou, že není vlasteneckou*, **že stojí na stanovisku zemězrádném**.

Pánové, *tyto* **komedie** *opakují se* (Výborně! Hlučný souhlas.) *ve svém byzantinismu* a **jest to urážkou pro Majestát Jeho Veličenstva ve Vídni v každém případě**, i v případě, když z kruhů zástupců lidu českého promluví se otevřené a poctivé slovo. (Výborně!) Velectění pánové, ani nemohu si pomysliti, že *by ctili a pěstovali dynastický*

cit, kdož při každé i nevhodné příležitosti **vždycky podobnými frazemi snaží se zastříti pravý stav věci.** Jest to stará věc, řekl to v tomto parlamentu loyalně kníže Ferdinand Lobkovic, cituje lexikon. Loyalním podle lexika — když přišla již ta lexika v tomto parlamentu do mody — jest ten člověk, který k svému panovníku jeví upřímnost, věrnost, oddanost, poctivost a přímost, který — *poněvadž jest věrným poddaným, řekne mu* **také pravdu.** Ale **není** *loyalním ten, který* **nemluví mu pravdu,** poněvadž tak jeho věrnost není věrností, nýbrž *prostým* **byzantinismem,** *prostým* **pokrytectvím** a **prostou zotročilostí.** (Výborně!)

Víte, velectění pánové, my toho máme věru dost, připomínati věrnost národa českého každých 24 hodin ústy jeho zástupců, opakovati, jak věren byl této říši a jak jest věren posud a co všechno pro ni učinil. To národ český dokázal skutky. Nechť žádný to nebere v pochybnost! Nežádejte, abychom o tom mluvili, žádejte od nás, jakožto poctivých zástupců tohoto národa, *abychom vám řekli pravdu,* **když nešťastnými opatřeními vládními podrývá se tento cit v národě českém.** (Hlučné: Výborně! Potlesk.)

Tak stojí věci a tak musí býti vykládány a věřte, pánové, posloužíte věci lépe, když se vždycky k tomu přiblížíte s té pravé stránky a nebudete se odchylovati na pole, na které nemáte, a *já mám za to,* **že by byl Jeho Excellence lépe udělal,** ač jestli mohl a srovnávalo-li se to s jeho přesvědčením, kdyby byl řekl tam s místa vládního alespoň to, co říkají vídeňští ministři, *tedy ti,* **kteří vlastně stojí nad ním,** *že, jakmile se jim naskytne příležitost,* **výminečný stav bude zrušen.** Ale *z těch slov Jeho Exc.* jsem seznal, že vlastně, pokud se naší domácí politiky týče, **není on místodržitelem vlády knížete Alfreda Windischgraetze,** *nýbrž že* **ministerstvo** *knížete Alfreda Windischgraetze* **jest ministerstvem Jeho Excellence pana místodržitele** (Výborně! Veselost!), poněvadž by se nedalo srovnati, *aby výroky jeho stály v tak příkrém odporu k výrokům ministrů ve Vídni,* kteří se alespoň snaží, konciliantní formou zachovati možnost nějakého styku parlamentního se stranou oposiční.

Na ostatní v té věci pronesené vývody nebudu reagovati.

Když z nás někdo řekne, že národ český přetrvá a vlastní silou bude klásti odpor tomuto systému, tu se řekne: to jest fráse, tiráda a bombast. Ale více to víry zasluhuje a má to větší podstatu materialní v sobě, než když **zástupce vlády** v tomto slavném shromáždění s jakousi určitostí *řekne:* **»Tu železnou vládu, kterou dosud mám, dále povedu.«**

V dějinách vývoje poměrů politických v Čechách byly **různé druhy persekuce** *zavedeny proti národu českému* a já chci býti loyalním a spravedlivým: Ta **persekuce,** *která* **teď jest zavedena** a jejíž statistická data jsme dnes, pokud vůbec možno bylo, slyšeli, *ovšem se nerovná té persekuci,* kterou občanské ministerstvo zavedlo proti národu českému. V tom musím býti spravedlivým a musím doznati, že to není ani stín té persekuce. Ale v tom to také neleží. To jest jen důkaz, *že český národ roste, mohutní a že jest nesnadno opakovati* **podobný druh persekuce,** *jaká svého času proti nám byla vedena.* Ale historie také dokazuje, že jest persekuce úplně nedostatečna k zlomení odporu nějakého národa; ona dokazuje ještě další poučení, že persekuce byla sice počátkem vrcholu slávy, ale také koncem slávy ministerstva Herbst-Giskrova a že taková persekuce v každém národě sebevědomém nemůže míti jiných koncův a výsledkův, *poněvadž se to příčí přirozenosti lidské a zejména přirozenosti české.*

Ono se praví o nás, že máme tvrdé palice, ale ono se také o nás praví, že na dobré slovo příliš mnoho dáme. Dobrým slovem již několikráte český národ byl ošizen, poněvadž mnoho na ně dá; **persekuce však český národ vždy sesílila, zmohutnila,** *poněvadž si lid vzpomněl na tu tvrdou palici a řekl:* **»Just ne, když ti páni mocí a násilím si toho přejí!«** (Výborně! Potlesk.)

* * *

Potud úryvky z památného parlamentárního boje, jakého nebyla sněmovna království českého po celou dobu tak zvané éry ústavní doposud ještě nikdy svědkyní.

Obstál-li Jeho Excellence pan hrabě Fr. Thun jako c. k. místodržící, t. j. buď »jako náměstek Jeho Veličenstva císaře«, nebo »jako zástupce vlády«, nebo — jak byl v konfiskačním nálezu soudním označen, »jako jednotlivý orgán vlády« — **vítězně** a osvědčil-li v boji všechny, nebo-li některé duševní vlastnosti a přednosti, jež jsme byli již v prvních kapitolách tohoto spisu vytkli jako nevyhnutelné pro zástupce vlády v ryze ústavním státě, nechť rozhodne čtenář sám!

My prostí občané, nemůžeme a nesmíme se toho odvážiti ani dnes, kdy jest *výminečný stav*, za něhož jsme byli spis tento počali psáti a vydávati — *zrušen;* neboť **»svoboda tisku«** podléhá doposud těmže zákonním ustanovením, jako *před* zavedením výminečného stavu a c. k. orgán jest po dnes, abychom tak řekli, »ústavní abnormalitou«, o jejíž úřadní činnosti smí se zcela volně vysloviti pouze poslanec v parlamentě, kdežto všichni ostatní občané jsou nuceni ukládati si nejpřísnější reservu.

Přes to vše možno se však aspoň — *vmysliti* v stav věcí, jaký by byl bezpochyby, vlastně najisto nadešel pro Jeho Excellenci pana hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržícího po vylíčeném parlamentárním boji, kdybychom se byli v tu dobu, nebo kdybychom se třeba i nyní těšili v Čechách téže neb aspoň podobné svobodě slova a tisku, jako na př. občané v ryze konservativní a rovněž tak ryze monarchické Anglii, anebo — kdyby vzhledem ku svobodě slova a tisku byly u nás v platnosti kardinalní ustanovení státních základních zákonů a nikoli ustanovení trestního řádu, t. j. kdyby **o každém projevu tiskem** *bez rozdílu* **rozhodovala porota** a nikoli — dle uznání c. k. orgánův — **také c. k. orgánové . . .**

Není tudíž naší vinou, že se vůbec ani nepokoušíme uvésti výroky obou bojovavších stran kriticky na pravou míru, t. j. vytknouti a naprosto přesvědčivě dokázati, v čem asi měl Jeho Excellence pan místodržitel hr. Fr.

Thun pravdu a v čem ne — a přiznáme se upřímně, že toho litujeme prostě z té příčiny, že spis náš musí zůstati pouze jen snůškou pouhých fakt bez přesně kritického rozboru.

Zákonní ustanovení, jež jsou pro J. Exc. pana hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržícího, t. j. zástupce vlády nebo-li »jednotlivý vládní orgán« — *výhodou* v tom smyslu, že prostý občan nesmí se odvážiti ani pouhé kritiky úřadní činnosti — — zákonní tato ustanovení jsou *zároveň závadou*, pro kterou v tomto spise musíme se obmeziti na pouhé registrování zákonních úsudků cizích a neodvažujeme se ani posudku — nejbonevolentnějšího.

Víme sice, že muži, který jako zástupce vlády vídeňské přečkal jako c. k. místodržící v království českém již neméně než **tré ministerstev** a setrval v úřadě místodržitelském i za ministerstva **čtvrtého**, nemůže býti něco podobného nežli v svrchované míře lhostejno a proto přistupujeme zcela prostě k registrování dalších fakt.

Hrabě Fr. Thun

jako člověk a c. k. místodržitel v království českém.

Poznavše hraběte Fr. Thuna jako *zástupce c. k. vlády* a *debatéra* ve sněmu království českého, vizme nyní aspoň některé úryvkovité úsudky, jež byly o něm proneseny v parlamentech jednak jako o člověku vůbec, jednak jako o politickém správci království českého zvlášť.

Dr. **Vašatý** poukázav dne 28. prosince 1894 ve sněmu království českého k tomu, »že při vyhlašování stavu výminečného zákonné náležitosti tohoto vyhlášení nebylo na snadě,« připomenul, »že o zákonném prohlášení stavu výminečného nemůže býti řeči, poněvadž ani zdánlivé *příčiny* nebyly prohlášeny, nebyly provedeny,« načež pokračoval:

»To nastoupení slabé nynější vlády koaliční povolila však nová většina koaliční (v říšské radě) své vládě, aby jen u vesla se udržela, *schválení stavu výminečného*, ovšem že na **doporučení pana místodržitele království českého**, kterýž se pojednou, byv hr. Taaffem na místo místodržitele v království českém doporučen, co vřelý přívrženec koalice byl přihlásil. *Tato* pak ale, aby vůbec snadněji vládnouti mohla, **k naléhání místodržitele prodloužení stavu výminečného žádala.** Panu **místodržiteli jednalo se při tom,** jakož o tom veřejné mínění není v pochybnostech, **také o to**, *aby výminečný stav byl prodloužen, by za jeho trvání před soudem výminečným t. zv. Omladina byla odsouzena*, poněvadž odsouzení před porotou se očekávati nedalo. (Hlas: Pěkná spravedlnosť!)

Nyní však i Omladina jest odsouzena, jakož známo a jakož uvedenými národu českému nepřátelskými novinami vídeňskými bylo zase dotvrzeno, k *trestům tak těžkým a přísným*, že nad tím v uvedené žurnalistice nastalo přímo zděšení.

Aby ulehčily svědomí svému, připojily noviny ty zase, že prý sice odsouzení k trestům tak velikým jest kruté, že však se najisto očekávati dá, že udělením milosti bude zmírněno.

Pánové, to očekával každý, kdož pro spravedlnost citu neztratil, a zvláště právníci, že milost udělena býti má, zvláště se zřetelem k tomu, že bylo notorické, že mnozí z odsouzených odsouzeni byli, aniž by jim byl mohl za vinu kladen býti jistý určitý skutek trestný.

Odsouzení stalo se jen na základě pouhého předpokládání, že prý ti kteří byli náčelníky t. zv. Omladiny. (Slyšte! Slyšte!)

Trestné skutky, které zákon předpokládá k zavedení stavu výminečného, se ani později nedostavily, nejsou na snadě, avšak **výminečný stav v Praze a okolí po přání pana místodržitele i na dále trvá**, *aby tím spíše takto lehce mohl vyvinovati svou činnost*, potírati, kde se mu jen dá, stranu svobodomyslnou a **svobodu vůbec.**

Pan *místodržitel doufá, že* za výminečného stavu bude mu snadnější provésti budoucí volby sněmovní, aby prý pomohl takto zase k nějakým mandátům přívržencům oné strany v národě českém, která jich při posledních volbách celou řadu ztratila. (Slyšte!)

Stav výminečný trvá naprosto nezákonně a nelze proň nepředpojatému jiného uvésti, než **libovůli pana místodržitele a vlády** vídeňské, aby proti osočování strany svobodomyslné měli dosti prostředků k pronásledování!

Důkazy *pronásledování* toho kupí se denně **činy místodržitele**, orgánů vládních a vlády samé a jsou v bezčetných dotazech k vládě na říšské radě, ve stížnostech jinde a j. činěných obsaženy. Byla by z toho, jak se nejen v obvodu stavu výminečného, nýbrž ve všech českých

okresích práva politická, spolčovací, shromažďovací, právo volného tisku ruší, ohromná sbírka již za minulý rok.

Nemaje na persekucích svých politických dosti, **míchá se Jeho Excell.** (hr. Fr. *Thun* totiž) i **do právomocnosti slavných soudů.** Uvedl jsem již na jiných místech, jak notoricky známo na zemském soudě trestním v Praze, že *každá žádost odsouzeného t. zv. Omladinisty*, aby se směl z Prahy jinam podívati, **musila býti zaslána nejprvé ku prohlášení c. k. místodržitelství.** (Slyšte! Nepokoj.) *Pak teprve bylo rozhodnuto*, **jak si toho přál místodržitel.** Uvedl jsem i jeden výměr dotyčný pod čís. 10.543 aneb 10.534, kde podobné prohlášení c. k. místodržitelství na žádosti dotyčného odsouzeného týž sám vlastními zraky zřel. (Slyšte! Slyšte!)

Soudy odsuzují přestupky zákona o dobytčím moru prý velmi mírně a proto c. k. *místodržitelství* notou ze dne 24. ledna 1894 čís. 155.712 *dalo c. k. vrchnímu soudu věděti*, že tresty ve dvou případech podobných uložené vzbuzují obavu, že takováto mírná praxe *jest nedostatečná.* (Slyšte!)

A **tak ctí J. Exc.** *základními zákony státními* **zabezpečenou neodvislost soudců**, kteří mají nad to povinnost úřadní nařízení, jsou-li po zákonu platná, zkoušeti. *O nějakém státu právním nelze zajisté za okolnosti takových mluviti.«* (Souhlas.) — — —

Dr. Vašatý ukončil řeč svou takto: »Končím, žalostně jsa dotknut, že **šlapání zákonů**, *přísah úřadních vůči národu českému ve věcech jazykových* v této říši rodu panovnickému musí býti nanejvýš povážlivo, ba zhoubno. A tak v rozechvění svém nenalézaje slov, volám zajisté v *souhlasu s většinou lidu českého*: Quo usque tandem abutere comes Thun patientia nostra?! *Bože dobrotivý*, **zbav nás** *všeho zlého, nejprv* tohoto **nesvědomitého místodržitele** a nepřátelské nám vlády!« (Bouřlivý souhlas.)

* * *

Z řeči poslance dra. **Šamánka**, proslovené v říšské radě dne 4. července 1895, tedy již na sklonku šestého roku úřadní činnosti J. Exc. pana Fr. Thuna, jako c. k. místodržitele v království českém, vyjímáme:

Každé nové ministerstvo hledí co možná odstraniti *krutosti* dřívějšího systému; zejména doporučeny bývají jednotlivé případy odsouzení, jež dějí se velmi často a nespravedlivě, zejména při zločinech politických, novým ministerstvem mocnáři k udělení milosti. To se však nestalo.

Jsem přesvědčen, že všichni, kdož sledovali proces »Omladiny«, jsou *ubezpečeni, že to množství* **nespravedlivých odsouzení,** *jež se udála se strany pražského soudu,* **stala se jen na pokyn často již jmenovaného satrapy pražského** a že byla odsouzení tato opravdu krutá a nespravedlivá, že však spojena jsou také s obrovskými škodami pro dotyčné osoby, poněvadž jsou to lidé, kteří v nejútlejším věku zavřeni jsou v temný žalář a tam ztrácí zdraví své.

Interpeloval jsem častěji v této věci, avšak dřívější ministr *Schönborn* neuznal to nikdy za dobré, aby nařídil případné změny pro mladé tyto lidi v rozvoji se nacházející, aby je nedal padnouti za oběť smrti. Připadá mi to bez mála tak, *jakoby mu to bývalo vhod, že právě tato útlá těla hynula v dlouholetém žaláři.* (Slyšte!) Nemohuť u něho absolutně **nic odkrýti z dobrého srdce,** ačkoli on vždycky *míval své dobré srdce na jazyku* a honosíval se jím. Naopak, on vymyslil jen to nejkrutější, **jen aby český národ poškodil a jemu ublížil.**

Dále býval by byl nutný ještě jeden akt loyalního jednání vůči národu českému se strany nynějšího ministerstva, totiž **odstranění nynějšího místodržitele.** Neboť toto musilo se přesvědčiti z projevů lidu, jakož i z řečí českých poslanců, že **hrabě Thun je osobností u nás nejen snad neoblíbenou,** nýbrž **zrovna škodlivou,** *a to škodlivou nejen našemu národu, nýbrž hlavně tomu, koho tento místodržitel zastupuje.* On chce posilniti **city dynastické,** o nichž se domníval, že jsou oslabeny, **nám je takřka do duše vpráskat svými výnosy** atd. To mu důkladně

selhalo a již z toho důvodu byla by si měla nová vláda za každou cenu položiti otázku, zda nemá J. V. navrhnouti, **aby tento naprosto neschopný člověk se svého místodržitelského úřadu v Praze odstraněn.**

Teď přicházím, pánové, k naší krásné zemi české. Byla by zemí překrásnou, ale **zlí lidé,** kteří jí nechtějí dát dojíti míru, neměli by v ní býti, a **jedním z nejhorších je bez odporu hrabě Thun, místodržitel český.**

Co se dotýče **politické správy,** o tom je jeden hlas, že **k ní není způsobilý,** a sice z různých příčin. Chci se jen zmíniti, že **stojí rozhodně nepřátelsky proti českému národu a proti všem svobodnějším institucím,** a že také dle toho jedná. Chceme-li míti o muži nějakém správný pojem, je třeba jen dáti pozor na dojem, který zanechává ve společnosti. Nemohu tedy neuvésti jednu scénu, kterou jsem s ním zažil, když přišel poprvé do Liberce, aby se tam představil jako místodržitel.

Je přirozené, že my Češi liberečtí dali o sobě vědět. Představili jsme se mu, poněvadž jsme myslili, že on jako t. zv. *korunovační místodržitel,* za jakého jej rozkřikly německé listy, bude chtíti naproti nám býti spravedlivým.

Myslili jsme, že muž tento, který je místodržícím císařovým, *bude přiměřeně vážně a důstojně vystupovati.* **Zrovna opak byl však pravdou.** Vstoupili jsme dovnitř po tříhodinném čekání, jelikož *německé deputace byly vpuštěny dříve.* Pak viděli jsme následující obrázek. Když nás uzřel, ustoupil několik kroků zpět, nastrčil monokl na oko, palce za řemení svého kordu a setrval v tomto vyzývavém postavení, dokud jsme nepřednesli své záležitosti. Pak přistoupil blíže, a činil nám předhůzky: **že jsme přece menšina, že nesmíme se svářiti** atd. *Přednášel to* **v takové češtině, že jsem se styděl ho poslouchati,** a navrhl jsem mu, aby mluvil německy.

Tu mínil: »To musíte totiž tak vzíti, jak to umím; já umím totiž jen tu kuchyňskou češtinu.«

Prosím, milí pánové, **tak se představuje místodržitel** *českému obyvatelstvu* v Liberci? Je to možné, abychom pak měli potřebnou vážnost před úřadem? — — —

Teď jest mi zmíniti se ještě o jednom zjevu, který není doporučujícím pro pana místodržitele, a sice je to jeho chování se naproti veřejnosti.

Známoť, že *není žádným přítelem českého jazyka*, to dokázal i v posledním zasedání sněmovním, kdy **ze vzdoru** *přece nepovolil žádnou moci oposici proti němu namířené v tomto ohledu.* On **provokoval úmyslně poslance**, že oni nemohli povoliti v nevoli své; přes to **česky nepromluvil**. I »Politik«, která je tak krotký orgán strany národní, užasla nad touto *beztaktosti se strany místodržitele.* Ale ovšem **jemu** *neimponuje nikdo.*

Jedno však je velice význačné pro jeho chování proti českému obyvatelstvu. Byl jsem při *otevření výstavy národopisné* a vzpomínám opravdu vždy s rozhořčením na ten okamžik, ne snad že by slavnost nebývala pěkná, nýbrž **poněvadž tento surový místodržitel** *tu slavnost opravdu zneuctil.* Ten člověk, když jsme se tam na něho dívali, poskytoval opravdu smutnou podívanou a *vzbudil u nás docela špatný pojem o svých povinnostech.* Když totiž se předčítala zahajovací řeč, dal **ten člověk** ruce za tělo a stál tam, jakoby to bylo obyčejné zahajování lecjaké bezvýznamné schůze.

Potom — celá slavnost nezabrala mnoho času, snad půl hodiny — průběhem té půl hodiny neměl ten člověk tolik slušnosti, aby potlačil potřebu zívání. On **zíval způsobem opravdu nestydatým.**

Prosím, milí pánové, tak se representuje *český místodržitel*, **místodržitel J. V. — českému národu.**

Co se týká *ostatních jeho poměrů životních*, ty by mohly opravdu tvořiti »chronique scandaleuse«.

On pociťuje však také již sám, že si vede trochu neobratně a proto počíná obracet. **Dělá různé pokusy, aby se učinil českému lidu oblíbeným.** Chci uvésti jeden z nich. Tak dává svými okresními hejtmany vždycky zkoumati smýšlení lidu. Před rokem ohlásil návštěvu v Hradci Králové. Tu dal člověk ten okresnímu hejtmanovi pokyn, anebo to učinil okresní hejtman sám, poněvadž zná jeho intence, že *podniknuta opravdová honba za*

jednotlivými obecními starosty, aby je přemluvil, **aby přišli k uvítání hr. Thuna**, aby jej velebili a aby mu složili hold. Tento okresní hejtman nešetřil ani líbeznými slovy, ani malými hrozbami, aby obecní starosty a jiné osobnosti pobídl k uvítání tohoto místodržitele; že se mu to nepovedlo, to jistě víte. *Přivítání bylo velmi chladné* a zejména v Úpici více než chladné. Tam nebylo vůbec uvítání žádné a následek toho byl, že příslušný okresní hejtman byl poslán na dva měsíce na dovolenou.«

Po řeči poslance Šamánka uznal tehdejší předseda prozatímného ministerstva hr. Kielmansegg za vhodné promluviti několik slov na prospěch J. Exc. hraběte Fr. Thuna.

Pravil, že zná jej od mládí, že s ním studoval, dále že jest hr. Fr. Thun **šlechetný charakter, tak že o nějaké brutalitě není prý u něho ani potuchy**, a konečně že vyniká *citem dynastickým a patriotickým*.

Na řeč předsedy ministerstva odpověděl dne 5. července posl. dr. **Kramář**, z jehož obšírné řeči vyjímáme:

»Prapodivná jest logika hr. Kielmansegga! Zkoušku z ní věru skvěle neobstál. *Snad* **právě proto, že** — jak pravil — *s hrabětem* **Frant. Thunem seděl na téže škamně** — — —

Ministr vnitra pravil včera: Mládež nechať jest národní, nechať se nadchne pro básníky a pro literaturu. V Čechách tak laskavými nejsou. V Čičovicích, v pramalé to obci, která má čtyři až pět statků, chtěli se mladíci baviti při tanci. To však bylo jim okresním hejtmanem zakázáno (Bouřlivé hlasy nevole a volání: Slyšte! Slyšte! na českých lavicích) na základě vyminečného stavu. Okresní hejtman píše: Zábavu tu zapovídám se zřetelem na veřejný pokoj. (Hlučná veselost, bouřlivé projevy nevole a hlasy: Slyšte! Slyšte! na českých lavicích.)

Jest naprosto nemožno, aby, jak pravil hr. Kielmansegg, mládež veškeré politiky se zdržovala. Vedle politiky však působí také *socialní politika* a nelze přece žádati, aby mládež otázkami socialně-politickými se nezabývala.

V Praze však rozvětveno jest **špiclovství** . . . (Poslanec *Formánek*: Také na venkově!)

Posl. dr. **Kramář** (pokračuje) . . . . do té míry, že zvláštní *špiclové posadili se do kaváren,* ve kterých nuceni jsou snídati čeští poslanci na sněmu království českého . . . (Bouřlivé hlasy: Slyšte! Slyšte!)

(Posl. dr. *Brzorád:* Jednoho jsme musili vyhodit!) (Hlučná veselost.) — Posl. *Formánek:* **Chefa!** (Opětná hlučná veselost.)

Posl. dr. **Kramář** (pokračuje) . . . . do té míry, že **při každém soudním přelíčení** proti tak zv. nepokojným elementům **hlavní roli mají agenti provokatéři.** *To věru není dobrým svědectvím* **pro ušlechtilý charakter hr. Thuna.** (Hlučný souhlas na českých lavicích.) Při pohostinné hře sl. Pospíšilovy, pro kterou se hr. Thun *ve své obvyklé* **šlechetnosti** zasazoval . . . . (Posl. dr. *Brzorád*: **On má takových šlechetností několik!** Veselost.)

Posl. dr. **Kramář** (pokračuje): . . . . bylo několik mladíků zatčeno, protože pískali. Mezi nimi byl také technik Skokan. Je-li pískání zločinem, pak by musila býti celá Italie zavřena. Této příznivé příležitosti však užila přemoudrá **pražská policie**, aby zcela klidně **bez soudcovského nálezu dala**, nikoliv policejními úřadníky, nýbrž **zcela sprostými tajnými** (Slyšte! Slyšte! na českých lavicích) **vykonati u něho domovní prohlídku.** (Projevy nevole na českých lavicích.) Nenašli nic, nežli navštívenku na jméno medika Hrdličky. Tato *navštívenka však dostačila* **policii**, aby stejně, to jest **bez soudcovského nálezu**, v bytě jmenovaného Hrdličky *vykonala domovní prohlídku.* (Bouřlivé hlasy na českých lavicích: Slyšte! Slyšte! To je skandál!) — Posl. dr. Brzorád: **To je zločin!**)

Posl. dr. **Kramář** (pokračuje): Jest věru bonhomií, praví-li ministr vnitra, že v Praze se nic vlastně neděje. Policie však najde přece něco, zejména **pravá ruka hraběte Thuna, policejní komisař Olič** (Hlas na lavicích českých: *Také jeden šlechetník!* — Posl. *Sokol:* Také pěkný muž!)

Posl. **Kramář** (pokračuje): Komisař Olič dal si zavolati otce technika Skokana, který měl již sepsanou stížnost advokátem a přemlouval ho celou hodinu prostředky, které jsou jeho specialitou, až konečně nebožák otec se odhodlal, odvolati. (Posl. *Formánek*: **To hrabě Thun Oličovi telefonoval!**)

Posl. **Kramář** (pokračuje): V Praze existuje studentské družstvo, které vydává nejlepší plody světové literatury. Na národopisné výstavě vystavilo toto družstvo v uzavřené skříni toliko knihy, které vydalo, resp. tituly jejich. **Jednou, když nikdo z vystavovatelů nebyl přítomen, užil policejní komisař této příležitosti, dal zámečníkem skříň otevříti a několik knih odnésti.** (Bouřlivé: Slyšte! Slyšte! na lavicích českých. — Poslanec *Sokol*: To jest *rakouské* **násilí!**)

Poslanec dr. **Kramář** (pokračuje): Pan ministrpresident včera ujišťoval, **že hr. Frant. Thun je skrz na skrz šlechetný charakter** a že o *nějaké* **brutalitě** není u něho ani potuchy. (Posl. dr. *Brzorád: On je skrz na skrz* **brutální!**)

Poslanec dr. **Kramář** (pokračuje): Nechci pro tento výrok činiti osobně hrab. Kielmanseggovi žádné výčitky. On jen ukázal, jaké má dobré srdce. Jest však obava, že *mnoho lidí, zejména v království českém, kde znají hraběte Františka Thuna co nejdůkladněji*, následkem tohoto soudu pronešeného panem ministrpresidentem o hraběti Thunovi, soudu, který pronáší v nynější době, kdy nebylo dokonce třeba, budou míti prazvláštní soud o panu soudci. (Souhlas na českých lavicích.) U nás v království českém byla všeobecně schvalována jakási reserva, kterou jsme si dosud ukládali. Kdyby byl pan ministrpresident, *jako představený hraběte Thuna*, promluvil několik slov k jeho obraně, byli bychom uznali, že je to *věc úřadnické hierarchie*. Avšak to u nás nikdo nepochopí, že uznal toho potřebu, **zde tak ostentativně se za přítele hraběte Thuna vyhlásiti a velebiti šlechetný charakter tak**, jak to neučinil ani markýz Bacquehem! (Potlesk a hlučná pochvala na lavicích českých.) Táži se: **jest hrabě František Thun**

skutečně tak šlechetným? (Poslanec *Purghart*: **Možno to vidět v žalářích!**)

Poslanec dr. **Kramář** (pokračuje): Dejme tomu, že celý proces proti tak zv. »Omladině« byl spravedlivým, přece zajisté *příkré tresty* **byly nespravedlivé** a *ještě nespravedlivějším způsob, jakým se nakládá s mladými lidmi v žalářích.* (Souhlas na českých lavicích.) Poslanec dr. Brzorád: **To má Thun na svědomí!**

Poslanec dr. **Kramář**: Oněch 20.000 duší, o kterých včera hrabě Kielmansegg pravil, že *zachránil je hrabě František Thun*, zajisté **nevyváží život oněch, kteří následkem jednání, jehož doznali v žaláři, zemřeli.** (Hlučná pochvala na lavicích českých.) Táži se dále: Jest důkazem šlechetného charakteru, když místodržitel na ředitele středních škol pražských, kteří přišli k němu vysloviti soustrast nad úmrtím arciknížete Albrechta, osopil se slovy: **Kdo neposlechne, tomu zlomím vaz!** (Bouřlivé projevy nevole na lavicích českých.) Posl. dr. *Brzorád*: **To jest zločin veřejného násilí!**

Poslanec dr. **Kramář** (pokračuje): Hr. Kielmansegg lépe by se byl potázal, kdyby byl si přečetl protokoly a akta. Hr. Thun věru nemá žádné příčiny, by mu byl povděčen. Hr. Kielmansegg totiž hledaje ctnosti hraběte Thuna, nemohl na něm objeviti žádné jiné, leč že má zjevný cit dynastický a patriotický. Kdybych já byl místodržitelem v Čechách, *pěkně bych se za to poděkoval, aby ministrpresident nenalezl žádné jiné zásluhy na mně, než té.* (Souhlas na lavicích českých.) To jest přece nejprvnější povinností a podmínkou císařského úředníka, aby byl alespoň vlasteneckým a dynastickým. Tím však ještě se blýskati, jako s nějakou zvláštní ctností, pro kterou Praha a království české zasluhují býti sevřeny výminečným stavem, jest nepochopitelno. A tato kontraposice vlastenectví hrab. Thuna proti našemu vlastenectví jest přímo urážlivou. (Hlučná pochvala na lavicích českých.) **Nedáme se nikým poučovati o svém vlastenectví,** nanejméně však od vlastence ze včerejška. (Souhlas na lavicích českých.) Posl. dr. Brzorád: Z Hannoveru! (Dr.

Brzorád narážel tím na původ hr. Kielmansegga. Poz. Ozn. zpravodaje.)

* * *

Nad jiné mírně a přece nad míru případně vyslovily se o J. Exc. hraběti Fr. Thunovi, jako politickém správci v Čechách, dne 15. listopadu 1895 — tedy po zrušení výminečného stavu — »Národní Listy«:

»Ku mnohým nevyjasněným poměrům,« čteme v úvodním článku, »jimiž zajímavá situace úřadní Cislajtanie téměř oplývá, náleží dojista též *poměr nynějšího ministr-presidenta hr. Badena* k dosavadnímu **místodržiteli království českého J. Exc. p. hr. Fr. Thunovi,** který — vzor všech Excellencí — **slouží věrně a vytrvale od roku 1889** již **čtvrtému vládnímu systému.** Na počátku *punktačnímu* Taaffovi, pak *koaličnímu* Windischgrätz-Plenerovi, pak *provisornímu* Kielmanseggovi a nyní *»do čtvrtice«* hr. Kazimíru Badenovi. Všechno vůkol se zmítá, všechno se mění, kolísá a kácí — jen *Jeho Excellence přetrvává všechny ty proměny systémů a politických situací*, všechno to vystřídání se kabinetův a ministrů jako jediný »pevný bod ve měnivém víru«.

Tuto zajímavou **setrvačnost** Jeho Excell., na kterou by věru mohli *ministři cislajtánští žárliti*, počala však Fáma poslední dobou přece jen svou skepsí podkopávati. Od chvile, kdy objevila se hvězda haličského jeho kollegy hr. *Badena* na obzoru, pověsti nejrozmanitější kolují podzimními nocmi Rakouska. *Nejprv byl hrabě Thun* tím marným lámáním mladočeské oposice *»umdlen* a *uondán«* tak, že toužil prý silně po zaslouženém odpočinku, ale hr. Badeni *schválně prý přijel* před svým nastolením *do Prahy*, jen aby přiměl p. hr. Thuna k dalšímu setrvání v úřadě.

Pak přišla druhá legenda: kterak prý *energický hrabě Badeni zrušil výminečný stav v Praze* **přes odpor Jeho Excellence** a kterak prý vůbec mezi těmito oběma energiemi politickými vyvinula se záhy jakás — řekněme polarita.

Zejména německým levičákům připadalo, že hr. Badeni nepodporoval dosti vřele a důrazně dávnou srdečnou snahu p. hr. Thuna o zjednání kompromissu volebního mezi šlechtou konservativní a ústavověrnou, *jejížto zmar vykládán* ve »Freie Presse« *za rozhodnou porážku intenci páně Taunových.*

Tak to chodilo od týdne k týdnu jako kývadlo: brzy byl Badeni s Thunem jedna mysl a jedna ruka — brzy opět se obě Excellence nikterak nemilovaly, ale spíše na sebe žárlily a vůbec v nelásce napořád citelnější spolu žily. Nikdo nevěděl, v čem tu pravda a v čem lež. Mlha před Badenem, mlha za Thunem. *Výminečný stav padl*, **ale otec jeho, hr. Thun, zůstal.** Kompromis ve velkostatcích se rozbil, princ Karel Schwarzenberg nevrle zahodil flintu do žita — ale **hr. Thun zůstal.**

Přišla posléze i *amnestie* odsouzencům z procesu »Omladiny«, avšak **hrabě Thun zůstal i na dále odsouzen ku setrvání na svém porážkami vystlaném »loži Záhořově«** . . .

Za těchto věru napínavých okolností zavděčil se v rozpočtovém výboru obecné zvědavosti dojista poslanec dr. **Kaizl** tím, když svou *břitkou kritikou politické osobnosti a činnosti páně Thunovy* hleděl dostati hr. Badena k odpovědi. Podařilo se mu také! Žehralť na to, kterak přese všechny urgence a protesty neodvislých poslanců českých *po dnešní den vládne v staroslavném království českém jakožto* **místodržitel Němec,** *neznalý jazyka českého do míry nebývalé a neslýchané.* Na tuto výtku vážnou vyvstal skutečně také hr. Badeni a — jal se *omlouvati a hájiti* Jeho Excellenci pana hr. Thuna, řka: že prý **místodržitel království českého pan hr. Thun rozumí česky, ale že neumí se vyjádřiti po česku »vybranými slovy«.**

Nezní-liž to jako ohlas dávných idyllických oněch dob našeho probuzení, kdy také tak mnohý velký pán se omlouvával, že sice *»česky rozumí,* ale tou prožluklou *vyšší češtinou«* že se vyjádřiti nedovede. A nedovedl bezpochyby také do smrti.

Osmého září 1895 bylo tomu plných *šest let*, co byl hr. **Thun** *dosazen na místodržitelský stolec v království českém.* Tenkráte **slíbil slavně před celým sněmem**, že bude *se co nejpilněji učiti jazyku národa českého a vynasnaží se*, aby si ho *co nejdříve* dokonale osvojil. Blahověrní politikové staročeští kvitovali tenkrát ovšem tento slib »korunovačního místodržitele« s největší radostí hlučným potleskem.

Avšak *po uplynutí šesti let* nedovedl to hr. Thun dle *vlastního úředního vysvědčení svého chefa ministr-presidenta hr. Badena* v linguistice dále, nežli že *česky* **rozumí**. A to má stačiti v zemi z tří pětin české, *tím se má uspokojiti* ve vlasti své český národ.

Sám odborný chef ministerstva vnitra baron *Erb* musil v rozpočtovém výboru doznati, že **má každý státní úředník** býti znalým jazyků **v zemi obvyklých ve slově i písmě.**

Smí a může postrádati kvalifikace té *nejvyšší představený politických úřadův?* Nemá spíše zrovna on předcházeti dobrým příkladem, nesmí právě od něho se požadovati, aby mluvil tak správnou češtinou jako mluví správnou němčinou? Či dali by si Němci v Čechách líbiti místodržitele, který by sice německy rozuměl, avšak nedovedl promluviti vybranými slovy po německu?

Ten rámus v širém německém táboře bychom rádi slyšeli. A tak postrádá dle samého odborného chefa ministerialního barona Erba hrabě Thun kvalifikace nejpotřebnější k úřadování v zemi jako Čechy, poněvadž dle svědectví J. Exc. hraběte Badena **neumí promlouvati po česku než slovy nevybranými**, a toliko česky rozumí, což je zajisté znalostí jazyka rozhodně kusou a **žalostně nedostatečnou!«**

* * *

K poměrnému dolíčení zběžného a kusého náčrtku o úřadní činnosti J. Exc. hraběte Thuna jako c. k. místo-

držícího v Čechách klademe sem dle téhož listu jen ještě některá dáta **z výminečného stavu**, jenž byl **k návrhu hr. Fr. Thuna** dne 13. září 1893 zaveden a teprvé po více nežli **dvou létech** (dne 20. října 1895) *zrušen.*

Ministerské nařízení, kterýmž zavedena byla na základě zákona ze dne 5. května 1869 (z. ř. č. 66) výminečná opatření pro obvod král. hlav. města *Prahy*, pak pro politické okresy *Král. Vinohrady*, *Karlín* a dosavadní obvod politického okresu *smíchovského* (t. j. soudní okresy kladenský, zbraslavský, smíchovský a unhoštský) podepsali *všichni* ministři někdejšího kabinetu Taaffeova a sice kromě presidenta hr. Taaffea: Bacquehem, Schönborn, Gautsch, Steinbach, Falkenhayn, Welsersheimb a Zaleski — důkaz to, že **všichni členové kabinetu souhlasili s návrhem c. k. místodržícího hraběte Fr. Thuna.**

Na základě zákona ze dne 5. května 1869 *suspendovány* byly předpisy článku 12. a 13. základního zákona státního ze dne 21. prosince 1867 *o obecných právech občanů státních.*

Současně s tímto nařízením uveřejnil úřadní list delší nařízení celého ministerstva, kterým *na dobu* **jednoho roku zastavena působnost porotních soudů** *pro obvod pražského zemského soudu* při všech zločinech a přečinech **tiskem spáchaných** a dále pro tyto zločiny a přečiny: velezráda, rušení veřejného pokoje, povstání a vzbouření; veřejné násilí, rušení náboženství, vražda a zabití, těžké poškození na těle, snižování úřadních opatření, pobuřování, popuzování k nepřátelství a nebezpečné užívání třaskavin.

Oběma těmito výnosy pro *Prahu a pět sousedních okresů* **zrušena dočasně svoboda shromažďovací a svoboda tisku.** *Oposiční listy české*, pokud nebyly **úplně zastaveny**, postiženy byly *censurou;* spolky, zvláště ovšem politické, buď *rozpuštěny* nebo činnost **zastavena**, anebo postaveny pod přísný dozor; různé pak delikty, *které jindy souzeny byly soudci z lidu*, za výminečného stavu souzeny **výminečnými senáty** čtyř- anebo šestičlennými.

Všechny výše vytknuté činy a skutky (spáchané **před**

zavedením výminečného stavu), jež státní návladnictvo stihalo, souzeny *po celý rok* výhradně jen **c. k. orgány**.

O účincích výminečného stavu vzhledem **k tisku** zatím se nezmiňujeme a zařaďujeme sem pouze dáta vzhledem ku spolkům a o činnosti výminečného soudu.

I. **Spolková činnost** v Praze a okolí výminečným stavem buď ochromena nebo docela zničena. Aspoň u spolků politických další činnost zmařena úplně. Hned druhý den po vyhlášení výminečného stavu *zastavena* byla činnost **klubu národní strany svobodomyslné,** dne 15. září *zastavena* činnost *občanské besedy* **v Krči** a *politického klubu* **na Kladně**. Zároveň *zastavena* činnost **klubů**: *staroměstského, novoměstského, jesefovského* a *malostranského, na Smíchově, v Karlíně, v Holešovicích, v Žižkově, v Libni, v Nuslích, na Hradčanech, ve Vel. Břevnově* a *ve Vršovicích,* dále *Jednoty libeňských voličů,* spolku voličů a poplatníků *na Král. Vinohradech,* politického spolku pro okres *vinohradský* a politického spolku »Trojan« na *Zbraslavi*.

Tak rázem zastavena byla činnost **17 politických spolků**. 213 spolkům bylo *nařízeno*, aby tři dni napřed ohlašovaly své schůze, ostatním pak na 48 hodin. Zároveň rozkázáno ohlašovati i schůze výborové, k nimž vysýlán vládní zástupce.

Zatím **na venkově** *rozpuštěny byly některé spolky*. Tak 20. září 1893 rozpuštěna Řemeslnicko-živnostenská beseda *v Náchodě*, Řemeslnická beseda *v České Skalici*, sokolská jednota »Tyrš« *v Hronově* a spolek divadelních ochotníků *v Ohnišově* — **bez udání důvodů**.

Tím zahájeno **rozpouštění spolků**. Již 21. října rozpuštěn byl politický klub pro *Rakovník* a okolí. Dne 27. února r. 1894 byl úřadně rozpuštěn »Sokol« ve *Vršovicích*, hned na to dne 4. března rozpuštěna **»Českožidovská jednota se všemi svými odbory«**. Na venkově zatím rozpuštěn politický klub v *Lomnici* u Jičína (3. dubna), politický spolek svobodomyslný v *Libochovicích* (15. května) a politický spolek pro *Nový Bydžov a okolí* (5. srpna). V tutéž dobu v Praze rozpuštěny byly i některé spolky

dělnické: 10. srpna 1894 rozpuštěn *»Politický dělnický klub«* v Praze a 25. srpna dělnická beseda *»Žižkovan«* na Žižkově.

Zvlášť ostře výminečná opatření zasáhla ve *spolkový život studentský*. Rázem přeťata byla činnost některých spolků krajinských, po dlouhá léta, namnoze i přes čtvrtstoletí působících, tak na př. **»Řípu«**, **»Štítného«**, spolků to akademiků z jižních Čech (byl rozpuštěn 17. května 1894), **»Budivoje«** (7. července 1894); nejcitelněji ovšem působilo rozpuštění **»Moravské besedy«** (14. února 1894), střediska to studentstva českého z Moravy a nenadálé rozpuštění **»Slavie«** (14. října 1894), střediska to všeho studentstva československého v Praze, čímž studentstvo české zbaveno bylo jediného svého společného útulku, okolnost to tím povážlivější, jelikož hned na to zastavena byla i činnost reservního střediska studentského, spolku **»Svornosti«**, který za několik dní po rozpuštění »Slavie« také byl rozpuštěn, dříve než soustřediti mohl rozptýlené šiky českého studentstva.

II. **Z činnosti výminečného soudu v Praze** registrujeme: Současně se zavedením vytknutých výminečných opatření **zrušena** byla, jak již připomenuto, dnem 13. září r. 1895 na dobu *jednoho roku* **činnost porotních soudů** u zemského, jinak trestního soudu *v Praze* pro **všecky trestní činy tiskové** a pro zločiny jako **velezráda, rušení veřejného pokoje**, *rušení náboženství, vražda, podněcování proti opatřením úřadů* a pod.

Líčení výminečná konala se buď před senátem čtyřčlenným nebo šestičlenným. Tomuto přikázány všechny případy, na něž vyměřena jest sazba trestu od 5 do 10 let; ostatní trestné činy souzeny před výminečným senátem čtyřčlenným.

Výminečná líčení zahájena dne 11. října 1895 politickým procesem Ant. Prav. **Veselého**, bývalého redaktora **»Pokrokových listů«**. Žaloba zněla na zločin rušení veřejného pokoje dle § 65. a), b) a c) tr. z. a rozsudek na těžký žalář **desíti měsíců**.

Celkem všech líčení výminečných vůbec — nepočítaje do toho jednání o žalobách pro urážku na cti —

až do 12. září 1894 bylo **72**. Žalovaných všeho všudy **179**. *Nejvyšší tresty* přisouzeny dne 28. června 17letému *zámečnickému* **učni** Zdeňku **Matějíčkovi** a 16letému **dělníku** Janu **Kolečkovi** za zločin **velezrády**, kteří odsouzeni do *těžkého žaláře* v trvání **dvanácti let**. Po těchto dvou dostalo se **11** let za týž zločin trestníku Václavu *Zimovi* dne 31. července. *Ostatní tresty* tohoto druhu zločinů zněly **pod 10 roků**.

Od 11. října až do konce 29. prosince 1893 projednáno celkem **21** líčení výminečných a to 12 o sprostých a **9** *o politických* zločinech. Z těchto 21 vyřídil 8 senát čtyřčlenný, ostatní senát šestičlenný. Žalováno bylo do té doby **25** osob, *z kterých žaloby úplně sproštěn* **nebyl nikdo**. Trest obnášel až do uvedeného dne **21 let a 1 měsíc**, z čehož 4 léta a 4 měsíce připadají na zločince *politické* a šestnáct roků a devět měsíců na zločince sprosté. Z těch pak mimo to odsouzen Karel *Vavroušek* dne 22. prosince ku trestu smrti provazem pro vraždu úkladnou. Líčení s Vavrouškem projednáno znovu dne 6. července 1894 a rozsudek prosincový byl potvrzen. (Později byla mu udělena milosť.)

Od ledna r. 1894 až do dne 12. září 1894 konáno líčení celkem **51**. A to 29 o zločinech sprostých, **22** pak o zločinech *politických*. Ze všech těchto 51 projednáno 23 před senátem čtyřčlenným, ostatních 28 před šestičlenným. Žalovaných bylo celkem **154**. Celkový trest od ledna do září zněl na **237 roků, 4 měsíce a 35 týdnů**.

Celková výměra trestů činí tedy od samého zahájení výminečného stavu do poslední doby (t. j. 12. září 1894): **258 roků, 5 měsíců a 35 týdnů**.

Podle jednotlivých měsíců byla konána tato líčení výminečná:

V říjnu 1893 devět (z nichž byla 4 politická) s 10 žalovanými, v *listopadu* pět (1 politické) s 5 žalovanými, v *prosinci* sedm (3 polit.) s 10 žalov., v *lednu* 1894 dvě (1 polit.) s 78 žalovanými (77 tak zv. »Omladinářů«), v *únoru* dvě (1 polit.) s 2 žalov., v *březnu* sedm (2 polit.) s 13 žalov., v *dubnu* tři (1 polit.) se 7 žalov., v *květnu* tři

(2 polit.) s 5 žalov., v *červnu* osm (2 polit.) se 14 žalov., v *červenci* jedenáct (9 polit.) s 19 žalov., v *srpnu* sedm (1 polit.) s 8 žalovanými a konečně v *září* osm (3 polit.) s 8 žalovanými.

Podle toho zněly tresty v součtu celkovém:

V *říjnu* 1893 na 9 roků a 8 měsíců, v *listopadu* na 7 roků a 3 měsíce, v *prosinci* na trest smrti, na 4 léta a 2 měsíce, v *lednu* 1894 na 14 měsíců a 1 týden, v *únoru* na 97 roků, 4 měsíce a 22 týdny, v *březnu* na 37 roků a 9 měsíců, v *dubnu* na 1 rok a 8 měsíců, v *květnu* na 9 roků a 2 měsíce, v *červnu* na 44 let, 2 měsíce a 1 týden, v *červenci* na trest smrti (týž případ jako v prosinci), na 24 let, 2 měsíce a 8 dní, v *srpnu* na 12 let, 9 měsíců a 3 týdny a v *září* na 9 let a 2 měsíce.

Nejsensačnějším líčením ze všech výminečných vůbec byl, jak známo, *proces s tak zv.* **»Omladinou«** (zahájený dne 15. ledna 1894 a skončený dne 21. února) a pak líčení s vrahy Mrvovými, zahájené dne 13. března téhož roku a skončené 21. března).

Ze všech odsouzených byli vícekráte před výminečným soudem žalováni pp. Jaromír **Hušek**, redaktor »Českých Zájmů«, **sedmkrát**, Karel *Bosák*, redaktor »Omladiny« v Mostě, dvakrát a rovněž tolikrát redaktoři dělnických listů Antonín *Palava* a Otakar *Koblasa*.

Z těžších zločinů politických projednáno bylo **30 případů velezrády, 91 zločinů rušení veřejného pokoje** a 20 přečinů rušeni veřejného pokoje a řádu (§§. 300., 302. a 305. trestního zákona).

Úplně nevinnými a žaloby zcela sproštěni byli z příčin politických: Josef *Jelínek*, Rudolf *Malina*, Antonín *Kalina*, Václav *Šaroch*, František *Říha*, František *Adam*, Otakar *Koblasa*, Dominik *Maulini* (vesměs žalovaní v procesu tak zv. »Omladiny«) rozsudkem ze dne 21. února 1894; dále Josef *Krapka* pro rušení veřejného pokoje a řádu dne 28. března; Josef R. *Vilímek* pro týž přečin dne 2. července; Antonín *Suchomel* pro týž přečin dne 25. srpna a Josef *Javůrek* pro zločin velezrády dne 4. téhož měsíce.

Z ostatních obviněných pak toliko Anna *Křížová*, Jindřich *Vojtěch* a JUC. Ant. Čížek rozsudkem ze dne 21. března 1894.

Krom těchto případů vynesen byl rozsudek vesměs odsuzující.

Dne 12. září r. 1894 započaly opět pravidelnou svou funkci **poroty**. Bylo rozhodnuto však, **aby před výminečným soudem skončeny byly všecky případy, jichž vyšetřování započato bylo v době stavu výminečného.** Tak stalo se, že již v době, kdy poroty opět pravidelnou činnost zahájily, před výminečný soud postaveni byli socialní demokraté Fr. **Wagner** a **Mach** (18. září 1894), 3. prosince téhož roku pak dělník **Brablec**, z nichž prvý na dobu šesti týdnů, druhý na dva týdny a poslední na týden do vězení byli odsouzeni. Týž výminečný soud 22. února r. 1895 odsoudil také člena redakce »Nár. Listů« **Pachmayera** pro delikty tiskové do tuhého vězení na dobu čtyř měsíců.

Z odsouzených *výminečnými senáty*, zejména ti, kteří odsouzeni byli v procesu tak zv. »Omladiny«, uvězněni byli na Borech: dr. **Rašín**, PhC. **Hajn**, PhC. **Sokol**, **Škába**; dále **Ziegloser** (odsouzený na 8 roků do žaláře), **Čížek** (6 roků), **Synáček** (6 roků), **Wajgert** (5 roků), **Šticha** (5 roků), **Hradec** (5 roků), **Kuneš** (3½ roku), **Pospíšil** (3 roky), **Šulc** (2½ roku) a **Modráček** (18 měsíců; kromě toho ve Vídni v »procesu anarchistů« odsouzen byl do žaláře na dobu dvou roků). *Dva z odsouzených* v procesu »Omladiny« *zemřeli*. Souchotiny sklály mladíky dva v hrob. Amnestie umožnila jen, že zemřeli v náručí svých milých. Byli to: strojnický pomocník **Kukla**, který byl odsouzen do žaláře na dobu 16 měsíců a typograf **Duda**, který byl odsouzen v procesu »Omladiny« do žaláře na dobu 13 měsíců. **Ve vězení sešílel** z procesu »Omladiny« známý **Heller**. Již před nastoupením trestu zemřel **Trnka** v témže procesu k menšímu trestu odsouzený.

Kromě toho uvězněn v *Kutné Hoře* právník Jiří **Skorkovský**, který byl pro urážku císaře v Humpolci se dvěma druhy spáchanou odsouzen do žaláře na dobu osmi měsíců.

Několik dní po zrušení výminečného stavu udělena byla také *amnestie* politickým vězňům, čímž zavládly v Čechách zase poměry normální.

Bylo-li dvouletým výminečným stavem docíleno, co měl navrhovatel jeho, hrabě Fr. Thun, na zřeteli, jesť ovšem otázkou, na kterou není nesnadno odpověděti.

Vlny politické smetly zatím všechny ministry, kteří byli nařízení o zavedení výminečného stavu podepsali (vyjma ministra Gautsche, který po krátkém »oddechu« v soukromí zase se stal členem kabinetu), kdežto *předseda kabinetu onoho* **hrabě Edv. Taaffe** dnes, kdy tento arch dáváme do tisku (dne 2. prosince 1895), uložen byl v Nalžově do hrobky k věčnému odpočinku . . .

Jediný navrhovatel výminečného stavu, **hrabě Fr. Thun z Hohenšteina,** setrval na svém místě **jako c. k. místodržící** v království českém a nejnovější zpráva o něm zní, že večer v den před volbou do sněmu českého za velké statky položenou ku dni 26. listopadu 1895 **konána v paláci J. Exc. porada** *velkostatkářů* — **německo-ústaváckých** . . .

Prodlením výminečného stavu stala se tudíž také změna v politicko-národních názorech tak zv. **»historické šlechty české«,** jejíž členové odbývali v týž den konferenci v paláci hraběte **Buquoye** . . .

»Nebyl to,« psaly »Nár. Listy« v den po zrušení výminečného stavu, **»první výminečný stav,** jímž **zkrocena a zdeptána měla býti oposice národa českého.** A výsledek těchto persekucí? **Nezlomen, nepokořen, stojí zde dnes národ český, odhodlán pokračovati v boji,** kdežto ti, již užívali velice laciného toho receptu »státnického«, po většině upadli dávno již v zapomenutí, nebo v ně upadnou. A *historie věru* že za tento jejich čin jim *nevtlačí vavřínový věnec na skráně* . . .

Výminečný stav měl býti **odvetou** za *nepříjemnosti, které se konservativním pánům přihodily ve sborech representačních* a i na jiných místech. Že **to byl původ** *stavu výminečného,* jenž přetrval **tři vlády** a který *zrušen byl teprve* **vládou**

čtvrtou, jež z přirozených příčin nechtěla tak nepěkný inventář přenésti do svého hospodářství, jest na bíledni.

Národu českému byl ovšem stav výminečný nepatrnou episodou. Minulosť jeho, tak krutá a strašná, naučila jej snášeti a trpěti a nepřátelé naši sami se o to přičinili, aby v ohni, v němž nás mučili, stala se z nás ocel.«

Zákon proti zákonu.

Ústavní boj národa českého za nezadatelná a králi českými stvrzená **práva zemí koruny české** jest tudíž i nyní — po zrušení výminečného stavu — rovněž tak v permanenci, jako byl po celou dobu od zahájení »éry ústavní« vůbec.

Dvouletý výminečný stav, prohlášený za úřadování a k návrhu J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele nad Prahou a okolními okresy, nebyl nežli pouhým *intermezzem*, za něhož boj ten z arény veřejnosti vůbec a žurnalistické zvlášť přenešen převahou, *ba skoro výhradně do zákonodárných sborů*, v kterýchž byl veden s neúmorným úsilím a záslužnou houževnatostí zástupcův národa českého jako vždy, kdykoli byli zástupcové národa českého v oposici.

S jakým úspěchem, netřeba dokládati. **Zástupcové národa českého byli** po celých šest roků — tedy po celou dobu úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele v Čechách — netoliko v říšské radě, nýbrž i v zemském sněmu **v menšině** a byli tudíž z pravidla a skoro ve všech případech — **prostě přehlasováni**.

Ze všeho, co jsme byli až dosud v tomto spise registrovali, jest zřejmo, že od prohlášení »éry ústavní« — tedy již po třicet a pět roků — nedoráženo v parlamentech na žádného c. k. místodržitele v království českém tak ostře a řekneme bezohledně, jako na J. Exc. hraběte Františka Thuna z Hohenšteina.

Právem-li či nic, není nám prostým občanům, nad jejichž hlavou vznáší se Damoklův meč v podobě § 300. tr. z. (jenž chrání netoliko J. Exc. pana hraběte Frant. Thuna jako c. k. místodržitele, nýbrž i každý jiný c. k. vládní orgán vůbec) naprosto možno v mezích trestního zákona z doby absolutismu ani diskutovati, neřku-li rozhodnouti. Dokud jest J. Exc. hrabě Fr. Thun c. k. místodržícím, požívá zvláštní ochrany zákona a sice podobné jako každý c. k. soudce, úředník nebo policista, do jehož úředního výkonu nesmí se občan »ústavního státu« našeho beztrestně vůbec ani míchati.

Z té příčiny zůstavujeme otázku tu z pouhého, ovšem jen povinného respektu k zákonu z doby absolutismu nerozřešenou.

Rovněž tak a z téže příčiny nechceme vůbec ani zkoumati, má-li či nemá-li J. Exc. pan hrabě Fr. Thun jako c. k. místodržící v království českém za sebou v národě českém a po případě třeba zároveň také i mezi Němci v Čechách tolik přívrženců, t. j. většinu občanstva, jaké jest v ryze ústavních státech nevyhnutelně potřebí, aby vládní orgán udržel se v úřadě.

Faktum však jest, že hrabě Fr. Thun jako c. k. místodržící přes všechnu tuhou a houževnatou oposici většiny zástupců národa českého v parlamentech — v úřadě se udržel a bez pochyby i na dále ještě po nějaký čas se udrží.

Příčinu toho možno, jak přirozeno, vykládati způsobem nejrůznějším. Možnoť na př. uvésti, že v parlamentech svolávaných na základě Schmerlingovských volebních řádů není vůbec ani jinak možno, nebo možno uvésti celou řadu jiných důvodů.

Nám však se zdá, že vše, cožkoli lze v ústavním boji národa českého nazvati **neúspěchem**, zavinil nedostatek kardinálního práva ústavního státu: **svobody slova a tisku.**

Při slovech »svoboda slova a tisku« ovšem nám netane na mysli svoboda bezuzdná, nýbrž **volnost ryze ústavní**, jak jest nám zaručena základními zákony stát-

nimi v ten smysl, že o vině obžalovaného pro **politické přečiny** vůbec nerozhodují c. k. orgánové, kteří mají v ryze ústavních státech zcela jiné a důležitější úkoly než-li kontrolovati politické názory občanů, nýbrž **soudcové z lidu — porota.**

Za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího v Čechách takové svobody slova a tisku, jak známo, **nebylo — a po celé dva roky** výminečného stavu žili jsme v Praze a v okolí vzhledem ku svobodě slova a tisku nejinak nežli **jako za dob absolutismu.**

Ústavní boj zástupcův národa českého v parlamentech proti vládě a její orgánům, tudíž i proti Jeho Excellenci hr. Fr. Thunovi jako c. k. místodržícímu **byl tudíž osamocen** a skoro **bez podpory se strany oposiční žurnalistiky a oposičního občanstva.** Nemohl tudíž míti úspěchu, jakého by byl najisto měl, kdybychom se byli po celou dobu úřadování Jeho Excellence pana hr. Thuna jako c. k. místodržícího těšili v Čechách svobodě slova a tisku, jak nám jest zaručena v základních státních zákonech.

Poslanci čeští v právě minulých šesti letech sice se ze všech sil o vymožení tohoto druhu volnosti slova a tisku zasazovali; ale bez úspěchu. Nalézajíce se v říšské radě i ve sněmu království českého v menšině, byli ve všech případech toho druhu prostě přehlasováni.

Avšak **vždy tomu tak nebylo.** Od roku 1879 **byli poslanci čeští** v říšské radě **po celých deset roků ve většině.** Ano, my měli v tu dobu také svého **ministra krajana** dra. **Pražáka,** za jehož úřadování jako *ministra spravedlnosti* bylo lze na prospěch zákonní volnosti slova a tisku mnohé provésti.

Než, **tehdejší poslanci čeští** to **opomenuli.**

Zajisté jen náhodou se stalo, že první konfiskace českého listu za ministra-krajana dra Pražáka stihla r. 1880 *satyrický* časopis „Šotek", jehož redaktorem byl autor tohoto spisu.

Konfiskace další byly však tak charakteristické, že neváháme zmíniti se o nich obšírněji.

V listopadu otiskli jsme dokončení satyrické básně *»Za tři sta let«* od Ervína *Špindlera*, »věnované památce tovaryšstva Ježíšova«, jejíž předcházející části byly **vesměs konfiskovány** a konfiskace c. k. soudem **potvrzeny**.

Číslo »Šotka«, v němž bylo dokončení to otištěno, bylo opět konfiskováno, poněvadž prý »vybízeno **k záští proti Jezovitům** co společnosti náboženské v státu zákonně uznané« (§ 302. tr. z.). Kromě dokončení básně Špindlerovy inkriminovány také ještě verše z péra E. A. Mužíka »Pouta«, v nichž shledán *zločin* rušení veřejného pokoje dle § 65. tr. z.

Bez odkladu uspořádali jsme nové, »opravené« vydání zabaveného čísla a na místě konfiskovaných veršů z péra žijících autorů vložili jsme do čísla české satyrické písně z roku **1547**, tedy od autorů již déle nežli **tři sta roků mrtvých** a připojili následující vysvětlení:

»Známoť, že po vydání mandátu Ferdinanda I. nastalo v Čechách nemalé jitření. Po delším otálení shodli se konečně dne 10. února 1547 »purkmistři a rady, starší obecní přísežní i oboje obce Starého a Nového měst pražských« na pamětním spise, kterýmž daným spůsobem dali na jevo, že *jsou ochotni ze všech sil* **vzpírati se libovůli královské**. Později, dne 16. února, usnesli se i stavové o manifestu, kterýmž měla býti jednomyslnost jejich s Pražany na jevo dána.

Dotknuvše se královského mandátu, pravili ve svém manifestu mimo jiné doslova: »Tímto mandátem nemálo poctivostí našich se dotklo, čehož žádný člověk dobrý a poctivost království tohoto i také svou milující málo sobě vážiti nemá...

A poněvadž my jakožto první svobod milovníci jednomyslně takovému vyšlému J. M. K. mandátu spravedlivý odpor jsme činili a místa jemu nedali a nedáváme: protož *jestliže by kdožkoli za takovou příčinou aneb za jakou pak koli jinou buď nám všem společně neb komu koli z nás jakýmž koli způsobem ubližovati a škoditi chtěl, že* **proti tomu každému do hrdel a statkův našich** *s pomocí pána boha všemohoucího do naší nejvyšší možnosti* **slibujem za sebe i za své b**[illegible]

doucí podle sebe státi i dostáti a sebe žádným vymyšleným způsobem v ničemž a nikterakž neopouštěti. Tento skutek, kterýmž byli stavové tak jednomyslně své mínění a předsevzetí na jevo dali, potkal se u obecného lidu se souhlasem a souhlasu tomu dáván průchod hlavně četnými *satyrickými písněmi*, jež mezi lidem kolovaly. *Sixt z Ottersdorfu* zachoval nám v rukopise čtvero z těchto písní, z nichž citujeme zde toliko úryvky z dvou nejcharakterističtějších.«

Výklad ten, vážený ze spisu historického a zakládající se na ryzé pravdě — *zabaven nebyl;* ale **zabaveny** úryvky **obou historických písní** a konfiskace c. k. soudcem potvrzena.

Státní návladnictvo a c. k. trestní, jinak tiskový soud v Praze shledaly v nich povahu skutku **zločinu uražení údův domu císařského** dle § 64. tr. z.

Důvody zněly do slova takto:

»Písněmi v časopisu »Šotek« ze dne 18. listopadu 1880 nápisem: »*Dvě historické písně satyrické z roku 1547*« se nalézajícími *jest haněním porušena úcta údů císařského domu*, jak tomu nasvědčuje *obsah* obou básní pod číslicí I.—II. otisknutých a zvlášť odstavec I.

»Láska .... až .... o statky.«

»Velký náklad .... až .... ztrávilą se.«

ad II. »Císař .... až .... uhrozíme.«

Zahrnují tedy tyto písně povahu zločinu § 64. tr. z. naznačeného a bylo tehdy (!) k návrhu státního zastupitelství uznáno.

V Praze, dne 23. listopadu 1880. Jankowski.«

Nezbylo nám nežli uspořádati opět nové »opravené« vydání zabaveného čísla. Vložili jsme do něj »*Nejnovější revoluční píseň tatarskou*« s následující poznámkou: »Byla doba, kdy i Tataři, národ nám Čechům skoro jen dle jména známý, byli šťastni a spokojeni, kdy pěli písně klidu a blaha, jako jsou na př. »Hej Slované!« »Kovářská« atd. Avšak od nějakého času nastalo i v Tatarsku nebezpečné jitření a obzvláště obecný lid je v takové míře

se vším možným nespokojen, že bouří se i proti těm, kdož jej nade vše milují. Není tudíž divu, že Musa lidu páše také verše revoluční, z nichž podáváme na ukázku píseň nejnovější, nejrázněji, skoro divokou....«

Píseň ta zabavena — nebyla....

Než vraťme se opět k *zabaveným* historickým písním z roku 1547! Obě tyto historické písně byly vyňaty z ne**zabaveného** historického spisu Tieftrunkova *»Odpor stavů českých proti Ferdinandovi I. L. 1547«*, kde přes konfiskaci a tudíž i *přes soudní zákaz* vzhledem k dalšímu rozšiřování čísla »Šotka«, jež bylo pro písně ty zabaveno, **může si je i nyní přečísti** na stránkách 98—100 **beztrestně každý**, koho verše toho druhu zajímají.

V *Tieftrunkově spise* byly písně ty c. k. státním návladnictvím a c. k. trestním co tiskovým soudem uznány za **nezávadny**, kdežto v *»Šotku«*, do něhož byly pouze úryvkovitě přetištěny, shledána v nich ode všech instancí příslušných c. k. orgánův povaha skutku **zločinu urážení člena rodu císařského....**

Vzhledem k této právní abnormalnosti pokládali jsme za svou povinnost upozorniti na tento zvláštní způsob konfiskační praxe faktory nejkompetentnější, **české zákonodárce na říšské radě** v pevném přesvědčení, že jakmile jim případ ten přijde v známost, podají v parlamentě vídeňském bez odkladu aspoň přiměřenou interpelaci k ministru-krajanu dru Pražákovi jako správci ministerstva spravedlnosti.

Z té příčiny otiskli jsme následující

Otevřený list
poslancům českým na říšské radě!

Slovutní pánové!

Promiňte, že nejmladší list český obrací se k Vám v záležitosti zdánlivě tak malicherné.

Předposlední (7.) číslo »Šotka« bylo konfiskováno pro satyrickou báseň, věnovanou památce tovaryšstva Ježíšova a pro drobné veršíky.

Uspořádavše nové »opravené« vydání čísla toho, otiskli jsme v náhradu za první zabavenou báseň úryvky **z dvou historických písní satyrických z roku 1547** (jež nám byl z doby té zachoval proslavený Sixt z Ottersdorfu), tudíž *z písní, jež byly složeny a zpívány* **před více než třemi věky.**

Avšak i toto *druhé vydání* 7. čísla listu našeho bylo **právě pro tyto historické písně znovu zabaveno.**

My nemůžeme o záležitosti té šířiti slov; ale Vy, slovutní pánové, máte v říšské radě *úplně volné slovo*, a jedině z té příčiny vznášíme k Vám *v zájmech historické pravdy* žádost, aby aspoň jediný z Vás postaral se *o interpelaci* k ministerstvu spravedlnosti toho smyslu: jak to možné, že za nynějšího ministerstva **konfiskují se** v Čechách i **historické písně**, t. j. **pouhé kulturně-historické dokumenty.**

Doklady dávných našich dějin a kulturního rozvoje našeho byly namnoze respektovány i od nejúhlavnějších našich - - — - - - - — — — A proto Vás, slovutní pánové, **v zájmech volného slova aspoň v prostém citování kulturně-historických dokumentů** snažně žádáme za ochranu, pokud je ochrana taková za nynějších zákonů vůbec možna....

Avšak, pardon! Vždyť my jsme list satyricko-humoristický — nemůžeme, ba nesmíme mluviti vážně, jinak bychom »překročili program«.... Z té příčiny slavně prohlašujeme, že vše, co jsme byli právě uvedli, nemíníme opravdově, nýbrž — *ironicky*. Jsmeť pevně přesvědčeni, že živé duši nenapadne o podobné interpelaci jen půl minuty přemítati: neboť - - - — - - - — — — - —

co pak je nám v Čechách po **kulturně-historických dokumentech českých, které mají takovou životní sílu, že mohou býti ještě po více než třech stoletích skonfiskovány?**

Nic!....

Nechť strouchniví v prachu archivním, jako byli už pře 300 léty v černé zemi setleli nejen ti, kdož je byli sepsali, **nýbrž i ti, kdož k nim byli podnět zavdali....**

S povinnou úctou

Redakce »Šotka«.

Veřejné upozornění naše zůstalo však **bez povšimnutí** — bezpochyby z té prosté příčiny, že byli zákonodárci, žurnalistika a vůbec celá veřejnost »objektivnímu řízení« prodlením skoro již celého decenia tak uvykli, že pokládali každou obranu, ba snad i každou nápravu za nemožnou.

Později dovolili jsme si obrátiti k záležitosti té pozornost českých zákonodárců na říšské radě několikrát.

Tak na př. vložili jsme do úst komické figury, vyslané k poslancům českým na říšské radě s poselstvím satyrickým následující slova:

»Co pak jsem Vám měl vlastně vyříditi?! Samou radostí, že svěřen mi tak důležitý úkol, málem bych byl zapomněl... Ah, pravda — už vím!

Mám prý Vám všem, kdo jste se byli třeba jen slůvkem, vzdechem nebo jen pouhým přáním přičinili o zpříjemnění »trudného stavu věcí v Čechách« — přáti jménem pána svého, občana Šotka, *šťastný a veselý nový rok...«*

Však *co víc* mám vyříditi?!

Kdybyste mne stokrát zvolili předsedou říšské rady — nevzpomenu!

Jeho Výsost občan Šotek mluvil ke mně půl hodiny a pověděl mi všechno, co Vám mám vyřídit — ale prosím Vás, slovutní pánové! *Vždyť jsem Čech* a právě proto *rád zapomínám*... A teď už nevím ani za mák víc, nežli že můj pán cosi přál o jakési **interpelaci** — o čemsi, co zdálo se mi býti podobno **volnosti slova v Čechách** a bůh ví, o čem ještě...

Ale *já jsem Čech,* jak už jsem byl slovutným pánům pověděl — **mně přece po volnosti slova v Čechách**

pranic není — já, Matěj Konvalinka z Hloupé neboli Upřímné Lhoty, jsem zcela nevinen — *já zapomněl*... A proto odpusťte, slovutní pánové, že končím... Není pomoci! Musím se svého pána pozeptat, *co a jak* vlastně myslil a do té doby — ach! už utíkám... Na shledanou!«

Ještě později doráželi jsme na české poslance v říšské radě i kostrbatými *verši*, jako na př.:

»Dokud »Herbst a spolek« u nás panovali,
dokud *soudy* měly plné ruce práce,
tak že *v Čechách* nebyl nikdo jist, že z rána
nevzbudí se jako »**velezrádce**« —
vzdychali jsme: »Za svobodu život dáme;
kéž, ach! kéž *alespoň* **volnost tisku** máme!«

Teď však, když se karta posléz obrátila,
teď, když **my** *tvrdíme politickou muziku*,
teď, — kdy jenom na nás — *na nás* zavisí,
co a kdy a jak si sami dáme — — —
teď by bylo se svobodou teprv povyku!...
Teď *si* **volnost tisku — just nedáme!!«**

Avšak vše to byly jen matné jiskřičky, jež v bezprostředně následujícím okamžiku hned zase hasly.

Slavné „poselstvo české" na říšské radě nevěnovalo jim, aniž jakémukoli jinému vážnému a důraznému upozornění s různých jiných stran, pražádné pozornosti. *Mělof zcela jiné věci na práci, nežli se* ***zasazovati o kardinalní právo ústavní, o ryze ústavní svobodu slova a tisku, bez kteréž jest a zůstane i činnost zástupcův národa vždy více méně bez úspěchu neb docela i latentní.***

Vzhledem k volnosti slova a tisku zůstalo tudíž i na dále všechno v obvyklých kolejích. Slavné poselstvo české na říšské radě nechalo žurnalistiku českou *»fretovati se«* **po dalších deset let** pouhými námitkami proti konfiskacím při zavřených dveřích — až do nastolení hraběte *Fr. Thuna* v úřad c. k. místodržícího v království českém r. 1889.

Hrabě Fr. Thun nalezl poměry vzhledem *k volnosti tisku* v naznačeném stadiu. Nemá tudíž v ohledu tom žádné jiné odpovědnosti, nežli kterýkoli jiný poslanec český, který, zasedaje v říšské radě jako zákonodárce, ku změně poměrů těch v ničem se nepřičinil.

Jako zástupci c. k. vlády nebo-li vládnímu orgánu přišly poměry ty hraběti Fr. Thunovi bez jeho přičinění v nemalé míře vhod. Úřadní činnost jeho nemohla a nemůže totiž býti tak volně a nepředpojatě veřejně kritisována, jak by to bylo možné bez »objektivního řízení«, t. j. kdyby o všech úsudcích o úřadní činnosti Jeho Excellence jako c. k. místodržitele rozhodovali výhradně jen soudcové z lidu — porotci.

Po několika málo letech úřadní činnosti hraběte Fr. Thuna však ani tyto poměry vzhledem *k volnosti slova a tisku* **nedostačily.** Prohlášením **výminečného stavu** dne 13. září 1893 pro Prahu a politické okresy vinohradský, karlínský a smíchovský, jež stalo se, jak byl hrabě Frant. Thun ve sněmu království českého dne 12. února 1895 sám prohlásil, *k jeho vlastnímu návrhu*, obmezena kromě obmezení jiných některých svobod ústavních také dosavadní »volnost tisku« ještě více.

Již před dvaceti léty *mlčky suspendované porotní soudy* pro tiskové záležitosti **suspendovány**, jak víme, **výslovně** a vyřizování deliktů tiskem spáchaných přikázáno na celý rok opět c. k. soudům jako před zavedením porotních soudů.

»Následky nových poměrů,« psaly »Národní Listy« dne 21. října 1895, »byly patrny hned. *Oposiční tisk*, politické spolky i osoby v poslední době rozhodnějším způsobem v politickém životě veřejném vystupující pocítily již v prvních dnech výminečného stavu plnou tíhu nových vládních opatření.

Nejdříve *proti tisku* a jednotlivým spolkům obrácen byl hrot článku 6. a 7. zákona ze dne 5. května r. 1869, na nějž v nařízení svém kabinet hr. Taaffa se odvolával.

Už druhý den po té, kdy na nároží ulic výminečná opatření oznámena, rubrika obětí nové éry znamenala

první případy. **Zastaveny** totiž 14. září 1893 tyto listy a časopisy: **»Neodvislost«**, **»Pokrokové Listy«**, **»Nové Proudy«**, **»Časopis pokrokového studentstva«** a **»Časopis československého studentstva«**.

Na jiné listy uvalena byla **tříhodinná censura**, opatření to, které při nynějším rozvoji žurnalistiky zejména namířeno bylo *proti politickým denníkům*, jimž tímto způsobem bylo učiněno nemožno novými zprávami konkurovati s listy, které censurou stíženy nebyly a tedy o tři hodiny déle, ráno i odpoledne, zprávy mohly přijímati a uveřejňovati. Nové opatření mělo i ten důsledek, že při konfiskaci listu censurou stíženého ani jediné číslo z tiskárny nemohlo se dostati do rukou předplatitelů, okolnost to, které dříve nebylo.

Tříhodinnou censurou stíženy byly tyto listy a časopisy: *»Národní Listy«*, *»Šípy«*, *»Vyšehrad«*, *»Humoristické Listy«*, *»Naše Zájmy«*, *»Čas«*, *»Česká Stráž«*, *»Pražské Předměstské Listy«*, *»Vinohradské Listy«* a kladenská *»Svoboda«*; kromě toho orgány socialních demokratů *»Socialní Demokrat«*, *»Bič«*, *»Časopis stavebních dělníků«*, *»Dělnické Noviny«*, *»Pekař«*, *»Rakouský kovodělník«*, *»Obuvník«*, *»Zář«*, *»Naše Heslo«* a *»Truhlářské Listy«*.

Tato censura arciť byla také uvalena na listy, které vznikly později; byly to *»České Noviny«*, *»Stráž pod Vítkovem«* a *»Volné Slovo«*. Z německých listů censurou postižen byl list jediný: *»Der Deutsche Volksbote«*, německo-nacionální týdenník pražský. Ne na dlouho; koalice napravila u tohoto jediného listu, co zavinil ku konci svého trvání kabinet Taaffův.

Uvalením censury neunikly vyjmenované listy smrtící ráně. Dne 24. května 1894 **zastaveny** pojednou **»Naše Zájmy«**. Týž osud stihl i nově zřízený denník **»České Noviny«** dne 10. srpna 1895, o měsíc pak později, dne 9. září, zastaven náhle i **»Vyšehrad«**, svobodomyslný týdenník, redigovaný po léta Klecandou, jemuž v Praze nedovoleno více vydávati jiný list, »jelikož vydávání jiného týdenníku bylo by tu obcházením zákazu«.

Dru. Edv. *Grégrovi*, majiteli knihtiskárny v Praze, a vydavatelstvu »*Vzdělavací bibliotéky*« rozkázáno bylo tiskopisy předkládati osm dní před vydáním.

Hřbitůvek listů, jež výminečný stav sřítil do hrobu, není tedy nepatrný. Ovšem neplatí tu slova: Spěte spánek věčný! A zastavení listu, ani censura nebylo vše, čím tisk poután a svoboda jeho obmezována. Víc zakusiti měla oposiční česká žurnalistika. Nejen že prohlídky redakční a u jednotlivých spoluredaktorův na denním byly pořádku, zodpovědní redaktoři téměř všech listů oposičních v neustálém byli vyšetřování, mnozí pak ze žurnalistů pro tiskové delikty postaveni *před soud výminečný*, kde bezvýminečně *byli odsouzeni*. Že i pokut slušnou cifru zaplatily za dobu výminečného stavu oposiční české žurnály, rozumí se samo sebou.

Ostatně musíme poznamenati, že pronásledování žurnálů nejlépe ukázalo, že výminečný stav jen formálně omezoval se na Prahu a sousedních pět okresů. Ve skutečnosti platil mnohem dále. V *Kolíně* nedovoleno vydávání »*Neodvislosti*«, »*Neodvislé Listy*« záhy zaměněny býti musily »*Radikálními Listy*«, konečně pak i tyto i s nově založeným »*Ruchem*« a »*Lidem*« uchýliti se musily až na Moravu, do *Brna*. Ostatní listy svobodomyslné v Čechách pocítily důsledky nové éry v **častých konfiskacích**.«

Sotva však minul od zavedení výminečného stavu rok, na který byly poroty pro tiskové delikty výslovně zastaveny, pomýšlel tehdejší ministr spravedlnosti hrabě Schönborn **na nové opatření vzhledem k tisku** a dne 17. června 1895, tedy dva dni před tím, nežli se rozloučil s úřadem ministerským, vydal státním návladnictvím výnos, kterýmž jím *nařízeno*, že ***nemají býti tiskopisy nadále jen zabavovány a konfiskace c. k. soudy potvrzovány, nýbrž že má býti ve všech případech zabavení provedeno také stíhání subjektivní, t. j. vinník před porotní soud postaven.***

Nařízení to prohlašováno časem svým od mnohých listů za jakési uvolnění tisku. Tak psala na př. dne 20. července 1895 »Neue Fr. Presse«: Důležitost tohoto

výnosu má pro rakouský tisk nemalou váhu. Jeť ovšem jen *opětným úkazem slabosti našeho zákonodárství*, že vše to může býti provedeno pouhým ministerským výnosem bez jakékoli změny zákonův. Hrabě Schönborn výnosem tím připouští, co bylo od trvání právě platného trestního řádu tiskem neustále tvrzeno a v soudní praxi rovněž tak houževnatě popíráno: že ustanovení o řízení v záležitostech tiskových nepředpokládají stíhání objektivní, nýbrž subjektivní; jinými slovy: že ***článek, pro který nemůže býti spisovatel jeho postaven před porotní soud, nemá býti také konfiskován.***

Ve skutečnosti praktikováno však řízení v záležitostech tiskových od 23. května 1873, tedy po dva a dvacet roků *zcela opačně*. Kdežkoli státní návladnictva neodvážila se stíhati subjektivně, tam tiskopis prostě zabavila a podrobila konfiskovaný tiskopis tak zvanému »objektivnímu řízení«, tak že jistý vynikající právník právem prohlásil funkci soudů při »objektivním řízení« za funkci ryze administrativní a nikoli v pravdě soudcovskou. Suverénní praxe odchýlila se od zřejmého znění zákona tak, že staly se i případy, kdy autor konfiskovaného tiskopisu sám žádal za stíhání subjektivní, což však mu se strany státního návladnictva pouhým poukázáním k »objektivnímu řízení« odepřeno bylo.

Potud vídeňský list.

V jaké míře asi byl připomenutým nařízením hraběte Schönborna tisk prodlením asi čtyř měsíců »uvolněn«, vysvítá nad jiné zřejmě z interpelace, kterou poslanec G. Eim podal dne 20. října 1895 v říšské radě. Zněla takto:

Ve schůzi poslanecké sněmovny 19. července 1895 sdělil tehdejší správce ministerstva spravedlnosti výnos tohoto ze dne 17. června 1895, podle kterého »státní zástupce neb úřad bezpečnosti naříditi může konfiskaci periodického tiskopisu jenom tenkráte, když *přestupek zákona obsahem způsobený oprávňuje ke subjektivnímu stíhání*«.

Nařizuje se dále, »že *trestné skutky tiskem spáchané mají býti napříště* se zřetelem na ustanovení § 493. tr. ř. a na

základě konfiskace, ve smyslu tohoto výnosu provedené, stíhány a že *subjektivní toto stíhání* pro delikty tiskové býti se má vážně, rychle, energicky a za svědomitého užívání všech prostředků, které poskytuje trestní řád k bezpečnému vyšetřování.«

Ve svém výkladu k výnosu tomu prohlásil zástupce ministerstva spravedlnosti:

»Vláda je si vědoma, že *bude musit ve všech těchto záležitostech* **předstoupiti před porotu**« (491. schůze poslanecké sněmovny XI. zasedání, str. 20.927 stenogr. protokolu);

»*že při skutkové povaze* **není rozdílu** *mezi tím, co má býti* **subjektivně** *stiháno a tím, co* **objektivně**«, a že

»státním zastupitelstvím uloženo také, by **v každém případě**, kde to zákonná ustanovení dovolují, zavedla **stíhání subjektivní**.« (Tamže str. 20.926.)

Text výnosu a výklad k němu vzbudily domněnku, že toto poslední pořízení hraběte Schönborna znamená pokrok a větší právní bezpečnost pro rakouský tisk. Avšak *ukázala se* **klamnou.** Oprávněnost její nebyla potvrzena ani *podstatou, ani vykonáváním* výnosu toho.

Nečelilyť a nečelí snahy rakouského neodvislého časopisectva k tomu, by *vedle objektivního řízení* v jeho nynějším rozsahu *zahostilo se ještě souběžně řízení subjektivní tak,* aby tatáž věc byla podkladem **dvojího** řízení, nýbrž k tomu, aby se objektivní řízení omezilo na skrovné případy, jmenovitě vytčené a jinak vůbec zrušilo.

Způsob, jakým se výnos ze 17. června 1895 provádí, znamená — jak dovodil také bývalý president vrchního zemského soudu štyrského dr. ryt. Waser v časopise »Gerichtshalle« — *dvojí stíhání* **téhož** *domnělého trestního skutku* a tudíž *zcela výminečné* **přetížení tisku.**

V praxi výnosu toho jeví se opět ona *nerovnost a zvůle,* kterou poslanci opětně vážnou formou kárali a odsoudili.

1. Jakkoli vzpomenutý výnos i podle svého znění a smyslu i podle výkladu, jejž k němu v této sněmovně podal zástupce ministerstva spravedlnosti, má povahu všeobecně závaznou, jakkoli dle něho *konfiskace je dovolena*

jen tam, kde »případ dostačuje ke subjektivnímu stíhání« a jakkoli *»jíti před porotu ve všech těchto záležitostech«* **ukládá se** *konfiskujícímu úřadu* **za povinnost,** *z níž není výjimky*, byly přece vídeňská »Arbeiterzeitung« ze 23. září a 3. října, vídeňská »Zeit« z 5. října, vídeňský »Ostdeutsche Rundschau« z 10. října a vídeňská »Reichswehr« ze dne 13. října zabaveny státním zástupcem; ale *subjektivní stíhání se nestalo.*

Tím je výnos ze dne 17. června t. r. zbaven platnosti a porušen.

Zabavující instance, nevznášejíc žalobu, doznává — ve smyslu výnosu toho — sama již předem, že **konfiskace** *jí způsobená* **byla neodůvodněná**, *jelikož dle vlastního vyznání, ke subjektivnímu stíhání nevystačuje.*

2. Stalo se, že notice, stati atd., které prošly nezávadně censurou, v sousedním městě byly zabaveny; že subjektivní řízení zavedeno, ale zastaveno, takže konfiskace tiskopisu jinde nezabaveného zůstala v platnosti, což je zjevným *nešetřením* výnosu ze 17. června 1895.

Je na jevě, že, jakmile jednotlivá *státní zástupitelstva sama si osobují obligatorní* jeho povahu měniti ve *fakultativní* a z **povinnosti k žalobě**, *imperativně sobě uložené,* **činí právo** *k žalobě, jehož dle uznání svého a libovůle své užíti mohou čili nic, vyhlášený účel opatření toho, obkličit objektivní řízení kartelami, stává se illusorním, ba úplně se ničí a že tiskové řízení opět se zvrací v to, čím bylo a čím býti nemá: v* **proceduru čisté administrativní** *a tím zároveň v administrativní* **bezuzdnost**.

Důkazem toho je faktum, že úřadní list »Wiener Zeitung« ve dnech 17., 18. a 19. října uveřejnil 51 potvrzených konfiskací.

3. Na základě výnosu ze 17. června 1895 zavedeno v četných případech — nikoli ve všech, jak by býti mělo — subjektivní řízení. Vznešeny žaloby na: »Národní Listy«, »Čas«, »Pozor« (v pěti případech), »Vyšehrad«, »Stráž pod Vítkovem«, »Jičínský Obzor«, »Hlasy z Podřipska«, »České Zájmy«, »Naše snaha«, »Právo lidu«, »Radikální Listy«, »Volný duch«, »Časopis kovodělníků«,

»Konec století«, »Bydžovské Noviny«; na autora spisu »Sodoma«, Jiřího Karáska; na autora »Wiener Allgem. Zeitung«, »Kikeriki« (ve dvou případech), »Politisches Volksblatt«, »Katholische Vereinsblätter«, »Wiener Neueste Nachrichten«, »Eisenbahnen«, »Mit vereinter Kraft«, »Volksfreund.«

Ve všech případech, jež dostaly se dosud **před porotu**, *vynesen výrok* **osvobozující**, *na základě jehož obžalovaní musili být uznáni nevinnými.*

Tu však stalo se — týká se to zejména olomouckého »Pozoru« a veškerých vídeňských procesů, jež od vydání výnosu ze dne 17. června 1895 se provedly, že **po** *vyhlášení osvobozujícího nálezu o* **subjektivní vině** *povstal státní žalobce a navrhl, aby soudní dvůr navzdor tomu* a jakkoli pan správce ministeria spravedlnosti autoritativně prohlásil, *»že při skutkové povaze není rozdílu mezi tím, co má býti stíháno subjektivně a tím, co objektivně«*, přece uznal, že **objektivní** *skutková povaha spočívá v inkriminovaném článku jako takovém, aby jej prohlásil za konfiskovaný, nařídil jeho zničení a zapověděl jeho šíření.*

Tomuto návrhu bylo pohříchu vyhověno, pokud jde o »Pozor«, »Wiener Allgemeine Zeitung« a časopis »Mit vereinter Kraft«.

Jak návrh sám, tak usnesení mu vyhovující jsou naprosto nepřípustny, jsou neoprávněnou revisí líčení před porotou a čirou negací ministerského výnosu a jeho intencí. Neboť *zamítavé votum porotců praví*, že stíhaný tiskopis *nemá vlastností, na základě kterých by mohl býti konstruován delikt a uložen trest.* Protože však dle uvedeného výnosu *objektivní viny bez subjektivní není, nemá a nemůže být, nemůže tam, kde subjektivní vina byla popřena, nikdy býti provedeno objektivování.* Dokládati se tu § 492. tr. ř. jest úplně nemístno; tento platí pro stíhání *zastavené*, které kromě toho dle výnosu toho je vyloučeno, nikoli pro stíhání *provedené.*

Z těchto důvodů vznášejí podepsaní poslanci na pana ministra, tento dotaz:

1. *Jsou mu tyto příběhy z praxe výnosu ze 17. června 1895 povědomy?*

2. *Jest odhodlán, uložiti státním zastupitelstvům, aby — dokud objektivní řízení nebude vzpomenutým způsobem zákonně omezeno, — prováděla tento výnos přesně, bezvýminečně dle jeho znění a smyslu a stejnoměrně ?*

V takovém stadiu octla se »volnost tisku« v Rakousku a tudíž i v Čechách několik dní po zrušení výminečného stavu a **na počátku sedmého roku** *úřadování J. Exc. hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržícího v království českém,* o němž víme, že **jako poslanec nikdy a v ničem se nepřičinil, aby byl tisk v Rakousku jakýmkoli způsobem uvolněn.**

Znamená-li nová, exministrem Schönbornem nařízená procedura soudní úlevu nebo přitížení tisku, jest lhostejné. Nám jde tentokráte pouze jen o to, *existují-li nějaké prostředky*, jimiž bylo by lze zbaviti se zákonním způsobem »objektivního řízení« a přičiniti se o to, aby konečně po více nežli čtvrtstoletém trvání 11. paragrafu základních zákonů státních stalo se skutkem, co v paragrafu tom stojí: že »totiž **ve všech** *politických neb obsahem tiskopisu spáchaných zločinech a přestupcích rozhodují* **porotci** *o vině obžalovaného.«*

Najisto jen pouhou náhodou se stalo, že právě v den, kdy dopisujeme tuto stať **o konfiskační praxi c. k. orgánův,** došla z Vídně zvěst — pro nás Čechy, kteří jsme posavadním nepoměrům skoro již uvykli — takořka neuvěřitelná. *Poprvé* od zahájení éry ústavní *vyslovil se* totiž **ministr spravedlnosti — proti posavadní praxi konfiskací** a učinil také hned po svém nastoupení v úřad ministra přiměřené opatření, aby **praxe konfiskační** nebyla nadále prováděna jako doposud, nýbrž aspoň jaks taks v mezích zákona z doby absolutismu **zmírněna.**

Z vlastní iniciativy a bez jakéhokoli nátlaku rozeslal nový ministr spravedlnosti hr. Gleispach dne 20. října 1895 vrchním státním návladním oběžník, jejž v záležitostech ryze ústavní svobody pokládáme za jeden z nejdůležitějších a zároveň i v ohledu právním nejpoctivějších, jež byly od zavedení éry ústavní vůbec vydány.

Z té příčiny reprodukujeme oběžník ten v plném znění:

»Vývoj Rakouska na právní stát v nejlepším slova smyslu je podmíněn také *právním postavením tisku.* Toto postavení vyžaduje, aby jeho používání (tisku) bylo závislým *pouze* na podmínkách, jež sám zákon ustanovuje a ne — vyhoví-li se jim — také na předběžném úředním povolení, jehož důvody — třeba byly sebe čistší — mohou se tuze měniti osobními náhledy a časovými poměry, aby neohrožovala se bezpečnost trvání, jež je nezbytnou vlastností pravého stavu právního. Vyžaduje dále výhradnou zodpovědnost novin dle zákona a před soudem. Tato slova někdejší vládní předlohy, připojená k nynějšímu tiskovému zákonu, stala se jeho vůdčí myšlénkou.

Objem tohoto zákona je stanoven čl. 13. st. zákl. zák. ze dne 21. prosince 1867 říš. z. č. 142 takto: »**Každý má právo slovem, písmem, tiskem nebo obrazem vyjádřiti své mínění v mezích zákonem vytčených.**« Tu praví se **výslovně**, *že* **tisku nesmí se ukládati censura.** Tím je také *dle rakouského práva* **zaručena svoboda tisku** a *každému dáno* — jak se často říkalo — **absolutní a nepromlčitelné právo v mezích státního pořádku projeviti svobodně své myšlénky** a *vší výmluvností přičiniti se*, aby *své spoluobčany získal pro své idey*, o nichž domnívá se — *právem* nebo **neprávem** — že *mohou prospěti vývoji lidstva*, neb od nichž očekává, že ze sporných mínění najdou pravdu.

Toto **drahocenné právo je základem ústavy, nejsilnější hradbou politických svobod, strážcem dobrých mravů a opatrovníkem spravedlnosti**, ale jen potud a tak dlouho, dokud při jeho používání má se v úctě zákon, jeho jediná mez, která má a musí býti nepřestupna. Přestupuje-li tisk tuto mez, dopouští se trestných činů proti posvátné osobě mocnářově nebo proti státu; ohrožuje-li mír státu, porušuje-li práva jiných osob, majetku a jmění, nebo brojí-li proti společenským zájmům: stává se z používání práva zneužívání, jež nejen ve veřejném, ale i ve vlastním zájmu novin musí potlačovati se beze všeho milosrdenství všemi státními prostředky již proto, že dobré noviny mohou vzkvétati, nedaří-li se dobře špatným časopisům.

Z významu novin, v nichž zrcadlí se veškerý kypící život státu a státních občanů, *vyplývá, že státní orgány, jimž uložena dohlídka na noviny, mají velice nesnadnou* a **zodpovědnou práci**, již konají větším dílem za nepříznivých poměrů, v čase skoupě vyměřeném, kdy není možná klidná úvaha. Stojíce samy uprostřed žití, mají souditi o skutkové podstatě trestního činu, při němž spolupůsobí činitelé většinou neznámí. Tu **bývá chyba snadna** a *připouštím, že* **se tak často stane**, *zvláště stíháním stupňovaným až k* **úplné nesnášelivosti, pro nepříznivou neb odmítavou kritiku jednotlivých nařízení neb opatření vlády nebo jejích orgánů.** Dokladem k tomu je přiložený přehled, jejž posílám vrchnímu státnímu zastupitelstvu a podřízeným zastupitelstvům k důkladnému uvážení a prozkoumání. Z něho patrno, že průměrně **všecky konfiskace** a v jednotlivých obvodech vrchních zemských soudů — mimo jediný — polovice všech konfiskací domácích periodických tiskopisů byla nařízena pro § **300**. tr. zákona.

Prohlašuji, že **tato praxe nemůže se dále prováděti, protože nesrovnává se s platnými zákony, ba zneuznává jich.** Trvám na tom, aby **každá nelibost, každá dobře myšlená** nebo **ostřejší kritika některého opatření jednotlivého, třeba vysoce postaveného státního orgánu, neb úřadu, neměla za následek konfiskaci dotyčného periodického tiskopisu** a aby se každý článek, kterým se mají odvrátiti zamýšlené ostřejší reformy nebo způsobiti změny zákona a jehož podnětem bývá skutečná nebo líčená vášnivost nebo rozčilenost, způsobená neobyčejnými událostmi, někdy také malichernou choutkou, aby se obrátila na článek pozornost — považoval za podněcování k nenávisti neb opovrhování státními neb obecními úřady, nebo jednotlivými vládními orgány, pokud se týká jejich úřadování. **Takovým jednáním kalí se všeobecné právní vědomí.** Jest ostatně tak **zbytečným** a **marným**, protože potlačenou kritiku převezme později, obyčejně v ostřejší formě immunitou chráněný zastupitelský sbor, načež se může kritika bez závady uveřejniti v periodickém tisku.

Nařizuji *vrchnímu státnímu zastupitelstvu*, aby ve smyslu těchto výkladů poučilo podřízená státní zastupitelstva, kdy platí § 300. tr. zák. a přičinilo se, **aby se uskrovnil počet konfiskací na základě onoho článku nařízených**.

Ve Vídni, 20. října 1895.

Potud památný výnos nového ministra spravedlnosti hraběte Gleispacha.

Z článku, kterýmž vídeňský dopisovatel »Nár. Listů« komentuje tento výnos hraběte Gleispacha, vyjímáme:

Ministr Gleispach mluvil jenom podle ducha a písmena státních základních zákonů, tedy věci, které vlastně samy sebou se mají rozuměti a které v každém konstitučním státu evropském dávno existují a se uznávají. *V našem milém Rakousku však to*, **co je zákon** *a* **co je právo, neplatí** *a to jest* stydno a smutno.

Rakouské tiskové poměry jsou pravé unicum v Evropě. Zde dosažen jest ideál toho zpátečnického feudála pruského, který proslavil se výrokem: »Svobodu tiskovou? Ano, ale hned vedle ní šibenici.« Také my máme svobodu tiskovou, ale hned vedle ní šibenici; *můžeme psát a tisknouti, co libo, ale* **státní zástupce může také konfiskovati, co mu libo**. Pro konfiskační orgány státní základní zákony neplatí a ještě méně — — — výnosy ministerské.

Toť krůpěj pelyňku, kteráž otravuje radost z výnosu ministra Gleispacha. Bylo by dětinným počínáním neuznati, že Gleispach zmužile sáhl hned po svém nastoupení do tohoto vosího hnízda. On předsevzal si a ministerské radě oznámil, že hodlá podniknouti obsáhlou a sice liberální opravu tiskového zákona a když se mu ve výboru namítlo, že není záruky, že by směnku 's tak dlouhou lhůtou splatnosti mohl v parlamentu eskomptovati, projevil ihned ochotu, že podle návrhů Pacákových provede opravu menší, skromnější, ale rychlejší a bezpečnější.

Tato dobrá vůle učinila na všech stranách nejlepší dojem, tím lepší, že ministr mohl se již vykázati vlastním skutkem. Výnos jeho vydaný, se souhlasem celé ministerské rady, projevuje tak poctivé zásady, že svobodo-

myslní mužové všech stran mohou bez rozpaku je podepsati.

Nechceme sice dáti za pravdu »Neue freie Presse«, že tato řeč výnosu Gleispachova připomíná slavné listy Juniovy; nicméně s rakouských vládních lavic je zajisté nezvyklá, při nejmenším od dráhné doby nezvyklá. Proto nechceme ministru Gleispachovi, jenž činí dojem rozšafného, bodrého muže, upírati zásluhu ani my na oposičních lavicích, kteří jsme skrze návrhy Pacákovy houževnatým zápasem za svobodu tiskovou tuto řeč vynutili, tak že je do značné míry úspěchem české oposice. Nicméně při upřímném svém zadostučinění nechceme se přec oddávati sanguinickým nadějím.

Před třiceti čtyřmi léty a ještě o deset let později podobně horovaly vídeňské vlády pro tiskovou svobodu; vzpomeňme na Schmerlinga, Pratobeveru a což teprve na Herbsta! Jak krásně ten o svobodě tisku mluviti dovedl! A dějiny českého časopisectva a — kriminálů českých vypisují nesmazatelně, jak skutky odpovídaly slovům. Největší kriminalista rakouský dr. Glaser znamenitě trefně dokazoval nezbytnost svobody tiskové jako — spisovatel. Když pak byl ministrem spravedlnosti, zavedl za sedm let více tiskových tendenčních procesů než všichni jeho předchůdci dohromady.

V prvních dobách rakouské ústavnosti byl tisk cpán pěknými sliby jako kapoun lanýži — ale při této stravě přece se mu tuze špatně vedlo a do dnes vede. My v Čechách za místodržitelování hr. Thuna poznali jsme znovu, co je to rakouská svoboda tisku! To vzdor Schönbornovým posledním nařízením, která také kázala jiný mrav státním zástupcům, jenže beze všeho úspěchu. *Ať ministr nařizoval, co nařizoval,* **konfiskační guillotina nezahálela** a nikdo horlivost její dodavatelů nestihal. Tyto truchlivé zkušenosti vzbuzují obavu, aby také důrazná, neobyčejně řízná a upřímně svobodomyslná slova výnosu hr. Gleispacha nebyla mluvena jen do větru; možná dost, že státní zastupitelstva výnos přečtou a klidně do archivu

uloží a jako dříve také budoucně **bráti budou povel od úřadů — politických!**

Nejvyššímu správci politickému království českého nikdy tuze neimponovalo, co žádalo se ve Vídni a kdo ví, zda za krátko nebude zase, jak bývalo, třeba pro první chvíli účinek rozmachu Gleispachova byla — — umělecká pausa! Uvidíme, dovede-li si hr. Gleispach zjednati lépe respekt, než hr. Schönborn.

Ostatně jedno místo výnosu Gleispachova nás neuspokojuje, ono, kde činí rozdíl mezi »dobrým« a »zlým« tiskem. Zajisté lze svobody tiskové zneužívati a nikdo všechno, co se tiskne, nebude pokládati za dobré a neškodné. Ale tak všeobecný, blíže neurčený rozdíl mezi dobrým a zlým tiskem je povážlivý, ba nebezpečný. On sloužiti může orgánům konfiskačním za dvířka zadní, kterými se dostanou zase do starého šlendriánu. Třeba povážiti, že v naší době názory ethické a mravní rychle se mění, a politické v našem milém Rakousku teprve.

Co bylo dobré za koaliční vlády, je za Badena špatné a myslíme, že na příklad baron Gautsch a hr. Hanuš Ledebur, tedy členové téhož kabinetu, mají o pojmu dobra i zla zcela různé náhledy. Tento rozdíl dobrého a zlého tisku mohl by se i hr. Gleispachovi snadno státi šikmou plochou, po níž by se svésti mohl až k slavným »liberálům« Glaserovi a Herbstovi.

Proto jakkoli nikterak nepodceňujeme dobré mínění, jež hr. Gleispach má o tisku a jakkoli nechceme zlehčovati opravdovost jeho odhodlání, zjednati nápravu: **nám milejší** než nejskvěleji — a nejliberálněji psaný výnos, **je přece zákon**. A snad třeba menší zákon, ale hned! Proto naléháme, aby ještě v tomto zasedání projednala se ještě jedna novella tisková a těšíme se, že hr. Gleispach slib svůj splní a hned po vánocích podá předlohu, jež zjedná zase kus nápravy, *aby tam*, **kde vládne dnes libovůle**, *napříště* **rozhodoval určitý zákon**; neboť také my liberalové věříme v pravdu prastarého slova: »Sub lege libertas.« **Zákon zajišťuje svobodu líp než sebe blahovolnější výnosy ministrů.**

Potud citát.

Nám zdá se, že **konfiskační praxe, jak byla u nás c. k. orgány se zákonníkem v ruce prováděna** po celé čtvrt století, aniž by bylo možno vzepříti se jí, **nemohla býti** *po zásluze spravedlivěji* posouzena, vlastně **odsouzena**, *jako se stalo právě tímto výnosem nového* **ministra spravedlnosti.**

Není tudíž nižádné pochybnosti, že nadchází svobodě tisku a snad i slova nová éra (a sice — byť i třeba ne úplně a naprosto uspokojující — tedy aspoň nepoměrně příznivější, než-li byla v právě minulém čtvrt století), za které ústavní boj národa českého za nezadatelná práva může býti aspoň poměrně usnadněn.

Trestní zákon z doby absolutismu, na jehož základě budou státní návladnictva i nadále politická provinění a tudíž i tisk stíhati, ovšem jest doposud v platnosti a není naděje, že bude tak brzo nahražen zákonem svobodomyslnějším. Také **»objektivní řízení«**, byť i méně přísné a po případě snad i benevolentnější, má zůstati i nadále v platnosti a konati c. k. vládním orgánům aspoň **podobné služby** jako doposud.

Z té příčiny jest nutno zasaditi se všemi zákonními prostředky o to, aby byl poslední tento zbytek preventivního soudnictví z doby absolutismu přiveden ad absurdum a prakticky proveden důkaz, že nesrovnává se s právními zásadami státních základních zákonů, poněvadž jest možno, jak byl sám ministr spravedlnosti ve svém výnosu podotknul, učiniti jej **zákonním způsobem — bezúčelným.**

Jsou pravdy, jež zůstávají mnohdy dlouho záhadami, které však — jednou přesně vysloveny — připadají každému člověku tak prostinkými, že pochopí je každé dítě.

Podobnou pravdu, zdá se nám, tají také »památný« paragraf trestního řádu, o který se opírá »objektivní řízení«. Praktickou cenu může míti »objektivní řízení« (právě tak jako kterýkoli jiný výkon soudní nebo policejní) jen tak dlouho, dokud možno pomocí jeho dosíci, čeho se jím dosíci chce, t. j. dokud jest možno pomocí »objektiv-

ního řízení" zameziti vydávání tiskopisů, **jež c. k. orgánové pokládají za závadné.** Jakmile se stane zamezování to nemožným, jakmile jest možno zabavený článek znovu beztrestně otisknouti, jest provádění „objektivního řízení" naprosto bezúčelným a musí býti zastaveno.

Jde tedy o to, zdali a jakým asi způsobem — ovšem jen naprosto zákonním — jest to možné?

Ústavní boj tohoto druhu **s vládní mocí, která má k disposici zorganisovaný aparát vládních orgánů** všech možných odstínů, jest — *bez ryze ústavní svobody slova a tisku* zdánlivě naprosto nemožný a jedině tím lze si vysvětliti, že po dvaadvacet roků nikdo se o to nepokoušel systematicky, že nikomu ani nenapadlo, že **oproti zorganisované moci vládní** *jest i v tomto případě potřebí* **zorganisované oposice, která by zákonnými prostředky vládní moci čelila.**

Zákon sám skytá každému, kdožkoli byl stížen konfiskací tiskopisu, různé prostředky obranné, v jichž užití a využitkování až do posledních důsledností nikdo mu nebrání a také brániti nemůže.

Prostředků těch bylo také, jak známo, používáno: ale vždy jen sporadicky a zřídka kdy do posledních důsledností.

Především jsou to **námitky proti konfiskaci** a po případě odvolávání se až k poslední instanci. Jelikož však skoro všechny námitky proti konfiskacím prováděny při *zavřených dveřích,* nemělo namítání proti konfiskaci vzhledem k volnosti tisku skoro žádné důležitosti.

Jiného obranného prostředku a sice **interpelace v zákonodárných sborech,** jehož byl použil i autor tohoto spisu po definitivním potvrzení konfiskace obálky románetta „Poslední dnové lidstva", **používáno u nás v Čechách zřídka kdy.** A přece **právě jen tento způsob zákonné obrany** může, bude-li prováděn důsledně a s přiměřenou organisací, uložiti „objektivní řízení" definitivně a na vždy do hrobu.

Ovšem jest k tomu potřebí *spolupůsobení poslanců,* kteří právě proto, že činnost jejich bez ryze ústavní svobody

tisku vždycky jest latentní, součinnosti své žurnatistice neodeprou.

Navrhujeme tudíž prostě následující:

I. *O každé konfiskaci kteréhokoli tiskopisu buďtež ohlášeny i provedeny námitky* a celá procedura budiž provedena *až do posledních důsledností.*

II. Zároveň budiž **o každé konfiskace podána interpelace** *buď v říšské radě nebo ve sněmu zemském* a to **hned**, jakmile byla konfiskace provedena.

III. Aby procedura ta mohla býti prováděna pokud možná nejrychleji, *sestoupiž se z poslanců* **zvláštní sbor**, který by interpelace přijímal a **bezodkladně** *v parlamentě přednesl.*

IV. Jelikož pak, jak snad známo, používali druhdy i konfiskující c. k. orgánové tištěných blanketů, tak zvaných »šimlů«, do kterýchž vpisován pouze název zabaveného tiskopisu, datum a podpis, **budiž podobných »šimlů« použito i při interpelacích.**

Nebudiž v nich pranic více uváděno, nežli na př. úvodní slova: Dne toho a toho byl ten a ten časopis zabaven a sice pro následující místo.

Na to **budiž do slova uvedeno záhadné místo** a připojen pouze dotaz, ví-li ministr, k němuž se interpelující obrací, že byl list *pro* **toto** *místo* zabaven.

Vše to jsou naprosto zákonní prostředky, v jichž použití a využitkování nemůže býti nikomu bráněno. A poněvadž **každá interpelace v parlamentu přednesená jest immunní**, *budiž také každá taková interpelace* **do slova znovu otištěna**, *a to netoliko jen v listě, jenž byl zabaven, nýbrž* **ve všech listech stejného neb aspoň podobného politického programu.**

Systematické a konsekventní provádění tohoto **zákonního prostředku obranného** mělo by za následek, že **každý zabavený článek** nebo třeba jen pouhé místo **mohly by býti** *ve dvou, ve třech dnech* **znovu otištěny** *a to netoliko v listě* **jen jediném**, v němž byly vytištěny původně, *nýbrž* **v různých listech jiných**, čímž *stalo by se* **»objektivní řízení«** *illusorním a bezúčelným a musilo by býti naprosto* **zastaveno.**

Vším tím, co jsme byli právě pouze zběžně naznačili, podán jest zároveň přesvědčující důkaz, *jakého rázu* jsou zákonní ustanovení, o které se právoplatnost »objektivního řízení« opírá, když může býti procedura ta zcela zákonním způsobem netoliko snad jen obcházena, nýbrž — použije-li se naznačených prostředků systematicky a důsledně — prostě **anullována**.

Končíme politicko-právní toto intermezzo v pevné naději, že prosté a na pohled skoro až naivní naše návrhy — pravé to právnické Kolumbovo vejce — nepadnou na půdu neúrodnou, a nepřejeme sobě nic tak vřele, než aby provádění jich zahájeno bylo ještě za úřadování J. Exc. hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitele, kterýž jest — ovšem nepřímo a bez jakéhokoli spolupůsobení — návrhů těch mravním původcem.

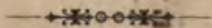
Bez konfiskace několikrát již připomenuté obálky romanetta »Poslední dnové lidstva«, kterouž bylo dle výroku c. k. vrchního soudu pobuřováno proti J. Exc. panu místodržiteli Fr. Thunovi »jako jednotlivému vládnímu orgánu«, nebylo by totiž autoru tohoto spisu ani ve snu napadlo zabývati se »objektivním řízením«, tím méně jakýmkoli způsobem se přičiňovati, aby mu byl kopán — hrob . . . .

* * *

Trváme, že bychom touto statí mohli zcela pohodlně ukončiti také celý spis . . . .

Čtenáři však zajisté neušlo, že nám nejde výhradně jen o kritiku úřadní činnosti J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího, nýbrž také o tak mnohé, co s kritikou tou není skoro v žádné souvislosti a o čemž nemůže býti za platných zákonů pojednáno jinak, nežli jak jsme se byli o to právě pokusili.

Z té příčiny končíme zatím část druhou a po kratinké přestávce zahájíme část třetí, v které se pokusíme **probrati kriticky úřadní činnost** J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího **podrobně** a zároveň naznačíme aspoň v hlavních rysech stav věcí, jak se byl za doby šestiletého úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího v Čechách utvářil.

III.

J. Ex. hrabě

František Thun

z Hohenšteina,

c. k. místodržící

v království Českém.

Kritika úřadní činnosti Jeho Excellence.

ČÁST III.

Napsal

J. ARBES.

NA SMÍCHOVĚ.
Knihtiskárna Vondruška a Kolanda v Karlíně.
Nákladem spisovatelovým.
1895.

které se vzpíraly, aby **slova královského reskriptu** ze dne 12. září 1871 **stala se skutkem**.

Co právě uvedeno, ovšem nemá nežli cenu prosté a všední theorie, která tak zvaným »praktickým státníkům« pranic neimponuje. My s předsedou nového ministerstva a s J. Exc. hrabětem Fr. Thunem o záležitosti té nekonferovali, a přiznáme se upřímně, že by nás ani sebe důkladnější konference pranic nepoučila. Známeť zákulisí »praktického státnictví« příliš dobře, než abychom nevěděli, co souditi o všech tak zvaných »praktických« intencích a skutcích různých státníků vzhledem k národům a proto se s úctyplnou reverencí všem tak zvaným »praktickým státníkům a politikům« vyhýbáme....

Než vše to není nám nikterak na závadu, abychom tak zvané »praktické státnictví« nesledovali aspoň potud, pokud jest to v moci prostého občana.

A tu se nám zdá, že z c. k. místodržících v království českém za éry ústavní neoctnul se žádný v tak **kritické situaci** jako J. Exc. hr. Fr. Thun v prvních dnech měsíce prosince r. 1895, kdy tyto řádky píšeme. Kritická situace ta zavdala, jak přirozeno, časopisectvu všech politických odstínův podnět k různým úvahám a domněnkám a nám nezbyl nežli úkol prostě konstatovati, že většina časopisů i politiků vyslovila se v ten smysl, že J. Exc. hr. **Fr. Thun jako c. k. místodržící v království českém — co nejdříve — odstoupí**.

Nejnověji ventilována otázka ta, když hr. Fr. Thun po pohřbu hraběte Edv. Taaffeho zavítal do Vídně a po delší konferenci s předsedou ministerstva hr. Badenim měl slyšení i u J. V. císaře, načež se odebral do říšské rady, kde byl v loži, vyhražené členům panské sněmovny, přítomen po nějaký čas sněmovnímu jednání.

Předseda ministerstva hr. Badeni a hr. Fr. Thun zdáli prý se v den ten (6. prosince 1895) »dobré mysli«.

»Dle všeho,« psal jeden list, »nebyla v den ten otázka dalšího setrvání hraběte Fr. Thuna v úřadě c. k. místodržitele v království českém rozřešena. Na všechen způsob *musil by se hr. Thun podrobiti rozkazu hr. Badena* v příčině

politiky české a ministrpresident mu zajisté nezatajil, jak **on** pohlíží na postavení české strany v novém sněmu a jak si přeje, *by ke straně té postavil se místodržitel hr. Thun.* Podle antecedencí tohoto zdá se býti však nemožno, *by hr. Fr. Thun takový sobě uložený úkol mohl plniti.* Myslí se tudíž, že ne-li hned, tedy aspoň **za krátko zadá za propuštění.** Poslanci čeští soudí, že by setrváním hr. Thuna v úřadě ještě **po zahájení** *nového sněmu českého* **veškerá česká politika hr. Badena byla zmařena.«**

Přirozenoť, že pobyt hraběte Fr. Thuna ve Vídni zavdal i vídeňským listům podnět k úvahám o otázce: setrvá-li či nesetrvá-li hr. Thun v úřadě místodržitelském.

»Neues Wiener Tagblatt« posuzoval veškeré zprávy o odstoupení skepticky. Především upozornil, že jistá reserva zástupců národa českého nepozoruje se teprvé od nastoupení kabinetu hraběte Badeniho, nýbrž že jevila se již za provisorního kabinetu hr. Kielmansegga a *že již tehdá dostalo se zástupcům národa českého* **s nejvyšších míst** *jistého uznání.* Mimo to po pravdě konstatoval, že **hr. Fr. Thun vzpíral se zrušení výminečného stavu a udělení amnestie.**

»Neue Freie Presse« naproti tomu vykládala, že **odstoupení hr. Fr. Thuna** má jakousi **vnitřní oprávněnost** a z úvahy její bylo vidno, *že ani levice nechce hr. Thuna držeti.* Uznávala, že hr. Thun, který byl kdysi vyhlédnut za nástupce prince Windischgrätze, nedá se dobře vpraviti do dnešní **nadřaděnosti** hr. Badena, a to tím méně, že tento prohlásil, *že nechce býti veden, nýbrž* **vésti sám.**

»Neue Freie Presse« nebyla prý by tudíž překvapena, kdyby hr. Thun si skutečně propuštění vyžádal. **Systém, který on zavedl v Čechách, prý se neosvědčil.** On mladočeskou stranu nedovedl vytisknouti; ona naopak stala se mocnější a mocnější. *Hr. Badeni netajil, že jeho* **politika je zcela jiná, než politika hr. Thuna.** Také »Neue Freie Presse« nevěřila, že hr. Thun přál si zrušení výminečného stavu. Nedá prý se ani pochybovati, že hr. Thun vynasnažoval se pro kompromis ve velkostatcích. On byl takořka morálně povinen kompromis ten

provésti, ale »Neue Freie Presse« mu podkládala, že tyto snahy najednou zastavil a to z příčin nepovědomých.

Dále pravil list ten, že **nebude pro hr. Thuna nikdo plakat. Ruka jeho spočívala těžce na Češích**, *kteří bouřlivě žádají za jeho odstranění.* Ale ruka ta prý postavení Němců v ničem nepolepšila.

Hr. Frant. **Thun jest** podle »Neue Freie Presse« **překážkou zlepšení poměru mezi vládou hr. Badena a poslanci českými** a také z té příčiny by »Neue Freie Presse« odchodu jeho neželela; neboť i ona prý si přeje dorozumění mezi oběma kmeny ve království českém. Hr. Badeni vyhledává prý styky s poslanci mladočeským, a mají-li tyto styky za účel obnoviti pokus nějaké shody s Němci, pozná prý hr. Badeni na straně Němců tutéž vlasteneckou ochotu, jako našel u nich hr. Taaffe.

Nad jiné charakteristickým jest, jak přijal zprávy o možném odstoupení hr. Františka Thuna hlavní orgán české politické strany, proti které byl hr. Fr. Thun nejen jako poslanec, nýbrž i jako c. k. místodržící po celých šest roků co možná »nejrázněji« vystupoval — »Národní Listy«.

Vídeňský dopisovatel listu toho zvěstoval mimo jiné: »Pověsti o odstoupení hr. Fr. Thuna jsou bezpodstatny. Dosud ani hr. Thun není odhodlán za demissi požádati, ani nebyla věc ta předmětem porady ministerské konference. Hr. Fr. Thun již *dvakrát* projevil ochotu k odstoupení, kdyby v nynější situaci, ve které hr. Badeni chce v Čechách zavésti politiku jinou a **změniti nepřátelský poměr,** *ve kterém se vláda a její místodržitel nalézali zejména k mladočeským poslancům,* ocitl se v rozporu s politikou ministrpresidenta. Hrabě Badeni nabídku tehdy nepřijal; avšak ukázalo se průběhem dvou měsíců, že hr. Badeni a hr. **Thun každý zcela jinak** nazírají na politiku, které jest v království českém potřebí. Jest pak veřejným tajemstvím, že *zásluhu* **zrušení výminečného stavu** v Praze a v okolí, že udělení **amnestie** politickým vězňům a zejména *výsledek voleb ve velkostatku českém,* kompromisu ve prospěch německé šlechty nepříznivý, má hrabě Badeni

a že **politika hr. Thuna po všech těchto stránkách byla zcela opáčná a protichůdná.**

To, jakož i jiné rozhodnutí hr. Badena při veškerém přátelském poměru jeho k hr. Thunovi utvořilo jakýsi latentní konflikt, který jednou musí přijíti k rozřešení. Stane-li se to dnes anebo ve dnech nejbližších; nemůže to věděti ani hr. Fr. Thun, ani hr. Badeni sám.«

Na jiném místě psal pak list ten mimo jiné takto: »Vídeňský tisk jest pln pověstí o odstoupení českého místodržitele hraběte Františka Thuna a je zajímavo, že *ani jediný z tamějších listů*, jež touto dnes dojista aktualní otázkou se zabývají, *nevzpírá se eventuálnímu odchodu náměstka království českého.* **Nikde ani slova obrany** neb **uznání** *za nepopiratelné služby*, které hrabě František Thun v nejednom směru prokázal právě straně německo-liberální. Je to zjev pozoruhodný, však dá se vysvětliti: hr. František Thun za poměrně krátkou dobu své politické činnosti *bruskoval* jednu po druhé, *vlastně všechny strany*, s nimiž byl ve styku. Jsou známa slova jeho *o liberalismu, kterýž musí býti potírán za každým krokem*, což ale nevadilo témuž pánu co nejvřeleji přilnouti právě k této straně, ba odvolati k vůli ní i příkrý soud, který pronesl své doby o šlechtici Plenerovi. Známo je též nadšené jeho horování o českém státnim právu, jež mu vyneslo **nezaslouženého** *titulu* **korunovačního místodržitele**, však týž pán ve své státoprávní horlivosti tak daleko dospěl že *dal konfiskovati i nevinné plakáty*, jimiž známá tiskařská firma doporučovala ozdobu, sestávající ze — *znaků koruny české.* Tam dospěl bývalý člen českého klubu na radě říšské.

Však ani jeho poměr ku socialně nejbližším mu druhům nezdá se býti aspoň v poslední době nejlepším, třeba bychom nevěřili všem zajímavým a některým i dosti pikantním pověstem, které právě o tomto poměru kolovaly.

O poměru národa českého k panu hr. Františku Thunovi, zejména ale o poměru strany svobodomyslné

k tomuto pánu, domníváme se, že zbytečno bylo by šířiti slov. Kdybychom na jeho úřadování a na působení jeho v národě našem nedbali, doznáváme upřímně, *že bychom si lepšího místodržitele ani nepřáli.* Straně svobodomyslné dařilo se za jeho »vlády«, jak známo, výborně a mohutný vzrůst strany naší, doznáváme to loyálně, je nerozlučně připoután k jeho osobě a jeho činnosti. Nechceme právě tvrditi, že pan místodržitel byl částí oné Göthovy tajuplné síly, jež vždy zlé jen chce a k dobrému přec vše svádí cíli, však uznáváme-li blahý vliv jeho na stranu naši, budiž to pouhým k tomu dokladem, že vděčnější jsme, než tam ti ve Vídni, kteří za všechno to, co byl pro ně učinil, nyní prohlašují, že by si z toho pranic nedělali, kdyby pan hr. František Thun uchýlil se do ústraní.

S egoistického stanoviska strannického nemáme tedy proti panu místodržiteli pranic co namítati. Naopak jsme přesvědčeni, že další svou působností svedl by šťastně do mladočeského tábora i ty, již dosud, počtem ne zrovna valným, libují si státi mimo tábor ten. Však i se stanoviska všenárodního, se stanoviska seriósního politika a přítele dobré a spravedlivé věci naší české s jistým klidem pohlížeti můžeme na vývoj věci a nenamáhati se tak příliš, aby ve starém ošklivém domě malostranském, jenž je sídlem zemské vlády, nějaká změna se stala. *Jestli jsme šťastně přestáli pana* **místodržitele výminečného,** *sneseme snad ještě nějakou dobu také pana* **místodržitele normálního.** Nemůžeme ovšem zapověditi vídeňskému tisku a publistice vůbec, aby nezabývala se otázkou, nebylo-li by lépe, kdyby na nejvyšších místech přijata byla demisse, kterou nynější pan místodržitel dvakráte již podal, však na naší straně zdá se nám býti správnou taktikou, neukvapovati se, nýbrž klidně vyčkati.«

Mimo to zvěstoval vídeňský dopisovatel téhož listu následující:

Zpráva o odstoupení hr. Fr. Thuna překvapila, ba učinila malé pobouření. Ve vládních kruzích vídeňských nebylo totiž disposic pro *brzké* propuštění hr. Fr. Thuna.

Nicméně sdělení to vystihovalo *jádro politického poměru hr. Badena k hr. Thunovi.* Vyvinul se při celé řadě otázek jakýsi *antagonismus* mezi politikou ministrpresidentovou a politikou místodržitelovou. V důležitých opatřeních rozcházejí se jejich názory. Kromě toho hr. Badeni vstoupil nikoli ve vyjednávání, ba ani v politické rozpravy, ale v osobní styky s národními neodvislými poslanci českými, *týmiž poslanci,* **proti kterým po šest let vedl a vede hr. Thun zásadní boj na nůž.** Ba hr. Badeni smazal známá slova o »prazvláštní společnosti« ještě před výminečným stavem pronesená a uvedl poslance mladočeské v přímý styk s císařem a králem.

Kdyby se jednalo o jiného místodržitele, nebyla by taková různost příčinou jakýchkoliv fikcí a sporů, poněvadž **místodržitelové jsou povinni jako subalterní úředníci v ministrpresidentu viděti svého šéfa, jemuž musí se za všech okolností podrobiti.**

Ale hr. **Thun** *uvázal se v úřad svůj hned s tou výhradou,* **že ve všech otázkách českých bude vždycky napřed slyšán jeho hlas.**

Není to sice žádná politická akce, kterou hr. Badeni v českých věcech zahájil, ale je to příprava k budoucí politické akci, a to příprava, která se hr. Thuna, jenž se proti národním poslancům svobodomyslným osobně tak do nesmiřlivosti exponoval, musila ovšem velmi citelně dotknouti, jeho, **který uvykl ovládati tři kabinety** za sebou: *Taaffův, Windischgrätzův* i *Kielmanseggův.*

Příčinu k rozmrzelosti hr. Thun tedy měl a zajisté že odjížděl do Vídně s vědomím, že dojíti může a snad dojde k jeho — propuštění. On sám již dvakrát loyalně a ve všem přátelství hr. Badenovi nabídl svou demissi. Ale to ještě před zahájením říšské rady, kdy hr. Badeni v parlamentě svoje strategické rozešikování nezahájil. Do třetice svoje nabídnutí hr. Badenovi však — nemínil; snad proto, že věděl, **že se — očekávalo.**

V rozmluvách, které zde po vřelém přátelském osobním pozdravení hr. Badeni a hr. Thun měli, **dal ministrpresident českému místodržiteli na jevo, že chce v krá-**

lovství českém míti zcela jinou politiku, než byla posavadní; že nepřekáží mu mladočešství dnešních zástupců našeho národa; že přeje si je míti ve většině na sněmu království českého a že následkem toho **místodržitel** *jako zástupce vlády musí hleděti jak politicky, tak osobně dostati se k poslancům mladočeským do poměru dobrého.*

A tu stala se věc *úžasná*: místodržitel prohlásil, že když hr. Badeni mohl najíti dobré osobní styky s poslanci českými, najde je také on, **místodržitel výminečný a že rozkazy sobě dané chce plniti.**

Po té byla krise zaplašena a **hr. Thun na místodržitelském stolci zůstane** — *zatím.*

Převzal *úkol těžký* a domníváme se, zrovna jím **nesplnitelný.** Ale domýšlí-li se, že po ohlášené demissi vrací se jako triumfátor a vítěz, *klame se.* Celý svět zná skutečnost a ví, že musil projíti opravdovým kaudinským jhem....

Pokládán byl druhdy a sám sebe prohlašoval za **zástupce císařova**; *na příště uvolil se býti* **jenom nejvyšším úřadníkem zemským.**

Politika jeho nadobro prohrála: jak o volbách právě vykonaných, tak u vídeňské vlády a **ještě více.** *Nebylo mu dáno za pravdu,* naopak, **on se musí podčiniti vůli vyšší.** Ona jeho *superiorita,* která dusila tři vlády minulé, *jest podlomena* a **přemoc** *jeho postavení jest ta tam.*

Jest k nevíře, že pyšný aristokrat Thun podrobil se takovým podmínkám; ale on — zůstane a tím dosáhl svého úmyslu. A právě proto hr. Badeni není vítězem dnešního dne. Také on byl poražen a možná, že následky porážky té budou pro hr. Badena citelnější, nežli pro hr. Thuna.

Hr. Badeni již jedné velké chyby se dopustil; nepotvrzením dra Luegra. Ale chyba ta přinesla mu jisté prospěchy. Získal levici a mohl se těšiti, že potvrzení dra Luegra bylo by znemožnilo snad budžet, jistě však vyrovnání s Uhrami. Obě věci ty mohl ministrpresident raději voliti, nežli svízelný a nebezpečný snad zápas s vídeňským antisemitismem.

Ponechání hr. Františka Thuna v úřadě jest však chybou mnohem osudnější. Při dnešní státnické zkoušce hr. Badeni neobstál a hr. Thun ukázal se — třebas i na úkor morální své reputace — obratnějším, nežli hrabě Badeni. Když hr. Thun svoje propuštění nežádal, měl je hr. Badeni způsobiti sám. Čeká-li, že hr. Thun nabídne mu ještě jednou svoji demissi, bude hodně dlouho čekati.

Hrabě Badeni — troufáme — jest sám velice překvapen a jeho »Fremdenblatt« prozradil dnes až příliš zřetelně, že *nerad hr. Thuna drží* — že tento jíti nechtěl. Ale jest na jevě, **proč** nešel. Proto, že hr. Thun se domníval, že *dnešního ministrpresidenta* **přečká** a že tento vládnouti bude na krátko. Neníť hr. Thun jenom místodržitelem, on jest veliký tory, který má svoje postavení nahoře, on jest ještě více: — on jest dauphinem a ***stálým kandidátem ministrpresidentství***.

Tak příznivý okamžik, jako byl nyní pro propuštění hr. Thuna hr. Badeniovi *již nikdy se nenaskytne.* Sama levice by byla hlučně aplaudovala. Hlavní její list nepokrytě to vyslovil. Čeští poslanci, jako oposice nemají ani práva žádati jakékoli změny na místodržitelském stolci; ona sama by také v jejich oposičním postavení ničeho nemohla změniti. Ale jedná-li se hraběti Badenovi o jinou, sobě příznivější atmosféru v národě českém, měl nejvýhodnější příležitost, aby dobrou vůli svoji prokázal. Vždyť slíbil ve svém vládním programu, že hodlá »kameny úrazu uklízeti z cesty«.

A také konečně *šlechta*, z které hr. Thun vyšel, byla by musila propuštění jeho uznati jako okolnostmi vynucené, poněvadž jí musí více záležeti na jakémsi modu vivendi se zástupci českého národa, nežli na jakékoliv osobní otázce.

Avšak hrabě Badeni svým opomenutím *připravil sobě velice vážné nebezpečí* — po dnešku nemůže zníti prognosa pro jeho politickou budoucnost tak nadějně, jako do dneška.... Ne pro Němce, ne pro Čechy z království, ale ***pro sebe měl rozloučiti se s hr. Thunem*** a mohl mu

na cestu nasypati nejvonnějšího kvítí a otevříti mu třebas i brány k nějakému velevyslanectví....

Hr. Badeni se klame, ***že hr. Thun, třebas i chtěl, bude moci v Čechách provozovati politiku hr. Badena.*** Ale dejme tomu, že by skutečně splniti mohl, k čemu hr. Badeni jej zavázal; dejme tomu, že by se podřídil nazírání hr. Badena na otázku českou; ba mysleme si na chvíli, že by se mu podařil i zázrak, nalézti osobní styky s dnešními poslanci českými: — či medle by to byl úspěch? Zdali hr. Badena? Nikoliv. Jenom úspěch hr. Thuna.

Ale tento nebude míti možnost, aby politiku hr. Badena provozoval. ***On nikdy do tří neděl nenaučí se jazyku českému,*** on do počátku sněmování českého ***nemůže podati takových důkazů změny svého smýšlení vůči národu českému,*** aby *poslanci čeští zapomenouti chtěli a* ***zapomenouti směli minulosti*** *a vstoupili s ním v dobré styky.*

Podle lidského domyslu dá se učiniti jenom tato předpověď: po několika málo dnech sněmování českého ukáže se, že ***hr. Thun jest překážkou*** *klidnějšího sněmování českého,* ba překážkou utvoření se jakékoliv sněmovní většiny, hlavně pak překážkou té, kterou hr. Badeni zamýšlí, pracovní většiny totiž, složené z konservativní šlechty a z poslanců českých.

Příliš mnoho »elektřiny« jest mezi národem českým a hr. Thunem nastřádáno. Jediná jiskra dostačí, aby prudké bouře vybuchly.

Kdo hraběti Badenovi situaci na sněmu království českého jinak líčili, klamali jej a nejsou rádcové znalí a upřímní. Boje a zápasy, které se nezbytně rozpoutají mezi zástupci českými a hr. Thunem, nezůstanou bez následků pro hr. Badena a pro jeho poměr k poslancům českým. Do bojů a zápasů těch musí býti naposledy stržen hrabě Badeni sám. On bude musiti — poněvadž neměl odvahy jej propustiti, za něho státi a jeho se zastati.

Dobrý díl bojů těch padne na něho a tak se ukáže, že ne hr. Thuna přitáhne hr. Badeni do kruhů své politiky, nýbrž že hr. Thun strhne hr. Badena ku své »české

politice«, která skončila již jednou výminečným stavem a zase k němu by vésti musila.

Všecka »manželská kázaníčka« oficiosního »Fremdenblattu« o povinnostech a úkolech místodržitale a jeho podřízenosti vůči ministrpresidentovi nezpomohou. ***Hrabě Thun nemůže zhostiti se sama sebe;*** on nikdy nebude jenom pouhým úřadníkem, nikdy místodržitelem, který vykonává *toliko* vůli svého představeného, nýbrž velikým magnátem sešvakřeným s prvními rody českými; tolikéž ***poslanci čeští nemohou šestiletou minulost zaspati a zapříti.***

A tak ***na sněmu českém*** hrozí veškerým úmyslům hr. Badena pro českou politiku zmar a zkáza.

Až hr. Badeni nebezpečí to postřehne, nebude snad dána ruce jeho moc, kterou má dnes: moc, aby silný strom, který má »nahoře« tak mohutné kořeny, podvrátil a povalil.

Leda že by se tak stalo do tří neděl, které dělí nás od počátku sněmování českého. Nám však se nezdá, že by hr. Badeni při veškeré své úsečné, taaffovské vynalézavosti páku k tomu našel. Za sněmu království českého bude pak již pozdě.

Hr. Thun volil dnes statečnosti lepší díl: *opatrnost.* Kde *nemohl přeskočiti,* ***obešel,*** hr. Badeni *mohl přeskočiti* a ***obešel.*** Co hr. Thun pozbyl na své autoritě a všemohoucnosti, nezískal hr. Badeni. Vážnosti a autoritě politické »silné« ruky nebude to na prospěch. ***Hr. Thun má dnes zase kus pevné půdy pod nohama,*** ze které již několik ministrpresidentů ovládal a — zdolal. Hr. Badeni musí se míti velice na pozoru, aby také on s českého místodržitelství nebyl »oknem svržen«.

V týž den (7. prosince), kdy bylo takto psáno o poměru předsedy ministerstva hr. Badeniho k hr. Fr. Thunovi jako c. k. místodržiteli v Čechách, otiskl poloúřadní »Fremdenblatt«, orgán předsedy ministerstva, památný článek, napsaný na základě rozmluvy hr. Badeniho s hrabětem Frant. Thunem. V rozmluvě té prý hr. Badeni hr. Thunovi vyložil změněnou situaci a postup, jehož do-

držeti chce *vůči* **českému národu** a jeho poslancům. Vyslovil prý pevnou vůli, že **místodržitel musí jíti touto novou cestou**, ale zároveň obavu, že nebude moci překonati překážky.

Z toho vyplynula stať vládního listu o poměru hr. Badena k hr. Thunovi a poměru hr. Badena k národním poslancům českým. Praveno tam, že *není žádné příčiny pro hr. Badena, aby hr. Thuna propouštěl,* ale že **tento zůstati může v úřadě jenom za dvou podmínek.** *Předně,* **když bude ve všem všudy provozovati politiku vídeňské vlády a podrobí se vůli hr. Badena,** *za druhé, když zjedná si přátelský poměr k národním poslancům českým.*

Den na to připojil vídeňský dopisovatel »Nár. L.« ku článku tomu následující zajímavé glossy: »Slabost, kterouž hr. Badeni své vlastní přípravy **pro českou politiku** znesnadnil (a kdož ví, zdali neznemožnil), jest stejně nepochopitelna, jako **sebezapření,** *s kterým hr. Thun pozřel lekci a snesl* **důtku,** která mu byla ve »Fremdenblattu« jeho chefem **o jeho povinnostech a okruhu jeho působnosti udělena.**

Hádati se o významu článku »Fremdenblattu« nebudeme. Všechny officiosní projevy psány jsou tak, *aby se vyčísti dalo z nich leccos* a přijde jen na to, kdo vyčte význam pravý.

Ve vídeňských kruzích politických a žurnalistických není nejmenšího sporu o tom, jak článku tomu dlužno rozuměti, a protože nepřátelé mají nejostřejší čich, možno věřiti, že antisemitský tisk, zejména *»Deutsches Volksblatt«*, pravý smysl oné lekce vystihuje.

Zajisté jest poměr hr. Badena ke hr. *Thunovi* osobně přátelským. Oba jsou ze stejné sféry společenské a oba byli současně dlouhá léta místodržiteli. Ovšem **hr. Thun** jako velký český magnát pokládá **sama sebe nad hr. Badena za povznesena;** avšak on se také neklame o síle důvěry, kterou měl hr. Badeni za živobytí hraběte Taaffa a které požívá ještě více po smrti jeho u panovníka. Byl to hr. Badeni, který mocnáři *již dvakráte doporučil hr. Thuna* s jeho souhlasem a vědomím *za rakouského*

ministrpresidenta, což zajisté jest důkazem neobyčejného přátelství.

Osobní přátelství jest však věc jedna a politické přátelství jest jiná a kdo má oči k vidění, vidí také rozpor mezi nazíráním hr. Badena a hr. Thuna na vnitřní věci politické a zejména na **otázku českou**.

Především uznává tento rozdíl hrabě Thun sám, ba možno tvrditi, že on jej viděl dříve a lépe, než hr. Badeni. Jinak by byl sotva dvakráte nabídl hr. Badenovi demisi a to s výslovným odůvodněním, že svou minulostí a svojí politikou českou bude hr. Badenovi na překážku.

Tehdy hr. Badeni nechtěl ještě provésti důsledky této různosti a nikdy jsme netvrdili, že je provésti chce ze své iniciativy dnes, kdy hr. Thun tohoto rozdílu viděti nechce, nikoliv proto že by ho nebylo, nýbrž proto, že **chce se české politice hr. Badena akomodovati a podříditi.**

»Fremdenblatt« zcela určitě **hr. Thunovi** pověděl, že **musí v Čechách prováděti politiku hr. Badena** a nikoli svoji a za účelem politiky té zjednati si musí dobrý osobní poměr k nynějším zástupcům českého národa. **To jest předpis**, *který přiči se celé minulosti a celé povaze hr. Thuna*, jenž jej přijal, *ale jistě s vědomím, že mu nemůže vyhověti.* Neboť žádá se od něho přizpůsobení k věci, která nezáleží pouze na něm, nýbrž také na českých poslancích a značilo by příliš nízce souditi o politických schopnostech hr. Thuna, o kterých my máme velmi dobré mínění, kdyby se nepředpokládalo o něm, že jenom na chvíli chová naději, že se mu věc ta podaří. Ba nám se zdá, že hr. Thun nemá ani dostatek vůle k tomu.

Ale *když toto poslání přijal* a **s ním také vyslovené podřízenosti naproti rakouskému ministr-presidentovi, podřízenosti**, v jaké se nenalézal ani za knížete Windischgrätze, ba ani za posledních let hr. Taaffa, **hodlá se podrobiti,** musí ho jistě při tomto úžasném přepínání vlastní pýchy, vlastní hrdosti a vlastního sebevědomí vésti zcela jiné zámysly, nežli jsou ty, **býti poslušným tlumočníkem a věrným vykonavatelem příkazů svého šéfa.** Hr. Thun

ví, že nastává mu boj a lze si pomysliti, že jako bývalý voják tento statečně vyhledává a že chce ustoupiti za řinkotu sněmovních zbraní.

Ale možno domýšleti se také *něčeho zcela jiného.* Není daleka myšlénka, že v dlouhé trvání vlády hr. Badena nevěří a doufá, že ji v aktivitě na místodržitelském stolci českém přečká, že bude míti možnost, z bojů a zápasů, které budou proti němu s české strany vedeny, vésti důkaz o neoprávněnosti konejšivého zabočení hr. Badena k zástupcům národa českého a tak politiku hr. Badena přivésti ad absurdum a nejen to — stranu mladočeskou, kterou zajisté nemiluje, uvrhnouti nazpět do staré nepříznivé její posice.

Na všechen způsob při tomto shnilém míru hr. Badeni jest již dnes nanejméně stejně poražen, jako hr. Thun. Jemu v obou případech, ať hr. Thun s českými poslanci se srovná nebo nesrovná, kyne politická ztráta. Proto za osudnou **politickou chybu** hr. Badena pokládáme jeho slabost, že — ať z osobního poměru svého k hr. Thunovi, nebo proto, že vidí v něm jakéhosi chéfa českého konservativního velkostatkářstva, s kterým ovšem rozejíti a znepřáteliti se nechce — hr. Thunovi do očí neřekne: „Ty jsi dříve poznal nemožnost naší politické součinnosti a já jsem chybil, že jsem dvakráte tvojí demise nepřijal, nyní však ji přijímám.“

Takovou asi byla kritická situace, v které se byl hr. Fr. Thun jako c. k. místodržící octnul v prvních dnech měsíce prosince 1895.

Než hned po té začaly se jeviti **následky** toho, že v úřadě c. k. místodržitele setrval.

V říšské radě zahájeny totiž v generální debatě o rozpočtu rozklady o jeho úřadní činnosti, jež možno pokládati jaksi za předzvěsti parlamentárních bojů, jichž stane se najisto svědkem zemský sněm království českého, setrvá-li hr. Fr. Thun v úřadě c. k. místodržícího i na dále.

Prvním z poslanců českých, jenž ujal se v říšské radě již dne 9. prosince slova, byl dr. **Stránský**. Pravil mimo jiné: „Pořád nejsme ještě s to, abychom poznali, kam hr.

Badeni míří. Nejsme s to vypozorovat jedinou jen stopu jednotného ducha této vlády a nevíme, kterým směrem vláda půjde, a z prohlášení a činů vlády nedá se na to dosud soudit. Obáváme se, že z lavic vládních nevzejde nic než *centralistické šablony*, pomocí jichž bude vláda žíti z ruky do úst. Vláda, ač tvrdí, že má smysl pro nové konfigurace sněmovny, bude pracovat s těmi, kteří se rozumí slovem »koaliční vláda«. Ač se musí uznat, že ministrpresident nehodlá snad sledovat tendence koaliční většiny a že *vláda nehodlá touto majoritou tlačit národ český ke zdi*, přece se musíme obávat, že Badeni podlehne opět této majoritě, jako jeho předchůdce. Podle slov německého básníka »zpola jej táhla, zpola klesal sám a nebyl více viděn«.

Ministrpresident a celý kabinet mají snad mnoho dobré vůle, ale od této vůle k činu je velice daleká cesta a proto nemá strana řečníkova příčiny, hlasovat pro rozpočet a bude hlasovat proti němu.

V příčině **krise místodržitelské v Čechách** pravil řečník, že dosud tu sice není s úřadních míst nižádné známky, že však podle poloúřadního »Fremdenblattu« dá se shrnouti nedávná *rozmluva ministrpresidenta a hr. Thuna* ve Vídni v toto schéma:

»Podívejte se, milý hr. Thune, proč byste nemohl vejíti s Mladočechy v modus vivendi a s nimi spravovat záležitosti v Čechách — jak se podařilo mně.«

Na to odpověděl hr. Thun: »Ovšem, *já to učiním*, budu vládnout s Mladočechy a dovedu to právě tak, **jako jsem dovedl býti proti nim.**«

Z toho se však nesmí soudit, že otázka ta je vyřízena. K přátelskému poměru, jaký má býti mezi většinou zemského sněmu a místodržitelem, musejí býti dva: nejen místodržitel, ale i strana představující většinu lidu.

A domnívá-li se hr. Thun, že může hráti roli Freytagova žurnalisty, který, jak známo, praví: *»Dovedu psáti pro pravici a dovedu psáti pro levici,«* **domnívá-li se hr. Thun**, že může vládnouti proti Mladočechům a s Mladočechy, **je na velikém omylu.** *Neboť dovede-li srovnati se svojí politickou ctí*

ve společnosti a ve spolku strany spravovati záležitosti zemské, **jejížto čest, vážnost a existenci po dva roky šlapal nohama,** *naléza se v bludu, věří-li, že najde také na naší straně* **onen nedostatek politické cti, který by nám dovolil, jíti ruku v ruce s ním.**

Český národ byl za vlády hr. Thuna ve svých právech a pocitech přespříliš urážen, *aby mohl to kdy zapomenouti a* **český národ jest oprávněn,** aniž by v té příčině prováděl na vládu nějaký nátlak, **hr. Thunovi říci:** *pustiv se do tuhého boje s mladočeskou stranou a podlehnuv v něm,* **musí** *jako politik provésti důsledky tohoto rozhodnutí a* **jíti, když ho nikdo nedrží.** (Souhlas na českých lavicích.)

Poslanec dr. **Šamánek**: *Má tuze tvrdou kůži.*

Den na to ujal se slova dr. **Kramář**, z jehož řeči vyjímáme: »Boj proti systému hr. Taaffa zahájili jsme z nejvniternějšího přesvědčení. Možno nyní předpokládati, že změníme svoje postavení k tomuto systému, protože tady sedí místo hr. Taaffa hr. Badeni? (Souhlas.) To bylo by *sebezneuctěním*, to bylo by *klamáním našeho lidu,* jemuž jsme dokázali, že je povinností českého národa, vstoupiti v boj proti systému tomu. (Souhlas.) Toho neučiníme; *k takovému sebezmrzačení se nepropůjčíme.*

Máme snad veliké chyby a známe je zcela dobře, ale my chceme, aby dějiny vždy o naší straně hlásaly, že jsme byli *věrní a poctiví ku příteli i nepříteli,* a že jsme nikdy hříšně nezahrávali s největšími ideály lidu a jeho snahami za jeho veliké cíle a že čest svého národa a své strany zachovali jsme čistu a neposkvrněnu. (Pochvala.)

To je naše stanovisko. Ale doznávám zjevně, že *v politické situaci nastala jakási změna,* a to potud, že vláda dosavadní methodu nakládání s poslanci českými úplně změnila. Jak se s námi jednalo, když jsme vstoupili do této sněmovny? **Za vlivu hr. Thuna hledělo se na nás jako na stranu stát bořící.** Nakládalo se s námi jako se žádnou oposicí nikde na světě nejednají, ba jak ani se nejedná se socialní demokracií. (Souhlas.) Nezůstali jsme ovšem odpověď dlužni. Nikoli my jsme špatně při tom pochodili.

Hr. Badeni měl státnické rozmyslnosti dost, aby tento systém změnil i **nedal si osobní své styky** se slušnými lidmi diktovati **prostě z českého místodržitelství.** (Souhlas.) a pokládal za svoji povinnost informovati se též u nás o situaci našeho národa a naší země.

Bylo to vykročení nám v ústrety a my jsme pokládali za povinnost vyjíti stejně v ústrety. Dali jsme mu informace o situaci našeho národa a politické situaci v českých zemích. Ale to *nebylo žádné vyjednávání*, to nebylo *žádné umlouvání*: nevyslechli jsme žádných proposicí a on žádných od nás. Myslím, že nebudu hr. Badenim dementován, prohlásím-li co nejkategoričtěji, že z rozmluv s námi všemi nabyl jen jednoho dojmu, že nejsme odhodláni opustiti zásadně své stanovisko, **dokud nebudou položeny základy k národnímu, politickému rozřešení našeho programu.** (Pochvala.)

Jsme tímto obratem spokojeni, vědouce, že hr. Badeni obrat ten neprovedl pro líbeznost nás jednotlivců nebo pro jejich krásné oči, nýbrž proto, že poznal, že **český národ si zasloužil, aby se s ním zcela jinak mluvilo.** (Souhlas.) Nás naplňuje zadostučiněním, že důsledná, neochvějná politika českého národa vybojovala si naposled respekt.

Avšak my pokládali jsme také za svoji povinnost pracovati pro svůj národ hospodářsky i za dřívějšího protivenství, které nebylo námi zaviněno. Doufám, že to bude nyní snáze možno. Prohlašujeme však již předem, že také v otázkách hospodářských neopustíme své stanovisko demokratické a socialní. (Pochvala.)

Ale navzdor této změně domnívám se mluviti ve smyslu nás všech, pravím-li, že *postavení své vůči vládě nezměníme, že* **ji budeme potírati jako dříve,** protože *nejde jen o vládu, nýbrž o* **celý systém,** a že vládě těžkosti neumenšíme.

Ale pravím to zcela otevřeně, ton může býti zcela jiný nežli dříve. *Minulé vlády a většiny nás přímo urážely.* Bude-li se s námi zdvořile jednati, nebude pro nás příčiny, abychom se stali hrubými. (Souhlas.)

Pro zjednání lepších poměrů je toto nové chování vlády snad výhodno, ale musím říci, že nalézá se na velmi vratkých nohou, než aby mohlo býti vydáno zkoušce. Takovou zkouškou bylo by, kdyby *útlý tento květ vydán byl* **do surových rukou českého místodržitele.** (Souhlas.)

Promluvím o věci té, jelikož byli jsme ve vládním »Fremdenblattu« vyzváni k tanci a bylo tam předpokládáno, *že je možným smír mezi námi a českým místodržitelem.*

S celou rozhodností, ale s úplným klidem pravím: **Není.** (Pochvala.) Lepší styky mezi hr. Badenem a námi byly možny, jelikož nebylo mezi námi žádného nepřátelství. My jsme mu neublížili, on nám také ne. Ale **mezi českým národem a hr. Thunem je těžká minulost a ta nemůže býti zapomenuta.**

Hr. Badeni řekl, že chce rozestříti závoj nad minulostí. Na to pravím: Nad naší minulostí nepotřebuje hr. Badeni rozestírati žádný závoj, ale **žádný závoj není hustým dost, aby zakryl českému národu minulost hr. Thuna.** (Pochvala.)

My nemáme viny na tomto poměru. *Hr. Thun* hned po svém nastolení prohlásil, *že pokládá za hlavní svůj úkol mladočeskou stranu zničit.* (Souhlas.) On způsobil, že se s námi tady tak nakládalo, jak jsem řekl — *jak státi se mohlo jen* **za jeho diktátu.**

Nikdy jsem se neostýchal hr. Thuna veřejně napadnouti a nikdy jsem z toho nečinil tajemství, jaké je mé postavení vůči němu. Ale řeknu vám zcela otevřeně, nebyla to nenávist proti němu, proto že **není státníkem, není politikem,** proto že je **krátkozrakým.** Ale jakési záští bylo ve mně, protože neužil svého velikého vlivu na prospěch české země. (Souhlas.) Co vše mohl hr. Thun učiniti pro zem? Pomyslete jen na regulaci řek, melioraci. *Co mohl hr Thun učinit pro Prahu?*

Nemáme od něho ničeho a nemohli jsme po něm žádati ani politické koncesse. Ale chtěli jsme, aby, když drží v jedné ruce *pruty*, měl ve druhé *chléb.* A ne *v obou* **jen pruty.**

Nemusím snad o tom mluvit více. Chcete vědět, jak skončil boj hr. Thuna proti nám? **Hr. Thun byl zkrátka na celé čáře poražen.** Již faktum, že máme v zemském sněmu 90 mandátů, je *rozsudkem dějin o politice hr. Thuna.*

Obrat nynější vlády vůči české oposici je **druhou porážkou hr. Thuna.** Nuže, kdo myslí, že se s hr. Thunem můžeme usmířiti? Hr. Thun hodil nám rukavici, my jsme ji zvedli a ta se tak zkrátka neschová do kapsy. (Souhlas.)

Soukromník má vykonávat první křesťanskou povinnost: odpouštět a usmířit se. Ale, pánové, *národové mají jinou psychologii a jiné zásady.* Lid musí započatý boj dokonat. (Hlučný souhlas.) A nyní nechť si hrabě Badeni představí, jaká bude situace v českém zemském sněmu, kde budou zástupcové naší strany státi proti hr. Thunovi jako representantu systému hr. Badena.

Hr. Badeni ničeho nenamítne proti tomu, nazve-li se systém jeho politikou pevné ruky, a také z jeho výroku je patrno, že myslí, že je s to, provésti svou vůli v oboru celé administrativy. Mohl se tudíž domnívat, že *místodržitel království českého zkrátka nařízení hr. Badena a jeho systému se podrobí* a tak že může dojíti mezi hr. Thunem a námi k poměru podobnému, jaký je mezi námi a hrabětem Badenem. Ale hr. Badeni se mýlí! Nepovím tajemství, řeknu-li, že až do poslední doby, snad až do nastoupení vlády hr. Badena **nebyla to vláda ve Vídni, která místodržitele českého komandovala.** Není to dojem osobní, který může mýlit, ale mluví pro to události, že **hr. Thun z Prahy vládne ministerskými lavicemi ve Vídni a že ministerské lavice provozovaly politiku, která byla diktována z Prahy. Najednou nemá býti místodržitel český ničím jiným než prostým úředníkem hr. Badena.** Zda to dovede, nevím. Kdybych byl hr. Thunem, nedovedl bych toho. (Veselost.)

Uvažte celou situaci v zemském sněmu! Jak stojíme proti hr. Thunovi, jsem řekl; Němci, nemýlím-li se, jsou k hr. Thunovi též chladni až k srdci, stará láska, která přece nebyla veliká, je dávno ta tam. Co se týká velkostatku, nemám práva dávati pánům rady, ale je mou

povinností, mluvit o tom zcela objektivně. **Velkostatek** *dost dlouho následoval hr. Thuna,* **převzal tedy velkou část zodpovědnosti za vše, co učinil hr. Thun v Čechách** a soudím, že lepším živlům velkostatků nebyla příjemna tato misse velkostatku Nyní jsou poměry změněny. Zdá se, že český velkostatek hodlá uhodit vůči českému národu na jinou toninu. Ale pánové, neklamte se v tom!

Bude-li tato tonina k nám zaznívat hlásnou troubou hr. Thuna, budeme slyšet jen starou melodii, o změně poměrů není možno mluvit.

Hr. Badeni chce novou, změněnou politiku vůči českému lidu. Nyní ať si představí, co se může v českém sněmu přihodit, budou-li čeští poslanci stát proti hraběti Thunovi. *Může za to ručit, že nedojde k elementárnímu projevu nepřátelství, které chová hr. Thun proti našemu lidu a tento proti hr. Thunovi?*

Neklademe požadavek, aby hr. Thun byl propuštěn. Ohražujeme se zcela výslovně proti tomu, jakoby naše slova měla tento smysl a to zajisté z toho důvodu, jelikož jsme vydrželi tak dlouho na vzdor hr. Thuna, protože jsme na vzdor hr. Thuna vyrostli a stali se většími, než dříve. Za druhé však také z toho důvodu, jelikož uznáváme, že **propuštění místodržitele** *jest prostě věci exekutivy, do které nechceme zasahovati* a zatřetí, jelikož za takovou koncessi nemáme, co bychom hr. Badenovi za to nabídli. *Nežádáme proto této demise* a zůstavujeme ji státnické rozmyslnosti hr. Badena.«

Jako před nedávnem předseda provisorního kabinetu hr. Kielmansegg uznal po řeči dra. Kramáře i ministrpresident hr. **Badeni** za nutné neb aspoň za vhodné ujmouti se J. Exc. hr. Fr. Thuna.

»**Český místodržitel,** jehož velká zásluhy jsou nepochybny,“ pravil hr. Badeni (Odpor mezi poslanci českými) »**jednal vždy v úplné shodě s vládou a bude tak činiti také budoucně.** (Poslanec Purghart: Ah! To je něco nového!) **Vláda samojediná jest úplně zodpovědna za politiku, jaká se má v Čechách zachovávati.** Jsem povinen tímto prohlášením tím spíše, protože jičínský pan

poslanec vším právem upravení poměrů k českému národu zůstavil vládnímu vlivu. Bylo by zbytečno vyvraceti stesky na místodržitele, které vyvrátil již můj předchůdce.« (Předseda provisorního kabinetu hr. Kielmansegg.)

»Zajímavo jest,« připomenuly k tomu »N. L.«, »že ministrpresident dal na jevo, že vláda sama má zodpovědnost za politiku českou. To jest výrok a hledisko zcela korektní. Jenom že potom, má-li býti provedeno, **hr. Thun nesmí provozovati politiku svoji**, nýbrž **býti pouhým úředníkem**. Hrabě Thun však jest příliš sebevědomým a samorostlým, než aby to mohl dovésti. Též výrok hr. Badeniho, že upravení poměru k českému národu jest výhradně záležitostí vlády, zní jako napomenutí pro hraběte Thuna a musilo učiniti všeobecný a jednotný dojem, že **postavení hr. Thuna jest na dlouho neudržitelné**.

Byl to plaidoyer studený, ba až ledový, jehož chlad byl celé sněmovně nápadný, ba jeden konservativní poslanec vyjádřil se o něm, že zní pro hr. Thuna jako umíráček. Po této obraně hraběte Thuna hrabětem Badenim pokládá se nedaleké odstoupení českého místodržitele nyní, nejdéle po nastávajícím sněmování českém, nepochybně však ještě *před tím* na všech stranách sněmovních za věc, kterou nepřemůže ani důvěrné osobní přátelství mezi hr. Thunem a panem ministrpresidentem.«

V podobném smyslu vyslovily se o rázu a významu obrany také některé listy vídeňské. »Vorstadt-Ztg.« psala: »Z řeči presidenta ministerstva čouhá jemný hrot, jejž v místodržitelském paláci věru ucítí.« — »Wiener Journal« pak děl: »Že hrabě Badeni kryl hr. Thuna, toť **pochopitelná koncese byrokratické tradici**. Dokáže-li to hrdý kavalír skutečně a přesedlá-li, nebude to Mladočechům na překážku. Avšak pochybujeme, že hr. Thun odhodlá se zapříti tou měrou svou minulost.« — »Neue fr. Presse« napsala: »Je pravda, že hr. Badeni místodržitele hájil, avšak *s takovým spěchem a ledabylostí, jako činí ten, kdo se zbýti chce nepříjemné povinnosti.«*

Následujícího dne pojednal o témže thematu v říšské radě také dr. **Pacák**, kterýž mimo jiné pravil: »Od čtyř měsíců se poměry v parlamentu docela proměnily. Hr. Kielmansegg zanechal jenom jedno dědictví, kterého by se vláda ráda vzdala, totiž úřadnický výnos. Nynější ministrpresident sice přihlásil se k tomuto dědictví jenom »cum beneficio inventarii«. Jest pochopitelno, že nechtěl svého předchůdce desavonovati; ale jest nepochopitelno, prohlašuje-li, že výnosem tím nebyly porušeny základní státní zákony. Na ministerské lavici sedí dnes sami ministři se sladkým úsměvem. Ministrpresident se usmívá v plenu i v rozpočtovém výboru, ministr spravedlnosti usmívá se v tiskovém výboru i v plné sněmovně, finanční ministr v rozpočtovém výboru se usmívá a také v poslanecké sněmovně. Je to ministerstvo úsměvné.

Usmívající se ministerstvo však nebude s to, odvrátiti nás od našeho stanoviska. Jest sice výminečný stav zrušen, amnestie udělena, avšak tím ještě nejsou odstraněny překážky, které nastavěly v cestu dřívější vlády českému národu. Ještě leží **veliká překážka na cestě k dorozumění s českým národem: místodržitelství hr. Thuna**. *Muž, který prohlásil, že všecko, co jest liberální,* **chce pronásledovati**, že pokud mladočeská strana vládne v Čechách, **neposkytne lidu ani s hospodářského stanoviska ničeho,** muž, který pro naši stranu stvořil výminečný stav, má zůstati místodržitelem v okamžiku, ve kterém český národ při zemských volbách velikou většinou prohlásil: **»My jeho systém odsuzujeme?«** (Souhlas a pochvala na českých lavicích.)

Kázání, které dne 7. prosince vyšlo ve »Fremdenblattě«, nebude míti na hr. Thuna účinků. On již odpověděl na to kázání. Ve »Fremdenblattu« se pravilo, že hr. Thun se bude zajisté snažiti, aby vyhovuje úmyslům hr. Badena a také vlastním, vešel ve styky se zástupci českého národa, což mu správu země může usnadniti. Pravilo se tam, *že bezpochyby každý krok* podniknutý v tomto směru nově zvoleným zastupitelstvem *setká se s úplnou ochotou místodržitele.*

A co odpověděl hr. Thun? V »Prager Abendblattu« otiskuje článek »Fremdenblattu«, ale **napomenutí hr. Badena na adresu hr. Thuna zkrátka vynechal** a na místo něho stojí zde (řečník ukazuje číslo »Prager Abendblattu«) *jenom* **několik teček**. (Hlučná veselost na českých lavicích.) On si zajisté myslí: **Já se nezměním** a také Mladočeši se nezmění, **proto to neotisknu**. (Hlučná veselost na lavicích českých.)

Vždyť **my nežádáme,** jak již bylo jednou prohlášeno, **sesazení hr. Thuna,** my bychom měli, jak již také řečeno, jmenovati jej čestným Mladočechem (Hlučná veselost na českých lavicích), **neboť on svými brutálními prostředky oposici naši jenom posílil.** (Hlučná pochvala na českých lavicích.)

A kdyby byl dal hr. Thun otisknouti celý článek »Fremdenblattu«, *přece by se politika jeho nezměnila*, neboť **on jest příliš sebevědomý,** *než aby se propůjčil k vykonávání cizí vůle*; vždyť **předešlá ministerstva plnila jenom jeho vůli.** (Souhlas na českých lavicích.) Nemůže se říci, že není moudrým mužem; on myslí, že nynější ministerstvo jest jenom episodou, že ministerstvo to zmizí a že on sám s ministerských lavic bude smět provozovati svou vlastní politiku. **Odstranění hr. Thuna s křesla českého místodržitele bývalo by politickým činem,** *který by snad byl vedl k dorozumění*. Avšak *okolnost, že ponechán byl v Praze,* **zatarasuje cestu k srdci českého lidu** (Souhlas na českých lavicích), *neboť* **v celém království není muže nenáviděnějšího, nežli hr. Thun.«** (Hlučná pochvala a potlesk na českých lavicích.)

* * *

Z toho, co jsme byli právě uvedli, jest zřejmo, že J. Exc. hr. Fr. Thun jako nejvyšší správce království českého, jako státník a politik, ba v jisté míře i jako pouhý státní občan octnul se **v situaci nejkritičtější.**

Muž, kterýž byl služby své věnoval třem vídeňským kabinetům, který se byl ve smyslu jejich politických systémů (jež byly pádem všech tří ministerstev odsouzeny jako systémy zavržitelné) jako snad žádný druhý c. k. orgán v království českém exponoval, a kterýž byl **déle dvou roků úřadoval pod ochranou výminečných zákonův** — nejinak nežli skoro jako c. k. orgán za dob absolutismu — octnul se takořka přes noc před osudnou alternativou: Má-li, vlastně *může-li* v úřadě c. k. místodržitele setrvati čili nic.

Obé jest stejně choulostivé a přece se musí J. Exc. hr. Fr. Thun pro jedno rozhodnouti.

Kdyby byl pouhým byrokratem jako na př. někdejší c. k. místodržící baron Weber, kterému šlo v úřadě zároveň také o kus (ovšem »notný kus«) vezdejšího chleba a nikoli o reputaci politika a státníka skálopevných zásad, není nižádné pochybnosti, že by s největší ochotou a úslužnosti obrátil politický svůj plášť po větru, po případě i na ruby a **sloužil** *dále* dle **nových předpisů svých představených**, jako budou nuceni sloužiti všichni ostatní c. k. orgánové.

Avšak hr. Fr. Thun pouhým byrokratem jako baron Weber nebyl a není. Socialní postavení jeho mu umožňuje více méně skoro až naprostou nezávislost, které se byl na dobu svého úřadování jako c. k. místodržitel dobrovolně — vzdal, aby se pokusil přivésti v království českém — v rámci systémů padlých již ministerstev — k platnosti vlastní svůj politický systém; krátce u hr. Fr. Thuna jest ve hře nepoměrně více nežli bylo na př. u barona Webra.

Opakujeme tudíž: vzdáti se úřadu jest rovněž tak neb aspoň podobně choulostivé jako nevzdáti se.

Nesetrvati znamená sestoupiti prostě s prestolu nejvyššího c. k. orgánu v staroslavném království českém do řad prostých občanů a pozbýti naprosto ochrany, jaké skýtá zákon z doby absolutismu každému c. k. orgánu vůbec vzhledem k jeho úřadní činnosti a vydati se na milost a nemilost úšklebkům a posměchu politických od-

půrců, kteří nad odstoupením, třeba by se tvářili ironicky lhostejnými, nemohou jinak, nežli zajásati.

Odstoupiti z arény úřednictva a zachovati se dle vzoru strýce hraběte Lva Thuna, t. j. přejíti do řad oposice proti kabinetu hr. Badeniho a pokusiti se hráti vynikající úlohu politickou jako oponent, jest u hr. Fr. Thuna již proto skoro nemožné, poněvadž jej víží k nynějšímu předsedovi ministerstva nejužší svazky přátelské.

Aneb odstoupiti a spokojiti se s úřadem vyslaneckým (třebas velevyslaneckým) někde v cizině — mimo krásné Čechy, kde by zůstavil velkolepý zámek děčínský a všechny poklady, jež byli strýc a děd jeho nashromáždili — vzdálen všech příbuzných a přátel atd., jest taktéž osud nehrubě záviděni hodný, k němuž byl sice otec neúprosným diktátem socialních poměrů rodinných donucen, ale v němž by syn, zbavený všech nátlaků podobného druhu, asi sotva nalezl záliby a uspokojení třeba jen poměrného.

Anebo dokonce — odstoupiti a uchýliti se s resignací do ústraní soukromého života — vše to jsou perspektivy, jež muže jako jest J. Exc. hr. Fr. Thun zajisté nelákají.

Nechť však se stane tak neb onak: nechť J. Exc. hr. Fr. Thun odstoupí nebo v úřadě c. k. místodržitele setrvá — více nežli šestiletá úřadní činnost jako nejvyššího politického správce království českého jest takového druhu, že bude státi za kritické osvětlení i po letech, až už nebude chráněna žádným zákonem, neřku-li nyní, kdy jest doposud v nejživější paměti a kdy prostému občanu nelze se pokusu kritiky odvážiti jinak, nežli dovoláváním se imunních úsudků poslaneckých.

Po tomto časovém, ba skoro možno říci nejčasovějším intermezzu vraťme se zase k vlastnímu úkolu tohoto spisu, a vizme především, jaké **zásluhy** *asi získal si hr. Fr. Thun jako c. k. místodržící* **o království české** vůbec, **o český národ, o reaktivování českého státního práva, o smír obou národností,** *o opravu volebních řádů, o rovnoprávnost, socialní otázku, školství, umění, průmysl, hospodářství* atd.

Čechy a národ český

za úřadování J. Exc. c. k. místodržitele hraběte Fr. Thuna.

Význam království českého a národa českého netoliko pro říši rakousko-uherskou, nýbrž i pro dynastii lotrinsko-habsburskou jest tak zvláštní, že k označení všech důležitých momentů nestačil by ani objemný spis.

Význam ten, trváme, musí býti aspoň v hlavních rysech povědom každému státníku a především každému nejvyššímu správci království českého, který má v úřadní činnosti své také ještě něco jiného na zřeteli, nežli byrokratickou kariéru neb ukájení ctižádostivých svých choutek.

Že význam ten nebyl a není v jistém vzhledě neznám i J. Exc. hr. Fr. Thunovi, nechceme vůbec ani pochybovati přes to vše, že valná většina předchůdců jeho v úřadě c. k. místodržitele neměla o významu tom skoro ani ponětí nebo pojem více méně zvrácený.

Čím bylo království české a národ český většině těchto pseudostátníků a pseudobyrokratů, kteří byli na stolec místodržitelský dosazeni bez ohledu na to, znají-li či neznají-li pouze jen poměry, z nichž mnozí národ náš netoliko podceňovali, nýbrž přímo nenáviděli, vymyká se úkolu toho spisu.

O hraběti Fr. Thunovi lze aspoň předpokládati, že jako někdejší člen a zároveň vynikající pohlavár tak zvané »historické šlechty české« mohl by míti o významu tom pojem aspoň přibližně správný.

Má-li jej čili nic, nechceme zkoumati. On sám, pokud se pamatujeme, nikdy se o charakteristiku významu toho veřejně nepokusil nežli nahodilými poznámkami, z nichž vysvítalo, že význam království a národa českého pro dynastii a říši aspoň nepodceňoval a nebagatelisoval jako tak mnozí ignoranti v nižších i vyšších úřadech, ba na samých lavicích ministerských.

Než i v případu, kdyby byl o nastoupení úřadu c. k. místodržitele neměl úplně správného ponětí o významu tom, byla by najisto stačila jen pouhá dobrá vůle, pouhopouhé pozorné a chápavé naslouchání ve sněmu a po případě lektura vážných politických listů českých, aby mylné a nesprávné názory po pravdě si poopravil a na pravou míru uvedl.

Po dobu úřadování jeho jako c. k. místodržitele bylo o tom dosti zhusta pojednáváno i v zemském sněmu českém. Na doklad uvádíme pouze dva výroky z řečí, z nichž obou by mohl každý, kdo by byl s poměry českými třeba naprosto neobeznámen, nabýti aspoň přibližného ponětí o důležitosti a významu království a národa českého.

»Národ český,« pravil dr. **Herold** dne 7. dubna 1892, »nejen že se usadil v srdci samé Evropy, v zemi přirozeně hrazené, on dnes, jak se poměry národní vyvinuly, tvoří zásek do velikého tělesa německého.

Mezi Vratislaví a Slezskem již úplně poněmčeným a mezi Berlínem a Vídní leží ještě jako záseka do těla německého pět až šest milionů duší čítající národ český.

Tato geografická poloha národa českého hrála v dějinách Evropy vždycky světovou úlohu. Tato geografická poloha království českého to byla, která umožnila, že se zde utvořil ***zvláštní stát český,*** který nebyl v té odvislosti od římsko-německé koruny jako ostatní státy středoevropské. *Tato geografická poloha umožnila, že* ***stal se dům habsburský evropskou mocností,*** že ***moci koruny české vykonával po celá století neobmezený vliv na osudy Německa, že králové čeští*** *byli německými císaři.*

Mýlili byste se, kdybyste tvrdili, že koruna německá byla postavena na hlavu člena domu habsburského proto, že byl velkovévodou dolnorakouským. Nikoliv! ***Král český to byl,*** *kterému dávali tuto císařskou korunu,* poněvadž geografická poloha tohoto království zakládala význam středoevropské moci, že ji representovala a ***representuje ještě podnes.***

Ale tato geografická poloha Čech také ***zamezila,*** že *nespojilo se po dlouhá století severní Německo s jižním Německem* a tato geografická poloha byla příčinou, že velké Německo doposud ještě neobsahuje všechny země, v kterých dnes Němci bydlí.

Na hranicích království českého, *právě* ***proto, že stál tam uvědomělý a historický národ český, zastavil se velký proud velké německé jednoty národní,*** kterou hlásali největší myslitelé němečtí, největší básníci němečtí. ***Zde,*** *na hranicích tohoto království,* stavěl se proud ten — a tolik jest jisto, že ***byl námi — zastaven.*** Neboť o tom není žádné pochybnosti, že zenith středověké moci německé již překročen a že — nestalo-li se to v době velkého postupování německého živlu a velké jednoty německé, teď — v době již se dostavivší *dekadence velké říše německé* — jest důvod ten po mém náhledu překonán.

Ale to ukládá za povinnost národu českému, dynastii, říši rakouské, aby tohoto geografického položení bylo dbáno; **aby státoprávní postavení koruny české bylo zachováno,** aby zde tyto přirozené hranice, jež byla příroda položila, byly této zemi zachovány; aby země ta nebyla trhána a drobena, **aby zde stála mocná obrana podunajského státu,** *jak se byl utvořil.*

Pusťte jednou **drahocenný poklad říšský, království české,** a — **tato říše přestává existovati.** A tropil-li si jistý poslanec *úšklebky a nemístné žerty z dvouhlavého orla rakouského,* připomínám, že dvě ty hlavy neznamenají dualismus, poněvadž jest orel rakouský poněkud starší. Avšak **orel ten** *není tak starého datum* a **nestojí na tak pevných základech jako český lev.**

Koruna česká jest již od r. 1526 *na hlavách předsta-vitelů dynastie;* ona tím zůstala do dnes a **jest právním základem veškeré moci rakouské v této zemi.**

Císařská koruna rakouská byla substraktem, který ze starého zvyku (poněvadž císař František I. složil německou korunu jako břímě bezúčelné, ale *císařem* zůstal) přijat byl jako viditelné znamení všech spojených království a zemí od dynastie a jako takové znamení ode všech byl uznáván.

Zvláštní geografická poloha české země vyžaduje také od nás, *abychom vždy stáli na stráži.* A právě proto, že jest postavení naše obtížné, právě proto, že země národem českým, nečetným co do počtu, obývaná, leží mezi Berlinem a Vídní, **právě proto nesmí národ český od svého právního stanoviska ani na krok ustoupiti.**

Století jest na sklonku. Nevíme, jaké převraty stanou se v století příštím. Ale pouhá logika historie nám věstí, že **stojíme před velkými událostmi světovými.** Celá budoucnost jest sice zahalena tajemnou rouškou a sotva kdo jest s to, aby uhodnul, co se v době příští stane; *ale vše nasvědčuje,* **že tato země,** že tato *říše,* ba *celá Evropa,* a celý *svět* stojí před velikými událostmi.

Bezpochyby nadejdou doby těžké, jež budou vyžadovati, **aby národ český** nebyl národem malicherným, nýbrž **národem pevným, odhodlanym,** aby *velká doba nalezla v národě velkého ducha, velkou odhodlanost* a *rázn*ost. Nemáme nyní času zápasiti s vládami vídeňskými o jednotlivé školy. Dnes jest **otázka česká** *ve své celé velikosti, ve svém státním významu* na denním pořádku a musí býti řešena velikými prostředky: velikou odhodlaností a silou«

Potud významný citát z řeči dra Herolda.

Avšak již dříve a sice několik jen týdnů po nastolení J. Exc. hr. Fr. Thuna v úřad c. k. místodržitele bylo na sněmu českém o témže thematu netoliko pouze theoreticky pojednáno, nýbrž uvedeny také v nejhrubších obrysech chyby, jichž se rakouští pseudostátníci vzhledem k významu národa českého dopouštěli, vytknuty někte-

křivdy na národu českém páchané a připomenuty některé prostředky, jimiž bylo by lze trudnému stavu věcí odpomoci.

»Má-li býti národ náš zachován,« pravil dr. Julius Grégr dne 24. října 1889, »potřebujeme, **aby si kulturní interesy spravoval sám**, aby byl štítem svých životních potřeb a **nepodléhal jiným zákonodárným sborům, složeným ze zástupců zemí s cizími nám zájmy**. My potřebujeme, aby nejdražší a nejvzácnější interesy našeho národa nebyly svěřeny rukoum na mnoze **úhlavních nepřátel našeho národa pracujících soustavně na jeho zkázu** (Tak jest! Výborně!), **rukoum, které zřejmě pracují o našem utlačení.**

My chceme, aby záležitosti našeho národa a přede vším nejdůležitější kulturní potřeby jeho *dostaly se z rukou lidí*, **kteří sedí v ministerských kancelářích**, avšak mimo tuto kancelář *v paličských*, *brožurách a řečích* káží potřebu, **aby byl národ náš potlačen**, kteří mimo kancelář ministerskou staví se v popředí vládou patronisovaných šulfrajnů, které nemají nic jiného za účel, nežli **odnárodňování a demoralisování naší mládeže.**

Jsou kulturní zájmy národa českého v rukou takových lidí dobře opatřeny? A takových lidí jest celá řada rozseta po kancelářích ministerských . . .

Národ náš má zvláštní, nešťastné, velice těžké a ohrožené postavení. Jsmeť vraženi jako národ slovanský do samého středu Evropy mezi kraje německé. Z té příčiny jest **národu našemu již více nežli tisíc let vésti zápas proti tlačící se naň germanisaci**. Musiť napínati veškeré své síly, aby nátlaku tomu nepodlehl, aby nezahynul. Z dějin našich jest známo, jaké námahy stálo, aby velkému a mocnému tomuto proudu německému prodlením doby odolal.

Národ náš býval v poměrech lepších nežli jest dnes. **Dříve** nás chránily hory **a chránila nás naše politická samostatnost**. Národ mohl se tlaku německému ubrániti jen proto, poněvadž měl v rukou veškeré prostředky, jež

mu skytala bohatá tato země, poněvadž měl sám v ruk svých kulturní své zájmy, poněvadž bohatých prostřed jimiž vládl, mohl dle své vůle a potřeby používati.

Jen tím držel se a udržel na oné kulturní výši, kt nebyla nižší nežli sousedících s ním národů. Jen tím, národ náš pomocí samosprávy a samostatnosti udržel stále na takové výši kulturní, také se zachránil. *Jedině lze si vysvětliti, že* **přetrval všechny ty bouře pobělohor a že nepodlehl všem těm útiskům a veškerému hrozné a bezpříkladnému pronásledování,** kterýmž byl více n sdecimován a skoro k smrti utýrán.

Dnes jest *situace pro náš národ* **horší**, než byla jin **dnes** jest **nebezpečí němectva**, jež naléhá na náš ná **větší**, nežli bývalo jindy. **My dnes nemáme oné vla necké šlechty**, která nejen svou vynikající intelligen svými hojnými statky samostatnost tohoto království za- štítila, *která byla prvním a předním strážcem i národních a ja- zykových interesů svého národa.*

Na místo této šlechty vrážejí se na mnoze na naše latifundie cizí fabrikanti a špekulanti — všelijací cizí pod- nikatelé z Berlína, z Vídně, a já nevím, odkud ještě — a obsazují české naše kraje. *Každý takový německý fabrikant* **jest nepřítelem naší národnosti;** je pionýrem němectví i v našich krajích; zavádí německou správu a podporuje německou školu; zkrátka — **je na zhoubu našeho ná- roda.**

Takový německý fabrikant z Berlína nebo z Vídně nemůže nám ovšem nahraditi naše pány z Hradce, ze Smiřic, z Říčan a jak se všechny ty vlastenecké rody šlechtické jmenovaly!

My máme *zhoršenou situaci* také tím, že **v zemi sa máme silný německý element,** který **výbojně pracuje pr naší národnosti.** K tomu *jest* **celá správa státní v ruk buď nenárodní** *nebo* **nám nepřátelské byrokracie. C správa státní jest německá** — *úřadní řeč jest německá* **tak šíří se každým kanceléřem němectví v našich mích . . .«**

Oběma těmto řečem byl hr. Fr. Thun, jako c. k. místodržitel ve sněmu království českého přítomen. On slyšel nejen tyto řeči, nýbrž celou řadu jiných a jiných upozornění, stesků a výtek. Naskytá se tudíž prostá a přece významná otázka:

»**Co stalo se za více nežli šestiletého úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího** pouze jen k **objasnění významu českého království a národa českého pro dynastii a říši** *v rozhodujících kruzích politických?«*

O odpověď na tuto otázku ani se nepokoušíme. Mnohokráte již připomenutý § 300. tr. zákona z doby absolutismu vyráží nám péro z ruky.

V náhradu citujeme pouze několik nahodilých úryvků z řečí, jež byly proneseny o českém lidu ve sněmu království českého roku 1895, tedy v šestém roce úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna.

»Nepodceňujte sil svých **nepřátel politických a národních a spojené s nimi vlády a její přátel,«** končil poslanec K. **Adámek** řeč svou 15. února 1895, »známe také **sílu sjednoceného národa českého v jeho trojjediné vlasti,** jakož i **jeho důležitost a váhu pro tuto říši.**

Odvykli jsme doufati ve spravedlnost vídeňských vlád k našemu národu, avšak odvykli jsme také spoléhati v pomoc cizí a skálopevné jest naše přesvědčení, že **náš národ,** kterýž *vítězně pronikl porobou XVII. a XVIII. věku,* své dějinné poslání teprvé bude plniti, **zůstane-li věrným ideálům práva, svobody a humanity,** jimiž byl vzkříšen k novému životu a *za něž i v nejstrastnějších dobách s povznášejícím nadšením největší oběti přinášel;* — neopustí-li sebe sama a bude-li činorodou, dokonale zorganisovanou svépomocí upevňovati veškeré své posice.

Boje za lepší budoucnost našeho těžce zkoušeného národa velikých vyžadovaly a budou ještě vyžadovati obětí. My se jich nelekáme!

V **bojích** těchto jsme se rozloučili s přemnohými drahými přátely, kteří nalezli klidu v posvátném lůně

drahé otčiny, již tak horoucně milovali, již zasvětili ži–ot svůj, — jich paměť však nemizí, z jich hrobů — zkv–étá nevadnoucí naše naděje a pevná víra v konečné vítězs–tví

Také nám sotva bude dopřáno vstoupiti do zaslíbe–né říše našich ideálů.

Tím však mysl a odvaha naše neklesá.

Naše řady doplňují nová pokolení a ta dospějí k –ne tám našich horoucích tužeb. Až — po věštbě básníkově –

»pobratří se lidstvo volné,
klesnou pouta otroků —
a též prapor náš, i bratří,
zavlá v jasném vysoku!«

(Výborně! Hlučný potlesk.)

»*Končím* své trudné **volání za právo** tužbou vrou–cí,« pravil dr. **Vašatý** dne 29. ledna. »*Nechť zodpovědní politik–ové v této říši nezapomínají,* že na ně za její skutky dle spra–vedlnosti věčné přijíti může a musí zase **doba bídy** (Hlasy: Přijdou!), kde pak pojednou většina německých národů a národ český **nebude tu více považován za cizince** (Tak jest!), nýbrž kde na něj zase vzpomenuto bude oslovením: »*Mým milým národům!*« (Tak jest! Výborně!) Nechť ale se uváží, že **národové tito,** *takto nyní hnětení a ustrkovaní, ba za cizince v této říši úřadně vyhlášení a považovaní,* **na tato dobrodiní, té otcovské péče tak snadno v budoucnosti nezapomenou.«** (Výborně! Hlučný souhlas a potlesk.)

»Lid, a sice český i německý lid,« pravil dne 26. ledna dr. **Podlipný,** »*cítí* **tíži daní.** Lid ten ví, **kolik milionů ročně vyváží se z království tohoto do Vídně,** aniž by se vracely zpět do země. (Hlučný souhlas.) Lid ten ví, že přes ty tak ohromné miliony — řekněme jen **50 milionů ročně,** což za 30 let činí **1500 milionů** (Slyšte!) – není celá řada potřeb zemských, ať v kraji či na ho–rách, obstarána. (Souhlas.) Lid ten ví, že stereotypní jest odpověď, když se dovoláváme pomoci na upravení voda–stva, ať jiné hospodářské potřeby, stavbu školních ne–bo

soudních budov, tedy na kulturní potřeby, odpověď, že **není pro nás peněz.** Lid český i německý cítí **přetížení daní,** *ale i přirážek* (Souhlas.) a přeje si po této stránce zmírnění; nuže, vysvětlete mu to jednou, že **pomoc jest možná a sice samostatností tohoto království** (Výborně! Výborně!), **uznáním státního práva království českého dle pragmatické sankce.** (Výborně! Tak jest!)

My se boje nelekáme (Bouřlivý souhlas a potlesk.). **o tom snad jsou důkazy.** (Výborně!) Že se národ český boje neleká, o tom mluví historie nejen z dob nejstarších, kdy přinášeli Češi vítězství za vítězstvím z boje, tak že bylo pořekadlem, že jen Čech Čecha zmoci dovede. Ale také z novějších dob máte důkazy, když synové českých matek jako chrabří hrdinové spartanští krváceli na poli válečném. Víte, pánové, kdy to bylo? Není to tak dávno. (Vzrušení.) To bylo tehda, kdy se jednalo o válku tak zvanou *»bratrů s bratry«* (Slyšte! Slyšte!), to jest *Němců.* (Slyšte!) Mám domluvit? Nuže, **dovedl-li krvácet Čech za zájmy cizí** *jen na povel svého krále,* **dovede životy své obětovat za práva vlastní, za práva tohoto království** (Bouřlivý souhlas.) a svého krále.«

»Lid český jest dobrým a loyalním,« pravil poslanec **Kaftan** dne 11. ledna. »Dokázal to bezpočtukráte, *prolévaje ochotně proudy krve své za vlast svou a dynastii habsburskou* (Hlas: **Bohužel!**), jest to český lid, jenž svými legálními zástupci na sněmě a na radě říšské mluví k vládě, žádaje za ukojení nejnutnějších potřeb svých národních, kulturních a hospodářských, **nenuťte jej, aby též on musil kdy sáhnouti k argumentům z ulice** (Vzrušení.), které, jak se zdá, ve Vídni a v Istrii nezůstaly bez vlivu na slavnou vládu. (Tak jest!) *Lid český snese i* **špatnou vládu,** *nikoli* však **týrání,** *nejméně* strpí však nějakého **sportu výminečného** (Hlučný souhlas. Hlas: To jest *pravý sport*), **který by,** *urážeje právní cit,* **musil dříve nebo později vésti v Rakousku k právní anarchii.**

Vládní většiny parlamentů rakouského a německého povolují rok co rok chutě ohromné sumy na smrtonosné

pušky a děla, národové — ač klesají pod tíhou břemen těchto, napínají veškerou výrobní sílu svou, aby stát **proti** zahraničnému nepříteli opevnili. ***Věřím rád, že lid chopí se vezdy na povel zbraní, aby věrně obránil domov svůj proti cizému nepříteli,* jest však velice pochybno, *že by na sklonku 19. věku* tentýž lid, *byt i na povel*, obrátil těchže zbraní proti vlastním spolubratrům svým.«** (Vzrušení.)

České státní právo

za úřadování J. Exc. c. k. místodržitele hraběte Fr. Thuna.

Citujeme bez úvodu.

»My,« pravil Dr. **Rieger** dne 7. listopadu 1889 ve sněmu českém, »pokládáme **státní právo** *v první řadě* **za poměr mezi národem českým a J. V. našim králem,** za poměr, do kterého jiným míchati se nesluší, pokud na jejich práva se nesahá.

Tento poměr má první a základní známku tu, že zakládá se **na smlouvě svobodné mezi národem českým a panující dynastií,** že **národ český svobodnou volbou** *povolal panující dům na trůn království českého* a že se to stalo tedy **poměrem právním obapolně platným — obapolně závazným;** že tedy *národ český* jest **individualitou právní** a **že nemůže býti považován za objekt, kterým by kterýkoli mocnář mohl svobodně disponovati podle své vůle,** nýbrž že **má povinnost** *šetřiti toho poměru právního, z kteréhož jeho moc povstala.*

To jest první a *důležitý* moment.

Druhý moment pak jest, že to jest poměr mezi národem českým — já mluvím zde o »národě českém« ve smyslu politickém, — který ve starém státním a ústavním právě výslovně se stanoví takovým způsobem, jakož byl v obnoveném zřízení zemském normován a později **pragmatickou sankcí** přenesen na dům Lotrinský: že totiž *svazek mezi národem českým a panující dynastií* **jest podmíněn**

existencí této dynastie po meči i po přeslici a že tudíž in eventum *vymření tohoto slavného panujícího rodu* **národ český vrací se k úplné svobodě sebeurčení** *a že sobě jiného krále zvoliti má právo*; že **tedy není národ český a koruna česká libovolným příslušenstvím mocnářství rakouského**, nýbrž samostatnou osobou a individualitou právní.

To jsou první dvě podstatné známky našeho státního práva.

Namítne se ovšem, že snad tyto dvě známky nejsou dnes praktické. My všickni přejeme sobě, aby nejjasnější dům panující dům ještě dlouho potrval a abychom nebyli vystaveni novým volbám panovníků, ze kterých obyčejně vycházejí nové spory a mnohé záhuby pro národ, a věru šťasten jest národ, který má dynastii zakořeněnou v podání lidu celým stoletým trváním. Nicméně jest to **právo nepochybné**, jest to princip důležitý, který v tomto punktu zřízení zemského jest obsažen.

Kromě toho jest tu ještě jeden moment.

Království české, když přešlo na panující dům rakouský, **bylo státem úplně samostatným a souverenním a nepřestalo jím býti**, když *vstoupilo do svazku států a zemí dědičných domu rakouského*.

Za úplně souverenní bylo vždycky pokládáno mezinárodně, jakož jest viděti z těch úkazů, že ku příkladu za Marie Terezie a později za republiky francouzské byla vyhlášena válka »králi uherskému a *českému*« — —

Mohl bych promluviti o jiných ještě momentech, ale vedlo by mne to daleko.

Připomínám jenom, že **úplná souverenita království českého** má a měla také svou váhu vzhledem k bývalé říši německé . . . *Království české nečinilo nikdy část německé říše*, nenáleželo k žádnému kraji této říše, **nepřijímalo od říše německé nikdy žádných zákonů**. Jedině král český měl za léno kurfiřství v říši německé . . .

Král český přísahal a všickni králové čeští přísahali, že nebudou země děliti, od zemí nic odcizovati, alebrž spíše o rozmnožení tohoto království se starati . . .

Za starodávna až do bitvy bělohorské byl **český jazyk jediným státním jazykem v Čechách** *a nemohlo býti nic jednáno na veřejných soudech zemských jinak, nežli jazykem českým;* a též u všelikých úřadů politických a v zemských deskách nic jinak nežli jazykem českým se jednalo. Výminku v tom dělala jen zvláštní práva, totiž privilegia některých měst; *ale pro zemi českou platil jen jediný státní jazyk* — **jazyk český.**

V té věci stala se změna po bitvě bělohorské, když byla země strašně spustošena a veliké množství cizích obyvatelů bylo do země pozváno. Tu v onom zřízení zemském **císař Ferdinand** II. **poprvé** vynesl zákon o **rovnoprávnosti** *obou těchto národností* — české i německé — v království českém. Jest to první, abych tak řekl, kodifikace této zásady národní rovnoprávnosti. Stojí výslovně v onom zřízení zemském, že se mohou oběma jazyky všechny spisy zadávati a stanoví se zemským zákonem, že *žaloba se musí říditi podle jazyka a národnosti* ***obžalovaného*** . . .

I rovné právo Němců s námi jest tudíž založeno na státním právě českém.

Mohl bych ještě zmíniti se o jiných důležitých a ovšem velice důležitých punktech státního práva, totiž o **právě svézákonnosti království českého.** Až do r. 1848 **nepřijímalo království české nijakých zákonů** *od zástupců cizích zemí,* **než toliko od sněmu českého a od krále českého.**

Událostmi novější doby v té věci ovšem se mnoho změnilo a zástupcové království českého a národa českého, opustivše půdu, na které dříve v době deklarace stáli, vstoupili aspoň fakticky na půdu rady říšské a podrobili se jejím usnesením a zákonům od ní vycházejícím. Avšak tu sluší uvážiti, že i tyto poměry nejsou na věky věkův ustáleny a že nejsou nezměnitelny — že i tu *mohou a* **mají se státi nápravy v tom smyslu, jak si jich národ český přeje.**

Je to bohužel již tak, že za naší paměti v těchto poměrech státních staly se velké změny a převraty.

Když ze sněmu kroměřížského vyšla ústava tam vypracovaná, nevešla v život. Byla jiná oktroyována, později zase změněna. Konečně byl vydán **diplom říjnový** jako **nezměnitelný** *zákon říšský*. Jako jeho provedení hlásila se k němu **ústava únorová**, ač jemu ve mnohém odporovala, která později *taktéž byla změněna.*

Z toho viděti, že stojíme na půdě neustále se měnící; ale **vždy zůstává v platnosti slovo císařské**, kteréž pravilo, že *instituce naše*, mají-li míti trvání, **mají býti upraveny tak, aby se shodovaly s právním vědomím národů**; aby respektovaly **rozdílnost** *zemí rakouských*, tedy jich státoprávní individuality a že tedy v tomto směru ještě není dráha zavřena, aby se nemohly a **neměly** *státi* **opravy**.

A my, jsouce pamětlivi oněch slov, kteráž praví, že J. V. **všecky tyto** — dílem od Něho dané, dílem znovu zbuzené — *instituce* prohlašuje za **ústavu říše**, stojíce na tomto stanovisku, máme za to, že ze souboru všech těchto aktů nám nastává právo žádati cestami zákonními, aby i ta míra autonomie, která nám jest dosud dopřána, byla přiměřeným a bohdá také říši prospěšným a neškodným způsobem rozšířena.

Z toho jest zřejmo, že to, co pokládám za podstatné známky **státního práva českého**, *nezavdává pro nikoho podnět*, aby se práva toho zhrozil, aby v něm viděl nebezpečí pro práva a svobody jiných národů a zemí, poněvadž **nikomu ničeho nebéře** . . .«

K úryvkovitému a přece tak lapidarnímu a jasnému výkladu o státním právu českém z úst dra Riegra přičinil v témže sezení sněmu českého dr. Edv. **Grégr** některé osvětlující a doplňující dodatky.

Z charakteristické řeči jeho vyjímáme taktéž jen některé úryvky.

»Dr. Riegr nám vyložil, v čem záleží vlastně právo koruny české a uvedl několik článků tohoto práva. Ne všechny . . . Avšak na jednu věc zapomněl poukázati říci: že — **ačkoli to právo jest platné**, ačkoli to právo jest právem živoucím, **přece se nerespektuje a neprovádí**

Já se táži, co ze všeho toho, co byl dr. Riegr vyjmenoval, že patří k právu koruny české, v praxi se provádí?

Já myslím, že právě proto, **poněvadž se toto státní právo české nerespektuje, poněvadž se nohama šlape** *a poněvadž se den co den více a více utiskuje* — — —

Nynější vládní žurnalistika nazývá naše státní právo mrtvolou, starou veteší, pochovanou v ssutinách věků a změněných poměrů. Ti pánové nevědí, co činí a nejsou si vědomi důsledku takového tvrzení.

Jsou-liž si vědomi, že popírajíce platnost státního práva koruny české, tím samým **popírají jediný právní podklad legitimity rodu habsburského na trůnu království českého?**

Na čem, slavný sněme, zakládá se právo dědičnosti dynastie habsburské na trůn království českého? Nehledě ani ke starším úmluvám a starším smlouvám a četným přísahám korunovačním našich českých králů ze samého nejjasnějšího rodu habsburského, zakládá se, jak byl i dr. Rieger právě dokázal, na **pragmatické sankci,** na tomto fundamentálním zákoně monarchie rakouské.

Zrušte pragmatickou sankci, a já se táži všech juristů korunních a táži se samé vlády: **Jakým právem sedí císař František Josef jako král na trůně českém?**

Pragmatická sankce určuje dědičnou posloupnost rodu habsburského v království českém, rozšiřujíc tuto posloupnost, jak vůbec známo, též na členy rodu ženského. Nikdo z národa českého neuváděl nikdy platnost tohoto práva v pochybnost, a celý národ český uznával vždy a uznává platnost tohoto dědičného práva nejjasnějšího rodu habsburského.

Avšak *pragmatická sankce* jest, jak byl dr. Rieger dobře podotknul, **smlouva obapolná,** smlouva *uzavřená mezi králem a národem českým* **pod jistými jen podmínkami** a sice pod tou **podmínkou, že když národ český uznává dědičnost rodu habsburkého na trůn český, naproti tomu rod habsburský uzná a zachovati chce práva tohoto království.**

A jaká jsou **tato práva tohoto království českého**, která jsou garantována v pragmatické sankci?

Dr. Rieger poukázal již k některým momentům a uvedl některé články tohoto státního práva českého. Dovolím si je v krátkosti rekapitulovati.

Práva království českého — v pragmatické sankci uznaná a garantovaná — jsou předně: **neodvislost, samostatnost a svézákonnost tohoto království**; za druhé: právo — státní pragmatickou sankci uznané — žádati, aby **král** *dal se korunovati za krále českého* a **korunovační přísahou opět a poznovu stvrdil a posvětil práva tohoto království**...

Tato **korunovační přísaha** jest vlastní význam a jádro korunovace našeho krále a nikoli nějaká lichá ceremonie církevní — snad bez korunovační přísahy, kde by se nic neodbylo, než, jak pravím, církevní ceremonie. **O takovou korunovaci náš národ nestojí**. A dovoláváme-li se nejvyšší korunovace, nedovoláváme se jí proto, abychom viděli zde v chrámě svatovítském velkolepý korunovační obřad, nýbrž proto, **aby novou korunovací král jako Jeho předkové slavnostní přísahou stvrdil a uznal práva tohoto království.**

Práva království českého, zaručená a garantovaná pragmatickou sankcí, ustanovují dále, že **v tomto království českém nemá král jinak vládnouti nežli společně se sněmem českým, že nemají se v tomto království a pro toto království dávati zákony jinak, nežli společně a se svolením sněmu českého.** Práva státní, garantovaná pragmatickou sankcí, vyžadují, že **nemá nikdo práva v tomto království vypisovati daně a berně, leč sněm království českého.**

Taková jsou práva, zahrnutá v pragmatické sankci. To jest její význam a *pod tou podmínkou jen*, že ***práva tato budou habsburským rodem uznána — jen pod tou podmínkou*** přistoupil tenkráte sněm království českého — na pragmatickou sankci.

A pozbyla snad pragmatická sankce své platnosti? Trvám, že to nikdo nebude tvrditi. Vždyť byla prag-

matická sankce slavnostně uznána v Uhrách a právě na uznání a pevném zachování pragmatické sankce vydobili Maďaři samostatnost svého království. A má-li tato pragmatická sankce platnost pro království uherské, aj! tu ptám se všech korunních juristů a vlády samé: ***Z jakých důvodů měla by pozbýti platnosti pro království české?***

To přec nejde, aby někdo řekl: Já platnost pragmatické sankce uznávám, avšak jen první část — která totiž dává dědičné právo domu habsburskému na trůn český; ale část druhou, kterou se pojišťují práva království českého, neuznávám — to je mrtvola a stará veteš, pochovaná v zříceninách věků a poměrů.

Neuznáváte-li, pánové, tuto druhou část — a já se obracím jen k oněm, kteří ji neuznávají (je-li tu totiž někdo), a především ku vládě, která ve svých žurnálech tak mluví — neuznává-li nynější vláda část druhou, nemůže uznati též část první, poněvadž část první jest podmíněna částí druhou.

Není-li tedy pragmatickou sankcí vázán král náš, to jest *strana jedna,* ***k dodržení této smlouvy, jakým právem může se žádati, aby vázána byla za tuto smlouvu strana druhá,*** to jest ***národ český?***

Potom však by byl přetržen vešken svazek mezi nejjasnějším naším rodem panovnickým a mezi královstvím českém; neboť *pragmatická sankce,* jak jsem pravil, jest právě ***jediný ten základ,*** který podmiňuje toto právo.

To by byl následek, kdyby bylo pravda, co tvrdí vládní žurnály, že státní právo české pochováno bylo v ssutinách věků. *Kdyby bylo pochováno v ssutinách babylonských,* ***dynastie habsburská musila by býti první, která by je z těchto ssutin vyhrabala;*** neboť ***jedině tím jest oprávněna panovati v Čechách.***«

Mimo toto doplnění výkladu dra. Riegra pronesl se dr. Edv. Grégr mimo jiné také ještě takto:

»Hned v prvním zasedání sněmu českého r. 1861 učiněn byl návrh, aby vyslána byla deputace ze středu našeho sněmu *k Jeho Veličenstvu,* aby jej požádala, *aby se dal korunovati za krále českého.* Návrh ten učiněn byl ten-

kráte od samého primasa království českého a památná jsou slova, jež tehdá pronesl J. Eminencí kardinál Bedřich Schwarzenberg, řka: »Národ český touží po tom, aby uzavřen byl *užší ještě svazek* mezi královstvím českým a králem, a svatý svazek tento jest **korunovace.**«

»Tato **korunovace**«, pravil dále kardinál-arcibiskup Schwarzenberg, »jest *největší zárukou* **povinnosti vladařské** a věrnosti poddanské, a víže pevněji než chladné právo a chrání více než ostří meče.«

Tato slova, pronesená J. Em. knížetem Bedřichem Schwarzenbergem, přijata byla tenkrát *veškerým sněmem* s velkým nadšením nejenom od poslanců českých, nýbrž též od poslanců národnosti německé a jednohlasně bylo tehdá usnešeno, aby vyslána byla deputace k J. V. králi s žádostí, by se dal korunovati za krále českého.

A ještě větší a mohutnější byl dojem v této sněmovně, když deputace, vrátivší se z Vídně, přinesla nám **odpověď J. V. našeho krále**, který pravil:

»**Dám se korunovati v Praze za krále českého** a jsem přesvědčen, že tímto svatým obřadem bude upevněn nový, nezrušitelný svazek důvěry a věrnosti mezi trůnem Mým a Mým královstvím českým.«

Tento povznášející a významný akt, který se zde v sněmovně odbýval **před osmadvaceti léty** (r. 1895 tomu jest již **34 roků**), byl jaksi prvním slovem zástupcův národa českého k J. V. králi českému ...

Po druhé obrátil se sněm království českého zvláštní adresou k Jeho královské Milosti r. 1865 jako odpovědí na cís. manifest ze dne 20. září 1865 a adresa poslanců českých končila tehdá těmito slovy:

»Blahověstným znamením zdařilé obnovy a veřejného práva, jak říše tak i českého království, bude nám Čechům **korunovace**, odvěké to ve království našem symbolické zjevení, **vzájemným rukojemstvím** a nejvyšším zasvěcením a **ubezpečením stavu právního**. Toužebně hledí věrně poslušný sněm radostně dni tomu vstříc, kdy spočívati bude svatováclavská koruna česká na posvátné hlavě Františka Josefa I.«

Třetí adresa, která ovšem nebyla státoprávní, podána byla sněmem království českého dne 13. října 1866 jakožto odpověď na nejvyšší reskript J. V. krále, v němž děkuje národům rakouským a **zejména národu českému** za onu věrnost a obětavost, kterou projevili ve válce právě skončené.

V královském reskriptu tom praví J. M. král náš takto:

»**Moje drahocenné království české** zachovalo se v největších útrapách a největších svízelích tak, jako se zachovává národ, který rovněž jako synové tyrolští vynikl věrnou láskou k panovníku, což jeho historii dodává skvělosti, která nezajde nikdy.«

To bylo **poděkování** Jeho Veličenstva národu českému za věrné, oddané, obětavé jeho chování se ve válce prusko-rakouské.

A **odměna** za tuto věrnost?

Čekáme na ni do dnešního dne. (Výborně! Bohužel!)

O dlouhé, dva dny trvavší a velice živé debatě, která se byla o této adrese rozpředla, nechci šířiti slov; avšak tenor všech řečníků se strany české spočíval **v nejrozhodnějším hájení státního práva českého**, v dovolávání se **korunovace** za krále českého . . .

A což pak přešli od r. 1861, 1871, ba od r. 1879, kdy opět v **trůnní řeči uznána byla práva koruny české**, což pak od té doby přeběhli celí věkové přes nás? Což nejsme my, kteří jsme zde, všichni **živoucími svědky** těchto velkých, těchto velkodušných a slavnostních **pronešení a slibů našeho krále?** (Výborně!) **Což dnes nesedí tentýž muž na trůně českém, který sliby ty tak slavnostně učinil?**

Jak tedy mohou vládní orgány mluviti o tom, že státní právo jest pohřbeno v ssutinách věků??«

* * *

Nad jiné významným byl v ohledu českého státního práva den 26. ledna 1895, kdy ve sněmu království po-

dán byl u přítomnosti J. Exc. c. k. místodržitele hr. Fr. Thuna návrh dra Podlipného v příčině sestavení všech listin, vztahujících se k státoprávnímu postavení království a zemí koruny české.

Z odůvodňující řeči dra. **Podlipného** vyjímáme:

»Návrh na předložení státoprávních listin tohoto království slavnému sněmu nepodali jsme za tím účelem, aby listiny ony byly vyrušeny na čas ze svého klidu a po nahlédnutí v ně opět uloženy na své místo ku dalšímu práchnivění, nýbrž účel náš jest ten, aby z listin těch officielně **bylo zjištěno,** pokud jednotlivá ustanovení **jsou v platnosti,** po případě pak, aby officielní otisky dokumentů těch byly zřízeny, aby pak všichni v tomto království i jinak, komu na tom záleží, se mohli přesvědčiti, na kolik přesvědčení zakořeněná v myslích a srdcích našich jsou správna, či postrádají-li podstaty; my pak abychom, o ně se opírajíce, budovali na historických základech dále (Souhlas.): v každém případě aby v tomto království, nejen národu německému, ale **také národu českému upraven byl byt, aby se mohl jako národ kulturní bezpečně dále vyvíjeti, aby mohl klidně pracovati, dle svého se vzdělávat a prospívat, ochrany jazyka českého všude v království od nejnižšího místa až k nejvyššímu požívat.** (Tak jest! Výborně! Hlučný souhlas!)

Důvod i účel jest velice vážný.

Však nejen ve směru kulturním, nýbrž také ve *směru státoprávním* můžeme sebevědomě pohlížet do minulosti své. Ano, my tak **musíme učiniti,** nechceme-li ztratiti svůj ráz a nechceme-li se připraviti o možnost snadnějšího rozřešení spletitého **zauzlení, jaké intriky vlád vídeňských téměř po 200 let uvíjely kol samostatnosti tohoto království** (Hlučný souhlas.), a jež němečtí centralisté na prospěch jedné národnosti — ba, co dím národnosti — jediné strany (Výborně! Výborně!) a na škodu všech národností druhých, zejména slovanských, snaží se utužiti. (Hlučný souhlas.)

Však bohdá nadarmo!

Právo jediné strany není právem, jest výsadou, jest **bezprávím** pro druhé (Hlučný souhlas.); také právo jediného národa mezi více národy není právem. (Souhlas.)

Mluvil jsem o minulosti českého národa. Budiž mi dovoleno odvolati se na Denise, který píše:

»Un passé illustre est la meilleure caution d'un grand avenir«: Slavná minulost jest nejlepší zárukou budoucnosti. Národ, který v letopisech prokázal velikou službu člověčenstvu, žije za hrobem. Vítězové vyrvali Čechům zřízení jejich . . . . ano, téměř jazyk a jméno, avšak *dějiny jejich jim uloupiti nemohli,* a to o **dvě** století později, právě těmito dějinami národ český se vzpamatoval, obrodil, vzpřímil a povznesl.«

A proto jest přirozeno, že chceme viděti tuto minulost se státoprávního stanoviska; proto jest třeba officielního zjištění veškerých akt, toho se týkajících. (Souhlas.)

Páni centralisté, ústaváci a jak se všichni jmenují, počítají státoprávní upravení v soustátí rakouském — zaměňujíce namnoze ústavní a státní právo — od únorovky, neprávem. Avšak ani prosincovkou, jež obsahuje některá ustanovení státoprávní, nebylo státoprávní postavení zemí koruny svatováclavské, království českého zrušeno. (Souhlas.)

Spisovatelé němečtí od dávných dob překrucovali pravdu na škodu národa českého (Tak jest!) **a tohoto království** *druhdy na prospěch německé říše, později na prospěch centralistického Rakouska.*

Však marné jest snažení jejich!

Jako v krátké době dovedl se pozvednouti národ český z poroby a přihlásil se ke práci kulturní, vytvořiv **literaturu,** *která jej staví po bok prvních národů kulturních,* oživil a zvelebil jazyk svůj, vyniknul na poli **umění, hudby,** *tak že se toho kulturně tak pokročilý národ německý aneb alespoň mnohý předák jeho zalekl* — (připomeňme si jen přiznání se posl. Russa r. 1886) — jako povstal tedy národ český **na poli vzdělanosti,** tak také konečně musí i **poli-**

tická pravda nabýti vrchu (Tak jest! Hlučný souhlas.) a přičiněním veškerého lidu českého bohda konečně zvítězíme . . .

Pravil jsem, že pravda konečně zvítězí. Která jest to pravda?

Ze státních akt shledáváme, že **království české bylo** *od nepaměti* **neodvislým, svobodným královstvím,** *oprávňujícím obec českou* **k volbě králů svých,** jak viděti z privilegia Bedřicha r. 1212, v němž praví se: »chtíce, aby kdokoliv *králem samým od nich zvolen byl,* k nám a nástupcům našim přistupoval . . .« (Slyšte!)

A privilegium toto bylo Karlem IV. potvrzeno, vyslovením: »že **volba krále českého** *po řádu práva a zákonu na věky náleží* praelátům, vévodám, knížatům, pánům, šlechticům a **vší obci království řečeného** a příslušenství jeho v tom však toliko případě a výpadku, že by z pokolení, potomstva nebo rodu královského českého žádný potomek zákonný muž ani žena — což odvrať bůh — vzejíti neměl nebo že by **jakýmkoliv jiným způsobem uprázdnilo se řečené království.**«

Toto ustanovení jest také ve zlaté bulle opakováno ve hlavě VII. odstavec 2.

Týž Karel IV. ustanovil také řád korunovační a dal zhotoviti korunu — posvátnou korunu svatováclavskou.

Samostatnost království českého uznávána byla stále.

Zejména Ferdinandem I. roku 1548 na sněmě augspurgském, kde výslovně před shromážděným sněmem, jak zápis uvádí, týž Ferdinand pronesl:

»Ačkoliv pak Jeho Milost Královská jako král český některé země a panství německé řeči a jazyka od svaté říše v léno drží, též nemají tyto země a panství od říše římské ani záštity a ochrany míru ani práva, ale jsou od říše německého národa v jinou říši« (Slyšte!) — myslil patrně království české — »a **národ,**« patrně národ český, »**ode dávna odděleny a k říši nejsou vtěleny.**« (Slyšte!)

Samostatnost a nezávislost tato zachovala se na to po všechny věky, zejména také po porážce bělohorské; neboť ani *obnoveným zřízením Ferdinanda II.* **nebylo království toto učiněno závislým na jiném státě**, *nýbrž* **suverenita, svrchovanost jeho byla samým vítězným Ferdinandem uznána**, když se dne 29. května r. 1627 *korunovati dal na krále českého a privilegia království českého potvrdil*, řka: »připříkajíce za Nás i za dědice budoucí krále české, že všecky čtyry stavy a celou obec téhož království našeho dědičného českého, též také každý stav obzvláště *při jejich právích*, spravedlnostech a dotčeném od nás obnoveném zřízení zemském *ochraňovati a zachovati chceme.«* (Slyšte!)

»**Nechceme také žádné berně a daně** *od poslušných stavův našich jinačeji* **než na sněmích** . . . **žádati** . . . **na ně jiných daní a berní neukládati.«** (Slyšte!)

Tato **samostatnost** byla uznána nejen **pragmatickou sankcí**, jež měla za hlavní účel upravení posloupnosti a nástupnictví na trůn, ale **také patentem** ze dne 1. srpna 1804, když soustátí čili těleso spojených států rakouských přijalo titul *»císařství«*. Také v tomto patentu byla **přiznána neodvislost království českému**. Praví se tam doslova takto: »Vedle toho ustanovili jsme se po předchozím zralém uvážení *pro sebe a* **pro naše zástupce** *v nedělitelném držení* **našich neodvislých království a států** (Slyšte!) titul a hodnost dědičného císaře rakouského na ten způsob nejslavněji přijmouti a stanoviti, že naše **veškerá království** — tedy **také království české** — knížectví a provincie dosavádní *titule, ústavy*, výsady a poměry *na dále* **nezměněné podržeti mají**. (Posl. dr. Pacák: 1804!)

A dále v odstavci 4., kde se vyhrazuje korunovace císařská, praví se doslova: »avšak *má při těch* **korunovacích**, *které jsme my a naši předchůdci jako* **králové** uherští a **čeští** přijali, **beze změn** *i v budoucnosti zůstati.«*

Tato **samostatnost či neodvislost** — *suverenita království českého nebyla ani prosincovkou zrušena* (Souhlas.) a ač již císařský diplom daný dne 20. října 1860 zamýšlí z moci absolutistické zavésti centralisaci, přece výslovně

vyhražuje »královstvím, tedy také království českému, **takové** *instituce a* **taková** *zřízení právní, ježto stejnou měrou se* **srovnávají s vědomím práva historického«** — ovšem dokládá se také — »s rozličností našich království a zemí.«

Mohlo-li se v základě pragmatické sankce mluviti o unii osobní — personální mezi královstvím českým a ostatními královstvími a zeměmi Jeho Milosti krále českého, jest patrně snaha v diplomu právě uvedeném *personální unii obrátiti v unii reální.*

Leč ani tímto aktem nebylo státoprávní postavení království českého zrušeno, neboť i nyní trvá nejen titul, ale i korunovace královská. (Tak jest! Výborně!)

Ostatně pozdržme se trochu u pragmatické sankce a porovnejme ji s novými listinami!

Možno-li říci o **pragmatické sankci,** *že tvoří* **základní zákon,** *posavade platný, že jest* **smlouvou mezi králem** *s jedné strany a* **mezi legálními zástupci národa** *se strany druhé,* či, jak se Deák o pragmatické sankci vyslovil, »že to *není žádný prostý zákon, žádný pouhý diplom, žádný oktroyovaný dar nebo slib, nýbrž* **základní zákon, smlouva,** *uzavřená vzájemnými dohodnutími,* **kterouž předkové zřekli se slavně práva:** své krále voliti na prospěch ženské posloupnosti a že Karel, který uznal svobodné právo volební národa, se zavázal, že udrží samostatnosť a neodvislosť země, její práv, její svobod a její zákona.«

Potud Deák. Je-li tedy pragmatická sankce státním základním zákonem, co se sukcesse týče, tak možno říci, že již **diplom říjnový** roku 1860 **byl akt vlády absolutistické** (Souhlas); či, jak se Deák vyslovil doslova: »*Tento* **chtěl a chce nás zbaviti na vždy onoho starého práva, ústavy,** na jejíž základě veškeré otázky veřejných daní a odvod vojska v celé rozsáhlosti *náleží před vlastní sněm* (Slyšte!), diplom tento odnímá národu právo, aby vydával sám ve srozumění se svým králem zákony o nejdůležitějších hmotných a státoprávních zápisech (Slyšte!); **diplom tento jest útokem na pragmatickou sankci** (Tak jest! Hlučný

souhlas!): **diplom tento jest porušením oboustranné smlouvy.«** (Hlučný souhlas!)

A přes to trvá státoprávní postavení koruny české do dnešní doby. — — —

Však **království české** má širší význam, koruna svatováclavská obsahuje *více zemí.*

Vraťme se ke starým listinám, jimiž zejména spojení markrabství moravského a vévodství slezského s královstvím českým bylo pro věčné časy založeno a jejich **nedílnost a nerozlučnost** opětnými majestáty vyslovena (Souhlas!) a sice od vtělovacího zákona na generálním sněmě roku 1355, zvláště pak majestáty Vladislava roku 1510, kdy do slova se ustanovuje: »kteréžto země spolu a společně v *celosti a nerozdílně při témž království českém držány a chovány býti mají bez porušení i odcizení českých králův.«* (Slyšte! Slyšte!) Dále majestát Ludvíka krále z roku 1522, jakož i Ferdinanda I. z roku 1526, ve kterémžto majestátu se praví: »proto řečenému království českému a stavům v témže království **slibujeme,** *že kdyby někdo proti někomu z dotčených krajin ke království českému ode dávna náležitých a připojených cos nějakým násilím podnikati chtěl a podnikal, že jich opustiti nesmíme, ale jim v tom k podpoře býti chceme a jsme povinni, majíce za to, že taková věc a obrana také z povinnosti Nám, jako králi českému, přísluší.«*

Toto spojení a sice království českého s markrabstvím moravským, knížectvím Horním a Dolním Slezskem, markrabstvím Lužickým Horním a Dolním — jak v majestátě Ladislavově výslovně se uvádí — **jejich nedílnost a nerozlučnost byla opětnými přísahami králů,** *ano samým vítězem bělohorským potvrzena,* pragmatickou sankcí sesílena, českou dvorskou kanceláří vyznačena a **nebyla ani diplomem říjnovým, ani prosincovkou zrušena.**

Marné jest úsilí vzájemnosť těchto tří zemí potlačiti; *malicherné pak jest chování se vlády a jejích politických orgánů,* tyto city — v nichž ostatně uchovány jsou a spočívají city dynastické — *potlačovati zakazováním znaků korunních zemí svatováclavských.* (Tak jest! Hlučný souhlas.) Nechť ne-

zapomínají pánové oni, že každým nešetrným dotýkáním se těchto imponderabilií stírají pel z květů nejněžnějších ve státě monarchickém. (Výborně! Tak jest! Bouřlivý souhlas.)

Sledujeme-li věc dále, musíme se tázati, **v čem samostatnosť království spočívá?**

Tu nejprvé vidíme: Jest to *titul královský*, znak to svrchovanosti, souverenity.

Dále jest to *korunovace*, akt, kterým král v přítomnosti církve a druhdy stavů, zástupců to tehdá veškeré obce české, slíbil ochranu zemi, její nedílnosť, záštitu práv stavů i veškeré české obce a přijal od stavů na vzájem slib věrnosti a oddanosti.

Jest to tedy nejen **akt** církevní, nýbrž **eminentně politický**, jest to výraz vzájemné smlouvy a sice nejslavnostnější a nejvznešenější mezi králem a národem, **akt, který byl také od veškerých králů habsbursko-lotrinských mimo Josefa II. šetřen.**

Korunovace, jak bylo uvedeno, *nebyla oktroyírkami zrušena*, naopak **císařem** *opětně uznána a slavnostně* **sněmu království českého, jak jsem děl, také slíbena.** (Slyšte!) **A národ čeká** . . . ., *že starý, ale duchem jarý* **král náš splní slovo národu dané.** (Výborně! Bouřlivý souhlas a vzrušení.)

Měl bych nyní také rozebírati listiny o poměrech, v jakých se nalézalo království české, co se týče práva ražení mincí, berní a soudnictví.

Soudnictví jest předmětem jiného návrhu, jímž se domáháme, aby nejvyšší instance soudní byla vrácena do království českého, jak druhdy bývalo.

Mincí ražení a bernictví, tedy poměry finanční, také by nás vedly daleko a budou, doufám, ještě v tomto zasedání povolanějšími ústy vyloženy.

Zde jen několik slov:

Práva berně v tomto království *ukládati* **přísluše sněmu.** Způsob ukládání vylíčen jest v důkladném dí

»Sněmy české«, Tomkem roku 1868 vydaném. O předešlém století bylo ostatně nedávno v tomto slavném sněmě jednáno, zejména o decenálních recessech.

Také obnovené zřízení Ferdinandovo výslovně přiznává právo toto sněmům, jak jsem již dříve řekl.

A tak to setrvalo až do nejnovější doby. Ovšem výkon práva toho byl postupem času seslabován, ale najednou ozvaly se obavy na obranu práv sněmu. Jakkoliv právo samo klesalo na pouhou formalitu, **sněmy zemí království českého práva toho se nikdy nevzdaly.«** (Tak jest! Hlučný souhlas.)

Promluviv pak o různých oktroyírkách, zdělaných bez nás pro nás v říšské radě, řečník pokračoval:

»Při tvorbě zákonů centralistických pracovali tvůrcové nikoli pro národy v královstvích a zemích, tím méně pro národ československý v koruně svatováclavské nebo pro národy v koruně svatoštěpánské, nýbrž jen pro jediný národ, vlastně správněji bych měl říci, pro oligarchii. (Tak jest! Výborně!)

Tvůrcové zákonů těch byli dle Cavoura »hodní mužové«. (Ironické: Výborně! Veselost!)

Vůbec o způsobu povstání oktroyírek mohlo by se mnoho pověděti, jako bylo již v tomto slavném sněmě proneseno, i mimo tuto sněmovnu napsáno. Uvádím jen z politické »essaye« »Lasser, genannt Auersperg« tato slova: »Aby se nové volební právo provedlo, musil býti zřízen volný parlament, neb k oktroyování scházela odvaha.« (Slyšte!)

Jest to **nejsmutnější kapitola vídeňských vlád, jak si počínaly, aby moc královskou v království českém ponížily** (Tak jest! Hlučný souhlas.) *a aby druhdy slavné sídlo králů českých ochudili.* (Tak jest! Výborně!)

Ze všeho vychází, že jest dnes nejvyšší potřeba, aby v tak důležitých věcech bylo úplně jasno na všech stranách: třeba znáti a viděti oficielní listiny. (Souhlas.)

Tu nedostačí nejlepší díla Kalousků, Čelakovských, Jirečků, Pražáků, Tomanů a j., nebo zase Gumploviců, Ulbrichů, Huebrův, Lüggův a j.

Praktické provedení nebude nesnadné. Máme komisi historickou. Nechť tato sama o sobě neb, což by snad lépe bylo, ve spojení se zkušenými právníky, probéře veškerý materiál jednak z archivu zemského, v němž uložen archiv svatováclavský, ze zemských desk, z archivu místodržitelského a státního (Haus-Hof-Staatsarchiv), kamž nejdůležitější listiny své doby převezeny byly; nechť se sestaví soubor nejdůležitějších a rozhodujících listin; v příštím sněmu pak nechť zemský výbor podá slavnému sněmu o tom zprávu.«

Po té obrátil se řečník přímo k velkostatkářům a především k členům »historické šlechty české«, aby je získal pro svůj návrh. Připomenuv některé skutky staré šlechty české, pravil:

»Mohl bych ještě některé vzpomínky uvésti, však myslím, že to dostačí, abych mohl zvolati: Vzchopte se a povzneste se k té velikosti, která zdobí gloriolou čela hrdinná (Různé hlasy); neupadejte v nízkost a bědnost vznešenosti nicotné (Souhlas), aby na vás nepadla slova Horacova:

Daumora quid imminuit dies!
Aestes parentum, pejor avis, tulit
nos nequioses, mox daturos
progeniem vitiosiorem.

Šlechta, jež nechce rozuměti lidu, nebo mu nerozumí, není šlechtou národní. (Živý souhlas.)

Tato kapitola zdá se zasluhovat povšimnutí. Nechci uváděti žádných rekriminací, však v tak vážných dobách třeba pohledět věci ve tvář.

Citoval jsem tolik z minulosti, dovolte, abych se ještě jednou na kratičko do minulosti vrátil.

Jaký byl poměr šlechty ke koruně druhdy v království českém? *Ve starých dobách starala se šlechta o prospěch* a **zmohutnění svých práv na úkor práv koruny.** Není snad pochybnosti o tom, že *katastrofu bělohorskou vyvolala a zavinila šlechta*, lid o tom nevěděl ničeho a neměl v tom nižádného účastenství. Uvádím to proto, aby se

nevytýkalo, že snad český lid revoltoval a že tedy zasluhuje odvety, trestu a pomsty.

Šlechta ovšem neušla kruté pomstě — byla zbavena hrdel, statkův — zanikla. (Pohnutí.)

A nová šlechta, necítíc s tímto královstvím, spokojovala se s postavením zřízenců a dvorských činovníků.

Teprve v pozdější době vzpamatovala se šlechta česká, zasazujíc se o revindikaci starých práv mocí absolutistickou odnímaných; až posléze vzpružila se k činům skvělým, následování hodným, jak jsem byl uvedl. Jak vznešený to vzor!

Pohlédneme-li, jak se věci mají v sousední říši, kde zápasí lid **s bizantinismem, rozžírajícím jako rakovina těleso státní:** zdaž neoprávňuje nás varovati, aby podobná nemoc nezachvátila šlechtu českou? (Souhlas.)

Nemáte-li dost vzorů na vlastních předcích svých, obraťte se do království uherského, kde se cítí šlechta národní. (Tak jest!) Kdo stojí nad stranami, nezachová se nikomu.« (Souhlas.)

Potud řeč dra Podlipného.

Vše to, co jsme byli úryvkovitě registrovali, **předneseno bylo** *ve sněmu staroslavného království českého* **u přítomnosti** J. Exc. **hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele** a zástupce vídeňských vlád — a nám nezbývá, nežli po pravdě konstatovati:

I. že **J. Exc. hr. Fr. Thun,** kterýž byl jako vynikající člen tak zvané »historické šlechty české« před svým nastolením v úřad c. k. místodržitele v Čechách pronesl přání, aby korunovací J. V. za krále českého »ještě více upevnily se svazky, jež poutají na vzájem milovaného vladaře a věrný jeho národ — **všechny tyto a jiné výklady o českém státním právu — vyslechl;**

II. že J. Exc. hr. Fr. **Thun** ani roku 1889, aniž roku 1895 a *vůbec po celou dobu úřadní činnosti své jako c. k. místodržící* v království českém **v příčině reaktivování českého státního práva** ve sněmu českém nebo jinde veřejně **ani jednou slova se neujal;** a konečně:

III. že **státní právo české i v sedmém roce** *úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího* v Čechách nalézá se v **témže stadiu** jako za úřadování kteréhokoli z jeho předchůdců v úřadě nejvyšší politické správy v království českém....

* * *

Jaký osud stihl nebo stihne návrh dra Podlipného ve příčině předložení všech listin, vztahujících se k státnímu právu českému sněmu českému — vymyká se úkolu tohoto spisu. Návrh byl odkázán komisi *a po roce* nemůžeme o jeho osudu pranic jiného říci, nežli že veřejnosti nepodána doposud ještě žádná zpráva.

Z té příčiny připojujeme k předcházejícímu jen ještě několik slov.

Nejstarší a zároveň nejzávažnější listinou, vztahující se k státnímu právu českému jest, jak známo, — **revers** ze dne 25. prosince **1526**, kterýmž **Ferdinand I. stavům českým dotvrzoval, že nebyl zvolen za krále českého z nižádné povinosti, nýbrž ze svobodné vůle stavů českých . . .**

Osudným požárem královského zámku pražského dne 2. června 1541 zničeny byly také, jak známo, zemské desky. Znovuzřízení zemských desk poskytlo bezpochyby Ferdinandovi I. příležitost k vyhotovení **nového** *volebního* **reversu** na místě reversu z roku 1526. **Nový revers** byl také skutečně s datem dne 2. září 1545 vyhotoven, a **jak se praví**, již r. 1545 stavy českými schválen a za starý revers vyměněn.

V aktech sněmu zemského z roku 1545 není však o tom žádné stopy.

V novém reversu z roku 1545 **volba** Ferdinanda I. za krále českého roku 1526 v podstatě **jinak jest vyložena**, nežli v reversu původním z roku 1526, kdy volba ta vykonána. Praví se v něm, že prý stavové čeští na základě bully Karla IV. z r. 1348 a listu Vladislavova z ro

1510 manželku Ferdinanda I. Annu (sestru krále Ludvíka) *za dědičku koruny uznali* a přijali a kromě toho Ferdinanda I. za krále a pána »dobrovolně« zvolili, »kteroužto ochotu My i Naši dědicové a potomci připomenutým stavům s veškerou Naší královskou milostí odplatiti chceme.«

Uvážíme-li, že o schválení nového reversu se strany českých stavů a výměně jeho za revers původní z r. 1526 není v aktech zemského sněmu žádné zmínky, má **původní volební revers** jako první právoplatná listina, vztahující se k státnímu právu, důležitost přímo nedocenitelnou.

Jaký osud však revers ten stihl, nevíme. Z **historiků českých** a bezpochyby i jiných **nikdo** památnou *listinu* **tu vůbec ani neshlédl** — — —

Němci v Čechách

za úřadování J. Exc. c. k. místodržitele hraběte Fr. Thuna.

O tom, že **dějiny národa českého nejsou v podstatě** *ničím jiným*, nežli **tisíciletým bojem proti germanisaci Čech**, netřeba šířiti slov. Rekapitulovati třeba jen nejhlavnější momenty boje toho, bylo by tolik, jako opakovati celé dějiny.

Přes to vše nebude snad nezajímavo vyloviti jakési místo úvodu k této kapitole z ohromné spousty historických dokladů jednak o povaze starých Germanů, jednak o jejich potomcích aspoň některé z nejhodnověrnějších.

H. Taine, jeden z nejnestrannějších a nejduchaplnějších moderních kulturních historiků líčí ve své obšírné studii o anglické literatuře podrobně i *charakter starých Germanů.* Především podává obraz starých Germanů vůbec.

Pravlastí Germanův, jmenovitě Saxonů, Anglů, Jutlandanů a Frizů, vůbec oněch, kteří v V. a v IX. věku zmocnili se britických ostrovů — byly břehy severního moře, nynější Holandsko až po Jutland. Půda, buď pralesem pokrytá, buď močál a bláto zápasící neustále s mořem — řeky při svém vtoku po moře rovněž bahnité, líně tekoucí — stále deštivo a větrno.

Obyvatelé končin těch byli odkázáni buď svině pásti nebo se oddávati nebezpečným lovům. Honba, zápa-

jídlo a chlast — bylo jejich zaměstnáním a jedinou zábavou.

Pod tak nehostinným nebem láska a poesie, umění a vědy vzniknouti nemohly.

Jak příjemné sny míval zde asi germanský barbar ve své špatně uzamčené chatrči, slepené z bláta, když po celé dny neslyšel nežli kapání deště po lupení žaludonosných dubů? Jak lidské myšlénky mohly v něm vznikati, když viděl neustále jen vlhké planiny, zachmuřenou oblohu a věčně zamžený obzor?

Byl to lid flegmatický — vysoká, bílá těla s nevlídným modrým okem a vlasem bledě ryšavým. Hltouni, přecpaní masem a sýrem, rozhřátí silným nápojem. Letory mrazivé, u nichž pud lásky velmi pozdě se jevil — mající zálibu v životě samotářském a *v opíjení se bez míry* v hlučných společnostech.

To byly hlavní znaky, které následkem podnebí a dědičnosti v germanském plemenu doposud se zachovaly, — znaky to, jež římští spisovatelé spozorovali u nich o prvním svém setkání se s nimi v dávné jejich vlasti.

V oněch končinách nebylo lze existovati bez silné a přehojné stravy. Nevlídnost počasí uzamykala lidi v domech. K oživení potřebovali prudkých nápojů. Jinak byli *smyslů otupělých*, ale svalů k odporu způsobilých a vůle vytrvalé.

V Germanii — v krajině stálých bouří, kde tráven život v chatrných lodích z dubové kůry, — vůbec kde vystaveni byli lidé všem možným útrapám, bědám a nebezpečím pobřežníků nejnevlídnějšího moře, vychováni lidé, milující divoká dobrodružství, lidé podnikaví a neohroženi, snášející trpělivě vše možné zlo; ale zároveň také tímto zlem zatvrzelí.

Tak stali se zcela přirozeným způsobem *mořskými loupežníky*. Pro bojovného dobrodruha není nic vábnějšího nad honbu po lidech. Zůstavujíce v domech svých starosti o domácnost ženám a otrokům, vsedali do lodí, by slídili po kořisti a pouštěli se v zápasy.

Jen taková zábava slušela prý »svobodným mužům«. Kdekoli se svými lodmi o dvou plachtách přistáli, *všady přepadali a plenili, všady zabíjeli každého*, kdo jim odporoval, a jímali bezbranné. *Desátou část zajatých obětovali* **krvežíznivým bohům svým**, *zůstavujíce za sebou všady jen záři zapálených obydlí a krvavé stopy svých obětí.*

»Bože! Zbav nás zuřivosti Jutlandských!« modlívali se pobřežní kmenové jižnější a **sousední národové slovanští** — a římští spisovatelé o nich praví, že měli tělo i srdce tvrdé a že *v trápení svých obětí nalézali rozkoš.*

Zponenáhla stalo se u nich **vraždění řemeslem a loupež povoláním.** Koncem VIII. století, když se začala mrtvola říše římské rozpadávati, byli přivábeni zápachem smrti jako lační krkavci a počali znepokojovat i břehy nejvzdálenější.

Germánští »králové moře«, o nichž souvěká píseň dí, že nikdy neusnuli pod začouzeným trámem domácí střechy a nikdy nevypili plného rohu piva u ohniště obydleného, rouhali se větrům a vzdávali díky bouřím, jež je zanášely ku břehům přebohatým, loupeží ještě nevyssátým.

Ve válečné písni *Ragnar Lodbroga* se praví: »Mávali jsme do těl mečem svým... Bylo to stejnou rozkoší, jako bych byl krásnou děvu držel v objetí... Zdlouhavý život vede, kdo rány nepocítil...«

Jeden z oněch »králů«, přepadnuv jistý klášter, zavraždil vlastní rukou v něm 84 mnichů. Jiný zajmuv krále *Aella*, rozpoltil mu tělo, vytáhl plíce a rozestřel je na svých prsou tak, aby tvořily orla. Harold *Pied*, zajav 600 vězňů, dal všem buď oči vyloupat nebo lebku skalpovat.

Neslýchaná nová muka, potřeba nebezpečí, zuřivost v hubení, šílená odvaha, svévolnost nad míru prudké letory a naprostá rozpoutanost neobmezených krvelačných pudů — byly hlavními znaky starých plemen germanských.

Frankové, Frisové, Saxoni, Dánové, Norové a Islanďané byli jedním a týmže národem. Jazyk, práva, ná-

ženství i poesie — vůbec málo co je od sebe různí. Kmenové, kteří déle zůstali na severu, setrvali též déle v původních mravech svých. Tak Germanie v V. a VI. věku, Dánsko a Norsko ve věku VII, a VIII., Island pak ve věku X. a XI. jsou si úplně podobny. Básně i pověsti a vůbec všechny zprávy o nich doplňují se vzájemně tam i zde.

Tak vidíme královskou dceru dánskou v staré písni odpuzovati od sebe s opovržením záletníka, *poněvadž dosud neopatřil vlkům teplých lidských těl a nespatřil ještě krkavce vznášejícího se nad pahorkem ubitých* — ale nikoli vrahů, nýbrž mrtvol vůbec.

Záletník *Egill* ukonejšil však odpor své nevěsty ujištěním, že krkavci vůbec ani neměli času, aby se někde nad něčím vznášeli, nýbrž že neustále sledovali krvavou dráhu, kterou jim mečem svým klestil. Bil prý se vztekle. Všady jim svítily požáry na cesty — a strážcům u bran měst připravovali spánek ve vlastní jejich krvi.

A tak rozmlouváno na počátku hodování za královským stolem! — — —

Když se přesídlili do Anglie, stali se usedlejšími a bohatšími: ale mravů svých valně nezlepšili. Spíše se ještě zhoršili, jako Frankové a jiní barbaři, měnice zápas v užívání. Stali se hltavějšími: pojídali tučnější maso a opíjeli se mimo pivem a hydromelem také vínem z moruší a trpkých rostlin. Půtky přestavše býti potřebou, staly se vyražením a zábavou. Králové strojívali svým bohatýrům čtvero hostin denně a *když pak byli zpiti, rvali se mezi sebou.* I v klášteřích mnichové hodovali, zpívajíce a tančíce až pozdě do noci.

Každá příležitost k nové válce ovšem byla vždy vítána. Podmanivše Brity, napadali Kelty, Islanďany a Pikty. Nebyli s nimi ještě hotovi, když nově přibylí Dánové pustili se do dřívějších vítězů. Ve stu letech bylo ze 14 králů Northumbrie sedm zabito a šest zapuzeno. Kdo nezavražděn svým tchánem, trestal své poddané upálením za živa. V Bristolu odbývány *zvláštní trhy na otroky.*

Vítězové dováželi tam své zajaté, po výtce ženy a děti, *někdy i své vlastní děti a příbuzné.*

Pokřestění jen málo a zvolna se přičinilo ku zkrocení zuřivých divochů těch.

Zbabělosť zůstala největším hříchem a trestána utopením v blátě. Zmužilosť, hrdosť, resignace a v čas potřeby ochotné obětování se, byly nejvyššími cnostmi. Záhy měli smysl pro povinnosti muže, občana. Manželství bylo jim svato. Cizoložná žena donucována vzíti si sama život oběšením se; ale jako žena oddávala se jedinému muži zcela. Tak i bohatýři oddávali se králům bezvýminečně.

Ve skandinavském mythu bojují ovšem i bohové světla s nestvůrami tmy a zimy, a lidé jim v té válce pomáhají. Posléze však nastane přece den, kdy živlové zla zvítězí nad bohy dobrými a tito podlehnou i s lidskými svými bohatýry v kruté válce — s resignací úplně beznadějnou — bez reptání, jak se sluší rekům.

Křesťanské peklo takovéto plémě ovšem neděsilo naopak — spíše je ještě vábilo.

Když pak po několika stoletích — dobrodružným svým duchem puzeni — hrnuli se šmahem do Palestiny, bylo hlavním jejich heslem: pomsta za muka Kristova. Jak na svých poutích zacházeli se židy, je známo; ale jak řádili na místě, o tom nám zachovaly zprávy bohatýrské zpěvy těchto »bojovníků božích«, zprávy to, které se sice nevyrovnají pramenům dějepisným, ale zobrazují aspoň úplně charakter a ducha doby tehdejší.

V básni o bohatýrských činech Richarda s Lvím srdcem, jenž se v básni té nazývá »nejlepším králem celého okršku zemského«, vypravuje se v tento smysl:

Jednoho dne, když po těžké nemoci vyšel ze svého stanu před obleženým městem St. Jean d'Acre, zachtělo se mu náhle vepřového masa. Zvířete takového však na blízku není. A poněvadž takovému reku není radno něco odepříti, chytily stráže mladého Saracéna, uvařili jej, nasolili a předložili v mise králi, který shledal pečeni tu chutnou a lahodnou. Když si pochutnal, požádal ještě

i hlavy výborného toho selátka. Kuchař zmíraje strachy, přinesl i tuto. Dobrý král však se dal do smíchu a připomenul jen, že obležení nemusí se báti hladu, když mají tak dobré zásoby po ruce . . .

Město Jean d'Acre padne pak do jeho moci a vyslanci Saladikovi přijdou prosit o milost za zajaté. Richard však rozkáže, aby byly 31 nejvzácnějším hlavy sťaty a o hostině dá každému z vyslanců předložiti jednu ze sťatých hlav. Nejoriginelnější věc provede sám. Dáť i sobě jednu sťatou hlavu nejen předložiti, ale sní ji s nemalou chutí před očima vyslanců, dávaje po nich Saladinovi věděti, že má si z toho vzíti naučení, jakým způsobem vede se válka »v zemích křesťanských« a mají-li křesťané z nevěřících strach či nic.

Později rozkáže předvésti všech 60.000 zajatých na planinu. A tu slyšeli všickni hlas andělů s nebe volajících: »Pane! Zab a zahub je všechny! Nešanuj nikoho! Zutínej hlavy všem!«

A počestný král Richard slyše takovéto vyzvání andělů božích, padne na kolena a děkuje »svatému kříži« — (and thanked the holy cross).

Rozumí se samo sebou, že zbožný tento sluha Páně vůli nebes vyplnil; neboť podle básně jest vůbec jeho zvykem nešetřiti v žádném místě ani žen, ani dítek.

Namítne-li někdo, že je to pouhá bájka, odpovídáme, *že po dobytí Jerusaléma byli všichni obyvatelé, úhrnem* **70.000 osob, zmasakrováni.** *Tak rozumělo za středověku* **pokřtěné plémě Germánů víře křesťanské**, jejímž prvním a hlavním zákonem byla nekonečná láska.

Potud H. Taine.

Divoký charakter starých Germanův zračí se i v nejznamenitější staré epické básni německé, »Nibelungách«, jež byly sepsány neznámým spisovatelem v XIII. století. Báj sama jest nepoměrně starší, neboť s jádrem jejím setkáváme se již v nejstarší sbírce staronordických zpěvů a pověstí, v »Eddě«, o jejíž starší části se soudí, že byla napsána dle pověsti rodilým Islanďanem, jenž nabyl vzdělání v Paříži a r. 1148 zemřel.

I báseň »Nibelungen«, jako vůbec všechny starogermanské, oplývá líčením různých dobrodružství, půtek a zuřivých bojů, vraždění nejen nepřátel, nýbrž i příbuzných, sporů a hádek, ženské žárlivosti a **pomstylačnosti**, jakož i *bezcitné*, poněvadž *chladné udatnosti* a **skoro slepé příchylnosti k panovníkovi**. Slovem všeho toho, co národ sám miloval a čím vynikal, tedy hlavně divokosti povahy a nezřízenosti chtíčů, lsti, pomstylačnosti a krvežíznivosti — skoro vesměs tedy »cností«, jimiž člověk už dávno naučil se opovrhovati.

I sami Němci bez rozpakův přiznávají, že jeví se v básni té zcela zřejmě **úskočnost** a **pomstylačnost** *jejich praotcův* . . .

* * *

Jakého rázu byl charakter starých *Slovanů* vůbec a **starých Čechů** zvlášť, netřeba dokládati.

Slovany a obzvláště nás **Čechy** *Germáni* (s řídkými výminkami jednotlivců) nejmírněji a nejbenevolentněji pověděno — *nikdy nemilovali* . . .

Tak na př. již roku 1310 — (o nesčetných důkazech před tím i po té až na naši dobu nelze zde šířiti slov) — když německý císař Jindřich VII. odhodlal se poslati syna svého **Jana** *Čechům za krále*, přistoupili *mnozí Němci* před krále svého, řkouce: »Králi! *Nechtěj perli házeti sviním*, **nedávej jednorozeného syna svého**, svou útěchu jedinou, **psům**; nedávej syna svého **národu zlovolnému**, *synům* **zlopověstným**, **národu ničemnému**; zdali nevíš, že **ten národ český svoje vlastní krále zabíjí a věrnosti žádné nezná?** Neprozřetelné jest, že jediného syna svého jim dáváš.«

Císař Jindřich dal jim v odpověď: »Až doposavad měli Čechové mocné krále a knížata, jichž sláva naplňovala a osvěcovala i vzdálené krajiny světa. *Jak pak by mohli tito slavní králové býti tak mocnými, kdyby neměli věrného národa?* Nesvědčí to o nevěře Čechů, že králové jich ně-

kteří byli zavražděni. Vždyť víme dobře, že mnozí předchůdcové naši — králové římští, o život násilně byli připraveni. *A přece byli* **vrahy** *jejich* **Němci.«**

Na doklad, jak o nás Češích soudí Němci v říši **v době novější,** uvádíme z pralesa německých důkazův lásky k pravdě, pouze tré nahodilých ukázek.

I.

Nad jiné úšklebně a surově psal o nás Češích r. 1871 Theodor Stamm v časopise »Magazin für die Literatur des Auslandes«.

Rozepsav se o tom, že *němčina stane prý se jedinou spisovnou řečí vzdělaného světa*, vyslovuje se o nás v tento smysl: »Zúmyslně věnoval *Metternich* přízeň svoji vývoji *řeči nekulturních*, a svými infamiemi a utlačováním učinil jazyk (který by se byl stal za lepšího hospodářství v Rakousku jediným a kterýmž nyní na povrchu země mluví 75 milionů lidí), **jazyk německý — nenáviděným.**

Došlo tak daleko, že *jazyky pro kulturu lidstva bezcenné* a jednotnému pokroku lidstva *nepřátelské*, **jazyky český** a maďarský, českými a maďarskými fanatiky vtlačeny násilně do popředí. Zejména **arrogance a hloupě surové chování se nemalé části Čechů** *vzbuzuje ošklivost v míře neobyčejné!*

Osmělujíť se, aby *v Čechách*, většinou (!) *německých* a od staletí k Německu náležejících (!!), všichni lidé učili se *nevzdělanému*, pro styky lidstva zcela bezcennému, na literaturu chudému, popy a Rusy hejčkajícímu *slovanskému dialektu českému*, o nějž v celém ostatním vzdělaném světě nikdo starati se nebude. Vyjma nepatrný kout země, jsou tyto řeči všude zcela nepotřebny a nikdo jim nerozumí. Nechť maďarsky aneb česky mluví a píše, komu libo; avšak chtíti takovéto zaniknuté, patrně zapadlé jazyky vnucovati násilně školám německým a **chtíti německé vesnice a prastará města německá uměle češtit** a maďařit: **jest zločin proti civilisaci**, neboť civilisaci lidstva,

sjednocení se lidstva stojí nepatrní tito jazykové jenom v cestě.

Čechům byli bychom především radou, aby se oklestili svých závazků s popy a vysokou šlechtou, a mnohým z nich mimo to, aby i *jinak od jiné špíny a hmyzu* očistili se hojnější spotřebou mýdla. Přes četnou, **oproti Němcům nenávistí divokých bestií zuřící frakci**, která vytlouká okna německých klubů, sklady a domy židův pustoší atd., jsou přece jen ta místa, která se těší v Čechách největšímu rozkvětu a největší vzdělanosti, *města německá*, **a Němci nedají si tato města nikdy loupežně vzíti.**«

II.

Po vítězství německých zbraní ve Francii psala berlínská »Tribüne« v tento smysl:

»Němci v německé říši neznali svoji sílu. Němci v Rakousku neznají ji také. *Doufejme*, **že nyní bude jinak**, že vůči výsledkům německým také se probudí *ráznost* našich soukmenovců v Rakousku a že **všichni Němci sevrou se v jednotu**, o níž se zlomí na dále všechny pokusy snížení.

Břinkot Maďarů, hladký posměch Poláků, **blátivé nadávání Čechův** nechť potká se u Němců s chladností a rozhodností. Žádné utiskování cizí národnosti, ale ještě méně sentimentalní ustupování naproti **polocivilisovaným raçám**, *které nejsou hodny, aby nám rozvázaly řemínky!* Ty vyhrožují každého okamžiku hrubým násilím. Dobrá! **Ukažme jim jednou německou pěsť**, čím dřív, tím líp!

Neboť domnívá-li se kdo, že stále víc a více se nadýmající odvážlivost německých nepřátel v Rakousku může býti potlačena bez přísnosti aneb dokonce **bez násilí**, mýlí se. **Bejlí** *už příliš vyrostlo*, **a může býti vymýtěno jen ostrými nástroji. Němci v Rakousku** *nechť jsou přesvědčeni*, **že celé Německo na severu, na západě, na jihu bude státi při nich, až jednou ukážou zuby do-**

myšlivosti Čechů, Rusínů atd., Ruskem stejně podporovaných.«

III.

Neméně charakteristickou jest třetí ukázka z téže asi doby (z r. 1870), kdy bylo o nás Češích obšírněji pojednáno ve spise »Das Germanenthum und Österreich«. Vyjímáme ze stati té následující úryvky:

»Hlavní rozdíl mezi Maďary a Čechy je pouze ten, že má-li pravý Maďar *tři*, má **pravý Čech** *deset palcových prken před lebkou*. Míním takové Čechy, kteří nejsou ještě vzdělavacím vlivem německým, zvláště však užíváním mýdla a smrkacího šátku zkaženi.

Čechové jsou náruživí *přívrženci federace*. Ale jejich federace je jako maďarská. Má být jen prvním prostředkem, aby byl uvolněn svazek s celým státem, třeba i roztržen. Jakmile by se to stalo, stanou se z nich ihned nejzuřivější centralisté, chtějíť totiž nejen Čechy, nýbrž všechny tak zvané *země svatováclavské koruny* sobě dle národnosti své co centralisovaný stát český zříditi čili *vzdělanost německou* a svobodu nečeských národností *zničiti*. Čechové chtějí tedy totéž co Maďaři. Kdyby chtěli Čechové svobodu vůbec, byla by federace jejich právo; ale oni chtějí jen výlučnou svobodu pro národnost svou, již by v Čechách svoboda všeobecná v šanc vydána byla.

Nemůže být o tom pochybnosti, pozorujeme-li vlastnosti *Asiatů těch*, zvláště pak jejich touhu po tak zvaných zemích korunních. Aby oprávněnost svou *k nadvládě národnosti své*, v níž se skrývá absolutismus, dokázali, odvolávají se Češi taktéž na *staré pergameny*, jež císař rakouský dávno a dobrovolně jako bezcenné byl hodil do košíku na ostřížky.

Rozkošné podívání, jak asiatsko-čeští demokrati Palacký, Rieger atd. v košíku rakouského císaře se hrabou, jak to, co on sám sbalil a roztrhal, pracně sbírají a slepují, aby takto dosáhli dokumentů důležitých, jichž by mohli uváděti proti *témuž císaři a* celému státu.

Z osmi milionů obyvatelů zemí českých je jen pět milionů Čechů, ale skoro tři miliony Němců. Již z toho vysvítá, jak opovržení hodna by byla nadvláda Čechů. K tomu se ještě nadhazuje, že ty **tři miliony Němců jsou v nejsolidnějším a úplně nerozlučitelném přímém spojení s ostatními 47 miliony uzavřeného Němectva.**

Čechové chtějí *násilně* dostat dohromady, co se nechce. Země koruny české byly jen jednou a to povrchně spojeny. Sněmy moravské a slezské byly vždy hluchy naproti vyzývání Čechů. Podnes bojí se země ty, že budou Čechy opanovány a utlačeny. Ani Češi moravští nechtějí slyšet o spojení.

O politické a mravní kvalitě české k tomu, aby pod záštitou svobody založili *skradenou českou říši*, jež by se mohla ale udržovat toliko despotismem a centralisací, máme důkazů dost. — Především je jisto, že národnost, která *předevčírem* byla v Kostnici u Husa, a která *včera* podala hlavě rakouských ultramontánů ruku k spiknutí proti ústavě a státu, aby dnes putovala do Moskvy, kde *s kalmuckými vyhrnutými nosy a zrouty lojových svíček* se radí, jak by vzdělanost a Němce co nejrychleji zničila: **že taková banda národní holoty nepatří do Evropy!** Jakmile taková *banda* o »svobodě«, »právu« a jiných pěkných věcech jen mluví, ano jakmile způsobem svým na ně jen myslí, hned se vše mění v nejbídnější protivu. *Nikde neukazuje se*, co se týče *vzdělanosti, slušnosti, mravnosti, politiky a svobody*, **venerie asiatstva v tak protivné dokonalosti jako u Čechů!!!**

Čechové byli, vzdor svému křiku a špektáklu svému, *vždy nepřátely svobody*. Již války husitské užívaly svobody náboženské jen jako záminky; co do pohnutek byla to *vojna česká a národní*.

Musí se zvlášť vytknouti, že ze všech národností rakouských *Čechové* vždy *největší počet nejbídnějších nástrojů dodávali rakouské reakci*. Strašný policejní tyran *Sedelnitzky* za Metternicha byl, jakož už jméno prozrazuje, *Slovan*. Bez výdatné české pomoci nebyla by ona reakce nikdy tak dlouho zuřiti mohla.

Ještě před nedávnem ozval se v Haliči hlas, varující Poláky před svazkem s Čechy. Připomínal, že *Čechové* odjakživa byli *hlavními biřici dřívější reakce*, ano jmenoval i obě k českému kmenu náležející kreatury, Brendla a Brendta, jichž prací velká část Poláků atd. musila na Kufštein a Špilberk.

Srdce se člověku obrací v těle, myslíme-li na *spojence* Čechů, jimiž chtějí nejprve stát zničit, pak ale »svobodu« založiti. V první řadě stojí při tom *feudální šlechta*. Jsou to pěkné figury mezi nimi! A už jsme podotkli, jak tuhé přátelství vedou s arcibiskupy, kardinály, vůbec s popy a římskými stvůrami.

Česká feudální šlechta má velký vliv na Čechy. Už okolnost ta odsuzuje nepřátele svobody.

V čele těchto *junkéřů* stojí hrabě *Clam-Martinic*, jenž byl za Bacha úřadníkem v Uhrách.

Trochu méně oddáni jsou Čechové tvůrci konkordátu, hraběti Lvu *Thunovi*.

Avšak velmi oblíben jest také kníže **Lobkovic**. *Udávám ho* pro příští případy *54 milionům Němců jako spisovatele článku* ve »Vaterlandu«, v němž *na ukrocení Němců odporučil, aby jich vůdcům hlava sťata byla*!

Spojení s česko-moravským, ústavě nepříznivým junkéřstvem obstarávají tak zvaní Staročeši (Palacký, Rieger a t. d.). A k tomu se mají připojiti Mladočeši, kteří nemají pražádného vlivu a jichž občasné liberální žvanění vypočtěno jest pouze na chytání politických špačků, drozdů a hejlů.

Jest rozepře mezi Staro- a Mladočechy. Tito zakoušejí pravidelně fiaska při všech samostatných politických pokusech, poněvadž stůňou vnitřním odporem, jaký mezi demokratickými frásemi a zároveň uznávaným *předpotopním státním právem* »dnešní« koruny václavské povstati musí.

Rozdíl mezi Staro- a Mladočechy jest právě tak velký, jako mezi *smradlavým máslem* a *smradlavým špekem*. Vidíme také zde (jako u Maďarů) úplný nedostatek skutečného principu. Odtud vnitřní slabost a beznadějnost všech těchto

stran a národností. Náruživé osvědčování rodných snah nemůžeme nikdy uznati jako princip národní a státní.

V rozbouřených dobách chovali se Čechové vždy **jako ožralé nevěstky.** R. 1848 vyvolali v Praze vzbouření, jež hned v okamžiku prvním mělo ošklivý ráz národnostní, poněvadž čelilo pouze proti Němcům, a nad jehož úpadkem, dobře poznávajíc vlastní cíl, i německá demokracie jásala.

Hned na to (to zase Čechy a svobodomyslné jich fráse vyznačuje a dokazuje právě, že pod rouškou národnostní jest u nich každá činnost možnou) *byli zase v tuhé službě reakce.* Dle Wuttkova sdělení, jenž byl svědkem očitým, měli v říjnu 1848 při dobytí Vídně Windischgrätzem Češi podíl největší. Ano, Češi na náměstí Štěpánském zpívali českou posměšnou píseň na parlament, a použili vůbec příležitosti každé, aby *udeřili německý národ v tvář.*

Také tak zvaný *řád volební* z r. 1848, na nějž se odvolávají a pro nějž zuří, k vůli němuž šlechetný, chudý, utlačovaný, svobody hodný národ český se rozpaluje, jest ryze — — — *asiatský!*

Co máme, vzhledem k pravenému, mysliti sobě o nějakém říšském kancléři *Beustovi*, když jest určitě známo, že již po dvě léta *tajně* zkouší »vyrovnati« se s témitéž Čechy v Praze? (Užíval k tomu pensiovaného místodržitelského rady Grimma.) Má-li normální Čech z šumavských pralesů bez mýdla a smrkacího šátku deset prken před lebkou, má tento říšský kancléř jistě celou kopu prken jako lebkový vor.

Při zmíněných důležitých národních vlastnostech Čechů, o nichž ryzý a důkladný státník ten ovšem nemá ani ponětí, byla by se musila sběhnouti celá řada zázraků svět v ustrnutí vrhajících, kdyby nečestné to běhání říšského kancléře *za těmito Asiaty* nebylo přímo každé rozumné »narovnání« musilo učinit nemožné. Zázraky se neděly a bezpříkladné fiasko herce vídeňského dokazuje nám: že jest ještě bůh, jehož bytost máme právě poznati na působivosti mravných a přirozených zákonů! Kdo spoléhá se na sílu zákonů nemravných a nepřirozených, hřeší proti témuž bohu, v jehož pomoc doufá.

Ostatně dal tento říšský kancléř, aby naplnil míru své obmezenosti a politické nicoty, uveřejniti již několikráte Čechům příznivé články v »Revue des deux Mondes«, *v nichž ujímá se Čechů naproti potlačovatelskému a utlačovatelskému geniu Němců.* Za tuto skvostnou, **zcela asiatskou** definici německé kultury obdržuje nyní kancléř říšský zaslouženou odměnu. Kdo zachází se smůlou, pokálí se.

Dne 15. května 1870 byla v Praze velká slavnost národní. Kdo byl Havlíček? Byl velkým, slavným Čechem, jakž pomník jeho dokazuje. Slavným a Čechům drahým stal se klasickým svým výrokem: **»Raděj ruskou knutu, než svobodu německou.«**

Tento výrok jest zcela *opravdový*, žádný žert, jak by snad věřili všichni vzdělanci evropští.

Dosti již podobných příkladů!

Všichni Windischgrätzové a všichni Haynauové jsou ještě červenými demagogy **u porovnání s tímto smrdutým asiatstvím,** *jež ve jménu svobody zločin na zločin hromadí.*

Na sta mil to čpí!

Běda Rakousku, *kdyby se kdy spoléhalo na takový* **národní kal!«** — —

* * *

Z líčení Taineova zdá se nám býti nad jiné významno připomenutí, že *mnohou vlastnost barbarských praotců zachoval si německý kmen po dnešní den* a z nahodilých stylistických pokusů německých o národě českém, jež jsme byli právě citovali, jest více nežli zřejmo, že národ český děkuje na jisto jen nynější »kultuře« německé, že nebyl už dávno tlapami fanatických těch Germanův udupán.

Pokusy o to děly se, jak z dějin známo, častokrát. Na neštěstí pro slávu germánské rekovnosti prchal však cizák Němec z pravidla přes hranice české, zůstavuje za sebou krvavou stopu — — —

Nám však nejde o Němce-cizozemce, o nichž jsme sem zařadili pouze několik povšechně charakterisujících

urývků, nýbrž o **Němce-tuzemce** neboli o **Němce v Čechách**, o kterýchž však — právě tak jako o c. k. vládních orgánech — nelze nám prostým občanům veřejně pronášeti nežli úsudky nejbenevolentnější, nechceme-li totiž vědomě neboli docela zúmyslně skočiti střemhlav do kličky onoho paragrafu trestního zákona z doby absolutismu, kterýmž se zakazuje popuzovati proti národnostem.

Známeť zajímavý paragraf ten z dlouholeté praxe trestní příliš dobře, než abychom nemohli po pravdě konstatovati, *jak* **mnoho** neopatrných **Čechů** a jak **málo**, ba pramálo opatrných Němců bylo v kličce té už uvízlo a bezpochyby ještě uvízne....

Z té příčiny nepokoušíme se ani o věc nejpřirozenější: o nejstručnější skizzu dějin Němců v Čechách, která by ve spise věnovaném kritice úřadní činnosti c. k. místodržícího z krve německé nebyla právě nepoučnou.

Než jeden moment, jehož bylo také v zemském sněmu českém za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna dotknuto, zdá se nám býti aspoň v jistém vzhledě tak zajímavým, že musíme mu třeba na úkor vlastního účelu tohoto spisu věnovati na chvíli pozornost, a sice otázka:

»Kým byla země česká osídlena *dříve* — **Čechy** neboli **Němci**?«

Ještě v první čtvrtině našeho století nikomu ani v Čechách, ani v Němcích nenapadlo pochybovati o tom, že praobyvateli české země byl kmen slovanský.

Teprve na počátku let třicátých začaly se v různých časopisech a mnohých knihách německých vyskytovati zprávy, jakoby Němci v Čechách nebyli pouhými, do Čech přivandrovalými osadníky a hosty, nýbrž — tuzemci a to prý již od nepamětných dob, t. j. od prvopočátkův.

V první době vyskytovaly se zprávičky toho druhu jako skromňoučké domněnky — jen jako pouhá možnost neb jakás takás pravděpodobnost. Nicméně prodlením asi patnácti roků nabyly skromňoučké tyto domněnky u ně-

meckých fanatiků takové »pravděpodobnosti«, že opakovány pak již jako historicky zjištěná a nezvratná pravda.

I vyhledáván a snášen se všech stran materiál k opodstatnění nové této »pravdy« historické a poněvadž, jak přirozeno, nestačil ani k důkazu nejpovrchnější pravděpodobnosti, ustálili se němečtí fanatikové na obvyklém v takových případech způsobu: **Opakovali s drzým čelem výmysl svůj** *s přímo závidění hodnou důsledností a vytrvalostí a* **opakují jej,** jak známo, **po dnes při každé příležitosti** ....

Nejčastěji rozšiřovali a rozšiřují po dnes podobné nesmysle v Německu mnozí z oněch fanatických Němců v Čechách, kteří mívali u různých úřadů v zemi všelijaká výhodná místa a krátívali si dlouhou chvíli spisováním historických výmyslů.

Jedním z bodrých těchto krajanů Němců byl jakýsi Albert Ritter von *Hein*, druhdy gubernialní tajemník v Praze, kterýž později oslepl a asi roku 1845 zemřel. »Vzorný« tento německý »dějepisec«, pro něhož mezi skutečnými historiky německými nezbylo ani nejposlednějšího místa, napsal a vytiskl asi rok před svou smrtí německý článek nadepsaný **„Postavení Čechů a Němců v Čechách“**, v němž hloupost, nesmysle a drzé i nestoudné lži přímo ruce si podávají.

Otázka: Jakým národem byli **Bojové?** byla sice v tu dobu mezi poctivými historiky již dávno rozřešena; nicméně rytíř Hein zcela klidně, vlastně drze znovu napsal: **„Bojové** *byli bez odporu národ* **německý.“** (Die Bojer waren unbestritten ein deutsches Volk.)

Příčina, pro kterou drzou tuto lež znovu opakoval, jest očividna. Jediná tato lživá věta sloužila mu za podklad celé řady dalších lží. Postaviv se na tento lživý podklad jako žulový základ, mohl pak zcela pohodlně prohlásiti, že **byly Čechy německými — od pravěku.**

»Přes to, že byla země česká,« pokračoval pak, »Čechy obsazena, čímž země ta na nějaký čas (!?) zbavila se vlivu Německa, *přece jen původního rázu německého nepozbyla* a tím méně pozbýti mohla, poněvadž jak pozdější doba

učí, Karel Veliký obsazení země Čechy a tím vzniklé odloučení od Německa pokládal za neoprávněné a neplatné a *proto* (!) s Čechy válčil« atd.

Dále pak rytíř von Hein věřícím Němcům vykládá: »**Čechy naprosto nemohou býti nazývány zemí slovanskou** a to tím méně, poněvadž krátká doba, po kterou byly na vlivu Německa nezávislými, byla jen výminečnou a sice vzhledem k Německu stavem válečným, a poněvadž **obsazení země české Čechy bylo usurpatorstvím,** *jež teprve po válce a po smlouvě s Karlem Velikým stalo se právoplatným.*«

V téže době, jako rytíř von Hein, produkoval se v »Augsb. Allg. Ztgu.« (9. října 1844) jiný, tentokráte zakuklený a bezejmenný mudřec německý, který napsal do slova: »Protestujeme proti směňování Čechů (der Böhmen) s Čechy (mit den Czechen); ***Čechy jsou půdou německou***, *částečně obývanou* ***pratuzemskými*** (ureingebornen) ***Němci. Přivandrovalí Češi*** *nesmějí se chovati jako jediní páni v této zemi* (jakoby jim to bylo kteroukoli vládou v našem století až po dnešní den dovoleno!) ***a své slovanství jako českou národnost vyšperkovávat«*** (auffutzen) atd.

Takovými nesmysly bavili fanatičtí pseudohistorikové Němců v Čechách německé věřící před půlstoletím. Krátce a jádrně odpověděl oběma a vůbec všem podobným Fr. Palacký r. 1844 v Časopise českého musea, řka: »Počkejme jen maličko a ***tito páni nám již ani českými plícemi dýchati více nedovolí;*** neboť tentýž osvícenec (Palacký míní nepodepsaného čmárala do »Augsburger Allg. Ztgu.«) praví také k nám: ***»Je-li náš dosavadní protiněmecký směr přirozený, musí býti proti němu bojováno«*** atd.

»K jakovýmto surovostem,« pokračuje Palacký, »fanatismus i v XIX. století ještě tak řečené vzdělance zavoditi může! A jak ti lidé dějinám rozumějí! Mluví o Deutschlandu jako o mocnosti politické za Karla Velikého, ani se nepamatujíce, že teprve před třemi léty v Němcích tisícilelá památka *počátku* téhož Deutschlandu (843) slavena byla. I nazývají *Čechy* hned *Deutsches Land*

(zemí německou), protože *král český požíval spolu práva k volení císařů*, ačkoli ***Čechy nikdy k žádnému z desíti krajů staré německé říše počítány nebyly, a císařové němečtí v Čechách nikdy ani jen slova rozkazovati neměli a nerozkazovali***«....

Všem těm a podobným fanatikům německým, kteří prohlašovali zemi českou za pravlast německou, dal Palacký v témže ročníku »Č. č. musea« odpověď — ovšem *vědeckou,* na jakou nebylo lze odpověděti a proto setrvali fanatikové na osvědčeném již způsobu: trvati houževnatě na lži.

Palacký totiž prostě se ptá: »*Která jsou ta* **prvotní a původní sídla, ve kterýchž Němci** *všem bouřím věků od nepaměti odolali a ze kterých potom dále po vlasti se rozšířili?*

Či snad staročeské přísloví: »Všude lidé, v Chomutově Němci!« za odpověď nám sloužiti má?

Odpůrci naši odpovídají, že ta sídla *byly prý hory zemi českou obkličující.* Ale na tak povšechné, neurčité a jen na zdař bůh prohozené odpovědi nemáme dosti, než chtěli bychom věděti, *všecky-li hory*, celá totiž Šumava od Pasova až po Cheb, celé Krušné hory od Chebu až k Děčínu, pak dále Zhořelské hory, Krkonoše, Žďárské a Čáhlavské hory pospolu? Aneb jen některé z nich a snad jen drobné částky jejich? A jestli tak, tedy které? Na to se nám určitě, se jmenováním jednotlivých okolí a míst, odpověděti musí, dříve než se do rozumné s nimi o to hádky pustiti můžeme.

Zatím, než se to stane, my zde *ne* své domnění, ale *důvodné historické vědomí* osvědčujeme, že **celá tato novověká theorie na pouhém klamu spoléhá**, i že s dokonalou podstatou a důkladně se jistiti dá (*jelikož aspoň* v VII., VIII., IX., X. a XI. *století* **ani jediný Němec,** *leda pohostinnu* **v Čechách nepřebýval), že všichni nyní v Čechách bydlící Němci jsou pozdější příchozí, osadníci a hosté v této zemi.**«

Po té provádí Palacký *přesně vědecký důkaz* těchto svých slov ukázkou *staročeského místopisu,* obzvláště *krajův* za našich dob *poněmčených,* kterýmž každého, kdo jest

vůbec jen pravdě přístupen, neklamně přesvědčuje, že **ze všech těch jmén osad** *v poněmčených krajinách*, z pravidla k nepoznání zkomolených, **ani jediné není původu německého**, *že všechny »pragermánské« názvy jsou pouhé zkomoleniny jmen původně slovanských.*

Koho zajímá přesný důkaz vědecký, toho odkazujeme k staročeskému místopisu vůbec jako k důkazu přesvědčujícímu a nezvratnému a jen jaksi na ukázku citujeme zde řadu zněmčených zkomolenin, kladouce je v závorkách k jménům původně českým.

Počínáme v *Loketsku* směrem k Žatecku a uvádíme vesnice *Radešov* (Rodisfurt), *Svatobor* (Zwettbau), *Zakšov* (Sachsengrün), město *Doupov* (Tuppau), původní to sídlo někdy pánův Doupovců z Doupova; pak *Mětikalov* (Mekail, Mekl), *Prachomety* (Promuth), *Oleška* (Olleschau), *Kozlov* (Koslau), *Hluboká* (Tiefenbach); *Ždár* (Saar), původní sídlo někdejších pánů a potom i hrabat Ždárských, *Žebletín* (Sebeltitz), *Obrovice* (Wobern), *Mašťov* (Maschau), *Rokožka* (Böhmisch-Rust), *Němčany* (Nemtschan), *Brody* (Prälles), *Buškovice* (Puschwitz), *Turči* (Turtsch), *Sedlec* (Zetlitz), *Konice* (Kunitz), *Dobřenec* (Dobrenz), *Chmelištná* (Kmelischen), *Rohozec* (Deutsch-Rust), *Nepomyšl* (Pomeisel), *Vroutek* (Rudig).

V okolí mezi Vroutkem, Buškovicemi, Mašťovem a Valčem i Libkovicemi v Loketsku stála znamenitá tvrz jménem *Křečov*, sídlo rytířské, a vesnice *Budiš, Děčan, Olše, Podolší* a jiné, které již dávno zmizely. Nyní tam na blízku panství *Mlýnce* a *Lužec* (Linz und Lust) počítá vesnice *Vidhostice*, *Múkodély* (Mokotill), *Přibenice* (Pribenz), *Lešky* (Lischkau) a *Ves*.

Rovněž tak, jako jsme tuto na ukázku uvedli, probírá Palacký jména osad, řek i potoků atd. ve všech poněmčilých pomezních krajích Čech a skoro všechna tato poněmčená a zkomolená jména byla původně slovanská.

Buď však tomu jakkoliv! Připusťme třeba, že praobyvateli české země byli Němci a že Češi osadili zemi tu teprvé později, když ji byl kmen německý opustil. Tolik snad ani nejzarytější fanatik německý nepopře, že

po celé věky byl živel český v Čechách dominujícím a při tom neustále ohrožen živlem germanským, že po věky se všech skoro stran tlačili se do země české Němci, kteří byli většinou panovníkův (rod habsbursko-lotrinský ovšem vyjímaje) a zněmčilou neb němčící šlechtou na úkor Čechů podporováni a všemožným způsobem fedrováni.

»**A tito Němci,**« pravil dr. Julius Grégr v jedné své řeči, »**byli utlačovateli domácího obyvatelstva**; byli na ujmu *rozvoje domácího* a české průmyslové práce. **Panovníci čeští povolávali je do země,** *aby jim pomáhali ničiti staré slovanské řády* a rozmnožiti pomocí Němců důchody své. **Panovníci čeští** *udělovali za plat přistěhovalým Němcům* **zvláštní výsady** *na ujmu řemeslníků domácích.* Mimo jiné privileje uštědřili jim také *výsadu,* že na míli cesty kolem města, v němž se usadili němečtí přistěhovalci, nikdo nesměl provozovati žádných řemesel a prodávati řemeslné výrobky.

Historickou nepravdou jest tvrzení, že neměli jsme měst, ta že nám založili teprve Němci. Dávno před příchodem Němců měli jsme zde obce podhradské, které byly střediskem řemesel a obchodu — a kdyby se nebyli usadili u nás *Němci* se svými, *svobodu obmezujícími řády*, byla by se tato podhradí na jisto dávno samostatně vyvinula na stupeň měst moderních. Zakládání měst bylo ovšem v zájmu panovníků, kteří měli na mysli jen prospěch finanční, na mnoze sobecký, na úkor kulturního rozvoje vlastního domácího obyvatelstva.

Z příčiny té povolávali Němce k zakládání měst. V ohledu tom vyznamenal se zejména Otakar II. Však bez Němců byli bychom svá města také měli, neboť historicky nepopíratelně je dokázáno, že *Slované na západu Evropy měli města kvetoucí* a hojná řemesla *o mnoho věků dříve než Němci* a že spíše v ohledu mnohém Němci od Slovanů se učili.

Panovníci čeští ovšem nedbali, jak jsem pravil, valně zájmů lidu svého a zasypávali Němce všelikými **privilejemi.** Připomínám zejména výsady, které v roce 1168

udělil Němcům **Soběslav II.** Z toho nejlépe patrno, jak podporoval se živel německý na úkor živlu domácího.

Již tehdy *dáváno* **Němcům právo jiné než lidu domácímu.** V těchto privilejích praveno v článku prvém:

Jakož jsou **Němci** od Čechů národem rozliční, tak jest v tom má libost, *aby i od Čechů i od jich zákona a obyčeje byli rozdílní.*

V článku druhém: *Dovoluji tedy tým* **Němcům** *žíti po zákonu a spravedlnosti* **Němců.**

V článku pátém: *Osvobozuji je obecně od branné povinnosti.*

V článku devátém: Má-li *Čech* při s **Němcem**, která by měla býti svědky dokázána, *Čech měj proti* **Němci dva Němce** *a jednoho Čecha.*

Ve třináctém článku: A také dovoluji **Němcům,** *aby svobodni byli od hostí, cizozemců a příchozích.* Věztež, *že* **Němci svobodní lidé** jsou.

V článku šestnáctém: Když **zloděj Němec** jest, tedy *kníže jej soudí.*

V článku osmnáctém: **Cokoli dělají Němci,** *nebývají lapeni, ani do vězení sázeni,* mají-li rukojmí nebo dům vlastní.

V článku devatenáctém: *Z kterékoliv věci budou vinitelni nebo vinni* **Němci,** *žádné škody, ani ujmy na cti nemají toho zkoušeti jich děti.*

V článku dvacátém: Kdyby ulicemi Němců šel někdo v noci a neměl pochodně, *bude-li zabit,* **nejsou Němci vinitelni.** — - - —

* * *

Než spusťme již z pouhého samaritánství oponu před dávnou minulostí Němců vůbec a Němců v Čechách zvlášť a obraťme zřetel svůj k poměrům, jaké zavládly v Čechách za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího.

Čtenář zajisté se ještě pamatuje na některé citáty z českých žurnálů, jež jsme uvedli na doklad, jaké nad-

ta a ona politická strana nebo třeba jen ten neb onen časopis skládaly v J. Exc. hr. Fr. Thuna jako nejvyššího správce království českého hned po jeho nastolení, zejména na citát z konservativního »Hlasu Národa« (viz str. 194. dílu I.), v němž poukázáno především k poměrům v tak zvaném »uzavřeném území«, a kladen důkaz na to, že »tak déle býti nemůže, jak to posud chodí«, slovem vyslovena *pevná naděje, že* **hr. Fr. Thun** *jako c. k. místodržící* **po právu a spravedlnosti zakročí** *ve prospěch všech, kterým v tak zvaném »uzavřeném území«* **děje se křivda a bezpráví.**

Prodlením času ventilována palčivá záležitost ta za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna několikráte i ve sněmu království českého u přítomnosti c. k. místodržitele, kterýž stesky i výtky, ano i rady těch kterých poslanců — *pozorně vyslechl.*

Na doklad uvádíme aspoň čtvero případů.

I.

Poprvé přivedl záležitost tu k řeči poslanec Ervín **Špindler**, kterýž dne 8. listopadu 1889 (tedy jen několik týdnů po jmenování J. Exc. hr. Fr. Thuna c. k. místodržícím v Čechách) mimo jiné pravil:

»Přiznávám se, že *lid náš již dávno nevěří*, že by nynější vláda byla odhodlána užíti své moci na jeho prospěch, kdykoliv se jedná *o odčinění nějaké křivdy na něm spáchané* a že by tato vláda byla odhodlána užívati energicky své moci *na prospěch opravdového rovného práva Čechů s Němci.* (Tak jest! Výborně!)

Náš lid naopak pozoruje s úžasem, **že právě za nynější vlády postupuje germanisace úsilovně ve všech zemích českých** (hlučné: Tak jest!) *a to nejen úsilnou agitací německých nacionálů, nýbrž i* **přímou pomocí pruskou.** (Tak jest!) *Berlínsko-vídeňský Schulverein* — ten to jest, který po českých zemích zakládá v českých okresích a v českých obcích pro české děti německé školy, *který se netají se svými politickými úmysly, že* **chce poněmčiti českou mládež,**

a který odměňuje jidášskými penězy ony učitele německé v českých městech, kteří se nejvíce a nejhorlivěji vyznamenali, ne snad svou činností pedagogickou v ohledech vychovatelských nebo vzdělavatelských, nýbrž svou **horlivostí v germanisování.** (Hlas: *Vždyť jsme mezi Berlínem a Vídní.* Tak jest!)

Za nynější vlády *dělá se, co se nikdy ve království tomto nedělo*, zjevná propaganda tak zvaného uzavřeného území, jejíž princip základní v posledních svých konsekvencích čelí patrně *k roztržení tohoto staroslavného království* a k utvoření nové jakési provincie, ve které by náš jazyk vůbec byl úplně cizím. Za nynější vlády **vypovídá se v německých obcích boj na nůž** netoliko proti **českým** služkám, kuchařkám a učedníkům, ale i proti **českému** řemeslnictvu, živnostnictvu a obchodnictvu, úřednictvu a učitelstvu, proti **českým** školám, **české** mládeži, **českým** spolkům a proti každému **českému** volnějšímu hnutí. (Výborně!) **Za této vlády malomocnost politických úřadů** vůči extremním živlům německým osvědčila se tak eklatantním způsobem, že **sám náměstek Jeho Veličenstva císaře a krále**, objížděje tak zvané »uzavřené území«, **musil se z Liberce dáti téměř na útěk**, aby ušel urážkám ještě horším, nežli se mu tam dostalo. (Tak jest! Volání: Prazvláštní poměry!)

Byl to, velectění pánové, jeden z nejvyšších hodnostářů vojenských, byl to c. a k. podmaršálek (smích), který, co se osoby týká, zajisté nepostrádal odvahy a mužné statečnosti, že by byl dovedl zpupnosť německých nacionálů libereckých zkrotiti, jen kdyby byl, jak se zdá, dostatečně směl. (Tak jest!) **K této vládě, která nemá vůbec ani energie,** ani dosti vůle, *aby rázně ujala se pronásledovaných*, mají zástupcové národa našeho obraceti se svými kardinálními stížnostmi na nešetření rovného práva v této zemi a nemají se o nich zmíniti v adresu ku Jeho Veličenstvu císaři a králi, protože to patří na cestu administrativní.

Dotýkám se svou řečí velmi *palčivé otázky*, totiž **našeho poměru k německým krajanům v této zemi,** otázky

která se stává již, abych tak řekl, *nesnesitelnou* a musí v brzké dojíti k nějakému urovnání. Především ohražuji se proti možnému podezření a nelákavé domněnce, jako bych mluvil, snad podjat vášnivostí nebo záští nějakou proti německému lidu. Nikoliv — znám německý lid v Čechách z vlastního názoru, neboť žiji v bezprostředním jeho sousedství a vím z vlastního poznání, že by byl zrovna tak tichým, klidným, smířlivým a snášenlivým sousedem našemu lidu jako lid náš jemu. Jsem také jako pravý demokrat a liberál prázden všelikých úmyslů nepřátelských proti Němcům, abych nechtěl snad dopřáti německému lidu, aby požíval zde v zemi stejného kulturního rozvoje jako my, aby snad byl obmezován ve svých právech.

Nikoliv!

Nám i Němcům může věru v této krásné zemi české úplně stačiti ku šťastnému a spokojenému spolužití **poctivé a rovné právo.**

Jsou však výstředníci mezi Němci, kterým rovné právo již dávno nestačí, **výstředníci, kteří hlásají boj na nůž proti všemu českému,** *výstředníci, kteří prohlašují nás za plémě inferiorní* a namlouvají svému vlastnímu lidu, že **prý německý národ** *jest povolán,* ne-li k ovládání celého světa, tedy **aspoň k ovládání veškerého Slovanstva.**

Vláda ku Slovanům a Němcům stejně spravedlivá, stejně rázná, stejně přísná, stejně odhodlaná, byla by ovšem těmto štváčům dávno dovedla napraviti hlavy, ale bylo by se to musilo státi hned po nastoupení této vlády, hned v prvních létech, aby oni extremní živlové viděli, že to vláda myslí do opravdy, a že to jest její pevná vůle, aby v této vlasti, která jest společným domovem dvou národů stejně vzdělaných, požívali oba dva úplně stejného a rovného práva. (Hlas v levo: Vždyť to slíbila!)

Ale to právě jest hlavní příčinou **oprávněné nespokojenosti našeho lidu,** že dlouholetá málomocnosť nacionálním živlům německým měla v naší vlasti nejžalostnější následky. (Tak jest! v levo.)

Pod pláštíkem loyality a dynastického citu a oddanosti ke trůnu budovány a stavěny po všech obcích na pomezí česko-německém sochy císaře Josefa II., ale při slavnostním kladení základních kamenů a při slavnostním odhalování těchto soch a pomníků **štváno na všech skoro místech proti našemu národu způsobem takovým,** že ledakdes i ten tichý, mírný, spokojený a snášenlivý německý lid nechal se skutečně svésti od podněcovatelů a štváčů a nechal se *zfanatisovati*. (Tak jest!) A tím právě vysvětluje se, kterak se stalo, že vášnivosť těchto německých nacionálů a jejich vliv a účinek na náš národ měla následky tak truchlivé.

Dnes na mnohých místech jest takořka na denním pořádku vytloukání oken v českých besedách a školách (hlas: Pravda!); zuřivá agitace proti českým kázáním pro české věřící, pronásledování a ničení oněch živnostníků, dělníků a rodičů českých, kteří se opovážili na úřadě, byvše vyslýcháni, zdali si české školy přejí, prohlásiti, že potřebují a přejí si pro své děti školu českou. Ano, dospěli jsme tak daleko, že každou chvíli čteme *o přepadání* a **zabíjení krajanů bezbranných,** ať při zábavách, ať na procházkách veřejných. (Dr. Edv. Grégr volá: **Energie našeho nového místodržitele!**)

Tu i onde ukázalo se, že *němečtí krajané naši* — ovšem svedeni a poštváni byvše — *nechtějí strpěti ani náhrobku nad mrtvolou Čecha* (Tak jest!), *když tento náhrobek opatřen jest nápisem českým.* Ano při veřejné německé škole v Třebenicích působí *učitel německý* (Slyšte!), *který dal se všech dveří své školy strhati nápisy jednotlivých tříd* — ne snad proto, že by byly české, ale *jen proto, že byly natřeny v zemských barvách* — a který o vlastní ujmě bez vědomí předsedy německé školní rady dal přemalovati ony tabulky — nemyslete, že barvami rakouskými, nikoliv! — nýbrž **barvami pruskými.** (Hanba!)

Když za našich dnů nalezli se i mezi německými poslanci mužové, ovšem z tábora nejkrajnějšího a tedy z tábora, který také jest v projevech nejméně opatrným, mužové, kteří se neostýchali v parlamentě mluviti **o Ra-**

kousku jako »o dohořívajícím františku«, jehož popel bude se hoditi dobře ku zmrvení půdy sjednoceného Německa, táži se Vás, pánové, kterak asi budou vychovávána budoucí pokolení našich krajanů, když podobní učitelé působí při veřejných německých školách? Doufejme alespoň, že jich není většina, že to snad jsou jenom výjimky, když tu onde vyskytují se učitelé, kteří osmělují se tak drzým způsobem demonstrovati proti rakouským a zemským barvám.

Jsem dalek všelikého udavačství, a mé povaze hnusí se každé denunciantství, a proto uvedl-li jsem příklad ze Třebenic, který jest faktum, učinil jsem tak pouze u vědomí, *že již dávno byl úřadní cestou*, totiž místní školní radou německou *oznámen zemské školní radě*, která jej již také asi dávno vyřídila.

Jakým způsobem jej vyřídila a jaký byl další osud třebenických tabulek, po tom jsem se nevyptával; ale dovoluji si při této příležitosti vysloviti subjektivní své mínění, že právě tak jako náš národ pohlíží s nedůvěřivostí k opatřením **vlády**, *která*, **když se jedná o české občany, nedovede zákonu zjednati platnosť, byl-li porušovatelem zákona Němec**, *také zemská školní rada asi nepřikládá stejný loket ke školám a učitelům českým jako ke školám a učitelům německým.* — — — — —

Tyto žalostné úkazy v naší vlasti, které jsou jen **pouhým následkem** *zdrželivého, málomocného, ano shovívavého počínání si vlády k extremním živlům německým*, jsou však jen jednou stránkou pamětního penízu, který tímto odevzdávám veřejnosti na oslavu prvního desítiletí Taaffeovy éry.

Kdežto **vláda** *k nejvýstřednějším německo-nacionálním chauvinistům chová se se zdrželivostí, ostýchavostí, bázlivostí a upjatostí*, div že se neomlouvá, musí-li někdy zakročiti, *vzbuzuje naopak její* **nesmírná přísnosť a ráznosť opravdové podivení a úžas, když se jedná o potlačení nějakého hnutí českého.**

Buršácké spolky mohou docela volně beze strachu před rozpuštěním — ať v noci, ať ve dne — na veřejných ulicích se rváti a prováděti nejsprostší výtržnosti; — ně-

mecké kulery studentské *mohou při slavnostních příležitostech vypískati třeba ministra osvěty, má-li náhodou české jméno*, anebo vydupati z učební síně německého profesora s německým srdcem a netoliko s německým jménem, jestliže opováží se projeviti poněkud smířlivější náhled o české věci; turnéřské a pěvecké spolky německé smějí bez překážky súčastňovati se všech sjezdů a slavností třeba měly eminentně ráz politický a třeba i za hranicemi, a každému z těchto spolků nenapadne ani ve snách, že by mohl je stihnouti osud nejkrutější, totiž *rozpuštění.*

Avšak **českým sokolským jednotám zapovídá tato vláda i pořádání sokolských průvodů** a to v českých městech a při slavnostech sokolských; čeští gymnasté nesměji ani vystoupiti korporativně při závodech francouzských gymnastů, a *osvědči-li český akademický spolek čtenářský své sympathie kollegům francouzským* při příležitosti otevření nové budovy universitní, tedy při příležitosti zcela akademické, studentské, a projéviti při té příležitosti také své sympathie národu francouzskému, národu, který přes všechna Kruppova děla stále kráčí v čele osvěty lidské, tedy sympathie, které sdílí náš český lid a které sdílí veškeré Slovanstvo a němečtí národové, vůbec sympathie, které se u českého studentstva musejí rozuměti samy sebou a které z českých srdcí nemohou býti vypuzeny žádnými ordonancemi sebe přísnějšími, **tu dopadá širočina vládní přísnosti celou svou vahou na ústřední spolek českého studentstva,** jakoby skutečně se dopustilo bůh ví jakého činu, *který příči se státním zájmům, a který porušuje veřejný pokoj a pořádek.«* (Potlesk. (Výborně!)

II.

Po druhé ventilována záležitost ta dne 3. března 1892, kdy poslanec dr. Alois **Trojan** podal přímo k J. Exc. hraběti Fr. *Thunovi* následující interpelaci:

»**Útisky a násilnictví**, jemuž novější dobou v šanc vydáno jest **české obyvatelstvo města Liberce**, naplňují všechen český národ v tomto království *hlubokým roz-*

hořčením, které tím více stoupá, čím více jest zřejmo, že **orgánům státní správy nedostává se vůle a odhodlanosti,** aby těmto poměrům rázem učinily konec a občanský řád a úctu před zákonem obnovily.

Tímto počínáním německé většiny v Liberci na jedné, orgánů státní správy na druhé straně nejen že se podporuje a do krajnosti podněcuje *rozbroj a zášti mezi oběma národy* toto království obývajícími, ale i způsobem nejpovážlivějším podkopává se u národa českého **důvěra v autoritu státní moci** a **víra v schopnost tohoto státu,** aby *byl tím, čím jedině jeho vznik a trvání jest odůvodněno:* **bezpečnou záštitou spravedlnosti** a **ochranným útulkem národů rovnoprávně v něm sloučených.**

Skutečnosti, o které jde, jsou tyto:

1. Když šlo o slavnostní uvítaní Jeho Veličenstva císaře a krále dne 1. října 1891, nebylo libereckým spolkům českým dáno dovolení, účastniti se slavnostního špalíru, jakkoli za to v čas a písemně u magistrátu byly žádaly, **jakkoli vyřízení žádosti té urgovaly až i u Vaší Excellencí** a *jakkoli* Vaše Excellence magistrátu byla věděti dala, že spolků českých z tohoto účastenství nelze vyloučiti.

Že liberecký magistrát naproti českým spolkům libereckým opravdu tímto nezákonným a nepřátelským způsobem sobě počínal, toho dokladem jest odpověď, kterou Jeho Excellence pan ministr president jako správce ministerstva vnitra dne 26. února v posledním sněmování říšské rady dal na interpellaci pp. Tilšera, Špindlera, Krumbholce i soudruhů.

Planá jest námitka, že magistrát sám přímo uspořádal slavnostní uvítání, protože písemná žádost českého spolku podána byla k magistrátu a ten ji v čas měl vyříditi a nebo o její vyřízení se postarati. Také Vaše Exellence sama v příčině slavnostního uvítání přímo s magistrátem jednala. . .

Lichou jest námitka, že v příčině připuštění ke špalíru nikdo u magistrátu nereklamoval kromě učitelů školy matičné

protože reklamace, resp. **stížnost českých spolků podána byla přímo Vaší Excellenci** dne 27. září 1891 a Vaše Excellence ještě téhož dne magistrátu řečenou reklamaci doručila, připomínajíc, že českých spolků vyloučiti nelze.

Rovněž *lichá jest námitka*, že čeští spolkové měli se poptávati u magistrátu po osudech své žádosti a po případě vyřízení urgovati, protože — jak i uvedená odpověď J. Exc. hrab. Taaffea uznává — jest povinností úřadů podání v čas vyřizovati a nečekati ústních poptávek neb urgencí.

Tolikéž *není pravda*, že místa ve špalíru českým spolkům byla opravdu vykázána a to po nařízení Vaší Excellence, neboť spolkům nedostalo se vůbec žádného, ani písemného ani ústního vyřízení jejich žádosti za výkaz místa a tak oni spolkové vinou a přičiněním magistrátu a *proti rozkazu Vaší Excellence* ze slavnostního uvítání byli a zůstali vyloučeni.

2. Za příčinou téhož slavnostního uvítání Jeho Veličenstva císaře a krále v Liberci *činěn se strany policejních orgánů libereckých pokus, aby vyvěšení praporů v českých barvách zemských bylo zamezeno.* I toho dokladem jest svrchu řečená odpověď jeho Excellence hraběte Taaffa o počínání policejního strážníka Václ. Nečáska, kterou doplniti sluší v ten způsob, že onen policejní strážmistr majiteli domu, o kterého běží, dodal, *že neruči mu za to, že mu turnéři prapor nestrhnou, jestliže jej na domě ponechá.*

3. **Čechům,** kteří na Rochlické silnici v místech prázdných a nikomu nevykázaných chtěli Jeho Veličenstvo vítati, **činěna příkoří všeho druhu se strany turnerů** a na louce i vytlačeni jsou ze řady a ze silnice, bylo po nich kamením házeno a jeden i sražen a do příkopu shozen. *I tu byl úmysl české obyvatelstvo Liberce* naprosto vytlačiti ze slavnostního uvítání Jeho Veličenstva a zase **orgánové liberecké policie měli účastenství v úmyslu tom.** *Příběhy tuto zmíněné* **viděla Vaše Excellence** *z velké části* **na vlastní oči** a dosvědčí je velká řada svědků, tak že jest největším podivením, že posud nebylo lze vyše-

třováním dodělati se jakéhosi o věci té obrazu. My naopak máme přesvědčení, že vyšetřování — ač bude-li jen vedeno s přísnou nestranností — nemůže než vésti k jasnému dotvrzení fakt, která jsme uvedli.

4. **Násilí,** *kterým postupuje se* **proti českým obyvatelům libereckým**, doloženo jest cirkulářem, který má znění toto:

»Euer Wohlgeboren!

Die in letzter Zeit besonders thatkräftig und kühn auftretenden Bestrebungen und *Gelüstte* der **čechischen Eindringlinge** unsere liebe Heimathsstadt ihres deutschen Charakters zu entkleiden und sie zu einer doppelsprechenden Gemeinde *zu erniedrigen*, machen es allen deutschen Bürgern zur heiligen nationalen Pflicht, Alles aufzubieten, um diese Gefahr von Reichenberg abzuwenden.

Wir sind gezwungen, zu den nächsten Mitteln der Abwehr zu greifen.

Die den beiden čechischen **Hetzvereinen** *»Matice školská«* und *»Národní jednota severočeská«* jüngst bewilligte Errichtung einer *čechisch-gewerblichen Fortbildungsschule* in Reichenberg ist ein natürliches Zeichen der **drohenden Gefahr**, das auch den Lauesten erschrecken muss. Wir haben nun in Erfahrung gebracht, dass in ihrem Hause x . . . y . . . eine čechische Partei wohnt, welche . . . Kind . . . in die čechische Volksschule schickt; mit Rücksicht auf die oben dargelegten Verhältnisse richten wir an Euer Wohlgeboren das höfliche Ansuchen die Partei *zu beantragen, ihre Kind* . . . **sofort aus der čechischen Schule herauszunehmen und in die deutsche zu schicken**, oder im Falle die Partei diesen Auftrag nicht befolgt, **derselben zu kündigen.** Muss doch jedem Hausbesitzer, jedem Bürger und Steuerträger daran gelegen sein, dass die čechische Schule, welche dem Gemeindesäckel unserer deutschen Stadt zur Last fällt, sobald als möglich aufgelöst werde.

Wir sind der festen Ueberzeugung, dass Euer Wohl

geboren nicht zögern werden, **Ihre nationale Pflicht zu erfüllen.**

Hochachtungsvoll mehrere Hausbesitzer.*)

Terroristické počínání, které v tomto listu se jeví, nelze v nejmenším oslabiti nebo paralysovati poukazem na cirkulář prý »stejnorodý«, kterým jednota severočeská vyzývá české rodiče, aby dítky svoje do českých škol posýlaly a který zní takto:

»Blíží se počátek školního roku. Kdo z Vás ctí jazyk a památku svých otců, kdo chce zůstati upřímným synem vlasti, ten ukaž, že v řeči mateřské vychováváš své dítky. Vzpomeňte, že dobré vychování jest nejlepším věnem, jež dítkám svým dáti můžete, že jest to dar, který nikdy a ničím potom nahraditi, ale též zničiti se nedá. **Jen česká škola může dáti českým dítkám vychování řádné.** Čím je rybě voda, ptáku vzduch, tím českému dítěti česká škola. Na německé škole Vaše dítko české na těle zmalátní

---

*) V doslovném překladu zní památný oběžník ten asi takto:

Vaše Blahorodí!

V poslední době obzvláště činně a směle vystupující snahy a choutky **českých vetřelců,** čelící k tomu, aby milé naše rodné město zbaveno bylo německého svého rázu a **sníženo** k obci dvojjazyčné, ukládají všem **německým** *občanům* **svatou národní povinnost,** napnouti všechny síly, by bylo nebezpečí to od Liberce odvráceno.

Jsme nuceni sáhnouti k nejbližším prostředkům obranným.

Oběma **štváčským českým spolkům** *„Matici školské“* a *„Národní jednotě severočeské“* před nedávnem povolené zřízení české průmyslové pokračovací školy v Liberci jest přirozenou známkou *hrozícího nebezpečí,* která musí zaleknouti i nejvlažnějšího. Dověděli jsme se, že ve Vašem domě bydlí český nájemník, který posýlá . . . dítko (. . . dítky) do české národní školy; vzhledem k výše vyloženým poměrům žádáme Vaše Blahorodí zdvořile, abyste svého nájemníka vyzval, *aby dítko . . . (dítky) své* **ihned z české školy vzal a do německé posýlal** nebo kdyby nájemník vyzvání tomu nevyhověl, **abyste jej z bytu vypověděl.**

Musíť přece každému domácímu pánu, každému občanu a každému poplatníku býti na tom záleženo, **aby česká škola,** která jest obecnímu váčku německého města našeho jen břemenem, **byla co nejdříve zrušena.** Jsme pevně přesvědčeni, že Vaše Blahorodí nebude váhati vykonati **národní svou povinnost.**

S úctou několik majitelů domů.

a zlenoší, na duchu zakrní, poněvadž slovům učitele nerozumí — německé děti se mu posmívají a to Vaše české dítě potom samo klesá na mysli. Mnohý otec a mnohá matka již kroků svých litovali; ale bylo již pozdě! Protož dobře rozvažte, co učiníte a **dejte své děti do české školy!** Kdo zůmyslně zmrzačí a odcizí dítko svému národu, ten není hoden úcty svých dětí. Vezměte si příklad na Němcích. Proč neposýlají oni své dítky do českých škol? Protože je rozumně vychovávají.

Z české školy máte ještě i jiný užitek:

1. Děti se tam učí pět let němčině, tak že co potřebují, úplně jim stačí.

2. Chudé děti obdrží potřebné knihy a jiné věci zdarma; v den sv. Mikuláše budou poděleny oděvem a obuví a vzdálenější v zimě dostanou obědy.

Kdo nemohou platiti školné, budou osvobozeni, když se obrátí o radu do české školy v Rollgasse.

Zápis koná se odpoledne 12., 13. a 14. září.«

Jest na bíledni, že tento český cirkulář je veskrz bezzávadný a loyální a v nejmenším nehodí se za protiváhu záštiplnému cirkuláři německému, odpovídaje obecně uznávané paedagogické zásadě.

5. Dne 10. října 1891 kupoval občan německý na ovocném trhu v ulici Sorge u českého ovocnáře Matury švestky a sotva je byl obdržel, jal se nadávati, řka: »Ty zatracené švestky jsou prasatům špatné, je hned viděti, že jsou od Čecha.« Na to soused Maturův, ovocnář Svoboda, řekl kupci, že přece není nucen u Čechů kupovati, když se mu nelíbí. Týž kupec však ihned přistoupil k jinému českému ovocnáři, jehož jméno jest Neumann a opět *jal se Čechům spílati,* řka: »**Vy zatracení Češi, vás měli by stlouci a vyhnati.**« Neumanna to nevyrušilo z klidu, nýbrž klidně a vážně odvětil: »Škoda, že jste tak stár a ještě tak pošetilý.« V té chvíli přidružil se ještě jiný Němec, kočí Basler, a jal se nadávati: »**Böhmische Bagage, böhmische Lumpen, Mistvieh, böhmisches Diebsgesindel, packt euch**

nach Böhmen weg!« atd.*) Neumann na to pouze odvětil: »Vždyť jsem tady v Čechách doma.« *»Du Lump,« řekl Basler, »du bist hier zu Hause?«* a již Neumanna *pohlavkoval* tak, že ten klesl k zemi. Chtěl vstávati, ale Basler chopil jej za hrdlo a znova povalil, klekl mu na prsa a škrtil jej, řka: **»Du Hundčeche,** *ich haue dich so, dass du gleich verrecken musst.***) Volání a nářek Neumannův vzrušil obyvatele sousedních domů, tak že pojednou zhluklo se tu as 50 lidí. Z prvých byl pan Procházka na místě. Vida, že člověk na zemi ležící sotva dýše, chopil odpůrce, jenž jej škrtil, za límec a odtrhl jej. Vyproštěný Neumann vzpamatovav se, dovlékl se do blízkého domu řezníka Bažanta. Německý lid maje v ruce kladiva, dláta, pilníky a j., již již chtěl se vrhnouti na Procházku, protože držel Němce kočího. Poznav však, že Procházka byl pouze osvoboditelem, obrátil se k domu Bažantovu, jal se jej obléhati a bušiti do dveří a oken. Neumann unikl na zad oknem přes zahradu a doběhl na policii.

Než přišel policejní strážník, byli by bývali Bažant a Procházka bezmála zbiti a dům Bažantův byl lidem prohledáván; leč uniklého Neumanna na štěstí nenalezeno. Jakmile pak policejní strážník došel s Neumannem před dům Bažantův, místo aby rázem udělal pořádek, počal hroziti Čechům, řka, že ovocnáře zkrotí *pořádnými* pokutami. Pan okresní hejtman Schlögel, zvěděv o tomto případě, slíbil sice ihned, že jej Vaší Excellenci oznámí, avšak věc zůstala při libereckém magistrátu, který téhož dne večer vyslýchal svědky české a německé. Po výpovědech jednoho z českých svědků řekl magistrátní úředník: »Halten Sie Maul, dass ist ja nicht wahr«***) a jiný úředník magistrátní doložil: »Den Čechen sollte man die Gusche vollschlagen.«†) Po řízení takto vedeném přisoudila

---

*) *Česká pakáž, čeští darebáci, hovada, česká zlodějská sloto,* **pakujte se pryč do Čech!**

) **Ty psovský Čechu, já tě sbiju, že musíš okamžitě scípnout!

***) **Držte hubu, to není pravda.**

†) **Čechům měla by se kušna nabančiti.**

městská rada liberecká Neumannovi pokutu 30 zl. neb vazbu 7$^1/_2$ dní, Baslerovi vazbu jednoho dne (24 hod.). *Stranickost magistrátu* libereckého velmi nápadným způsobem osvětluje také fakt, že — jakož opět potvrzuje odpověď Jeho Exc. hraběte Taaffa — o záležitosti té učinil oznámení c. k. okresnímu soudu v Liberci, ale jen tím způsobem, že učinil udání toliko proti napadenému Janu Neumannovi, kdežto proti útočníku Josefu Baslerovi je neučinil a teprve c. k. státní zastupitelstvo obžalobu i na tohoto rozšířilo, jenž pak i odsouzen byl.

Dr. *Šamánek* jest některým německým obyvatelům Liberce z té příčiny osobou málo náviděnou, že stojí v čele některých spolků, ujímá a zastává se zákonným a klidným způsobem práv, která ústavou a platnými zákony Čechům v království českém jsou zabezpečena. On zejména byl a jest v šanc vydán ustavičným útokům a narážkám a naposledy byl dne 17. října 1891 kamenem do nohy udeřen a zraněn, aniž podařilo se libereckému magistrátu vypátrati původce toho útoku. Že těm, kdož tato práva chtějí zákonně zkracovati a mořiti, pan dr. Šamánek nepohodlným jest a že proto troufají si nazývati jej agitátorem a štváčem, jest do jisté míry pochopitelno; ale jest nepříslušností, *když beze všeho legálního podkladu činí se tak se strany úřední.*

7. Magistrát liberecký na úkor jazyka českého nešetří nařízení jazykového ze dne 9. dubna 1880; plné toho doklady dodává dříve řečená odpověď Jeho Excellence hr. Taaffea.

Ve všech těch případech uvedených nevyšla se strany české nižádná provokace, aniž podán podnět ku příkoří a útiskům, které na českém obyvatelstvu proti platným a zjevným zákonům se pášou.

Postavení Čechů v Liberci jest, jak řada fakt, kterou jen z nejnovější doby jsme tuto uvedli, dosvědčuje — takové, že nejstřízlivějšímu posuzovateli sama od sebe namanuje se otázka, zda *vůbec ještě spořádaným a právním státem lze nazývati stát, v němž jedna část obyvatelů zbavována jest co den práv svých platnými zákony zaručených* a *vydána v šanc libovůli,* která jménem zákona a úřední moci se

vykonává a která docela odkrytě **usiluje o úplné odnárodnění** a **vyhubení českého živlu**, po zákonu rovnoprávného, v Liberci.

Vaší Excellencí jest známo, s jakou rychlostí a a s jakým důrazem bylo se strany orgánův správních nastupováno, když v dřívějších dobách v království českém přihodily se tu onde výtržnosti, které dávány byly za vinu Čechům.

Vaše Excellence stojí nyní v čele politické správy zemské; avšak **počínání politických orgánův správních** *přivádí české obyvatelstvo tohoto království k pohoršlivému poznání,* že tomuto českému obyvatelstvu přese všecko volání a doprošování, ani *desátého dílu té rychlé a důrazné ochrany právní se nedostává.* V poznání a přesvědčení tom utvrzuje nás všecky odpověď již dříve řečená, kterou dal Jeho Exc. hr. Taaffe na interpelaci jmenovaných poslanců českých; *odpověď ta* nemohouc uniknouti neodolatelnému účinku zřejmé pravdy, *připouští řadu fakt*, námi uvedených a nemůže neviděti, že politický úřad liberecký a jeho přední orgány policejní nečinily zadosti své povinnosti, ale přes to přese všechno od počátku do konce proniknuta je duchem a tendencí, která na sobě zjevnou toho nese známku, že *nevyprýštila ze spravedlnosti a rovné lásky k oběma národnostem* a která padajíc na vnímavou mysl utiskovatelů, nemůže než utvrditi v nich přesvědčení, že **českého živlu vzdaluje se** *a snad pohříchu i nadále se* **má vzdalovati ochranná ruka státní autority.**

Je známo, že Vaše Excellence poslala do Liberce vyslance, aby zjednala sobě zevrubné informace o událostech, jež v městě tom se sběhly. *My očekáváme, že Vaše Excellence učiní nám plné a* **nestranné sdělení o tom, co úředním vyšetřováním bylo zjištěno** a že Vaše Excellence *neopomene bez prodlení učiniti* **opatření,** *která odpovídají sběhlým událostem i předpisům zákona.* Činíme tudíž k Vaší Excellenci slušný dotaz:

1. Jest Vaše Excellence ochotna slavnému sněmu předložiti spisy o vyšetřování, které v příčině událostí

tuto vypsaných se strany místodržitelského vyslance v Liberci bylo vedeno?

2. Jest Vaše Excellence ochotna se vší rychlostí a důrazem *chopiti se všech zákonných prostředků* **na ochranu českého obyvatelstva v Liberci a na zamezení příkoří a křivd na něm spáchaných?«**

Potud interpelace.

Na dotaz ten J. Exc. hr. Fr. Thun *jako c. k. místodržící* **neuznal za vhodné a nutné odpověditi...**

III.

Dne 10. září téhož roku (1892) podal dr. Trojan ve sněmu nový dotaz k J. Exc. hr. Fr. Thunovi jako c. k. místodržiteli.

Dotaz ten zněl:

»V posledním čase rozpoutaly se opět **ve městech převahou německých** v míře nevídané **štvanice proti českému obyvatelstvu** tohoto království.

Jako téměř vždy, zaujímá při tom první místo **Liberec,** a v něm spolek »Deutschnationaler Verein«.«

A)

Dne 1. září 1892 pořádal spolek tento na oslavu vítězství Němců u Sedanu velkou slavnostní schůzi na střelnici.

Poštvány nepřátelskými řečmi proti českému národu, *přihrnuly se* okolo 8. hodiny večer *davy Němců k české besedě*, kterou na všech stranách oblehly.

Nastalo ohromné hulákání »Pereat Tschechen! Pereat dr. Šamánek! Reichenberg ist deutsch und wird ewig deutsch bleiben!« (Liberec jest německý a zůstane německým na věky.) Zpívány písně »Wacht am Rhein« a »Deutsches Lied«.

Dr. Šamánek vida besedu ohroženu, telegrafoval o tom, co se dělo, místodržitelství, prose zároveň o pomoc.

Od místodržitelství došel na magistrát telegram, že je za pořádek odpovědný magistrát, aby jej tedy zjednal. Purkmistr dr. Schücker odpověděl však do Prahy, že je u besedy pořádek a že není třeba zakročiti. (Podotknouti sluší, že dr. Schücker, starosta magistrátu libereckého, jest zároveň členem výboru spolku »Deutschnationaler-Verein«.) Tu místodržitelství nařídilo hejtmanství libereckému, aby k besedě poslalo okamžitě četníky se zbraní, kteří by tam udělali pořádek.

Teprve, když přišli čtyři četníci s nasazenými bodáky, a davy k rozchodu vyzvali, počaly se tyto rozcházeti. Nápadné jest při tom, že liberečtí policajti zatkli tři české učně, kteří se pouze na vše dívali.

Však davy Němců od besedy vypuzené nerozešly se úplně. Jeden takový dav počtem 30—40 osob mezi 11—1 hodinou v noci přitáhl do Rollgasse, kde jest dům dra Šamánka a škola Ústřední Matice školské. Dav hulákal zase »Pereat!« a zpíval »Wacht am Rhein«, načež holemi vyrazil v přízemí školy matičné pět tabulí a v domě dra Šamánka tři tabule.

Zajímavo jest, že když druhého dne školnice Strouhalová přišla na magistrát oznámit vytlučení oken, magistrátní rada Grüner prudce vyskočil, řka: »Udělala jste to sama, a teď jdete žalovat!«

B)

Nevraživosť a zášť proti českému obyvatelstvu v Liberci zachvátila nejen spolek »Deutschnationaler-Verein«, nýbrž i *samu správu obce* a strhla ji ke skutku v podstatě nepatrnému, v dosahu jeho však velevýznamnému.

Jak z veřejných listů známo, zřídila obec liberecká veřejnou koupelnu a plovárnu, na kterou dala upevniti tabulku s nápisem: ***»Zde není dovoleno česky mluviti.«*** K rozkazu místodržitelství byla tato tabulka c. k. okresním hejtmanstvím libereckým s plovárny sejmuta.

Na to usnesla se městská rada liberecká (jejíž předseda, jak řečeno, jest členem spolku »Deutschnationaler-Verein«, jejíž místopředseda Prade a někteří jiní její členové jsou taktéž členy výboru spolku toho, ostatní pak prostými členy) *dovoliti vstup do koupelny pouze na vstupenky*, jež vydávány v radnici. Jak magistrátní orgán »Deutsche Volkszeitung« oznámila, bylo prý první den vydáno 625 vstupenek, ovšem *pouze Němcům. Češi* pro vstupenky přicházející odkazováni na »zýtra« a když druhého dne pro ně přišli, nedostali zase nic.

Svrchu připomenutou tabulku dala však městská rada po druhé upevniti a to dokonce na plovárnu přišroubovati, tak že tabulka ta musila býti c. k. okresním hejtmanstvím po druhé odtržena.

Koupelna tato zřízena byla nákladem obecním, tedy z jmění, na něž i Češi přispívali. A jak posouditi se má toto jednání v době, kdy k uvarování cholery největší čistota se doporučuje?

C)

Pronásledování českého obyvatelstva provádí se systematicky i pomocí c. k. školního úřadu.

Okresní školní rada liberecká, jejíž předsedou jest purkmistr dr. Schücker, rozesílá všem rodičům prostřednictvím domácích pánů zvláštní formuláře, jež každý povinen jest vyplniti. Tyto formuláře byly by úplně nezávadny, kdyby obsahovaly pouze rubriky pro data k sestavení soupisu žactva školou povinného, jak školní a vyučovací řád předpisuje; avšak na nich nachází se také rubriky: 1. Gasse und Orientirungs-Nro.; 2. *a*) dessen Kundschaft, *b*) dessen gesellschaftlicher Verkehr; 3. Hausherr und dessen Wohnung; 4. *a*) dessen Kundschaft, *b*) dessen gesellschaftlicher Verkehr.

Rubriky tyto příčí se zákonu. Účel jejich jest zřejmý. Chtěl snad magistrát či okresní školní rada dozvěděti se jména českých řemeslníků a obchodníků, jména jejich

zákazníků a odběratelů, či má se takto těch jmen dopátrati »Deutschnationaler-Verein«, *aby potom na Němce nátlak činiti mohl, aby u Čechů ničeho neobjednávali?* Či děje se to proto, aby se rodičové, kteří posílají děti své do českých škol, mohli ještě před začátkem školního roku hrozbami a sliby od úmyslu toho odvrátiti aneb *jinak z bytu a práce vypověditi?*

Tak stalo se:

1. Pan *Burian*, krejčí z Zillergasse. Když týž své domácí, jakési paní Voglové, vracel vyplněný tiskopis, řekla mu přímo: »My jsme v »Deutschnational-Vereinu« a tam se usnesli, že **českou školu zde zničit musíme.** Posílejte si děti do české školy v Čechách; ale tady je musíte dát do německé a **když ne, tedy se stěhujte!«**

Podotknouti sluší, že týž Burian v domě tom bydlí **jedenáct let** a žena jeho po tu dobu u domácích dělá švadlenu. Nyní se vystěhují.

2. Jisté paní *Kočové*, dělnici a vdově se čtyřmi dětmi, bytem v Pastýřské ulici čís. 22, vyplňoval sám domácí svrchu vzpomenutý tiskopis a ptal se jí, do které školy děti své posílati míní. Řekla »do české«. Na to odpověděl domácí, že u nationalního spolku mu to velmi za zlé mají, když děti jeho nájemníků chodí do školy české. ona (Kočová), **že musí dáti děti do školy německé,** jinak že dostane výpověď. Na to ubohá s pláčem odvětila: »Vidíte, pane domácí, při sčítání lidu, ač neumíme žádný německy a to maličké dítě ještě ani nemluvilo, jsem vyhověla, když přivedl jste na mne pána z magistrátu, jenž napsal o nás všech, že mluvíme německy. Ale teď to učiniti nemohu.«

Za to dostala ubohá ihned výpověď, protože den před tím komisař Morche nařídil, aby oné nájemnici vypověděl se byt, nebude-li chtíti dítky své do německé školy poslati (svědkyní jest paní Prokopová, žena kočího).

3. Gustav *Bergman*, sluha u p. Šterky (Paulsdorfergasse) *napaden byl na ulici* u jatek *komisařem a jedním radou,* roč posílá dítko do české školy.

4. Anna *Pilařová*, Sluneční ulice čís. 409-I., dostala dvě nové »Meldezettle« od domovníka k novému vyplnění, poněvadž prvá dvě vyplnila pro školu českou. Při tom jí bylo podotknuto, *že musí děti své posílati do německé školy*, anebo že se musí vystěhovati.

5. Frant. *David*, Rybářská ulice čís. 30, dostal od paní Vatrové, majitelky domu výpověď, protože nechtěl vyplniti v »Meldezettlu«, že *své děti pošle do německé školy*.

6. Frant. Bartoňovi, Sluneční ulice čís. 7, vypověděl byt Ant. Fiebiger, domovník »Společnosti stavební«, *nepošle-li dítky své* (dvě) *do německé školy* a přinesl mu nové cedule.

7. Jos. *Maryška*, truhlář, Pastýřská ulice čís. 4, dostal výpověď z bytu, *nedá-li děti do německé školy*.

8. Totéž stalo se *Mizerovi*, Pražská ulice čís. 13, Mitelfekem, zubním technikem.

9. Frant. *Strnadovi*, obuvníku, Kamenná ulice čís. 4, vyhrožoval důvěrník magistrátu při sbírání listů přihlašovacích výpovědí z bytu a *zničením jeho obchodu, nedá-li děti do německé školy*; svědci: Kateřina Strnadová, Jos. Hlaváč, nádenník.

10. Karel *Slavík* dal Jencovi Josefu, Růžodol I. čís. 77, výpověď z bytu, *nepošle-li svého hocha Josefa* (II. třída č. šk.) *do německé školy*.

11. Vyhrožoval Ant. Řehák, Friedlandská ulice, Josefu *Šimůnkovi* výpovědí z bytu, *pošle-li dítko své do české školy*.

12. Bylo vdově *Šťastné*, Sorge čís. 52, magistratním zřízencem Zargem vyhrožováno výpovědí, *pošle-li dítko do české školy*.

13. Václav *Hlaváč*, Sorge čís. 12, dostal taktéž výpověď z bytu od domácí, *nepošle-li dítě do německé školy*.

14. Anna *Šťastná*, vdova, Sorge čís. 52, vyplnila tiskopis, že pošle děti do české školy. Druhého dne přišel na ni úředník od c. k. okresní školní rady jménem Langer, jenž píše tak zvané »Schulgeldzettle«. Ten dělal u vdovy hrozný rámus, *aby se pakovala do Čech*, že až děti plakaly.

Přiložený sub. ·/. tiskopis byl předložen také okresnímu hejtmanu v Liberci panu Schlögelovi, který se vyjádřil, že co se tímto v Liberci děje, jest něco neslýchaného, že nikdo z Čechů takový tiskopis není povinen vyplniti a odevzdati, ale *sám zakročiti proti tomu že nemůže*, poněvadž jeho působnosť na město Liberec se nevztahuje.

D)

Promyšlená **bezohlednost a soustavná ukrutnost v řádění proti české menšině v Liberci** vrcholí v **systému psaneckém,** zavedeném spolkem »Deutschnationaler-Verein« a podporovaném magistrátem libereckým. Za doklad uvádíme: Spolek zmíněný má tak zvaný »Beschwerdebuch«, vlastně **knihu proskribcí**, do které každý z členů *zanáší* kdykoli a bez obavy *jména Čechů, kteří posílají děti své do české školy, navštěvují besedu, přihlásili se k obcovací řeči české nebo jsou přátely a přívrženci dra Šamánka,* pak jména *oněch Němců, kteří byty Čechům pronajímají a české mistry, dělníky neb sluzky zaměstnávají.*

Z oné proskribční knihy také magistrátní orgán »Deutsche Volkszeitung« čerpá štváčský materiál proti českému obyvatelstvu.

Tak jsou v posledním večerníku časopisu toho *uveřejněna jména všech rodičů, posílajících ditky do české školy,* jakož i *jména rodičů, kteří na soupisných listech se vyjádřili poprvé pro českou školu.*

Veškeré poměry v Liberci jsou tak abnormální, že člověk ptáti se musí, platí-li ještě zákony rakouské v Liberci; neboť takovým počínáním česká menšina v Liberci a česká škola tamže vydána jest v šanc bez vší ochrany.

Uvádějíce tyto případy, kteréž zákon přímo bijí ve tvář, ve známost Vaší Excellenci, tážeme se, co hodlá Vaše Excellence učiniti, aby byla zjednána v Liberci zákonu platnosť a aby české menšině a české škole v Liberci dostalo se zákonité ochrany?

IV.

Několik dní po té (dne 13. září 1892) podal poslanec **Krumbholz** v příčině **nových útoků na Čechy v Liberci** následující dotaz k J. Exc. hr. Thunovi:

»Dle zaručených zpráv nás došlých byl včera před půl 12. hod. noční vhozen kus cihly do budovy »České besedy« v Liberci oknem, u kteréhož seděli členové besedy.

Kusy cihly a množství skla vletělo do okenic a na stůl, a jen spuštěné záclony zabránily tělesnému zranění přítomných. Ač posel pro policejní pomoc ihned byl poslán, dostavil se *policejní strážník* teprvé po dlouhé době *a zůstala věc z té příčiny nevyšetřena*, **protože týž českého jazyka mocen nebyl.**

Jelikož tímto *nedostatečným opatřením místní policie* i životy jsou ohroženy a vzhledem k tomu, že takové surové přepadení *zejména v Liberci stále se opakuje a u strany* **povolaných orgánů obyvatelstvu národnosti české dostatečné ochrany se neposkytuje,** táží se podepsaní:

Co hodlá Vaše Excellence učiniti, aby Čechové v Liberci žijící konečně stali se bezpečnými svým zdravím a životem?«

Na obě poslední interpelace odpověděl J. Exc. hrabě Thun v sezení dne 23. září (tedy 14. den po podání interpelace první a 4. den po podání dotazu druhého) po česku několika slovy.

Především pravil, že poslanci Trojan a Krumbholz podali k němu dotazy »týkající se **domnělého** *utiskování a potlačování* české menšiny v Liberci německou většinou tamní«, načež dodal:

»Dovoluji sobě k tomu odpověděti, že jsem o důvodnosti stížností, v obou dotazích obsažených, *ihned* zavedl šetření co nejpodrobnější, jehož výsledku však dnes ještě po ruce nemám, takže ve věci samé sl. sněmu podrobnějších sdělení učiniti nemohu.

Tolik však mohu již dnes na základě spolehlivého vyšetření částečně již provedeného s určitostí vysloviti

že **některá udání** v interpelacích obsažená **nesrovnávají se se skutečností.**

Slavný sněm račiž konečně přijati ujištění, že po zralém, důkladném a objektivním uvážení stavu věci, který jest základem jednotlivých odstavců stížnosti, učiním potřebné opatření, aby právu a zákonu platnost zjednána byla.«

Tím byla palčivá a zajisté nikoliv nedůležita záležitost ta, na kterou byl poslanec Ervín Špindler, jak víme, již r. 1889, tedy **před třemi léty** tak důtklivě upozornil a kterouž byl později Dr. Trojan první svou interpelací (dne 3. března 1892) podrobněji objasnil, — ve sněmu J. Exc. hr. Thunem na dobro vyřízena.

J. Exc. hr. Thun prohlásil utiskování a potlačování Čechů v Liberci v celku za **domnělé** a připomenuv, že dal záležitost »ihned« vyšetřovati, prohlásil »některá udání« v interpelacích za nepravdivá a konečně slíbil, že zjedná právu a zákonu platnosť.

Která z udání v interpelacích byla úřadním vyšetřením zjištěna jako nepravdivá, nevíme. J. Exc. hr. Thun zmínil se o tom jen paušálně a neuznal ani později za nutné, udání své specifikovati.

* * *

Vším tím, co jsme byli právě registrovali, nevyvážili jsme ani z daleka všechny stesky, jež byly v příčině českých menšin a jednotlivých Čechů v tak zvaném »uzavíraném území« v zákonodárných sborech a v žurnalistice české za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele předneseny. Avšak z pouhé ukázky stížností týkajících se *jediného města*, Liberce, lze se aspoň domysliti, jakého druhu stesky pronášeny vzhledem *k celému »uzavíranému území«*, o nichž prostě dodáváme, že většina jich mohla býti přednesena pouze v zákonodárných sborech, a každá zmínka o nich v žurnalistice buď měla nebo mohla míti v zápětí — konfiskaci.

U porovnání s »rekovnými« skutky starých Germánů, o nichž jsme se byli jen letmo zmínili, ovšem jsou skut-

kové »kultivovaných« potomků titěrně směšní; než přece jen takového druhu, že mnohé z nich uznány byly **konečně** *i J. Exc. hr. Fr. Thunem jako c. k. místodržícím* za nepřípustné.

Místodržitelským rozhodnutím ze dne 18. října 1892 bylo totiž **liberecké městské zastupitelstvo rozpuštěno,** což oznámeno obyvatelstvu Liberce vyhláškou v obou zemských jazycích.

Vyhláška česká zněla:

»**Viděl jsem se pohnuta sbor obecních starších města Liberce** na základě § 44. zemského zákona ze dne 28. června 1889 č. 43. **rozpustiti.** Prozatímní obstarávání záležitostí svěřeno je se srozuměním zemského výboru místodržitelskému radovi hraběti Coudenhovovi.«

C. k. místodržitelství.

V Praze, dne 18. října 1892.

Místodržitel:
hrabě František Thun.

Jelikož § 44. obecního statutu libereckého dává místodržiteli plnou moc k rozpuštění obecního zastupitelstva, ale stanoví dále, že v příčině další správy obce má se místodržitelství dohodnouti se zemským výborem, zaslal hr. Thun zemskému výboru příslušný přípis, který byl u přítomnosti všech členů zemského výboru přečtěn a opatření, jež byl hr. Fr. Thun učinil (především vyslání místodržitelského rady hraběte Coudenhovea do Liberce ku převzetí správy obce) *jednohlasně,* tudíž i hlasy německých přísedících *schváleno.*

»Rozpuštění městského zastupitelstva,« psal liberecký dopisovatel »České Politiky«, »vzbudilo ve městě našem ohromné vzrušení myslí ve všech vrstvách obyvatelstva. Radnici, kde vyvěšena byla vyhláška českého místodržitele, neustále obléhali hojní zástupové lidu, jež na vlastní oči chtěli se přesvědčiti o skutečnosti. Na náměstích i ulicích bylo po celé odpoledne neobyčejně živo. Obyvatelé družili se ve skupiny a živě rokovali. Tu stáli přívrženci smeteného obecního výboru, němečtí nacionálové, onde zase jejich odpůrci, němečtí liberálové a tam Čechové.

Musí se doznati, že němečtí nacionálové brzy vzpamatovali se z rány, která je stihla, neboť oddávají se naději, že jejich návrat na radnici jest nepochybný. Němečtí liberalové netají škodolibou radosť, ale jsou si též vědomi, že čeká je tuhý volební boj, při němž síla jejich jen s těží stačí k vítězství.

Zdejší **Čechové**, ačkoli v rozpuštění městského zastupitelstva spatřují částečné dostiučinění za vytrpená příkoří, *pohlížejí na průběh událostí s chladnou rozvahou.* Jsou si vědomi, že ani v tom případu, kdyby při volbách zvítězili liberálové, **nekyne jim lepší budoucnost potud, pokud nestanou se ještě jiná opatření, pokud zejména státní orgánové s větší rozhodností nebudou naléhati na provádění rovnoprávnosti.** Po našem náhledu by se mělo s vymetáním započíti ne pouze na radnici, *ale i na jiných místech.*

K objasnění klademe sem dvě úřadní listiny a sice přípis a nařízení, jež zaslal hr. Fr. Thun libereckému purkmistrovi dru Schückerovi, v němž uvedeny jsou *důvody* rozpuštění, pak *výklad* místodržitelského orgánu »Prager Abendblattu«, v němž místodržitelské opatření s úřadního stanoviska podrobněji komentováno.

První přípis zněl v překladu českém takto:

»Vaše Blahorodí! Vidím se pohnuta rozpustiti obecní zastupitelstvo liberecké na základě § 44. zákona ze dne 28. června 1889 zemského zákona č. 43. V okamžiku, kdy bude Vám tento dekret doručen, považuje se jak Vaše působnost jako purkmistra, tak i činnosť městské rady *za skončenou.* Prozatímní správa v samostatném i přeneseném oboru působnosti svěřuje se v dorozumění se zemským výborem království Českého c. k. místodržitelskému radovi Karlu hrab. *Coudenhovovi*, jemuž máte *řádně odevzdati úřad.* Úřadníci a sluhové, od obce trvale ustanovení, vykonávati budou, jak se samo sebou rozumí, své práce pod vedením odtud vyslaného plnomocníka dále.

K tomuto opatření vedly mne následující *důvody*:

1. Městské zastupitelstvo liberecké řídilo se při svém úředním jednání, jak ve vlastním, tak i v přeneseném

oboru působnosti jako politický úřad první instance zásadami, *že úřední jednání nynějšího obecního zastupitelstva nebylo vždy nestranné a objektivní.* Nevyhovuje-li takové jednání již při obecním zastupitelstvu s působností dle všeobecního obecného řádu, *musí takový nedostatek objektivnosti u úřadu, jemuž svěřena jest politická správa, označen býti jako naprosto nepřípustný.*

2. Ve veřejných schůzích městského zastupitelstva byly opětovně **mluveny řeči**, které následkem jich **trestuhodnosti a protizákonnosti byly příčinou zabavení denních listů, které je uveřejnily.**

Proti těmto protizákonným **výrokům** předseda sboru obecních starších *nejen nezakročil, ale obecní zastupitelstvo svým souhlasem s těmito výroky spíše se s nimi ještě ztotožňovalo.*

3. Spolková, shromažďovací a bezpečnostní policie byla obcí vykonávána takovým způsobem, že vrchní úřad opětovně činiti musil *výtky* a dán podnět k nařízení, aby dotyčná ustanovení *přísněji a svědomitěji byla vykonávána.* Opětovně udály se — jak tomu bylo naposledy při pochodňovém průvodu uspořádaném ku poctě Vašeho Blahorodí — *demonstrace*, které by byly vyžadovaly energického zakročení orgánů bezpečnosti, proti nimž však se strany městských úřadů a jejich orgánů *buď vůbec zakročeno nebylo nebo nedostatečně.*

Dále *nevyhověl magistrát* čili Vaše Blahorodí jako předseda politické správy a jako předseda okr. školní rady v úplném zneuznání svého postavení *nařízením místodržitelským* a zemské školní rady při různých příležitostech aneb teprvé po mnohém pohánění, ba pokoušel se o to, všemi možnými prostředky, případně i zcela opáčným opatřením zmařiti provedení těchto nařízení. Proti výnosům vrchních úřadů zaujímáno postavení a podávány neodůvodněné stížnosti. *Meze zákonité kompetence byly často překročeny* a při podávání zprávy psáno *takovým způsobem, že často musil býti představeným úřadem uznán za úplně nedovolený a zavdal příčinu k mnohým výtkám.*

Všecky z předu uvedené zjevy nedovolují mi pochybovati o tom, že další trvání nynější správy *nesmí býti dále*

trpěno, aniž by důležité veřejné zájmy byly ohroženy a **státní autorita poškozena.**

Proti tomuto rozhodnutí může se obec odvolati k vys. c. k. ministerstvu vnitra ve Vídni, *aniž by však provedení tohoto nařízení bylo tím odročeno.*

V Praze, 18. října 1892.

C. k. místodržitel:
František hrabě Thun.

»Prager Abendblatt« uveřejnil pak na čelném místě následující oznámení:

»C. k. místodržitel na základě článku 44. zákona ze dne 28. června 1889 číslo 43 z. z. *rozpustil městské zastupitelství v Liberci.* Prozatímní vedení záležitostí svěřeno jest c. k. místodržitelskému radovi hraběti Karlu Coudenhovovi.«

K vyhlášce této podal týž list následující výklad:

»Sdělení nahoře námi uveřejněné o rozpuštění městského zastupitelstva v Liberci právě nařízeném a převzetí obecních záležitostí zeměpanským komisařem zajisté nemine se se všeobecnou pozorností a vzbudí ji ve stupni tím větším, že podobná opatření zemské vlády náleží ku zjevům, kteréž se ve veřejném životě naší země staly řídkými, a z toho již se musí každému samo sebou vnutiti přesvědčení, že jen *důvody nejnezbytnější* mohly c. k. místodržitelství přiměti k takovému kroku.

Formální oprávněnost zakročení námi oznámeného obsažena jest neklamně v statutu města Liberce. Avšak také *skutečné provedení tohoto zákonného ustanovení stalo se pro všechny kruhy v naší zemi, kteréž s pozorností stále upjatější sledovaly události v lůně libereckého městského zastupitelstva a jich vliv na veřejný život tohoto města*, **palčivou otázkou**, *jejíž rozhodné rozřešení bylo od zemské vlády očekáváno a také vším právem očekáváno býti mohlo.* Pakliže zemská vláda přes to se zakročením tímto tak dlouho otálela, ležel důvod toho v úctě, jakou chová k samosprávným zřízením a v *očekávání, že se zastupitelstvo liberecké* **konečně přece rozpomene nad svými povinnostmi ku všem obyvatelům tohoto města a vůči státní moci** podle zákona převzatými

anebo že z jejího středu sám sebou převrat původ vezme. Než všechna tato očekávání nesplnila se.

Od roku 1885, kde 29 obecních starších jakožto posledních zástupců směru více konservativního dobrovolně z městského zastupitelstva vystoupilo a tak živlům daleko jdoucím s pole úplně ustoupilo, musila celá řada zjevů ve veřejném životě tohoto města státní správě vnuknouti přesvědčení, že *nestranné, se zákonitými předpisy se shodující úřadování se strany obecních zástupců té doby moci požívajících a* **funkcionářů jimi ustanovených** *očekávati nelze.* Tak byly během těchto let opětovně ve sboru obecních prosloveny a **vyslechnuty bez pokárání řeči,** *jichž trestný obsah byl na bíle dni.* A nejen to, takové protizákonné řeči došly plného souhlasu shromáždění a sloužily *za základ usnesení* tohoto zastupitelského sboru!

Máme zde uváděti řadu případů, v nichž dalo se městské zastupitelstvo liberecké při úředních výkonech jak vlastní tak i přenesené působnosti, jakož i při svých opatřeních *jakožto politický úřad první stolice přes příliš často ovládati zřetely, kteréž musily opravňovati výtku nedostatku nestrannosti?* Vedlo by to na tomto místě příliš daleko a spokojme se poukázáním na tyto zjevy, jakkoli nemůžeme opomenouti také té okolnosti, že *policie spolková, shromažďovací a* **bezpečnosti,** obecnímu zastupitelstvu svěřená, *takovým způsobem byla vykonávána, že opětně musila býti magistrátu nařizována přísnější a svědomitější péče o tyto odbory státní policie.* Nehledě ani ku četným přestoupením oboru příslušnosti, nebyly také příliš vzácny případy, ve kterýchž **liberecký magistrát** podávaje zprávu představenému úřadu státnímu, **psal způsobem takovým,** jaký bylo dlužno označiti jakožto naprosto nepříslušný a který zavdával příčinu k nejrůznějším důrazným výtkám.

Převzetím všech agend obecního zastupitelstva zeměpanským komisařem nyní vykonaným zahájen přechodný stav, během kteréhož četní *státu věrni a loyální* obyvatelé tohoto města ode dávna v pozadí zatlačeni, prosti jednostranného strannického nátlaku, znova přijdou k poznání svého významu pro vývoj obce a nabudou přesvědčení,

že nynější obmezení městské samosprávy má za účel volnější a spravedlivější její vývoj. *Základem obecní autonomie jest úcta před právy každého příslušníka obce* a nejsvědomitější vykonávání povinností obce vůči státu a zemi.

Můžeme jen doufati a přáti si, aby zásady tyto také v Liberci došly brzy plného svého zastoupení, i aby *smýšlení nezlomné loyalnosti a zděděné věrnosti dynastické*, kteréž Jeho Veličenstvu našemu nejmilostivějšímu císaři a pánu při nejvyšší jeho návštěvě v Liberci tak povznášejícím způsobem bylo prokazováno a tak pravé a skutečné smýšlení tohoto tak statečného města bylo projeveno, v novém zastupitelstvu libereckém nabylo nedvojsmyslného výrazu, ku blahu tohoto města.«

Že bylo rozhodnutí místodržitelské různě posuzováno, rozumí se samo sebou. Na doklad uvádíme u výtahu některé hlasy časopisecké a úsudek o tom, který list soudil nejsprávněji, přenecháváme čtenáři.

Z článku »Nár. Politiky« vyjímáme: »Liberecké stromy přece do nebe nevyrostly! Nadešel den, *kdy bohopustému řádění libereckých pašů, jich do nebe volající libovůli, jich šlapání veškeré spravedlnosti a všech zákonů rakouských*, kdy velezrádě roztahující se na liberecké radnici učiněna přítrž! Nadešel den spravedlivého soudu, který pomstil to bezpříkladné bezpráví páchané na myšlénce všechny národy opravdově rakouské jednotící, den, kdy skončilo zoufalé skřípání zubů a beznadějné útrapy české menšiny liberecké, kdy odňata od Čechů libereckých sveřepá ruka popruštělé surovosti.

Mene tekel! Zváženi a spočtěni a konečně, *konečně* rozptýleni násilníci, kteří s drzostí do nebe volající lámali desky zákona a trosky jich vrhali strážcům zákona přímo ve tvář. Posupný posměch, který se ozýval k potupě celého Rakouska z liberecké radnice, dnes oněměl.

Po dlouhých létech. Výklad, který k místodržitelskému rozpouštěcímu dekretu připojuje »Prager Abendblatt«, *poukazuje* **k obzvláštní shovívavosti**, *se kterou zemská vláda otálela dáti rozhodnou odpověď k »palčivé otázce všech kruhů*

naši země«. Opravdu, tuto **obzvláštní shovívavosť zemské vlády** vůči zrušenému pašalíku libereckému dosvědčí každý nepředpojatý pozorovatel libereckých událostí milerád. Vždyť po celá léta německo-nacionální zvůle liberecké spáchána libereckým obecním zastupitelstvem celá řada takových skutků, z nichž každý jediný stačil již před časem, nikoli však předčasně přivoditi dnešní den odplaty.

Výklad »Prager Abendblattu« nechce sice řadu těchto případů vypočítávati, doznáváť sám, že by to vedlo příliš daleko. Ba věru! Již dávno přetékalo jezero *ničemnosti libereckých* a přece hrnuly se do něho stále celé proudy čerstvých a nových. A pouhá přehlídka jen posledního roku od návštěvy panovníkovy svědčí o tom, že chasa na liberecké radnici vršila *bezpráví na bezpráví, vyzývavosť k vyzývavosti* a **násilí nad násilí.**

Liberecké piklhaubny, slib místodržiteli daný, že budou odklizeny, poněvadž vzbudily nelibosť císařovu při jeho návštěvě, purkmistrova na odiv stavěná pohoršlivá neloyálnosť, sedanská velezrádná slavnosť, pochodňový průvod Schückerovi na odměnu za výtku protirakouského smýšlení, rvačka magistrátu libereckého s okr. hejtmanstvím o známou tabulku na růžodolských lázních, srocování lůzy před místnostmi české besedy pod vůdcovstvím a podněcováním městské rady, brutálnosť městské policie v pruských šišácích v čele útoků proti bezbranným Čechům, prušácký Nationalverein, jehož výbor byl totožným s městskou radou libereckou, drzá nahota velkoněmeckého smýšlení této rady, úžasné ničení práv spolkových, shromažďovacích a porušování osobní bezpečnosti libereckých Čechů, štvaní českých rodičů z bytů, z práce, z města ven — to vše jest jen velmi nedostatečný náčrt hříchů bývalého libereckého obecního zastupitelstva.

Nuže Augiášova stáj jest prázdna a vykliditi ji jest nyní úkolem zeměpanského komisaře, místodržitelského rady hraběte Coudenhova a jeho příručího správce pražského staroměstského policejního komisařství p. vrchního komisaře Drašnara. Poslání tohoto osvědčeného úředníka

policejního do Liberce jest svědectvím, že také skvostná policie liberecká, piklhaubnami vyzbrojená dojde asi zasloužené reorganisace. A to zvláště naplniti musí dostiučiněním liberecké Čechy, kteří zvůlí policejních Netschasků k libosti libereckých magistrátních radů mučeni touto liberecko-egyptskou metlou až k zoufání. Čeští mučenníci rakouské myšlénky a trpitelé pro zásadu rovnoprávnosti a nezlomné vlastenectví oddychnou si za mezivládí libereckého. A oddechnutí to šíří se po celém království a pocit uspokojení nad suspendováním městského zastupitelstva libereckého sdílen jest všemi spravedlivými lidmi bez rozdílu národnosti, jež těšívá, když se někde nějaké ničemnosti učiní přítrž.«

»*Neue Freie Presse*« doznala zjevně, že německoliberální strana nemá žádné příčiny, aby byla následkem rozpuštění libereckého obecního zastupitelstva znepokojena. Strana Schückerova a Pradeova byla nejen nejurputnější nepřítelkyní německých liberálů, nýbrž poškozovala věc němectví v Rakousku jako žádná jiná. Úzkoprsé maloměšťáctví, které se domnívalo, že vykoná veliký čin, když nalepí na plovárnu tabulku s nápisem: »Zde smějí se jen Němci koupati!« bylo s to vážné snahy Němců i celé Rakousko kompromitovati a směšným učiniti, a právě to mělo v Liberci svou baštu a tvrz. Zda to bylo však vhodným, aby právě v Liberci vláda dala sílu ruky své pocítiti, o tom nechceme rozhodovati přes to vše, čím tam bylo hřešeno. Snad by bylo lépe bývalo vyčkati, až by se tam dosavadní poměry samy sebou přežily.

»*Deutsche Zeitung*« doznala rovněž, že v Liberci udály se mnohé věci, k nimž dojíti nemělo a sice již od té doby, kdy purkmistr pohnal před soud presidenta obchodní komory, poněvadž prý týž jeho důstojnosť dosti nerespektoval, až k době poslední, kdy náměstek purkmistrův při oslavě sedanské proslovil prazvláštní řeč a purkmistr dal si uspořádati svými přívrženci pochodňový průvod za to, že v den narozenin císařských prsa svá císařským řádem neozdobil. List jen se obával, že nenaloží se stejnou měrou s »výstředními« Čechy, kteří budou posilněni tím spíše,

když sám úřední list pronáší temné zmínky o domnělém pronásledování Čechů v Liberci. K rozpuštění zastupitelstva a dosazení vládního komisaře v Liberci nebylo daleko ještě tolik důvodů jako v samém hlavním městě země české, v zlaté slovanské Praze!

»*Presse*« řídila se komentářem »Prager Abendblattu« a pravila, že si stát nesmí dát líbiti provokace od nikoho, tím méně pak od svých poddaných. Rakousko prý je dosti silným, aby ukázalo, že je pánem ve svém území, ba i v území libereckém. Na jiném místě pravil týž list, že k rozpuštění zavdala hlavně příčinu oslava Sedanu, prušácké uniformování městské policie a neloyální chování purkmistra v Liberci.

Stejným způsobem pojednával o aféře té »*Fremdenblatt*«, který spatřoval v rozpuštění obecního zastupitelstva libereckého opatření neobyčejné, které má význam dalekosáhlý.

»*Wiener Tagblatt*« by si byl přál, aby v důvodech rozpuštění bylo zřejmě uvedeno, *že k tému zavdalo příčinu přímo velezrádné počínání si strany německo-nacionální v Liberci*, a podlé jednání četných »otců města«, kteří ani nezaslouží, aby je nesla zem této vlasti.

»*Neues Wiener Tagblatt*« ohradil se proti tomu, že by rozpuštění zastupitelstva v Liberci mohlo býti na prospěch živlu českému. Litoval, že opatření to stihlo právě město německé a pravil, **že opatření to se nestalo k vůli hloučku Čechů nebo k vůli českému národu** a sliboval na konec německým liberálům další podpory.

Nejcharakterističtější jest, že **mezi důvody**, pro které bylo městské zastupitelstvo liberecké rozpuštěno, **marně bychom pátrali po nějakém z oněch skutků, jež byli poslanci čeští** *ve sněmu království českého u přítomnosti J. Exc. hr. Fr. Thuna* **uváděli jako křivdy a násilnosti páchané v Liberci na českém obyvatelstvu.**

Mezi hlavními příčinami uvádějí se v úřadním přípisu také **mluvené řeči,** *tedy cosi,* **co v ryze ústavních státech** jako jest na příkl. konservativní Anglie, **vymyká se již dávno kontrole vládních orgánů** a »trestuhodnost a pro-

tizákonnost« řečí těch dokládá se tím, že prý časopisy, jež je otiskly, byly c. k. orgány konfiskovány.

Se stanoviska běžné praxe konfiskační jsme *nuceni* prohlásiti náhled ten za zákonní; ale je-li juridicky správný také vzhledem k základním státním zákonům nebo vůbec jen vzhledem ku kardinálním zásadám ústavnosti vůbec, nechceme zkoumati prostě z té příčiny, poněvadž brániti se zákonní cestou proti rozpuštění bylo časem svým věcí libereckého městského zastupitelstva.

Nám stačí vědomi a přesvědčení, jež vážíme z obou úřadních listů, že — byl-li při rozpuštění libereckého městského zastupitelstva vzat zřetel také ku stížnostem, jež byli čeští poslanci ve sněmu přednesli, — byly příčiny ty skutečně v řadě poslední, ne-li nejposlednější.

Kdyby nebyl »Prager Abendblatt« otisknul větu, že c. k. místodržitelství očekávalo, »že se obecní zastupitelstvo liberecké konečně přece rozpomene nad svými povinnostmi *ku všem obyvatelům* tohoto města« — mohli bychom snadno a právem souditi, že při úřadním rozpuštění libereckého městského zastupitelstva na stížnosti přednesené českými poslanci ve sněmu českém vůbec ani nevzpomenuto.

Co následovalo po rozpuštění libereckého městského zastupitelstva, vymyká se úkolu tohoto spisu a obšírnější vylíčení »rázného« zakročení J. Exc. hr. Fr. Thuna jako místodržitele budiž omluveno tím, že chtěli jsme podrobněji doličiti **prostředky**, *jimiž J. Exc. hr. Fr. Thun zamýšlel*, jak byl ve sněmu dne 23. září 1892 pravil, **zjednati platnost právu a zákonu.**

Docílil-li toho ve všem a k uspokojení aspoň oné části občanstva, které má o právu a zákonu pojem nepředpojatý, nechceme vůbec ani zkoumati. Události, jež se sběhly v »uzavíraném území« za dalších několik roků úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna, jsou toho důkazem tak výmluvným, že netřeba k tomu žádného komentáře.

Sněm království českého

za úřadování J. Excell. hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitele.

Sněm staroslavného království českého — druhdy po mnoho věků **sbor výkvětu národa,** jehož usnesení respektováno s úctou netoliko od národa, ale i od panovníků, netoliko od vlád, ale i od její orgánů, slovem nejdůležitější instituce v zemi — zajisté zasluhuje, aby mu byla při revisi úřadní činnosti c. k. místodržitele věnována zvláštní pozornost.

Nynější sněm český ovšem již dávno není, čím býval druhdy. Někdejší právomocnosť jeho scvrkla se na pouhé minimum, tak že právem možno jej pokládati za instituci, líšící se od kteréhokoli okresního zastupitelstva pouze tím, že obor působnosti její rozšířen jest na celou zemi.

Nicméně i tak jest sněm království českého nejdůležitější politicko-právní institucí v zemi. Někdejší právomocnosť jeho bylo sice lze de facto oddekretovati; ale *de jure* potrvá právomocnosť ta tak dlouho, dokud vůbec budou žíti lidé, kteří mají aspoň přibližně správný pojem o právu.

Patříme k pamětníkům památného okamžiku, kdy po dlouholetém krutém absolutismu (mezi jehož nejpevnější sloupy náležel také, jak známo, strýc nynějšího c. k. místodržitele, pověstný tvůrce konkordatu, hrabě Lev Thun), sněm staroslavného království českého reaktivován.

Všeobecné uspokojení národa českého tlumil tehdá jen jediný moment: přímo s bestiální rafinovaností zosnovaný volební řád, na jehož základě byl sněm svolán.

Bezpráví, jež spácháno řádem tím na většině obyvatelstva království českého, bylo však tak do očí bijící, že i nejpessimičtější politikové byli pevně přesvědčeni, že řád ten nemůže zůstati na dlouho v platnosti, že musí býti za nedlouho vyměněn za řád, odpovídající právu a spravedlnosti.

Od té doby minulo neméně než pět a třicet roků. Veškeré úsilí změniti nebo třeba jen poopraviti pověstný Schmerlingův volební řád zůstalo bez úspěchu.

Příčiny byly různé. Mezi nejhlavnější nutno počítati okolnosť, že **vlády vídeňské** *zaujaly oproti národu českému z pravidla stanovisko* více méně — **nepřátelské** a že v nejdůležitější úřad v království, v úřad c. k. místodržícího dosazovaly buď své stoupence, tedy muže národu českému taktéž nepřátelské nebo pouhé byrokraty, kterýmž byl sněm království českého právě tak — lhostejný jako vše, co nesrovnávalo se s pojmem zavilého byrokratismu.

Není tudíž divu, že roku 1889, když v úřad nejvyšší politické správy v království českém dosazen byl J. Exc. hrabě Fr. Thun, který se byl po celou řadu let před tím hlásil k tak zvané »historické šlechtě české« a byl také jedním z její předáků, doufáno tu a tam, že nadešly konečně i pro sněm království českého dnové aspoň utěšenější nebo nadějnější, nežli za jakých na mnoze v nejneplodnějším vládním byrokratismu druhdy živořival.

Avšak naděje ty, nechť už se jimi kojil kdokoli, nesplněny ani z části.

Sněm staroslavného království českého zůstal prodlením šestiletého úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího co do své právomocnosti jako zákonodárný sbor touže ztrnulou institucí, svolávanou na základě téhož Schmerlingova volebního řádu, jako za předcházejících skoro třicet roků od zahájení éry »ústavní«.

Střízlivě a přece přesvědčivě charakterisoval sněm království českého *za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího* poslanec Karel **Adámek** ve sněmu samém dne 15. února 1895 řka: »Rokujíce *v tomto* **šestiletí** na-

posled o rozpočtu zemském, přirozeně se rozhlížíme po cestě v období tomto vykonané. *Rozvaha* tato **není** ani po stránce **politické,** ani po stránce **kulturní** a **hospodářské příznivou** a vydává zřejmě svědectví, *že se nepodařilo slavný tento sněm také v tomto období povznésti* **na pravou výši zákonodárného sboru tohoto staroslavného království.**

Hlavní toho **vina spadá** zajisté **na vládu,** která obmezuje zasedání tohoto sněmu tou měrou, *že není lze* v kratinké době našeho sněmování *ani nejpalčivější otázky běžné správy zemské vyřizovati,* a **kteráž** *také přímo i nepřímo* **vývoji plodné práce naší překáží.**

Vláda netoliko nepodává předloh na opatřování i nejpalčivějších důležitostí tohoto království, **ona také výsledky naší práce,** *a to mnohdy z velice malicherných příčin,* **maří.** Zpomínám toliko jednání o nový stavební řád, o zákonné upravení pokračovacích škol, o zreformování zákonodárných škol obecných atd.

Ve sporech v této příčině vznikajících dobyla vláda vždycky laciného vítězství hrozbou, že usnesení, jemuž odporovala, nepředloží k sankci.

Není lze tajiti, **že jest ústavnost naše toliko fíkovým listem ministerského absolutismu,** *za nějž padá odpovědnost na sněmy.*

Je-li vláda neomylnou a všemohoucí — *a neomylnými i všemohoucími chtějí naše vlády býti* — **nuže,** ať zastaví nákladné zvaní na sněmy a sama odpovídá za vše, co se u nás děje nebo neděje.

Sterilnost našeho sněmování jest zajisté také proto s největším politováním, *poněvadž připravuje sněm i u českého i u německého obyvatelstva o vážnost a populárnost* a poněvadž by zajisté zdárným řešením hospodářských a kulturních úkolů, při nichž se zájmy veškerého obyvatelstva tohoto království stýkají, na tomto slav. sněmě za spolupůsobení poslanců obou národností mnohé příkrosti mezi námi odklidily a poněvadž by tato společná plodná práce připravovala konečně *poctivé a trvalé vyrovnání obou národů naší vlasti.* Snad právě proto marně toužíme po *nápravě*

stávajících **přímo žalostných poměrů našeho sněmování!«**

Než i jindy byl sněm království českého *za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího* ve sněmu samém charakterisován a my sem zařaďujeme toliko dva doklady.

Z řeči dra Vašatého, proslovené ve sněmu dne 28. prosince 1894, vyjímáme:

Slavný *sněme* **království českého!**

Užívám tohoto **zákonného** *pojmenování*, poněvadž *vláda vídeňská ve srozumění s místodržitelem* tohoto království tentokráte **zase** *svolala sněm tohoto království* **pouze jako sněm český**, aby tu postavila jej na stejnou výši s vorarlberským, korutanským, krajinským, gorickým atd. (Hlučná, hlasitá nevole.)

Již opětovně v této věci podány byly dotazy a pronášeny na sněmu tomto stížnosti, že se tu vláda zúmyslně nedrží pojmenování zákonného.

Sloveť země tato **královstvím českým** *bezmála již celé tisíciletí* od dob, co na trůně českém ponejprv toto pojmenování bylo zavedeno, potrvavši až do dob našich nepřetržitě dále.

I po nešťastné události na Bílé Hoře *bezohledný vítěz* v ústavě nové, v obnoveném zřízení zemském opět a opět nazývá zemi tuto **českým královstvím**. Taktéž sankce pragmatická jmenuje Čechy **královstvím**. V patentu z 1. srpna 1804 císař František činí rozdíl mezi královstvími, knížectvími a provinciemi. Dekret dv. kanceláře ze 22. srpna 1836 ve velkém, středním i v malém titulu panovníka uvádí **království** *uherské* a **české** jako rovnorodé po císaři rakouském na prvním místě.

Tolikéž v nejv. vlastnoručním listu ze 14. listopadu 1868 ustanovil vladař titul svůj »císař rakouský, **král český** a apošt. král uherský«. Taktéž diplom z 20. října 1860 výslovně mezi královstvími a zeměmi rozeznává, právě tak i patent z 26. února 1861 čili t. zv. ústava únorová z dob Schmerlingovských, uváděje pod č. »III. für unsere Königreiche« na prvém místě »Böhmen« a jme-

nujíc pak ostatní země v pořádku tam naznačeném, ba konečně i ústava ze 21. prosince 1867 hned v § 1. uvádí nejprvé království české, dalmatské atd. a pak ostatní země, taktéž v § 6. na prvém místě království české. (Slyšte!)

Zemské zřízení ze dne 26. února 1861 pro toto království č. 20. ř. z. samo má nápis »Zřízení zemské a řád volební na sněm **král. českého**«. I pojmenování vrchního soudu českého z dob absolutních až do dob posledních v užívání byvší znělo vždy »C. k. vrchní soud v **král. českém**« a tolikéž *»c. k. místodržitelství v* **král. českém**«.

Neužívá-li se těchto názvů důsledně až do dneška, jest to pouhá **libovůle** dotyčných orgánů vládních a *nešetření zákona, jeho přímé urážení*, a to jedině na tajné, centralistické pokyny nepřátelských vlád a ústředních míst vídeňských. (Bouřlivý souhlas.)

Svolává-li vláda za *součinnosti J. Exc. p. místodržitele sněm tohoto království*, jest zajisté její *povinností* užívati pojmenování po celé skoro tisíciletí celou řadou uvedených a jiných zákonů ustáleného.

Ježto, jakož řečeno, opětovně na tuto *nezákonnosť* bylo zde žalováno, avšak přece i *vláda* nynější, Plenerovská, *za součinnosti nynějšího p. místodržitele zákonův uvedených si nevšímá*, jest zřejmo, *že toto rušení zákonů* **děje se zúmyslně** tak, jako mnohá *příkoří z nenávisti a jen zlomyslně*, **aby lid český jen dále ještě byl roztrpčován.** (Bouřlivý souhlas.)

Pak ale by lépe slušelo této vládě a **jejímu místodržiteli,** aby *bez všelikého pokrytectví přiznali pravdu, že se jim nejedná o smíření národa českého, nýbrž o jeho další jen urážení a roztrpčování, aby mohl nadále stavem výminečným a jinými persekucemi býti pokořován.* (To je pěkný pořádek! Hlasy nevole.)

Zde jedná se o pojmenování naší drahé vlasti, o pojmenování celé té země české s její slavnou minulostí a jest naší povinností netrpěti, aby vlády poškozovaly zájmy této země, majíce se o její rozkvět a o pokoj mezi národy starati. (Bouřlivý souhlas.)

Jest to však starání otcovské, když zúmyslně drahou tuto naši vlasť ani pravým jejím jménem, na její státní samostatnosť upomínajícím, nazývati se zdráhá?

Co by tu na př. řekl Jeho Jasnosť nejvyšší maršálek zemský p. Jiří kníže z Lobkovicz aneb J. Exc. p. *hr.* **František Thun** *z Hohensteinu*, náměstek J. Milosti královské v této zemi, *kdybychom my poslanci lidu českého* smýšlením demokraté nazývali je pouze pan Jiří Lobkovicz anebo **pan** *Frant. Thun?* (Slyšte! To byste křičeli!)

Zajisté by tu každý slušný občan musil uznati, že pánům těmto odpíráme jich zákonné tituly a hodnosti a nebylo by to od žádného zástupce lidu, byť i smýšlením demokratického, slušné, nebylo by to zákonné, nýbrž pro tyto *vysoce urozené pány* nanejvýš urážlivé, a zvláště vzdělanec každý musil by jednání takovéto odsouditi. (Souhlas.)

Co však má celý český národ, který ve své vlasti po celá desítiletí svých staletých práv, zachovávání zákonů, ba i jen pojmenování zákonného této staroslavné historické země takto se domáhati musí, mysliti o *vládě této říše, o jejím* **místodržiteli**, *z takového opětovného, zúmyslného, nezákonného, nešetrného a urážlivého jednání?* (Smutné to poměry!)

Ostatně pan **místodržitel sám**, *kdyby trochu jen měl, neřeknu diplomatického*, nýbrž alespoň *politického ducha*, musil by sám míti pocit, že jest proň zajisté jeho hodnosť výše vznešená jako zástupce českého krále, nežli kdyby by místodržitelem lecjakého kraje či bezejmenného departementu. Pan **místodržitel**, *který plakáty o svolání sněmu nezákonně vyvěšuje*, snižuje zároveň sám svou důstojnosť úřední, maje se cítiti jako zástupce českého krále. (To pěkná správa!)

Ti, kdož takto jednají, *vláda* i **místodržitel**, nejsou sloupy podpírající pevnosť této říše, tohoto království a rodu panovnického, *nýbrž urážejíce národ český, stávají se této říše, tohoto království i rodu panovnického* **škůdci**. (Bouřlivý souhlas.) A výrok tento opakuji, chovaje přesvědčení, že všichni věrní přátelé této říše a rodu panovni-

ckého měli by za nynějších velice pohnutých a nejistých dob radovati se z toho, že český národ hlásí se ku svému království s nynějším rodem panujícím. Ti však, kdož se i těmto snahám loyálním staví všude na odpor, již od samého pojmenování této země, měli by v zájmech této říše, její lidu a rodu panovnického místa svá opustiti, jsouce v nich v celku místo na prospěch k nedohledné spíše škodě. (Bouřlivý souhlas.)

Druhý doklad vážíme z řeči dra **Černohorského** pronesené ve sněmu českém dne 8. února 1895 v příčině nedílnosti království českého.

Pravilť do slova:

»Již bylo řečeno, že nám při příležitosti této hlavně musí jíti o to, aby **zachována byla práva tohoto sněmu** a také i já největší váhu na to kladu, že sněm náš již z toho důvodu neměl by vládě předlohu tuto schváliti, **aby dal tím důrazným způsobem vládě na jevo, že nedá si zahrávati se svými právy** (Tak jest! Výborně!), **že práv svých jest bedliv, že kdykoliv by práva jeho byla porušena,** *nehledě k tomu, v jakých rozpacích by se vláda tím ocitla,* **bude práv svých hájiti.** (Výborně! Tak jest!)

Avšak bohužel asi se nemýlím, myslím-li, že nepostavíte se na to stanovisko, — vy na pravo i na levo — a sice proč? Nejenom proto, že si přejete, aby tato osnova stala se skutkem, ale i proto, že jste dokumentovali několikráte i v letošním zasedání, **že vám velmi málo záleží na právech tohoto sněmu.** (Tak jest!)

My v této věci ovšem můžeme konati jenom svou povinnost, **bojujeme-li** — seč síly naše jsou — **proti porušování práv tohoto sněmu, proti porušování práv tohoto království.** *A ponecháváme vám úplně na vůli, abyste pokračovali v tomto systému,* **upírajíce práva tohoto staroslavného království v tomto systému bezpráví.**

Ale tento systém bezpráví proti národu citlivému, systém urážek národa hrdého a uvědomělého, systém persekuce a násilí proti lidu českému, musí vésti — *a také myslím,* **povede — veškerý národ český k jedinému a společnému přesvědčení, že marna jest snaha naše,**

abychom po dobrém dosáhli pr
o ně oloupili a olupují.« (Výbor
a pohnutí.)

* *

Přes všechnu ztrnulost
zákonodárný sbor lišil se
úřadování J. Exc. hr. Fr. Th
jen a sice nápadně od sn

Od zahájení éry ú
česká někdy tak často sv
vých scén, jako právě
jako c. k. mistodržícího

O některých, v n
správce království
již jsme se zmínili
sněmování v letech
líčení dvou bouřl
předloha a tím p
zástupce vlády,
kovicz byli hl

První scén
vyšší maršál
že na denn
v příčině

O př

Lobkowicz žádosti té nevyhověl. Po ukončení rokování ujal se pak slova, řka:

»Příští schůze bude ve středu dne 17. t. m. o půl 11. hodině dopoledne. Na denní pořádek kladu druhé čtení zprávy komise pro okresní a obecní záležitosti, týkající se vládní předlohy — —«

(Bouřlivé: Oho! Oho! Veliký hluk mezi mladočeskými poslanci. Četné hlasy: *»Vždyť není ještě vyřízen rozpočet!* **Toť násilí!«** — Někteří poslanci tlukou za neutuchajícího hluku do lavic volajíce: *»Toť násilí!* **Hrubé násilí!«**)

Nejvyšší zemský **maršálek** (povýšeným hlasem): »Prosím, aby dbáno bylo pořádku!«

(Nový hluk. Poslanec dr. *Vašatý*: *»***Vy** *zde děláte nepořádek*, zde a *v celé zemi!«* Bouřlivý souhlas mezi Mladočechy: Tak jest! Nedopustíme, aby se vládní předloha dostala na denní pořádek!« Jiné hlasy: *»Nebude dříve pokoje, dokud předloha nebude odvolána!«* — **»Utiskujete národ!«** — Bouře každým okamžikem se vzmáhá a četní poslanci tlukou opět pěstěmi na lavice. Také dupání rozléhá se sněmovnou.)

Nejvyšší zemský **maršálek** úsilovně zvoní a marně se namáhá zjednati klid, načež opět povýšeným hlasem oznamuje denní pořádek příští schůze, avšak jeho slova úplně zanikají v bouři, jaká ustavičně rozléhá se sněmovnou. Jenom jednotlivé výkřiky, z mladočeských lavic se ozývající, lze ještě rozeznati. Zejména slyšeti lze hlasy: **»Toť násilí! Tomu nepřipustíme!«**

Nejvyšší maršálek vzdor této bouři přečetl česky denní pořádek, načež hluk se poněkud utišil. Když ale počal nejv. maršálek čísti denní pořádek příští schůze po německu, nastala bouře znovu. Poslanci dr. Vašatý, dr. Grégr, dr. Šil, dr. Koldínský, Krumbholz, Perner a jiní stále volají: *»Toť libovůle! Tak to býti nesmí! Však uvidíte, co tím způsobíte!«*

Poznenáhlu se bouře utišuje a nejv. zemský *maršálek* patrně rozechvěn oznamuje, že ke slovu se přihlásil posl. dr. **Herold**, jenž pravil:

»Dle jasného ustanovení § 47. jednacího řádu musí býti po odbyté generální debatě o nějakém předmětu ihned zahájena debata speciální. Dle § 50. může odročení nějakého jednání *navrženo a odhlasováno* býti. (Posl. dr. *Vašatý*: »**U nás zákon neplatí!**«) Z tohoto ustanovení soudím, že jednání o nějakém předmětu, jakmile jednou počalo, *může být jen usnesením sněmu odročeno* za tím účelem, aby se mohlo jednati o předmětu jiném. (Výborně! Tak jest!) Řečník uvádí příklady, kdy nejv. maršálek sám toto vše uznával a jen s přivolením sněmu jednání započaté přerušoval. *Dnešní určení denního pořádku jest v odporu s jednacím řádem, v odporu se zákonem.* (Hlasy: »*Dopouštějí se* **násilí!**«) Bohužel neposkytuje nám jednací řád žádných prostředků, abychom *nezákonný tento denní pořádek* mohli zmařiti a domoci se nového usnesení sněmovního. Se zřetelem k tomu, že jde tu o záležitost, která budí v celém království českém veliké znepokojení a rozčilení — — (řečník se přerušuje a v rozechvění pokračuje:) — — nedivte se tomu, pánové, že my samotni jsme tak rozčileni; nejde nám o pouhou formu, *jestiť to ona veliká, nevyličitelná* **roztrpčenosť, jež zmocnila se celého národa** (Hlučný souhlas. Výborně! Tak jest! Dlouho trvající potlesk.) a zmocnila se nás všech, poněvadž má býti uvedena na denní pořádek *jedna z oněch předloh, které si národ nepřeje, kterou cítí se býti ohroženým* (Bouřlivý souhlas), předloha, kterou by nejv. maršálek jistě nedal na denní pořádek, **kdyby nejednalo se tu o justament vládní.** (Potlesk.) Se zřetelem k tomu, co tuto jsem uvedl, žádám pana nejv. maršálka jakožto ochránce a strážce důstojnosti tohoto slavného sněmu, aby vzal s denního pořádku předlohu, jež nemá jiného účelu, než aby tento sněm učinila jevištěm takových bouří, jaké jsme právě teď tady zažili. (Potlesk.) Nebude-li tato naše žádost vyslyšena, nezbyde nám nic jiného, než podati proti tomu *protest* a nebude to protest jenom naší strany, *nýbrž* **protest celého národa.** (Bouřlivý souhlas a potlesk.)

Nejv. zemský **maršálek**: »Pan poslanec dr. Herold mne požádal, abych změnil denní pořádek příští schůze.

Nebránil jsem mu, aby mohl přednésti důvody této své žádosti a dovolí mi slavná sněmovna, abych také uvedl důvody svého jednání. Nejv. maršálek poukazuje k ustanovení jednacího řádu, dle něhož nejv. maršálkovi přísluší stanoviti denní pořádek. Dále praví řečník, že před započetím dnešní schůze dva poslanci se k němu dostavili a odvolávajíce se na usnesení svého klubu, žádali jej, aby vládní předloha ohraničovací nebyla dávána více na denní pořádek, neboť jejich strana pevně jest odhodlána, užíti všech prostředků, aby o předlohách těch usnesení státi se nemohlo. (Hlasy: »Ano! Ano! Loyálně jsme to řekli napřed.) Ano stalo se to loyálním způsobem a také já jsem se loyálně zachoval. *Zkoumal jsem smýšlení také jiných stran* v této slavné sněmovně a shledal jsem, že většina jest pro to, aby se předloha projednala.« (Hlasy: *Aha! jiné strany!«* — Veliký hluk.)

Nejv. **maršálek** (zvoní a pokračuje v rozechvění): »Snad mi bude dovoleno, abych zde promluvil. Toho žádá důstojnost této sněmovny. (Hlasy: »*Hajte jen vy důstojnost sněmovny!* **Pášete násilí!**«)

Když se bouře utišila, pokračoval nejv. **maršálek**: »Většina tohoto sněmu žádá, aby tedy předloha byla projednána a aby stranám poskytnuta byla příležitost vyznačiti své stanovisko veřejně před celou sněmovnou. Jest tudíž na mně, abych této příležitosti jim poskytl, aby sněm vyhověti mohl svému úkolu. (Hlasy: »*To není jeho úkolem!*« Nový hluk a dupot.) Užívám svého práva a kladu vládní předlohu na denní pořádek příští schůze. (Poslední slova pronesl maršálek povýšeným hlasem, avšak ihned byl přerušen voláním: »A my také užijeme svého práva! **Násilí za násilí!** *Nepřipustíme žádného jednání!*« Bouřlivý souhlas.)

Nejv. **maršálek** (hlasem chraptivým, přes to však přehlušujícím všechny poznámky): »A jednám tak, poněvadž jsem přesvědčen, že tím způsobem hájím důstojnosť slavného sněmu. (Bravo! mezi velkostatkáři. Posl. Plener tleská. Bouřlivý odpor a hluk mezi Mladočechy.)

Četní poslanci kromě Mladočechů opouštějí sněmovnu.

Nejv. maršálek dokončiv svoji řeč, *přistoupil k* **místodržiteli**, *s nímž po nějakou dobu rozmlouval.*

Zatím však bouře a rozčilení mezi mladočeskými poslanci nepřestávaly. Stále ozývaly se hlasy: »*Toť násilí, které nestrpíme*! **Oko za oko! Násilí za násilí!**« — Konečně opustili také Mladočeši sněmovní síň. Schůze skončena o půl 5. hodině.«

Dne 17. května zavládl **před sněmovnou** neobyčejný ruch. **Celé řady policistů obsadily přístup ku sněmovně se všech stran. Všecky ulice k sněmovně vedoucí byly policisty střeženy a již na Radeckého náměstí utvořili strážníci kordon, který odháněl všecky příchozí, kteří se chtěli k sněmovně bráti.**

V sněmovně již o půl 11. hod. dopol. byly galerie a lože přeplněny obecenstvem. Poslanci tvořili skupiny a živě rokovali. Zvláště mezi Němci jevil se neklid a rozčilení.

Nejvyšší maršálek kníže Lobkowicz zahájil schůzi pět minut před 11. hodinou za slabého účastenství poslanců českých. Mladočeši konali před schůzí poradu a na počátku její byli přítomni jen dr. Engel a dr. Podlipný. Ze Staročechů nebyl dosud přítomen ani jediný. **Místodržitel** *bavil se živě s drem Plenerem, drem Schmeykalem* a princem *Schwarzenbergem.*

Když maršálek schůzi zahájil, nebyl sněm schopen uzavírati a ač zvoněno bylo se všech stran, **nedostavil se žádný poslanec staročeský, ani mladočeský do sálu**, v němž zůstal z nich jen posl. dr. Engel.

Ve 12 hodin dal nejv. maršálek čísti odvetu hraběte Vojtěcha Schönborna na protest dra Podlipného, načež ohlásil, že poslanec dr. **Herold** podal *protest*, jejž byl ohlásil proti dennímu pořádku schůze.

Protest tento zněl:

»Slavný sněme! Ve schůzi dne 15. května ráčila Jeho Jasnost stanoviti denní pořádek pro dnešní schůzi, do něhož vloženo jest na prvním místě jednání o zprávě komise pro záležitosti obecní a okresní ve příčině zřízení krajského soudu v Trutnově číslo sněm. 139. Tím jeví se

porušení jednacího řádu, jehož § 46. ustanovuje, že, ač vládní předlohy mají přednosť před jinými, nemají býti položeny na denní pořádek, aby přerušeno bylo pro ně rokování o jiných předlohách již započaté. Nepochybujeme o tom, že dle § 15. z. ř. má nejvyšší maršálek zemský právo stanoviti denní pořádek, ale soudíme, že nemůže jednati tak, aby jednání o jiných důležitých předlohách bylo přerušováno. Proto podepsaní protestují proti takovému znásilňování a odmítají zodpovědnost za možné následky toho.«

Posl. hrabě Buquoy oznamuje, že podá *odvetu* na tento protest, což nejvyšší maršálek béře na vědomí.

Zatím zůstal na lavicích mladočeských jediný poslanec dr. **Engel**; ze staročeských poslanců zůstali jen poslanci **Zeithammer**, hrabě **Harrach**, prof. **Městecký** a **Pleva**. Velkostatkáři v četném počtu byli na svých místech.

Poslanec dr. **Engel**: »Článek 22. jednacího řádu ustanovuje, že dříve, než se přejde k dennímu pořádku, musí býti zjištěn počet hlasů, že přítomno je tolik členů, kolik potřebí, aby platně usnášeti se mohlo. Řečník přeje si, aby maršálek vyložil, co pod tím slovem »zjistit« jednací řád rozumí; zajisté to jest něco více, než osobní názor nejvyššího maršálka. Jinak by užito bylo v § 22. slova »prohlásil« místo uvedeného »zjistil«.

Nejvyšší **maršálek**: »Na otázku mi takto položenou mohu odpověděti takto: Konstatování, zdali jest počet poslanců dostatečný přítomen, náleží mezi úkoly maršálkovy a já v tomto počítání uznávám povinnost svou a vykonávám toto počítání co nejsvědomitěji. Jelikož z řeči pana řečníka jde na jevo, že předem pochybuje o tom, že by potřebné počítání provedeno bylo přesně, mohu mu tímto sděliti, že požádám pány poslance, aby ráčili zaujati svá místa a ačkoliv k tomu nejsem povinen, udám též, jaký počet poslanců je přítomen.«

Po této odpovědi **i dr. Engel odešel** a **lavice mladočeské zůstaly úplně prázdné**. Také posl. **Tieftrunk** mezi tím byl se vzdálil.

Nejvyšší **maršálek** současně s tajemníkem zemským radou Höhmem vykonává spočítání sněmovny, načež oznamuje: »Dle přesného mého počítání, které shoduje se úplně s počítáním pana tajemníka sněmovního, který udává, že podle jeho zdání je poslanců spíše ještě více v domě přítomno, oznamuji, že přítomno jest 137 poslanců.«

V tom okamžiku otvírají se dvéře sněmovní zasedací síně a *plným proudem vcházejí Mladočeši i Staročeši.*

Nejvyšší **maršálek**: »Přikročíme k dennímu pořádku, jehož prvním předmětem jest druhé čtení vládní předlohy o zřízení krajského soudu v Trutnově. (Odpor mezi Mladočechy.) Dříve však vyžádal si slovo pan poslanec dr. Kučera; dávám jemu slovo.«

Poslanec dr. **Kučera**: »Slavný sněme! Vaši Jasnosti, nejvyšší maršálku království českého! Ve jménu politických přátel svých, ale nejen ve jménu politických přátel, nýbrž *i jménem všeho lidu českého v tomto království* (Tak jest! Bouřlivý souhlas mezi Mladočechy a potlesk na galerii) vznáším následující žádost: Lid český má to přesvědčení a vědomí, že to, co dnes má býti zahájeno jako první předmět denního pořádku, **že jest to akce na rozdělení této naší vlasti.** (Tak jest! Hlučná pochvala mezi Mladočechy.) A za druhé, že jest to první akce *k naprostému odstrčení našeho jazyka do německého podruží.* (Výborně!) Český lid následkem toho jest hluboce roztrpčen, a prosím, abyste roztrpčení toto nepodceňovali! (Tak jest! Ohromná bouře souhlasu.) Toto roztrpčení rostlo a roste ještě tím více, když se ukáže, že toto ohraničovací trhání má míti přednost před nejdůležitějším předmětem rokování každého parlamentu, a tedy i sněmu království českého, v nejprvnější řadě vyřízení rozpočtu zemského. (Hlasy: Ano, toť *nezákonné!* **Šlapete zákon nohama!** My ho chráníme! — Odpor mezi Němci.) A to, pánové, to vše máme dáti stranou, nesmíme si k vůli této akci trhací zaříditi ani zemské hospodářství, vyhověti tisícům a tisícům stesků po všelikých potřebách našeho lidu a nota bene lidu bez ohledu na národnost. (Výborně! Tak jest! Opětný potlesk.) Pánové, tím, že toto opatření,

toto hlavní opatření, totiž vyřízení rozpočtu, má býti odloženo k vůli tak nebezpečné akci, kterou jsem již naznačil.«

Na straně mladočeské ohlušující souhlas: Tak jest! Výborně! Potlesk. Se strany německé: Oho! Oho! Hlasy proti Němcům: *Vy mlčte!* **Nedáme si trhat svoji vlast!** *Chcete udělati z Čech nějaké* »**Neupreussen**«! *Jděte do Berlína!* — Hlučný odpor mezi Němci. Veliký hluk v celé sněmovně.

Nejvyšší **maršálek** zvoní a volá: »Žádám, aby řečník nebyl vyrušován!«

Posl. dr. **Kučera** (pokračuje): »Pánové! »Oho!« jest prý sice zvykem parlamentárním, ale dle mých právnických vědomostí není nikdy žádným protidůkazem. (Výborně! na straně mladočeské.) Tím jste pravdivost mých slov nevyvrátili. (Bouřlivý a demonstrativní souhlas.) Vzhledem k těmto věcem, které jsem vyložil, vznáším k Jeho Jasnosti ve jménu *českého lidu* a opakuji to ještě jednou, *ve jménu všeho lidu českého* (Bouřlivý, ohlušující souhlas se strany mladočeské) *důtklivou žádost*, aby ráčil s denního pořádku odstraniti předmět, který jest na denním pořádku a raději se vrátiti k vyřízení našeho rozpočtu.« (Bouřlivé: Výborně a potlesk na straně mladočeské.)

Ohromný lomoz. Hlasy: »Ano, rozpočet, rozpočet! Ten chceme! Jednání jiné nepřipustíme! **Nedáme si roztrhati vlast!** Zkuste to jen!«

Nejvyšší *maršálek:* »Na žádost, která mi právě byla přednesena, dovoluji si odpověděti několika málo slovy. Já považuji sněm království Českého za onen orgán, který zastupuje celé království a většinu tohoto sněmu, pokud většinou jest, za oprávněný výraz veřejného mínění . . .

Bouřlivé »Oho!« a lomoz na straně mladočeské.

Hlasy: *»Falšované veřejné mínění!* **To není zákonná většina!** Vy (k velkostatkářům) nemáte právo zde seděti! *Vy sem ani nepatříte!«*

Dr. *Vašatý: »Falešný volební řád!«*

Hlasy: »**Fikce! Podvod! Nezastupujete lid, nýbrž zadlužená pole! Máte tu většinu násilím!**«

Dr. Edv. *Grégr*: »**Zfalšovaný sněm!**«

Bouře, lomoz, dupání.

Nejvyšší *maršálek:* »Jako předseda slavného sněmu (Bouřlivý odpor. Hlasy: (»*Falešný volební řád!*«) myslím, že jednám tak, jak dle svého přesvědčení mám jednati s většinou slavného sněmu, i nelze mi vyhověti žádosti p. dra. Kučery.« (Bouřlivý, dlouhotrvající odpor a lomoz v levo.)

Maršálek vyzývá poslance Funkeho, aby zaujal místo jako zpravodaj.

(Bouřlivý odpor a sykot, volání: »Oho! Oho! Rozpočet! Rozpočet!«)

Posl. dr. *Herold:* »Prosím, Jasnosti, za slovo k dennímu pořádku.«

Nejvyšší zemský *maršálek*: »Hoher Landtag!«

Bouřlivý stále trvající odpor, sykot a lomoz! Dupání! Hlasy: »Rozpočet! Rozpočet! Chceme jednati o rozpočtu!«

Nejv. *maršálek* pobízí stenografy, aby zaujali místa těsně před zpravodajem, aby vzdor velikému hluku mohli slyšeti jeho slova; dr. Funke vystoupil mezi tím se zprávou v ruce na tribunu.

Když německý posl. *Funke* vystoupil ostentativně na na místo zpravodajské a postavil se tu vyzývavě a posupně se usmívaje, strhla se nová bouře nevole a odporu, když pak zvolal hlasitě: »Slavný sněme! Ve schůzi slavného sněmu dne 21. dubna . . .»zahřměly proti němu hrozivé hlasy poslanců českých: »*Mlčte!* **To je násilí!** *Nesmíte mluvit, my vám mluvit nedovolíme!*«

Veškeří poslanci mladočeští hlomozí, dupají a tlukou pěstěmi do pultů, posl. *Rataj* hrozí Funkemu pozdviženou pravicí, posl. dr. *Vašatý* ochraptěv stálým pokřikem, buší svazkem listin o svůj stůl a celá skupina poslanců, vedených drem. *Dykem*, drem. Hynkem *Langem* a drem. *Podlipným* žene se k stolu nejvyššího maršálka, hrozíc mu i volajíc: »*Hanba!* **To je násilí!** *Dolů s Funkem!*«

Nejvyšší *maršálek* volá: »Žádám za klid!« Leč hřímavé hlasy jej umlčují, odpovídajíce: »Pryč s punktačními předlohami! Dejte na denní pořádek rozpočet!«

Nejvyšší *maršálek* pozdviženým hlasem křičí do vřavy: »*To je násilné jednání!*...« Mladočeši mu odpovídají: **»Stojíme tu z vůle národa a neustoupíme! Vás stihne pomsta národa!«**

Rozčilení stále vzrůstalo i dostoupilo vrcholu, když posl. dr. *Brzorád* a *Dyk* chopili se stolu sněmovní kanceláře haldu spisů, trhali je na kusy a hodivše jich spoustu proti posl. dru Funkemu, shodili zbytek listin se stolu.

Nesčetné hlasy zabouřily: »*Dolů s Funkem! Strhněte jej dolů a vyrvete mu punktační spisy z rukou!*« Posl. dr. Hynek *Lang* pak vskutku skočil k tribuně, na niž dr. Funke stál, i chopiv jej za ruku, chtěl jej patrně dolů strhnouti. Funke bránil se oběma rukama a na jeho volání přihrnulo se k němu *asi dvacet poslanců německých*, kteří jej obklopili a přichystali se ku jeho obraně, tak že se zdálo, že každý okamžik dojde ku pěstnímu zápasu.

Mezi tím **dostal se náhodou místodržitel hrabě Thun do hustého shluku Mladočechů, kteří jsouce kol něho těsně sraženi, zasypali jej slovy pramálo lichotivými.**

Posl. dr. *Podlipný* volal na nejvyššího maršálka, aby okamžitě opustil svoje místo; jeden z mladočeských poslanců chopil se stolu stenografů kalamář a chtěl jej hoditi na dra Funkeho, jiní sházeli volební urny se stolu, posl. dr. *Dyk* pak urval s něho dřevěné zábradlí a mrštil jím prudce o zem, až se rozbilo.

Na to všichni poslanci, stojící před nejvyšším maršálkem, zvedají opět hrozivě zaťaté pěstě, proti němu křičí a dupají, poslanec *Niklfeld* pak dotvrzuje hlomozný ryk nejpádněji, vytrhnuv stolní zásuvku a buše jí ze všech sil do stolu ranami hromovými.

Někteří velkostatkáři volají na Mladočechy: »Šetřte zákona!« Proti nim však bouří pokřik: »*Pryč s vámi!* **Vy tu nemáte práva seděti! Vy sami šlapete zákon a pomáháte rváti naši vlasť německým násilníkům a trhanům!«** Posl. *Perner* vystoupiv v popředí, volá: »*Vaše jednání*

si lid český zapamatuje, princi Karle Schwarzenberku!« Princ *Schwarzerberg* pak rozčilen odtušil: »Proč pak jednání mé?«

Vřava stále vzrůstá a ač na okamžik utuchá, obnovuje se s dvojnásobnou silou znovu, jakmile chce nejvyšší maršálek nebo dr. Funke mluviti. Sněmovnou vždy zaburácí křik: »Mlčte! Ani slova více! **Však vy naši vlasť neroztrháte**, ručíme vám za to! Mluviti vám víc nedovolíme ani slova, děj se cokoli!«

Dr. Funke volá ku stenografům, aby si usedli před jeho tribunu a chce svou řeč k nim pronésti, leč déšť papírových kulí sype se na stenografy a zástup mladočeských poslanců zahání tyto s jich míst a ze sněmovny.

Nejvyšší *maršálek* bled a rozechvěn stojí u svého stolku, nevěda si rady, **místodržitel pak sedl k stolku vládnímu i sklopil hlavu, opřev ji o obě ruce**; pak *náhle chopil se péra a jal se psáti depeši, která má býti bezpochyby odeslána hraběti Taaffeovi.*

Vřava obrací se **proti místodržiteli,** *z ní zaznívají proti němu výhrůžné hlasy*, divá bouře víří celou sněmovnou, až konečně *nejvyšší maršálek* **s místodržitelem kvapí ze sálu** a *místodržitel pak, doručiv depeši okr. komisaři Vidimskému, odchází s ním ze sněmovny.*

Schůze byla přerušena a všade zavládlo napjaté očekávání, co se bude díti dále.

Několik poslanců mladočeských dostavilo se do žurnalistické lože a sdělili svým přátelům, že bouři budou stupňovati, že dra Funkea vypudí z tribuny a roztrhají mu návrh punktační . . .

Dole ve sněmovně se mladočeští poslanci dílem seskupili v tlupy živě rokující, dílem vyšli ze sněmovny. Když pak vrátili se po chvíli zpět, rozdali mezi své soudruhy množství kastanět, rolniček, píšťal a jiných nástrojů, jimiž hodlali lomozný odpor proti pokračování ve schůzi zvýšiti.

Nejvyšší *maršálek* objevil se ve sněmovně teprvé až po čtvrthodinné přestávce a za nesmírného napjetí otevřel jednací řád sněmovní i zvolal povýšeným hlasem:

»Na základě odstavce 15. jednacího řádu *prohlašuji schůzi pro trvalý nepořádek a násilnosti za skončenou!«* V celé sněmovně nastal zmatek i nejistota po tomto rozhodnutí, neboť nejvyšší maršálek *neoznámil, ani kdy se příští schůze bude konati, ani jaký bude její denní pořádek,* a proto se nikdo nehnul z místa, čekaje, co se dále bude díti.

Němci, jsouce v nejistotě, vyslali k nejvyššímu maršálkovi poslance dra Plenera s dotazem, aby se informoval; když týž jej pak odpovědí upokojil, vrátil se Plener mezi německé poslance a sdělil jim onu odpověď.

Poslanci mladočeští jali se volati: »*Nikdo z nás neodcházej!* Všichni zůstaňte na svých místech! *Chtějí nás oklamat, dostati nás ze sněmovny* a pak zde udělat schůzi pokoutní!« Posl. dr. Julius Grégr mínil, že musí nejvyšší maršálek rozeslati k příští schůzi pozvání a tištěný denní pořádek, leč posl. dr. Brzorád křičí: »Nespoléhejte se na to, **zde žádné právo neplatí!**« a posl. dr. Hynek Lang houkl na Mladočechy: »Nehneme se odtud, dokud nezmizí všichni Němci!«

Vyzvání to přijato s hlučnou pochvalou a posl. Václavu Jandovi uděleno slovo. Napomínal své druhy, aby z Prahy neodjížděli, nýbrž aby se dostavili večer do sněmovny a hlídali ji, aby nemohla v ní býti konána náhlá schůze večerní. Konečně přijat návrh dra Julia Grégra, aby poslanci zůstali ve sněmovně do 3 hodin odpoledne, večer pak aby se sešli ke klubovní schůzi po 6. hodině.

Mladočeši rozešli se pomalu ze sálu teprvé, když dr. Jul. Grégr z místa povstal a vzkřikl: »Pánové, kdyby maršálek přes to vše, co se stalo, odvážil se schůzi bez naší přítomnosti pořádat, byl by to **podvod a násilí!**«

V témž okamžiku pozvedlo se všechno obecenstvo na galerii, jež byla do posledního místečka přeplněna, provolalo slávu statečným poslancům a zabouřilo pak: »Ať zhyne česká šlechta! *Ať zhyne Pleva, Harrach a Zeithammer! Pereat Městecký!«* Na to zaznělo opětné volání: »Sláva našim poslancům!« Veškeří diváci na galerii jali se mávati klobouky a odešli dříve, než se tam dostavil pořadatel posl. Lippert, aby galerii vyklidil.

Bouřlivé výjevy opakovaly se i na ulicích, kde stály kordony policejních strážníků. Mladočeským poslancům volána »Sláva!«, poslanci dru Plenerovi, Schmeykalovi a četným velkostatkářům pak provolána »Hanba a Pereat!«

Potud referáty o bouřích.

Také na otázku: »**Kdo** *vše to a najisto také ještě tak mnohé jiné* **zavinil**, *co za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího — ve sněmu království českém i* **jinde následovalo**, nechceme, ačkoli to leží na bíledni, odpověděti sami, nýbrž citujeme z úvahy »České Politiky« následující:

»Způsob, jakým zmařen pokus o zahájení generální debaty o předloze trutnovské, *kde kterým Čechem z hloubi duše nenáviděné*, vymyká se zajisté všem pravidlům obstrukčního umění, pokud jej parlamentární jednací řád dovoluje a jak jej menšiny v parlamentech, chopivše se toho krajního prostředku obrany, až dosud prováděly. Neslo-li se však dnešní jednání mladočeských poslanců daleko za meze jednacího řádu a parlamentární zvyklosti, *jest jednání to při nejmenším aspoň pochopitelno, ba* **omluvitelno** *nejen náladou voličstva, úzkostí o jednotu vlasti až* **k rozlícenosti** *stupňovanou, nýbrž i* **způsobem**, *jakým bylo jednáno vůči zjevnému odporu národa českého proti ohraničovacím předlohám* od toho okamžiku, co položeny byly na předsednický stůl sněmovny.

Oposice proti punktacím už tím byla nad míru podrážděna, že se ohraničovací předlohy dostaly na letošní sněm *proti zřejmě a výslovně projevenému odmítavému stanovisku* **všech českých stran**, *ani konservativní velkostatkáře nevyjímaje*. Ale na nejvyšší stupeň vyhnáno rozčilení to, *když nejv. maršálek, ustupuje patrně* **mocným a známým vlivům**, *dal předloze o trutnovském kraji přednost před opatřením zemského hospodářství* a vsunul ji do prostřed debaty o rozpočtu zemském.

Jaký div, když vyčerpány všechny parlamentární prostředky a všechna obrana jednacím řádem dovolená, že postavil se *odpor oposice* mimo jednací řád a parlamentarismus a živelním vzepjetím po zlém *zmařil, čemu po*

dobrém zabrániti nemohl. Vždyť zkoušeny dříve všechny možné podniky parlamentární, od vyslání deputace k nejvyššímu maršálkovi až k protestu a abstinenci, *kteréž se korporativně súčastnil i klub staročeský na znamení souhlasu s krajním odporem proti rozhraničovacím předlohám.* Při abstinenci odešel také *náměstek nejvyššího maršálka* dr. Šolc ze sněmovny.

Souhlasu toho nelze odepříti žádnému kroku, směřujícímu ku zmaření sněmovního dobrozdání, jež vláda potřebuje, ať je jakékoli, jen aby se hovělo chorobnému přání německo-liberárnímu. **Na vládu také spadá všechna zodpovědnost za předešlou a dnešní bouři** a jest možno, že by nebyla stála na projednání své předlohy, kdyby byla tušila její konec.

Také **šlechta** *měla si dobře předložiti všechny možnosti* dříve, než umožnila věcné projednání předlohy o okresní a obecní komisi svým jednáním, kterým valně seslabila své prohlášení, že přes vůli národa vyrovnání se prováděti nesmí . . . .

Tak **zvěděli velkostatkáři**, co leželo pravdy v prohlášení, vydaném loňského roku, že *punktace přes odpor českého národa nelze prováděti.* **Zvěděli též nepřátelé naši i vláda, že nelze přes vůli národa přecházeti k dennímu pořádku** a *klásti naň předlohy*, **které národ ten považuje za zkázu své vlasti.** A jsou-li poměry dnes na českém sněmu tak bědné a truchlivé, tu dobrou stránku aspoň mají, že *způsobem zdrcujícím dokázáno*, **jakých úžasných opaků** *docíleno* **míněným projednáváním** *vídeňských úmluv, zahájených pod heslem* **smíření národů.«**

Doporučujeme článeček ten **obzvláštní pozornosti čtenářovy** již proto, že vyšel z péra publicisty, který původcům bouří sněmovních *naprosto nestranil* a pojímal stav věcí zcela objektivně.

Z článečku toho jest také zřejmo, **kdo byl** *netoliko těchto bouří, ale i tak mnohého, co z bouří těch vykličilo*, **mravním původcem** a na něhož padá skoro veškerá odpovědnost i za mnohý následek.

Že podobné bouře sněmovní mívají v každém ústavním státě také svou ozvěnu v nejširších vrstvách obyvatelstva, netřeba snad ani podotýkati. A tak stalo se i tentokráte. Kdežto však všady jinde, kde jest lid vášnivější nežli holubičí národ československý, mívají takové bouře sněmovní za následek i více méně zjevné vzpoury za vůdcovství tribunů lidu, nedošlo v Praze nežli k instinktivním pouličním demonstracím.

První taková demonstrace udála se dne 15. května po vypálení obvyklého svatojanskéko ohňostroje a líčíme ji taktéž dle »Č. Politiky«:

»Sotva že byl svatojanský ohňostroj skončen, skupilo se asi sto výrostků a chtělo vraziti na řetězový most Františkův, jenž po dobu trvání ohňostroje byl obecenstvu uzavřen. Strážníci výrostky však zatlačili. Současně druhý dav mladíků, počtem asi sto padesáti, ubíral se za zpěvu dělnických písní na Betlémské náměstí a zde před Husovým domem provolával: »Sláva nesmrtelnému mistru Janu Husovi!« Odtud pak se zástup rozešel.

Třetí zástup výrostků ubíral se od Karlova mostu k Františkovu nábřeží, kde však na nároží Poštovské ul. postavili se jim v cestu strážníci a zabránili jim další hromadný postup. Dělník Josef Kolář zvolal na soudruhy své »Hurá!« a vybízel je, aby jen šli ku předu; byl proto zatčen, a když soudruzi jeho, volajíce »Nedejme ho, bratři!« na stráž se vrhli, aby Koláře osvobodili, tasili strážníci šavle a po delší půtce výtržníky přiměli k ústupu.

Co se toto dálo, shlukl se na Františkově nábřeží blíže Národního divadla valný zástup mladíků, počtem několika set, jenž ubíral se Ferdinandovou třídou a prozpěvoval národní písně »Hej Slované«, »Kde domov můj« a »Spi, Havlíčku«. U policejního ředitelství postavilo se davu tomuto v cestu asi *padesát strážníků*, kteří však marně napomínali zpívající zástup k ztišení a k rozchodu. Proud, jenž hrnul se celou šířkou ulice, byl příliš mocný, než aby strážníci byli s to zastaviti jej. Teprvé u Perlové ulice podařilo se strážníkům rozehnati dav, jenž rozdělil

se pak na tři proudy; jeden z těchto šel Perlovou ulicí, druhý Ovocnou ulicí a třetí Jungmannovou třídou.

Tento poslední oddíl zastavil se u Jungmannova pomníku a začal zpívati národní českou hymnu, ale stráž ihned jej zahnala. Mladíci šli pak Palackého ulicí do Vodičkovy ulice, kdež však byli stráží rozehnáni úplně.

Hlavní oddíl ubíral se mezitím Ovocnou tř. a Příkopy, kdež před německým kasinem jal se hvízdati a volati »Pereat!« V tom však přichvátali strážníci směrem od Prašné věže a v tuhé šarvátce, jež nastala, zatčeni byli 17letý učeň Ferd. Němeček, 25letý nádenník Gustav Srp a 15letý obuvnický učeň Frant. Trojánek, kteříž ihned odvedeni na policejní komisařství dolejšího Nového města. Strážníci po tuhém odporu konečně zvítězili a silný zástup výtržníků rozehnali. Záhy na to však shluklo se opět asi sto výrostků, kteříž hnali se Hybernskou ulicí za zpěvu národních písní do Žižkova. Zde však v Husově třídě zastoupila jim cestu sesílená stráž bezpečnostní a v malé chvíli je rozehnala. Tím učiněn výtržnostem konec. Veškerá policejní stráž byla v kasárnách i na komisařstvích až do 11. hodiny v noci pohotově.«

Ze zatčených byl toliko dělník Josef Kolář dodán zemskému co trestnímu soudu. Dělník Gustav Srb a slévač Ferd. Němeček potrestáni policejně 24hodinným vězením, kdežto obuvnický učeň Frt. Trojánek odsouzen do vězení na 48 hodin.

Druhá demonstrace, spojená s výtržností, udála se den na to večer. »Asi k 10. hodině přišel průchodním domem č. 562—I. do Celetné ulice zástup mladíků, jenž zastaviv se před šlechtickým kasinem, provolal »Pereat« a jal se házeti do prvého poschodí, v němž se nalézají místnosti šlechtického kasina, kameny, jablka, tvrdé housky a sádrové hlavičky dýmek. V okamžiku rozbito bylo několik tabulí v oknech. Mezi šlechtou v místnostech shromážděnou vyvolal výjev ten nemalý rozruch. Ihned byla telefonicky povolána na pomoc stráž, jež dostavila se sice dosti záhy, avšak z výtržníků nezbyl již před šlechtickým kasinem ani jediný. *Demonstrace byla odbyta v několika vte-*

řinách, takže ani v nejbližším okolí nikdo neměl o ní potuchy. V místnostech byli kromě jiných šlechticů přítomni právě též kníže Karel Schwarzenberg, kníže Oettingen a hrabě Emerich Chotek, jenž byl zasažen kamenem do pravé ruky a lehce zraněn. Nejvyšší zemský maršálek kníže Jiří Lobkowicz přišel teprve asi za 10 minut po demonstraci. Kameny a ostatní věci, jimiž okna byla rozbita, odneseny policejní stráží na komisařství.

V noci pak shlukl se před palácem knížete Jiřího Lobkowicze zástup lidí, kteří nejvyššímu maršálkovi provolali »Pereat«, pískali a povykovali. Veškerá okna paláce v průčelí vedoucí na ulici byla vytlučena.«

Uvádíme i tyto přímo malicherné zprávy na doklad, že byly to skutečně jen pouhé pouliční demonstrace bez jakéhokoli účelného vedení se strany oposičních politiků, tedy cosi, co bývá v nejširších vrstvách lidu přirozeným následkem každé akce, která má v zápětí podobné sněmovní bouře, jež jsme byli líčili.

Že octla se vláda bouřlivými výstupy ve sněmovně v kritické situaci, a že sněm království českého ihned uzavřela, pouze jen připomínáme, aniž bychom z toho vyvozovali jakékoli politické důslednosti.

Již z toho, co bylo právě v nejhrubších rysech vytknuto, vysvítá, že sněm království českého za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího byl v jistém vzhledě abnormalní a vykazoval momenty, po jakých bychom po celou dobu zasedání sněmovního od zahájení »éry ústavní« v analech sněmovních marně slídili.

Památných a nezapomenutelných okamžiků, jako byl na př. r. 1861 onen, kdy kardinal arcibiskup kníže Bedřich Schwarzenberg navrhnul, aby byla k J. V. císaři vyslána deputace s prosbou, *by Se dal za krále českého korunovati*; nebo — jako byl okamžik, *kdy deputace ta sněmu království českého zvěstovala, že* **J. V. císař František Josef I.** *deputaci odpověděl:* **»Dám se korunovati v Praze za krále českého**...«; nebo — jako byly okamžiky, kdy čten byl ve sněmu království českého *nezrušitelný* **reskript královský** ze dne 12. září 1871 aneb — okamžik, kdy ve výroční den bitvy na

Bílé Hoře dne 8. listopadu 1871 nynější tchán J. Exc. hraběte Fr. Thuna, kníže **Karel Schwarzenberg**, ukončil řeč svou nezapomenutelnými slovy: **»Až do těch hrdel a statků!«** — — — *podobných okamžiků po celou dobu úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího ve sněmu království českého nebylo* . . .

Za to tím častěji připomínány v době té mnohé z vytknutých momentů, zejména **královský reskript ze dne 12. září 1871** jinde při různých příležitostech, jako učinil na př. dr. **Vašatý** dne 11. prosince 1891 v říšské radě, kde pravil:

»Jeho Veličenstvo panující mocnář uznal opětovně a slavnostně státní právo Českého království, slibuje zároveň tuto přípověď přísahou korunovační spečetiti. Tak stalo se zejména dne 13. dubna 1861 vůči dvanáctičlennému poselstvu sněmu království českého, aby se dal korunovati za krále českého, **jazykem českým** takto:

»Dám se korunovati v Praze za krále českého a jsem přesvědčen, že tímto svatým obřadem bude upevněn nový, nezrušitelný svazek důvěry a věrnosti mezi trůnem Mým a Mým českým královstvím.« (Slyšte! Slyšte!)

Po druhé stalo se totéž uznání rovněž slavnostně cís. manifestem ze dne 21. září 1865 a **po třetí** nejv. poselstvím k zemskému sněmu ze dne 12. září 1871 slovy:

»Majíce v paměti **státoprávní postavení koruny české** *a jsouce Sobě povědomi slávy a moci, kteréž tato koruna Nám a předkům našim propůjčila, mimo to jsouce pamětlivi neoblomné věrnosti, s kterou obyvatelstvo země české každé doby trůn náš podporovalo,* **uznáváme rádi práva tohoto kralovství a jsme hotovi toto uznání přísahou naší korunovační obnoviti.«** (Slyšte! Slyšte!)

Vše na světě **má své osudy**, nejen práva jazyková, nýbrž i **slova a sliby královské.** Obdržel jsem *tré soudních rozhodnutí*: konfiskační nálezy, jež zní jménem Jeho Veličenstva císaře. Konfiskovány byly »Selské Noviny«, protože prý *ostentativně uveřejňovaly právě citovaná dvě slavnostní uznání českého státního práva se slibem korunovačním.* (Slyšte! Slyšte!) V tom prý spočívá skutková povaha **zločinu ura-**

žení Jeho Veličenstva dle § 63. tr. z. (Slyšte! Slyšte! Posl. Purghart volá: »To je pěkné!«); neboť prý uveřejňováním tím na první stránce v každém čísle vysvítá snaha, **aby sliby ty byly čteny** a aby se vědělo, **že přece sliby ty splněny nejsou a aby se působilo na nejv. rozhodnutí, aby česká korunovace přišla k místu.** (Velmi dobře!) Už prý tím, *že čtenář upozorňován jest* **na nesplnění uvedených slibů císařských**, *porušuje se hrubě povinná úcta k mocnáři*; jest prý v tom *přímo hanění.«*

Co v létech 1861 a 1871 **ústy císařskými bylo vysloveno, nebylo a nemohlo býti zločinem a nemohlo se jím také státi po třiceti letech!** Zločinu takového býval by původcem prvním r. 1861 kardinál kníže arcibiskup pražský, čině návrh na korunovaci, celý sněm zemský, celá jeho 12členná deputace rakouské, císařem povolané vlády, Schmerlingova i Hohenwartova, jež v tom jeho Veličenstvu byly radou. — *Slavným soudům nenapadlo, že my zde ve sněmovně a* **všude veřejné sliby tyto pronášíme a pronášeti budeme a musíme dle povinnosti vlastenecké tak dlouho, dokud splnění nedojdou.«**

* * *

Líčiti další ráz sněmu království českého za šestiletého úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího znamenalo by registrování tolika podrobností, že nestačil by k tomu celý objemný spis. Z té příčiny obmezujeme se jen ještě na několik slov k povrchní charakteristice na začátku sedmého roku úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna, kdy stalo se ve sněmu království českého zase cosi, po čem bychom v análech sněmu českého marně pátrali.

Naděje jistých kruhů, že oposice svobodomyslných poslanců (kterýmž byl J. Exc. hr. Fr. Thun vypověděl zásadní boj již jako pouhý poslanec za velké statky), bude o nových volbách do sněmu království českého — když právě ne úplně poražena, tedy aspoň seslabena, nesplněny. Oposice ta vyšla, jak známo, z nových voleb jako vítěz

a následkem zásadní změny v názorech nového kabinetu hraběte Badeniho o **české otázce** nastala také změněná situace ve sněmu království českého.

J. Exc. hr. Fr. Thun převzal jako c. k. místodržící **jiný** *úkol*, a tak došlo hned v první schůzi sněmu českého dne 28. prosince 1895 ku scéně, která stav věcí nad jiné frapantně illustruje.

Když po obvyklých formalitách nejvyšší maršálek kníže Jiří Lobkowicz připomenul že **přihlásil se ku slovu J. Exc. místodržitel hrabě Thun**, povstal poslanec dr. **Engel** a pravil: »*Bylo mi uloženo prohlásiti, že* **vítání se strany tohoto zástupce vlády naprosto odmítáme** a že své stanovisko při jednání o rozpočtovém provisoriu blíže vyložíme.«

V tom okamžiku povstali **všichni čeští poslanci** — mimo agrárníky pp. Šťastného a Rataje, jakož i tři Staročechy a posl. Mixu — a **opouštěli sněmovnu za hlučných projevů proti místodržiteli.**

Hlasy: »**Výminečný místodržitel!**«

Dr. Ed. Grégr: »**Nechceme takového místodržitele, který dopustil se zločinu na českém národu!**«

(S galerie zaznívá potlesk.)

Poslanec dr. *Vašatý*: »**Slušný člověk byl by už dávno odstoupil.**«

Poslanec dr. *Baxa*: »**Má toho na svědomí!**«

Svobodomyslní poslanci vyšli pak do couloirů, kdež setrvali po celou řeč místodržitelovu a vrátili se porůznu teprve při dalším jednání, verifikace voleb se týkajícím.

Zatím povstal **místodržitel hrabě Thun** a zřejmě rozčilen ujal se slova a sice **česky**:

»Slavná sněmovno!

Budiž i mně dovoleno, abych co nejsrdečněji pozdravil při zahájení nového zasedání sněm království českého, jenž z nových voleb vyšel.

Páni poslanci, ověřeni důvěrou svých voličů, přispěchali sem, aby se na staroslavném sněmě našeho milovaného českého království ve společné práci zasadili

všemi silami o blaho země, o blaho kruhů, jichž zájmy jsou jim svěřeny.

Rozmanity a důležity budou otázky, jimiž se má v tomto zasedání zaměstnávati sněm království českého.

Veliký význam země, veliký rozvoj kulturní obou velikých kmenů národních, tuto zemi obývajících, čilý život hospodářský, jenž svěže vře v obchodu, v průmyslu, v zemědělství i v živnostech, skytají sněmu přehojné látky pro činnosť požehnanou.

Všichni činitelé země jsou povoláni, aby ruku v ruce pracovali pro další lesk království, pro povznesení duševního i hospodářského bohatství jeho obyvatelstva.

Požehnání pokroku ve všech oborech budiž pramenem, z něhož bychom všichni čerpali, se snahou, aby se národní blaho zýšilo a posílilo!

(Německy) Jak právě J. J. pan nejvyšší maršálek zemský poukázal, bude předním úkolem slavného sněmu, aby se způsobem nejvážnějším zabýval úpravou zemských financí.

Ve všech oborech činnosti zemského sněmu, zvláště pak ve příčině naposled zmíněné, budu si pokládati za štěstí, přispěti moha k dosažení cílů vytčených. *Zájmy země naplňují moje srdce; je mou pýchou, mohu-li pro její blaho působiti.*

S radostí se stavím jako spojenec po bok pánů poslanců v závodění o blaho země; budu vděčen, nabudu-li z jednání sněmu království českého nového popudu pro svoje úřadní působení.

Přání, jež se tuto projeví, budou se ovšem dle skupin různých zájmů, jež vyslaly pány poslance do sněmu, často rozcházeti; *ale jednota* a **nedílnost českého království** (Hlas z německých lavic: Co, nedílnost království?!) musí dokonati vyrovnání různých tužeb. Vyšší stanovisko **rovného práva** musí býti oporou, za níž se prozřetelnosti slavného sněmu podaří, takovéto vyrovnání zájmů podporovati a nalézti je ku blahu všech obyvatelů tohoto *velikého království*, **této perly v koruně habsburské.**“ (Souhlas na velkostatkářských a německých lavicích.)

V druhé schůzi sněmu království českého dne 30. prosince 1895 podal poslanec dr. **Herold** v delší řeči obšírné vysvětlení. Pravil:

»Přihlásil jsem se o slovo z výslovného usnesení celé strany naší, abych k splnění toho, co v prvním zasedání slavného sněmu prohlásil pan dr. Engel, vyložil **naše stanovisko vůči J. Exc. p. hr. Thunovi jakožto místodržiteli a zástupci vlády,** aby v příčině té nebylo mezi pány členy slavného sněmu různého mínění a aby také jasně odůvodněn byl krok, k němuž jsme se hned v první schůzi odhodlali.

Poslancové národní strany svobodomyslné po všeobecných volbách zemských jakožto zástupcové ohromné většiny českého národa a tudíž *jakožto zástupcové velké většiny obyvatelstva českého království* vstoupili do tohoto slavného sněmu s určitými, jasnými, všemu lidu českému známými a konkretními cíly. Trvajíce věrně na svém programu, jakož i na svém taktickém postupu, *byli jsme od prvopočátku a jsme ještě teď odhodláni veškerými silami, společně s veškerými činiteli tohoto slavného sněmu pečovati o blaho a zdar tohoto království a splnění požadavků spravedlivých našeho národa, o hmotné a kulturní povznesení celé země.* (Výborně! Výborně!)

My v této příčině nikoho od spolupůsobení neodmítáme a při všech různostech politických stanovisk, při veškeré různosti jednotlivých stran doufáme, že nalezneme tam, kde půjde o blaho celé vlasti a celé země, cesty a prostředky, které by nás k tomu společně vedly.

Avšak, *sněm království českého* i poslanci českého národa mají plné právo žádati, *aby také výkonná moc a vláda v této příčině* — třeba by zastupovala systém národu našemu nepříjemný, systém, proti kterému bojujeme a proti kterému pevně stojíme — *se své strany veškeré snahy sněmu a poslanců co nejúsilovněji podporovala*. Máme plné právo žádati, *aby zde v zastoupení vlády* **stál muž,** *který by měl nejen důvěru těch, kteří jej sem vyslali, nýbrž* **který by osobně byl k tomu způsobilý.** (Tak jest!) Aby také národ český mohl s důvěrou očekávati, že on bude věrným tlumočníkem

našich snah, zde pronesených, věrným zkoumatelem našich stesků, věrným prostředníkem mezi tímto slavným sněmem a výkonnou mocí vlády. (Výborně!)

Toto **právo** (ne požadavek nebo žádost!), toto právo každého sboru parlamentárního, tím více jest právem naším. Jakkoliv my, poslanci lidoví českého národa, jsme v této slavné sněmovně v menšině, máme za to, že nemůže býti rozumné a politické vlády v této říši, která by přehlédnouti mohla nebo přehlédnouti směla (Tak jest!), že to, co my si přejeme a čeho my požadujeme, co jest naším přesvědčením — **jest přesvědčením velké většiny tohoto království** (Souhlas), *historickým a nezvratným přesvědčením politického národa*, **českého národa v této zemi!**

A máme-li právo žádati, aby zástupce vlády v této slavné sněmovně byl mužem, s kterým bychom mohli udržovati nutné styky politické, jichž po korporaci sněmovní je nevyhnutelně třeba, máme také **právo** (bez ohledu tedy osobní nějaké chuti nebo nechuti, bez zřetele snad na všechno to, co by jinak mohlo býti vykládáno), učiniti si dotaz, jejž si v této slavné sněmovně každý může učiniti: *»Jest J. Exc.* **pan hrabě František Thun z Hohensteinu,** *cís. král. místodržitel v království českém podle svého vlastního přesvědčení onou osobou, oním mužem, který by dle svých osobních vlastností a dle své kvalifikace, ale ještě více* **dle své politické minulosti** (Tak jest!), **dle svých nedávných činů, byl způsobilým,** *aby umožnil klidný rozvoj parlamentárního projednávání tohoto slavného sněmu, aby zprostředkoval společný postup veškerých činitelů této země, aby umožnil šťastné výsledky našeho sněmování?!«*

Kdyby J. Exc. pan hrabě František Thun z Hohensteinu byl dnes nastoupil úřad místodržitele v tomto království, snad bychom mohli vytýkati jen jednu věc závažnou, důležitou — ale přece jen jedinou (a v tom bychom mohli snad býti soudci a odpustiteli), to jest **jeho neznalost jazyka českého**. *Avšak my nemáme již co dělati s osobou jeho,* **nýbrž s oním systémem,** *který pan hrabě František Thun v posledních letech* v tomto království **proti českému národu, proti této straně provozoval.** (Tak jest!)

O něm nemůže býti v pochybách přítel i nepřítel a zajisté ani pan místodržitel sám. **Činnost jeho z posledních let zapsána je v dějinách našeho národa písmenami smutnými** (Tak jest!) a *list z dějin našeho národa*, který pojednávati bude o vládě jeho, *bude vždy s trpkostí od nástupců našich i potomků našich čten.* (Tak jest! Bohužel!) Nynější vláda hr. Badena pravila, když nastoupila, že chce zapomenouti a nechce vésti žádných rekriminací. My jsme, pánové, toto stanovisko nesdíleli již na říšské radě, poněvadž jsme si byli vědomi, že oprávněných a důvodných rekriminací proti národu českému a proti nám nikdo právem v této říši pronésti nemůže. (Výborně!) Avšak i my nechtěli rekriminovati — a jestliže přece krátkými rysy a stručně, aby se věcně odůvodnilo naše stanovisko, prohlédneme činnosť naší správy zemské, stačí nám, *vytknu-li markantně několik okamžiků*, kterých pan hrabě Thun jako upřímný člověk nikdy nezapíral, za něž stál, které však byly takového druhu, že v zápětí mají ony důsledky, o nichž se ještě zmíním. Pan **hrabě František Thun byl původcem**, jak sám doznal, **výminečného stavu pro Prahu.** (Tak jest!) *Za jeho vlády obmezena byla způsobem sotva sobě rovným svoboda občanská a politická, hněten byl tisk, rozpuštěny byly beze všeho důvodu spolky vlastenecké* (Tak jest!) a **co nejtrapněji dojalo obyvatelstvo, český národ, porušena byla — neodvislost soudcovská.**

Celá řada obětí zničena na svém zdraví, *na své mravní a materielní existenci.* **Význam svobody občanské uveden byl v neváżnosť úřadů a policie;** *zkracováno bylo, kde to šlo, volební právo, omezována způsobem neslýchaným autonomie tohoto královského hlavního města, v němž sídlíme, odnímány oppozičním městům libovolným způsobem školy* (Výkřik: Lomnice!) a, velectění pánové, co naplnilo nás tím nejtrapnějším pocitem v listu tak smutné činnosti dřívější vlády a co já, jako člověk jistě objektivní zde v první řadě pravím, jest, **že sáhnuto bylo frivolním způsobem na to,** nač *nikdo nemá práva*, **na vychování naší mládeže.** (Výborně! Potlesk.)

Čeho se stanoviska státního z velké ideje státní nej-

více bylo k politování, jest, že různými nařízeními *stavěna byla propasť mezi českým vlastenectvím a loyalitou ke králi*, že zamezováno vyjádření loyality předního zastupitelstva tohoto národa, sjezdu okresních zastupitelstev ke svému králi. (Výborně!)

A víte, velectění pánové, jak **spoután** *byl celý veřejný život, jak* **spoutáno** *bylo naše učitelstvo, jak* **spoután** *byl náš tisk, jak* **spoutáno** *bylo naše studentstvo; jak rukou skutečně nešetrnou vyhnáni studující ze škol středních* a jak vůbec ve veškeré veřejné správě jsme neviděli té nejmenší míry lásky, nejmenší míry shovívavosti, **ale vždy pevnou, krutou, silnou ruku,** *která myslila,* **že zdrtí celou veřejnosť českou, volnosť národa českého.** A velectění pánové, ať příčiny toho byly jakékoliv, to, co jsem jmenoval, jsou prostá jednoduchá fakta, která bohužel nijak nemůžeme z dějin této země setříti, fakta, která mluvila lépe a více k srdci každého člověka v našem národě, než cokoli jiného by k nim mluviti mohlo.

Jest tomu tak, aneb není tomu tak? Stalo se to nebo se to nestalo? **A jestliže se to stalo!!** *tu*, velectění pánové, *bylo toto nejmenším, čeho parlamentárním způsobem užiti mohla naše strana, když* v prvním zasedání tohoto slavného sněmu *prohlásila*, **že uvítání se strany nynějšího p. místodržitele nepřijímá a vyslechnouti nechce.** (Výborně!) Velectění pánové, já se tážu všech, kde bude národa shovívavějšího, který by méně učinil, než aby — nemaje jiné příležitosti a jiných parlamentárních prostředků — osvědčil takovýmto způsobem pocity, s kterými státi mohl naproti uvítání tohoto sněmu i nás, které se stalo v posledním sezení. (Výborně!) Mohlo se říci: »Mohli jste vyčkati uvítání toho, neboť v tomto uvítání mluvil Jeho Excellence pan místodržitel mluvou jinou, mluvou, kterou nemluvil dřív k slavnému sněmu. (Výborně!)

Avšak, velectění pánové, nedivte se tomu! *My to věděli, že bude mluviti mluvou jinou*; kdybychom byli věděli, že bude mluviti onou mluvou, jakou byl zvyklý mluviti s námi, *tu bychom byli ve sněmovně zůstali*, **poněvadž bychom bývali měli před sebou upřímného odpůrce.**

s kterým jsme vždy upřímně a loyálně jednali. (Výborně!)

My však věděli, že **jiná mluva** *nemůže býti upřímná, neboť* **nebylo to upřímně myšleno, když mluvil p. hr. Thun** o tom, že všichni jsme vstoupili do tohoto slavného sněmu, zvoleni byvše důvěrou svých voličů. *Od které doby u správy zdejšího c. k. místodržitelství důvěra našich voličů k nám jest politickým faktorem?* A zdali po celý ten čas nebyla způsobem neslýchaným *podlamována*, zdali nebyla zejména tenkráte podlamována, **když úřadním způsobem vrhla se nám v tvář spoluvina na vraždě spáchané?** (Tak jest!)

Může-li to býti, velectění pánové, *upřímné, když mluví pan místodržitel o blahu tohoto staroslavného, milovaného království*, **kteréž po delší dobu tolik ran musilo snést** (Tak jest!) *a může-li kdo mezi námi tomu věřiti, že chce pečovati o lesk tohoto království, o lesk*, **který** — jak jste měli příležitosť čísti o tom po celou tu dobu zprávy ve všech listech — **byl před celou evropskou veřejností pokálen?** (Výborně! Tak jest! Hlučný potlesk.) A můžeme-li, velectění pánové, věřiti, **že jemu jde o jednotu a nedílnosť tohoto království, když právě za jeho vlády byla otřesena a podlomena** (Tak jest!), můžeme-li věřiti, že jemu jde o vyšší stanovisko rovnoprávnosti, **když sám tuto rovnoprávnosť po celou dobu ruší?** (Tak jest! Výborně!) a můžeme-li, velectění pánové, věřiti, že skutečně má za to, *že toto velké království jest perlou v koruně Habsburků, toto velké království*, **ze kterého neodpustitelným způsobem chtěl učiniti satrapii policejní libovůle?** (Tak jest! Výborně! Hlučný dlouhotrvající potlesk.)

Ne, velectění pánové, my tomu věřiti nemůžeme a my, jako lidé politické cti a politické morálky dbalí (Tak jest!), musíme býti přesvědčeni, že *pan* **místodržitel ne** *z vlastní vůle* (Tak jest!), **nýbrž z rozkazu vyššího** (Tak jest!), **takto** *mluvil ke sněmu našemu*, **že přinesl oběť, oběť svého politického intellektu,** *oběť své politické mravnosti.* (Tak jest!) A tu my stojíme na onom vyšším morálním stanovisku, že my zcela loyalně a otevřeně pravíme Jeho

Excellenci: **Pane místodržiteli!** *My od vás této oběti na vaší celé minulosti nežádáme* (Tak jest!), **ano, my ji co nejrozhodněji odmítáme** (Výborně!), **my si ji nepřejeme.** My naopak jsme toho náhledu: »Clara pacta boni amici.«

Pan místodržitel mně as porozumí a on pochopí nyní také, když mu pravím: (odpusťte — a zejména pan nejvyšší maršálek nechť odpustí, pronésti-li musím zde neparlamentární výraz, ale jest to citát a *není to můj výraz!*), pan místodržitel asi pochopí, když pravím teď jemu: **Čech není ani hulvátem, ani nelíbá ruky tomu, který jej tak byl pronásledoval.** (Výborně! Výborně! Potlesk.)

Tím vším zajisté jasně vytknuta jest cesta, po které se ubírati musíme, a ostatní strany v této slavné sněmovně pochopí snad — i když by pochopiti nechtěly — *že stanovisko naše jest správné,* **poněvadž jest diktováno hněvem českého národa.** (Tak jest!)

A já se zejména Vás, pánové na pravé straně této sněmovny, kteří zajisté žijete také v lidu českém a jste Čechy rodem, tážu: *Zkoušeli jste někdy srdce, srdce národa?* Dovedli jste toho, vniknouti do nejtajnějších záhybů lidské duše, abyste pochopili velebnosť hněvu národa tak dobrého a národa tak věrného, jako je národ český? (Hlasy: A trpělivého!) *Tento hněv našeho národa není ani žádným okamžitým rozčilením, tento* **hněv našeho národa jest částí jeho vlastní existence, jest částí jeho nutné sebeobrany,** *jest důsledkem celého jeho sebevědomí a jeho významu v této zemi a v této říši,* jest oporou jeho veškerého snažení a jeho nadšení za věc dobrou. (Výborně!) **Tento hněv našeho národa** *jest jeden z nejlepších jeho obranných prostředků, kdykoliv se mu děje křivda a kdykoliv sahá se na podstatu jeho existence, na jeho česť a na jeho politický význam.* A kdo, velectění pánové, nepochopí, nedovede pochopiti hněv takového národa, **takový státník svoji úlohu dohrál.** (Výborně!) *Neboť hněv celého národa sebere všecko elementární svou silou, cokoliv v cestu se mu staví.* (Tak jest! Výborně! Poslanec Březnovský: Kámen úrazu!) A proto vůči tomu nechť **zcela přímo pan hrabě Thun vezme na vědomí, že proň v našem národě není jiného odpuštění, než kdyby**

sám rozřešil tento konflikt mezi ním a mezi národem způsobem zapomenutí.

Miluje-li, jak praví, *toto království* (Tak jest!), *miluje-li tuto zemi* (Tak jest!), **tedy jí může prokázati velikou službu a snad tu jedinou a nejlepší,** *jakou kdy jí prokázal* — (Výborně! Výborně!) — **když opustí své místo místodržitelské.** (Výborně! Výborně! Hlučný potlesk.) *My jej k tomu nutiti nebudeme,* my naň ani na vládu neapellujeme, my víme dobře, že jest to věc rozhodnutí moci výkonné a rozhodnutí jeho osoby; *my pokládáme pouze za svou povinnosť to zde veřejně říci a ponechati všem těm, jimž na tom záleží, aby z toho učinili přirozené důsledky.*

My pokládáme jen za povinnosť svou, vysloviti se o tom veřejně a myslím, pánové, že to jest loyální — loyální v boji politickém i životě soukromém, pronésti přímo mínění své. A proto pravíme zde: *Za těchto poměrů daných* **není styku, není modu vivendi mezi národem českým a hrabětem Thunem.** (Tak jest! Výborně! Hlučný potlesk.) A tu subjektivní moment při osobě místodržitelově i straně naší úplně ustupuje do pozadí. **Tak nám káže naše politická česť** (Výborně!), **tak nám káže česť milovaného a drahého našeho národa, tak nám káže prospěch a klidný rozvoj této země!** (Výborně! Výborně! Hlučný potlesk.)

V tom také všichni jsme svorni, neboť jest to naše rozhodnutí **z vůle celého** — *Excellence, pravím* — **celého českého národa, který nemůže zapomenouti, co se mu stalo, a který, kdyby to zapomenouti chtěl, zapomněl by sama sebe a své vlastní cti.** (Výborně! Výborně!)

Naše politické cíle jdou dále a jsou vyšší než osoba, která sedí na stolci místodržitelském.

My za tímto svým cílem budeme kráčeti pořád a jistě, my touto cestou jednou nastoupenou bez ohledu budeme postupovati, *a litujeme, že* **musíme ochotu pana místodržitele bez povšimnutí nechati stranou.** (Tak jest!)

On nemůže nám v tomto postupu **ani brániti ani pomoci.** Tohoto cíle také dosáhneme, jak jest to vůlí našeho národa (Výborně!) a *episoda činnosti hrab. Thuna* **jako vými-**

nečného místodržitele *nebude míti nic jiného v zápětí,* než **trpkou vzpomínku v dějinách našich,** *vzpomínku na činnosť, která dovedla našemu národu způsobiti rány,* ***která ale nedovedla podlomiti a podraziti pevnosť a rozhodnosť pevné jeho vůle.*** (Výborně! Výborně! Hlučný souhlas.)

To jest naše stanovisko, které loyalně zde přiznáváme, to jest *naše odpověď* na uvítání, kterým nás hr. Thun vyzval jako »spojence« ku novému spolupůsobení s ním. **Tohoto spojenství přijati nemůžeme, my půjdeme podle sebe dále,** až *osud rozhodne,* **kdo** *z nás lépe měl na zřeteli prospěch a blaho milovaného tohoto království!* (Výborně! Hlučný potlesk.)

Tolik z řeči dr. Herolda.

Z toho, co jsme uvedli, jest jasno, že situace, v jaké se byl J. Exc. hr. Frant. Thun jako c. k. místodržitel — nechť už jako zástupce vlády nebo náměstek J. V. císaře — na počátku sedmého roku úřadní své činnosti ve sněmu království českého octnul, jest — nejsalonněji řečeno — situací přímo delikátní.

V takové nebo třeba jen podobné situaci neoctnul se prodlením celé »éry ústavní« žádný c. k. místodržící v království českém.

Přirozeno, že otázka: »Odstoupí-li J. Excellence?« — opakována, když výklad dra Herolda vešel u všeobecnou známost, v zemích koruny české nesčetněkráte a že na ni odpovídáno kladně i záporně, jak komu právě napadlo.

Pro nás, kteří v tomto spise registrujeme pouze dokonané události a v politickém prorokování nikdy nepracujeme, nemá otázka ta žádné důležitosti.

J. Exc. hr. Fr. Thun může v úřadě c. k. místodržícího zůstati a také nemusí. Nesetrvá-li, bude úkol jeho jako zástupce vlády dokonán a on sám zbaven všech svízelů a útrap, s jakými byl úřad ten spojen, nebo jaké může míti vůbec ještě v zápětí.

Ale **setrvá-li,** jsme věru dychtivi, **jakým asi způsobem vyrovná politické účty minulosti netoliko s oposicí ve sněmu království českého, ale i s oposicí v království samém.**

Že jest takové vyrovnání přes všechnu zdánlivou nemožnost za jistých okolností přece snad — možné, nechceme pochybovati prostě z té příčiny, poněvadž v pravdě genialní politikové dovedli se, jak dějiny učí, vymotati ze spletitějších záhadností, nežli jest tato.

Odstoupiti z úřadu jest hračkou, ale setrvati jest jedním z nejnesnazších diplomatických úkolů, v kterémž by J. Exc. hr. Fr. Thun mohl osvědčiti diplomatický talent, zasluhující plného uznání.

Pokusí-li se o to čili nic, jest lhostejno a proto obracíme se po této odchylce opětně ku sněmu království českého.

* * *

Jako jsme byli loyalně registrovali do slova řeč J. Exc. hr. Fr. Thuna, kterouž byl v prvním sezení sněmu království českého dne 28. prosince 1895 proslovil, zaznamenáváme zde rovněž tak loyalně, že po citované řeči dra Herolda povstal hrabě Vojtěch **Schoenborn,** aby pronesl několik slov na prospěch a obranu J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele.

Na pohled zcela bezvýznamná, poněvadž pouze paušální obrana ta bez přesvědčujícího specifikování má však pro nás vzhledem ku sněmu království českého za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna význam přímo překvapující.

Od zahájení »éry ústavní« bylo sice i ve sněmu českém proneseno nazbyt zbytečností, frásí a různých nepřístojností; ale něco tak *naprosto neústavního, absolutistického, ano přímo* **banálního** jako jest jedna věta v obraně hr. Vojtěcha Schoenborna, nebylo snad ještě v žádném parlamentě světa proneseno.

»Proti návrhům zemského výboru,« pravil hr. Vojtěch Schoenborn, »nebylo proneseno námitek. Avšak mám za povinnost *odpověděti několik slov* **se stanoviska strany své** *k projevům dr. Herolda.* (Hlasy na českých lavicích: »Jest to zbytečné!«) **Pokud se úřadní činnosti místo-**

držitele tyče, o tom nenáleží souditi ani řečníku, ani komukoliv jinému. (Bouřlivý odpor. Hlasy: »Referent zemského výboru!«) *Pokud se politických aktů tyče, má ovšem vůdce politické strany právo pronášeti úsudek o nich,* ale dr. Herold měl uvésti také, čím místodržitel hr. Fr. Thun přispíval k povznesení země. (Poslanec *Březnovský* volá: »**Žaláři!**«) On může prý říci, že úsudek dra Herolda není sdílen celou sněmovnou. (Poslanec dr. *Pacák* volá: »**Ale celým národem!**« Bouřlivý souhlas na lavicích českých.) Jedna strana nemůže mluviti jménem celého národa. (Živé projevy.) Nemluvím to jako osobní přítel hr. Thuna, *ač mám čest býti jeho osobním přítelem,* ale mluvím to jako člen určité strany. (Hlučný protest na lavicích českých, souhlas mezi Němci a velkostatkáři.)

Tak hluboko tedy poklesl sněm staroslavného království, že poslanec nějaký odvažuje se jinému poslanci odpírati právo posuzovati úřadní činnost c. k. místodržitele, kteréhož byl c. k. soud v konfiskačním nálezu označil jako »c. k. vládní orgán«?

Kde jsme se to octli?

Tak tedy »vžila se ústava« a ústavnost, že netoliko mimo parlament, nýbrž i v samém parlamentě — »**pokud se úřadní činnosti místodržitele tyče, o tom nenáleží souditi ani řečníku, ani komukoliv jinému?**«

Nezdá se čtenáři, když si slova ta pročítá pozorně a uvažuje o nich, jako by četl redutní nějaký vtip nepříčetného již šaška?

A památná slova, jež se zcela důstojně řadí ku slovům prince Karla Schwarzenberga *o bandě lupičů a žhářů,* jakož i ku slovům J. Exc. hr. Fr. Thuna, jež byl jako poslanec pronesl o *vlkodlacích veřejného mínění* — slova ta nepronesl žádný politický patokář, nýbrž urozený člen tak zvané »historické šlechty české«, muž, kterémuž prý se dostalo tak zvaného »vzorně pečlivého vychování . . .«

A slov těch nepronesl muž ten jako osobní přítel J. Exc. hr. Fr. Thuna, nýbrž »*jako člen* **určité strany**« (rozuměj »české historické šlechty«!) právě tak jako celá obrana jeho pronesena byla »**se stanoviska strany té** . . .«

A od mužů takovýchto zásad a náhledů, jakými se byl hr. Vojtěch Schoenborn přímo proslavil, může ještě někdo očekávati upravení poměrů ryze ústavních?

Od takových »**právníků**«, kteří nevědí nebo nechtějí věděti, jak zní § 300. tr. zák. z doby absolutismu (kterým se úřadní činnosť vládních orgánů chrání) — mohl by někdo očekávati opravu zákonodárství?

Stát bez kritiky! **Úřadní orgány nedotknutelné**!! —

Jdětež, šlechetný pane hrabě, a vyzvete své někdejší učitele, kteří vás vyučovali rakouskému právu, *aby vám — vrátili sobotáles*! . . .

A co byste tak asi řekl, kdyby vám náhoda zavála tento náš spis do rukou?

Na tom, co byste řekl — aspoň podle toho, co jste pronesl na sněmu království českém, — ovšem nesejde; ale že byste se jako zbožný křesťan a věrný katolík odebral do chrámu Páně a pomodlil se za nás, aby nás Prozřetelnosť z bludů našich vyvedla, zdá se býti podle pověsti, která nám najisto neubližuje, pravdě nejpodobnější . . .

Přes to vše zůstanou kritikové netoliko úřadní činnosti J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele, nýbrž i všech ostatních vyšších i nižších c. k. orgánů nenapravitelni a budou ji i na dále kritisovati po svém způsobu: někteří zcela zákonně a tudíž zcela beztrestně a jiní nezákonně, co jim po zákoně najisto prominuto nebude.

Banalní výrok Váš vyzněl do prázdna a po Vás, duchaplný pane hrabě, nebude jej bezpochyby nikdo více ani opakovati . . . Jinak zůstane najisto nezapomenut na doklad, jak hluboko poklesl ve sněmu království českého smysl jednotlivých poslanců pro ústavnosť v nejvlastnějším slova toho smyslu na začátku sedmého roku úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího . . .

»**Ústava**,« která podle slov prince Karla Schwarzenberga již *»se vžila«*, ovšem jest jiného druhu, nežli jakou máme na zřeteli my a poněvadž jsme o ni již některé výroky citovali, doplňujeme snůšku různých náhledů ještě následujícími:

»Naše ústava,« pravil Dr. **Kramář** dne 31. ledna 1895 ve sněmu českém, **»trpí fundamentálním rozporem** *dvou protichůdných principií: federalismu a centralismu.* Základní zákon státní o zákonodárství říšském, tedy o moci zákonodárné, jest postaven na základě *federalistickém.* Základní zákon státní o moci vládní a výkonné jest postaven na základě *centralistickém.* Několika slovy vám to historicky objasním. *Říjnový diplom* sestaven byl na základě *federalistickém,* taxativně tam vypočtena právomoc říšské rady; **ve všem ostatním byla zde právomoc zemských sněmů** — a to platilo pro říšskou radu širší i pro říšskou radu užší: *tedy základem zákonodárství bylo* **zákonodárství zemské.**

Jen ve výminečných případech — v těch, které zákon taxativně vypočítal — nastoupila právomoc rady říšské.

V únorovce *celý ten princip postaven na hlavu. Únorovka byla naprosto centralistická.* Tam vindikováno pro říšskou radu právo na veškeré zákonodárství a *zemským sněmům ponechána jen úzká,* taxativně *vypočtená kompetence* § 13. a 19. zřízení zemského. V té věci 1867 stala se velká a zásadní změna; jak víte, ústavní zákonodárství po zastavení platnosti ústavy v roce 1865 zahájeno trůnní řečí, ve které **panovník výslovně slíbil rozšíření autonomie království a zemí.** To byla linie, na které se musili pohybovati nejen autonomisté, nýbrž i centralisté, a výsledek tohoto vidíme ve státním základním zákoně o zastupitelstvu říšském, který postaven *opět docela na princip federalistický.* §§ 11. a 12. tohoto zákona taxativně vypočítaly právomoc říšské rady — a tím jest řečeno, že **právomoc zákonodárná zemských sněmů jest fundamentální,** a jen výjimkou z toho jest právomoc říšské rady v případech, které jsou vypočteny v § 11.

Na tom, je-li toto vypočtení široké nebo úzké, na tom principielně nezáleží. Ten *princip* zůstal *federativní,* jak to bylo slíbeno v trůnní řeči. Roku 1867 ovšem dostal ten federalistický princip ještě svého určitého zbarvení tím, že zůstalo volení říšské rady jako delegace sněmu. Ale ani *přímé volení v roce 1873* — o jeho právním pro-

vedení nebudu zde mluviti — *nezměnilo na federalistickém principu státních základních zákonů o zastoupení říšském ničehož.* (Výborně!) Tedy: zde na jedné straně máte *federalistický princip* — a nyní si vezměte zákon o moci výkonné a moci vládní. Ten je docela *centralistický*!«

»**Ústava nynější,**« pravil Dr. **Podlipný** ve sněmu českém dne 26. ledna 1895, když opodstatňoval návrh na sestavení listin týkajících se státního práva českého, »**únorovka**, vlastně zákony, upravující správu v zemích, a prosincovka — *vše to*, jak často bylo povědíno a nedosti může býti opakováno, **bylo sestrojeno bez legálních zástupců tohoto království** (Výborně! Tak jest! Hlučný souhlas.), **bylo nám, národu českému, vnuceno, oktroyováno.** (Bouřlivý souhlas.) *Avšak legální zástupcové národa českého je ani později* **neuznali**. (Tak jest!)

Stále při každém důležitějším aktu *protestují zástupcové národa*, ať na tak zvané říšské radě nebo v tak zvaných delegacích nebo v tomto slavném shromáždění a proto možno říci přes opáčné tvrzení, *že tak zvaná ústava se nevžila* (Hlučný souhlas), **vždyť odporuje veškerému vývoji státoprávnímu v tomto království.** (Souhlas.) *Pravil jsem, že ani legální zástupcové ji neuznali*, **ale ani národ ji neuznal a neuznává.** (Výborně! Tak jest! Bouřlivý souhlas.)

Vykonává-li se ten či onen předpis, děje se tak *ne z uznání, nýbrž proto*, **že se ustupuje moci**: *srdce o tom ničeho neví, nanejvýše, že má odpor před násilím mravním.* (Výborně! Tak jest!)

Znajíce hlavní zásadu států representativních, **že jen ta ústava jest platnou legálně**, *jež spočívá na* **vzájemné smlouvě** *legálních zástupců a sice koruny na jedné straně a zástupců národa na straně druhé* (Výborně!), *nemůžeme my, zástupcové lidu českého, dáti souhlas svůj k dílu*, **sdělanému proti právům království tohoto** (Výborně! Výborně!) a **proti národu českému** *zde a v markrabství i vévodství* (Výborně! Výborně!), *jakož v tak zvané Cislajtanii* **proti národům slovanským vůbec.** (Výborně! Hlučný souhlas.) — — —

»Konečně se obracím **k zástupci vlády, který jest jiný, než druhdy poslanec hr. Frant. Thun.** (Souhlas.) Chci přednésti dvě slova:

Předně, abych mu doporučil celou tuto záležitost, by na patřičných místech postaral se o to (Hlas: *»Výminečným stavem!«*), by umožněno bylo bádání a sice nejen v archivu místodržitelském, nýbrž také v archivu státním, po případě ministerstva vnitra, a přičinil se o vydání listin potřebných.

Za druhé měl bych malou otázku. Tak rádo a často mluví se *o míru, svornosti, jednotě a klidu, o mírném tonu.*

Považuje vláda **únorovku** a **prosincovku** *za smlouvu jednoty a míru v královstvích a zemích, za smlouvu klidu a mírného tonu v soustátí rakouském;* domnívá se, že nedostatky smlouvy — ve světě není nic dokonalého — lze assanovati nějakou koalicí? (Souhlas.)

Myslim, že mi nemůže býti odpověděno kladně, neboť považuji ústavu nynější za jakousi podmínku jednoty, **za podmínku nepřijatelnou, kterou diktovala jediná strana národům slovanským mocí absolutistickou** (Tak jest! Výborně!), **které my však nikdy se nepodrobili a jíž se nepodrobíme** (Výborně! Bouřlivý souhlas a potlesk.), **jíž se podrobiti nemůžeme, nechceme-li dekretovati svoji politickou, později národní smrt.«** (Bouřlivý souhlas, potlesk a živé pohnutí.)

A **sněm** království českého za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího — lapidarně označen:

»Jest interessem obou národů v tomto království,« pravil poslanec Heřman Janda ve sněmu českém dne 12. ledna 1885, **»aby sněm království českého přestal býti míčem v rukou vídeňské vlády,** *že jest třeba, aby byl něčím jiným, než je dnes,* **aby byl důstojným representantem mocného tohoto království.** (Výborně! Hlučný potlesk. K Němcům obrácen:) Já aspoň myslím, že to musí býti též přáním vaším, **aby sněm nebyl pouhým nějakým nástrojem vládní administrativy.«**

A několik dní po té, dne 31. ledna 1895 pravil v témže ému dr. **Kramář**: »Není pro to lepší illustrace, než me-li zprávy zemského výboru, *jak vyjednává s vládou, na každém kroku se potkává s jejím odporem.* I musíme i, **že ta zemská vláda v Čechách není nic jiného, á filialka Vídně,** *že má smysl jen pro to, pro co mají ysl ve Vídni* **a ne pro to, pro co máme smysl y v Čechách.«** (Výborně!)

Říšské a zemské finance

za úřadování J. Excell. hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitele.

Navazujeme na citovaná slova J. Exc. hr. Fr. Thuna v prvním sezení sněmu království českého dne 28. prosince 1895 — (tedy v **sedmém** roce úřadování jeho) — že — »bude předním úkolem slavného sněmu, aby se způsobem nejvážnějším zabýval **úpravou** *zemských financí*...«

Jelikož však víme, že čtenáře nic tak nenudí jako úvahy přeplněné ciferními doklady, vynasnažíme se shostiti se úkolu co možná nejsnadněji.

Přede vším citujeme urývky z řeči poslance Karla **Tůmy**, kterouž dne 21. listopadu 1889 (tedy několik jen měsíců po nastolení J. Exc. hr. Fr. Thuna v úřad c. k. místodržitele) charakterisoval ve sněmu království české v ohledu finančním vzhledem k celé říši rakousko-uherské.

»Avšak, pánové,« pravil, »ruku na srdce, vyplnili bychom to, čeho země česká, čehož národ český od nás žádá a čeho potřebuje nutně *ve svém zuboženém stavu*, kdyby se nám podařilo najíti snad tu, onu přirážku k daním nepřímým, ku kterým nyní se obrací zřetel tohoto slavného sněmu? Kdyby se nám podařilo, někde nějaký nový pramének *z vyprahlé té skály* vytlouci? Skytneme tím zemi to, čeho ona pro svůj rozkvět a pro svou budoucnost hospodářskou nutně žádá a potřebuje? Já z plného přesvědčení svého pravím: **Nikoliv!**

Stav hospodářský země naší jest takový, že potřebuje reformu hlubší, reformu pronikavější a **na tuto reformu** opět již **čekáme** vedle slibů vlády plných — **deset roků** . . .

Byloť zajisté v trůnní řeči ze dne 8. října 1879 národům slíbeno určitě, že přikročí se konečně již a stane se skutkem **oprava celé berní soustavy naší,** jakož toho tato zastaralá a **nespravedlivá soustava** nutně vyžaduje.

Opět jsme zde shromážděni po desíti letech; však *o nějakých* **opravách** *berních není ani řeči.* A, pánové, **která země trpí** pod touto nespravedlivou soustavou centralisace berní, pod touto ryze fysikální ústavou systému našeho berního *nejvíce a nejkrutěji?*

Rozhodně **království naše.**

To jest ta **komora, z níž tyje netoliko snad Cislajtanie,** *ale veškerá monarchie rakouská. Čechy jsou rozhodně* **nejpoplatnější zemí celého mocnářství habsburského,** netoliko poměrně, ale absolutně.

Mnoholi skutečně *platí dnes* **národ náš** *v této zemi naší?* Jak přispívá na obstarání té správy veřejné, kterou dovolím si blíže ještě charakterisovati?

Veškeré přímé daně státní dosahují dnes výše zlatých **26,600.000.** Veškeré přirážky obnášejí dnes: zemská zlatých **10,200.000;** veškeré okresní, obecní a školní přirážky více než **11,000.000** zlatých, úhrnem tedy samosprávné přirážky **22,000.000** zlatých.

Máme tudíž veškerých **přímých daní** státních s přirážkami **48,700.000** zlatých.

Mnoholi však obnášejí **daně nepřímé** v tomto království? Podle nejnovějších úřadních statistických dát, z nichž ovšem některá nejsou specifikována, tak že jen úsudkem lze se dopíditi pravdy, **platí toto království** dnes **na daních nepřímych** *říši* **94,000.000** zlatých. (Slyšte!) Úhrnem máme tu tedy ohromnou míru břemen zlatých **142,700.000** ročně, (Slyšte!) *tak že připadá na každého obyvatele Čech průměrně zlatých 24·84 daní.* (Slyšte! Slyšte!)

Táži se: Kde máme jinde vůkol sebe na kontinentu evropském případu **podobného přetížení lidu daněmi?** (Tak jest!)

Do státní pokladny plyne z království tohoto českého ročně 120,600.000 zlatých daní přímých a nepřímých, a **mnoholi**, ptám se, *obnáší zjištěná správní* **vydání státu** na **tuto zemi?** Mnoholi navzájem činí říše pro toto království naše?

Nebudu slavný sněm unavovati číslicemi! Každého roku veřejnost česká *s trapnými pocity* loví ta *sporá »bohemica«* v rozpočtu cislajtánském, ta **hubená oka** na *oné špitální polévce přízně a štědrosti státní k nám.* Urážel bych slavnou sněmovnu, kdybych chtěl opakovati stesky českého lidu drahně se ozývající na tu **lakotnost a skoupost úřední vlády** k našim kulturním zájmům, k našim nejnutnějším požadavkům.

Odbudu věc jedním slovem: To, *co se nám skytá* za **ohromné oběti** *naše od státu*, **jsou pravé almužny.** (Tak jest!) **Almužny**, opakuji, nebo celá státní správa Čech, když počítáme v to veškeru agendu státní v Čechách, veškeren ten aparát politické, soudní a berní správy, stojí úhrnem **30,000.000** zlatých, tak že *rok co rok jde z berní síly tohoto království do vídeňské pokladny státní* **čistý zisk** částkou **90,600.000** zlatých. (Slyšte!)

Když rok co rok takové síly jmění národního unikají zemi, když takřka stále *krev vlasti proudí z hranic její pryč bez návratu a bez náhrady*, jaký to může míti resultát konečný pro život národa a celé vlasti naší?

Žádný jiný než *vadnutí a hynutí.*

Pohlédněme na Uhersko, zemi to rozlohou svou šestkráte a populací třikrát tak velké — mnoholi *to* platí na potřeby Rakouska? Ono přispívá ročně pevnou částkou **30 millionů** na společné záležitosti říše, na dluhy státní a kromě toho dle známého klíče částkou **36 a půl milionů** na společné záležitosti říše. Úhrnem tedy **66 a půl milionů**. (Slyšte!)

A my, Čechy, jak jsem doličil, **90 milionů** (Slyšte!), a kdybychom vzali za měřítko tento stav příspěvků uherských, kdybychom řekli: Svolujeme, aby toto naše menší království české platilo neméně tolik říši, co platí veliké Uhry na společenské záležitosti říšské; ejhle: *vždy by ještě*

zbylo naší zemi *proti nynějšímu stavu* **23 milionů** doma; totiž tolik, kolik obnáší veškeré naše zemské okresní, školní a obecní přirážky! (Tak jest!)

* * *

Změnilo-li se prodlením šestiletého úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele v poměrech těch něco na prospěch království českého nebo bylo-li aspoň usilováno o nějaké hlubší a pronikavější reformy vzhledem k vypisování a vybírání daní říšských a zemských, netřeba snad ani dokládati.

Na počátku sedmého roku úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna však on sám ve sněmu království českého prohlašuje, že tentokráte bude se sněm český zabývati **»úpravou«** aspoň — **zemských financí** . . .

Jakým způsobem ovšem dnes, kdy tyto řádky píšeme (12. ledna 1896), nevíme a také nemůžeme předvídati, s jakým asi výsledkem *»úprava« zemských financí se setká* — bude-li na prospěch či neprospěch poplatnictva atd. Než o záležitosti té pojednal již dne 12. února 1895 ve sněmu českém dr. Edv. **Grégr**, kterýž přišel v meditacích svých k tak charakteristickému resultátu, že neváháme zařaditi sem aspoň úryvky jeho řeči.

Poukázav k smutnému stavu financí zemských vůbec, zmínil se sarkasticky o některých položkách, jež by se »mohly« zredukovati, aby se vůbec stůj co stůj něco uspořilo, načež rovněž tak sarkasticky pokračoval:

»Na příklad: Výlohy na *nemocnice a jiné humanitní ústavy* obnášejí ročně téměř **dva miliony** zlatých. Jen *porodnice* a *nalezinec* stojí nás přes **půl milionu** ročně.

Nač to?

Beztoho se každý cudný člověk zapýří při pouhém pojmenování těchto ústavů. (Smích.)

Půl milionu zlatých vydává království české na to, *aby padlým ženštinám opatřilo zdravý a bezpečný útulek!«*

Toť není přece — dle mínění jistých »cnostných« kruhů — nic jiného, než podporování nemravnosti z peněz poplatníků. Pryč tedy s porodnicí a nalezincem!!

Ono by pak ovšem bylo ročně několik set novorozeňátek zavražděno a několik set zoufajících žen by si vzalo život — ale co na tom, zemský fond ušetřil by půl milionu zlatých ročně.

A což divadlo?

Divadlo stojí nás hezkou sumičku — asi 160.000 zl. ročně. Bez divadla může přece národ žíti. Beztoho mnozí pánové z venkova na to bručí, jak prý k tomu přijde venkovský poplatník, aby platil za zábavy pánů Pražáků.

Vždyť tomu ostatně není ani tak příliš dávno — a jsou toho ještě pamětníci — co veškeré dramatické umění národa českého soustředěno bylo v loutkové boudě slavného Kopeckého. A to nestálo zemský fond ani krejcaru! Proč by tak nemohlo zase být?

Ovšem **německé divadlo by zůstat musilo**; *to je pro pány*, **pro c. k. důstojnictvo, c. k. úřadnictvo** a **vysokou šlechtu**. (Hlas: »Naši šlechtu!«)

Ale *české divadlo*, to je přece jenom zbytečností. Vždyť dle známého výroku má uměti každý vzdělaný Čech německy; ať tedy chodí do německého divadla. A ten český proletariát, který ani německy neumí, nemusí přece míti nádherné Národní divadlo. Ať chodí zase na pimprlové komedie jako dříve! (Veselosť.)

Avšak nechme žertů a ironie ve věci tak vážné a smutné, jako jsou naše finance.

Chtěl jsem jenom vysvětliti, že prostředek, na nějž se s mnohých stran ukazuje, totiž **obmeziti výdaje** a přivésti tím naše hospodářství do pravidelných kolejí, *sotva se dá provésti*. Na to je naše doba již příliš pokročilá. Nezbývá tedy, než obrátiti se k prostředku druhému, totiž *vymysliti* a *odkrýti* **nové prameny příjmů**, jimiž bychom naplniti mohli naše pokladny.

V ohledu tom lámali si naši finančníci již dlouho hlavu a vymyslili také vskutku celou řadu nových návrhů.

Sám jsem před několika roky navrhoval na tomto sněmu, aby zavedena byla zemská přirážka na líh, na kořalku.

Tento návrh měl však vadu: pocházel od Mladočecha — a proto musil býti zamítnut jako čiré bláznovství.

Dvě nebo tři léta po té uvalil pak ministr Dunajewski tutéž daň na líh — ovšem jako daň říšskou, která vynáší státu hezkých pár milionů. Tenkráte to ovšem nebylo bláznovství, ale my — utřeli ústa.

Nyní se navrhují jiné prameny z daní indirektních; navrhuje se daň z velocipedů, z kočárů a lokajů, z fortepian, z cukru, z minerálních vod, ze svíček a sirek atd. atd. Jak to již tak v životě bývá, když je někomu hodně zle, sbíhají se kmotřičky, tetičky a babičky a každá radí jiný, avšak vždy osvědčený prostředek. (Veselosť.)

Nechci tyto návrhy podrobovati kritice. Jedny by prý tak málo vynášely, že by to nestálo ani za vybírání. O jiných se praví, že by takovou zemskou daň milostivá vláda naprosto nepovolila, *poněvadž ji potřebuje pro sebe.* Jiné z navržených daní poškodily by zase příliš citelně náš průmysl zemědělský — a jedna daň, která zde již před několika roky byla navržena a která by zajisté značnou částku vynášela, totiž *daň z vývozu našeho uhlí, nesmí se vybírati, poněvadž by tím byli poškozeni páni továrníci v Německu.*

Ale nechť se nalezne a otevře ten neb onen pramen nových příjmů, jedno je jisto: že **to bude daň, kterou bude musit zaplatit z největší části zase ten chudý náš lid;** *nebo jen takové nepřímé daně něco vynášejí, které se uvalují na potřeby velikých a širokých vrstev lidu.* (Souhlas.)

A tu si to, tuším, přece každý zástupce lidu dvakráte rozmyslí, aby hlasoval pro návrhy, jimiž by ten **ubohý náš lid** — *který bez toho každé sousto, jež do úst dává, mnohonásobnou daní má již ztížené* — **ještě více ve svých potřebách byl zkracován a tísněn.**

Takovému poslanci a zástupci lidu, který by pro tyto nové daně hlasoval, mohlo by se přihoditi při nejbližších volbách něco podobného jako židovi, na nějž se ještě

dobře pamatuji — byl tuším z Protivína — který, aby si získal zvláštních zásluh o stát a aby za to také něco dostal, podal skrze c. k. krajský soud v Písku návrh — aby stát uvalil daň na slepice. (Veselost.)

Když se selky vůkolních vesnic o tomto znamenitém finančním projektu dozvěděly, chopily žida, namazaly ho kolomazí, vstrčily do velkého sudu, naplněného slepičím peřím a takto opeřeného vymrskaly z vesnice. (Smích.) Bojím se, aby se poslanci, který by pro naše nové finanční projekty hlasoval, také něco nepříjemného nestalo — až by se dostavil před své voliče.

Vy poznáváte z toho, pánové, že jest velice nesnadno dostati se z této naší finanční kalamity.

Vydaje zemské snížiti nemůžeme, nechceme-li zastaviti a nazpět vrhnouti kulturní a hospodářský rozvoj našeho národa.

Nové prameny příjmů otevříti také není snadné, nechceme-li, aby ubohý ten **soumar**, jejž jmenujeme **lidem obecným, neklesl pod břemenem nesnesitelným.**

Co tedy činiti? Jak si pomoci? Jak ukrýti schodek, který rozpočet náš vykazuje? Myslím, že nám nezbývá nic, než co každý člověk v takovýchto nesnázích činívá a co také stát činívá: — totiž **dělati dluhy** . . .«

* * *

Ku charakteristice stavu **financí zemských** citujeme ještě dva úryvky z článků »N. L.«. V prvním ze dne 17. února 1895 (tedy již v šestém roce úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele) praví se mimo jiné:

»Cokoliv trhlin hlubokých dělilo, cokoliv zásadných protiv rozvádělo, cokoliv nevyřízených sporů a křivd proti sobě jitřilo poslance shromážděné po šest neděl na sněmu království českého: *v jediné věci* přece panovala mezi nimi vzácná svornost v poznání i toužení. Tážete se, která že to věc mohla dovésti tohoto zázraku? Odpověď zní: **Hmotná bída tohoto — »bohatého« království . . .**

Ano, v tom byly všechny strany, *Češi jako Němci, poslanci lidu jako velkostatkáři konečně jedné mysli:* **že země česká,** *její okresy, její obce ocitily se* **v nejneutěšenějším stavu finančním,** *že klesají se stupně k stupni pod tíhou břemen,* jimiž jsou přemoženy, pod tíhou dluhů, jichž musily k vůli zniknutí těchto břemen nadělati — *pročež jest čas svrchovaný, aby tomuto* přírodou jako pílí obyvatelstva tak vynikajícímu království *přispěla* v jeho nezaviněné tísni konečně již jednou *říše ku pomoci,* a to rukou nelakomou, rukou štědrou a spravedlivou — dříve než by bylo snad pozdě!

Se skutečným potěšením slyšeli jsme zejména, kterak i němečtí poslanci lidu na ten **žalostný hmotný stav království českého toužili,** čímž bezděčně pronášeli sami nejříznější soud nad principem a systémem *centralisace,* jehož jsou oni dosud zarytými přívrženci a obranci. Zdaž nemohli jim naši poslanci právem odtušiti: »Ejhle, toť vlastní vaše dílo, toť ovoce vašeho stromu centralistického a vašeho zatvrzelého odporu proti *myšlénce svézákonnosti a samosprávy drahé společné vlasti naší!«*

Již dne 14. listopadu 1894 zemský výbor království českého po jednomyslném usnesení (tedy i za souhlasu Němců), zaslal vládě vídeňské notu, ve které praví:

»Jako že bylo by bývalo již od prvopočátku slušno a spravedlivo, aby se *samosprávným* tělesům (zemi, okresům a obcím) byly vykázaly k disposici též *prostředky potřebné* ku zmožení jejich povinností: *tož jest nyní — kdy země, okresy i obce ocitují se před nebezpečím, že* **podlehnou tlaku** *přirážek a břemenu dluhů* — **příkazem nutnosti,** *aby se samosprávným tělesům postoupil z bohatých zdrojů příjmů, které si zajistil* finační politikou svou stát, **přiměřený podíl,** i aby se zavedl berní systém takový, který by vedle státu také samosprávným tělesům (zemím, okresům i obcím) *umožnil spořádané finanční hospodářství.«*

Od té doby, co byla tato nota zaslána vládě vídeňské, minuly *dva roky* a teprvé v prvním zasedání sněmu království českého dne 28. prosince 1895 (tedy v **sedmém** *roce* úřadování J. Exc. hr. Thuna jako c. k. místodržitele)

ohlášeno sněmu, že hlavním úkolem jeho bude »úprava« financí zemských, což komentovaly »N. L.« mimo jiné takto:

»Před zrakem nejvyššího maršálka zeje propasť, k níž neúprosně rok za rokem posunují se *finance země české*. Vyličuje dvěma slovy zoufalý jich stav: **potřebujeme 17 milionův** a *nemáme k úhradě* jich *ani celých* **9 milionův**. *Nedostává se nám tedy* na řádné, pravidelně rok za rokem se vracející potřeby zemské **přes 8 milionů ročně** a nevíme o žádných pramenech a příjmech, *odkud je sehnati*. **Dluhy** *dělati lze na mimořádné*, nahodilé a plodné výdaje, jako jsou investice; ale zadlužovati zemi sebe bohatší k vůli uhražování její potřeb pravidelných, stálých a řádných, jako jsou její školství a její ústavy humanitní: to jest na pováženou.

Kam ale jinam sáhnouti? **Ku zvýšení přirážky zemské?** Ta činí dnes již 39 procent přímých daní; kdyby se jí měl uhraditi plný výše uvedený řádný schodek zemský, musila by býti vyšroubována do výše 50 procent. To přece jest očividnou nemožností. Neboť **náš lid platí** mimo **10milionovou** *přirážku zemskou* ještě **na 11 milionův** *okresních, obecních a školních přirážek* k přímým c. k. daním, které dosahují již bezmála výše **30 milionův ročně**. *Mimo to však odvádí do Vídně království české na daních nepřímých okolo* — **94 milionů zlatých ročně.**

Tím obdržíme závratnou sumu **ročního břemena** *obyvatelstva země české v obnosu:* **145 mil. zlatých**, takže připadá průměrně na každou hlavu okolo 25 zlatých daní a přirážek. Kde jinde na pevnině evropské naleznete podobného přetížení lidu daněmi? A při tom nemá země česká na své hospodářství vlastní peněz, *při tom* **finance zemské ocitují se před — bankrotem!!**

Slibovala se nám pomoc od říše, která z těch 124 milionů daní přímých a nepřímých nevrací do Čech (na správu státní), než pouhých **30 milionů** ročně, tedy právě jen pouhý výnos z daní přímých, kdežto veskeren výnos daní nepřímých (**94 mil.**) **zůstává jako čistý zisk** *»z provincie« české ve vídeňských pokladnách.*

Což tu spravedlivějšího, než aby konečně již jednou, po příkladu Německa a jiných federativních států, říše rakouská spokojila se důchodem cel a daní nepřímých, za to však *daně přímé* i zákonodárství o nich *ponechala zemím svým* na uhražení jejich potřeb zemských? Mluvilo se o takovém spravedlivém rozdělení již také nejednou i v Rakousku; slibováno vládami při návrzích jejich na opravu přímých daní a požadováno i samými zarytými centralisty.

Avšak kdež pak v Rakousku rychlé tempo, když jde o věc rozumnou a spravedlivou!

---

nání sněmu království českého nového popudu *pro svoje* **úřadní** *působení.*

V týdnu rozplynuly se všechny tyto zámysly v mlze. Hr. Fr. Thun nechce již působiti pro blaho perly v koruně habsburské jako nejmocnější c. k. vládní orgán v zemi, který má celý aparát podřízených c. k. orgánů k disposici, nýbrž sestupuje dobrovolně v nížiny prostých a za právoplatných zákonů začasté tak málomocných občanů, mezi kterýmž bude pouhým atomem . . .

Nechť však si hr. Fr. Thun vyřídí i tuto »důslednosť« se svým politickým svědomím; nám jest, jak jsme byli již podotkli, odstoupení jeho, nechť se stalo z těch neb oněch důvodů, zcela lhostejno.

* * *

Že očekávaným a přece nepředvídaným odstoupením zvířeny vlny veřejného mínění, jest přirozeno. V časopisectvu všech odstínů byla sensační látka do syta vykořisťována a jako vždy psáno »pro i proti«. Z nesčetných a vzájemně si odporujících úvah vyslovujeme na ukázku jen některé úryvky z dvou listů různých politicko-národních programů a sice úryvky, v nichž vrhá se více méně i jistý reflex na někdejší úřadní činnosť J. Excellence.

»Šestiletá *perioda utrpení českého národa* a násilného zatlačování svobodomyslné strany v staroslavném našem království,« psal videňský dopisovatel »N. L.«, »jest skončena. Byla to éra, kterou *náš lid bude míti v trpčí upomínce nežli obě éry Kollerovy.* Prostředky hr. Thuna nebyly vždy tak křiklavé jako u Kollera; avšak *jeho způsob* byl *jakosivnější.* Ostatně proces »Omladiny« a vše[illegible]

radikálním hnutím souv[illegible]

za Kollerem. Hr. T[illegible]

dnes sám mu[illegible]

Nean[illegible]

mající a[illegible]

všechn[illegible]

činnosť svou že nedovolí nikomu ani kritisovati, bude v několika málo dnech oproti c. k. vládním orgánům vůbec rovněž tak málomocným jako kterýkoli z nás prostých občanů a nesmí si dovoliti kritisovati úřadní činnosť nejposlednějšího c. k. policisty, ba ani žádného hajného (kterýžto stav byl již taktéž zařaděn mezi »úřadní orgány«) způsobem, jenž by se vymykal ustanovením § 300. tr. z.

Ano i pražský palác Jeho Exc. na Malé Straně (jehož obrazně znázorněné zříceniny po zemětřesení za legendárních posledních dnů lidstva vykládány asi před rokem c. k. státním návladním a c. k. vrchním soudem jako symbolické shroucení a skácení politického systému Jeho Exc. hr. Fr. Thuna), nebude míti žádného jiného politického významu než kterákoli hlídačská bouda v poli, do které může i hrom bít, aniž by to někdo vykládal »symbolicky . . .«

Dobrovolné odstoupení J. Exc. hr. Fr. Thuna z úřadu c. k. místodržitele ovšem jest cosi, co by dovedl každý člověk vůbec. K odstoupení tomu nebylo potřebí žádného talentu. Stačiloť zcela všední rozhodnutí: Odstoupím! — a poněvadž se v rozhodujících kruzích odstoupení tomu nikdo nevzpíral, stalo se také okamžitě skutkem.

Na slovo, že odstupuje hr. Fr. Thun *dobrovolně* nebo chceme-li, že oproti změněným poměrům, po případě oproti politickým svým odpůrcům skládá zbraň po vlastním rozhodnutí, nutno klásti váhu přede vším jiným.

Nebylo tudíž pravdou, když časem svým (dne 13. února 1895) ve sněmu českém hrdě a sebevědomě se pronesl, že *»pevnou ruku«* jako c. k. místodržící v království českém podrží tak dlouho, dokud důvěra J. V. císaře poveli mu na místě tom setrvati . . .

A ještě podivněji vyjímají se vůči dobrovolnému odstoupení slova, jež byl v témže sněmu pronesl před několika málo dny, *kdy království české prohlásil za perlu v koruně habsburské*, kdy ujišťoval, že zájmy země naplňují jeho srdce a že jest pyšen, může-li pro její blaho působiti, a doložil, že *s radostí staví se jako spojenec po bok poslanců v závodění o blaho země* a že bude vděčen, nabude-li z jed-

nání sněmu království českého nového popudu *pro* sv
úřadní *působení.*

V týdnu rozplynuly se všechny tyto zámysly v [illegible]nlz
Hr. Fr. Thun nechce již působiti pro blaho perly v ko-
runě habsburské jako nejmocnější c. k. vládní orgán
v zemi, který má celý aparát podřízených c. k. orgánů
k disposici, nýbrž sestupuje dobrovolně v nížiny prostých
a za právoplatných zákonů začasté tak málomocných
občanů, mezi kterýmž bude pouhým atomem . . .

Nechť však si hr. Fr. Thun vyřídí i tuto »důslednosť«
se svým politickým svědomím; nám jest, jak jsme byli
již podotkli, odstoupení jeho, nechť se stalo z těch neb
oněch důvodů, zcela lhostejno.

* * *

Že očekávaným a přece nepředvídaným odstoupením
zvířeny vlny veřejného mínění, jest přirozeno. V časopi-
sectvu všech odstínů byla sensační látka do syta vykoři-
sťována a jako vždy psáno »pro i proti«. Z nesčetných a
vzájemně si odporujících úvah vyslovujeme na ukázku
jen některé úryvky z dvou listů různých politicko-národ-
ních programů a sice úryvky, v nichž vrhá se více méně
i jistý reflex na někdejší úřadní činnosť J. Excellence.

»Šestiletá *perioda utrpení českého národa* a násilného za-
tlačování svobodomyslné strany v staroslavném našem
království,« psal vídeňský dopisovatel »N. L.«, »jest skon-
čena. Byla to éra, kterou *náš lid bude míti v trpčí upomínce
nežli obě éry Kollerovy*. Prostředky hr. Thuna nebyly vždy
tak křiklavé jako u Kollera; avšak *jeho způsob* byl *inten-
sivnější*. Ostatně proces »Omladiny« a všechno, co s českým
radikálním hnutím souviselo, *nestojí v drakonismu nikterak
za Kollerem*. Hr. Thun dal se strhnouti na cesty, které
dnes sám musí pokládati za chybné a falešné.

Neznal povahy českého lidu, *neznal síly v něm dří-
mající a* **netušil**, *že burcuje si nepřítele mocnějšího, nežli jest
všechna ta protekce a důvěra, které u mocných tohoto světa po-*

žival. On ví nejlépe, že odpor a hněv českého národa několikráte stal se pro něho nepřestupnou překážkou k cílům, ke kterým hr. Thun tíhne.« — —

Z jiné úvahy téhož listu vyjímáme: »Hrabě Frant Thun pokládán byl dosti dlouho za typ českých toryův, za představitele mocných pánů, *jejichž předkové nejednou o moc a vliv konkurovali se samými králi,* v nichž dosud ono hrdé vědomí, že povoláni jsou prozřetelností měrou rozhodnou spolupůsobiti ve vývoji dějinném a *kteří* ze svých vysokých zámků a z vysokých vrstev společenských, v nichž výhradně se pohybují, *s vysoka posuzují všechno, co u jejich nohou se děje.*

Značná byla nenávist hraběte Frant. Thuna k liberalismu a modernímu pokroku. Jest pověstný a smělý významný jeho výrok, že potírati chce liberalismus za každým krokem vždy a všude. Známa jsou též jeho jedovatá slova o neblahém působení učitelstva a časopisectva v lidu a jest přirozeno, že po takovýchto výrocích stal se mezi liberálními Němci osobností velice nenáviděnou.

Když v roce 1889 ve volbách sněmovních strana svobodomyslná neočekávaným způsobem se zmohla a když tehdejší řiditel politických osudů této říše hr. Taaffe naplněn obavou, že mladočeský ruch v Čechách stane se nebezpečným železnému kruhu, povolal hraběte Thuna k úřadu místodržitelskému, tu *uvítán byl tento muž od Němců projevy nevole.* Nejen proto, že viděli v něm nejrozhodnějšího odpůrce směru liberálního, nýbrž z té příčiny, že ve zcela klamném domnění spatřovali v něm *pionéra myšlénky státoprávní.* Vždyť zakončil jednu ze svých sněmovních řečí té doby již poněkud všední frází o toužebně očekávaném okamžiku, kdy koruna svatováclavská ozdobí skráně Jeho Veličenstva. Mnohem více než *nenávist ke směru liberálnímu* vyčítali mu Němci z politické minulosti jeho tento výrok.

Však záhy se přesvědčili, že **úkol** *hraběte Thuna byl docela jiný*, než jaký mu v prvních okamžicích připisovali. Ukázalo se záhy, že **byl povolán proto,** *aby zkrotil, zdeptal, zničil za každou cenu oposici mladočeskou.* A o tom nelze

míti nejmenších pochybností dnes, *že se mu dostalo* pro toto poslání neobmezené *plné moci*, zejména potom, když zmařen byl pokus punktační a když šlo o to, zjednati zadostučinění činitelům, kteří o ztroskotané vídeňské vyrovnání byli se vší mocí zasadili a kteří nemohli odpustiti těm, kdož zmařili dílo, kteréž pokládali již za hotové

A tu počíná *tragická vina Thunova poslání*.

Nezahájil zjevný a otevřený boj proti politickým odpůrcům, nýbrž nemaje na mysli nic jiného než odvetu, *jal se pracovati dle neosvědčených vzorů ze staré školy*, podezříváním, zlehčováním mohutnícího odpůrce a potom **soustavou policejních úkladů**, které odsuzuje dnes i ta nejvolnější politická morálka. U vědomí, že u Němců je neoblíben, snažil se tím úsilovněji zjednati si jejich přízeň, čím více vzmáhal se proti němu odpor v národnosti naší a Němci, vycítivše záhy, jak prospělo by jim přátelství mocného pána, zapomněli na vojnu, kterou jim liberálům vypověděl hrabě Thun jako poslanec a v okamžiku, kdy stal se odpor proti němu v lidu českém obecným, pozvedli jej na štít národní naši odpůrci.

A okamžikem tím byl osud jeho rozhodnut. *Osvědčil se býti v zápasu slabochem a roztrpčen oprávněnými útoky se strany české, zpronevěřil se úkolu svému a stal se místodržitelem — Němců.* **Stranu svobodomyslnou nejen že nezničil,** nýbrž, jak tuto vděčně uznáváme, svými opatřeními jí pomáhal a sloužil bezděčně tak dlouho, až tato strana a český národ staly se pojmy bezmála totožnými. Zjevně osvědčil se významuplný tento obrat volbami do parlamentu říšského provedenými v roku 1891.

Jiný místodožitel byl by po tak smutném effektu působnosti své odstoupil, *však hrabě Thun byl* **místodržitelem zvláštním.** *Nebyl to nejvyšší správní úřadník v zemi*, nýbrž **byl pánem a vládcem jejím.** Byl to opět jednou *skutečný náměstek panovníkův, se zvláštními praerogativami* a ne pouhý plnitel rozkazův ministerských. Místodržitele s mocí a významem, jaký bychom jako autonomisté každému náměstku milerádi dopřáli, který by skytal garancie, že

moci své a lesku svého postavení užije na prospěch lidu a jeho práv země, v jejíž povolán je čelo.

Hrabě Thun nejen že neodstoupil, nýbrž *vymohl si nade vše to ještě rozšíření svých plných moci.* **Bylo mu dáno právo suspendovati základní zákony státní, kdykoli se mu zlíbí.** *Nastala tu* **doba železného krocení celého národa** a ne pouze jedné jeho strany. Pan hrabě Thun dospěl tam, kde na konec ocitl se dosud každý státník jeho kalibru, který osvědčuje despekt svůj naproti tak zv. »vzpouře« bastillou a který domnívá se, aneb jenom se tak tváří, že zachrání společnost tím, když jí ruce okovy sevře.

Pan *hr. Thun stal se jako český »landgraf« tvrdým,* při čemž však zapomněl, že **národ**, *třeba by sestával dle jeho názoru z poloviny poslušných sluhů a z poloviny hulvátů,* **přece jen poněkud jiným činitelem je v životě státním než sebe mocnější a bezohlednější místodržitel** a že dosud v zápasu s národem na konec vždycky prohrál ten, kdo ve zpupnosti své domníval se národ za právo zápasící pokořiti a zdrtiti. **Pan hrabě Thun nevyřídil ani s výminečným stavem nic.** *Ministerským nařízením zrušena byla suspense nejdůležitějších základních zákonův státních* a ve volbách sněmovních, jež na to následovaly, zvoleno bylo do zemského sněmu z 97 poslanců 91 poslanců mladočeských a jeden pokrokář.

Nadešel po druhé okamžik, kdy bylo *povinností* hraběte Thuna odstoupiti a na demissi trvati, i kdyby snad nebyla na prosbu první přijata. Neboť volbami dovršen byl bankrot páně Thunova systému. Však pan místodržitel na místě svém vytrval, oddávaje se naději, kterouž nepokrytě vyslovil v loňském zasedání sněmovním. *Naději, že rozbije se strana svobodomyslná a zástupci její ve dva tábory:* v tábor umírněných a v tábor radikálů a *on pak že ovšem již jako místodržitel změněný se stranou umírněnou uzavře smír.* **Poněvadž se mu to s hulvátem nepodařilo, spekuloval na pokorného sluhu.** Však jako tak často, zmýlil se i tentokráte. **Pokořil se tak hluboko,** že uznal vlastenckou snahu těch a že za spolupracovníka nabídl se těm,

kterým dvě léta před tím dal svým listem vtisknouti na čelo známou spoluvinu na zločinu.

A věru, že v této poslední metamorfose líbil se nám pan hrabě Thun nejméně. Když jako representant zkostnatělého konservatismu vypovídal boj myšlénkám pokroku, pohlíželi jsme naň sice jako na nepřítele, však s onou úctou, již vnucuje poctivé, byť i odchylné politické přesvědčení. Když stal se z korunovačního místodržitele miláčkem centralistických Němců, vysvětlovali jsme si to, že v pochopitelné slabosti proto uchýlil se ve přízeň národních odpůrcův našich, že tak smutně pochodil u nás; však že věřil v modus vivendi se stranou svobodomyslnou, že obrátiti chtěl ten hrdý, vysokomyslný pán, jenž obořil se na ředitele škol středních, když přišli mu kondolovati ku smrti arcivévody Albrechta, slovy: »Wer nicht parirt, dem wird das Genick gebrochen!« (kdo nebude poslouchat, tomu zlámu vaz!), to je nám hádankou, toho nechápeme!

Co dělo se v duši muže toho od té doby, kdy nastal obrat ve Vídni **a kdy mu sterým způsobem neustále dáváno na jevo, aby šel**; jak mu bylo, když po významném výjevu v první sněmovní schůzi pronášel slova medová a uváděl se jako místodržitel nový!? . . .

Nedá se to vysvětliti jinak, než *fixní myšlénkou*, že skutečně ohrožena v této zemi existence říše a ohrožen zájem dynastický a on, hrabě Thun, že jediný je povolán je zachrániti. Snad dá se tím vysvětliti nešťastný způsob, kterým probouzeti se snažil v lidu českém loyalitu a vědomí rakouské, aneb chtěl činiti hraběti Badenovi tím rozpaky a nepříjemnosti?

Poslední dnové hraběte Thuna *jako místodržitele jsou skutečnou hádankou.*

* * *

Jiný doklad vážíme z listu národu českému nepřátelskému, z »Neue Fr. Presse,« která mimo jiné psala:

»Odstoupení hr. Tuhna náleží k událostem, které nepřekvapují tím, že nastaly, nýbrž tím, že nenastoupily již

dříve. Kdyby hr. Badeni nebyl se stal ministrpresidentem, byl by se dle všeho domyslu jím stal hr. Thun. Pro poměr podřízenosti, jaký mezi místodržiteli a ministr-presidentem jest, anebo býti má, scházely tu veškeré podmínky trvalosti.

Opouští-li hr. Frant. Thun české místodržitelství, neodchází, jako jiní pensisté do Štyrského Hradce nebo do Celovce, aby tam v klidu aneb jako neškodný raisonér trávil svoji pensi, nýbrž vrací se na své statky a tam jest pořáde ještě bohatým, mocným a vlivuplným českým magnátem, jako když byl před šesti lety hr. Taaffem povolán v čelo zemské české správy.

Hr. Thun jest příliš sebevědomým a hrdým na své jméno a na svůj rod, aby se trvale byl podrobil v poměr byrokratické podřízenosti a kdyby také pravda bylo, že se odhodlal nebýti ničím, leč výkonným orgánem politiky hr. Badena, bylo to proti jeho povaze, bylo to proti jeho životnímu názoru. *Za dřívějších ministrů zjednal si zvláštní výminečné postavení*, podle kterého v Praze mohl býti považován **za císařova zástupce** *a nikoli za podřízence nějakého ministeria*. **Nic se v Čechách nestalo bez jeho návrhu, aneb bez jeho souhlasu.**

Jemu nebylo nic poručeno; cokoli činil, vzniklo z jeho vlastního popudu a musil-li všemohoucí hrabě Taaffe snášeti toto výminečné postavení, tož ministerstvo Windischgraetzovo a Kielmanseggovo ještě více. Pro hraběte Badena a hraběte Thuna nebylo místa: jeden musil odstoupiti a jelikož nebyl to hrabě Badeni, musil to býti logicky hr. Thun.

Právě proto, že hr. Thun byl spíše místokrálem, než místodržitelem,« pokračuje »Neue Fr. Presse« ve své úvaze, »a protože vložena byla do jeho rukou zcela kromobyčejná právomoc, **musil býti více**, *nežli kterýkoli jiný zemský chef* **činěn zodpovědným za vývoj věcí v Čechách.** Přišel s programem, potlačiti mladočeskou opposici. Avšak ona neustále rostla a jest dnes skoro výhradným zastupitelstvem českého národa. **Hrabě Thun byl původcem silné represse**, *která dosáhla vrcholu* **výminečným stavem a pro-**

cesem proti Omladině. *Odpor, který chtěl zlomiti,* **nebyl přemožen.** Politika jeho skončila zrušením výminečného stavu, jakož i amnestováním odsouzených omladinistů.

Hr. Thun, jak se zdá, sám dospěl k poznání, že *svoji politikou silné ruky nedal se pravou cestou.* V jeho ochotě býti po vůli hr. Badenovi, když tento dal se cestou mírnějšího nakládání s mladočeskou opposicí, dlužno spatřovati zjevné doznání vlastní chyby.

Ale také Němci« — vykládala »Neue Freie Presse« dále — »mají málo příčiny, aby odchod hr. Thuna litovali. *Byli to sice odpůrcové Němců, které hr. Thun svými příkrými opatřeními potíral,* avšak nepociťujeme nižádné satisfakce nad suspensí státních základních zákonů a nad politickými processy ani tenkráte, jsou-li jimi postiženi političtí odpůrci. Národní postavení Němců v Čechách se tím nezlepšilo.«

* * *

Ku konci jen ještě několik slov, jimiž vídeňský dopisovatel »Nár. Listů« naznačuje **zámysly** *hr. Fr. Thuna, jako pouhého občana.*

»Hr. Thun« praví, »nemá patrně mezi nejbližšími důvěrnými rádci nižádné politické hlavy. Jinak by se byl postaral *o jiný, lepší odchod.* Jak dopadl, jest mu naprosto nepříznivý a není dobrým začátkem k té *frondě, kterou zamýšlí* a které předpovídáme *špatnou budoucnosť.* **Ty časy jsou ty tam,** *kdy kavalíři nelidoví,* jako hr. Thun, *mohli činiti opposici,* to jest věcí stran, které mají oporu v lidu. **Dnes není šlechta leč trabantem,** *který nemaje světla a tepla vlastního, dostává* **je od slunce.**

Jest to velký klam, jemuž podává se také česká šlechta následkem své velké mírumilovnosti, že majorita 400 velkostatkářů českých, *kteří obratem ruky proměniti se mohou v minoritu,* mohla by provozovati nějakou důraznou politiku oposiční, ze které by měl někdo nějaký strach. Dějiny

ského passivního odporu a státoprávních zápasů to
ázaly. **Šlechta má silné postavení jenom tenkráte,**
ní-li udržeti si přízeň dvora. Lid jest faktorem a lid
ský jest to, který v této otázce nabyl vrchu.“

Po této odchylce vraťme se zase k vlatnímu úkolu
ho spisu!

Rovnoprávnost v Čechách

za úřadování J. Excell. hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitele.

Pojednání o thematu tom, jež vleče se od nepamětných dob a bylo obzvláště od zahájení »éry ústavní« nesčetněkráte a v nejrůznějších variacích v zákonodárných sborech i jinde a především v žurnalistice ventilováno, aniž se dospělo k uspokojujícímu resultátu, vyplnilo by i za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele netoliko jen objemný spis, nýbrž celé — folianty. V žurnalistice české setkáváme se skoro den co den s nejrozmanitějšími stesky, jichž registrování připadá čtenářům jako nekonečný mořský had, jehož hlavu každý vidí, ale kterouž žádná lidská moc a nejméně pak umění státníků rakouských nedovede — ušlápnouti.

Provedení rovného práva v zemích koruny české, — třeba jen v té způsobě, jak nám jest garantováno základními státními zákony, jež byly bez nás pro nás sdělány převahou politickými a národními odpůrci národa českého, — zdá se býti státníkům rakouským nerozřešitelným problémem.

A přece není, jak níže *dokážeme*, nic snazšího nad to — ovšem jen pro toho, kdo jest upřímným přítelem poctivého a spravedlivého rovného práva.

Známoť, že *veškerá snaha* zuřivých pangermánů v Čechách, čelící k zavedení jazyka německého jakožto státní řeči, *nemá v ohledu praktickém jiného účelu*, nežli aby ryze

německým byrokratům (*kteří buď nemají tolik duševních schopností, aby se českému jazyku přiučiti mohli, buď se mu z nenávisti k národu českému přiučiti nechtějí*) **usnadněna byla manipulace byrokratická** *a zajištěn jim postup v úřadě i tenkráte,* když jako výkonní orgánové vládní nemohou sloužiti nežli jen jedné (německé) části obyvatelstva tohoto království.

Nejzuřivějším odpůrcům rovného práva v úřadech *nejde v podstatě o nic jiného, nežli o tuto byrokratickou manipulační výhodu pro své kmenovce,* kterýmž k vůli — neboť úředník české národnosti musí se tak jako tak vykázati úplnou znalostí jazyka německého — **měl by se celý národ český učiti němčině,** *jakoby byli národové k vůli několika úřadníkům a nikoli všechny úřady k vůli národům.*

Provedení rovného práva v úřadech v Čechách jest tak snadné a prostinké, že nepředpojatý člověk nechápe, jak možno vůbec jen okamžik býti na vahách, ku kterému způsobu měl by se vlastně nakloniti. *Všechny rozdíly mezi úřadní řečí vnitřní a vnější jsou jen vytáčky a obcházení základního zákona státního o rovném právu jazykovém.*

Celý ten chaos zmatkův lze totiž rozřešiti jedinou větou: **Každý úředník v Čechách vyznejž se dokonale v obou jazycích zemských,** *a každé podání budiž vyřízeno v tomže jazyku, v kterém bylo učiněno.*

A právě tato *dokonalá znalost obou zemských jazyků* jest závadou největší. Ale nikoli u úřadníků českých, nýbrž *u úřadníků německých,* kteří vědí, že v úřadě dvojjazyčném neboli rovnoprávném nejsou nežli zpola schopnými. **A proto ten zuřivý odpor proti rovnému právu, proto ty kruté boje proti jazyku českému,** *který jest pangermanským byrokratům největší závadou v kariéře ve městech a obcích buď ryze českých nebo smíšených.*

Jak snadno a jak výhodně provádí se takováto dvojjazyčná manipulace úřadní, toho nejlepším důkazem jest úřadování zemského výboru českého, o němž nejvyšší maršálek zemský, kníže **Jiří Lobkowicz,** zmínil se v květnu 1887 v řeči své v panské sněmovně.

Líčení jeho bylo tak prosté, jasné a zároveň přesvědčivé, že neváháme z něho uvést aspoň nejdůležitější místa.

»Obě řeči,« pravil kníže **Lobkowicz**, »čeština i němčina, jsou dokonale vyvinuty. Obou užívá se ve veřejném životě, příslušníci obou národností stojí na stejném stupni vzdělání. Mají rovněž i stejné postavení sociální a převaha, kterou v nedávné minulosti poměry způsobily, vyrovnána jest na druhé straně dostatečně větším počtem. Při tom nelze přehlédnouti, že v zemi té příslušníci obou národností mají jasné vědomí, že řeč jich v určitých dobách historických byla řečí v zemi vládnoucí, a z příčiny té soudím, že *všude, kde v obou řečích musí se jednati*, jest nezbytno, **aby úřady do jisté míry dvojjazyčně byly organisovány**. Pochopuji ošem velmi dobře, že kdo po celý život byl zvyklým jen v jedné řeči úřadní nařízení dávati, jeví jakousi úzkosť před náhlou dvoujazyčností. Mohu v ohledu tom sděliti pánům své zkušenosti, jakýchž po řadu let nastřádal jsem si jako předseda zemského výboru českého.

Činnost zemského výboru českého má objem, jenž snad jest větší nežli činnosť mnohých politických úřadů zemských. Z osmi přísedících zemského výboru stojí každý v čele jednoho odboru. K ruce mají 20 konceptních úředníků. Loni měli jsme vyřiditi 50.000 exhibitních čísel, mezi nimiž skoro 6000 kusů předneslo se v sezeních gremiálních. Jest to tedy úřad, při němž lze jakýchsi zkušeností o možnosti dvojjazyčné správy nastřádati.

A v úřadě tom platí právě **zásada** pravé, **nejúplnější rovnoprávnosti obou řečí zemských** a hledí se k tomu, by překladů bylo pokud možno nejméně. Připomínám, že přece v počtu dosti velkém se vyskytují, poněvadž právě některé výnosy, listiny atd. vydati se musejí v obou řečích zemských.

Poukazuji tu na zprávy sněmovní, které s ohledem na dvojjazyčnost sněmu v obou řečích pracovati se musejí. Každé podání, jež zemskému výboru se učiní, zanese se

dle toho, je-li české neb německé, již do protokolu podacího v řeči dotyčné; manipulace při každém jednotlivém podání děje se v řeči jeho, a příslušné listiny, rozhodnutí atd. sepisují se ve všech stadiích opět v této jedné řeči, v jakéž podání bylo učiněno. Při podáních, o nichž se má rokovati, učiní se výtah, návrh a vyřízení v řeči té, v níž se má vypracovati. Počet českých a německých podání jest téměř stejný, neboť přespočet menších německých kurentií vyváží se počtem českých podání, jež vyžadují meritorického vyřízení. *Otázka*, má-li se některé podání vyříditi v českém nebo *německém jazyku*, *jest* ve většině případů již *a priori jednoduše rozřešena*. Nehodlám sněmovně ustanovení dotyčná předváděti, mohu jen říci, že procento pochybných v tomto ohledu jest neobyčejně malé.

Ovšem, před dobou krátkou byla dosti ještě častou jistá výminka od pravidla. Jak známo, jsou členové zemského výboru volení funkcionáři, kteří volí se po dvou z kurií sněmovních. A tu ovšem nezkouší se vědomosti jazykové a členové zemského výboru musí schopni býti úřadu, k němuž byli zvoleni, právě proto, že byli voleni.

Měl jsem až do nedávna česť, míti v zemsk. výboru **některé přísedící** jeho, **kteří nebyli s to česky referovati.** A poněvadž rozdělení odborů dělo se dle látky a předmětů, takže v každém odboru česká a německá podání se vyskytovala, bylo zvykem, proti němuž se žádné strany ničeho nenamítáno, že němečtí členové zemsk. výboru ***o všech podáních německy referovali.***

Výtahy ze spisů byly zhotovovány v řeči německé, návrh činěn německy, expedice byla však vždy pravidelnou, jakou měla býti a seznal jsem v tom směru zajímavé faktum. Jednalo-li se o to, posouditi, v jakém poměru jsou práce jednotlivých odborů mezi sebou, poukazovali často konceptní úřadníci pracující v kancelářích, jichž přednosty byli němečtí přísedící zemského výboru, k tomu, že jsou proti svým kollegům v práci tím v neprospěchu, že tito jednoduše návrh neb referát opíší, kdežto oni

nuceni jsou dříve překlad pořiditi. Z toho jsem jasně seznal, **že provedení dvojjazyčnosti za těchto poměrů znamená největší zjednodušení.** Jen mimochodem chci říci, že zařízení toto jest již po delší řadu let u zemského výboru zavedeno a spočívá na usnesení sněmovním z roku 1871, z doby to, v které jsem tutéž hodnost zastával co dnes. Zařízení toto nebylo dosud změněno, bylo za mého předsednictví ještě rozšířeno.

Jsem skromného náhledu, že to, co se u zemského výboru osvědčilo, **nemůže působiti za zcela podobných podmínek i u českého vrchního zemského soudu žádných obtíží,** ba lze i tvrditi, že se tím i ulehčení dostane, poněvadž členové zemského výboru bývají volbou na místa ta povolávání, kdežto *členové vrchního zemského soudu bývají* **ustanovováni,** *takže jest zde ještě větší možnost k poměrům zřetel vzíti, než u zemského výboru.* Proto myslím, že spor o to, patří-li nějaký zvláštní výkon k vnitřní neb zevnitřní službě, nemá tak ohromné důležitosti, jak se s jisté strany uvádí a zdá se mi, že opodál stojící snadno by mohl věřiti, že se na jedné neb na druhé straně pojem vnitřní a zevní služby dle toho rozšiřuje neb zúžuje, jak se to tomu neb onomu hodí. Mně se však zdá, že by se za těchto poměrů mělo šetřiti rovnoprávnosti co nejvíce a pokud toho osobní poměry dovolují. Dle mého přesvědčení bude se moci služba tím snadněji konati, čím úplněji bude dvojjazyčnost provedena.«

Potud střízlivý a chceme-li, v podrobnostech skoro nudný a přece tak přesvědčující výklad o rovném právu nejvyššího maršálka zemského knížete Lobkowicze, který tutéž funkci úřední zastává po dnes.

A nyní vizme, jak asi utvářilo se **rovné právo** *v království českém za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele.*

* * *

Z pralesa stesků a stížností vyslovujeme ovšem jen některé z nejvýznačnějších.

»Poslední dvě léta,« psala v únoru 1893 konservativní »Česká Politika«, *»množí se známky* nasvědčující tomu, že **germanisace** a nerozlučný její blíženec, centralism, *opět výše zdvihají hlavu a* **vtírají se na všech místech a do všech poměrů,** *odkud dříve na dobro byly zažehnány.*

Případ se Stremayrovým nařízením, aby nejvyšší soud dle německého překladu projednával odvoláni a podání česká a německy o nich rozhodoval, nebyl ojedinělý Byl to jen důsledek v dlouhé řadě podobných pokusů a snah.

Tiskopisy celních úřadů nabyly tvářnosti, **jakoby češtiny nebylo v Českém království,** *poštovní úřady* osvědčovati počaly **zvláštní zálibu v němčině,** *poštovní spořitelna* počala si vésti **jako ústav ryze německý,** *ústřední berní úřady zapomněly, že čeština je zemským jazykem v našem království* a markrabství, na poukázkách, v přípisech a výnosech nechávána čeština stranou. Jakoby nebylo již dosti trapným pocitem pro Čecha a každého nepředpojatého muže, když od korespondenčního lístku až do velkých průkazů úředních všude naráží napřed na němčinu, pod níž čeština jako skromná fialinka skrývá se v zákoutí, nyní dokonce i od toho činí se odchylky a s pouhou němčinou obracejí se některé úřady ke sborům, o nichž je známo, že jsou a byly české.“

Poměry, vlastně nepoměry jazykové tuto jen letmo naznačené přiměly již v únoru 1893, tedy ve čtvrtém roce úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna, **městskou radu kr. hl. města Prahy** k rozhodnému kroku. Usneslať se totiž podati klubu českých poslanců memorandum, vlastně široce založenou **žalobu** *proti* **porušování rovného práva jazyka českého.**

Mimo stesky již naznačené uvedeny v žalobě té ještě následující, skoro všech oborů veřejného úřadování se týkající stížnosti:

»Ve veřejnosti velmi často pronášejí se stesky na to, že **právům jazyka českého** *se strany veřejných, zvláště* **státních**

úřadů *nevěnuje se tolik pozornosti,* jak toho jazyk český po právu zasluhuje. Nevážnost k jazyku tomuto ujímá se v poslední době i v oborech, jež se dotýkají pouze veřejnosti a obecenstva, a kde tedy nemůže se tvrditi, že státní správa hájí v případech těch panství vnitřního jazyka úřadního, jehož oprávněnost ovšem po vydání státních základních zákonů není po náhledu rady městské nikterak odůvodněna. **Stížnost** ta týká se hlavně *různých úředních vyhlášek, poučení, výměrů, blanketů* atd., **jež určeny jsou pro obecenstvo.** A právě proto, že ve věcech těchto nejeví se snaha, vyhověti správnému požadavku *po úplném provedení úplné rovnoprávnosti* zvláště v okresích čistě českých aneb aspoň po většině českých, musí to zvláště na zástupce autonomních korporací činiti trapný dojem, že dosud zachází se tak otčimsky s jazykem českým, kterýž oprávněn jest, aby v království českém zaujímal *místo první.*

Tak na př. po převzetí *telefonické sítě* v Praze *do správy státní* zaslalo c. k. řiditelství pošt a telegrafů radě městské exempláře tištěného nařízení ministerstva obchodu o zřizování a užívání telefonů **pouze v jazyku německém**: *řiditelství pošt nemělo tolik ohledu k representaci hlavního města království českého, aby zaslalo tiskopisy ty v jazyku českém;* učinilo tak teprve, když rada městská německé výtisky vrátila a důrazně žádala české.

Rovněž i **ústavy státní, kteréž po zákonu zřízeny jsou pro veškerá království** *a země na říšské radě zastoupené,* **nezachovávají rovnoprávnosti**; neboť právě před nedávnem zaslala c. k. poštovní spořitelna radě městské *jen německou odpověď* na český její dotaz.

To nejsou však osamotnělé případy, kdy **v praxi** jazyk **německý vyvyšuje se nad český.** Před krátkou dobou způsobilo nemalý rozruch u českých společenstev, že tato podělována byla prostřednictvím obchodních komor vládní osnovou a motivy o navržené úpravě osobních daní též *většinou jen v jazyku německém.*

Směr tento vůči jazyku českému seznati lze i z různých úředních vyhlášek, výměrů atd., zvláště v oboru

politických, finančních a poštovních úřadů. **U politických úřadů od c. k. místodržitelství až k různým c. k. okr. hejtmanstvím,** jež jsou ve smíšených okresích, *pozorovati lze, že* **dává se přednost jazyku německému,** a v německých okresích vydávají se enunciace pouze v jazyku německém.

I u *finančních* úřadů lze stopovati tento směr. U *poštovních* úřadů zvláště **okázalým způsobem** praktikuje se rovnoprávnost, takže není do dneška postaráno o poštovní razítka dvojjazyčná v úplně českých místech, tím méně ovšem o razítka pouze česká v místech českých. A také i z poštovních tiskopisů, určených pro širší obecenstvo jakož i z korespondenčních lístků, poukázek atd. vidno, že pamatuje se vždy na jazyk německý, na úkor jazyka českého.«

Přestávajíc na těchto příkladech, podotýkala rada městská, že nejde tu snad o jakousi vnitřní řeč úřední, nýbrž **o úřední výměry, jež jsou určeny výhradně jen pro obecenstvo.**

Z příkladů těch patrno, jak **státní úřady systematicky pomáhají k nadvládě jazyka německého i v územích ryze českých.**

Rada městská vidí v tom pro budoucnost nebezpečí pro práva jazyka českého a **úmysl státních orgánů, aby území německého** *jazyka na úkor práv ostatních národností této říše* **bylo uměle zvětšeno.** Dle čl. XIX. statních základních zákonů jest taková snaha i po míře zákona neoprávněnou a nespravedlivou.

Po náhledu rady městské může se v tom státi náprava pouze cestou jednotné, systematické akce, jejíž účelem by bylo: dosíci toho, by otázky tyto, spadající v obor exekutivy, rozřešeny byly *zásadně,* a aby příslušným úřadům náležité, všeobecně platné příkazy v té příčině byly vydány, tak aby obrana národního jazyka nemusila se díti vždy jen od případu k případu úsilím jednotlivců, spolků, sborů atd. Aby tedy konečně zabráněno bylo různým pokusům na zkracování práv jazyka českého, obrátila se rada městská na klub českých poslanců se žádostí, *aby*

otázku systematické obrany vůči zkracování práv jazyka českého uvedl na denní pořádek klubovních porad a ve sněmovně poslanecké aby zasadil se o provedení *jednotné akce*, jíž by dle pevných zásad zabráněno bylo dalšímu porušování práv jazyka a národnosti české.

Že klub českých poslanců učinil v ohledu tom, seč byl, netřeba snad ani dokládati.

Než s jakým výsledkem — o tom rovněž tak netřeba šířiti slov. Na počátku sedmého roku úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele jest k tomu taková spousta dokladů, jako roku 1893 . . .

* * *

V téže době, kdy byla naznačená stížnost zaslána do Vídně, došlo právě jen v ohledu rovného práva *k prvnímu vážnému konfliktu* mezi *representací král. hlavn. města Prahy* a J. Exc. hr. Fr. **Thunem** jako c. k. místodržitelem, jenž jest, jak známo, ve funkci té zároveň také předsedou zemské školní rady.

V zasedání německého odboru zemské školní rady dne 7. února 1893 byly totiž u příležitosti jednání o zrušených dvou prozatímných pobočných třídách při staroměstské německé měšťanské škole činěny městské radě trpké výčitky. Řiditel Heinrich jako zástupce Prahy v tomto sboru, jak mu kázala povinnosť, jal se dokazovati *neoprávněnosť těchto žalob*, protestoval proti nim a žádal, aby jeho protest pojat byl do protokolu.

To však se nestalo z té jednoduché příčiny, že schůzi předsedající náměstek předsedův, místodržitelský rada *Zabusch* **odňal řiditeli Heinrichovi slovo.** O tomto případu podal řiditel *Heinrich* representaci Prahy příslušným způsobem zprávu a poukázal na obtíže, s nimiž jest mu zápasiti, chce-li *úkol a povinnosti svého mandátu* v zemské školní radě podle svého nejlepšího vědomí a svědomí konati.

Záležitost nabyla tvářnosti tak vážné, že se jí bedlivě zabývala městská rada a vyzvala tehdejšího starostu dra **Šolce,** aby u místodržitele jakožto předsedy zemské školní rady **osobně** zakročil.

Jakého obsahu byla rozmluva starosty pražského s J. Exc. panem místodržitelem, o tom nepronikly na veřejnosť žádné zprávy; ale když starosta dr. Šolc o svém poslání městské radě referoval, usnesla se tato podati J. Exc. hr. Fr. Thunovi jako c. k. místodržiteli pamětní spis, jenž byl později městským zastupitelstvem schválen a podán.

Pamětní spis ten jest přes přísně úřadní formu tak charakteristický a *objasňuje* netoliko stav rovného práva v kr. hl. městě Praze, nýbrž i ***stanovisko, jež byl hr. Fr. Thun jako c. k. místodržící k otázce rovného práva zaujal,*** tak frapantně, že citujeme z něho aspoň stať nejhlavnější.

»Vaše Excellence!

V denních listech pražských ze dne 8. února uveřejněna byla o schůzi německého odboru zem. šk. rady, konané dne 7. února za předsednictví místopředsedy pana *Zabusche* zpráva, dle níž za příležitosti jednání o opatření městské rady král. hl. města Prahy stran zrušení dvou zatímních paralelek na staroměstských něm. školách měšťanských *obviněna byla rada městská* **z nepřízně a nevraživosti vůči německému školství v Praze**, a když zástupce obce pražské pan Josef Heinrich proti takovému obviňování protestoval a bezpodstatnosť toho dokázati chtěl, byl v řeči své předsedajícím p. vicepresidentem Zabuschem dvakráte přerušen.

Tato zpráva denních listů přiměla zastupitelstvo obce pražské k tomu, že vyžádala si od pana Jos. *Heinricha* jakožto zástupce svého v něm. odboru zem. školní rady *autentické a objektivní vylíčení* průběhu dotčené schůze. Dle zprávy p. Jos. Heinricha byl průběh jednání tohoto následující:

V dotčené schůzi něm. odboru zem. šk. rady referoval pan dv. rada *Grohmann,* ***aniž dotyčný předmět byl na***

denním pořádku, o zrušení dvou zatímních paralelek na staroměstských ném. měšťanských školách v Praze. *Pan referent spatřoval v jednání městské rady pražské* **nevraživost** *vůči ném. školství v Praze*, a litoval, že c. k. zem. šk. rada nemá možnosti, aby proti opatření městské rady něčeho učinila.

Pan dr. Bendiener učinil návrh, aby požádáno bylo ministerstvo, by zem. sněmu podalo předlohu zákona toho směru, že při zřizování paralelních tříd nemá býti více rozhodujícím tříletý průměr žactva celé školy, nýbrž tříletý průměr žactva jednotlivých tříd. Také on naznačil jednání městské rady *jako* **nepřízeň** *k německému školství*. Pan dr. *Werunský* přidal se v celku k vývodům p. dra Bendienra. Pan zem. šk. inspektor *Hübner* referoval pak o tom, co při své inspekci na staroměstské německé měšť. škole shledal. Pan dv. rada dr. *Grohmann* souhlasil s vývody p. dra Bendienra, měl však za to, že musí se zahájiti větší akce, a za účelem tím že hodlá v příští schůzi podati podrobný referát. Pan vicepresident *Zabusch* pravil, že také on *podivil se* zrušení dotčených paralelek, a že ihned, jakmile o tom z novin se dozvěděl, nařídil p. zem. inspektorovi, aby poměry na místě vyšetřil.

Jako poslední řečník vyžádal si slova p. Jos. *Heinrich* a pravil především, že musí *protestovati* proti tomu, aby zde měst. radě pražské činěna byla výtka *nevraživosti* k německému školství, a žádal zároveň, **aby protest tento vzat byl do protokolu.** Zde přerušil pana řečníka p. předseda poprvé, zvolav k němu, že *není příčiny k nějakému protestu*. V přerušení toto zasáhl též p. dr. *Bendiener*, podotknuv, že může se snad říci, že měst. rada dala na jevo nepřízeň k ném. školství. Pan Josef *Heinrich* trval přes to při svém protestu a dovodil dále, že městská rada pražská opětně prohlásila, že jest vždy *ochotna zřizovati německé školy pro německé děti*, že i vystavěla pravé *paláce* pro ném. školy, a že **jen proti tomu se brání, aby zřizovala ném. školy pro české děti.** Pan zem. školní inspektor že mluvil o všech možných poměrech na dotčené ném. škole, jen *hlavní okolnosť* však, že totiž *třídy přeplněny jsou českými*

dětmi, zamlčel. To jest kardinální bod celé otázky; na tomto stanovisku — pravil — stojí měst. rada pražská.

Dále chtěl p. řečník dovoditi, že přeplňováním něm. škol českými dětmi vyučování vlastních německých dětí velice trpí, a pravil proto, že nechce osobní svůj náhled o těchto poměrech zamlčeti; *německá strana* — pravil — *jest na omylu, myslí-li, že množstvím českých dětí německé školství se podporuje.*

Zde přerušil p. předseda p. řečníka po druhé, řka, *aby zde o německé straně nemluvil,* to že nemá zde přednášeti.

Zpráva tato, jejíž objektivnosť a spolehlivosť nade vší pochybu jest povýšena, *vzbudila v zastupitelstvu obce pražské* **největší úžas a rozhořčení**, ne proto, že by obviňování obce pražské z nenávisti vůči německé menšině obyvatelstva pražského vůbec a k německému školství zvláště bylo novým — *děješ se toto obviňování německým tiskem již po dlouhou řadu let při každé příležitosti,* — aniž zastupitelstvo obce pražské uznávalo to sebe důstojným, aby takovéto, ničím neodůvodněné obviňování vyvracelo; že však obviňování obce pražské z nepřízně a nenávisti k německému školství státi se mohlo **ve schůzi zemské školní rady**, *pro niž rozhodujícími býti mají jedině předpisy zákona,* že výtka nenávisti pronesena býti mohla nikoli jen od členů, při nichž národní předpojatosť ne-li ospravedlniti, aspoň vysvětliti se dá, nýbrž *samým referentem,* jenž jako úředník *již svou přísahou vázán jest, aby věc* posuzoval *objektivně,* — že pak konečně pan vicepresident *Zabusch* nejen neuznal za vhodné obec pražskou proti nemístnému a bezpodstatnému obviňování z nepřízně a nenávisti vůči německému školství *vzíti v ochranu,* nýbrž **naopak sám podivení své** *nad zrušením dotčených zatímních paralelek vyslovil,* a tím, jakož i svými slovy, že »zde není příčiny k nějakému protestu«, *s výčitkou dotčenou nepokrytě svůj souhlas na jevo dal,* ba dokonce ani *nedovolil* zástupci obce pražské p. Josefu Heinrichovi, by výčitku dotčenou odmítl a dle pravdy a přesvědčení svého vyvrátil — přerušiv jej dvakráte v řeči — to vše vzbuditi musilo v za-

stupitelstvu obce pražské **nejhlubší politování**, a nutí i přímo podepsané zastupitelstvo, aby proti dotčenému jednání oněch členů zemské školní rady, **zvláště proti jednání náměstka Vaší Excellence**, *p. vicepresidenta Zabusche*, **co nejrozhodněji se ohradilo.**

Ježto pak z odpovědi, již Vaše Excellence na základě úředních protokolů ráčil Jste dáti starostovi král. hlavního města Prahy p. JUDru Jindřichu Šolcovi, jakož i z úřední zprávy, jež o schůzi německého odboru zemské školní rady ze dne 21. února ve »Věstníku« vládním ve věcech škol obecných v království Českém byla uveřejněna — *s politováním seznalo podepsané zastupitelstvo*, že *Vaše Excellence jak o nájezdech ve schůzi dne 7. února t. r. proti obci pražské učiněných, tak zvláště o chování se místopředsedy p. Zabusche k zástupci obce pražské p. Josefu Heinrichovi* **nesprávně byl Jste informován**, poněvadž protokoly zemské školní rady dle jednacího řádu obsahují pouze »činěné návrhy, podstatné jejich důvody, jakož i učiněné usnesení a poměr hlasů«, *nikoli však podrobné vylíčení průběhu schůze a výroky jednotlivých členů* — má podepsané zastupitelstvo **k uhájení pravdy, své cti a svých práv** za nutné, věc, o niž jde, Vaší Excellenci dle skutečnosti a pravdy vyložiti.

Z příčiny té podává podepsané zastupitelstvo na základě usnesení svého ze dne 23. března 1893 do rukou Vaší Excellence jakožto předsedy c. k. zemské školní rady a **náměstka Nejvyššího ochránce zákonů** následující

Promemoria.

Zastupitelstvo obce pražské cítí se vylíčeným průběhem jednání v dotčené schůzi německého odboru zemské školní rady ve dvojím směru dotčeno, jednak tím, že obviněno bylo způsobem zcela neoprávněným z nepřízně a nevraživosti vůči německému školství v Praze, jednak že zástupci obce pražské v dotyčném odboru p. předsedou bylo bráněno hájiti dle pravdy a skutečnosti zájmy obce pražské.

Pokud se především týče výtky nepřízně a nevraživosti, má podepsané zastupitelstvo za svou povinnosť výtku tu jako zcela nemístnou a ničím neodůvodněnou co nejrozhodněji odmítnouti.

Za nemístnou má podepsané zastupitelstvo výtku tu, ježto dle právního jeho přesvědčení ani c. k zemská školní rada jako celek, tím méně jednotliví její členové při vykonávání úřadu svého neměli práva posuzovati opatření městské rady jinak než objektivně se stanoviska platných zákonů.

Musil-li pak sám pan referent uznati, že dotyčné opatření rady městské v příčině zrušení dvou zatímních paralelek na německých školách měšťanských na Starém Městě v Praze jest zcela zákonitým, pak bylo zajisté nejméně na místě, aby pro opatření to — zcela zákonné — imputoval zastupitelstvu obce pražské nevraživosť vůčj německému školství, ba dokonce, aby sám pan předseda vyslovoval nad opatřením tím své podivení.

V onom faktu, že se tak přece stalo, nelze podepsanému zastupitelstvu spatřovati než doklad toho, že obec pražská v německém odboru c. k. zemské školní rady netěší se ne-li nestrannosti, aspoň ne oné blahovůli, jakou nejen jako první obec království, nýbrž zejména již vzhledem k obětem, s nimiž veškeré své obecné školství vydržuje, od úřadů státních a jednotlivých jejich orgánů vším právem mohla očekávati.«

Po té obšírnými ciferními doklady výčitka nepřízně a nenávisti obce pražské vůči něm. školství v Praze vyvrácena, načež v promemoriu pokračováno.

»Kdyby tudíž německé školy sloužily v pravdě k tomu, k čemu dle zákona sloužiti mají, totiž aby vychovávaly a vzdělávaly dítky národnosti německé, pro něž jedině jsou určeny, *stačilo by pro dítky národnosti německé dle zákona 32 tříd*, tedy **o 26 tříd méně, než nyní obec vydržuje**; v každém případě však zajisté stačily by pro dítky národnosti *německé* na jednotlivých školách systemisované *postupné* třídy a mělo by žactvo německé ve třídách těch zajisté tolik místa, jak jen vůbec žádati lze.

Uváží-li se tedy, že vydržuje obec pražská pro *německé* obyvatelstvo *téměř jednou tolik tříd*, než pro vlastní německé žactvo jest potřebí, že — nehledě ani k tomu — vydržuje nejméně o 13 tříd více než dle zákona vydržovati jest povinna, — uváží-li se dále, že pro německé školy vystavěla ohromným nákladem budovy všem požadavkům vyhovující, z nichž některé, jak zástupce obce pražské vším právem konstatoval, jsou pravé paláce, — a možno-li přes to vše nařknouti zastupitelstvo obce pražské z nepřízně a nenávisti vůči německému školství, — jak teprvé označiti by se musilo známé chování se zastupitelstva většiny německých měst vůči potřebám školským *českých menšin*, pro něž přece platí **tytéž zákony, jako pro německou menšinu v Praze!**

Že na zdejších veřejných školách německých co do národnosti dětí zavládly poměry naprosto abnormální, příčící se nejen nejpřednější a **ode všech národů vzdělaných uznané pædagogické zásadě, dle níž dítko má vyučováno býti svým mateřským jazykem**, ale i duchu, ano i výslovným předpisům platných zákonů školských, toho vinu nelze přičísti obci pražské, jež již po dlouhou řadu let na tyto abnormální, *vlastní německé žactvo poškozující poměry* opět a opět úřady školní upozorňovala a odstranění těchto nepřirozených poměrů všemi zákonnými prostředky se domáhala a bohužel dosud marně se domáhá.

Stanovisko obce pražské zcela jasně vytkl zástupce její p. řiditel Josef Heinrich.

Zastupitelstvo obce pražské jest vždy ochotno vydržovati pro německé obyvatelstvo tolik škol a tříd, kolik jich pro *německé* žactvo po zákonu bude potřebí. *S tím ovšem nemůže se zastupitelstvo obce pražské srovnati*, aby tam, kde k tomu naprosto není povinno, *vydržovalo* **německé třídy pro české děti a tím samovolně přispívalo k poněmčování dětí českých.** Tolik *povinno* jest své **národní cti a hrdosti!**

Vyslovujíc konečně *úplný svůj souhlas* s dosavadní činností zástupce obce pražské v německém odboru c. k.

zemské školní rady, pana Josefa Heinricha, **lituje** toho tím více, ježto vývody jeho byly jen *nutnou obranou pravdy a spravedlivého stanoviska pražské obce.*

Jakož pak zastoupení obce pražské v zemské školní radě zaručeno jest zákonem, chová podepsané zastupitelstvo **pevnou důvěru, že Vaše Excellence zástupci onomu zjedná oné volnosti slova, jak toho vyžaduje vykonávání mandátu důvěrou podepsaného zastupitelstva jemu svěřeného.«**

Potud pamětní spis.

Sboru obecních starších nešlo o nic jiného než o to, **aby J. Exc. hr. Fr. Thun** jako c. k. místodržitel a *předseda školní rady* **o skutečném a pravém stavu věcí** cestou co možná nejkratší **se přesvědčil.**

Avšak stalo se, čeho se sbor obecních starších, ba i Praha a veškerá veřejnosť naprosto nenadály.

Pamětní spis městské representace král. Prahy byl dne 26. března J. Exc. hr. Fr. Thunovi doručen; ale již hned následujícího dne **vrácen** byl na radnici pražské k rukoum starostovým s tímto památným a významným přípisem:

Vaše Vysokoblahorodí!

Jelikož **sbor obecních starších** *král. hlav. města Prahy*, jak vychází z promemoria, kteréž mi dne 26. t. m. předloženo bylo, **osoboval sobě právo kritisovati vnitřní jednání** *c. k. zemské školní rady s výrazem ohražení,* — jelikož pak *sbor obecních starších* **nemá** *ani možnosti* a **tím méně i práva posuzovati průběh jednání u císařského královského úřadu:** *není mně možná, abych promemoria mně předložené učinil předmětem řízení úředního,* **pročež je tuto vracím.**

Při tom podotýkám, že v c. k. zemské radě školní, jejíž předsedou mám česť býti, každému členu jejímu každé doby zaručena jest úplná svoboda slova v mezích zákona dovolených, že však rovněž zástupce král. hlav. města Prahy jako každý jiný člen zemské školní rady, jakmile

překročí meze parlamentárního způsobu mluvení, podrobiti se musí disciplinární moci, která předsedovi zemské školní rady dle řádu jednacího přísluší. O čemž Vašemu Vysokoblahorodí věděti dávám.

V Praze, dne 27. března 1893. **Thun.«**

Co následovalo, jest nyní — na sklonku úřadní činnosti J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele — naprosto bezvýznamno.

Podrobiti odpověď Jeho Excellence ryze ústavní kritice, nebylo v době, kdy byla dána, možno a dnes by byla kritika bezúčelna. Jinak jest odpověď ta sama o sobě tak výmluvnou, že nepotřebuje vůbec žádného výkladu.

J. Exc. hr. **Fr. Thun** jako c. k. místodržitel a zároveň předseda zemské školní rady **popřel** *zastupitelstvu král. hlav. města* **práva** *průběh jednání u c. k. úřadu* — **pouze jen posuzovati . . .**

A porovnáme-li toto popření práva kritisovati činnosť úřadní c. k. orgánů se slovy osobního přítele páně místodržitelova, hraběte Vojtěcha Schoenborna, jimiž jako poslanec popíral dne 28. prosince 1895 ve sněmu českém jinému poslanci (dru Heroldovi) právo posuzovati úřadní činnosť c. k. místodržitele, shledáme, že hrabě Vojtěch Schoenborn nebyl r. 1895 ničím jiným nežli praobyčejnou hlásnou troubou slov a zásad, jež byl osobní přítel jeho hr. Fr. Thun již dne 27. března 1893 jaksi jako heslo vyslovil.

A porovnáme-li jen to, co jsme byli v této kapitole uvedli o J. Exc. hr. Fr. Thunovi jako c. k. místodržiteli, se slovy, jež jsme citovali z řeči nejvyššího maršálka zemského, shledáme, že vzhledem k rovnému právu a jiným zásadám ústavním jest mezi hrabaty Fr. **Thunem** i Vojtěchem **Schoenbornem** a knížetem Jiřím z **Lobkowicz** — **rozdíl přímo bezměrný . . .**

—

C. k. vládní orgánové

za úřadování J. Exc. hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržícího.

Choulostivý, a chceme-li, časem svým i nebezpečný náš tanec mezi paragrafy Bachova trestního zákona z doby absolutismu kolem J. Exc. hr. Fr. Thuna jako ústředního bodu byl konečně přece — aspoň na okamžik — zaražen . . .

Co nás nestihlo ani za výminečného stavu, za ministra spravedlnosti (hr. Schoenborna), který vztahoval ušlechtilé šlechtické ruce své i po immunitě poslanecké a vůči kterémuž jsme stáli v nejpříkřejší oposici, stihlo nás **po** *zrušení výminečného stavu a* **po** *resignaci J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele* — za úřadování nového ministra spravedlnosti hr. Gleispacha, který se byl hned prvním svým výnosem v příčině konfiskační praxe osvědčil jako muž v pravdě svobodomyslný.

Bezprostředně předcházející **sešit** (44—45) **tohoto spisu byl** totiž — a sice právě v den, kdy jsme nasadili péro, abychom začali psáti o c. k. orgánech za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna — *c. k. orgány bezpečnosti* — **zabaven.**

Uváží-li čtenář, že stalo se tak za ministra spravedlnosti, který před nedávnem c. k. státním návladním zvláštním oběžníkem *rozkázal* **nekonfiskovati**, *nežli v případech nejnutnější zákonní potřeby*, není nižádné pochybnosti, že musí se čtenář domnívati, že spáchali jsme bůh ví jaký zločin.

Litujeme tudíž, že nemůžeme čtenáře ihned uvésti na stopu pravdy a musíme prositi za laskavé shovění.

Jaký zločin, přečin nebo přestupek jsme spáchali, nevíme. **Konfiskace byla totiž provedena v nepřítomnosti autorově,** *kterémuž ani dnes,* kdy dáváme tyto řádky do tisku, **nebyl ještě žádný úřadní výměr doručen**.

Autor ovšem hned, jakmile mu bylo neúřadní osobou oznámeno, že c. k. vládní orgánové uznali za nutné konfiskovati, odebral se k slavnému c. k. návladnictví, aby se poptal, *pro které místo* bylo konfiskováno — a může čtenáři zatím aspoň napověděti, že shledána závadnou toliko **jediná věta** a sice **šest a půl řádky** na stránce 167 v kapitole nadepsané **»Poslední dnové J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele«**.

Nové vydání zabaveného dvojsešitu uspořádáno tím způsobem, že **smysl věty úplně podržán** a vyjádřen jen *částečně* jinými slovy . . .

Jiné změně text nepodroben.

Jelikož se stala konfiskace právě v den, kdy jsme se v duchu zabývali c. k. orgány za úřadování J. Exc. hr. Thuna, není divu, že nás při konfiskaci té přede vším jiným zajímaly záležitosti, jež jsou v nejužším spojení s c. k. orgány a přede vším s c. k. **státním návladnictvím**, c. k. soudy a **trestním zákonem**.

Mimo jiné nám napadlo, jak ubohým, ba přeubohým jest v »této polovici říše rakouské« (kde hlavní postulát zákonodárství hlásá, že **neznalost zákona nikoho neospravedlňuje**), každý občan, jemuž nebylo popřáno nehrubě závidění hodného štěstí, aby se byl mohl *důkladně* obeznámiti se všemi právoplatnými zákony a zákonečky — když **ani nám**, kteří jsme se déle nežli po čtvrt století pokoušeli obeznámiti se aspoň s oněmi paragrafy trestního zákona, o něž bychom z povinnosti poctivého člověka mohli snad zavaditi, **veškerá snaha naše nebyla nic platna**; když i my, kteří jsme se ubránili konfiskaci za výminečného stavu, nedovedli jsme se jí vyhnouti za poměrů nepoměrně příznivějších! . . .

Co si má počíti člověk zákonův naprosto neznalý, člověk společností zanedbaný, jehož vzdělání nedosahuje ani tam, aby věděl, že nějaké zákony vůbec jen existují?

Než o tom a podobném dalo by se uvažovati déle, nežli by nejtrpělivější čtenář snad snesl a proto zmiňujeme se aspoň jen o jedné věci, která byla s konfiskací ve spojení.

Po více než dvaceti letech bylo nám při příležitosti té opět jednou popřáno překročiti prah úředních místností slavného c. k. návladnictva pražského.

Prodlením let skřížili jsme častokráte zákonní zbraň s různými členy státního zastupitelství. Z té příčiny jest pochopitelno, že nejsme žádní adoratéři ani instituce, aniž jejich představitelův a že jsme překročili prah ten s pocitem nehrubě příjemným.

Než pravdě budiž dán průchod. Na zdvořilý dotaz náš dostalo se nám úslužné odpovědi a vůbec úplně uspokojující vysvětlení.

Avšak úřadní místnosti, v kterých slavné státní návladnictví pražské koná své nevalně příjemné povinnosti, v pravém slova smyslu nás zarazily.

Marastická budova s marastickým osvětlením — vůbec místnosti, proti kterýmž by zdravotní úřad obce pražské právem mohl protestovati, vzbudily v duši naší obrazy nejkřiklavějších protiv.

Napadlo nám, v jak nádherných palácích úřadují z pravidla ministři spravedlnosti; ano, nám se zdálo, že nebyli jsme doposud ještě ničím tak úplně přesvědčeni, že první republikou francouzskou prohlášená **rovnosť občanská** *jest* čirou **utopií**, jako v několika málo vteřinách, jež jsme prodleli v úřadní místnosti slavného c. k. státního návladnictva pražského.

Od toho okamžiku nezávidíme žádnému členu slavného státního návladnictva pražského žádného z jeho práv, neřkuli jakékoli jeho povinnosti a vznášíme — jako osamělí prosebníci v království českém — k vyšším instancím

uctivou žádosť, aby byly pro slavné c. k. státní návladnictvo pražské opatřeny a upraveny místnosti, které by nebudily útrpnosť a soustrasť *českého* literata, který se tam jde poptati, pro které místo byl spis jeho zabaven a který vážil cestu tu jedině proto, poněvadž mu nebyl konfiskační nález ani doručen, aniž na dvéře bytu přibit, jako se dělo před léty . . .

* * *

V žádném ústavním státě světa neměli, nemají a nemohou míti vládní orgánové tak nesnadné a choulostivé postavení jako v říši, kterouž historikové od nepamětných dob nazývají »**říší nepředvídaností**« . . .

V žádné zemi světa neděly se, jak známo, nejrůznější politické převraty tak náhle a nepředvídaně, jako v Rakousku a připomeneme-li si jen politické události od zahájení »éry ústavní«, musíme vyznati, že odvěký ráz říše rakouské sdědily převahou — *ovšem proti své vůli* — i země koruny české.

Co vše přemetlo, přehnalo se zde prodlením skoro již čtyřiceti roků přes hlavy vzorně trpělivého občanstva!

K neuvěření a přece — pravda: *Skoro již každý vůbec možný systém zkoušen a vyzkoušen* k tomu cíli, podaří-li se **oblomiti národ český, aby se vzdal odvěkých svých práv**, jež byli všickni panovníci rakouští (vyjímaje císaře Josefa II.) korunovačními přísahami potvrdili a jež byl i nynější panovník císař František Josef I. reskriptem ze dne 12. září 1871 slavnostně uznal.

Vládní systémy *a tím i* **poměr c. k. vládních orgánův k občanstvu** střídaly se u nás z pravidla tak náhle a nepředvídaně, že c. k. orgán, sotva že se byl vpravil ve vládní systém vlády právě panující, musil se *mnohdy přes noc* vpravovati ve vládní systém skoro neb úplně opačný, poněvadž panující vláda přes noc byla nucena postoupiti místo vládě jiné . . .

Opakujeme tudíž, že *v žádném ústavním státě světa není úkol vládních orgánů tak těžký* jako v Rakousku. **V zemích koruny české** přidružuje se k různým svízelům vyplývajícím z momentu právě připomenutého ještě různosť a chceme-li, *odvěká nesmiřitelnosť obou kmenů země ty obývajících*, čímž úkol poctivých a povinností svých dbalých vládních orgánů mnohdy v svrchované míře se znesnadňuje.

Za takových poměrů, vlastně nepoměrů jest zcela přirozeno, že **národ český** od *zahájení »éry ústavní« jest skoro nepřetržitě* **v zákonním boji netoliko s c. k. vládami,** *nýbrž* **i s c. k. orgány všech odstínů** a že jest každému, kdo zná poměry, úplně jasno, **kdo** je vlastně **více — k politování** . . .

Jelikož však jest úřadní činnosť každého c. k. vládního orgánu — i za »éry *ústavní«* chráněna trestním zákonem z doby *absolutismu,* jest zákonní boj národa českého s c. k. vládami a jich orgány snad vším jiným, jenom **ne bojem — ústavním.** Ani **pouhá** *kritika úřadní činnosti* kterého z c. k. vládních orgánů není a nemůže býti kritikou ryze ústavní prostě proto, poněvadž se kritika ta posuzuje dle platných zákonů z doby absolutismu a mimo to nebývá vždy soudcem soudce ryze ústavní — **občanstvo** — nýbrž začasté **sami c. k. vládní orgánové** . . .

Nuže a nyní se ptáte: Jest vůbec jen možno *pojednati* **kriticky o c. k. vládních orgánech,** jež měl J. Exc. hr. Fr. Thun k disposici za svého úřadování jako c. k. místodržící, obzvláště když navrhl vládě vídeňské, aby prohlásila v Praze a okolí výminečný stav?

Odpověď jest na bíledni:

Kdybychom byli jisti, že o *kritice c. k. vládních orgánů nebudou rozhodovati — c. k. orgánové,* odvážili bychom se kritiky té přes všechna možná úskalí, na jaké může naraziti a jsme jisti, že by vyzněla aspoň v jistém vzhledě nepoměrně benevolentněji, nežli kritika zákonně oprávněných posuzovačů, kterouž citovati **nutí nás právě jen zákon**, který dává c. k vládním orgánům právo a moc o kritice c. k. vládních orgánův rozhodovati.

Z různých fakt, jež byly o **c. k. orgánech za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna** *jako c. k. místodržitele v Čechách* buď v parlamentech nebo v časopisech registrovány, vyslovujeme maně jen některé.

Tak podal dr. Edv. **Grégr** již dne 22. ledna 1891 ve sněmu českém následující interpellaci:

»Během loňského roku vydalo c. k. místodržitelství celou řadu nařízení a vyhlášek, týkajících se nemocenských pokladen a poslalo je c. k. okresním hejtmanstvím v Čechách s rozkazem, aby je sdělilo dotýčným pokladnám nemocenským.

C. k. okresní hejtmanství v Turnově zaslalo tudíž tyto výnosy c. k. místodržitelství v opisech představenstvu nemocenské pokladny Turnovské, aby je vzalo na vědomost a dle nich se řídilo. Poněvadž ale byly *tyto spisy* **pouze v jazyku německém** sepsány, vrátil je předseda nemocenské pokladny tamějšímu živnostenskému společenstvu s *ohražením proti vnucování jazyka německého* a s žádostí, aby dotyčné spisy přeloženy byly na jazyk český.

Na to došel nemocenskou pokladnu v Turnově tento přípis od starosty tamějšího živnostenského společenstva:

»Vrací se předsednictvu nemocenské pokladny s doložením, že nížepsaný sdělil přípis pana přednosty pokladny nemocenské Václava Karnalda zdejšímu slav. c. k. okresnímu hejtmanství, kde mu bylo řeknuto, »**že s překlady nařízení vysokého c. k. místodržitelství českého se zabývati nelze.**«

Toto pravdivé faktum je novým důkazem, **jak političtí úřadové zúmyslně porušují rovnoprávnost jazykovou,** *platných zákonů nešetří* a **národní cit lidu českého hrubě urážejí,** a to hlavně od té doby, kdy smluveny byly tak zvané punktace vídeňské. Tážeme se tudíž Jeho Excelence pana místodržitele, *děje-li se takové jednání politických úřadů* **proti národu českému s jeho vědomím** *a s jeho* **schválením,** a pokládá-li spíše za svou povinnost postarati se o to, **aby úřadové** *jemu podřízení takovým a podobným způ-*

sobem **neporušovali rovnoprávnost jazykovou, neuráželi a nerozčilovali zúmyslně lid český**, a hodlá-li přiměti politické úřady k tomu, *aby oproti národu českému zachovávali zákony spravedlnost a slušnost?«*

Na interpellaci tu **hr. Fr. Thun** vůbec **neodpověděl.**

* * *

Několik dní před tím, dne 14. ledna téhož roku, podal dr. **Vašatý** ve sněmu českém jinou interpellaci.

»Politický klub svobodomyslných občanů **v Písku,**« čteme v ní, »svolal na den 4. ledna 1891 veřejnou schůzi lidu do sálu u »zlatého kola« v Písku, ku které pozval zemského a říšského poslance dra. Jana Vašatého, aby projednal o nynějších politických poměrech.

Ježto byla schůze ta po **několika minutách již rozpuštěna**, nutno uvésti její skutečný průběh.

Dr. Vašatý ujav se slova a vysloviv potěšení nad neobvyklým účastenstvím, pronesl se pak, předcházeje ke vlastnímu předmětu rokování, následovně:

»Přihlédněmež předem, jak se to má s *hospodářskými poměry* této říše vzhledem k naší české vlasti zvláště.

V zásadách ve trůnní řeči ze dne 8. října 1879 položených vytkla sobě nynější vláda za úkol, »že bude hmotné i duševní zájmy všech národů této říše se stejnou péčí pěstovati.

Pohlédněmež tedy, jakže tento úkol nynější vláda dosud ve 13. roce trvání svého plní! Hmotné naše poměry hospodářské zrcadliti by se měly nejprvé ve velkém, jaksi v tom, jak je spravována státní pokladna a jaký jest její stav. Neboť vede-li se státní pokladně, do které se všechny daně veškerého poplatnictva sbíhají, dobře, mělo by to míti za následek, že i poplatníkům nevede se aspoň zle.

Rozpočet této poloviny říše vykazoval r. 1889 vydání okrouhle 540 millionů zlatých, v r. 1890 obnos 548,820.000 zl., pro rok 1891 jsou pak výdaje 566,759.000 zl. ustanoveny.

Kdežto roku loňského byl vykázán přebytek příjmů nad výdaji o $1^1/_2$ mil. zlatých, má v tomto roce dle rozvrhu vystoupiti přebytek na $2^1/_4$ millionů zlatých. Tento stav pokladny státní, když **příjmy rostou nad výdaje**, ačkoli se výdaje, jakož uvedeno, jen ve zmíněných třech letech z 540 na 548 a letos na 567 mil. zl., tedy **o celých 27 milionů** okrouhle **zvětšují**, vedle toho však přebytek ještě roste, měl by dle národohospodářských pravidel znamenati také pokrok blahobytu obyvatelstva.

Jak je to však s tím skutečným blahobytem u nás?

Slyšíme všeobecný nářek, že hyne rolník, že hyne řemeslník. První naříká na láci plodin, druhý na malý odbyt, že musí prodávati lacino. Krátce, nevede se dobře rolníku a proto také trpí bídu řemeslník. Oběma vede se zle. Úpadek stavu rolnického zvětšuje ještě neustále nebezpečná soutěž s Uhry. *Vláda* pak, ač neustále jest žádána, aby aspoň umělé fedrování soutěže uherské vládami uherskými, zejména snižování sazeb železničních na plodiny hospodářské překazila, *nedostála dosud ani slibům v té věci daným.* Jsme tu v boji hospodářském osamotnělí, přímo bezbranní!

Vládní komisař žádá předsedu schůze, dra Žofku, aby řečníka upozornil, *že mu* **není dovoleno mluviti proti vládě.**

Předseda odpovídá, že ničeho podobného v pronesené řeči nespatřuje, naopak, že řečník mluví zcela věcně, uváděje známá fakta. Pan **vládní komisař** *tlumeným hlasem* uvádí panu předsedovi na paměť čl. 11. shromažďovacího zákona, dle něhož **jest oprávněn, schůzi rozpustiti.**

Řečník, dr. Vašatý, pokračuje pak dále: »Zástupcové německého lidu v Čechách a v této polovici říše vůbec nenaléhají do opravdy na vládu, aby odpomohla. Jim je nade vše politické spojení, ba odvislosť této říše od veli-

kého Německa; jinak také spatřují ve snášení uherské soutěže na škodu zdejšího poplatnictva naději, že jako živel maďarský má výsadu na utiskování živlu slovanského ve druhé polovině říše, dostati se má živlu německému nadpráví zvláště nad národem českým a nad ostatními slovanskými kmeny v této polovině. Kromě toho očekávají netrpělivě příchod doby své vlády — poplatník německý, zejména rolník, vše snáší, jakoby žil v zaslíbené zemi.«

Za posledních slov žádal **vládní komisař** p. předsedu opětně, *aby řečníka upozornil,* **že nemá právo mluviti proti vládě** *a kritisovati její jednání proti jednotlivým národnostem.*

Pan předseda dr. Žofka mu v tom odpíral, *protože ničeho podobného v této řeči neshledává.*

Pan **vládní komisař** pronáší svoji žádosť na to hlasitě, připomínaje, že je to *druhé* jeho *napomenutí*, a že by jinak, kdyby se to se strany řečníkovy opětovati mělo, byl nucen schůzi rozpustiti.

Na slova jeho odpovídá dr. Vašatý:

»Uznávám sice, že pan **vládní komisař jako zástupce vlády** *koná svoji povinnosť, jednaje* **dle daných mu instrukcí;** ale musím pana vládního komisaře upozorniti, že **vše,** *co jsem zde mluvil,* **jsou notorická fakta,** která již jinde uveřejněna a při jiných příležitostech pronesena byla, aniž by bylo shledáno kdy potřeby, projevy tyto konfiskovati. Chtěl jsem pouze to, co jest rozptýleno, seřaditi a takto seřaděné k podání celkového nástinu našeho stavu hospodářského slavnému shromáždění uvésti. A v tom snad mi nebude přece kladena žádná překážka!«

V celém shromaždění následuje na slova ta bouřlivý a dlouho trvající potlesk.

Vládní komisař *povstává* a prohlašuje:

»Ježto tento projev v souhlasu shromážděného lidu se slovy řečníka **považovati musím za schvalování řeči jeho** a za vyznání namířené **proti mně** jako *zástupci vlády,* prohlašuji schůzi za rozpuštěnu a vyzývám přítomné, aby se okamžitě rozešli.«

Podle článku 13. základních zákonů státních ze dne 21. prosince 1867 č. 142 přísluší každému státnímu občanu právo, **slovem, písmem, tiskem** nebo *zobrazením* **náhledy své pronášeti** a dle § 11. a 13. zákona ze dne 15. listopadu 1867 č. 135 mají o zachování zákona a udržení pořádku ve shromáždění lidu míti péči **nejprvé** *pořadatelé a jenom ve případě protizákonných prohlášení nebo skutků* **mohou** *shromáždění rozpustiti.* **Zřízenec vládní však** *může shromáždění rozpustiti* **jen tenkráte,** *přihodí-li se v nich* **nezákonná jednání,** anebo *když jim jest* **ohrožen veřejný pořádek.**

Ježto však dle uvedených, přísně na pravdě se zakládajících skutečnosti ve zmíněné schůzi ničeho se nepřihodilo, co by příkazům ředitelů schůze odporovalo, ježto také *nižádného protizákonného jednání* ve schůzi té *se nestalo a veřejný pořádek nikterak porušen ani ohrožen nebyl,* **jeví se** *v uvedeném* **rozpuštění schůze přímé porušení práva volného prohlášení mínění,** státními zákony zaručeného a **přímé porušení zákona spolčovacího.** Ježto dále podobného jednání se strany orgánů úředních v době poslední není téměř příkladu, a mimo to již nejen před započetím uvedené schůze dne 4. t. m., nýbrž i ve dny předcházející po městě Písku *kolovaly zprávy,* že **schůze ta,** k naléhání purkmistrovské strany města Písku **vládním komisařem rozpuštěna bude,** dovolují sobě podepsaní k obhájení zákona slušný dotaz: »Čeho hodlá Vaše Excellence zaříditi, aby *podobná jednání* **zřízencům c. k. vlády** *proti základním zákonům státním a zákonu o spolčování bylo zamezeno?«*

* * *

Z řeči, kterouž proslovil týž poslanec ve sněmu českém dne 20. ledna 1891, vyjímáme:

»Známoť, že — jakmile byly punktace vyhlášeny a jakmile naše strana pořádala **na poučení lidu** schůze, jakmile jsme začali *o punktacích hlásati* **pravdu,** že jsou zhoubné, že to hrob pro český národ — jakmile jsme to

začali hlásati — **byla každá schůze nemilosrdně za vlády Jeho Excelence pana místodržitele rozpuštěna** (Tak jest!) *a každé číslo českých novin*, jakmile se narovnání dotklo, **konfiskováno.** Jsem vždycky spravedliv, a proto musím dodati, že to byl pan poslanec za komoru chebskou, (šlechtic **Plener**, nežli se stal ministrem), který **vládě** v debatě o prozatímním rozpočtu *činil výčitky*, **že takovéto porušování zákona shromažďovacího jest nespravedlivé,** a že lid český musí míti k takovému narovnání nedůvěru, když se o něm žádná diskuse veřejná, ani články novinářské nedovolují. — — —

— — — Budiž mi dovoleno vylíčiti, jak zachoval se **orgán slavné vlády** při schůzi voličské v **Strakonicích.** Začal jsem mluviti o punktacích a dotknul jsem se také toho, že v punktacích vyhražena jest revise nařízení ministerského ze dne 19. dubna 1880. Tu najednou **komisař vládní,** jakmile jsem pronesl slova: »*Vládní nařízení* ze dne 19. dubna 1880,« **přerušil mou řeč,** že mne nemůže nechati mluvit, a **že vůbec nesmím mluvit o narovnání.** Když jsem podotkl, že to není nic proti vládě, odpověděl, že **vůbec má instrukci** a že *musí schůzi v podobném případě rozpustiti.* To jsou jeho ipsissima verba.

Stejným způsobem prohlásil se ve **Volyni,** když jsem jej upozornil, že mluvím o vládě bez urážek a o vyrovnání že mluvím beze vší předpojatosti.

V Lomnici povolen jest slavnou vládou politický spolek, který již *třikráte* svolával veřejnou schůzi lidu na základě svých stanov a na základě zákona shromažďovacího. A co se stalo? **Každá schůze byla okresním hejtmanem zakázána.** To jest zachovávání zákona shromažďovacího a jednotlivých jeho ustanovení!?«

* * *

Nad jiné charakteristickým zdá se nám býti, co zaznamenal v březnu 1893, tedy již v *šestém roce* **úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna** *jako c. k. místodržitele* o obsazování

c. k. úřadnických míst v Plzni svobodomyslný plzeňský list, kterýž psal: »Během asi půltřetího roku obsazeno ku krajskému soudu plzeňskému **pět nových německých úředníků** a sice: *president, dva radní sekretáři a dva adjunkti;* z těchto pak úředníků, kteří jsou vesměs výslovnými Němci, *dva ovládají český jazyk velmi chatrně.«* Pro Plzeň má však tento nával úředníků Němců zvláštní význam. »Jedná se tu« — vykládá zmíněný list doslovně — »o první sbor obecního zastupitelstva. Při posledních volbách vyšlo jasně na jevo, že Němci snadno by mohli ve sboru tom propadnouti, kdyby jen několik vyšších úředníků hlasovalo s českou stranou. *Jednalo se jen o několik málo hlasů.* A hle nyní voj německý u nás ještě posilněn. Neboť z pěti nových úředníků jsou *tři,* kteří mají v prvém sboru právo volební a **tito tři** *jsou* **vesměs Němci.** Každý rozumný člověk ví, co to pro nás znamená, co značí to pro věc českou v Plzni, kde právě v prvním sboru každý hlas padá tak silně na váhu! A což bude-li i při dalším obsazování míst ministerstvo justiční do Plzně dosazovati jen úředníky německé? Kde máme vůbec toho záruky, že se tak nestane?«

Bezpochyby, ba skoro najisto možno říci, že zpráva ta zavdala v konservativním »Pražském klubu« podnět k rozpravě, v kteréž zejména dr. **Prachenský** promluvil obšírněji o **obsazování vyšších i nižších míst úřadnických, hlavně soudcovských** v Praze za doby úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele.

»Dovolte mně, pravil mimo jiné, abych z velké **kroniky,** abych tak řekl **utrpení a ponížení národa českého,** vytrhl toliko jediný list. Chci totiž ukázati k tomu, kterak zhoršilo se postavení národa co do personální stránky úřednictva soudcovského. Nemám po ruce statitických dat z celého království, i obmezím se v příčině té toliko hlavně *na Prahu* a tu především na místa *presidentská při vrchním soudu zemském,* pak při *soudu zemském civilního i trestního oddělení* a *při obchodním soudě.*

Přirovnejme tu *tři* období: první, než nastoupila vláda hraběte Taaffea, druhé, když nastala éra Taaffeova a třetí,

když železný kruh pravice na říšské radě byl rozlomen a hrabě Taaffe odstoupil.

Na počátku éry Taaffeovy vypadalo to v presidiích soudů pražských takto: Presidentem c. k. vrchního soudu zemského byl dvorní rada ryt. **Temnitschka**, *smýšlením* **rozhodný Němec, stranník** *strany německo-liberální*; v presidiu zemského soudu civilního oddělení nalézal se dvorní rada **Maux**, jemuž nelze upírati spravedlnosti k oběma národnostem, a jenž ve věcech politických ani k té, ani k oné straně se nehlásil. Presidentem zemského soudu oddělení trestního byl rytíř **Jankovský**, *zosobněný to byrokratismus bachovský*; presidentem obchodního soudu byl rytíř **Koschin** z Freudenhofu, *Němec* sice, o němž však uznati dlužno, že k oběma národnostem zachovával spravedlnosť.

Přihlédněme nyní k tomu, jaké změny nastaly za vlády Taaffeovy, když úmrtím neb odstoupením z úřadu to neb ono místo se uprázdnilo. Na místo rozhodného Němce a stranníka německo-liberálního dvorního rady rytíře Temnitschky povolán na stolec presidenta vrchního soudu zemského dvorní rada **Rumler** rytíř z Aichwähru, muž ve věcech národních v každém ohledu spravedlivý, a pokud mi známo, i *smýšlením Čech*. Jeho jmenováním učiněn pro věc rovného práva krok, a sice značný krok ku předu. Místo presidenta zemského soudu oddělení civilního v období, o němž mluvím, uprázdněno nebylo. Presidentem zemského soudu oddělení trestního stal se *upřímný Čech* dvorní rada **Procházka**. Tedy opět pokrok. Na místo presidenta obchodního soudu po smrti rytíře Koschina dosazen dvorní rada **Haller**, *Němec* sice, nikoli však stranník německo-liberální, nýbrž smýšlení konservativního, v národních věcech úplně nestranný a spravedlivý, který často k uhájení dobrého práva národa našeho s kolegy svými stejné národnosti dostal se do křížku. Nebylo-li tedy jeho jmenování pokrokem, nebylo alespoň zajisté krokem do zadu. Tolik o presidentech.

Ale nejen v presidiích pražských soudů, nýbrž i v kolegiích *soudcovských* nastal utěšený krok ku předu. Jmeno-

ván větší počet **českých** *zemských radů*, povolán větší počet **českých** *adjunktů k soudům sborovým* v Praze a zjednána tak živlu českému v kolegiích ne-li převaha, tedy alespoň parita, kdežto dříve u všech soudů těchto národnosť naše nalézala se v rozhodné menšině.

A jest jisto i známo, že tak jako v Praze chodilo to po celém království, i na sesterské Moravě, vždyť bylo to i péčí bývalého ministra-krajana barona Pražáka, jemuž při jmenování vyšších úředníků pro království české a markrabství moravské náleželo právo veta. Jest to tedy faktem nepopíratelným, že za vlády Taaffeovy *poměry osobní ve stavu soudcovském* v království českém i na Moravě *naklonily se*, byť i ne úplně a tak, jak by toho byla úplná spravedlnost a rovnoprávnost vyžadovaly, přece ale u přirovnání s postavením naším dřívějším *značně ve prospěch národa českého*.

Pozorujeme nyní, kterak to po stránce této vypadá u nás nyní. Změny ovšem nenastaly v úřadech všech, jež vylíčeny byly, avšak *ty*, které se udály, jsou *charakteristické*. Po dvorním radovi *Mauxovi*, který sice v ohledech politických se neangažoval, který však *s Čechem česky*, s Němcem německy *jednal*, *stal se presidentem zemského soudu civilního oddělení* baron **Killian** z Urbanova, který jest **rozhodným Němcem** a *přívržencem strany německo-liberální* a o *němž je známo, že národním snahám našim není příliš nakloněn*. Jmenování toto tedy v ohledu národním znamenalo rozhodný krok do zadu.

Podobně má se to i u soudu obchodního, kde na místo konservativního Němce, jenž spravedlivě zájmy naše národní proti vlastním kanacionálům zastupovati se nehrozil, jmenován rytíř **Kutschera**, *opětně rozhodný přívrženec strany německo-liberální*. Tedy zase krok do zadu. *Že těchto kroků do zadu nebylo v presidiích soudů pražských více, děkovati lze jen tomu*, **že více stolců presidentských se neuprázdnilo.**

A tatáž tendence, jaká se jevila při obsazování těchto dvou míst presidentských, jevila se opět v kruzích širších.

Do *kolegií soudcovských dosazováni za rady* **z velké části Němci** — poslední příklad plzeňský jest toho novým důkazem — vůbec *živel* **německý na úkor živlu českého ve stavu soudcovském počal bráti převahu.** Kterak okolnosti tyto pro život národní jsou důležity, toho obrázek poskytuje právě jmenování nových radů krajského soudu v Plzni, jimiž opět posílena býti má posice německá, by učiněno bylo nemožným dobytí prvého sboru voličského na Němcích, kterýžto sbor dosud v rukou jejich se nachází a který při posledních volbách Němci jen většinou několika hlasů udrželi.

Chci ukázati ještě k tomu, že zejména v okresních městech, kde není okresní hejtmanství, jest okresní sudí prvou osobou a že proto vliv jeho může býti veliký a a nedocenitelný. I jest patrno, že jest to škodou národní, stane-li se v okresu takovém a zejména v okresu národně smíšeném okresním sudím Němec, jak se to stalo v poslední době v několika okresích smíšených, a jest škoda ta tím větší, byl-li předchůdce jeho Čech.«

* * *

Z doby nejnovější citujeme několik úryvků z řeči poslance **Formánka**, jíž byl proslovil dne 18. prosince 1895 v říšské radě v debatě o rozpočtu ministra vnitra.

»Politická správa,« pravil, »měla by dbáti, aby od obyvatelstva, které vlastně stát tvoří, všechny stížnosti vyslyšela, dle možnosti krátkou cestou, tedy i ústní, a přispěla obyvatelstvu radou takovou, jež by prospěch mu přinésti mohla.

Dle mého názoru se k *tomuto úkolu politické úřady dosud nepovznesly a někdy dotazy obyvatelstva místo radou i urážlivě odbývají.*

Pojem, co vlastně hospodářská nouze mezi rolnickým obyvatelstvem jest, nebývá pochopen. Za tím účelem

bylo by pro **politické úřady** dobrým poučením, kdyby si přečetli řeč pana poslance rytíře z Brennerů ze dne 18. července 1895 při ministerstvu orby pronesenou, ve které se poukazuje, že když jednou malorolník nemá prostředků, aby se svým dobytkem a inventářem pozemek mohl řádně zpracovati, stále a čím dále více hmotně upadá, až nemůže svým povinnostem dostáti a tím o svůj majetek přichází.

Když ale **politické úřady**, *zvláště* **u nás**, vidí, že malorolník ještě nějaké dobytče drží, přes to, že zadlužená usedlost nepatří jemu, nýbrž jeho věřitelům, *řeknou, že u něho není nouze*, činí se mu obtíže i při nároku na odpis daní, jelikož prý může poslední krávu z chléva prodat a z utrženého obnosu přece se uživit! V tomto směru jest třeba, aby pojem nouze u rolnictva byl úřady přesněji pochopován.

Další obtíže v případech podobných působí, že nižší **úřady** *jsou prací běžnou dosti zaměstnány* a tím na mimořádná šetření jim nezbývá času.

Z důvodu toho bylo by dobře autonomním úřadům více víry dáti, což se neděje. Nižší úřady nemohou takovýmto šetřením škod stačiti — a aby byla věc vyřízena, sdělují, že nouze v obyvatelstvu ani není.

Tím stává se, že úřady vyšší na základě neúplných zpráv ani nouzi v obyvatelstvu, zvlášť v král. českém neuznají a tím také se témuž podpory vůbec nedostane.

V jiných zemích jest to zcela jinak; nechci zvlášť uváděti příklady, kde odpomoci nouze pro obyvatelstvo se mnohem více stalo, nežli u nás. A to jedině tím, že úřady obyvatelstvu rady poskytnou, což *u nás není*. **Naopak** *u nás se staví* **i proti spravedlivým požadavkům obyvatelstva**, a tím také u nás socialní otázka stále ostřejší se stává, poněvadž následkem nouze malorolnictvo řady nespokojenců silně rozšiřuje.

Proto jest také vadou, když *nižší úřady* jsou *prací přetíženy*. A nejen ty nižší: přenáší se to i **na úřady vyšší**.

Bylo by překvapující se dověděti, **mnoholi věcí nevyřízeno u místodržitelství v různých záležitostech.**

Při tom připomínám, že *místnosti pro místodržitelství* **v nejvýše zdaněném a poplatném království českém** *jsou nepostačitelny.*

Pan ministr-president ovšem byl v budově místodržitelství, avšak *pouze na návštěvě místodržitele*, kde se mu *zdálo býti příjemno.* Ale kdyby byl vešel do expeditu, *vlhké, nízké místnosti,* aneb do jiných kanceláří a chodeb, *kde celý den musí se svítit*, dále do těch *různých schodišť,* byl by teprvé viděl, že v té věci jest odpomoc nutna.

Zmínka o **místodržitelství** jest v souvislosti s úředními novinami. Tu při různých příležitostech bylo tvrzeno, že výpady mladočeských poslanců na *pana místodržitele* nejsou správny, jelikož dle zpráv těchto listů o *cestách pana místodržitele* jest vidno, že obyvatelstvo jej všady sympaticky vítá. *Pokládám za svou povinnost,* **tyto zprávy úředních listů za nesprávné prohlásiti**, poněvadž jsem jedno takové vítání p. místodržitele viděl. Tehdy **kdo** *vlivem pana okres. hejtmana, k tomu vítání* **nebyl**, abych tak řekl, **komandován** — *nedostavil se*, ač bylo použito všeho, ba řeklo se docela, **že místodržitel přichází jako zástupce koruny.**

Avšak přes to, *že má velkou moc, kterou jiný místodržitel posud neměl a míti snad nebude*, **měly snahy jeho obyčejně opačný účinek.**

Spor strany naší s p. místodržitelem počal při interpellaci o rozpuštěni akademického spolku. Při odpovědi **místodržitel prohlásil jaksi vyzývavě,** že interpellace ta byla podepsána jedním poslancem, který jest zároveň profesorem na vysokém učení. Byl to vážený p. prof. Tilšer.

V další době potom **nesmělo se ve schůzích jednání vlády a místodržitele ani posuzovati,** *a všude byly hlasy, že k placení daní jest lid český dobrý;* **ale hájiti svá práva se mu nedovoluje.**

Jisto je, a uznává se to od jiných, že p. **hr. Thun neměl šťastnou ruku.** *Jeho nařízení o černo-žlutých praporech pro školy* jen vědomí národní v mnohých obcích povzbu-

dilo a sesílilo a sice proto, **poněvadž to bylo nařízení z libovůle a nemělo žádného podkladu.**

Každé takové nařízení bylo považováno za nátlak na naše národní snažení a způsobilo protitlak.

Avšak veřejnost by se klamala, kdyby soudila, že nám na odvolání pana místodržitele záleží: proti každému jinému bylo by postavení strany naší mnohem obtížnější.

Také **jeho náhledy** *jsou po většině na protivném stanovisku k českému lidu.* Český národ musí namáhavou a pilnou prací, na své potřeby si vše zasloužiti. Národ, který tak těžko svůj denní chléb si vysloužiti musí, nemiluje nějaký zvláštní luxus, a to sdílejí všechny vrstvy našeho národa, a tím i **úřadnictvo.**

V českém místodržitelství *ustanoveni byli za hr.* **Thuna** *místodržitelskými rady* **Roffmeister** v r. 1893, **Rutte, Sellner, Korb, Stadler šl. z Wölfersgrünu** a **Müller, kteří nejsou jazyka českého ani slovem ani písmem mocni.**

Z protekce Thunovi princ Konrád Hohenlohe-Schillingsfürst stal se za pět let okresním hejtmanem. V této příčině byla již podána interpellace, ale posud na ni neodpověděno.

Hrabě *Wolfgang* **Chotek** stal se po devítileté službě místodržitelským tajemníkem, hrabě Alois **Trauttmansdorff** vstoupil do státní služby r. 1886 a za devět let stal se okresním hejtmanem.

Jejich kollegové jsou dosud komisary a *budou jimi ještě dlouho.* (Slyšte! Slyšte!)

Při jmenování koncipistů **přeskočil hrabě Frt. Montecuccoli devět a hrabě Fr. Thun-Hohenstein — třicet praktikantů.**

Posl. *Kronawetter:* To jsou rozumní lidé!

Posl. dr. *Stránský:* Komu dá pán bůh šlechtictví, tomu dá také úřad.

Posl. *Kronawetter:* A komu dá úřad, tomu dá také rozum. (Veselost.)

Posl. **Formánek**: *Jaký účinek má to na* **ostatní úřadnictvo**, *které stále poctivě slouží, lze si snadno mysliti.*

Vliv hr. Thuna přenáší se i na okresní hejtmany. Jsou stížnosti na okresního hejtmana v Blatné, který potírá vším způsobem živly strany naší a podporuje lidi, kteří mu chtějí sloužiti. Výminečný stav byl v Praze zrušen, ale v okresu blatenském trvá dále, jako na posměch nařízení ministr-presidenta.

Proti okresnímu sekretáři učinil 23 protizákonných udání, z nichž 22 uznalo státní návladnictvo za neodůvodněné. Komandoval k volbě volitelů úřadníky politické, berní a učitelstvo a rozdával plné moci. Při povolování koncesí živnostenských zamítne každou žádost, třebas i člověka zcela bezúhonného, je-li žadatel stoupencem strany svobodomyslné. Tak chová se politický úřadník proti straně naší. To nemůže přinésti v obyvatelstvo klid, nýbrž jenom další sváry a boje proti úřadům.

Ku konci chci ještě připomenouti, aby se na poměry v král. českém nepohlíželo snad chybně: **český národ to,** *čím jest a co má,* **vydobyl si vlastní silou,** *vlastní prací a pilností, a kráčí ku předu proti vůli svých nepřátel, aby domohl se samosprávy a práva sebeurčení,* což musí každý uznati za požadavek spravedivý. Tato vláda také prý chce konati spravedlnost — a tu bude musiti se od vlády mnoho a rychle vykonati, aby národ český se k ní aspoň přibližoval. Avšak při tom *i tato* a **každá jiná vláda** *může býti ujištěna,* **že všechna její moc, kterou ovládá,** *nestačí k tomu,* **aby národ český v boji za jeho práva mohla zadržeti.**"

* * *

Povšechně a zároveň podrobně pojednal o **c. k. orgánech** *v království českém* za **úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna** *jako c. k místodržitele* hrabě dr. Václav **Kounic** dne 14. října 1893 v říšské radě, když vláda vídeňská předložila sněmovně ku schválení nařízení v příčině prohlášení výminečného stavu. Z řeči jeho vyjímáme:

„Co máme spatřovati v nařízení ministerském jiného,

než *důkaz* a *přiznání* **slabosti**, ano i **neschopnosti vlády** — a to měla tedy slavná vláda také ve svém odůvodnění poctivě vyznat — že totiž **svým** *činěním a jednáním vzbudila v království českém stav takového* **rozhořčení** — a sice bez přispění jakýchkoli agitací s jiné strany — že proti němu nestačí jí ty obyčejné domácí prostředečky. Ale o tom není v předloze ani zmínky — bylo by to bývalo poctivé přiznání, jemuž k vůli zasluhovala by ona předloha aspoň jakéhosi uznání — kdyby vláda byla řekla: Ano, *jsme příliš slabí, než abychom* **proti spravedlivému hněvu českého lidu vystačili** *pouhým zákonem*. Se zákonem vystačiti může jen silná vláda, a tou my nejsme, protože **silná vláda** *jest en ta, která může o sobě říci*, **že i ona sama se své strany vždycky zachovávala zákon i všechny předpisy.**

A může to snad o sobě tvrdit naše sl. vláda? **Ne**, vždyť důkazem toho jsou slavné sněmovně každodenně *nesčetné interpellace* a petice, jež kladou se na stůl sl. sněmovny a jež den co den uvádějí řadu *nesprávnosti a nezákonnosti*, jichž dopustily se vládní orgány, ba začasté i se schválením vyšších instancí.

Ovšem, každý pracuje prostředky, jaké má po ruce, a německé přísloví praví: »Chudí lidé vaří vodou.«

Silná vláda by především musila býti opatřena **orgány takovými**, jakých potřebí jest *ku správnému úřadnímu provádění zákonův*, musila by míti zvláště **v úřadech**, *jež přicházejí v bezprostřední styk s obyvatelstvem*, **osobnosti**, *jež politickým vzděláním byly by schopny, i v pohnuté době čeliti kompaktním massám lidovým mírně a důstojně.* Musila by míti **úřadníky schopné**, by i ve schůzích, jež zabývají se nepříznivou kritikou řízení vlády, *dovedli ovládati jednání a zachovati vážnosť vládě.*

Co vidíme však v nejčetnějších případech? — a podotýkám, že mám v tom z posledních let hojné zkušenosti. Buď má vláda k disposici *starší pohodlné pány, kteří staroslavný* **úřadní cop** *zachovali až do 19. století*, a jistě jej také přenesou ještě do století 20. — anebo *mladé*, **nezkušené štrébry**, *kteří příkrým*, **brutálním vystupováním** *spolky*

i masy lidu **dráždí** *a tím doufají co nejsnáze dojíti vyznamenán a* **povýšení.**

Ano, znám také výminky — ale zde právě, jestli kde, výminka tvrdí pravidlo, neboť kde řízení schůze ujali se úředníci politicky vzdělaní a taktního mírného postupování schopní, tam každá schůze taková skončila se po přijetí navržené resoluce v pokoji a v klidu i v nejlepší harmonii; *kde vystupuje úřadník příkře a* **nezákonně**, kde míchá se do debaty *a hned se dává strhnout k nejkrajnějším prostředkům odejmutí slova a rozpuštění schůze, tam vznikají rozhořčení, spory, ano i srážky, jichž příčinou* přece dle úsudku nepředpojatého **nebylo než nemístné zakročení úředního orgánu.**

Tážeme-li se pak, **proč** *právě* **v Čechách chová se většina úřadnictva příkře, vyzývavě, nepoliticky a beztaktně**, tu namane se nám sama sebou odpověď: **vždyť s hůry** *dostává se jím v tom* **nejlepšího příkladu** — a myslím, že **působnost nynějšího pana místodržitele v Čechách** *jest jedním z nejzávažnějších a nejdůležitějších důvodů*, který by sl. vláda ve své předloze byla mohla uvésti a na který však úplně zapomněla.

Nemohu zde podávati úplnou charakteristiku p. místodržitele, avšak myslím, že hodí se jemu přísloví: *Po skutcích jejich poznáte je.* A nechybím, uvedu-li, že **po nastoupení jeho v úřad jeví se u všech podřízených jemu orgánů, zvláště u policie a četnictva, teprvé ten pravý duch řízné a lehkovážné brutálnosti naproti občanstvu a vyzývavého řinčen šavle, jež se tam s láskou pěstuje.**

A stejně tak jeví se působení osobnosti a oblibených vlastnost **pana místodržitele** *i v jednání a povaze* **úřadnictva jemu podřízeného, při hejtmanstvích, komisařích atd.**

Druhou chybou v působení jmenovaného pána jest, *že vláda* **jím** *a jeho orgány* **špatně** *jest* **informována** *o smýšlení a poměrech u nás v Čechách.*

Onen pán, *jenž nyní v čele správy země stojí*, **neměl ovšem nikdy příležitosti**, *aby snad v nižších úřadech byl veše l jaksi ve styk s lidem a proudy, mínění i city jeho byl seznal.*

Úžasně rychlá kariéra, *kteráž vynesla jej rázem až ku prvnímu místu v čele správy* — **nedopřála mu k tomu času.**

A přece, je-li na světě národa, u něhož třeba co nejpilněji dbáti těch tak zvaných imponderabilií v citění a myšlení jeho, jest to zajisté národ český.

Pan místodržitel — promiňte, že se s ním tolik zabývám, ale jak praveno, *zdá se mi býti jednou z hlavních příčin stavu výminečného* — **má,** to mu přizná přítel i nepřítel, **hrozně nešťastnou ruku.**

Přišel do Čech na místě oblibeného a vskutku zasloužilého polního podmaršálka bar. Krause **s tím heslem,** *pobíti a potříti na dobro stranu mladočeskou,* jež právě volbami z července 1889 byla dobyla velkého úspěchu.

Přišel **s tou misií** *a také se s ní netajil,* vysloviv se o ní nepokrytě, tuším naproti deputaci městské rady pražské. Chtěl potříti Mladočechy a také to zkoušel; *asi po třech létech jeho správy* nadešly však volby do říšské rady v roce 1891, nu a tu snad o nějakém potření nebo zničení naší strany přece nebylo řeči?

Způsobil v jiném směru také to, že **nemírným utiskováním spolkův a schůzí strany socialně-demokratické strana tato dnes,** *po pětiletém asi trvání jeho vlády,* **vzrostla, ne-li troj-, aspoň dvojnásobným počtem.**

Toť druhý jeho úspěch.

Bývalé přátele vlády **odpudil** *tak dalece,* pokud to při speciální jejich povaze možno, že v řadách těchto spolehlivých a věrných dříve přívrženců zbývá sotva některého opravdového přítele vlády. A pohlédneme-li, **jak pořídil ne co státník, ale co obchodník** — zde ve Vídni bychom řekli **jako kšeftovník** — tu vzpomeňte sobě, pánové, *s jakým nezřízeným namáháním snažil se pomoci na nohy jistým oblibeným žurnálům strany vládní* **nemírnou protekcí** a prostředky, o nichž lépe nemluvit. *Jak naproti tomu* **utlačoval listy naší strany administrativními opatřeními,** *jako odnětím drobného a filiálního prodeje, aby je poškodil.*

A myslíte, pánové, že tato **kšeftovní stránka jeho činnosti měla lepšího úspěchu?** — Poptejte se v redak-

cích a v administracích dotyčných listův a přesvědčíte se o pravdě!

Myslím, že **ani úřadnictvo** *podřízené Jeho Excel. nemá v těchto dnech příčiny, býti sl. vládě obzvláště vděčným.* Představte si, pánové, *některého* **okresního hejtmana** *na venku, jak ubohým,* **jak blamovaným, jak nespokojeným se dnes sám sobě zdá.**

Od března t. r. **zapovězeno** *v Čechách* okrouhle asi **345 schůzí.** Dejme tomu, že polovice byla mladočeských, polovice socialistických. Ve všech socialistických schůzích bez výminky a ve velké části mladočeských bylo na programu rokování *o opravě volebního práva.*

Toto rokování *prohlášeno bylo asi* **345 výnosy za nebezpečné veřejnému blahu a za ohrožení veřejného pořádku.** A tu *přijde* **nešťastná vláda** se svou druhou předlohou — číslo nevím — volební reformy!

Co tomu má říci *takový* **ubohý úřadník** *na venku? Před necelým týdnem byl* **to ještě zločin,** *byl to útok na veřejný pořádek, snad na život a jmění klidných občanů* a dnes tohoto překvapení od samého stolu vládního!

Vždyť, jak povídám, schůze s tím programem byly zapovídány, kdož mohl napřed vědět, zdali by se byly neprohlásily zrovna pro tuto volební reformu, jakou nám vláda podává, i s ponecháním kurií a nepřímého volení v obcích? A i kdybych o tom měl své pochybnosti, přece dnes, kdy vláda sama učinila takovou předlohu, rokování o ní stalo se ze zločinu proti veřejnému blahu, ode dneška povinností každého pořádného státního občana a skutkem zásluhy o vládu.

Ano, tak se časy mění (dr. Grégr: A vlády s nimi!), ano, a vláda také brzy změní svůj náhled o tom, byl-li stav výminečný prospěšným a užitečným.

* * *

Z řeči poslance G. **Eima**, proslovené v říšské radě dne 13. října 1893, vyjímáme tyto úryvky objasňující činnost **c. k. orgánův** *za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele* **po** *zavedení výminečného stavu*:

»Praga caput regni« — Praha je národní, politické a kulturní středisko našeho celého národa. Z něho proudí nesčetnými žilami krev do těla národního a cokoli v Praze se stane, celý národ sdílně pociťuje. Proto také národ má stejný dojem, jakoby **výminečný stav** *byl zaveden ve veškerých krajích zemí koruny české.* (Hlučné hlasy: Jest to všude! Souhlas v pravo.)

Ve skutečnosti se také tam výminečný stav provádí, *třeba tam formálně nebyl dekretován*, anebo *ještě* nebyl dekretován. (Opětný souhlas.) **Svobody tisku, práva spolkového a shromažďovacího není už dnes v Čechách**, *ba ani důvěrné porady poslanců lidových se nedopouštějí.*

S otevřeností, která jest jedinou světlou stránkou této věci, doznáno zjevně: je to proti české oposici, je to proti svobodomyslné straně národní namířeno. (Hlučný souhlas.)

Bylof praveno ve vládních listech: Výminečný stav z roku 1893 různí se velmi podstatně od výminečného stavu z roku 1884; *vídeňský* byl opatřením *administrativním*, pražský *národním a stranicko-politickým.* (Slyšte, slyšte! Souhlas.)

Naše strana těšila se také dříve již veliké pozornosti se strany vlády. Tato potírala naše snahy veškerou svou mocí, avšak *forma ústavnosti zachována aspoň částečně.* Nyní španělská stěna odstrčena, nyní nám vypovězena válka a zavedena proti nám suspense ústavních zákonů.

České místodržitelství *udalo směr opatření toho ještě určitěji.* Kdo pak o tom byl snad v pochybnostech, toho poučil hned první den, jakým duchem proniknuto je nejnovější opus smiřovací vlády a **korunovačního místodržitele.** (Ironická vesolosť.)

Povím to zkrátka: Ve výminečném stavu pro Prahu zaveden ještě *zvláštní výminečný stav* pro naši stranu, pro naše spolky, naše časopisy a naše stoupence. A tento

dvojnásobný výminečný stav *provádí se všemi způsoby obmezování.* (Pochvala a souhlas.)

Vše je vratké, nic není pevné. *Co se nyní dovoluje, v nejbližší chvíli se zakáže.* (Souhlas.).

Zatýká se hromadně (Hlučný souhlas), *aby se opatřily* **dodatečně** *materialy odůvodňující výminečná opatření.* **Nikdo není jist, že nestane se obětí denunciace.** Jako po dešti houby rostou, tak vyrůstají ze země **zatýkání.** (Souhlas.) V Čechách jsou poměry, které jsou mnohem horší, nežli jaké byly kdykoli dříve (Opětný souhlas) a které lze srovnati se stavem věcí, jaký byl za nebožtíka Kempena a Bacha. *Jakás inkvisice vniká do každého domu a* **staví každého,** *kdo se zdá podezřelým, před výminečný soud.*

Zákon tiskový *jest* ne v některých částech, nýbrž **vůbec a celý zrušen.**

Víte, že jsme musili svůj manifest dát tisknout mimo tuto polovinu říše, protože jsme věděli, *že by naše provolání bylo zabaveno i* **tenkráte,** *kdyby nic jiného neobsahovalo nežli verše z bible.* (Opětný souhlas.)

Podle toho pochopíte zajisté, že jsme zvědavými, *budou-li* **úřady** *hledat zákonné důvody,* aby **překazili otisk immunních tady promluvených řečí** — *v Praze.*

Oposiční časopisectvo podrobeno je censuře. Veliká část jeho potlačena, nad ostatními vznáší se meč Damoklův — zastavení.

Státní zástupitelstva *vyhledávají před měsíci* dávno **před** *zavedením výminečného stavu* **konfiskované,** *k tomu již objektivně odsouzené články listův a* **zavádějí** *o tiskových deliktech již jednou souzených* **nové,** *tenkráte* **subjektivní vyšetřování a stíhání.** (Posl. *Trade* a *Foregger* volají: »To jest **skandál!**« Hlasy: »Slyšte! Slyšte!«)

A tu přicházejí *officiósní* a *vládě přátelské* **listy** a s nimi ve spolku pohříchu také některé české, a tváří se velice udivenými, že hlavní orgán české oposice, na nohou a rukou spoutaný, neodráží, jak se patří, ránu sobě zasazenou a nevzchopuje se s veškerou silou k odražení nepřátelských skutků proti českému národu.

Věru, třeba k tomu valné odvahy, škodolibě spílati bezbrannému, odzbrojenému odpůrci a když tupič sám nejen v dobách normálních, nýbrž také nyní za výminečného stavu těší se svobodě a nepodléhá censuře.

Buďte, pánové, přesvědčeni, že náš klubovní orgán, kterýž o sobě právem může tvrditi, že jest mluvčím celého národa, šel by mužně a neohroženě svojí cestou, kdyby aspoň pravděpodobným bylo, že nebudou samovolně pro něj porušována na nejméně aspoň ta práva a ty svobody, které sám výminečný stav zachoval.

Než, *jako již* **před** *prohlášením výminečného stavu* **politické orgány omezovaly o své újmě právo shromažďovací a spolčovací** *a navzdor všemu vyvracování, patrně* **na pokyn s hůry, konfiskační aparát byl hnán parou** *a pracoval s horlivostí nikdy, pranikdy, ani za Herbsta nebývalou*, tak i ve městech, kterým nebylo uštědřeno výminečného stavu, *zavládla mimořádná opatření a* zásada: »sic volo, sic jubeo.« (Souhlas. Posl. *Brzorád* volá: **Tajemství listovní v Čechách neplatí, mizejí nám na poštách také naše psaní.**) Jeden případ ukazuje tento stav hodně drasticky.

Když byl pražský týdenník *»Neodvislost«* zastaven, hodlali jeho vydavatelé vydávati jiný list, nikoli v Praze, nýbrž v *Kolíně*, nikoli s týmž jménem, nýbrž s jiným, pravím *v Kolíně, kde všechny zákony platí v celém rozsahu* **na papíře** (Hlučná veselost), **ve skutečnosti panuje tam vůle politického úřadu** (Hlučný souhlas) a ač majitelé a vydavatelé jmenovaného listu dostáli všem zákonným předpisům, učinili opatření pro všechny eventuality, přece nepočítali s faktem, že **v Kolíně je zákon mrtvou literou.** (Opětný souhlas.) Vydávání listu *nevzato* na vědomí. *Vydávání listu toho jednoduše nedovoleno*, **protože politické orgány jednají podle svého.** (Bravo! Bravo!)

Jsou-li takové věci možny na místě, které nebylo postiženo výminečným stavem (Veselost), — **jakým aktům je člověk vydán tam, kde hustý závoj výminečného zákona všechno zahaluje, všechno dovoluje?**

Vláda neměla by dovolovat, aby její orgány a policie posunovaly ony hranice, které jsou vytčeny výminečnými opatřeními.

Nechť dbá se aspoň těch málo svobod a práv, které nebyly zrušeny a nikdo nebude míti příležitosti, aby činil jízlivé poznámky o reservované mluvě orgánu naší strany, která dokonce není nižádnou kleslostí odvahy. (Souhlas.)

* * *

Již z toho mála, co jsme byli až dosud uvedli o **c. k. orgánech** *za úřadování J. Exc. hr. Jr. Thuna jako c. k. místodržitele* lze se domysliti, měl-li či neměl-li poslanec Karel **Adámek** pravdu, když na sněmu českém pronesl se dne 15. února 1895 **o poklesání úcty k veřejným orgánům v Čechách**, řka:

»*Ti*, kdo tak často *prolévají krokodilové slzy* nad *poklesáním úcty k veřejným orgánům a vážnosti k zákonům v Čechách*, neměli by zapomínati, že ***úcta k orgánům veřejné moci a vážnosť k zákonům nejnebezpečněji jest podkopávána nesprávným nebo jednostranným prováděním zákonů orgány veřejné správy z příčin politických anebo národních***.

Mohlo-li zůstati u nás oblíbené provádění zákonů *o právu spolčovacím a shromažďovacím*, a t. zv. provádění *zákonů školských*, kdykoliv šlo o školy *našich menšin*, bez účinku a vlivu i na nejširší vrstvy našeho lidu?

Je-li s podivením, že lid náš **nad takovým prováděním platných zákonů orgány vládními**, *jež jsou přísahou k jich řádnému šetření zavázány*, nejprvé žasl a že takováto praxe konečně musila vésti k hlubokému jeho roztrpčení i ku **poklesání vážnosti k veřejným mocem i ku zákonům jimi rušeným**?

Ano, trvám na tom, *že si v příčině této u nás v Čechách větší zásluhy získali mnozí řídicí státníci* zrna Gautschova, *nežli* ***všecky ty tajné spolky, jež policie s větší nebo menší důmyslnosti vynalézala.***

Zaměňují se prostě *následky s příčinami.*

Následky takovéhoto vladaření ***není lze napraviti zaváděním stavů výminečných*** nebo ***vyzbrojováním policie bodáky a novými revolvery.***

Již Havlíček připomínal Bachovi, že se sice může o bodáky opírati, avšak že se na nich nemůže trvale usaditi.

Pod tlakem těchto a podobných opatření ***toliko roste oposiční duch českého národa*** a marně hledá dnes vláda v našem národě stranu *skutečné politické váhy*, o niž by se mohla opírati.

Takovou odpověď dává ***český národ*** *k výminečným opatřením, jež vláda na jeho pokoření činí.*

C. k. policie

za úřadování J. Excell. hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitele.

Zmínivše se — ovšem jen letmo a spíše jen na ukázku, než abychom byli látku vyčerpali, — o tom, jak byli *c. k. orgánové vládní* **vůbec** za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele v parlamentech posuzováni, vizme nyní aspoň něco specielně z činnosti **c. k. policie**, kteréž *před* výminečným stavem, jakož i za jeho trvání připadl jeden z hlavních úkolů.

Místo citátů z immunních řečí poslaneckých necháváme tentokráte z větší části mluviti jen některá fakta.

Nad jiné charakteristickými zdají se nám býti na pohled všední, ale po bedlivějším uvažování zajímavé úryvky z referátů ze soudní síně z doby nejnovější.

První případ projednán u c. k. okresního soudu pro přestupky.

C. k. policejní ředitelství zaslalo magistrátu města Prahy notu, v které se „za účelem příslušného úředního řízení" sdělovalo: „**Policejní strážník** Antonín *Kupka* oznámil, že dne 24. října 1895 o 4. hodině odpolední k žádosti výběrčího na mostě Palackého Frant. Poupě zastavil majitele domu a povozníka Fr. Vobořila z č. 4. v Košířích proto, poněvadž nechtěl zaplatiti mostné a **výběrčímu při tom ještě přečetné nadávky uštědřil.«**

Magistrát neuznával se však kompetentním o věci této rozhodovati a postoupil notu policejního ředitelství státnímu zastupitelství, odkudž putovala k trestnímu soudu.

Zde zavedeno proti Fr. Vobořilovi přípravné vyhledávání — pro **zločin veřejného násilí** dle § 81. trestního zák. **Výběrčí** Poupě, předvolaný jako svědek, **nevěděl o oznámeném případě ničeho.** Na mostě při vybírání mostného sice velmi často dochází k prudkým výstupům, ale nepamatoval se, že by byl měl nějaký výstup s kočím nebo majitelem povozu. Fr. Vobořil pak namítal, že o nějakém renitentním chování na mostě *nemá nejmenšího zdání.* Strážník Antonín Kupka uváděl, že zastavil povoz Vobořilův k žádosti výběrčího a po zjištění jména že jej propustil. **Nikdo ze svědků nepotvrdil, že Fr. Vobořil někomu nadával.** Řízení pro zločin bylo tudíž zastaveno a spisy postoupeny c. k. okresnímu soudu *pro přestupek* **urážení úřadní osoby** dle § 312. trestního zákona, z kterého měl se Fr. Vobořil dne 12. prosince zodpovídati. Poněvadž *trestní čin vůbec nebyl prokázán,* sproštil jej soudce, adjunkt pan Mařoušek, obžaloby.

Druhý případ projednán dne 15. prosince 1895 před čtyřčlenným senátem c. k. zemského jinak trestního soudu v Praze. Z referátu »N. L.« vyjímáme toliko následující úryvek:

Pan Hubert Gullich, bytem v čís. 962—I. šel v neděli dne 17. listopadu 1895 o osmé hodině večerní do svého příbytku. Sotva vstoupil do tmavého průjezdu, zavadil o nějakého muže.

»Kdo je to zde?« otázal se v tušení, že by to mohl býti zloděj.

»I nelekejte se, to jsem já!« ozval se neznámý. »Čekám zde na kamaráda, který šel nahoru vyřídit něco od pana Kobra z Václavského náměstí.«

Tušení Gullichovo stále rostlo. Zazvonil na svoji službu a poslal ji pro strážníka. Mezitím neznámý začal si naříkat na bolesti v břiše, najednou upadl na zem a v tomtéž okamžiku bylo slyšeti zvuk, jakoby upadlo kus železa. Za chvíli přišel policejní strážník Ant. Lauterbach, který podezřelého muže zatkl a na komisařství odvedl. Druhého dne ráno bylo zjištěno, že na dveřích obchodníka Samuela Angla bylo rýpáno nějakým ostrým nástro-

jem, který skutečně také nalezen a sice na tom místě, kde zatčený upadl.

V zatčeném poznán byl 32letý uzenářský pomocník bez zaměstnání, Emanuel *Tesař* z Král. Vinohradů. Tesař byl již několikráte pro krádež trestán. V roce 1892 byl odsouzen na dva roky do těžkého žaláře. Trest odpykával si *v trestnici na Pankráci*, kde v roce 1893 *na jednoho z trestníků učinil trestní oznámení*, **že dopustil se zločinu uražení Veličenstva.** Když pak zjištěno, že *těžké obviňování to je* **úplně vymyšlené**, byl Tesař pro **zločin utrhání na cti** *odsouzen do těžkého žaláře na 18 měsíců.*

Dne 14. prosince 1895 octl se Tesař před čtyřčlenným senátem, jemuž předsedal rada dr. *Wokaun*, aby se zodpovídal ze zločinu nedokonané krádeže. Výslech žalovaného byl na mnohých místech zajímavý.

„*Mám zapovězenou Prahu*, — vyprávěl Tesař — a proto po přestálém trestu byl jsem z Pankráce dodán na **policejní ředitelství.** *Pan komisař* **Olič** *tázal se mne, zda bych vypátral krádež* »u zlaté husy« spáchanou a pravil mně výslovně: **„Když nám chcete být nápomocen, tak vás nechám v Praze a když se v tom osvědčíte, dám vás do dobrého místa.«** *Inspektor Lederer pak mi pravil, že obdržím od úředníka lístek, že pobyt v Praze do 1. prosince jest mi dovolen.*

Předs.: Jak jste využitkoval ten čas?

Obžal.: Inspektor *Lederer* mne dovedl **k tajnému Návesníkovi**, *který mně platil 1 zl. denně a stravu.* **Měl jsem nařízeno**, *abych* chodil po těch starých zlodějích, abych *je vypátral a pak je nechal vzít.* **Zastával jsem službu jako konfident** . . .

Předs.: Pochybuji, že to jest pravda!

Obžal. **Proč by mně tedy povolovali pobyt v Praze? Za co by mně dával Návesník zlatku denně?** Při tom jsem ještě pracoval u uzenáře Štolby v Pinkasově uličce.

Potud referat.

Bylo-li pravda, či pouhá výmluva, co obžalovaný uváděl a čemu *předseda soudu* nechtěl věřiti, nevíme. — Z c. k. policejního ředitelství pražského nebyly referaty pražských listů ani potvrzeny, aniž vyvráceny . . .

silničních hromádkách. Proti tomuto přívalu byla síla stráže nedostatečna a tato nesvedla nic ani tehdy, když přichvátali jí na pomoc strážníci noví. *Strážníci obklopeni byli ze tří stran a bezmocni, jelikož útočníci drželi se všude zpět, ale za to tím více bombardovali je kamením.* Jeden po druhém stával se z nich následkem zranění kamením neschopným k odporu a tím i k dalšímu ráznému zakročení. Záhy *skácel se i okresní inspektor Rehne*, zasažen byv kamenem do zadní části hlavy a druhým do tváře, který roztříštil mu čelisť a vyrazil zub.

Strážníci prchali před přívalem kamení ku hřbitovní zdi, za níž hleděli se zachrániti před ukamenováním.

Kolem klesnuvšího inspektora Rehne shluklo se několik výtržníků a jali se do něho holemi bušiti. To zahlédli ještě v čas dva strážníci a přispěli mu rychle ku pomoci. Na to odvedli potácejícího a těžce raněného inspektora ku zdi hřbitova. V okamžiku tomto byla situace všech tří velice kritická, neboť k hlavnímu vchodu na hřbitov, v dobu tu jedině otevřenému, bylo příliš daleko a s raněným, sotva na nohou stojícím inspektorem nebyli by se k němu dostali, protože po celé délce zdi vysazeni byli nelítostnému bombardování kamením. Všichni tři zdáli se býti ztraceni. V tom okamžiku ozval se nad nimi hlas, aby rychle se shýbli. Nad nimi na zdi stál vrátný ústřední umrlčí komory Janotka, který, zaslechnuv na silnici hrozný křik, přistavil si ku zdi hřbitovní žebřík a nahlédl ven. Když seznal nebezpečí zmíněných strážníků, vyzval je, aby shýbnuti hleděli dostati se zpět ku vjezdu na páté oddělení hřbitova a sám chvátal, aby odemkl jim nenápadně malá dvířka, která jim vpustil je do vnitř. Inspetor Rehne i strážníci byli tím zachráněni.

Za to tím hrozněji vypadalo to u hlavního vjezdu na hřbitov.

Když jali se [illegible]
kdo byl. [illegible]
tali je [illegible]
šavlem [illegible]

směrem k Olšanům, druzí zpět do vinohradské Jungmannovy třídy a ulic sousedních. Tím však nebyli strážníci s prací svou hotovi. Netrvalo dlouho a davy dělnictva znovu srazily se dohromady, aby vnikly do Kanálky.

Dav dělníků, počtem asi 400 hlav, jenž zatlačen byl k Olšanům, shromáždil se záhy znovu na silnici blíže hostince »u lva«, odkudž postupovati se jal opět ke Kanálce. Strážníci, vidouce jich záměr, vyšli jim vstříc, a co nejrázněji jali se zatlačovati je stále po silnici, až dostali se k novému židovskému hřbitovu. Do té chvíle dělníci stále jen strážníkům se posmívali. V nejbližším okamžiku však mělo dojíti k *hroznému výjevu*.

Četa policejních strážníků na této straně Kanálky doufala, že dělníci dvakráte byvše odraženi, sami ustoupí a rozejdou se, a proto uzavřela pak silnici v místech, kde jde od ní odbočka na páté oddělení olšanského hřbitova. Avšak v úmyslu svém stráž se zmýlila. Pojednou přitáhl z Vinohradů druhý zástup dělnictva po silnici, jenž čítal asi 3000 hlav. Tito dělníci, zatlačeni byvše do Jungmannovy třídy, odebrali se postranními ulicemi kolem kostela na olšanskou silnici a zde připojili se k prvému zástupu. Druhý tento dav, sledován byv slabším oddělením policie s koncipistou p. Pokorným, postupoval po silnici. V čele jeho vlál rozvinutý rudý prapor.

U hřbitova olšanského narazil valný zástup tento na kordon strážníků, silnici zde uzavírajících, a byl vyzván, aby se rozešel a prapor aby vydali. K vyzvání tomu jali se dělníci **strážníky kamenovati**. Tu **strážníci tasili šavle**, s nimiž vrhli se na útočníky. I došlo ke skutečné bitvě, jejíž podrobnosti nelze ani vylíčiti.

S počátku bušili strážníci do dělníků šavlemi na plocho. Inspektor *Rehne*, prodrav se s dvěma strážníky ku předu, vyrval praporečníku po tuhém zápasu rudý prapor. Čin ten přišel však mu dosti draze.

Po prvém útoku strážníků rozprchli se sice dělníci v prvých řadách, avšak hned na to nový déšť kamenů zaplavil strážníky. Nejen se silnice, ale i s polí metali dělníci na strážníky kamení, jehož byla hojnost na hustých

Z úřadní činnosti **c. k. policie** *pražské* za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele **před** zavedením *výminečného stavu* uvádíme dle »Č. Politiky« následující:

Socialně demokratická strana chtěla dne **18.** července 1893 pořádati o 9. hodině dopolední v Kanálce **veřejnou schůzi,** jež však byla **zakázána.** Přes to chtěli socialisté provésti svůj úmysl, a již po 8. hod. počali se tam scházeti. **Policie,** dozvěděvši se o úmyslu tom v čas, *učinila náležitá opatření, aby odbývání schůze zabránila.* Za tím účelem byla *Kanálská zahrada již od časného rána obsazena policejními strážníky,* kteří nikomu nedovolili vstoupiti.

Asi o půl 9. hod. přitáhlo však z Prahy asi 300 dělníků, kteří prozpěvujíce dělnické písně, chtěli do Kanálky vraziti. Silná četa strážníků postavila se jim však na odpor a vyzvala je, aby se rozešli, poněvadž schůze byla zakázána. Dělníci nevyhověli tomuto vyzvání a zůstali v Jungmannově třídě, kterou tam přitáhli, státi.

Počet jich rostl každým okamžikem.

Dělníci, kteří zástup stojících tam již soudruhů stále rozmožovali, byli hlavně z Karlína, Žižkova, Vršovic a Nuslí. Strážníci marně napomínali je stále k rozchodu, a jelikož nové a nové davy přibývaly, naplnila se Jungmannova třída záhy tak, že nastala tam takřka tlačenice. Na vyzvání strážníků k rozchodu odpovídali dělníci výkřiky a posměchem.

Mezitím někteří dělníci odebrali se Divišovou a Rubešovou ulicí kolem kostela vinohradského na prostoru ke Kanálce pod Kravínem, jiní pak šli Sladkovského a Manesovou ulici až k Vyšince nad Kanálkou. A jelikož mnozí přelezli zeď a tak do Kanálky vnikli, octli se strážníci brzy obklopeni a tím i v situaci zajisté ne příliš příznivé. Nebezpečí pro policejní stráž bylo stále větší a větší, neboť nejen že zástupy dělníků rostly, avšak i vystupování jejich stávalo se každou chvíli odvážnější, smělejší.

Policejní strážníci konečně zakročili energicky. Rázným vystoupením vyklidili po delším namáhání Kanálku a zahnali dělnictvo ve dva směry; jedni zatlačeni byli

kostelu, kde z kanceláře telefonovali prostřednictvím pražské radnice pro posilu do Prahy.

Dělníci ušetřili sice hřbitova, za to tím více bombardovali prchající strážníky kamením, které dolétalo až k hájku kolem v středu čtvrtého oddělení.

Když stražnici zmizeli, začali dělníci krutě řáditi. Vrátný hřbitova, Jan Zikeš, vyšel před vrata, když slyšel na silnici hřmot, ale zle se mu to vyplatilo. Zasáhnut byl kamenem do zad; útěkem jenom unikl kamenování, jež by jej bylo zajisté stihlo i v jeho budce, neboť i tato stala se obětí rozkacených živlů. Její okna v předu byla vytlučena a kameny metány na ní s takovou prudkostí, že jeden z nich přerazil i dírkované sedátko u židle, kdežto četné kameny nalezeny byly i na stole.

V budce sodové vody před vraty, ve které seděla dcera zmíněného hřbitovního vrátného Růžena Janotková, rozbito celkem sedm větších tabulí skla.

Výtržníci vrhli se i na drožku, která přivezla dvě dámy ku hřbitovu. Jen rychlým odjezdem přes hřbitov zachráněny obě dámy před další insultací. Také fiakr, vezoucí po silnici neznámého pána na hřbitov židovský, byl napaden, avšak kočí prásknul do koní a ujel. Okno fiakru bylo však kamenem rozbito.

Když dav před hřbitovem poněkud se utišil, odvážil se jeden z konceptních úředníků policejních přiblížiti se mezi hrobkami ku vratům, aby uvážil situaci, avšak byl zahlédnut a v témž okamžiku sypaly se za ním nové spousty kamení, takže nucen byl prchnouti. Při příležitosti té udeřen byl zahradník hřbitovní Veselka kamenem do krku a hřbitovní strážník Rott unikl zranění jen uhnutím.

Mezi tím dopraven byl inspektor Rehne do bytu p. Janotky, kde mu byly rány silně krvácející vymývány.

Po delší době *přibyla* konečně vyžádaná *posila* z Prahy a předměstí. Jakmile je dělnictvo před hřbitovem nakupené spatřilo, ustoupilo z větší části po silnici ku Strašnicím. Strážníci rozdvojili nyní výtržníky na dva proudy.

Slabší z nich zahnán byl k Vinohradům zpět a za tím hnali se strážníci.

Silnější proud odebral se s heslem »Na kovárnu« po silnici ku Strašnicům, kde obsadili pak zahradu zmíněného hostince i vnitřní místnosti; většina zůstala na silnici.

Za nedlouho přibyli sem i *strážnici, sesíleni novou posilou s vrchním komisarem Petráskem* a vrhli se na dělnictvo *s tasenými šavlemi.* Nastala **prudká řež**, při které vyprázdněno bylo i záhy prostranství před hostincem. Při této řeži byly jednomu dělníku proseknuty prsty pravé ruky a zraněn na čele. Těžce zraněný odnesen byl ke studni a rána mu omývána, načež odvezen v ambulačním voze do všeobecné nemocnice.

Jak se vyprávělo, je otcem pěti dítek. Jiný muž seknut byl do tváře.

Srážka byla tak prudká, **že několik strážníků přerazilo si šavle**, *načež chopili se* **obušků**.

Dělnictvo vytrhalo plánky a rozbilo kuželník, ale konečně po nastalém zmatku ustoupilo.

Strážníci zahnali část výtržníků po silnici dále, ale uvítáni byli zase za mýtním domkem kamením. Jedna část dělnictva prchla přes zeď zahrádky ke Strašnicům, kdežto druhá unikla přes pole směrem k Hrdlořezům a rozestavila se zde po mezích. Ve stranu tu uchýlily se i četné, *strážníky posekané osoby.*

Když byli výtržníci rozprášeni do polí, vrátila se policie zpět.

Dělníci odtáhli po různu do Prahy a předměstí, a jedna jejich část odebrala se do Žižkova. Ve Vratislavově ulici vyzval je nadstrážník Hofman, aby se rozešli; avšak ze středu přítomných se ozvalo: »Mažte ho! zabte ho!«

Strážníkovi nezbylo, než prchnouti do domu č. 459, kde se ukryl. Dělníci, jichž počet záhy vzrostl na 500, odebrali se před policejní strážnici, kdež byli jen tři strážníci.

Ti nemohli se ovšem postaviti na odpor davu. Za nedlouho však přišla posila a dělnictvo bylo rozehnáno což stalo se asi o půl 1. hod. odpol.

Zatčeno bylo do večera celkem šest osob. **Raněno** *bylo* **18 strážníků**, z nichž osm těžce. Dle udání strážníků **posekáno bylo** asi dvacet dělníků.

* * *

Druhý případ, v němž kromě c. k. policie *zakročilo* i **vojsko**, udál se dne 2. července 1893.

Tábor dělnický, jenž měl býti v den ten dopoledne odbýván v Libni v hostinci »u Deutschů, byl c. k. policejním ředitelstvím **zakázán**.

Policie, předvídajíc, že dělnictvo i proti úřednímu zákazu se sejde, *učinila nejrozsáhlejší opatření*. Neobmezila se tentokráte jen na to, že vyslala tam značný počet svého mužstva, nýbrž postarala se o to, aby také **četnictvo** a **vojsko** bylo pro každý případ potřeby hned pohotově.

Již o 6. hodině ranní odebralo se do Libně přes 70 strážníků, kteří utábořili se ve dvoře budovy obecního úřadu, kdež nalézá se též policejní strážnice. Záhy po nich dostavilo se na cvičiště vojenské u Invalidovny značné množství četníků, kteří po obdržených rozkazech rozešli se po jednotlivých obcích v nejbližším okolí. Větší část četníků odebrala se do Vysočan, značná část též do Kobylis a na Prosík, ostatní pak obsadili zámeček a černé skály u letohrádku Rokosky, jakož i ďáblický háj. Hlídky četnické procházely celé okolí Libně.

V Libni bylo zrána zcela klidno. Dělnictvo, ubírající se ráno do Prahy, vypravovalo si, že tentokráte asi ke schůzi nedojde, poněvadž se ví, že rozsáhlá opatření bezpečnostní jsou nařízena. Až do půl 9. hod. dopol. měly ulice libeňské zcela obvyklou tvářnosť. Strážníky nebylo v ulicích vůbec viděti.

Po chvíli počali se však dělníci scházeti a shromažďovati před hostincem »u Deutschů«. K těmto přidalo se záhy několik zvědavců, tak že tou dobou stálo tam asi 50 lidí; chovali se však zcela klidně, tak že stráž neměla příčiny k zakročení. Teprve k 9. hodině blížily se menš

í

hloučky dělnické po silnici od Prahy. Cestou upozorňovali je někteří dělníci, že schůze jest úředně zakázána a varovali je, by do hostince »u Deutschů« nechodili. Dělníci však toho většinou nedbali; toliko někteří se vrátili do Prahy. Tak přibývalo dělnictva, až o půl 10. hod. dopol. shromážděno bylo ve zmíněném hostinci asi 1500 osob, jež, nemajíce v místnostech dosti místa, zaujaly také část zahrady.

Toutéž dobou vyšli na silnici *policejní strážníci;* neměli však žádné příčiny k zakročení, jelikož dělnictvo chovalo se zcela klidně. Strážníci vrátili se tudíž zase do strážnice. Dělnictvo seznalo záhy, že úmysl svůj neprovede, neboť strážníků bylo v Libni *velké množství a byli též ozbrojeni puškami* a proto odhodlalo se k odchodu.

Větší část odebrala se do ďáblického háje, ale za nedlouho opět se vrátila, poněvadž se přesvědčila, že všude bylo okolí silně obsazeno četnictvem. Po návratu dělníků do hostince »u Deutschů« dostavil se tam též správce okr. hejtmanství karlínského, místodrž. rada *Slezák* s konceptními úředníky a seznav, že počet dělnictva jest příliš značný a že ho stále ještě přibývá, *učinil ihned opatření, aby dostavila se tam na pomoc pohotovost vojenská* z blízkých kasáren, kde vojsko ostatně jen na povel čekalo.

Příchodu vojska však dělníci nevyčkali, nýbrž odtáhli větším dílem k Žižkovu; menší část jich odebrala se na temeno Žižkova vrchu u Ohrady a hlouček šel po silnici k Vysočanům. Před hostincem »u Deutschů« zůstalo jen asi 200 dělníků, kteří však chovali se klidně. Asi o 11. hod. bylo by však zde došlo málem k nemilému výjevu, jenž mohl míti za takového stavu zlé následky. Tou dobou šli kolem hostince tři zpravodajové pražských časopisů. Proti nim vystoupila dělnice, která zvolala k zástupu před hostincem: *»Soudruzi, upozorňuji vás, že jsou to policejní špiclové.«* Jelikož nebylo viděti ni jediného strážníka, byla situace žurnalistů zajisté dosti povážlivou. Na štěstí však poznali je někteří z dělnictva a vysvětlili soudruhům omyl.

Sotva zpravodajové popošli ještě několik kroků, ozvalo se z davu dělnictva hlučné volání: »Na zdar!« a »Sláva!« Příčina toho se záhy objasnila; z ulice od řeky zabočilo právě na silnici proti hostinci »u Deutschů« oddělení vojenské, vedené důstojníkem, a za ním záhy následovalo četnější oddělení druhé. Vojsko prošlo ulicí vzhůru až za belgickou plynárnu. Byl to předvoj *praporu* 102. *pěšího pluku*, který přibyl do Libně o $^1/_4$12. hodině polední. Část jeho rozložila se podél řeky pod zámeckým pivovarem, kdežto druhá zaujala místo před rozdvojením se silnic do Libně a k Vysočanům. S obou stran posunuto bylo v menších vzdálenostech několik hlídek směrem k hostici p. Deutsche.

Někteří dělníci chtěli s těmito zapřísti hovor, ale byli zapuzeni. Hořejší oddělení vojska vyslalo též několik hlídek po silnici k Vysočanům a po polích k Žižkovu, které obsadily všecka význačnější místa, zejména křižovatky a nikoho nepouštěli.

Spolu přitrhnuvší prapor 75. pěšího pluku rozestavil se ve třech větších odděleních v alejích podél vojenského cvičiště, kdežto druhý prapor 102. pěšího pluku odebral se od invalidovny na žižkovský vrch k »Ohradě«.

Dříve než vojsko do Libně přitáhlo, přijel tam vrchní policejní komisař *Janota-Förster*, správce staroměstského komisařství, vrchní komisař *Drašnar* a inspektor *Hraše*. Z místodržitelství přijel presidiální sekretář *Herget*.

Kromě pěšího vojska povolána byla záhy do Libně též *škadrona dragounského pluku* ubytovaného ve Chvalech a obcích sousedních, kamž odebral se za tím účelem již záhy z rána okresní komisař karlínského hejtmanstvi *Marschner*, který pak vrátil se do Libně. Jízda přibyla sem teprvé k polednímu.

Vůči této obrovské přesile vojenské nebylo pochyby, že v Libni nedojde k žádné větší srážce.

Četnější část dělnictva čítající několik set osob, za kterou jel v povoze místodržitelský rada *Sleзák*, pojednou zabočila z vysočanské silnice v pravo směrem k židov-

ským pecím. Zde chvíli čekali a pak dáno heslo: »Vzhů... do Strašnic »Na kovárnu!«

Sem přibyli v počtu asi 1000 osob o půl 12. hod., tedy dříve než přibyla do Libně jízda. Úmysl jejich, pořádati zde schůzi, byl však zmařen tím, že hostinský obávaje se srážky, nechtěl jim nalíti piva. Dělníci unaveni vedrem a žízní, rozhodli se, že půjdou tedy do Starých Strašnic.

Schůze v Strašnicích. Zde zamířili do zahrady hostince Pavla Gutha, kterou obsadili, uvítáni byvše přítomnými již soudruhy bouřlivým jásotem. Po občerstvení asi za půl hodiny povstal jeden z dělníků a jal se mluviti. Dlouho však nemluvil, neboť přikvapil posel a oznamoval, že táhne ke Strašnicům *vojsko*. Po zvěsti té nastal v zahradě veliký poplach. Bylo viděti, že blíží se k hostinci povoz, v němž seděl místodržitelský rada Slezák.

Nikdo kromě zmíněného dělníka již nemluvil a přítomní chovali se klidně. Úředník hned na to zase odejel. Pak ozvaly se však hlasy, aby vrata do zahrady a do hostince byla zavřena. Hostinský se tomu rozhodně opřel, avšak dělníci přiskočili ke vratům a proti jeho vůli zavřeli je sami.

Po odjezdu karlinského hejtmana přibyli záhy k hostinci pana Gutha četnický strážmistr s několika četníky. Když ale našel vrata zavřená, nahlédl do zahrady přes zeď. Odtud uvítán byl voláním: »My se žlutých knoflíků nebojíme!« Pokřik ten provázen byl smíchem.

Strážmistr poslal pro posilu do hostince »na kovárně« a vzdálil se od zahrady.

Dělnictvo myslilo, že posýlá pro vojsko a proto větší jich počet vyšel do polí s heslem, aby se šlo do Vršovic, tam že bude možno tábor pořádati. Za nimi však vyběhli předáci a přiměli je k návratu přes to, že již od židovského hřbitova bylo viděti *blížící se prapor vojska*.

Vojíni tito přitáhli ke Strašnicům od Libně. Nejprve dal se na pochod prapor rozložený u Ohrady, kdež zaujali místo úplně na slunci, složivše ručnice do pyramid.

Krátce před 12. hodinou přibyl k nim z Libně policejní koncipista z Karlína Husák s desíti strážníky, vyslaný právě za tím účelem, aby pospíšili do Strašnic. Eskadrona jízdy odjela tam po cestě směrem k Malešicům.

U hostince p. Gutha objevila se nejprve četa asi desíti dragounů, která projela za provolávání »Sláva« a »Na zdar« se strany dělnictva dvůr a odjela. Za ní za nedlouho vrazili se dvou stran do dvora policejní strážníci vedení koncipistou Husákem.

Mezitím blížilo se pěší vojsko rychle ku Strašnicům po polích. Prapor 102. pěšího pluku rozvinul se kolem vesnice se strany od Král. Vinohradů a Vršovic, kdežto se strany druhé přicválali po cestě od »Kovárny« dragouni. Prapor 75. pěšího pluku obsadil s dragouny dvůr hostince. Zároveň dostavili se sem presidiální sekretář Herget a okresní komisař Marschner. V okamžiku tom bylo v hostinci již jen asi 300 až 400 socialistů, poněvadž značná část jich odešla ještě v čas.

Četnický strážmistr hlásil tu politickým úředníkům, že konala se přes zákaz úřední v hostinci schůze a že, když se tam s četníky dostavil, uvítán byl posměchem, výkřiky a nadávkami. Velitel praporu pěšího pluku pravil na to k úředníkům: »My jsme zde a jednejte dle své úřadní moci!«

Okresní komisař Marschner odebral se pak se dvěma četníky a několika policejními strážníky do zahrady, jejíž vrata byla zatím otevřena a *vyzval přítomné jménem zákona, aby hned zahradu opustili, jinak že by všichni, kteří by neuposlechli, byli zatčeni.*

Když ozvali se v odpověď výkřiky: »My jsme tu na pivě, my nic neděláme!« odvětil komisař, že námitka tato jest pouhou výmluvou, aby mohla se schůze dále konati.

Socialisté konečně uposlechli rozkaz a opustili zahradu i hostinec. Když však octli se v polích, byl dán rozkaz, **aby všichni účastníci nedovolené schůze byli zatčeni.**

Ve chvíli té přibyl ke Sračnicům též správce policejního komisařství na Král. Vinohradech vrchní komisař *Petrásek* s policejním komisařem Novotným a koncipistou Pokorným.

Honba na socialisty. Nyní provedena byla na socialisty pravá honba. Jedna část jich, která vystupovala po návrší ku trati dráhy Františka Josefa na jižní straně Strašnic, ponásledována byla oddělením praporu 75. pěš. pluku, ale unikla. Totéž podařilo se některým socialistům, prchajícím ke »Kovárně«.

Hůře však vedlo se dvěma skupinám, ubírajícím se k Vršovicům a k Vinohradům. Byly zahnány do řepového pole, kol něhož učinila rychle pěchota i jízda z předu kordon. **Ze zadu vrhli se za prchajícími strážníci s tasenými šavlemi a četníci s ručnicemi, na nichž měli nasazeny bodáky.**

Na poli pod nohama prchajících a pronásledujících zvedala se mračna prachu. Mnohým socialistům však i zde podařilo se prchnouti.

Podplukovník 75. pluku velel nyní, aby vojsko bez ohledu na polní plodiny vrazilo do polí. Jak pěchota tak i jízda pustila se tryskem přes řepové pole a nadjela dělníkům. Při obrovské přesile vojska, k němuž přibyl v okamžiku tomto ještě třetí prapor pěchoty od Libně, netrvalo stihání než jen několik minut.

Při této honbě *vyťal jeden z pronásledovaných jednomu vojínovi políček,* **začež byl v témž okamžiku důstojníkem seknut šavlí do hlavy.** Kromě něho neutrpěl z dělníků žádný vážnějšího zranění, neboť **strážníci bušili do nich plochými šavlemi.**

Sevřeni tu dělníci svedeni byli do dvou zástupů, které byly hned vojskem obklopeny. Jeden z dělníků pokusil se o útěk, ale byl vojíny a strážníky dohoněn a při chytání sražen k zemi.

Mezi zatčenými spozoroval jeden ze strážníků dělnici, kteráž účastnila se srážky u olšanských hřbitovů, kdež nalézala se v předních řadách při rudém praporu dělnictva. Sdělil to ihned vrchnímu komisaři Petráskovi, který si ji

dal ze zástupu vyvésti. Žena oděna byla v červený šat. Když odvedena byla zpět, spatřila, že jiná zatčená dělnice pláče; i šťouchla do ní a pravila: »Mlč! co se ti může stát, vždyť jsi občanka!«

Mezi tím vyklidilo vojsko i místnosti uvnitř hostince p. Gutha, ale nezatklo nikoho, jelikož se hosté prokázali, že jsou ze Strašnic.

Obě oddělení zatčených svedena pak dohromady a obklíčena dvěma setninami vojska a strážníky. Když průvod, v němž bylo sevřeno 89 zatčených, mezi nimiž čtyry socialistky, byl seřaděn, dal se na pochod.

Z rozkazu vrchního komisaře Petráska odňaty byly všem hole a deštníky, které nesli strážníci. Jedna z holí byla ze železa obloženého rákosem.

Neobvyklý tento průvod, za nímž sledovalo po částech i ostatní pěší vojsko, ubíral se po polní cestě k »Vöslovce«, kde zahnul na Olšanskou silnici a dále Chocholouškovou ulicí k vinohradskému policejnímu komisařství.

Po celé cestě budilo neobyčejné toto divadlo všeobecný rozruch: zvláště na Olšanské silnici až ku Král. Vinohradům, kudy právě ubíralo se na sta osob ku májové slavnosti na olšanských hřbitovech.

Obecenstvo musilo všude ustupovati stranou, jelikož v okolí zajatých nebyl nikdo trpěn.

U vinohradského komisařství vyveden byl raněný dělník Malý z kordonu a dopraven na strážnici. K žádosti vrchního komisaře Petráska dopravili vojáci zatčené až na policejní komisařství. V Palackého třídě na Král. Vinohradech, v Žitné ulici a na Karlovu náměstí připojilo se k průvodu, který bral se pak za víření bubnu Černou, Opatovickou, Ostrovní a Uršulinskou ulicí, četné obecenstvo. Ve všech ulicích, kudy vojsko se ubíralo, otvírána byla okna bytů a udivení obyvatelé nemohli dlouho pochopiti, co se děje.

Zatčeni odvedeni byli vojiny na první dvůr policejního ředitelství, odkudž dopraveni byli do vězení a podrobeni neprodleně předběžnému výslechu.

Jeden po druhém vyváděni opět na dvůr, kde odejmuty všem klobouky a u přítomnosti správce policejního ředitelství vládního rady Dörfla, policejního rady Kačerovského a vrchního komisaře Oliče zaznamenávána jejich nacionále.

Vojíni, kteří byli po celý den v úplné zbroji a neustálými pochody byli velice unaveni, po krátkém odpočinku ve dvoře a *vybrání ostrých nábojů z ručnic* odešli do kasáren.

Ostatní vojsko, pokud nebylo zaměstnáno vedením zatčených, zaměřilo ze Strašnic přímo do Karlína.

Směrem ke Strašnicům zůstaly rozestaveny až do večera četné hlídky strážníků, ale neměly příčiny k zakročení.

Kromě zmíněných dělníků zatčeny byly četníky ještě tři osoby v Libni a dvě ve Strašnicích.

Vládní rada *Dörfl* odejel hned po odchodu vojska **k místodržiteli**, aby mu podal o všech událostech zprávu.

K raněnému Malému povolán byl na vinohradské komisařství lékař dr. Martin, který mu ránu na hlavě obvázal, načež byl raněný odvezen předsedou ochranné stanice p. Suchým a lékařskými jejími členy v ambulančním voze do všeobecné nemocnice, kde jej strážník odvedl přímo na kliniku pana prof. dra Maydla.

Následujícího dne dodáno všech 89 zatčených k zem. trest. soudu. Státnímu návladnictví učiněno zároveň oznámení za účelem zavedení trestního vyšetřování pro *shluknutí*, po případě *povstání a vzpouru*, jakož i pro přestupek shromažďovacího zákona.

Místodržitel hrabě Thun odjel hned dne 2. července do Vídně, aby o sběhlých událostech podal na místě vyšším zprávu.

Doprava zatčených z budovy policejního ředitelství do budovy zemského trestního soudu dála se druhého dne ve skupinách po 10 osobách a trvala od půl 11. hod. dopol. až do 12. hod. v poledne. Zatčeni vedeni byli dílem Bartolomějskou ulicí, Perštýnem a Spálenou ulicí

dílem Uršulinskou, Opatovickou a Černou ulicí. Všude v ulicích zastavovalo se obecenstvo a pozorovalo neobvyklé tak četné průvody policejní stráže, neboť zvěsť o srážce lidu s vojskem byla tou dobou všeobecně již známou. Na Karlově náměstí shromáždilo se neobyčejné množství zvědavců, takže při dopravě zatčených musili strážníci nasaditi na ručnice bodáky, aby bez překážky dostali se do soudní budovy. Když pak po 12. hodině polední strážníci policejní z budovy zemského soudu vyšli, uvítáni byli ironickým voláním »Sláva!« a »Na zdar!« Hluk obecenstva byl tak mocným, že předseda porotního soudu musil přerušiti své resumé, jež právě přednášel. Strážníci vrhli se na obecenstvo s nasazenými bodáky a rozehnali je. Při té příležitosti zatčeni čtyři mladíci.

* * *

Charakteristické jest, že mezi osobami, jež byly o srážce lidu s policisty a vojskem u Volšan a Strašnic **zatčeny**, *nebyl ani jediný vůdce dělníků*, *aniž kterýkoli politik vůbec.*

Kromě 16 zatčených, kteří čítali každý přes 25 roků stáří a 8 jinochů mladších — byli všickni ostatní — — **hoši** a **děvčata** ve věku 15 až 17 let, tedy *škole sotva odrostlé* — **děti** . . .

Ze všech dne 18. června zatčených *žalováno* však před c. k. zemským jinak trestním soudem pouze — **15**, kteří ztrávili vesměs skoro dva měsíce ve vyšetřovací vazbě.

Přelíčení před porotou odbýváno na sklonku měsíce srpna. Hlavním bodem obžaloby byl § 68. tr. z. (**zločin pozdvižení**), jenž — ovšem dle zákona z doby **absolutismu**, což nesmí býti za »éry ústavní« spuštěno se **zřetele** — zní: »Pozdvižení je srocení více osob, aby vrchnostem činily odpor násilím, nechť se takový odpor děje v tom úmyslu, aby se něco vynutilo, aby se někdo po-

vinnosti nějaké, kterou na sobě má, sprostil, aby se zřízení nějaké nebo vykonání veřejného rozkazu zmařilo, nebo jakýmkoli způsobem veřejný pokoj rušil. Trest na zločin tento je vyměřen u těch, kteří v odporu *setrvají nebo jsou zároveň pobuřovateli a* **náčelníky**, od **desíti** do **dvaceti let**. Jinak zní sazba na zločin pozdvižení od jednoho až do **pěti let**, po případě od šesti měsíců do jednoho roku.«

Porotcům předloženo celkem **61 otázek**, z nichžto hlavní otázky týkající se každého obviněného zněly na zločin **pozdvižení** dle § 68., pokud se týče *připojení se ku pozdvižení* (§ 69.) a *setrvání při něm* (§ 70. I.). Ohledně některých obviněných byly dány hlavní otázky též na to, zda byl obviněný **pobuřovatelem** *při pozdvižení tom*, což podléhá rovněž jako setrvání při pozdvižení *těžší sazbě trestní*. Dále předložena byla celá řada otázek eventuelních pro případ, že by porotci ke hlavním otázkám nepřisvědčili. Eventuelní otázky byly dány různé dle míry podezření ohledně jednotlivých obviněných a sice na **zločin veřejného násilí** dle § 81. (zprotivení se stráži násilným vztažením ruky), dále na *přečin* § 279. (*shluknutí kvalifikované*) nebo *přečin* § 283. (*shluknutí prosté*). Ohledně jednoho obžalovaného dána též otázka hlavní pro *přestupek urážky stráže* (§ 312.).

Ohledně **sedmi obžalovaných** *odpověděli porotci* **na všecky otázky obžaloby záporně**. Ostatních **osm** bylo částečně uznáno vinnými, avšak *u všech vesměs byla* **zamítnuta** *první otázka* znějící na **zločin pozdvižení**.

Co se tkne jednotlivých obviněných zněl výrok poroty následovně:

Rykl, obžalovaný ze zločinu pozdvižení § 68.: 7 hlasů *ne*, 5 *ano*, zločin veřejného násilí § 81.: 7 hlasů *ne*, 5 *ano*, přečin shluknutí § 279.: 9 hlasů *ano*, 3 *ne* a přečin shluknutí prostého § 283.: 8 hlasů *ne*, 4 *ano*.

Vitásek: Zločin pozdvižení 5 hlasy *ne*, 7 *ano*; zločin veřejného násilí 10 hlasů *ano*, 2 *ne*; přečin shluknutí 8 hlasů *ano*, 4 *ne*.

Jareš: Zločin pozdvižení 7 hlasů *ne*, 5 *ano*; přečin shluknutí 8 hlasů *ano*, 4 *ne*.

Václav *Dvořák*: Zločin pozdvižení 8 hlasů *ne*, 4 *ano*; zločin veřejného násilí 8 hlasů *ne*, 4 *ano*; přečin shluknutí 11 hlasů *ano*, 1 *ne*.

Ant. *Dvořák*: Zločin pozdvižení 11 hlasů *ne*, 1 *ano*; zločin veřejného násilí 11 hlasů *ne*, 1 *ano*; přečin shluknutí 7 hlasů *ne*, 5 *ano*.

Svoboda: Zločin pozdvižení 8 hlasů *ne*, 4 *ano*; přečin shluknutí **12 hlasů** *ne*; zločin veřejného násilí 6 hlasů *ano*, 6 *ne*.

Houfek: Zločin pozdvižení 11 hlasů *ne*, 1 *ano*; přečin shluknutí **12 hlasů** *ne*; zločin veřejného násilí 6 hlasů *ne*, 6 *ano*.

Rejsek: Zločin pozdvižení **12 hlasů** *ne*; přečin shluknutí **12 hlasů** *ne*; zločin veřejného násilí 6 hlasů *ano*, 6 *ne*.

Hlaváček: Zločin pozdvižení **12 hlasů** *ne*; přečin shluknutí **12 hlasů** *ne*; zločin veřejného násilí 8 hlasů *ano*, 4 *ne* (avšak s vyloučením zbraně).

Süss: Zločin pozdvižení 10 hlasů *ne*, 2 *ano*; zločin veřejného násilí 7 hlasů *ne*, 5 *ano*.

Spurný: Zločin pozdvižení 9 hlasy *ne*, 3 *ano*; přečin shluknutí prostého **12 hlasy ano.**

Lorenc: Zločin pozdvižení 8 hlasy *ne*, 4 *ano*; přečin shluknutí 10 hlasy *ano*, 2 *ne*; přestupek urážky stráže (§ 312.) 9 hlasy *ano*, 3 *ne*.

Morávek: Zločin pozdvižení **12 hlasy** *ne*, přečin shluknutí 6 hlasy *ne*, 6 *ano*.

Tesař: Zločin pozdvižení 7 hlasy *ne*, 5 *ano*; zločin veřejného násilí 6 hlasy *ne*, 6 *ano*; přečin shluknutí 6 hlasy *ne*, 6 *ano*.

Karásek: Zločin pozdvižení **12 hlasy ne**, přečin shluknutí 6 hlasy *ne*, 6 *ano*.

Soud pak pronesl ústy předsedy rady zemského soudu Hoffmanna rozsudek.

Z obžalovaných byli **vůbec sproštěni** ve všech směrech **obžaloby** následující obvinění: Ant. *Dvořák*, *Svoboda*, *Houfek*, *Rejsek*, *Süss*, *Morávek*, *Tesař* a *Karásek*.

Ohledně ostatních zněl rozsudek takto: Václav Rykl odsouzen pro přečin shluknutí na **tři měsíce** do těžkého žaláře, šesti posty zostřeného.

Antonín **Vitásek** odsouzen byl pro zločin veřejného násilí a přečin shluknutí na **patnáct měsíců** do těžkého žaláře, patnácti posty zostřeného.

Josef **Jareš** odsouzen pro přečin shluknutí do vězení na **deset dnů** o jednom postu.

Václav **Dvořák** pro přečin shluknutí odsouzen na **tři dny** do vězení o jednom postu.

Antonín **Spurný** pro přečin shluknutí odsouzen na **jeden týden** do vězení s jedním postem.

František **Lorenc** pro přečin shluknutí a přestupek urážky stráže odsouzen na **deset dnů** do vězení s jedním postem.

Václav **Hlaváček** pro zločin veřejného násilí odsouzen na **třináct měsíců** do těžkého žaláře dvěma posty měsíčně zostřeného.

Dr. Körner žádal po vynesení rozsudku, aby odsouzení aspoň na několik dní propuštěni byli na svobodu.

Soud vyhověl tomuto návrhu u všech odsouzených kromě Vitáska, jenž musil se ihned z porotní síně vrátiti do cely.

K šesté hodině odpolední, kdy rozsudek v porotní síni byl ohlášen, shromáždil se před budovou zemského trestního soudu hlouček mladíků. Stráž marně napomínala je k rozchodu. Počet jich rostl stále, až dosáhl přes tisíc. O půl osmé hodině večerní dostavil se tam c. k. vrchní komisař pán z **Nosticů** a vyzval dav, aby se rozešel.

Za vyzvání to dostalo se mu však posměchu. »Vždyť nemáte žádné strážníky!« zvolal kdosi z davu, a ostatní dali se do smíchu. Komisař poslal pro posilu, která záhy se dostavila a proti shromáždění zakročila. Asi dvacet strážníků nasadilo na ručnice bodáky a hnalo zástup před sebou na Karlovo náměstí, až zatlačili větší část mladíků do Žitné ulice. Pak uzavřela stráž náměstí v okolí soudní budovy. Strážníci s bodáky postavili se na počátku Spálené a Vodičkovy ulice nebo se procházel

v nejbližším okolí, kde nestrpěli ni nejmenší skupiny lidí. K větším výtržnostem nedošlo. Mezitím zatlačený dav mladíků, jenž vzrostl v malé chvíli asi na 2000 hlav, přihnal se na Karlovo náměstí Ječnou ulicí; ale oddělení strážníků opět je rozehnalo. Mladíci chodili pak po náměstí, takže bylo všude velmi živo.

Tak skončilo památné toto — — — **pozdvižení** u Volšan a Strašnic *odsouzením* — **pouze sedmi** osob **z četných** *zatčených* a sice:

jednoho na 15, *jednoho* na 13 a *jednoho* na 3 měsíce, ostatních pět pak každého do vězení buď na jeden nebo na nejvýše několik dní . . .

V ohledu **juridickém** jest nad jiné zajímavo, že ohledně obžalovaného Václava Hlaváčka, **odsouzeného na základě výroku poroty** pro zločin *veřejného násilí* do těžkého žaláře na dobu 13 měsíců, stal se — **omyl.**

Hned po prohlášení rozsudku oznámili totiž porotci předsedovi přelíčení radovi zemského soudu Hoffmannovi, že udál se ohledně jich výroku — **omyl**, kterýž stal se pro obžalovaného osudným. Obhájce odsouzeného dr. Just ohlásil pak proti rozsudku tomu stížnosť zmateční, kterouž také provedl a soudu podal.

Při přelíčení, když totiž předseda soudu předložil porotcům otázky, týkaly se tyto *u všech* obžalovaných na *předním* místě zločinu **pozdvižení**, na *druhém* místě u každého obžalovaného, vyjma čtyř z nich, mezi těmi i Václ. Hlaváčka, zločinu veřejného *násilí*, na třetím místě pak s ohledem na každého z obžalovaných nalézala se otázka, znějící na *přečin shluknutí*. Tu učinil veřejný žalobce substitut stát. zást. Vyšin návrh, aby také, pokud se týče čtyř oněch zbývajících obžalovaných, předložena byla porotcům otázka, vyznačující zločin veřejného násilí, proti čemuž se strany obhájců bylo protestováno, kterémužto však návrhu soud přece vyhověl, takže ohledně čtyř obžalovaných octly se otázky, týkající se zločinu veřejného násilí, až — na konci po všech dřívějších otázkách, a tudíž v docela jiném pořadu, než jaký byl při otázkách vzhledem na ostatní spoluobžalované patrným.

Porota zodpověděla otázky, týkající se V. Hlaváčka *vesměs záporně* a toliko na *poslední* otázku přisvědčila 8 hlasy, však s vyloučením užití zbraně.

Jak hned po přelíčení oznámili členové poroty, měli za to, že jde v třetí otázce u V. Hlaváčka o nějaký **menší** *čin trestný*, nejspíše o přečin shluknutí, řídivše se pořádkem, v jakémž kladeny byly otázky i u *druhých* spoluobžalovaných, a prohlásili zřejmě předsedovi líčení, že velmi těžce by to nesli, aby proti jejich vůli a úmyslu utrpěl obžalovaný těžší trest, než činí jeho vina.

V obzvláštní šlechetnosti vydalo také jedenáct členů poroty své prohlášení k rukoum obhajce dra Justa, ve kterém dali průchod tomuto svému vysvětlení věci *ve prospěch obžalovaného* a výslovně zmocnili dra Justa, aby ono prohlášení jich k zmateční stížnosti své ve prospěch odsouzeného přiložil. Někteří z nich zvláště poukazovali k tomu, že za **krutého vedra v dny líčení v dusném vzduchu porotního sálu, byvše úplně znaveni**, nemohli již každé otázce, jichž vzhledem na značný počet obžalovaných bylo kolem 60, zvláštní rozbor věnovati a právem domnívati se musili, že *jde u všech obžalovaných o pořád otázek totožný*.

Jak byla záležitost ta rozhodnuta vyššími instancemi, jest v ohledu juridickém sice nad míru zajímavé, ale v ohledu **politickém** a **národním** úplně lhostejno a my zde jen konstatujeme, že **takový** nebo *jen podobný* **omyl** v soudní síni nestal se za úřadování žádného jiného c. k. místodržitele kromě J. Exc. hr. Fr. Thuna.

* * *

Několik dní *před* zahájením procesu toho byla c. k. policie pražská opět v činnosti význačnější. Aby na nás nepadl stín podezření stranickosti, uvádíme fakta opět z listu konservativního, kterýž osobám, jež c. k. policii přiměly k zakročení, naprosto nenadržoval.

Po ukončení každoroční serenády v předvečer narozenin J. V. císaře Františka Josefa dne 17. srpna seřadily se na Staroměstském náměsti obě hudební kapely vojenské k zpátečnímu pochodu do svých kasáren.

První dala se na pochod hudba 102. pěšího pluku, která táhla do kasáren karlínských, kdežto hudba 88. pěšího pluku ubírala se do kasáren smíchovských. Jakmile zazněly zvuky hudby kapely 102. pěš. pluku, hrnulo se vše za ní. Na počátku Celetné ulice nastala tak hrozná tlačenice, *že několik osob v nastalé zácpě upadlo* a jelikož v zadu se nalézající obecenstvo hnalo se stále ku předu, *byli mnozí z upadnuvších pošlapáni.*

Dav sestávající téměř výhradně z mladíků jal se po chvíli *pískati, křičeti a povykovati*, tak že nebylo hudbu ani slyšeti.

Obecenstvo vybíhalo v Celetné ulici ze všech domů a otvíralo okna, nevědouc, co se děje. Když hudba vojenská minula Mayerovu restauraci a přibyl k ní dav, zařinčely z nenadání tabule v přízemí restaurace, nad níž *nalézá se šlechtické kasino* a sklo sypalo se na chodník. Pokud bylo lze zjistiti, hozeny byly do oken opukové kameny a sice z protějšího chodníku, **ačkoli dva strážníci byli před restaurací na hlídce**. Do prvého okna od Staroměstského náměstí vrženo bylo v jediném téměř okamžiku *pět* kamenů, z nichž čtyři dopadly zpět na ulici, kdežto pátý kámen prorazil silnou tabuli zrcadlového skla a vletěl do vnitř. Do druhého okna hozeny byly *tři* kameny, z nichž jeden roztříštil velkou tabuli a vletěl až na stůl, u něhož seděl jistý host, který málem by býval zraněn.

Dav táhl pak bez zastávky dále. Pojednou ozvaly se z předu hlasy: »Zpátky!« Na ta slova obrátilo se vše a hnalo se ve všeobecném zmatku k Staroměstskému náměstí. *Část chtěla v domnění, že zakročilo proti nim vojsko provázející hudbu nebo policie, vniknouti do dvora restaurace Petzoldovy, avšak dvéře byly tu ještě v čas zavřeny.*

Když vyšlo na jevo, že poplach byl planým, hnali se demonstranti, mezi něž rozhazovány byly psané lístky,

znovu za hudbou, s níž pak za neustálého povykování protáhli Celetnou ulicí a Poříč až ke kasárnám v Karlíně.

Dav provolal před kasárnami »pereat« a obrátil se zpět. *U poříčského parku byl však rozražen policií dvěma směry.* Menší zástup táhl pak do Prahy přes Florenc a silnější přes Poříč. Z tohoto davu hozeny byly do oken *hotelu »u císaře rakouského«* kameny a několik tabulí rozbito.

Za zpěvu táhli demonstranti dále na Josefské náměstí, kde **srazili se opět se stráží.** Tato chtěla jednoho z nich zatknouti, ale bylo jí v tom zabráněno. Jiný z demonstrantů byl tu však přece zatčen a odveden na policejní komisařství dolejšího Nového města. Veškerý dav hnal se pak za strážníky až k Senovážné ulici; dále však nebyl puštěn, jelikož policie tuto ulici uzavřela.

U Prašné brány mezitím postavila se silná policejní hlídka s vrchním komisařem panem Králem z Dobré Vody, aby vyčkala dav, jenž provázel hudbu do Karlína. Když dav nemohl do Senovážné ulice, vrazil na Příkopy, ale zatlačen byl na chodník proti německému kasinu, jež střeženo bylo větším počtem strážníků. Z davu nesměl se nikdo na Příkopech ani zastaviti; strážníci hnali demonstranty rychle ku předu.

Sotva že však octnul se silný zástup na Václavském náměstí, počal znovu povykovati, a dal se směrem k pomníku Jungmannovu, kde provolal hlučné »Sláva!« Tým okamžikem přikvapili sem dva strážníci, a demonstranti, majíce za to, že silnější oddělení strážníků sem kvapí, dali se na útěk. Záhy však voláno na ně soudruhy, aby se vrátili a společně táhli pak do Jungmannovy třídy, kde došlo i ku *krvavé srážce.*

Oba strážníci snažili se totiž i zde přiměti dav k rozchodu a tu počaly se ozývati hlasy: »Zmažte je! Jen do nich!« a v nejbližším okamžiku vše na ně se vrhlo. **Strážníci**, vidouce se ohroženi, **tasili zbraň.** Avšak záhy seznali, že všechna obrana jejich jest marnou. Rány dopadaly na ně ze všech stran; konečně když *jeden z nich byl krvavě zraněn kamenem do levé ruky*, musili se dáti na útěk. Jeden ze strážníků prchl do domu č. 28 a schoval se tam

druhý nebyl tak šťastným, neboť *byl davem pronásledován*. Běžel totiž do protějšího domu, v němž jest »První pražská zastavárna,« aby tam našel úkrytu; avšak útočníci, spozorovavše jeho úmysl, hnali se za ním, *nic nedbajíce toho*, že **ohání se šavlí.**

Strážník vida ohromnou přesilu, *jal se po dobrém útočníky napomínati k rozchodu*, ale marně. Ustupuje násilí, dostal se až na počátek Charvátovy ulice, v níž doufal najíti ochrany útěkem; ale ani tentokráte se mu to nepodařilo. Útočníci obklopili jej, tak že nemohl ani ku předu ani zpět. Hluk, jakýž při tom tropili, byl v pravdě ohlušující.

Konečně přispěl ohroženému strážníku k pomoci jistý občan, jenž, proklestiv si cestu, jal se výtržníky vyzývati, by ustali již v počínání svém. Slova jeho přijata byla však s opovržlivým posměchem. **Strážník** vida, že není zcela sám, **znovu postavil se útočníkům na odpor**, a po delším zápasu, v němž podporován byl oním občanem, dostal se do prostřed Jungmannovy třídy, **načež dal se na útěk** směrem k Ferdinandově třídě. Dav za všeobecného pokřiku pustil se za ním i jeho zastancem a znovu je bil holemi a kamením, při čemž volal: »Chyťte je! Zmažte je!«

Oběma pronásledovaným bylo by se zajisté ještě hůře vedlo, kdyby v kritickém tomto okamžiku nebylo sem přichvátalo z policejního ředitelství asi **deset strážníků.** Tito zakročili rázně, ale přece nebylo ještě demonstracím konce. Zástup v prvém okamžiku dal se na útěk směrem k Vodičkově ulici, ale seznav, že posila policejní není tak značná, zastavil se uprostřed Jungmannovy třídy a zřejmě dával na jevo, že policii neustoupí.

Mezitím menší část davu ubírala se směrem ke Karlovu náměstí. Cestou však v Jungmannově třídě provolala před místnostmi »Českého klubu« »Pereat!«

Na nároží Jungmannovy třídy a Vodičkovy ulice počali demonstranti rozbíjeti kamením plynové svítilny, při čemž vytlučeno i několik tabulí v oknech č. 2. Dále rozbili ve Vodičkově ulici i svítilny u nové stavby proti

měšť. vyšší dívčí škole. Blíže stavby této byla hromada narovnaných cihel: sem četní výtržníci se sběhli a nabrali si do kapes kousky cihel, co jen mohli pobrati. Řinkot na dlažbu padajícího skla ze svítilen přivábil sem i dav, jenž dosud byl v dolejší části Jungmannovy třídy. Obecenstvo vybíhalo z domů a obchodníci namnoze jali se zavírati krámy. I okna se otvírala a domácí lidé vyrušeni z klidu, počali se dívati do ulice.

Nejhůře ovšem vedlo se oněm dvěma strážníkům, z nichž strážník čís. 313 byl udeřen kamenem do ruky tak prudce, že zalila se mu hned krví a pustil šavli, druhým kamenem pak zraněn povážlivě na prsou. Kromě těchto těžších ran utrpěl ještě několik menších zranění. Strážník odebral se pak na ochrannou stanici, kdež mu rány obvázány. Druhý strážník byl též krvavě zraněn, ale rána jeho nebyla tak značná.

Náhle byli demonstranti zaskočeni z druhé strany několika strážníky, kteří sem přichvátali Palackého ulicí. A jelikož strážníci v Jungmannově třídě pak též rázněji zakročili, byli výtržníci odtud konečně k 10. hodině zatlačeni.

Ale úplně přece se nerozešli. Valná část zástupu táhla pak na Karlovo náměstí před budovu zemsk. trestního soudu, kde začala provolávati: »Sláva občanským socialistům!«

Dva policejní strážníci č. 221 a 567 jali se dav rozháněti, ale tento *vrhl se na ně s holemi a* **jal se do nich nemilosrdně bušiti.** Strážník č. 567 byl při tom povážlivě *zraněn*, tak že musil též pospíšiti do ochranné stanice, aby se mu dostalo ošetření. Výtržnost před soudní budovou netrvala však dlouho. Z komisařství hořejšího Nového města přikvapilo sem záhy několik strážníků, jimž podařilo se dav rozehnati.

Teprve potom počali se výtržníci rozcházeti a ulice pozvolna nabývaly obvyklé tvářnosti. Bylo již krátce před jedenáctou hodinou v noci, když v ulicích zavládl klid.

Zatčeni byli **tři mladíci** a odvedeni na policejní

ředitelství. Policejní stráž zůstala až do půlnoci v permanenci.

* * *

Dne 1. září 1893 učiněn byl v městské radě kr. hl. města Prahy návrh, aby byla výroční památka **korunovačního královskéko reskriptu ze dne 12. září 1871** — — oslavena zvláštní schůzí sboru obecních starších, v které by starosta proslovil slavnostní řeč.

Návrh ten odkázán zvláštní komisi, o jejíž zprávě rokováno za týden v městské radě. Z řeči tehdejšího starosty dra *Šolce,* který byl — jako mnozí jiní členové městské rady — *proti* oslavení, vyjímáme:

»**Vzpomínka na královský reskript** ze dne 12. září 1871 jest **jedna z nejtruchlivějších, kterou český národ kdy zažil.** Národ český octl se na prahu splnění všech svých nadějí a přání, avšak na to **následovalo hrozné sklamání a sedmileté potlačování.** Po tomto následovalo obeslání říšské rady se známým státoprávním ohražením a *dnes jsme od svého cíle dále, než kdy před tím.*

Královský reskript jest v srdci každého věrného a upřímného Čecha hluboce vryt a nyní truchlíme již po dvaadvacet let. A *tento* **žal** máme nyní *oslaviti*? Já bych každý krok, který by nás blíže k cíli přivedl, kdyby mělo vůbec k podobnému kroku dojíti — nejradostněji uvítal, já bych byl první, který by z plna srdce pro něj hlasoval a zasadil bych se o něj všemi silami. Avšak **dnes stojíme nad hrobem nadějí,** *které nám zůstaly* a to máme nyní oslavovati?«

Vyjímaje pouze dva členy, kteří hlasovali pro návrh, přešla městská rada přes něj k dennímu pořádku.

Přes to ujala se myšlénka oslaviti výročí reskriptu toho jinde. Z městských a obecních zastupitelstev vyslovilo se první pro oslavu zastupitelstvo města **Plzně** a v časopisech kladen důraz na to, že měly by se manifestace té účastniti hlavně spolky politické.

Konány tudíž přípravy; ale **všechny schůze**, jež byly za tím účelem politickým a policejním úřadům ohlášeny — **byly zakázány.**

Nemohouce pro množství látky referovati o všech událostech, jež měly zákazy ty v různých městech a obcích v zápětí, obmezujeme se pouze na Prahu.

V neděli dne 10. září večer, referovala »Č. Pol.«, poskytovaly ulice pražské zvláštní divadlo, které činilo dojem, jakoby v Praze vládly poměry neobyčejné, výminečné. Po městech pražských i předměstích již asi od 6. hodiny večerní chodily silné, vždy více mužů čítající hlídky v plné zbroji. *Obecenstvo*, které jako vždy v neděli tou dobou hojně procházelo se hlavnějšími ulicemi, *nemluvilo o ničem jiném než o tomto mimořádném zjevu* a bylo znáti, že zmocňuje se všech jakási nevlídná nálada. Také v hostincích a jiných veřejných místnostech byla tato kromobyčejná bezpečnostní opatření takřka výhradním předmětem rozhovorů.

Hlídky, *sestávající vždy ze* **tří až čtyř četníků a jednoho až dvou strážníků**, *vycházely z budovy policejního ředitelství na svá stanoviště. Strážníci i četníci byli v plné zbroji, nasazené bodáky příšerně leskly se ve světle plynových svítilen.*

Jak hustě byly hlídky rozestaveny, naznačuje následující příklad. Na Palackého nábřeží u mostu stál četník. Výběrčí a zřízenci potravní daně nemohli jeho přítomnosť pochopiti; teprvé po chvíli se dozvěděli, proč tu stojí. Myslíkovou ulicí kráčelo pět mužů v plné zbroji, ve Spálené ulici čtyři, ve Ferdinandově třídě zase čtyři, podobně v Jungmannově ulici, na Václavském náměstí atd. Toť se rozumí, že hlídky nestály na jednom místě; procházely více okolních ulic, které dozoru jejich byly přiděleny.

Mimo to učiněno bylo opatření, aby na daný pokyn na jednom místě v nejkratší chvíli mohlo se shromážditi co nejvíce strážníků a četníků. Účelem těchto rozsáhlých opatření nebylo patrně nic jiného, než to, aby zabráněno bylo všem demonstracím, které se očekávaly, aby každé shromažďování se zástupů hned v zárodku bylo potlačeno. Stejná opatření byla učiněna také v předměstích. Během

večera a noci **neudála se však nijaká demonstrace** *a nikde nebylo příčiny k zakročení.* Má se za to, že rozsáhlá opatření bezpečnostní platí také pro den 11. září a snad i pro dny následující. Konečně dlužno také to zaznamenati, že zajisté ne jen tak nahodile *sesílena byla zdejší vojenská posádka pěchotou i dragouny.«*

»Mimořádná bezpečnostní opatření v Praze,« referoval týž list dne 12. září — (tedy ve výroční den památného **reskriptu** J. V. Františka Josefa I. ze dne 12. září 1871) — »také dne 11. září večer učiněna byla v míře velmi značné, **avšak po celý večer až do pozdní noci nebylo třeba nikde zakročiti.** *V kasárnách bylo několik praporů vojska konsignováno,* **kteréž opatření objevilo se býti rovněž zbytečným.** Proto také již o 10. hodině večerní byly jednotlivé hlídky odvolávány. **Všude v Praze panoval po celý večer úplný klid.**

Dne 12. září měl býti na oslavu královského reskriptu odbýván v restauračních místnostech na Žofíně **banket,** který však byl **taktéž — jako všecky schůze politických i jiných korporací — c. k. policejním ředitelstvím** — bezpochyby k vyššímu rozkazu — **zakázán),** a za důvod uvedeno, že měl banket ten býti »obejitím práva shromažďovacího«.

Z událostí, jež následovaly — ovšem jen co se týče pouhých fakt — líčíme dle téhož konservativního listu prostě z té příčiny, poněvadž nám jde **výlučně jen o charakteristiku c. k. policie za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna dle pramenu,** který neměl pražádné příčiny líčiti *činnosť její* tendenčně.

»Po celé odpoledne i k večeru měl Žofínský ostrov obvyklý ráz a jelikož nebyl koncert a počasí nebylo příliš valné, procházelo se obecenstva po ostrově málo. Teprvé po šesté hodině oživl poněkud ostrov. Vzhledem k tomu, že banket byl zakázán, *učinila policie velmi rozsáhlá a v skutku* **neobyčejná** *opatření,* aby se nestalo nic, co by se příčilo tomuto zákazu. K 6. hodině přibyli na ostrov policejní komisaři z **Nosticů** a **Draschnar** a prohlédli velký sál,

kde bylo ovšem pusto a tma. Před ostrovem chodil komisař **Lichtenstern** a před mostem stálo *několik strážníků*.

Po 6. hodině počalo obecenstvo choditi v hojnějším počtu na ostrov a o půl 7. hodině přišel z Ostrovní ulice zástup asi 40 mužů, mezi nimiž nalézalo se více mladočeských poslanců a mladočeských obecních starších. Tak shromáždila se záhy na ostrově četnější společnosť, v níž mimo poslance mladočeské a obecní starší bylo mnoho mladších advokátů, mimo ty byla tu silně zastoupena pražská společnosť, jež se obyčejně schází k večeru na Žofíně. Jelikož, jak již praveno, banket byl zakázán, *byl velký sál nepřipravený a prázdný*. Na žádosť několika hostů dal hostinský Zelenka rozsvítiti ve velkém sále, kde se sešlo v brzku asi 300 osob, **mezi nimi též mnoho paní**.

Zatím, co se počal plniti velký sál žofínský, **přitáhla k mostu četa strážníků v plné zbroji**, majíc v čele vrchního komisaře *z Nosticů* a komisaře *Lichtensterna*. Strážníci se postavili ve dvou řadách, *na povel komisaře nasadili na pušky bodáky* a na to odebrali se na ostrov. Zde vzbudil v obecenstvu shromážděném před restaurační budovou příchod ozbrojené stráže mocné pohnutí. Ještě větší rozruch způsobilo objevení se komisařů Nostice a Lichtensterna v sále žofínském, kde se zatím přítomní rozsadili kolem stolu a dali si pivo přinésti. Hudba Sokola smíchovského umístila se na podiu.

Kdosi tázal se komisařů vstupujících do sálu: »Máte vstupenky?«

»Nepotřebujeme jich!« zněla odpověď a v tom již vstoupil komisař *z Nosticů* do sálu a mohutným hlasem vyzval přítomné *jménem zákona*, **aby opustili ihned sál** *jelikož prý na vyšší rozkaz nikdo nesmí zůstati v restauračních místnostech!*

Když se shromáždění vzpamatovali z úžasu, který vzbudila tato slova, zaburácela sálem bouře výkřiku odporu. Z hromové, ohlušující směsice hlasů zaznívaly výkřiky: »Což nesmíme ani v hostinci své pivo píti?« »Kdo nám může zapovědět tady sedět!« »My jsme sem přišli na večeři!«

Policejní úřadníci něco hlasitě pronášejí, ale hlasy jejich zanikají v bouřlivém volání.

V tom zvolal někdo silným hlasem: »Hudbu! Hrajte!«

A do všeobecné vřavy vpadly jaré zvuky »Sokolského pochodu«.

Komisař *Lichtenstern* odchází ze sálu. Komisař *z Nosticů nařizuje hudbě rozhodným hlasem, aby ihned přestala* a **hrozí kapelníkovi zatknutím.** Hudba rázem umlkla.

Mezi tím *stála četa strážníků s nasazenými bodáky před budovou*, obklopena zvědavci. V tom ozval se z hlavního východu hlas komisaře Lichtensterna velícího: **»Stráž nahoru!«**

Strážníci s puškami v rukách vcházejí po schodech do sálu. Jistý poslanec stojící u vchodu počítá strážníky. Bylo jich **dvaatřicet.**

Strážníci postavili se v sále v polokruhu. Oba komisaři postoupili do středu sálu a pravili: »*Ve jménu zákona vyzýváme shromáždění ještě jednou, aby okamžitě opustili sál,* **jinak bychom musili proti nim vystoupiti mocí!«**

Nyní nastal hluk a zmatek všeobecný. Dr. Ed. *Grégr* vystoupil na židli a volá k shromážděným: »Pánové! Jsme vyzváni, abychom místnost tuto . . .«

V tom však přerušil dra Grégra *komisař z Nosticů* voláje: *„Zde se* **nesmí řečniti, to nemohu trpěti!«**

Dr. *Grégr*: „Chtěl jsem pouze říci . . .« A řečník nedomluvil. Na rozkaz strážníků, kteří ho obklopili, sestoupil se židle. Ostatní poslanci obstoupili Nostice a prudce naň doráželi, *aby jim vysvětlil své jednání* a žádají, aby se vykázal **písemním rozkazem**, *splnomocňujícím ho k tomuto vystupování.*

Komisař odpovídá, že má určité rozkazy, dle nichž se musí říditi a ti, kdož nejsou s tím spokojeni, nechať si stěžují na příslušných místech.

Náhle vyskočil JUC. Ant. *Čížek* na židli a zvolal: „Jsme ve veřejné místnosti hostinské a nikdo nás nesmí nutiti, abychom ji opustili.“

Slova ta vyvolala bouři souhlasu.

Dr. Edv. Grégr poznovu se chápe slova a vyzývá shromážděné, aby odešli.

Rozčilení v shromáždění stále roste. Komisař *z Nostitzů* poznovu vyzývá shromážděné k rozchodu a prohlašuje, *nebude-li uposlechnuto jeho vyzvání*, **že zakročí zbraní.**

Volání neutuchá. Mocný příboj vřavy, zmatené směsice výkřiků a ohlušujícího jeku bije o stěny sálu. Obecenstvo jen zcela zvolna, pomalu ustupuje ze sálu.

Shromáždění počali nyní zpívati »Hej Slované!«

Strážníci zatím tiše stojí v sále a němě přihlíží ke vzrušujícímu výjevu, při němž dr. Edvard Grégr, Sokol a jiní odcházejí ze sálu. Za nimi pak následuje obecenstvo. — — —

Celý žofínský ostrov byl obsazen policií. *Silná četa střežila most a nepouštěla nikoho na ostrov.* Malíř Vikt. Oliva, jenž bydlí na Žofíně, chtěl jít domů. Byl poslán zpět. Oliva protestoval rozhodně a pravil, že mu nikdo nemůže zabránit, aby šel do svého bytu.

»Jděte se s tím pánem přesvědčit, vskutku-li zde bydlí,« pravil komisař k jednomu strážníkovi a *Oliva ubíral se na to v průvodu ozbrojené stráže na ostrov do svého bytu.* Podobná věc udála se spisovateli prof. Schulzovi, jenž rovněž bydlí na ostrově.

Mimo zmíněné dva policejní komisaře dostavili se na Žofín policejní rada **Scheda** a policejní koncipista **Svoboda.**

Na Tylovu náměstí stály hlídky ozbrojených strážníků, kteří rozháněli osoby, ubírající se z ostrova. Nebyly trpěny ani tři osoby pohromadě.

Mezi tím bylo vrženo do lidu heslo »K Choděrovi« a všichni, ovšem *ojediněle*, ubírali se k tomuto restaurantu.

Po ulicích procházely se *v tu dobu již opět* **hlídky ozbrojených strážníků.** Žofín spustl. O osmé hodině byl náš jindy tak veselý a hlučný ostrov zcela klidný. Ani stín člověka nemihl se v opuštěných stezkách. V sále zhaslo světlo a též dolejší restaurační místnosť byla zcela opuštěna.

V restaurantu Choděrově. O půl 8. hod. naplnil se restaurant Choděrův ve Ferdinandově třídě velkým návalem lidí. Všichni účastníci rozehnané schůze na Žofíně dali si dostaveníčko v zadním letním saloně. Před hostincem stály tři fiakry a kolem chodila *patrola strážníků.* Avšak zároveň s obecenstvem hrnoucím se do hostince přiblížily se další **hlídky policejní**, *jež od té doby stále obléhaly hostinec.*

V krátké chvíli byl zadní salon přeplněn. *Též* **velmi mnoho dam bylo viděti mezi přítomnými.** Obecenstvo poručilo si pivo a živě rokovalo o událostech, jichž bylo svědkem na Žofíně. Občas někdo povznesl hlas a pronášena vlastenecká hesla, vůbec panovala tu neobyčejně bujará nálada.

Kolem půl 9. hod. *objevila se náhle v hostinci četa* **ozbrojených strážníků** vedená *policejním koncipistou Svobodou.* Osm mužů zůstalo státi v průjezdu hostince a koncipista Svoboda odebral se s jedním strážníkem, jenž však nebyl ozbrojen ručnicí, do zadního letního salonu.

»Pánové, **zde se koná schůze!**« pravil úředník vstoupivší do sálu.

Nevylíčitelná vřava ho však uvítala. Ze všech stran se ozývaly *výkřiky odporu* a rozhorlení provázené bušením na stoly, řinkotem sklenic, dupáním a pískáním.

Komisař volá poznovu, že **se tu koná schůze** a žádá shromážděné, *aby se vzdálili.* Nový ryk a vřava následovaly po těchto slovech. Poslanec jeden vyskočil na stůl a **mluví proti tomuto zakročení policie.**

Koncipista *Svoboda* opustil na to kvapně místnosť a *s ním odešli z restaurantu též strážníci.*

Bylo navrhováno z několika stran, aby byla vrata hostince uzavřena a nikdo nevpuštěn do vnitř. Nestalo se ale tak a vrata, před nimiž stále procházela se četná hlídka ozbrojených strážníků, zůstala otevřena.

O $^{3}/_{4}$10. hodině překročila policie opětně práh hostince Choděrova a sice vstoupili do vnitř koncipista *Svoboda* a polic. praktikant *Výborný.* Oba úřadníci vešli do

zadního sálu, kde panovala dusná atmosféra a znova vybízeli shromážděné k rozchodu, avšak bez výsledku.

Mezi tím obcházejí venku před hostincem silné hlídky strážníků. Později přibyl před hostinec **správce policejního ředitelství** vládní rada **Dörfl** v průvodu vrchního komisaře *Draschnara*.

Pouliční život pohyboval se však v obvyklých kolejích. Chodci stále řídli, všude panoval klid a též na Příkopech, kde byla budova německého kasina střežena neobyčejným množstvím strážníků.

Po 11. hodině rozešlo se obecenstvo i z hostince Choděrova. V tu dobu **panoval již po celé Praze obvykly noční klid,** *rušený pouze pádnými kroky přecházejících ozbrojených hlídek policejních.*

* * *

Od demonstrací v předvečer narozenin J. V. císaře Františka Josefa I. rozvinula **c. k. policie pražská** činnosť, jako za žádného místodržitele před J. Exc. hr. Fr. Thunem.

Hned po demonstracích zatčen redaktor »Pokrokových Listů« a několik mladíků; později studující A. Holzbach. Od té doby pak neuplynulo téměř dne, aby nebylo vykonáno několik domovních prohlídek, jichž výsledek z pravidla končil zatčením onoho, u něhož byla prohlídka vykonána.

V týdnu zatčeno a **po výslechu u c. k. policie** dodáno c. k. zemskému jako trestnímu soudu do vyšetřovací vazby neméně než asi **devadesát** osob, na mnoze mladíků.

Hromadné zatýkání to vyznělo pak, jak známo, v nejsensačnější proces tak zvané »Omladiny«, po jakémž bychom v aktech soudnictví rakouského marně pátrali.

Za nedlouho a sice dne 13. září časně z rána překvapeno pak bylo obyvatelstvo pražské nárožními plakáty oznamujícími *po usnesení veškerého ministerstva* prohlášení **výminečného stavu** nad Prahou a okolím, kterážto nařízení

současně přinesl také úřední »Prager Ztg.« a »Pražský Denník«.

Od toho dne konala c. k. policejní stráž pražská po několik týdnů noční službu s puškami s nasazenými bodáky.

Z činnosti c. k. policie v ohledu politickém bezprostředně po prohlášení výminečného stavu zaznamenáváme pouze jeden fakt:

Poslanci národní strany svobodomyslné používali v tu dobu ku svým poradám v Jungmannově třídě jednu a tutéž místnost, jako klub strany svobodomyslné, jehož činnost byla následkem výminečného stavu zastavena.

Dne 15. září o 3. hod. odpolední shromáždili se v této klubovní místnosti **důvěrníci mladočeského klubu poslaneckého** a sice prof. dr. *Blažek*, dr. *Herold*, prof. dr. *Masaryk*, dr. *Vašatý*, dr. *Kučera*, dr. Ed. *Grégr*, dr. *Podlipný*, Heřman *Janda*, inž. *Kaftan*, jakož i p. *Březnovský*, který se dostavil do schůze jako host, poněvadž měl za to, že se bude jednati o jeho kandidatuře. Mimo to byl přítomen tajemník klubu. Poslanci rokovali o situaci nastalé následkem výminečného stavu a o krocích, jež v té záležitosti bylo by záhodno učiniti.

Stráži, která v Jungmannově třídě konala hlídku, byla tato schůze v místnosti rozpuštěného klubu nápadna a učinila o tom udání. O 5. hodině odpolední objevil se náhle vrchní komisař z *Nosticů* v klubu s jedním koncipistou, což vyvolalo mezi poslanci nemalé vzrušení. Vrchní komisař oznámil přítomným, **že má rozkaz místnosti klubu dáti uzavříti.**

Proti tomu *protestovali poslanci* a zdráhali se místnosť opustiti, poukazujíce na to, že oni **jsou poslanci**, nikoliv členové strany, neboť tento sestává vesměs z jiných pánů. Dále upozorňovali, že *tato místnosť* je určena též pro **poslance**, a že tito platí polovici nájemného, *začež jsou oprávněni místnosť používati.*

Komisař odvětil, že má určitý **rozkaz,** *který musí vyplniti.* Jednotliví poslanci proti tomu reptali. Ale komisař trval na svém rozkazu, žádal přítomné, aby mu udali

svá jména, aby se zjistilo, zdali to jsou pouze poslanci. Přání komisařově bylo vyhověno a poslanci na to opustili místnosť, kterou vrchní komisař ihned na to uzavřel a zapečetil. Poslanec dr. *Herold* jménem poslanců poslal předsedovi ministerststva hraběti *Taaffemu* telegraficky *protest*.

* * *

Líčiti další činnost c. k. policie pražské v době výminečného stavu podrobně, pokládáme jednak za nemožné, poněvadž nám nejde o historické vypsání její činnosti (k čemuž by, byť bychom se obmezili třeba jen na nejstručnější registrování holých fakt, nestačil ani objemný samostatný spis), jednak za zbytečné, poněvadž nám jde spíše jen o zaznamenání některých význačnějších momentů, z kterýchž lze souditi *na povšechný její charakter* za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele.

Obracíme tudíž především zřetel k sensačnímu procesu »Omladiny«, v němž hrála c. k. policie pražská úkol nad míru důležitý a vylovujeme z procesu toho některé úryvky,

Proces zahájen dne 15. ledna 1894 a ukončen dne 20. února prohlášením rozsudku.

Dne 10. a 12. února došlo v soudní síni ku scénám, po jakýchž bychom v analech rakouského soudnictví taktéž marně slídili.

Po prohlášení předsedy soudu, rady Krčmáře, dne 10. února, že jest průvodní líčení ukončeno a přelíčení odročeno na pondělí dne 12. února, povstal obžalovaný *Weigert* a žádal jménem svých soudruhů, aby byli obžalovaným povoleny návštěvy na neděli. Jelikož pronesl při tom příkrou poznámku, předseda přísně jej napomenul.

Na to ozval se *státní návladní Lorenc*, řka: »Navrhuji, aby byl Waigert disciplinárně potrestán, poněvadž hrozil soudu.«

»Obvinění,« referoval zpravodaj »Č. Pol.«, »volají: »My chceme být také potrestáni!« Jiní zase: »Nepůjdeme odtud! Ani se nehneme!«

Nastává ruch, jenž provází vždy konec líčení. Soudci a advokáti se zvedají a sbírají spisy a knihy se stolů. Obecenstvo se hrne ku vchodu. Obvinění nalezající se na svobodě, se oblékají.

Avšak obvinění, nalézající se ve vazbě, trvají nepohnutě a klidně na svých místech.

Nyní se odehrává dosti dramatická episoda.

Předseda volá: »Přelíčení je skončeno.«

Uvěznění obvinění sedí v lavicích a na židlích, jakoby neslyšeli. Jindy v podobném okamžiku hrnou se spěšně k východu ze soudní síně, hlučně hovoří, pozdravujíce se s ostatními soudruhy a důvěrníky, hovoří s nimi přes hlavy dozorců nebo pomocí posuňků, ale tentokráte sedí nepohnutě, tiše, skoro hrozivě.

Důvěrníci a obvinění na svobodě, pokud ještě neodešli, vrací se do sálu a čekají, co se bude dále díti.

Předseda: »Opusťte ihned všichni sál, již je po přelíčení!«

Obvinění trvají však na svých místech.

Předseda (přísně): »*Zavolejte* **strážníky** a dozorce! Vy, kteří jste na svobodě, odejděte ihned odtud!«

Zvolna opouštějí obvinění, nalézající se na svobodě a důvěrníci soudní síni, jež je prázdna, až na přední část, kde sedí obvinění, soudní dvůr, žalobce a obhájci, kolem jichž stolku shrnuli se zpravodajové novin a obv. Sokol, Rašín, Škába.

Předseda chvíli čeká a poněvadž vidí, že obvinění nemají nejmenší chuti skončiti povolně toto intermezzo, volá povýšeným hlasem:

»Neopustíte-li ihned soudní síň, *nechám vás jednoho po druhém vyvésti* **civilními strážníky!«**

Slova předsedova zanikají bez ohlasu. *Ani slovo neozvalo se z řad obviněných, kteří neústupně* a vzdorně sedí na svých místech.

Předseda: »Upozorňuji vás naposled na následky vašeho chování!«

Obhájci a obžalovaný Sokol domlouvají obviněným. Tito však trvají na tom, že se dříve nehnou, dokud jim nebude dovoleno přijímati v neděli návštěvy. Konečně se podařilo obv. Sokolovi uchlácholiti obviněné, jimž slíbili obhájci, že okamžitě půjdou k presidentovi soudu a přednesou mu žádosť obviněných, aby jim bylo dovoleno přijímati v neděli návštěvy.

Avšak obvinění opět se skupili v předsíni vedoucí k celám a od čekárny oddělené skleněnými dveřmi, jichž skla byla při přelíčení zamalována.

Odtud ozývá se povel:

»Nechoďme dříve do cel, dokud nám nepovolí návštěvy!«

Za skleněnými dveřmi slyšeti hluk, hlasy, volání, křik.

Tento šum má za následek, že důvěrníci a ostatní obvinění, kteří do té chvíle ještě neopustili budovu trestního soudu, vrátili se zpět a vrhnuli se do čekárny svědků. Zde panuje napjetí a rozčilený rozhovor.

Mezitím za skleněnými dveřmi vzmáhá se zmatený hlahol hlasů obviněných, kteří patrně jsou odhodláni setrvati ve své oposici.

Dozorci pobíhají rozčileně, napomínají obviněné, a zase odcházejí s poplašnými zprávami k soudcům. Marně se namáhá soudní dvůr ukonejšiti obviněné. Obhájci chtějí jim též domluviti, ale nemohou vniknouti do předsíně, jež je uzavřena.

Když nastala nejprudší vřava, otevřely se dvéře. Do čekárny vstoupil rada baron **Trauttenberg**, jenž vyřizuje rozkaz předsedy, aby byli přivoláni **strážníci**, *jichž hlídka po celý čas líčení »Omladiny« je umístěna v síni II. senátu.*

Za chvíli na to odehrál se neobyčejný, vzrušující výjev.

Dvanáct strážníků *s nasazenými bodáky na puškách* objevilo se na chodbě a čekárnou svědků *vstoupili do zahrazení*

předsíně. V čele oddělení strážníků kráčel **policejní inspektor.**

Strážníci byli přivítáni novým křikem, ale obvinění ovšem nyní povolili a odešli v průvodu strážníků do svých cel. Tím byla skončena hlučná tato scéna, jež se odehrávala jaksi při spuštěné oponě, neboť zamalovanými okny nebylo do předsíně vidět.

Objevení se **strážníků** překvapilo důvěrníky a obhájce shromážděné v čekárně svědků. Obhájci chtějí okamžitě mluvit s presidentem soudu dvorním radou panem *Procházkou.* Oznamuje se jim však, že pan president odjel do Vídně. Vrátí se až budoucí týden.

Místo presidenta přijal obhájce jeho zástupce r. z. s. *Sternthal.* Obhájci mu přednesli žádost obviněných, aby byl zrušen zákaz nedělních návštěv.

Rada Sternthal odvětil, že mu není možno nic měnit; v nařízení presidenta soudu. Prozatím nezbude obviněným nic, nežli čekati, nechtějí-li ještě zhoršiti svou situaci.

Na to konala se porada soudního dvoru za přítomnosti obhájců JUDrů Baxy, Justa, Schmause, Klimenta, Žaluda a obviněných Dudy, Modráčka, Fejfara a Waigerta, kteří byli jmenováni obhájci. Po této poradě, o níž byl sepsán protokol, konala se ještě zvláštní porada soudu, v níž se jednalo o disciplinárním zakročení proti obviněným.«

O událostech v pondělí dne 12. února referoval týž zpravodaj:

»Nezvyklý ráz soudní budovy překvapuje nás hned při prvním kroku do vnitř. Na koridoru potkáváme *dva* **ozbrojené strážníky.** V čekárně svědků před porotní síní *leskne se řada bodáků.* Asi **dvacet strážníků** sedí tu na lavicích. Podobné neobyčejné opatření bylo učiněno *v sále samém,* kde *místo vyhražené obviněným ve vazbě se nalézajícím je obklíčeno* **asi 20 strážníky s nasazenými bodáky na ručnicích.**

Obvinění vstupující do soudní síně, uvolňují svému překvapení a úžasu hlasitými výkřiky. Prohlašují ihned mezi sebou, že v této soudní síni za těchto poměrů ne-

ostanou. Jeden z nich ukazuje na strážníky a volá p... směšně: »To jsou také *důvěrníci*!«

Smích, volání, vřava. Znenáhla plní se soudní s... Pouze přední část je prázdná. Místa pro důvěrníky js... přeplněna.

Obhájce dr. *Baxa* vstupuje do síně, volá: »Konstatujte, kolik je tu důvěrníků a strážníků!« — Hlas ze *zadu*: »Nás důvěrníků jest 38 a 5 **strážníků.**« — Dr. Baxa: »Což v zádu jsou také?«

Vstupuje soud s předsedou *Krčmářem* v čele. Nastává hlahol, křik. Ze směsice hlasů vyznívá zvučný hlas dra Rašína: »Zde nemůžeme zachovati klid.« (*Obrácen ku strážníkům*:) »**Probodněte nás, my zde stojíme**!«

Obvinění a důvěrníci tleskají.

Obv. *Sokol* volá, ukazuje na strážníka: »To je evropský skandál!«

Předseda *Krčmář* hřímajícím hlasem: »To přestává všechna řeč, když budete všichni křičet. Dříve musíme jednat parlamentárně!«

Bouře hlasů odpovídá: »**Ve stínu bodáků se nemůže jednat parlamentárně**!«

Mezitím strážníci stojí klidně uprostřed této vřavy, opřeni o ručnice.

Předseda (křičí): »Pánové, klid!«

Hluk však neustává a propuká ve vřavu, když vstupují do síně *obvinění nalézající se ve vazbě*, kteří si posměšně prohlížejí strážníky.

Předseda: »Kdo bude rušit klid, dám si jej jmenovati a zakročí se proti němu.«

Ozývá se hlas: »*My poslouncháme* **pouze bodáky**!«

Předseda: »Vy soud tedy neposlechnete?«

Obviněný *Škába*: »Podle toho!«

Předseda: »Dejte slova Škábova do protokolu. Obvinění, chovejte se tiše a vyslechněte usnesení soudu!«

Dr. *Rašín*: »Chovali jsme se dosud tiše, ale teď přestává všechno.«

Obhájce dr. *Černohorský* prohlašuje, **že ve stínu bodáků nebude hájit.**

Dr. *Rašín* (k soudu): »Nerozčilujte nás!«

Volání »Hanba!« otřásá soudní síní.

Předseda, když se hluk trochu utišil, oznamuje usnesení soudu ohledně sobotních události. Soud je toho náhledu, že jednání obviněných při konci sobotního líčení rozpadá se na dvě části. Jedna se stala v síni samé a druhá v koridorech. Co se tkne první části, ta spadá pod disciplinární působnost soudu. Venku na chodbách přestává působnost soudní.

Ohledně události na koridorech bude zavedeno separatní řízení. Co se tkne události v soudní síni samé, je známo, že Waigert pravil, že žádá jménem obviněných o povolení nedělních návštěv, jinak že neručí za pořádek. Bylo vidět, že to nebyl osamotnělý projev, že to bylo ujednáno, neboť všichni obvinění souhlasili s Waigertem. Soud v tom shledává všechno, co opravňuje k nejkrajnějším prostředkům proti obviněným.

Soud v tomto vážném okamžiku, kdy se jedná o konečné jednání procesu, usnesl se na tom, aby *vzhledem* **k hromadné výhrůžce** *obviněných proti soudu bylo mimořádným způsobem zakročeno na udržení pořádku.* K tomu cíli **nařídil soud**, aby *zaopatřen byl* **dostatečný počet stráže.** *Poněvadž domácí, vězeňská stráž nestačí*, musila býti zavolána též **stráž policejní**, jež *zakročí ihned, jakmile* bude *pokoj porušen.«*

Obhájce dr. *Baxa* (k soudu): »Konstatuji, že jsou líčení přítomni též *nedůvěrníci* (okazuje na strážníky); žádám, aby byli odstraněni.«

Obhájce dr. *Černohorský*: »Nestalo se dosud nic, co by opravňovalo soud k podobnému nařízení. Obvinění ve vazbě jsou sice roztrpčeni a rozhořčeni, ale dosud neučinili nic, co by oprávnilo soud k volání **ozbrojené stráže. Poněvadž mně není možno v sousedství bodáků hájiti**, *chci se poraditi se svými klienty ohledně dalších našich kroků.«*

Předseda: »Soud se usnesl, **že tu musí býti stráž.«**

Obhájce dr. *Baxa*: »Pro 231 důvěrníků tu není místa, *avšak je tu dosti místa* **pro 40 policajtů.«**

Dr. *Šmaus*: »Chceme naše právo, chceme tu míti 231 důvěrníků.«

Dr. *Rašín*: »Dole u vrátného počítá se každý důvěrník jako zlato, jen aby se síň nepřeplnila. Ale **pro policajty je místa dost.**«

Předseda napomíná Rašína.

Tento odpovídá: »Po tomhle je nám všechno jedno!«

Předseda: **»Vyklid'te obecenstvo! Důvěrníci musí odtud!«**

Obvinění volají: **»My jdeme všichni, nezůstaneme tu!«**

Nastává vřava. Obvinění volají: *»Pojď'me odtud! Nedáme se tu soudit!«*

Nyní odehrává se nanejvýše rozčilující, nevídaný výjev, jakého klenutý sál porotní nebyl ještě pamětníkem.

Všude vidět zardělé tváře, planoucí oči. Do vzduchu rozechvělého bouří sterých hlasů mávají zaťaté pěste.

Obvinění nalézající se ve vazbě, vyskakují na židle a rozhrnují kabáty, **nastavují prsa proti bodákům** *za ohlušujících výkřiků hněvu a rozhorlení.* — — — — — — —

Obvinění ve vazbě se nalézající odcházejí ze soudní síně.

Venku v předsíni sypou se *střepy rozbitého okna.*

Situace je svrchovaně kritická. *Soudci stojí u svého stolu a hledí do vřavy.*

Votant rada *Feyerer* ukazuje na **poslance Sokola** a **volá na stráž:**

»Vyveďte tohoto muže!«

Opětná bouře nevole. Sokol starší je obklopen obviněnými a zůstává státi u prázdných lavic obviněných.

Mezitím *obhájci odešli ze sálu ku poradě s obviněnými.* V síni zůstal pouze dr. *Stránský*, jenž rokuje s Rašínem, Škábou a Sokolem.

Po pěti minutách vrací se obhájci s obviněnými.

Obhájce dr. *Černohorský*: »Klid bude možno zachovati jenom tehdy, **když dá soud odstraniti strážníky.** Zde má právo býti pouze stráž domácí.«

Obviněný *Hajn* dovolává se trestního řádu a za hřímavé pochvaly *protestuje* proti tomu, **aby obvinění nebyli urážení přítomností ozbrojených strážníků.**

Obvinění *Čížek a Ziegloser* pronášejí ostře stížnosti na to, jak s nimi jednáno bylo v sobotu, když byli odváděni do cel.

Obviněný *Škába*: »Po čtyři neděle jsme byli klidni. My, kteří jsme byli na svobodě, působili jsme v tom ohledu na své soudruhy ve vazbě.

Na to stupňuje se stále bouře, rozčilené hlasy křižují se v ovzduší, prosyceném atmosférou hrozného rozčilení a vzdoru.

Když pak *soud* vzhledem k návrhům obhájců a obviněných *prohlásil*, že **ozbrojená stráž prozatím má býti ponechána v soudní síni i na chodbách**, dospěly vzrušující scény vrcholu. Rozpoutalo se ohlušující rozčilení.

Obvinění vyskakují na židle a volají, že **vzdávají se všech důvěrníků a všeho hájení.**

Obvinění *Sokol, Rašín a Škába* prohlašují jménem všech, že upouštějí od dalšího se hájení, že vzdávají se důvěrníků, že vzdávají se svých obhájců a *že se vůbec vzdáli.*

Hlasy: »Půjdeme si vyslechnout rozsudek!«

Obhájci: dr. *Baxa*, dr. *Schmaus*, dr. *Stránský*, dr. *Černohorský*, dr. *Kliment* a dr. *Just* ohlašují, že se **vzdávají hájení a že odcházejí.**

Obvinění jeden po druhém volají, **že nepřijdou více k líčení.**

Předseda: »*Odročuji přelíčení na 9. hodinu ranní.*«

Vřava neutuchá. Horečné rozechvění vládne v síni i na chodbách. *Obvinění usnášejí se, že vůbec více nesúčastní se líčení a že zítra nepřijdou.*

Po 10. hodině *odchází soud a tím skončen tento památný den líčení »Omladiny«.*

Jelikož v den ten zasedal právě **sněm království českého**, není divu, že krátce před polednem rozlétla se v sněmovně zpráva o bouřlivém výstupu v porotní síni. Dr. **Engel** a soudruzi podali pak v témže sezení k J. Exc. hr. Fr. **Thunovi** následující

interpelaci:

Vaše Excelenci!

Se strany úplně hodnověrné došla nás tato zpráva:

V sobotu dne 10. února 1894 po prohlášení předsedy soudu, že průvodní přelíčení s tak zvanou »Omladinou« jest skončeno, a že další jednání ustanoveno na pondělí dne 12. února 1894, opakoval — když obecenstvo a obžalovaní na svobodě jsoucí již se rozcházeli — inkvisit Bořivoj Waigert svou žádost na začátku přelíčení téhož dne učiněnou, aby obžalovaným, kteří jsou ve vazbě, povolilo se v neděli přijetí návštěv, které jim panem *c. k. dvorním radou Procházkou odepřeno bylo* z toho důvodu, že třetí osoba při jedné návštěvě jednomu z obviněných pokusila se podstrčiti milostné psaníčko.

Bořivoj Waigert odůvodnil svou žádost tím, že obžalovaní sotva jednou za týden (v neděli) své příbuzné mohou spatřiti. Na to prohlásil *předseda soudu*, že to není v jeho moci a žádanou přímluvu neslíbil. Ve výroku Bořivoje Waigerta, že v »případě odepření návštěv *nemohou ručiti za pořádek*«, spatřoval náměstek státního zastupitelstva pan Lorenc pohrůžku soudu a žádal za disciplinární potrestání, ač zřejmě výrok Waigertův znamenal pouze odvolání dřívějšího prohlášení obviněnými daného, že jeden na druhého působiti bude na zachování pořádku.

Po tomto *vzrušujícím návrhu veřejného žalobce* proneseno ze středu obžalovaných, že zůstanou tak dlouho seděti, dokud nepřijde pan dvorní rada Procházka, poněvadž dozorci jim odpírají předvedení k němu, jakkoli dle trestního řádu jest to právem obžalovaných.

K vyzvání předsedy a k žádosti obhajců pak obvinění ve vazbě se nalézající přece soudní síň opustili, **byli však na chodbě k separaci napadeni od náhradního votanta barona Trauttenberga** a **žalářníka** *Petra Nedomy* **nadávkami**, čímž zaviněn hluk, načež *přivolána od jmenovaných osob* **c. k. policejní stráž**, *aniž by president soudu to byl nařídil.*

C. k. policejní stráž, jež v počtu 16 mužů *s nasazenými bodáky* přikvapila, **dotírala puškami na bezbranné a nebránící se obviněné** *a hnala je do cel*, při čemž někteří obvinění, zejména Ziegloser, pažbou pohmožděni. Obviněným, kteří již 6 měsíců ve vazbě tráví a z části těžkými chorobami jsou stíženi, jako Ant. Veselý, Modráček, Čuda, Kasík, Holzbach, Waigert, Dutka a j., odňata pak po více než tříhodinném dopoledním líčení v dusné, otravující soudní síni, která jest v Evropě unikem, odpolední procházka na vzduchu.

Ony události, které se staly mimo soudní síň, zajisté nelze pokládati za příčinu dostatečnou, aby v soudní síni samé učiněna byla nějaká opatření mimořádná. Tím větší byl *úžas obhájců i obviněných*, když dnes ráno spatřili mimo stráže domácí **také ještě strážníky policejní** nejen na chodbách, ale i v předsíni (*asi 15 policejních strážníků*) a dokonce **v samé soudní síni (nejméně as 20 policejních strážníků) v plné zbroji a s bodákem nasazeným.**

Tento případ **v dějinách soudnictví neslýchaný** působil tím trapněji, jelikož, jak známo, nebyla do soudní síně připuštěna ani třetina zákonného počtu důvěrníků, a sice *»z nedostatku místa«*, kdežto *nyní pojednou* **na úkor práva obžalovaných** *mohlo najíti přístup ještě i* **dvacet c. k. policejních strážníků.**

Vzhledem, k tomu, že po celé čtyři neděle nebylo žádného vážného porušení pořádku, jest těžko ubrániti se dojmu, že jde o to, by zmíněnými, tak *příkrými a rozčilujícími* **opatřeními rázu provokačního** byl — při možnosti, že obvinční vzrušením svým dají se strhnouti k odporu — vzbuzen ve veřejnosti dojem, že tito obvinění jsou lidé opravdu vysoce nebezpeční, a **že vyminečného stavu v Praze skutečně bylo nezbytně potřeba.**

Poněvadž ale v *právních státech* sotva kdy se stalo, aby po průvodním řízení klidně skončeném plaidoyery se konaly za takovýchto okolností naprosto tísnivých, táží se podepsaní:

»Jest Vaše Excelence, jakožto představitel vlády ochotna, zaříditi, čeho třeba, by další vedení pře s tak zvanou »Omla-

dinou«, *hlavně pak hájeni, dálo se svobodně, bez přítomnosti a nátlaků ozbrojené moci?«*

Hrabě Fr. Thun odpověděl za dotaz ten dne 15. února v ten smysl, že **není oprávněn** v záležitosti té **něco učiniti**, t. j., že další líčení pře s členy »Omladiny« odbýváno bude po uznání soudu, tedy *u přítomnosti ozbrojené policejní moci.*

Za důvod ku své **neoprávněnosti** uvedl, že dle § 6. státních základních zákonů **jest soudce** ve vykonávání soudního úřadu **samostatný a nezávislý** a vyslovil politování, že záležitost ta dostala se před sněm, kam prý nenáleží.

Dále vytknul, že interpelace obsahovala řadu věcí, jež prý se nesrovnávají se skutečností, zejména, že soud uchopil se příliš ostrých prostředků disciplinárních. »Předseda soudu má právo,« pravil hr. Fr. Thun, »za všech okolností chrániti autoritu soudu a pečovati o nerušený postup jednání a opříti se opětovným snahám, másti jej ve vykonávání této povinnosti, všemi prostředky, výsledek nepochybně mu zaručujícími. Již to, co během přelíčení na jevo vyšlo v denních listech, stačí úplně, aby si každý mohl učiniti spolehlivý úsudek o tom, zdali mírnosť a shovívavosť předsedy nebyla předčasně vyčerpána a zdali po událostech ze dne 10. t. m. byl oprávněn užiti největší přísnosti a přiměřeným opatřením bezpečnostním zjednati nařízení soudního dvoru vážnosti. Narážka interpelace, jakoby se soudu nařízením přísnějších opatření snad o to jednalo, obžalované popuditi k odporu, aby ve veřejnosti vzbuzen byl určitý dojem proti nim směřující a dokonce tak dokázáno bylo, **že prohlášení výminečného stavu** *bylo do opravdy nutno* — musím konečně odmítnouti s veškerým důrazem, jakožto naprosto neoprávněné a ničím neodůvodněné podezřívání soudu.«

Hrabě Fr. Thun jako c. k. místodržitel **schválil** tedy vše, co bylo se strany c. k. zemského co trestního soudu o procesu »Omladiny« podniknuto a prohlásiv, že *není oprávněn* v záležitosti té něco učiniti, přenechal *veškerou*

odpovědnost za to — **»samostatnému a nezávislému soudu«** ...

Vším tím ovšem není nikomu zabráněno konstatovati, že události, jež sběhly se v dnech 10. a 12. února 1894 v soudní síni pražské, nesběhly se za žádného z c. k. místodržitelů, kteří za »éry ústavní« úřad ten v království českém zastávali *před* J. Exc. hr. Fr. Thunem...

* * *

Sensační proces »Omladiny« vyhoupnul však na veřejnosť také ještě mnohé jiné momenty, jež charakterisují c. k. policii pražskou za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího.

Z důležitého materialu, jejž poskytnul proces ten příštímu dějepisci c. k. policie pražské, vylovujeme ovšem jen pouhá vlákénka, z nichž může sobě čtenář sepřísti úsudek po vlastním uznání.

Vzhledem *k c. k. policii* vyznívala po celý proces *nejčastěji* **tři** *jména* a sice Františka **Legnera,** Rudolfa **Mrvy** (který byl v době procesu mrtev, byv dne 23. pros. 1893 ve svém bytě zavražděn) a c. k. vrchního policejního komisaře Václava **Oliče.**

O prvních dvou reprodukujeme z obžaloby několik nesouvislých a přece v celku nad jiné významných a charakteristických výroků:

»Již dne 7. srpna 1893 **udal** František **Legner,** byv pro různé podvody zatčen, že jest členem tajné společnosti, která se nazývá »Omladina« a jejímž účelem jest pořádati veřejné projevy. Podezření, že také demonstrace ze dne 17. srpna 1893 uspořádány byly touto tajnou společností, bylo skutečně potvrzeno. **Udává** totiž Rudolf **Mrva,** že dne 15. srpna 1893 v místnostech spolku »Dělnická beseda Žižkovan« v Třeboňské pivnici v Žižkově odbývána byla důvěrná schůze mladíků, členů to »Omladiny«, v níž bylo jednáno o sjezdu socialistů v Curychu. Ku konci schůze prohodil dle **udání** Rudolfa **Mrvy** jeden z přítomných —

byl to Václav Čížek: »A tak, jak to bude 17. srpna?« Jan Ziegloser, jenž v této schůzi byl přítomen, vyzval pak dle **výpovědi** Rud. **Mrvy** přítomné, aby se dostavili dne 17. srpna 1893 na Staroměstské náměstí pod Týnským kostelem, že tam přinese cedulky.

Dne 17. srpna sešli se dle **udání** Rudolfa **Mrvy** tíž mladíci opět ve spolkových místnostech »Žižkovan«; byli tam mimo Rudolfa **Mrvy** mezi jinými atd.

Večer téhož dne přišli dle **udání** Rudolfa **Mrvy** členové »Omladiny« opět do místností »Žižkovana« a *táhli odtud v zástupu na Staroměstské náměstí*, kdež se dle rozkazu Jana Zieglosera postavili mezi Týnským kostelem a sochou Panny Marie. Byli tu mimo Rudolfa **Mrvy** . . .

Sluší především podotknouti, že mimo Rudolfa Mrvu, Frant. **Legnera** . . . všichni ostatni obvinění *popírají jsoucnosti tajného spolku* s názvem »Omladina«.

Rudolf **Mrva** . . . František **Legner** . . . *označují* souhlasně jako výhradný účel této společnosti, kterou pojímají pod názvem »Omladina pokroková«, uspořádání projevů a výstředností pouličních směru národního a mezinárodního.

Ze spisů zabavených u Ant. Holzbacha vysvitá, že se tu jednalo o myšlénky podvratné, protidynastické, protirakouské, *o přípravy* ku *»evropské revoluci«* atd. Ve třech listech nalezeny podobné poznámky Holzbachovy o účelu »Omladiny«. Ant. Holzbach ovšem popírá skutečnost myšlének v zápisech obsažených a prohlašuje je za bezúčelný výron bujné fantasie.

Nedosti jasné poznámky Holzbachovy byly však vysvětleny *výpověďmi* Rudolfa **Mrvy** a Jana Horiny, z nichž prvý *organisaci »Omladiny«* **z vlastního přesvědčení** zná, kdežto poslednějšímu Václav Čížek ve vazbě vyšetřovací se s tím svěřil.

Dle toho jsou zřízenci »Omladiny« »palce« a »prsty«. V důvěrné schůzi volen od soudruhů »palec«; tento volí sobě 4 »prsty«, »prsty« opět volí »palec« a tento druhý »palec« představí se prvnímu »palci«. Druhý »palec« volí opět 4 »prsty« a tyto zase »palce«, kterýžto poslednější

také prvnímu »palci« se představí a tak jde organisace dále. První »palec« zná tudíž všechny »palce«, ale »ostatní »palce« na vzájem se neznají; z »prstů« znají se vždy jen oni čtyři, kteří jsou pod »palcem« společným. Všechny akce »Omladiny« řídí první »palec«, jenž tedy srovnává se s osobou Antonínem Holzbachem, »diktatorem« nazvanou. Tento uvědomuje ostatní »palce« o všech zamýšlených podnicích. »Palce« velí »prstům« jim podřízeným a tito opět členům »Omladiny« jim přiděleným. »Palce« a »prsty« tvoří dohromady »ruku«, kteráž patrně srovnává se s »pětičlenným senátem« v zápisech Antonína Holzbacha.

Každému »prstu« dle **udání** Rudolfa **Mrvy** přiděleno jest deset členů »Omladiny«. Určitý počet »palců« a »prstů« s kroužky těmto podřízenými po 10 členech tvoří jednu »centurii«. Rudolf **Mrva** tvrdí, že bylo v »Omladině« 16 »prstů«, z čehož souditi sluší na úhrnný počet členů as 720 osob. Co »prsty« onačuje zejména: Rudolfa Fejfara, Aloise Tučka, Bořivoje Waigerta, Josefa Dutku, Jana Zieglosera, Stanislava Neumanna, Františka Modráčka, Jana Mayera, Gustava Nechvíle, Karla Rambouska, Václava Šarocha, Josefa Kalinu a Františka Dudu . . .

Důvěrné schůze »Omladiny« řídil dle **udání** Rudolfa **Mrvy** první »palec«; ve schůzi takové bylo také jednáno o demonstracích dne 17. srpna 1893 předsevzatých, jichžto provedení převzali jednotliví členové »Omladiny« . . .

Také František **Legner** *vypovídá* o organisaci »Omladiny« a o členech její; ovšem však výpovědi jeho nezdají se býti ve všem spolehlivými. Jisto jest, že společnost tato sestává z dvou velkých stran (které František **Legner** nazývá »partami«), totiž z pokrokového dělnictva a pokrokového studentstva. František **Legner** tvrdí, že členové »Omladiny«, jichž počítá při první »partě« 100 a při druhé 300, opatřeni byli dutými holemi, v nichž nože byly ukryty, že zbraně tyto uschovává jakýsi Jos. Stránský, jehož označuje co vůdce druhé »party«, kdežto prý vůdcem první »party« jest jakýsi Josef Zdeborský. Josef Stránský má prý u sebe také litografované stanovy a seznam členů

»Omladiny«, kdežto jakýsi Václav Wagner jest pokladníkem této společnosti. Členové první »party« nosí dle **udání** Františka **Legnera** bílé šerpy s červeným pruhem, členové druhé »party« však šerpy červené. První »parta« jsou činným orgánem »Omladiny«, druhá parta tvoří reservu. Ona měla prý schůze své v pivovaře »u Karabinských« a tato v hostinci »u Raismonů« . . .

Dne 15. května 1893 večer při ohňostroji byla demonstrace na nábřeží Františkově, kteráž měla účel zneuctíti slavnosť sv. Jana Nepomuckého. *Při této příležitosti byl pomník Jeho Veličenstva císaře Františka I. co nejhanebněji potupen.* Fr. **Legner udává**, že členové »Omladiny« stáli kolem pomníku. Na nábřeží zapěli mladíci píseň: »Hranice vzplála na břehu Rýna», načež se ubírali ke Karlovu mostu, však na Křižovnickém náměstí byli stráží bezpečnosti rozptýleni. Tím byl zmařen úmysl některých členů »Omladiny«, *svrhnouti sochu sv. Jana Nepomuckého* neb alespoň oltář okolo něj postavený s mostu do Vltavy« . . .

Z těchto úryvků obžaloby lze se domysliti, **jakou asi úlohu** hráli v procesu »Omladiny« František **Legner a** Rudolf **Mrva**.

Než již v první den přelíčení sběhl se v soudní síni charakteristický případ.

Mezi čtením obžaloby povstal jeden z obviněných a hlásil se o slovo. Když mu bylo uděleno, pravil:

»Pane předsedo! *Mezi námi sedí* **tajný policista**. Prosím, aby byl tento člověk odstraněn!«

Všeobecné pohnutí. Ozývají se hlasy: »**Tajný**! **Špicl!**«

Předseda: »Kde je ten člověk?«

V tom povstal **neznámý muž**, jenž se byl posadil do zadních lavic, v nichž seděli obžalovaní, kteří nebyli ve vyšetřovací vazbě, a — **prchal** *ke dveřím*, *kterýmiž* po chvíli — *zmizel* . . .

Byl-li muž ten skutečně tajným zřízencem c. k. policie, nebylo následkem toho, že podařilo se mu ze soudní síně i ze soudní budovy uniknouti — zjištěno . . .

Z přelíčení samého reprodukujeme o obou připomenutých mladících taktéž jen některé úryvky.

Spoluobžalovaný František **Legner**, 19tiletý obchodní příruči, jenž byl obžalován také pro zločin podvodu, přiznal se o svém výslechu před soudem dne 19. ledna 1893 **pouze** k tomuto zločinu. Byl pomocníkem u lahůdkáře Vrbíka. Když byl propuštěn, měl bídu a tak použil známosti s firmami, s nimiž byl ve spojení jeho chéf, na jehož jméno od nich vylákal zboží v ceně 216 zl.

Předseda: »Byl jste členem tajného spolku, jak jste udal?«

Obviněný: »**Na policii** *jsem udal něco podobného, poněvadž mi do separace přinesli pivo a víno a* **já se tak opil, že jsem nevěděl, co povídám.**«

Předseda: »Jak jste tam byl vyslýchán?«

Obviněný: »Přišel jsem na policejní ředitelství *v 9 hodin a pil jsem do 5 hodin.* **Byl jsem při výslechu opilý.**«

Předseda: »Kdo vám přinesl vína?«

Obviněný: »**Žalářník.**«

Předseda: »Je však nápadné, že jste všechny obnosy, o něž jste poškodil Vrbíka, udal zcela správně.«

Obviněný: »Měl jsem to poznamenáno v notesu.«

Předseda: »Před vyšetřujícím soudcem *učinil jste však podobné doznání jako na policii.*«

Obviněný praví, že se na to nepamatuje.

Předseda: »Poněvadž měníte své výpovědi, musím *přečísti váš* **policejní** *protokol.*«

Obhajce dr. *Baxa* protestuje proti čtení protokolu, kdežto obviněný dr. *Rašín* žádá, aby se četl. (Hlasy: Ať se čte.)

Protokol čten. Vysvítá z něho, že **výpovědi Legnerovy byly první, jež vedly na stopu tajného spolku.** Legner v něm tvrdí, že v Praze delší dobu existovaly dvě »party«, z nichž první měla 100 členů a druhá 300 členů. Členové nosili prý širáky, žluté boty, skřipce a červené kalhoty. Dále **udává** *Legner*, kdo byli náčelníky »pěstí« a kde byly pořádány schůze. V jedné z nich jednalo se o shození sochy sv. Jana. Ke spolkovým účelům sloužilo 40 holí s dýkou, jež jeden z členů prý prodával po 80 kr.

Obviněný *Sokol* žádal, aby se konstatovalo, **kým byl** *tento protokol podepsán*, načež vyšlo na jevo, že **policejním komisařem Oličem.**

Předseda k obviněnému: »Dali vám snad též u soudu při vyšetřování víno a pivo, neboť vy jste tu úplně potvrdil své výpovědi u policie?«

Obviněný: »Ne! Vyšetřující soudce věci napsal, co jsem podepsal; ale *nevěděl jsem, co tam je psáno.*«

Předseda: »Podobnými výpověďmi si neposloužíte, poněvadž to, co povídáte, nikdo vám neuvěří.«

Dr. *Baxa* (k obviněnému): »Jako obhájce se vás táži, zdali jste si všechno, co jste řekl na policii, vymyslil? Řekněte pravdu! Upozorňuji vás, že si tím ulehčíte své postavení, neboť jste falešnými výpověďmi oklamal úřady.«

Obviněný: **Všechny mé výpovědi byly vymyšleny.**«

Jiný obviněný, František *Nedvěd*, 17tiletý obchodní příruči, pravil o svém výslechu dne 20. ledna, že **na policii nemluvil pravdu.** *Vyšetřující komisař dělal prý na něj nátlak a* **poněvadž se obviněný bál, že bude ztýrán strážníky,** *proto na všechno přisvědčoval.* Jinak prohlásil **všechny své výpovědi v policejním protokolu za vynucené.**

Předseda: »Dejte to do protokolu a vy, obviněný, musíte si následky toho přičísti. Na policejním protokolu jsou podepsány dvě osoby jako svědci.«

Obviněný: »Ano! *Ale ti přišli,* **až když bylo po výslechu.**« Obviněný připouštěl, že se súčastnil několika schůzí důvěrných, ale popřel účastenství při demonstracích. Obviněný vůbec rozhodně **popřel vše, co udal do protokolu policejního** o organisaci a náčelnících domnělé »Omladiny«. Při vyšetřování u soudu nevěděl, že může tyto výpovědi odvolat. Proto mluvil podobně; ale chtěl, až bude puštěn na svobodu, poraditi se s nějakým právníkem, jak to má odčiniti.

Obžalovaný Josef *Šerák* o výslechu svém před soudem dne 22. ledna pravil, že v **policejním protokole,** jenž s ním byl zaveden, jsou jen některé věci správné; jiné údaje jsou prý jen **smýšlenkami policejního komisaře,** kterého prý uvedly v omyl pouze lživé výpovědi

Legnerovy o organisaci domnělé »Omladiny«. Mnohé výpovědi své v policejním protokole prohlásil obviněný *za omyly vyšetřujícího policejního komisaře.*

Obžalovaný Jaroslav *Miňovský* pravil téhož dne před soudem, že **vypovídal na policii pod dojmem hrozby, že bude zavřen** a nabízel se podati opravy a vysvětlení svého policejního protokolu.

Předseda upozornil, že mluvil obžalovaný i před vyšetřujícím soudcem jako na policii.

Obviněný: »**Měl jsem strach** a nechtěl jsem měniti své dřívější údaje.«

Na dotaz obhajce dra *Černohorského vysvětloval,* **jak byl vyslýchán na policii.** *Výslech trval* **od rána do večera** *a pouze na půl hodiny byla učiněna přestávka.* Pan komisař pravil obviněnému, že jej vyslýchá **jako svědka,** *aby jen všecko řekl.*

Dr. *Černohorský*: »Byl váš protokol podepsán svědky?«

Obviněný: »První **nebyl** *podepsán svědky.*«

Konstatováno, *že tomu tak.*

Dne 24. ledna odpoledne čteny před soudem protokoly, sepsané s Rudolfem **Mrvou** ve dnech 13. a 25. září, pak 5. a 13. října a 2. listopadu 1893. Mimo jiné praví Mrva v protokolech, že »Omladina« nebyla spolek, jejž by vedli nějací funkcionáři. Byla prý to organisovaná společnosť, jejíž vůdci byli dr. *Rašín*, *Škába*, *Sokol* a *Hajn*, kteří byli jaksi středem veškeré činnosti »Omladiny«. Ale jmenovaní vůdcové z opatrnosti nesúčastnili se činně akce, již ponechali jiným. »Omladina« měla za účel pořádati demonstrace. »*Vím o všem,* co se dělo v »Omladině«, neboť *její členové počítali mne mezi sebe.* Schůzi dne 17. srpna v »Žižkovanu« konané byl jsem přítomen, ne proto, abych se přidal k demonstracím, **ale proto, abych vyzvěděl, co se připravuje.**« Dále Mrva praví: »Já jsem se členy »Omladiny« byl často ve styku a proto vím o všem. Organisace »Omladiny« byla prací Eduarda Hocha. Do důvěrné schůze »Žižkovana« šel Mrva, **aby zvěděl též,** kdo maže říšské znaky. »*Bojím se* — praví mezi jiným — že »*Omladinisté,* kteří jsou ve vazbě, *na mně se pomstí,* až budou propu-

štění z vazby, neboť 20. října 1893 objevili se v průjezdě domu, kde bydlím, dva mladíci, kteří mne stloukli.«

Po přečtení protokolu nastal v soudní síni ruch. Někteří obžalovaní hlásí se o slovo a *prohlašují údaje Mrvovy za lež.* Všichni se vyslovují příkrým způsobem o Mrvovi a poukazují též k odporu, do něhož upadá Mrva na mnoha místech, neboť v některých protokolech tvrdí, že byl při tom, jak byly pořádány demonstrace a v jiných zase, že při tom nebyl. Většina Mrvou udaných obžalovaných prohlašuje, že jej ani neznali a že Mrva je též nemohl znáti.

Dr. *Rašín* probírá neshody a odpory protokolů Mrvových a praví: »Na jednom místě praví Mrva, že zná dobře organisaci »Omladiny«, a jinde zase, že dozvěděl se o ní z neznámých pramenů. Mrva tvrdil, že se v naší společnosti pohyboval a byla celá řada z nás jím nejvíce nařknutých, jichž ani neznal. **Mrva měl zvláštní styky s policií.** O tom by mohl podati svědectví redaktor »Socialního demokrata« a »Biče« p. Tůma, **jenž viděl Mrvu sedět na policejním řiditelství mezi tajnými zřízenci.** Mrva měl zvláštní prameny zpráv, jež jsou nám neznámy, jež nechtěl prozraditi ani vyšetřujícímu soudci, a teprve později mu je prozradil. Proto žádáme, aby byl vyslechnut p. adj. Kurš, aby podal zprávu o celém výslechu. *Mrva psal svému příbuznému* Kerauschovi, c. k. kancelistovi v Budějovicích, **že se mu podařilo udělat z »Omladiny« anarchistické spiknutí,** pročež žádám, aby byl vyslechnut tento jeho příbuzný, jakož i pan dr. Bendík z Budějovic.

Obviněný *Hajn* prohlašuje, že poznal Mrvu teprve v úřadovně p. adj. Kurše. Mrva pravil, že v důvěrných schůzích jsme se sami v hostincích obsluhovali, ale to není pravda. Z protokolu je zřejmo, že *když Mrvovi dána otázka, na niž nebyl připraven, ostal v koncích a nevěděl co říci.*

Obv. *Škába* dokazuje nízkost a podlost Mrvovu z jednotlivých jeho výpovědí. Pravil o Škábovi, Rašínovi a Hajnovi, že byli vůdci, ale že se na demonstracích neobjevovali, ale nikde nedokazuje, že by je viděl někde.

Obviněný Škába jej uzřel teprve jako mrtvolu v anatomickém ústavu. Mrva viděl v důvěrných schůzích něco tajemného, neboť nedovedl jejich význam svým chabým rozumem obsáhnouti.

Obv. *Holzbach* potvrzuje, že nikdy neuzřel Mrvu na na žádné schůzi. Navrhuje se, aby byl přečten rozsudek z Mrvova přelíčení v záležitosti »Podzemní Prahy«, kde byl sproštěn, zároveň aby byli předvoláni jeho obhajci dr. Zítek a dr. Nejedlý.

Veřejný žalobce protestuje proti předvolání těchto svědků, jichž výpovědi by obsahovaly pouze subjektivní náhled o Mrvově povaze.

Dr. *Stránský* podporuje návrh dra Rašína za předvolání c. k. kancelisty Kerausche a dra Bendíka v Budějovicích. *Mrva psal skutečně Kerauschovi,* **že je ve službách policie**, *že odkryl anarchistické spiknutí a podepsal se* **»Mrva, konfident«**. Soud nemůže zamezit, aby se pátralo po povaze člověka, jehož výpovědi jsou jaksi úhelným kamenem obžaloby, a tudíž žádá, aby též byli vyslechnuti dr. Zítek a dr. Nejedlý. Zároveň žádám, aby byl pan Kerausch vyzván, aby list Mrvův vzal s sebou.

Veřejný žalobce myslí, že by stačilo, kdyby p. Kerausch poslal sem onen dopis, který by znalci písma prozkoumali.

Obviněný *Kubeš*, jenž znal dobře Mrvu, vypravuje o něm, *že uměl dobře měnit a napodobit písmo*. Totéž potvrzuje obv. *Duda*.

Dr. *Baxa* předkládá *vlastnoruční list Mrvův* a žádá za jeho přečtení.

Předseda na to oznamuje, **že z policejního ředitelství** *byl mu zaslán* **pouze opis Mrvova protokolu**.

Obhajci žádají, aby *policejní ředitelství zaslalo* **originál protokolu**, *aby se mohli přesvědčiti, zdali je protokol skutečně Mrvou podepsán.*

Po té čtou se důvody rozsudku, jímž byl sproštěn Mrva obžaloby pro »Podzemní Prahu«.

Obžalovaný *Škába* upozorňuje, že v důvodech rozsudku se činí zmínka o *záhadné smrti matky Mrvovy*, jež zemřela prý nepřirozenou smrtí. Byla otrávena . . . »Sle-

doval jsem stopy života Mrvova,« praví obžalovaný Škába za napjaté pozornosti veškerých přítomných, »a tu jsem přišel na věci přímo neuvěřitelné. Žádám, aby se konstatovalo, jakou smrtí skončila Mrvova matka. Kdyby soud nevyhověl tomu snad, vyhražuji si právo jmenovati později svědky v této záležitosti.«

Po té čte se drem Baxou předložený *Mrvův dopis* na jistého truhláře, otce jednoho ze spoluobžalovaných z »Podzemní Prahy«. *V tomto dopisu* **přiznává se Mrva**, **že je konfidentem policejním** a prosí za odpuštění, že syna onoho truhláře svedl k »Podzemní Praze«.

Předseda oznamuje po krátké poradě rozhodnutí soudu, že nevyhovuje se návrhu, *aby opatřen byl* **originál** *policejního protokolu Mrvova* a aby za svědky byli povoláni policejní ředitel dvorní rada Dörfl, dr. Zítek, dr. Nejedlý a vyšetřující soudce adj. Kurš. Návrh Škábův, aby se konstatovalo, jakou smrtí zemřela matka Mrvova, byl rovněž zamítnut.

Z výslechu svědka Jana *Horiny*, keramického malíře ze Žižkova, jenž byl vyslechnut dne 26. ledna, vyjímáme:

Svědek poznal některé obviněné v policejní věznici, kde byl sám uvězněn. Jinak popírá, že by byl na spoluvězních vyzvídal. »Šrekr mi všecko řekl sám,« praví svědek, »*a na základě toho, co jsem se dozvěděl,* **vyzvídal jsem na druhých**«.

Dr. *Černohorský*: »**Nebyla vám slíbena od policie nějaká odměna, když budete vyzvídat na spoluuvězněných a je udávat?**«

Svědek: »Ne, to není pravda.«

Dr. *Černohorský*: »Vedu za svědka správce městské věznice p. Hlávku, jemuž se Horina chlubil, **že za to, že udal »Omladinu«**, *bude trpěn v Praze, ačkoliv byl vypovězen z Prahy*.«

Svědek: »To není pravda. To je bídná lež!«

Nastává hluk. Obvinění rozhořčeně se ozývají proti svědkovi.

Předseda uděluje svědkovi důtku za tato urážlivá slova.

Dr. *Schmaus*: »Vy jste vyhostěn z Prahy. Jak to přijde, že se zdržujete na Žižkově?«

Svědek: »Bylo mi poručeno, abych se nevzdaloval z Prahy, poněvadž musím svědčit. Byl jsem doveden k výslechu detektivem. Hodlám se později odebrati do Tyrol.«

Dr. *Rašín*: »Co jste četl v separaci?«

Svědek: »Měl jsem ke čtení Smilesův spis »Karakter«.« (Veselost.)

Dr. *Rašín*: »Nečetl jste nikde o organisaci politických stran? Nečetl jste snad »Oživené hroby?«

Svědek: »Četl jsem pouze Moravského román »Ztracený život«, kde se líčí politické boje o svobodu. »O pětkové« organisaci nebo o něčem podobném jsem nikdy nečetl.«

Obv. *Šrekr*: »Čím to je, že vás dnes nepoznávám?«

Svědek: »Já jsem oholen, měl jsem plnovous s vyholenou bradou.«

Obv. *Šrekr*: »Nepravil jsem vám, že nemám k vám důvěru, **že děláte na mne dojem špicla?**«

Svědek se nepamatuje na to.

Obv. *Šrekr*: »**V separaci**, když jsme byli spolu, **zaplatil jste černou kávu s rumem**, pak jsme měli dobrý oběd, *litr piva*, viržinka.«

Svědek přisvědčuje.

Z výslechu svědka Josefa *Böhma* dne 29. ledna vyjímáme:

Předseda: »Při výslechu na policii jste udal, že vás Waigert několikrát vybízel, abyste se súčastnil demonstrací.«

Svědek: »Nepamatuji se na to. Ostatně to, co jsem na policii a u vyšetřujícího soudce řekl, *není pravdivé«*.

Veřejný žalobce: »Trváte na svých nynějších výpovědích?«

Svědek: »Ano.«

Veřejný žalobce upozorňuje, že svědek nyní vypovídá úplný opak toho, co udal při vyšetřování a dodává: »Tento svědek buď při vyšetřování nebo teď mluvil nepravdu. Následkem toho žádám, aby tento svědek pro falešné svědectví byl vzat do vyšetřování. »(Pohnutí.)«

Svědek: »*Byl jsem nanejvýše rozechvěn při* **výslechu na policii.** *Vypovídal jsem na základě protokolu Ed. Pokorného,* jenž mi byl předčítán a **já opakoval výpovědi Pokorného.**«

Dr. *Schmaus*: »Bylo vám známo, pane svědku, že můžete u vyšetřujícího soudce odvolati, co jste řekl na policii?«

Svědek: »*Na to jsem nebyl upozorněn.*«

Nad jiné charakteristickým byl dne 1. února výslech c. k. *vrchního policejního komisaře* Václava **Oliče,** z něhož vyjímáme:

Předseda: »Pane svědku! Konal jste ve věci, jež je předmětem tohoto líčení, často předběžné vyšetřování. Povězte nám, co zavdalo podnět k vyšetřování, zda nějaký příkaz nebyl základem jeho?«

Svědek: »Nedostal jsem žádný průkaz ani oznámení. Základem vyšetřování byly výslechy svědků, z nichž první byl vyslechnut **Legner**, *od něhož jsem se dozvěděl o existenci tajného spolku.*«

Předseda: »Pátral jste též po tom, jak byly zhotovovány velezrádné lístky?«

Svědek: »Ano, vyslal jsem za tou příčinou detektiva Zahradníčka, jenž zvěděl, že u Ziegloserů na zahradě v altánu se psaly podobné cedulky. **Vyslýchal jsem** *v té věci* **dvě děti** a sice **12letou dcerušku a chlapečka** *Ziegloserových.*«

Předseda: »Je v protokolech pouze to, co řekli svědci a obvinění?«

Svědek: »Mým zvykem je psáti do protokolu pouze to, co je mi řečeno a je-li vyslýchaný inteligentní člověk, nechám jej nadiktovati celý protokol.«

Předseda: »Obviněný *Legner* pravil, *že byl při výslechu opilý.*«

Svědek: »Přede mnou nebyl.«

Předseda: »Legner pravil, že jeho výpovědi byly vypisovány z notesu u něho nalezeného.«

Svědek neví nic o nějakém notesu.

Předseda: »Můžete tvrdit pod přísahou, že protokoly jsou správné?«

Svědek: »Ano, to dosvědčí každá věta protokolu. Dovolávám se v té věci zejména protolu Václava Čížka, jehož výpovědi jsem dával ostatním vyslýchaným za vzor. Pravil jsem jim: Čížek je charakter; to, co udává, odpovídá pravdě.«

Předseda: »Je libo se tázat pana svědka? *Upozorňuji však pana svědka,* **že na otázky, jež by se týkaly úředních tajemství, nemusí odpovídat.«**

Svědek: »Já nemám žádných tajností.«

Obhájce dr. *Baxa*: »Pravil jste, pane svědku, že sestry Ziegloserovy vypovídaly proti němu. Výpovědi ty mohly se týkati pouze cedulek ze dne 17. srpna. Avšak musím upozorniti, že **ony dětičky vůbec v tu dobu nebyly v Praze,** *neboť od 18. srpna do 4. září dlely na venkově se svou matkou,* což mohou různí svědci dokázati, o jichž předvolání žádám.«

Svědek odpovídá na otázku, zdali oněm dětem nepředkládal suggestivní otázky, že má ve zvyku ptáti se direktně.

Dr. *Černohorský*: »Jak to přijde, že karlínský komisař dnes ráno pravil, že se dozvěděl o »Omladině« z úředních pramenů?«

Svědek: »To nevím, na jakém základě to tvrdil. Já z vlastního názoru nic nevím.«

Dr. *Černohorský*: »*V jakém poměru stál* **Mrva** *k policii?*«

Svědek: »**Mrva k policii?** Já o tom člověku dozvěděl se teprve v druhé polovici srpna.«

Dr. *Černohorský*: »Kolikrát byl **Mrva** vyslechnut?«

Svědek: »Dne 25. srpna mluvil jsem s ním *poprvé.* Pak přišel jednou na policii a *řekl, že u soudu všecko dozná.*«

Dr. *Černohorský*: »Více jste jej nevyslýchal?«

Svědek: »Ještě dvakráte po řeči dra Herolda na říšské radě, poněvadž nám na tom záleželo, co na tom pravdy.«

Dr. *Černohorský*: »Je to pravda, **že při výslechu na policii obviněným se vyhrožovalo?**«

Svědek: »Pane doktore, byl jste sám u mne vyslýchán a víte nejlépe, jak při takové příležitosti jednám.«

Dr. *Černohorský*: »Za jakého člověka považujete *Horinu*?«

Svědek: »Za nešťastného člověka, jenž se dal dvakráte strhnouti k veřejnému násilí nebezpečným vyhrožováním.«

Dr. *Černohorský*: »Jak to přijde, že Horina byl trpěn v Praze, ačkoliv byl vypovězen?«

Svědek: »Měl býti vyslechnut jako svědek, proto se mu musil dovoliti pobyt v Praze.«

Dr. *Černohorský*: »Jak mohl být Legner, jenž byl zatčen pro podvod, tázán po »Omladině«?«

Svědek: »Legner sám vypravoval o »Omladině« na policejním řiditelství.«

Dr. *Černohorský*: »Horina byl prý vyslýchán celý den.«

Svědek: »To je možné, neboť při důležitých záležitostech vyslýchá se ještě déle.«

Dr. *Černohorský*: »Tvrdilo se tu, že někteří svědci byli častováni na policii a jiní zase třeba necháni o hladu.«

Svědek: »Právě tyto kontrasty jsou velmi divné a vysvětlují, že to není pravda.«

Obhájce dr. *Schmaus*: »Obviněný Dutka odepřel podpis svého protokolu.«

Svědek: »Ano, nepamatuji se již proč.«

Dr. *Schmaus*: »Horina byl na policii voděn z jedné cely do druhé.«

Svědek: »Na umistění zatčených nemám vlivu, poněvadž je to věcí správy vězení.«

Dr. *Schmaus*: »Jak mohl sdělovat Horina různé věci na zatčené?«

Svědek: »Dal se vždy pře[illegible]st a vypravoval.«

Obhájce dr. *Kliment*: [illegible] o pravda, [illegible] **službách policie?**«

Svědek: »**Mrva** [illegible] **žádost byla však** [illegible] **vyzvídati a při** [illegible]

Obhájce dr. *Žalud* opakuje stížnosti různých obviněných o způsobu, *jakým byli obvinění vyslýcháni.*

Svědek odpovídá, že jedná při výslechu vždy slušně a vlídně.

Obhájce dr. *Žalud* žádá, aby byli svědci Otakar Doležal a Studihrad *konfrontováni s komisařem Oličem.*

Obhájce dr. *Just*: »Je to pravda, že jste churavému Havránkovi nedovolil, aby si vzal vůz na cestu z policie do trestního soudu?«

Svědek: »Do podobných záležitostí nemohu zasahovati, to je věcí správce vězení.«

Obhájce dr. *Stránský* se táže, proč policie neposlala k soudu **originál** *protokolu Mrvova?*

Svědek: »Poněvadž originál leží v aktech.«

Dr. *Stránský*: »To však není odpověď na mou otázku. To se ví, že zůstal na policii, když není tu. V úřadech je zvykem posílati si originály. Nenahlížím, proč také zde nebyl zaslán originál.«

Svědek: »*To jest věc* **policejního ředitelství.** Ostatně pro úřady stačí vidimovaný opis.«

Dr. *Stránský*: »Bylo tu řečeno, že se slibovaly peněžité odměny za udávání různých osob.«

Svědek: »Podobné řeči se příčí zdravému rozumu. Nezakládají se na pravdě. Policie nanejvýše platí odměny za vypátrání vrahů, zlodějů a podobných sprostých zločinců.«

Na to ptá se předseda obviněných, zdali mají co podotknouti k výpovědím svědkovým a obvinění jeden po druhém povstávají a kladou svědkovi různé otázky. Uvádíme jen některé význačnější.

Obviněný Václav *Čížek*: »Pan komisař se mne ptal, zdali znám »Omladinu«. Já řekl, že ne, načež on pravil: »No, omladinu pokrokovou, říkáte si všelijak, stranu, sdružení, a o tom mi řekněte, co víte?« Já mu pak vyprávěl vše, co jsem věděl o pokrokové »Omladině«. Nemohu si však stěžovati, že bylo se mnou nezákonně nakládáno.«

Obviněný Dutka vysvětluje, proč odepřel podpis svého protokolu. Na to mluví Sticha, Novák, Legner atd.

Obhájce dr. Černohorský povstává o 7. hod. večerní a prohlašuje jménem svých kolegů, že mu není možno déle seděti v tomto ovzduší soudní síně.

Parno v soudní síni dosáhlo vskutku tropického žáru.

Předseda přerušuje líčení na čtvrt hodiny.

Po opětné přestávce pokračují obvinění v kladení otázek svědkovi. **Všichni souhlasně opakují tytéž stížnosti a žaloby, jež přednesli během procesu.** Svědek čelí otázkám, jež kladou se mu se všech stran, odporuje obviněným a stále tvrdí, že všechny protokoly vždy po výslechu jim přečetl a jen se schválením jejich je uložil k spisům. Rozhodně popírá, že by byl kladl suggestivní otázky, nebo že by vedl výslech nějakým způsobem, jenž by se příčil trestnímu řádu.

Obviněný *Sokol* se táže, nebyl-li Mrva snad od jiného policejního úředníka přijat do služeb.

Svědek: »Odpověděl jsem pouze za sebe a tvrdím, že jsem jej nepřijal.«

Obviněný *Sokol*: **»Prokazoval Mrva policii nějaké služby?«**

Svědek: *»O tom nic nevím.«*

Obviněný *Sokol*: **»Ale docházel často na policii.«**

Svědek: **»Nepopírám, že chodíval do budovy policejního ředitelství.«**

Obviněný *Hajn*: »Praví se, že jste mluvíval s vyslýchanými osobami velmi důvěrně.«

Svědek: »Musil jsem přece obviněného napřed poznati, abych věděl, s kým mám co dělat.«

Obviněný dr. *Rašín*: »Dělal jste vždy rozdíl mezi obviněnými a svědky?«

Svědek: »Mohl jsem po případě v obviněném viděti též svědka.«

Tímto způsobem pokračováno ve výslechu svědka do nekonečna za hrozného parna a za všeobecné již nepozornosti.

Veřejný žalobce po skončeném výslechu prohlašuje, že rozšiřuje proti obviněným Fr. Legnerovi, Šerákovi, Novákovi, Miňovskému, Pokornému, Nedvědovi, Kottovi,

Havránkovi, Stichovi a Rybákovi žalobu pro zločin utrhání na cti, po případě pro přestupek urážky na cti způsobené na úřední osobě.

Dr. Černohorský vyhražuje si právo učiniti na svědka oznámení.

Tím byl skončen po 9. hodině večer výslech vrchního komisaře Oliče, který trval bezmála čtyři hodiny.

Následujícího dne hned na počátku líčení oznamuje obviněný Mayer, že vzhledem k tomu, že veřejný žalobce rozšířil žalobu proti některým jeho soudruhům pro urážku svědka, vrchního komisaře Oliče, **nabízejí se všichni oněm obviněným za svědky.**

Předseda: „To jste na omylu, pan státní zástupce nerozšířil žalobu, nýbrž vyhradil si právo stíhací.«

Jak nový proces ten skončil, jest vzhledem k účelu našemu úplně lhostejno a proto obracíme se zase k procesu »Omladiny«.

Dne 5. února pokračováno ve výslechu svědků.

Svědek Jan *Kerausch*, c. k. soudní kancelista z Budějovic, byl předvolán hlavně v záležitosti dopisu, v němž se mu **Mrva** svěřil, že **chce vstoupit do služby policie.** Svědek praví, že Mrva k němu jezdil na prázdniny. Co se týká onoho dopisu tvrdí svědek, že jej zničil ještě dříve, nežli obdržel předvolání.

Předseda táže se na obsah onoho listu.

Svědek: »Pamatuji se pouze, že onen dopis byl datován v měsíci říjnu.«

Předseda: »Dopisoval vám Mrva častěji?«

Svědek: „Dříve ano. Co se týká onoho *dopisu*, prosím, *abych* **nemusil** *tu jeho obsah prozrazovati*, poněvadž bych tím mohl utrpěti ve svém úředním postavení.«

Předseda: „Záleží pouze na vás, jak se hodláte zachovati. (K dru Rašínovi): Znáte snad obsah onoho dopisu?«

Dr. *Rašín* praví, že v onom dopisu Mrva se zmiňoval o své činnosti ohledně »Omladiny«, že **je oblíben u jistého policejního úředníka** a že *dostane větší obnos peněžní*, takže bude moci spláceti svému strýci jistý dluh. Dopis ten podepsal: Rudolf **Mrva, konfident.**

Předseda: »Pane svědku, je to tak?«

Svědek: »Po většině uvádí pan dr. Rašín obsah listu správně. Mrva však pouze si dělal naději, že se dostane k policii. *Nepsal též*, že **se mu podařilo** *z »Omladiny« udělati anarchistické spiknutí*, nýbrž oznamoval, *že odkryl* **velezrádné rejdy**. Sliboval mi sice, že mi splatí dluh, ale já mu nevěřil, neboť jsem se přesvědčil, že **rád lhal** a proto jsem mu na to psaní ani neodpověděl. Když jsem četl v novinách, že byl zavražděn, chtěl jsem si z jeho pozůstalosti vymoci částku, kterou mi byl dlužen.«

Předseda: »Byl u vás někdy Mrva na prázdninách s p. *komisařem Oličem*?«

Svědek: »Toho pana vůbec neznám.«

Předseda: »Ukázal jste ono psaní p. dr. Bendíkovi?«

Svědek: »Ano. Když byl Mrva zavražděn, chtěl jsem se přihlásiti se svým nárokem na jeho pozůstalost a tu jsem se poradil s drem Bendíkem, jemuž jsem psaní ukázal a sice proto, poněvadž se v dopisu tom Mrva přiznává k svému dluhu.«

»*Předseda*: »Byl dopis podepsán »Rudolf **Mrva, konfident.**«?«

Svědek: »**Ano.**« Dále praví svědek, že Mrva mu psal ještě obyčejně německy a že nemá příčiny pochybovati o pravosti onoho psaní.«

Předseda: »Jak se dostal obsah onoho psaní do veřejnosti?«

Svědek: »To nevím«

Předseda: »Vyzradil snad obsah pan dr. Bendík, jemuž jste svěřil svou záležitost?«

Svědek: »Možná, že to udělal někdo jiný, poněvadž jsem dopis ukázal *několika osobám*.«

Dr. *Schmaus*: »Žádal jste, aby dr. Bendík nezmiňoval se nikde o tom psaní?«

Svědek: »Ne, poněvadž jsem tomu nepřikládal nějakého významu.«

Dr. *Schmaus*: »Jaké povahy byl Mrva?«

Svědek (obrací se k předsedovi): »Musím, pane předsedo, *odpověděti na tuto otázku?*«

Předseda: »Kdybyste myslil, že by vám to bylo ke škodě nebo k hanbě, **nemusíte odpověděti.**«

Svědek: »Mrva mi nepůsobil ovšem velkou čest. Na Mrvu nejvíce působilo čtení krvavých románů.«

Dr. *Schmaus*: »Jak dlouho se Mrva u vás zdržoval?«

Svědek: »Byl u mne třikráte a ostal u mne vždy čtrnáct dní až měsíc.«

Dr. *Just*: »Jak se choval Mrva u vás?«

Svědek: »Musil jsem jej často kárat pro jeho výstřední povahu.«

Dr. *Just*: »Nebyl povahy udavačské?«

Svědek: »Vím toliko, že **často lhal.**«

Veřejný žalobce: »Jaký výsledek mělo vaše přihlášení se k pozůstalosti Mrvově?«

Svědek: »Přenechal jsem svou záležitost své sestře, jež vedla Mrvův obchod a která je jeho universalní dědičkou.«

Dr. *Rašín*: »Pane svědku, nemáte snad opis Mrvova psaní?«

Svědek: »Ano, ale nepamatuji se naň.«

Dále vyslechnut svědek JUDr. Vojtěch *Bendik*, advokátní koncipient v Budějovicích. Svědek dozvěděl se o Mrvovi z řečí dra. Herolda. Později slyšel, že je Mrva příbuzným kancelisty Kerausche, který dostal od Mrvy psaní, jež ukazoval veřejně.

Předseda: »Kdy vám byl dopis okázán?«

Svědek: »Náhodou jsem se setkal s p. Kerauschem, jenž mi dopis ukázal a žádal mne o radu ohledně své pohledávky.«

Dále *svědek dosvědčuje*, že Mrva ve svém psaní se zmiňoval o tom, **že je zřízencem policejním.** Svědek poznal písmo Mrvovo, neboť mu Kerausch ukázal několik Mrvových dopisů.

Předseda: Výpovědi vaše různí se od výpovědi předešlého svědka pouze v tom, co uvádíte o poměru Mrvově k policii.«

Svědek tvrdí, že *udal obsah dopisu tak, jak jej četl.*

Předseda táže se opětně svědka Kerausche na obsah listu.

Svědek odpovídá, že se nepamatuje již podrobně na obsah listu, ale připouští, že zněl dopis tak, jak ho cituje dr. Bendík.

Svědek dr. *Bendík* připomínáná, že **Mrva také psal, že dostal již odměnu za prozrazení anarchistického a velezrádného spiknutí.**

Svědek *Kerausch* nepamatuje se na toto místo dopisu.

Předseda (k dru. Bendíkovi): »Mrvův dopis vám byl důvěrně ukázán, jak se dostal obsah jeho do veřejnosti?«

Svědek: »Poněvadž jsem měl za to, že dopis ten je důležitým prostředkem k objasnění povahy Mrvovy, sdělil jsem obsah listu svému kolegovi dru. Novotnému, jenž pak jej sdělil dru. Rašínovi.«

* * *

Potud urývky z referatu o procesu »Omladiny«, z kterýchž možno si aspoň přibližně učiniti pojem **o hlavním svědkovi**, po případě **udavači** Rudolfu Mrvovi, který hrál v procesu tom hlavní úlohu.

K dolíčení poměru, v jakém stál Rudolf **Mrva** jednak k **c. k. policii pražské**, citujeme z dvou řečí dra. **Herolda** v říšské radě pouhé urývky.

Dne 29. listopadu 1893 pravil dr. Herold: »**Musím** upozorniti *na nedorozumění*, že totiž nemůže tu býti **žádné** řeči o nějakém **tajném spolku**, protože jméno »Omladina« není jméno spolku, nýbrž znamená jen mládež. Jedná se zde jen o organisaci pokrokové mládeže.

Toto nedorozumění způsobilo, že vláda chce dokázati z aktu, že dr. Rašín a jeho soudruzi, protože jednou mluvili o organisaci omladiny, anebo v tom smyslu poslali a dostali listy, již následkem toho byli ve stycích s tímto socialistickým spolkem »Omladinou«.

Z toho jest také zároveň vidno, *že všichni tito lidé nalézají se ve vyšetřování*, **aniž proti nim podán byl dostatečný zákonný důvod.** Kdyby nakrásně »Omladina« skutečně byla politickou organisací na základě socialistickém, nesmí

se zapomínati, že skutky za vinu jí kladené nejsou ještě nikterak dokázány.

Byl bych si skoro přál, aby se dříve provedla závěrečná přelíčení proti jednotlivým členům »Omladiny«, neboť průtah vyšetřování a odklad závěrečného přelíčení vzbuzuje domněnku, že nemělo k tomuto dojíti dříve, než říšská rada o výminečných opatřeních pro Prahu se vysloví. Neboť kdyby se bylo provedlo vyšetřování a závěrečné líčení dříve, jisté věci ukázaly by se ve zcela jiném světle.

Stíhají-li se členové »Omladiny« pro tajné spolkářství a pouliční výtržnosti trestně, není to ještě nikterak důvodem pro vyhlášení výminečného opatření v Praze.

Hlavní váha klade se na jisté lístky, které prý byly velezrádného a protidynastického obsahu. Kdo však tyto lístky rozhazoval a rozdával, to není ještě nikterak vysvětleno.

Na otázku ministra vnitra v příčině Rudolfa **Mrvy** chci hned odpověděti.

Ve své řeči, kterou jsem promluvil v poslanecké sněmovně na základě důkazů, které mám ve své ruce, jsem dovodil, že tento **Mrva súčastnil se skoro všech podniků pokrokové mládeže »Omladiny«**. Dokázal jsem také, že ještě v době, kdy zavedeno bylo vyšetřování proti členům »Omladiny«, **on nalézal se ve spojení s policií; on naváděl členy a soudruhy své k trestním skutkům**. *Mohu to dokázati z protokolu, který mi dán byl k disposici a* **z denníku Mrvova, že on podněcoval k demonstracím dne 17. srpna a k pomazávání císařských orlů.**

Jeho **doznání, že jest konfidentem policie,** dosvědčuje faktum, že **prokázal se legitimačním lístkem tajné policie.** Nejpozoruhodnější věcí, která jest vidna z jeho denníku, jest záležitosť, která zůstala pro celou Prahu dosud úplným tajemstvím, že totiž na nádraží nalezeny na určitém místě lístky velezrádného obsahu.

V zápisní knize **Mrvově** *nalézají se tyto poznámky*: **»2. září:** Onen provaz, odkládá cedulky na nádraží.«

Mrva věděl *velmi dobře*, **kdy** *ten či onen mladík podezřelý* **bude vzat do vyšetřování.** On věděl také, kde nalézá se pověstný hektograf, uschovaný v zahradě.

Dne 4. září zapsal si do svého notesu poznámku, **že mu vrchní policejní komisař Olič poslal psaní.**

Všechna tato fakta, která doložena jsou protokolárně, musí vzbuditi domněnku, že **Mrva, nebyl-li agentem policie, je najisto denunciantem** *a že jednotlivé osoby svedl k trestním skutkům.*

Pravil-li ministr vnitra, že proti Mrvovi zavedeno vyšetřování na základě § 65. tr. z., jest přece podivné, že nalézají se osoby ve vyšetřovací vazbě, které se viní z činů mnohem méně závažných nežli *Mrva*, **kdežto tento nalézá se na plné svobodě.**

Nepokládám ovšem Mrvu za důležitou osobu. Snad je osobou romanticky přepjatou; každý z nás a snad také p. ministr měl za mládí romantické náchylnosti, jeden k lásce, druhý zase pro revoluci.

Avšak z toho všeho možno si učiniti úsudek, jaké »živly státu nebezpečné »byli soudruhové Mrvovi a zdali chování se této mládeže možno pokládati za velezrádné.«

Dne 15. prosince 1893, tedy také ještě *před* zahájením procesu s »Omladinou«, pronesl se týž poslanec takto:

»Musím pak ještě promluviti o »Omladině« a Rudolfu **Mrvovi.** Podotýkám, že nevím, které strašidlo nutí ministra, aby opět vracel se k tomuto Mrvovi?

Zde musím také za to míti, že *ministr je velmi špatně informován*, neboť by *zrovna tak mlčel o Mrvovi*, **jako to činí velemoudře pražská policie.**

Nikdo ještě proti tomu nevystoupil, zač já zaručuji se čestným slovem a čestné slovo poslance má více ceny nežli zpráva policejního orgánu. (Souhlas na mladočeských lavicích.)

Na důkaz pravdivosti svého tvrzení *dovolávám se obžalovacího spisu* státního zástupce proti členům »Omladiny«. (Slyšte! u Mladočechů.) **Skoro v každém odstavci této** *obžaloby stojí psáno:* »**Dle výpovědi svědka Rudolfa Mrvy«** *musí se to neb ono předpokládati* atd.

Skoro všichni obvinění se nalézají ve vyšetřovací vazbě **na základě výpovědi Rudolfa Mrvy.** (Slyšte! na českých lavicích.) Skoro všichni nalézají se ve vyšetřování pro *tajné spolčování* **na základě výpovědi**, *že existuje tajný spolek*, že tento spolek chová tendence státu nebezpečné a velezrádné.

V notesu tohoto Rudolfa **Mrvy** nalézá se poznámka: »2. září: *cedulky na nádraží.*« Fakticky byly dne 2. září *cedulky na nádraží nalezeny.*

Jak mohl Mrva věděti, že tyto cedulky budou nalezeny téhož dne, **kdyby nebyl stál ve spojení** anebo *nebyl by se toho dověděl od policejních orgánů*, kterým byly ty cedulky **později** předány?

Z obžaloby vychází také na jevo, že roku 1891 studenti a pokroková mládež v Čechách chtěla myšlenky socialistické postaviti na základ myšlénky národní a hájiti vůbec pokrok. Měl tedy povstati spolek zcela nezávadný a jeho účel jest stát zachovávající. Ačkoli založeno za stejným účelem na sta spolků, *nebyly stanovy místodržitelství předložené schváleny*, **protože místodržitelství chtělo míti tajný spolek.** (Slyšte, slyšte! na českých lavicích.)

Z přílišné své horlivosti všechno zapovídati a hned napřed již každého člověka vykřikovati za muže státu nebezpečného donucují se teprvé lidí scházeti se v tajných schůzích. *Neštěstí, které tyto lidi potkalo, má na svědomí* **onen úředník**, *který tenkráte myslil, že státu prokazuje službu.* (Souhlas na českých lavicích.)

Když pak **Mrva** podle **údajů státního zástupce** je *svědek věrohodný, musí se také věřiti tomu*, co pravil o vnitřní organisaci »Omladiny«. Podle něho dělila se »Omladina« na »prsty a ruce«. Mezi prsty rozeznával se »palec« od ostatních prstů. Jeden přišel a stal se palcem. Volil si čtyry jiné jako prsty — a tím byli dohromady »ruka«. Potom byl jmenován nový palec, který opět utvořil nové prsty a palec byl diktátorem. To přece nemůže na rozrozmyslného člověka činiti jiný dojem, nežli že se zde jedná o spolkové — hračky, které vznikly z dětské

mysli a z touhy po napodobení zahraničných tajných spolků.«

* * *

Líčiti další činnost c. k. **policie pražské** za výminečného stavu podrobně, pokládáme jednak za zbytečné, jednak pak za nemožné, poněvadž by k tomu, jak již připomenuto, nestačil objemný spis. Avšak již z toho, co zde pouze načrtnuto, možno dosti přesně souditi na její **charakter** *za* **úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele.**

K dolíčení povrchné charakteristiky připojujeme jen ještě něco z činnosti c. k. policie pražské **po** zrušení výminečného stavu.

Dne 11. listopadu 1895 konal se pohřeb jednoho z obžalovaných a po zrušení výminečného stavu amnestovaných členů »Omladiny«, Václava **Čížka**, který skončil samovraždou.

Dne 29. listopadu téhož roku podal pak v říšské radě poslanec dr. **Šámánek** k předsedovi ministerstva jako *správci* ministerstva vnitra interpellaci, která zněla:

»Při průvodu pohřebním, jehož se súčastnilo as 8000 lidí, **nebyl** na cestě od německého pathologického ústavu až na olšanský hřbitov, ano do konce až do spuštění rakve do hrobu **pořádek porušen.**

Sotva však kněz odešel od hrobu, **dal policejní komisař rozkaz,** aby přátelé zemřelého se rozešli; *ani nejbližším příbuzným jeho nedovolil, aby hodili do hrobu hrsť hlíny, tím méně ostatním účastníkům.* Aby tomu snáze zabránil, dal obsaditi hrob *tajnými i uniformovanými policisty. Při tom tito tlačili a vyháněli obecenstvo* **tak surově,** *že byly četné osoby poraněny.* Tak byla *paní Raková policejním strážníkem sražena k zemi,* paní Dobiášová **třikrát** *do prsou uhozena* a tetě zemřelého paní Řehákové byl *stržen šátek s hlavy.* Muž jeden vida to, tázal se policejního strážníka po jeho čísle. **Tento mu dal za odpověď silnou ránu do tváře.** Obecenstvo ujalo se poraněného, když počal bolestí křičet.

Na to tasilo mužstvo šavle, vyňalo revolvery a sekalo kolem sebe. Tak *byli policejními strážníky pronásledováni a šavlemi poraněni i lidé u jiných hrobů klidně stojící* nebo na ulici pokojně jdoucí.

Mezi jinými byla patnáctiletá Františka **Mavínova** ze Žižkova, modlíc se se svou sestrou právě u otcova hrobu, **policejními strážníky Maškem, Langem a Křížem šavlemi tak zrubána, že lékař konstatoval na levém rameni a lopatce deset tmavomodrých podlitin krevních, způsobených ranami šavle, a tři podobné podlitiny na pravé straně hrudního koše. Dokonce byla i do hlavy šavlí uhozena až klesla do mdlob. Počet a umístění ran svědčí, že do bezbranného děvčete toho současně sekali dva policisté.**

Paní Marie *Ungrová* z Malé Strany, Všehrdová ulice č. 21, byla na cestě k domovu ve Chlumově ulici na Žižkově, **ač šla docela sama, houfem policistů přepadena a šavlemi do zad tlučena.**

Josef Vychodil ze Žižkova, jda pomalu ulicí Černokosteleckou, byl u hostince »u lva« **beze vší příčiny policisty přepaden a do krve zbit.**

Ano, pokonce *i lidé*, kteří *nebyli* ani na hřbitově, *byli pronásledováni*; na příklad paní Fr. Rosenthalová šla, *držíc na rukou pětiměsíční dítko, z Prahy* a **byla bez příčiny u schodů z ulice Chlumovy policisty bita šavlí do zad.**

Mimo tyto případy mohou podepsaní, přeje-li si toho vláda, uvésti jí ještě jiné.

Z tohoto objektivního vylíčení je patrno, **že policie sama nevčasným a surovým jednáním u hrobu obecenstvo pobouřila, a bez potřeby dokonce i mimo hřbitov užila zbraně.**

Podepsaní se proto táží:

1. Jest Vaše Excellence ochotna jmenované případy objektivně vyšetřit a *policejní orgány vinu mající dát náležitě potrestati?*

2. Je Vaše Excellence ochotna, podobným — **jak se zdá, již obvyklým — brutálnostem pražské policie pro budoucí časy učiniti přítrž?**

Že měl případ v interpelaci vylíčený v zápětí několikero vyšetřování a přelíčení, jest přirozeno. Jedno z líčení těch a sice dne 25. ledna 1896 mělo tak zajímavý a **různé poměry frapantně osvětlující průběh**, že reprodukujeme je dle »Nár. Listů« do slova:

»**C. k. policejní strážník** *je osoba vrchnostenská*, která dle § 68. tr. zák. požívá zvláštní zákonité ochrany. Velmi přísné tresty stanoveny jsou na skutky a činy, směřující buď přímo či nepřímo proti strážníku, službu konajícímu. *C. k. policejní strážník* při vstoupení do svazku stráže bezpečnostní *skládá přísahu*, v níž dovolává se boha za svědka, že povinnosti sobě uložené řádně a spolehlivě bude konati a že vždy a při všem *správně a* **pravdivě** bude si počínati a jednati.

Strážníci při sdělování raportů připamatováni jsou vždy na *služební přísahu* za tím účelem, *aby udali* **jen pravdivé** okolnosti o předmětu raportu. Co po tomto napomenutí strážník do protokolu udá, *považováno za evangelium*. Jen ve velice řídkých případech udání některé svědky je zviklánо.

Případ takový udál se v soudní síni. C. k. policejní nadstrážník nejen *pod služební svou přísahou*, ale i *pod přísahou*, kterou před výslechem při líčení složil, vypověděl takové okolnosti, které sice obžalovanému valně přitěžovaly, *jež ale samotným velitelem jeho*, **policejním komisařem, byly jako nesprávné, ba nepravdivé vyvráceny.**

Při líčení udály se ještě mnohé jiné zajímavé a velmi pozoruhodné výjevy.

Líčení konalo se bezmála po celý den ve III. senátu, který se skládal z předsedy rady Weisse a votantů rady Kvěcha, rady Brožovského z Pravoslavů a adjunkta Holmanna.

Na místě, pro obžalované určeném, usedl Josef *Pokorný*, 31letý krejčovský pomocník z Malé Skalice, bytem na Král. Vinohradech. Žaloba státního zastupitelství, již hájil substitut rada Vyšín, kladla Pokornému za vinu *přečin shluknutí* dle § 283. tr. zák.

Uvedeme tuto znění důvodů spisu obžalovacího, k vůli náležitému posouzení celého stavu věci.

»Při pohřbu Václava Čížka dne 11. listopadu 1895 shluklo se na hřbitovech olšanských velké množství lidí, z nichž někteří demonstrace prováděli, tak že tím byl ohrožen pořádek. Policejní komisař V. Vaněk a po něm více strážníků bezpečnosti vyzývali tedy blíže hrobu lid, aby se rozešel.

Blíže hrobu Čížkova nalézal se také obviněný Josef Pokorný. Dle **určitého svědectví** policejního nadstrážníka Ant. **Heidenreicha** žádal obviněný mezi oním vyzýváním k rozchodu na svědkovi, aby mu udal své číslo, jelikož prý tento zavrávorav, kopl jeho ženu Annu Pokornou. *Heidenreich* vyzval obviněného, aby jej neobtěžoval a aby odešel ze hřbitova; obviněný neuposlechl, nýbrž opětně žádal na svědkovi udání čísla. Svědek na to vyzval obviněného jménem zákona, aby odešel ze hřbitova, ten však neodešel, opětně udání čísla žádaje. Jednání obviněného povšimli si jiní lidé, i bylo slyšeti z davu volání »číslo, číslo«; také bylo na Ant. Heidenreicha hozeno kamením.

Obviněný popírá, že by býval k rozchodu vyzván a že by byl takové vyzvání slyšel, i tvrdí, že prý žádal strážníka pouze proto, poněvadž prý tento jeho ženu kopl, a poněvadž prý číslo pro šero a pro pouzdro revolveru nebylo viděti.

Avšak *vzdor* tomu **jeví se býti udání Ant. Heidenreicha úplně věrohodným.**

Vývodní svědkové potvrzují sice, že *Heidenreich obviněného k odchodu nevyzýval* a že prý volání »číslo« z davu neslyšeli: avšak svědkové tito nestopovali patrně celý výstup s takovou pozorností, že by byli musili vše slyšet a vidět, co se dělo. Svědkové ti pozorovali, že obviněný jedenkráte Heidenreicha o udání čísla žádal, kdežto Heidenreich potvrzuje, že se tak stalo vícekráte.

Obviněného neomlouvá ta okolnost, že neuposlechl vyzvání k rozchodu snad jen z té příčiny, aby zvěděl číslo nadstrážníka Heidenreicha, neboť motiv tohoto ne-

uposlechnutí jest pro posouzení viny dle § 283. tr. zák. lhostejný.« —

Potud důvody obžaloby, která *spočívá* **výhradně** *na seznání c. k. policejního nadstrážníka Heidenreicha.*

Jak se nyní zjistilo, dopomohl si Pokorný vlastní svojí vinou na lavici obžalovaných.

Pokorný se svojí chotí prodléval dne 11. listopadu odpoledne na hřbitově olšanském. Zástup obecenstva, pohřeb Čížka doprovázející, přilákal je blíže. Postavili se ve vzdálenosti asi padesáti kroků od hrobu Čížkova a pozorovali ruch mezi obecenstvem. Pojednou **viděli**, *že* **strážník** *jeden pronásledoval mladíka a* **bil jej pěstí do hlavy.** Při pronásledování mladíka *kopl strážník v cestě jemu stojící Pokornou do nohy a druhou ženu mocně odstrčil,* až narazila na pomník. Obě ženy nad tím neočekávaným nadělením reptaly. Projevy jejich slyšel jiný strážník a pravil ženám: »Podívejte se na jeho (strážníkovo) číslo a jděte si na patřičné místo stěžovat.«

Pokorný zastavil mezi hroby nadstrážníka Heidenreicha — byl to týž, jenž choť jeho do nohy kopl — a tázal se jej, jaké má číslo. Dvakráte žádosť svoji opakoval, leč nadstrážník stál »jako socha« — dle výpovědi jedněch, »jako mrtvola« — dle tvrzení jiných. Poněvadž panovalo přítmí, sehnul se Pokorný k pasu policisty a co si prohlížel číslo jeho, z části pouzdrem revolveru zakryté, **zasadil mu policista Heidenreich pěstí ránu pod oko.** Po té příhodě odevzdal Pokorný strážníkovi dobrovolně svoji navštívenku.

Pak se všichni rozešli.

Po několika krocích dobrovolně hlásili se Pokornému svědkové, kteří byli očitými svědky příhody. Byli to svědkové manželům Pokorným úplně neznámí, kteří neměli na věci pražádného interessu strannického.

Dne 16. listopadu, tedy pátý den po pohřbu, podal Pokorný u žižkovského soudu trestní udání na nadstrážníka Heidenreicha číslo 285 pro přestupek lehkého ublížení na těle. A *teprvé* **po tomto udání** *bylo na Pokorného učiněno udání pro přečin shluknutí.*

Svojí žalobou upozornil Pokorný na sebe policii a tím způsobem dostal se před soud.

Obžalovaný co nejrozhodněji popíral, že dopustil se deliktu za vinu mu kladeného. *Žádal Heidenreicha slušným způsobem* o sdělení jeho čísla a *za to obdržel — ránu do obličeje*. Vyzvání k rozchodu z úst Heidenreicha neslyšel a proto se nevzdaloval, nemaje ani tušení o tom, co se kolem děje.

Na to předstoupil do síně c. k. policejní nadstrážník Ant. *Heidenreich*. Obhájce obžalovaného dr. *Pospíšil* učinil návrh, aby svědek nebyl vzat do přísahy, poněvadž se strany obžalovaného je na něho podáno trestní oznámení.

Heidenreich pravil, že v den, kdy učinil protokolární udání na Pokorného, *nebylo mu ještě známo, že je obžalován*. Proto byl k návrhu veřejného žalobníka **do přísahy vzat.**

Svědek Heidenreich *vypovídal tedy* **pod přísahou**. Vypravoval, že kdosi povalil pomník a on za mužem tím utíkal. Při tom *snad* zavadil o ženu, která mu v cestě stála. »Obžalovaný přistoupil ke mně a stále na mne dorážel. abych mu řekl své jméno. *Vyzval jsem jej několikráte, aby se rozešel*, ale on neuposlechl. Dal mně legitimaci a pořád ještě na mne dorážel. *Ještě* **týž večer** *jsem to všechno oznámil panu komisaři Vaňkovi*.

Předseda: »Kam jste dal legitimaci?«

Svědek: »**Komisař Vaněk ji ode mne převzal.**«

Dále popírá svědek, že Pokorného udeřil do obličeje. »**Rozhodně to není pravda!**« prohlásil.

Předstupuje vývodní svědek Václav *Maštalíř*, krejčovský pomocník. Veřejný žalobce navrhuje, aby svědek nebyl vzat do přísahy, poněvadž jest podezření, že i on dopustil se přečinu shluknutí.

Soud vyhověl však odchylnému návrhu obhájce a rozhodl, aby svědek přísahal. Veřejný žalobce vyhražuje si právo podání zmateční stížnosti.

Svědek *potvrzuje do slova udání obžalovaného*, zejména pak tu okolnosť, že *strážník udeřil obžalovaného do obličeje a že strážník nevyzýval je k rozchodu*.

Totéž svědectví a sice **úplně souhlasné** vydali další svědkové a sice *Wassermann*, Anna *Pokorná*, Václav *Pomejzl* a Marie *Novotná*. Před výslechem každého svědka opakoval se protest veřejného žalobce proti přísežnému výslechu.

Strážník Heidenreich namítal proti svědectví jejich: »To je svědek, který může mluvit vše nepravdivé.«

Při výslechu svědka Wassermanna navrhoval obhájce dr. *Pospíšil* konfrontaci téhož se strážníkem Heidenreichem.

Předseda prohlašuje z počátku, že návrhu tomu nemůže vyhovět, později pak přece sdělil, že ku konfrontaci svoluje.

Veřejný žalobce: »Proti tomu protestuji!«

Předseda: »Já to ale vzdor tomu jako předseda připouštím!«

Veřejný žalobce: »Žádám tedy rozhodnutí soudního dvoru a formuluji návrh svůj určitě, aby svědek Heidenreich nebyl konfrontován.«

Předseda: »**Já** *jsem předseda,* **já** *kladu otázky a* **nikdo nemá práva** *mne v tom obmezovat,* **ani soudní dvůr**.«

Po tomto intermezzu, *v soudní síni snad doposud se neudavším*, opakoval svědek strážníku Heidenreichovi do očí, *že udeřil Pokorného bez příčiny a že nevyzýval k rozchodu*.

Na to i všichni další svědkové byli konfrontováni se strážníkem a **všichni do očí mu potvrdili tytéž okolnosti**.

Líčení po té přerušeno na třetí hodinu odpolední, kdy vyslýchán byl *policejní komisař* Václav **Vaněk**, představený strážníka Heidenreicha, který pod přísahou vypověděl: »Dne 18. listopadu 1895 dozvěděl jsem se, že na strážníka Heidenreicha je podána žaloba. Předvolal jsem Heidenreicha, tázal jsem se ho, co se na hřbitově přihodilo a z jeho vypravování nabyl jsem přesvědčení, že Pokorný dopustil se přečinu shluknutí. *Do té doby jsem o legitimaci Pokorného nic nevěděl.* Když jsem tehdy přišel ze hřbitova na strážnici, divil jsem se strážníkům: »*Lidičky, jak se to mohlo stát, že jste vy měli srážku?* **Já stál u hrobu, byl jsem tam sám a mně se nic nestalo!**« Na strážnici sice mluvilo se o nějaké srážce k vůli číslu strážníka, *ale*

nevím, že by mně to byl Heidenreich sděloval. *Legitimaci Heidenreich žádnou mně neodevzdal.* (Heidenreich pod přísahou to stvrdil!) To musí Heidenreich dosvědčit, *že legitimaci předložil* **teprvé tehdy,** *když k tomu při sepisování protokolu* **výslovně byl vyzván.«**

Předseda: »Vytýká se, že Heidenreich učinil oznámení teprvé tehdy, když Pokorný na něho podal žalobu.«

Svědek: **»To se shoduje s pravdou.«**

Předseda: »Tak, pane Heidenreichu, slyšíte, že pan komisař od vás žádnou legitimaci nedostal?«

Heidenreich: »Já mu ji jen ukázal.«

Komisař *Vaněk*: »Já se na to nepamatuji!«

Tím průvodní řízení bylo skončeno. Obhájce dr. Pospíšil se zdarem vytkl celou řadu nesrovnalostí ve výpovědi strážníka Heidenreicha, proti němuž nalézá se pět svědků, zajisté úplné víry zasluhujících. Vždyť samotný komisař vyvrátil některá tvrzení strážníka!

Soud po delší poradě *nenabyl* z výpovědi svědka, nadstrážníka Heidenreicha, *přesvědčení o vině Pokorného a* **sprostil jej obžaloby.**

* * *

Ku charakteristice činnosti **c. k. policie** pražské za *nejposlednějších* dnů úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele citujeme jen ještě interpellaci, kterou dne 12. února 1896 ve sněmu království českého podal k místodržiteli posl. Jos. **Anýž.** Zněla takto:

»Na den 10. t. m. svolána byla *»Politickým klubem dělnickým«* na Král. Vinohradech »Rovnost« do cirku v Manesově ulici **schůze nezaměstnaného dělnictva.** Za touto příčinou učinila policie nejrozsáhlejší opatření a to nejen na Král. Vinohradech, ale i v odlehlejších částech Prahy. *Tak procházely a projížděly silné policejní hlídky i po* **Starém městě pražském,** *na př. až* **v Dlouhé třídě,** *od místa schůze přes dvacet minut cesty vzdálené.* **Strážníci** *opatřeni byli též* **ručnicemi, jako za nejtužší doby výminečného stavu.** Obyvatelstvo král. hlav. města Prahy bylo těmito mimo-

řádnými opatřeními velice rozrušeno. Nevědouc, z jakého důvodu v tak velké míře byla provedena, kupilo se na ulicích.

K večeru byly **hlídky policejní** *zejména na Král. Vinohradech* **ještě sesíleny a rozmnoženy**, zejména v ulicích, sousedících s ulicí Manesovou. *Tak Božetěchova a Sladkovského ulice* **uzavřeny byly kordony policejních strážníků** již před ukončením schůze a v Jungmannově ulici *nakupilo se* **následkem toho** *ze zvědavosti velké množství obecenstva.*

Po schůzi v cirku — kdež dle úřadního udání shromážděno bylo na 5000 osob — ubíraly se o půl šesté hodině odpolední zástupy nezaměstnaného dělnictva Božetěchovou ulicí po jedné a Sladkovského po druhé straně do třídy Jungmannovy směrem ku Praze. Na konci těchto ulic **zastoupili policejní strážníci dělníkům cestu a s nasazenými bodáky hnali je v obou těchto ulicích** *zpět do ulice Manesovy.* **Strážníci tasili při tom šavle a na plocho sekali do lidu.**

Bez ohledu, za jakým účelem lid zmíněnými ulicemi se ubíral, **tloukli do něho pažbami ručnic nebo pěstmi.** *Ano i* **jízdní** *strážníci vjeli mezi zástupy a někteří jezdili koňmo i po chodníku.* V této vřavě, jež zvýšena byla ještě okolností, že **dělnictvo způsobem nejbrutálnějším a za spousty surových nadávek** *hnáno bylo z obou stran nazpět k cirku,* kdež bylo úplně sevřeno, *jelikož nemělo z míst těch žádného východu.* **Strážníci vedli si jako zběsilí.**

Ve Sladkovského ulici pronásledován byl mladík dvěma jízdními strážníky, *z nichž jeden vrazil s koněm až na chodník* **mezi ženy a děti.** (Svědek p. Antonín Weihrauch, obchodník ve Sladkovského ulici č. 12.) Strážník seskočil s koně, zatkl a spoutal mladíka, uvázal ho na řetízek, vyhoupl se znovu na koně a vedl zatčeného podle sebe na řetízku.

Po druhé straně mladíka jel druhý strážník na koni, tak že zatčený byl ve stálém nebezpečí, že některým koněm bude pošlapán. Strážníci odváděli mladíka Balbínovou ulicí na policejní komisařství.

Průvod tento, zejména pohled na zatčeného, uvázaného na řetízku, jehož druhý konec držel strážník na koni, *vzbudil v obecenstvu* **všeobecnou nevoli a rozhořčení.** V hořejší části Balbínovy ulice přihnalo se na pískot jízdních strážníků asi **20 policistů,** *kteří vrazili s nasazenými bodáky mezi lid a hnali jej úprkem* **zpět zase v místa, odkud se chtěl dostati.** *V místech těchto bylo v davu* **nejvíce žen a dětí,** *jež se tam octly z pouhé zvědavosti.* **Strážníci** *i tu tasili šavle. Veliká část lidu unikla poranění jen rychlým útěkem do průjezdů nejbližších domů, krámů a do hostinců. V některých domech polekané obecenstvo, zejména ženy s plačícími dětmi, hledalo útočiště v hořejších patrech.* V hostinci p. Bohumila Pavla v Balbínově ulici ukryly se četné osoby.

Strážníci jako zběsilí tloukli do prchajících a křičeli: **»Ideš, pacholku!«. »Pakuješ se!«, »Pakáž!«** a pod. *Kdo hned neutíkal nebo se obrátil,* **dostal ihned ránu,** *ačkoli se obecenstvo chovalo úplně slušně* **a nikdo nezavdal příčinu k takovémuto vystupování policie.** *Četné osoby byly pohmožděny a lehce* **raněny,** *ano na mnohých roztrhán i šat.* Osoby, jež rány utrpěly, hleděly se dostati z bojiště, jen aby ke všemu nebyly zjištěny a snad pro shluknutí žalovány a odsouzeny.

Při srážce počínala si policie jako by byla bez hlavy, *jako by neměla žádného velení, jelikož uzavřela ulice k cirku vedoucí* **a odcházející dělnictvo honila se všech stran stále zpět, nedbajíc,** anebo **dbáti nechtějíc,** *že nemá jiného východu, zvláště směrem ku Král. Vinohradům, ku Praze a Smíchovu.*

Tím jen **orgánové pražské policie zavinili,** *že klidný rozchod zástupů stal se nemožným.*

Poněvadž takovéto výjevy, **jež jsou dokladem naprostého nedostatku organisace, neschopnosti, libovůle a trestuhodné surovosti výkonných orgánů pražské policie, v posledních letech tak často se opakují** (na Olšanech, na Střeleckém ostrově atd.), tážeme se:

1. *Jest pan c. k. místodržitel ochoten působiti* **z povinnosti své** *k tomu, aby* **pohoršlivé výjevy, zaviněné výkonnými**

orgány policie dne 10. února t. r. po schůzi nezaměstnaného dělnictva, *náležitě byly vyšetřeny?*

2. Jaká opatření hodlá pan c. k. místodržitel učiniti, aby takovéto vzrušující události, **jimiž osobní bezpečnost všeho občanstva jest ohrožena,** ***v Praze se neopakovaly?***

* * *

Nechť vyvodí sobě čtenář z citovaných právě úryvků o **c. k. policii pražské** důsledky a úsudky jakékoli, tolik jest jisto, že **za úřadování žádného c. k. místodržitele** v království českém **nebyla c. k. policie pražská** ***v ohledu politickosocialním*** **v tak horečné činnosti** jako za J. Exc. **hr. Fr. Thuna.**

Líčiti další její činnost — zejména za výminečného stavu — pokládáme v rámci tohoto spisu vzhledem k nesčetným případům za naprosto nemožné a proto končíme slovy, jež byl poslanec dr. **Kaizl** pronesl dne 23. dubna 1894 v říšské radě, řka:

»Akademickou mládež uváděti ve spojení **s tajným spolkem** »Omladinou«, **kterého de facto nebylo, a který byl toliko pražskou policií konstruován,** *naprosto nelze«* — —

* * *

Policie, státní návladnictví a soudy jsou v tak úzké vzájemné souvislosti, že bychom měli po ukončení této kapitoly obrátiti zřetel svůj především k těmto dvěma institucím.

Budiž nám tudíž prominuto, že z příčin vnitřní souvislosti obracíme na okamžik pozornost čtenářovu jinam…

Úřadní list »Prager Zeitung«

za úřadování J. Exc hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele.

Úkol úřadních a poloúřadních listů jest všeobecně znám. V ryze ústavních státech nemají jiného úkolu nežli publikovati úřadní listiny a nanejvýše vykládati a objasňovati stanovisko vlády — vůbec tedy úkol v nejširším slova smyslu sprostředkovací.

U nás úkol listů těch rozmnožen, jak známo, také ještě v jiném směru, zejména agitačním.

S jakým úspěchem úkolu tomu listy ty prodlením celé »éry ústavní« dostály, jest lhostejno a poněvadž nám nejde nežli o charakteristiku přísně úřadního listu za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele, zařaďujeme sem na ukázku a beze všech komentářů jen jediný projev »Prager Zeitungu«.

Pověstný Rudolf **Mrva**, který hrál v procesu »Omladiny« tak vynikající úlohu, byl, jak známo, dne 23. prosince 1893 v bytu svém zavražděn. Kým a proč, jest vzhledem k úkolu tohoto spisu bezvýznamno.

Hned na první zprávu o této vraždě, tedy *dříve*, nežli byla záhada soudně zjištěna a objasněna, vtisknul jí **úřadní list veleslavného c. k. místodržitelství v království českém** *zcela určitou pečeť*... Otisknulť pod záhlavím

„Politická úkladná vražda v Čechách“

článek následujícího — netoliko jen charakteristického, ale i památného znění:

»Dnes s hnusem a hanbou rozrývá znova srdce každého vlastence. **Na paličské řeči** *ve Vídni proslovené* **následoval** *nejhanebnější* **krvavý čin, úkladná** *a zároveň politická vražda* v Čechách. **Souvislost mezi těmito paličskými řečmi a tímto krvavým činem vysvítá nad pochybnost z doznání vrahův.** *Tak daleko to v Čechách došlo, že politický a národnostní boj vede ku spiknutí a toto pak ku vraždě.* My, kteří sami k českému lidu náležíme a jej skrz na skrz známe, víme předobře, že lid tento nemá nejmenšího společného jak s tímto zločinem tak i s paličskými těmito řečmi.

Za hranicemi naší země objevuje se však nyní české jméno nejen poskvrněno neloyálností, nevěrností a nejčernějším nevděkem, nýbrž i krví úkladně prolitou, tak že se celý svět mimo Čecha tázat bude, *zdali to český národ zasloužil, aby dobrá jeho pověsť* **padla za oběť šílenství houfce svůdců a svedených.** Tak k vlastní hrůze, k vlastní hanbě a k vlastnímu hnusu připojuje se ještě hluboká bolesť každého českého vlastence nad zhanobením jména českého krví úkladně prolitou v čase vánočním, v celém světě posvěceném.

Zároveň však musí každého Čecha starého rázu naplniti posvátným hněvem, ano vášnivou zlobou, musí-li si doznati, **že tento krvavý hanebný čin jest vlastně posledním článkem řetězu příčin a následků, jež vesměs dlužno uvésti na povědomé a soustavné zneužívání mluveného i psaného slova se strany mladších politických generací.**

Jich mluvčí v dorůstající nejmladší vrstvě českého národa převrátili na hlavu všechny pojmy o veřejném, státním a národním právu. **Tito řečníci rozrušili velkou část české mládeže, otrávili jejího národního ducha a srazili do propasti její budoucnost.** Tisíce otců a matek pohlížejí v zoufalství na budoucnost svých **svedených synů.**

Neostýchají-li se **nesvědomití vůdcové mládeže** *veřejně doznávati*, že tak často dovolávané české státní právo nestojí za fajfku tabáku, česká národnosť že není v nejmenším ohrožena a že netřeba se báti o budoucnosť českého

národa, — *k čemu tedy to* **šílené pobuřování všech zlých vášní lidu,** *zvláště když* **na táborech, s tribun řečnických v parlamentech a ve sloupcích jistého nesvědomitého štváčského listu se předstírá, že národní existence jest ohrožena, český národ že jest potlačován, jeho nejsvětější práva že deptají se nohama atd?**

Je nejvyšší čas, aby všichni poctiví a o budoucnosť svého národa starostliví vlastenci si vzpomněli, **že** *se počínají ve veřejném životě objevovati* **podobné úkazy,** jaké se jevily **před osudnými dny červnovými r. 1848** a *před ještě* **osudnějším historickým r. 1620.** Český národ může se učit více ze své historie nežli kterýkoliv jiný. *Několikráte jej přivedli jeho vůdči politikové na pokraj propasti.*

Ve všech vrstvách lidu jsou zdraví a vlivuplní mužové, kteří dovedou vystihnouti význam a dosah nejnovějšího zjevu ve veřejném životě. Proč nevystoupí? Proč se neseskupí? Proč neotevrou cestu pobloudilým davům a zejména mládeži?

Žádná sebe národnější politika, jež dospívá až k úkladné vraždě, *nemůže být dobrá ani poctivá.* Sebe skvělejší *parlamentární výmluvnost, jež je* **vlastně morální pachatelkou politické vraždy,** nemůže poskytnouti národu úspěšného zastoupení. Sebe vyvinutější tisk a zvláště **literatura,** *jež veřejného ducha ve svém posledním vývoji* **opíjí až k šílenosti politické vraždy,** *znamená marastickou otravu studu celého národa.*

Kdo je dobrým českým vlastencem, bude naléhati na důkladnou revisi politického a národního programu a na úplné vyčistění morálky veřejného mínění a jeho orgánů. Ale je žádoucno co nejrychlejší zakročení všech vlastenců. Jinak musilo by se se strany jiné učiniti vše nevyhnutelné, aby pověsť Čech nebyla více poskvrněna politickou vraždou.«

Protestovati nebo polemisovati třeba jen jediným slovem proti tomuto výroku úřadního listu veleslavného c. k. místodržitelství v království českém pokládáme za úplně zbytečné. Konstatujeme prostě, že podobného článku marně by člověk hledal ve sloupcích listu toho

od jeho založení a jsme jisti, že s podobným sotva asi se v něm setká za úřadování kteréhokoli z nástupcův J. Exc. hr. Fr. Thuna.

Po této odchylce vraťme se k institucím, jež jsou s policií mnohdy v tak úzkém spojení, že nelze jich začasté skoro ani zcela přesně odlišiti.

C. k. státní návladnictvo a c. k. soudy

za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího.

Úkol policie, státních žalobců a soudcův z povolání jest v ryze ústavních státech, jak jsme byli v tomto spise již připomenuli, zcela jiný, nežli kontrolovati úsudky občanstva o vládě a jich orgánech . . .

Jaký, nelze nám zde podrobně vykládati . . .

U nás od zavedení »éry ústavní« úkoly všech těchto tří institucí za různých vlád různě měnívány a stálo by zajisté na poučení občanstva za práci, sestaviti třeba pouze jen **všechny instrukce**, jež byly na př. c. k. návladnictvím od různých c. k. ministrů spravedlnosti vydány.

Instituce státního návladnictví jest, jak známo, úřadem závislým na c. k. ministerstvu spravedlnosti a jest povinna rozkazův ministerstva toho šetřiti. Není tudíž divu, že za různých c. k. ministrů spravedlnosti byly také *úkoly* státního návladnictva různy a že přes to vše, že trestní zákon z doby absolutismu zůstal po celou dobu »éry ústavní« beze změny, stihány c. k. státním návladnictvím převahou jednou ty a jindy zase jiné politické i jiné delikty.

Na př. za ministra Herbsta nestihány státním návladnictvím žádné přestupky proti jakýmkoli církvím, kdežto později stiháno a stihá se po dnes každé, byť sebe nepatrnější prohřešení se tohoto druhu . . .

Dělo-li se tak druhdy na přímý rozkaz c. k. ministra spravedlnosti nebo z vlastní iniciativy státních návladních,

jest lhostejno — odpovědnosť za to má vždy jen ministerstvo spravedlnosti.

Za to jest **c. k. soudce** i u nás v úřadní činnosti své úplně **nezávislým** a tudíž *sám a sám* **odpověden** před veřejností za každý svůj skutek, ba za každé slovo, jež ve funkci soudce pronáší...

Však právě tak jako každý c. k. vládní orgán vůbec těší se i c. k. soudce z povolání výlučné ochraně zákona, a poněvadž o kritice úřadní činnosti c. k. soudců tiskem nerozhodují výhradně jen soudcové z lidu, nýbrž dle rozhodnutí c. k. státního návladnictví zase jen c. k. soudcové z povolání na základě trestního zákona z doby absolutismu, jest jakákoli kritika v tomto směru doposud více méně latentní, ba nelze se jí mnohdy vůbec skoro ani odvážiti.

Z té příčiny vyhýbáme se kritice té s úctyplnou reverencí i my a obmezujeme se pouze jen na ukázku, v jaký asi smysl by vyznívala netoliko vzhledem k c. k. státním návladním a c. k. soudcům z povolání, nýbrž i c. k. vládám, kdyby se kritisující občanstvo těšilo téže volnosti slova jako poslanci v parlamentech.

Již z toho, že c. k. policie pražská rozvinula za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího přímo horečnou činnosť, vysvítá, že podobnou činnosť rozvinulo netoliko státní návladnictvo, nýbrž i c. k. trestní soud pražský.

Sensační proces »Omladiny« sám o sobě jest toho pádným dokladem.

Sledovati však c. k. státní návladnictvo a c. k. soud po všech cestách a stezkách práva a spravedlnosti podrobně, jest, jako vše, čeho jsme se byli v tomto spise jen dotkli, úplně nemožno. K úplnému obrazu pouze jen za výminečného stavu nestačily by ani celé folianty.

Obmezujeme se tudíž jen na tři citáty:

»Počínaje mluviti o tak zvané »Omladině«, pravil poslanec dr. **Kramář** dne 6. dubna 1894 v říšské radě, »musím podotknouti, že dlužno *zůstaviti* **soudcům** v pro-

cesu proti ní, by **zodpovídali rozsudek před svým vlastním svědomím.** Přeji jim toliko, aby zodpovědnost ta byla jim snadnou« — — —

»*V Praze* **konstruován** *byl* **policií tajný spolek**, který věru by byl jedním z nejzvláštnějších, jež kdy v dějinách existovaly. *Nejrůznější odstíny*, které se potírají na nůž, *bývaly by* v tomto **tajném spolku** *spojeny* . . .«

»*Rozsudkem v procesu »Omladiny«* **bylo právní vědomí českého národa co nejcitelněji uraženo.** *Každý člověk, který věří ještě* **v nestranné soudnictví** *v tomto státě*, **nikdy se nenadál, že obžalovaní v tomto procesu odsouzeni budou pro tajné spolkářství.** *Mladíci, či mužové tito stali se svým odsouzením* **mučenníky**, *a jak daleko to dotáhla* **politika násilí pražskou policií provozovaná**, může se nejlépe posoudit z událostí v Lomnici, které mají velký symptomatický význam . . . *Rozechvění v českém národě zaviněno jest* **politikou videňské vlády** — — —«

»Když se ohražujeme proti zavedení výminečných opatření,« pravil dr. **Podlipný** dne 25. ledna 1894 ve sněmu království českého, »činíme tak proto, jelikož nechceme, aby ta nepatrná míra občanských práv, která je vyměřena národům německým, byla u nás ještě *omezována libovůlí politickou a policejní*. (»Výborně« mezi Mladočechy.) Nebudu opakovati důvody, jež byly uvedeny v říšské radě proti výminečným opatřením; nebudu se zmiňovati o událostech ze dne 17. srpna, o rozbitých dvou tabulích okenních v šlechtickém kasině, ani o příbězích na mostě Karlově a nábřeží Františkově, neboť i kdyby všecky ty věci byly pravdivými, nestačily by k zákonnému opodstatnění stavu výminečného!

Nejsou postačitelnými dnes, když 15. ledna roku letošního bylo uvedeno **soudním přelíčením** *jasné světlo* do *mlh dosavadních* **tak velice v neprospěch vlády**, že nyní již není možno rozhlašovati dřívější tvrzení do světa na ospravedlnění, proč vláda proti královskému hlavnímu městu vystoupila! (Souhlas mezi Mladočechy.)

Všecko to, co mělo býti příčinou k zavedení výminečných opatření proti lidu českému, *vměstná se teď do*

jediné těsné komory zdejší porotní síně.... (Demonstrativní potlesk mezi Mladočechy.) Jděte a přesvědčte se, pánové, že v síni, kde stěží 150 lidí dlíti může, odbývá se **všecko** to, co *vládě* a **místodržitelství** *poskytlo důvod, aby výminečný stav byl prohlášen.* (Hlasy: »V tom je vidět jejich slabosť!«) Já jsem si jako obhájce vědom, že *nesluší se zasahovati do jednání soudců neodvislých*, ale musím přece prohlásiti, *jestli se v lidu něco událo, že je to dílem vlády samé!* (Posl. dr. *Brzorád* volá: »**Místodržitel, ten to zavinil**!« *Jiný poslanec:* »Komisař **Olič**!« *Hlasy mezi Mladočechy: »To je jedno!«*) Nyní vyšla na jevo pravda! (Hlasy: »**Policie je kompromitována**!«)

Doba Vánoční, která jest každému z nás milou, byla posledně rozrušena děsným případem. Stala se vražda. (Hlasy mezi Mladočechy: »Obyčejná loupežná vražda!«) V zápětí pak následovala neslýchaná věc! *Ještě než bylo vyšetřování provedeno*, pospíšily si *orgány vládní*, aby *zločin krvavý označily za vraždu politickou.* (Bouřlivé projevy nevole mezi mladočeskými poslanci.) Ba orgány ty neostýchaly se viniti ze spoluviny na vraždě té i muže, oproti kterému všecky nájezdy musíme s hnusem odmítnouti! (Potlesk mezi Mladočechy; jeden z nich volá: »Ať žije dr. Herold!«) Muž ten konal v parlamentě jen svou povinnosť jako zástupce lidu, když tam promluvil přímo a bez obalu, a já opětuji, že vláda má na sobě velkou vinu! (Souhlas mezi Mladočechy a volání: »**Místodržitel** — *ten jediný!*«) Zde šlo pouze o snahy mladých lidí... o ideu, kterou mladí ti lidé chtěli provésti, a já tvrdím, ač vše neschvaluji, ani neodsuzuji ... že *ideu tu výminečným stavem potlačiti nemůžete!* Opakuji slova jednoho z obžalovaných, že idey jsou tak hluboko zakořeněny v prsou jejich, že nedovedete je vytrhnouti ani odsouzením!...«

Z řeči, kterou dne 13. prosince 1893 proslovil v říšské radě poslanec dr. **Pacák** v debatě o výminečných předlohách, vyjímáme:

»K tomuto důvodovému materialu *bylo třeba* ovšem také **trestního stíhání četných osob**. *Proto* **stíhalo a stíhá se v Čechách mnoho lidí** *pro domnělé přestupky politické*

tolik, že ani za **Auersperga** *a* **Kollera** *v Čechách* **takové persekuce nebylo.** (Tak jest!)

Dovolte, pánové, abych vám pověděl, co se nyní v Čechách všechno *subjektivně stíhá.* Je to do nebe volající! *Na lidové schůzi pardubické* navržena resoluce, kde se praví: »Pamětlivi jsouce slavného slibu Jeho c. a k. apoštolského Veličenstva, jímž uznána práva království českého a slíbena J. V. uskutečnění jejich, obrátíme se k J. V. panovníku s prosbou, aby ráčil ve smyslu císařského reskriptu ze dne 12. září 1871 práva království českého korunovační přísahou stvrditi, neboť jen tak dostane se říši vniterního míru a stálosti.«

Proti navrhovateli Ladislavu *Štěpánkovi* vzneslo **státní zastupitelstvo** *chrudimské* žalobu **pro urážku Veličenstva.** (Bouřlivé hlasy: Slyšte! Slyšte!)

Táži se všech spravedlivých mužů této sněmovny, *táži se ministra spravedlnosti, ministra vnitra a ministr-presidenta,* který kdysi také bojoval pro české státní právo: *Pokládáte za vhodný prostředek k upevnění státní myšlénky v Čechách,* **stíháte-li žalobou pro urážku Veličenstva** *loyální a monarchistickou tužbu národa,* **by Jeho Veličenstvo dalo se korunovati za krále českého?** (Hlučný potlesk.) **Nejen justice musí hanbou zastírati si tvář,** *ale také pravá rakouská myšlénka státní, která hledána a nalezena býti může jen v uspokojení všech národů říše.*

Při subjektivním stíhání staly se však v Čechách *formálně věci,* které **jsou porušením správného soudnictví.** (Souhlas).

Před zavedením výminečného stavu, dva, tři měsíce, ba ještě více než byl vyhlášen, *zabaveny noviny pro poslanecké řeči na schůzích voličských promluvené.* S listem naloženo **objektivně** a po objektivním řízení v nálezu výslovně praveno: »Protože státní zastupitelstvo nevzneslo žalobu na určitou osobu, *zavedlo se řízení objektivní.*

Tenkráte ještě **soudily poroty;** tenkráte soudili ještě svobodní, neodvislí mužové, na které vláda nemohla působiti. Tu zaveden 12. září 1893 výminečný stav. **Vše** *bylo vytaženo* **a redaktoři byli před výminečné soudy** — ne-

pravím postavení, to slovo nebylo by správné — nýbrž **vlečení.** (Bouřlivé: Slyšte! Slyšte!)

Kam se tu poděla zásada: **Nikdo nesmí být vzat svému řádnému soudci.**

Ve výminečném výboru vládní zástupce vše to popírá. **Ministr spravedlnosti se patrně přece za takové skutky Thunovy styděl.** (Výborně.)

Vládní zástupce ve výboru tvrdil, že subjektivní průpravní šetření zahájeno již před 12. zářím. Vypočetl případy. Zapsal jsem si je a porovnal s případy, ve kterých se vyšetřování konalo. **Prohlašuji tvrzení vládního zástupce za nepravdivé.**

Proti samojediným *»Národním Listům«* zavedeno v šesti případech vyšetřování pro články, které vytištěny byly 2—3 měsíce **před** *zavedením výminečného stavu* a pro které **před** tímto žádné průpravné šetření se nedělo. Abych tvrzení vládního zástupce vyvrátil, uvedu tento neslýchaný případ.

Proti redaktoru »Národních Listů« a žurnalistovi *Pachmayerovi* zavedeno před vyhlášením výminečného stavu trestní vyšetřování podle § 65. tr. z. pro zprávu o táboru říčanském. Konalo se průpravné šetření. Toto *zastaveno* a oba redaktoři o tom zpraveni. **Sotva však výminečný stav v Praze vyhlášen, vyšetřování proti nim obnoveno.** (Slyšte!)

Jakkoli nevyšly na jevo žádné nové okolnosti, zavedeno nové průpravné vyšetřování a oběma obviněným redaktorům sděleno, že mohou se připraviti na obžalobu. *Dříve* bylo vyšetřování zastaveno, protože redaktoři měli býti postaveni *před porotu*; **nyní** jest *obnoveno*, protože **mohou býti vlečeni před výminečný soud.** (Tak jest!)

Kam jsme se to, pánové, poděli? **Což pak justice dána do služeb politiky? Máme ještě v Rakousku spravedlivé soudce?**

Pánové, **nekorunujte soudcovský stav politikou.** To je počínání velmi nebezpečné. (Hlučný potlesk.)

Jest jasno a zjevno, že každá vláda v politických procesech na **soudce ustanovené státem různým způsobe**

provozovati může zcela rozhodný vliv, a *že tito nedovedou vždy obhájiti svoji nezávislost*, jak viděli jsme to před nedávným časem, že ku cti stavu soudcovského stalo se v Německu.

Jest rovněž jasno, že takovýto vliv se strany té které vlády na porotce nemůže se vykonávati.

Proto vidíme vždy, že v každém státě, kde **reakce** směleji počíná zvedat svoji hlavu, při dotyčné vládě počnou ozývati se hlasy **proti rozsudkům porotců**. (Tak jest!)

Jest totiž nepochybno, že *politické svobody*, **svoboda slova a tisku** *daleko lépe chráněny jsou v rukou svobodného soudce z lidu* **než u soudců od vlády závislých.** — Nechci tím nikomu ublížit, ale pravdou to zůstane vždy.

Kdo zná ustanovení našeho starého trestního zákona, pocházejícího vlastně z r. 1803, o politických zločinech a přečinech, musí sám již v zájmu spravedlnosti, pakli ne svobody, sobě přáti, aby **rozsuzování politických při** v nejrozsáhlejší míře dělo se **jen porotami.**

V politickém boji chce ale **každá reakční vláda** *proti svým politickým odpůrcům míti* **odsuzovací mašiny,** čehož *u porotců ovšem nalézti nemůže*. (Výborně!)

»Pakli bychom všecky svobody ztratili a jen svobodu tisku si zachovali, dobudeme si všech ostatních svobod zpět« — stojí v »Juniových listech«.

A chceme-li zachovat svobodu tiskovou a svobodu slova, může se to jen státi při soudech porotních, **ne při učených soudcích,** *kteří vázáni jsou na doslov nynějšího, ve všech jednotlivostech* **nejreakčnějšího rakouského trestního zákona.**

Toto nepřátelské postavení vlády proti porotám jevilo se již za vlády Taaffovy jasně a jest za ministra pana hraběte Schönborna v permanenci. (Souhlas.) To také bylo vidět z vyjádření vládního zástupce ministerialního rady Kralle ve výminečném výboru.

A tak vidíme, že každá reakční vláda, jakmile vlny politického života jen poněkud jsou větší, jako nyní v Čechách, hledí poroty se zbavit.

Právě kde porot je nejvíce zapotřebí ku ochraně volného slova a tisku, zruší se poroty, jako nyní **v Čechách** se stalo, *kde právě následkem* **přičinění pana hraběte Thuna a jeho pomocníků** taková řada procesů politických se zahajuje.

Nedůvěru, jakou tím vláda našim porotcům vyslovila, **vyslovila v ještě větší míře sobě**. (Hlučný souhlas.) Neboť tím sama vláda doznala, *že svými pochybenými kroky v Čechách takové vzrušení a nenávisť proti sobě vzbudila,* ***že sama se bojí, že nenalezne více porotců, kteří by její vládní opatření svými verdikty chránili.*** (Výborně! Výborně!)

Kdo slyšel důvody zrušení porotních soudů v Praze v tajném i veřejném sezení, musil, třebas soudil jako *laik*, říci, že **zrušení porot** *v Praze jest* **přímo nezákonné.** (Bouřlivý souhlas.)

Vláda zrušila poroty v Praze, **aniž by proto měla důvody.** — Důvody shledávat, to ponechám ministeriálním radům, kteří je také hledali a vzali, co našli. Zákon z 23. května 1893 čís. 120 ř. z. praví jasně a precisně: »Působnosť porotních soudů může být zastavena pro určitý obvod — — — *pakli události se tam takové* **skutečnosti**, které činí zastavení to nutným k zabezpečení *nestranného a neodvislého* **souzení** . . .

V předloženém nám materiálu *takových* **skutečností** žádných **nebylo.**

Musila by to být *celá řada* takových *verdiktů*, která by ukázala, že nestranné a neodvisté odsouzení se strany porotců není možné, aneb že terrorismus proti porotcům, byť i morální se provozoval. Vláda praví: Ano, jeden z obhájců, dr. *Baxa*, při hájení »České stráže« pravil: »žádný poctivý český porotce nemůže to odsoudit« — a jeden český list tato slova obhajcova v listu svém otiskl. — To jest terrorismus. Velectění pánové! To jest přímo směšné! *To může věru říci* **bureaukratický ministerialní rada.** (Výborně.)

Aneb se praví: »V Praze udála se tři porotní osvobození *in politicis.*«

Ano, to může být. Prosím jest to ale *důvod* k zrušení pout?

Což jsou poroty odsuzovací mašiny? — *Tyto tři případy osvobozeni* — já nebudu zde široce o nich mluviti, ačkoliv nalézala se mezi nimi jedna žaloba na uražení na cti, kde svědek žalobcův implicite sám doznal pravdivost incriminovaného místa, *byly takového druhu, že sami učení soudcové by je byli stejně rozhodli.* (Tak jest!) Když však mluví se o tom, koho porotcové v Praze in politicis osvobodili, proč nemluví se o porotním verdiktu ohledně Olšan - Strašnic, kde porotcové odsoudili, co se odsouditi dalo?

Vláda aby mohla zrušit poroty, nevyčkala ani, jak dopadnou verdikty porotců. (Slyšte!)

Praví se zcela veřejně, že byly poroty v Praze proto zrušeny, *aby tak zvaní* **»Omladinisté« mohli býti jednodušeji odsouzeni a aby pražská oposiční žurnalistika se umlčela.** (Hlučný souhlas.) To poslednější ovšem u vydatné míře vláda učinila, zavedši v Praze **praeventivní censuru**, tak že na př. »Národní Listy« tři hodiny před vyjítím musí předkládat povinný exemplář.

Nemusím ani dokládat, co to znamená při denním žurnálu takového významu, jako jsou »Nár. Listy«.

Vláda šla jinou cestou, **jež ale není cestou zákona.** Ona otázala se 15 státních návladnictev v Čechách, *jaký výsledek doufají* v politických procesech! A tu se vyjádřilo návladnictvo v *Budějovicích,* že doufá ve výsledek; **Plzeň, Kutná Hora, Praha, Mladá Boleslav, Jičín,** *že nedoufají ve výsledek žádný;* ostatní návladnictva doufala ve výsledek jen v některých málo politických případech.

Ale **státní návladnictvo** *v Budějovicích* šlo tak daleko, že **tajnou notou** vyzvalo c. k. okresní hejtmanství, aby **politické vyznání porotců dotyčné porotní periody** *dalo četnictvem cestou* **důvěrnou** *vypátrati.* (Hlučné: Slyšte! Slyšte!)

To jsou přece zcela roztomilé poměry, není-liž pravda, pánové? — A nyní pravila vláda ve výminečném výboru: *»To a to pravila státní návladnictva,* není žádná naděje na

výsledek porot. To jsou *skutečnosti*, jak je zákon ze dne 23. května 1873 vyžaduje.«

Ano, pánové! Když ale v listopadu 1893 několik osvobozujících verdiktů porot v Čechách *in politicis* se událo, bylo to ve výminečném stavu uváděno za důvod pro zastavení porot v září 1893. Zkrátka řečeno: »*Právě tak jako* **stav výminečný zákonně není odůvodněn,** právě tak není **odůvodněno zrušení porotních soudů.**« (Souhlas.)

Výminečný stav

za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele.

Obeznámivše se aspoň povrchně s rázem činnosti různých c. k. vládních orgánů za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího v království českém, obraťme zřetel svůj ke kardinalnímu momentu úřadování toho — ku prohlášení **výminečného stavu** nad Prahou a okolím!

Že byl **výminečný stav** dne 12. září 1893 vládou vídeňskou *prohlášen* **k návrhu J. Exc. hr. Fr. Thuna**, netřeba ani připomínati. **Hrabě Fr. Thun sám se k tomu**, jak víme, *ve sněmu zemském* **přiznal.** Rovněž netřeba opakovati důvody, jimiž vláda vídeňská ***na základě raportů*** *různých c. k. orgánův* z Čech, zejména z Prahy prohlášení výminečného stavu v parlamentu vídeňském opodstatňovala a naprosto zbytečno pak by bylo dokládati, že většina říšské rady po prudkých debatách konečně opatření to schválila.

Nás Čechy mohou, jak přirozeno, zajímati hlavně řeči poslanců českých, kteří byli s poměry a stavem věcí nepoměrně lépe obeznámeni, nežli mnozí jiní poslanci, kteří nemají o nás Češích hrubě ani ponětí. Přes to vše zahajujeme ukázky z památného parlamentárního boje toho úryvky z řeči poslance ne-Čecha, dra **Luegra,** kterýž dne 14. prosince 1893 s veškerou rozhodností vzpíral se uzákonění prohlášeného výminečného stavu.

Pravilť mimo jiné takto:

»Ministr markýz *Bacquehem* použil včera řeči posl. dra Ed. Grégra nepopiratelně dovedným způsobem, aby vládou podané výminečné předlohy ospravedlnil a dosáhl tím velkého výsledku.

Byl to skoro triumf markýze Bacquehema, kterého zde docílil . . .«

Posl. *Foregger*: »Ovšem.«

Posl. dr. *Lueger*: ». . . takového triumfu, jakého ještě žádný ministr neslavil. Zdali však řeč markýze Bacquehema uspokojí ony kruhy, na které vznesen jest stav výminečný, o tom bych pochyboval, neboť *nic nemůže více zaboleti*, než **když svázanému, bezbranným učiněnému** ještě se — **posmívá** (Potlesk na českých lavicích) a žádný posměch nedotýká se citlivěji, než ten, který jest obalen jemnou a hebkou formou a přednesen takovým způsobem, jakým podařilo se to přednésti ministru.

Avšak o ministry já se poměrně v této sněmovně málo starám . . .

Včera vanul zde v tomto sále také duch z roku 1848, avšak nebyl to vzduch jarní, duch svobody, nýbrž byl to *vzduch v pravdě* **windischgraetzovský**. (Hlasy: Velmi dobře! na krajní levici a u Mladočechů.) A kdyby duchové mužů z r. 1848 se byli objevili v tomto sále, byli by se zajisté staří bojovníci za svobodu od vás, pánové ze spojené německé levice, odvrátili s voláním: »*Jak hluboko jste klesli*!« (»Velmi dobře!« na krajní levici.)

Starý maršálek **Windischgraetz** byl by jistě spěchal, záře radostí, **ke svému vnukovi** a byl by k němu zvolal nadšeně: »Můj vnuku, ty musíš býti dobrým Windischgraetzem! **Nynější policejní parlament národy rakouské zotročí lépe,** *nežli to kdy mohla učiniti* **moje policie**!«

Posl. *Pernerstorfer*: »**Policejní parlament**! To jest výtečné!«

Posl. *Lueger*: »Řeči ministra Bacquehema dají se proti němu samému použiti, jak on použil řeči dra Edv. Grégra. Neboť jestliže národ český skutečně naplněn jest takovou bezpodmínečnou věrností k císaři a říši, *jest nemožno, aby*

v takovém národě děly se rozsáhlou měrou velezrádné rejdy a jiné rejdy nebezpečné (Souhlas na českých lavicích), pak jest nespravedlivo, jestliže ministerstvo pro několik dětinských kousků uvalilo na celý národ stav výminečný. (Souhlas na krajní levici.)

Jest vůbec nebezpečno, když používá se věrnosti k císaři k tomu účelu, aby se věrnosť jiného zatlačila do pozadí. (Souhlas na krajní levici.) *Tím klesla tato věrnost v politice tak, že nabyla rázu obchodního.* (Tak jest! u Mladočechů.)

Musím se také vysloviti rozhodně proti tomu, a pohaněti to, že **parlamentu nebylo dovoleno úplné nahlédnutí do materiálu**, *kterým se výminečný stav v Praze odůvodňuje.*

Ve zprávě stojí psáno, že **velká část materiálu nesmí býti publikována.** Nevidím toho žádnou příčinu, neboť to, co bylo v novinách, četli čtenáři těchto listů; avšak pro poslance této říše mohlo by snad býti nebezpečným, kdyby se jim řeklo to, co v těchto listech stálo.

Kdyby tyto věci skutečně musily býti udrženy v tajnosti, pak bylo povinností výboru a presidia, ustanoviti *schůzi důvěrnou*, aby **všichni členové** této sněmovny mohli o těchto udalostech býti zpraveni. (Souhlas u Mladočechů a na krajní levici.)

Poslanci jsou v tomto případu soudci nad ministerstvem a musí souditi o tom, zdali ministerstvo překročilo moc jemu svěřenou, čili nic. Appelluji na všechny poslance, kteří náleží k soudcovskému stavu, *zda vynesl soudce rozsudek, aniž by udalost byl znal.* (Souhlas na krajní levici a u Mladočechů.) Soudce, který by byl něco takového učinil, musil by býti *hned expedován ze sboru soudcovského.*

Co však včera pan ministr vypravoval o Čechách? Vypravoval, že v Čechách jest velmi dobře, že Čechy jsou zemí velice produktivní a že lidé tam jsou velmi hodní atd. A tím chce odůvodniti výminečný stav! (Hlučná veselosť a souhlas na českých lavicích.) . . .

V případu s *»Omladinou«* měli byste uznati, že stalo se tu něco nezralými, až 18letými mladíky. Jak velké

mohou býti zločiny jejich, vysvítá z okolnosti, že *polovice jich byla z vězení propuštěna na svobodu mezi vyšetřováním.* Buď jest to pravda, co úřady o »Omladině« pravily, pak ale musí se takoví lidé zavříti a pakli se nezavrou a propouští se na svobodu, pak jest to zcela jednoduchá lež.

Je-li **Mrva policejním špiclem** aneb ne, nevím; avšak každým pádem jest mně tento Rigoletto z Toskány *podezřelým.* Vím to *z dělnických procesů,* **že jest to systém policie vydržovati si špicly a tyto špicly spolu zavírati a spolu též odsuzovati.** Co se stalo s Mrvou, to dotvrzuje moje podezření, že zde máme co činiti s **agentem provokatérem.**

Vláda praví, že obyvatelstvo štváno jest proti náboženským institucím, že často byly obrazy svatých poškozeny.

Hlasy na českých lavicích: **To není pravda!**

Poslanec dr. **Lueger:** Včera bylo vypravováno, že socha sv. Jana měla býti roztříštěna. Já tomu nevěřím, neboť sv. Jan Nepomucký nemá se státním právem českým co činiti.

Vláda praví dále, že bylo hrubým způsobem útočeno na dogmata náboženství křesťanského . . .

A dále se praví, že obyvatelstvo štváno jest proti socialním stavům. Bylo totiž v jednom shromáždění praveno **o české šlechtě, že majetek její pochází většinou z konfiskací po bitvě na Bílé Hoře.**

Hlasy na českých lavicích: **To jest přece pravda!**

Dr. *Lueger*: Také bylo řečeno, že tento majetek může býti právě tak dobře šlechtě jednou odňat.

Poslenec *Pernerstorfer*: O tom přece nikdo nepochybuje.

Poslanec dr. *Lueger*: Pánové z liberální strany, vy blouznivci pro výminečný stav, jak často stálo ve vašich listech totéž? Jak často mluvilo se o konfiskacích církevních statků?

Tvrdí se, že **ústava** jest ohrožena. Ústava jest nyní mnohem méně ohrožena, než dříve, neboť se *dříve také feudální šlechta súčastnila zápasu proti ústavě.* Proto jest dnes

nebezpečí menší, jelikož hlasy mocných rodů šlechtických zápasu proti ústavě se vzdalují.

Ale též takováto *otázka nebude vyřízena výminečným stavem*, nýbrž jenom poctivým vyrovnáním a spravedlností. (Pochvala na českých lavicích.)

Povolejte sem opravdové zástupce skutečného lidu *a uvidíte, že k vyrovnání dojde.* Také mezi Němci zahostí se přesvědčení, že **policejní mocí** *takové otázky nelze rozřešiti.* (Pochvala na českých lavicích.)

Tvrdí se dále, že bylo štváno proti monarchii, že *doporučována* **republika.**

Prosím vás, pánové z levice, přečtěte si své liberální listy a taktéž i officiósní — ač ostatně není nyní žádného rozdílu mezi nimi: německo-liberální listy jsou officiósní a officiósní listy jsou jako liberální — čtěte si články, které se píší v listech těchto o francouzské republice. Četli jste články, které uveřejněny byly v těchto listech, když **císař** *brasilský byl zahnán a vypuzen liberálním ministerstvem?* Můžete si ještě vzpomenouti na vítězoslavný lomoz, který ztropila liberální a také **officiósní** *žurnalistika, že se* **podařilo opět povaliti trůn a zapuditi legitimního panovníka?**

Četli jste, *jak proradní ministrové*, kteří zasluhují opovržení všech dobrých lidí, *byli velebeni za to, že se jim podařilo obalamutit starce* **a svrhnouti jej s trůnu?** Zdali pak četli jste, jak vyslovil se o nynější revoluci brasilské Szepsův »Tagblatt«, který napsal: »*Republikánské revoluce jsou nekrvavé*, **imperatorské revoluce vyžadují strašných obětí na krvi!**«

Jestliže jste to všechno četli, tož vy, kteří horujete pro výminečný stav v Praze, a jak tvrdíte, také pro monarchii, zaveďte výminečný stav pro tyto officiósní a liberalní listy, **ale nikoli výminečný stav proti českému národu.** (Pochvala na krajní levici.)

Praví se dále, že v Praze nalezeny *cedulky s velezrádnými nápisy.* Možno, *neznám jejich obsah. Byly prý pokáleny císařští orlové.* Nu, toť jsou zajisté kousky dětinské.

Staly se prý *pouliční výtržnosti a rozbita prý okna*, také prý **dvě** *šlechtická*, zajisté to přitěžující okolnost. (Veselost.)

Táži se: *Stačí skutečně* **tyto maličkosti**, *aby vyhlášen byl výminečný stav nad celým věrným národem?*

Staly prý se také těžké zločiny, zločiny protidynastické. Jest skoro třeba ujistiti, že takovéto zločiny nejrozhodnějším způsobem odsuzuji, neboť jinak octl by se člověk v nebezpečí, že by se o něm řeklo: »A také Lueger není již takovým, jakým druhdy býval.«

Avšak vidíte, pánové, co se týka *úcty k panovníkovi*, bylo také na jiných stranách těžce hřešeno.

Vzpomínám si mnohých v pravdě kousavých, jak my se vyjadřujeme, v pravdě židovskou formou psaných článků ve zdejších časopisech, mezi nimi zvláště článku: **»Prazvláštní páni«** v »Neue Fr. Presse«.

Byl tehdy uvalen stav výminečný?

Od nějakého času jsou jako v Uhrách, tak také v Cislajtansku citovány **výroky,** *které* **císař** *učinil prý k jakémusi pánu a* **tyto výroky využitkují se v politickém boji.** Ti, kteří to činí, ani nevědí, jakou škodu tím způsobují dynastii (Souhlas u Mladočechů a na krajní levici), jak ohrožují dynastické city takovou lehkou prací.

Vím z vlastní zkušenosti, že **mnohé výtržnosti nabyly větších rozměrů zakročením policie.** (Souhlas na českých lavicích.) Vím také z jistých případů, **že politické úřady v Čechách nejednají tak nestranně, jak by měly jednati.**

Kdyby to vše bylo pravda, jak se líčí, musím přece připustiti, *že politický boj ten jest velmi slabou kopií boje*, **který se strany Maďarů byl veden proti císaři a říši.**

Dr. Lueger připomíná boj Maďarů a táže se: *Kolik dvojorlů* bylo v Uhrách *pomazáno* a *strháno* a **kolik černožlutých praporů pošlapáno v blátě?**

Víte-li, že v r. 1866 udatné uherské pluky daly se zajmouti a víte-li, že v r. 1866 *Maďaři ve formě legie Klapkovy* vrátili se do Uher, **aby zde proti císaři a říši a proti svému králi bojovali?**

Vzpomeňte si na kultus Košutův, který stále trvá, ačkoli král uznal Buda-Pešť svým residenčním městem.

Vzpomeňte si **nadávek**, které *musila vytrpět* **cís. armáda a důstojníci**, *čestné odznaky v Uhrách*, vzpomeňte si, jak naloženo bylo s pomníkem Hentzyho . . .

Tak daleko se *sníženo*, že důstojníci cís. armády směli položiti věnec na pomník honvédů, kdežto honvédi žádného věnce nepoložili na pomník Hentzyho. Bylo to se strany Maďarů odmítnuto a *přece — čeho Maďaři všeho nedosáhli?* Dosáhli *dualismu*, uherského *velení*, a nyní **uherský** dvůr, pánové, *Uhři*, **tito rebelové proti císaři a říši**!

(Hlučný odpor na levici, souhlas u Mladočechů a na krajní levici.)

Utiskování Němců a **Slováků** *v Uhrách* . . . (Hlučný souhlas a potlesk u Mladočechů.) **Slovanům loupí se děti**, *utlačováni jsou Rumuni*. Vzpomeňte si na ohromné skandály v Sedmihradsku, kde rumunské deputaci, která přišla do Vídně, nejen vytlučena okna, nýbrž také strhány domy, vzpomeňte si, že *byl biskupský palác skoro demolován*. **Tito lidé jsou nyní pány nejen v Uhrách, ale jsou pány i u nás a my jsme otroci, my jsme heloty judomaďarů.**

Vzpomínám si různých případů v Terstu a musím připomenouti, že kdyby vypočteny byly případy ty, že by to nebylo vyzváním k prohlášení výminečného stavu v Terstu, nýbrž také na poslance, kteří ještě zachovali v sobě cit spravedlnosti, *aby hlasovali proti výminečnému stavu v Praze*. (Souhlas u Mladočechů a na krajní levici.)

Pravdou jest, že *Italianissimi v Terstu nalézají ochrany u úřadu, kdežto* **císaři věrní Chorvaté a Slovinci jsou nejneslýchanějším způsobem utiskováni**. (Souhlas na slovanských lavicích.)

Český národ jest věren císařství rakouskému, *avšak také království českému* a v tom není žádného odporu.

Jestliže posl. dr. Kopp myslil, že provincie musí ustoupiti do pozadí, tu appeluji na výrok, který učinil *ministr* hr. *Wurmbrand* ve Štýrsku. Stěžoval si jako štyrský otec na své nezdárné štyrské děti. (Veselost u Mladočechů a na krajní levici.) Pravil, že jest hrozno, jak štyrské děti jednají se štyrským otcem. (Opětná veselost.)

Když *ministr hr. Wurmbrand může apelovati na štyrský vlastenecký cit a na štyrské vlastenectví*, aby Štýřané podporovali nové ministerstvo, *nemůže se Čechům zazlívati, když také oni mají* **smýšlení česky vlastenecké.**

* * *

Z řečí českých poslanců proslovených v říšské radě v debatě o vládních předlohách v příčině prohlášení *výminečného stavu*, citujeme následující urývky:

»Politika výminečných stavů,« pravil posl. G. Eim dne 13. října 1893, »byla vždy politikou rozpaků... **Vláda šavle,** *založená* **na denunciacích,** *všude skončila smutně.* A **proměňuje-li se** dnes opět *ministerstvo,* **místodržitelství,** *ústřední a zemská vláda* na **vyšší oddělení policie**, následky toho se dostaví. Nespokojenosť v národě se prohloubí, všeobecné poměry zhorší se ještě více. *Historický zápas* mezi českými zeměmi a naším národem se strany jedné a soustavou proti nim čelící s druhé strany *nebude výminečným stavem pohroben, nýbrž omlazen.*

A také my jako strana neustoupíme s kolbiště svého ani o píď a setrváme jako dosud všude, kde nám zbývá ještě útočiště svobodného slova, bychom tam hájili mužně a neunavně práv svého národa.

Můžete nás zde v této sl. sněmovně tak jako nyní a jako při jiných příležitostech potlačovati a majorisovati, porazit nás nemůžete nikdy...

Tážeme-li se však po motivech této politiky, co slyšíme?

Hr. **Thun,** tudíž *povolaný mluvčí,* vyslovil se o nich v rozmluvě se starostou pražským. **Kde jsou** *ty naléhavé důvody* ke zrušení celé řady ústavních práv? **Kde jsou důvody** *ku stíhání národa*, nebo dejme tomu strany, o které bez nadsázky říci můžeme, že má za sebou dnes celý národ český?

Kde jsou ony příznaky, které dle zákona z r. 1869 jsou podmínkou výminečného stavu? **Nebyly udány,** *protože jich* **ve skutečnosti není.** (Hlasy: Tak jest!)

Hrabě Thun sám *bezděky vyličil výminečný stav* jako **neoprávněný**, učiniv velevážné doznání, *že obyvatelstvo pražské chovalo se vždy klidně* (Hlasy: Slyšte! Slyšte! v pravo), že nelze ho tudíž odpovědným činiti za výtržnosti, které se staly, které záležely v několika šrumech, prý »spáchaných nevyspělými mladíky, kteří v té příčině — cituji doslovně — sami mají zodpovědnosť.«

Mluvil-li **hr. Thun** *o vyspělých intelligentních mužích* **jako vůdcích mladíků**, troufáme, že aspoň pp. ministři opustí půdu všeobecnosti a *vysloví se výrazy určitějšími*. Jenom **jmenovat** ony domnělé **vůdce a ředitele!** (Veselosť.) **Paušálními obžalobami nedá se žádný výminečný stav odůvodnit** . . . (Hlučná pochvala.)

My nemůžeme býti činěni zodpovědnými za vzrůst sociálně-demokratického ruchu.

Příslušná výčitka J. Exc. **českého místodržitele** nemohla býti důkladněji vyvrácena a prokázána *jako neudržitelná fixe*, nežli tím faktem, že vládní motivy o této, dříve s takovým důrazem pronášené obžalobě — nyní co nejdůkladněji mlčí . . .

Socialistický ruch vzmáhá se v Praze stejně jako ve Vídni — částečnou o to zásluhu má také vláda, protože obmezuje snahy zákonné. Zde ve Vídni navzdor šestiletému výminečnému stavu objeveny zase, jak dosvědčují poslední zatýkání, rejdy anarchistické. Takového důvodu pro výminečný stav v Praze nestává. (Souhlas.)

Též s oněmi protidynastickými demonstracemi my jako strana a jako jednotlivci nemáme ničeho společného. Neboť my jsme stranou nejráznějšího a nejbezohlednějšího, ale vždy a vždycky zákonného odporu.

My vidíme však původ těchto politování hodných zjevů a vláda neměla by zapomínati na starou pravdu, že v dobách velkého politického hnutí bývá lidem, politického života se súčastňujícím, těžko zůstati před zákonem zcela nevinnými; a nikdy nebude možno s právnickou přesností stanovit, kde hranice dovoleného odporu přestávají. *A měla by především uvážiti, že nejdražší statky* **nejne-**

dotknutelnější práva našeho národa se odepírají ne rok a 10 let, nýbrž po celá staletí!

Právní důvody opatření tak pronikavého, kterým odnímá se právo půl milionu lidí, jsou *bez obsahu*, **jalové, prázdné, chabé,** *zkrátka* **nicotné.** 43 řádky, které motivy obou předloh vyplňují, obsahují toliko všeobecnosti, *neurčité fráze bez údajů konkretních.* To je věru také pro chudobný parlament. (Potlesk a pochvala.)

Velice bych litoval, kdyby také v této věci, kde nejedná se o žádnou otázku odbornou, nýbrž o záležitost politické zásady, přeložilo se těžisko parlamentární akce a vládních prohlášení do — výboru a k tomu ještě snad tajného.

My nejen neděsíme se jasného světla veřejnosti, my si ho naopak přejeme. **My žádáme veřejný proces.** (Hlučná pochvala.) **Máte-li důkazy, ven s nimi!** (Hlučná pochvala.) Proto již dnes protestuji proti tomu, aby se tu od nás v plenu žádalo, abychom na základě nějakých důvěrných sdělení ministrů ve výboru prohlásili velikou část národa za politicky bezprávnou a ji odsuzovali k němotě.

Nižádným způsobem nemůžeme pak v tom, co jsme dosud slyšeli, spatřovati skutečné odůvodnění výminečného stavu. Jsou to naopak důvody tak chatrné (Posl. dr. *Vašatý*: »**Samé plané fráse!**«), že vzbuditi musí v každém nepředpojatém člověku jenom pocit zklamání a úžasu. Chrániti by se měla vláda, vyličovati tyto demonstrace, jakými jsou pomazané skříně poštovní a pomazané orly, za důkazy rozvětvených rejdů, ke převratu pracujících anebo za hrůzostrašné příznaky spiknutí neobjevených ještě dynamitardů a zbojníků amerického západu. Co by se mělo potom říci o slavnostech sedanských, při kterých všeliké obrazy a poprsí hrají roli velmi význačnou a kde — čtěte jen příslušné časopisy — nemluví se žádné řeči limonádové?!

U **nás** se *hned čenichá* po **velezrádě,** vyslovujeme-li svůj odpor proti trojspolku, bráníme-li se proti tomu, aby česká a rakouská krev prolévána byla kdys za německou, cizineckou vládu v Elsasích a Lotrinsku.

Nekroutíme pokrytecky a licoměrně zraků k nebi s díkem bohu za to, že nejsme tak nevlasteneckými jako ti »celníci a publikáni« — konstatujeme pouze, aniž bychom koho obviňovali: podobné výtržnosti stejného nebo ještě horšího druhu staly se také v Brně, v Celji, v Terstu, v Tridentu, ve Vídni a v Liberci. — — Trvalost takových zjevů je právě specialitou našeho milého Rakouska. V zájmu říše a dynastie neměly by se takové události uměle zveličovat a nemělo by se na vrabce stříleti z děl.

A co říci mám teprv o **zastavení porotních soudů?** Toto státi se má jenom tenkráte, když porotní soudy odpírají službu. Ale takový případ neudál se ani jediný. Nekonaly poroty svoji povinnost? *Čím medle může odůvodniti vláda* **urážlivé obvinění**, že od *pražských porotců, kterým teprve nedávno officiosové vydali skvělé vysvědčení zachovalosti, nemůže očekávati se* **nestranný**, bázně a strachu prostý *rozsudek?*

Vláda za posledních měsíců nepřišla před porotu se *žádnou žalobou pro velezrádu a podobný přečin.*

»Unusquisque praesumitur bonus, donec non probatur malus« (každý je pokládán dotud dobrým, dokud naň nedokázáno, že je špatným).

Jakým právem *možno prohlásiti, že jsou rozsudky pražské poroty* **strannické, předpojaté** *a nikoli vlivu prosté, že občané pražští nezasluhují důvěry býti soudci?*

Tato justice podle mého soudu nezasluhuje méně důvěry, než ona, která zařizuje zvláštní světnice pro svědky šlechtické a zvláštní pro občanské.

Na všechen způsob občané pražští podléhají mnohem méně vlivům, *nežli* **oni,** *jichžto nepředpojatost ve dřívějších výminečných stavech* **zasloužila si odstrašující nesmrtelnosti**!

Pražští občané **trestáni jsou napřed** zrušením poroty, protože by *snad mohli* se státi v *budoucnosti* nějakým osvobozujícím nálezem vládě nepříjemnými. To mně připomíná onoho morousovitého vojenského auditora, jenž delikventovi, chtějícímu prokázati svoji nevinu podáním rekursu, odsekl: »Napřed vás zastřelíme — potom můžete rekurovat.« (Hlučná veselost.)

To není již politika, to **není již justice,** *to je jakési juridicko-politické* **náhlé právo,** které nemá sobě rovna.

Za takových okolností není věru divu, že **kasační soud** *musil podati své votum o zrušení porot v Praze* za **dvě hodiny** a bylo by skutečně zajímavo **zvěděti, co** při této příležitosti soud vlastně *pověděl?*

Obor, kterého se tu dotýkám, sáhá daleko za meze politiky některé strany. Tu jde o *mravné základy státu.* Třeba si jenom přáti, aby tam, kde stojí nejvyšší chrám práva, politická oportunita nikdy svým slovem nerozhodovala. A bylo-li praveno, že *kasační soud, podav tak rychle své dobrozdání*, prokázal státu službu, mohu vám připomenouti onoho francouzského soudce, který vůči povolanému zástupci státní moci pravil: »La cour rend des arrêts et pas des services« — **soudní dvůr** *činí nálezy*, **nekoná však služby.**

Není v Evropě ústavní vlády, která by měla tolik a takové moci, jako rakouská a mohla ústavu částečně, třebas i ne formálně zrušiti.

Nechci přetřásat theoretickou otázku výminečného práva. Dnes je to beztoho marné. **Vláda nechť si zodpoví,** *proč že nemůže vystačiti s tak velikou pravomocí, jakouž uděluje ji ústava* a proč že zavádí opatření, jakoby hrozilo násilné podvrácení státu a trůnu.

Vláda ať zodpoví nepříznivý dojem, jaký tento výminečný stav způsobil všude v Evropě, o čemž měla by býti s dostatek poučena z časopisů francouzských, ruských, polských, chorvatských, italských a také jiných.«

* * *

Po urývku řeči poslance Čecha vizme několik urývků poslanců ne-Čechů, kteří se v říšské radě dne 12. prosince 1893 vyslovili *proti* uzákonění prohlášeného výminečného stavu.

Posl. **Bareuter**: »Mohu ve mnohých věcech souhlasiti se skvělými vývody řečníka, který mluvil přede mnou.

(G. Eim.) Potírati musím výklad čl. 11. zákona z roku 1869, jakoby vláda měla povinnost předložiti výminečné opatření sněmovně k usnesení, že však opatření ta nevyžadují schválení sněmovny. Žádný rakouský soud nemohl by podle státních základních zákonů o moci soudcovské uznati právoplatným nařízení, jemuž by zákonodárný sbor odepřel souhlas. To je tak jasno, že člověk musí žasnouti nad tím, že vláda teprve vyžádala si státoprávní dobrozdání.

Vláda je tudíž povinna vůči cti parlamentu a vůči své vlastní cti *prohlásiti zjevně, jaké stanovisko v této věci zaujímá* a podle toho pak se také my zařídíme. Zákon o výminečném stavu z r. 1869 klade za podmínku výminečných opatření, že **musí býti** *ohrožena ústava*. Avšak **neshledal jsem nijaké známky, že by v Praze ústava byla ohrožena.** O tom nemůže být ani řeči. V odporu proti ústavě podávají si Mladočeši se Staročechy a velkostatkáři ruce. *V důvodech vládní předlohy* mluví se sice *o konfessionálních, národních a socialistických* **agitacích**, avšak *neuvádí se* **ani jediný konkretní případ**, jsou to jenom všeobecná tvrzení. *Tolikéž* **nebyla uvedena fakta pro zrušení porot**, *ačkoli to zákon výslovně žádá.*

Naše strana nedospěje nikdy k závěru, který vláda učinila, aby beztoho skrovné právo tiskové, shromažďovací a spolčovací bylo ještě více zkracováno a instituce porotních soudů byla rušena. *Nařízením* **z roku reakce 1854** *beztoho* **vyhlášen výminečný stav nad veškerým obyvatelstvem v Rakousku.** (Posl. Pernerstorfer: »Tak jest«!) Vláda učinila by lépe, *kdyby předložila výminečný zákon* **proti** *tomuto nařízení.* (Pochvala v levo.)

My Němci nejsme škodolibí, abychom se radovali z toho, že podnět k těmto výminečným opatřením dán byl od našich národních odpůrců. My si také na tom nezakládáme, že je namířeno proti nim. My jsme stejně postiženi a *německo-nacionalní tisk* **byl podroben téže přísné censuře jako český.** Obě výminečná nařízení jsou namířena proti národním snahám, ona jsou výrobkem strany v Čechách, se kterou vláda nalézá se v nejdůvěrnějších

stycích a se kterou zachází s takovou něžností a péčí, že by tím kámen byl obměkčen. *My nejsme k tomu povoláni*, abychom **tento vliv velkostatkářů ještě sesilovali**, jelikož jsme přijali do svého programu *ochranu občanských svobod.*

My chceme zachovati národní štít čistý a my bychom jej pokáleli nesmazatelnou skvrnou (Posl. Pernerstorfer: »Bravo!«), *kdybychom vůči takovému* **násilnému aktu**, *jaký vláda podnikla svými* **výminečnými opatřeními**, *dali svůj souhlas*. Budeme protož v každém stadiu vládních výminečných předloh hlasovati *proti*.« (Pochvala na lavicích německonacionálních.)

Posl. **Heilsberg**: »Na základě jednohlasného usnesení své strany, ku které náležeti pokládám si za česť, je mi učiniti následující prohlášení: Strana naše vyslechne ve výboru vyjádření vlády, ona však prohlašuje již dnes, *že vládu činí zodpovědnou za smutné poměry v Čechách*, **které sama způsobila** *svou pochybenou politikou v českých záležitostech* navzdor opětným našim výstrahám. Zároveň však již nyní protestujeme co nejrozhodněji proti nepřátelským tendencím vlády, jež objevily se v poslední době proti zájmům a proti politické državě stavu měšťanského a rolnického vůbec a německého národa zvlášť.« (Pochvala v levo.)

Posl. **Bianchini** (chorvatsky): »Kdybych ani nebyl Chorvatem a Slovanem, kdybych nebyl přesvědčen, že jen úplnou solidaritou Slovanů nepříznivý jich stav zlepšiti se může, *musil bych přece hlasovati proti výminečnému stavu v Čechách*, kterým ústavní práva národa tak pokročilého a o tuto monarchii zasloužilého, jako je národ český, byla zastavena. Vystupuji tu **proti** *výminečným opatřením* jako svobodomyslný muž. Vystupuji však proti opatřením těm také z té příčiny, protože jsem pevně přesvědčen, že **důvody vládní nejsou** leč *pouhou* **vytáčkou**, *že výminečný stav nemá žádného vážného důvodu a není nic jiného, nežli důsledným provedením onoho* **systematického utlačování, které se na Slovanech vůbec provádí již po staletí**. (Německy:) Výminečná opatření jsou opětně důkazem smiřovací politiky hr. Taaffa! Kdežto v jiných státech jeví

se snahy svobodomyslné, u nás *zavádí se výminečný stav právě v oné korunní zemi, která je* **těžištěm** *politické situace Rakouska.*

V Čechách vyhlášen byl výminečný stav, **aby vlastenecké snahy českého národa byly potlačeny.** Dopustili-li se jednotlivci výtržností, ať se přísně dle zákona potrestají, ale **rozhodně musí se protestovati proti pokutování celého národa.**

Vláda béře v ochranu svou také katolickou církev. Jest to zrovna podivné, že katolická církev brána je v ochranu vládou, která zrušila konkordát a konfessionální školu. Oficiosové nazývají mladočeskou stranu demagogy, stranou revolucionářskou atd. To je osočování a očerňování. Mladočeši ztotožňují snahy své s reskriptem královským ze dne 12. září 1871. Tento reskript nebyl po chuti přátelům dualismu. Kdyby bylo zůstalo při reskriptu, byla by se politika zahraničná brala jiným směrem . . .

Končím prohlášením, *aby sněmovna co nejdříve* **nespravedlivost**, *která se stala Čechům*, **zrušila.«** (Pochvala na lavicích českých a jihoslovanských.)

* * *

Po té vraťme se zase k řečem poslanců českých, z nichž mnozí, jako dr. Pacák a dr. Herold, ujali se slova nejen ve výboru, nýbrž i v plenární schůzi říšské rady několikráte.

Tak již dne 29. listopadu 1893 v první veřejné schůzi výboru ku projednání výminečných předloh vládních ujal se slova dr. **Pacák**, z jehož řeči vyjímáme:

»Lituji, že nynější vláda (Windischgraetzova) nastoupila stran *výminečného stavu* v Praze dědictví Taaffovo. Je zcela lichým tvrzení, že v Čechách, a zejména v Praze, dějí se osobní urážky a násilí na Němcích. V příčině té mohu se dovolávati Němců v říši, kteří mi výslovně pravili, že za svého pobytu v Praze nic nepozorovali z toho, co se v německých listech tvrdí.

Konstatuje-li se, že mezi Vídní a Prahou je rozdíl, je to pravda. **Ve Vídni** *páchány vraždy, paličství, anarchistické atentáty* — **v Praze** *však jenom rozhazovány cedulky*. **V Praze** *zaveden* **výminečný stav**, *ale* **ve Vídni** *vláda vystačiti chce platnými zákony*.

Potřeba výminečného stavu v Praze **není** materiálem vládou podaným **nikterak prokázána**. Lituji, že dr. Kopp, který přece chce býti považován za muže svobodomyslného, má za to, že výminečným stavem české obyvatelstvo přivedeno bude k rozmyslnosti. *Celý materiál vládní* **dokazuje** *jenom, že vláda nepotřebovala výminečného stavu* a že mohla zákonnými prostředky snadno vystačiti.

Připomínám, že *hrabě* **Schönborn** dne 17. října *provinil se proti zásadě nové vlády*, »otevřenosti a pravdě,« neboť *výslovně prohlásil*, že výminečný stav není namířen proti českému národu, nýbrž proti jednotlivcům a nikoliv též proti straně svobodomyslné.

V protokole **nejvyššího soudu**, který tu byl čten, však se výslovně praví, že rozechvění v Čechách a další jeho následky *způsobeny byly prý* chováním se **oposičního** *mladočeského časopisectva a* **řečmi oposičních poslanců českých** a že *nejvyšší soud* **právě z tohoto důvodu** *přisvědčuje ke zrušení porot v Praze*.

Z toho vidno, že výminečný stav v Praze je **politickým aktem proti českému národu v království českém** a sice krokem pochybeným, neboť čím více naši stranu vláda bude tlačiti, tím více tato strana poroste.

Byly to vlastně tři případy, kterých se vláda dovolává pro výminečná opatření. První případ je tak zvaná »Omladina«, o které výboru podána zpráva na **základě relací policie a politických úřadů**, *nikoliv však na základě* **soudních akt**.

Co však *znamenají všecky tyto události* v Praze *naproti anarchistickým spiknutím ve Vídni* a řádění irredenty v Přímoří?

Druhý případ týká se Choděrova hostince, kde spáchána byla urážka Veličenstva a třetí případ týká se sochy císaře Františka.

Připomínám, že kdyby se tyto případy byly události tak, **jak je policie vylíčila, což ještě není dokázáno,** *nebyl by nikterak podán důkaz nezbytnosti výminečného stavu.«*

Řečník pojednává pak obšírně o výkladech vlády ve příčině časopisectva, schůzí a pouličních demonstrací v Praze, podotýkaje, že pravdivě a otevřeně si počínající vláda neměla by odůvodňovati výminečný stav takovýmito malichernostmi a liberální strana neměla by ji podporovati.

»Stal se pokus, »Národní Listy« potlačiti, neboť to byl účel celého výminečného stavu, kterýž ani není popírán. Četl jsem vládou uvedené závadné články a mohu říci, že nejsou takové, aby v nich mohl býti spatřován důvod pro tak vážné opatření. Uvedlo se zejména číslo »Neodvislosti«, kde se pravilo, že »**my Čechové** *chceme býti* **napřed Čechy** *a pak Rakušany«.*

Nynější *ministr Jaworski* v debatě o volební opravě **řekl totéž,** totiž že **Rakušanů vůbec není,** nýbrž že **jsou buď Čechové, Poláci** atd.«

V příčině demonstrací pouličních ukazuje řečník k tomu, že *vláda zapověděla zpívati národní písně.*

Co se týká demonstrací v Olšanech a Strašnicích, ukazuje řečník, že *stav jejich* **nikterak nesouhlasí s vylíčením, jež podala vláda.** Takové případy, jako na obou těchto místech, dějí se také jinde.

Co se týká události dne 17. a 18. srpna, tak zvaný Rigoletto svedl jednotlivé osoby, které rozhazovaly lístky a strhl celou řadu osob k výstřednostem.

Řečník čte ve příčině té celou řadu dopisů a *lituje,* že **na základě výpovědi takového svědka** *vzato celé množství mladíků do vyšetřovací vazby.*

Řečník pojednává pak o výtržnostech jednotlivých opilých osob proti policii a dokazuje, že takové věci přiházejí se i jinde a že se tam přece k vůli nim výminečný stav nezavádí. Po té pojednává o politických věcech jiných zemí a předkládá tiskopisy, šířené irredentisty v přímořských zemích. Dále vyličuje řádění irredenty té v Terstu a v Istrii.

»Snahy irredenty,« pokračuje pak, »jsou zcela patrné. Ona chce jižní země spojiti s Italií, kdežto *český národ domáhá se* jenom jedné věci: **samostatného království českého** *v mezích rakouského císařství.*

Dále pojednává řečník o zrušení porotních soudů v Praze a prohlašuje, že při *zrušení tom nebyl zákon zachován*, protože *nestačí ke zrušení porot* pouhé **dobrozdání státních zástupců.**

Konečně popíral dr. *Pacák*, že by správnými byly údaje vládního zástupce, že subjektivní stíhání redaktorů českých dělo se již před výminečným stavem. »Mohu to doličiti fakty,« praví, »které týkají se »Národních Listů«. Proti těmto zavedeno bylo před výminečným stavem objektivní řízení, ale žalovány nebyly nikdy; teprvé po zavedení výminečného stavu byly »Národní Listy« stíhány subjektivně a sice ve třech případech, ze kterých jest zjevno, že mají býti »Národní Listy« postaveny před výminečný soud.

Řečník končí těmito slovy: **»Nebyly uvedeny žádné důvody ani pro výminečný stav v Praze, ani pro zrušení porot.«**

Z řeči dra. **Herolda,** proslovené v téže první schůzi výboru pro výminečná opatření vyjímáme:

»Pan ministr vnitra prohlásil, že důvodem pro zastavení porot v Praze byla notička v »Národních Listech«, ve které se pravilo: **že žádný poctivý Čech nemůže vynésti nad českým redaktorem nález odsuzující.** Tím prý, pravil pan ministr, již předem *na poroty činil se nátlak*, aby bez zkoumání materiálu obžalovaného osvobodily a *tím prý byla justice ohrožena.*

Pozorujeme-li jednání v tomto výboru, dospějeme k úsudku, že také **zde** *rozhoduje se bez zkoumání materiálu* a **výslechu obžalovaných.** *Jsou již* **předem** koaličními stranami **odsouzeni.**

Je již nepřístojností, že osoby, jichž materiál se týká, nemohou se prohlásiti a že nuceni jsme nález na základě pilně sestavené žaloby vynésti, aniž tato je hájena, **aniž slyšán byl obhajce.**

Kromě toho poslanec *Kopp* ještě nežli vyslechl poslance české, poměrů znalé, prohlásil již předem, že *jeho strana výminečná opatření schválí.* Kdyby poslanec Kopp jménem levice byl prostě prohlásil, že tato vzhledem na změnu vlády výminečná opatření pro Prahu schválí, bylo by to otevřené a pravdivé. Uvádí-li však ještě důvody, aby dokázal, že výminečná opatření jsou odůvodněna, není to již otevřeností a není to již pravdivé a je to jen prohřešením se na vládním programu.

Přihlížíme-li k důvodům, jimiž vláda podpírá svá výminečná opatření, je rozhodujícím momentem při tom **zákon** z roku 1869. Nehledě k válečným a vnitřním nepokojům, na které tu nelze míti zřetel, mohou býti výminečná opatření vydána, když v některé zemi jeví se ve velké míře **velezrádné rejdy ohrožující ústavu a osobní bezpečnost.** *Jenom o tyto momenty může se při odůvodnění výminečného stavu jednati.*

Nerozhodují tedy *pro právní otázku*, zdali v nějakém určitém území naproti vládě, proti šlechtě, proti náboženským institucím anebo jiným společenským ústavům bylo štváno, protože takovéto delikty mohou býti stíhány prostým zákonem a zákon z r. 1869 označuje tyto delikty jako takové, na základě kterých by se mohl výminečný stav vyhlásiti.

Je také podivnou věcí, že **motivy vlády**, jež obsaženy jsou v její předloze, **nikterak se nezabývají zněním tohoto zákona**, nýbrž způsobem zcela zjevným mluví se v důvodech těch o agitaci proti šlechtě a proti církvi, **patrně** *za tím účelem jen*, **aby příslušné strany** — *šlechtická a klerikální* — **byly získány pro schválení výminečného stavu.**

Vláda rozdělila své motivy v různé odbory: chování se tisku, výtržnosti pouliční atd. **Vláda však nemohla uvésti ani jediného dokladu**, že v onom časopise, který je v Praze nejvíce čten, udál se *i jen jediný případ*, ve kterém by se ukazovaly tendence velezrádné anebo útoky na bezpečnosť osobní, útoky, které by nabyly při velikém nákladu tohoto listu velikého rozšíření.

Ale také v řečích a na různých schůzích lidových, kde snad proti vládě a jednotlivým stranám se mluvilo dosti ostře (jednotlivé případy tu dokonce nerozhodují), *nemůže býti spatřován žádný důkaz pro velezrádné rejdy* anebo takové, které by ohrožovaly ústavu a osobní bezpečnosť velikou měrou.

Totéž platí o výtržnostech pouličních, o konfliktech s úřady atd., protože všechny tyto přestupky nespadají pod zákon z r. 1869 a mohou snad býti důvodem pro roztrpčenosť, ale nikoli pro vyhlášení výminečného stavu.

V motivech vlády **jeví se úmysl.** To vidno již z toho, že se řeč dra. Julia Grégra ve Vršovicích proti šlechtě uvádí jako důkaz, že se štvalo proti jednotlivým stavům, ačkoliv každý, kdo tuto řeč četl, ihned nabyl přesvědčení, že dr. Julius Grégr mluvil o šlechtě *jako o politické straně.* Je to skutečně novinkou, že **vláda chce chrániti** *určité politické strany* proti výtkám a agitaci druhých stran **výminečným stavem.**

Co pak se týká ohrožené osobní bezpečnosti, **nebylo nic uvedeno**, co by dosvědčovalo, že dělo se rozsáhlým způsobem. Bylo ukazováno na boykot, který prý vyhlásily »Národní Listy« proti »Central-Caffée« v Praze pro vyvěšení německé tabulky. Z toho chtělo se dovoditi, že osobní bezpečnosť kavárníka byla ohrožena! Má-li tento ojedinělý případ nějaký význam a váhu, tedy by se musilo stran přečetných případů *boykotu, které dějí se proti českému obyvatelstvu v německých krajinách*, rovněž učiniti podobné opatření, ale **nikomu dosud nenapadlo tyto menšiny české vůbec nějakým zákonným prostředkem proti Němcům chrániti**, tím méně pak ve prospěch těchto menšin zaváděti výminečný stav. Že by rozbitím nějaké tabulky ohrožena byla osobní bezpečnosť, to mohlo se státi v nějakém ojedinělém případě, avšak takovéto případy, byť i četné byly, nejsou ještě žádným důvodem pro výminečný stav.

Zákon žádá, že *musí býti podán* **důkaz**, že ohrožení osobní bezpečnosti stalo se **velikou měrou a rozsáhlými**

rejdy. *Nepodá-li se takový důkaz,* **mohl by býti každý delikt** *uváděn za důvod pro vyhlášení výminečného stavu.*

Z toho je vidno, že *v celém materiálu, jejž vláda podala,* **není nijakého zákonného důvodu** *pro vyhlášení výminečného stavu v Praze.*

Než nehledě k tomu, žádá také zákon výslovně, že *takové rejdy musí se díti* **způsobem rozsáhlým.**

Vláda tvrdí, že všechny tyto demonstrace, které v létě v Praze se děly, při kterých došlo k násilnostem, vytloukání oken a k jiným výtržnostem, vyšly od určité strany, od tak zvané »Omladiny«.

Nechci vyhledávati, pokud toto tvrzení vlády jest odůvodněno, avšak je-li tomu tak, co vláda praví, tož vlada sama, jakkoli důvody pro vyhlášení výminečného stavu v Praze převzala, dekretovala, že všechny tyto zjevy ve veřejném životě pražském byly jenom následkem ojedinělé organisace mladých lidí v Praze, z čehož je vidno, že *tyto demonstrace nevyplynuly jednak z nižádné iniciativy obecenstva král. hlav. města* a tolikéž nikoliv z okamžitého rozechvění a tolikéž jest vidno, že neděly se v míře rozsáhlé.«

Po té pojednal řečník obšírněji o »Omladině« a přešel k důvodům vlády v příčině **zastavení porot.** Mimo jiné pravil:

»Já mám *pevné přesvědčení,* že **důvodu pro zavedení výminečného stavu v Praze nebylo.**

Stejné přesvědčení máme pak také v příčině **zákazu porotních soudů v Praze.**

Vláda nezrušila poroty v Praze **na základě fakt,** *nýbrž na základě* **dobrozdání veškerých státních zástupců** v království českém, protože se tito vyslovili, *že v celé zemi nelze se nadíti,* že **by někdo byl porotou pro politický přečin odsouzen.**

Jsou-li dobrozdání tato pravdivá, nemohu posouditi. Když však **všichni** *veřejní žalobci království českého takové prohlášení učinili,* mělo by to míti **následek** *jenom* **jeden,** *že by totiž* **v celém království českém měly se poroty zrušiti.**

Jsem přesvědčen, kdyby stejný dotaz učiněn byl na všechny veřejné žalobce v Rakousku, že by veškeré odpovědi dopadly ve stejném smyslu. Tato okolnosť dokazuje jenom, že *také mezi porotci zavládl politický ruch a že* ***nenalezne se porotce, aby odsoudil někoho pro nějakou politickou řeč nebo politický článek, třebas by obsahovaly podle přísného znění trestního zákona přestupek proti veřejnému pokoji a řádu, protože porotce ten má dobře na mysli příčiny takovýchto projevů.***

Tendence zákonodárce při zavádění porot mohla býti jenom ta, že ve příčině politických zločinů a těžkých přečinů, na které je veliký trest, způsobiti se chtělo vyrovnání mezi positivním obsahem zákona a mezi okolnostmi, za kterých se obžalovaný nějakého skutku dopustil. Kdyby tato tendence zákona, jak jsem ji uvedl, nebyla správnou, nemohlo by se vůbec pochopiti, proč podvod přes 300 zl. přikazuje se porotám a podvod pod 300 zl. jednotlivým soudcům, kteří snadněji dovedou ovládati materiál a mají bystřejší rozmysl pro otázky právnické.

Zákonodárce chtěl právě **přísné znění zákona zmírniti dobrým zdáním poroty.** *V tom však také spočívá* **vznešené povolání porotců.**

Ze speciálního případu, ve kterém porotce v době politicky rozechvěné oposiční řeč aneb oposiční článek neodsoudí, nelze přece vyvozovati, že jest soudnictví ohroženo.

Právem praví Burchet, když v Americe měly býti poroty zrušeny a nahraženy anglickými soudy, že **vláda, která v celé zemi nenajde ku své obraně žádného porotce, vlastně celou zemi ztratila.**

Prohlášení státních zástupců v království českém je tedy důkazem, že **zvrácená politika vládní v Čechách neměla by žádného samostatného soudce v celém českém národě,** *aby pokládal útok na vládu za nějaký zločin.* Tato okolnosť *není však nijakým důvodem pro zavedení výminečného stavu, nýbrž důvodem* **pro změnu celé vládní politiky.**

Proto divím se nynějšímu stanovisku Spojené německé levice vůči výminečnému stavu v Praze. Také tato strana dlouho jedla chléb oposice a mluvila řeči ostré, ba nejostřejší, které směřovaly na místa nejvyšší. Mohli tak učiniti, aniž vláda výminečným stavem anebo zrušením porot byla těmto projevům bránila. Kdyby tak vláda byla učinila, snad by tato strana nenalézala se v takové situaci, že dva členové její zasedají v ministerstvu. Je vidno z toho, jak strany oposiční snadno stanou se stranami vládními, které nelze obejíti a že tedy politické přečiny nemohou míti charakter tak dolosní a trestní jako přečiny jiné.

Ve smyslu svých výkladů podal řečník **dva návrhy**:

1. Sněmovna nechať se usnese nedati souhlasu nařízení celého kabinetu ze dne 12. září 1893 ve příčině výminečných ustanovení v Praze;

2. zrušeno budiž taktéž nařízení ze dne 12. září 1893 o zastavení porot v Praze.

Při hlasování ve výboru usneseno 12 hlasy proti 6 navrhnouti sněmovně, aby vzala obě výminečná opatření na vědomí.

Dr. Herold ohlásil minoritní votum a v prosinci 1893 došlo v plné schůzi říšské rady k debatě závěrečné.

* * *

Z řeči, kterouž proslovil dr. **Pacák** dne 13. prosince 1893, vyjímáme:

»Když v září vyhlášen *výminečný stav* v Praze a německo-liberální žurnalistika pozdravila neblahý tento čin vlády voláním »hossanna«, namanula se mi vzpomínka z roku 1868, kdy hlavní orgán levice vydal proti našemu národu známé válečné heslo: »**Řežte je ve jménu svobody**!«

Crucifice, crucifice! znělo také letos opět na *nebohý*, **pronásledovaný český národ** a my nebyli při zahájení říšské rady v říjnu t. r. ani dost málo v pochybnostech o tom, že levice, svobodomyslná levice bude hlasovati pro vrácení svobod v obvodu král. hlav. města Prahy. Jednalo

se přece — jak pravil mi čelný stranník levice — *o politické hlasování* a také jen — — o **český národ.**

Tu podána byla volební oprava Taffova. »Državа« levice byla ohrožena. Levice vstoupila do oposice. »Svobodomyslník« dr. Kopp mluvil ve výminečném výboru oposičně; ba **sám Plener byl proti výminečnímu stavu.** Jaký však obrat řízením Hohenwartovým? **Plener stal se ministrem financí**; *levice uznává výminečný stav odůvodněným* a »svobodomyslník« dr. Kopp ujal se opět jménem své strany »svobodomyslné« slova, by výminečný stav v Čechách svými »důvody« podepřel.

Soudě podle jeho řeči, *nemá sám o poměrech v Čechách nijaké vědomosti*; avšak on, blažený člověk, nalezl přítele a zpravodaje, který mu vylíčil poměry v Čechách jako »nesnesitelné«. **Němec v Praze**, podle jeho výroků, *jest učiněné nebožátko;* všude je vydán urážkám slovem i skutkem atd. atd., jak se hude co den v listech Čechům nepřátelských.

Tyto výroky jsou *urážkou* zemského hlavního *města Prahy a jeho obyvatelstva*, jejíž účel je zjevný. Jedna věc jen je divná; že onen zpravodaj neinformoval poslance Koppa před jmenováním Plenera ministrem financí tak jako nyní.

Již roku 1868 pan dr. Kopp získal si truchlivou slávu řečí *proti českému národu* promluvenou. Co však říci máme, praví-li liberální poslanec dr. Kopp: »*Český národ bude výminečným stavem přiveden k rozumu*; český národ nalézá se ve zjevné psychosi a nejumírněnější lidé snaží se největší radikály ještě předstihnouti a překonati.«

Tak mluví liberální poslanec o zápasu českého národa o dobré své právo. Zdaž nejednali jsme správně, když nevěřili jsme Sireniným zpěvům této strany 24. února t. r.?

Co by páni z levice byli řekli, kdybychom my tak byli mluvili, *když oni v krajní své oposici řečnili o* **rozpadnutí se Rakouska**, *o blízkosti propasti, o nejkoruptnější vládě,* **o řinkotu oken na dvorním hradě?!**

Ano, pánové, dr. Kopp byl tak laskav, že *snížil se* **k denunciaci.** Pravil: »*Český národ* sice velezrádné a proti-

dynastické podniky *výslovně neschválil*, avšak **on k nim mlčí** — a to je charakteristické.«

Na takového »svobodomyslníka«, jakým se osvědčil dr. Kopp tímto výrokem, byl by zajisté nebožtík Greuter zvolal svým okřídleným krátkým slovem: »Fuj«!

Pan dr. Kopp ať nechá český národ s pokojem; **tento nedá se policejními pochopy odvrátiti od svého zápasu za dobré právo**; avšak on nedá se také svésti s cesty zákona na cestu nezákonnosti. Neboť on je si vědom, že právo českého národa je tak dobré, že není třeba k obraně jeho prostředků nezákonných.

Místo aby se pátralo **po příčinách** *rozechvění v Čechách*, aby mohly býti uklizeny, — **je národ český bezdůvodnými řečmi** *a vládními opatřeními* **drážděn**; *ba budují se proti němu* **celé vládní systémy**, celé koalice, *jen aby se mu zahradila cesta k jeho dobrému právu.*

Co říci, tvrdí-li *referent*, jemuž — jak vidno z jeho zprávy — *nedostává se znalosti poměrů v království českém*, že toto chce se odtrhnouti od Rakouska?

Pan *referent zaspal celých 30 let*, tvrdí-li cosi takového. Boj za samostatnosť království českého v mezích Rakouska spočívá na oboustranných smlouvách. *Nynější ministr-president*, jakož i **nynější místodržitel v Čechách** *pomáhali kdysi v boji za české státní právo* — arciť tak — bývávalo. **Nyní** *bojují* **proti** *němu* **výminečným stavem.**

A tu přichází poslanec ze Salcpurska (referent posl. Fuchs) z půvabné jezerocelské krajiny a tvrdí, že **Čechy chtějí se od Rakouska trhnouti.**

Tak nemluvil by ani český státní návladní, *který přece poměry v Čechách zná*, **ani žádný policejní zřízenec.**

Tu věru člověk aby zvolal: »O sancta simplicitas! Si tacuisses politicus mensisses!« Neboť již tento jediný výrok dokazuje, jak výtečně zná ctěný pan referent politické poměry v Čechách!

Když jsem v prvním čtení o vládní předloze o výminečném stavu v Praze jmenoval *nynějšího* **místodržitele hr. Thuna příčinou** *těchto poměrů v Čechách a označil jej* **otcem výminečného stavu**, *neozval se proti tomu ani jediný*

hlas. Ba mluvčí levice, dr. *Heilsberg*, prohlásil výslovně, že *pochybené vládní prostředky kabinetu hr. Taaffa jsou vším vinny.*

Dnes ovšem poměry se změnily. Levice výminečný stav v Praze schvaluje; dr. Kopp vyjádřil se sice, že děje se to »z vniterní příčiny« — my však víme, že touto vnitřní příčinou je jmenování Plenera ministrem financí.

Když jsem pravil, že **konservativní velkostatek** *při výminečném stavu* **působil jako porodní bába** a když, odůvodňuje tento výrok, dovolával jsem se slov prince K. **Schwarzenberga**, vrtěl hrabě Pálffy diplomaticky záporně hlavou.

A co jsme slyšeli ve výminečném výboru?

Povstal hrabě **Deym**, *jako mluvčí konservativního velkostatku* a **hájil** *výminečná opatření* **proti českému** *národu vydaná!*

Pánové z konservativního velkostatku v království českém! *Po tomto svém posledním činu nemůžete dále tvrditi,* **že jste přátelé českého národa**.

Vy chválili jste dokonce zprávu referenta dra. Fuchsa, ve které se namlouvá, *že chceme odtrhnouti království české od Rakouska.*

Pánové! Považte, na jaké jste cestě, a ustaňte! *Ještě krok* **a jste od národa českého úplně odtrženi.**

Pánové! Když váš zástupce ve výminečném výboru povstal, aby hlasoval pro výminečný stav v Čechách, tu — promiňte, že to dnes pravím, *styděl jsem se za něj.*

V tajné i veřejné schůzi výminečného výboru slyšel jsem leckteré ostré oposiční slovo, také velezrádná a protidynastická slova, jež nalézala se na cedulkách, rozházených 17. a 18. srpna; avšak **vše**, *co jsem slyšel*, **nepřesvědčilo mne**, že *bylo výminečného stavu v Čechách třeba a že obyčejné prostředky nestačily.*

Ve Vidni tyto normální rostředk
chistickým atentátům, na
petardám a pumám; ale v
papírkům *zakročiti vý*
a velezrádné případy

s »Omladinou«, případ se sochou císaře Františka a případ u Choděry *byly vám jenom* **záminkou** *k pronásledování politické strany*, vám nepohodlné, k pronásledování, pro které nestává žádných zákonných důvodů.

Je charakteristickou známkou pro zásadu »otevřenosti a pravdivosti« nynějšího ministerstva, tvrdí-li 17. října t. r. ministr spravedlnosti, že výminečný stav nemá povahu politickou, nýbrž ze je namířen jen proti jednotlivcům, proti kterým, zapomněl ministr spravedlnosti ovšem říci. Když poznali jsme materiál, jejž nám vláda ve veřejné i tajné schůzi předložila, co jsme tu viděli? Viděli jsme, **že vláda ve smyslu hr. Thuna** *učinila seč byla, by uvedla naši stranu ve spojení s výminečným stavem.* (Tak jest!)

Nepodařilo se jí to a *pracně přivlečený materiál* **úplně selhal.** Všemožné projevy v časopisectvu a na schůzích uvedeny, *jen, aby byrokraticky překroucený*, mohly býti přitěžujícím materiálem proti nám.

Co se ukázalo? Je pravda, že pronesena ostrá oposiční slova proti nynějšímu centralistickému systému a zřejmě projeveno přání po samostatnosti zemí koruny české v mezích císařství.

Ale tu *přichází* **byrokrat** a volá: Ve všech novinách je psáno: Nikoli v mezích císařství atd. a činí všemožné velezrádné závěry. Ano, **páni byrokraté,** *musíte také studovati politický zápas národa, byste se naučili jej chápati.* — Hlavním požadavkem našeho státního práva jest přece samostatnost zemí koruny české pod žezlem nejvyššího panujícího domu. Neznáte-li ale kardinálního požadavku, pak mluvíte o politických poměrech v Čechách *jen plané fráze* aneb **zlomyslně.** (Výborně!)

Tímto míním *centralistické byrokraty*, oním také pana referenta.

Jak pravím, *materiál* namířený proti naší straně a *proti našemu národu* **selhal úplně.**

Není v tom ani »otevřenost« ani »pravda«, praví-li vláda, že také výminečný stav není namířen proti žádné straně politické.

Ostatní **nejvyšší úřady říšské** *tvrdí pravý* **opak**. — Byl nám totiž ve veřejné i tajné schůzi výminečného výboru přečten *dekret nejvyššího soudního dvora*, který byl podán stran zastavení porotních soudů v Čechách, kdež se praví: »Chování se mladočeského oposičního tisku a řeči mladočeských oposičních poslanců zavdaly k tomu podnět.«

Ach ano, to je něco jiného! **Tu se nejvyšší soudní dvůr podřekl**, neboť po tomto dekretu nemůžete již, pánové, zapříti, *že výminečný stav jest aktem politickým nejhoršího druhu* a sice proti činiteli, proti kterému nemáte žadného jiného materiálu. **Česká oposice stala se vám nepohodlnou.** (Hlučný souhlas.)

Ona kráčí pevně, důsledně k dosažení samostatnosti zemí koruny české v mezích rakouského císařství.

V otevřeném boji nemůžete zlomit náš národ, národ, který krví i statky za tuto říši krvácel a bojoval.

Nuže, *podezřívejte ho tedy* **úskočně a záludně**! Než, ani tak nezviklate přesvědčení národa českého — to se vám nepodaří. Český národ je si toho dobře vědom, *že jeho předkové uzavřeli s nejvyšší dynastii smlouvu*, pravím **smlouvu**, dle které posloupnost na trůně království českého uznána *za podmínkou*, **že práva a samostatnost zemí koruny české zůstanou nedotčena**. (Výborně!) *Toto vědomí žádným výminečným stavem nezviklate, ani neumrtvíte.* —

Nynější vláda byla by ukázala daleko větší státnický rozmysl, kdyby na místě, co se snažila domoci se schválení výminečných předloh, byla pátrala po příčinách nespokojenosti a vzrušení národa českého, by je uklidila.

Na materiál předložený vládou a referentem musíme hleděti s dvojího stanoviska — se stanoviska *laika* a se stanoviska *právníka*. A z obojího stanoviska *musíme prohlásiti material vlády* a odůvodnění jeho referentem **za úplně nedostatečné.**

Co se týče zprávy p. referenta zdá se mi, že ve výminečném výboru kolportované, okřídlené slovo: »Zpráva má chřipku«, úplně se hodí.

Zpráva totiž ukazuje *úplnou neznalost poměrů českých.* Náš státoprávní program a staročeský jsou úplně totožny. Jen *taktika* jest různá. Staročeši žádají právě tak jako my, aby uskutečnilo se opět naše státní právo, aby uznána byla samostatnosť zemí koruny české. A co vidíte v této zprávě? Již jednou jsem to přibil, musí to však opět a opět býti přibito.

Ve zprávě té se praví: V článcích novinářských a na shromážděních v království českém *bylo prohlášeno zřejmě a nepokrytě,* **že odtržení Čech od ostatního Rakouska jest cílem,** *ke kterému musí býti pracováno.*

Ale, pane dre. Fuchse, *kde pak jste to četl?* To přece naše státoprávní poměry vůbec neznáte. — Ano, poměry velkého království českého jsou zcela jiné, než poměry malého Solnohradska. A chcete-li o poměrech českých mluviti a psáti o nich zprávy, musíte poměry ty studovati!

Dřívější vláda, bůh buď její duši milostiv! *uměla celý výminečný stav zahaliti v šero tak tajemné,* že mohlo se věřiti, že všichni běsi u nás řádili a že mohou jen výminečným stavem býti zkroceni.

Já však porozuměl jsem tomuto **tajnůstkářství** teprvé, když celý materiál byl předložen. To byla velmi dovedná taktika se strany vládní. Co nám řekla *tajně,* **mohla nám,** vynechajíc velezrádné a protidynastické výroky na papírkách nalezených dne 17. a 18. srpna t. r. v Praze, **říci zcela otevřeně.** Neboť pravím to opětně: Kromě případu s »Omladinou« a případu urážky Veličenstva u Choděry *nepřednesla vláda vlastně zcela ničeho,* co by vůbec jak u laika, tak i u právníka mohlo odůvodniti stav výminečný. (Tak jest!)

Velectění pánové na pravo i na levo, kteří náležíte ke koalici, kdybyste nebyli onemocněli koaliční chřipkou a schopni byli tedy souditi klidně, nestranně a také příčetně, *nemohli byste výminečné předlohy schváliti.* Než tajemné šero bude účinkovati. Noviny praeludovaly o tajném velkém kufru ministerialního rady Czapky, o tajném kufru

rady Holzknechta. Všichni myslili, že je plný pum a granátů. Mráz šel všem po zádech.

Levice byla získána. A co v tom kufru bylo? Byl bych si přál, aby byla celá sněmovna slyšela, neboť kromě protidynastických a velezrádných myšlének ze dne 17. a 18. srpna t. r., neslyšel jsem nic, co by se nedalo říci orbi et urbi.

Než, pánové, každý spravedlivý, nekoaliční člověk musí říci: Ano, *ale proti tomu nepotřebovali jste přece výminečného stavu*, tu by přece postačily zcela obyčejné prostředky. Když vám postačily proti anarchistům ve Vídni a proti irredentě na jihu, proti pumám a petardám prostředky obyčejné, proč pak ne i zde?

Než, pan referent přece praví ve své zprávě: »Velmi závažné momenty k odůvodnění výminečného stavu jsou takové, že dají se jen naznačiti.

Ale, pánové, jen »otevřenost a pravdu«, žádnou tartuferii! Řekl jsem to již jednou. Poslouchal jsem pilně ve výboru jak veřejném tak i tajném, také zprávu pilně jsem četl. Nalezl jsem ve zprávě té cos podivného.

Kdežto totiž ve výboru uvádějí se jména novin, které podávaly material výminečnému výboru, ve zprávě jeho se to neděje. Proč pak to není ve zprávě obsaženo? Ano, pravil mi člen koaliční strany, *aby vás mohli více sváděti.* Neboť když jména novin byla uváděna, bylo by jako ve výboru zřejmo, že nejsou to orgány naší strany, které tvoří většinu tak zvaného odůvodňovacího materiálu.

Než pokládal jsem za sebe a svého národa nedůstojné chrániti ho proti důvodům zpravodaje. Slepým nepomáhá ani elektrické světlo. **I národu našemu** *může býti úplně lhostejno*, **jak** *o něm p. Czapka a dr. Fuchs smýšlí.* (Výborně!) Proto nebudu probírati celý materiál.

Pravil jsem již, že *veškeré posuzování* časopisectva a shromažďovacího práva v Čechách **jest úplně bureaukratické.**

Praví-li se v Čechách: »*Chceme býti samostatnými* — chceme, aby nikoli Vídeň, *nýbrž* **Praha** *byla naším hlavním*

městem — **neuznáváme ústavu** — tu volá hned dvorní rada Czapka a s ním zpravodaj dr. Fuchs: **Chyťte velezrádce!** (Slyšte!)

Tak znají se v Čechách naše poměry! Tu je věru škoda každého slova; tu věru odpověděti českým rčením: *těžko s nimi mluviti,* **když jsou Němci.**

Pravil jsem, že materiálem nám předloženým dokázány dvě věci: jednou, *že v Čechách výminečného stavu* **nebylo docela třeba**, po druhé, že **v království českém** *zahostilo se* **velké rozhořčení.**

Co laik mohl bych tedy po vyslyšení materiálu říci: »Výminečného stavu není zapotřebí; chcete-li však rozhořčení v Čechách odstraniti, odstraňte tedy jeho příčiny!« (Souhlas.)

Vláda musila sama nahlédnouti — a jak z odůvodňovacího materiálu patrno, skutečně nahlédla — *že materiál k odůvodnění výminečného stavu nestačí.* Proto, aby mosaikový obraz, jak to nazval ministr hr. Schönborn, doplnila úplně, *sebrala vláda* **nejmenší kaménky,** *by jimi házela po českém národě.*

Když někde opilec protivil se strážníkovi, což v hlavních městech děje se ve stu případech — tu bylo to vloženo do škatulky pana Czapky, *by bylo materiálem na důkaz rozhořčení proti policii.*

Když při volbách, při slavnosti Ústřední Matice školské, o pohřbu Trojanově atd. *zpívána národní píseň lidem na ulici* — což přece u nás není žádnou zvláštností, již tu byl pan Czapka se svou škatulkou a v jeho materiále se pravilo: *»Dav hnal se, hulákaje a zpívaje.«* Každé rozbité okno v Praze stalo se důvodem pro výminečný stav. Jednu věc nelze popírati: Předložený nám materiál dokázal, že **v Čechách zavládlo velké rozechvění.** Ale toto rozechvění výminečným stavem neztlumeno, *toto rozechvění jenom rozmnoženo a sesíleno.* (Výborně! Výborně!)

To není opravdový státník, který takové vzrušení, jež v Čechách zavládlo, ještě stupňuje. Skutečným státníkem je, kdo toto rozechvění zažehnává, pátrá po jeho příčinách a tyto uklizuje.

Kde pak je příčina tohoto rozechvění v Čechách? **V nespokojenosti celého českého národa s nynějšími poměry říše.** (Výborně!)

Avšak jaký div, že národ český je rozechvěn? **Všechna opatření vídeňské vlády namířena jsou proti našemu národu.** *Vláda podnikala krok za krokem, aby potlačila tužby a požadavky českého národa,* které ve své podstatě jsou přece povahy loyální a monarchistické.

Vždyť založili jste zde ve sněmovně velkou politickou koalici, jen abyste tlačili český národ, jeho zástupce, jeho přání, jeho postuláty. Nedivte se potom, že rozechvění v Čechách roste!

Nezpůsobujte vy sami toto rozechvění *pochybenými svými vládními opatřeními?* **Nezpůsobuje je hr. Thun** *a jeho soudruzi* **svým politickým a stranickým drážděním českého národa?** (Tak jest!)

Tu zbývá jen jedna možnosť. *Uspokojte český národ, splňte jeho spravedlivé tužby a požadavky* — rozechvění přestane. Výminečným stavem zjednáte snad na čas klid, ale *vzrušení propukne elementární silou tam, kde se nejméně nadějete.*

Spravedlivé tužby sebevědomého silného národa **nedají se nikdy výminečným stavem potlačiti.** (Souhlas.)

Vím, že dnes na pravo i na levo u pánů z vládní koalice jsem volajícím na poušti. Ale pánové měli by přece povážiti, že v těchto dobách *rostoucí reakce* je velmi nebezpečno hlasovati pro omezení práv lidových, jaké výminečným stavem je zamýšleno. Jsem si dobře vědom, *že mluvím tu ke hluchým.* Pravil jsem, že laik nemůže výminečný stav uznati odůvodněným, ale právník tolikéž.

Když četl jsem referát, *zasl jsem jako právník,* kterak zpravodaj, který je přece také právníkem, *úplně opomenul výminečný stav v Praze právnicky odůvodniti.* (Slyšte!) Bylo na to ve výboru i zde již ukázáno.

Zákony jsou jasné. Co čteme v zákoně ze dne 5. května 1869? V § 1. se praví: Státní základní zákony mohou býti zrušeny: 1. v případě *války.* Tážu se: Byla 12. září tohoto roku v obvodu Prahy válka? 2. Možno-li

očekávati *válečné podniky* v době nejbližší. Čekaly se takové podniky? 3. *Dojde-li ke vniterním nepokojům*, to jest **k revoluci**. Kde pak byla v pražském obvodu **revoluce?** Pánové, nemalujte čerta na stěnu! 4. Když děly se **velezrádné rejdy měrou rozsáhlou.**

Nuže, se stanoviska právního nelze přece »drobný mosaikový materiál«, jenž nám byl předložen, pokládati za odůvodnění. To by znamenalo důvody přitahovati za pačesy. I tři aféry: sochy císařské, Omladiny a u Choděry nemohou přece býti pokládány za velezrádné případy, které rozsáhlou měrou ohrožovaly ústavu a veřejnou bezpečnosť.

V afféře u Choděry byl rozsudek již vynešen. Jak, o tom v této chvíli nechci mluviti. **Velezráda** *se tam naprosto nestala*. Kdo se dopustil činu na soše cís. Františka, není ještě vypátrán. Afféra »Omladiny« je pro soudní přelíčení hotova. Uvidíme, spočívají-li udaje vládní, nám sdělené, na pravdě.

Tu musím výslovně připomenouti: *Materiál* nám sdělený *spočívá na policejních zprávách*, **nikoli na soudních aktech.** (Hlučné volání: Slyšte!) Páni, kteří jsou právníky, *vědí, jaký* **je rozdíl mezi policejním a četnickým raportem a soudními akty.** (Tak jest!)

Jedna věc jen je pravdiva: že obsah cedulek nalezených 17. a 18. srpna byl velezrádný a protidynastický. Kdo se toho dopustil, jest jiná otázka. Pokud měl v tom účasť Mrva, jako Rigoletto de Toscana známý, nechci rozhodovati. Mnou a drem Heroldem podány o tom ve výboru důkazy.

Chci jen pověděti tolik: *Kdyby vše to pravda bylo, co vláda uvedla*, **vyhlášení výminečného stavu v Praze nebylo by ve smyslu zákona z r. 1869 právnicky odůvodněno.**

Avšak páni, kteří výminečný stav zavedli, **čerta dbali politických důvodů.**

Nepohodlná politická strana, která zákonnými prostředky nemohla býti zdolána, měla býti potlačena. *K tomu se hodil výminečný stav zcela dobře.*

Důvodů vláda k tomu neměla žádných. *Teprve později radům ministerstev vnitra a spravedlnosti* **uloženo**, *by sebrali důvody*. **Tito byli poslušni pokynů svých pánů a sebrali, co se dalo.** *Jsou-li to však důvody pro výminečný stav, jest ovšem jiná věc.«*

Řečník skončil pak řeč svou těmito slovy:

»**Království české** nazývá se *perlí v koruně Habsburgů.* **Čechy a Morava** *jsou mimo Dolní Rakousy těmi zeměmi, které platí v této polovici říše* **nejvíce daní v penězích i v krvi** *a vydržují ostatní* **passivní země.** Silný, sebevědomý **slovanský kulturní národ**, který rok od roku kulturně i finančně roste, obývá tyto krásné, bohem nadané země.

Lid ten cítí v sobě sílu, **býti svobodným**, *jako svobodnými byli jeho otcové.*

Lid *ten* nemá úmyslu roztrhat ony smlouvy, které otcové jeho uzavřeli. *On chce mužně a věrně držeti dané slovo svých otců.* **On jen žádá dodržení daných slibů a uskutečnění daného slova.** (Výborně! Výborně!)

Lid *ten žádá* **restituování práv svých**, žádá korunovaci svého krále korunou svatováclavskou a *potvrzení práv zemí koruny české* přísahou korunovační. (Hlučný souhlas.) *Předešlá vláda odpověděla* **tomuto věrnému lidu**, jehož synové na bojištích Evropy za tuto říši krváceli — **stavem výminečným.**

Nynější vláda **odpovídá** *na tato přání* **žalobami** *pro urážení Veličenstva* a staví koaliční hráze *proti tomuto lidu, aby jeho přání, jeho požadavky v tomto domě nechala uhlasovat.* Nechť povede se jí to na krátký čas. Velectění pánové! *Vaše stavba stavěna jest na písku.* (Výborně!) Nebo silná stavba státní může jen spočívati na silných kvádrech **spokojenosti národů** — kteráž jediná může býti silným základem státu. **Vaši pískovou stavbu násilí první bouře nespokojenosti národů rozmetá.**

Spravedlivou věc našeho národa čeká ještě tuhý a trpký boj, ona ale jistě zvítězí, poněvadž právo a spravedlnost dosud vždy nad neprávem a násilím zvítězily. My jsme hotovi **obětovat vše pro právo našeho lidu** — neb *cíl vítězství, jenž nám kyne*, **jest svobodné české království**

v rámci rakouského soustátí, naše spása, naše naděje. (Výborně!) A *za ten cíl* **budeme bojovat až do posledního dechu vzdor stavům výminečným** *a vzdor koalicím.«* (Bouřlivá dlouhotrvající pochvala mezi Mladočechy a Jihoslovany.)

* * *

Z řeči zpravodaje minority dra. **Herolda**, proslovené v téže schůzi říšské rady, citujeme začátek, kterýmž charakterisoval také vládní orgány za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího v království českém — a urývek, v němž obrátil se přímo k členům konservativního velkostatku.

Dr. Herold zahájil svou řeč takto:

»Nevystupuji v této debatě dokonce *jako obhajce*, nýbrž *jako* — **žalobce.** *Vládě přísluší se bránit*. Co včera ministr uvedl na faktech, pravil již ve výboru, to pravil též ministr Schönborn a to je také obsaženo ve zprávě výborové.

Někteří poslanci, kteří ho včera tak pozorně poslouchali, žasli nad materiálem tím (a kromě nich úřadní »Wiener Zeitung«), *jakoby poslední tři měsíce úplně byli zaspali.*

Ministr všechny ty věci za tím účelem vypravoval, aby poslanci, kteří si nevzali práci, dáti se o nich informovati a kteří chtějí jíti ku hlasování s hotovým odhodláním, *aspoň nalezli omluvu jeho.* (Pochvala na českých lavicích.)

Vláda **nemá odvahy,** *by řekla, že v Praze děly se velezrádné rejdy a to měrou rozsáhlou*, ona také nemůže a nesmí míti odvahy té, dokud nepodá skutečných důkazů.

V Čechách *staly se případy,* ve kterých **porušeno tajemství listovní.** To bylo zejména při rozesílání našeho *manifestu.* **Okresní** jeden **hejtman** zaslal podřízeným sobě *poštovním úřadům* **přípis,** ve kterém se praví:

»Vyzývám vás, **abyste zásylku takovýchto listů,** *o kterých je důvodná domněnka, že nalézá se v nich zmíněný manifest,* **zastavil** *a zásylku jejich, ovšem bez porušení listovního tajemství* (Hlasy na českých lavicích: »To je skvostné!«) — *nerozpečetěnou* **dopravil státnímu zastupitelství v Praze.«** (Bouřlivé hlasy nevole na českých lavicích.)

Dr. *Brzorád*: »Tento okresní hejtman měl by bez odkladu býti zavřen!«

Dr. **Herold**: »Listy neměly býti tedy otevřeny, **ale vzaty!«** (Hlasy: »Ukradeny.«)

Posl. *Březnovský*: »C. k. **zlodějové!«**

Dr. **Herold**: »Připojuje se ještě, *že slavného poštovního úřadu* **dojde ještě pokyn** *toho druhu od c. k. telegrafního a poštovního řiditelství.* (Slyšte, slyšte! na českých lavicích.) Na konci jest psáno: *»Je záhodno taková psaní* **po prohlédnutí jich zničiti.** (Obnovené hlasy rozhořčení na českých lavicích.) Udivení pánové, kteří včera poslouchali vývody ministrovy, *nechť z toho porozumějí,* **že také ministr — není vždy dobře informován . . .«**

Probrav pak podrobně vládou podaný materiál, pronesl dr. Herold několik slov o oněch členech konservativního velkostatku, kteří vystupují proti snahám národa, začež byl místopředsedou drem Kathreinem volán k pořádku, kdežto z lavic českých poslanců zazněl bouřlivý potlesk.

Místopředseda dr. *Kathrein*: »Salvy potlesku nemohou mi imponovati a nemohou mi překážeti, abych nekonal svoji povinnosť. Pan poslanec vytýkal celému stavu, že národ zrazuje.« (Hlučný odpor na českých lavicích.)

Posl. dr. **Herold**: »Prosím, aby mi bylo dovoleno vysvětlení. Ne, ne a třikráte ne. Nemluvil jsem o žádném stavu, ba o žádných osobách, nýbrž pravil jsem, že *v polském národě nemohlo by se státi,* **aby** *v hodině těžké polský kavalír* **zradil svůj národ.** *Zráda na národě,* jak já si ji představuji, *je opuštění národa.* Snad se německy dobře nepronáším. (Česky:) Myslil jsem *opuštění národa.* (Německy:) To není výčitka proti stavu.«

Dr. *Kathrein*: »Protože řečník prohlásil, že neměl v úmyslu nějakému *stavu* činiti výčitky, sejde s censury.«

Posl. dr. **Herold**: »Mluvil jsem o bolesti, kterou musíme pociťovati, když v této sněmovně *někdo se vyskytne, kdo počítá se k českému národu* a tvrdí, že je také Čech a **potom** se — *takovým* způsobem zachová! Lituji toho velice a doufám, že to zůstane episodou.

Princ Schwarzenberg a **jeho šlechta** *nepřijmou sice ode mne žádné rady*, nicméně chci jim uděliti radu.«

Dr. *Pacák*: »Ať jdou domů!«

Posl. dr. **Herold**: »Protože jsou političtí odpůrci naší strany, *neměli by se stavěti proti tomu*, **co je věcí celého národa**. Můžeme býti jejich odpůrci, avšak budou-li hájiti věc, která je ve prospěch českého národa, vytrváme pevně a nezratně po jejich boku. (Hlučná pochvala na českých lavicích.)

Pokládám **cíle národní** *za věc, která má býti povznesena nad stranictví*. Národ český tím více musí v těžké době zapomínati na rozdíly strannické; nesmíme se straniti zápasu a *ještě méně dovoleno postaviti se* **proti bojovníkům**, *které český národ zvolil*. (Pochvala na českých lavicích.)

Pánové z konservativního velkostatku! *Na vás spočívá jakási kletba*. Vy jste toho domnění, že vítězství mladočeské strany je něco, co musíte stůj co stůj potlačiti a *vy nastoupili jste dráhu, na které není žádné zastávky*. **Vy jste na soudu českého národa stali se spojenci nejen jeho národních, ale také politických odpůrců.** *Vás nespojuje s českým národem národní myšlénka a také ne myšlénka politická*. S českým národem má konservativní šlechta aspoň politický program společný.

Táži se, co z toho následuje? Přes vaše hlavy podají sobě zástupcové obou kmenů v zemi ruce a vy vzdáte-li se dobrovolně svého postavení v národě, *vy nenajdete v něm ani místečka*. Vzdejte se konečně své animosity proti naší straně, zanechte strachu, který před námi máte! My nejsme tak hrozni, jak si představujete. *Nebojte se naší svobodomyslnosti, neboť svoboda sluší také šlechtě*.

Musil jsem to dnes říci, protože mám také v této poslední chvíli *vroucí přání, aby alespoň při tomto hlasování* **žádný syn českého národa nestál po boku jeho nepřátel.**

Nemůžete-li jinak, *opusťte v této chvíli* zasedací síň! **Nehlasujte pro výminečný stav, nehlasujte pro věc, která vzbudí v celých Čechách zjitření!**

Vzpoura proti vládě se ukonejší, avšak *ona zůstane aspoň bolestnou památkou* **proti synům rodné vlasti.**

Není také pravda, že se rozcházíme v pojmu českého státního práva, není pravda, že naše strana klade na to důraz, co znamená roztržení, kdežto konservativní šlechta na to, co znamená jednotu.

Státní právo pro velkostatkáře jako pro ostatní zástupce českého národa *není nic jiného, než ony smlouvy, manifesty a reversy, na základě jichž je státní právo české a celé rakouské státní právo vybudováno.* Mezi českým státním právem a rakouským státním právem není žádné protivy, **jenom nepřátelé českého státního práva takovou protivu vynalezli.** Kdo pro české státní právo se zasazuje, je opravdovým rakouským vlastencem. (Pochvala.)

Přistupte jednou k českému národu s positivními návrhy a uvidíte, jak a za jakými podmínkami to, co odlučuje, státi se může momentem slučujícím.

Stojíte-li na půdě českého státního práva, nejste na jiné půdě nežli na té, na které stojíme i my. Nestojíte-li na téže půdě, nestojíte na půdě českého státního práva vůbec a není pravda, tvrdíte-li, že ještě bojujete za české státní právo.«

Že skončilo hlasování schválením výminečných opatření, netřeba snad ani dokládati.

K návrhu dra. Engla hlasováno napřed o minoritních návrzích dra. Herolda, aby nařízení celého kabinetu ze dne 12. září 1893, zavádějící v Praze a v okolí výminečný stav, nebyla vzata na vědomí a zrušení porot aby nebylo schváleno.

Vyjma nemocného Karla Adámka byli *všichni národní poslanci čeští přítomni.* Z moravských Čechů scházel dr. *Fanderlik,* poněvadž pro recidivu influence musil ulehnouti a dvorní rada *Mezník,* který zdržel se v opozděném zasedání senátu správního soudu.

První minoritní votum dra. Herolda zamítnuto 185 hlasy proti 73. Stejným poměrem hlasů schválen návrh majority výboru, by nařízení stran výminečného stavu bylo vzato na vědomí.

S českými poslanci z království a markrabství **hlasovala** *celá koalice slovanská*, dále dr. *Dostal*, dr. *Kronawetter*, dr. *Pattai*, kn. *Liechtenstein*, *Pernerstorfer* a všichni *antisemité*, jakož i Rusíni *Romančuk*, *Podlašecký* a *Teliševský*.

Hlasování dle jmén o druhém votu dra. Herolda minulo klidně. Když rytmistr **Radimský** a princ **Karel Schwarzenberg** položili proti němu své **»ne«**, *ozvala se ironická pochvala*. Když poslanec *Březnovský* zvolal česky **»ano«**, *levice se smála*. Načež jí praveno: *»Vaše* hlasování není k smíchu, *ale k pláči.«*

Když místopředseda dr. Kathrein vyhlásil, že návrh výborové menšiny je zamítnut 186 hlasy proti 75 a že stejným poměrem hlasů *přijaty návrhy většiny* výborové **o schválení výminečných soudů v Praze**, voláno s plné gallerie: *»Fuj! Hanba! Skandál!* **To je pěkná česká šlechta**!«

Místodržitel hr. Fr. Thun jako navrhovatel výminečného stavu pro Prahu a okolí v parlametě vídeňském tedy — **zvítězil** . . .

Mnohá *»vítězství«* bývají však, jak známo, právě jen pouhým vzplanutím posledních jisker síly a znamenají zároveň také již nenáhlý úpadek.

A tak tomu bylo i tentokráte. Hrabě Fr. Thun setrval na stolci nejvyššího politického správce v království českém a »železná ruka« jeho ležela tvrdě a nemilosrdně na šíji oposice české; nicméně od parlamentárního schválení výminečného stavu bylo úřadování jeho vším jiným, jenom ne — záviděníhodným.

* * *

Zajímavo jest, jak soudil hr. Fr. **Thun** sám o *vlastních* prý **původcích** událostí, pro které byl k návrhu jeho výminečný stav prohlášen.

V den jmenin J. V. císaře Františka Josefa I. (dne 4. října 1893) odebrala se totiž k místodržiteli hraběti Thunovi deputace městské rady pražské, záležející z tehdejšího starosty dra. J. Šolce, náměstka Gregora, dra. Kühna a pp. Eckerta a Olivy, aby přednesla blahopřání k jmeninám panovníkovým a zároveň prosbu, by tlumočil je místodržitel u stupňů trůnu. Starosta dr. Šolc zmínil se při té příležitosti *o výminečném stavu* v Praze a kladl váhu na to, že **obyvatelstvo pražské zajisté nezavdalo žádného podnětu k tomu**, *aby výminečný stav byl nařízen;* jádro obyvatelstva pražského jest zajisté mírumilovným, a jestliže *nepatrná jeho část,* záležející hlavně *z nedospělé mládeže,* dopustila se nějakých výtržností, nelze proto činiti zodpovědným veškeré obyvatelstvo král. hlavního města Prahy. Je-li kdo vinen, jsou to *jen jednotlivci.*

Místodržitel hrabě Thun odvětil prý, že jest mu právě vhod, že pan starosta otázky té se dotkl. Poukázal pak v odpovědi své na výtržnosti, jež poslední dobou v Praze se opětovaly, zvláště na rozhazování lístků velezrádného obsahu v předvečer narozenin císařských, pak na aféru v restauraci Choděrově a konečně na útoky proti státním orgánům na př. v Lužci. Státní úřady nemohly prý déle nečinně na to se dívati, i musily tomu učiniti přítrž. Praví-li prý se, že členové »Omladiny« činili výtržnosti, sluší dodati, *že za nimi stáli* **zralí, inteligentní muži,** kteří **vlastně sami vedli agitaci.**

Kteří **»zralí, inteligentní muži«** to byli, **hr. Fr. Thun neuvedl,** a veřejnosť jest po dnes v ohledu výroku toho v naprosté nevědomosti.

Možná tudiž, že měl hr. Fr. Thun v tu dobu někoho **v pouhém podezření,** *ale nemoha* **podati důkazu,** že spokojil se paušálním označením **»neznámé veličiny . . .«**

Přirozenoť, že po uzákonění výminečného stavu činěny s různých stran kroky, aby byl výminečný stav zrušen a že zejména v zemském sněmu království českého podány přiměřené návrhy v tomto směru.

První návrh toho druhu podán a odůvodněn dne 25. ledna 1894 drem. **Podlipným;** ale při hlasování zůstal

v menšině, poněvadž **proti** *němu hlasovala tak zvaná »historická šlechta česká«.*

Z té a jiných jiných ještě příčin není divu, že hlavně v zemském sněmu svobodomyslní poslanci při různých příležitostech co nejostřeji na »historickou šlechtu českou« doráželi. Tak stalo se na př. dne 13. února 1894, kdy proslovil dr. Šíl delší řeč, z které jsme již v prvním díle tohoto spisu reprodukovali část, týkající se české šlechty, a nyní sem zařaďujeme pouze tresť zakončení týkajícího se výminečného stavu.

»Dnes je již mezi lidem českým jasno,« pravil dr. **Šíl,** »že nemá *vůbec své šlechty*, on však toho nedbá a **dobojuje boj svůj bez ní nebo bude-li třeba, i proti ní!** (Potlesk mezi Mladočechy.) Ale lid náš si také rozmyslí, aby věnoval po druhé důvěru *lidem*, kteří důvěru jeho zklamali, a **kteří korunovali své dílo stavem výminečným**! (Souhlas mezi Mladočechy.) Ano! **I ten je dítkem naší šlechty** *a našeho roztomilého pana* **místodržitele**! (Hlučné volání: »Tak jest!« mezi mladočeskými poslanci.) To bylo zřejmo z doby i ze způsobu, jak byla ta akce provedena, neboť **za revoluční čin**, pro který místodržitel byl s to *výminečný stav* prohlásiti, *označena vzpominka Čechů na slova královská*!

Jaká to ironie! Lid český na stech schůzích vzpomínal slov svého krále a v touže chvíli na rozích Prahy byla přibíjena proklamace stavu výminečného. Tenkrát napsal sám berlínský časopis »Vorwärts«: »Čechové mají věru divný osud, neboť musí prováděti revoluci, aby se domohli korunovace královy, a **státní zástupitelstvo konfiskuje jim reskript s podpisy členů vlády**!« (Posměch mezi Němci a volání: »I co pak to, co píše »Vorwärts!« socialistický list!«)

Řečník pokračuje:

»**Místodržitel** *neprokázal valné služby vládě*, neboť byl vyslán, aby národ náš upokojil, kdežto *on se zatím přičiňuje, aby český národ rozerva[illegible]* a to také dokáže, popřeje-li mu bůh dlouhého zdraví! [illegible] to ku prospěchu dynastie, jest ovšem jiná otázk[illegible] mezi Mladočechy.) **Místodržitel úrad svuj** [illegible] se, mysli-li, *že*

trpělivosť našeho národa je bezmeznou! Či myslí, když si náš demokratický lid dal líbiti, že *na místě královi mu dán byl* **muž protiliberální a neznalý jazyka českého**, že *všecko strpí a že je již všecko možno?* Struna napjatá praská! *Výminečný stav* je podporován jen umělůstkami svaté koalice (Poslanec dr. *Vašatý*: »Která z něho žije!«), to doznal sám poslanec Kopp na říšské radě! Dnes je již známa obžaloba »Omladiny«, líčení proti ní je skončeno, a dnes **původce stavu toho** *již nezachrání před směšností* ani scéna, kterou včera u soudu inscenovali. (Souhlas mezi Mladočechy.) *Obvinění budou odsouzeni* **jakožto oběti** a ministr již hledá pro ně místa v rakouských kriminálech!«

Nejvyšší maršálek kníže *Lobkowicz* upozorňuje řečníka, že mluví o věcech, které právě soud vyřizuje, a o kterých sněmu jednati nepřísluší! (Odpor mezi Mladočechy. Poslanec dr. *Vašatý* volá: »To by bylo krásné, aby o tom nesměl mluvit!«)

Posl. dr. **Šíl** odpovídá, že tím směrem dále mluvit nehodlá, i líčí pak organisaci strany pokrokové, jejíž cíl objasnil obviněný dr. Rašín jasně před soudem.

Řečník praví: »Hnutí to vás znepokojovalo a bralo vám spánek! Proto je strana reakční chtěla zničiti *násilím*, neštítíc se ani prostředků, jež nejsou v zákoně! Leč způsobem tím se lidu českému vědomí křivd páchaných z mozku nevyrve, ani se jím nezničí naše strana, která je tlumočníkem vůle a přání lidu! Marně se těší také jeden list konservativní, že doba kdy v národě českém opět »rozum zvítězí« nad Mladočechy, není daleká! (Posměch mezi mladočeskými poslanci.) Všecky tyto hrůzy pominou, ale řady bojovníků našich vzrostou! My s pevnou myslí věříme v konečné své vítězství. Víme sice, že se požadavků svých brzo nedomůžeme, ale jsme přesvědčeni, že jich přece dobudeme!

Co se týče známé vraždy štědrovečerní, měla by býť v té příčině naše strana nechána na pokoji. Komu prospěla? Snad nám, kteří jsme byli pro ni hanebně napadáni, nebo »*Omladině*«, *která si přála míti Mrvu u soudu, aby* **jmenoval ty, jimž sloužil!?** Nás napadl po zavraždění

Mrvy úřední vládní list, jenž spolu český národ bral v ochranu. Leč *národ náš nechce, aby takový list bral v ochranu jeho dobré jméno*, on pěkně děkuje takovému obhajci, jenž jedním dechem jej ctí, spolu však mu hrozí, jak jím zatočí, nebude-li vlády poslušen! To, co napsal neznámý pisatel v listě úředním, jest neslýchanou drzostí, kterou si český národ zapovídá! (Souhlas mezi Mladočechy.) *On bude se říditi svou vůlí, ať je to listu pana místodržitele vhod nebo ne*! Nevím, ví-li o tom, jak nestoudným **způsobem bylo použito svobody tisku.** (Poslanec dr. *Brzorád* volá: »**Ale vždyť on to psal sám.**«)

Řečník mluvil pak dále proti místodržiteli pro stíhání »Nezávislých Listů« v Kolíně. Dále líčil stíhání listu »Český Venkov« v Hradci Králové a dokazoval, že **je potlačována nejen svoboda tisku, ale i svoboda osoby a majetku.** (Poslanec dr. *Pacák* volá: »Zrovna **jako za Kollera**!«) *Toho vinen je muž, který prý je* **kopií vévody Alby.** (Hlasy mezi Mladočecky: »*Kde pak je?*« Jiné hlasy odpovídají: »**Už šel ven**!«) Řečník na konec pravil, že takovýmto způsobem zničí se u nás všecka morálka, lidu českému vštípí se vědomí, že v tomto státě nedočká se nikdy štěstí, což nemůže přece nikdy býti přáním kruhů vládnoucích!«

Po druhé a naposledy podán v zemském sněmu království českého návrh na zrušení výminečného stavu dne 11. ledna 1895 poslancem Kaftanem; ale i tentokráte *hlasovala »historická šlechta česká«* **proti** *návrhu* a dopomohla tak opět k parlamentárnímu vítězství hr. Fr. Thuna.

Z odůvodňovací řeči posl. **Kaftana** vyjímáme: »Hlavní město království českého, sídelní město J. M. královské, jak výslovně majestáty krále Ferdinanda z let 1649—1657 jmenováno bylo, *úpí dosud v okovech stavu výminečného.*

Od 12. září 1893, tedy **šestnácte měsíců**, jsou z nařízení vlády ustanovení *čl. 12. a 13. státních základních zákonů* ze dne 21. prosince 1867 ř. z. č. 142 v Praze a okolí *suspendována*, právo shromažďovací a spolčovací zrušeno a *časopisy české*, ovšem jen *časopisy svobodomyslné* (Hlasy: To je to!) *kruté bezohledné censuře vydány*, hromadně konfisko-

úplně, naléhati na zavedení stavu výminečného. (Výborně! Výborně!)

K čemu máme trestní zákony, k čemu čl. 65, 66, 68? (Hlas: **Vždyť jich také hojně užívají!**) Což nepostačí tyto, jakož i famosní patent z r. 1854 úplně k zamezení takovýchto výtržností nebo k potrestání vinníků? (Ironické hlasy: *Na nás ne!*)

Což by byl v Praze nestačil k udržení veřejného pořádku **ohromný náš policejní apparát, naše řádné soudy a 8—10.000 mužů pražské posádky?** (Hlas: A **2000 detektivů!**) Zajisté že každý nepředpojatý Pražan s úsměvem kladně na otázku tuto odpoví; tím spíše mohl by tak učiniti pan **místodržitel**, který jako člen armády zajisté není mužem bledé bázně. (Hlas: *Kdo ví?* **Má také strach.**)

Avšak **policii pražské** podařilo se vypátrati hrůzostrašný spolek »*Omladinu*«, který sestávaje nejvíce z nezkušených mladíků, skrýval prý se v podzemních místnostech pražských, rozhazuje prý velezrádné cedulky, konaje tajné schůze, chtěje vyhazovati budovy hodnostů veřejných dynamitem do povětří a pod. Nuže, viděli jsme tyto karbonáry, sledovali jsme bedlivě rozčilující přelíčení, avšak vše nebylo s to, abychom nabyli přesvědčení, že 50 neb 60 *takto obžalovaných mohlo by ohroziti bezpečnost* **400.000** *obyvatelů pražských*. (Tak jest! Hlučný souhlas.) Politování hodná ojedinělá událost Mrvova nemůže přesvědčení naše zvrátiti. Musili bychom se jinak diviti, že nebyl ve Mšeně následkem zavraždění manželů Huliciových (Hlasy: »Na vrahy nemají času!«), ve Vídni a jiných nesčíslných místech v říši prohlášen stav výminečný. (Dr. *Pacák*: **»Oni policii stáhli sem!«** Veselost.) Nechci zde obírati se podrobnostmi procesu s Omladinou, nechci rozebírati, *co náleží při něm na vrub působení* **policejních agents provocateursů** (Hlučný souhlas), co na vrub jistému, ač *pečlivě tajenému* **nátlaku s hůry na usnesení soudcovské** (Výborně! Tak jest!), volám jen k místům, jichž se týká: *Šetřte šedin soudcův našich*, v poctivosti sestárlých, **dbejte žárlivě neodvislosti soudců, zákonem posvěcené!** (Hlasy: »Už je pozdě!« Souhlas.)

království českého, kdo zakázati, aby lid český nevzpomněl sobě laskavých slov a slavnostního slibu J. M. královské, kterými tato práva znovu se potvrzují? (Tak jest! Výborně! Hlučný souhlas.)

Zdá se, že **toto** a *nikoliv události ze dne 17. srpna* 1893 nebo rozhození několika lístků a rozbití několika tabulek *daly* nejvyššímu *politickému úřadu* v království českém **podnět**, *aby na vydání neblahého nařízení výminečného naléhal.* Proto dopadly doklady, které vláda říšské radě na odůvodnění svého nařízení ze dne 12. září 1893 byla podala a jež *pracně a klopotně* **pražskou policií sebrány byly** (dr. *Žáček:* **vymyšleny**!) *tak chatrně*, že i zpravodaj většiny doznati musil, *že takových příčin*, jakých předpokládá zákon z 5. května 1869 k zavedení stavu výminečného v Praze *vlastně nebylo.* (Slyšte, slyšte!) A přece lze působnosť státních základních zákonů jen v oněch případech dočasně obmeziti nebo zastaviti, které zákon z r. 1869 výslovně uvádí. (Tak jest! Souhlas.)

Odvolává-li se vláda na prudké články časopisecké, kterými byla prý napadána (Posl. dr. Vašatý: To nás napadali jinak!), tu dovoluji sobě ukázati na články dvou pražských německých žurnálů, kterými národnosť česká, snažení českého lidu, touha jeho po restituci státního práva zemí koruny české bývá soustavně napadána, snižována a podezřívána. (Tak jest! Hlučný souhlas.)

Nepřemítal pan **místodržitel**, jenž zajisté pilně i takovéto články čte, o tom, jak by se vedlo asi podobným žurnálům v Pešti, kdyby stejně perfidním způsobem psaly o národu maďarském? (Hlasy: O je! Tak jest! Veselosť.) Kdyby byla tak Jeho Excellence učinila, zajisté by také musil sobě přiznati, že *uvedené události aby byly platným zákonným důvodem k zavedení stavu výminečného v Praze.* (Souhlas.)

Pouliční demonstrace dějí se ve všech velkých městech, afféra tramwayová ve Vídni, kde byly i jednotlivé závody živnostenské drancovány, stávka dělníků plynárenských, velkolepé demonstrace ve Vídni podávají k tomu doklady. Tam nenapadlo zemské vládě, a schvaluji to

úplně, naléhati na zavedení stavu výminečného. (Výborně! Výborně!)

K čemu máme trestní zákony, k čemu čl. 65, 66, 68? (Hlas: **Vždyť jich také hojně užívají!**) Což nepostačí tyto, jakož i famosní patent z r. 1854 úplně k zamezení takovýchto výtržností nebo k potrestání vinníků? (Ironické hlasy: *Na nás ne!*)

Což by byl v Praze nestačil k udržení veřejného pořádku **ohromný náš policejní apparát, naše řádné soudy a 8—10.000 mužů pražské posádky?** (Hlas: **A 2000 detektivů!**) Zajisté že každý nepředpojatý Pražan s úsměvem kladně na otázku tuto odpoví; tím spíše mohl by tak učiniti pan **místodržitel**, který jako člen armády zajisté není mužem bledé bázně. (Hlas: *Kdo ví?* **Má také strach.**)

Avšak **policii pražské** podařilo se vypátrati hrůzostrašný spolek »*Omladinu*«, který sestávaje nejvíce z nezkušených mladíků, skrýval prý se v podzemních místnostech pražských, rozhazuje prý velezrádné cedulky, konaje tajné schůze, chtěje vyhazovati budovy hodností veřejných dynamitem do povětří a pod. Nuže, viděli jsme tyto karbonáry, sledovali jsme bedlivě rozčilující přelíčení, avšak vše nebylo s to, abychom nabyli přesvědčení, že 50 neb 60 *takto obžalovaných mohlo by ohroziti bezpečnost* **400.000** *obyvatelů pražských*. (Tak jest! Hlučný souhlas.) Politování hodná ojedinělá udalost Mrvova nemůže přesvědčení naše zvrátiti. Musili bychom se jinak diviti, že nebyl ve Mšeně následkem zavraždění manželů Huliciových (Hlasy: »Na vrahy nemají času!«), ve Vídni a jiných nesčíslných místech v říši prohlášen stav výminečný. (Dr. *Pacák*: »**Oni policii stáhli sem!**« Veselost.) Nechci zde obírati se podrobnostmi procesu s Omladinou, nechci rozebírati, *co náleží při něm na vrub působení* **policejních agents provocateursů** (Hlučný souhlas), co na vrub jistému, ač *pečlivě tajenému* **nátlaku s hůry na usnesení soudcovské** (Výborně! Tak jest!), volám jen k místům, jichž se týká: *Šetřte šedin soudcův našich*, v poctivosti sestárlých, **dbejte žárlivě neodvislosti soudců, zákonem posvěcené!** (Hlasy: »Už je pozdě!« Souhlas.)

Byli jsme všichni jednou mladými, holdovali všichni svým ideálům, honivše se — jak Shakespeare krásně praví — všichni až do jícnu smrtonosného děla za bublinou, »sláva« nazvanou; mládež jest vznětlivá, v duši její vše bouří a kypí. Můžeme tedy zazlíti našemu intelligentnímu dorostu, že neobmezuje se pouze na učení, které s katedry jemu se hlásá (Hlasy: »A jak mizerně ještě k tomu!« Veselost), že v době páry a divotvorné elektřiny a vzduchoplavby, na sklonku 19. věku, se vedle svého studia nezabývá pouze otázkami národními a státoprávními, nýbrž že pouští lodičku svou do proudu socialního, aby vyzkoušel rychlost a směr jeho toku, že sní o tom, jak by se síla proudu toho dala využitkovati na prospěch veškerého člověčenstva, zejména **na úlevu lidu dělného.** (Výborně! Vzrušení.)

Možná dosti, že tu i tam některý v peřejích tohoto proudu utone. To však nedává nám již práva, abychom odsuzovali veškeré snažení pokrokové naší mládeže a suggerovali jí záměry podvratné. (Výborně! Hlučný souhlas.) Tím méně lze však považovati snahy takové jako důvod *ku zavedení stavu výminečného.*

Byl snad zaveden stav výminečný v Tarnopoli, ve Lvově, v Krakově (Veselost), kde podobný ruch mezi studentstvem povstal (Posl. Pacák: »V Terstu a Peránu!«), zejména v Tarnopoli, kde založilo studentstvo spolek Omladině na vlas podobný. (Posl. dr. *Vašatý:* »To nebyl spolek!«) Alespoň tak se jmenoval! (Posl. dr. *Vašatý:* »Policií!«) Ač proces ten není dosud ukončen, nebyla tam činnost porot zastavena, aniž stav výminečný prohlášen. Či nemá říšský zákon stejné platnosti pro Halič, jako pro království české? (Výborně! Dr. *Brzorád:* »Bůh chraň ne!« — Dr. *Vašatý:* »To jest ten stejný loket!«)

Okolnost, že nebylo nařízení ministerstva ze dne 12. září 1893 ve příčině zastavení působnosti porotních soudů obnoveno, svědčí nejlépe o tom, že i dle vlastního náhledu samé vlády není více příčin k udržení výminečných opatření v Praze a okolí. (Hlas: **»Nebylo k tomu**

žádné příčiny!«) *Jak neviňoučké byly zmíněné, přes to* policii **pražskou na cause celebre nadmuté události pražské** *na příklad vůči prudkému vystupování sjezdu* ve Stoličném Bělehradě proti vládě uherské a vůči hnutí Košutovskému v Uhrách, jehož hrot v Debrecíně namířen byl přímo v místa, která jsou vůči podobným denunciacím velmi citlivá.

Avšak byly-li jaké příčiny pro zavedení stavu výminečného v Praze v roce 1893, kde jsou v roce 1894 a 1895! (Tak jest!) Nenaleznete jich ani v míře nejmenší. Všude klid, přerušen toliko volbami obecními, které přes nepřízeň vlády po druhé již v éře výminečného stavu dopadly na prospěch strany svobodomyslné, potom skvělou volbou sněmovní v okresu karlínsko-vinohradském a procesem s *»Omladinou« č. II.* v létě loňského roku, *pro který musila opět jen* **policie v potu tváří obviňovací maseriál sebrati.**

Výsledek této *světoborné události* byl však, že téměř **všech dvacet** pro podezření z tajného spolčování a jiných zločinů obviněných ovšem po tuhém *8 až ronedělním věznění* (Slyšte!) **musilo býti na svobodu propuštěno.** Mnozí byli z nich vyvedeni z dílen, kde pracovali, z příbytku svých rodin, jež podporovali a ztratili zaměstnání, chléb, existenci. Kdo jim to vše nahradí, kdo zaopatří jim znovu existenci, kdo postará se o to, aby z jich mysli vyrvány byly ostny, jež jim tímto způsobem byly hluboko zaraženy? (Výborně! Vzrušení.) Máte za to, pánové, že tak vzbuzuje se v lidu cit pro spravedlnosť a úcta k zákonu? (Hlučný souhlas.) Nemyslíte, že takto odchovává se anarchismus a snahy podvratné? (Výborně! Hlučný souhlas a potlesk.)

Dvě stě třicet šest let těžkého žaláře obnáší krutý, členům »Omladiny« přisouzený trest v době od slavnosti reskriptové až po dnešní dobu a trest ten stihnul nejvíce *mladiky patnácti- až osmnáctileté!*

* * *

Čtenář zajisté již dávno postřehl, že co do zařaďování fakt nešetříme v tomto spise chronologického pořádku a bezpochyby uhodl také toho příčinu. Nepodiví se tudíž, když jednak jako doplněk, jednak k povysvětlení některých momentů zařadíme sem ještě několik urývků z poslaneckých řečí, jež byly v říšské radě — **před** schválením výminečného stavu parlamentem prosloveny.

Tak dr. **Vašatý** již dne 19. října 1893 vytýkal vládě, že *»na oprávněné stížnosti českého národa* odpověděla **výminečným stavem**. *Hrabě Taaffe* **napodobí** takovými opatřeními své předchůdce v ministerském úřadě, totiž *své a českého národa protivníky*, Giskru, Herbsta a podobné. Usnesení veškerého ministerstva o výminečném stavu bylo již 22. srpna učiněno, avšak *po celé tři týdny nebylo ho užito*, což již samo o sobě dokazuje, že **nebylo pro výminečný stav žádného důvodu**. Zneužívání práva spolčovacího a a shromažďovacího, jak se to uvádí mezi důvody *výminečných ordonancí*, nebylo vůbec ani možné, poněvadž z pravidla **všechny schůze hned po jejich ohlášení byly zakázány**, nebo *hned z počátku rozpuštěny*. (Výborně! mezi Mladočechy.)

Tvrzení, že došlo k náboženským výtržnostem, *jest notorickou nepravdou*, neboť v ohledu náboženském jest český národ tak pokročilým, snášelivým a svobodomyslným, že nelze u něho očekávati výtržnosti proti žádnému náboženskému vyznání, ať si už je jakékoliv. Také poněkud odvážlivým jest tvrzení, že udály se výtržnosti proti zákonným autoritám. Nikdy nebylo slyšeti o nějakém útoku na pražské soudy nebo úřady finanční; *v důvodech vládní předlohy* **otištěna jest zjevná nepravda.**

Dále popírá řečník tvrzení vládní předlohy, že bylo použito každé příležitosti, kteráž se ve veřejnosti naskytla, k politování hodným výtržnostem. Také to není pravda. V Praze pořádá se mnoho veřejných koncertů, jež tisíci lidmi bývají navštěvovány, pořádalo se veliké květinové korso v Praze, dále byla slavnosť svatojanská a přemnohé slavnosti ve prospěch Ústřední Matice školské; avšak *při žádné takové příležitosti* **nedošlo nikdy k výtržnostem,** *a sice*

jednoduše proto, **poněvadž lid nebyl policejními orgány provokován.**

Po takovém odůvodnění *překypujícím nepravdami a pomluvami* bylo by nejlépe, kdyby předloha celou sněmovnou jednohlasně byla zamítnuta.

Řečník dále uváděl, že dne 25. května po schůzi na *Žofínském ostrově provedené* **zatýkání** *bylo jedině* **následkem brutálnosti a provokace policejní.** Také *události u Olšan byly* dělníky vesměs *přikládány za vinu správci policejního ředitelství* **dvornímu radovi Dörflovi.** Rekurs k ministerstvu zůstal ovšem bez výsledku; **správce policejního ředitelství byl za své skutky ještě vyznamenán.**

Také mimo obvod postižený výminečným stavem hojně *porušuje se právo spolčovací a shromažďovací.*

Řečník zmiňuje se o nařízení okresního hejtmana *v Hoře Kutné,* jež po nalezení mrtvé křesťanské dívky bylo v hektografických otiscích rozšířeno po hostincích a v němž se pravilo: »§ 1. *Ony osoby, které mluví o židech,* **buďtež na úřadě oznámeny.** § 2. *Komu se v hostinci oči nápadně lesknou, nebuďte prodány žádné nápoje.«* (Veselost.) Z vlastní zkušenosti mohl by řečník do nekonečna uváděti případy porušení práva spolčovacího a shromažďovacího. Dokonce i *schůze poslanců,* kteráž měla den po prohlášení výminečného stavu o něm rokovati, *byla úředně zmařena.*

Vládě Taaffeově bylo vyhraženo *i poslance rozhánětí,* a zachová-li ji osud při delším zdraví, může to ještě tak daleko přijíti, že se budou musit i klubovní schůze poslanců zde ve Vídni policejně ohlašovati. Snad to přijde s *naším parlamentem* tak daleko, *že zde budou nuceni zasedati* **pod dozorem c. k. policejního ředitelství.**

Péče vlády vztahuje se však jenom na Prahu. Když byl kníže Bismarck ve Vídni, udály se zde ty největší výtržnosti, vláda však neviděla toho potřebu prohlásiti zde výminečný stav.

Vláda dovolává se právního citu, **porušuje však právo a zákon nepřetržitě,** *i nemá tedy práva právního citu se dovolávati.* Za takových okolností nikdo nesmí se diviti, když

se právní cit v mládeži otravuje a když si rozhořčení zjednává průchodu takovým způsobem.

Řečník vytýká vládě, že *nedbá státoprávního přesvědčení českého národa*, ač je roku 1879 uznala. Tím se jen právn cit co nejhlouběji uráží. *Nynější vláda* **jest nejšpatnější vládou všech vlád,** *kteréž kdy v této polovině říše vládly.* Vláda porušila zákon také tím způsobem, že nevydala účty o výminečném stavu s vytčením všech důvodů hned v první schůzi poslanecké sněmovny, *a již z toho důvodu jest výminečný stav podle zákona neodůvodněn.* Nařízení to jest naprosto neplatné a nicotné.

Poslanci čeští mají prý mluviti umírněně a klidně! Čiňte napřed **vy** svou povinnosť, *vy pánové z ministerské lavice*, nezapomínejte právního citu obyvatelstva, pak budeme mluviti klidnou a mírnou řečí a nebudeme potřebovati vašich napomenutí, jež ostatně nepřijímáme.

Zastavení porotních soudů *jest naprosto neodůvodněno* a činí dojem, že má býti soud z lidu naprosto odstraněn. V nejhorším případě mohla vláda přece uchýliti se k delegování jiných porot v Čechách. *V jiném parlamentě by vláda pro takové dva výnosy* **seděla na lavici obžalovaných,** v našem zdánlivém parlamentě nemá se však vláda čeho obávati. Ona ví, že rozhodující strana, levice, jí v ničem neublíží, zvláště *když se má způsobiti příkoří českému národu.* (Pochvala Mladočechů.)

Vláda není s to uvésti skutečné udalosti a proto hrozí — důvěrně — rozpuštěním říšské rady. Nejobratnější a nejdiplomatičtější rozluštění by bylo *odvolání* výminečných opatření.«

* * *

Z řeči dra. **Herolda** proslovené v říšské radě dne 18 října 1893 vyjímáme:

»Policie obávala se, že v tak zvaný Husův den budou na různých místech v Praze pořádány demonstrace *i dala obklíčiti strážníky nové museum.* Jisté, asi tříleté děcko, které matka — ne snad Husitka, ale Němkyně — nesla kolem musea na ruce, tázalo se tehdy: »Maminko, co pak to ti

vojáci dělají!?« A k vůli těmto slovům **osopil se** *policejní inspektor hned na zmíněnou paní:* »Tady nemáte co dělat! **Rozejděte se!**«

Arci takové věci se dějí také jinde; skoro každé neděle stane se cos podobného i ve vídeňském Prateru.

Je-li pravda, jak vláda tvrdí, že má český národ věrné dynastické smýšlení a *že jest mírumilovným národem*, pak je nepochopitelno, proč má trpěti pod tíhou výminečných opatření a proč tato nejsou zavedena proti vlastním výtržníkům? Tvrzení ministra spravedlnosti, že **42 procent** *konfiskací bylo provedeno pro rušení náboženství*, jest něčím novým, nač v Praze nikdo nepomyslil. Mladočeské straně přičítá se neprávem nepřátelství proti katolické církvi; vždyť právě nyní zbudovala na Král. Vinohradech nový gothický chrám, což vlastně měl sám stát dávno provésti.

Ministr zmínil se též o *domnělém provádění jakéhosi boycotu v Čechách* proti maloživnostníkům. V té příčině je na omylu; **boycot se tam provádí** *v některých krajích* **proti dělnictvu**, *ale to jednání nestíhá se výminečným stavem.* V Praze se neprovádí boycot proti českému dělnictvu, německých dělníků pak tam vůbec není! (Odpor v levo.) Dr. Lueger učinil vtip, že by snad poslanci dru. Plenerovi byla cesta k jeho voličům zamezena a ministr vzal vtip ten za bernou minci, *mluvě o ohrožování osobní svobody*, leč mladočeským **poslancům je cesta k jich voličům stále zamezována.** (Souhlas mezi Mladočechy.) V té příčině by měla vláda zakročiti!«

Řečník zmiňuje se dále o četných *zakázaných schůzích*, o událostech u Olšan a Strašnic a *kritisuje jednání úředních orgánů.* Když *vláda* vystupuje ostře proti občanstvu, **měla by také právě tak rozhodně chrániti obyvatelstvo oproti úřadům a úředním osobám!** (Souhlas mezi Mladočechy. Posl. *Pernerstorfer* volá: »**V Rakousku ještě nebyl úřad nikdy potrestán**, *když zákon porušil!*) Vláda tvrdí, že obyčejné zákonné prostředky více nepostačily k udržení veřejného pořádku, ale zdali pak však těch

obyčejných prostředků zákonných k zamezení výtržností vskutku užila?

Byla též učiněna zmínka o různých *protidynastických demonstracích*, ale mělo by se již jednou ustati od toho, aby jedna strana oproti druhé byla vyhlašována za velezrádnou, nebo by každý cizinec musil za to míti, že *všichni rakouští státní občané jsou velezrádci*. Ministr zmínil se též o jistých lístcích, které byly 17. srpna rozhazovány.

Veškeré ty demonstrace kladou se za vinu tajemnému spolku »Omladina«. Ale má býti za ně zodpovědným celý národ český? »Omladina« nebyla spolkem, nýbrž organisací 15- až 20letých mladíků a založena byla na základě socialistickém. Byla to organisace, s kterou mladočeská strana nebyla v pražádném styku. Organisace ta řídila prý a prováděla veškeré demonstrace v Praze.

»Co se vše vlastně stalo a jak dalece mladí lidé měli na tom účastenství, to nevím,« praví řečník. »*Ale to vím zcela bezpečně*, že **jeden z náčelníků jejich byl ve službách policie**! (Hlasy: »Slyšte! Slyšte!« Mocné pohnutí!) Zde mám *zápisník onoho agenta provokatéra!* Z té příčiny, že tací lidé mají také milostné známosti a že je velmi dobře býti ve styku s dámami, octla se ta kniha v mých rukou! Z ní vysvítá, o čem rokovali mladíci, kteří pod falešnými jmény účastnili se tajných schůzí a *z ní též je zjevno* **přímé spojení s policií**.

V zápisníku tomto nalézá se též **báseň**, *která byla již v době výminečného stavu složena*, **v níž se nalézají nejostřejší útoky na osobu místodržitelovu** a *kde každá řádka čpí dynamitem*! (Hlasy: »Slyšte!«)

Mám též *nákres*, který zmíněný *agent-provokatér* věnoval svoji milence a ten představuje *úplný* **plán**, *dle kterého by mohl býti* **palác hraběte Thuna vyhozen do povětří**! (Trvalé vzrušení a projevy nevole mezi Mladočechy.) *Onen* **policejní agent** *měl také falešné jméno* a sice zval se **Rudolf Rigoletto z Toskány!** To jméno nalézá se na jeho navštívence.

Ten člověk naváděl stále mladé lidi, aby pomazávali orly na schránkách poštovních **i byl několikráte zatčen, avšak**

v **brzku na svobodu propuštěn.** (Trvalé projevy nevole mezi Mladočechy.) *A nyní nalézá se osmdesát svedených členů »Omladiny« ve vazbě vyšetřovací pro podezření z velezrády,* **ten pak, kdož je svedl a udal, běhá volně po Praze!** Tomu se nestane nic! (Bouřné volání a nepokoj mezi Mladočechy.)

Já prosím ministra spravedlnosti, aby o tom nepochyboval. *On o té věci nebyl informován* a také všichni úředníci toho nejsou vinni! Avšak jsou jistí *snaživkové* **mezi úřednictvem,** *kteří jsou s to udělati revoluci, když žádné nalézti nemohou!* (Souhlas mezi Mladočechy.) Věřte mně, Excellenci, když pravím, že ti mladí lidé jsou, byť i ne snad formalně dle zákona, tož přece *mravně* dozajista nevinni, a že **jediným vinníkem jest někdo jiný, kdo byl svůdcem těch mladíků.** (Živý souhlas mezi Mladočechy.) *To tvrdím jako čestný muž, jenž se za to může zaručiti.* Nevýslovné mravní rozhořčeni musí se zmocniti každého spravedlivě smýšlejícího občana, a nebude-li učiněn konec tomu hospodářství, pak veřejná mravnost v Rakousku musí vzíti za své! (Souhlas mezi Mladočechy.) Ale co je to vše platno! V boží radě bylo již jednou stanoveno, *že v Praze výminečný stav zaveden býti má,* **byl tedy prohlášen.**

Nikdy by bylo nedošlo k výtržnostem, **kdyby byla policie konala svou povinnost,** *neboť ona znala členy »Omladiny« již před 17. srpnem,* **a mohla tedy výtržnost zameziti.** Že v českém národě vládlo znepokojení, to bylo také již dávno známo a vláda, která by se nechtěla »fretovati«, nýbrž vládnouti, byla by se skutečností tou počítala.

Český národ žádá pouze, aby jim bylo vládnuto dle práva a zákona, a má-li zmizeti jeho nespokojenost, musí vláda dle toho jednati.

Vláda zrušila částečně **porotní soudy,** *aniž by vyčkala jediného přelíčení.* Až však budou **porotcové** opět svoláni, pak tito řeknou: *»My za to pěkně děkujeme!* **Katy nechceme býti!** *Proč neměla býti k nám důvěra v dobách pohnutých?«* (Potlesk mezi Mladočechy.) Jest v zájmu vlády, aby odvolána byla opatření výminečná, která vydána byla v nerozvážném okamžiku. *Veškeré strany odložily rozhodnutí o této*

otázce až k okamžiku, kdy vláda sdělí pro ně své důvody, a **pouze čeští velkostatkáři vynesli již svůj úsudek.** *To mému pojmu o cti občanské nikterak neodpovídá.* (Živý souhlas mezi Mladočechy.) Já právě od kavalírů z Čech očekával, že se v této věci zachovají rytířsky a loyalně a že ukvapeně nepronesou výrok odsuzující: *to je chyba, jejíž dosah nelze ani oceniti.* (Souhlas mezi Mladočechy.)

Výminečný stav v Čechách pomine, ale **národ si zapamatuje**, *že v okamžiku, kdy rakouský parlament zdráhal se prohlásiti, zda má býti obyvatelstvo spravováno státními zákony* nebo **mocí policejní, byli čeští kavalíři prvními, kteří přiložili k nepříznivému rozhodnutí polínko, jako stařena k Husově hranici**, i zvolá též: »O sancta simplicitas!« (Živý souhlas mezi Mladočechy.)

Vláda by měla výminečná opatření odvolati zvláště v tu chvíli, kdy předkládá předlohy o volební opravě a chce širokým vrstvám obyvatelstva upraviti cestu k politickému životu. Nynější ministerstvo stává se z vlády konservativní vládou socialně demokratickou. (Souhlas mezi Mladočechy.) Leč ono bylo povoláno ku vládě za jiným účelem a sice za účelem smíření národů. Páni ministři však ty národy rakouské pěkně usmířili! (Živý souhlas mezi Mladočechy.) **Monarchie** měla se státi *štítem rovnosti a svobody všech národů*! (Poslanec dr. *Vašatý* volá: »*A teď se stala* **kriminálem**!«) Kde jest ta rovnost a svoboda? Výminečnými opatřeními měla býti mladočeská strana ochromena, *ale účelu toho policejní moc nedosáhla.* Jestliže strany politické schválí výminečné opatření, přejde nejbližší budoucnost přes ně k dennímu pořádku, ježto nic více se nedožije století dvacátého, co v sobě tají hnilobu! (Souhlas mezi Mladočechy.) To uvažte, chcete-li rozhodnouti jako mužové spravedliví a svobodymilovní, a donutiti s námi vládu, aby výminečná opatření odvolala!« (Dlouhotrvající potlesk mezi Mladočechy a na galeriích.)

* * *

Poslanec dr. **Pacák** vyslovil se na říšské radě taktéž již dne 18. října 1893 co nejrozhodněji **proti** výminečnému stavu. »*Výminečný stav,*« pravil, »jest **svrchovaným násilím**; jedině **vláda jest** *vinna nynějším stavem v Čechách.*«

Řečník dovozoval pak, že **éra Thunova** *jest sama sebou výminečným stavem pro český národ.* **Velkostatkáři vládnou v Čechách** *a jsou za všechno,* co se tam děje, **spolu zodpovědni.** (Dr. *Brzorád*: »To jsou nejhorší nepřátelé českého národa!«) **Svoboda tisku** ovšem byla *zneužita,* ale **od — hraběte Thuna** a od vlády. *Zákon nemá žádné ceny,* **surové násilí zasahuje na jeho místě.** *Okresní hejtman,* **státní návladní** a **policejní strážník** jsou **více** nežli parlament. *Právo spolčovací a shromažďovací bylo* **zneužito,** ale od — **hraběte Thuna** a od vlády. (Dr. *Brzorád:* »Nesmělo se již ani zvolati »Výborně!«) Měly by se raději dát dělat *zákony* — **četníkům!** Vše ostatní je zbytečno . . . **Není pravda,** že **Thunovy zprávy byly pravdivy**; přišlo na jevo, že **byly plny omylů** a že vše, co obsahovaly, **nezakládá se na pravdě.**

Předseda: »Veřejnému funkcionáři nelze vytýkati, že podává nepravdivé zprávy!« (Hrabě *Kounic*: »Ale bývá tomu tak!«)

Posl. dr. **Pacák**: »Tedy řeknu, že *zprávy ty nesrovnávaly se se skutečností.* Co se v Čechách děje, **jest boj feudální šlechty proti demokratickému zastoupení** lidu. Vidím, že hrabě Palffy záporně hlavou kývá — já to dokážu. Co řekl princ Schwarzenberg v klubu Hohenwartově na obranu výminečného stavu? Rekl: »My jsme to způsobili, poněvadž jsme již ani veřejně vystupovati nemohli.« (Bouřlivý souhlas Mladočechů.) Je-li to pravda, *pak jest dokázáno, že* **feudální šlechta výminečný stav zavinila.** (Hrabě Palffy: »To všechno není pravda!«) Chtějí-li to pánové zapírati, pak mohu říci ještě více. Ze strany hodnověrné z vašeho středu bylo mi sděleno, *že se již z jara na to naléhalo,* **aby v Čechách byl výminečný stav prohlášen.** (Slyšte! Slyšte! Dr. *Vašatý*: »To je spravedlnost! *Styďte se!*«) *Hrabě* **Thun** *jest v Čechách osamocen,* snad jest chráněn pouze strážným duchem ze Schwarzenbergu.

Slavnosť dne 12. září 1893 měla býti oslavou slibu císařova, že se dá korunovati za krále českého. Vláda však říká: Nikoli! Nevěřte jim, oni neoslavují slovo císařovo, oni to myslí ironicky. (Slyšte! Slyšte! u Mladočechů.) Nyní nastal starý hon. *Schůze byla zakázána a* **agenti podněcovači** *byli vysláni.* **Místodržitel hr. Thun** vydal před 12. zářím **k okresním hejtmanstvím tajný výnos**, *aby byly zakázány všechny schůze, ve kterých by se mluvilo o císařském reskriptu a že* **béře za tyto zákazy úplnou zodpovědnosť.** *Zákazy měly býti* pořadatelům schůzí *doručovány teprvé před schůzemi,* aby zabráněno bylo schůzím důvěrným. **Vydán byl rozkaz ke státním návladnictvím,** *patrně od ministra spravedlnosti,* **aby nebylo veřejným listům sdělováno, proč jsou konfiskovány.** (Dr. Vašatý volá: »Hůř než v Turecku!«) Tím měly býti menší žurnály zničeny.

Řečník vytýká vládě, že takovéto smiřovací pokusy nezjednají v Čechách pokoj. Když prý **princ Schwarzenberg** *v Hohenwartově klubu* **prohlásil, že konservativní šlechta způsobila výminečný stav v Praze,** *vystavil jí nad míru smutné vysvědčení chudoby.*

První odsouzený redaktor *Veselý, odsouzen byl na deset měsíců do těžkého žaláře k vůli článku, který vyšel* **před pěti nebo šesti měsíci.**

Různým *okresním hejtmanstvím vydán* **tajný rozkaz,** *aby podaly zprávu o soukromém a politickém životě každého poslance.* (Posl. dr. *Kramář*: »**Špion!**« Posl. *Pernerstorfer*: »Pane kollego, to je vznešený člověk!« »Velmi dobře!« u Mladočechů.)

Takovým způsobem shromažďuje se materiál ze starých řečí a potom se prohlásí výminečný stav, rozpustí se říšská rada a *provede se proti jednotlivým* **poslancům** *imunity zbaveným* **trestní vyšetřování,** *pak budou zavřeni a vše jest zachráněno.* (Slyšte! u Mladočechů.)

U jednoho okresního soudu v Praze *odsoudil jistý soudní adjunkt patnáctiletého hocha,* poněvadž pomazal orla, k 18hodinnému vězení. **Na to byla správa soudu řečenému adjunktovi odňata** *a na jeho místo přišel* **velmi řízný člověk.** Byla vydána **tajná instrukce,** *že takový čin* **má**

býti velmi přísně potrestán. *To sluší přičísti* **vlivu místodržitele hraběte Thuna** *a jeho zakročení* **u presidenta vrchního zemského soudu Rummlera.**

Řečník pojednává o odsouzení redaktora *Miškovského* a o opatřeních úřadů proti mladočeskému manifestu. »Jistý špicl«, praví řečník, »sdělil okresnímu hejtmanu kutnohorskému, že budu rozesýlati nějaký plakát. Okresní hejtman poslal ihned dva četníky s okresním tajemníkem na poštu s rozkazem, aby dali pozor, co posýlám a co přichází na mou adresu. (Pohnutí u Mladočechů. Posl. *Brzorád*: »Ten má býti zavřen!«) *Telegrafoval jsem* hraběti *Thunovi* a věc byla zastavena.

Jak vidíte, *byl jsem ve výminečném stavu bez výminečného stavu.* (Posl. *Pernerstorfer*: »A z těch lidí nebyl nikdo vzat do vyšetřování?«) Nikdo! (Posl. *Pernerstorfer*: »*V Rakousku* **může každý úřad zákon přestoupiti**, *aniž by byl vzat do vyšetřování.*« Pochvala u Mladočechů.) Totéž stalo se poslancům Špindlerovi, Grégrovi a Brzorádovi. (Poslanec *Pernerstorfer*: »A tento pěkný pán může se jednou státi ministrem!« Posl. *Purghart*: »To jest proň zásluhou!«)

Řečník uvádí, že dne 12. září byla obec Malešovice prapory ozdobena a *četníci učinili udání v tom smyslu*, **že byly prapory vyvěšeny v ironickém smyslu.** (Bouřlivá veselost.) V Kutné Hoře dal okresní hejtman, když se měl odbývati tábor, obsaditi místo, kam svolán, **dvaceti četníky** a sám čekal nahoře na »povstalce«. *Na městské věži umístěn četník*, který měl dáti znamení, *až se povstalci budou blížiti.*

Telegram jistého socialisty na redaktora socialistického listu tohoto znění: »Nepřijde, je to zakázáno!« byl dán na telegrafní úřad v 10 hodin, ale o 10. hodině 5 minutách měl telegram již v rukou okresní hejtman.

V Čechách vládnou teď denuncianti a špiclové. (Pochvala Mladočechů.) »Neodvislé Listy« byly 11. července čtyřikrát po sobě zabaveny a konfiskační nález byl dátován již ze dne 10. července. *Okresní hejtmanství vydalo konfiskační nález* **dříve**, *než konfiskované číslo četlo.*

Řečník zmiňuje se o zatčení v Budějovicích, nařízeném k vůli řeči, kteráž nic jiného nehlásala než neodvislosť království českého v rámci rakouského státu. *Na nynějším stavu v Čechách* **není nikdo jiný vinen,** *leč hrabě* **Thun.** Jeho spoluvinníkem jest hrabě Taaffe, který tyto skutky schválil.

Výminečná opatření **jsou zneužitím státní moci ve prospěch feudální šlechty;** *království české není však žádným panstvím Thunů a Schwarzenbergů*, nýbrž královstvím krále českého.

Zrušení porotních soudů *nemá žádného zákonného podkladu.* **Hrabě Thun chtěl jenom zabrániti,** *aby těch 80 lidí, kteří jsou zavřeni*, **nebylo porotou sproštěno.** »*Sesaďte strannika*,« praví řečník, »*pošlete do Čech objektivního, rozumného*, rakousky smýšlejícího **místodržitele, který nebude lid stranickou politikou drážditi** a spravedlivá přání českého národa plniti bude. To jest lék na zhojení poměrů v Čechách.« (Živá pochvala a potlesk Mladočechů.)

* * *

Jest třeba k tomu, co jsme byli v příčině **výminečného stavu** *za úřadování Jeho Excel. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele v království českém* z řečí **poslanců českých** i jiných citovali, jen ještě slova dodati?

Pochybujeme!

Socialní otázka

za úřadování Jeho Excel. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího.

Vedle otázky státoprávní, která má pro nás Čechy obzvláštní důležitosť, zasluhuje bez odporu na prvním místě povšimnutí otázka socialní.

»Červené strašidlo,« jež bývalo druhdy postrachem zbabělců všech možných odstínů, není už dávno žádným strašidlem, před kterýmž by poctiví lidé musili zalézati do doupat, nýbrž politicko-společenským problémem, jehož řešení, byť i jen pokusovité, pokládá se za našich dnů **za povinnosť** ***každého státníka***, který chce činiti nárok na jméno státníka moderního.

Nemáme příčiny pochybovati, že i hr. Fr. Thun nejen jako pouhý občan, nýbrž i jako c. k. místodržící otázkou tou se zabýval, a že měl snad i dobrou, ba nejlepší vůli přispěti v ohledu tom aspoň něčím k řešení problému.

Od muže, kterýž děkuje jen nahodilému vlivu vyšších kruhů, (na jejichž naléhání byl známý rodinný proces hrabat z Thunů a Hohenšteinu ukončen smírně na prospěch J. Exc. hraběte Fr. Thuna), že z pouhého šlechtického apanážisty stal se majorátní pán a tudíž svéprávný dědic velkého a soustředěného jmění, dalo se očekávati, že může míti aspoň vyvinutější smysl pro křiklavý rozdíl mezi bohatstvím a chudobou nebo docela bídou, nežli v bohatství a přepychu zrození a vychovaní aristokrati,

kteří již od nejútlejšího mládí žili v blahém vědomí, že stanou se najisto dědici velkého soustředěného jmění po praotcích.

Pamatujeme se, že po nastolení J. Exc. hr. Fr. Thuna v úřad c. k. místodržitele aspoň v soukromí často k tomu poukazováno, že hr. Fr. Thun jako pravověřící křesťan a katolík vyniká také mnohými cnostmi, jež církev katolická ukládá každému členu svému za přední povinnosti, zejména láskou a to upřímnou láskou k bližnímu, nechť k šlechtici nebo občanu nebo dělníku a že tudíž právě od něho lze se naditi netoliko porozumění pro nezaviněnou bídu pracujícího lidu, ale i poctivých a radikálních pokusů o její vykořenění neb aspoň částečné zažehnání.

Nepochybujeme, že za svých průpravných studií přečetl hr. Fr. Thun mnohý cizozemský spis, zejména německý a francouzský, v němž bylo o řešení problémů socialních více méně obšírně pojednáno.

Který ze spisů těch neb aspoň který z navrhovaných prostředků zamlouval se mu jako nejpraktičtější, nevíme; ale jsme jisti, že v české literatuře poučení — nehledal . . .

Pravda sice, že česká literatura neslyne žádným obzvláštním bohatstvím na spisy tohoto druhu; ale kdo by chtěl i v chudobné naší literatuře hledati upřímně a poctivě, nalezl by najisto i v tomto ohledu mnohé, po čem by ve všech bohatých a nejbohatších literaturách marně pátral.

Nám zdá se, že jedna z takovýchto vět obsažena jest ve spise, jenž nedošel hrubě ani povšimnutí.

K opodstatnění věty samé citujeme především celý úvod:

»Žijeme v době mravních maškarád. Lidé, kteří zdánlivě plnými hrstmi veřejně nebo tajně ubožákům udělují almužny, vydírají začasté jiné ubožáky bezcitně až do krve. Z krve, kterou vyssály ubožákům, bez kterýchž by nemohli existovati, obětují několik kapek, aby — jak říkávají — ulevili bídě ubožáků, do kterých jim nic není.

Zneuctívající, pokořující almužnou chtějí zakrýti bezpráví, jež buď sami páchali nebo jež páchali a pášou jiní . . .

Všechny theoretické plány, čelící k vykořenění lidské bídy, jimiž déle celého století nejpoctivější, nejhumannější myslitelé snažili se, když právě ne zahladiti, tedy aspoň zkrotiti nejděsnější hydru všech věků — lidskou bídu — byly a jsou právě jen pouhými plány bez praktické ceny.

Mluvíme, píšeme, vykládáme, přesvědčujeme a — společnosť, ta vzorná společnosť lidská, která má lidskosť jen na jazyku, nás v nejpříznivějším případu vyslechne a vleče svůj tradicionelní názor, že jest bída lidská nevykořenitelná, bezmyšlénkovitě a bezcitně dále.

Při tom hlásá do všech úhlů světa — kterak jest jí líto, že prý nelze nesrovnalosti společenské aspoň přibližně uspokojivě urovnati — vychloubá se svým soucitem, svou útrpností a lidskostí a v náhradu za křivdy páchané na millionech ubožáků hází tisícům pouhou almužnu.

Dokud u nás a v kterémkoli jiném státě bude možné beztrestné vykořisťování, dokud člověk nebude pokládán za člověka v pravém slova toho smyslu, a nebude zákonem chráněn před hrabivým, bezcitným vydíráním, dotud není naděje ani v pouhý obrat k lepšímu . . .

. . . Mnohý může odpověditi, že líčím příliš černě. A najisto tak odpoví každý, kdo jest ve společnosti perlíkem a nikoli kovadlinou — každý, na koho bída nevycenila ještě své tesáky a vůbec každý, kdo s přimhouřenýma očima chodí podle nejděsnějších výjevů společenských nepoměrův . . . Ale kdo jako já poznal bídu v nesčetných její odstínech: od hnusné, odporné bídy zanedbaných a znemravnělých až po nezaviněnou bídu nejsvědomitějších pracovníkův a mnohdy i nejnadanější intelligence, nemůže jinak nežli jako já — s neúmorným úsilím zasazovati se aspoň o možnou úlevu . . .

Prostředků k úlevě té ovšem navrhováno již tak nesčetné množství, že člověka při jich zkoumání pojímá skoro závrať. A přece — jako jest každá pravda tak prostinká, že jednou přesně vyslovenou každé dítě pochopí — jest i **rozřešení socialní otázky** po mém náhledu

tak snadné, že stačil by **jediný paragraf zákona**, by byla zažehnána aspoň bída nejtrpčí, nejpalčivější.

Kdybych byl poslancem, pronesl bych se v tento smysl:

Pánové! *K rozřešení* nebo chcete-li, jako *pouhý pokus k řešení* **palčivé otázky socialní** *navrhuji, abyste se usnesli o nejjednodušším zákonu, jakým zákonodárství světa vůbec může se vykázati — o zákonu s jediným jen paragrafem, jenž by zněl:*

»Kdožkoli potřebuje spolupůsobení jiného člověka, jest povinen poskytnouti mu po celou dobu spolupůsobení toho zaopatření shodující se s lidskou důstojností.«

Potud citát.

Nechť soudí čtenář o předcházejících úvahách jakkoli, nám zdá se, že kdyby si byl J. Exc. hr. Fr. Thun **vydlužil** *pouze větu závěrečnou* a kdyby se byl při velkém vlivu, jakému se těšil jako nejvyšší politický správce v království českém, pouze jen pokusil o její zrealisování, byl by si pouhým návrhem na vhodném místě a při vhodné příležitosti zabezpečil nesmrtelnosť, kterou by mu mohli záviděti i státníci proslavení akty světodějnými.

Avšak J. Exc. hr. *Fr. Thun nezabýval se českou literaturou* a **proto** — a najisto i z jiných ještě příčin věnoval jako c. k. místodržící nepoměrně více pozornosti otázkám eminentně politickým nežli otázce socialní.

Za to tím častěji a úsilovněji nežli za kteréhokoli z předchůdců J. Exc. hr. Fr. Thuna v úřadě c. k. místodržícího zasazovali se po celou dobu úřadování jeho *»interessenti socialní otázky«* — **dělníci** — *o řešení odvěkého problému.*

Líčiti třeba jen nejčelnější snahy v tomto směru vymyká se úkolu tohoto spisu. Z té příčiny zařaďujeme sem na ukázku jen jediný případ, a volíme k účelu tomu případ, v kterémž jako hlavní c. k. orgán intervenoval jmenovec hraběte Fr. Thuna — c. k. okresní hejtman v Teplicích, [illegible] Thun.

* * *

V noci ze dne 18. na 19. června 1893 zahájili v duchcovské uhelné pánvi dělníci na některých dolech *stávku*.

Dělnictvo to žádalo:

1. *Zavedení osmihodinné doby pracovní*;
2. *zvýšení mzdy* a
3. *upravení poměrů při bratrských pokladnách.*

Nežádalo tudíž pranic absurdního nebo docela nedosažitelného a domnívalo se, že zastavením práce vlastníky dolů přiměje, po případě donutí, aby — když ne všem — tedy aspoň některým z tří žádostí dělnictva vyhověli příznivě.

Co dále se zběhlo, líčíme dle konservativní »Politiky«, která odbojným živlům nenadržovala a po našem náhledu i chování se c. k. orgánů aspoň poměrně objektivně charakterisovala.

Dne 20. června došly list ten z **Duchcova** tři telegramy.

První odeslaný o 11. hod. dopol. zněl:

»Stávka šíří se po celé zdejší uhelné pánvi. Podnět k tomuto hnutí mezi hornictvem vyšel ze středu dělnictva na dolu »Amalie«, které prohlásilo tytéž požadavky jako dělnictvo na Kladně. Pokud lze již nyní přehlédnouti, rozšířila se stávka na sedm dolů, ležících hlavně v revíru bilinském. Doly ty jsou: Vilém, Amalie, dva doly náležející Richardu Hartmannovi, Korunní princ Rudolf, Emeran a Rudiay.

Již před půlnocí, jak se nyní zjistilo, *přitrhly tlupy horníků k jednotlivým dolům a překazily práci, takže pracující horníci byli nuceni práci zastaviti.* O všem tom rychle byl zpraven c. k. okresní hejtman teplický, *hrabě* **Thun**, jenž ihned přijel na místa ohrožená a hledí dělníky přiměti ku práci. Dělníci ve velkých proudech táhnou od šachty k šachtě a vyzývají pracující ku zastavení práce. **Četnictvo** (pouze několik mužů) dostavilo se na ohrožené doly. Městem samým pohybují se massy lidstva, jež strážníci rozptýliti se snaží.

Všeobecně se soudí, že stávka počala *v době nejnepříhodnější* a že nebude míti dlouhého trvání. Byla prý usta-

novena na několika nedělních schůzích, jež konaly se v Košťanech a okolí.

Roznáší se též zpráva, že *stávka vypukla zároveň v obvodu mosteckém*. Každý jest dychtiv, jak bude dále.«

K večeru došly z Duchcova list ten ještě následující dva telegramy:

»*Stávkující horníci* z některých dolů *chtěli konati* dnes o 3. hodině u Ladovic **poradu** *o dalším svém jednání* při stávce právě zahájené. Schůzi tu *neoznámili* na příslušném místě a **proto** *byli četnictvem vyzváni*, **aby se rozešli**. Neuposlechli však na toto vyzvání a počali na četníky házeti kamením. Četnictvo vystřelilo. Není určitě známo, kolik obětí vyžádalo si toto nejpřísnější zakročení. Praví se, že mnoho horníků jest raněno. *Jeden* z těch, kdož házeli kamením, *byl zastřelen*.

Na dolech, patřících duchcovské společnosti a na dolu Hartmannově došlo dnes o 3. hodině odpolední ke **srážce mezi dělníky a četnictvem**. Marně *vybízel velitel četníků dělnictvo, aby se rozešlo*, a marně upozorňoval je na následky, neuposlechnou-li. Na vyzvání to počali někteří mladí dělníci házeti na četníky kamením, načež **četníci užili střelné zbraně. Účinek hromadného výstřelu byl, že skácelo se sedm horníků, z nichž jeden usmrcen a šest těžce raněno.** Teprve potom počali dělníci prchati a vzdali se dalšího odporu. Z Chuděřic povolán na rychlo oddíl dragounů, jenž také v krátce se dostavil. Ředitel jistého dolu byl dělnictvem ztýrán. Okresní hejtman hrabě **Thun** sem přijel.«

* * *

Zvláštní zpravodaj »Č. Pol.«, K. L. Kukla, kterýž se byl hned druhého dne na místě o stavu věcí podrobně informaval, referoval pak o případu takto:

»*V Ladovicích* u Duchcova, 21. června.

Uhelné báně v okolí Oseku, Duchcova a Biliny byly v poslední době stíhány bez přestání zhoubnými katastrofami. Předloni *zatopily podzemní proudy vod většinu šachet*

u Oseku a Ladovic, tak že až po dnešní den v nich nelze dolovati. Před půl rokem zpustošil děsný výbuch hlavní osecký důl »Pokrok I.« a sotva v jeho štolách spousty odklizeny, učinila *nová explose* téměř konec práci veškeré. *Šachty osecké plní se stále nebezpečnými třaskavými plyny*, nyní pak opustili horníci i báně ladovické, bilinské a duchcovské, od Oseka na dostřel vzdálené a tak v celém širém kraji, kde jindy vládl v bohatých báních uhelných živý ruch, jest nyní prázdno jako po vymření.

K dovršení pohromy byla zahájena *všeobecná stávka* ve zdejší uhelné pánvi včera krutou srážkou rozjitřených horníků s mocí ozbrojenou, kde bojováno deštěm kamení, bodáky a střelnou zbraní, i *došlo ku krveprolití*, při kterém ani mrtvých a raněných nescházelo.

Horníci zdejší již dávno stěžovali si na **špatnou mzdu**, na *dlouhé trvání šichet* a na *velkou výši poplatků*, jež odváděti musí **do pokladny** *bratrské*. Dle souhlasného tvrzení dělnictva trvá povinná šichta v dolech ladovických a bilinských **12 hodin**, vždy od 6 hodin z rána do 6 večer nebo naopak. Takových šichet připadne na jednotlivého horníka za měsíc as 22—25, a ježto za každou z nich se platí 1 zl. 10 kr., nejvýše 1 zl. 20 kr., z čehož se odvádí měsíčně ještě skoro 2 zl. 50 kr. do bratrské pokladny i značná částka na olej a na hornické nástroje, jest na biledni, že úhrnný výdělek horníků za měsíc jest poměrně malý a stačí rodinám jich sotva k výživě.

Horníci **již několikráte** *pokoušeli se pohnouti majitele jednotlivých bání, aby jim poskytli zlepšení mzdy* nebo **nějaké úlevy**, když pak pokusy ty setkaly se *s nezdarem*, rozhodli se, že si požadavky své vynutí. Od letošního jara konali v té příčině důvěrné porady. Když pak vypukla před týdnem stávka na Kladně a když se počaly šířiti pověsti o podobném hnutí v uhelné pánvi plzeňské, jali se *konati přípravy ku všeobecnému zastavení práce* ve všech uhelných dolech kolem Duchcova.

Podotknouti dlužno, že na celém rozsáhlém revíru kol Oseku, Duchcova a Ladovic polovice bání leží ladem, jsouc buď ohrožena podzemními spoustami vod nebo

plyny třaskavými. Tak ustaly veškeré práce ve třech zatopených dolech u Oseku, dále ve čtyrech šachtách u Hostomic, Biliny a obce ladovické.

Až do tohoto pondělka pracovalo v dolech knížete Lobkovice »Ludvík« a »Rudiay« v Bilíně as 400 horníků, v »Kristianě«, »Františce« a »Johanně« u Duchcova as 550, a v šachtách u Ladovic v »Amalii« 250, v »Hartmance« č. I. a č. II. 450, ve »Friedě« 150, v »Austrii« 200, v šachtě »Korunní princ Rudolf« 150, ve »Vilému« asi 200, v ostatních 800, celkem tedy *více* než **tři tisíce** *horníků.*

Jak pověsť dí, přibyli prý sem v neděli 18. června *tři dělníci* z Kladna a ti působili mezi zdejším hornictvem, aby současně s kladenskými druhy všeobecnou stávku zahájili. Agitátoři ti prý docílili toho, že část dělníků na šachtě »Amalii« počala již v pondělí odpoledne stávkovati, a že v noci na úterek byli přinuceni z dolů vyjeti a díla zanechati ostatní horníci.

Tři dělníci kladenští byli prý ihned *zatknuti.* Leč jak se rozneslo po okolí, že z dolu »Amalie« všech 250 havířů práce zanechalo, ustali v díle též dělníci v šachtě »Hartmann č. II.« a v báni »Vilém«, i shluknuvše se včera ráno u »Amalie«, prohlásili, že se do práce nevrátí, dokud nebudou splněny následující požadavky:

Trvání jedné šichty má na dále obnášeti místo 12 hodin nepřetržité práce, toliko **8 hodin**; průměrný výdělek horníka za šichtu má býti zvýšen z 1 zl. 20 kr. na **1 zl. 70 kr.** po odečtení všech srážek na nástroje a do pokladny bratrské; a konečně *příspěvek do bratrské pokladny* z 2 zl. 50 kr. měsíčně budiž *přiměřeně snížen!*

Ježto zaměstnavatelé nejevili ochotu požadavky tyto splniti, srotili se stávkující horníci v útery před 10 hod. ráno v zástup čítající as 600 hlav a za hrozivého ruchu táhli od šachty »Amalie« k nedalekému dolu »Františkovu«, aby tam ostatní druhy své přiměli k stávce. Cestou ozbrojili se někteří kamením a holemi, zahnali veškeré druhy, kteří v polních jamách pracovali; i jali se hroziti, že je ku stávce donutí násilím. Nejvášnivěji počí-

naly si při té příležitosti *ženy stávkujících horníků*, které v hustém davu přepadaly pracující dělníky a zejména v šachtě Hartmannově hrozbami i bitím je hleděly z díla zapuditi, což se jim také podařilo.

Následkem toho přikvapil k šachtě »Františkově« včera o půl jedenácte c. k. okresní hejtman teplický, *hrabě* **Thun** s okr. komisařem hr. *Wallisem*, i vyzval horníky, aby od každého násilí upustili, klidně se rozešli a zavítali odpoledne po 2. hodině k dolu »Korunní princ Rudolf«, kde jednání s nimi bude provedeno v úplném klidu a pořádku. *Zástup stávkujících dělníků vskutku* **ustal v dalším pochodu**, odpoledne pak asi o půl třetí hodině dostavilo se k šachtě »Rudolfově«, jež patří akciové společnosti rolnické, *více než* **půl šesta sta horníků** a utábořilo se na prostranství mezi dolem tím a bání »Amalií«.

Okresní hejtman hrabě **Thun** přišel, provázen jsa vrchním báňským komisařem *Gattnerem* z Mostu, *četnickým rytmistrem Riedlingerem* z Litoměřic, duchcovským četnickým závodčím *Braunem* a **devíti četníky**. Z počátku při jeho příchodu chovali se horníci klidně, leč sotva počal jim domlouvati, aby se vrátili do práce a domáhali se splnění požadavků svých cestou zákonnou, *ozvaly se z řad stávkujících výkřiky nespokojenosti a odporu.*

Četnictvo potom hledělo přiměti dělníky k rozchodu, ti však mu odpověděli spíláním, *a když* **četníci hlavněmi pušek rozháněli dav**, *zasypali je horníci lijavcem kamení.* Ženy, které stály v popředí rozkáceného zástupu, hrozily pěstěmi, plakaly, lály, činily oproti četnictvu opovržlivé posuňky, které není možno blíže označiti, i kousaly a kopaly kolem sebe v záchvatu zlosti a nenávisti.

Několik dělníků vrhlo se k hraběti Thunovi v úmyslu, aby jej insultovalo; jeden z nich chopil prý dokonce okr. hejtmana za šavli, hodlaje mu ji vyrvati, **a tu byl dán povel**, *aby četnictvo užilo proti výtržníkům* **palné zbraně**.

Četníci třikráte vystřelili proti zástupu na slepo, leč tím jej nikterak nezastrašili; horníci naopak vidouce, že četníci střílí slepými náboji, nabyli větší odvahy a postupovali proti nim stále hrozivěji.

Pojednou však zazněl opětný hlasný povel, **četníci vypálili znovu proti davu**, *ale tentokráte měl* **výstřel ostrými náboji strašný účinek.**

Padlo prý celkem **dvacet pět ran**. *Mraky dýmu zahalily celé okolí.* Když pak se oblaka ta rozptýlila, *bylo viděti na zemi* **tři svíjející se krví zbrocené horníky**; *ostatní jich druhové pak prchali přes pole a haldy uhelné na všecky strany v divém útěku.*

Ranění dělníci byli vesměs mladí lidé, ve stáří od 18 do 22 let. *Jeden z nich*, příslušník bilínský, *měl roztříštěnou holenní kosť v pravé noze, druhému vyrvala kus masa z levé ruky, třetí pak byl zasažen dvěma projektily, které mu rozdrtily pravici a prorvaly prsa poblíž srdce.*

Tento poslední, 20letý horník Jan *Stach* z Duchcova, byl *raněn smrtelně a* **skonal** *za krátko, aniž by nabyl více vědomí*; druzí dva jsou zraněni těžce, i musili býti dopraveni do nemocnice v Mostu.

Jména a příjmení těchto dvou nebylo možno ve všeobecném zmatku dlouho zjistiti a teprvé když mladík, jenž má nohu rozdrcenou, byl dopraven do nemocnice, seznalo se, že jest to 19letý dělník Antonín *Burger*, jehož staří rodičové žijí v Duchcově. Mladík ten byl živitelem otce i matky, které ztrátou syna stihne těžká pohroma. Ztráty té se dožijí jistě, poněvadž raněný mladík pozbyl mnoho krve *a dle zprávy z Mostu došlé nezůstane asi na živu.*

Mladík, jemuž bylo kus masa z ruky vyrváno, sluje František *Peller*, je stár 26 let a pochází z okresu libochovického.

Mimo to *byl postřelen ještě jeden starší muž, ten však prchl* a dosud nepodařilo se jej vypátrati.

Střelba způsobila v celém okolí Duchcova ohromný poplach a zděšení, zvláště pak neobyčejná hrůza zavládla *v Ladovicích*, kde v nádraží několik kulí srazilo roh střechy hlídačova domku, a jak jsem se na vlastní oči přesvědčil, projelo stěnami vagonu na kolejích stojícího. Několik kulí poškodilo i rozdrtilo dřevěnou rouru dlouhého potrubí, po kterém svádí se do luk voda, vyčerpaná z hlubin šachty »Korunního prince Rudolfa«. Jeden projektil zaletěl

až k vratům domku u samého Duchcova, jiný až k panoramám komediantů a velkému kolotoči, které téhož dne chtěly zahájiti na prostranství u Ladovic veselý rej. Sotva nad nimi kule z manlicherovek zahvízdly, složili ovšem principálové honem své rarity a ukončili náhle saisonu uměleckou! Chudáci! Byli to čeští akrobati, kteří doufali, že v Ladovicích, úhledné obci, kde mezi 2000 obyvately žije nejméně 1200 českých dělníků, učiní dobré obchody.

Dva ranění horníci a umírající Jan Stach byli donešeni na nádvoří šachty »Rudolfovy« i povoláni k nim z Duchcova tři lékaři pp. MUDři: Neudorfer, Fischel a Haberditzel. Dr. Neudorfer přikládaje obvazy Stachovi, prohlásil hned, že ubožák týž večera nedočká a proroctví jeho se vyplnilo. Stach i s dvěma raněnými druhy byl naložen o půl 5. hodině odpolední na žebřinový vůz a dopraven *do Duchcova*, kde truchlivý transport ten vyvolal mezi obyvatelstvem **nové povážlivé srocení.**

Když duchcovští dělníci shlédli na nepokrytém povoze tři **krví zbrocené soudruhy,** *jali se hlasitě projevovati své rozhořčení* a za několik okamžiků způsobili v ulicích duchcovských takové srocení, že četnictvo jen s těží bylo s to, hrozivé zástupy rozptýliti.

Ježto bylo patrno, že nebezpečí roste každým okamžikem, byly na rychlo povolány do Duchcova na pomoc **tři škadrony dragounů** z vísky Chuděřic (Kutterschitz), od Duchova as tři čtvrtě hodiny vzdálené, kde jest mimo vojenské kasárny pouze asi dvacet domků obydelných.

Za půl hodiny potom vtrhlo as 200 dragounů do města za ryčného zvuku polnice, a v téže době krátce před 7. hod. večerní *skonal v nemocnici duchcovské smrtelně raněný horník Stach.*

Dragouni obsadili potom bojiště ladovické, které je vzdáleno od Duchcova asi čtvrt hodiny cesty a prostírá se na pláni mezi šachtou »Korunního prince Rudolfa« i důlem »Amaliiným«; manévr tento provedli pak také dnes ráno o 6. hodině, kdy okresní hejtman hrabě Thun

s vrchním báňským komisařem Gattnerem na šachtu Rudolfovu odjížděl.

Krvavá srážka včerejší sice horníky polekala, ale od stávky neodstrašila; naopak dnes ráno rozšířila se stávka z šachet bilínských, pak z »Amalie« a »Hartmanky II.« i na doly ostatní, na báně »Hartmanku I.«, »Eleonoru«, »Kristianu«, »Frenlob«, »Františku«, »Johannu«, »Rudolfa«, »Friedu«, »Emerau« a »Florentinu«, tak že tou dobou stávkuje v okolí Duchova již 2400 horníků. Výminku činí pouze něco málo dělníků starých, kteří pracují na haldách a v polních struhách a výkopech.

Horníci prohlašují, že nepovolí, dokud požadavky jich v příčině zvýšení mzdy, zkrácení doby šichet a snížení příspěvku do bratrské pokladny nebudou splněny. Ježto pak *zaměstnavatelé k ústupkům takovým nejsou ochotni*, nelze předvídati, jak skončí zdejší stávka, která tak hrozným a krvavým výjevem byla včera zahájena.

Panují obavy, že se výtržnosti budou opakovati měrou ještě větší, a *proto je sem povolán* **celý prapor pěchoty z Terezína**, který přibude do Duchcova již zítra ráno po 5. hodině.«

Z dalších telegrafických zpráv z téhož dne reprodukujeme jen ještě následující:

»*Z Duchcova.* Po polednách došla do města zpráva, *že se i nejstarší horníci*, kteří dosud na haldách a hutích pracovali, *připojili k stávkujícím*, tak že v celém okolí Duchcova dnešním dnem *je dovršena stávka všeobecná*. Počet stávkujících obnáší tou dobou bezmála 3000 dělníků.

Po druhé hodině odpolední způsobila zde nesmírný poplach zvěsť, že právě *zahájili stávku také veškeří horníci* počtem 200 v dolech u blízkého *Ullersdorfu*, dále 300 horníků *v Bruchu* a 250 *v báních kolem mostu*.

Ve čtvrt na tři se zpráva ta nejen potvrdila, ale zjištěno spolu, že stávka v okolí Bruchu nabyla povážlivých rozměrů a *že veliký zástup asi 400 horníků táhne z Bruchu do Oseku k šachtě »Gisele«*, aby i tam pracující dělníky k zastavení práce mocí přinutil. Přibyl jsem právě k vlaku k Praze odjíždějícímu, když zprávu tu sdě-

loval ředitel oseckých šachet Jansenových »Pokroku I. a II.« c. k. okresnímu hejtmanovi *hraběti* **Thunovi**, *tý¸ pak nařídil, aby spolu s vojenskou pomocí odebral se ku šachtě »Gisele« místodrž. konc. praktikant p. Kumpf.*

Proti stávkujícím horníkům z Bruchu *vytáhla četa dragounů* i povolány sem na kvap **dva prapory pěchoty z Terezína**, které měly až ráno přijeti.

Dnes odpoledne, dle věrohodných sdělení báňských správ, *zastavilo v okolí Bruchu a Mostu práci* **1200 horníků**, takže i s duchcovskými dělníky *stávkuje dnes večer již* **půl páta tisíce osob**.

Z Ústí nad Labem: Ve čtvrt na 5 hod. odpol. přibyl sem *zvláštní vlak s dvěma prapory pěchoty z Terezína* **i odejel pak dále k Duchcovu**. Panuje obava, že dnes v noci dojde u Oseka ku srážce nebo k výtržnostem.«

* * *

Průběh stávky a vůbec vše, co následovalo, vymyká se úkolu tohoto spisu. Přestáváme tudíž na konstatování pouhých fakt a dodáváme jen tolik, že za žádného c. k. místodržícího v království českém nevyžadovala otázka socialní vůbec a dělnická zvlášť tak rozmyslného a obezřelého taktu se strany c. k. orgánův jako za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna.

Pokud dal hr. Fr. Thun jako nejvyšší politický správce v království českém sám takt ten na jevo nebo ještě přesněji označeno: zdali a v jaké asi míře přispěl sám ku správnému, a třeba *jen* humannímu řešení palčivé otázky socialní v Čechách, netřeba snad ani dokládati.

Neutěšené a tu a tam začasté přímo beznadějné poměry zůstaly po celou dobu jeho úřadování v permanenci . . .

„Vyrovnávání" Čechů s Němci

za úřadování Jeho Excel. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího.

Vedlo by nás zajisté příliš daleko, kdybychom chtěli, třeba sebe stručněji, zaznamenati všechny dosavadní pokusy o národnostní smír v zemích koruny české nebo třeba jen lapidárně registrovati, co vše bylo v tomto směru a **v jakém úmyslu** podnikáno se strany vlády za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího.

Připomínáme jen, co jsme byli již v první části tohoto spisu obšírněji vytkli: že po nastolení hr. Fr. Thuna v úřad c. k. místodržitele v Čechách připisován mu mimo jiné také *úkol* **»zjednati národnostní mír v zemi«** a že již tehdá některé listy, zejména německé, prorokovaly, že *tuto část úřadního programu svého* — **neprovede.**

Že prorokovaly správně, není dnes nikoho tajno. Hrabě Fr. Thun po více nežli šestiletém úřadování ku smíru tomu *praničím* nepřispěl.

Rovněž by nás vedlo příliš daleko, kdybychom chtěli zevrubně vykládati, na jakém základě měl býti smír ten docilován.

Na štěstí jsou tak zvané *vídeňské punktace*, o nichž bylo po celé měsíce co nejpodrobněji v žurnalistice i v parlamentech pojednáváno, doposud v živé paměti, takže bez vysvětlujícího úvodu můžeme přikročiti k úkolu, jejž jsme si v tomto spise vytkli.

Že hrál hrabě Fr. Thun ve vídeňských punktacích jednu z hlavních úloh, že pokládal je za jedině možný

modus vyrovnání a že je jako zástupce vlády vídeňské při každé příležitosti hájil, netřeba zajisté ani dokládati.

Pomíjejíce mlčením vše, co předcházelo, obracíme pouze pozornosť k jednání sněmu království českého v listopadu 1890, když dána na denní pořádek druhá vyrovnávací předloha, týkající se *rozdělení zemědělské rady*.

Hrabě Fr. Thun jako zástupce vlády ujal se slova v debatě povšechné i podrobné a po obakráte kladl důraz na to, že pokládá vyrovnání na základě vídeňských punktací *za blahodárné pro zemi* a že jest přesvědčen, že přijetím každé jednotlivé předlohy odstraněna bude jedna příčina sváru po druhé . . .

Mimo to připomenul dne 20. listopadu, že prý »lid jest bojem unaven a netěší se z neblahého sporu, jenž po tolik let jej rozdvojoval«, a vykládal pak obšírněji, že oposice (najmě svobodomyslní poslanci čeští) »všemi svými řečmi a prohlášeními podali důkaz, že smíru mezi oběma národními kmeny si nepřejí; ale on že spoléhá na to, že tyto agitace konečně na své působivosti ztratí a že toto nepřetržité strašení a plašení obyvatelstva konečně selže . . .«

Již tehdá odpověděl mu jeden z oposičních listů českých: odkud že J. Exc. vážil zprávy své o tom, že jest lid národnostními zápasy přesycen a že jich více nechce. »Patrně z relací pánů okresních hejtmanů,« psal pak list ten dále. »Pan místodržitel může býti ujištěn, že *národ náš*, ačkoli zápasů a půtek zbytečně nevyhledává, *neustane v boji za svá práva* a že neodloží zbraně dříve, dokud nedostane se mu spravedlnosti. Pan místodržitel v duchu relací, které ho docházejí, dosud se domnívá, že odpor českého lidu proti punktacím jest tak zvanou »nezřízenou« agitací vyvolán. Jaký to omyl! *Padesát let uplynulo bez mála od éry Metternichovy a* **dosud se páni byrokraté ničemu nenaučili!** . . .«

Ve sněmu samém odpověděl hraběti Fr. Thunovi dne 21. listopadu generální řečník minority, dr. **Herold**.

Především položil důraz na to, že v síle národa českého jest garancie, že proroctví J. Exc. pana místo-

držitele (že jest totiž odpor národa českého *okamžitý*), naprosto **se nesplní**, načež pokračoval:

»Jeho Excellence pan místodržitel neřekl nic nového, aspoň velmi málo, poněvadž on řekl jenom tolik, co jsme již tolikrát slyšeli ve vyrovnávací komisi, že *toto rozdělení zemědělské rady jest ujednáno* a částí vídeňských punktací a že tak, jako my jsme proti ní, vláda, která za tyto punktace se zavázala, jest pro ni, že v ní nevidí také žádného nebezpečí a že není také nikterak v odporu se sebou a se slovy, která v tomto slavném sněmu byla kdy pronesla.

Pokud se týče tohoto *odporu*, já bych jej Jeho Excellenci nikdy nevytýkal. To jest mně dobře známo, že, kdo jest v tom postavení, *kdo mluví jednou jako poslanec* a pak *má příležitost*, ať již příjemnou nebo nepříjemnou, *mluviti jako zástupce vlády*, musil by a *musí často přijíti sám s sebou v odpor*.

O to tu také nejde! Hlavní věcí jest, co Jeho Excellence pan *místodržitel* **neřekl**, to jest to, co jsme očekávali, že řekne, co jsme očekávali od něho my všichni poslancové českého národa bez rozdílu stran.

My jsme totiž očekávali, že konečně Jeho Exc. pan místodržitel *zaujme* naproti požadavku *za zavedení českého vnitřního jazyka úředního*, požadavku to, kterého my jsme proto zvláště od této vlády nepožadovali, poněvadž máme za to, *že ona podle své konstituční povinnosti a podle své přísahy vládní jest povinna, tento požadavek splniti.* (Výborně!)

Ale my všichni jsme očekávali, že aspoň těm přátelským stranám, jak vždycky jsou nazývány, *vystaví J. Exc. nějakým prohlášením zlatý most a zlatou cestu*, aby ještě jednou – bude to beztoho, velectění pánové, naposled (Tak jest!) — dostala se přes tento příkop **vyrovnací komedie.**

Proto to, co J. Exc. p. *místodržitel* **neřekl,** *poněvadž říci nemohl a* **nesměl**, jest daleko důležitější než to, co stojí v stenografickém protokolu. Co pan místodržitel neřekl, to pověděl vám uprostřed. To byla řeč, kterou mluvil k vám, byla to řeč němá, pantomima po způsobu italském, ale každý z vás této řeči musil rozuměti. *Vy jste*

slyšeli **tuto řeč zástupce vlády** *a vaší povinností k sobě samým jest*, **abyste podle této řeči jednali a se zachovali!** (Výborně!)

Pan místodržitel *opětně* **nás** *varoval*, opětně *líčil ten náš boj, jakožto věc rušivou pro národní mír v této zemi*. On se ovšem ukájel tou blahou předtuchou, že bude lépe, že všechno, co my černě líčíme, rozplyne se v niveč a že konečně náš národ pozná, že to, co mu bylo s této strany líčeno, má se zcela jinak, a **on těžce nese, že vedeme tento boj**. Ale tady je zcela v odporu, tady je veliký rozdíl, **to není pravda**, *že my vedeme boj*. (Tak jest!)

Kdo v této zemi vede boj, jest ten, kdo bojuje za vídeňské punktace; to jest ten, *kdo bojuje za zákon, který jest proti zákonu, za práva, která jsou proti právům*. To jest boj za prospěch, který jest proti prospěchu. Kdo vede boj v našem národu, to jsou ti, *kteří mu vnucují vídeňské punktace*, poněvadž tyto jsou proti všem psaným i životním právům tohoto národa, proti jeho prospěchu a proti daným positivním zákonům. (Potlesk. Výborně!)

Nám nevyčítejte boj! Snad my provinili jsme vídeňské konference? Snad my nutili jsme vládu, aby svolala konference tyto? Snad my jsme se o to zasazovali, aby vešly ve skutečnosť?

Nám boj ten byl vnucen, a jest pravda, co pravil pan místodržitel, *že lid má toho boje dost*. Lid český opravdu boje toho má dosti, neboť *od prvního probuzení svého*, od prvního záchvěvu vlasteneckého, jaký se oživil v jeho srdcích, **nevede tento ubohý lid český nic jiného, než stálý, krutý a bolestný** boj za svá práva; a ten lid český ještě neměl ani oddechu, aby pookřál v rodině a u vlastního krbu, aby se věnoval svým vlastním zájmům, on **nalézal se neustále v tuhé obraně svých práv**. (Výborně! Hlučný souhlas a potlesk.)

A jak tento lid toužil po smíru, jak přál si oddechu, viděli jste z celé té politiky strany staročeské na říšské radě, která vyčkala při tom trpělivě, vystříhala se každého boje a každého konfliktu, hledíc a snažíc se s nasazením vlastní popularity zjednati konečný mír a klid v této říši-

(Tak jest.) A tu, pánové, jste přišli a *přinesli jste mu vyzvání k válce.* Dne 26. ledna 1890 odevzdali **agenti nepřátelští** *našemu národu českému vyzvání.* Nuceni a nechtíce přijali jsme a na základě tohoto vyzvání vedli boj a boj povedeme, ať jej povedeme slavně, ať se škodou pro sebe. My povedeme jej do nejkrajnějších konců a dál a dále, *poněvadž jsme přesvědčeni,* **že tento svatý náš boj konečně vésti musí k vítězství.** (Všeobecné pohnutí. Hlučný bouřlivý souhlas. Potlesk. Výborně!) Tak věci stojí a objektivní, této vlasti nakloněni a národ český milující zástupci vlády — a já jsem přesvědčen, že Jeho Excellence může se k těm počítati — má za svou povinnosť nezfalšovanou o tom dáti zprávu tam, kde to mají seznati.«

* * *

Z debaty, která se rozpředla ve sněmu království českého o druhé vyrovnávací předloze, citujeme ovšem zase jen pouhé urývky některých řečí bez jakéhokoli výkladu.

Zpravodajem menšiny, která navrhovala, by se přešlo přes předlohu k dennímu pořádku, byl dr. **Julius Grégr**, z jehož řeči proslovené dne 20. listopadu vyjímáme:

»Pánové na **německé** *straně dosti záhy sprostili se škrabošky a odpověděli nám zcela jasně a určitě, oč vlastně jim běží.* **Oni sami veřejně a určitě řekli a prohlásili** v celé řadě schůzí a ve všech svých orgánech, **že jde o roztržení království českého** (Slyšte!) ve dva správní obvody, **že se jim jedná o rozbití jednotné organisace tohoto království** a **o utvoření zvláštního ohraničeného německého území.**

To jest ta *vlastní a pevná tendence,* která vedla německé pány k té agitaci proti dosavadní zemědělské radě. To jest ta *tendence,* která je vedla při vyjednávání na tak zvaných konferencích vídeňských; to jest ona *tendence,* která přivedla tuto zemědělskou předlohu do tohoto slavného sněmu a to jest ta *tendence,* pro kterou dnes hájí ti

nýbrž i *sama* **vláda** *rozhodně stavivala se proti těmto tendencím.* Pravím: **nynější vláda.** Když roku 1884 tato vláda podávala svou předlohu o zemědělské radě, pravila dne 14. září 1884 v odůvodnění doslova: *»Pro království české má toliko jediná zemědělská rada zřízena býti«* (Slyšte!) a pak dále: »Ku rozdělení zemědělské rady ve dvě sekce národní *přistoupiti nelze.«* (Slyšte!)

A dnes? Dnes máme zde novou *předlohu, která vyšla z ministerských vládních kanceláří a tam jest rozdělení ve dvě sekce hotovo!*

I orgány vlády a vládě blízké s největší rozhodností vzpírávaly se tomu rozdělení zemědělské rady. *Vládní »Presse«* nazvala v červenci r. 1884 *agitaci* k rozdělení zemědělské rady **»frivolní šalbou a švindlem«** (Slyšte!) a když Němci vystoupili ze zemědělské rady a toto své vystoupení veřejně prohlásili, napsal officiosní list ten o prohlášení Němců jak následuje: *»Prohlášení Němců bylo diktováno jedině a pouze příčinami národními* a němečtí zástupcové předstírají jen proto hospodářské příčiny, aby unikli těžké výčitce, že **frivolně obětovali hospodářské zájmy jim svěřené svému národnímu štvaní.«**

Tak psal ještě před málo lety *orgán vládní. A dnes máte* **všecky tyto faktory,** *kteří s takovou rozhodností se vyslovovaly proti snahám na rozdělení zemědělské rady* **spojené a všickni stojí v tomto slavném sněmu proti nám, kteří zde zastupujeme interessy svého českého lidu a jednotu této země.** — — —

— — — Když se má jednati o **smír mezi národy,** tu aspoň *dva činitelé* **musí** *při tom býti činnými.* Musí při tom býti jeden i druhý národ, mezi kterými se má státi smír (Tak jest!) aneb oprávnění jejich zástupcové.

Nuže, *je dnes jeden faktor súčastněn v tomto vyjednávání o takový smír,* jaký se navrhuje v této předloze? *Je náš český národ pro takovéto vyjednávání?* (Není!) *Je pro takový smír* [illegible] *nu, kterí* [illegible] *v této před-* [illegible] *není!* [illegible] *h vídeňských*

Uvedu výrok jednoho z předních a nejváženějších **kavalírů** v tomto sl. sněmu, *jak rozhodně on postavil se proti stanovisku, které dnes bude snad hájiti majorita*, až bude se jednati o této předloze.

Dotyčný *kavalír* pronesl se o agitaci a o tendenci agitace **na rozdělení Čech** *a na rozbití zemědělské rady* následujícím způsobem:

»Vy, pánové — *mluvil zde* v této sněmovně r. 1884 *k Němcům* — vy chcete krok za krokem pokračovati na dráze, kteráž posléze vede k onomu bodu, jenž byl zde již v loni otevřeně naznačen za vlastní váš cíl, a tím jest: **rozdělení Čech.** Nuže, pánové, *mohu vás ujistiti*, **na této dráze potkáte se s námi vždy a všude, krok za krokem** (Slyšte!), **co s nejrozhodnějšími a nejtvrdšími svými protivníky**, *a my uchopíme se všech ústavně dovolených zbraní, abyste tohoto cíle nedošli!*«

Tato slova vzbudila veliké vzrušení v celém národě. Nikdo nepochyboval, že tato slova byla z vřelého vlasteneckého citu vyslovena a našla také ve všech vlasteneckých srdcích zvučný ohlas.

A co stalo se od té doby? Změnily se snad zemědělské aneb národní poměry zde v království českém, že bylo potřebí podstatně změniti i dřívější stanovisko, které hájil dotyčný pán s celou svou stranou před několika málo léty? Já takové změny nevidím, a hle, přes to, že takové změny nikde nelze postihnouti, *tentýž pán dnes jest v řadě těch, kteří s největší rozhodností pracují pro tuto předlohu.* (Slyšte!) **On nyní užívati bude všech parlamentárních prostředků, aby docílil toho, proti čemuž se vší rozhodností a všemi parlamentárními prostředky postaviti se před čtyřmi léty přisliboval.** (Tak jest! Pohnutí.)

Nebudu ho jmenovati, mám přílišnou vážnosť k dotyčnému kavalíru, tak že mi bude odpuštěno, když jeho jméno nevyslovím. (Hlasy: **Ledebur! Windischgraetz!**) Ale, nejen historická šlechta najednou — nevím, z jakých důvodů — změnila své stanovisko. *Nejen historická šlechta* stála proti snahám, jež čelí k rozdělení zemědělské rady,

nýbrž i *sama* **vláda** *rozhodně stavívala se proti těmto tendencím.* Pravím: **nynější vláda.** Když roku 1884 tato vláda podávala svou předlohu o zemědělské radě, pravila dne 14. září 1884 v odůvodnění doslova: *»Pro království české má toliko jediná zemědělská rada zřízena býti«* (Slyšte!) a pak dále: »Ku rozdělení zemědělské rady ve dvě sekce národní *přistoupiti nelze.«* (Slyšte!)

A dnes? Dnes máme zde novou *předlohu, která vyšla z ministerských vládních kanceláři a tam jest rozdělení ve dvě sekce hotovo!*

I orgány vlády a vládě blízké s největší rozhodností vzpírávaly se tomu rozdělení zemědělské rady. *Vládní »Presse«* nazvala v červenci r. 1884 *agitaci* k rozdělení zemědělské rady **»frivolní šalbou a švindlem«** (Slyšte!) a když Němci vystoupili ze zemědělské rady a toto své vystoupení veřejně prohlásili, napsal officiosní list ten o prohlášení Němců jak následuje: *»Prohlášení Němců bylo diktováno jedině a pouze příčinami národními* a němečtí zástupcové předstírají jen proto hospodářské příčiny, aby unikli těžké výčitce, že **frivolně obětovali hospodářské zájmy jim svěřené svému národnímu štvaní.«**

Tak psal ještě před málo lety *orgán vládní. A dnes máte* **všecky tyto faktory,** *kteří s takovou rozhodností se vyslovovaly proti snahám na rozdělení zemědělské rady* **spojené a všickni stojí v tomto slavném sněmu proti nám, kteří zde zastupujeme interessy svého českého lidu a jednotu této země.** — — —

— — — Když se má jednati o **smír mezi národy,** tu aspoň *dva činitelé* **musí** *při tom býti činnými.* Musí při tom býti jeden i druhý národ, mezi kterými se má státi smír (Tak jest!) aneb oprávnění jejich zástupcové.

Nuže, *je dnes jeden faktor súčastněn v tomto vyjednávání o takový smír,* jaký se navrhuje v této předloze? ***Je náš český národ pro takovéto vyjednávání?*** (Není!) ***Je pro takové smíření za tu cenu, která se žádá v této předloze*** (Bouřlivé ***»Nikoliv, není!«) a v celých vídeňských úmluvách?***

Celý národ český je proti tomu. (Tak jest! Hlučný souhlas.) *A zároveň i část jeho poslanců.*

I z těch zástupců jeho, kteří v tomto slavném sněmu do nedávna zastupovali vídeňské punktace, *i část těchto poslanců se odvrátila od těchto punktací* a **dnes tu stojí rozbitá, malomocná frakce,** (Tak jest! Výborně!) *která troufá si mluviti a jednati jménem celého národa.*

Je to dnes v pořádku, že se mluví a jedná o těchto předlohách a **o smíru,** *ke kterému je potřebí,* **aby dal svolení jeden i druhý národ,** *aby manifestoval svou vůli jeden i druhý národ?* Dnes **o takovémto smíru vůbec nemá býti řeči.** A kdyby šly věci normálně a *kdyby pánové* na druhé straně *šetřili* parlamentárního zvyku a *svých povinností, které mají ke svým voličům* (Výborně!), *dnes by vůbec neměli tu zasedati* (Hlas: *Ani jeden!*) **a neměli by se súčastniti akce, proti které jsou téměř veškeří jejich voličové.** (Výborně! Tak jest!)

Je to skutečně pravda, že ty punktace vídeňské jsou k tomu, aby vedly ke smíru mezi oběma národy, a *jest naděje, že by touto cestou a těmito punktacemi se docílil tento toužený smír?*

Co pak se stalo od té doby, co ta smírná nálada nastala? Co stalo se od té doby, kdy začali se smiřovati pánové na vídeňských konferencích? Znamenáte, té doby že by smířlivá nálada mezi národnostmi v zemi byla snad postoupila? (Hlas: Naopak!) Vidíte nějaký pokrok k tomu smíření a v tom vyrovnání těch svárů mezi oběma národy?

Nikdy, **nikdy nedmuly se vlny nevraživosti národní tak vysoko jako v této chvíli.** (Tak jest! Výborně!) *Nejen že* **pobouřen jest náš národ až do nejhlubších útrob srdce svého,** ale podívejte se do krajů německých, jestli **kdy s větší brutálností a bezohledností se vystupovalo proti živlu českému,** *než od té doby, kdy byly ujednány vídeňské punktace?*

Ani v nejhorší době, kdy nejvíce vrážely na sebe odpory národní, nešla ta surovost proti našemu živlu tak daleko, jako dnes. Neboť nikdy se nestalo, že by

bylo i sáháno na hroby mrtvých Čechů, jako se to stalo v těchto dnech v Duchcově. Já bych mohl, pánové, poukázati ještě k jiným úkazům, avšak nechci se o tom šířiti, jen to jsem chtěl podotknouti, že ten, *kdo věci klidně posoudí, nebude v těchto punktacích hledati cestu ku smíření*, ale naopak, že v tom shledá spíše něco jiného a podle toho, jak dnes je rozrušen náš národ, že musí nutně a logicky souditi, že tyto punktace a předlohy, jako jest tato dnešní a jako jsou ty ostatní, ku kterým máme přikročiti, **musí vésti jen k většímu boji mezi oběma národy**. (Tak jest!)

Pravilo se také, že **vyšší státní** *jakýsi* **zájem** vedl ty pány a že ten je příčinou, *že se žádala taková* **oběť** *od našeho národa*, jak se mu ukládá těmi úmluvami vídeňskými. Jaký vyšší zájem státní to jest, *toho jsme se nedověděli* a já myslím, že to nevědí ani ti páni (Veselosť), kteří ve Vídni v konferenci zasedali! (Výborně!) Pánové, řekněte mi, který pak je *nejvyšší účel a nejvyšší interes každého státu?* Může býti většího interesu některého státu *než ten, starati se a pečovati o prospěch a štěstí svých národův?* (Tak jest!) To jest *největší státní interes a největší státní účel*, kterému musí se podříditi všechny ostatní zájmy. A pracuje se k tomuto nejvyššímu státnímu účelu těmito punktacemi, *když se béře jednomu národu, co mu náleží*, **co je jeho majetkem a co je resultátem tisícileté jeho práce, a když se dělá s těmi nejdražšími statky jeho »present« druhé národnosti?** (Tak jest!)

To nemůže býti účelem státu, podporovati jednoho na újmu a úkor druhého. (Tak jest! Výborně!)

Jsou-li *spory mezi národy*, — a jsou zde v Čechách — tu jest potřebí dáti si především otázku: Čím povstaly? **Kdo** *jest tím vinen*, *a* **kdo** *má povinnosť o nápravě těchto sporů pracovat?*

Já mám za to, že, když zkoumáte příčiny dosavadních sporů obou národů, musíte přijíti k přesvědčení, že na nějaké agitace s té strany a agitace s naší strany, a ne snad nezřízené nároky jedněch jen tak spontaně povstalé jsou toho příčinou. **Příčinou těchto sporů není nikdo jiný než stát sám** (Ano! Tak jest!), **nikdo jiný než**

ta politika rakouská, která od dlouhých let nemá jiné raisony, nežli štváti jeden národ proti druhému a nadržuje jednomu národu na úkor národů ostatních. (Bouřlivé Výborně!)

A jaký pak může býti z toho resultát, jaký výsledek z toho může býti, *když se podporuje jeden národ,* když se jeho kulturní interes bohatě podporuje všemi možnými prostředky, *když se povyšuje nad národy druhými* a když *jeho jazyk* se co možná podporuje a *povyšuje na jazyk úřední* a při tom když se mu ve všem hoví, **když se z něho dělá dominující a panující národ** a ten *druhý národ,* který je vedle něho, se ponižuje a **z toho se dělá pouhý material germanisace a material pro slávu** a **moc onoho hýčkaného národa?** (Tak jest! Výborně!)

Jaký může býti resultát než ten, že na jedné straně se vzmáhá **panovačnost** a *pretense* toho národa, kterému se ve všem hoví a **rozhořčenosť toho utištěného a odstrkovaného národa,** který stále a stále musí bojovati proti těm pretensím národa druhého?

Musí to roztrpčiti národ náš až do vnitřnosti jeho srdce, když vidí, jak se zanedbávají jeho interesy nejdůležitější i nejdražší, kterak o každou maličkosť, která má vésti k jeho duševnímu a materielnímu prospěchu, musí jako žebrák se dožadovati a nemůže se ani nepatrné almužny domoci, kdežto druhému národu — poskytuje se vše bohatě a štědře. (Tak jest!)

To jest **politika,** *která musí vésti k rozkladu,* to jest **politika,** která **musí rozeštvat národy mezi sebou,** to jest **politika,** *která vede k těm sporům.* A to má *náš národ* dáti ještě z toho mála, co mu zůstalo? *Za to má ještě přinášeti* **oběti,** *aby ukojil ty pretense toho stále a stále* **privilegovaného** *a stále* **podporovaného druhého, německého národa?** (Tak jest! Výborně!)

Je-li v interesu státu, aby byly na všech stranách normální poměry, aby přestaly spory a třenice mezi jednotlivými národy, aby společně všichni národové v této

říši pracovali ve prospěch kulturního a materielního rozvoje, k síle mohutnosti státu, pak jest *k tomu* **jediný prostředek**, prostředek, *aby se upustilo od dosavadní raisony rakouské politiky a aby stát stál ve své politice na stanovisku* **úplně rovného práva ke všem národům říše.**

Jest toho potřeba, *aby se postavila politika vládní na ethické stanovisko*, *na* **stanovisko spravedlivého státu** (Tak jest!), který by plnil poctivě stejnou měrou svůj úkol ve prospěch jednoho i druhého národa. (Výborně!)

Pak ať nám nedávají ty předlohy a ať nežádají od nás, abychom zde věc spravili, **když páni sedící ve Vídni zavdávají ve velkém příčinu k rozbrojům a štvaním** a *rozrušení poměrů v celé monarchii.* **Tam** *ať věc napravují* a »bylo by dobře«, kdyby místo, aby zvýšili energii v potlačování jednoho národa druhým, **zvýšili energii ve spravedlivém jednání a energii proti pretensím jednoho nebo druhého národa, pokud jsou neoprávněny, pokud jsou nespravedlivy.**

Že to touto nynější cestou pánové ve Vídni nespraví, o tom mohou býti úplně přesvědčeni. *Ať se podívají, jaké dnes jsou následky jejich díla vyrovnávacího.*

Nejen že vzrušily náš národ, ale ony vzrušily už i ostatní slovanské národy v této polovici říše! Nebo, *nejen náš národ vidí ohroženou svou národnosť* těmito punktacemi, ale i **druzí slovanští národové** *vidí v tom jen* **mocný postup, nový mohutnější postup organisace, která, tak, jak míří proti nám, ohrožuje jejich existence a sice mohl bych vám prorokovati, že nebude to dlouho trvati a že proti tomu postupu, jenž je jaksi inaugurován vídeňskými punktacemi, co nejdříve povstane liga všech neněmeckých národů na ochranu svých životních interesů!** (Výborně!)

Ukázal jsem, že předloha, kterou máme před rukama, jest částí těch punktací, jak smluveny byly ve Vídni. Dokázal jsem, *že tyto úmluvy* nemají ethického podkladu, *že ohrožují nejdražší interesy našeho národa*, **že se tu jedná o roztržení země a rozdělení její správy, která byla dosud jednotná v této zemi od tisíce let.**

A tu *se žádá od nás*, abychom přistoupivše k této předloze, *obětovali* něco, co je dosud záštitou naší národní existence. Mám za to, že toho od nás žádati nikdo nemůže!

Žádati od nás, aby národ náš za všechny ty oběti, které na krvi a na statcích podal, za ty statisíce bojovníků, kteří padli na bojištích rakouských a za ty milliardy, které z výnosu své práce odvedl do pokladnice říše, žádati za to vše dnes na nás, abychom obětovali i tu jednotu vlasti své, i tu celistvou organisaci království českého, za niž se zaručila celá řada panovníků i z nynějšího přejasného rodu panovnického slavnými přísahami, toť přespříliš!!

My této oběti zajisté nepřineseme!

Nikdo, kdo jest pamětliv práv svého národa, nebo jest pamětliv povinnosti k této rodné zemi, pro tyto punktace hlasovati nebude. (Výborně! Nikdo!) My budeme hlasovati proti nim a navrhuji při této předloze, aby se prostě přešlo přes ni k dennímu pořádku. (Výborně! Výborně!)

* * *

Z řeči, kterouž v týž den proslovil ve sněmu království českého poslanec Václav **Jindřich** jako zástupce rolnictva českého, vyjímáme:

»Nepochopuji, kterak persekucí a všemi možnými nezákonitými prostředky proti vší vůli národa českého chce se nám vnutiti, co nejen my, nýbrž i nejvyšší správce a první rádce Jeho Veličenstva svého času příkře odsuzoval. (Výborně!)

Má národ český nabýti tímto jednáním nový doklad, jak »spravedlivě« se pro něho zákony dělají, **za to**, ***že poslední těžce vyziskaný halíř a největší na krvi oběti tomuto soustátí na prospěch přináší?!***

Kam poditi by se se musila přirozeně jeho bezmezná oddanosť k trůnu, **kdyby veškeré tyto ohromné oběti splácely se toliko persekucí a zákony násilně vnucenými?** *Či jsme v Rakousku skutečně již jen* **východní markou pangermánskou, v které vládne ruka cizí?** (Výborně! Výborně!) **Ztratilo Rakousko naprosto již spravedlnosť a cit pro národy neněmecké, bez nichž nebylo by po něm ani potuchy více a které krví svou bezpočtukráte jasné dynastii tuto říši zachovaly?** (Výborně! Výborně!)

Národ náš ví, co jest mu příkořím a co ku prospěchu, jestliže dnes co jeden muž předlohy tyto vyrovnávací zavrhuje; a jestliže na druhé straně zástupci národnosti druhé radostně tu předlohu přijímají a za každou cenu provedení její se domáhají, tož lze říci, že buď nemůže míti smysl pro spravedlnosť ten, kdo praví, že se nám tím nekřivdí, anebo že jest rozhodným stranníkem a zarytým nepřítelem naším.

Rada zemědělská povždy s takovou úzkostlivostí hleděla rolníkům německým ve všem vyhověti, že více jich prospěchu dbala nežli prospěchu rolnictva českého. (Souhlas.) *Doklad toho podává nám* **sám** *Jeho Excellence* pan **místodržitel**, kterýž před necelými dvěma roky dal v děčínském týdenníku uveřejniti výkaz subvencí poskytnutých radou zemědělskou *německým a českým* hospodářským spolkům a školám. Dle této zprávy, *ačkoliv počet českých rolnických spolků a škol jest dvakráte větší, přiřknuto ročně českým stejně subvencí co německým.* (Slyšte!) Jeho *Excellence* byl tehdá členem výboru rady zemědělské, čerpal tedy nepochybně z pramenů úředních a spolehlivých.

Toť jest zajisté důkaz, **jak se národnosti a rolnictvu německému nadržuje** a jak se podporuje, jakoby nezáleželo tolik na vzdělání českého rolnictva a jakoby ono — ačkoliv zde jest v tak *značné číselné převaze — čekati mělo*, **až co zbude po nasycení národnosti počtem i poplatností menšího významu.** (Výborně! Výborně!) Kdo může proto říci, že by německý lid selský měl příčinu býti nespokojen s radou zemědělskou, jest farizej — mluvící vědomou nepravdu. Vidíme tedy, že k rozdělení rady zemědělské

nemají ani nejmenší příčiny a domáhají-li se toho přece, kladou tak požadavek nejen zemi, nýbrž i zájmům státu záhubný.

Požadavek ten nevyplynul z potřeby, nýbrž **z plemenného záští**, kteréž rušivou zhoubností zasahovalo v kruhy zemědělské. Z tohoto, ničím neoprávněného, ano rolnictví poškozujícího návrhu jest nejlépe vidno, že *tak zvané vyrovnávací předlohy vídeňské* beze všeho bližšího zkoušení jich důvodnosti a potřeby *zdělány byly prostým akceptováním požadavků fakciosní oposice.* To uznává celý národ český co jeden muž, jen vláda a páni z konference tvrdí, že splněním veškerých národních požadavků našich odpůrců, splněním jich na úkor náš nejsme v ničem zkráceni!

Jest obecně známo, že **vyrovnávací předlohy jen s Němci a pro Němce bez účasti Čechů zdělány byly** a vídeňským konferencím předložily se asi k takovému schválení, *jako předkládají se nám tyto předlohy.* Kategorické z vyšší vůle **»musíte«** schvalovati, a **hrozby** *byly tou spravedlností*, kterou se nám měřilo při vídeňských punktacích a kterou se nám i nyní měří. (Ano, tak jest! Hlučný souhlas.)

My, zástupcové rolnictva, kteří jsme byli laskavostí pánů poznamenáni co *»prazvláštní společnosť«*, nemůžeme nikdy dopustiti a schváliti takovéto předlohy, kterými se více uškodí nežli prospěje, zejména rolnickému stavu. My nepřišli jsme do tohoto sněmu, abychom boje národnostní, politické a strannické sesílili, aneb *jenom* »vyšší politikou« se zabývali. My přišli s dobrou a pevnou vůlí, abychom společnou plodnou, užitečnou a vydatnou prací pilně a poctivě pracovali, jak toho prospěch drahé vlasti a interes celého národa našeho i jednotlivých tříd obyvatelstva vyžaduje; i chceme, až před své voliče předstoupíme a jim účet ze svého jednání klásti budeme, abychom se úspěchy dobrými a všeobecně prospěšnými vykázati mohli.

My rolničtí poslancové, kteří žijeme s lidem, s ním cítíme, břemena, utrpení a námahy v boji svém o existenci snášíme, chceme, aby se naše hmotné poměry staly snesitelnějšími a příjemnějšími, aby náš národní a spole-

čenský život byl volnějším a aby břemena z jedné třídy poplatní, která pod tíží jejich již klesati počíná, spravedlivě rozdělena a přenesena byla na tu, která jich bez obtíží a namáhání ještě unese. Za tou příčinou byla podána již celá řada návrhů a oprav z naší strany, které však dosud ani ku svému projednání dospěti nemohly a v různých komisích a kancelářích svého vyřízení čekají.

Za nynější politické situace a nynějšího složení slavného sněmu nemáme velkých nadějí na příznivý výsledek poctivé práce naší, ba s obavami hledíme smutné budoucnosti vstříc; neboť *vše se nám zamítá a o každý sebe menší spravedlivý požadavek a nápravu musíme postoupiti prudký boj.*

Avšak ubezpečiti vás mohu, pánové, že ti, kdož byli vysláni na toto místo z vůle národa a voličstva svého, beze všeho komanda, zde na dále vytrvale a nezištně pracovati budou ku rozkvětu naší drahé vlasti a ke spokojenosti celého svého národa. Také my, rolníci čeští, chceme poctivě a svědomitě plniti vlastenecký a veledůležitý na nás vznesený úkol a kde *ohroženo jest právo a důstojnosť národa našeho, vždy v pravdě až do těch hrází a statků je hájiti a* **nedopustíme nikdy, aby česť národa našeho a jeho tisícileté právo se poškodilo** a kýmkoliv na prospěch něčí a na úkor náš se zadávalo. (Hlučný souhlas.)

„**Za ty bezměrné oběti na krvi a na penězích má se národu našemu vzíti i to, co mu zbylo po krvavé persekuci pobělohorské** *a co nám sama ústavácká vláda z titěž dnešní vůdcové strany německé prosincovkou v roce 1867 ponechali!* (Hlučný souhlas.) **Co nám bělohorský vítěz i po zdecimování a vyhladovění lidu českého ještě ponechal** — *to nám má býti* **odejmuto** *nyní* **za bezmeznou loyalnosť**, *jíž nejoddaněji sloužili jsme jasné dynastii*, protože toto soustátí tělem i hmotnými všemi oběťmi chránili jsme před fakciosní oposicí. (Výborně! Výborně!) *Ne tedy obětavosť lidu českého*, ne tedy ty **četné sliby vlády** *o splnění národních a státoprávných požadavků našich*, s nimiž národ náš vstoupil na radu říšskou a kteréž vládou i trůnní řečí byly uznávány, nýbrž **velkoněmecký program fakciosní**

oposice, jak si jej tato na bílý papír sama napsala, mají býti splněny. (Tak jest! Výborně!)

A tomu říká se **spravedlnost** — *to má zváno býti* **národnostním smírem.** (Výborně!) Táži se, jakými oběťmi tato fakciosní pangermánská oposice zasloužila si splnění svého programu? Marně hledám její oddanosť a obětavosť k trůnu a k tomuto soustátí. *Celá její historie protkána jest černou nitkou velkoněmeckých táborů a protirakouských řečí, jaké staly se ještě nyní* **za přítomnosti samé vlády pod okny císařského hradu** *při všeněmeckém sjezdu zpěváků.* (Tak jest! Souhlas.) Nepochopuji tedy, proč hrozí nám vláda, že nepovolíme-li toto vyrovnání, jež nám Němci nadiktovali — octneme se na říšské radě v menšině — v oposici, když vidíme, jak byla *bezohledná, fakciosní* **oposice** tak štědře odměněna tímto vyrovnáním. (Výborně!)

Dochází-li tedy jen příkrá oposice v tomto soustátí *odměny* a rozšíření práv národních, **proč by se jí pak lekal národ náš,** *jenž domáhá se toliko provedení toho, co nám přiřkly samy nejvyšší kruhy v době nedávné za právo?* (Výborně! Výborně!) Odměna, jakéž dostalo se fakciosní oposici, musí býti národu našemu měřítkem, aby se držel těchto prostředků a záleželo-li na uspokojení 8 millionů německých obyvatel této říše, tím spíše pocití se potřeba ukojiti *sedmnáctimillionové slovanské národy v této říši.*

Máme-li za plemennou zášť, kterouž pronásledují se i tělesné pozůstatky na posvátných místech hřbitova, kterouž se střílí do domů besedních a pronásleduje i vyhladovuje se lid český — máme-li za řemeslné štvaní a tábory velkoněmecké zaplatiti prémii vyrovnací bezohledně fakciosní oposici, tož **národům slovanským otevřeny budou tím aspoň oči,** *jakým způsobem se v této říši práva vymáhají!* (Výborně!) **Chcete nám vnutiti vyrovnání, které jste prostředky tak násilnými, policajty a četníky chránili. To uznati chcete, co praví zástupcové národa českého za prospěšné a přijatelné pro národ náš? To chcete proti vůli celého národa uzákoniti? Takové vyrovnání má býti přijatelné, když nesnese ani veřejného pojednání kritiky a světla denního?** (Výborně! Výborně!) **To musí**

každý i sebe méně vtipný pozorovatel politický uznati, že při takovémto vyrovnání, při kterém jedna strana 'tak jásá a druhá ani mluviti nesmí, nic dobrého, spravedlivého a hodného pro umlčovanou stranu býti nemůže! (Opětná hlučná pochvala.) — — —

Veliký rozdíl jest mezi tím, když někdo sám dobrovolně se vzdává svých práv a požadavků, a mezi tím, když jako padlý a jako přemožený k přijmuti podmínek donucen jest; neboť pak, co přemožený, nevzdává se nikdy naděje, že opět své ztracené právo zpět dobýti může, kdežto, zadává-li je dobrovolně, učiniti tak již nemůže. *I když nám ono vyrovnání moci a násilím vnutíte,* potom jako poraženi budeme vždy a při každé příležitosti reklamovati právo nám odejmuté. Konec zápasu z tohoto vyrovnání tedy nekyne!

Německé národnosti povolují se beze všech obtíží a konfiskací schůze, sjezdy lidu a veřejné projevy, ve kterýchžto vítěznými fanfárami do světa hlásati mohou své vítězství a další přání na úkor náš, leč *český národ — nesmí se ani od svých právních a zákonitých zástupců dověděti poctivé pravdy*, ten musí býti udržován v nevědomosti. —

Z odpovědi ministra Schönborna na interpelaci českých poslanců v říšské radě jest zřejmě vidno, **jak na úkor národa českého** *punktace vídeňské* **prováděti se budou a jak Čech ve svém vlastním domově a ve své rodné vlasti bude považován za cizince** *a jak nuceni budou synové naši učiti se jazyku cizímu, aby ve své vlasti spravedlnosti se dovolati mohli.* Tak bude jazyk český stlačen na jazyk podřízený a podružný, na jazyk druhého stupně!

A takového ponížení má se nyní dožiti národ tak slavné minulosti a historie, který odolal celé Evropě a který cizácká vojska a panství chtivé uchvatitele trůnu Přemyslů a koruny svatováclavské ze země vyhnal a který jen bojovníky vlastní krve v bratrovražedném boji pokořen býti mohl? Národ, který takovou statečností obětavostí a pracovitostí vynikl!

Národ, který se takovou loyalností k panující dynastii vyznamenává, nezasluhuje takového ponížení a pokoření;

národ, který byl prvním dobrovolným tvůrcem říše rakouské, kde ten se neuznává za hodna, aby s jeho pravými zástupci se o jeho životní zájmy, o jeho národním bytí vyjednávalo. — — —

Přijetím a prováděním vídeňských úmluv vyrovnávacích bez souhlasu strany svobodomyslné, která jest nejčetnějším faktorem v národě českém a které patří budoucnosť, bude tím více jen zostřen národnostní a plemenný boj, který musí pak míti v zápětí osudný vliv nejenom na vnitřní poměry země české, ale také na budoucnosť Rakouska a jeho celistvosť.

Pak musí nastati boj až do krajností, neboť **lid český bude bojovati** *nejenom proti nadvládě a výbojnosti německé, on bude musit* **bojovati i pro zachování své existence a svého národního bytí, a jak takový boj na život a na smrť bojován bývá a jakými zbraněmi, to poví jen budoucnosť...**

A tak chcete, pánové, založiti silné a spokojené Rakousko *nad mrtvolou národa českého*? **Chcete přinutiti násilím a bezprávím tak pokročilý, vzdělaný a silný národ, aby sám nad sebou vyřkl ortel smrti a aby se přikázal sám do poddanosti a služebnosti odvěkému nepříteli svému?** (Výborně! Výborně!)

Neseme velmi těžce a trpce zajisté všickni, kdož jsme pravými syny národa českého a obranci našich tisíciletých práv, že, kdykoli chceme upřímně své snahy a přání svá cestou poctivou a zákonitou hájiti a uskutečniti, příležitosť k tomu se nám odnímá. Proč se tak děje? Obává se snad slavná vláda, že sobě smíru národnostního v naší vlasti nepřejeme?

Prohlašuji zde veřejně, že my, zástupcové strany svobodomyslné, přejeme sobě naopak, aby odvěké spory národnostní v naší zemi urovnány a odklizeny byly, ale *přejeme sobě míru a narovnání jen takového, které by provedeno bylo k obapolné spokojenosti obou národů krásnou tuto zemi obývajících.*

Přejeme sobě z té duše míru a pokoje, *ale smíru a vyrovnání spravedlivého a rovného,* které by bylo zbudováno

na pevných základech obapolné spokojenosti a důvěry. (Tak jest!) Ano, všechen lid český přeje si smíru, avšak spravedlivého smíru, *který by pod vetchým pozlátkem* vrchních **úřadů nepoltil staroslavné toto království**, *kterým dostalo by se nám stejných práv, jaká nám dle počtu a poplatnosti přísluší.* (Výborně! Výborně!)

Odmítáme však s celou rozhodností **mír**, *který jest nám* **diktován živly cizími** *na úkor náš*, **a nehrozíme se následků nižádných**, *jelikož za námi stojí veškerý československý národ, který hotov jest přinésti za dávná posvátná práva svá i* **obětí největších**. (Hlučný souhlas.)

Dnes stojí celý **národ československý** *co jeden muž* **proti onomu, nás tak ponižujícímu vyrovnání.**

Vzdělanosť, uvědomělosť, politická vyspělosť a pokročilosť, jakou se dnes národ český honositi může, jest nám dostatečnou zárukou, že nelekal by se jíti za svatá práva i do oposice proti vládě, kteráž nechce býti k němu spravedlivou!

Má-li býti vyrovnání spravedlivé, má platiti při něm zásada: *stejná břemena, stejná práva* a jen na základě tohoto měřítka možno uskutečniti trvalý smír. Takovýmto spravedlivým, ale jen takovým smírem mohla by nejvíce získati dynastie i říše rakouská, neboť by pak zde stálo spokojené a ve vnitřních poměrech uspořádané Rakousko, které by mohlo potom bez obavy nynějším napjatým poměrům klidně vstříc hleděti a všem nepřátelům svým čeliti, neboť v řadách obranců říše této stáli by spokojení synové národa českého, a to, tuším, nelze podceňovati. (Výborně!)

Punktace, vzešlé z konferencí vídeňských, které nesou název **vyrovnání Čechů s Němci**, jsou asi tak nesprávné jako cukrovar, který má název »rolnický« a vstupuje proti rolníku do kartelu. Naše strana, většina to národa českého, nemůže tento titul, tuto firmu uznati, poněvadž *postrádá právního základu a mravního podkladu.* Viztež, páni vládní důvěrníci, jak toto vaše vyrovnání přijímá národ, kterýžto byl donucen proti vašemu vzdoru ujati se posledního zá-

konného prostředku, kdy podal bezpočet petic, opatřených statisíci podpisy věrných synů svých, petic, ve kterých žádá za zamítnutí onoho, vámi uchystaného vyrovnání, v nichž volá za spravedlnosť!

Jakých důkazů potřebuje ještě slavná vláda, aby poznala, kam s navrženým vyrovnáním se spěje? **My zástupcové národa českého vidíme v ujednáních vídeňských poškození nezadatelného státního práva koruny české, ohrožení jednoty země a zatlačení jazyka českého na jazyk podřízený, na jazyk druhé třídy.** *My vidíme v nich* **zřeknutí se našich staletých práv** *a tužeb, my vidíme v nich* **ochromení našeho národního vývoje, ohrožení našeho národního bytí** — a z této příčiny hlasovati budu pro přechod k dennímu pořádku! (Bouřlivý souhlas a hlučná pochvala.)

* * *

Z věcné a přece i v ohledu politickém závažné řeči poslance Karla **Adámka**, proslovené v témže sezení českého sněmu, citujeme následující úryvky:

»Bylo již pověděno přede mnou a jest mi čestnou povinností projeviti souhlas úplný s tím, že hlavně za náčelnictví zemědělské rady, zejména v té době, co je v čele její Jeho Jasnosť kníže **Karel ze Schwarzenbergů** *tato zemědělská rada* svým úřadováním, svým působením, *nedala nižádné příčiny ku steskům*, tím méně pak příčiny k rozchodu obou národností v této korporaci. Úzkostlivosť, svědomitosť, se kterou bylo šetřeno rovnoprávnosti netoliko v jednání a úřadování při zemědělské radě za správy Jeho Jasnosti, ale i také při veškerém rozdělován hmotných podpor okresům českým a německým, jes vzorná a bude vždy sloužiti ku cti a chvále tohoto věhlasného předsedy. Bylo již ukázáno k tomu, že subvence zemědělská rada rozdělovala spíše na prospěch Němců

nežli Čechů, a to, pánové, mohu také já doložiti. V letech 1880—1883 bylo německým okresům zemědělskou radou uděleno 83.619 zl. 11 kr., českým okresům toliko 32.230 zl. 82 kr. (Slyšte!)

Tedy i v této příčině zemědělská rada svým úřadováním a působením nedala podnět k takovému rozchodu.

O působení a činnosti naší zemědělské rady vydala však také svého času r. 1884 i vláda nejskvělejší svědectví. — — —

Věcných důvodů pro rozdělení zemědělské rady, to milerád uznávám, bylo sl. vládě velmi nesnadno uvésti, poněvadž takových věcných důvodů vůbec není, jelikož obecně se musí uznati, že rozdělení to v stávajících potřebách a poměrech našeho zemědělství založeno není a že z rozdělení toho nemůže zemědělství vzniknouti nižádný prospěch. (Tak jest.)

Namítá se, že musilo dojíti k rozdělení zemědělské rady, zvláště proto, že si v radě této rolníci čeští a němečtí při jednání nerozuměli. Již bylo poukázáno k tomu, že od založení vlastenecké hospodářské společnosti slavné paměti v minulém věku až do jejího rozpuštění roku 1872, jakož i v zemědělské radě, tedy po 122 let české i německé rolnictvo pospolu pracovalo na zvelebení a povznesení své živnosti, a historie uzná, že pracovali s prospěchem, neboť nemůže býti popíráno, že výsledkem této svorné a horlivé a vytrvalé práce jest veliký vývoj a rozkvět intensivního hospodářství v tomto království. (Tak jest!) Dále se při tomto tvrzení zapomíná, že také v této nově zřízené zemědělské radě zůstane společný sbor praesidiální, který jest utrakvistický a že by také při důsledném provedení zásady této nemohl býti ani takový utrakvistický společný sbor konstruován.

Nemohu utajiti podivení, že menšina vyrovnávací komise s takovou námahou přičinila se o mnohé skutečné věcné důležité opravení předlohy, **jíž se bezpříkladnou povrchností málokterá předloha vyrovná.** Jestě méně pochopuji, že **většina** *takové věcně nejdůvodnější návrhy menšiny komise houževnatě za-*

mitala. Pochopoval bych taktiku tehdáž, kdyby se snad většině nebo jistým faktorům v té většině jednalo o to, aby takovýmto způsobem celá tato instituce byla v praxi přivedena ad absurdum, aby tím pak, až organisace ta se neosvědčí, tím snadněji a rychleji mohlo dojíti *k úplnému rozdělení zemědělské rady.* — — —

Zemědělská rada zřizuje se jako **zemský orgán** A proto jest zajisté s nemalým podivením, že se zemské správě, zemskému výboru, a to po mém soudu **proti zřejmému znění zemského řádu,** *vyhrazuje toliko právo ku systemisování,* nikoli však také právo *ku jmenování a* **potvrzování úředníků** *při tomto zemském orgáně zřizovaných.*

To jest zase novinka, která má velkou důležitost svou k vůli povážlivým konsekvencím, jež z toho mohou býti odvozovány v naší zemské správě. Při jednání ve speciální debatě o příloze té, tuším, bude povinností tohoto slavnému sněmu, aby zrale uvážil, zdali také tímto skutkem může se dáti při tomto reformování.

Konečně musím vytknouti, že v zemědělské radě *vyhrazuje se* **vládě,** *vlastně ministerstvu orby,* **jehož existence v ústavě naší založena není, přílišný vliv.** I to má velkou důležitosť a velké nebezpečí pro význam tohoto organu, jako odborného zastupitelstva našeho zemědělství. Nuže, a jakou pak váhu mohou míti dobrá zdání takového orgánu, *v němž budou namnoze rozhodovati hlavně* **vládou jmenovaní a od vlády odvislí členové?** I tu pak může nastati situace taková, že ústav *ten stane se záhy nepopulárním,* a každé odborné zastupitelstvo zájmů, stane-li se jednou nepopulárním u interessentů, jest poškozováno. — — —

Dělení zemědělské rady netoliko nám Čechům, ale i Němcům v jistých případech může býti velmi nebezpečným. Nebudu tuto myšlénku dále rozváděti, připomínám jen, že při mnohých velkých akcích v politice obchodní a národohospodářské učinili jsme těch zkušeností, že mnohdy zájmům politickým podrobují se zájmy hospodářské. Vzpomínám jenom známé parlamentární historie k obnovení vyrovnání této polovice s druhou polovicí

říše, připomínám jenom, že i také při jednání o tvoření celních svazků v Evropě staví se tak často politické zájmy výše, nežli zájmy hospodářské a nechci býti zlým prorokem, že různění se v oceňování výhod politických a hospodářských nebude se díti i v obou sekcích budoucí zemědělské rady nestejnou měrou a že z toho království českému mohou vzniknouti začasté škody v ohledu hospodářském veliké. (Výborně!) — — —

Rolnictvo české má jasný smysl pro prospěchy hospodářské, ale při tom *náš rolník nikdy nezapomene*, **že jest také Čechem**, *že jest* **synem těžce zkoušeného a ohroženého národa**; rolnictvo české při horlivém hájení svých zájmů hospodářských nezapomene a nesmí zapomenouti na to, jak veliký úděl jest mu přidělen v naší domobraně národní, ono *za hmotné prospěchy životních zájmů svého národa* nezadá (Výborně!) a při odvažování takových zájmů hospodářských rolnictvo české nebude zapomínati na své povinnosti k celému národu a jeho budoucnosti. (Výborně!)

Jest mi s velkým potěšením, že Jeho Excellence pan **místodržitel** dnes se zvláštním důrazem opětně poukázal k tomu, že *předlohy vyrovnávací tvoří celek*, jelikož právě v tomto vztahu k celku punktací vídeňských vyniká *politická důležitosť* této předlohy. (Výborně!)

Konstatuji toto tvrzení Jeho Excellence, protože jest důležito, aby bylo právě v tomto okamžiku obnoveno uvažování o jednotě předloh punktačních.

Já a moji političtí přátelé stojíme také dnes na tom stanovisku, že vídeňské předlohy tvoří nerozdílný celek. (Tak jest! Bohužel!)

Podle protokolu vyrovnávacího ze dne 19. ledna a a podle opětných prohlášení účastníků konferencí vídeňských a podle samé podstaty punktací vídeňských vychází nepopíratelně na jevo, že jsou organický celek. Vždyť bylo vždy k tomu ukazováno, že úmluvy ty jsou výsledkem vzájemného kompromisu, tedy vzájemných úspěchů a neúspěchů.

Zdá se mi, a myslím, že je to výraz dosti případný, že na konferencích vídeňských smlouvající se strany vzájemně si vystavily současně platné směnky, ale nyní presentují a protestují se jen ty směnky, které jsou vystaveny na účet českého národa (Výborně!) a nemůžete se diviti, že český národ splatnosť těchto směnek nechce uznati a že jí uznati nemůže, poněvadž vyplacením každé takové směnky jest vzdalován dál a dále od cíle svých snah.

A kdyby nemělo býti pravda, že tyto punktace vídeňské tvoří ústrojný celek, tedy bylo by přece žádoucí, aby byla dána odpověď k této otázce: Jaký následek bude míti zamítnutí jenom jedné předlohy punktační, jež není vyloučeno?

Ptám se a prosím za odpověď: Pokládáte tak zvané vídeňské vyrovnání za uskutečněné nebo ne, bude-li některá punktační předloha zamítnuta? (Výborně!) Trváte-li ale na tom, že tvoří ústrojný celek a uznáváte-li možnosť, že některá z předloh těch může býti zamítnuta, pak nepochopuji ten zimniční chvat při jednání o této předloze, poněvadž vás nemůže býti tajno, že všechny předlohy neprovedete. (Výborně!)

Jest to tím méně pochopitelné, poněvadž při jednání o této předloze jde poprvé o rozhodnutí zásady ve svých konsekvencích velice důležité, mají-li býti odborná zastupitelstva zájmů hospodářských rozdělována podle národnosti nebo ne?

O politické váze tohoto momentu nepotřebuji se šířiti a jest s politováním, že posud této stránky v debatě, *která byla provedena, nebylo se dotknuto.* — — —

Vyrovnání vídeňské a také tato předloha má ráz **smlouvy** nebo **vyrovnání vlády s Němci — na naše útraty** . . . Uznávám, že naši *krajané němečtí, trvajíce na dělení zemědělské rady, postupují důsledně k jasně vytknutému cíli.* (Tak jest!)

Nejasnosť jejich politice vytknouti se nemůže. Myslím, že jest marným mluviti o věcech vedlejších, ale že si mu-

síme býti vědomi jasně toho, co chceme a co naši páni v druhém táboře chtějí. Oni jasně praví:

»**My chceme rozděliti toto království, my chceme, aby německá řeč byla státní řečí v této říši.** (Tak jest!) Vše, co se nyní děje, jest pouze postupem za tímto jasně vytknutým cílem.«

Nyní je také o této předloze jasno mezi námi.

Máme volbu nyní, chceme-li jíti s pány odpůrci nebo ne.

Kdo myslí, *že je to ve prospěchu českého národa*, upravovati jim cestu k oněm cílům, nuže, nechť to přímo dím — ať hájí toto své přesvědčení o takovéto nutnosti; avšak nikdo nemá práva, dílo toto podniknouti z vedlejších ohledů na strany nebo na osoby. (Tak jest!) Možná, že se snad mýlím a rád bych se mýlil, když reaguji na jednu poznámku a důležité vývody pana řečníka přede mnou, který vykládal o tom, že nejde při této reformě o territoriální dělení Čech.

Pokud já svým rozumem mohu postihnouti, v § 2 předlohy, jak před námi leží, **jedná se o territoriální dělení Čech** *a vysvitá to zřejmě z toho, že většina komise odmítla návrh menšiny* (Tak jest!), *který v tomto smyslu byl učiněn*, aby volby delegátů hospodářských spolků do odborů národních byly *konány dle národnosti spolků*, a že zůstala při vládní předloze, dle které mají tyto volby býti vykonány dle národností okresů soudních, v nichž spolky ty sídlí. (Tak jest! Dr. *Vašatý* volá: »**Abgrenzung**!«) Pakli že já dobře tomuto rozdílu rozumím, plyne z toho, že při volbách delegátů, které se konají přímo do odborů a nikoli do zemědělské rady, *musí býti při tomto volení rozděleny a vymezeny okresy české a okresy německé*. (Tak jest!)

A to jest **přece praktické provádění dělení Čech**. (Dr. *Vašatý*: »Abgrenzung!«)

Z toho je viděti, s jakým důmyslem osnovy vídeňské jsou vypracovány, s důmyslem takovým, že původcům slouží k veliké cti. (Hlasy: »To je otázka.« »S jedné strany.«) Jich vypracovatelům, pravím, zajisté.

Ukázal jsem již, že *dána jest možnosť* při nové organisaci zemědělské rady, *že bude lze* příště při tomto zemském ústavě *zřizovati úředníky toliko jazyka německého znalé.* Je arci možnosť, že by mohli také v české sekci zřizováni býti úředníci pouze jazyka českého znalí. To je možnosť, ale praxe ukáže, že tomu tak nebude.

Také budeme míti příště při zemědělské radě **úřednictvo pouze německé**, *úřednictvo, které bude smět býti české*, které však bude *utrakvistické* a *úřednictvo*, které **musí býti utrakvistické**.

Touto komplikací pokryta jest opět výsada němčiny a uzná se zásada ve státní němčině.

Nemalou důležitostí jest také, že podle návrhu učiněného a podle vymezení kompetence odboru *má býti také školství hospodářské rozděleno podle národnosti* a myslím, že i tento moment zasluhuje bedlivého uvážení. Vždyť i toto rozdělení škol hospodářských, toto rozdělení vyučování dorostu našeho rolnictva, které se bude díti příště v duchu nestejném, opět povede, řekl bych, také k *duševnímu roztržení mládeže rolnické v našem království*.

Z kruhů někdejších obhajců celistvosti zemědělské rady ozývá se jaksi na omluvu výstražný hlas, že tato reforma musí býti přijata a provedena, má-li se zameziti úplné roztržení zemědělské rady.

Také tato útěcha je smutnou.

Touto reformou zemědělské rady, jako již provedenou reformou zemské školní rady nebudou tyto ústřední orgány přímo cele roztrženy a také souhlasím s obhajcem úmluv vídeňských, *že i po provedení úmluv těch* **království české zůstane.**

Avšak přihlédneme-li také ještě k podstatě veškerých punktací vídeňských, k jich vykládání a provádění vládou a Němci, musíme uznati, *že jsou ve všech částech znamenitě promyšleným plánem* **k úplnému**, *byť i posloupnému* **rozdělení království českého a uznání němčiny za řeč státní**, že punktace vídeňské jsou teprvé počátkem, arciť že ukončeným, celé této akce, *že jsou toliko etapou k jasně vytknutým cílům našich odpůrců národních.*

Tento cíl **dělení království českého** *jest červenou nití*, která proniká veškerá ustanovení punktací těch, a která je také *spojuje v jeden nerozlučný celek*. A právě proto nemůže býti vykládáno za jakousi fakciosnosť, když stále a stále ukazujeme k tomu, že každá jednotlivá tato předloha musí býti posuzována netoliko jako taková, ale také ve svém vztahu ke všem ostatním předlohám, které na základě vídeňských punktací byly a budou učiněny. (Výborně!)

Krajané němečtí nepokrytě usilují o naprosté rozdělení království českého. Když dospěli k přesvědčení, že ten most, který od věků obě národnosti tohoto království spojoval, *nemohou jedním rázem* odkliditi, obrátili a přistoupili nyní k taktice nové, totiž *k nalamování trámu za trámem, nosiče za nosičem*. (Tak jest!) A jaké ceny bude míti takový most z nalamovaných trámů a nosičů a daleko-li je od takovéhoto nalamování k úplnému dolomení? (Pochvala.) Dostane-li se v těchto úmluvách *snahám našich krajanů německých, čelících k roztržení tohoto království a k vyvýšení němčiny na řeč státní* i tolik jen zásadního uznání — a toho zásadního uznání se jim úmluvami těmi dostává — pak *při energii, při jejich výbojnosti jest úplné dosažení těchto cílů toliko otázkou času*. (Výborně! Výborně!) —

Navržená reforma zemědělské rady není pokrokem v organisování zastupování zájmů zemědělství v tomto království, poněvadž zájmy tyto mohou býti toliko a jedině ze společného, nad spory národní a politické vyvýšeného stanoviska úsilím a spojením všech súčastněných faktorů hájeny a bráněny s úspěchem, poněvadž jenom při takové obraně zájmů odvrátíme nebezpečí, které nám všem společně hrozí našimi známými domácími a cizími konkurenty. (Výborně!) Největší nebezpečenství našemu rolnictvu v tomto království hrozí, podaří-li se také tento společný kruh našich hospodářských zájmů roztrhnouti, podaří-li se *tyto kruhy rozloučiti lučavkou politických sporů*, lučavkou politických interesů, nechci ani říci jakých.

Navržená reforma zemědělské rady jest **etapou k desorganisování a k úplnému podlomení vážnosti a důležitosti**

tohoto ústředního zastupitelstva zájmů zemědělských v tomto království a přiznávám se, že bych byl očekával **od přímosti** našich odpůrců, že přijdou s jednoduchým **návrhem a nikoliv** s tímto návrhem komplikovaným, že **prostě** navrhnou: *»Zemědělská rada pro království české se zrušuje.«* V tom spočívá politická důležitosť této reformy, **že** jest *nepopiratelným pokrokem k dekomponování království českého.* (Výborně!)

Komu vznikne *z takového smiřování,* z takovéhoto *vyrovnání* prospěch?

Historie dá k této otázce netoliko pro náš národ, ale také pro tuto říši smutnou odpověď.

Většina tohoto sl. sněmu může tuto a některé jiné **ještě** vyrovnávací předlohy odhlasovati, **ale tím neodhlasuje národní smír v této zemi.** *Punktace vídeňské vedou toliko k podnikání nových sporů a zápasů národních a proto nemohou prospěti ani naší vlasti, ani naší říši.*

Národ náš jest mírumilovný. Nikdy jsme nevyhledá**vali příčiny** ke sporům národním a také jich nikdy vyhle**dávati** nebudeme. Avšak, *ježto jsme utkáni v zápas za ochranu dobrého práva a záštitu naší národní existence,* za něž jsme **po** celá desítiletí s tak velkým střádáním a všech sil na**pínáním** *zápasili a bojovali,* při vší naší mírumilovnosti *nemůže se od nás žádati, abychom v tomto boji ustáli.*

V boji tom neustaneme a v životním zájmu národa našeho ustáti nesmíme, v boji tom můžeme padnouti, ale v boji tom se nepodáme. (Pochvala.) *A tak beze vší předpojatosti* a prosti všeho strannictví a osobních **trpkostí** z věcných příčin v zájmu našeho zemědělství a *z politických příčin a ze zájmu našeho národa a tohoto království a jeho lepší budoucnosti nemůžeme přijati předlohu tuto za základ specielní debaty* a budeme hlasovati pro přechod k dennímu **pořádku.«** (Výborně! Výborně! Potlesk.)

* * *

Neméně charakteristické byly řeči, jež proslověny v českém sněmu dne 21. listopadu 1890.

První ujal se slova poslanec Jos. A. **Brdlík**. Poukázav k tomu, že c. k. vlastenecká společnosť hospodářská pro království české působila od r. 1767 až do r. 1871, tedy déle nežli *sto roků* blahodárně, uvedl **příčinu**, pro kterou byla r. 1871 rozpuštěna, řka: **»Vláda nechtěla připustiti, aby na výstavě vídeňské r. 1872 zemědělství a s ním spojený průmysl český »samostatně« co země česká zastoupen byl, aby ukázati se nemohlo před světem, že jsou to Čechy, které** *jsou hlavní pramen veškerých příjmů této* **říše**, což tehdejší předseda c. k. vlast. hosp. společnosti poslanec kníže Karel Schvarzenberg trefně poznamenal slovy:

»Zemědělství české má býti za okrasu jakési Cislajtanii, my přikrýti máme její vady a nedostatky, my sloužiti máme za pláštík cizí nahotě, k čemuž se ale nikdy nepropůjčíme« a — **proto musila býti tato c. k. vlastenecká hospodářská společnosť pro království české panem místodržitelem Kollerem neblahé paměti rozpuštěna** — — —

Zmíniv se pak o »nové« zemědělské radě, kterou vláda zřídila, doplnil řečník výklad svůj konstatováním fakta, že teprvé r. 1880 podařilo se spojenému úsilí *obou národních stran v Čechách* vymoci na vládě povolení ku zřízení samostatné zemědělské rady, jejímž předsedou stal se předseda r. 1871 rozpuštěné c. k. vlastenecké hospodářské společnosti kníže **Karel Schwarzenberg**, načež pokračoval:

»Dokud byli Němci na tomto sněmu ve většině, dotud jim tato zemědělská rada konvenovala. Jakmile však pociťovali hořkosť menšiny, ačkoliv v pravdě k tomu příčin žádných neměli, počali vzdorovati a založili si svůj *»Bauernbund«*, a poněvadž každý rozmar něco stojí, *žádali ihned, aby jim tento rozmar* **z kapes českých byl placen.** (Tak jest!) Žádali ihned, aby tento jejich *»Bauernbund«* stál vedle zemědělské rady jako oprávněný spolek, čili aby tvořil sekci druhou.

Když pak konečně povolováno se strany české, ano *když jim i vnucována byla ruka k smíru*, tu ihned pochopili,

že by i v tomto, jinak nepatrném požadavku mohlo býti hověno *dávné jejich snaze* **po roztržení tohoto království českého.**

Roztržení toto má býti předlohou touto, jak se nám ku schválení předkládá, i provedeno.

A proto s tím větším podivením pohlížíme na pány, kteří právě zásady strany německé hájí, kteří svého času nejvíce se opírali jakémukoliv dělení zájmů tohoto království a z nichž jen jediný — na štěstí nejpovolanější znalec zemědělství — kníže **Karel Schwarzenberg**, postřehnuv dalekosáhlosť této předlohy i škodlivé její následky pro zemědělství české, raději se vzdává veškeré součinnosti při sdělávání této předlohy, zůstávaje si věren zprávě, kterou jako člen komise r. 1884 tomuto slavnému sněmu podával.

Druzi pánové, kteří tehdáž stejné stanovisko zaujímali, *pomáhají trhati toto království.* Na místě, aby slučovali protivy, přičiňují se o rozklad na škodu celého zemědělství českého. — — —

Že by rozdělením rady zemědělské zájem zemědělské strany německé lépe byl chráněn a opatřen, netvrdí ani zástupcové německé strany. *Oni přejí si rozdělení toto jedině z důvodu politického.* (Výborně! Tak jest!)

Zájem zemědělský jest jim **poslední**, *onen politický* **první** (Výborně!) a to z toho důvodu, že dobře vědí, že by *po tomto rozdělení následovati musilo dělení veškerých úřadů zeměpanských i komor obchodních a přirozeným následkem i sněmu tohoto a* **tedy úplné rozdělení tohoto království na dvě polovice či jinými slovy státní právo české má býti na vždy pochováno.** (Tak jest! Dobře pověděno!)

A na tomto počátku **trhání království českého** *jest až dosud ochotna bráti podílu* **historická šlechta naše, buntujíc se s Němci co s úhlavními nepřáteli nejen tohoto království, ale celé koruny české.** (Slyšte!) Vstupujeť ona v nejužší spolek se stranou, o jejímž předáku před dvěma lety ještě pravil J. Exc. **nynější** p. **místodržitel**: »Myslím, že bude za těžko zjednati s panem Plenerem *nějaký program smíru*, nenáležíť k politikům umírněným

ani klidným, a pochybuji, že by *tento Vídeňan* mandátem komory chebské nabyl citu pro tuto zemi českou.« (Slyšte!)

A přece **s tímto Vídeňanem**, kterýž diktuje podmínky míru či **vlastně poroby národa českého**, *spojila se* **historická šlechta naše.** (Slyšte! Pohnutí.)

Šlechta *tato zapomíná, že to, co se od ní žádá dnes,* **jest nedůstojno její minulosti**, jejího bývalého programu, neb ona to byla, jež donutila nás právě z téže příčiny, o kteréž se v předloze této jedná, **k trpné oposici**, *ona to byla*, **jež nás vybízela k nejkrajnějšímu vzdoru**, ona to byla, která *vrhla mezi lid český, tehdáž úplně jí oddaný, ono hrdé heslo:* **»Až do těch hrdel a statků!«**

A dnes **se jevíte**, velectění pánové, **pomocníky Němců k ubití samostatnosti tohoto království českého**!

My od vás dnes nežádáme ani hrdel, ani statků, my žádáme toliko spravedlnosť, navrácení se k vašim starým zásadám! (Tak jest! Výborně!)

Jest pravda, že uzákonění této předlohy leží ve vašich rukou. **Vy** *můžete diktovati nám ve spolku s Němci, co jste ve Vídni ujednali.* **Však ujednání toto, jež má nésti jméno smíru Čechů s Němci — bez vůle českého národa, nebude smírem s českým národem, to bude alliance šlechty historické s Němci.**

My allianci tuto přežijeme! Zda šlechta, o tom dovoluji si pochybovati! Nebo *šlechta má jen tehdáž významu, naléza-li oporu v národě, šlechta bez národa jest jako general bez vojska!*

Chcete snad tímto vyrovnáním posloužiti státu? Že byste toho tímto docílili, dovoluji si pochybovati a poukazuji vás na programovou řeč »dobrodince« českého národa, pana rytíře Schmerlinga, který roku 1860 pravil: *»Vláda rakouská nesmí míti ani z daleka v úmyslu, aby odcizovala si kterýkoliv živel národní, jsouc přesvědčena, že občanlnou k vlasti tím vroucněji, čím více jest národnosť jejich nejen chráněna, ale i u vývoji svém podporována.«*

A proto stát, chce-li míti věrných, oddaných občanů, musí se starati o jejich blahobyt a samostatnosť, musí šetřiti jejich práv, musí pokládati spokojenosť občanů za

první úlohu svou, nebo jenom v té míře, jak vláda šetří všeho toho, lnou i občané k ní.

Avšak žádný stát nenalezne opory v národě, jehož práva nechrání. (Výborně!)

My tato práva svá hájiti budeme až do posledního vzdechu, *my* zejména *nikdy nevzdáme se domáhání se provádění* **našeho státního práva českého,** *které nám zaručuje naprostou rovnoprávnosť nejen v království tomto, ale v celé koruně české,* a to tím více, když toto právo naše ještě před nedávnem bylo uznáváno.

My máme dobře v paměti **odpověď koruny** ze dne 15. dubna 1861:

»**Dám se korunovati za krále,**« jakož i reskript ze dne 12. září roku 1871: »**Uznávame milerádi práva tohoto království** *a jsme hotovi toto uznání přísahou naší korunovační potvrditi!*«

Tato nejvyšší slova zaručují nám samostatnosť a svéprávnosť koruny české. Avšak hlasujíce pro tyto punktace, zříkali bychom se slibu toho nejvyššího, o jehož vyplnění nemám žádného práva pochybovati, ani povinnosti jeho se zříkati. (Slyšte! Tak jest!)

My chceme býti a zůstati svéprávným národem v samostatném Rakousku. Vy však, vnucujíce nám tyto punktace, prohřešili byste se sami na jednotném, silném Rakousku, mezi jehož věrné a oddané občany povždy jsme náleželi, ano věrností svou před ostatními neslovanskými národy jsme vynikali.

V dobách nejtěžších pro Rakousko, kdy jiní národové říše přičiňovali se o zničení této říše, my vzdor lákavým nám činěným slibům takovou věrnosť jsme osvědčili, že byla vícekráte s nejvyšších míst uznána. (Tak jest!)

A proto volám k vám: *Neodcizujte se této naší vlasti společné,* vraťte se opět k národu a přičiňme se o to rukou společnou, aby *dříve byl* **proveden program v trůnní řeči r. 1879** naznačený. (Výborně!)

Vůle národa budiž nám rozkazem! A že vůle národa českého jest opříti se těmto punktacím, toť známo

vám i Němcům. Z důvodu, že snad v nestřežené chvíli dali jste slovo Němcům, nebudete chtíti poškozovati národ. Vždyť *daleko dříve dali jste slovo národu*, že **vymůžete a obhájíte samostatnosť jeho**, *nikoliv však*, jak punktacemi těmito docíleno býti má, **jeho porobu**. (Výborně!) Vláda měla program v trůnní řeči r. 1879 naznačený a ne punktace. Vládu punktace tyto — jestli strany se nedomluví — nevážou, ona jim byla toliko kmotrou.

Nedejte se ani másti sliby, že až punktace tyto provedeny budou, dostaneme to a ono. Sliby jsou chyby! Nic nám nedají. **Vidíte to, místo odporučení k splnění královských reskriptů nabízejí vám vídeňský protokol.** Raději ruku bych utnouti si dal, abych hlasovati nemohl, abych nemohl spáchati zrádu na národu svém.

Kdyby nic nemluvilo proti škodlivosti těchto předloh, jež slušno dle vůle punktátorů pokládati za nerozdílný celek, *tedy pro ni mluví ten jásot Němců* a ptám se vás, kdy kdo projevil vám souhlas s ujednáním tímto? **Nikdo**! Vy jste je hájili, uvádějíce ty a ony dobré stránky jejich. Avšak sami nemohli jste zapříti škodlivosť jejich, žádajíce v první schůzi tohoto období v 27členné komisi slovy: »Proto by se měly především projednati předlohy, jež snáze lze prosaditi a jež českému lidu některé prospěchy přinášejí.« — — —

Vy hlásáte národu ve svých orgánech, že nebudou-li punktace uzákoněny, nezbývá zástupcům českého národa, než vstoupiti opětně do oposice trpné. Já mám však opačné přesvědčení! **Budou-li punktace uzákoněny, pak nezbývá nám, než vstoupiti do oposice nejtužší a není pochybnosti, že celá akce této strany ochromena bude.** Neb ptám se vás, co budeme moci s úspěchem hájiti na sněmu tomto?

Naše menšiny v uzavřeném území? Těch, jak se právě ohraničování odbývá, v brzku tam nebude! Nebo překážejí-li našim krajanům německým i mrtví na místech posvátných — tím méně tam vytrpí živých. (Slyšte!) Vy to vidíte! Ještě punktace uzákoněny nejsou *a již nás potírají proskribováním řemeslníků, obchodníků, dělníků* atd. A co

budeme moci učiniti na ochranu jich? — **Nic?** Vždyť jsme jim je těmito punktacemi vydali na pospas! (Slyšte!)

Či budeme moci hájiti snad naši mládež ve školách menšin? Té tam, a tedy i těch škol v brzku nebude, nebo *nemůžete přece žádati na ubohém lidu dělném, aby každý šestý rok se stěhoval, nebo vytrpí továrník německý dělníka českého déle, aby školy této dle předlohy, jíž jste spunktovali, žádati nemohl!* (Slyšte!) A proto dělník ten, aby zajistil si trvalejší postavení, dá zapsati dítko své raději hned do školy německé a z obavy, aby nebyl pronásledován, učiní tak obchodník i řemeslník. (Pravda!)

Či snad budeme moci hájit a domáhat se hlavního požadavku svého, t. j. uznání státního práva českého? Kuriátním zřízením a jeho vetem *bude nám veškerá toho možnosť vzata*, domáhati se národní samostatnosti, domáhati se zřízení, jež by národu našemu byla na prospěch.

Nemyslete však, vy pánové, již zde zastupujete naše německé spolukrajany, že, *když se vám podařilo* ve spolku s neslovanskými národy této říše **roztrhnouti říši tuto na dvě polovice,** *když se vám podařilo Slovany v oné části za Litavou dáti na pospas maďarisaci, že podaří se vám to i v této polovině!*

Vězte, že máme pevné přesvědčení, že nejen zachráníme sebe v této polovině říše, ale že podaří se i oněm milionům Slovanů zalitavských, aby jim práva lidská, jež se jim tam nyní upírají, byla navrácena, neb v nejbližší době musí všichni Slované rakouští dojíti k tomu pevnému přesvědčení, že jedině solidárním, jednotným programem budeme moci odrážeti útoky svých nepřátel. (Výborně! Tak jest!)

Vy jste mocni a silni! Víme to dobře. Vás sílí u vás již dávno probuzené a v lid váš vžité vědomí národní, že všichni jste synové jedné matky Germanie. Vás sílí, že nejste rozdrobeni po různých státech jako my Slované, ale že tvoříte pevné hradby. **Nuže, i my následovati budeme příkladu vašeho a přičiníme se o to, aby nejenom Slované v této říši, ale i oni v království srb-**

ském, i oni v knížectví bulharském a na Hoře Černé, i oni, kteří dosud úpí pod jařmem tureckým, nabyli toho národního vědomí, že i my všichni jsme synové jedné matky, matky Slavie. (Výborně!)

A vědomí to bude síliti je i nás a přesvědčí i vás, že dopřáti musíte i Slovanům rakouským, aby brali podílu při správě této říše, kteréhož práva mu dosud upíráte. (Výborně!) My nechceme poslovanšťovat, ale také nedáme se poněmčit. (Tak jest! Výborně!)

Rozhodně však prohlásiti se musíme proti každému vyrovnání, do kterého nebyla by pojata nejen Morava a Slezsko, ale i všichni Slované této říše *a proto tím více prohlásiti se musíme proti punktacím těmto*, poněvadž souhlas s těmito by bránil našemu a všem opravdovým přátelům této říše rakouské programu toho se domáhati, *aby aspoň tato polovina říše byla zřízena na základě federativním*, nebo jenom ve federativním Rakousku může i ostatní Slovanstvo nabýti zajištění svého národního bytí pro budoucnost (Výborně!) a nemám obavy žádné, že by druhá polovice, poznajíc ovoce dobré, nenásledovala příkladu našeho! (Tak jest!)

Chcete-li opravdu smír s českým národem, nuže, učiňte počátek! Přičiňte se o provádění § XIX. stát. zákl. zákonů, který jste sami zdělali a který poslanec Herbst odůvodňoval při rokování o něm slovy: »Vlastním účelem tohoto paragrafu jest zaručení stejného práva jak menšinám tak většinám i jednotlivcům v celé říši roztroušeným.«

My *prozatím* nebudeme žádati více, než z něho plynoucí konsekvence: Naprostou rovnoprávnost všech národů v celé říši! (Výborně!)

* * *

Z polemické řeči generálního řečníka menšiny dra. **Herolda**, která měla vyvrátiti různé výklady na prospěch vládní předlohy, vyjímáme pouze několik urývků povšechného rázu, kterýmiž charakterisovány jednak vláda, jednak různé parlamentární strany a dotknuto se také státního práva českého.

Po delším úvodu řečník pravil: »Napadá mně *anekdota*. Byl jednou jeden otec a ten měl syna, který ho nechtěl poslouchat. V jistém případě mu otec řekl: »Ty, hochu, nebudeš-li poslouchati, nebudeš-li hodným, *budeš musit nosit dříví* **do** *sklepa*.« Na to klouček obrátil ku svému otci čtveračivě oči a pravil: »A co budu dělat, když budu hodným?« — »*Potom budeš nosit dříví* **ze** *sklepa*.«

A tak se to děje s českým národem v této říši. *Ať jest hodným a podporuje vládu, ať stojí proti vládě*, **vždy musí nositi dříví.** (Výborně! Výborně! Výborně! Hlučný dlouho trvající potlesk.)

V tom leží zvrácenost poměrů. Taková zvrácenost poměrů parlamentárních i konstitučních není nic jiného nežli *podlamování a poškozování konstitučních živlů, ona jest počátkem konce konstitučního zřízení v každé monarchii.* V tom případě není zde stran a zástupců národů, jest zde **vláda, která »vuřtluje«**, *ať s tím neb oním*, která **provádí svou vůli**, *při níž* **zástupcové národa jsou míčem** a *prostředkem, aby jednoho využitkovala proti druhému . . .«*

Obrácen *k Němcům* pravil mimo jiné: »Což mám opakovati od let 60 celý ten proces, *proces*, abych tak řekl, *zásadný*, **zápas**, který otřásá touto monarchií ve všech základech, **zápas**, který *se jedině proto vede* a proto jest veden v této říši, poněvadž jest tu *strana, kteráž nechce pochopiti účelu této říše*, **strana**, *která ve své sobeckosti a ve svých*, abych tak řekl, *snahách po hegemonii* **šlape fundadament této říše svýma nohama**, a která svým odporem proti každému mírnému, spravedlivému a rovnoprávnému uklizení veškerých sporů ústavních a národních této říše, jest tím vinna, že tu nemůže býti klidu, že tu nemůže býti pokoje a potřebné síly v naší monarchii. (Výborně!)

Ty interesy státu, které jste hájili, svolivše k úplnému rozdělení této říše, interesy státu, které jste hájili, když jste svolili k autonomisování Haliče, interesy státu, které chcete hájiti oddělením Dalmacie a jižních zemí italských od této monarchie a *všechny ty interesy státu*, pakliže se jim to líčidlo státního interesu setře, *dokazují, že vaše státní idea* **není nic jiného, než odvěká, tisíciletá vaše snaha zde v Čechách a na Moravě a mezi Slovinci udržeti nezákonitou a nemravnou hegemonii . . .**

Najednou chcete prováděti smír, a tu ladíte ty struny smírné violy, abyste nás přesvědčili, jak jste proniknuti hluboce tím smírem, jak nemáte nic jiného na práci, veškerý váš duch, rozum, veškeré vaše živobití nesměřuje nikam jinam, nežli provésti *rajský smír v této vlasti, ve který chcete vejíti* **s celým národem slovanským,** *který tak vřele po tisíce let milujete, tak vřele tisknete ve své náruči,* **až naše kosti praskají.** (Výborně! Hlasy: »Jako v Poznani!«)

A proto **my tento smír nechceme**! Praví Ihering: »Das Ziel des Rechtes ist der Friede; das Mittel dazu ist aber Kampf.« Cílem našeho práva jest **smíření národů v této zemi, prostředkem k dosažení tohoto práva jest však náš boj, poněvadž jedině bojem můžeme tohoto účelu svého práva také dosáhnouti.** (Výborně!)

Na adresu *»historické šlechty české«* pronesl řečník následující slova:

»Studoval-li kdo z vás psychologii národů, tento zvláštní úkaz psychologický v našem národě, *že národ tak naskrze demokratický, jako národ český*, že národ, který vlastní prací a bez pomoci vyšších kruhů společnosti se vzpamatoval, že tento národ *s takovou dětinnou láskou* v prvním okamžiku národního bytí svého *přilnul ke šlechtě*, která ukázala mu příznivou tvář?

Není to moment tak důležitý, který by musil Vás, nazírající jasně a zřetelně na prospěchy národní, utužiti, *poněvadž taková dětinná oddanost národa ke své šlechtě sotva kde ve kterém národě se nalezla*, v národech, jichž šlechta daleko více učinila pro svou vlasť?

Ale náš národ ve své dětinné prostotě kreslil sobě **ideál budoucí česko-národní šlechty.** Již *generace, která dnes zasedá v tomto slavném sněmu, měla ji býti,* již ti, kteří zde zasedají, měli býti epigony prvních mužů z kruhů šlechtických, které sice národně s námi necítili, ale jejichžto potomci v duchu národním a vlasteneckém měli býti vychováni.

A nevíte, velectěni pánové, *jaký účinek může míti* **zklamání** *na duši národa?* Nevíte, že v tomto vážném okamžiku, v který, chci to přiznati, snad pobloužením, snad nepřízní okolností, snad přenáhleně daným slovem *nalézá onu šlechtu a ono velkostatkářstvo, ku kterému měl důvěru, v táboře těch, kteří pomocí politických a národních odpůrců jeho vyrovnání toto národu českému vnucují,* — *nevíte* **jakou reakci** *to vyvolá v duši našeho národa?*

Nerad kreslím těchto konsekvencí, poněvadž bych nerad slovy svými vzbudil pocit trpký, ale pokládám za svou povinnosť, *z duše našeho národa vám pověděti pravdu,* **že nalézáte se na srázné ploše, na dráze šikmé** (Tak jest!) **na dráze, která vás odcizí vlastnímu svému lidu,** *na dráze, která směřuje někam jinam, kde nedostane se vám žádného přátelského přijetí.* (Tak jest!)

Vy nalézáte se na srázu, který vede určitě k dekadenci velkostatkářstva této země, **na dráze, která vede k vlastní vaší politické záhubě.** (Tak jest!)

Vy přestali jste býti tím, co jsme ve Vás viděli. V tom okamžiku, co přimlouváte se za vyrovnání, přestali jste tím býti, co jsme ve vás viděli, když přimlouváte se za vídeňské punktace, tou historickou šlechtou, tou záštitou mocnou pro naše státní právo, pro naši rovnoprávnosť a tím jste ztratili politický podklad, poněvadž *nejste nic jiného, nežli* **rari nantes in gurgite vasto.«** (Tak jest! Výborně!)

Na odmítání státního práva českého se strany německé odpověděl řečník takto:

»Povím, kam vede šlapání právního citu, *kam vede* tento *názor* **o šlapání právního citu nějakého národa.** Budu citovati slova vynikajícího učence, na slovo vzatého prof.

Iheringa, který praví o takovýchto názorech: »Není divu, jestliže v době, kdy se odvažují takovéto názory na světlo denní, *často též duch zbabělosti a apatického trpění bezpráví určuje též osudy národů!* Blaze nám, že jsme se dožili toho, že se časy změnily, ale zdá se, že ještě nepřišel tento nový čas — vždyť takovéto názory staly se přímo nemožností, mohly se dařit toliko v bařině shnilého, politicky a právně stejně sešlého společenského života.

Takovéto náhledy **o promlčených právech národních** mohou vzniknouti jen tam, kde národ hyne, kde žije skutečně v kalu a bahnu vlastní nestatečnosti a vlastního zříceného národního života, ale v živoucím národě nemohou takové názory míti platnosti.«

Pánové již jednou by měli přestati s tím názorem, *že státní právo českého národa v této zemi a právo této země jest překonaným stanoviskem.* Pánové, co vy vždycky si myslíte pod státním právem, co vy si snad myslíte, že státní právo, které my hledáme, spočívá v onom formálním poměru zemí koruny české nebo země této ke svému králi, aby upraveno bylo obnovené zřízení zemské, v tom nezáleží státní právo.

Obnoveným zřízením zemským upravovaly se všechny předpisy, jak provádí se výkonná a zákonodárná moc, ale **státní právo** *spočívá v tom,* **že od počátku zde bylo království české se samostatnou státní bytostí a že toto království české nikdy vlastní svou vůlí ani vůlí někoho třetího o tuto samostatnost nepřišlo.**

Nepříznivá doba dovedla pomocí absolutismu strhnouti to, **co náleželo tomuto království,** *na absolutního panovníka, ale* **všechno, cokoliv kdy vykonával panovník v této zemi a co vykonává podnes, vykonává jedině právním titulem jakožto král český.** (Výborně! Potlesk.) To je *naše státní právo,* které my uznáváme, kterého se dovoláváme a *proto jest* **věcí panovníka a národa,** *aby se shodli o formu vykonávání tohoto práva státního.«* (Výborně!)

»Možná, že jest pravda,« končil dr. Herold svou řeč, *»co řekl* J. Exc. pan **místodržitel,** že vláda trvá na tom, aby bylo toto vyrovnání provedeno a že se o to také

zasadí. **Vláda jest zajisté velmocnou paní**, *která si může leccos poručit a leccos může i provést*; ale prosím, aby se přece neklamala. Jsou i v životě a dějinách vlád všeliké okamžiky, *kdy tato dobrá vůle a tato snaha vlády* **musí se najednou rozbíti o interesy národa** — neboť interesy národa často nejsou interesy vlády — a o tyto interesy musí se rozbíti toto její postavení — o interesy tohoto velkého celku — o interesy státu, kteréž jest povinna hájiti. A já prorokuji, že **vláda toto vyrovnání neprovede** *a že vítězství, jehož dobude při této předloze*, již **dnes plnou smělostí lze nazvati vítězstvím Pyrrhovým**!«

* * *

Z řeči zpravodaje menšiny, dra Julia **Grégra**, citujeme jen odpověď na slova J. Exc. hr. Fr. Thuna a povšechný závěrek.

»Chci jen ještě,« pravil, »k některým námitkám některých řečníků několik slov odpověděti, a to Jeho Exc. panu **místodržiteli**, *který jaksi vinil stranu naši*, **že jest příčinou rozbrojů těch v Čechách**, že prý my nechceme klid.

Kdo pak jest příčinou toho kvašení, které je teď stran punktačních předloh v Čechách? *Kdo dal první podnět ku sporům těm s německou národností*, kdo pak byl příčinou, že páni z německé strany vystoupili z tohoto sněmu a ze zemědělské rady?

Od toho vystoupení, od zahájení této abstinenční politiky, *od té chvíle datuje se to kvašení a* **boj mezi oběma národnostmi**, který vedl konečně k vídeňským punktacím.

Byli jsme to my, kteří zavdali příčinu ku sporům s německou národností? Byli jsme to my, kteří byli ve sporu s poslanci německého lidu? *To byli zrovna ti páni na druhé straně*, **páni velkostatkáři**, *kteří spůsobili a* **vyvolali konflikt**, a zrovna **mezi těmi pány byl také** *tenkráte* Jeho Excellence **nynější pan místodržitel**: on byl tenkrát mezi těmi, kteří společně stáli ve sporu s poslanci německé

národnosti. Jestli tedy by měl někdo míti vinu a byl příčinou těch sporů, nejsme to my, nýbrž páni na druhé straně . . .«

»Nejsme-liž,« pravil pak řečník dále, »my Čechové vůbec od té chvíle, co nastaly poměry ústavní, kde většina rozhoduje nad menšinou, *nejsme-li my majorisováni stále?*

A *jakým způsobem* jsme majorisováni!

Podívejte se na ten **volební řád,** který vyšel z řad mužů vašich, jaký jest ten volební řád! **Není-li to soustavný klam, soustavná křivda a soustavné násilí,** které je v tom volebním řádu?

Ta *tendence jeho* — jaká pak jest jiná, *nežli přivésti náš národ do menšiny*, nežli náš národ minorisovati?

A vzpomeňte si přece ještě *na druhý akt velmi důležitého majorisování*, kterým jste proměnili celý poměr v tomto království.

Máte ještě v paměti, **jak jste nás majorisovali v té době,** *kdy jste zavedli chabrus*, abyste dostali majoritu! *Jak jste se chopili* **nejnemravnějších prostředků, jak jste úplatky toho docílili, jen abyste živel český stlačili do menšiny a mohli disponovati volně tímto královstvím a jeho právy?!** (Tak jest!)

Žádné tudíž, pánové, takové výčitky! *My si nejsme vědomi, že bychom byli usilovali o majorisování vás.* Nám jde pouze o to, abychom my měli to přirozené zastoupení, jež nám podle našeho počtu a naší poplatnosti náleží, a nic jiného . . .

Rozdělení zemědělské rady jest jen jaksi *etapou* **k dalšímu dělení.** A toto *dělení dle národnosti*, toto **dranžírování země** *podle interesů národních* od té doby, co se stalo základem vašeho vyjednávání na říšské radě, podívejte se, *jaké pokroky dělá v Rakousku?* Již to jde od země k zemi a všude se k tomu odvolávají nejenom vy, Němci, zde, ale odvolávají se k tomu v jiných zemích utlačovaní národové! K tomu odvolávají se Rumuni. Již dnes jest tam agitace, že chtějí se odloučiti od Maďarska, a to tak, aby tvořili samostatné, ryze rumunské území!

Tutéž agitaci pozorujete mezi Rusíny v Haliči. Také Rusíni se odkazují k vašim punktačním úmluvám a praví: »I my chceme takové své území rozdělené.«

A tak to půjde dál a dále a musí přirozeně a logicky jíti dále, až tento rozkladný proces bude sahati na životní kořeny monarchie. A jestli to je princip zachování monarchie, o tom budoucnosť rozhodne. Já mám za to, že musí proces ten vésti k úplnému rozkladu této říše. (Tak jest!)

»Promluvím jen ještě několik slov k pánům,« končil řečník, »které sem poslal národ náš, aby zastupovali jeho interesy tak, jak je máme zastupovati. Pánové! *Pamatujte,* **čím byl náš národ a čím byla někdy jeho vlasť**! *Pamatujte a probírejte dějiny našeho národa a uhlídáte,* **jak postupně po půl třetího sta let stále a stále pracuje se na utlačení našeho národa a na zničení všech těch práv, která mu zbyla z někdejší státní jeho samostatnosti!** *Podívejte se, čím byl náš národ v této zemi a podívejte se, kam má přijíti podle těch vídeňských punktací!*

A všechno to, co se stalo průběhem půl třetího věku proti našemu národu, to soustavné ponižování jeho a oslabování v jeho životních interesech stalo se násilím a nenajdete v celých našich dějinách ani jediný akt, aby se to bylo stalo přičiněním a svolením vlastních synů našeho národa.

Proto buďte toho pamětlivi a nezdvihejte ruky *pro předlohy, které sahají na nejdůležitější naše interesy*, aby dějiny jednou nemohly napsati o vás: »**A Čechové to byli, kteří pracovali k pokoření svého jazyka a ku zkáze království českého!**« (Výborně!)

* * *

Potud urývky z památní debaty o jednu z vládních předloh, kterou mělo býti provedeno tak zvané »vyrovnání« *Čechů s Němci* v království českém, při kteréžto politické akci hrál J. Exc. hrabě Frant. Thun jako místodržitel jednu z hlavních úloh.

Jak parlamentární tento turnaj skončil, není úkolem tohoto spisu, a my jen prostě dodáváme, že ***hrabě Fr. Thun jako c. k. místodržící hlavnímu úkolu svému***: *provésti toto vyrovnání* — ***nedostál*** a že od té chvíle, kdy pozoroval, že mu nedostojí, změnil jako nejvyšší politický správce v království českém taktiku svou k oposici a tím i k většině národa českého, neboli jinými slovy: V tomto nezdaru dlužno hledati prazárodky nesčetných konfliktů, v nichž se hr. Frant. Thun prodlením času vzhledem k národu českému octnul.

Český jazyk u c. k. úřadů

za úřadování Jeho Excel. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího.

Úsilí, zjednati českému jazyku rovné právo i u c. k. úřadů, datuje se od nepamětných dob a zmáhalo se tím zjevněji, čím více přicházel národ český k uvědomění svých práv a své důležitosti ve svazku národův říše rakouské.

Z nesčetných pokusů toho druhu připomínáme pouze jediný, jenž se stal za úřadování J. Exc. hr. Frant. Thuna v září 1892, kdy tehdejší starosta kr. hl. města Prahy dr. Jindřich *Šolc*, jenž byl v tu dobu zároveň také náměstkem nejvyššího zemského maršálka, podal ve sněmu království českého zvláštní návrh.

O návrhu samém nepokládáme za nutné šířiti slov a klademe sem několik urývků z řeči, kterouž navrhovatel dne 21. listopadu 1892 v »Českém klubu« význam, ráz a dosah návrhu svého vyložil.

»Za doby, kdy byl národ český samostatný,« pravil mimo jiné, »v oněch dobách předbělohorských, *měl jazyk český výhradní právo na sněmech, v deskách zemských a v soudech.* **Tehdy při soudech městských bylo veškeré jednání úplně české,** *spisy musily býti v řeči české podány* a nebyla-li strana žalující neb žalovaná mocna češtiny, bylo nařízeno stlumočení spisů a výpovědí **do češtiny.**

Tyto poměry změnily se poněkud po osudné bitvě bělohorské. Avšak *z počátku byl* **jazyk německý pouze**

připuštěn vedle jazyka českého. Byl to *opačný pomĕr k nynějšku*, kdy my sami se musíme domáhati, aby **náš jazyk** byl postaven na rovné právo s německým.

V době josefinské nastaly další podstatné změny. ***Rovnoprávnosť jazyka českého a německého* zvrhla se v nadpráví němčiny**, *jež pak byla zavedena do škol a do úřadů.*

Do té doby byla čeština a latina základem vyučování a na universitě vládla pouze latina. Tehdy *byla zavedena němčina za základ veškerého vyučování*, **k poněmčení úřadů** přispěl též nedostatek úředníků znalých jazyka českého, takže znenáhlé zavedení němčiny dělo se spíše jazykem nežli zákonem. Ale i tehdy dbalo se, aby úředníci byli **mocni jazyka českého.**

Tyto poměry jazykové od dob josefinských až do roku 1848 jsou zobrazeny v nevydaném, pouze v rukopise chovaném díle zemřelého dra Antonína **Štrobacha**,*) bývalého purkmistra pražského, vřelého zastance rovného práva jazyka českého.

Doba od r. 1861 až do nynějška je charakterisována *stálým a až dosud marným zápasem o zavedení české úřední řeči vnitřní.* Jazyk český je již dávno dosazen ve své právo v agendách našich samosprávných obcí a okresů a zvláště v zemském výboru je rovnoprávnosť vzorně provedena. Jinak není boj tento o rovné právo jazyka českého rozhodnut a jsme dosud pouze v počátcích. *První nesmělý pokus* o zavedení češtiny do vnitřní úřední agendy byl učiněn *jazykovým nařízením* ministra Pražáka ze dne 23. září 1886 . . .

U soudů dosud všechny pokusy o zavedení české řeči do vnitřní agendy minuly se s účinkem a tu je stále v platnosti *nařízení ministra Krausa* z r. — **1852**, jež je též zahrnuto v pověstné sbírce Kasererových zákonů.«

Řečník uváděl pak ze soukromého dopisu příklady, jaká praxe jest u soudů, jež mají vnitřní řeč německou a jednají s českými stranami. Jeví se **divné úkazy u soudů**, *kde vzdor českému jednání s českými stranami* jsou **všechny**

*) Jehož památce jest tento spis věnován.

blankety a listiny, týkající se vnitřní agendy úřední, výhradně německé. Pak užívají se při líčeních *litografované blankety* **německé**, do nichž se *nejdříve* **německy** *zapišou osoby přítomné líčení*, pak se zanesou *české jejich výpovědi* a udání a *konec takové pestré listiny jest opět opatřen obvyklou* **německou** *formulí úřední.*

Totéž děje se při *protokolech* při hlavním líčení, do nichž se zanáší **po německu** veškerá usnesení soudu, kdežto výpovědi znalců a osob, jež mluvily česky, jsou zaznamenány v řeči české. Z toho je vidět, **jak obmezeno je užívání našeho jazyka u soudu.**

Na výtky, jimiž se útočilo na náš návrh v příčině rovného práva jazyka českého, jakobychom ho ani nepotřebovali a mohli se spokojiti stávajícími poměry, musí se odpověděti především tím, **že není národa, jenž by se dal administrovati, spravovati cizím jazykem!** (Hlučný souhlas, výborně!) **V Rakousku jsou menší národové nežli my, ku př. Chorvati a Poláci, a i ti jsou administrování svou vlastní řečí.«**

Řečník dále podotknul, že předloha není novinkou a zmínil se o dřívějších pokusech v tom směru učiněných, aby jazyku českému zjednán byl přístup do vnitřního jednání úřadů, načež pokračoval:

»Návrh sám jest roztříděn ve tři části. V první se jedná o užívání jazyků zemských při úřadech samosprávných, v druhé o užívání jazyků při úřadech státních a třetí část obírá se právem češtiny jako vnitřního jazyka úředního.

Prvních jedenáct článků osnovy jest opakování předlohy z r. 1889 o užívání jazyka českého jen v úřadech samosprávných. Další články 12—19 obsahují rozšíření jazykového nařízení z r. 1880. Poslední články týkající se zavedení jazyka českého do vnitřní služby *liší se podstatně ode všech dosavadních pokusů činěných v tomto směru.* Dřívější návrhy z r. 1861 a návrh poslance Fáčka řídily se pouze tou zásadou, *že má býti každá věc vyřízena v tom jazyku, v jakém byla podána.* Ale tu nastává otázka, *jak se to má, když píše jeden úřad druhému.*

Tu se píše pouze **po německu** a *to je* **brána otevřena germanisaci.**

A tomu se má zabrániti a má se dosíci toho, aby úřady státní ve službě vnitřní a v dopisování s jinými nevojenskými úřady užívaly jazyka zemského ve vlastním obvodu panujícího. *Panujícím jazykem* pak jest onen z obou jazyků, jímž mluví více jak čtyři pětiny obyvatelstva toho kterého obvodu.

Co se tkne zemské školní rady řídí se vnitřní řeč služební školami, jež jsou dotyčnému odboru přiděleny a úřední jazyk podřízených úřadů školských řídí se jazykem úředním toho odboru, jemuž jsou přikázány. V oněch okresích smíšených, kde žádný z obou jazyků nemůže býti pokládán za řeč panující, mají úřady užívati ve vnitřní službě obou jazyků a sice tak, aby celé jednání úřední bylo vedeno oním jazykem, jímž byl sepsán spis, který dal podnět k řízení.

Nejpalčivější otázka však se tu vyskytá v upravení jednání úřadů nevojenských s úřady vojenskými. Zde nám sloužila za vzor tak zv. haličská resoluce z roku 1869, dle níž jsme se řídili, aby se nám nemohlo vytýkati, že zavádíme něco, co dosud ve státě nebývalo, a že chceme i tam proniknouti, kde byla dosud zachovávána jednota jazyka.

To jest nástin osnovy, jak byla dne 27. září podána na sněmu zemském. *Potká-li se tato předloha s úspěchem, jsme bezpečni, že* **aspoň v Čechách při úřadech civilních bude zavedeno rovné právo našeho jazyka.** To ovšem přispěje valně k osvěžení národního ducha ve všech úřadech a u všech soudů, a bude to míti blahodárný vliv na rozvoj našeho národního života. **Tím bude též prolomena zásada národního ohraničení okresů, o něž usilují Němci.**

Neméně charakteristickou byla řeč dra. **Mattuše**, z kteréž vyjímáme:

»Co je vlastně celá ona osnova? První část její není ničím jiným než platným již ministerským nařízením

z r. 1880 o jednání úřadů se stranami *a my žádáme toliko*, **aby nařízení to stalo se zákonem.** Druhou část tvoří osnova, *kterou vypracoval zemský výbor* a která byla přijata za nepřítomnosti Němců v sněmu českém, třetí díl předlohy pak obsahuje oprávněný náš požadavek, **aby** *na základě rovnoprávnosti* **byl jazyk český též do vnitřního úřadování zaveden.**

My tedy nechceme Němcům nikterak ukřivditi, ani v nejmenším je o jejich práva zkrátiti, i je proto všechen křik jejich bezdůvodný. Dvorní rada Lienbacher*) to byl, který se nejhorlivěji zastával návrhu zavedení německého jazyka státního v Rakousku. Když pak jsme se proti tomu vzepřeli a otázali se ho: »Co to má být vlastně, ten »státní jazyk?!« tu podal podivnou definici: »Co je státní jazyk, to leží na dlani! To jest *jazyk* onen, *kterým stát mluví!*« (Smích.)

Avšak já se ptám naproti tomu, **kdo** *je vlastně stát?!* Nyní již nejde pojem ten definovati absolutistickou frází Ludvíka XIV.: *»Stát jsem já!«* poněvadž každý ví, že žádný jednotlivec celý stát představovati nemůže. *Stát jest společnosť všech státních občanů* a ta jako celek nemůže mluviti, nýbrž *ji representují orgány, které mluví různými jazyky občanstva.*

Každý jazyk každého národa živoucího, který chce fakticky žíti, musí být proto státním jazykem!

Že v Německu a ve Francii jsou jednotné jazyky státní, na to nelze se ohlížeti, neboť tam odpovídají tomu poměry. Že pak i v mnohojazyčných Uhrách vládne státní jazyk maďarský, to nám nesmí nikterak býti měřítkem. Jak známo, pokládají Maďaři svobodu v státě svém za tak povznesenu, že jí nemá býti rovno nic na světě, v pravdě však to stojí s tou svobodou v státu uherském trochu jinak.

My **Čechové**, *národ slavné minulosti a jazyka, který ušlechtilosti a dokonalosti svou i v oboru právnictví již v starých*

*) Známý »vynálezce« objektivního řízení.

dobách nad jiné vynikal, **chceme a musíme míti větší míry práv, než jakou nám dal absolutismus jesefínský a jaká zůstala nám neprávem až doposud.**

Němečtí liberálové tvrdí, že se dá jazyková otázka upraviti *v říšské radě*, **leč tomu odporuje samo znění ústavy prosincové**, o níž hlásali jindy, že rozšířila značně zemskou samosprávu. Ústavou tou byla skutečně obmezena kompetence říšské rady, i stanoveno v ní přesně, že to, co nepatří do její právomoci, spadá zcela v kompetenci sněmu zemského.

Tento článek musíme my vykládati co nejpřísněji, a vše, co nepatří do rady říšské, musíme hleděti vyřizovati jenom na sněmu. *Jazyková otázka říšské radě v únorové ústavě výslovně přidělena* **není**, *a proto je třeba*, **abychom za jediné místo k její vyřízení sněm český pokládali**, což jsme hájili již za doby fundamentálek, kdy stanoveno, aby sněm stanovil zásady národnostních práv. Ta zásada spočívá též v nynější naší osnově a dle ní jednaly by v Čechách o shodě *pouze* **dvě** *strany*. Kdyby se o věci té mělo jednati v říšské radě, jednalo by tam **osm** *stran národních*, z nichž většina pochází ze zemí, *kde jsou zcela jiné poměry*, *než ve vlasti naší*. Poláci by nás nejdříve odbyli, poněvadž mají v Haliči jazykové poměry již upraveny; Dalmatincům by Němci vyhověli, poněvadž je hledí i s Poláky z Cislajtanie vyloučiti, a v Dolních i Horních Rakousích a Solnohradsku jest zemská řeč jen jediná, zbyli by tedy *oproti Němcům* **pouze Češi a Slovinci**, *které by pak Němci vším úsilím hleděli pod své panství dostati.* **To je starým programem liberálů i nacionálů.**

Jazyková otázka naše se proto musí v sněmech vyřiditi, a ač je nebezpečí, že by na sněmu moravském a slezském nebyla ve prospěch Čechů vyřízena, máme přec pevnou naději, že provedení nového práva v Čechách v našem království mělo by za následek též vítězný postup jeho *do Slezska a do Moravy*.

* * *

Zúmyslně citovali jsme tyto urývky z řečí dvou umírněných politiků českých, o nichž nikdo neodváží se tvrditi, že sledovali kdy nebo sledují jakékoliv tendence výstřední nebo třeba jen takové, s kterýmiž by J. Exc. hr. Fr. Thun jako státní občan nebo vládní orgán nebyl mohl souhlasiti.

A nyní se prostě jen optejme: *Co učinil* J. Exc. hr. Fr. **Thun** jako c. k. místodržitel *vzhledem* **k návrhu**, jejž podal dr. J. Šolc r. 1892 ve sněmu českém a v jakém stadiu nalézala se záležitosť ta na sklonku úřadní činnosti hr. Fr. Thuna?

Vlastní odpověď pokládáme za úplně zbytečnou.

V náhradu citujeme jen několik slov z řeči, kterouž dr. **Vašatý** dne 29. ledna 1895 ve sněmu království českého odůvodňoval svůj návrh, aby zřízen byl nejvyšší soud v Čechách.

»V nynějším *předsedovi* **nejvyššího soudu** ve Vídni ryt. *Stremayrovi,«* pravil mimo jiné, »vyhledán naprosto vhodný nástupce Schmerlingův, *který osvědčil své* **rakouské** *přesvědčení* a **strannictví** nejlépe ve svém úřadním výnose z 5. prosince 1892, kdež **nazval všechny neněmecké jazyky v Rakousku cizími** (Slyšte!) a národy slovanské, a tudiž ovšem v první řadě *šestimillionový náš národ český* **cizincem** v této říši, **národ**, *který* **dobrovolnou volbou rodu panujícího k této říši položil první základ**, který tak mnoho daní z krve i peněz této říši poskytuje. (Hlučný souhlas.) **Nejúhlavnější tedy nepřátelé našeho národa** *a nejzaslepenější strannici*: Schmerling a Stremayr **řídí nejvyšší soudnictví v této polovině říše.** (Tak jest!)

Když z tohoto *prvního* místa, *odkud hlásáno má býti jen právo svaté*, **urážka za urážkou metá se ve tvář národu českému** i národnostem neněmeckým v této polovině říše, *není divu, že i vláda, krátce* **vše** *jest proti oprávněným požadavkům národa našeho ve Vídni zaujato.*

Vládu bývalou a *nynějšího* **ministra spravedlnosti** *jsme přímo obvinili* z účastenství na uvedené těžké urážce většiny národů této říše a vláda ta po dvě léta mlčela a

mlčí, *nemajíc ni slova jediného ku svému ospravedlnění.* Ona takto přiznala se ke spoluvině na uvedené, neslýchané dříve v Rakousku urážce většiny jeho národů.

Zapomněla tu vláda však na říši samu a rod panující. Kde že tedy nacházeti se má ten velemocný stát rakousko-uherský, *jsou-li národové jeho většinou ve státě tomto samém jenom* **cizinci?** (Tak jest!) A jak se tu chovají za tak povážlivých úkazů strany politické v této polovině říše a tohoto sl. sněmu?« — — —

»Nezapomenutelným zůstati musí doznání bývalého správce **ministeria spravedlnosti** k uvedeným žalobám ve sněmovně ve Vídni, *»že vláda s nejvyšším c. k. soudem a kasačním dvorem* **vyjednává, aby uvedené předpisy zákonné zachovával.«** (Slyšte!)

Úkaz tento zajisté *v žádném státu právním pod sluncem není možným a uvěřitelným* (Tak jest! Výborně!), **aby s nejvyšší stolicí soudní vyjednáváno býti muselo o tom, že má zachovávati zákony.** Úkaz takovýto přežalostný však i v této polovině říše **jen vůči národu českému** *a národnostem neněmeckým* jest možný. (Souhlas.)

Smutnější však a kormutlivější ještě jest zkušenosť, *že i tato vyjednávání* s nejvyšším soudem přese všechny prosby, žaloby a upomínání se stranv zástupců národa českého nepotkala se s výsledkem, nýbrž od nejvyššího soudu a vlády přímo zamítnuta byla a sice tím, *že zřízena byla tam* **překládárna** (Slyšte!), **aby pro lid český vyřízení nejv. soudu na jeho jazyk bylo překládáno z němčiny,** a — **aby** takto staroslavný a již ve předešlých stoletích *vysoce vyvinutý* **jazyk náš** svatováclavský **u nejvyššího soudu** *a z ostatních míst ústředních ve Vídni* **poznenáhlu byl vyloučen.** (Tak jest! Hlučná pochvala.)

Že se o nic jiného nejedná nežli o toto *pokoření, o toto snížení našeho jazyka a národu,* jesť nejzřejměji patrno z okolnosti, že **zástupci právnímu zapovězeno** přímo na uvedeném soudě užívati v záležitostech **českých svého jazyka.** (Slyšte!) **Soud ten** *zapomíná se tak daleko, že přímo nesprávně a strannický* **převrací ustanovení cís. patentu**

v § 27., *»jako by na něm jazyk německý vůbec byl jazykem jednacím«*, kdežto ve skutečnosti dle výslovného znění téhož *z doby absolutní* pocházejícího zákona v tomtéž paragrafu ustanoven byl jazyk německý pouze jako jazyk při jednání *uvnitř soudu samého* beze stran.

Tak se vede národu českému v této polovici říše **vůči platným zákonům,** *na něž soudcové přisahají.* **Místo zákona proti přísahám platí libovůle a násilí.**«

* * *

Návrh na zřízení nejvyššího soudního dvoru pro země koruny české podán byl drem Vašatým ve sněmu království českého již dne 4. ledna 1894 a zněl:

»Ježto i po vydání obnoveného zřízení zemského z r. 1627 *zůstaly* **země koruny české státem** od Vídně neb odjinud **zcela nezávislým a úplně samostatným,** majíce tudíž ovšem i své nejvyšší soudcovství;

ježto dle soudní instrukce Ferdinanda III. z r. 1644 právomocnosť soudu appellačního na hradě pražském zahrnovala v sobě též Moravu a Slezsko;

ježto země koruny české až ke sklonku století XVIII. tvořily obvod zvláštního zákonodárství, pro něž na př. vydávány byly zvláštní instrukce soudní, patent o deskách zemských atd.;

ježto centralisace soudnictví veškerého ve Vídni stala se *bez všelikého svolení sněmů* uvedených zemí, národnostem pak slovanským a zejména **českému národu** dle nabytých zkušeností smutných ukázala se škodlivou, anyť **ani** *z doby absolutní pocházející* **císařské patenty** z r. 1850 a 1853 v ohledu jazykové rovnoprávnosti národa českého **nikdy na nejvyšším soudě ve Vídni nebyly zachovávány,** ba při rozhodování o podáních v jazyku českém uvnitř i vůči obyvatelstvu **přímo rušeny;**

ježto i po vydání čl. 19. zákl. zákonů státních, jazykovou rovnosť všech národností v úřadech i v soudech

zaručujícího, *nestala se u nejvyššího soudu ve Vídni nijaká náprava*;

ježto naopak místo zachovávání jasných předpisů zákona, že v českých věcech má se rozhodnutí soudem státi a stranám vydati v jazyku českém, na obejití téhož předpisu platného opovážila se c. k. vláda ve srozumění se soudem nejvyšším *k cíli vyloučení jazyka českého zavésti zcela libovolné překládárny pro národ český* **na jeho zřejmé ponížení**;

a ježto konečně na dovršení **pusté libovůle** známým nařízením předsedy nejvyššího soudu, rytíře Stremayra ze dne 5. prosince 1892 na zjevnou potupu veškerých základních zákonů zemských, zákonů říšských i základních zákonů státních **prohlášen starobylý jazyk národa českého v Čechách, na Moravě i ve Slezsku za jazyk cizí,** tak jako by v této bezejmenné polovině říše rakouskouherské *již ani* **c. k. soudcům nebylo třeba šetřiti svatosti přísah na zachovávání zákonů vykonaných**:

totiž plnice jednomyslnou vůli obyvatelstva českého v bezčetných peticích i shromážděních pronesenou, a když dle důvodů uvedených veškerá další naděje lidu českého, že by nadejíti mohla ještě doba, kde by ve Vídni, **zvláště u nejvyšší stolice soudní** *tamtéž šetřeno bylo platných předpisů zákona o rovnosti jazyka českého,* **naprosto vymizela,** činí podepsaní návrh:

C. k. vláda se vyzývá, aby vše potřebné zařídila, by pro země koruny české zřízena byla nejvyšší stolice soudní se sídlem v Praze.

Potud návrh.

Jak se k návrhu tomu zachoval J. Exc. hr. Fr. Thun jako c. k. místodržící, netřeba dokládati. Návrh zůstal pouhým návrhem a ještě dne 14. prosince 1895, tudíž již za posledních týdnů úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna, pravil poslanec dr. **Lang** v říšské radě mimo jiné:

»Český národ je nespokojen a ve svých právech všemi dosavadními centralistickými **vládami pronásledován**, proto musí setrvati na oposičním stanovisku a proto bude naše strana

hlasovati proti disposičnímu fondu. Zdali a pokud přikročí vláda nynější ke konečnému praktickému rozřešení velmi důležité státoprávní otázky v zemích království českého, jest neznámo. Strana naše vyčká věcí příštích.

V zemích koruny české ***nedbá se rovnoprávnosti jazykové.*** **Německá řeč má všude převahu: všechno jest německé,** ***poštovní a telegrafní úřady, nápisy u úřadů, mýtní certifikáty, ano i loterní riskonta*** (Veselosť.); ***směnečné blankety*** možno dostati v české řeči pouze v ceně 90 kr. Myslí se, že my Čechové nemůžeme uzavírati obchod přes 1500 zl., aneb že nemůžeme zůstati obnos tento dlužni. (Veselosť.) Či snad chopiti se máme svépomoci, uspořádati sbírku na 200 zl., které pak dáme vládě, aby opatřila i české blankety? (Veselosť.)

Vláda musí při řešení české otázky jíti novou cestou a pokud se to nestane, nebude v Rakousku pokoje a stát tento nebude moci vykonávati své kulturní osvětové poslání.«

* * *

Nad jiné případně charakterisuje záležitosť, o kteréž mluvíme, následující novinářská zpráva ze dne 13. října 1895, — tudíž taktéž z posledních dnů úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna — týkající se **c. k. poštovních úřadů** v království českém:

»Jest všeobecně známo, že na ***poštovních úřadech*** našich *jest* **čeština** ***ubohou, odstrčenou Popelkou*** a to nejen snad v městech německých a smíšených, kde i korrespondenční lístky mají text pouze německý, ***ale i ve*** **městech ryze českých**, kde Němce na prstech spočítati lze. Novým toho důkazem jest i poštovní a telegrafní úřad **v Roudnici**, nad jehož místnostmi dvě veiké tabule s nápisy ***napřed německými*** hlásají všemu světu, že i **v Roudnici má »staatssprache« přednosť před češtinou**, ačkoliv v obvodu tamějšího úřadu poštovního žije vedle **20.000** ***Čechů*** **jen 67** *Němců*; ale dle známé arithmetiky má tato kopa Němců větší váhu a důležitosť, než 20.000 Čechů.

Proto také s jakousi vyzývavostí *pyšní se na poštovním úřadě v Roudnici* **německý nápis** *napřed.* Jak to vypadá s rovnoprávností uvnitř, pokud se úřadování týče, o tom malá, ale charakteristická ukázka.

Pan Jos. Hofrichtr, majitel knihtiskárny A. Mareše a vydavatel »Škol. Obzoru«, chtěl zaslati dne 30. září 1895 balík tiskopisů do Berlína. Deklarace celní, jež k zásilkám do ciziny se připojují, mají text, jak známo, dílem německo-francouzský, dílem německý. Rubriky těchto deklarací vyplňoval pan Hofrichtr *vždycky* **po česku** *a poštovní úřad roudnický také až posud česky vyplněné deklarace přijímal.* Dne 30. září však pošt. assist. Kunerth, v němž patrně pro čtyři česká slova na deklaracích vzkypěla germánská žluč, zásilku vrátil, žádaje, *aby deklarace vyplněny byly* **německy**. Proti tomu se p. Hofrichtr nejdříve ústním vzkazem a pak i písemně ohradil a ještě po dvakráte zásilku na poštu zaslal. Když konečně po třetí posel se zásilkou z pošty se vrátil, zaslal pan Hofrichtr *telegrafickou stížnosť poštovnímu řiditelství* v Praze, žádaje, aby poštovní řiditelství nařídilo telegraficky poštovnímu úřadu roudnickému, by zásilku s deklarací česky vyplněnou přijal a výlohy vzešlé podáním stížnosti jemu nahradil. Poněvadž poštovní řiditelství ani druhého dne odpoledne odpověď nezaslalo a zásilka nutně vypravena býti musila, telegrafoval pan Hofrichtr opětně poštovnímu řiditelství, aby stížnosť jeho ihned vyřídilo.

Poštovní řiditelství odpovědělo telegraficky p. Hofrichtrovi takto: »Deklarace musí se vystavovat **německy** *nebo* **francouzsky**. Písemné vyřízení stížnosti následuje.

S touto odpovědí, dle které *poštovní řiditelství deklarace česky vyplněné rovněž nepřipustilo*, nebyl však pan Hofrichtr spokojen a zaslal *telegrafickou stížnosť ministerstvu obchodu* ve Vídni.

Poněvadž zásilka již nezbytně expedována býti musila, vyplnil pan Hofrichtr deklarace *francouzsky*. Assistent Kunerth *zdráhal se* však i tyto francouzsky vyplněné deklarace přijati a učinil tak teprvé, když mu assistent pan

Kouba objasnil, že francouzsky vyplněné deklarace přijati se musí.

Tak zachází se v království českém, v ryze českém městě, s jazykem českým na našich poštách. *Ani čtyři* **česká slova** *na deklaraci,* více jich tam náhodou nebylo, **nesmějí se trpěti.** Každý Čech musí dnes podle toho uměti německy nebo francouzsky, aby mohl něco do ciziny zaslati. Tak se šetří rovnoprávnosti, státními základními zákony zaručené!«

O J. Exc. hr. Fr. **Thunovi** jako c. k. místodržiteli ovšem se po celou dobu jeho úřadování v různých úředních a poloúředních listech tvrdilo a ujišťovalo, že se jazyku českému — učí . . .

Neučil-li se nebo doučí-li se později, jest nyní (když už není v království českém c. k. místodržícím, ba ani jakýmkoli jiným c. k. vládním orgánem, na němž zákon znalosť obou jazyků zemských výslovně vyžaduje) naprosto lhostejno. Z té příčiny citujeme jen ještě několik slov z řeči, kterouž proslovil dr. **Vašatý** ve sněmu českém dne 28. prosince 1894, když byl i *správní soudní dvůr* v záležitosti »rovnoprávných« nárožních tabulek rozhodnul — **proti** J. Exc. hr. Fr. Thunovi.

»Notoricky jest známo,« pravil dr. Vašatý, »že správní soud rozhodnul po zákonu správně: že do působnosti obce náleží ustanovení jejího jazyka jednacího a se správou veřejných ulic i jich pojmenování. Rozhodnutí dotyčné správního soudu nelze měniti, jestiť ono právoplatné, zákon mezi dotyčnými stranami a zde pro obec pražskou. (Tak jest!)

Avšak velice potlačenými tím se cítíce, naši sousedé z židovsko-německého kasina obrátili se ve své tísni nevýslovné (Smích) v neobmezené důvěře *pod křídla ochranná* **J. Exc. a týž proti zákonu** *rozsudkem správního soudu stanovenému* **osmělil se vydati nařízení, že se zakazuje** *vyvěšování českých nápisů na domech utlačených židů* (Smích) **a že to zamezí i pomocí policie.** (Slyšte!)

Tolik platí u nás zákony základní zemské a státní, cís. patenty, dle kterých jazyku německému ani nejmenší nenáleží přednosť. (Slyšte!)

Místodržitel v král. českém místo všech zákonů a těch rozsudků nejvyšší stolice **postaví svou libovůli, své slepé strannictví** (veliká nevole), **urážeje takto veřejnou mravnosť, niče úctu před zákonem** *a zaváděje skutečný chaos.* (Hlučný souhlas.)

Na blízku čteme v Praze **nápisy na vrchním soudě, c. k. místodržitelství předem německé** *a jakoby jen podružně vedle i české.* (Slyšte!) *Ve Stětí a Liberci* však stkví se nápisy na úřadech a soudech **jen německé.** (Slyšte!) Každý však ví, že dosud v Liberci i ve Stětí, v Chebu jako v Hradci Král. *platí dosud jeden a týž zákon.*

Co tu však nejpodivnějšího, což nelze zřetelem k politické mravnosti již ani chápati, jest okolnosť, **že** *každý c. k. úředník, i* **místodržitel,** *nastupuje úřad,* **koná přísahu svatou, že všechny zákony zákl. státní neporušitelně bude zachovávati.** (Slyšte! Slyšte!)

Jaké má však v tomto království a říši míti lid český ponětí o svatosti zákona a přísah, vidí-li, že se i orgány státními, místodržitelem i vládou svaté ty věci přímo v prach šlapou, že tu správa státní světským zákonům přímo na odpor jedná.« (Bouřlivý souhlas.)

České nárožní tabulky

za úřadování Jeho Excel. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího.

Výbor »německého spolku« v Praze, officielně »Deutscher Verein« zvaného, zaslal již dne 27. dubna 1892 c. k. místodržitelství obšírnou petici, v níž sobě po dávném zvyku *»utlačovaných«* Němců pražských trpce stěžoval na *»nešetření* jazykové rovnoprávnosti« se strany *obecního zastupitelstva pražského,* a specielně na jednání ve sboru obecních starších v příčině německých tabulek z ulic a nároží. Výbor spolku toho žádal »s uctivou prosbou«, aby c. k. místodržitelství dotyčné usnesení sboru obecních starších jako nezákonné zrušilo a orgánům správy města Prahy dalo na srozuměnou, že *německé nárožní tabulky* musí v nynějším stavu zachovati.

C. k. místodržitelství výnosem ze dne 9. května 1892 odpovědělo německému spolku, že o této záležitosti nemůže rozhodovati, poněvadž zmíněné usnesení sboru obecních starších dosud provedeno nebylo, ba nestalo se o něm ani konečné právoplatné rozhodnutí.

Oproti tomuto výnosu podal v březnu 1893 výbor německého spolku k c. k. místodržitelství novou »uctivou prosbu«, aby *toto přece proti správě obce pražské zakročilo,* ježto prý se již v jednotlivých částech Prahy a sice v Bubnech, Holešovicích a na Vyšehradě vskutku *výlučně*

české pojmenování ulic a náměstí provádí. Mimo to prý dle zprávy »Politik« ze dne 22. prosince 1892 prohlásil den před tím ve sboru obecních starších starosta dr. Šolc, »že jest již rozhodnuto, aby *staré nárožní tabulky*, jakmile bude nutno je vyměniti, *byly nahražovány tabulkami červeno-bílými s výhradně českými nápisy!«*

K dovršení všeho toho »znásilňování« živlu německého jsou prý také umístěny ryze české nápisy v městských sadech na Nebozízku a na státní průmyslové škole v Konviktské ulici. Následkem toho jest prý nade vší pochybnosť dokázano, že jsou práva a zájmy pražských Němců nezákonným jednáním obecního zastupitelstva pražského poškozeny.

Dle zpráv z července 1892 zrušila zemská vláda v Krajině usnesení obecní rady města Lublaně, aby tamní ulice byly jen slovinskými nápisy označeny, ježto pak prý jsou jazykové poměry v Lublani a Praze zcela analogickými, doufali Němci pražští, že se jim dostane od c. k. místodržitelství podobné ochrany a to prý tím spíše, ježto tvoří značnou část obyvatelstva zdejšího, ježto vynikají inteligencí a silou poplatní a konečně, poněvadž jest Praha hlavním městem dvojjazyčné země.

Petice končila steskem, že prý jsou Němci v Praze ve školství, veřejných právech, ve styku s městskými orgány a zkrátka v celém veřejném životě utlačováni a že se na »loyální německé obyvatelstvo« jen tehdy apeluje, když se jedná o jich peníze a příspěvky k podnikům finančním nebo dobročinným.

Přirozenoť, že jakmile obsah petice té dostal se na veřejnosť, ozvaly se také české listy, aby stav věci vyložily. Na doklad uvádíme urývek z článku »České Politiky«, tedy listu umírněného.

»Ode dneška,« psal list ten dne 19. března 1893, »náleží nároží Konviktské ulice k největším památnostem tohoto hlavního města království českého a ryze česká tabulka na nároží tom upevněná s nápisem »Konviktská ulice« jest povýšena na historický dokument přednějšího

řádu a to vše zásluhou státnického spisu, který jménem pražského »Deutscher Vereinu« (jak zní stydlavý pseudonym zdejšího kasina) podali k místodržitelství pánové dr. Schmeykal a dr. Klaar, alias Karpeles. — — —

Pan dr. Schmeykal doběhl si pro podpěru své žádosti až do *Lublaně*, kdež v červenci roku 1892 z důvodů čl. 19. stát. zákl. zákonů o jazykové rovnoprávnosti *přinuceno slovinské zastupitelstvo obce* nahraditi slovinské nárožní tabulky slovinskoněmeckými, a rozhodnutí krajinské zemské vlády klade nyní *za vzor c. k. místodržitelství*, mávaje při tom hrdě vlajícím praporem jazykové rovnoprávnosti.

Ach ano! Rakousko jest veliko a *rovné právo jest daleko!* Proč nehledali pánové důvody ku své petici blíže Prahy? V Čechách jest ještě jedna obec s vlastním statutem, **Liberec**, ale nejen pro tu platí zákon, jehož se dovolává dr. Schmeykal, na základech státních zákonů stojí snad také všechna ta ostatní města v uzavřeném území v Čechách, jichž zastupitelstvům ani z daleka nenapadne, aby neurážela city poloviny českého obyvatelstva v městě a dvou třetin v zemi výhradně německými tabulkami!

Proč neuvedli J. Exc. p. *c. k. místodržiteli příklad* **brněnský?** *Tamním Čechům zůstalo všechno dovolávání se základních paragrafů státních* **marným**, a do dnes tam tkví *výhradně* **německé tabulky** na těch nárožích, na kterých pověšeny před návštěvou panovníkovou, aby tři čtvrtiny obyvatelstva země pocítily v hlavním městě železnou pěst Winterhollerovu. Také **v Olomouci** zůstalo usnesení o ryze německých tabulkách a jeho provádění v platnosti přes všechny protesty. **Vždyť přece není zákon o rovném právu loveckým bičem, aby si na jednom konci jeho mohli Němci pískat, a druhým aby byli Češi a Slované biti.**

Má se to stát **i v Praze?**

Nemůže to ani býti, **aby německá zlovůle došla do opravdy vyslyšení** *a tak dějiny utrpení rovného práva rozmnoženy byly o nový doklad jednostranného provádění čl. 19.*

že rozvoj Rakouska je u konce, a že dějiny jeho musí se zastaviti. To však není možno provésti ani ve státech nejmocnějších, tím méně pak u nás pomocí kousku programového papíru. *Systém Taaffeův jest čirou reakcí a překážkou rozvoje říše*, **ministerstvo jeho je bez programu a bez cíle.**

Posl. dr. **Masaryk** pravil pak dne 20. března, že *musí trvati na řešení* **české otázky**, nechť se zdá poslancům mimo české země zvoleným jednání o tom jednotvárným čili nic; neboť *otázka ta jest ze všech* **nejdůležitější.**

Bylo tvrzeno, že *ústava posílila kulturní náš život*, posl. **Plener** *však sám uznal, že v létech 1870 až 1873 proti českému národu provozována* **politika násilí.** Šestimilionový národ hospodářsky silný, pilný, nadaný, rozvoje schopný a své ceny pro tuto říši vědomý nesnese, aby byl postaven pod něčí kuratelu.

Kdybychom neměli žádného státního práva, musil by se národ náš snažiti, **aby dosáhl té samostatnosti**, *jaká mu zaručena jest historickým právem jeho.* Naše státoprávní požadavky vrcholí v přirozené snaze po *politické neodvislosti.* Nynější hnutí nezáleží také v agitaci jediné strany. Když předseda ve své řeči nám jako všem ostatním národům dal radu, abychom ústavou neotřásali a jaksi nám dal na srozumění, že o náš svobodomyslný vývoj s dostatek jest postaráno, *pak tomu prostě nevěříme.*

My jsme přesvědčeni, že sama ústava vaše není konstituční. *Vaše ústava prohřešuje se proti nejvyššímu příkázání ústavnosti tím*, **že státní správa není zákonodárným sborům zodpovědna.** *V tom leží veliká část* **libovůle, ba absolutismu.** *Naproti zákonodárné moci zemských sněmů stojí* **naprosto nezodpovědná výkonná moc.**

Místodržitel není *vůči zemskému sněmu v příčině provedení* [illegible]*ských zákonů* **zodpověden** a také v říšské radě ne- [illegible] vláda činěna zodpovědnou za provedení zem- [illegible]onů, neboť ústřední parlament nemůže nad [illegible]těchto zákonů bdíti.

[illegible] stát organickým historickým celkem [illegible]jednot[illegible]vství a zemí sestaveným. Pro vás jest však [illegible]notným, ovšem umělým a mechani-

Co se týče germanisace, stačí jen pohled na nápisy na bankovkách. Co by říkali Němci, kdyby nápisy na bankovkách byly pouze české a polské! *Jest pravda*, že **Češi jsou v první řadě Čechy** a *teprvé v druhé Rakušany*. **Rakousko jest zásluhou Čechů silno, nikoli Češi zásluhou Rakouska.** *Češi chtějí, aby* **vlasť jich zmohutněla a to k vůli své vlasti** a pak proto, že by i Rakousko stalo se silným.

Rakouská státní myšlénka našla by v českém lidu podpory, kdyby se rozhodující kruhy mohly odhodlati ku provedení zásady uspokojení národů v ohledu národním a státoprávním.

Řečník pojednával potom o hospodářské bídě, kterouž trpí německý sedlák tak dobře jako český. *Čeští i němečtí sedláci měli by se sjednotiti k uskutečnění samostatnosti Čech, neboť* **z přebytku království českého žije celá řada třetích národností.** Vytýkal Plenerovi, že liberální strana jest tvůrkyní nespravedlivého volebního řádu a děl, že **český národ neprodá svou samostatnosť ani za nejkrásnější volební řád.** Z punktací lze nejlépe seznat německou lásku k Čechům, neboť žádá se na nich, aby se zřekli svých národních práv.

Na to pojednával řečník o národnostním ohraničování a pravil, že ohraničení navržené fundamentálními články bylo mnohem správnější; *dnes hledí se dociliti* **nadvlády Němců** *rozkouskováním Čech.*

Mezi *centralismem a federalismem* nelze vůbec uzavírati mír, boj těchto myšlének od doby císaře Josefa II. až po doby nynější byl nevyhnutelný. Řečník připomínal zkušenosti s Uhry a pravil, že *prvním požadavkem českého národa jest uskutečnění státního práva českého království.* **Bez státního práva žádné vyrovnání.** Samostatnosť česká zajistila by nejen svobodu českého, nýbrž i německého národa. Vyrovnání jazykové může se díti jenom od národa k národu.

Řečník mínil, že velkostatkáři jsou jakýmsi středním živlem uprostřed mezi Němci a Čechy. Odsuzoval vládní program, který prohlásil organisaci říše po utvoření dualismu za skončenou. Leč to je výrok směšný. Vláda tvrdí,

že rozvoj Rakouska je u konce, a že dějiny jeho musí se zastaviti. To však není možno provésti ani ve státech nejmocnějších, tím méně pak u nás pomocí kousku programového papíru. *Systém Taaffeův jest čirou reakcí a překážkou rozvoje říše*, **ministerstvo jeho je bez programu a bez cíle.**

Posl. dr. **Masaryk** pravil pak dne 20. března, že *musí trvati na řešení* **české otázky**, nechť se zdá poslancům mimo české země zvoleným jednání o tom jednotvárným čili nic; neboť *otázka ta jest ze všech* **nejdůležitější.**

Bylo tvrzeno, že *ústava posílila kulturní náš život*, posl. **Plener** *však sám uznal, že v létech 1870 až 1873 proti českému národu provozována* **politika násilí.** Šestimilionový národ hospodářsky silný, pilný, nadaný, rozvoje schopný a své ceny pro tuto říši vědomý nesnese, aby byl postaven pod něčí kuratelu.

Kdybychom neměli žádného státního práva, musil by se národ náš snažiti, **aby dosáhl té samostatnosti,** *jaká mu zaručena jest historickým právem jeho.* Naše státoprávní požadavky vrcholí v přirozené snaze po *politické neodvislosti.* Nynější hnutí nezáleží také v agitaci jediné strany. Když předseda ve své řeči nám jako všem ostatním národům dal radu, abychom ústavou neotřásali a jaksi nám dal na srozumění, že o náš svobodomyslný vývoj s dostatek jest postaráno, *pak tomu prostě nevěříme.*

My jsme přesvědčeni, že sama ústava vaše není konstituční. *Vaše ústava prohřešuje se proti nejvyššímu příkázání ústavnosti tím*, **že státní správa není zákonodárným sborům zodpovědna.** *V tom leží veliká část'* **libovůle, ba absolutismu.** *Naproti zákonodárné moci zemských sněmů stojí* **naprosto nezodpovědná výkonná moc.**

Místodržitel není *vůči zemskému sněmu v příčině provedení zemských zákonů* **zodpověden** a také v říšské radě nemůže býti vláda činěna zodpovědnou za provedení zemských zákonů, neboť ústřední parlament nemůže nad vedením těchto zákonů bdíti.

Pro nás jest stát organickým historickým celkem z jednotlivých království a zemí sestaveným. Pro vás jest však Rakousko jednotným, ovšem umělým a mechani-

ckým útvarem. Silný centralismus zaviňuje takto nesvobodu všech jednotlivců. Jmenujte mi nějaké svobodomyslné snahy, o jichž uskutečnění jste se zasazovali po ta dvě léta, co zde sedíme, jmenujte mi ty své návrhy, kteréž směřovaly ke skutečnému posilnění svobody v Rakousku. *Vaše snaha směřuje pouze k tomu, abyste zůstali s vládou ve styku.* Jste-li opravdu svobodomyslnými, připojte se k našemu požadavku za všeobecné hlasovací právo.

Ve příčině té uvádí se proti nám i české státní právo a praví se, že se s naším návrhem nesrovnává. Když jsme však již fakticky na půdu říšské rady vstoupili, chceme ji poněkud svobodomyslněji upraviti, *tím však nestává se faktická půda tato ještě právní půdou pro nás.* V zemích koruny české mělo by býti zavedeno všeobecné hlasovací právo se zastoupením menšin a pak zřízen podklad pro smírný vývoj. *My* **žádáme rovné právo ve smyslu stejné ceny národnosti,** *vy jste nám však nedávno řekli,* **že neuznáváte rovné právo jako postavení obou národností na roveň.** *V tom případě* **nemůže býti o nějakém dorozumění řeči.**

Za domnělý ústupek, který se českému národu činí, žádá se zase protiústupek ohraničení okresů. V tom řečník neshledával zmenšení třenic, ale i zmenšení styků, i prohlásil, že na ohraničení okresu ve smyslu Němců přistoupiti nelze. Rovněž právo veta nemůže český národ dopustiti. Řečník pojednával potom o vládním programu a pravil, že heslo české naproti programu tomu zníti musí: »*Vpřed*! **Právo před násilím.**«

Jakož jsme na konec v Čechách dosáhli, ač jen přibližně dosáhli, *svého přirozeného a historického práva*, tak dosáhneme svého práva, dělejte si co chcete, také na Moravě a ve Slezsku. Buďte ujištěni, že vám Moravu a Slezsko vyrveme! Vynaložíme všechny prostředky, abychom slovanským většinám v obou těchto zemích dopomohli k jich přirozeným a historickým právům. My toužíme po míru, ale musí se také týkati Moravy a Slezska.

Proti uzavření míru jen části se týkajícímu musíme se ohraditi s veškerým důrazem. My chceme míru, ale

žádný mír, který svobodu Moravy a Slezska, a tím celého českého národa ohrožuje. Prostřednictví vlády, jak jsme je zvláště v posledním státním aktě viděli, nemůže vésti k dorozumění národů, *neboť* **vládě nezáleží příliš na smíření národů.**

Řečník pojednával dále o nutnosti *české oposice* proti této vládě, *zvláště když vládě na tom mnoho nezáleží*, **jsme-li zde považováni za cizince.**

* * *

Opakujeme, že jedině ventilování »otázky české« v říšské radě zdrželo rozhodnutí J. Exc. hr. Fr. Thuna v příčině českých tabulek v Praze. Jakmile »vlny české otázky« ve Vídni — jako již tak často — zase odpadly, došlo i u c. k. místodržitelství k rozhodnému kroku.

V prvních dnech měsíce srpna zaslal totiž J. Exc. hr. Fr. Thun tehdejšímu starostovi města Prahy dru. *Šolcovi* následující úřadní přípis:

»Vaše Vysokoblahorodí!

Za příčinou podaných sem stížností žádám Vaše Vysokoblahorodí o neodkladné sdělení, zdali v posledních létech *v příčině jazykového označení tabulek v ulicích pražských* nějaké usnesení bylo učiněno. Jestli takové usnesení skutečně bylo se stalo, budiž sem zaslán ověřený výtah z protokolu dotyčné schůze sboru obecních starších.

V Praze, dne 1. srpna 1893.

Thun.

K vyzvání tomuto zaslal úřadující náměstek starosty, dr. Jan Vlček, místodržitelství přípis, z něhož vyjímáme:

»Komise, jednající o předchozím rozpočtu obecních důchodů král. hlavního města Prahy na rok 1893 navrhla, aby na výměnu tabulek uličních *s nápisy pouze českými* pojato bylo do rozpočtu 2000 zl. *Rada městská* ve schůzi dne 9. září 1892 *schválila návrh tento* a pojala náklad tento

do výdajů řádných, jak v obecním rozpočtu na rok 1893 vydaném radou městskou dne 22. listopadu 1892 vyznačeno jest na stránce 72.

Oddíl XVII. byl pak celý, tedy i s položkou znějící: »Nápisy ulic (výměna tabulek s nápisy pouze českými) 2000 zl.« *schválen sborem obecních starších* ve schůzi 21. prosince 1892.

Ověřený výtah z protokolu této schůze sboru obecních starších se předkládá.«

Na přípis tento došel

místodržitelský zákaz,

jejž uvádíme tuto ve znění doslovném:

»Vaše Blahorodí!

Sbor obecních starších král. hl. města Prahy povolil ve schůzi své dne 21. prosince 1892 při stanovení rozpočtu příjmů a výdajů obecních na r. 1893 mezi řádnými výdaji (oddíl XVII. lit. c) na nápisy ulic a to na výměnu tabulek s nápisy pouze českými obnos 2000 zl. Místodržitelství na základě článku XVI. zákona, daného dne 5. března 1862, zák. říš. č. 18. a § 121. a posledního odstavce § 81. obecního řádu pro Prahu **zrušuje toto usnesení sboru obecních starších** *potud*, pokud se jím usneseno bylo o *nahrazení dvoujazyčných nápisů ulic jednojazyčnými* **nápisy českými** a rozhoduje, že **výměna** *dvoujazyčných českých a německých nápisů ulic jednojazyčnými nápisy pouze českými* **ihned zastavena býti má**, a že, jakmile rozhodnutí toto nabude moci práva, ulice, které na základě dotčeného usnesení pouze česky označeny byly, čímž dosavadní označení se mění, označeny býti mají *opět* **dvoujazyčně**, a to česky a německy.

Rozhodnutí toto zakládá se na úvahách následujících: Vzhledem k tomu, že město **Praha** jest zemským hlavním městem země, obydlené dvěma kmeny národními a že v městě tom německý kmen národní činí menšinu obyvatelstva nikoli nepatrnou, srovnává se s požadavky

života veřejného, aby veřejné označení ulic stalo se v obou jazycích zemských a tedy jak v českém, tak i v německém jazyku. Tento stav, vyhovující *veřejné potřebě a rovnému právu obou kmenů národních*, trval v původních částech městských zemsk. hlavn. města Prahy po dlouhou řadu let až do usnesení, o které jde, pokud se týče až do provedení jeho. Pokud tedy tento stav, jenž vyhovuje potřebám života veřejného a po dlouhou řadu let byl obvyklým, usnesením sboru obecních starších jest změněn, sluší v usnesení tomto spatřovati **porušení rovného práva obou kmenů národních i obou jazyků v zemi obvyklých**, které ve článku 19. základního zákona státního ze dne 21. prosince 1867 zák. říšsk. číslo 142 zaručeno jest. *Dle tohoto článku* **uznáno jest státem rovné právo všech jazyků** *v zemi obvyklých ve škole, v úřadě i v životě veřejném.*

Také ve věcech samostatné působnosti obce musí tudíž dosavadní stav rovnému právu vyhovující státem uznán a tedy proti všelikému porušení, jež jest na odpor zákonu, chráněn býti. Musí tudíž na základě práva státního dohledu zakročeno býti tam, kde usnesením obce, jako v tomto případě, dosavadní stav veřejného označení ulic, jenž vyhovuje rovnému právu, mění se způsobem, *který jest v odporu se článkem 19. dotčeného zákona.*

Proti tomuto rozhodnutí lze do 4 neděl podati odvolání k vys. c. k. ministeriu záležitostí vnitřních. O čemž se Vašemu Blahorodí vzhledem ke zprávě ze dne 4. srpna t. r. sdělení činí.

V Praze, dne 7. srpna 1893.

C. k. místodržitel *Thun.*«

Přípisy ty čteny byly dne 8. srpna 1893 v městské radě pražské a učinily nejen tam, nýbrž i v obecenstvu, když se dostaly na veřejnosť, všeobecné překvapení hlavně z té příčiny, že **hr. Fr. Thun** (*zakazující král. hl. městu Praze české nárožní tabulky*) **doposud ještě žádné převahou německé obci v království českém nenařídil, aby ryze německé tabulky vyměnila** *za obojjazyčné.*

»Rozumí se samo sebou,« psala konservativní »Č. Politika«, »že znění zákazu tohoto mysli účastníků schůze městské rady vzrušilo největší měrou. Všichni řečníci *ostrými výrazy dávali na jevo hluboce cítěnou nevoli nad tím, že státní orgánové článek 19. státních základních zákonů* **znají obyčejně jen tehdy, když jedná se o Němce.** Členové rady městské jednomyslně prohlašovali, že se Praha proti tomuto výnosu místodržitelskému bude a musí brániti všemi možnými prostředky. Jednotlivci pak poukazovali také, že důrazné citování článku 19. st. zákl. ve výnosu místodržitelském by je tak nepřekvapovalo, kdyby místodržitelství bylo dalo na jevo vůli, všude a ve všem jej prováděti.

V obvodu českého místodržitelství ***po léta šlapán jest onen článek libovůli německou a vzdor četným stížnostem nebylo proti tomu zakročeno.*** Konečně jednohlasným usnesením uložno právnické komisi, aby vypracovala rekurs k ministerstvu vnitra, jenž bude předložen sboru obecních starších ke schválení.

Místodržitelským zákazem se záležitosť nápisů ulic octla na stupni velice povážlivém. Kdo má zdravé smysly, očekává, že rovné právo platiti bude v tomto křiklavém případu pro všecky, že oběma kmenům měřeno bude jedním loktem. *Jinak* . . . **musily by nastati poměry, jichž důsledky jsou nezměrné a nevypočítatelné,** neboť *nápisy ulic jsou ode dneška měřitkem právních poměrů v Čechách,* které pochopí každý bez ohledu na vzdělání i věk. *Na to nechť orgánové státu a vlády nezapomenou!«*

* * *

Místodržitelský zákaz rozpoutal, jak přirozeno, několikatýdenní novinářskou polemiku točící se skoro výlučně kolem již dávno »proslaveného« **§ 19.** základních státních zákonů *zaručujícího všem národnostem úplnou* **rovnoprávnost.**

Německé listy všech odstínů náhle se rozpomenuly, že paragraf ten existuje a spustily obvyklá svá allotria

o »potlačování« Němců v Čechách atd. Německoliberální listy vídeňské vyzývaly vládu, by *městské zastupitelstvo pražské prostě rozpustila* a »N. Wiener Tagblatt« otisknul i telegram z Prahy, že *německé kasino* v Praze *rozpuštění to očekává »s naprostou jistotou«*.

Reprodukovati třeba jen nejčelnější hlasy časopisecké v nejspořejších úryvkách jest naprosto nemožné a proto obmezujeme se pouze na některé nejvýznačnější.

»Neue Fr. Presse«, cítíc, že — má-li míti nařízení c. k. místodržitele hr. Fr. Thuna nějakého smyslu, musí se vztahovati *také na jiná města v království českém*, vystoupila proti požadavku, jejž v příčině té tlumočily české listy a snažila se dokazovati, kterak prý snadno lze nahlédnouti, že v ohledu tom není žádné podobnosti mezi Prahou a »německými« městy v Čechách. Místodržitelské nařízení poukazuje prý v první řadě k tomu, že jest Praha *hlavním městem* země obývané *dvěma národními kmeny* a že *ode dávna* byly ulice pražské označovány dvojjazyčnými tabulkami, čehož v Liberci, Teplici, Duchcově atd. není.

»Důvod« ten ovšem byl současně paralisován Čechy v Brně a ve Vídni, kteří poukazujíce k témže důvodům, žádali, aby v Brně a ve Vídni zřízeny byly nárožní tabulky dvojjazyčné.

»Moravská Orlice« psala: »Na základě tohoto výkladu *místodržitelství pražského* jsme dojista oprávněni co nejdůrazněji žádat, aby *místodržitelství brněnské* okamžitě vyřídilo stížnost národního klubu v Brně, podanou v záležitosti protizákonného vyvěšování toliko *německých tabulek* s názvy ulic v Brně, a aby obci bezodkladně nařídilo opatření tabulek s nápisem českým a německým! Činíť dojista v Brně — abychom mluvili slovy pražského c. k. místodržitelství — *»český kmen národní menšinu obyvatelstva nikoli nepatrnou«*, a »dle článku 19. základního zákona státního uznáno je státem rovné právo všech jazyků v zemi obvyklých!« Jinak musila by všecka veřejnost býti svrchovaně rozhořčena tím křiklavým faktem, že i na paragraf 19. státních základních zákonů i na »menšiny obyvatelstva

nikoli nepatrné« béře se v Rakousku pořád ještě pověstný — dvojí loket.«

Výbor národního klubu v Brně, jenž byl hned po svém konstituování se podal novou žádosť k moravskému místodržitelství za konečné donucení brněnské obce k vyvěsení nárožních tabulek rovnoprávných, vyslal dne 11. srpna deputaci výboru se zemským poslancem drem Ot. baronem *Pražákem* v čele ke správci moravského místodržitelství dvornímu radovi rytíři *Januškovi* žádati o konečné vyhovění spravedlivému tomuto požadavku.

Dr. Ot. baron Pražák vyjádřil tento požadavek co nejdůrazněji, poukázav k tomu, že *pouze* **německé** *tabulky* v tomto hlavním městě převážně české země jsou **hrubým bezprávím a stálou provokací a urážkou českého národa**, jenž má zajisté plné právo žádati v Brně neodkladné vyřízení své žádosti *v podobném smyslu, jako se stalo v Praze.* Pan poslanec zároveň uvedl, že žádosť národního klubu byla podána současně s německou žádostí pražskou a že **po** *rozhodnutí místodržitelství českého* nemůže se ani zde déle s věcí tou otáleti, a to tím méně, že příznivé vyřízení její bylo již za loňské návštěvy Jeho Veličenstva císaře a krále ryt. Löblem zcela určitě slíbeno.

Dv. rada ryt. Januška ve své odpovědi otevřeně prohlásil, že *vláda uznává to nejen za spravedlivo*, nýbrž i slušno a nutno, aby v Brně byly obcí pořízeny nárožní tabulky a aby byly *dvoujazyčné*, a že by také neváhal za 24 hod. záležitosť celou vyřídit ve smyslu rovnoprávném, kdyby formálně byla věc v Brně táž jako v Praze. Tomu prý však tak není, a to proto, že v Praze bylo učiněno o jednojazyčných tabulkách českých usnesení zastupitelstva městského, kdežto zde v Brně usnesení takového není. Nynější, loni vyvěšené jednojazyčné tabulky německé nejsou prý, dle vyjádření obce, tabulkami obecními, nýbrž soukromými, loňským »Festausschussem« zjednanými, a stejně jako tyto jsou dovoleny i vyvěšeny soukromé tabulky jednojazyčné české. Formální obtíž zde v Brně spočívá prý v tom, že není dosud o věci nijakého usnesení obecního zastupitelstva, vláda však, uznávajíc

plnou oprávněnosť tohoto požadavku Národního klubu v tomto hlavním městě země, která má většinu obyvatelstva českého, podnikla a podniká kroky, aby usnesení takové se stalo, načež k vyřízení celé záležitosti dojde.

Dr. baron Pražák oproti vývodům těmto opětně poukázal na to, že tento formální moment nemůže býti rozhodujícím, a že loňský »Festausschuss« velký *deficit svůj* dal si uhraditi brněnskou *obcí*, takže obec brněnská i ty »soukromé« německé tabulky vlastně sama zaplatila; **ostatně není to**, *pravil*, **ani vlády důstojno, aby si dala ze sebe tropiti od brněnských Němců šašky**, neboť ničím jiným zajisté to a podobné výmluvy o soukromosti dosavadních tabulek nejsou.

Dvorní rada rytíř Januška na to odvětil, že vláda zachová se tak, jak již byl uvedl, a že určila obci lhůtu k vyjádření se o dřívější žádosti české a o žádosti »Národního klubu«, načež prý další jednání nastoupí.

Žádosť Čechů vídeňských za provedení rovného práva ve smyslu rozhodnutí c. k. místodržitele hr. Fr. Thuna snažily se německé listy učiniti směšnou.

V odpověď na různé výklady a rozklady německých listů citujeme z »Č. Politiky« následující:

»Hrozným svým rozhořčením čepejřící se zfalšovaní i nezfalšovaní páni v německém kasině snažili se přehlušiti hlas veřejného svědomí, jenž volal: *Jakým právem* můžete žádati něco *na Praze*, když sami co nejurputněji trváte na tom, aby české menšiny v německých městech byly umlčovány a všelikého práva zbavovány? Což *v Liberci* jsou české nápisy na ulicích? Nebo snad *v Duchcově, Mostě, Teplici, Trutnově*? Ano, samo **Brno**, jež jest přece *hlavním městem* markrabství moravského, a Čechů má tak velký počet, nemá ni jediný český nápis a česká národnosť je tam odsouzena k existenci podružné. Rovněž tak je *v Opavě*.

A jak ještě se školami? Jak v úřadech? Vždyť i ten popis obyvatelstva jest takový, že celé osady uváděny jsou jako ryze německé a najednou hlásí se v nich na sta dítek do českých škol! Ano, *hlas svědomí* byl by Něm-

cům v kasině řekl: Co sami činíte a hlásáte, na to nemůžete si stěžovat, když vám jiný totéž, ale měrou poměrně daleko nepatrnější činí.

Jeho Excellence pan místodržitel hrabě **Thun** *vydal* ze dne 7. srpna 1893 **nález, který Němcům nezměrnou radosť působí.** Odvolávaje se na čl. 19. státních základních zákonů, vyhovuje volání německému, aby na místě českých tabulek vyvěšeny byly české a německé. Co praví se tu o *starém zvyku* a o pozoruhodné *menšině německé* v Praze, nepadá na váhu. I Liberec, Trutnov, Žatec a j. města s ochotou chovala se druhdy k Čechům a věrně stála k právům království a koruny české. Je-li německá menšina v Praze pozoruhodná, jsou tím pozoruhodnější menšiny české v Brně, Duchcově, Liberci, Teplici a j.

Před zákonem pak všichni jsou si rovni, ať zůstávají v Praze na Příkopě nebo v Liberci v ulici »Sorcze«.

Nevíme také, co všechno pražská obec podnikne, aby zjednala platnosť svému právnímu stanovisku. Neopomene zajisté ničeho, co vésti může k jeho vítězství. Ale *nejvýznamnější* z nálezu onoho jest právě, *kterak pan* **místodržitel rovné právo v něm béře v ochranu** *a hájí je ve škole, úřadě i veřejném životě.* Ten čl. 19. byl skutečně bolestín. *Žádný článek* nebyl tolikráte jmenován jako tento, žádného nedovolávali jsme se tak, jako právě tohoto. Od německo-maďarských bankovek a státovek až do německých celních deklarací, kolků a korespondenčních lístků, v boji za české školy, rovnoprávné úřady, *všude vidíme článek 19. napsaný na bojovném praporu za právo své a národnosť.* Nuže, doufejme, **že nyní v Čechách bude a musí býti jinak. To právo, které pan místodržitel v Praze přivádí k platnosti pro Němce, neopomene zajisté a nemůže opomenouti přiváděti také v Liberci, Duchcově, Ústí a všude jinde.**

Bohdá, že se zasadí nyní tak rázně jako za Němce v Praze také za právo české ke školám v obcích smíšených, že vezmou za své ty průtahy s českými školami,

s českými ústavy a odpadnou bezprávné, jmenovitě čl. 19. se příčící prostředky v boji proti národnosti naší.

Český národ nezavinil nynější národní neshody. Ty mají své kořeny ve zcela jiné půdě. My poctivě a otevřeně bez vedlejšího úmyslu podávali Němcům ruku a již před 30 lety provedli zákony o rovném právu, podle kterých každý Čech a každý Němec v celém království dojíti měl ve veřejném životě práva svého jazyka.

Kdo ale to zmařil, nebyli jsme my, nýbrž Němci. Oni prohlásili odlučování a dělbu národnostní, oni prosadili, že nikdo nemá býti nucen učiti se druhému zemskému jazyku. Důsledně s tím vymyslili si uzavřené území, v němž Čech má pozbýti práva k životu, a území ostatní, ve kterém ale chtěli míti rovné právo svého jazyka s českým. Hájila-li naše obec českosť metropole království tím, že důsledky zásad německých politiků obrátila proti nim samým, nemají věru práva na to si naříkati.

Ne Němci, ale **my Čechové** to jsme, kteří těžce strádáme, úkory trpíme a marně čekáme se svými právy a potřebami. O mnohem vážnější a důležitější tu jde věci, než o tabulky. Nuže, **ať žije článek 19.**, ať žije pro úpící české naše rodáky ve smíšených obcích, *ať žije pro právo a uspokojení české národnosti!«*

Stalo-li se, v co v tomto článku doufáno, t. j. přičinil-li se hr. Fr. Thun, jako c. k. místodržící v království českém, aby byl § 19. základních státních zákonů přiveden k platnosti ve všech městech a obcích království českého, netřeba dokládati.

Veřejnosť ví, že se tak **nestalo** . . .

Z té příčiny není divu, že zastupitelstvo královské Prahy zasadilo se o to, aby to, co dovoleno jest německým městům s českými menšinami, dovoleno bylo také české Praze s menšinou německou.

* * *

Ze stížnosti, kterouž zastupitelstvo král. hlav. města Prahy podalo c. k. ministerstvu vnitra a kterouž nad jiné charakterisují se názory J. Exc. hr. Fr. Thuna v příčině rovného práva vzhledem k Čechům a Němcům, vyjímáme:

»Jediný zákon, který specielně upravuje záležitosť místního označování domů a ulic v jednotlivých osadách, jakož i označení osad samých, jest zákon ze dne 29. března 1869 č. 67 ř. z.

Zákon tento ustanovuje v § 9., že náleží politickému řízení zemskému rozhodnouti, ve kterých jazycích zemských se mají učiniti nápisy na »tabule místní«, jež postaviti neb vyvěsiti se mají nákladem obce v každé osadě tam, kde se do ní přichází a z ní vychází, a na kterýchžto tabulích napsáno býti má jméno osady, obce a okresu politického, k němuž osada náleží.

O tom však, zda a jakým způsobem jednotlivé ulice v obci označiti se mají, dále, zda označení ulic má se díti tabulkami, jaké tabulky býti mají a zejména v jakých řečích nápisy na nich státi se mají, *nemá zákon tento ustanovení zcela žádného.*

Dle zákona není tudíž obec ani povinna jednotlivé ulice označovati; učiní-li však tak přece, a to na vlastní útraty, pak činí to *dobrovolně.*

Obec pražská, pokud se tyče sbor obecních starších král. hlav. města Prahy, uzavřev, že tabulky uliční v Praze označeny býti mají pouze jazykem českým, *použil tudíž jen práva jemu příslušejícího* a neučinil tím ničeho, čímž by zmíněný zákon ze dne 29. března 1869 č. 67 ř. z., který jakožto zákon specielní v této otázce jedině jest rozhodným, byl porušen.

Avšak i kdyby zmíněným usnesením sboru obecních starších král. hlav. města Prahy byl porušen zákon nějaký, což ovšem popíráme — *pak přece* ještě jest *místodržitelský výnos v tom rozsahu a dosahu, v jakém vydán byl, nesprávným a* **protizákonným.**

Správě státní přísluší ovšem právo dohlédací k obcím způsobem, aby z mezí působnosti své nevystupovaly a ničeho nečinily, co by bylo proti zákonům (čl. XVI. odst.

2. zákona ze dne 5. března 1862 č. 18 ř. z.) a dle § 121. obecního řádu města Prahy má sice slavná vláda, poruší-li obec nějakým usnesením některý zákon, právo provedení takového usnesení zastaviti, *nikterak však není oprávněna*, aby pokud jde o záležitosť přirozeného oboru působnosti obce, rozhodovala ve věci samé in merito *a usnesení obce změnila nebo zrušila*, jelikož se to příčí ustanovením článků XVI. odstavec 2., XVIII. odstavec c), a XXIV. odstavec 3. zákona ze dne 5. března 1862 č. 18. ř. z.

Opačný náhled veleslavného c. k. místodržitelství *odporuje přímo autonomii zákonem obci přikázané*; neboť je-li v samostatném oboru působnosti věc nějaká zákonem obci přikázána, jako v případě našem, *nemůže politický úřad ve věci této bez porušení autonomie zákonem obci dané, a tudíž bez porušení zákona positivního opatření in merito učiniti.* — — —

Přihlédněmež konečně **k důvodům**, jež v zápětí měly výše zmíněný výnos velesl. c. k. místodržitelství pro království České, opírající se o **čl. 19. základního zákona státního** ze dne 21. prosince 1867 č. 142 ř. z., jenž rovné právo obou zemských kmenů národních i obou jazyků v zemi obvyklých zaručuje, a jejž sbor obecních starších královského hlavního města Prahy výše označeným usnesením svým prý porušil.

1. Předem praví veleslavné c. k. místodržitelství, že město Praha jest *zemským* (!) hlavním městem země obydlené dvěma kmeny národními, a že v městě tom německý kmen národní činí menšinu obyvatelstva nikoli nepatrnou a že se tedy srovnává s požadavky života veřejného, aby veřejné označení ulic stalo se v obou jazycích zemských a tedy jak v českém tak i německém jazyku.

I kdyby § 19. základního zákona státního na příklad náš mohlo se používati, nemůže býti okolnosť, že Praha jest **hlavním a královským (nikoliv pouze zemským)** městem *právním* podkladem a důvodem výše zmíněného rozhodnutí, neboť čl. *19. základního zákona státního nečiní žádného rozdílu mezi městem hlavním a ostatními městy a obcemi.*

Uznáno-li tudíž slavnou vládou, že, poněvadž v Praze německý kmen národní činí menšinu obyvatelstva nikoli nepatrnou (celkem as 15%), *srovnává se s požadavky života veřejného*, aby veřejné označení ulic v Praze staló se v obou jazycích zemských, pak vzhledem k tomu, že citovaný **článek 19. základního zákona státního platí pro celé království české bez výjimky**, nutno a spravedlivo zcela konsekventně též uznati, že srovnává se s týmiž požadavky života veřejného, *aby veřejné označení ulic stalo se v obou jazycích zemských též v ostatních městech království českého*, kdež naopak národní kmen český činí menšinu obyvatelstva taktéž nikoli nepatrnou, tak na příklad *v České Lípě, Duchcově, Chomutově, Liberci, Litoměřicích, Mostě, Krumlově, Trutnově, Terezíně a v Žatci.*

Poněvadž pak platí zmíněný již § 19. základního zákona státního *nejen pro království české*, **ale vůbec pro celou říši**, nutno a spravedlivo konsekventně uznati dále, že srovnává se s týmiž požadavky života veřejného, *aby veřejné označení ulic stalo se v obou jazycích zemských též v Brně* (kteréž nad to i **hlavním** *městem Moravy* jest), *v Jihlavě, Olomouci, Znojmě, Opavě* atd. atd., kdež všude žije také kmen národní český a činí menšinu obyvatelstva taktéž nikoliv nepatrnou.

A přece nápadným, až podivným způsobem neuznala slavná vláda za nutné, chrániti naznačené požadavky života veřejného též v ostatních, svrchu jen příkladmo uvedených místech království českého a shledati porušení § 19. základního zákona státního též v té okolnosti, že v místech těch tabulky uliční jenom v jazyku německém označeny jsou (a přece tento nezákonný, čl. 19. základního zákona státního odporující stav po celou *dlouhou řadu let trval a dosud trvá* —), **ačkoliv zaručuje citovaný článek 19. stejně práva obou kmenů národních i obou jazyků v zemi obvyklých, ba ani nežádá, aby menšina byla nikoli nepatrná.**

Jak srovnati tedy lze *s rovnoprávností*, **ba s právem vůbec** tento krok slavné vlády oproti zastupitelstvu královského hlavního města Prahy, o ustanovení čl. 19. základního zákona státního se opírající, **když táž a to po**

dlouhou řadu let tytéž poměry, které prý jako nezákonné a článku 19. základního zákona státního odporující v Praze zapovídá, všude jinde jako zákonné trpí.

Či platiti má skutečně citovaný článek **jenom pro německý kmen národní v Praze?**

2. Druhá praemisa, o kterouž veleslavné c. k. místodržitelství výnos svůj podepříti se snaží, jest, že stav vyhovující veřejné potřebě a rovnému právu obou kmenů národních, to jest označení ulic v obou zemských jazycích, *trval* v původních částech městských *po dlouhou řadu let a byl po dlouhou řadu let obvyklým*, a jelikož stav tento dotyčným usnesením sboru obecních starších královského hlavního města Prahy byl změněn, že sluší prý v usnesení tomto spatřovati porušení rovného práva obou kmenů národních a obou jazyků v zemi obvyklých.

Pokud této argumentace se týče, tož **do očí přímo bije její nesprávnost**, neboť jest samozřejmo, že pro rozřešení případu našeho jest naprosto *lhostejnou* okolnosť, zda onen stav vyhovující prý veřejné potřebě a rovnému právu trval dříve po dlouhou řadu let a zda byl po dlouhou řadu let obvyklým čili nic, jelikož nejedná se zde přece o nějaký poměr faktický soukromého práva, který uplynutím určité doby zvláštních výhod je účastným a nové další právo zakládá, a jejž pouze právo soukromé při jednotlivci chrání.

Právo veřejné nezná vůbec takovouto ochranu nějakého faktického stavu ve veřejných ohledech základ svůj majícího, a též nemá ani dlouholetá obvyklosť v poměrech veřejnoprávných zcela žádného významu a není též nijakým pramenem práva veřejného.

Ostatně dlužno vytknouti, že dvoujazyčné tabulky zavedeny byly obcí pražskou svého času *dobrovolně* a že obec pražská *jen z toho jediného důvodu je na rozích uličních ponechávala, že* **kojila se oprávněnou nadějí, že i ostatní města, v nichž české menšiny žijí, taktéž tabulky dvoujazyčné dobrovolně zavedou.**

Teprvé po dlouhé době, když došla *k pevnému přesvědčení, že ostatní města* **dobrovolně tak nečiní**, a že k tomu

vzhledem k zákonu ze dne 29. března 1869 č. 67 ř. z. ani nucena býti nemohou, použilo konečně zastupitelstvo královského hlavního města Prahy **práva**, jež — jak hořeji poukázáno — **mu přísluší**, a dalo vyměňovati tabulky uliční dvoujazyčné za jednojazyčné, učinivši tím **jenom tolik, co mnohá města s menšinami českými již dávno byla učinila, aniž by jim v tom byla učiněna přítrž.**

Z uvedeno jde zřejmě na jevo, nejenom že článek 19. základního zákona státního nelze vykládati v tom smyslu, jak právě veleslavné c. k. místodržitelství bylo učinilo, nýbrž že ho nemělo na případ náš vůbec použíti, ježto otázka, o niž jde, pokud zákonem měla býti upravena, upravena jest specielním zákonem ze dne 29. března 1869 č. 67 ř. zák.

Pak ale jest v odpor vzatý výnos **v celém svém obsahu vůbec nesprávný**, neboť nemělo veleslavné c. k. místodržitelství, ježto žádný zákon porušen nebyl a obec pražská meze kompetence své nepřekročila, ani příčiny, ani práva do záležitosti, o niž se jedná, vůbec nějak zasáhnouti.

Opírajíce se o tyto závažné důvody, dovoluje si sbor obecních starších král. hl. města Prahy slušně žádati:

»Vysoké c. k. ministerstvo záležitostí vnitřních račiž výnos velesl. c. k. místodržitelství pro království české v Praze ze dne 7. srpna 1893 č. 8337 praes., jímž usnesení sboru obecních starších ze dne 21. prosince 1892 zrušeno, rozhodnuto bylo, že ulice, které na základě dotčeného usnesení pouze česky označeny byly, označeny býti mají opět dvoujazyčně a to česky a německy, **jakožto neodůvodněný, meze kompetence překročující a autonomii obce valně porušující, tudíž nezákonný v celém obsahu jeho zrušiti.**«

Potud památná stížnost zastupitelstva kr. hl. města Prahy proti výnosu J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího, pro kterouž hr. Fr. Thun zajisté si české zastupitelstvo pražské sotva — zamiloval . . .

Stížnost ta zaslána na příslušné místo dne 2. září 1893; avšak již dne 19. září **c. k. ministerstvo** *rozhodlo* ve smyslu

zákazu J. Exc. hr. Fr. Thuna — **zamítnutím stížnosti.** Zároveň zastupitelstvu kr. hl. města Prahy dáno na vědomí, že **rozhodnutí c. k. místodržitelství** v království českém **vešlo v moc práva** . . .

* * *

Ministerské rozhodnutí dodáno starostovi města Prahy již dne 26. září, z čehož jest zřejmo, jak **nápadně rychle** byla záležitosť ta vyřízena.

Avšak městské zastupitelstvo pražské odvolalo se z rozhodnutí toho ku **správnímu soudnímu dvoru**, kterýž dne 16. února 1894 vyřídil spor ten — **proti** J. Exc. hr. Fr. **Thunovi.**

Z referátu o památném řízení tom vyjímáme:

Zástupce Prahy dr. *Lenoch* dovozoval, že místodržitelství ku svému rozhodnutí nepodalo žádných důvodů, ale že dovolává se jen dosavadního zvyku. Stát má právo dozoru jen tenkrát, když byla se strany obce překročena kompetence nebo některý zákon porušen.

Místodržitelství *svým rozhodnutím* **překročilo samo kompetenci a porušilo zemskou autonomii.** Sbor obecních starších svou působnosť nepřekročil, neboť *pojmenování ulic patří do kompetence obce.* Že čl. 19. státních základních zákonů porušen nebyl, to uznal sám správní soud svým časem, když rozhodl o podobné záležitosti města Lublaně. Čl. 19. státních základních zákonů neobsahuje tak žádné dispositivní ustanovení. Článek udává pouze míru rovnoprávnosti a způsob jejího provedení. Není ani zákona, který by označování ulic zvláště upravoval. V Americe na příklad označují se ulice pouhými číslicemi.

Zástupce vlády, dvorní rada *Helm, jenž hájil stanovisko českého místodržitelství a ministerstva vnitra,* namítal: Místodržitelství rozhodlo na základě dvou odůvodněných stížností a sice stížnosti pražského »Deutscher Vereinu« a

»Kaufmännischer Vereinu« tamtéž. Zejména »Kaufmännischer Verein« poukazoval na škody, jež by v Praze vzešly v ohledu obchodním z pouze českého pojmenování ulic.

Dodatečně zaslalo místodržitelství české k aktům ještě také staré nařízení z r. 1765, které ustanovuje, že v každé značnější obci v Čechách má býti na rohu ulic vyvěsena tabulka s názvem v obou zemských jazycích. **Místodržitelství neví, kým toto nařízení vydáno bylo**, ale nařízení ono dokazuje, že již před sto léty byly ulice česky a německy pojmenovány. Kompetence státních úřadů se tu popírati nemůže. Zákon o státním dozoru praví, že bylo-li s některé strany appellováno na státní dozor, mají vládní úřady právo usnesení dotyčné nejen zastavit, ale i co do věci o něm rozhodovati.

Rozhodnutí místodržitelské zcela odpovídá článku 19. státních základních zákonů. V Čechách obývají dva kmeny a rovnoprávnosti musí se rozuměti tak, *že v celém obvodu království českého obě zemské řeči stejnou platnost míti mají.* V celé zemi se všude mluví česky a německy. Té zásady se musí ministerstvo přidržeti i na dále, poněvadž *jest jediné správná a spravedlivá.* Ostatně nárožní tabulky nejsou ani tak pro domácí obyvatelstvo, které se samo v ulicích a náměstích vyzná, jako pro cizince. Před rokem 1848 nikomu by ani nenapadlo, aby veškeré vyhlášky a nařízení nebyly vydávány v obou jazycích bez ohledu na sílu menšiny v té neb oné obci. Menšiny byly by zcela bez práva, kdyby se od této zásady upustilo.

Dr. *Lenoch* v replice oproti vládnímu zástupci pravil, že nárožní tabulky nejsou veřejnými vyhláškami a odvolával se vůči citovanému nařízení z roku 1765 na zákony pozdější a obecní samosprávu. Pozdějšími zákony ono *nařízení vydané před sto léty* **pozbylo platnosti.** *Vláda zásadu rovnoprávnosti* **neprovádí**, neboť *v městech převahou německých nejsou vůbec německo-české tabulky nárožní.* **Kdyby rovnoprávnost skutečně v celé zemi panovala, nikdo nevedl by si ani stížnost.**

Vládní zástupce dvorní rada ryt. Helm odpověděl, že vláda již od roku 1848 se přidržuje zásady v čl. 19. státních základních zákonů uvedené.

Na to odebral se soudní dvůr k poradě a rozhodl následovně:

Místodržitelské rozhodnutí se zrušuje a vyhovuje se stížnosti města Prahy.

V odůvodnění tohoto rozhodnutí se pravilo: Rozhodnutí místodržitelské vycházelo z názoru, že usnesení sboru obecních starších jest nezákonité a že zakročení úřadů bylo oprávněno. Místodržitelství však samo poznamenalo záležitost, o kterou jde, jako spadající do samostatné působnosti obce. Ježto tedy *obec* sama o pojmenování ulic rozhoduje, *nepřekročila ani svou působnost, aniž porušila některý zákon.*

Staré nařízení z roku 1765, dle něhož v každé větší obci v Čechách názvy ulic na nárožích česky a německy naznačovány býti měly, nalézá se sice v jisté sbírce, ale *nelze mu připisovati právní platnosti.* Není konstatováno, *odkud pochází a bylo-li náležitě prohlášeno.* Také nebylo pojato do pozdějších zákonů a *jest tedy odvoláno.*

Zbývá jen námitka stran porušení čl. 19. stát. zákl. zákonů, a námitka ta by platila jen tenkráte, kdyby čl. 19. obsahoval ustanovení, kterým by obec vázána byla všeliká opatření prováděti tak, aby šetřeno bylo rovnoprávnosti obou v zemi obvyklých jazyků. *V čl. 19. vyslovuje se jen všeobecná zásada, ale o míře rovnoprávnosti a o provádění jejím není tam nic obsaženo.* Jedná se tedy v případě tomto jen o zásadu, která zákonodárnou cestou má býti vytvořena a přesně vyznačena.

Dle osnovy ústavního výboru, když byly státní základní zákony projednávány, zněl text onoho článku: *»Rovnoprávnosť se zaručuje.«* Ale zpráva důvodová dokládá, že tu uznána zásada, ohledně jejíhož provádění nic bližšího nelze ustanoviti, ježto to spadá dílem do kompetence říšské rady, dílem sněmů i vlády. Panská sněmovna dokonce přijala do textu článku 19. místo slova »zaručuje

se« slovo *»uznává se«* a k tomu aspoň v důvodné zprávě i poslanecká sněmovna přistoupila.

O rovnoprávnosť se v tomto případě vůbec nejedná, ježto se usnesení obce pražské týká všeobecného prostředku na označování ulic. *Zákonitého ustanovení ohledně pojmenování ulic vůbec nemáme.* Usnesení obce pražské bylo by mohlo býti zastaveno jen tenkráte, kdyby obec byla tu překročila svou kompetenci, nebo porušila nějaký zákon.

Do otázky, bylo-li místodržitelství oprávněno rozhodovati meritorně o věci, správní soud ani se nepustil.«

* * *

Tak skončil památný tento spor J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele se zastupitelstvem kr. hl. města Prahy o české nárožní tabulky. Okolnosť, že hr. Fr. **Thun** *ve sporu tom* **podlehl**, »lásku« jeho **k české** Praze k větší vroucnosti najisto nerozdmychala.

A také v tom dlužno po našem náhledu hledati prazárodek tak mnohého, co později následovalo a čím národ český vinen — nebyl . . .

Že spor ten rozhodnut byl *správním soudem* **proti** Jeho Exc. hr. Fr. **Thunovi**, národ český a zástupci jeho v parlamentech taktéž nezavinili.

Jak známo, národ český trval a trvá po dnes neochvějně na naprostém rovném právu všech národností bez rozdílu jazyků a proto při každé příležitosti naléhal, aby aspoň § 19. základních zákonů státních, jež byly sdělány »bez nás pro nás«, nezůstal pouze na papíře a byl všude také prováděn.

Že nestalo se tak ani za úřadování »korunovačního« místodržitele, že naopak místodržitel ten strpěl, aby bylo v »uzavíraném území« i jinde proti paragrafu tomu stále hřešeno a že obrátil se ihned proti zastupitelstvu kr. hl. města Prahy, když se domníval, že jest rovné právo po-

rušeno *na prospěch jazyka českého*, není vinen národ český, ba ani městské zastupitelstvo Prahy, jež se v případu tom odvolávalo na svá práva autonomní.

Nad jiné případně illustruje význam rozhodnutí správního soudního dvora okolnosť, že rozsudek, kterýmž bylo rozhodnuto v neprospěch názoru J. Exc. hr. Fr. Thuna, byl stylisován drem **Alterem**, jedním z nejbystřejších členů správního soudu, o němž jest všeobecně známo, že patříval druhdy mezi nejzapřísáhlejší politické a národní odpůrce národa českého a národů slovanských vůbec.

Tím vysvětluje se také tak mnohé, co zdá se býti v rozsudku poněkud temné a přece má nad míru velikou důležitosť, čemuž dal časem svým výraz týdenník »Čas«, když napsal:

»Jazyková rovnoprávnosť může býti dvojí, dvojjazyčná a jednojazyčná. Posud v národním našem programu tvrdě stála rovnoprávnosť dvojjazyčná. Státoprávní program náš znal jen dvojjazyčnosť. O tento program právě opřel se bouřný odpor národa k punktacím, které přinášely protržení starých našich zásad. Státoprávního Čecha nic nemohlo donutiti, aby připustil, že může býti v království českém i jen píď země, kde by se popírala oprávněnosť obou jazyků zemských. Ještě při posledním zasedání sněmovním vzplanul tak tuhý boj o železniční radu. Všichni čeští poslanci a všechno veřejné mínění hájilo dvojjazyčnosť její, a na pranýř postaven byl poslanec Macků, když hlasoval v komisi pro návrh, že jistí znalci nemusejí býti mocni druhého zemského jazyka. Správní dvůr rozhodl pro Prahu jako dříve pro Lublaň, že v obor samosprávy obecní náleží, aby si Praha označila ulice jen českými tabulkami. Všecka česká veřejnosť jest nyní jednoho mínění v této otázce. Tím vsunujeme do našeho programu státoprávního rovnoprávnosť jednojazyčnou a přijímáme tutéž zásadu, kterou nám marně nabízely punktace. Česká Praha znamená ode dneška úplně totéž, co německý Liberec, německý Most, německý Cheb, německé Č. Budějovice, německé Brno, německá Opava. Chápali jsme

usnesení Prahy jako represalii. Dnes však musíme již zaznamenati, že česká politika buď není si úplně jasná, nebo přijímá vědomě o rovnoprávnosti jazykové názory nové.«

Rozhodnutí správního soudu ovšem se týká jen případu, o němž byl spor, tedy automního práva obcí a nikoli rovného práva vůbec, na němž národ náš trvati bude i na dále.

* * *

J. Exc. hr. Fr. Thun jako c. k. místodržící neuspokojil se však pouze tímto jediným **zákazem** v příčině českých nárožních tabulek v Praze, nýbrž pokračoval později **v dalších zákazech** a **rozkazech**, jež právoplatně vyřízeny teprve *po jeho* — **pádu** . . .

Abychom záležitosť tu již nerozpřádali, zmiňujeme se o ní dle »N. L.« pouze v hlavních rysech. V roce 1894 vydala obec pražská vyhlášku, v níž uvedena byla jména ulic ku Praze nově připojených předměstí a sice Vyšehradu, Holešovic a Buben. Zároveň oznámeno vyhláškou touto usnesení obecního zastupitelstva, že uliční tabulky ve všech částech města mají býti výhradně české, potom že mají býti tabulky ty červené s bílým nápisem a modrým okrajem a konečně, že česká jména ulic a náměstí sluší pokládati za jména vlastní a že není dovoleno je překládati na jazyk německý.

Vyhlášku tuto prohlásilo **místodržitelství** *za nezákonnou a zastavilo ji,* poněvadž dotýká prý se číslování domů, jež obec smí měniti jen ve srozumnění s místodržitelstvím.

Obec pražská naproti tomu tvrdila, že vyhláška její s číslováním domů nemá pranic společného, nýbrž že jde tu pouze o to, aby v celém městě byly orientační a uliční tabulky formou stejné a k tomu že má obec dle § 8. zákona o sčítání lidu úplné právo.

Ministerstvo bylo ovšem téhož náhledu, jako místodržitelství a zamítlo rekurs obce pražské.

Na další stížnost k správnímu soudu rozhodl týž *zásadně*, že pojmenovati ulic a náměstí a opatřovati je tabulkami je věcí policie obecní ve vlastním oboru její působnosti.

Na základě toho vydala obec *vyhlášku*, která obsahovala předpisy stran pojmenování ulic a náměstí a kterouž určeno, jakou barvu a formu mají míti tabulky uliční, konskripční a orientační. Však **místodržitel**, *aniž by dbal rozhodnutí nejvyšší soudní instance*, **zrušil opět tuto vyhlášku**, načež obec po druhé appelovala k ministerstvu. A sice s týmž nepříznivým výsledkem jako po prvé.

O rekursu na novo v této věci podaném jednáno teprvé dne 18. března 1896 před správním soudem. **Týž dal stížnosti obce pražské místo a zrušil rozhodnutí místodržitelské.**

Tím tedy uznáno, že *jedině obec má právo dávati ulicím a náměstím v obvodu svém pojmenování* a že jedině beze všeho ohledu na instance jiné má právo určovati, jakou mají míti uliční a orientační tabulky formu i barvu.

Druhá i třetí stížnosť týkala se otázky, *mají-li vlastníci domů právo opatřovati své domy tabulkami orientačními* a smí-li obec dáti tabulky tyto odstraniti, liší-li se od oněch, na jakýchž se byla usnesla. Magistrát pražský na vyzvání obce pražské totiž nařídil oněm majitelům domů, aby soukromé tabulky odstranili, **však místodržitelství zrušilo také toto nařízení a ministerstvo jako vždy za hr. Thuna také v tomto případě rozhodlo proti obci.**

Správní soud zamítl rekurs obce pražské pokud se týče *tabulek orientačních* na domech, *však* **dal místo stížnosti pokud týče se tabulek uličních.** Ovšem přiznal obci **právo, vyměřovati** *majitelům domů, kteří opatřili dům jinými tabulkami uličními*, než na jakých se obec usnesla, **pokuty**, *však popřel právo, dát snímati tabulky tyto s domu.*

Věc má se tedy následovně: **Uliční tabulky nesmí býti nikde v Praze jiné, než na jakých se usnesla obec,**

tedy výhradně české, červené s bílým nápisem a s modrou obrubou. Vyvěsí-li kdo jinou tabulku uliční na svůj dům, může jej obec pokutovati, ale nesmí dát tabulku sejmouti. Naproti tomu může si dát každý na dům vyvěsiti orientační tabulku, jaká se mu zlíbí.

Poslední hroudy

do politického hrobu J. Exc. hr. Fr. Thuna.

Zatím, co zabývali jsme se thematy z dávnější úřadní činnosti J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele, sběhly se dvě závažné pro nás události.

Konfiskace sešitů 44. a 45. tohoto spisu, která byla c. k. orgány veřejné bezpečnosti vykonána pro přečin proti bezpečnosti cti dle § 491. tr. zák. a čl. V. zák. ze dne 17. prosince 1862, kterýchžto deliktů jsme se dopustili **sedmi řádkami**, v nichž jsme J. Exc. hr. Fr. Thuna »v posuzování jeho úřadní činnosti uváděli u veřejný posměch«, byla potvrzením konfiskace a zamítnutím naší stížnosti c. k. vrchním soudem právoplatně vyřízena a **předmět našeho kriteria** — J. Exc. hr. Fr. **Thun** — **zbaven** dne 13. února 1896 **úřadu c. k. místodržitele** *v království českém*, neboli jinými slovy: přestal býti c. k. vládním orgánem.

Byli jsme tudíž buď *posledními* nebo mezi nejposlednějšími, kteří se v Čechách nezákonním způsobem prohřešili proti J. Exc. hr. Fr. Thunovi jako c. k. vládnímu orgánu a litujeme, že vzhledem k tiskovým poměrům ani za úřadování nového ministra spravedlnosti hraběte Gleispacha nemůžeme čtenáři po pravdě vypsati, jakým způsobem, t. j. kterými slovy jsme J. Exc. hr. Fr. Thuna uváděli u veřejný posměch.

Že nestalo se tak před tím v celém našem objemném spise ani jednou, netřeba snad ani dokládati. Každý, kdo spis náš četl, ví, že neuklouzla vlastnímu péru našemu ani jediná věta, kterouž bychom si byli chtěli tropiti z úřadní činnosti J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. vládního orgánu posměch.

Úkol spisu našeho byl a jest zcela jiný, nežli tropiti si z kohokoli šašky a posměch.

Kdybychom si byli úkol ten vytkli, byli bychom mu najisto také dostáli. Neboť právě tak, jako jsme dovedli zákonním způsobem podrobiti úřadní činnosť J. Exc. hr. Fr. Thuna jako nejvyššího c. k. vládního orgánu v království českém nejbezohlednější kritice, byli bychom nalezli také naprosto zákonní formu, která by nám byla provedení úkolu našeho umožnila.

Opakujeme tudíž s důrazem, že jsme neměli a nemáme po dnes (kdy jest J. Exc. hr. Fr. Thun pouhým občanem) žádného úmyslu tropiti si z úřadní nebo neúřadní činnosti jeho posměch. Naopak — my v celém spisu svém zachovali se k němu, abychom tak řekli, »kavalírštěji« nežli se zachoval na př. on sám k většině publicistů v Čechách, jež nazval **»vlkodlaky veřejného mínění«**; ano, my byli tak »úzkoprsými«, že jsme i z immunních řečí oposičních vypouštěli mnohé, co nezdálo se nám míti význam přesně politický, jako jsme na příklad učinili v řeči posl. dra Šamánka (proslovené v červenci 1895 v říšské radě), z které jsme beze všech skrupulí vypustili následující místo:

»Při zahájení »Národopisné výstavy« v Praze **místodržitel hrabě Frant. Thun,** když čtena byla zahajovací řeč, skřížil ruce na zádech a stál tam, jakoby se jednalo o nějakou praobyčejnou schůzku. Jakkoliv slavnosť trvala nanejvýše půl hodiny, *neměl tolik slušnosti, aby potlačil své zívání.* Tak **representuje se místodržitel český** *na místě Jeho Veličenstva vůči českému lidu!*

Jeho ostatní poměry životní mohly by naplniti celou »chronique scandaleuse«.

Při vystoupení slečny *Pospíšilovy*, kdy celé veřejné mínění se vyslovilo proti slečně, protože se prohřešila na citech českého národa, **poslal četné tajné do divadla**, *objevil se tam sám a dal jí věnec, demonstruje* **jako každý** malý **ševcovský kluk** pro *tuto neoblíbenou osobu.* On také již *pociťuje, že se choval trochu* **neobratně** a činí pokusy, aby se stal v českém lidu *neoblíbeným.* Nelze dohlédnouti, kdy **skandalosní chování místodržitele vezme za své.«**

Z jediné této ukázky jest zřejmo, že nebyl J. Exc. hr. Fr. Thun jako člověk a c. k. vládní orgán v parlamentech posuzován vždy »v rukavičkách« a že bychom byli mohli z imunních řečí snadno vybrati slušnou snůšku různých impertinencí, která by byla smíchu lačné čtenáře více pobavila nežli mnohý výklad politický.

Než přes to, že neměli jsme žádného úmyslu uváděti J. Exc. hr. Fr. Thuna u veřejný posměch, neubránili jsme se jako křehcí tvorové poklésku, jenž byl c. k. státním návladnictvím a c. k. soudem uznán za nezákonný. A proto s povinnou úctou před právoplatným rozsudkem pomíjíme zatím vše další mlčením a obracíme se na chvíli zase k J. Exc. hr. Fr. Thunovi jako c. k. místodržiteli v království českém.

Co sběhlo se na sněmu českém na sklonku r. 1895 po jeho zahájení, již jsme v stručnosti registrovali. Po prudkém útoku mluvčího české oposice uznal konečně J. Exc. hr. Fr. Thun za *nevyhnutelné* podati žádost za propuštění z úřadu c. k. místodržícího neb obrazně vyjádřeno: naklonil se dobrovolně nad politický svůj hrob, jejž si byl sám vykopal.

Avšak dříve ještě, nežli se hrob ten nad ním definitivně zavřel, zapadlo do něho několik kritických hrud v podobě sněmovních řečí, z kterýchž reprodukujeme pouze několik ukázek.

* * *

Z řeči poslance dra **Scharfa**, proslovené v generální debatě o rozpočtu dne 11. února 1896 vyjímáme toliko místa, jimiž povšechně a zároveň přehledně charakteri-

sována veškerá úřadní činnosť J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího. Pravilť dr. Scharf mimo jiné:

»Není tomu ještě dávno, co pánové na druhé straně, (Němci), prohlásili, **že jest jim pan hrabě Thun vlastně Hekubou**; ale poněvadž se nyní domnívají, že národa českého se to trpce a trapně dotýká, *zahájili teď houfně a hromadně jmenování jeho čestným občanem*. Nikdo by ničeho nenamítal, kdyby pan hrabě Thun dostal za skutečné zásluhy toto uznání. Ale srovnáme-li to s událostmi z posledních dob, nelze si jiný úsudek utvořiti, nežli že *se to činí proto, aby to po případě dráždilo stranu českou*.

Chtěli jsme — jak ohlásil i poslanec dr. Kramář — při rozpočtové debatě *pominouti osoby pana místodržitele*. Nikoliv snad dle zásady »De mortuis nil nisi bene«, nýbrž i proto, že jsme nechtěli, aby se mu poslední okamžiky (ve kterých je pan místodržitel patrně přípravami ku stěhování tak zaměstnán, že *neměl dosud po šest neděl pokdy*, **aby na jednu z našich asi 42 interpellací odpověděl**) jakkoliv ztrpčovaly.

Leč když *strana druhá* pokládala za správné *panu místodržiteli zpívati panegyrika*, jsme arci rozhodně zbaveni ohledu, který jsme samochtíce chtěli zachovati.

A teď musím, pánové, říci: *ani nepřítelí nepřeji takové obrany*, jaké se včera dostalo panu místodržiteli, když mluvil dr. Schlesinger, jenž také řekl, že *prý jsme svrhli místodržitele, který dvě výstavy naše tak skvěle přízní svou provázel*. Při tomto prohlášení stalo se zajímavé intermezzo. Já totiž zvolal: »Dvě výstavy?« — a v tom kdosi ze stoupenců pana řečníka, dbající patrně historické pravdy trochu přísněji, odpověděl: »Allerdings, **zwei**! — Teplitz!«

Nuže, máme-li i my také teplickou výstavu pokládati za něco, *čím se pan místodržitel zavděčil národu českému?* Když již mluvíme o těch výstavách, chci ještě malinkou episodu vypravovat. Na moravském sněmu podal komitét pro pořádání Národopisné výstavy opětně žádosť za udělení nějaké subvence, odůvodniv to tím, že také z Moravy bude výstava četně obeslána.

Finanční výbor moravského sněmu, který se roku 1894 zamítavě choval k této žádosti, roku loňského jednohlasně — i hlasy zástupců tamější strany ústavověrné, hlasy tamějšího ústavověrného velkostatku a hlasy zástupců tak zvané střední strany — přijal návrh, aby Národopisné výstavě byla z moravských zemských prostředku udělena subvence 5000 zl. Mezi dnem, kdy se toto usnesení dostalo do novin, a schůzí moravského sněmu, ve které se mělo o té věci jednati, byl předseda finančního odboru moravského sněmu pan **baron Chlumecký** *ve Vídni a zvláštní náhodou tam dlel i* **pan hrabě Thun**.

Račte uvážiti, co teď povím!

V den, kdy měla sněmovna o snesení finančního výboru rokovati, roznesla se pojednou zpráva, že v plné schůzi i ti pánové, kteří vždycky tak akcentují zachování smluv a daného slova, hlasovati budou *proti* usnesení finančního výboru. (Slyšte!) A když mělo dojíti na hlasování o této věci, povstal zástupce té mírnící strany střední pan hrabě Friess a prohlásil, že členové jeho strany budou hlasovati proti udělení subvence, *poněvadž* **zatím nabyli jiných informací o rázu podniku národopisného** (Slyšte! Hanba!) Návrh finančního odboru byl pak ovšem *všemi hlasy* proti hlasům českým zamítnut.

Pan dr. Schlesinger nám pravil — a také o té otcovské radě se ještě zmíním — že jsme svrhli místodržitele, který rozpustil obecní zastupitelstvo — nikoliv pražské, nýbrž liberecké. Nuže, *bylo to věcí pana místodržitele, aby odůvodnil krok, který učinil.* V této věci bylo mínění naší strany ve smyslu liberalním a autonomie se zastávajícím v čas pravý vysloveno. Ale proč měl pan místodržitel hrabě Thun rozpustiti pražské obecní zastupitelstvo, toho přece nenahlížím, ačkoliv znám také poněkud dějiny svého rodného města. *Snad měl pan místodržitel rozpustiti zastupitelstvo obce pražské proto,* **že pražská obec u správního soudu proti jeho nezákonným krokům zvítězila**?

Konečně prý jsme svrhli místodržitele, který se vždycky ochotně dostavil, kde ho bylo třeba v čas nouze a vždycky ochotně i štědře pomáhal.

Vším právem pan dr. Kramář řekl, proč se nekonstatovalo i to, že se také pan místodržitel ke každému požáru ihned dostavil. (Posl. *Březnovský*: **»A že dal policajtům revolvery a koně!«**) Prosím, pan místodržitel, kdykoliv a kdekoliv bylo třeba podporovati, štědře prý tak učinil.

Pánové, **čí to byly peníze,** *jimiž podporoval? Království české si to zaplatilo* — a pan místodržitel pak u vlády vymohl subvenci státní. Ale vymohl ji vždy tam, kde jí bylo třeba? Náhodou bylo v jednom roce neštěstím postiženo české království na dvou místech, *v Praze* a *v Karlových Varech.* Pánové — subvenci, kterou p. **místodržitel** — tento muž s vřelým citem pro blaho celého království a této královské Prahy — vymohl pražské obci na znovuzbudování Karlova mostu, najisto bychom, myslím, velmi snadno a rychle spočítali! (Výborně!)

Konečně — jak představují si pánové *činnosť vrchního správce* tak velkého království, jako jest království české?! Domnívají se, *že na jeho činnosť stačí, sedí-li ve své presidialní kanceláři, udílí-li audience* (po případě také neudílí; jsou případy, kde se ochotným vůči každému neosvědčil), vyjede-li tam, kde se nějaká nehoda stane, a tam jenom vrchní dozor vykonává? Je-li tomu tak, mohli by se pánové chvalně zmíniti o tom, že pan místodržitel i při povodni vykonává dohled a prohlídku inundační komise. Podle našeho názoru však to není činnosť nejvyššího správního úřadu: **ten má vyvinouti činnosť i jinou.**

Pan prof. Schlesinger nám radil, abychom šli mezi své voliče a vypravovali jim, *jakého jsme to svrhli místodržitele.* Nuže, **poslanci** naší strany *se toho domáhali — a zejména pražští poslanci chtěli jít mezi své voliče, aby jim mohli skutečně říci,* **jakého to chceme** (tenkráte se mluvilo jen o úmyslu) **svrhnouti místodržitele.** Ale zdá se, že bylo něco shnilého ve státě dánském: *tenkráte se jim ani té možnosti neposkytlo* **a sám pan místodržitel rozšiřuje docela bezprávně a bezdůvodně výminečné prostředky, kterých se proti národu českému užilo, zamezil i právo, které**

nikterak suspendováno nebylo, *a nedovolil zvoleným poslancům styků s voličstvem.*

Nyní, bude-li nám poskytnuta příležitosť a možnosť — abychom tedy šli ke svým voličům a — jim řekli, **jakého** *jsme svrhli místodržitele* — rádi to uděláme a řekneme jim: **»Svrhli jsme místodržitele**, *který kdysi prohlásil*, **že prvním a nejhlavnějším úkolem jeho bude, aby každé svobodomyslné hnutí v této zemi udusil** (Výborně!), *svrhli jsme místodržitele*, **za jehožto vlády byly spolky**, *i takové, které nebyly pranic politické*, **bez zákonného důvodu rozpouštěny** — *svrhli jsme místodržitele*, **za jehož správy byla osobní svoboda stále a stále obmezována** — *svrhli jsme místodržitele*, **za jehož správy byl tisk hněten a spoután** — *svrhli jsme místodržitele, za jehož vlády i herečce bylo poskytováno ochrany vládní, za jehož vlády dostačil pouhý projev nelibosti, pronesený v divadle, aby byli uvrženi provinilci do vězení až i pětidenního, za jehož vlády pouhý sykot při vystoupení herečky* (ovšem vládou, t. j. **zástupcem vlády protežované)** *dostačil, aby se konala domovní prohlídka v bytu těch, kdož syčeli!* (Slyšte!)

Snad nám někdo řekne, že v politické příčině *nemohl si hrabě Thun počínati jinak*; jakmile byl na jeho podnět uveden výminečný stav, že musily všechny ostatní prostředky nezbytně a logicky se dostaviti, ale za to, že pan hrabě František Thun zdárnou a úspěšnou činnosť co do hospodářských zájmů vyvinul.

Nuže, jsme ohraženi také proti takovéto výtce. Zkoumá-li se do podrobna (arci nehledě k milionové nebo půlmilionové subvenci, udělené Karlovým Varům — *o nějaké subvenci na straně české nevím*) ta činnosť hospodářská, ta péče o hmotné a kulturní zvelebení našeho království a zejména této královské Prahy, jeví se věc ve světle poněkud jiném.

Pánové, doprovoďte mne na malé procházce královskou Prahou! Již to, co na této cestě *neuvidíme*, postačí úplně, *abychom správně posoudili* **požehnanou činnosť pana místodržitele**. Podívejte se, pánové, *na Vltavu!* Již dlouhá léta je splavněna, četné parníčky se tam proháněií a projíždějí se až do velkolepého holešovického přístavu (Smích).

kam ročně tisíce kupeckých lodí z ciziny přivážejí největší bohatství.

V assanačním obvodu — jenž pomocí velkolepé subvence, kterou dobrotivá péče pana místodržitele královské Praze zaopatřila, dlouho již je upraven — vypíná se velkolepý justiční palác, kterým je odpomoženo stálým a stálým steskům na nedůstojné budovy, vykázané místům, kde se má konati spravedlnosť o jmění a hrdle. (Posl. *Sokol:* »O, my nevděčníci!«)

Na pozemcích slupských (Veselosť) celá řada skvělých a podle moderních požadavků zřízených budov odpomáhá nyní steskům na přeplnění našich fakult studijních. Od roku 1895, přesně ve čtyřleté lhůtě, která přímo panovníku — prohlížejícímu za jubilejní výstavy model ústředního nádraží pražského — byla slíbena — a netoliko slíbena, nýbrž s určitostí připověděna a — od roku loňského, pánové, veškerý náš ruch dopravní soustřeďuje se v krásném, moderním, velkém a elektrickým osvětlením opatřeném ústředním nádraží. (Smích.)

Nevím, mám-li jíti ještě dále, máme-li se podívat na př. také na *střelnici karlínskou*, máme-li se podívat na jiné a jiné věci. Mohli bychom se podívat na tak zv. *bastion XIX.*, na kterém měla nám býti Praha zostuzena vystavěním vojenské trestnice, *aniž se p. hrabě Thun* — který tak se stará o královskou Prahu! — *jediným slovem tomu vzepřel.*

Mohli bychom jíti na příklad *pod Petřín* a tam s rozradostněným zrakem viděti, jak zmizely konečně kasárny, starému haraburdí se podobající a jak tam zbudován krásný vchod k našim nejkrásnějším sadům na Petříně!

Mohli bychom se podívat *na prachárnu*, která stále ještě ohrožuje bezpečnost královského hlavního města Prahy — — — ale vy byste mně pak řekli, že všecko to jest krásný sen! (Veselost.) A konečně — vždyť to bude jednou napsáno, **že si pan hrabě Thun zbudoval v Praze pomník aere perennius!** Ano, pánové, **na panování a místodržitelování pana hraběte Františka z Thun-**

Hohensteinu královská Praha a království české jakživo nezapomene!« (Souhlas a veselost.)

* * *

Z řeči poslance dra. Fr. **Kloučka** proslovené ve sněmu českém o rozpočtu hlavně k illustrování poměrův a činnosti **c. k. četnictva a jiných c. k. vládních orgánů** za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele — **mimo Prahu** — vyjímáme tyto urývky:

»Chápu se slova při položce »naší« **žandarmerie** či četnictva. Jest to ohromná částka **137.350 zl.**, kterou má země na tuto instituci věnovati. Právem bylo řečeno, že **má** sloužiti v první řadě k zabezpečení majetku a osobní bezpečnosti. Pravda; ale jest to velice smutný úkaz, když království české, jež tolik millionů posílá do vídeňské pokladny říšské, nemůže dostati zpátky, nemluvě o jiném, ani malou tu proti těm millionům sumičku, které jest potřebí, aby občanstvo království českého prý ve svém majetku a osobní jistotě »bylo naprosto zabezpečeno« a chráněno. (Tak jest!)

Myslím, že by měla tato částka rozpočtu býti hražena ze státní pokladny, zvláště **když dotčená instituce státu** *tak věrně slouží*, **až i proti občanstvu**. Kdybychom věnovali tuto částku *ve prospěch našeho nezaměstnaného a strádajícího dělnictva*, ve prospěch nouzí a bídou stíženého maloživnostnictva a malorolnictva, učinili bychom jeden z nejzáslužnějších skutků v tomto sněmovním zasedání. (Výborně! Tak jest!)

Rozhodně jsem **proti** *tomu, aby četnictvo bylo takto ze zemské pokladny podporováno*, neboť mám přečetné doklady, že **četnictvo nekoná své povinnosti**, jak ji má konati a jak jest k tomu instrukcemi a povoláním vázáno. Ono pečuje sice o bezpečnost *jistých osob*, ano i jejich myšlének, ačkoli těmto osobám od nikoho nehrozí nebezpečí; ale tyto osoby mají náhodou *trochu jiné politické přesvědčení*, **než tamější c. k. okresní hejtman**, a v tom to vězí.

V tom ohledu, věřte mně, konají četníci svou t. zv. »povinnost« pečlivě, chodí za dotyčným občanem, doléhajíce, kde jest, doma-li či odešel jinam, kdy přijde, s kým obcuje a vůbec vše, co dělá. V tomto ohledu politické přesvědčení hraje u nás na venkově ohromnou roli a mohu vám o tom od nás z *Jičínska* na sobě samém dáti doklad.

Nejen četnictvo, ale i páni **berní inspektoři** *všímají si lidí*, kteří stojí v čele svobodomyslného politického spolku. Náš jičínský **berní vrchní inspektor**, jakmile jsem se stal před šesti lety předsedou politického klubu jičínského, ihned mi *»zvýšil« příjmy advokatské* z 1000 zl. na 2500 zl. Podal jsem proti tomu rekurs a řekl jsem, že jest to vlastně nesmysl. Ale pan vrchní berní inspektor dal mi výměr, v němž pravil: »Vy jste se stal předsedou politického klubu a tím přicházíte do styku s občanstvem a agenda vaše stoupá.«

Z toho případu vidíte, jakým způsobem se jedná s námi na venkově.

Než přistoupím k činnosti četníků, abyste všickni viděli, jak se chovají. Chci se omeziti na některé aspoň *příklady určité a jisté* z kraje našeho.

»Politický klub pro Jičín a okolí« usnesl se na resoluci stran práv občanských, na resoluci jen psané. Již napřed upozorňuji totiž, že nebyl to tiskopis, aby četník byl aspoň domněle oprávněn, ji konfiskovati. Resoluce tedy byla napsána a poslem zaslána jednomu členu klubu, který nebydlí v Jičíně. Posel přišel do obce Ohavče k tomu členu a žádá ho, aby resoluci podepsal. Zrovna v tom přijde četník na své obchůzce a ptá se občana, co dělá. Ten mu odpovídá, že má podepsati resoluci. »To musím ihned za tím poslem« (o kterém věděl, že jest to dělník zaměstnaný u známého Mladočecha, p. stavitele Holečka). Přišel a řekl poslovi: »Co to máte?« — »Mám resoluci, kterou mám odevzdati.« Četník mu řekl: »Dejte ji sem!« — On jemu, že nemá na to nikterak práva. **Ale pan četník se nerozpakoval a beze všeho resoluci skonfiskoval!** (Slyšte!) Co jest to za jednání? A co se

stalo? *Politický klub náš oznámil to u zemského velitelstva četnického*; **ale nedostal ani vyřízení** (!!), a četník se nám vysmál, »že takové věci jsou nařízeny« a že se mu pro to nic nemůže státi!!!

A to jsme v **nějakém právním státě**, když takovým způsobem může četník přijíti a může někomu rozhaliti jednoduše kabát a vzíti mu spis?? Co by se stalo svobodnému občanu, kdyby se něčeho podobného dopustil — ne proti četníkovi, ale proti spoluobčanu? *Koná četnictvo svoji povinnosť naproti občanstvu?* **Zajisté, že nekoná.**

Přikročím dále k tomu, jakým způsobem se jedná, jde-li o nějakou **konfiskaci**.

V obci Chlumu v okresu hořickém — uvádím příklady z vlastní skušenosti — přijde četník ke starostovi do jeho úřední pracovny a táže se, má-li zabavené číslo »Listu Hořického« ze dne toho a toho.

Starosta mu odpoví: »Nemám.« Po té odebere se s ním *četník do soukromého obydlí, a tam* **vyhrožuje starostovi**: »Nevydáte-li mi to číslo, uvidíte, že podniknu u vás domovní prohlídku.« Starosta byl jako omráčen, co je to, a jakým způsobem může tak mluviti a jednati. *Vždyť četník nemá práva, domovní prohlídku z příčin konfiskace podniknout.* Konfiskace platí jen potud, je-li časopis *ve veřejných místnostech vyložen*, a nikoli, aby se za příčinou tou zavedla prohlídka a pátrání takovým způsobem, jako ve smyslu trestního řádu. Za to, že se pan starosta četníkovi opřel, **byl trestán**, *že prý se »neslušně« choval proti četníku* . . .

To jsou případy hrozné a bylo by nutno učiniti v té věci nápravu, a to pronikavou: **Jestiť při takovýchto konfiskacích každý vydán na milosť a nemilosť orgánů vládních.**

V tomto případě četník neměl konfiskovati tam, kde nebyl časopis ten vyložen veřejně, *on porušil i ustanovení trestního zákona tím*, že si dovolil a chtěl učiniti prohlídku tam, kde nebyl opatřen nálezem prohledacím!

Přihlédněme k tomu, panové, *jakým způsobem* **četníci na obviněného působí** a to **proti** *výslovnému ustanovení*

řádu trestního. Jest vám známo, že předpisy řádu trestního zakládají se na principu obžalovacím. Vám jest i známo, že máme paragraf trestního řádu, dle kterého *obviněný nepotřebuje odpovídati*, když se mu řekne, že dopustil se toho nebo onoho zločinu. Z toho však, že nemusí dávati odpověď, jest viděti, že zákonodárce nechtěl, aby byl nucen svou nevinu dokazovati, nýbrž *že jest povinností veřejného žalobce, aby provedl důkaz*, že jest u podezřelého dostatečně příčin k obviňování. Proto také *zakazuje trestní řád*, aby vyšetřující soudce nějakým způsobem, buď lákáním, buď vyhrožováním hleděl obviněného přinutiti k doznání.

Avšak četníci se na to neváží, jakoby to pro ně neplatilo! Oni vezmou obviněného a začnou různými prostředky a prostředečky *hnáti ho k tomu, aby doznal*, a tak se často stává, že lidé doznávají věci, které se nemohly zjistiti, ano které se třeba ani nestaly.

Pro takové jednání nemohu užiti pravého slova, poněvadž bych jím musil uraziti slavný tento sněm.

Jest známo též, **jak se působí na svědky**, *pokud jest to v předběžném vyšetřování*, obzvláště jedná-li se **o delikt politický** . . .

Tak při schůzích ve smyslu § 2. shromažďovacího zákona, kteréž jsou obmezeny na důvěrně známé osoby, *vnikne jednoduše četník beze všeho do těchto schůzí*, a libo-li mu, *třeba je rozežene*. Při pátrání po politických deliktech hledí se četník nejprvé dověděti, kdo při nich byl, a tu četník zajde si k tomu občanu, řka: »Vy jste tam také byl, tam se mluvilo to a to, *já všechno vím«* atd. . . . . To jest zajisté **způsob nemravný** a pakli se takovým způsobem pokračuje, měli bychom to ještě podporovati? Zajisté, to nikoli!

Přítel a člen našeho sněmu pan Kryf může mi potvrditi případ, který se jemu přihodil a jejž se mnou sdělil, když slyšel, že jsem se přihlásil ke kapitole »o četnictvu«, případ, o jehož pravdivosti se možno přesvědčiti. Přišel k němu četník, a ačkoli »Radikální Listy«, jež držel v ruce, *byly soukromým majetkem* páně Kryfovým

sebere mu je, násilím vytrhne z ruky s »odůvodněním« (!!), že prý mu je **»musí«** vydati — *poněvadž jsou konfiskovány*. Za toto jednání nebyl však dotyčný četník trestán, *nýbrž pan Kryf sám* tím způsobem, že byl **vyšetřován pro zločin veřejného násilí**, *jehož prý se na četníku dopustil*. Tu ovšem přestává všechno! . . .

Zvláště v tom ohledu jest pověstným četnický strážmistr v obci *Plaňanech*. Ten má namířeno jen na svobodomyslné občany a jest to zvláštní způsob, jakým jedná. *Četník ten přijde konfiskovati*, při čemž dotyčný občan mu řekne, aby napřed ukázal konfiskační nález. On ho nemá, řekne, že si ho však zaopatří, *telegrafuje si pro konfiskační nález*, po té přijde opět a tiskopis sebere . . . . Zajisté zvláštní způsob!

Takových případů jest ještě mnoho. Musím se přece však ještě zmíniti také o tom, **jakým způsobem vyšetřuje se i tam**, *kde se nejedná*, velectění pánové, o *politický čin*, nýbrž kde se jedná o docela sprostý čin. V Nemajově jest škola česká, která nemá na růžích ustláno, poněvadž jest mezi Němci. Tato škola s velkou námahou se postavila a opatřila si svůj majetek plotem. Tu přišli útočníci, plot zničili a strhli. *Byli ti útočníci národnosti německé.* Pánové, tento docela *obyčejný trestní skutek oznámili jednotliví občané četnictvu králodvorskému* a oznámili docela i průtahy a půtahy po kterých by se mohlo přijíti pachateli, který to učinil, na stopu. A víte, pánové, co učinilo četnictvo v tomto případě, kde se nejednalo o žádný politický čin, nýbrž *o brutální porušení zákona*, jakým způsobem se zachovalo? *Četnictvo jednoduše odmítlo toto oznámení a* **nezavedlo žádného šetření**. (Slyšte!) Za to však šlo do Nemajova a *vyšetřovalo »hrozný čin«, jehož prý se Sokolové nemajovičtí dopustili, že užili prý ve škole nemajovské jedné síně jako sokolovny a jako cvičiště*. To bylo »ovšem« vyšetřováno . . .

Než ještě aspoň jeden vám uvedu příklad a to proto, poněvadž sám jsem ho zažil. Sokolské tři jednoty, a to: »Sokol« hořický, »Sokol« novopacký a bodrý »Sokol« královéhradecký uspořádaly si výlet na památnou horu *Zvičin*, kde se pořádal tábor. Tam se Sokolstvo velmi

dobře, obvyklým, velmi slušným způsobem bavilo .... Nebylo tam pranic závadného, leč byl tam vyslán *úřadník* a to nový **c. k. komisař** od *okresního hejtmanství vrchlabského*, a pán ten chtěl za každou cenu míti nějakou afféru, chtěl vůbec ukázati, že umí ostrým způsobem zakročovati, proto **vystoupil bezohledně** *a ačkoli nebylo pražádné příčiny*, **nařídil**, *aby bezodkladně opustily návrši zvičinské*, a učinil ohromné oznámení u okresního soudu v Hostinném. *Všickni starostové súčastněných jednot sokolských byli vyzváni dostaviti se k okresnímu soudu do Hostinného, a* **tam byli**, jak se rozumí »samo sebou«, **pokutováni** 50 zl. atd. ....

Velectění pánové! Odsouzeni starostové se odvolali a tu jsem měl česť, pány ty hájiti, a sám musím říci, že **pouze a jedině četníci dokazovali**, že prý se to a to tam dělo, *ačkoli mnoho jiných svědků dokázalo*, **že to pravda není** a jen *jediný četník* byl tak poctivým, že, ač mu domlouvali, že »to« musí říci, prohlásil, **že to není pravda**. *Následkem toho byl* **umlčen a nesměl dále o tom mluviti, nesměl svědčiti.**

Takovým způsobem jednalo se u c. k. okresního soudu *a rozumí se, že odvolávacím soudem jičínským* byli veškeří súčastnění starostové sokolští, až na jednoho, *obžaloby sproštěni.*

Vidíme, pánové, pakliže četnictvo úkoly své v tomto smyslu »plní« a »vykonává«, nemáme my nejmenší příčiny, abychom vůbec jen krejcaru na ně zde povolili.

To jsou mé důvody nezvratné, na základě kterých budu proti této položce hlasovati.« (Výborně! Hlučný potlesk.)

* * *

Neméně charakteristickou byla řeč, kterouž poslanec **Březnovský** dne 14. února 1896 — tedy v den, kdy J. Exc. hr. Fr. Thun nebyl již více c. k. místodržitelem, líčil ve sněmu českém c. k. **policii pražskou**, která *za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele* rozvíjela činnosť přímo horečnou. Vyjímáme z řeči té následující:

»— — ujal jsem se slova za tím účelem, abych při kapitole o **bezpečnosti** jakožto zástupce Prahy ukázal na *bezpečnosť*, jaká panuje v Praze. Víte, že o bezpečnosť města Prahy starati se má hlavně pražská policie. Jak ta se o ni stará, to pokusím se několika črtami vám nakresliti.

Jsem pevně přesvědčen, že odstupující pan **místodržitel** *mnohých chyb by se byl nedopustil*, **kdyby byl býval lépe informován od pražské policie.** Jsou případy, že **pražská policie** *líčila mu stav v Praze a v okolí tak fantastickými barvami*, vylíčila mu tu »podzemní Prahu«, že následkem této informace od policie poručilo se ve Vídni, *aby Praze byl uštědřen výminečný stav.*

Praha, jak známo, připlácí na vydržování pražské stráže bezpečnosti na 80.000 zl. Je to suma taková, za kterou bychom mohli my v Praze žádati, aby o naši bezpečnosť osobní bylo postaráno.

Ale jak je postaráno o naši bezpečnosť! Je to krásné slovo, ale nikdy nebylo postaráno o bezpečnosť osoby v Praze aspoň od té doby, co převzala správu její státní policie.

Bývalý její ředitel, rytíř Stejskal, přišel tenkráte z Vídně, dal si představiti mužstvo a pravil v delší řeči, kterou k němu měl, že se pokusí, aby z něho učinil takový »mustercorps«, jako je policie vídeňská. *Ale nepodařilo se mu to!*

To je docela přirozeno, neb **z jakého materialu** *sestavuje se stráž bezpečnosti?* Verbují se do ní takové osoby, které nikde nejsou potřebné, které vůbec v řemesle nemohou se nikde uchytit. Ti, pravím, když vysloužili u vojska, obracejí se k policii. Ta je oblekne do uniformy a teď *jsou stráží bezpečnosti.*

Oni mají **první slovo před zákonem,** při stání, a **co oni řeknou, je přísaha.**

Byli jsme svědky **hrubého, surového nakládání s obecenstvem.** Za procesu »Omladiny«, kdy jsem byl přítomen při každém přelíčení, viděl jsem hrozné obrázky. **Zatknutí političtí provinilci byli na policejní strážnici**

trýzněni, *sprostě jim spíláno*, pánové, a smát musí se tomu každý Pražan, když posledně při hájení stavu výminečného ve vídeňském parlamentě referent dr. Kopp pravil: »že v Praze každému Němci je nebezpečno, na ulici se ukázat.« Ano, jest nebezpečno i pro Němce na ulicích pražských, měli jsme toho příklad, ale od koho je to? **Od pražské policie.**

O jubilejní výstavě zavítalo do Prahy velmi mnoho vídeňských měšťanů. Byli to lidoví poslanci vídeňští, kteří přivedli s sebou přes 300 obyvatelů vídeňských. A kdo byl první, který jim činil obtíže při návštěvě Prahy? Přišli jsme a uvítali jsme je na nádraží, a jedva jsme překročili Václavské náměstí — Vídeňáci měli tabulku, na které bylo: »Gruss aus Wien den Pragern« — *dostavili se policejní strážníci* a tabulku s nápisem »Gruss aus Wien« jim **skonfiskovali**. Pánové, **kdo ohrožuje bezpečnosť?** *Je to zpravidla* **jen pražská policie.** Její chování je takového rázu, jak vidíme při každé příležitosti, že bylo nutno pro policejní stráž zaříditi školu, jakou má četnictvo, aby se naučila s občanstvem zacházet.

Jak lehkomyslně se u nás v Praze zatýká, jest k víře nepodobné. Když chce nějaký podlec, aby jeho nepřítel byl zatknut, může to docela snadno provésti. Cizinec, když navštíví vlašské Benátky, a průvodce ho provázeji palácem dožů, v předsíni se mu s hrůzou ukazuje lví tlama, do které ti, kdo nepřítele svého chtěli zničiti, hodili *anonymní dopis obsahující obvinění*, že se dopustil velezrády. V Benátkách byla jen jedna lví tlama, ale *v Praze máme na každém nároží takovou lví tlamu.* (Veselosť.) Jsou to poštovní sběrny. *Kdo chce svého nepřítele zničiti, napíše anonymní korespondenční lístek, že ten a ten občan se dopustil* **buď urážky Veličenstva nebo velezrádného výroku** a aniž by se podepsal, hodí ho do poštovní schránky *s adresou na policii*, **a může býti bezpečen, že osoba ta bude zatknuta na pouhé anonymní udání.**

Stalo se to MUC. Dutkovi a také jakémusi Kotkovi, *kteří na pouhé udání na korespondenčním lístku*, že učinili jistý prý výrok, *byli drženi po 14 dnů ve vazbě vyšetřovací.* Něco

podobného není možné ani v Turecku! *Hlavně* **po urážkách Jeho Veličenstva policie pátrá a aranžuje vlastně podobné urážky,** poněvadž přece víme, že pražské obyvatelstvo jest loyální.

Jen si vzpomeňme na rok 1866, kdy za okupace pruské pod stínem pruských bodáků obyvatelstvo pražské zpívalo: »Zachovej nám, bože, krále«, kdežto Maďaři tenkráte formovali Klapkovi legie. Oni mají ovšem dnes volnosť; my hned na to dostali Herbsta a Kollera. Vidíte, pánové, že v Rakousku loyalnosť mnoho se nevyplácí.

Nynější policejní ředitel jest protekční dítě pana místodržitele. Pozorujeme-li *jeho činnosť*, poznáme, že *co se policejní agendy týče*, **jest úplný dilettant.** *Jeho* **nezpůsobilosť** *jeví se ve všem, od pouličních demonstrací až do řeže u Strašnic, od této až do toho pondělka, kdy dělnictvo bez práce se shromáždilo za tím účelem, aby sobě postěžovalo a volalo po práci.* A místo co by sobě úřady měly podobného volání dělnictva povšimnouti a řešiti tuto socialní otázku, **odpovídá se tomuto hladovému dělnictvu kopytem koňským a bajonetem strážníků.**

Jinde **podobný policejní ředitel,** *jako jest náš pražský*, **byl by dávno sesazen.** Ku příkladu, když byly nepokoje v Paříži svého času, byl policejní prefekt Lozé republikou okamžitě sesazen, **ale u nás se policie za podobné brutální výkony vyznamenává záslužnými kříži.** *V Praze má*, pánové, *každý třetí strážník takový záslužný kříž.* Nedivte se, že podobné vyznamenání pozbývá své významné ceny. **Špiclové,** to jest veřejně známo, za své policejní služby odměňováni bývají tím, že dostávají koncese pro vykřičené domy, kdežto osoby zachovalé, když žádají o *řádnou* koncesi hostinskou a jsou politicky trochu pedezřelé, *bývají od policie zamítnuty.*

Aranžér toho všeho, *jako na př. procesu Omladiny*, **známý policejní komisař Olič, dostal řád. Byl za to vyznamenán, že uvedl na sta rodin svým počínáním do záhuby.**

O nešetrnosti pražské policie mohl bych vypravovati celé kroniky, do jakých malicherností jde.

Když nás navštívili o jubilejní výstavě francouzští gymnasté, tu k poctě jejich dával se na Žofíně banket. Jako ozdoba na tabuli byl cukrový dort, který představoval Eiffelovu věž, na konci dortu byl praporeček s francouzskou trikolorou. Dostavil se okamžitě *policejní komisař* a **ve jménu zákona nařídil**, *aby praporeček s toho dortu byl sňat.* (Smích.)

Na chování policie při návštěvě býv. ministra Flourensa měl jsem již příležitost poukázati na říšské radě, totiž **jak se chovala policie**, *jak žádala*, **aby mohla poslouchat alespoň za plentou**, *co se při banketu* ku poctě jeho pořádaném *mluví*.

Sotva Flourens vystoupil v Praze z nádraží, *od té už chvíle krok za krokem stopovala ho pražská policie.* Na dvě hodiny jim tenkráte zmizel. To bylo rámusu na policii a po celé Praze ho hledali!

Loňského roku jako obyčejně Praha uspořádala přede dnem sv. Jana ohňostroj a nešťastný p. Hájek udělal z raket i znaky koruny české. **Přišla policie** *a zakázala znaky*. Bezpochyby měla starosť, by neshořely . . . .«

Nejvyšší maršálek: »Dovoluji sobě upozorniti pana řečníka, že **záležitosti pražské policie**, o které nyní již dosti dlouho rozpráví, nesouvisí s rozpočtem zemským a sice z té příčiny, poněvadž účely bezpečnostní, stran kterých se ze zemských prostředků vydání mají povoliti, sice souvisí s četnictvem, ale *ne s pražskou policií*. I žádám pana řečníka, aby své vývody vzhledem ku krátkosti času ráčil zkrátiti.«

Posl. **Březnovský:** »Ctěný pane maršálku! *Vím*, že **pražská policie** *nepatří k účelům bezpečnosti*, **že je vlastně občanstvu nebezpečna**, ale jinde nemohu vlastně o ní mluviti. (Pokračuje.) Pánové! Na naší výstavě národopisné chtěla hráti *srbská národní kapela* a bylo jí to **zakázáno**. Pokojný chodec, zvláště cizinec, když prochází ulice, podiví se, když vidí policejního strážníka. On vypadá jako *dvounohý arsenál:* má **revolver, bajonet, šavli**

a divím se, že mu nedají i děla a nějakou flotillu. A nedosti na tom, pánové! **Policie zakazuje vše,** ona jest všemocná, ona již i volební schůze nám zakázala; *banket na oslavu císařských narozenin, kteréhož se súčastnili veškeří poslanci,* **byl policií rozehnán.** (Tak jest!)

Co se v Praze jedině dovoluje, jsou *procesí a funusy.*

Na chování policie jsem již ukázal, taktéž na to, že **sama aranžuje mnohdy podobné výstupy.** Chci poukázati jen na to, že loňského roku 2. července dostavil se na výstaviště k jednomu členu výboru národopisné výstavy **komisař Olič** a upozornil jej, že v 8 hodin *bude demonstrace* u Havlíčka a Jiříka. Výbor učinil patřičné kroky a koho tam našli? *Byli tam* **agenti provokatéři a pražští špiclové.** *Z obecenstva tam nebyl nikdo.* Jest z toho viděti, že policie přestupuje meze své působnosti.

Poukazuji dále *na událost ve Všechromech,* na vraždu rolníka Bašty. *Na pouhé* **anonymní udání poslal Olič** *mimo pražský rayon špicla Dítě,* **aby chránil barona Ringhoffra.**

Pánové, kdyby nějaký rolník ve Všechromech dopsal: »Jedná se o mou bezpečnost, žádám, abych byl střežen«, nic by mu ani neodpověděl, ještě by jej žaloval. Jest charakteristické, že **tento špicl Dítě,** *který tam zastřelil nevinného rolníka,* **byl od soudce Patery uznán za nevinna**! Pánové, **moc Thunova sahá daleko!** (Souhlas.)

Poukázal jsem na to, že **pražská policie za nynějšího místodržitele byla obdařena revolvery.** K čemu je dosud potřebovali? Jen **třikráte** *pražská policie potřebovala revolver:* jeden s ním spáchal *samovraždu;* jeden ukazoval někde na Žižkově, jak se s ním střílí nějakému občanu a *postřelil jej;* byl tenkráte na 5 dní zavřen a třetí byl **špicl Dítě, který rolníka ve Všechomech zastřelil.**

Pánové, k čemu je policie zařízena, tomu nevyhovuje. Městská rada pražská již několikráte poukázala na to, že Praha má malou bezpečnost. Ale nejenom obec, nýbrž i *samo policejní ředitelství přišlo k tomu náhledu, že v Praze jest osobní bezpečnost velmi obmezena.* Nedávno, asi před třemi měsíci jsme rokovali v obchodní komoře o tom; podána tam žádost p. policejního ředitele, ne-

bylo-li by záhodno zaříditi v Praze *vojenskou policejní stráž, která by se starala o bezpečnosť majetku* (Veselosť), **poněvadž nynější se k tomu nehodí.**

Pánové, samo policejní řiditelství to pravilo, a jest to pravda. Praha jest takřka eldorádem zlodějů. Policii se nepodaří nikoho, *mimo politické provinilce* chytiti. Když někdo něco ukradne, musí se sám přihlásiti na policii, aby ho zatkla, *jinak by ho nechytila*. Policie hledala listonoše Hrdinu tři měsíce a teprve, když přišel sám k panu Oličovi, tak ho měli. (Veselosť.)

Kdo se opováží při podobné demonstraci, jako byla poslední, *zeptati se strážníka na číslo, jest* **zatčen.** Říká se, že si může každý stěžovati na strážníka, když tento někoho urazí. Mýlka však! Udál se případ při pohřbu Čížka, že *kdo se opovážil tázati na číslo strážníka* — byl to strážník Heidenreich — **byl pokopán** a *ještě veden před soud*, kdežto tento Heidenreich, o kterém jest zjištěno, že *pod svou přísahou služební křivě svědčil při onom přelíčení*, **nalézá se ještě dnes v řadách pražské policie.** (Hlas: Hanba!) Sám komisař Vaněk doznal dne 13. prosince při výslechu, že zakročil na hřbitově při pohřbu Čížka proto, že *strážníci šavlemi tloukli do lidu*, a že jim to vytýkal.

Pánové, **jak tajná policie aranžuje vlastně zločiny,** toho důkazem jest toto: Nedávno stál před pražským soudem zloděj, který sváděl ke krádeži, který však byl určen od známého náčelníka tajné policie Lederera, aby pátral po zlodějích a měl za to 1 zl. denně.

I to je trestuhodné, když někdo na strážníka se špatně koukne; když se podezřele naň koukne, je proto trestán. Při Čížkově pohřbu zatčen byl jakýsi mladíček pro vzdorovitý pohled na policajta a *soudem uznán vinným* a odsouzen k sedmidennímu vězení.

Pánové, teď jsou nejpravdivějšími slova našeho Havlíčka, který pravil: **»Bože, kéž jsem policajtem!** To je vyražení! **Koho chci, toho chytnu a vrazím ho do vězení!«**

Musím k tomu též poukázat, že **někdy i pražská nemocnice posluhuje policii.** Příklad: Občan V. posekán

byl po Čížkově pohřbu. Odebral se na pražskou kliniku a *druhého dne* **přišla policie a vzala ho do vyšetřovací vazby.** Prosím, jak se policie dověděla, že jest v nemocnici? Podobné poměry nebyly, dokud měla pražská obec policii ve svých rukou.

Pražské obecenstvo je pokojné, mírumilovné. Víme, že roku 1866, kdy my Sokolové a měšťané chránili jsme bezpečnosť v Praze, bylo v Praze nejbezpečněji. Tehdy, *než jsme převzali* **službu za policii, která utekla,** *byla v Praze také »Omladina«, která snímala orličky a mazala je.* A víte, pánové, kdo to byl? Já to viděl. **Pražská policie to byla.** (Veselosť.)

Mohl bych mnoho ještě uvésti, ale vzhledem ku krátkosti času chci skončiti. Jako znalec pražských poměrů jsem toho náhledu: **Padl místodržitel, nechť padne též jeho policie** — padnul vévoda, ať si vezme svůj plášť sebou!

Vzhledem k tomu, že je nutná náprava u pražské policie, podávám následující resoluci: *C. k. vláda se vyzývá, aby* **provedla reorganisaci c. k. policie v Praze k tomu účelu,** *by orgánové policejní neupotřebovali veškeré síly jen ku konání policie politické,* nýbrž patřičnou péči věnovati účelům policie bezpečnostní na ochranu majetku občanstva a při výkonech svých měli na zřeteli, že jsou zřízeni na prospěch a bezpečnosť občanstva a *nikoli na jeho chikanování!«* (Výborně! Potlesk.)

* * *

Potud urývky z posledních sněmovních řečí věnovaných úřední činnosti J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího, který je mohl také na vlastní uši ve sněmu království českého vyslechnouti. Věnoval-li jim pozornosť čili nic, jest v svrchované míře lhostejno; ale faktum jest, že se více ani neozval . . .

A proto zařaďujeme sem ještě jaksi jen na ukázku urývky z dvou řečí, jež byly prosloveny sice po odstou-

pení hr. Fr. Thuna z úřadu, ale vztahují se k poměrům za jeho úřadování.

První řeč, týkající se hlavně **c. k. pošt** za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna, proslovil dne 13. března 1896 poslanec **V. Březnovský** v říšské radě. Vyjímáme z ní následující:

»Je nutno poukázati také na poměry při **poštovnictví** *v Čechách* a zvláště **v Praze**. Každý myslil, že bezpráví, jež při poštovnictví na české národnosti pácháno, se napraví, když nastoupil nový řiditel pro Čechy v Praze, pan dvorní rada ryt. **Šafařík**. Však za jeho vlády nic se nenapravilo, **ba mnohé se zhoršilo**. *U poštovního řiditelství v Praze* až na malé výminky pro *koncept* ustanovují se **samí němečtí úřadníci**, *většinou z bývalých německých studentů-buršáků*, kteří vůbec *česky buď neznají* a znají-li, *nechtějí se stranami po česku mluvit*. V tom vyniká zvláště *poštovní rada* **Trnka** a bývalý buršák, poštovní komisař *Eckert*, jenž jest v presidiu.

Ten úplně si zakázal, by se s ním česky mluvilo; *na český pozdrav ani neodpoví*. (Slyšte! Slyšte!)

České poštovní úřadníky *přesazují*, když jsou jmenováni asistenty neb officiály *do německých měst*, **zuřivé Němce nechají v Praze**. *Vrchní kontrolor Marady*, jenž řídí poštovní filiálku v Mikulandské ulici, *nezná slova česky* a s českými stranami jen pomocí sluhy se dorozumí. Slouží již přes 40 roků a přece nedává se do výslužby.

Němec v Praze dostane úplně německý korespondenční listek, nákladní lístek, poukázku na peníze a poštovní úřadník ještě se ptá úslužně: »Wollen sie einen rein deutschen?« — *Čech v Praze* musí vzít za své peníze *dvoujazyčný* nebo *zcela německý* tiskopis. V německých městech v Čechách Čech nedostane dvojjazyčných vůbec.

Do jakých krajností jde *protežování německých pošt*, ukazuje tento obrázek: Starý nábytek, který se nemůže na poště v Liberci potřebovat, pošle se do Prahy a tam na hlavní poště ještě slouží, kdežto do Liberce se pošle

nový. V německých městech poštovní místnosti se malují a myjí, udržují v čistotě, — v Praze hlavní poštovní vypadají jako konírna; podlaha se myje jednou za uherský měsíc.

Řemeslnictvo pražské, jež platí tak velké daně státní, nesmí pro poštu nic pracovat — vše, co se tam potřebuje, pořizuje se ve Vídni nebo provádí ve vlastní režii.

Pražský poštovní úřad poškozuje živnostníky tak dalece, že ve vlastní režii má knihaře, malíře, zedníky, zámečníky, klempíře, truhláře, ba i *švec prý tam spravuje boty pro pana poštov. ředitele.* I motouz kupuje se ve Vídni.

Česká pošta nese čistého výtěžku až **dva a půl milionu** *ročně.* A v Čechách se na služebním personálu až hrůza šetří, až to do nebe volá.

Spousta pošt v Čechách ještě je nesestátněna, poštovní budovy erární jako v Praze staví se v kasárnickém slohu.

Nešetření rovnoprávnosti dopouštějí se úřadníci nejen v Praze, ale i jinde jako v Plzni, v městě, jež má 44.000 obyvatelů Čechů a 6000 Němců; tam jest poštovní kontrolor jakýsi Köhler, jenž, když jej jistý občan po česku oslovil, drze odvětil, *že se stranami jen po německu jedná.*

Poštovní spořitelny zdráhají se po česku korespondovat. Německá razítka mají mnohé pošty. Vzdor velkému výtěžku českého poštovnictví jednání o zřízení pneumatické pošty v Praze nejde ku předu.

Celé kraje postrádají telegrafické sítě, o které marně žádají.

Listovní tajemství se porušuje, jak již svého času dokázal zde dr. Pacák, že se to v Kutné Hoře stalo.

Pošta vykonává mnohdy i dobrovolně služby policii — *poštovní schránky jsou stanice pro anonymní udávání* — jak jsem již ve sněmu království českého vyložil.

Že *v pražském poštovnictví* trvá **ještě černý kabinet,** toho je důkazem, že v loni, tuším *vinohradskou poštou*

zadržen byl **zápisník,** jejž jistý dělník posílal druhému. V zápisníku tom se nalézala opsaná píseň »Rudý prapor«. **Pošta odevzdala tento zápisník soudu** a *zasílatel byl pohnán před soud a trestán dlouhým vězením*, přes to, že v Haliči v Tarnopoli v podobném případě porota žalovaného osvobodila.

Nejkřiklavější ale jest tento případ: Dne 26. května 1895 dáno v Karlíně na poštu psaní pod adresou: J. Blažek, kovodělník v Bydžově. **Toto psaní zadrženo** a **bylo odevzdáno trestnímu soudu.** *Pisatel toho psaní J. Hladík* **pohnán pro obsah tohoto psaní před soud a odsouzen na 18 měsíců do žaláře.**

V listě tom se kritisovalo přelíčení proti známé »Omladině«. Podobné jednání poštovních úřadů poškozuje důvěru a pověsť našich pošt, vůbec doporučuji panu ministru obchodu, by sobě přečetl brožurku »Briefgeheimniss in Oestereich«. Tam nalezne vylíčené pěkné poměry našeho poštovnictví.«

Ministr obchodu nenásledoval příkladu J. Exc. hrab. Fr. Thuna (kterýž za posledního zasedání sněmu království českého neodpověděl, jak víme, ani na jediný z četných dotazů, jež byly prodlením zasedání podány,) nýbrž odpověděl aspoň na některé hlavní výtky.

Konstatujeme zcela loyalně, že J. Exc. pan ministr obchodu tvrdil, že pošta v Praze jednala náležitě podle zákona *o poštovním tajemství*, protože zásylka byla soudně zabavena a odevzdána zemskému co trestnímu soudu, nežli byla otevřena.

Připojujeme jen poznámku vídeňského dopisovatele »Nár. Listů«, kterýž napsal: »Ale **ministr nevysvětlil** — a to jest hlavní věc — jak mohl zemský jako trestní soud věděti, že odevzdala se zásylka trestného obsahu a jak mohl poštovní úřad pražský, neotevřev ji, věděti totéž. Tenkráte ještě Roentgenova vynálezu užíti nemohly.«

* * *

Druhý urývek jest z řeči, která vyžaduje stručný úvod.

Co nestalo se po celou dobu »éry ústavní«, přihodilo se za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna, když byl ministrem spravedlnosti hrabě **Schönborn**, druhdy taktéž — jako hrabě Fr. Thun — člen tak zvané »historické šlechty české«. Hrabě Schönborn vztáhl také, jak víme, kavalírskou svou ruku, aby i poslaneckou immunitu aspoň — »přistřihnul«.

V říšské radě proslovené **české řeči byly** totiž c. k. úřady veřejné bezpečnosti **konfiskovány** a **konfiskace c. k. soudy potvrzovány.**

Přirozeno, že neobvyklá tato »konfiskační praxe« přiměla poslance české na říšské radě k nejhouževnatějšímu odporu a že se přičinili, **aby byl právu zjednán průchod**.

V ohledu právním i politickém předůležitá sporná záležitost ta vyřízena však definitivně teprve dne 3. března 1896, kdy hrabě Schönborn nebyl již ministrem spravedlnosti a hrabě Fr. Thun — zbaven byl obtížného úřadu c. k. místodržícího v království českém.

Nejvyšší jako kassační soud učinil totiž připomenutého dne v plenissimarním senatu zásadné rozhodnutí v příčině immunity neněmeckých parlamentárních řečí ve smyslu § 28. tiskového zákona.

Jelikož pokládáme záležitost tu za jednu z nejzávažnějších za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna a poněvadž byla nejvyšším soudem rozhodnuta **proti** hrab. Schönbornovi — někdejšímu členu tak zvané »historické šlechty české« a politickému stoupenci J. Exc. hraběte Fr. Thuna, klademe sem památné dobrozdání nejvyššího tribunálu v úplném znění.

»Věrohodné zprávy o veřejném jednání říšské rady *požívají výhod ustanovení § 28. tisk. z. také tehdy*, **byly-li řeči**, *které jsou předmětem zprávy*, **promluveny** *ve sboru zákonodárném* **jazykem neněmeckým.**

Vzhledem na pravdivé a věrné sdělení takových neněmecky pronesených řečí **je vyloučeno subjektivní stíhání a nepří-**

pustno též objektivní stíhání tiskopisu, takové sdělení obsahujícího ve smyslu § 493 tr. ř.

Pro dobrozdání vyžádané o tom:

»zdali *věrohodné* zprávy o jednání říšské rady požívají výhod § 28. t. z. také tehdy, byly-li řeči, které jsou předmětem zprávy, promluveny ve sboru zákonodárném jazykem neněmeckým,«

je rozhodujícím především plenární rozhodnutí nejv. soudu ze dne 20. července 1882, zejména z toho důvodu, že v navržené otázce **nečiní se rozdíl**, zdali věrohodné zpravodajství obsahuje *celou veřejnou schůzi říšské rady*, v to počítaje řeč člena příslušného sboru zákonodárného, neněmeckým jazykem promluvenou, či zdali reprodukuje se jen věrohodně *jednotlivá*, v této schůzi *neněmecky* promluvená řeč.

Vzpomenutým rozhodnutím z r. 1882 nejvyšší soud postavil se proti názoru v praxi dosud zastávanému a v judikatuře prováděnému, spočívajícímu na základě přesného verbalního výkladu odstavce 4. § 28. tisk. z.

»Naproti tomu **nemůže** *za věrohodné sdělení zprávy o veřejném jednání* říšské rady a sněmů zemských **nikdo býti pohnán k zodpovědnosti,**«

že vzpomenuté zákonné ustanovení, které je toliko výminkou, týkati se může jen věrohodných zpráv *o veřejné schůzi* říšské rady nebo sněmu zemského, nikoli však zpráv o jednotlivé v nich promluvené a ze souvislosti referátu vytržené řeči a že ustanovení to vylučuje jen subjektivní stíhání pro takovou zprávu, nikoli však objektivní řízení ve smyslu § 493. tr. ř.

V rozhodnutí tom nejv. soud vyslovil nález svůj v ten smysl, že jak první omezení platnosti § 28. al. 4. t. z. na věrohodné sdělení zprávy *o celé veřejné schůzi*, jakož i druhé omezení na stíhání toliko subjektivní **je ve zjevném odporu se zněním i duchem a též i účelem zákona**;

že tedy také pouhé věrohodné sdělení jednotlivých řečí ve veřejné schůzi říšské rady nebo zemského sněmu promluvené požívá výminečných výhod § 28. odst. 4.

t. z. a že tedy vzhledem na toto zákonné pravidlo je **též objektivní stíhání podle § 493. tr. ř. vyloučeno.**

Se zřetelem na toto plenární rozhodnutí **může tudíž také na otázku nyní sobě položenou nejvyšší soudní a kassační dvůr odpověděti toliko přisvědčivě.**

Ani v základním zákoně o říšském zastupitelstvu z r. 1861 (únorovka), jenž byl platným v době, kdy zákon tiskový z roku 1862 byl vydán, ani v dodatečném zákoně ze dne 31. července 1861 o jednacím řádu říšské rady, ani ve st. zákoně z r. 1867 (prosincovka), ani konečně v zákoně z roku 1873 (v jednacím řádu říš. rady), *není žádného ustanovení zákonného o tom, že* **veřejné jednání říšské rady konati se má jen jazykem německým a že žádný člen příslušného sboru zákonodárného, ujme-li se tam ve veřejné schůzi slova, ve své řeči jiného jazyka krom německého užívati nesmí.**

Ani jednací řád říšské rady z r. 1875 a panské sněmovny z r. 1875 neobsahují takovéto ustanovení; ve skutečnosti také při veřejném jednání sněmovny poslanecké jednotliví její členové pronášejí řeči jazykem nikoli německým, nýbrž zemským a mateřským, aniž proti tomu námitky se činí nebo činiti mohou.

Ovšem *protokoly* o schůzích vedou se německy. Tyto neobsahují však jednotlivých řečí: tyto reprodukují se ve stenografických protokolech. Tyto pak, jelikož se stenogramy přenášejí jen do němčiny, tisknou a uveřejňují se jen jazykem německým a neobsahují tudíž řečí promluvených jazykem neněmeckým.

Tato okolnosť orgánům, pověřeným ku vykonávání tiskového zákona, stěžuje jich funkci, jedná-li se o reprodukci řečí neněmeckých, ba okolnosť ta snad funkci jejich v termínu, stanoveném pro zabavení a objektivné řízení, činí zcela nemožnou, jelikož nelze též příslušnou, v některém listě otisknutou, se stenogr. protokolem srovnat.

Avšak **tato potíž**, která také pro věrohodné zprávy o řečech německy promluvených naskytnouti se může, jelikož tiskové úřady nemají vždy hned po ruce stenogra-

fického protokolu, by porovnávaly, **nemůže býti žádným důvodem, aby pro sdělení řečí neněmecky promluvených, ač-li sdělení ta jsou věrohodna, neplatilo ustanovení** § 28. al. 4. tisk. z.

Neboť výhoda ta stanovená neplatí pro věrohodná sdělení *z protokolu* nebo ze **stenografických zpráv** o veřejném jednání říšské rady, nýbrž **pro toto jednání a pro jednotlivé řeči samy,** *které jsou částí jednání toho.*

Rozhodnutí pak o tom, zdali taková řeč má býti pokládána za příslušnou část veřejného jednání a zdali pro ni platí ustanovení § 28. al. 4. t. z., **nemůže záviset na tom, zdali taková řeč byla do stenografického protokolu pojata, nýbrž jen jedině na tom, zda byla fakticky promluvena.**

Stenografický protokol možno pokládati jen za prostředek ke konstatování a porovnávání, zdali nějaká zpráva jest věrohodna či není.

Ale také zjevný účel § 28. tisk. z., který je toliko kollárem k § 16. st. z. zák. z roku 1867, podle něhož členové říšké rady za projevy učiněné ve vykonávání svého úkolu požívají immunity, kterýžto úkol podle motivů vzpomenutého rozhodnutí z roku 1882 spočívá v tom:

> »jednak chrániti immunitu členů říšské rady (poslanců), toliko jednacím řádem a nikoli trestním zákonem omezenou, jinak dáti projev zásadám ústavního státního práva a zastupitelstva lidového a to potud, pokud třeba poměru poslanců k voličům rozumět v tom smyslu, že **voličové jsou oprávněni věrně podle pravdy všechno zvědět,** *co jejich poslanci v zastupitelských sborech promluvili,* kterého účelu však možno dosíci jen, **jsou-li sdělení,** *o která jde,* **sproštěna každé jiné kontroly kromě té, jež týká se jejich věrohodnosti,**« —

platí zajisté **též pro ony řeči,** které při veřejném jednání promluveny jsou *jiným jazykem než německým.«*

A k tomuto důležitému dobrozdání nejvyššího soudu vztahovala se některá místa řeči, kterouž proslovil dne 20. března 1896 dr. **Vašatý** v říšské radě.

Řečník kritisoval činnosť **bývalého ministra spravedlnosti hr. Schönborna** a vytýkal mu, že se dopustil mnohého porušování zákona.

Předseda bar. Chlumecký napomínal řečníka, aby nenapadal býv. ministra, který není přítomen, a neobviňoval ho z porušování zákonů.

Hlasy na *lavicích českých*: **Je to pravda! Jsou to skutečné události!**

Posl. dr. **Vašaty**: »Musím se zmíniti **o hříších býv. ministra spravedlnosti**, protože se dosud nic nezměnilo. Konám jen svou povinnosť a nedám se ve své řeči omezovati.« (Pochvala na českých lavicích.)

Předseda: »Kritisovati můžete, ale neužívejte slov, která jsou přímo urážlivá.«

Posl. dr. **Vašatý** pokračoval: **»Bývalý strážce soudnictví provinil se porušením zákonů a neplnil svou povinnosť, nezachovávaje zákonů.** (Souhlas na českých lavicích.) *Hr. Schönborn* zmizel tak náhle z ministerské lavice, *že jsem s ním nemohl uzavříti účty*. (Veselosť.) Proto dnes o něm musím mluvit a sice, poněvadž je nepřítomen, šetrnými slovy.

Na to obšírně pojednával o činnosti hr. Schönborna. Zmínil se o výnosech jeho týkajících se jazykové otázky a pravil, že hr. **Schönborn ve své zlobě připadl na myšlénku konfiskovati české řeči.**

Předseda přerušuje řečníka, žádaje ho, by mluvil jinými slovy.

Posl. dr. **Vašatý** dokazoval pak, že **ani za éry Herbstovy, Giskrovy a Kollerovy nebylo proti českému národu takové zloby, jako za hr. Schönborna.**

Předseda opět řečníka napomínal.

Posl. dr. **Vašatý** (pokračuje): »***Celé jednání hr. Schönborna, celý rakouský vládní systém proti národu českému byl odhalen posledním rozhodnutím nejvyššího soudu. Rakousko není státem právním, ale státem násilí a libovůle.***«

Řečník tázal se, co bylo základem rozhodnutí nejvyššího soudu a připomínal, že *výnosy hr. Schönborna byly*

vyneseny contra legem. ***Musí býti tudíž prohlášeny za neplatny*** a soudy se jimi nemají říditi. Tyto výnosy musí býti vládou zrušeny. *Zvláště musí se to státi s nařízením stran konfiskace českých řečí.* **Při postupu soudců byli hr. Schönbornem praeterováni vzorní soudcové, protože nechtěli býti jeho slepými nástrojí. Po procesu »Omladiny« byli všichni soudcové v tomto procesu účinkující ihned povýšeni.** (Slyšte! Slyšte! na českých lavicích.) *Výnosy hr. Schönborna nejsou odvolány, protože se myslí, že snad přijde špatnější vláda a ta že může jich opět potřebovati.*

Když rozhodovalo se o českých řečech promluvených v parlamentě, v této sněmovně, nikdo se nás neujal. Naši bratři z Haliče tak neučinili a neučinila tak ani židovsko-liberální pseudoústavní strana, ležící v posledním tažení.«

Předseda: »Prosím, abyste o straně této sněmovny tak nemluvil.«

Posl. dr. **Vašatý** podotýká, že *levice chce míti svobodu jen pro sebe*, ***pro většinu národu však jenom otroctví.*** Tato strana stojí však *nad otevřeným hrobem a bude za své hříchy, jichž se dopustila* na svobodě, samými voliči potrestána. *Nynější ministr spravedlnosti uvedl se svými slovy v tiskovém výboru dosti příznivě,* avšak jeho výnosem o konfiskacích nenastala žádná změna.«

»Čech je buď hulvát nebo líbá ruku.«

Přiznáme se upřímně, že bychom se byli asi sotva dotkli thematu, o němž chceme právě pojednati, kdyby nám nebyl k tomu zavdán skoro až imperativní podnět od jinud.

C. k. státní návladnictví, jež dalo 44. a 45. sešit tohoto spisu konfiskovati, slavný c. k. zemský co trestní soud, jenž konfiskaci tu potvrdil a veleslavný c. k. vrchní soud, který stížnosť naší proti konfiskaci zamítnul, — všeckny tyto instance rozhodly, že dopustili jsme se sedmi řádkami našeho spisu přečinu **uražení na cti** J. Exc. hr. Fr Thuna jako c. k. vládního orgánu. Jelikož však nesmíme výrok, kterým jsme se proti zákonu prohřešili, veřejně opakovati, obracíme pozornosť čtenářovu *k výroku jinému*, který nebyl nikdy nikým stíhán, poněvadž se netýkal žádného c. k. vládního orgánu, nýbrž **každého Čecha** vůbec a tudíž **celého českého národa**.

Výrok ten kolportován sice po delší čas jako zdánlivý klep v soukromí. Teprvé v červenci r. 1893 dostala se na veřejnosť historie jeho a zavdala podnět k několikatýdenním prudkým, ba vášnivým žurnalistickým polemikám různých politických stran.

Přirozenoť, že každý list podle své barvy snažil se ze sensačního odhalení vytloukati kapitál pro svou stranu.

tak že jest vskutku velice obtížno vyloupnouti z chaotického víru polemik jádro pravdy.

Přes to pokoušíme se o to a sice hlavně se zřetelem k J. Exc. hr. Fr. Thunovi, kterému se ominosní výrok ten připisuje a který se byl již jako poslanec »proslavil« neméně nekavalírským a zároveň, jak jsme byli v tomto spise také dokázali, **naprosto lživým** *výrokem* **o vlkodlacích veřejného mínění.**

Stopujme tudíž žurnalistické polemiky aspoň v nejhlavnějších a zároveň výlučně věcných rysech!

Na sklonku června 1893 měl dr. Fr. *Šromota*, advokát z Hranic na Moravě, o ustavující schůzi »Národního klubu« v Brně řeč, v kteréž — aniž by byl někoho přímo jmenoval — pravil, že majitel »jistého velkolepého novinářského závodu v Praze« — když mu bylo pohroženo, že bude žalován osobně **pro velezrádu**, bude-li pokračovati v uveřejňování článků o trojspolkové politice vládě nemilých — psal místodržiteli v království českém hr. Fr. Thunovi — *omluvný list.*

Ačkoli osobnosť, které se výrok ten týkal, nebyla uvedena zejména, poznal každý, že to nemůže býti nežli dr. Julius *Grégr*, který se také dne 1. července v »Národních Listech« ozval a prohlásil, že za celých 32 let, co »Nár. Listy« řídí, nikdy ani žádnému místodržiteli, ani ministrovi žádného omluvného nebo prosebného listu nezaslal.

Kdo znali dra. Šromotu jako muže pravdomluvného a věděli, že by se již jako právník neodvážil něco podobného pronésti, kdyby nebyl o pravdě svých slov přesvědčen, byli odpovědí dra. Julia Grégra nemálo překvapeni a zároveň dychtivi, jak se záhadný spor dále rozvine.

Nečekali dlouho. Dr. Šromota uveřejnil v »Mor. Orlici« dne 5. července následující prohlášení:

»Řekl jsem při ustavující schůzi Národního klubu v Brně, že jistý majitel novinářského závodu v Praze dostal od úřadu výstrahu, aby o zahraniční politice a trojspolku nepsal tak, jak se stalo, sice že *octne se* **pro vele-**

zrádu *před soudem*, a že týž majitel nejen se podrobil, ale i omluvný list psal, když kterýsi spolupracovník opět upadl do onoho vládě nemilého tónu. *Místodržitel český že má tento list v rukou.*

Dokládádám pak, že vynikajícímu poslanci českému, jenž přinesl zprávu o výroku páně místodržitelově o Češích, *list tento ukazoval.* Jest dojista v zájmu opoziční strany české, aby pisatel listu onoho byl vypátrán, neboť nemá a nesmí míti vláda špatnější mínění o neohroženosti oposice české nežli veřejnosť. Poskytnuv panu dru. Juliu Grégrovi příležitosť, aby vinníka vyšetřil, doufám, že se tak brzo stane a že mně pak náležité zadostučinění dá.

Prose za uveřejnění, trvám Váš Dr. Fr. Šromota.

V Hranicích, 3. července 1893.«

Z výkladu, jejž redakce »Mor. Orlice« k prohlášení tomu připojila, vyjímáme následující:

— — — »faktum jest nepopíratelné, že v r. 1891 **dostaly** *»Národní Listy«* **výstrahu**, *že tak o Rusku a zahraniční politice psáti nesměji.* Věc byla mnohým zasvěceným známa, a dopisovatel »Moravských Listů«, jenž seděl tehdy v red. »Nár Listů«, psal v dopise »Mor. Listů«, že *veliký pražský orgán má náhubek.* Zdá se tedy míti pan dr. Julius Grégr vskutku **slabou paměť**. Chytá-li se pan doktor té vytáčky, že nepsal osobně místodržiteli — to ani nebylo drem Šromotou doslovně tvrzeno; **policie** patrně s panem drem Grégrem jednala, *nikoliv* **místodržitel** *osobně* — a nezáleží vůbec na tom, zda se to vyjednávání a podrobení stalo přímo poštou, či zda pan dr. Julius Grégr použil k tomu prostřednictví policejního ředitelství, — ale to je rozhodující, zdali se podrobil, zdali se před úřadem omluvil, ***a má-li místodržitel tuto omluvu v rukou svých.***«

Mimo to otiskl list ten v téže záležitosti také ještě *dopis* ***z Prahy,*** z něhož vypouštíme pouze několik závěrečných slov.

Znělť takto: »Sensační historka, kterou vyprávěl pan dr. Šromota o první valné hromadě »Národního klubu«

v Brně, vzbudila zde značnou pozornost. Zasvěceným kruhům nebyla ale novinkou, a dovolte, abych ji v jednotlivostech doplnil a *částečně* ***i opravil.*** Je zde známo, že poslanec ***Masaryk*** měl ***s místodržitelem Thunem*** rozmluvu, v níž jemu dokazoval, že poslanci mladočeští nedělají *tak rozhodnou oposici,* ***jak je smýšlení lidu radikální;*** *vláda že prý jest na omylu, když se domnívá, že tento proud v lidu českém tak rychle přejde;* ***on prý teprve poroste a zmohutní.***

Na to jemu odvětil ***místodržitel***, že s ním nesouhlasí, ***že zná lid český i jeho smýšlení.*** Na to šel ***místodržitel*** ke stolku svému a vzav listinu jednu do ruky, ukázal ji poslanci Masarykovi, aby se přesvědčil, že se klame!

Poslanec prý byl nemálo zaražen, neboť prý shledal, že majitel známého listu českého zavázal se, *když jemu bylo pohroženo úřadem,* ***že bude žalován pro velezrádu*** — *bude-li psáti tak ve smyslu ruském* — že toho zanechá. Když prý nedopatřením kteréhosi spolupracovníka opět psáno bylo o trojspolku tímže způsobem, tu se majitel listu omlouval, že se tak stalo nedopatřením.

Místodržitel prý na to učinil známý výrok o Češích: »**Čech jest buď hulvát nebo líbá ruku.**«

Potud má tedy pan dr. Šromota pravdu s historkou vypravovanou. Nesprávné ale jest, že měl majitel listu s místodržitelem jakékoliv přímé jednání. ***Výstraha*** dána prý majiteli listu již roku 1891 v době výstavy. — Každým způsobem jest důležito, aby událost tuto poslanec Masaryk řádně vysvětlil, neboť jedná se tu o důležitost velikou.«

Po těchto prohlášeních byli svrchovaně překvapeni ti, kdož znali dra. Julia Grégra z důvěrných, ba nejintimějších styků a věděli, že i v případu, kdyby byl nějaký list místodržiteli psal, byl by jej jako oposiční publicista zajisté napsal tím způsobem, aby nemohl nikomu posloužiti za prostředek kompromitující a aby napsání i odeslání jeho nemusil pisatel tajiti nebo docela popírati.

návladnictví — a nikdo jiný — **má po zákonu povinnosť** zakročiti po právním svém přesvědčení buď objektivně nebo subjektivně.

Každá jiná procedura jest vyloučena.

A neshledá-li státní návladnictvo právní příčiny ku stíhání, nemá nikdo práva jakýmkoli způsobem je k tomu nutiti a nejméně smí se to státi na nějaký přímý nebo nepřímý rozkaz.

Stíhání nebo nestíhání má a musí se díti jen po právu. Stíhání nemá a *nesmí býti* **trestem** za to, že píše se způsobem vládě nemilým; nestíhání naopak nemá a *nesmí býti* **odměnou** za to, že píše se způsobem vládě příjemným nebo vhodným.

Stíhání nebo nestíhání se strany státního návladnictva nemá a nesmí se díti nežli způsobem naprosto zákonním. Shledá-li státní návladnictvo právní příčinu ku stíhání, *jest jeho* **povinností** *stíhati* a nikdo nemá práva, je od povinnosti té odluzovati. Neshledá-li ji, nemá obdobně nikdo právo státní návladnictvo nabádati nebo docela nutiti ku stíhání, t. j. k nekonání jeho povinnosti.

Tak soudíme o právech a povinnostech státního návladnictva jako iniciativního orgánu v příčině obžalovatelnosti, a poněvadž nemůžeme právoplatně zjistiti, zakládají-li se všechny výše vytknuté odchylné udaje na pravdě, neosobujeme si ani práva kritiky a ponecháváme úsudek čtenáři.

Dodáváme však, že udaje ty nebyly ani c. k. policii ani c. k. místodržitelstvím vůbec ani opraveny

Tím poskytnuto o poměru J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele k státnímu návladnictví a tudíž prostředně i k c. k. soudům různým úsudkům nejširší pole; obzvláště, když byla vždy ještě temná záležitosť jednak výkladem dra. Julia Grégra a přípisem dra. Mattuše v »Nár. Listech« aspoň povysvětlena.

Dr. Mattuš totiž uvedl, že **místodržitel** v době výstavy v rozmluvě s pisatelem *s patrnou nelibostí* ukazoval **na obsah** některých článků jak v »Nár. Listech« tak i v »Hlasu Národa«, a **rozhorleně** *pravil, že po případě* **užije zákon-**

onen list dra Julia Grégra ukázal, odpověděl, že *o tom mluviti nemůže.*

Prodlením dalšího hovoru, jímž jsem spěl ku konci návštěvy, mluvil prof. Masaryk jestě jednou o indiskreci a poslední jeho výrok, odnášející se k věci samé, byl, **že nemůže se sdělením »Mor. Orlice« souhlasiti**, a že ona takovým způsobem nepodetne ono zlo, jež snad právem potírá. Váš zpravodaj přijal tento výrok s úsměvem, jenž se přenesl i na tvář pana prof. Masaryka, a poroučel se mu.«

Vším tím, co jsme byli právě registrovali, jakož i tím, co z toho časopisy různých politických odstínů vyvozovaly, záležitosť vždy více se zaplétala a želíme jen toho, že žádným listem nebylo při příležitosti té poukázáno k tomu, nač chceme právě upozorniti.

Žijeme ve státě »ústavním«. Úřadní **výstrahy** časopisům jsou zrušeny. Státní návladnictvo má právo každý nezákonní projev tiskem konfiskovati a po případě i subjektivně stíhati, krátce — platí zákon . . . .

Z citovaných projevů žurnalistických však se dovídáme údajů přímo neuvěřitelných.

Státní návladnictví, jediná instituce, která má po zákonu právo rozhodovati, kdy, pro jaký delikt a jakým způsobem má býti zakročeno — tedy jedině oprávněný žalobník — nevystupuje zde jako stihatel ať již skutečných nebo domnělých skutků nezákonních.

Úkol státního návladnictva a to ve formě pozměněné — převzali v tomto případě jiní c. k. úřadové, kteří r. 1891 sice nezakročili, nýbrž uspokojili se pouhou **výstrahou.**

I to je jedním z nejdůležitějších charakteristikonů úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího.

Nám zdá se, že jsme oprávněni dívati se na věc poněkud jinak, nežli se dívali na ni mnozí, kteří se o tom dříve neb později vyslovili.

Obsahuje-li některý článek kteréhokoli časopisu vůbec povahu skutku zločinu velezrády, mají c. k. orgánové veřejné bezpečnosti právo list zabaviti a **c. k. státní**

návladnictví — a nikdo jiný — **má po zákonu povinnosť** zakročiti po právním svém přesvědčení buď objektivně nebo subjektivně.

Každá jiná procedura jest vyloučena.

A neshledá-li státní návladnictvo právní příčiny ku stíhání, nemá nikdo práva jakýmkoli způsobem je k tomu nutiti a nejméně smí se to státi na nějaký přímý nebo nepřímý rozkaz.

Stíhání nebo nestíhání má a musí se díti jen po právu. Stíhání nemá a *nesmí býti* **trestem** za to, že píše se způsobem vládě nemilým; nestíhání naopak nemá a *nesmí býti* **odměnou** za to, že píše se způsobem vládě příjemným nebo vhodným.

Stíhání nebo nestíhání se strany státního návladnictva nemá a nesmí se díti nežli způsobem naprosto zákonním. Shledá-li státní návladnictvo právní příčinu ku stíhání, *jest jeho* **povinností** *stíhati* a nikdo nemá práva, je od povinnosti té odluzovati. Neshledá-li ji, nemá obdobně nikdo právo státní návladnictvo nabádati nebo docela nutiti ku stíhání, t. j. k nekonání jeho povinnosti.

Tak soudíme o právech a povinnostech státního návladnictva jako iniciativního orgánu v příčině obžalovatelnosti, a poněvadž nemůžeme právoplatně zjistiti, zakládají-li se všechny výše vytknuté odchylné udaje na pravdě, neosobujeme si ani práva kritiky a ponecháváme úsudek čtenáři.

Dodáváme však, že udaje ty nebyly ani c. k. policií ani c. k. místodržitelstvím vůbec ani opraveny

Tím poskytnuto o poměru J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele k státnímu návladnictví a tudíž prostředně i k c. k. soudům různým úsudkům nejširší pole; obzvláště, když byla vždy ještě temná záležitosť jednak výkladem dra. Julia Grégra a přípisem dra. Mattuše v »Nár. Listech« aspoň povysvětlena.

Dr. Mattuš totiž uvedl, že **místodržitel** v době výstavy v rozmluvě s pisatelem *s patrnou nelibostí* ukazoval **na obsah** některých článků jak v »Nár. Listech« tak i v »Hlasu Národa«, a **rozhorleně** *pravil, že po případě* **užije zákon-**

ních prostředků, aby uhájil autoritu státu a úřadů — tedy proti oběma listům. Dr. Mattuš sdělil pak obsah této rozmluvy jak dru. Juliu *Grégrovi*, tak dru. Albínu *Bráfovi*, »účastníkům to, pro něž obsah rozmluvy té jistý interes měl«.

Dle toho nebylo tedy ani dru. Grégrovi, tím méně dru. Bráfovi vyhrožováno, že budou — nezmění-li listy způsob psaní — osobně stíháni pro velezrádu. Zároveň z toho vysvítá, že se J. Exc. hr. Fr. Thun vyslovil, že — k uhájení autority státu a úřadu užije po případě zákonních prostředků neboli jinými slovy, že **zakročí sám** nebo *že se přičiní,* **aby bylo zakročeno.**

I této, v ústavním státě zajisté závažné okolnosti, pokud se pamatujeme, časem svým žádný z polemisujících časopisů ani si nepovšimnul.

Veškerá pozornosť byla obrácena k jedinému momentu: byl-li či nebyl-li nějaký omluvný list drem Juliem Grégrem napsán a místodržiteli odeslán, obzvláště když dr. Julius Grégr prof. dra. Masaryka přímo vyzval, »aby veřejně prohlásil, zdali skutečně viděl a četl list drem Juliem Grégrem Jeho Exc. panu místodržiteli psaný.«

Prof. dr. Masaryk neuznal však za vhodné odpověděti, čehož ostatně nebylo skoro ani potřebí, poněvadž — ku všeobecnému překvapení — dr. Julius Grégr již dne 8. července uveřejnil prohlášení, že *omluvný dopis místodržitelovi skutečně psal.*

Jenom okolnosti dopisu toho, vlastně **příčinu** udával jinak. *Příčinou nebyla výstraha místodržitelova* v příčině zahraniční politiky »Národních Listů«, nýbrž *slib* dra. Jul. Grégra *místodržiteli ústně daný*, že »Nár. Listy« nebudou oznamovati určitě den a hodinu příjezdu slovanských hostí na zemskou jubilejní výstavu r. 1891.

V srpnu toho roku očekával se právě příjezd císaře a krále na výstavu, i záleželo mnoho na tom, aby demonstrace s vítáním slovanských hostí výstavních spojené ustaly, neboť panovaly obavy, že pro demonstrace a srážky lidu s policií mimo výstaviště a na výstavišti k návštěvě Jeho Veličenstva nedojde. *Mimo* **členy výstavního**

výboru, *kteří téměř den co den na dra. Julia Grégra naléhali*, aby »Nár. Listy« před stálými těmi demonstracemi varovaly, vyslovil obavu tu i J. Exc. **místodržitel**, *který ʒ dra. Jul. Grégra požádal, aby v »Nár. Listech« k tomu působil, aby se ony politické demonstrace více neopakovaly.*

Vyzvání to stalo se osobně *při návštěvě dra. Julia Grégra*, k níž byl vyzván od místodržitele do jeho úřadovny na místodržitelství. Dr. Jul. Grégr ve svém prohlášení doslova uvedl znění tohoto dopisu. Při této návštěvě slíbil dr. Jul. Grégr J. Exc. panu místodržiteli, že »Nár. Listy« přestanou oznamovati určitý den a hodinu návštěvy slovanských hostí a vybízet obecenstvo, aby se k uvítání hostí těchto hojně dostavovalo a sdělil pak svým redaktorům, jaký slib dal místodržiteli a vyzval je, aby se podle slibu toho řídili.

Přes to však jeden z jeho spolupracovníků, nevěda o informaci svého chefa, téhož dne v noci dal do listu lokálku, kteráž byla v přímém odporu se slibem daným místodržiteli. I forma denní té zprávy byla taková, »že se mohlo právem z ní souditi, jakoby se úmyslně chtělo pokračovati v pravý opak slibu daného panu místodržiteli«.

Vylíčiv takto příčinné spojení této záležitosti, pravil dr. Julius Grégr doslovně: »Pročež po přečtení nešťastné oné lokálky napsal jsem Jeho Excelenci p. místodržiteli list skutečně omluvný, v němž jsem mu sdělil, že jen ʒ *nedopatření* proti mému slibu dostala se ona lokálka do »Nár. Listů.«

Co vše dále ještě z památných polemik těch vyvířilo, není a nemůže býti úkolem tohoto spisu.

Již pouhý pokus vyloupnouti z nesčetných, vzájemně si odporujících výroků a výkladů pravdě podobné jádro, — vyžadoval by k úplné přesvědčivosti registrování tolika podrobností a zevrubného líčení osobních i jiných poměrů, že nestačil by k tomu objemný spis samostatný.

Z té příčiny obmezujeme se (jako až doposud) na registrování několika jen závěrečných řádek, jež vyjímáme z obšírného objasnění, jež byl prof. dr. Masaryk uveřejnil

v »Čase« a z kterýchž vypouštíme pouze slova, která zdají se nám míti příchuť polemickou.

»Celá aféra je **smutný doklad** tomu, jak u nás člověk, veřejně činný, pořád a pořád vésti musí boj *s nepřítelem vniterním*, horším než celá slavná vláda. **Pan dr. Grégr má pravdu**, — *klepařství, malicherné a zlovolné klepařství otravuje náš politický život*; u nás každý člověk veřejný musí se alespoň po kolena probroditi kalem špinavého prádla. — To, co se dnes u nás tak často zove radikalismem, není namnoze než soustava společenského a politického klepu. Odtud ten fakt zvláštní, že *radikálové tohoto druhu* mnohem více proti svým vlastním bratřím než proti vládě hlomozí. Proti vládě tito pánové jsou krotcí; **pan místodržitel měl bohužel pravdu, když řekl, že v Čechách je mnoho těch radikálů, kteří pak líbají ruku.**

Rozmluva moje s panem místodržícím, o níž se tolik mluví, stala se příležitostně, byla mnou nehledána. Pan místodržitel podal mi skutečně až nepříjemnou **kritiku** zmíněného **politického šarlatánství** — byl bych mu za to povděčen, *kdybych už sám tuto hlízu našeho veřejného života nebyl náležitě prohlédl.*«

Potud urývky z polemik.

Co a jak se vlastně stalo, k čemu se tato slova prof. dra Masaryka vztahují, jest vzhledem k úkolu tohoto spisu (jenž má přede vším na zřeteli úřadní činnosť J. Exc. hr. Fr. Thuna a různých c. k. vládních orgánů) úplně lhostejno.

Nám nejde nežli o to, pronesl-li J. Exc. hr. Fr. Thun (nechť už při příležitosti a z důvodů jakýchkoli) slova: »**Čech je buď hulvát nebo líbá ruku**,« čili nic.

Prof. dr. Masaryk toho nepotvrzuje do slova. Praví pouze, že J. Exc. hr. Fr. Thun vyslovil se **v podobném smyslu**, t. j. že řekl, »**že v Čechách je mnoho těch radikálů, kteří pak líbají ruku** . . .«

Nám i takto podmíněná věta dostačí. Věříme na slovo, že nejen v Čechách (ale i po všem ostatním světě) bylo, jest a bude dost a dost šarlatánů, kteří dovedou se tvá-

řiti radikálními a při vhodné příležitosti ani dost málo se nerozpakují, políbiti ruku kterémukoli panáčkovi, o němž se domnívají, že jim může býti jakýmkoli způsobem prospěšným.

Tento druh prospěchářských patolízalů nenalézá se však pouze v kruzích radikálních (v kterýchž jest ostatně pro tento druh licoměrnosti lidské pařeniště naprosto nepraktické), nýbrž daleko častěji v kruzích jiných, méně profanovaných, v kterýchž kvete od pravěku a z pravidla bývá korunován úspěchem.

Kdož medle (ani J. Exc. hr. Fr. Thuna nevyjímaje) nevěřil by na př., že »zdárný« a všemi předepsanými školami s »vyznamenáním proklouznuvší« synek nějakého »hodnostáře« — přijde-li nějaké celebritě políbiti ruku, aby se dotřel výhodného místa — — — kdož, ptáme se, odvážil by se pochybovati, že tradicionelně ochočený tento tvor nemá — úplnou kvalifikaci?

Líbání rukou ve smyslu reelním i idealním jest, jak známo, od nepaměti zvykem oblíbeným v kruzích zcela jiných, nežli mezi radikály, kde měla vždycky převahu drsnosť začasté až urážlivá.

Kruhy mírné a nejmírnější byly, jsou a budou věčně věkův nepoměrně náchylnější k jakýmkoli koncesím, tedy i k líbání ruky, nežli kruhy radikální.

Přišel-li tedy někdo líbati ruku J. Exc. hr. Fr. Thunovi, možno, pokud známe lid český, vzíti na to jed, že to bylo najisto devadesát devět »rukylíbalů« z kruhů *neradikálních* . . .

A když už tak po způsobu politických sportsmanů resonujeme: **Kdož medle**, ptáme se, **políbil kdy** J. Exc. hr. **Fr. Thunovi ruku skutečně?**

Ptáme se přímo.

Ať se přihlásí neb — ať jej J. Exc. hr. Fr. Thun uvede zejména!

A dokud se tak nestane, nemá nikdo z nás, kdo nebyl líbání toho očitým svědkem, vůbec ani práva věřiti, že J. Exc. hraběti Fr. Thunovi vůbec někdo — ať už to byl radikál, konservativec, anarchista nebo vládní

stvůra — o kavalírskou ruku pouze jen zavadil, neřkuli, aby ji byl uznal za hodnu políbení.

Nám zdá se, ba my jsme skoro přesvědčeni, že po celých šest a skoro půl roku, co J. Excel. hr. Fr. Thun úřadoval v království českém jako c. k. místodržitel, ani jediný člověk, tedy ani nejpodlízavější patolízal — ruky jeho nepolíbil — — —

A přece jest v mysli národa českého zakořeněno okřídlené slovo J. Exc. hr. Fr. Thuna:

»Čech je buď hulvát nebo líbá ruku« — — —

Avšak — žert stranou!

J. Exc. hr. Fr. Thun jako c. k. místodržitel v staroslavném království českém strpěl, co nestrpěl žádný slušný člověk v Čechách vůbec: aby mu byl připsán výrok, který se rovná gaminskému výroku vídeňského tisku na počátku let sedmdesátých, kdy — jak jsme byli i v tomto spise zaznamenali — psáno bylo o **»knížecích klucích«** (fürstliche Buben), čímž nebyl nikdo jiný míněn nežli tchán J. Exc. hr. Fr. Thuna — J. J. kníže Karel Schwarzenberg starší . . .

Výrok, jenž byl připisován J. Exc. hr. Fr. Thunovi: **»Čech je buď hulvát nebo líbá ruku«** — výrok, jenž byl časem svým nesčetněkráte v publicistice české i německé reprodukován jako výrok J. Exc. hr. Fr. Thuna — nebyl po dnes — nikým dementován.

J. Exc. hr. Fr. Thun jako c. k. místodržící neuznal to za nutné, a podřízení c. k. orgánové, kteří měli časem svým za úkol chrániti J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. orgán — buď že o tom nevěděli, nebo že jim znění zákonův nekázalo, aby vzali J. Exc. hr. Fr. Thuna v ochranu — neučinili v záležitosti té také ničeho . . .

A tak sestoupil J. Exc. hr. Fr. Thun s ochranného piedestalu c. k. vládního orgánu v úroveň obyčejného občana s bezpříkladnou památkou na »kavalírském« čele — s památkou, jakou se nemůže pochlubiti žádný jiný c. k. místodržitel v království českém — s nevyhladitelnou památkou, že pronesl kdysi — ať již z jakékoliv pohnutky — slova: **»Čech je buď hulvát nebo líbá ruku.«**

Mnohé výtky a výroky, ať již pravdivé nebo vylhané, jsou takového druhu, že přesně myslícímu člověku ani ve snu nenapadne brániti se proti nim. A jedině tím vysvětlujeme, že v době, kdy ominósní výrok připisovaný J. Exc. hr. Fr. Thunovi kolportován jako okřídlená slova, slušící spíše člověku nevzdělanému nežli kavalíru, jen málo komu v Čechách napadlo, pozastaviti se nad jich pravým významem nebo docela proti nim polemisovati.

Jako před léty nikdo nepolemisoval proti gaminskému výroku vídeňské žurnalistiky o **»knížecích klucích«**, přešla veřejnosť česká i přes výrok **»Čech je buď hulvát nebo líbá ruku«** — k dennímu pořádku.

My jsme se o něm zmínili jen za tou příčinou, abychom mohli prostě a po pravdě dodati, že slova, kterýmiž jsme se v tomto spise *dotkli* **cti** *J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. vládního orgánu* — netajila ani tisícinu jízlivosti a úšklebku, jež spočívají ve slovech připisovaných J. Exc., nyní již *bývalému* c. k. místodržiteli hr. Fr. Thunovi.

Nejnápadnější však jest, že v době, kdy výrok ten slavil ve veřejnosti pravé orgie, zajímala veřejnosť českou daleko více otázka: *proč* dr. Julius Grégr z počátku popřel, že nějaký omluvný list hr. Fr. Thunovi psal a později po pravdě prohlásil, že list ten skutečně psal — nežli sám ominósní výrok J. Exc. hr. Fr. Thuna.

Není ostatně divu. Nebylo proto žádného vysvětlení. Nikdo, ani nejzasvěcenější nevyjímaje, nemohl si vysvětliti, z jakých důvodů se to stalo, ba vůbec jen státi mohlo. Neboť — pravda-li, co dr. Julius Grégr uvedl o pohnutkách svého slibu a důvodech svého omluvného listu, neměl nižádné příčiny vším tím před veřejností se tajiti — právě tak jako J. Exc. hr. Fr. Thun neměl **z těchto důvodů** nižádné příčiny k výroku **»Čech je buď hulvát nebo líbá ruku«**.

A přece dr. Julius Grégr z počátku popřel, k čemu se později bez ostychu přiznal.

Přirozenoť, že z přímo sensační okolnosti té vytloukán v různých směrech politický kapitál — v neprospěch

dra Julia Grégra a že nebylo nikoho, kdo by jej byl mohl vzíti tehdá v ochranu.

Nyní, ba již od mnoha měsíců jest vše to — ovšem až dosud jen v užším kruhu — úplně vysvětleno. Dr. Julius Grégr churaví již po delší čas povážlivým rozrušením čivní soustavy. Dnes zajisté i nejzatvrzelejší pochybovač uvěří, že r. 1893, kdy začaly se u dra Julia Grégra jeviti první, ovšem ještě pomíjející symptomy povážlivé choroby, prozrazující se zapomětlivostí vždy nápadnější, stala se mu paměť nevěrnou v té míře, že zapomněl netoliko na to, že r. 1891 nějaký list místodržiteli psal, ba že s místodržitelem vůbec mluvil a že teprvé později vše to jako blesk zase pamětí jeho šlehlo.

Pro nás aspoň není žádné pochybnosti, že stalo se tak, jak právě naznačujeme, a čtenář může slovům našim dáti víry a také nemusí.

»Provinění« dra Julia Grégra — sběhlo-li se vše tak, jak on sám později udal (což ostatně nebylo nikým dementováno), zajisté mu časem svým promine i nejzarytější jeho politický odpůrce. Ale možno-li v národě českém zapomenouti někdy na výrok: **»Čech je buď hulvát nebo líbá ruku«** — neodvažujeme se ani domnívati . . .

lamentu ku slovu, a řeč mladšího svaka hr. Fr. Thuna, prince **Bedřicha Schwarzenberga,** který jako pravý antipod svého bratra prince Karla Schwarzenberga (smutně pověstného svým výrokem o Husitech jako lupičích a žhářích) rozvinul podobně správné politicko-historické názory, k jakým se druhdy přiznával ctihodný jeho otec.

Obě tyto řeči mají po našem náhledu také význam symptomatický. První, opírajíc se o fakta historická, poukazuje k možným následkům, jež může míti v zápětí neustálé vzpírání se jistých kruhů proti tomu, by reskript královský ze dne 12. září 1871 stal se skutkem, druhá pak naznačuje jaksi, ovšem jen v hlavních rysech, způsob, jakým by si provedení to přála »česká historická šlechta«; avšak obě řeči jsou významnými hlavně tím, že v **zásadách liší se diametralně od zásad, jimiž J. Exc. hr. Fr. Thun řídil se v úřadě svém jako c. k. místodržící.**

Soudíme-li pouze dle těchto dvou řečí, nalezl J. Exc. hr. Fr. Thun v obou řečnících — netoliko v dru Baxovi, ale i ve vlastním svém svaku princi Bedřichu Schwarzenbergovi — rozhodné *odpůrce*... Z té příčiny klademe sem z obou řečí aspoň urývky.

Dr. **Baxa** ujal se slova ve večerní schůzi dne 10. února 1896, zahájiv generální debatu o rozpočtu, a pravil:

»Posavadní jednání sněmu učinilo na mne dojem trapný. Až dosud nebylo vykonáno ani nejmenšího a jest již takřka jisto, že návrhy podané poslanci nedosáhnou moci zákona. Příčinou toho jest nedostatečný jednací řád, jenž ani tentokráte nebude opraven. (Tak jest!) *Bude pokračováno* **ve staré komedii**, celý sněmovní aparát pracoval opět jednou marně. A pátráme-li po příčině tohoto žalostného stavu, hledáme-li důvody, proč toto království v ohledu hmotném stále více klesá, je to zejména odvěký *centralisační a germanisační systém* **rakouských vlád**, *jež ode dávna se přičiňovaly*, **abý snížily význam tohoto království a zničily jeho práva.**

Zástupci národa českého **svobodnou volbou** *povolali rod habsburský na trůn tohoto království*, přijavše za krále českého Ferdinanda I., **avšak rod habsburský těžce se odsloužil**

Však právě v tom, že přes tuto vládní většinu v zemském sněmu nejpřednější representant vládní moci v království českém byl donucen zadati za propuštění z úřadu, spočívá po našem náhledu nejcharakterističtější politický moment choulostivé situace, v jaké se byl J. Exc. hr. Fr. Thun jako c. k. místodržící octnul.

V tomto případu selhal tedy i prostředek za »éry ústavní« až dosud nejosvědčenější — pověstný Schmerlingův volební řád, který neměl a nemá žádného jiného účele, nežli zabezpečiti v parlamentech většinu a tudíž zpravidla i vítězství — každé vládě a každému jejímu orgánu . . .

J. Exc. hr. Fr. Thun jako c. k. místodržící měl na sněmu království českého za sebou většinu do posledního okamžiku, mohl si dát odhlasovati, cokoli mu bylo libo; slovem byl a zůstal jako zástupce vlády vídeňské — ovšem jen formálně — pánem situace. — — — Přes to vše donucen podati žádosť za propuštění, které také na rozhodujícím místě vyhověno.

V dnech bezprostředně předcházejících i následujících **lišila se fysiognomie sněmu králoství českého** *od fysiognomie, jakou jevil sněm ten v době, kdy J. Exc. hr. Fr. Thun úřad c. k. místodržícího nastupoval*, **tak diametralně,** že zdála se býti **pravým opakem.**

Ze všeho, čeho chtěl J. Exc. hr. Fr. Thun jako c. k. místodržitel docíliti, nedocíleno takměř praničeho. Naopak — skoro vše zvrhlo se **v pravý toho opak.**

Oposice, kterou chtěl hr. Fr. Thun původně »energií« svou udolati, stála tu v nezdolném a neochvějném šiku, připravená k dalšímu boji, a **státní právo české**, jež byl hr. Fr. Thun po celou dobu úřadování svého ignoroval, jsa práva toho pravou **negací** — objevilo se v popředí diskuse.

Z řečí, jež promluveny ve sněmu českém za posledních dnů úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele, zdají se nám byti nejcharakterističtějšími řeč dra **Baxy** *jako zástupce politické Moderny* neboli strany pokrokově radikální, která tentokráte poprvé přišla v par-

lamentu ku slovu, a řeč mladšího svaka hr. Fr. Thuna, prince **Bedřicha Schwarzenberga,** který jako pravý antipod svého bratra prince Karla Schwarzenberga (smutně pověstného svým výrokem o Husitech jako lupičích a žhářích) rozvinul podobně správné politicko-historické názory, k jakým se druhdy přiznával ctihodný jeho otec.

Obě tyto řeči mají po našem náhledu také význam symptomatický. První, opírajíc se o fakta historická, poukazuje k možným následkům, jež může míti v zápětí neustálé vzpírání se jistých kruhů proti tomu, by reskript královský ze dne 12. září 1871 stal se skutkem, druhá pak naznačuje jaksi, ovšem jen v hlavních rysech, způsob, jakým by si provedení to přála »česká historická šlechta«; avšak obě řeči jsou významnými hlavně tím, že v zásadách **liší se diametralně od zásad, jimiž J. Exc. hr. Fr. Thun řídil se v úřadě svém jako c. k. místodržící.**

Soudíme-li pouze dle těchto dvou řečí, nalezl J. Exc. hr. Fr. Thun v obou řečnících — netoliko v dru Baxovi, ale i ve vlastním svém svaku princi Bedřichu Schwarzenbergovi — rozhodné *odpůrce* . . . Z té příčiny klademe sem z obou řečí aspoň urývky.

Dr. **Baxa** ujal se slova ve večerní schůzi dne 10. února 1896, zahájiv generální debatu o rozpočtu, a pravil:

»Posavadní jednání sněmu učinilo na mne dojem trapný. Až dosud nebylo vykonáno ani nejmenšího a jest již takřka jisto, že návrhy podané poslanci nedosáhnou moci zákona. Příčinou toho jest nedostatečný jednací řád, jenž ani tentokráte nebude opraven. (Tak jest!) *Bude pokračováno* **ve staré komedii**, celý sněmovní aparát pracoval opět jednou marně. A pátráme-li po příčině tohoto žalostného stavu, hledáme-li důvody, proč toto království v ohledu hmotném stále více klesá, je to zejména odvěký *centralisační a germanisační systém* **rakouských vlád**, *jež ode dávna se přičiňovaly*, **aby snížily význam tohoto království a zničily jeho práva.**

Zástupci národa českého **svobodnou volbou** *povolali rod habsburský na trůn tohoto království*, přijavše za krále českého Ferdinanda I., **avšak rod habsburský těžce se odsloužil**

národu českému za to, že jej povolal v čelo tohoto království.« (Hlučný dlouhotrvající odpor mezi velkostatkáři a Němci.)

Nejvyšší maršálek zemský kn. Jiří *Lobkowicz* (zvoní): »Nemohu připustit, abyste nejvyšší dynasti uvedl do rokování.«

Posl. dr. **Baxa**: »Od r. 1526, *od nastoupení Ferdinanda I.* **český národ chudnul, byl ožebračován, byl připravován o svá práva.** *Po povstání r. 1547 stíhána země krutými pokutami.* **Po bitvě na Bílé Hoře** *nebyla trestána toliko povstalá šlechta,* **ale celý český národ byl co nejkrutěji pronásledován.** *Nepopřete, že od té doby,* **kdy nastoupil rod habsburský na český trůn** (Opětný, dlouhotrvající, hlučný odpor mezi velkostatkáři a Němci), **národ český skutečně upadal hmotně i kulturně.«**

Nejv. zem. maršálek kn. Jiří *Lobkowicz*: »Opakuji, že nemohu připustit, aby na sněmu království českého bylo takovým způsobem mluveno o nejvyšší dynastii.« (Hlučný souhlas mezi velkostatkáři a Němci.)

Posl. dr. **Baxa**: »Hledím na věc zcela klidně. **Fakta nepřevrátíte. Neupřete,** *že Ferdinand II.* **bezprávně porušil zemskou ústavu, že Marie Terezie zrušením české dvorní kanceláře porušila na novo práva tohoto království, že od těch dob vydávaly vlády vídeňské stále centralistické zákony, na škodu této země, že práva její porušována, že lid vyssáván a ožebračován, že Praha stále chudla a klesala čím dál tím více.**

A toto *neustálé sesilování* centralistického Rakouska na *újmu zemí českých* **jest ustavičným cílem všech rakouských vlád.** (Velký hluk a nepokoj.) A lid český to poznal; **u nás rakouského vlastenectví vůbec najíti nemůžete.** (Hlučný, dlouhotrvající odpor mezi Němci a velkostatkáři.)

Hledím nejprve na *sesílení státu českého*, na *sesílení našeho* lidu, *nestaráme se o zájmy rakouské.* A vy sami, pánové, co se týče rakouského vlastenectví, musili jste slevovat a budete muset i na dále slevovat. Do r. 1867 obsahovalo oto vaše vlastenectví také celé Uhry se Sedmihradskem a Chorvatskem; ty jste musili pustit. Státní útvary, které

jsou nepřirozené, netrvají nikdy dlouho a doufám, že ani tento centralistický útvar nepotrvá, že se ještě dočkáme jeho konce. *Náš program jest velice jasný a zcela přirozený,* **chceme vládnouti své zemi,** *poněvadž zájmům jejím nejlépe rozumíme a nejlépe je dovedeme obstarat.*

Nečiníme tím bezpráví jinému, ani říši rakouské. Veškeré pokroky, jichž jsme dosáhli, dosáhli jsme toliko vlastní silou, beze vší cizí pomoci, ba navzdor překážkám, jež nám byly kladeny v cestu. *Nemůžeme ničeho očekávati od centralistického Rakouska.*

Ústava z r. 1867 byla dána bez svolení sněmu českého a nikdo, **ani král, nebyl oprávněn, aby rušil práva tohoto království.**

Každý vítá myšlénku podání adresy, ale musím vyznati, že s formou adresy nesouhlasím.« Řečník vytýká ponížený tón, jenž neslouží zástupcům lidu českého. »**Není potřebí mluviti o milostech,** *nýbrž* **o právech a o povinnostech.** Má to býti tón zástupců sebevědomého lidu. Podle mého zdání měla by míti adresa následující znění: *Vaše Veličenstvo,* **my Vás neuznáváme za krále, poněvadž nejste korunován,** *a žádáme, abyste se korunovati dal a přísahou* **stvrdil práva tohoto království a postarejte se** *o to, aby* **sliby Vašich předchůdců byly dodrženy.** (Nepokoj).

Ve vládě Badenově nevidím než pokračování poněmčovacího centralistického systému a nelze mluvit o nějakém obratu. Jeví-li se tu nějaká úleva, nastoupila-li vláda proti národu českému mírnější tón, *není to dávno ještě napravením starých křivd.*

Mladočeská strana representuje ohromnou většinu českého národa, byla dosud důsledna ve své oposici a nemohu než zapřísahati poslance této strany, aby byli opatrnější než staročeští, aby se jim nestalo, co se stalo Staročechům. Kdyby se dali svésti sliby vlády a za nějaké ústupky od posavadní opposice, to by znamenalo *politickou smrť.*« (Výborně!)

Řečník poukazuje na hnutí radikálně-pokrokové, jež mohutní zejména proto, že lid shledává, že **poměry** ny-

nější jsou neudržitelné, že nelze ničeho pořiditi politikou vyčkávací. Řečník vyvrací výtku beznárodnosti, činěnou této straně. Poukazuje na to, co se doposud národu českému nedostává a prohlašuje, že z těchto příčin strana radikalně-pokroková musí býti stranou krajně nacionalní. »Že si všímá strana více otázek socialních, činí tak proto, poněvadž uznává, že *zde především třeba práce.* A právě, že tato strana pracovala ve směru radikálně-národním a socialních oprav, **byla co nejkrutěji stihána vyminečnými opatřeními.** *Nechci činit rekriminaci, hr. Thun náleží teď minulosti.* **Ale hr. Thun ať řekne tam nahoře, že takovým způsobem, jak on v Čechách vládl, nelze u nás vládnout.** (Souhlas.)

Ujal jsem se slova proto, **aby projevil se tu hlas spokojenosti nad celým systémem vládním,** abych dal pánům výstrahu.« (Výborně!)

Princ **Bedřich Schwarzenberg** ujal se slova dne 11. února 1896 a promluvil o politické situaci v tento smysl:

»Strana velkostatkářská vrátila se po nových volbách do sněmu stejně silna, jednolita — *ale také s dosavadními svými zásadami konservativními.* O těchto je přesvědčena, jsouc jim zcela dle dřívějšího programu věrna, že nejlépe uhájí zájmů mravních, kulturních i hmotných pro všechno obyvatelstvo. Dle názoru řečníkova jsou zásady tyto s to, aby pěstily další a všeobecný rozkvět vlasti, zvláště vůči zjevům posledním, o nichž se řečník domnívá, že hubí ideály mládeže a podrývají lásku k vlasti, budíce jen materialismus a sobeckou snahu pro prospěch osobní. Velkostatkářská strana chce však stejnou měrou dbáti i zájmů zemědělských a hmotných.

Vedle nich existuje však ještě celá řada otázek a právních požadavků, jichž souhrn slove **státní právo české.** Řečník prohlašuje, že strana jeho vždy tohoto požadavku hájila a že ho dnes chce neméně než před léty hájiti nejen slovem, ale i skutkem, hodlajíc pro ně pracovati na základě rovnoprávnosti a rozšíření autonomie.

Státní právo české pokládá strana řečníkova **za právo historické** *a především také* **za právo positivní,** *jehož restituce chce se domáhat ve všech případech.* (Výborně!)

Se stanoviska řečníkova jest arci **ústava** *stavem faktickým,* **jenž byl však národu vnucen proti jeho souhlasu, proti němuž by řečník vždy dovedl zákonným způsobem bojovat.** (Pochvala.) Namítá se vůči státoprávním požadavkům, že by se jejich splněním přiostřily protivy národnostní. Ale **právě ústavou nastalo toto přiostření** (souhlas) — a nad to bylo důsledkem jejím i to, **že jsme se ocitli na pokraji záhuby hmotné.** *Nemusilo se to stát, kdyby o našich osudech nerozhodovali* **poslanci našich poměrů neznající.** (Výborně! Potlesk.)

Proto si řečník přeje, aby se na základě nové akce, návrhem dra Herolda vzbuzené, našly společné body pro všechny státoprávné strany, jež by pak směle mohly čelit námitkám protivníků, že všechny názory o státním právu českém jsou mlhavy a neurčity. Je třeba, aby se v té věci dospělo již ku přesným důsledkům, neboť **čím dále, tím bude všechno jednání na centralistické říšské radě obtížnější.** (Souhlas.) Nad jiné by se však dosáhlo úspěchu, kdyby mohla být vložena česká koruna na hlavu mocnářovu. (Výborně! Potlesk.) V jásotu, jejž by vznešený akt tento po všech vlastech vzbudil, jistě by se mnohé protivy zmírnily a našly prostředky na překlenutí dosavadních propastí.

Strana řečníkova chce do té doby věrně trvat *na svém státoprávním požadavku,* byť ho stálým řečněním nechtěla sevšednět, a prohlašuje jej za integrující součásť svého programu. (Pochvala.)

Po tomto prohlášení projevuje řečník názory své strany vůči několika výtkám a nájezdům z let posledních. Především se jeho polemika týká někdejšího spolupůsobení se stranou staročeskou, kterouž dobu pokládá řečník za nejúspěšnější pro rozvoj národa v desítiletích posledních. Mimo to odmítá řečník hlasy, jež se ozvaly nedávno přes hlavy velkostatkářů o poměru národa k mocnáři (Pochvala na lavicích velkostatkářských) a domnívá se

že se v lásce k dynastii shodnou všechny strany i za sebe větších bojů vzájemných. Je značný rozdíl — praví — mezi oposicí proti vládě a mezi oposicí proti osobě mocnářově. Chápu protivládní oposici — ale k oposici proti koruně se nikdy získat nedáme. Za to vždy chceme pracovat pro spravedlnosť, protiv se nelekajíce a jen hlasu srdcí svých jsouce poslušni. (Pochvala na lavicích velkostatkářských.) Opakuji staré heslo: »Věrni císaři a králi, **věrni vlasti až do těch hrdel a statků!«** (Výborně!) Na této cestě chceme hledat všechno, co nás spojuje a překonávat rekriminace, jimiž bychom se mohli rozvésti. (Výborně! Hlučný potlesk.)

* * *

Přirozeno, že obě tyto řeči vzbudily živý ohlas v táboře odvěkých odpůrců národa českého. Zejména zlopověstná liberální farisejka »Neue Freie Presse« ulevila si obrněným článkem hlavně proti princi Bedřichu Schwarzenbergovi. Psalať v tento smysl:

»Princ Bedřich Schwarzenberg osvědčil se býti nejorthodoxnějším stoupencem českého státního práva, barvy hraběte Clam-Martinice. Princ Bedřich Schwarzenberg nechce býti pouhým platonickým obdivovatelem tohoto práva, naopak **on pokládá historické státní právo za právo positivné,** *o jehož restituci musí býti za všech okolností pracováno.* **Rakouská ústava** *nemá pro něho tedy naprosto významu positivního státního práva*, ba on upírá jí této vlastnosti, neboť pro něho je pouhým »faktickým stavem«.

Princ Bedřich Schwarzenberg stojí tedy *na nejkrajnějším křídle státoprávním*, neboť **on popírá ústavě právní platnosť a závaznosť.** Jemu je faktický stav ústavy *usurpací naproti právu skutečnému*, naproti českému státnímu právu, které u něho zosobněno je ve článcích fundamentálních.

A to **revoluční učení,** které, kdyby skutkem se stalo, otřáslo by, ba *vyvrátilo by ze základu veškerou ústavní strukturu mocnářství,* **hájí muž**, jenž nazývá se konservativcem

a který tvrdí, že vychází ze stanoviska konservativního. Jsou-li státoprávní názory prince Schwarzenberga konservativní, potom ovšem tázati se musíme, čím že se tento konservatismus rozeznává od podvratu? Když ultrakonservativci pochybují o právní závaznosti ústavy, potom ovšem pochopitelno, že *Omladina jde o krok dále.* Hlásá-li princ Schwarzenberg, že rakouská ústava je usurpací a násilným zatlačením positivního práva, totiž českého státního práva, potom počínáme znenáhla rozuměti řeči, kterou měl ve sněmu dr. Baxa a mdlé řeči dra Kramáře, kterou se přes bezpříkladný projev dra Baxy přenesl. **Kultus českého státního práva urovnal půdu Omladině,** neboť kdo den za dnem podrývá autoritu ústavy, ten nechť se neklame, ten i když to popírá, de facto zásadu autority soustavně zapírá a podlamuje.«

Proti těmto slovům »Neue Fr. Presse« možno polemisovati s různých stanovisek a také se tak v českých listech stalo. Ni jediný však, jak přirozeno, nepřistoupil ani k jedinému jejímu vývodu.

Na ukázku citujeme jen výklad »Národ. Listů«, je pravily:

»Není povinností naší hájiti prince Schwarzenberga oproti těmto útokům, však máme za to, že nutno, abychom odbyli tuto sofistickou argumentaci vídeňského listu o ústavě. Především nechť zví, že nejen princ Schwarzenberg, nýbrž **každý Čech**, nechť žije kdekoli, jen když k národu svém upřímně se hlásí, *respektuje ústavu jen potud, pokud toho okamžitě platný zákonný stav vyžaduje*, jejž změniti té doby není v naší moci. *Podrobujeme se ústavě, že musíme*, a ne že v ní vidíme to, čím má býti každá ústava: smlouvou mezi korunou a národem a obecně uznaným paladiem lidových práv.

Ústava nyní platná stala se skutkem bez našeho spolupůsobení a za protestu našeho národa, my vidíme v ní ne ochranu našich práv, nýbrž práv našich rušitelku. **My ústavu prosincovou neuznali a neuznáme** a jestliže podrobujeme se formálně její platnosti, činíme to proto, že jsme národem-

jenž restituce svého práva domoci se chce výhradně prostředky zákonnými.

A že při takovémto stavu věci a s tohoto stanoviska *nikdy neustaneme ve snaze zvrátiti prosincovou ústavu*, **ze základu ji zvrátiti**, *nepopíráme* a také nikdy jsme nepopírali. Naopak, přiznáváme se k tomu bez ohledu na soud »N. Fr. Presse«. Naproti ústavě prosincové jsme skutečně »stranou podvratnou«, neboť to právě program náš, vyvrátiti ji, z fundamentu vyvrátiti a *nahraditi jinou státní organisací*, jež by nebyla negací našeho státního práva, nýbrž srovnávala se s ideou a dějinným posláním této monarchie a následkem toho stala se štěstím nejen národu našemu, nýbrž celé monarchii.

Jak zvrácené jsou ostatně názory »Neue Fr. Presse«, když uvádí boj proti ústavě prosincové a živou vůli, restituovati samosprávný český stát v odpor se smýšlením konservativním! Vždyť **ústava prosincová** *je skutkem* **parlamentně revolučním,** jímž *přeneslo se* zastupitelské **torso** *vídeňské říšské rady* **přes právo platné** *a zvrátilo, pokud jde o země koruny české, jednostranně starý řád a starý právní poměr jejich k ostatní monarchii.* Prohlášení prosincovky byl parlamentní »staatsstreich« a je směšnou domýšlivostí imputovati straně konservativní, aby poklonila se před tímto parlamentním skutkem a jeho následky.

Ve světě ostatně **není žádného zákona**, *ani* **žádné ústavy**, která *by měla vlastnosti desatera božího* a vůlí a rukou lidskou *nesměla býti změněna, opravena* nebo *nahrazena něčím jiným*, **lepším**. Tím méně pak může imponovati velebnosť a svatosť ústavy prosincové, jejíž nesvatá genesis je obecně známa. Výstřelky veřejného života našeho, jež perfidním způsobem a s průhlednou tendencí uvádí »N. Fr. Pr.« ve příčině spojení se státním právem, nejsou následky horlivého hájení tohoto práva, nýbrž právě naopak, následky dosavadního *soustavného potlačování tohoto práva.«*

* * *

K povysvětlení stadia, v jakém se octla **otázka státoprávní** na sklonku zasedání sněmu království r. 1896 u různých stran parlamentárních, citujeme jen ještě některé markantní momenty z referátu o schůzi komise v příčině návrhu dr. Herolda podati adresu panovníkovi.

Komise ta sešla se naposled dne 14. února 1896 za předsednictví prince Ferdinanda Lobkovice.

Němečtí členové její *se nedostavili.*

Posl. dr. **Kramář** ujav se slova konstatoval, že subkomitét o podání adresy **se nedohodl**, ačkoli zástupcové konservativního velkostatku *žádných zásadních a věcných námitek proti navržené adrese neučinili.* Uvedl, že strana svobodomyslná podala svůj návrh s dobrou rozvahou a že tudíž z příčiny té navrhuje, aby podaný návrh byl schválen a sněmu předložen.

Posl. princ dr. Bedřich **Schwarzenberg** poukazoval k tomu, že adresa jen tehdy mohla by býti podána, kdyby měla býti zakončením docílené shody o postupu v otázce státoprávní. Tomu dříve předcházeti musí *dohodnutí o zásadách*, na kterých obě státoprávní strany společně stojí, za kterýchžto důvodů také strana jeho hleděla v subkomitétu k tomu, aby docílilo se dříve dorozumění ohledně těchto společných zásad a myšlének.

Řečník konstatoval, že subkomitét v příčině těchto společných zásad státoprávních **se dohodl**; má tudíž za to, že by se dříve měly tyto zásadní myšlénky jakožto počátek další státoprávní akce schváliti a další práce měla by se pak odkázati subkomitétu.

Navrhoval tudíž:

Slavná komise adresní račiž se usnésti:

I. Jakožto základ dalšího jednání o návrhu dra. Herolda a soudruhů na podání adresy k Jeho Veličenstvu přijímají se tyto zásady:

a) **České státní právo**, jehož se domáháme, **jest positivní právo**, jímž upraven byl v historickém jeho vývoji ústavní ústroj zemí koruny české.

b) Sněmu českému náleželo dle práva tohoto zvlášť také *hájiti práva zemí koruně české přivtělených* potud, pokud jednalo se o **integritu a nedílnosť práva a praerogativy zemí koruny české.**

c) **Restituce státního práva českého** vyžadovala by **odčinění** *jednak všech úkonů organisačních, jednak všech* **aktů zákonodárných**, *které nelze srovnati se samostatnou bytostí království českého.* Za účelem tím slušelo by zvláště nahraditi úřady zemskými výkonné orgány říšské, pokud jich nepředpokládá již samotná pragmatická sankce, jakož i **odčiniti všecka ústavní zřízení**, *mocí jichž zástupcové jiných zemí vykonávají* **rozhodný vliv na řízení království českého.**

d) **Jelikož však Jeho Veličenstvo sankci ústavních zákonů se státním právem království českého se nesnášejících,** *najmě ústavy únorové říšské i zemské z r. 1861 a ústavy prosincové z roku 1867,* **ráčilo na se vzíti závazky,** *které prostě odčiniti nelze,* dlužno se pokusiti o to, kterakým způsobem by bylo možno novější útvary ústavní uvésti za spolupůsobení súčastněných faktorů *v souhlas s českým právem státním.*

e) Jakožto vážný pokus o odstranění zmíněných neshod jeví se **fundamentální články**, na nichž usnesl se sněm český odpovědí k nejvyššímu manifestu ze dne 12. září 1871; k tomuto usnesení sněmu českého nutno vzíti náležité zření, jakmile by byl učiněn pokus o odstranění státoprávních neshod.

f) Za nezbytné podmínky zdaru každého pokusu o upravení státoprávních poměrů nutno označiti mimo **nedílnosť a celistvosť království úplné provedení zásady rovnoprávnosti a rovnocennosti obou národností království toto obývajících,** jakož *i zvýšení jejich právomoci* jak **v oboru zákonodárství tak i v oboru výkonné moci,** při čemž by hlavně váhu klásti slušelo na **zřízení vlastních zeměpanských orgánů vykonných pro království české.**

g) Společenství zemí koruny české representuje na venek koruna svatováclavská a jest vroucím přá-

jen takové upravení, které by se stalo v rámci celé monarchie a v nedílném spojení s ní.

Posl. hr. **Pálffy** polemisoval s některými vývody posl. dra Podlipného. Pokládá společnou práci v subkomitétu již za velký úspěch a připojil se úplně k tomu, co řekl posl. hr. Buquoy.

Posl. dr. **Kramář** konstatoval naproti vývodům hr. Buquoye, že v adresním návrhu jeho není obsaženo nic, co by bylo v odporu s míněním, které pronesl hr. Buquoy ku konci své řeči o státoprávném postavení král. českého k říši, že totiž státoprávní program český založen jest právě na upravení státoprávním v rámci celé monarchie spojené pod dynastií habsbursko-lotrinskou.

Po některých ještě poznámkách posl. dra Pacáka a po závěrečných slovech poslance prince dra Bedřicha Schwarzenberga, který trval na přijetí navržených jím zásad, přikročeno k hlasování.

Návrh poslance dra Kramáře, aby vypracována byla adresa, byl většinou hlasů velkostatkářských *zamítnut*.

Návrh posl. prince dra Bedř. **Schwarzenberga**, aby podané jím zásady odkázaly se subkomitétu, by na základě jejich v práci své pokračoval, byl na to stante concluso *všemi hlasy přijat*. Dr. **Podlipný** zdržel se hlasování.

* * *

Přes to vše, že sněmu kralovství českého neposkytnuto za posledních dnů úřadování J. Ex. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího času k vyřízení záležitostí nejpalčivějších, byla politická situace přece aspoň povyjasněna a to bezpochyby, ba na jisto k nemalému zármutku hr. Fr. Thuna, který za svého úřadování sledoval zcela jiné intence, nežli na které kladen tentokráte na sněmu království českého důraz přede vším jiným.

Nad jiné jasně vysvítá to z řeči dra **Herold**[illegible]
proslovil dne 11. února 1896 a z [illegible]

»Vyložím své stanovisko. M[illegible]
ale není to dostatečně cítit.

Avšak má za to, že *nebylo uvedeno žádných věcných důvodů pro nepodání adresy* mimo snad nedostatek času, a že bylo možno ohledně textu adresy učiniti dohodnutí mezi zasedáním sněmovním. Obává se tudíž, aby se neopakoval zjev z let minulých, **kdy také byly učiněny různé projevy státoprávní se strany velkostatku**, *aniž by však se bylo tím přikročilo k cíli.*

Řečník upozornil na to, že *poslední dobou mezi stanoviskem* **velkostatkářů a lidem českým** *nastaly* **velké protivy** *a že důvěra ve státoprávní přesvědčení jejich byla otřesena* a že tudíž je potřeba, *aby též se strany* **konservativního velkostatku přikročilo se k činům**; *neboť kdyby ještě tentokráte český lid byl ve své důvěře oklamán, mohlo by to býti osudným jak pro postavení velkostatku, tak i pro vlasť samu.*

Řečníka zaráží okolnosť, že adresa nebyla podána v tomto zasedání a proto jest jeho důvěra otřesena. Nechce však na druhé straně akci státoprávní zmařiti; prohlašuje tudíž, že ohledně návrhu prince Schwarzenberga zdrží se hlasování.

Posl. hr. **Buquoy** uváděl naproti posl. dru Podlipnému stručně veškeré věcné důvody, které jej přiměly, aby hlasoval nyní proti vyhotovení adresy. Má za to, že předložené zásady nejsou prý ještě dostatečně zpracovány a jasny, aby pro některou stranu tvořily závazný program. On pokládá tyto zásady spíše za *substrat pro speciální debatu* a poněvadž nejsou proti jeho principům, akceptuje je jako takové.

V zájmu věci samé a velkého cíle, kterého obě strany dosáhnouti hodlají, pokládá každou nejasnosť, která by odpůrcům státoprávní akce nové zbraně vložila do rukou, za povážlivou. Za nejdůležitější nejasnosť přečtených zásad, která by vésti mohla k nesprávným výkladům, pokládá okolnosť, že by se ze stylisace jejich mohlo souditi, že ti, kteří stojí na státoprávní půdě, *domáhati se chtějí restituce samostatného českého státu.* Řečník je přesvědčen, že to nebylo v intencích členů subkomitétu, kteří k jeho straně nenáleží. O přívržencích své strany ví, že v upravení státoprávního postavení království českého mysli si

jen takové upravení, které by se stalo v rámci celé monarchie a v nedílném spojení s ní.

Posl. hr. **Pálffy** polemisoval s některými vývody posl. dra Podlipného. Pokládá společnou práci v subkomitétu již za velký úspěch a připojil se úplně k tomu, co řekl posl. hr. Buquoy.

Posl. dr. **Kramář** konstatoval naproti vývodům hr. Buquoye, že v adresním návrhu jeho není obsaženo nic, co by bylo v odporu s míněním, které pronesl hr. Buquoy ku konci své řeči o státoprávném postavení král. českého k říši, že totiž státoprávní program český založen jest právě na upravení státoprávním v rámci celé monarchie spojené pod dynastií habsbursko-lotrinskou.

Po některých ještě poznámkách posl. dra Pacáka a po závěrečných slovech poslance prince dra Bedřicha Schwarzenberga, který trval na přijetí navržených jím zásad, přikročeno k hlasování.

Návrh poslance dra Kramáře, aby vypracována byla adresa, byl většinou hlasů velkostatkářských *zamítnut*.

Návrh posl. prince dra Bedř. **Schwarzenberga**, aby podané jím zásady odkázaly se subkomitétu, by na základě jejich v práci své pokračoval, byl na to stante concluso *všemi hlasy přijat*. Dr. **Podlipný** zdržel se hlasování.

* * *

Přes to vše, že sněmu kralovstvi českého neposkytnuto za posledních dnů úřadování J. Ex. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího času k vyřízení záležitostí nejpalčivějších, byla politická situace přece aspoň povyjasněna a to bezpochyby, ba na jisto k nemalému zármutku hr. Fr. Thuna, který za svého úřadování sledoval zcela jiné intence, nežli na které kladen tentokráte na sněmu království českého důraz přede vším jiným.

Nad jiné jasně vysvítá to z řeči dra **Herolda**, kterouž proslovil dne 11. února 1896 a z kteréž vyjímáme:

»Vyložím své stanovisko. Máme *ministerstvo silné ruky*, ale není to dostatečně cítit.

Apell prof. Fourniera byl zajímavý. Už si ho sám zodpovídal. Pravil: Odložme svár, věnujme se otázkám hospodářským. Nepůjde-li to, začněme znovu!

Rád propůjčím sluchu apelu ku smíru. Chceme mír, jsme *praví čeští vlastenci*, milujeme tuto vlasť, *proto přejeme míru.* **Ale boj trvá staletí,** *a kdybychom do míru se nutili, jenom bychom seslábli.* Neslibujme si mír, nekoketujme se zapíráním přesvědčení, — nýbrž *rozřešme sporné otázky*! Buďme upřímní — přetvářka je celé neštěstí!

Všechny strany promluvily, jen strana p. Fourniera ne! Princ B. Schwarzenberg za velkostatkáře, Iro za nacionály. Iro pravil: »Jen žádné theorie, potřeby německého lidu budou v boji rozhodovati!

Liberálové staví *theorie o svobodě.* Včera Schlesinger pravil, že strana jeho žádá svobodu, pokrok. Je to pravda? **Nenapáchali jste dost zločinů proti svobodě?** *Ničili jste pokrok a rozvoj našeho národa jménem svobody!* V komisích sněmovních vždy jste proti samosprávě, pro **byrokracii**! Rozpor mezi vašimi theoriemi a činy — to je zlo, které otravuje náš politický život.

Znáte náš politický program. Princ Bedřich Schwarzenberg několika slovy naznačil též program velkostatkářů. *My stojíme na státním právu, jsme pro rovné právo skutečné, pro pokrok, rozšíření politických práv*! Politické svobody hájíme, ale chceme také napomáhati k organisaci společnosti, než spodní proudy ji rozervou. *Otázky našeho politického programu* **nejsou tedy podvratné.** Dotknu se prvních dvou. Když se mluví o rovnoprávnosti národní, zdá se to jako anachronism. My zástupcové dvou osvícených národů přeme se o rovnoprávnosť! Jazyková otázka je vyřízena pokrokem osvětovým tak dalece, že nikdo nesmí odpírat komukoli práv národních.

Posl. Fournier pravil, že *národnostní náš boj je bojem o místa pro naše synky.*

To *vy jste prováděli*! Boj proti nařízení Stremayerovu, to byla otázka *zaopatření německé mládeže!* **Sami jste to doznávali**! Tak nízko my nestojíme, ani o Němcích to nepovídáme. My máme ideály a naše mládež také. Máme

loyalní cíle a nepotřebujeme poučení! *Naše nová generace bude pokračovati v našem díle.*

Nechci »vykládat« historii. Bylo by to snad také velmi nudné!

Podáním adresního návrhu prý jsme začali nový boj. Nikoli! — *Pokračujeme v diskusi o našem státním právu.* To jsme dosáhli, že se o něm mluví, že se studuje. Na počátku (studia) hledá se, co se hodí »proti«, ale naučíte se, že není »monstrum« a polepšíte se. Už to jeden z vás napověděl — *je to konkretní upravení našich veřejných poměrů.* Princ B. Schwarzenberg všelicos povídal, ale co řekl, *je pokrok.* Také vaši lidé všelicos nyní »verschämter Weise« přiznávají, co jindy »unverschämter Weise« popírali. (Hlučná veselosť.)

Nemluvme o **feudálním** *zřízení českého státu!* Jenom *Němci* o tom povídají, nikdo jiný. Ale strašáky už neplatí. *Státní právo je právo jistého území a ústava je* **individualní** *právo.* To přece víte.

O souvislosti zemí koruny české mnoho se dá mluvit. Vždyť je to kus historie. **Jak se dostaly ale pod žezlo Habsburgů? Cestou státoprávní!!! Jako souvislý, jednotný celek!!** Citovat bych mohl mnoho o příslušnosti zemí českých. Marie Terezie nezrušila českou dvorskou kancelář, ale *spojila* ji s »rakouskou«! Diplom říjnový ostatně potvrzuje naše názory o těchto věcech.

Fournier pravil, že to bylo povinností Marie Terezie, sloučit obě kanceláře a řekl, že kdyby se byla dříve spojila, byla by vyhrála snad bitvy proti Fridrichovi. Takových věcí mnoho se dá povědět, ale je to *povídání.*

Historické individuality v Rakousku dosud existují. *Panovníku nenapadlo zříci se na př. titulu krále českého.* Němci jsou proti státnímu právu. *A tu se divíte,* **že jsme proti ústavě z r. 1867?**

Vždyť jste si celou tu **ústavu pro sebe** (hegemonie) **zřídili,** vypustivše Uhry! I Halič chcete vypustiti!! **To je u vás jednota** a **síla monarchie??**

Kdož ústavu z r. 1867 mají na svědomí, nejsou již mezi námi. Ale podotýkám pouze, že netroufali jste si

ani dát jméno tomu, co jste stvořili. **Cislajtanie není žádný stát!** Nebyli jsme nikdy v žádném státoprávním svazku k Haliči, Dalmacii a Tyrolsku!

Náš státoprávní program není na zničení Němců. Fournier pravil, abychom zavedli federaci v Rusku. Ať on to poradí caru, co mu v tom vadí? (Veselosť.) My *zatím spokojíme se s federativním Rakouskem.*

O Uhrách jste také mluvili. Je-li tam centralismus užitečný, **proč chcete Čechy dělit?**

Dokud vás nepřesvědčíme, že Čechy jako Uhry mají stejná práva, potrvá boj. — Chce-li být říše spravedlivá, nesmí být centralistická. Centralistická není spravedlivá.

Vyčítáte, že naší vinou padl smír. **Vaším** *tiskem* to děláte. Poměrné zastoupení v komisi prý je vypovězení války! Englův návrh byl tak mírňoučký, zamítli jste ho ne pro nespravedlnosť, nýbrž že **máte konkurenci dvou stran**! Či je to spravedlnosť, když 69 německých poslanců má míti 7 zástupců v komisi a 97 českých poslanců 8 zástupců? A jak to vy děláte na říšské radě!

To už není **brutalita**, *pro to naše řeč nemá dost* **brutálního výrazu!**

Vyloučili jste nás jednou také z delegací!! To je *vaše spravedlnosť!* Nemá-li *brutalita* cifer platit, **začněte se spravedlností při volebních řádech, netrpte brutalitu zákonů!**

Po té pravíte: *Kuriatní zákon to zavinil!* Hrozili jste exodem. Neuznávám dostatečnou příčinu k podobnému nepřiměřenému kroku.

Váš byl předseda komise, ale *nic jste neudělali.* Vláda vám dala »flastr«, to něžné prohlášení, a jste spokojeni. Odročení sněmu jste nechtěli, abyste měli času k projednání svého kuriatního požadavku! *Známe vás!*

Proti vyrovnání s Uhry přijali jste rosoluci, ale s Badenem půjdete do Pešti. S vašimi hrozbami je to, jako ve »Snu v noci svatojanské«: »Já nejsem lev, já jsem klubíčko!« a vláda už se nebojí. (Ohromná veselosť.)

Z malých věcí chcete velké konsekvence. To ovšem nejde!

Končím. Smír se paragrafovati nedá. Jsou nucené jatky, nucené pojišťování, ale ne nucený národní smír. K tomu třeba porozumění pro potřeby národů.

Náš poměr k Badenovi je jasný. »Flirt« prý nastal mezi námi a Badenem. O mně to též říkali, že flirtuji. Mnoho se mluví o věci, mnoho zbytečného a dělaného.

Vláda ví, že *poměr vlády k českému národu a jeho zástupcům závisí na tom,* **jaký je systém**! My své požadavky vyslovíme a jak jim vlada vyhoví, takový bude náš poměr k ní. Konciliantní ton! Když se ministr dříve usmíval, plesaly strany. S námi to neplatí. *Nezastáváme věc svoji,* **nýbrž věc českého národa**! *A od programu národa ani píď neustoupíme.*

Určité požadavky vládě stále projevujeme. To je to »tajemství«, kterým se veřejnosť rozčiluje.

My jsme v oposici! *O politice můžeme se domlouvat, ale* **nikdy o nezbytných požadavcích našeho národa.** Bude-li proti našemu přání sněm uzavřen, skončí to zase půjčkou a staré hospodářství potrvá. Není to naše vina, vy v tom máte prsty!

My od svých požadavků neupustíme, až přesvědčíme i Němce, že se nám vyhověti musí! **Na státním právu trvá celý národ v Čechách, na Moravě a ve Slezsku! Mocí opravdovosti státního práva a prospěchů, které z něho oběma národnostem** *plynou, doufáme, že konečně i vy se k němu bez rozdílu přihlásite!«* (Dlouho trvající hlučný potlesk!)

* * *

Však nejen v kruzích parlamentárních, i v žurnalistice, zejména krajinské, kterouž byl J. Exc. hr. Fr. Thun, jak víme, z neznalosti tak podněcoval a urážlivě bagatelisoval, že neostýchal se většinu její zástupců nazvati **»vlkodlaky veřejného mínění,«** jevil a jeví se i po odstoupení hr. Fr. Thuna z úřadu c. k. místodržitele v podstatě zcela jiný duch a směr, než jaký jí byl neprozíravý muž

ten podkládal před svým nastolením v úřad nejvyšší politické správy v království českém.

Z nesčetných dokladů, jež bychom mohli uvésti, citujeme v hlavní části jen jediný článek jediného krajinského listu (jičínského »Krakonoše« ze dne 20. března 1896), a to pouze k tomu cíli, aby čtenář rozpoznal, jak bezměrně liší se v zásadách směru a konečných cílech hrabětem Fr. Thunem profanovaný krajinský český **»vlkodlak veřejného mínění«** od intencí »vyškoleného státníka«, který se domníval míti dostatek nadání k politické správě staroslavného království českého.

»Hlasy volající po **reorganisaci veřejného života,«** čteme v článku tom, »stále se množí. Tu a tam prokmitne hlas ten — byť i neuvědoměle — v orgánech spravujících veřejné mínění, někde uhodí to plně, jasně, srozumitelně — — —

Dnes již nepostačí omamná fráse, všeobecně pronesené slovo, mířené do vzduchu, ani třesk zbraní husitských, ani citáty největších mužů doby, v jichž paprscích si naše sybaritské pokolení pro parádu a z mody hoví.

Vyrostli jsme. Jsme o hlavu vyšší nad ono naivní dítě z let šedesátých, jemuž již do peřinky hřímaly táborové resoluce, nadšené písně a nad nímž plály bengálské ohně a hrdě vlály rozvinuté prapory.

Vystřízlivěli jsme. Z říše snů a čarovných nadějí ocitujeme se pojednou na půdě drsné skutečnosti. Jsme nespokojeni s okolím, jež nás klame. Po létech trapné zkušenosti nastoupil *mrazivý klid*, ne onen klid Feáků požívajících, nýbrž **klid Spartanů** *tužících své svaly a* **očekávajících tuhý boj.** Stydno je nám, pohlížejícím v minulosť. Tolik zápasů dosud nevybojovaných, tolik strastí dosud nevykoupených. Tolik slávy v minulosti dávné a **tolik bídy v přítomnosti** . . . Nenutí nás to k přemýšlení vážnému?

Nad celou Evropou visí **mrak neodvratné záhuby.** Největší myslitelé naší doby vystihli tuto hrozivou situaci a *alarmují novou generaci do zbraně, do boje myšlénkového, do boje utracených zásad,* **jménem pravé lidskosti.** Jako za dob prvního křesťanství vstávají mužové velcí, kteří jsou o ně-

kolik honů napřed, **idea čistoty** vyvstává z hrobu, *vypuzené mravní dobro hlásí se o své právo.*

Zní to mohutněji, opravdověji v táborech *nových průkopníků, kteří chtějí* **po vzorech skromných ideálních lidí, uvědomělých a hrdých na svou národnosť a na svoji příslušnosť lidskou, lidí znalých svých povinností, lidí pevných zásad, nepodléhajících vlivům, neshýbajících šije své před biřici a úsměvnými tyrany, lidí obětavých, vytrvalých, ni zisk ni slávu nehledajících.**

I u nás v Čechách mohutní tento proud na prospěch *dobré věci české.* Odhazujeme pouta zvyklosti a šlendriánu, voláme po opravách, odpovídajících duchu a potřebám doby, *voláme* **po opravdovém člověku,** *jenž by byl zároveň* **člověkem českým.**

Volání zajisté spravedlivé, opřené o skutečnou potřebu. Volání reformní, jehož nelze přeslechnouti. Volání po nápravě v hlavě i v údech.

Co jest platno bíti se v prsa a *dokumentovati svobodomyslnosť* **nesvobodomyslností!** Což platna sladká slova lidskosti a prospěchu obecného, když **činy naše jsou brutální** *a prospěchářské.* Což platno odvolávati se na Husa a Komenského, horovati pro Tolstého, býti příslušníkem učení Kristova, hlásajícího lásku a mír a **činy to nedotvrzovati.** *Což platno mluviti* **o spravedlnosti v tomto bahnisku protekce, intrik, křivd a bezpráví,** *v tom rejdišti* **samozvaných autorit a tyranů,** *v ovzduší* **naduté nevědomosti a nafouklé frásovitosti.**

Starý heroismus zanikl. Ona *vnitřní cena* jeho ustoupila pozlátku, v něž halí se lacino syn moderní doby.

A teď stojí lidstvo na rozcestí Herkulově s otázkou na rtu: **»Kam — kam?** — —«

Odhazujeme zásady za cenu vyšších pochval, za peníze a kde můžeme omlouváme to chlebem. — — — Konvencionelní lež hýčkaná davy drze vyšlapuje si na parketách, co zatím tisíce lačných lidí zmírá někde v zákoutí.

Lží jest náš parlamentarismus, *v němž hraje se o osudy národů,* **lží jest veřejný život,** *otrávený úplatky, intrikami,*

špehýřstvím a udavačstvím, **shon po úřadech a titulech, shon po** *penězích maří ušlechtilé snahy*, kapitál podráží nohy malým lidem, kteří stenají pod jařmem přítomnosti a pravé ochrany, napravy poměrů dovolati se nelze.

Člověka pozorujícího tuto hamižnosť naplňují takové poměry útrpnosti, ne-li ošklivostí a toho, kdo opravdu miluje národ svůj, kdo vlastenectví jinak pojímá než jako nepřetržitou řadu slavností hlučných s řečmi, pivem, prapory, tabulkami a s obligátnim »poslancem v čele«, toho jímá úzkosť o budoucnosť národa. A opravdu musela by se zmocniti každého vlastence, který o těchto poměrech uvažuje, *zoufalosť* vzhledem k dalšímu vývoji našich věci, kdyby na české obloze se nejevily body světlejši.

Již ohlásila se v těchto zlých časech **nová generace,** *že chce podniknouti zápas s rozmařilostí a porušeností;* přichází omlazena ideami velikánů, přichází na kolbiště s láskou, nadšením, s hlubokým procítěním a porozuměním svého úkolu, *lačna utkati se v otevřeném poli, poraziti lež a vyčistiti ten vzduch, v němž se nevolně dýše.*

Reorganisace na všech stranách! *Nový život, opravdový, vnitřní život lidský!* **Návrat k opuštěným zásadám, návrat ku pravdě a mravnímu dobru** — toť hesla její, za něž jala se už houževnatě pracovati a za něž také už dovedla i trpěti.

Kdož *člověkem českým* býti chceš, *Čechem v duchu a v pravdě*, podobným otcům svým, kteří za pravdu a poctivé přesvědčeni bojovali, trpěli a umirali, přidej se k novým těmto *obrancům svobody, pravdy, práva a poctivosti* — následuj jich a prokážeš národu svému službu nejlepší!«

Potud jeden z oněch hlasů krajinského českého »vlkodlaka veřejného mínění«, které ve vřavě politického lomozu z pravidla zanikají, kdežto pusté tradicionelní fráse mnohých tak zvaných »státníků« bývají bezmyšlénkovitě aplaudovány.

Kdo chce, může dáti na př. přednosť kterékoli z řečí, jež byl J. Exc. hr. Fr. Thun jako c. k. místodržící ve sněmu nebo kdekoli jinde proslovil. My nerozpakujeme se

ani dost málo a dáváme přednosť hlasu neznámého nám českého »**vlkodlaka veřejného mínění**«, kterému by J. Exc. hr. Fr. Thun bezpochyby nevěnoval nejnepatrnější pozornosti . . .

* * *

Z toho, co v této stati uvedeno, jest zřejmo, že *v posledních dnech úřadování* J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele — a to **proti jeho vůli** — vyhoupla se ve sněmu království českého poznovu na povrch

otázka česká,

na jejíž řešení někdejší člen tak zvané »historické šlechty české« jako nejvyšší politický správce království českého po celých šest roků a několik měsíců skoro snad ani nepomyslil, ačkoli byl často a z různých stran přímo i nepřímo na tento hlavní úkol svůj upomínán.

Na doklad, že stalo se tak a sice význačným způsobem již roku 1891, tedy v době, kdy tak zvaní »výstřední živlové« J. Exc. hr. Fr. Thunovi v konání jeho povinností doposud ještě tak nepřekáželi jako později, citujeme některé urývky z řeči dra. Edv. **Grégra**, kterou proslovil dne 17. června 1891 v říšské radě.

»Zachování, zdatný rozvoj a zabezpečení národnosti jest požadavkem tak oprávněným, tak přirozeným a samozřejmým,« pravil, »že mělo by býti vlastně zbytečno, ztráceti o tom i jen slova. Neboť **bráti národu jeho národnosť, zbavovati ho vrozené svéráznosti** *neznamená přece nic jiného, nežli vymazati jej z řady živoucích národů, nežli skáceti jej ve hrob minulosti.*

Neznám zločinu většího, *neznám* **zločinu ohavnějšího** *nad* **potlačování národnosti** *kteréhokoliv národa*, nechť se to již děje prostředky surového násilí nebo prostředky politického úskoku. *A přece* **v Rakousku páše se tento zločin obzvláště proti národům slovanským!** Déle století nalezla v Rakousku, ano i do *nejvyšších kruhů vlády* přístup *ne-*

šťastná myšlénka: **Rakousko musí býti státem německým,** Rakousko musí býti poněmčeno. (Hlučný souhlas v pravo.)

Domnívám se, že nejhorší nepřítel říše nemohl by vynalézti účinnějšího prostředku nad tuto myšlénku, aby rakouský stát poškodil! Neboť **od toho času** pokoj, spokojenosť a vzájemné přátelství národů rakouských *zmizely a místo jejich zaujaly* **nespokojenosť, národnostní nenávisť a nepřetržitý boj.**

Nechci uváděti veškerých údobí, jež tento *národy vraždící systém* prodělal a hnusí se mně veškeré ty prostředky uváděti, jichž bylo v Rakousku již užíváno, aby neněmečtí národové byli své národnosti zbaveni.

Dějiny českého národa během posledního století až po dnešní den **jsou nepřetržitým zápasem o národní existenci** a to jest důkazem jeho *nepřemožitelné a jeho obdivu hodné životní síly, že v zápasu tom do nynějška nepodlehl.* (Výborně!) V dějinách nalezne se málo příkladů, aby národ, který již tak blízko na pokraji svého národnostního hrobu stál, aby se v poměrně tak krátké době opětně vzchopil a v sebevědomý, silný národní kmen vychoval.

Avšak za jakých poměrů a v jakém postavení musí český národ ku svému národnímu povznesení a zachování pracovati?

V jedné ruce s mečem na obranu proti mocným, útočícím odpůrcům a ve druhé s naběračkou duševní práce, tak staví český národ pracně a obtížně chrám svého národního bytí!

Systém utlačování naší národnosti není ještě dnes odstraněn *a sama* **vláda,** která přece měla stále smíření národů, rovné právo všech národův *na jazyku,* **pokoušela se,** kde jen to bylo někdy možno, **zabrániti a potlačiti rozvoj a sesílení naší národnosti.** (Tak jest!)

Nedělo se to ovšem více tím neotesaným, surovým a příkrým způsobem, jako to činívaly vlády dřívější, avšak *dělo se to za to mnohými postranními a podloudnými cestami a proto způsobem* **ještě nebezpečnějším.** (Tak jest!) — — —

Národní náš program **není** *výlučně českým,* neobmezuje se pouze na obranu národnosti naší, protože zakládáme

svůj národní program na nejvyšší zásadě: podporovati *úplnou rovnoprávnosť všech národností této říše*, protože za provedení této zásady, jakož i za uznání rovného práva každé národnosti, každého národního kmene této říše zasazovati se a bojovati chceme.

V boji proti národnímu utlačování, v zápase za národní rovnoprávnosť nalezne v nás každý národ, každá strana vždy upřímného spojence!

Pomozte nám — *a zde obracím se obzvláště k zástupcům* **bratrských národů slovanských** — pomozte nám vydobýti pro naši národnosť potřebné ochrany, rovného práva a my vám ve snahách pro vaše národní práva všemi svými silami chceme vždy pomáhati!

Spojme se vespolek, *utvořme pevný, nerozborný šik na ochranu národních svých zájmů, na obranu proti společnému nebezpečenství a* **budeme nepřemožitelnými**, neboť na naší straně bude státi nejenom velká většina národů rakouských, nýbrž také nezadatelné, věčné *právo každého národa*. (Výborně!)

Poněvadž však národní rovnoprávnosti si nanejvýš vážíme a poněvadž ji vymáháme, proto stojíme, jak se samo sebou rozumí, v nejrozhodnějším odporu vůči straně, kteráž ve svých politických snahách vychází ze bludu a výmyslu, že jest Rakousko státem německým, v němž musí býti vedení ponecháno národnímu **kmeni německému!**

Vy všichni znáte tuto stranu a **co německé vedení** *této strany znamená*, to poznali jsme již všickni v míře neplnější!

Tato strana *jest stranou*, **s níž my Čechové od počátku našeho ústavního systému**, jak zde na říšské radě, tak v českém zemském sněmu a ve všech oborech veřejného života **jsme ve stálém a nepřetržitém boji, s níž [illegible] nikdy a nikde vyrovnati nemůžeme,** pokud ona [illegible] se svého urážlivého povznášení svých snah [illegible] jinými a po utlačování jiných [illegible]

My nejsme nikterak [illegible]

svými německými kra[illegible]

srdečnou radostí, kdyby mohl býti uskutečněn smír, kterýmž by byl národní svár v naší vlasti ukončen. Ale takové vyrovnání, jaké tato strana a budiž bohu žalováno — dokonce pod auspiciemi vlády chtěla uzavříti, takové vyrovnání musil český národ se vší rozhodností a s největším rozhorlením odmítnouti, neboť *se nám mír nabízel za jedinou podmínkou*, **za podmínkou našeho národního podřízení se pod vrchnopanství národnosti německé.**

Pakli by se však přece podařilo, českému národu toto vyrovnání násilím nebo lstí a pomocí některých českých poslanců, kteří přízeň vlády výše staví nežli česť a zájmy svého národa, **vnutiti**, *pak je český národ ponese jako otrok nese svá pouta, s oprávněným hněvem a bude jím tak dlouho třásti, až se ho zbaví a sprostí.* Avšak upokojením, mírem a smířením takový stav nebude moci být nazván.

Praví se, že prý tato německá strana má vyhlídky, opět ke vlivu, moci a vládě ve státě dospěti. Jestli tím máme býti jen postrašeni, nevím, avšak to vím bezpečně, že kdyby se to státi mělo, že by tím všichni neněmečtí národní kmenové a z německých kmenů ti, kteří jdou směrem autonomistickým a konservativním, byli na nejvýše znepokojeni a ovládáni oprávněnými obavami.

Povznesení německé národní strany k rozhodujícímu vlivu na vládu neznamenalo by nic jiného, nežli položiti nohu národního ujařmení slovanským národním kmenům na šíji, vmetnouti jim vyzývací rukavici ve tvář a hnáti je ku nejrozhodnějšímu, zoufalému boji za největší statek, jejž národ má, za svoji národnosť. (Výborně!) Já se však oddávám naději, že dobrý genius této říše a že otcovský cit spravedlnosti našeho vznešeného zeměpána *toto neštěstí od Rakouska odvrátí.* Já nevěřím, že by neněmečtí národové této říše, kteří stále byli ochotni pro rakouskou celistvosť největší oběti na statcích a krvi přinášeti, kteří s nezvratnou věrností k dynastii lnou, měli býti nuceni po trnité cestě 60 či 70 let ještě jedenkráte se plahočiti! Já naopak spíše doufám, že konečně se dojde ku přesvědčení, že Rakousko je státem, který žádného vyvyšování, žádného vrchnopanství, žádné

nadvlády jednoho národa, jedné národnosti nad jinou nesnese; že Rakousko tvoří rodinu rovnoprávných a rovnocenných národů, v němž se vládnouti má a vládnouti musí jenom dle jediné zásady *úplně rovného práva pro všechny*.

— — — — — — — — —

Ačkoli jsem toho přesvědčení, že každý národ již na základě přirozeného práva může vyžadovati onoho stupně autonomie, kterýž jest bez poškození zájmů pospolitého státu přípustným, *žádáme my Čechové autonomii svých zemí* **také na základě starého, nezadatelného, platného státního práva království českého.**

Do výkladů historických a právních podkladů českého státního práva se nepustím. Ty mají býti každému rakouskému politiku stejně známy, jako jsou známy českému národu, jako se v jeho přesvědčení vžily, jako tento při nich věrně a pevně stojí, a že se jich **nikdy nevzdal a nikdy nevzdá.** (Hlučná pochvala v pravo.) Omezuji se toliko na vytknutí některých jeho momentů.

Český národ spatřuje v českém státním právu jediný, nejstarší a nejdůležitější právní základ poměru mezi českou korunou a nejvyšší dynastií a není žádného právoplatného aktu, který by tento základ mařil nebo rušil. (Hlučný souhlas v pravo.) Tento právní základ byl při svobodné volbě arcivévody Ferdinanda roku 1526 za krále českého položen a oboustranně uznán, *základ ten* byl **korunovačními přísahami všech jeho nástupců** až na Josefa I. a II. *nejslavnějším a nejzávaznějším způsobem obnoven* a. sám vítěz bělohorský ho uznával a v platnosti ponechal.

Uznání státního práva **tvořilo podmínku**, *pod kterou byla pragmatická sankce českými stavy přijata* a **platnost českého státního práva** *došla také i od Jeho Veličenstva, našeho nyní panujícího císaře a krále,* nejvyšším diplomem ze dne 20. října 1861, jakož i nejvyšším reskriptem ze dne 12. září 1871 způsobem nejzřetelnějším a nejslavnostnějším svého výrazu. (Souhlas v pravo.)

Ačkoliv jsou se strany centralistické tyto právní momenty ignorovány a popírány, ač dokonce se směřuje uvésti je v posměch, musím poznamenati, že **český národ uvykl slova svého krále bráti vážně, jeho sliby s nejhlubší uctivostí a synovskou důvěrou si pamatovati a právních základů svého poměru ke státu a k dynastii s nezvratnou věrností a nepovolností se držeti.**

Český národ pokládá **všecky akty a všecky snahy** *touto oboustrannou smlouvou mezi českým národem a nejvyšší dynastií oslabiti, podkopati a zrušiti*, **za neoprávněné oktrojování, za zřejmé násilnosti** *a může se jim podrobiti a podrobí se jim* **jen potud a tak dlouho, pokud nebude míti dosti síly a příležitosti je zmařiti a jim zabrániti!** (Bouřlivý potlesk v pravo.)

Za posledních dvanáct let byl boj za obnovení českého státního práva od zástupců českého národa na říšské radě částečně zastaven, do jisté míry nastoupilo příměří, které mělo býti ukončeno uzavřením míru, jímž by však českému státnímu právu zasazena — nejsmrtelnější rána. Míním tak zvané německo-české vyrovnání.

Avšak *český národ tuto nešťastnou smlouvu míru neschválil*, on se proti ní opřel se živelní silou a jednomyslností, která v politických dějinách jenom nemnoho příkladů nalezne. (Výborně! v pravo.)

Český národ prapor českého státního práva znovu vysoko pozvedl, zvolil a vyslal sem nové zástupce, aby s neohroženou odvahou a vytrvalostí boj za nejdůležitější a nejsvětější právo, kteréž má, dále vedli!

V českém státním právu pak, jak právě poznamenáno bylo, nalézáme právní odůvodnění našich požadavků a našich snažení po docílení největší autonomie zemí koruny české.

My však uznáváme a ceníme také požadavky a snahy každé jiné země a každého jiného národního kmene této říše po autonomii, neboť **v autonomii zemí** *spatřujeme nejjistější záruku pro politický, národní a hospodářský rozvoj jednotlivých národů a nejpevnější ochranou hráz proti národnímu utlačování a proti politickému a kulturnímu znásilňování a proti*

hospodářskému vyssávání. (Bouřlivá pochvala a potlesk na pravo.) — — —

Pro *centralistický státní systém* nehoruje dnes v celé velké říši nikdo, nežli ona strana na levé straně sněmovny (Výborně! v pravo), strana, která však nemůže býti pokládána ani za zástupce historického národa nebo země, **strana,** *která děkuje za svůj vznik a za svou existenci* **jenom volebnímu řádu,** jenž není ničím jiným, nežli **výrobkem nezkrocené panovačnosti zrovna této strany.** (Slyšte! Pohnutí v pravo.)

Dejte dnes rakouskému státu spravedlivý, přirozený a svobodomyslný volební řád a ona strana, která si dnes přisobuje býti představitelem a obhajcem jedině správné rakouské státní myšlénky, bude při nejbližších volbách rozplašena jako prach do všech čtyř úhlů světa! (Tak jest! Výborně! v pravo.) — — —

Jedenkráte již podniknuto bylo nastoupení federalistického směru; bylo to při vydání říjnového diplomu. Ale bůh ví, *jakými neblahými vlivy* docíleno zastrašení, že na této dráze nebylo ku předu učiněno ani několik kroků. Já to pokládám za **veliké neštěstí pro Rakousko,** *že se* **zásady říjnového diplomu důsledně a neohroženě neprovedly!** Bylo by se třicetileté zmítání a otřásání státní budovy ušetřilo a rakouský stát byl by již dávno k pokoji, k síle a k vážnosti poskytujícímu postavení na venek dospěl. — — —

Přecházím nyní k další části našeho programu.

Pokrokový rozvoj občanské svobody *jest vynikajícím bodem našeho programu,* jemuž jsme byli doposud stále věrni a jemuž i v budoucnosti za všech okolností věrnými zůstaneme.

Avšak my pojímáme podstatu občanské svobody jinak, nežli se to tak zvanou německou liberální stranou dělo a děje.

Německá liberální strana napsala si sice také svobodu na svůj prapor, avšak celé její jednání bylo doposud takovým, že se zajisté tvrditi může, že **žádná strana v Rakousku svobodu tak nepoškodila, jméno svobodomyslné**

strany tak nediskreditovala jako právě strana tato a právem si strana tato u nás běžného pojmenování a obviňování **ze lžiliberalismu a šalebné svobody zasluhuje.** (Tak jest! Výborně! Potlesk v pravo. Odpor v levo.)

Německá liberální strana utvořila sice *řadu zákonů, které občanskou svobodu v tomto státu zavésti a chrániti mají,* avšak ponechala si při každém tomto zákonu otevřená zadní dvířka, kterýmiž může **byrokratická svévůle a policejní násilí** *vniknouti a zákon illusorním učiniti.*

Právo svobodného vyjadřování mínění tiskem *ruší se* **objektivním trestním řízením, konfiskacemi,** odejmutím koncesí, zabraňováním volné kolportáže, novinářským kolkem atd.

Odbývání shromáždění závisí od **svévůle** *a* **milosti** *politických a policejních úřadů.*

Svoboda slova ve shromážděních potlačována jest okřiknutím přítomného policejního komisaře.

Politické a jiné spolky rozpouštějí se pod malichernými záminkami.

Přístup k veřejným úřadům všechněm státním občanům **omezuje se dáváním přednosti šlechtě a protekcemi.**

Petiční právo **diskredituje se** zřejmým podceňováním zadání říšské radě a nekonečným protahováním jejich vyřízení.

Svobodné stěhování osob odebírá se dělníkům *násilným postrkem* a nuceným pobytem v jejich domovských obcích. A když také ještě to nepostačuje, prohlašuje se **výminečný stav** v užších nebo širších obvodech nad celými třídami státních občanů.

Neporušitelné *právo každého národního kmene k ochraně a pěstování národnosti a jazyka jest* **germanisačními pokusy nejkřiklavěji porušováno.**

Rovné uznávání všech v zemi obvyklých jazyků ve škole, úřadě a veřejném životě jest ve skutečnosti panujícím **vyvyšováním německé řeči** ve všech oborech státní činnosti **porušeno.**

Základem, na němž se parlamentární a ústavní vládní forma má vyvinouti, jest bez odporu volební řád repre-

sentativních sborů. Nyní jsou však **naše volební řády** *jak do říšské rady, tak do zemských sněmů* **pravými nestvůrami svého druhu**!

V úmyslu, přirozené a skutečné většiny národů potlačiti, přivésti je pod vrchnopanství jedné jediné strany, této straně ovládající postavení v národních zastoupeních a ve státě opatřiti a pojistiti, *musilo se* **při upravování našich volebních řádů sáhnouti k prostředkům, kterýmiž byly veškeré ohledy práva a spravedlnosti odstrčeny**, přirozené, historické a skutečné poměry státu ignorovány a opatřeno místo pouze jen nejneomezenější svévůli a nejbezohlednější násilnosti. Za základ našich volebních řádů přijat byl *systém zastoupení zájmového*, celé vrstvy obyvatelstva byly z aktivního volebního práva vyloučeny, nejdrahocennější práva každého občana státního oloupena a oproti tomu byly utvořeny nepatrné skupiny obyvatelstva, které nestojí v žádném poměru svého významu ve společenské organisaci státu. Vynikající silné národnosti byly stlačeny na umělé menšiny, nepatrné menšiny byly povýšeny na převládající většiny a tak utvořeno zastoupení národů, které jest daleko toho, aby *mohlo představovati pravý obraz skutečných poměrů říše* a které může býti nazváno skutečnou karikaturou rakouského státu.

Náš volební řád jest netvorem, jehož otcem bylo bezpráví a jehož matkou byla libovůle! (Pravda! Slyšte!)

Proto nemůže se nikdo diviti, pakliže **náš parlament** vykazuje poměry, kteréž jsou posměchem na každý skutečný a zdravý parlamentarismus, pakli náš *parlament klesl na skutečný stín parlamentu*, pakli zde stojí bez ducha a síly, bez vlivu a vážnosti jako **pouhý míč v rukou ministerské libovůle**!

Tak tedy vypadá to u nás ve skutečnosti a v pravdě s naší **občanskou svobodou**. To jest praktickým provedením našich základních státních zákonů týkajících se svobody!

A kdo nese především vinu těchto smutných poměrů?

Zajisté, že v přední řadě opět tak zvaná německá liberální strana, kteráž tento způsob provádění našich zákonů o svobodě během doby své vlády ve praxi uvedla a která po dlouhou dobu svého trvání ani prstem nehnula, aby odpomoc zjednala.

Čas, kdy strana tato byla u vesla a otěže vlády řídila, byl pro neněmecké národy tohoto státu a obzvláště pro český národ obdobím nejtěžších utrpení a nejbezohlednějšího utlačování! (Hlučný souhlas v pravo.) **Osobní** *pronásledování*, nepřetržité **konfiskace,** nesčetné **politické procesy,** odjímání živnostenských koncesí, ohromné **peněžní tresty, vězení, exekuce, vojenská ubytování, výminečné stavy** atd., to *byly zbraně, jež tato strana proti svým politickým a národním odpůrcům v boj vedla*, to bylo praktickým užíváním liberálních zákonů, jejichž vydáním se strana ta tak honosí!

Tak my si svobodný, *právní stát nepředstavujeme*, my máme o občanské svobodě pojem docela jiný.

Nám jest svoboda zářícím sluncem, které svými zahřívajícími a oživujícími paprsky veškeré obyvatelstvo rovnou měrou oblažuje, stejně chudého jako bohatého; stejně potem klopoty oblitého dělníka jako v nadbytku životních požitků hovícího si millionáře; stejně prostého rolníka, jako urozeného knížete!

Nám není svoboda výsadou jedné strany, jedné třídy, jednoho národního kmene k bezohlednému vykořisťování druhého, nýbrž nám jest svoboda prostředkem k duševnímu i hmotnému povznesení všech bez ohledu na stav, plemeno a národnosť.

A proto naleznete v nás vždycky nejupřímnější a nejvěrnější spojence ve snahách svobodomyslné instituce rozvinouti, rozšířiti a pojistiti: **»Pro naši i vaši volnosť!«** —

Zástupcové českého národa nebyli v této nové říšské radě skutečně přátelsky a laskavě přijati. Přichází se nám vstříc s ledovou chladností a netajenou nedůvěrou, ano někdy dokonce i se zřejmou nelibostí, hlavně se strany vlády.

chce mu přinésti český národ v oběť (Bouřlivá pochvala v pravo) a to je přece *sousto tak tučné*, **že** se jím i **bezedný žaludek německý nasytiti může**, ovšem že ne na vždy. Nebo *až národ německý nás Čechy ztráví*, pak se vrhne **na ostatní slovanské národy říše** a i na vás, páni Poláci, přijde řada, nepomůžete-li nám v čas zkrotiti tohoto **nenasytného germánského draka** !

Nebo myslíte snad, ctění pánové z Haliče, že **pověstný pud na východ** na hranicich vaší vlasti se zastaví? Vzpomeňte si jen na Poznaň, na Pruské Polsko, na Slezsko a buďte pamětlivi slov německého básníka, který v poetickém vytržení zvolal: »*Germánskému duchu podrobenou vidím celou zemi i oceán!*

Jak směšný, jak šílený tento německý chauvinismus jest, on jest přece hlavním jádrem každé německé strany.

To tedy jsou příčiny této tak nápadné nynější krotkosti a umírněnosti německo-liberální strany. Prosím vás, dejte pokoj s takovou umírněností! *Je to* **umírněnosť kočky,** *která se po břiše plazí*, **aby svou kořisť uchvátila!** (Potlesk v pravo.)

Avšak čeho se od nás žádá?

Žádá se od nás, abychom se vzdali svých požadavků, abychom svůj program opustili, abychom o něm alespoň hluboké mlčení zachovali, abychom o něm nemluvili a svých hlasů za něj nepozvedali!

To má býti heslem pro naši parlamentární činnosť!

My jsme zástupci českého národa a my jsme sem byli našimi voliči posláni — *ne abychom mlčeli*, nýbrž abychom svůj hlas zvučně a mocně v zájmu práv a zájmu našeho národa pozvedli — tak zvučně a mocně, *aby byl konečně také na* **onom vysokém místě slyšán**, *z něhož český národ v nezvratné důvěře spravedlnosť a pomoc očekává!* (Bouřlivá pochvala v pravo.)

Snad se vám podaří, snad se většině sněmovny povede, snad se ministerskému absolutismu, který tento parlament ovládá, podaří, naši činnosť ochromiti, nám zbraň volného slova z ruky vyraziti, naše slovo potlačiti.

Avšak, čeho se tím docílí?

Pakli však to jest výstředním, státu nepřátelským požadavkem, pak jest také stať v nejvyšší trůnní řeči, která mluví o šetření ústavně zaručené rovnoprávnosti, také požadavkem výstředním a státu nepřátelským!

Jsou naše svobodu hledající požadavky výstředními, přepjatými a státu nepřátelskými?

Pak jsou ale také naše **základní státní zákony výstředními** *a státu nepřátelskými ustanoveními*, neboť **my nežádáme** *přece nic jiného, nežli skutečné, pravé a upřímné* **provedení jejich**!

Obsahují snad naše hospodářská snažení výstřední, nemožné, státu nepřátelské požadavky?

My přece se připojujeme v ohledu tomto s upřímnou radostí k trůnní řeči a přejeme jen, aby úlohy, které jsou říšské radě v ní uloženy, co možná brzy byly provedeny a aby nebyly opětně jako sliby v nejvyšších trůnních řečech z let 1879 a 1885 v bahně zapomenutí pohřbeny.

Jsou však snad prostředky a cesty, kterými své požadavky provésti a svůj program uskutečniti chceme, v naší taktice výstředními, přepjatými a státu nebezpečnými?

My nechceme dělati žádnou revoluci a každý prostředek násilí a nezákonitého převratu jest od nás zavrhován. My táhneme v boj za práva svobody našeho národa s mečem zákona v jedné a se štítem práva ve druhé ruce! *My vstoupili do této sněmovny jako na faktickou půdu, již nám ústava pro naši parlamentární činnosť poskytuje*, **abychom vedli boj proti ústavě a zbraněmi ústavními.** — —

— — — — — — — —

Povím, co se stalo a co je toho příčinou, že tento oposiční tygr (německá liberální strana) proměnil se najednou ve vládního beránka!

Především mám za to, že **německá strana** došla k přesvědčení, že se hradby Taaffovy tvrze hlaholem německých posaunů přece nedají zbořiti a proto to chtějí nyní zkusiti sladkými zvuky šalmaje umírněnosti a za druhé *předhodil osvědčený krotitel* Taaffe **řvoucímu německému lvu** *česko-německé vyrovnání*, to jest jinými slovy,

chce mu přinésti český národ v oběť (Bouřlivá pochvala v pravo) a to je přece *sousto tak tučné*, **že** se jím i **bezedný žaludek německý nasytiti může**, ovšem že ne na vždy. Nebo *až národ německý nás Čechy ztráví*, pak se vrhne **na ostatní slovanské národy říše** a i na vás, páni Poláci, přijde řada, nepomůžete-li nám v čas zkrotiti tohoto **nenasytného germánského draka** !

Nebo myslíte snad, ctění pánové z Haliče, že **pověstný pud na východ** na hranicich vaší vlasti se zastaví? Vzpomeňte si jen na Poznaň, na Pruské Polsko, na Slezsko a buďte pamětlivi slov německého básníka, který v poetickém vytržení zvolal: »*Germánskému duchu podrobenou vidím celou zemi i oceán!*

Jak směšný, jak šílený tento německý chauvinismus jest, on jest přece hlavním jádrem každé německé strany.

To tedy jsou příčiny této tak nápadné nynější krotkosti a umírněnosti německo-liberální strany. Prosím vás, dejte pokoj s takovou umírněností! *Je to* **umírněnosť kočky,** *která se po břiše plazí*, **aby svou kořisť uchvátila!** (Potlesk v pravo.)

Avšak čeho se od nás žádá?

Žádá se od nás, abychom se vzdali svých požadavků, abychom svůj program opustili, abychom o něm alespoň hluboké mlčení zachovali, abychom o něm nemluvili a svých hlasů za něj nepozvedali!

To má býti heslem pro naši parlamentární činnosť!

My jsme zástupci českého národa a my jsme sem byli našimi voliči posláni — *ne abychom mlčeli*, nýbrž abychom svůj hlas zvučně a mocně v zájmu práv a zájmu našeho národa pozvedli — tak zvučně a mocně, *aby byl konečně také na* **onom vysokém místě slyšán**, *z něhož český národ v nezvratné důvěře spravedlnosť a pomoc očekává!* (Bouřlivá pochvala v pravo.)

Snad se vám podaří, snad se většině sněmovny povede, snad se ministerskému absolutismu, který tento parlament ovládá, podaří, naši činnosť ochromiti, nám zbraň volného slova z ruky vyraziti, naše slovo potlačiti.

Avšak, čeho se tím docílí?

Českou otázku tím se světa nezprovodíte. Česká otázka nedá se vůbec umlčeti, ta musí býti rozřešena a to rozřešena po právu, zákoně a spravedlnosti. *A plamen přesvědčení tím v našem národě také neudusíte.* **Vyvoláte jenom rozhořčení** *a uhasíte jiný plamen, plamen, který dosud stále tak čistě a tak mocně v prsou českého národa plápolal,* — **plamen naděje a důvěry, že český národ v tomto státě svou ochranu a svůj útulek nalezne.** (Slyšte! Pohnutí v pravo.) **A jiný plamen** *roznítíte v lidu českém*: **plamen pessimismu,** *který vždy víc a více šířiti bude přesvědčení,* **že tento stát není vlastně ničím jiným, než nenáviděným žalářem svých národů!**

A to bude **rakouský patriotismus,** *který tímto způsobem vypěstujete!* — — —

Nežádáme žádných dobrodiní, ani žádných milostí, **my nežebráme** o žádné ústupky *a nechceme tento parlament snížiti na žádnou* **kramářskou boudu.** *My žádáme jenom jediného:* **nepopíratelné a nezadatelné právo, kteréž našemu národu dle ustanovení světských i božských přináleží.**

Český národ nedychtí po žádné nadvládě, nechce nad jinými panovati, avšak nechce být také od žádného jiného národa ovládán; *český národ* nevymáhá pro sebe žádných předností, avšak nechce, aby byl za jiné odstrkován; *český národ* nechce se povznášeti nad jiné národní kmeny této říše, avšak má tolik sebevědomí a tolik národní pýchy, že nechce státi za žádným národem této říše. — —

My své povinnosti vůči společnému státu známe a jsme vždy ochotně připraveni dáti státu, co mu náleží; avšak *my též žádáme,* **aby se zemím dalo, co zemím přináleží!**

Český národ *přinášel rakouskému státu vždycky největší oběti na statcích i krvi* a jest připraven také i na dále je přinášeti; avšak *jedno nemůže a nesmí žádný národ nikomu obětovati* — **svou politickou a národní existenci.** (Hlučná pochvala a potlesk v pravo.)

* * *

Potud urývky z řeči, z kteréž rovněž tak jako z nesčetných jiných projevů v parlamentech i mimo ně — *mohl* J. Exc. hr. **Fr. Thun** *nabýti* (kdyby byl vůbec jen chtěl) **poučení,** *že hlavní úkol jeho* jako nejvyššího politického správce v království českém *záleží v něčem zcela jiném*, nežli v čem jej spatřoval sám.

A proto není divu, že poslední dnové úřadováni jeho ztrpčeny byly pelyňkem nejtrpčím: *nabytím přesvědčení*, že po celou dobu úředního působení svého **bezúčelně** bojoval proti chimérám a **hlavní úkol,** v kterémž by se mu bylo dostalo podpory celého národa, **pustil úplně se zřetele . . .**

Kritické »Pêle-mêle«

o J. Exc. hr. Fr. Thunovi a poměrech za jeho úřadování.

Přes objemnosť tohoto spisu musíme vyznati, že jsme bohatého materiálu až dosud ani z daleka nevyčerpali. Čtenáři bylo zajisté nápadno, že skoro v každé kapitole opakovali jsme omluvu, že vylovujeme k dolíčení pouze některý nahodilý moment a že se obmezujeme na registrování pouhých fakt nebo urývků imunních řečí poslaneckých, aniž bychom z registrovaného materialu vyvozovali případné důslednosti.

Přiznáme se, že bychom byli milerádi dali spisu našemu aspoň jinou formu; ale za tiskových poměrů, v kterýchž žijeme, není to ani za nového ministra spravedlnosti — možné . . .

Právní existence spisu našeho podmíněna jest *právě jen jeho formou* a proto nelze nám ani na konec zachovati se jinak, nežli dříve.

Mohli bychom sice spis ten rozmnožiti ještě o dlouhou řadu samostatných kapitol. Mohli bychom pojednati o **literatuře, umění, vědách, průmyslu, rolnictvu** atd. atd. *za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele* a v každé kapitole nalezl by čtenář něco markantního.

Tím vzrostl by však jinak již nad obvyklosť u nás v Čechách objemný spis náš v nestvůrný foliant. Z té příčiny zařaďujeme sem ještě — a to zase jen jaksi na

ukázku — některé kritické paběrky, o nichž se domníváme, že přispějí ku charakteristice J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího a poměrů za jeho úřadování.

* * *

Ku charakteristice hraběte Fr. Thuna jako **politika** v úřadě c. k. místodržícího vyjímáme z řeči dra. **Herolda**, proslovené dne 9. února 1895 ve sněmu českém, následující urývky:

— — — »J. Exc. pan **místodržitel** jest někdy **čtverák**; pronese ť něco, **o čem sám dobře ví**, *že tomu tak není*. — — —

Kdo poslední události v království českém viděl, slyšel a sledoval, zejména kdo, jako říšský Němec poměrů těch tak dobře nezná, mohl by si mysleti, že jsou diplomaticky nemožnými. Já to pokládám za jakýsi lapsus calami, aby se mohlo mysliti, že byl pan *místodržitel dosažen do království českého ke zvláštnímu přání císaře Viléma.* Vím, že tu jde o pouhý vtip, který nemá žádného významu, který konečně zajisté u nás v žádném nevzbudí domněnku, že skutečně pan *místodržitel snad následkem nějakých vlivů cizích stal se místodržitelem tohoto království.* — — —

Především musím uznati, že včera pan *místodržitel mluvil neobyčejně mírně, sladce a uhlazeně* a skoro by mne to bylo překvapilo, kdybych nebyl potom z jeho řeči seznal, že *vlastně* **nemluvil jako místodržitel**, jako zástupce vlády, nýbrž že vžil se do jisté pěkné myšlénky, již bychom konečně všichni uvítali: *že vlastně* **není** *místodržitelem*, nýbrž že sedí na pravici tohoto sl. sněmu **jako autonomistický poslanec.**

Mám za to, že pan **místodržitel** *vším právem rád by* **zapomněl, že jest místodržitelem**; neboť *jako poslanec* toho sněmu království českého *zjednal sobě daleko větší vážnosti a úcty a politické reputace*, **než jako místodržitel.** (Výborně!)

Někdo může býti výtečným poslancem a **špatným místodržitelem**, jiný zase výtečným místodržitelem a špatným poslancem — *každý není ke všemu povolán.*

Pan místodržitel včera mluvil velmi mírně a vystavil zde zásadu, která mně do jisté míry byla velmi milou. Předně, že pravil, *že je autonomistou a že jím zůstal i dnes jakožto zástupce vlády*, **která** *nepopiratelně* **autonomistickou není.**

Avšak pan místodržitel pronesl další zásadu, totiž ono staré latinské přísloví, které do jisté míry má svou oprávněnosť: »Tempora mutantur et nos mutamur in illis.« To jsme jako gymnasisté skandovali velmi dobře a skoro všichni jsme si to zapamatovali a mnohý z nás tenkráte nevěděl, že bude jednou politikem a že si tak často bude musit tuto větu připamatovati — vždyť v dnešním politickém životě panuje stálá změna. Každou chvíli třeba dnes říci: »Et nos mutamur in illis.« Ale jedno mne překvapilo: že Jeho Excelence mluvil o jistém pánovi, jehož nejmenoval, ale který, nemýlím-li se, je členem nynějšího ministerstva vlády, kterou Jeho Excellence zde zastupuje.

Pan místodržitel pravil, *že se onen pán změnil.* To nám oznámil pan místodržitel velkou novinu. (Veselosť.)

Nevím, bude-li pan ministr *Plener* zrovna panu místodržiteli za to vděčen (Veselosť), uzná-li také skutečně, že se od té doby, totiž od roku 1888, kdy pan místodržitel se tak o něm vyslovil — změnil. Ale že *ministru Plenerovi mezi voličstvem německým mnoho neprospěl, není pochybnosti.* (Veselosť.) Myslím věru, že v tomto případě zástupce vlády, v níž hraje pan ministr Plener první úlohu, přece poněkud pana mistra Plenera (Hlas: **kompromitoval**!), to je příliš silné slovo, ale, abych tak řekl, uvedl do jakési pochybnosti v jeho voličských kruzích. — — —

Zmínil jsem se o výroku pana místodržitele proto, že jsem viděl a chtěl jsem v tom viděti *jakýsi obrat v jeho pocitech*, jejž musí míti v tomto slavném sněmu onen **korunovační místodržitel** *koaličního ministra.* (Bouřlivé výborně a souhlas.)

My všichni cítíme, že v tom jest *velký rozpor*. My všichni víme, že *není možno býti autonomistou a hlasovati proti autonomistickým návrhům* již při prvním čtení a *prohlašovati je za* **»undiskutirbar«**. A my to všichni cítíme, že **politický muž**, kdyby v tom okamžiku stál před alternativou, *zapříti své přesvědčení* aneb *zříci se vysokého úřadu v zemi*, **zřekne se tohoto úřadu** a řekne: »Vaše král. Výsosti, *to jest nad mé přesvědčení a* **cizímu přesvědčení sloužiti nehodlám.«** (Výborně! Bouřlivý potlesk.) Tak pohlížíme my ve své politické naivnosti *na politické události*. A nedivte se, že vždy na této straně sl. sněmu panuje takové rozčilení proti vám v kurii velkostatkářské.

Pan místodržitel dále pravil, že mu jde hlavně o to, *aby byl* **mír** *zjednán v tomto království mezi oběma národy*. A jest to ku podivu, že od nějakého času, kdykoliv jest politická debata v tomto slavném sněmu, mluví se neustále o míru a líčí se věc tak, jako bychom se my proti míru národnímu stavěli.

Mohli bychom odpověděti v této věci slovy nynějšího ministra Plenera, který jednou sám prohlásil, že už mu jest proti srsti, mluviti pořád o smíru a o tom, že má býti zjednán pořádek.

Ale **mír v Čechách**! Pan *místodržitel* mluvil o něm i nebude mi toho zazlívati, když se ho *prvého zeptám* — jest to otázka oratorní, k níž vím, že mně *neodpoví* — **mnoholi on přispěl k tomuto míru v Čechách?** (Výborně!) Spočívá v tom, když se **v policejním raportě** napíše každé ráno: *»Včera bylo všeobecné ticho a nikde nekonala se zakázaná schůze«*, anebo jest mír v Čechách tenkráte, když vůbec **není žádných policejních raportů zapotřebí**, a když může **policie** svému představenému referovati: *»Tam všude byly schůze lidu, tisíce lidí bylo shromážděno a* **všichni velebili systém vládní**, *pod kterým nyní žiji, všichni jej velebili, protože jest ve prospěch země a ve prospěch národů.«* (Výborně!)

Takový mír, *který si snad představujeme, že bude ticho, že nikdo se ani nehne*, **není žádným mírem**!

Kdo upřímně chce jednati o míru v Čechách, **nesmí především to slovo** *pronésti* **v době výminečného stavu.** (Hlučný souhlas. Tak jest!)

Nemyslete si, že nás ten výminečný stav tak tíží. Vždyť víme, že *výminečný stav* u takového národa, který žije celý život politický, *příliš mnoho neznamená.* Co nás ale tíží, **jest ono ponížení, které ve vyminečném stavu spočívá.** (Výborně!) *Žádný živý, seriosní a politicky vyspělý národ nemůže si dát líbit a nedá si líbit,* **aby beze vší zákonné příčiny zrušovala se práva občanská.** (Výborně!) Národ nemůže se výkonu práv občanských zříci. On však také nikdy k tomu nesvolí a *vždy to bude prohlašovat* **za největší bezpráví,** *aby* **občanská práva mu odnímala policie a veřejná moc branná.** (Souhlas.)

Já býti místodržitelem království českého, **styděl bych se za to vládnouti v zemi,** *kde jest výminečný stav,* **své jméno připojiti k tomu, že zde zrušena byla práva občanská.** *To nepokládám za důstojné žádného velkého, vysoce vzdělaného* **státníka a politika.** (Výborně! Hlučný souhlas.)

To jest právě to, co nás nejvíce tíží a jestli to pravda — nemohu a nechci tomu věřiti, ale ve vídeňských kruzích, v couloirech poslaneckých se o tom veřejně mluví — **že jedině místodržitel tento výminečný stav v zemi drží** — (Tak jest!) — — pak by měl pan *místodržitel* v této sněmovně konečně vystoupiti a měl by vůči celému národu a vůči nám prohlásiti, *že jeho celá snaha k tomu se nese, aby výminečný stav byl zrušen a že jen vídeňská vláda jest vinna, že v té věci mu nechce vyhověti.* A vy (ku poslancům německým obrácen), kteří neustále mluvíte o svobodě, o zkrácení práv národních, vy první máte pozvednouti hlasu svého, jako bychom to my učinili, kdyby na vás někde uvalen byl stav výminečný.

To jest **největší skvrna,** která lpí na nynější politické éře, která má býti ku prospěchu přece veškerých národů a která potřebuje — — **výminečného stavu, výminečných opatření.**

To jest absolutismus nejnižšího druhu a nejsurovějšího rázu" — — —

* * *

Ku charakteristice J. Exc. hr. Fr. **Thuna** jako *předsedy zemské školní rady* (o kterémžto thematu pojednali jsme obšírněji již dříve) citujeme jen ještě několik nahodilých urývků z řeči českých poslanců.

»Dne 7. ledna 1886,« pravil dr. **Pacák** dne 16. ledna 1891 ve sněmu českém, »byl v tomto slavném sněmu **poslanec** za velkostatek hrabě František **Thun.** Tehdáž ovšem *ještě nebyl* **místodržitelem.** Tehdáž však zde — myslím, že se strany poslance Knotze — ostře doráženo na tehdejšího místodržitele barona Krause, a vytýkán mu žurnalista Graf, který právě v těch dobách hrál tak důležitou úlohu. A tehdá pravil pan hrabě Thun, že to není v pořádku, když bývalý místodržitel Weber opovážil se volati professora Hausmanna a prof. Tomka ad audiendum verbum — proto, *aby je pokáral, že dělají oposici tehdejší vládě*, t. j. vládě ústavácké. Hrabě Thun — řekl tehdá doslovně — a řekl to zase po německu; (ovšem mluvil tehdá jako poslanec):

»Ich glaube nicht weiter zu erinnern, dass manche Momente, Erzählungen und Behauptungen auch an anderen Stellen im Parlamente behauptet worden sind, welche den Beweis erbracht haben, dass da selbst der **Statthalter** — (to jest tehdá Weber) — manchmal *auf den Ausdruck der politischen Ueberzeugung einen Einfluss hat üben wollen*, der vielleicht in derselben Weise, und ich gestehe es, es würde mich freuen, wenn es nicht geschehen wäre, unter der jetzigen Regierung nicht geschehen ist.«

V tomto prohlášení pravil tedy J. Exc. pan hr. Thun, že *místodržitel Weber působil rozhodný vliv* na prof. Hausmanna a pana prof. Tomka pro jejich politické přesvědčení. Tehdejší **poslanec** *hrabě Thun* doufal a pravil, že si přeje, *aby se to za této vlády* **nedělo.**

A co nám řekl posledně, odpovídaje k interpellaci poslance Langa o učitelích?

Řekl nám, **že bude politické přesvědčení stíhati u učitelů,** — jak se vyjádřil do slova. A to jest **pravý opak** toho, co řekl dne 7. ledna 1886.« — —

»Aby mohl učitel přiměřeným směrem mládež vésti,« pravil posl. Ervín **Špindler** dne 26. ledna 1891 ve sněmu českém, »musí především sám býti dokonalým občanem. A poněvadž žijeme ve státě konstitučním, měl by býti vzorným a dokonalým *občanem konstitučním* a ryzím charakterem. Neboť jen tak může býti mládeži vzorem. A nejen mládeži, nýbrž i dospělému spoluobčanstvu.

V té příčině však bohužel nepřihlíží *ani vláda*, **ani školní správa** k tomu, *aby učitelstvo české s hlediště konstitučního používalo oné svobody*, které jest mu třeba k vykonávání všech občanských práv a ke konání všech občanských povinností, (Výborně!) nýbrž naopak: **učitelstvo** jest přičiněním vlády a přičiněním **školní správy** *obmezeno ve svých právech tak* **úzkoprsým byrokratismem,** že učitel, který jest ve mnohé obci bez rozdílu občanem nejvzdělanějším a který na základě toho právě by mohl býti spoluobčanům svým rádcem nejlepším, *nesmí se ani hnouti*, aby nezavadil o nelibosť svých představených a neuvalil na sebe *disciplinární vyšetřování pro domnělé* **politické rejdy**. Ano, stalo se již, že takový *učitel nesměl ani vykonávati občanské právo své*, které jest mu zabezpečeno základními zákony státními. (Tak jest! Výborně!)

J. Exc. pan **místodržitel** na základě informací, kterých se mu dostalo — a **ne vždycky bývají informace podobné úplně spolehlivými** — ráčil *nedávno* **popříti** *pravdivosť tří fakt*, kterými pan kol. Č. Lang a soudruhové jeho dokládali podstatnosť interpellace své podané v příčině obmezovaných práv učitelstva. Při vší úctě k J. Exc. jakožto politickému správci této země *musím* pohříchu **potvrditi** na základě vlastní zkušenosti *první* **z fakt popřených** a mohu k tomu dodati, že v první den památných voleb červencových skutečně *jeden z učitelů* okresu mělnického, ačkoli byl poctěn důvěrou svých spoluobčanů a jmenován volitelem za celou obec — což jest přece v obci vyznamenáním prvního řádu a jest občanstvu i učiteli ke cti — *nesměl dostaviti se k volebnímu osudí*.

A proč? Poněvadž mu tehdejší c. k. okresní hejtman

mělnický jakožto předseda okresní školní rady dal velmi srozumitelně na jevo, že si toho naprosto nepřeje.

Jeho Exc. pan místodržitel v závěrku své odpovědi vyslovil ovšem velmi dobře míněné přání, že učitel má se chovati v každé obci ve svém bydlišti tak, aby nejen u mládeže získal důvěry, nýbrž aby také u občanstva dospělého požíval vážnosti, lásky a důvěry. Ale když, pánové, skutečně se vyskytne případ, že učitel svým chováním, svým jednáním, svým rozšafným obcováním se spoluobčany takové důvěry, lásky a vážnosti nabude, že i při tak důležitém výkonu, jako je volba volitele, získá všeobecné přízně a stane se volitelem, tu zase najde se c. k. okresní hejtman, který učitele o své újmě zase vybídne, aby důvěru občanstva svého zklamal a k volbě, ku které se jménem občanstva dostaviti měl, vůbec ani se nedostavil.

Shledávám mezi dobrou intencí Jeho Excell. pana místodržitele (aby každý učitel hleděl získati nejen u své mládeže plné důvěry, nýbrž i u dospělého občanstva) a mezi jednáním bývalého hejtmana mělnického tak *zásadní odpor* a nesouhlas, že nemohu nežli věřiti, že by byl Jeho Excell. jednání onoho c. k. hejtmana zajisté před celým slavným sněmem odsoudil, kdyby se mu bylo v této příčině dostalo poněkud věcnější a lepší informace, nežli jakou právě v tomto případě byl opatřen.

Podobně **nespolehlivou** byla též *informace* J. Exc. pana **místodržitele** v příčině případu Holešovického, jehož pravdivosť rovněž byla interpelantům popřena. Avšak faktum jest, že o posledních volbách sněmovních *octlo se* **osm učitelů**, mezi nimi též jeden katecheta v Holešovicích **ve vyšetřování** *pro domnělé agitace* (Slyšte!) čili jak se to v officielní řeči nazývá »pro **politické rejdy**«. — A faktum nepopíratelné jest, že z těchto osmi vyšetřovaných učitelů byli *čtyři stíháni*, ano i **trestáni** *disciplinárně* . . . Dva z oněch učitelů dostali, pokud mně známo, po roce důtku, ačkoli u jednoho z nich se zjistilo pouze, že byl přítomen jedné voličské schůzi. (Slyšte!) Druzí dva dostali jenom domluvu . . . . .

Jeho Excellence pan místodržitel ráčil také položiti důraz na to, že překládání učitelů s jednoho místa na druhé, jež se děje z příčin služebných, nesmí prý se míchati nebo zaměňovati s přeložením, které jest disciplinárním trestem, poněvadž disciplinární trest prý jest naprosto nemožným bez disciplinárního vyšetřování. Připouštím, že J. Exc. panu místodržiteli známa jest celá řada případů, v kterých skutečně z příčin služebných, z ohledů školských, z příčin zcela věcných, stalo se přeložení učitele s jednoho místa na druhé a že při tom nebylo nejmenších politických motivů. Ale J. Exc. pan místodržitel zajisté nezvěděl o případech, kde nelze se vůbec ani domysliti nějaké služební příčiny a kde učitelové přece byli přeloženi s jednoho místa na druhé.

Budiž mi dovoleno uvésti aspoň některé nápadné případy.

Dejme tomu, že snad pražský pan ředitel Balcar z příčin pouze služebných byl přeložen z novoměstské dívčí měšťanské školy, tuším, na chlapeckou školu u sv. Jindřicha, ačkoliv dotyčný pán, pokud se mi zdá, nemá zajisté ani tušení, v čem by ta služební příčina jeho přeložení vězela; ale na žádný způsob nelze pochopiti, jaká v tom byla služební příčina a jaký ohled služebný, že v okresu hořovickém byl jistý učitel přeložen z Hostomic do Svaté Dobrotivé a jaká v křiklavějším ještě případě byla toho služební příčina, že ze severočeské obce Smrče u Železného Brodu musil se na rychlo stěhovati jistý učitel do Tuněchod u Chrudimi. Již v této vzdálenosti obcí a okresů vězí vysvětlení, *že tu o nějakých skutečných příčinách služebních* **nemůže býti ani řeči.** (Tak jest!)

Toto překládání učitelů s jednoho místa na druhé a sice učitelů definitivních příčí se také jistému vynesení zemské školní rady, která se usnesla a také okresním školním radám sdělila, že na zatímná místa mají býti překládáni definitivně ustanovení učitelé jen v tom případě, když s tím sami souhlasí.

V žádném z těchto případů — ačkoliv pohnutkou jejich byla *nepopíratelná snaha* **ztrestati učitele** — *nebylo*

zavedeno disciplinární vyšetřování, ano nebylo zavedeno ani v tom případě, když postižení učitelé sami za to žádali.

Nápadné však jest, že ve všech podobných případech týkalo se ono přeložení »z příčin služebních« pouze oněch učitelů, kteří — možná že jest to pouze náhodou, ale je to nápadné — hlásí se ve svém politickém přesvědčení k národní straně svobodomyslné a ještě nápadnější jest, že podobného stíhání zůstali ušetřeni učitelé druhé národní strany, ačkoliv právě tak agitovali jako někteří učitelé naši, kteří hleděli rovněž zachovati se v mezích zákona a nevystupovati z nich.

Neméně ovšem jest nápadno, že podobného obmezování a pronásledování nezakoušejí **učitelé němečtí**, *poněvadž u vykonávání svých občanských práv nejsou nikým obmezováni* a tudíž mezi učitelstvem v této zemi užívají poměrně nejšťastnějšího postavení.

Když **k pronásledování učitelů českých** stačila mnohdy pouhá noticka v některém časopise, že ten neb onen učitel voličské schůze se súčastnil, aneb dokonce snad — což je věru strašlivé! — v této voličské schůzi i sám slova se ujal — — (třeba že se při tom jednalo jen o pouhý dotaz, kdo má právo voliti, kdy se začíná voliti a pod.) — tož jsme věru zvědavi, stihne-li podobné vyšetřování, rovněž na základě novinářských zpráv, **nesčíslný počet** *oněch* **učitelů německých**, kteří jako sčítací komise v nedávných dnech *vykonali* **proti občanstvu českému činy velikého násilí a velikého nepřátelství a záští národního** (Výborně!), *donucujíce české rodiče*, na které jako **úředně** *působící osobnosti* činili morální nátlak k tomu, *aby* **zapřeli vlastní svou obcovací řeč.**

Snaze po trestání všech učitelů, kteří by snad v budoucnosti mohli přispívati agitacemi k vítězství svobodomyslné národní strany, přichází **zemská školní rada** vstříc, vyzvavši okresní školní radu pražskou, aby se dohodla s městskou radou, *zdali by* učitelé, pro agitaci volební vyšetřovaní, *neměli býti trestáni* **překládáním na venkovské školy.** (Slyšte!)

Ze všeho, co jsem byl uvedl, *jest docela jistě patrna* **snaha** *vlády a* **školské správy vyloučiti učitele z občanského života a vtisknouti mu ráz jakési bezbarvitosti čili politické bezcharakternosti,** *která by věru nemohla přispěti k tomu, aby získal v obci důvěry, lásky a vážnosti, jak sobě ráčil přáti J. Exc. pan místodržitel.* (Tak jest!) — — —

»Český lid,« pravil dne 5. července 1895 posl. dr. Kramář v říšské radě, »nikdy nedělal revoluci proti dynastii, nýbrž **šlechta.** A jak bylo roku 1866, když vydána byla pruská aklamace k obyvatelstvu staroslavného království českého? Tento věrný a obětavý národ zasluhuje lepších věcí, než *aby byl poučován o vlastenectví* **rakouskou vládou.** Věru, českému národu nebylo snadno zůstati vlasteneckým. *Na každé stránce jeho dějin naleznete* **samé útisky českého národa,** a přece nebylo u nás mluveno o — — dohořívajícím františku!

Vlastenectví se za našich dnů stalo vzácnou květinou. Není teď vše tak samozřejmě vlasteneckým, co jím bylo ještě dříve a tu myslím, že jest povinností zodpovědných státních kruhů, aby tuto vzácnou bylinu, kterou možno nalézti v tak čarokrásném květu naší královské věrnosti u nás Čechů, pěstovali a neničili.

Naše mládež *samozřejmě vychovávána jest v tradicích královské věrnosti.*

My neznáme leč příchylnosť k naší koruně královské. Národ, který odmítá všechny výhody konstelace stran, který odmítá ministerstvo jenom proto, že zůstává věren svému státoprávnímu programu, a tím jest královská koruna — *takový národ nemůže také svou mládež jinak vychovávati.*

Avšak **u nás na školách učí se mládež** *nyní zcela jinému vlastenectví:* **o české koruně nesmí se jí ani mluviti. Mapy, na kterých spojeny jsou země koruny české, musí ze škol.** Takovým způsobem pěstuje se věrnosť královská a královské vlastenectví u nás. Místo nich dostali jsme **famosní školské výnosy** a místo nich pěstuje se u nás vlastenectví tím, že **nebohé děti musí se učiti nazpaměť čtyrem slokám císařské hymny.** Avšak hlavní

věcí jsou **černožluté prapory.** Hr. **Thun** *ku poctě jich činí, co se činiti dá.* Nejen že vyvěsuje prapory ty na každou českou budovu, **on dává dokonce i baletkám kytice s černožlutými praporci . . .**

Vlastenectví se nedá vnuknouti učením se několika slov nazpaměť. Naopak! **Vlastenectví jest systémem hraběte Thuna z mládeže přímo vyháněno.**

Žalujete-li, pánové, na tyto poměry, tož nesvalujte vinu na — — — národ český, nýbrž na ty, *kdož kážou v Čechách* — **nové vlastenectví!** —

My trváme pevně na tom, co říkal náš Palacký. Máme pevnou víru ve svůj lid, nebojíme se o svou budoucnosť a v tomto smyslu podepíšeme úplně výrok Palackého: **»Byli jsme před Rakouskem a budeme také po Rakousku!«** Ale tolikéž vroucně cítíme slova Palackého, že kdyby Rakousko nebylo, musilo by býti vynalezeno, protože víme, že země koruny české v souvislosti a v těsné spojitosti se svobodným, spravedlivým Rakouskem mohou nejlépe prospívati. Tento **náš patriotism** nevznikl ze žádné bázně a také ze žádného byzantinismu. *Tento náš patriotism není patriotismem na výpověď;* avšak prosíme, aby nám tento královský patriotism byl nechán, a aby **nám nebyl vštěpován nový patriotismus cislajtánský,** *kterého neznáme a nikdy znáti nebudeme.«* — —

* * *

Z řeči poslance dra. **Šamánka,** proslovené dne 6. dubna 1894 v říšské radě, vyjímáme:

»Místodržitel hr. **Thun nechová nižádné lásky k českému jazyku.** Hrabě **Thun jest úplně neschopný** *pro svoji povinnosť;* jest **diktatorem** a **diktuje** *nyní nejen národu, ale také* **vládě.** — — —

Vláda a všichni, kdož ji podporují, nechť jsou přesvědčeni, že my ani výminečným stavem, ani jiným pronásledováním nedáme se zatlačiti s určené cesty. **To, co**

činí místodržitel český, vyvolává nenávisť a živí ji. Kam to povede, ukazují dějiny.

Český národ *nebude dělati revoluci,* on nepřestane platit daně, *ale on zařídí si společnosť tak,* **aby vše, co tuto společnosť potírá, též od ní bylo potíráno,** respektive nemožným činěno. Podle příkladu Italie a Uherska *bude vše,* co pochází od vlády, co jest kryto jménem této vlády a **hr. Thuna,** *odmítati.*

Učiníme **těmto orgánům exsistenci a život tak nepříjemný,** *jak jen bude možno. Nezastavíme se* **před úřadníky, půjdeme dále,** *a se vším, co nese jiný kabát než občanský, nakládati budeme stejnou měrou . . .*

Zastavení svobody spolkové a tiskové jest toliko prostředek, aby národům bylo ukázáno, že jest ještě jiná příležitosť říci si mezi čtyřma očima to, co na schůzi dovoleno není. Zkrátka **systém,** *který si oblíbila vláda a* **hr. Thun, náš národ jenom učiní ještě tvrdším. Náš národ naučí se nedodržeti to, co bylo přísahou stvrzeno. Národ náš nebude zachovávati zákony právě tak, jako členové vlády zákon nezachovávají, ačkoli na ně vzaty jsou do přísahy.«** — — —

V téže schůzi říšské rady pravil dr. **Kaizl** doslovně

»Dnešní správa království českého *je správa výminečná a* **správa zvůle,** která ničeho nedbá, co by mohlo přispěti k uspokojení myslí« — — —

Den před tím mluvil dr. **Pacák,** který poukázav k nedávným demonstracím v Pešti, pravil:

»Co by se stalo v Praze, kdyby se tam staly takové demonstrace jako v Pešti? **Místodržitel hr. Thun byl by dal jistě stříleti do Prahy s Marianských hradeb.** Jaký výminečný stav byl by se v Praze ještě nadiktoval! **Náš řízný diktator v Praze** byl by zcela jinak zakročil nežli uherský ministrpresident. *Byl by jistě napodobil předka našeho ministrpresidenta* **(knížete Windischgrätze)** *a snad* **byly by lítaly koule do královské Prahy.**

Vidí-li naše mládež, jak odměňuje se loyalita z let 1848 a 1866 a jak na druhé straně neloyalita v řečených letech, není divu, činí-li si z toho důsledky. Náprava ne-

zjedná se potlačováním a znásilňováním, nýbrž splněním spravedlivých požadavků českého národa.

Nespokojenosť s těmito poměry v Čechách způsobuje, že **radikální křídlo se tam zmáhá** . . .

Touto nespokojeností jsou vinny **příkré prostředky**, *kterých užívá* **místodržitel hr. Thun**, aby poměry v Čechách narovnal. Avšak potlačováním volného projevu mínění ještě nikdy žádný národ nebyl uspokojen, nýbrž naopak způsobeny byly jenom repressalie.

Zodpovědnosť za vše to, co se v Čechách děje, mají onino **mužové** *vlády*, kteří dali popud a podnět k veliké nespokojenosti, která v Čechách zavládla.« — — —

»Zraky pana místodržitele,« pravil dr. **Vašatý** ve sněmu českém dne 29. listopadu 1895, »ani ruskou furažku na zemské jubilejní výstavě nemohly snésti, on omdléval a *vše ruské jest mu protivno*. Poukazuji též na nebožtíka jeho pana otce, který taktéž v Petrohradě delší leta jako velevyslanec prodléval. Myslím, že hr. Bedřich Thun česky neznal a rusky se asi tím méně učil. (Veselosť.) Vždyť **pan místodržitel**, jeho syn, **jest odstrašujícím příkladem** (Hlučná veselosť), **že nenaučil se** nejen rusky, nýbrž **ani jazyku většiny lidu tohoto království**, *kdež* **nemaje ani zákonných náležitostí**, *přijal úřad místodržitele*. (Souhlas.) Proto také bojí se ruských furažek, ruské carské hymny více než marseillaisy (Veselosť) a zvěčnil se tím, že nyní **oba tyto cizí**, *avšak mezinárodní nápěvy* **jsou zakázány** *v území českém*, že nesmějí se provozovati ani při uzavřených schůzích spolků, neboť **policie pražská z nařízení pana místodržitele má již na zápověď tu tisknuté blankety**. (Slyšte!) Naproti tomu ovšem *hymna rakouská v celé Francii i na celé Rusi neobmezeně a kdykoli může býti hrána*. »Wacht am Rhein,« když se v Praze zpívá a jinde v Rakousku, to panu místodržiteli pranic nevadí.« (Souhlas.)

»Bylo by si opravdu přáti,« pravil dr. **Koldinský** dne 5. února 1895 ve sněmu českém, »aby pan **mítodržitel** *věnoval svou pozornosť a péči více národohospodářským potřebám tohoto království*. (Tak jest! Výborně!)

Na poli politickém si dosud vavřínů nezískal a myslím, že již nezíská. (Výborně! Výborně!)

Jak politicky působí, víme, ale jak stará se o národohospodářské potřeby tohoto království, **to dosud nevíme** (Výborně!) a to, co dnes uvedl, uvedl jen v neprospěch a na obtíž provedení objektu, o nějž se jedná. (Tak jest!)

To, co uvedl pan místodržitel, že není zapotřebí, aby sněm teprvé vládu vyzýval, aby záležitosti této věnovala svoji podporu — mám pravý opak za pravdu. (Tak jest!) Naopak, já to mám již za nedůstojné slavného sněmu, že právě sněm každého roku vyzývá vládu, aby konala vůči království českému v příčině českých řek svou povinnosť — *a ona nekoná nic.«* (Výborně!) — — —

* * *

Dr. Hynek **Lang** zahájil dne 28. prosince 1894 řeč ve sněmu českém těmito slovy:

»Vstupujeme do šestého, posledního zasedání sněmu kr. českého z r. 1889 ve zvláštním znamení — ve znamení *dosud trvajícího* **výminečného stavu**, jenž uvalen byl na Prahu a okolí v září l. r. *a trvá* **bezdůvodně a protizákonně** *dále*. Tím již illustruje se ta zvláštní něžná péče vlády zemské a vlády cislajtánské o náš bodrý český národ! Vstupujeme však do něho ve znamení ještě daleko horším a vážnějším, ve znamení *povšechné národohospodářské tísně*, hlavně pak ve znamení **bídy a hmotného úpadku** stavu rolnického.«

Z další řeči jeho vyjímáme:

»Jest otázka, jakým způsobem rozvinula vláda činnosť, aby pomohla stavu rolnickému. Musím doznati, že to byly hlavně výpomocné akce v letech 1890—1891 a 1893. Avšak opět musím podotknouti, že se tyto akce výpomocné svého účelu úplně minuly, hlavně tím, že *nesprávně*, ba **nespravedlivě rozdělovány byly dotace zemské** *a říšské*. Rozdělování dálo se docela *nesystematicky*, peníze věnované nepomohly nikomu, neboť rozdíleny byly částky tak

malé, že se skutečně rolnictvu nemohlo pomoci. Účelu tudíž vyhověno nebylo.

Dále je všeobecný stesk, že se *nesprávně užívalo zákonů* stran odepisování daní gruntovních za příčinou škod živelních. A tu jsem, pánové, snesl několik křiklavých a zároveň markantních příkladův.«

Z dokladův těch uvádíme pouze jediný — »*třetí* případ stesků,« jak pravil řečník, když pokračoval: »Z obce Zabořin tvrdí tamní rolník Matěj Kolář, že vyšetřovací komise, v měsíci srpnu 1893 konaná, uznala škodu přes poloviční výši úrody, ba že uznala jetel ze dvou třetin za poškozený. Rolník dle toho žádal za odepsání daně pozemkové, avšak *jeho žádosti nebylo vyhověno*. Zvěděv o tom, došel do Písku a přesvědčil se, že rozhodnuto bylo *opět dle jiného základu než dle protokolu*, který byl sepsán a který skutečně líčil stav pravdivě. Ale na základě **nepravdivého protokolu** nedostal arciť rolník ničehož!

Pánové, toť jsou ukázky, jimiž se zajisté *nejeví orgánové vládní* **v nejlepším světle**! (Tak jest! Výborně!)

Naopak **orgány vládní**, zejména **berní** a **finanční**, co možná **proti zákonům a předpisům utiskují lid** náš a *provádějí exekuci mobilární a immobilární*, jak bych mohl mnohými případy posloužit. Dotyčný úřad chce si vůbec nahoře dobré oko udělat.« — — —

»Neníť předmětem mých slov dnešních rozbor otázky o státním právu českém a protož jen krátce připomínám, že také po obnoveném zřízení zem. z r. 1627 samostatnosť a neodvislosť zemí koruny české zůstala nedotknutou, že zvláště **právo volby krále** *v případě vymření zvoleného rodu zůstalo v platnosti*, ba že **sankcí pragmatickou pro obě strany** (*národ český a rod panovnický*) **utvořený a závazný poměr právní byl i obnoven.**

Sněmu i po obnoveném zřízení zemském náleželo právo povolování berně. (Slyšte!)

Nazbyt tedy jen dokládám, že pro obě strany (národ český a rod panovnický) stejně závazný poměr právní jen s dorozuměním těchto obou stran mohl býti platně měněn, takže poměry jinaké, stavu tomuto právnímu na

odpor zjednané, zejména ústavou prosincovou z r. 1867, jsou zjevně neplatné a ničímž.

Toť i laiku v dějinách i v právech zřejmo, an uvedený závazný oboustranný poměr právní nikdy nebyl platně rozvázán nebo změněn; vždyť **práva zemí koruny české do obsahu přísah korunovačních zahrnutá vázala nejen přísahavších, nýbrž i jich nástupce na trůně.** Práva ta jsou i Jeho Veličenstvem opětovně a slavnostně uznána s ujištěním královským »a jsme hotovi, toto uznání též přísahou naší korunovační obnoviti«. (Hlučný souhlas.)

A **lid český — ačkoliv neustále klamaný —** *věří v tato slova královská a* **nepřestane nikdy upomínati na jich splnění,** ať se to sl. vládám, aneb jich orgánům, aneb kdekolivěk jinde nelíbí, nebo líbiti přestalo a třeba by — hláse se o svá svatá, pravěká práva — za to i útrapy *výminečnými stavy, žalářem i okovy snášeti musil.«* (Bouřlivý souhlas.)

* * *

»V Praze klid,« pravil posl. **Kaftan** dne 11. listopadu 1895 ve sněmu českém, »v okolí úplný klid, *veškeré časopisy pražské snaží se úzkostlivě, aby* sebe menším ostrým slovem *nepohoršily* slavnou **policii,** *která dnes v sídle králův českých komanduje* (Tak jest!) a přece trvá výminečný stav dále. (To jest smutný úkaz!) Nepoměrně dlouhé trvání stavu výminečného nemůže býti však bedlivému pozorovateli politiky vnitřní v našem soustáti hádankou.

Bystré oko jeho postřehne v brzku, že není to episoda nahodilá, nýbrž že do zjevů těchto zaveden jest *systém,* že pozvolna sice, ale mohutně a jistě zdvihá příšernou hlavu svou **reakce** a **absolutismus** (Tak jest! Výborně!), jejíchž mrazivý dech ničí již po delší dobu v říši naší, jakož i ve velké kulturní říši sousední útlé, *až příliš útlé kvítko svobody.* (Hlučný souhlas.) Ano, v říši bohabojnosti a dobrých mravů **apelluje již koruna sama** *na pomoc armády* proti nepříteli vnitřnímu, totiž **proti občan-**

stvu, proti onomu »nepříteli«, *který v roce 1870 krví svou to velké Německo zbudoval.«* (Výborně!) — — —

Z řeči dra Edv. **Grégra**, proslovené dne 10. dubna 1894 v říšské radě, vyjímáme:

»**Vláda**, *která poškozuje zákonem zaručené svobody občanské*, která neochraňuje kulturu a národní vývoj celých kmenů a národů, která každý den co nejhorším způsobem uráží národní rovnoprávnosť, **která nedbá platných a nezadatelných smluv**, *která snaží se zachovati* **nespravedlivě a násilně získanou ústavu**; *vláda, která z malicherných a nicotných záminek vyhlašuje* **výminečný stav** *nad celou částí říše*, **která nechává v největším království** v této polovině říše **řáditi místodržitele, jehož veškeré jednání musí** *co nejhlubším způsobem* **urážeti mravní cit každého slušného člověka . . .«**

President Chlumecký (zvoní a přerušuje řečníka): »Volám vás za tento výrok o *místodržiteli* k pořádku!« (Demonstrativní pochvala na českých lavicích.)

Dr. **Grégr** doložil: »**Taková vláda nemá práva mluviti o mravnosti.**« — — —

»Svého času,« pravil dr. **Černohorský** dne 8. února 1895 ve sněmu království českého, »řekl pan Plener o **vládě Taaffeově**, že to **nejhorší vláda, kterou v Rakousku kdy byl poznal**. (Hlas: »To ještě neznal koaliční vládu!«) Jak známo, přišlo teď *ministerstvo* **Windischgrätzovo**, *ale v toto ministerstvo pojata* **polovina** *vlády dřívější*. Řekne-li se, že vláda některá je nejhorší, jsou nejhorší i její jednotliví členové: a rád bych tedy věděl, *zda stalo se buď ministerstvo lepším tím doplněním* — anebo zda ti pánové, kteří do toho ministerstva vstoupili, *stali se také* **nejhoršími** v tom smyslu, jak pravil pan Plener. (Výborně!) Leč tvrdím — a to bude východištěm dalších mých výwodů — že *byla-li vláda Taaffeova tenkráte* (když o ní Plener mluvil) *nejhorší*, — **nemáme dnes pro vládu**, *ve které pan Plener sedí*, **ani názvu**, *jímž bychom ji označili*. (Výborně!)

Jak se chová tato vláda vůči národu českému? Je to *vláda centralistická*, hájí princip centralistický. To by stačilo, abychom tuto osnovu vládní neschválili, poněvadž

princip centralistický sám sebou je velice nepřízniv pro národ český. Jednotlivé země řízeny jsou při centralistickém principu tak, jak to naprosto neodpovídá zvláštním těch zemí poměrům. (Výborně!)

Vláda tato je však také nespravedlivá; *ba všechny* **nespravedlnosti,** které národ český tak ctitelně tíží, *nejen ponechává,* **ale i zvětšuje.** Její devisou je hájiti t. zv. politický »Besitzstand«. To se dá opsati jedině tím, že **vláda pod rouškou politického Besitzstandu hájí právě veškeré křivdy a útisky, jimiž národ český trpí.**« (Výborně!)

* * *

K dolíčení abnormálních poměrů, jež zavládly za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele **v politických klubech českých,** reprodukujeme dle »Stráže pod Vítkovem« aspoň urývky z jednatelské zprávy *»Staroměstského občanského klubu«,* přednesené dne 23. ledna 1896 v první schůzi po zrušení výminečného stavu.

»Po přiměřeném oslovení předsedy,« čteme v uvedeném listě, »ujal se slova pan Václav **Štěpánek,** jemuž krutým strádáním v žalářní celi pankracké věznice vryla se hluboce v srdce **vzpomínka** *na persekuční vladaření Thunovo.* Tím působivěji hnula upřímná a prostá slova jeho celým shromážděním a bylo v rozechvěném hlasu jeho znamenati, že zůstal si věren podnes svému přesvědčení, jež zmohutněno a posilněno bylo v žalářní samotě.«

Ze zprávy jeho vyjímáme:

»Mnoho změnilo se od poslední valné hromady naší. *Tři vlády uloženy k věčnému odpočinku* a právě těchto dnů *jsme svědky* **trapného umírání** *ještě před rokem všemohoucího p. místodržitele, nyní provisorního správce království českého, za chvíli pak bez zaměstnání jsoucího* **pana hraběte Thuna** . . . A ptáme-li se po příčině těchto změn ve vládách, musíme si dáti odpověď, že příčinou jich nebylo nic jiného, než

nespravedlnosti páchané na českém národě, že byla to **otázka česká**, která je tak silnou, že ještě několika vládám vykopati může hrob. Co se pak tkne příčiny tak nenadálé smrti J. Exc., tu myslím, že dobře tlumočím mínění Vás všech, pravím-li: pravá a jediná příčina leží v tom, že národ »hulvátů« umínil si konečně, že *jakýkoliv poměr mezi ním a p. hrabětem je naprosto* **»undiscutirbar«**. (Hlučná veselosť.) — Dříve ještě než přikročím ku vlastní zprávě o činnosti klubovní, považuji jen za svoji povinnosť prohlásiti, že *zdáli-li jsme se r. 1893 někomu a byť to byl již kdokoliv — nehodnými,* **nejsme dnes lepšími**, nýbrž týmiž — libo-li, *třeba* **horšími**. (Bouřlivý potlesk a volání: Jsme! Tak jest!)

V první schůzi výborové konané ihned po valné hromadě ustavil se výbor tím způsobem, že za pokladníka zvolen byl pan J. Horák, jednatelem V. Štěpánek. Během času resignoval na čestný úřad předsedy p. dr. Kliment dopisem datovaným v září 1893 místopředsedovi, kterýžto dopis *doručen byl teprve* **po zrušení** stavu výminečneho dne 23. října 1895. *Byl totiž ve spisech zabavených.* Dále resignovali na čestné místo ve výboru p. Josef Kössler a sice v souhlase čl. 4. stanov klubovních. Jak již sděleno, konáno schůzí členských 9 a sice:

I. Členská schůze dne 11. března 1893 v těchto místnostech, na jejímž programu nalézal se rozhovor o nařízení Stremayrovu ze dne 5. ledna 1893. Rozhovor zahájil p. JUDr. Podlipný. Historicky dokázal, jaké šlapání zákonů je zmíněné nařízení, jak jen Čech býval soudcem a jen česky souzeno bylo v tomto království. Teprvé po bitvě bělohorské obnoveným zřízením zemským r. 1627 postavena němčina na roveň jazyku českému. I Josef II. vydávaje hrdelní řád jako král, vydal ho pro země koruny české i s Kladskem. I když r. 1753 za Marie Terezie vydán byl soudní řád, zároveň s hrdelním řádem ustavena různá mučidla na přiznání se vinníka; ale jazyk český zůstal nedotknutelným. Dnes pak, kdy máme 19. čl. zákl. zákonů stát., dovolí si rakouský úředník akovou neslýchanou urážku slovanských národů, nazvav

jazyky jich cizími. Doufá zároveň, že královská Praha nebude poslední, která se proti této urážce ohradí. — Po přijatém návrhu p. Podhorského, by *poslanci na říšské radě užívali pouze českého jazyka*, projevil pan jednatel mínění své v ten smysl, že jsme v tomto soustátí cizími, neboť pak tomu také uvěříme a dle toho se zachováme, a přednesl resoluci, v níž shrnut nejostřejší protest proti této neslýchané urážce. Resoluse tato přijata byla jednohlasně.

II. Členská schůze byla 6. dubna 1893 v Konviktě za velikého účastenství členstva i hostů a sice rokováno bylo »o zákonu assanačním«.

III.V třetí schůzi konané 20. dubna v Kopmance nalézal se na programu rozhovor *o jednom z památných činů* **místodržitele hr. Thuna**, svědčící zajisté o nestrannosti jeho k oběma národům této krásné země, jak se tehdy říkalo, čili »tohoto **slavného království, této perly monarchie habsburské**«, jak se říká nyní po zrušení stavu výminečného.

Na programu nalézal se odstavec prvý o rokování sboru obecních starších a městské rady ohledně vráceného spisu pamětního c. k. místodržitelem v záležitosti školství německého v Praze.

Ve schůzi této p. Alex. Storch statisticky a přehledně dokázal, jak velikomyslně chová se representace naše, pokud školství se týče, k nepatrné minoritě německé a jak naopak chovají se zastupitelstva měst s menšinami českými. Kolik let marně domáhati se musíme české školy v uzavřeném území a jak takořka přes noc nařizuje se zřizování tříd a paralelek německých zvláště v Praze. — — —

Druhý bod programu zněl: Otázka punktační na sněmu českém v nynějším zasedání, při kterémž bodu podrobeno bylo jednání »naší historické« šlechty spravedlivé kritice a zároveň vysloven souhlas a dík oněm poslancům, kteří s nadlidským namáháním hleděli zabrániti v komisi pro okresní záležitosti trhání nedílné naší vlasti.

Na 25. května 1893 svolána a oznámena byla velká schůze voličů pražských do Konviktu, kdež rokovati se mělo »o posledním zasedání sněmu král. českého«. **Policie** však *schůzi tu* dne 23. května 1893 »z ohledu na veřejný pokoj a pořádek« — **zakázala.** Od té doby pozorovati bylo již zvláštní náladu kruhů vládních proti všemu, co českým bylo. **Schůze zakazovány šmahem neb rozpouštěny**, vše ovšem »z ohledu na veřejné blaho a pořádek«. Proti zákazu podán byl *protest k místodržitelství*, jak se ovšem dalo předvídati — *marně.*

Svolána tedy na den 5. června 1893 nová veřejná schůze do Konviktu, na jejíž programu nacházel se rozhovor o otázce: »**Co žádá český lid?**« Rozhovor měl zahájiti dr. Podlipný. Vzdor tomu, že každému je známo, že český lid nežádá nic jiného, než co mu dle spravedlnosti, nezrušitelných smluv a přísah náleží, kterážto žádosť českému lidu je tak stará, jako bezpráví na něm páchaná, *nezdál se policii program ten jasným* a **zapověděla** dne 2. června schůzi tu z důvodu, že »program není dost určitý«. Proti zákazu podán protest až k ministerstvu, jehož *vyřízení* došlo k rukoum výboru — *v listopadu* **1895**, ovšem *s výsledkem záporným.*

Jelikož **schůze ta zakázána** byla na základě zákona shromažďovacího, ohlášena ihned na *týž den i hodinu s týmtéž programem* veřejná schůze dle § 14. zákona spolkového, proti kterýmžto schůzím nedá se tak snadno užíti slov o »veřejném blahu« a podob. Schůze ta zahájena byla předsedou, který, když byl konstatoval, že dr. Podlipný pro churavosť nemohl se dostaviti, pojednal o posledních událostech rozrušujících všechnu českou veřejnosť. Když pak p. Mojmír Podhorský zmínil se o pravých úmyslech Plenerových a vládních, **byla schůze policejním úředníkem p. Svobodou bez předcházejícího napomenutí rozpuštěna.** Že se tak stalo *neoprávněně*, dokázalo se při zavedeném vyšetřování s p. Podhorským pro §§ 63. a 303. tr. z., kteréžto *vyšetřování* po výslechu místopředsedy a ednatele *bylo úplně zastaveno.*

Když *výnosem místodržitelským* ze dne 7. srpna 1893 **zakázáno bylo** v obci pražské *označování ulic pouze českými tabulkami*, cítil každý spravedlivý člověk, že co je dovoleno Liberci, Brnu a j. městům, nemůže býti zakazováno Praze. Všichni členové výboru byli za jedno, že činiti máme opět s »nestranností« panu místodržiteli vlastní a že hlas »německého spolku« pro obecní záležitosti více váží, než usnesení representace královské Prahy.

I uspořádána členská schůze dne 7. září 1893 v Kopmance, na jejíž programu nalézal se rozhovor o označování ulic pouze českými tabulkami, kterouž zahájil red. Ig. Hořica, dokázav historicky, že i tento zákaz není ničím jiným, než článkem z řetězu nepřátelského systému proti nám. *Že zaujímal klub v otázce této stanovisko správné, ukázalo vynesení správního soudu v otázce tabulkové*, kteréž rozhodlo, že obec má výhradní právo v označování ulic.

To ovšem nevadí, aby po dvou létech opět královské Praze zakazovalo se nazvati ulici Ostruhovou — *Nerudovou*, Ostrovní — *Smetanovou*. — Kdo měl moc — měl i právo. — — —

Schůze tato stala se zajímavou tím, že průběh její citován byl také ve výminečném výboru na radě říšské min. Bacquehemem.

Citováno ovšem zrovna tak nesprávně, jako nesprávně pochopil tehdejší komisař pan Svoboda zmínku o »smutečních praporech«.

Schůze klubem ohlášená na 12. září 1893 **na »oslavu reskriptu«** *ovšem jako všechny jiné* — **zakázána.**

Dne 13. září prohlášen nad Prahou a okolím výminečný stav, důstojný zajisté svého původce, a tím zároveň zastavena činnosť všech spolků vládě nepříjemných a tedy i našeho. Spisy zabaveny, rovněž jmění mělo býti zabaveno — na štěstí však žádného nebylo.

Co následovalo, je každému známo. **Zatýkání** *podezřelých, vyšetřování, odsuzování bylo na denním pořádku.* Odsuzování bylo tolik, že stávaly se i *povážlivé omyly.* Tak na př. *byl nucen nejvyšší soud* **zmírniti** *rozsudek pražského výminečného soudu z* **11 let** na **2 léta** a druhý z **5 let** na **15 mě-**

síců. V této době viděli jsme, jak p. místodržitel umí prováděti zásadu, kterou v tomto zasedaní sněmu prohlásil, že totiž: právo jde před mocí! Jak se to provádělo v praxi, víme všichni . . .

Od *rozehnaného banketu žofínského* a druhý den **rozehnané schůze poslanců českých** *až po zatýkání těch, kteří neměli stejného náhledu s p. místodržitelem o umění sl. Pospischillovy*, věděli jsme, že žijeme všude jinde, jenom ne v konstitučním právním státě. »**Královská Praha** *s obvodem stala se«* — jak posl. dr. Herold dne 30. prosince r. 1895 pod immunitou pravil —: »**satrapií policie**«.

A výsledky? Odečteme-li tři oběti, které zaplatily stav ten životy, odečteme-li několik zničených existencí, sta rozervaných srdcí, propadlé kauce nepohodlného tisku, ohroženou svobodu jednotlivce a jak se všechny ty krásné skutky jmenují, musíme přiznati, že **český lid celou tou persekucí jen se otužil, zmohutněl, získal.** Co by teprvé dokázal, kdyby organisován byl až do poslední chaty!« . . .

* * *

Ku charakteristice tiskových poměrů, jež zavládly za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele **mimo Prahu** vylovujeme taktéž jen jaksi na ukázku pouze stručné označení poměrů *v jediném městě* — v **Kolíně**.

»Ze všech měst, zdá se, že J. Exc. hr. Fr. Thun nalezl největší zalíbení,« pravil dr. **Šíl** dne 13. února 1894 ve sněmu českém, »na král. **Kolíně** a na listu tam vycházejícím, vlastně vycházevším, na »**Nezávislých Listech**«.

Co se děje od několika měsíců v Kolíně, jest unikum — monstrum — jest **neuvěřitelné**. Výminečného stavu tam sice ještě nemáme, **ale právo a zákon tam již dávno neplatí.** (Tak jest!) U nás jest **právo** pan c. k. *okresní* **hejtman** a pan c. k. **četník**. (Slyšte! Tak jest! Svatá pravda!)

Když byly v Praze všecky, panu místodržícímu jen svobodomyslností zavánějící listy buď přímo ihned zabaveny aneb pod censuru dány, počal v Kolíně vycházeti svobodomyslný týdenník »Nezávislé Listy«. Bylo by poněkud dlouhé, ač myslím, nikoli nezajímavé, kdybych chtěl vypravovati osudy **jen** *tohoto*, kratinkému životu se těšícího listu. Horlivému »ošetřování« a »opatrování« pana **c. k. hejtmana** (*který vzal nejspíše* **»pro concilio«** *Jeho Excellenci pana* **místodržícího)** *podařilo se* po krátkém, sotva čtyřměsíčním »opatrování« **list tento** *bez určité diagnosy* **sprovoditi s tohoto světa.**

Jen tolik dovoluji si podotknouti, že bylo k tomu přímo odvahy zapotřebí a že bylo velmi nebezpečné přihlásiti se jen za redaktora tohoto listu. Staloť se totiž, že tři páni, kteří tu odvahu měli, tento svůj plaisir zaplatili **svobodou.** (Slyšte!) Konečně podařilo se družstvu přece nalézti muže »bezúhonného«. List měl tedy všecko, čeho je potřeba: tiskaře — vydavatel byl sice tehdá již zavřen, ale ačkoli měl list všecko, čeho jest k vydávání listu potřebí, přece list ten světla božího — neshlédl.

Z třinácti celkem vyšlých čísel **nevyšlo** vlastně *ani jedno*, poněvadž **byla všecka čísla skonfiskována.** A to na mnoze ve druhém, třetím, ba i ve *čtvrtém vydání.* (Slyšte!)

»To musil býti asi hrozný list,« pomyslí si snad mnohý. Zajisté; on otisknul konečně i věci, které v listech pražských pod censurou vycházejících *bez závady byly shledány.* (Slyšte!)

Jakmile se věci ty octly v »Nezávislých Listech«, byly **skonfiskovány.**

V tom Kolíně musí býti hrozný vzduch a špatné poměry, že tam všechna čísla zahynula. Napadlo mi také, nejedná-li se v případu tomto jen o to, že pan **místodržící** ve veselé náladě nevešel snad s někým v sázku, *že to dokáže,* **buď se zákonem v ruce** nebo — **bez zákona** že *list ten ani jednou*, děj se co děj, *nevyjde.*

Je-li tato domněnka pravdiva, pak by byl pan místodržitel skutečně vyhrál. Vítězi všecka česť!

Nechci unavovati vypravováním, že na př. — ač není v Kolíně výminečný stav, chodili dva četníci s nasazenými na puškách bodáky po celý den u tiskárny a když měl list vyjíti, obklopovali tři četníci redakci.

Ale k famosní konfiskaci posledního čísla musím přece jen několik slov dodati.

Když totiž redakce viděla, že — ať dělá co dělá, ať píše co píše, **že vše se skonfiskuje** a to podle nejnovější fasóny, podle **nejnovější methody** . . . ta methoda je tak krásná! Nedá to žádnou práci, žádného namáhání. Ani se list nemusí číst. Napíše se jednoduše: »Vidí se mi — C. k. hejtman« nebo »Zakazuje — C. k. hejtman.«

Takové zákazy mohou se také dělat do zásoby, což ovšem předpokládá poněkud šikovnější lidi, nežli má sl. vláda v Kolíně, neboť těm se tam stal ten špás, že skonfiskovali dnes list, který vyšel — **teprvé zítra** (Hlučná veselosť), ba **oni skonfiskovali číslo, které vůbec nevyšlo**! (Hlučná veselosť. Posl. dr. *Vašatý*: »To je svoboda! Ústava prosincová!«)

Avšak — abych těmi drobnostmi nezdržoval — k věci! Redaktor vida, že — ať činí, co činí — list nevyjde, připadl na podivný nápad, že sestavil **třinácté číslo**, ale **do slova**, ***do poslední slabiky*** z článků, obsažených v předchozích dvanácti číslech, která konfiskaci unikla a sice s ýtem troj- až čtyřnásobným.

Účel toho jednání redaktorova byl hlavně ten, poněvadž abonnenti, kteří měli abonnement zaplaceno, ale list ani jednou nedostali, již žehrali, aby tím způsobem dostalo se alespoň jediného čísla abonnentům.

A co se stalo? Číslo 13. bylo vydáno, ale číslo to v pěti minutách *sl. c. k. hejtmanstvím* **opět konfiskováno** — jako všechna předešlá čísla »Nazávislých Listů«.

A nejkrásnější při tom jest, že **c. k. krajský soud v Hoře Kutné tuto konfiskaci tak hladce potvrdil, jako všechny dřívější konfiskace.** (Hlasy: To je skandál!)

Tím myslím, **c. k. krajský soud skonfiskoval sama sebe.** (Veselosť.)

Lidé se smáli, — smáli se srdečně; já myslím, že je dost příčiny se smáti (Dr. Ed. Grégr: *Je to k pláči!*), neboť jest to věru k smíchu, *když takovým způsobem* **c. k. úřady a vládní orgány činí se směšnými.** (Dr. Ed. *Grégr*: **Blamují se!**)

Do toho, chce-li se některý hejtman nebo soudce udělati směšným, ovšem by mi nic nebylo — (jest to beztoho ta jediná svoboda v Rakousku) — ale věc ta má vážnější stránku. Když něco podobného vidí obyčejný muž z lidu, když vidí, jak se se zákonem zachází — *jakou úctu a vážnost může míti před tímto zákonem*, když vidí, **jaká komedie přímo se zákonem a právem se provádí od těch**, *kteří jsou k tomu povoláni, aby byli strážci a ochránci zákona* (Výborně!), jaké pak ponětí dostane ten muž z lidu o zákonu, úřadu, když **úředník** *zvolá sám*: **»Zákon, nezákon, já to udělám.«** (Hlasy: To je pouze v Rakousku!) Když mluví s takovým respektem o zákonu c. k. hejtmani, není se co diviti, když c. k. četník dovolí si vytrhnouti list čtoucímu občanu z ruky a když tento se brání, že je to vlastně násilí, že četník odvětí: **»Násilí sem, násilí tam! Já to vezmu!«**

A pak hledáte anarchisty? (Výborně!)

To jest **anarchie, kde neplatí žádné právo, žádný zákon, kde rozhoduje vůle,** *či lépe* **zvůle jednotlivce nebo několika.«** (Tak jest!)

* * *

A zase pouze na ukázku citujeme z další řeči dra. **Šíra** z téhož dne ještě několik urývků o **tiskových a jiných poměrech v jiných městech.**

»Co se děje na Kolínsku,« pravil, »děje se více méně **v celých Čechách.**

Mám zde jiný doklad. **V Králové Dvoře** vychází list »Český venkov«, list to, který panu **místodržiteli také — ne právě dobře voní . . .**

První vydání jednoho čísla bylo *konfiskováno*, což tam není nic nové. Redaktor uspořádal »opravené« vy-

dání, které *konfiskováno* **nebylo.** Avšak za několik dní c. k. státní návladnictvo toto druhé vydání **přece zabavilo** a *podalo* zároveň (poněvadž redaktor, soudě, že číslo není zabaveno, byl je rozeslal) **na redaktora žalobu** pro rozšiřování — zakázeného tiskopisu.

Tak je to pořízeno v Rakousku a specielně u nás v Čechách dnes se svobodou tisku!

A jak jest **s bezpečností majetku a bezpečnosti osoby?**

Bezpečnosť osoby? Ano, jste-li na mušce, **stačí** *anonymní list* a máte po svobodě. Za 14 dní vás pustějí, poněvadž na vás ničeho neshledali. Můžete ještě pánu bohu děkovat. Vždyť to nic není: trpěti čtrnáct dní pro vlasť!

Bezpečnosť majetku!

Mám zde doklad z Náchoda — jak ctí se domovské právo a bezpečnosť majetku.

C. k. okresní **hejtman** novoměstský přichvátal **s šesti četníky**, kteří měli nasazené bodáky, do Náchoda. Celý Náchod byl vzhůru. Sebrali purkmistra, sekretáře a nevím koho ještě — a šli do **některých příbytků — konfiskovat** — (poněvadž tam byly — hrozné věci) — zapovězené *americké listy*.

Amerických listů nenašli. Ale poněvadž by to byla veliká ostuda, kdyby byli odešli s prázdnem — **sebrali** *na stěně visící* **obraz Lassallův a Havlíčkův.** A s těmito věcmi ubírali se triumfálně zase zpět.

Takové věci jsou nyní v Čechách na denním pořádku. Takové věci stávají se dnes tak obyčejnými, že si jich pomalu nikdo valně nepovšimne. Časopisy otevřely pro záležitosti takové zvláštní rubriku, které se dobře daří.

Vizme ku příkladu, **co** jen — **poslední týden dal!** Není to týden nejtučnější; jsou týdny mnohem tučnější. **Konfiskovány** byly: »Humoristické Listy«, »Besední List«, »Jičínský Ohlas«, »Národní Listy« (dvakrát).

Vyšetřování zavedeno s redaktory »Lidových Novin« a »Moravské Orlice«.

Zažalováni byli redaktor zastavených »Nezávislých Listů« pan Belžan a majitel knihtiskárny.

V místnostech literárního a řečnického spolku »Slavia« vykonána **policejní prohlídka** a *zabaven* americký list »Volnosť« a část dekorace v sále *shledána závadnou.*

Zakázáno na základě ustanovení o výminečném stavu provozovati dramatické hry: »Zkažená krev« a »Návštěva«.

Předseda a místopředseda spolku »Slavia« **předvoláni** na c. k. policejní ředitelství, kde jim zvěstováno, že spolek »Slavia« nemá práva vystavěti v místnostech sochu republiky francouzské a **rozkázáno** jim, *aby sochu ihned odstranili.*

Vydavatel satyricko-politického týdenníku »Bič« **odsouzen** pro zločin rušení veřejného pokoje dle § 65 tr. z. — (paragraf ten jest u nás tak všeobecný, že je to takořka denní náš chléb) — *do žaláře.*

U stavitele Franka na Kladně u Budějovic, jenž byl obžalován pro »Omladinu«, vykonána **domovní prohlídka.** — Křížová **zatknuta**, když byla slehla . . . (Dr. Ed. *Grégr*: To jen za jediný týden!)

To vše **jediný jen týden dal** . . . A není to týden tučný, nýbrž poměrně hubený.

Než **konfiskace, domovní prohlídky, zatýkání, odsuzování, žalářování** — to vše již tady bylo — to není nic nového.

A to, **co se v Čechách dnes děje,** to jest, *Vaše Excellence,* **jen slabá kopie vašeho jmenovce pana Alby.** (Hlasy: **Alba!** — Dr. *Vašatý*: On šel ven! — Dr. Edv. *Grégr*: Ne! Je tady!)

Tím v Čechách nikoho nezastrašíte. Ani malé dítě ne. **Tím méně** svedete tímto způsobem **novou dorůstající generaci** od hájení práva a spravedlnosti — **generaci, která vyrostla s pevným a nepodajným hřbetem.**

Způsobem tím ničeho nedokážete, leda že zničíte všechnu morálku a **utužíte v lidu českém přesvědčení,** *že v tomto státě* **nedodělá se nikdy pokoje, míru a štěstí.**

Vyvoláte pouze otázku: Může-li býti někdo oproti immoralitě — vázán — moralitou« . . .

* * *

»*Lid český*,« pravil téhož dne týž poslanec ve sněmu českém, »na stech a stech schůzích vzpomíná slov svého krále — lid český vzpomíná slov Jeho Veličenstva — a **místodržitel téhož Veličenstva** *přibíjí* v tutéž dobu na nárožích pražských **proklamaci o výminečném stavu** . . .

Jaká to ironie osudu! Jaká zvrácenosť poměrů a jak neskonale trefně to vystihuje berlínský »Vorwärts«, když napsal: »Die Tschechen haben einmal das Schicksal, dass sie **rebelliren**, um *eine* **Krönung** *durchzusetzen* und dass sie **ausnahmsgesetzlich** behandelt werden, *weil sie ein* **kaiserliches Rescript** *heilig sprechen.* Ein *echt österreichisches Intermezzo* ist das, dass die Tschechen vor Jahren verfolgt wurden, weil sie jenes Rescript auf weichem Papier druckten, und dass heute **dasselbe Rescript**, von ihnen in Prachtausgabe herausgegeben, **vom Staatsanwalte mit sammt der kaiserlichen Unterschrift konfiscirt wird.** Dem Auslande mag das wunderbar erscheinen; in dem Lande aber, wo es vor einer kurzen Zeit vorgekommen ist, dass der **Wortlaut der Staatsgrundgesteze konfiscirt wurde,** erscheinen solche Dinge als normal.«*)

J. Exc. pan místodržitel má nešťastnou ruku. Neblahá hvězda provází jej na jeho dráze a já myslím, že ne dobrých služeb prokáže těm, kteří jej poslali — zajisté proto, aby národ český usmířil . . . Ale **Jeho Excellence počíná si**

---

*) **Čechové** mají už ten osud, že osnují **rebelii,** aby prosadili **korunovaci** a že zachází se s nimi dle **výminečných zákonů,** *poněvadž prohlásili* **císařský reskript** *za posvátný*. Ryze rakouským intermezzem jest, že byli Čechové před léty pronásledováni, poněvadž onen reskript tiskli na hebkém papíře, a že dnes, když vydávají týž reskript v nádherné úpravě, **státní návladní jej i s císařským podpisem konfiskuje.** Cizině může se to zdáti podivným; ale v zemi, kde bylo před nedávnem i *doslovné znění* **základních zákonů státnich konfiskováno,** jeví se býti takové věci normálními.

tak, *jako by spíše poslání jeho bylo, aby* **rozerval a až do krajnosti národ český rozdráždil.**

A dá-li bůh Jeho Excellenci dlouhé zdraví, *také to dokáže.*

Půjde-li to však říši k duhu a bude-li to ku prospěchu dynastie, jest jiná otázka, o které by měl pan místodržitel přemýšleti. Já aspoň myslím, že způsob, jakým on to v Čechách vedl, je ten pravý a jediný, kterým musí býti utlumen, udupán a zničen každý cit royalistický a každé hnutí dynastické.

Pan **hr. Thun,** jak se zdá, **nepochopil,** *co je spravovati takové království.* To není žádný Lawn Tennis.

Či myslí Jeho Excellence, že **příkladná trpělivosť národa českého je skutečně nekonečná, bezmezná?** Či myslí Jeho Excellence, když národ český, **když lid český** — ten veskrz demokratický a naskrz svobodomyslný lid český — **dal si líbiti,** že mu byl *za zástupce krále* dán **muž,** který se veřejně vyjádřil, **že bude liberální živly potírat na potkání — muž,** *který ani jazyka většiny tohoto obyvatelstva mocen nebyl,* — který ani za dlouhou dobu pěti roků dostatečné znalosti jazyka toho si neosvojil a *který myslí,* **že proti tomuto národu jest dnes všecko možné?**

Co byste říkali vy, páni Němci, kdyby něco podobného stalo se vám? Co by se dálo, kdyby se *podobná* **urážka** stala vám — co by se dělo v tomto sněmu — v této zemi? (Dr. *Vašatý*: »**Ani hodinu by tu nebyl!**«)

Pan místodržitel se mýlí a mýlí se všickni, kdož snad tak soudí jako Jeho Excellence. Sunt certi denique fines — struna přepjata praská« — — —

* * *

»Pan místodržitel,« pravil dr. **Vašatý** dne 14. února 1894 ve sněmu českém, »**nemá zákonné kvalifikace ku svému úřadu.** Český místodržitel prodlévá po léta v tomto slavném sněmu, *aniž by byl ještě jen jediné věty správně po česku přednesl*; neboť **on i to,** *co čte,* **jen láme.**

Dr. Šil pravil, jak by to asi vypadalo, kdyby byl na jeho místě místodržitel, který by nerozuměl jazyku německému, — jak by se asi zachovali naši spoluobčané němečtí.

Ti by ho tak dlouho — tolik let jako my **nestrpěli**. Žádný místodržitel, který by nebyl úplně mocen jazyka německého, nebyl by úřadu toho přijal již k vůli německé menšině; on by v něm nesetrval.

Nám se říká, že jsme stranou radikální, podvratnou. Je to podvratná strana, která zde vidí po tolik let **místodržitele, který uráží jazyk většiny** *obyvatelstva tohoto* a která k němu byla proto shovívavá, poněvadž slíbil, že se jazyku naučí — **strana, která** po čtyry léta — ani nevím, jak dlouho jest pan místodržitel v úřadě — **takové nezákonnosti trpí?** Na konec XIX. století, myslím, jest **povinností** *Jeho Excellence*, aby nabízený mu úřad ten ani nepřijímal, a když už jej přijal, myslím, že jest jeho zákonní povinností — povinností vlastního jeho přesvědčení, **aby úřadu toho déle nedržel**, poněvadž jazyku českému, jazyku to většiny obyvatelstva, dosud se nenaučil — poněvadž jsme si již tento nedostatek, tuto chybu, **tuto pohanu národa českého**, která po léta trvá, hned z počátku dali líbit.

Říká se, že jsme stranou nesmiřitelnou, stranou podvratnou a sám pan místodržitel ve svém orgánu dne 28. prosince 1893 o nás dal napsati — **nebo snad sám napsal** — že tato strana musí býti změněna. **To špatně zná přesvědčení a smýšlení lidu českého**, jaké nyní jsou. —

— — — — — — —

Ohlédněme se kamkoli, s politováním seznáme, že národu českému neukazuje se nikde přívětivé tváře. **Místodržitel**, když byl do svého vysokého úřadu dosazen — nemaje zajisté ani tušení o právní zásadě pronesené samým prof. Herbstem, že upravení poměrů jazykových jest věcí zákonodárství — ale **pokládaje se za velikého pána**, myslil, že *může svým nařízením* otázku jazykovou v království českém upravovati.

To není v žádné zemi, ani v zemi nejcentralističtější — a tak **dovolil si místodržitel** krátce a dobře **magistratu pražskému nařiditi**, že má na německé dopisy odpovídati pouze německy, že jeho úřadní jazyk, se stranami musí býti po případě německý.

To nestojí v žádném zákoně a **tu se dopustil pan místodržitel naprosté libovůle.**

Když mu taková věc prošla, myslil pan místodržitel, že může také nařiditi, aby byly sňaty **nárožní tabulky**, označující v Praze ulice.

A proč to učinil?

Pan místodržitel by toho nebyl učinil, kdyby ho nebyla za to žádala strana německo-židovského kasina na Příkopě. Myslím, že mu nekřivdím, když tuto okolnosť uvádím. Pan místodržitel to učinil jako stranník a přívrženec této strany — **proti národu českému.** On to učinil *ve své* **deutsch-böhmské předpojatosti** proti národu českému.

Náhledy mohou býti sice různé; ale kdo, ani prostého občana nevyjímaje, článek XIX. nepředpojatě čte — (a pan místodržitel, meškaje jako poslanec na říšské radě, slyšel jej vykládati od autority v zákonodárství) — musí nabýti přesvědčení, že — *jsou-li v tomto království v Liberci tabulky jen německé*, **musí býti v Praze**, vice versa, **tabulky jen české.**

Co platí v Brně, musí platit také v Praze. Vždyť ani prof. Herbst netvrdil, že *německý jazyk má v království českém* **jen o tečku více práva** *před jazykem českým.*

Kdyby se byl pan místodržitel zeptal svého gremia, bylo by musilo místodržitelství, nejsouc komandováno, přiznati, že právo užívati zemských jazyků nemůže býti obci popíráno, že pojmenování ulic a náměstí náleží do vnitřních záležitostí a samostatné působnosti obce — a pan **místodržitel byl by se aspoň této strannické skvrně vyhnul.**

K politování jest, že k náhledu páně místodržitelově přidalo se i **ministerstvo.**

Ale **kdo zná osoby,** *které sedí v ministerských kancelářích ve Vídni* a **jsou z pravidla proti národu českému** a proti jeho zákonně oprávněným snahám **předpojaty,** naprosto se tomu nepodiví.«

Když pak zástupcové lidu vidí, **že místodržitel takto jedná;** když sám prostý lid vidí, **že místodržitel straní německému kasinu,** menšině v Praze, není divu, že rozhořčení, jež punktacemi tak velice vzrostlo, nyní se šíří a u mládeže propuklo. A div jen a — na to kladu váhu, že nepropuklo již také v širších vrstvách.« — — —

* * *

Z dalších sněmovních kritik úřadní činnosti J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího a různých c. k. orgánů, zejména vzhledem k **výminečnému stavu ku procesu »Omladiny«,** vyjímáme ještě následující urývky:

Z řeči dr. Šíla dne 13. února 1894:

»A čím je ten famósní **výminečný stav** odůvodněn? Již ve Vídni byli by původci jeho propadli směšnosti, kdyby nebylo vše se halilo v tajemné pološero (Tak jest!), kdyby nebylo používáno rozmanitých umělůstek à la dvorní rada Krzapka a kdyby konečně nebyla vznikla svatá koalice, která je zachránila. (Výborně!)

Proč ale Němci hlasovali proti lepšímu (?) svému přesvědčení pro tento stav? To řekl dosti nepokrytě dr. Kopp na říšské radě (Hlas: »Že jest výminečný stav proti českému národu«) a proč Poláci, není také žádným tajemstvím. Známať jest jejich devisa: »Když ne honorowo, jen když zdrowo!« (Tak jest! Veselosť).

Tenkráte to ještě jakž takž šlo. Dnes však, kdy vešla u všeobecnou známosť **obžaloba,** když průvodní líčení jest skončeno, kdy byla slyšena slova obžalovaných i výpovědi svědků, **dnes vás, pánové, před směšností a před morální porážkou a odsouzením nic více nezachrání,** ani taková scéna nepozdvihne, jakou jste včera inscenovali u zemského soudu. (Tak jest!)

Fysický odsouzený budou snad **nešťastné oběti vaše**, ba **budou jistě odsouzeny.** (To jest jisté!) Pan ministr hledal prý po různých kriminálech Rakouska pro ně již místa. (Slyšte!)

Morálnímu odsouzení však neujdou ti, **kteří na základě výpovědí policejního agenta provokatéra** (Tak jest!), *na základě výroků lidí spitých na policii* **obvinili** z tajného spolčování celou řadu, ke stu inteligentních mužů jim nepohodlných, poněvadž jest to nejjednodušší a nejpohodlnější a již vyzkoušený způsob, jak se nepohodlných lidí zbaviti. (Tak jest!)

Morálnímu odsouzení neujdou ti, *kteří na základě toho v této zemi* **prohlásili neodůvodněně, libovolně a frivolně stav výminečný.** (Tak jest!)

Kde jest to prokázáno, že jest tajný spolek, kde jest dokázána jeho organisace? Jedna výpověď, pokud z novin, pokud jsme my, kteří jsme se súčastnili přelíčení, u soudu viděli, **jedna výpověď odporuje druhé** a *jakkoli obžaloba dokazuje paterou organisaci*, které navzájem si odporují, **ani jedna nebyla dokázána.**

Jsou to **jen výpovědi na policii vynucené** (Tak jest!) a **překroucené, výpovědi policejních zřízenců**, toho genru svědků, kterýmž při přísežných výpověděch přichází vždy špatně. (Smích.)

Kdo byl přítomen přelíčení a kdo o něm četl v novinách, přichází k tomu poznání, že **intelektuálním původcem tajného spolku jest policie.** (Tak jest!)

A v jiném jest obžaloba tak slabou, že státní žalobce, aby mohl přece shledati nějaké zločiny, rozšiřuje obžalobu také pro výroky, které snad ten který učinil, aby si ztropil žert s dozorcem vězeňským.«

Nejv. *maršálek* zemský (zvoní): »Já si dovoluji pana řečníka upozorniti, že se pronáší obšírným způsobem o záležitostech, o kterých právě se provádí soudní řízení a upozorňuji na to, že slavnému sněmu o záležitostech soudních nepřináleží žádné rozhodování. (*Hlas*: Ale kritika!) Žádám jej proto, by soudní jednání nečinil předmětem jednání slavného sněmu.«

Posl. dr. **Šíl** (pokračuje): »Já dovoluji si podotknout tolik, že považuji celou věc jako politickou a co taková, patří *před tento sl. sněm*; ale ujišťuji, že jsem s části tou hotov.« — — — — — — — — — — — — — — —

»Špatnou zbraní jest **censura** a **zastavování listů**, špatnou zbraní jest **výminečný stav**, **zatýkání a žalářování**. (Výborně!) Tyto všechny hrůzy pominou, dobré právo zůstane a bojovníků za ně jen přibude. Neboť to jest právě předností práva a pravdy, že nemohou býti zničeny. Mohou býti násilně leda potlačeny; avšak po přejití nehod, po přejití protivenství a nebezpečí opět svaté, čisté, vznešenější a svěžími silami zotaveny se objeví. (Výborně!)

A proto s pevnou myslí, plni důvěry, věříme v konečné vítězství své. My víme, že dnes ještě nezvítězíme; my víme, že dnes svých požadavků spravedlivých se nedoděláme; avšak my víme také, že jich jistě vydobudeme.

Ale — což **vražda štědrovečerní**? Ta, prosím, radil bych, aby byla nechána na pokoji! Neboť temný a v mnohých bodech nejasný jest ten čin, a každý soudný člověk se zeptá: »Cui prodest?« Snad straně naší, která tak hanebným způsobem — a snad i to slovo je málo — od *samého* **úředního listu** byla zodpovědnou činěna? (Výborně!)

Snad »Omladině«?

Vždyť jsme slyšeli »Omladinu«, jak toho litovala, **že tento člověk nebyl živ u soudu s nimi**, poněvadž by **byl tento člověk musil udati svého pravého návodce.** (*Hlas:* **Kdo ho platil?**)

»Cui prodest?« **Mrtvý agent provocateur** *jen jednomu může prospěti.* Nechť tedy vládní listy ušetří sil svých, kdyby jich potřebovaly **k hájení někoho jiného**, nežli národa českého. Národ český nemá toho věru zapotřebí, aby úřední, vládní listy jeho cti a jeho dobrého jména se zastávaly; **národ český** *své dobré jméno* **i proti vládním, i proti úředním listům** *musil bráti dosti často v ochranu* a vezme zase v ochranu dobré jméno své a čest svou ob-

hájí. Národ český pěkně se děkuje neznámému obhajci ex offo, který zrovna tímže dechem, kde říká, že se ujímá jeho cti a dobrého jména, předříkává a **vyhrožuje národu českému**, *co se s ním stane* a **jak se s ním zatočí**, (Veselosť. Tak jest!) neudělá-li sám a hned, **co vláda nakáže**, *nejedná-li pořádek takový*, **jaký mu vláda nadiktuje**.

Něco podobného, jako napsal úřední list a jako napsal **neznámý obhajce** v úředním listě **(známý)**, **nazývám neslýchanou drzostí** a myslím, že nikdo v národu českém nebude nesouhlasiti, když řeknu, **že něco podobného si národ český od úředního listu do budoucnosti zapovídá**.

Národ český zajisté učiní, co za dobré uzná, ať je to **úřednímu listu pana místodržícího** vhod či nevhod; prospěch národa i prospěch lidu českého jest mu první věcí a podle toho se zařídí.

Zde bylo **přímo nestoudným způsobem zneužito svobody tiskové** (Tak jest!), *zde měla* **Jeho Excellence** *příčinu*, ba **povinnosť**, **zakročiti**. (Tak jest!) Ale kde pak! *Jeho* **Excellence má jiných starostí**. (*Hlas*: **Vždyť on to psal sám!**)

Jeho Excellence musí zřetel svůj obraceti k tomu, kde a jaká schůze se odbývá, nebo kde a jaké divadlo má se pořádati, aby ještě v čas, třeba za **nejnicotnější záminky**, byly zapovězeny; kde **jaký pokrokář nebo Mladočech** *na svobodě po Čechách chodí, který by se snad dal* **»zahákovat«**, nebo *kde které město jest*, ve kterém vychází ještě *liberální časopis, který by se dal* **bez udání důvodů skonfiskovati**, nebo ještě lépe **zastaviti**.« — — —

— — — — — — — — —

Z řeči dra **Vašatého** dne 14. února 1894 vyjímáme:

»Není to žádná maličkosť, když se jedná o odsouzení na sta osob, dosud bezúhonných a zachovalých, *které byly od* **policejního konfidenta udávány** (který byl ponechán na svobodě) a které mají býti nyní odsouzeny.

Pan policejní ředitel před líčením soudním veřejně mluvil a bylo by největším obmezením svobod ústavních,

kdyby neměl zástupce lidu o nejdůležitější otázce té promluviti. A proto já, poněvadž již o tom bylo šíře mluveno, jen něco krátkého sdělím.

Chtěl jsem jen říci, že **nebylo ani žádné příčiny, aby byl výminečný stav prohlášen.** Vláda ve Vídni ho neodůvodnila, nebyla s to jej odůvodniti. Ona jej prostě převzala, poněvadž jest koalicí a bylo tvrzeno, **že bez výminečného stavu nemůže se vládnouti.**

— — — Chci jen něco pověděti, jak se líčení vede před soudem — — — **když nebylo důkazův,** *vynašla si veřejná bezpečnosť* **svého svědka,** *který vyzrazoval o Omladině* (které zde nebylo), aby byl výminečný stav odůvodněn.

A výminečný stav tento **na základě jeho udání** také konečně byl zaveden.

Nikdo tajného spolku nevyzradil; z obžalovaných nikdo v něm nebyl — **jedině zavražděný konfident policejní o něm věděl.** Ten o něm udával a **ten také byl při výslechu trestním za kamny uschován,** což sice na veřejnosť nepřišlo, ale bylo mně od svědků sděleno. **Ten slyšel výroky obžalovaných, aby se mohl informovati,** *aby si neodporoval.*

Jsou to trapné dojmy, ale nelze jich pominouti. Zejména **svědkové** doznali, že jim **na úřadě bezpečnosti,** když budou jmenovati členy Omladiny, **bylo nabízeno** — jako Aloisovi Wenzlovi — **pět pětek od vrchního komisaře Oliče.** Když jich nepřijal, nabízeno mu, aby *chodil do schůzí,* **aby vyzrazoval policii vše — že za to bude honorován a na svobodu propuštěn.**

Když i to zamítnul, byl dopraven k trestnímu soudu pěšky, — přes to, že chtěl si zaplatiti vůz a ačkoli i vrahové měli své vozy.

Je to trapné, **jak se dál výslech vrchního komisaře Oliče.**

Policejní komisař Olič, — když mu byla dána otazka, když měl vypovídati — **pravil, že by prozradil své úřadní tajemství, on že nesmí vyzraditi, co dělal.** A když byl tázán na svou výpověď, odvětil, **že už ji dal do protokolu.**«

Nejvyšší maršálek: »Dovoluji si upozorniti . . . že to mám za na nejvýš neslušné, aby se o soudním jednání zde pronášelo mínění.«

Dr. **Vašatý**: »Prosím, toť největší neštěstí, jež stíhá národ český. **Jde o obžalované, jejichž osud má býti napřed zpečetěn.** Myslím, že jest povinností zástupce lidu, aby **o těch**, kteří jsouce dosud zachovalí a neúhonní, **mají býti nevinně odsouzeni**, *řekl veřejnosti* **pravdu.**

My jako zástupcové lidu nemůžeme přece říci, že věc srovnává se s positivními zákony — **a ona se nesrovnává** — neboť **svědek** jest *předvolán* podle trestního řádu, **aby vypovídal soudu**, před kterýmž stojí. Soudní spisy zná totiž jen předseda, ostatní votanti jich neznají. A tu **svědek** odvolává se jen na své výpovědi ve vyšetřování!

To jest zcela nezákonní. Svědek má obžalovaným výpověď svou opakovati do očí.

On to odmítnul a soud to schválil.

To není žádná procedura pro právní stát, jako se stalo, že **policejní ředitel napřed mluvil** — (to bylo dovoleno veřejně a pan místodržitel na to nedal odpovědi) — **před líčením označil osoby jisté jakožto hlavní viníky.**

Když to smí dělat slavná vláda a nepokárá svých podřízených, neměl by zástupce lidu, když vidí bezpráví, ujati se slova?

Já to pokládám za svou povinnosť.

Zrovna tak **jest nezákonné přijímati anonymní dopisy ku spisům.** Každý slušný člověk zamítne anonymní dopis, poněvadž jest to **hanebné udavačství**; každý poslanec zamítne anonymní spis (a já sám jich dostal kolik tisíc), když se v něm ku př. žaluje na toho kterého úřadníka, že to a to učinil. Poslanec pojímá totiž úkol svůj seriosně, a uvedl bych povinnosť svou v neváżnosť, kdybych něco anonymního, o čem nejsem přesvědčen, že se stalo, dával na veřejnosť.

Já aspoň vždy se dotazuji osob spolehlivých.

Když to soud neučiní, jest to důkazem, že rozsudek bude divně vypadati nad těmi, o kterých se jedná. — —

Jest bolestné, že trvá výminečný stav **proto**, *aby Omladina byla* **odsouzena i celá řada obětí nevinných.**

Kdyby byla měla vláda dobré svědomí, **nebyla by zrušila soudy řádné a nebyla by zavedla soud výminečný.«**

* * *

Z řeči dra **Koldínského**, proslovené ve sněmu českém dne 13. února 1894, vyjímáme:

»**Česť** hlavního města tohoto království byla pohaněna, materielní zájmy jeho poškozeny a sice následkem uvalení výminečného stavu na Prahu a okolí. — — —

Kdo četl dne 12. září 1893 na rozích pražských plakáty ohlašující uvalení výminečného stavu na Prahu a okolí, musil se domnívati, že snad vypukla nějaká **revoluce.**

Když jsem já ty plakáty četl, hanbil jsem se téměř, že o takovéto revoluci v Praze nemám ani nejmenší vědomosti. Vždyť pak výminečný stav dle zákona z r. 1869 neuvaluje se pro maličkosti. — — —

Nastalo **zatýkání**, *v ulicích pražských hemžily se* **stráže s nasazenými bodáky a vojsko bylo konsignováno.**

Jen o té **vzpouře** nebylo možno nikde v Praze se dověděti. A ve **Vídni**, když sešla se říšská rada *přednášel* o **důvodech** *výminečného stavu* nad Prahou **zástupce vlády** v komisi — **při zavřených dveřích.**

Že **u tresního soudu** trvalo vyšetřování po více měsíců a že zatčení po celou tu dobu držáni byli ve vazbě, nasvědčovalo tomu, že snad skutečně jedná se **o vzpouru velikých rozměrů.**

Konečně padla rouška s tohoto **tajemství** a tu ukázalo se, že jedná se o vzpouru dalekosáhlou, když **vzpoura** *ta má* **vůdce** tak zvučného jména, jako je **Rigoletto z Toskány**, bývalý náčelník »Podzemní Prahy«.

Hrůza šla z tohoto spiknutí; avšak jen potud, dokud se nezjistilo, že **tento náčelník** byl **kandidátem — špic-**

lovství, který dle zápisků svých *dostávati* měl od **policie i odměnu za zradu svých soudruhů.**

To není sice nové, aby *provocateur arranger* **nalézal se v službách policie.** Něco podobného stalo se také v poslední době ve Španělsku. Avšak je to přežité. Něco takového mohlo se díti snad za dob »černého kabinetu«, avšak nynější správa státu má se nalézati na moderním stanovisku, má totiž pozorovati a léčiti, kde je toho zapotřebí, a **nikoli si teprve náčelníka vzpoury — dělati.**

Vláda aspoň **nepopřela, že Mrva nebyl ve službách policie** a c. k. vrchní *policejní komisař* pan **Olič** na otázku jemu danou, *nalézal-li se Mrva ve službách policie*, odpověděl, že se sice Mrva nabízel, ale **on** *že ho nepřijal*, **čímž ovšem** *není vyloučeno*, **že jej mohl přijati někdo jiný.**

Když na *jedné straně* se tvrdí, **že Mrva sváděl své druhy k nezákonným činům** a *na druhé straně* se tvrdí, **že byl současně ve službách policie,** mám za to, **že bylo morální povinností vlády,** *aby se prohlásila*: **byl-li Mrva skutečně ve službách policie** čili nic. — — —

O jaké důkazy opírá se persekuce tato?

Opírá se **o svědectví** *Mrvy*, **člověka duševně i tělesně chorého,** kterého také soud v první jeho záležitosti pro náčelnictví v »podzemní Praze« nebral vážně a proto jej z obžaloby propustil; **o svědectví** *Legnera*, který byl pro **podvod zatčen,** *Horyny*, trestaného pro **tuláctví** a **veřejné násilí,** *Kaisra*, **alkoholisty,** a konečně o výslech dětí Ziegloserových.

Nechci o tomto posledním případu šířiti slov, jak by toho případ ten zasluhoval; já jen připomínám, že **ministr práv** na radě říšské prohlásil, že **takovýto výslech se nedál,** kdežto pak bylo samým panem *vrchním policejním komisařem* Oličem — **zjištěno,** že *takovýto výslech* **skutečně se stal,** což zajisté svědčí o tom, jak *důkladně* bývají páni **ministři** o poměrech v království Českém **informováni.** — — —

Kdo může bráti vážně, když **vláda** *tvrdí*, že **organisace** *Omladiny* záležela jednak z pětičlenného senátu, který měl

jednatele, referenta zbrojnice, správce kolportáže, **špicla-předsedu** a pokladníka, a ti že volili **diktátora** s neobmezenou plnou mocí? Kdo by mohl vážně pojímati *tvrzení* **vlády, že** zase dle Mrvy záležela organisace Omladiny z prstů a palce, který zvolil jen čtyři prsty, ti volili druhý palec; tento druhý palec představil se prvnímu palci, druhý palec volil další čtyry prsty a ti zase volili palce atd. — — —

Žasne zajisté každý, *jakým* **nesmyslům vláda uvěřila** a jak měl vládu i ten Mrva k lepšímu. Něco takového nedá se přece udati ani v krvavém románu.

Avšak nejvíce jest se diviti tomu, že pro takové **fantastické výmysly Mrvovy** nakupeno tolik hany na národ český. — — —

Dnes jest jisto, **že persekucí** *tou* **vláda se kompromitovala a že špatně posloužil vládě ten, kdo jí odporučil, aby na základě takových výmyslů uvalila výminečný stav na Prahu a okolí.** — — —

Persekuce tato bude zajisté v análech jak politiky, tak právnictví **unikum.** V análech politiky, že **pro takové pravdě nepodobné výmysly,** *jak si je* **vláda** *na základě udání Mrvy* **skonstruovala,** uvalen byl výminečný stav na Prahu; v análech právnictví pak proto, že hledalo se ku př. účastenství na tajném spolku v tom, jmenoval-li jeden druhého »soudruhem« a zvolal-li jeden »Boulanger«, že hledán byl v tom zločin opovrhování jednotným svazkem státu. — — —

Avšak — **jak** *souditi* **o zavraždění Mrvy?**

Vražda ta není žádným důsledkem hnutí (o němž byl řečník šíře mluvil), ona **jest nejvýše důkazem bezúčelnosti výminečného stavu,** *když za trvání tohoto výminečného stavu mohla se taková vražda státi.*

Jest zjištěno, že **Mrva sváděl své soudruhy k demonstracím, a že je také zradil;** že pak obdržel **výhružné dopisy.** A tu — nebyl-li již vzat do vyšetřovací vazby, jako ostatní — **bylo povinností aspoň dotyčných orgánů,** kterýmž **své soudruhy zradil,** aby **jej do-**

statečně před zrazenými soudruhy chránily. (Tak jest!)

Vina *nepadá* tedy na toho, kdo v obraně dobrého jména českého národa na říšské radě poukázal na malichernosť důvodů, pro které byl výminečný stav uvalen, **nýbrž na toho, kdo udržoval styky s takovým člověkem,** *jako byl Mrva,* a **pak jej dostatečně neuchránil.«** (Hlas: To jest pan **místodržitel!**)

* * *

Ku konci jen ještě několik urývků z řeči poslance **Pernerstorfera** (tedy Nečecha), proslovené dne 4. dubna 1895 v témže sezení říšské rady, v kterémž projednávána interpellace hraběte **Kaunice** v příčině konfiskace obálky romanetta »Poslední dnové lidstva«, kterážto konfiskace dala, jak známo, podnět k tomuto spisu.

»Trestní zákony,« pravil poslanec ten mimo jiné, »v žádné zemi světa *neodpovídají výrazu národního uvědomění,* nýbrž jsou **výrazem sebevědomí** oněch, **kteří mají moc v rukou a bezohledně a proti všemu právnímu ponětí století a národa trestní ustanovení svá — diktují.** — —

Při příležitosti té poukazuji jen k tomu, že **za objektivního řízení** prohlašují se za trestné články, v kterých snad byly spáchány nejtěžší provinění a zločiny a že nikomu nenapadne nevážiti si sebe méně člověka, kterýž domněle zločinný článek nebo prodlením roku třeba sto takových článků napsal.

Sám pan ministr s takovými lidmi se stýká. **Státní návladní** stýká se s nimi, jak přirozeno, velice přátelsky; *dnes* **je konfiskuje a v hodině ujišťuje je největší své úcty.**

Soudcové soudí také tak, a proto pravím: **Právní vědomí jest cosi zcela jiného nežli psané právo.**

Avšak při tvoření takového zákona jde Vám o to: **Jak zjednáme si** prostřednictvím těchto zákonů **zbraň,**

kterou bychom mohli **co možná nejbezohledněji a nejnemilosrdněji používati proti všem našim politickým odpůrcům.**

Způsob, jakým se v dnešním státě spravuje právo, **není mečem spravedlnosti**, nýbrž **mečem přemocného nepřítele oproti utlačovaným třídám** a proto musí se pomýšleti **na tisíceré úskoky**, což jste také v novém našem trestním zákoně v život uvedli.

Musíte toho dbáti, abyste **nastražili** *co možná nejvíce* **udic a pastí**. Avšak nikoli k tomu účelu, by byl každý člověk, který v takové pasti uvízne, ihned také potrestán. O nikoli! **Tak bezcitnými — nejste.** Je-li to člověk vaší třídy, vaší strany, tu pasť povolíte a necháte jej běžet. Pasť musí zde býti jen pro ony případy, *kdy mohou se v ní* **lapit vaši odpůrci.** — — —

V celém našem trestním zákonodárství vystupuje obzvláště **v politických záležitostech** do popředí **subjektivnosť**.

Známeť přece kaučuková ustanovení, v kterýchž jest rozhodnutí vždycky zůstaveno **subjektivnímu rozhodnutí soudce** — — — — a víme přec, že **ubohému soudci** neb **úřadníku (nerozsuzuje-li tak, jak jeho představení chtějí)** nemůže se nic státi; ale on — **neavanžuje a zůstane sedět.**

Někdy **může se soudce octnouti v téže situaci jako státní návladní při konfiskování.** Státní návladní si myslí: **Zabavím-li** něco, co se konfiskovati *nemá,* **nestane se mi pranic**; ale **nezabavím-li** něco, co *mám* skonfiskovati, dostane se mi důtky.

Následkem toho — konfiskuje ustavičně.

A konečně **navykne také soudce** *tomuto druhu smýšlení a* **bude také vždy odsuzovat.** Jako jest konfiskování pro státního návladního denním chlebem — (nemůžeť žíti, aby nekonfiskoval) — **tak navyknou si také soudcové — odsuzovati.** — — —

— — — Jak lze si jen domýšleti, že jest jen matný záblesk mravnosti v mozcích těchto lidí? Oni klidně uva-

žují — (**a ministr spravedlnosti** *nechť nám řekne*, **není-li tomu tak)** — oni tedy uvažují: **Můžeme docíliti nějakého odsouzení a jakým způsobem** můžeme ho dosíci?

V tom případu ať mi nikdo nepřichází s deklamací o mravnosti atd.

Nikoli! **Brutálnosti to jsou.**

Ti lidé nemají jiné myšlénky nežli: **Mohu odpůrce, jak náleží, zaskočiti?** *Jest možno* **nalézti povolné nástroje?**

A dnes jsme slyšeli: V Rakousku jest aspoň *jediné místo*, **kde tyto povolné orgány jsou** a to je — **Praha.** (Velmi dobře!) A co pravil poslanec dr. *Herold* **o výnosech místodržitele Thuna** a co pronesl o chování se obyvatelstva k těmto výnosům, hodí se obzvláště k tomuto § 13. (trestního zákona, pojednávajícího o schvalování trestných skutků).

A skutečně, *jsou-li ti lidé v Praze lidmi poctivými, nemohou jinak*, **nežli jako jeden muž vystoupiti proti tomuto** — **policistovi Thunovi** — proti té — **policejní duši Thunově** *a musejí se sešikovati* **proti člověku, který nemá ani nejprostšího ponětí o tom, co lze** *v jakémkoli vyšším smyslu* **pokládati za mravné.**«

Předseda (vpadna): »Musím pana poslance pro tento výrok volati k pořádku.«

Posl. Pernerstorfer nedal se však vyrušiti a ve své řeči pokračoval.

* * *

K dolíčení politicko-národních názorů hr. Fr. Thuna citujeme jen ještě urývek z článku »Č. Politiky« ze dne 17. ledna 1893:

»U příležitosti své návštěvy v Oseku přijal Jeho Exc. pan místodržitel hrabě Frant. Thun ve velkém sále radnice teplické sbor obecních starších teplických s purkmistrem v čele a některé hodnostáře z místa a okolí. Na řeč purkmistra teplického odpověděl místodržitel delší řečí plnou

významných narážek a míst, která jsou podle toho, aby vzbudila v nejširších kruzích velkou pozornost a dodala jim na dlouho látky k úvahám a přemýšlení.

V řadě slov obvykle soustrastných a týkajících se osecké katastrofy, vyskytl se pojednou *název, který dosud nebyl nikdy užit oficielními ústy v řeči obřadné.* Pan místodržitel pojednávaje o krásném vědomí vykonané povinnosti, prohodil, že vědomí to jest zvláště uspokojivým, když pomoženo v neštěstí, kteréž se přihodilo v našem čarokrásném **Deutschböhmen (wunderschönem Deutschböhmen).**

Název tento nelze do češtiny přeložiti, neboť výraz **Němcočechy** jest stejným **nesmyslem** jako **Německé Čechy**, neboť jako duchu lidu se příčí pojem tento, tak i jeho jazyk ho nesnese. Jest známo, že naši Němci naproti slovu »Deutschböhmen« jako na výsměch také říkávají a píší »Czechien« jakožto označení ryze české části Čech, kterýž pojem v německé hlavě jest nerozlučný s pojmem »Czaslau«.

Jeho Exc. pan místodržitel neužil označení »Deutschböhmen« jen jednou jako náhodou, nýbrž *opakoval je* průběhem řeči své **třikráte.** Velmi vřele ujišťoval pan místodržitel sbor obecních starších, že ačkoli příčina jeho návštěvy jest truchlivá, přece milerád se dostavil a že lituje, že v Teplici jako místodržitel ještě nebyl.

Ale jakožto »**Němcočech**« a soused této krajiny pokládal prý to za vhodnější, dříve raději vzdálenější cizí okresy navštíviti, aby se nemohlo mluviti o — **protekci.** (Veselost.) »Můžete však býti přesvědčeni, že ve prospěch Teplice vynaložím všechny své síly. Teplice se svým okolím jsou jednou z nejskvostnějších perel našeho čarokrásného »**Deutschböhmen**« . . .

»Co v mých silách bude, zajisté vše učiním, aby město Teplice stálé vzkvétalo,« pokračoval pan místodržitel a pojednávaje o loyálním smýšlení Tepličanů, pravil:

»**Já sám jsem** »**Němcočechem**« a pocházím z této krajiny a znám tudíž smýšlení obyvatelstva. Já vím a cítím to, že jeho srdce v lásce a věrnosti bije pro našeho císaře a kéž to tak zůstane na věčné časy.«

Místodržitel království českého *po dvakráte* tedy *a s důrazem* mluvil o »**Deutschböhmen**« a sebe dvakráte nazval »**Deutschböhme**«. Stalo-li se to za tím *účelem, aby získal náklonnost a přízeň krajanů našich druhé národnosti* (již zajisté, jak s důstatek známo, dosud nepožíval, jsa v listech vůdčí strany německé v Čechách neustálým předmětem útoků) *zdá se, že se to nepodařilo.*

Dnešní »Bohemia« věnuje slovům místodržitelským článek, který jest psán tonem nikterak vřelým, ba odmítavým.

»Za obyčejných poměrů nemohl by tento projev mimo místní obvod činiti nároky na žádnou zvláštní pozornosť, neboť **skutečnost německého obvodu** v řeči Jeho Excelence *výslovně a několikrát uznávaného*, jest právě tak samozřejmá, jako vřelé účastenství místodržitele a každého lidsky smýšlejícího na neštěstí; věrnosť našeho německo-českého obyvatelstva má zapotřebí právě tak málo zvláštního důrazu jako přání, aby se důvěra vrátila teplickému požehnání vřídelnému . . . a konečně také nade vší pochybnost jest ta okolnost, že hrab. Františku *Thunovi* **původem** *jeho vykázáno jest v zemi* **místo na straně Němců**, právě tak, jako jest *nepochybná ochota*, s jakou mu *postoupeno bude takové místo, kdyby snad zamýšlel zaujati je.*«

»Potěšením z toho, **že se J. Excellence sama staví do řad Němcočechů,**« pravila pak »Bohemie«, »bude však nutno odročiti do té doby, **až budeme viděti hraběte Františka Thuna skutečně na straně Němcočechů.**« — — — —

O prohlášení hr. Fr. Thuna, že jest **Němcočechem**, rozepsala se i »Deutsche Ztg.«, která se vyslovila v tento smysl:

»Slovo toto pronesené hrabětem Thunem činí dojem velmi podivný, poněvadž týž byl až dosud znám spíše jako zarytý feudál, který **všemožně** podporoval české snahy. Proto nynější jeho *výrok*, za **kterým se snad tají záměry pro jeho budoucí činnost vůči Němcům**, lze pokládati jen za pouhou bezvýznamnou zdvořilůstku.« »Deutsche Zeitung« připomenula pak, že dle nejnovějších zpráv má se státi hrabě Thun **nástupcem hraběte Taaffea.**«

— — — — — —

Trváme, že netřeba vůbec ani dokládati, že se J. Exc. hr. Fr. Thun nástupcem hraběte Taaffea — **nestal** .... Zůstal i na dále c. k. místodržitelem v království českém až do dne 16. února 1896, kdy úřední »Wiener Ztg.« otiskla zprávu, že nejvyšším rozhodnutím ze dne 13. února 1896 **byla demisse jeho** — **přijata.**

Pád J. Exc. hr. Fr. Thuna

jako c. k. místodržícího v král. českém.

Dnem 16. února 1896 počínaje sestoupil tedy J. Exc. hr. Fr. Thun s ochranného podstavce c. k. vládního orgánu zase v úroveň obyčejného státního občana a nepožívá více žádné výlučné ochrany zákona.

Motivy konečného pádu J. Exc. hr. Fr. Thuna byly, jak přirozeno, různě vykládány; ale nám zdá se, že *vlastní příčina* byla **»otázka česká«** vůbec a nezdolná **oposice národa českého** zvlášť.

Hrabě Fr. Thun jako c. k. místodržící v Čechách hlavnímu úkolu svému: *řešení otázky české* **nedostál** a **oposici českou,** která se byla proti němu zdvihla hned na počátku jeho úřadování — lehkomyslně **podceňoval.**

Byl sice s české strany často varován; ale domnívaje se býti dosti silným čeliti každé oposici, nedbal toho. Na doklad uvádíme jen jediný hlas — urývek dopisu vídeňského dopisovatele »Nár. Listů« ze dne 19. září 1890, v němž nejen J. Exc. hr. Fr. Thunovi, ale i vládě vídeňské otevřena do budoucnosti zcela jasná perspektiva.

»**Oposiční hnutí české,**« čteme v dopise tom, »*nepřišlo v nečas.* Duše lidu našeho spíše uhodla, kam obrátil se vítr, nežli rozvaha politická mohla shledati přesvědčující důvody pro skok v oposici. Tato dala se nesnadno přesvědčiti, neboť **v národě, který tři sta let trpěl,** *vždy převládá náklonnosť k nedůvěře a z nedůvěry rodí se* **odpor.** Nás Čechy dějiny udělaly frondéry. Ony jsou, abychom užili Carlylova výroku, »epos v žaláři, ba žalářovaný

žalm«. Za doby absolutismu chvěli a napřed vzdychali jsme, jak jen jsme zaslechli o »otecké přízni« vídeňské vlády.

Jiným národům přináší konstituce vyléčení z tvrdošíjné umíněnosti, která v každé vládě vidí největší zlo a nejurputnějšího nepřítele svobod a blaha lidu. *Nám ústavní doby toho léku nepřipravily*. My také v nich každou svobodu, každé stéblo rovného práva vydobývati musili **proti** *vládě a bylo velice osudnou chybou*, že Vídeň nechala národ náš tak dlouho **v zoufalé oposici, až tato stala se druhou přirozeností našeho lidu,** která *není chybou jeho, nýbrž resultátem dlouhých let* **zvrácené, národu našemu nepřátelské politiky.**

Zaslíbenou zemi ukázali vídeňští držitelé moci národu našemu v prvních dvaceti letech ústavnosti několikrát; avšak luzný obraz ten zmizel vždy jako fata morgana pod černým mrakem.

Povolání hr. Taaffa zdálo se jitřenkou lepšího dne. Národ náš vstoupil pln důvěry na cizí půdu vídeňskou, by zasloužil si splnění slibů, které se mu dávaly. **Byl opět zklamán.** Odbývali jej drobty a vytoužený okamžik, který by mu přinesl důstojnou existenci národní a příslušný politický vliv, od roku 1879 až do roku 1890 spíše se vzdaloval nežli přibližoval. Zvolna shromažďovala se pod klidnou hladinou české delegace v massách lidu *nespokojenost s celým systémem politiky Taaffovy*. Rozhosťovala se beznadějnost a bohudíky, že nezrodilo se z ní ztrnutí veřejného ducha, *nýbrž rozhořčení a všeobecná touha lidu po* **oposici.**

Lid poznal, že jenom bouře může vyčistiti miasmy jedenácti let oportunismu a že jen boj přinese mu vykoupení. Vyrval se z lhostejnosti a budhistické pasivnosti. Neupadl v nehybnost, za níž by byla musila přijíti touha po Nirvaně.

Lépe *nebýti*, nežli *tak* býti — rozhodl se. Žilami jeho proudí nová krev, která nutí ho, by pokusil se o rozřešení nových a větších úkolů národních, nežli poměry, které jako tuhnoucí bahno tlačí se mu na tělo, stvrdnou v ne-

rozbitnou zkamenělinu. *Neodvislé listy a živly dávaly jenom myšlénkám lidu výraz* a ve smýšlení lidu hledati se musí příčiny úspěchu nové české strany.

Český národ *je rozhodnut vstoupiti do* **oposice.** S tím odhodláním musí se počítati, ať již jedni mu blahořečí, druzí mu klnou, ať jedni hněvem národa jsou nadšeni, druzí zastrašeni. Hněv ten nedá se potlačiti ani násilím, ani zkonejšiti sladkými slovy, ani odstrašiti chladnými výstrahami. Lid vnucuje dnes svým zástupcům úkoly a kdo by mohl vzpírati se jim, když *národ český stojí již uprostřed boje*, boje, který vede se již od let proti němu více méně zjevně **ve všech oborech politiky státní?**

Kdo měl by zmužilost národ v zápasu tom opustiti, skryj se v životě soukromém. Když kule již lítají a meče chřestí, škodlivá jest úvaha, zdali boj jest včasný.

Při povaze i minulosti národa byla jedenáctiletá trpělivosť jeho skoro *zázrakem.* Hlemýždí pokrok, jejž v té době jsme učinili, nikoho neuspokojuje. Naposled odměněn byl vídeňským smírem, který je nejtrpčím zklamáním všech vzdělanců a v kterém prosté vlastenectví vidí rakev všech národních snah.

Tak hluboko před světem klesla naše váha, že umírající Andrássy pokládal i tento »smír« za porážku Němců a za naše vítězství. Ejhle, jak tvrdé, zdravé maso našeho národního těla pokládá se za zvodnatělé a rozbředlé, když tento zabiječ fundamentálek mohl domýšleti se, že spřátelili jsme se s německým centralismem tak, že za zdání většiny na málocném pražském sněmu zaprodáme českost Moravy a rovnost našeho jazyka v zemích českých!

Zřejmo, že **sám základ** *našeho postavení v Rakousku* **musí se změniti.** *My nejsme národ dobytý a nesmí zacházeti se s námi jako s pariem.* **Naše svobodná smlouva s říší nesmí býti zaměněna se středověkým právem pěstním;** ona musí nahraditi se novou a čestnou smlouvou mezi monarchií a národem českým, věrným králi, ale také svojí vlasti. Jsou mezi námi a Rakouskem mnohé nevyrovnané účty, jež musí býti aspoň z části zaplaceny, nežli my budeme se cítiti v nějaké vládní straně volnými a spokojenými.

Jenom se nechvějte! **Český národ jest příliš veliký činitel** *pro tento stát*, než aby dlouho zůstati mohl jitřící ranou v organismu jeho. **Česká otázka** *zrodila se znova na počátku tohoto století*: **ona musí býti před jeho koncem rozřešena.** Závisiť dnes více nežli před rokem 1871 na tomto rozřešení právo Rakouska k samostatnosti a suverenitě prostřed německého moře.

Čím více svízelů a překážek český národ na svých cestách nalézá, tím více mužnost jeho se vzpružuje, tím mohutnější síly vyprýšťují z jeho národního ducha. Rozpoutejme všechny české síly, zřiďme národní voj, který bude schopen bojovati za národní česť!

Věc každého národa dosud v Evropě zvítězila, když od vlastních synů nebyla opuštěna. **V jedné ruce zákon, v druhé meč,** — tak postavme se do šiku společného. Potlačmež malicherné osobní zájmy, burcujme zmužilost, podpalujme vlastenecký cit, živme sebedůvěru! Podnikáme obranu nejvyšších statků národních. Rozkládáme se polem pro neodvislost od německé nadvlády, vrháme se v seč, abychom učinili vlasť svoji svéprávnou a silnou, národ pak svobodným a váženým. Nevedeme boj pro boj a boj byl proti nám začat bez výpovědi, ačkoli vídeňská vláda nikdy tak oddaných, trpělivých a věrných pomocníků neměla, jako byli zástupcové čeští v posledních jedenácti letech.

Raději zahyneme, nežli bychom kapitulovali. K čestnému smíru jsme však vždycky ochotni. Mírem takovým není vídeňské vyrovnání; toto by se musilo radikálně zrevidovati, tak zrevidovat, aby české právo nebylo aspoň porušováno a zadáváno, nýbrž i při nejmenším slavně vyhrazeno. **Národní právo** pak *muselo by se plně provésti tak*, aby Čech ve všech zemích svých byl v politických i jazykových právech rovným a rovnocenným s Němci. **Morava** musila by se vymaniti z nadvlády německé a česká menšina ve **Slezsku** tak zajistiti, jako německá menšina v Čechách. Toť nejskrovnější míra a minimum jakéhokoli smíru. *Beze splnění těchto podmínek* **zbraní neodložíme** a státi chceme v nich ne slovy jen, nýbrž i **skutky** — až do těch hrdel a statků.«

* * *

Z nesčetných kritických úsudků, kterýmiž pád J. Exc, hr. Fr. Thuna provázen, citujeme taktéž jen některé urývky, z kterýchž jest vesměs zřejmo, že »čeští vlkodlaci veřejného mínění« zachovali se k hr. Fr. Thunovi kavalířštěji, nežli kdysi on k nim: že mu totiž — **nespílali.**

Zahajujeme citáty urývkem z lapidarní kritiky »**Radikalních Listů**«, tedy časopisu nejostřejší toniny, v němž o hr. Fr. Thunovi jako c. k. místodržiteli v král. českém mimo jiné čteme:

»S úžasnou mocí výkonnou a plnomocí podnikati, cokoli a kdykoli by chtěl, **dal se do boje proti novému politickému a socialnímu hnutí v našem lidu a v naší mládeži.** Přišel »upevňovati a sesilovati **smýšlení rakouské**« a k tomu *suspendoval státní základní zákony*.

»Ano, **já jsem navrhl**, aby **výminečný stav** *zde byl zaveden . . .*«

Censuroval, zastavoval a z Prahy vypovídal oposiční tisk; zastavoval a rušil nejdůležitější a nejčilejší spolky; rozpouštěl svými hejtmany lidové schůze; nastala **právní nejistota**; *pojem práva* a spravedlnosti byl *zlehčen* a zákony nahradily spousty tajných oběžníků.

K jeho návrhu **zrušeny byly poroty** na celý rok. **Moc soudní** *ve věcech politických* vzata z rukou samého občanstva a vložena do rukou **rakouských** čtyř- a šestičlenných c. k. **soudních senátů.** *Nekonečné* **domovní prohlídky, stíhání, policejní dozory, zatýkání, vyšetřovací vazby** vyvrcholily v ohromný a památný *proces s t. zv. »Omladinou«*. Přes dvě století těžkých žalářův a tuhých vězení vyžádala si ta perioda. Sesypaly se existence celé spousty jednotlivcův a rodin. A nikde tu nebylo pochopení, nebylo tu morálky, nebylo tu humanity.

On prováděl drsný **nátlak na dospělou mládež českou**; on šel níže do **škol středních** a ještě níže — do **škol obecných a opatroven.** Vydal pověstné *školské výnosy*. **Řada studentů byla vyloučena.** On se neostýchal předpisovati **učitelstvu,** jak má *loyálními thematy* učiti a vychovávati. »Kdo neposlechne, tomu zlomím vaz,« pravil k de-

putaci profesorstva; a to byla jeho jediná idea, smysl jeho politiky, taktiky, mravnosti.« — — —

* * *

Z hlasů krajinského časopisectva vyjímáme na ukázku pouze jediný.

»My sice dobře víme,« čteme v novobydžovské »Stráži na Cidlině«, »že **pádem osoby Thunovy** *nepadá* ještě ten systém centralistického rakušáctví a byrokratického zpátečnictví, jehož **on** *byl hlasatelem a předbojníkem*, přece však nedovedeme si myslit, že by se hned tak snadno mohl nalézti člověk jemu podobný, jenž by k tomu systému přinášel ještě sám tolik přitěžujícího svými osobními vlastnostmi.

Odchodem Thunovým, končí krátce **Thunova krutovláda** . . .

Na jednu věc však máme za povinnost svou při tom dnešním politickém nekrologu (kéž by politicky byl mrtev docela, neboť není tak docela jisto, že nenadejde jednou ještě »jeho« doba) především upozornit: totiž na jeho **původ**. Vyšel z té »naší« — jak se jí tak stále docela bez příčiny přezdívá — **šlechty**.

On byl a **je typem** — *nejvýraznějším představitelem jejich snah.* Nemají-li jednotlivci ze řad jejich té jeho *řiznosti vojenské*, té jeho *tvrdosti neoblomné*, té jeho *silné energie*, žijí přece týmž duchem, v těchže nárocích jako on. —

Thun silnou svojí vládou, při níž nejvydatnějším pomocníkem byla mu pražská policie, domohl se brzy zvláštního postavení, i proti vládám vídeňským. Byly v posledních dobách vlastně **vlády dvě**: ve *Vídni* a *v Praze.* A ne neprávem se tvrdilo, že **vláda pražská** *měla větší moc než ministři.* Oni prováděli, **co on chtěl**. Nebyl pouhým úředníkem, měl zvláštní neodvislé postavení, výminečné jako náměstek císařův.

A tím si vysvětlíme celou jeho libovol
jež v největší míře vztahovala
hnutí pokrokového. V histor
právě v době jeho vlády, h

čení úlohy této nestačil by krátký článek, ta by zabrala celou knihu.« — — — — — —

* * *

Ze závěrečných hlasů časopisů, jež byly od nastolení J. Exc. hr. Fr. Thuna v úřad c. k. místodržitele **v zásadní oposici** proti němu a tudíž také v prvním persekučním ohni až do jeho odstoupení, citujeme taktéž jen na ukázku pouze následující kritické urývky z »**Nár. Listů**«:

»Jeho Excellence místodržitel v království českém, hrabě František Thun z Hohensteinu, zadal v den po Svatých třech králích za propuštěnou a demise jeho byla přijata. Jest zvykem označovati jisté dny v životě národa za zvlášť památné a děje se tak právem větším či menším. Však o tom, že **sedmý leden roku 1896** bude míti v letopisech českých **význam radostný**, pochybovati nebude v celém českém národě nikdo, vyjma obec z přirozenosti služebných duší, kterou skupí kolem sebe průběhem doby každý vynikající člověk.

Spravedlnost dějepisce povznesená nad tendenci politického a národního stranníka uznati musí, že vláda Jeho Excellence nevynikala tak krutostí a obvyklou rázností a nemilosrdností, jakouž všude a za všech okolností vynikali krotitelé »státu nebezpečných směrů«, avšak z téže spravedlnosti prohlásiti sluší, že **žádný jiný způsob persekuce netížil tak jako methoda, která se byla zlíbila odstouplému panu místodržícímu.** Ani ne způsob, jakým pracoval soud vojenský se svou nemotornou brutálností. *Hrabě* **Thun** *může se chlubiti*, že **vynašel zvláštní druh pronásledování,** *které jednou rukou halilo se pláštěm spravedlnosti a otecké blahovolnosti a druhou rukou rdousilo.* Nechceme přepínati a přeceňovati význam události; avšak kdo srdcem českým cítí, přisvědčí nám, že zpráva ta působila v pravém toho smyslu slova, *jako když člověku kámen s prsou se svalí.* **Tisícové po té zprávě si oddechli.**« — — —

»Německý Tory, *voják* a **klerikál**, jímž v jedné osobě byl, **jazyka i ducha českého úplně neznalý** hr. František Thun nemohl cítění a snažení našemu naprosto rozuměti. *Zásady svobodomyslné jevily se mu býti*, jak v řeči své z 5. října 1888 pravil, **zlem**, *které chtěl potírati na potkání*. Proto ve svobodomyslné straně národa českého viděl živel radikální, podvratný a státu nebezpečný a **vypověděl** nám *jako místodržitel* **boj na život a na smrť**, nemaje snad ani tušení, že **vypovídá tím boj celé odvěké duševní podstatě a bytosti národa českého**, *který vždy byl a* **bude národem demokratickým, svobody a světla milovným**, maje to od kolébky své v krvi.

Proto musí dnes tisk vídeňský s officiosním »Fremdenblattem« v čele konstatovati, že hr. František *Thun byl poražen* překvapujícím obratem poměrů v Čechách, totiž dokonalým vítězstvím svobodomyslné strany v národě českém, kterou doufal potříti na hlavu stavem výminečným. Nejen že jí nepotřel, ale **dopomohl jí právě svou persekucí** *přirozeně* **k vítězství**. — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

»Momenty, které zdržovaly **konec vlády hr. Thuna v Čechách**, byly četné. Stačí je vypočísti: působily tu *výminečné postavení* jeho za vlád minulých, jeho **původ** a tudíž ohledy na stranu, z níž vyšel a nikoli v poslední řadě jakási váhavosť hr. Badena, své vlastní politice, svému národnímu programu a svým prospěchům zjednati volnou dráhu a vývoji věcí v Čechách, který dosáhl vrcholu za jeho ministr-presidentství, přizpůsobiti politickou správu království.

Než skutečnosť a poměry reální byly konečně silnější nežli všechny pilíře, podporující vratkou posici hr. Thuna, ještě když nachýlena byla k neodvratnému pádu, a také silnější nežli shovívavosť hr. Badena k místodržiteli, který byl v politice jeho elementem cizím, s ní naprosto nesrovnatelným.

Pád **protičeské** *koalice*, jejíž politika v Čechách byla jeho dílem, musil strhnouti také jej s výše jeho, jakmile

bylo rozhodnuto, že v **této politice persekuce nebude se pokračovat,** nýbrž zahájena politika jiná, usilující **smazati vše,** *co na jeho počin od 12. září r. 1893 se stalo.* Když úmysl ten dospěl ke skutkům, když **jeho výminečný stav** *byl zrušen* a když **jeho vězňům** *dána milosť,* **nemohl neviděti, že je tu vyšší vůle, jeho intence neschvalující, ale odsuzující.**

Neporozuměl-li ani tu ještě, že nemůže hráti roli úřadníka, který zítra vykonává pokorně a poslušně *příkazy jiných,* **opáčné** tomu, co diktovala včera jeho *převaha,* ba *absolutnosť,* a že je proň výhodněji hrdě odepříti službovolnosť, nežli se podčinit autoritě vídeňské vlády, tu její program jej poučil, že podle tohoto **není pro »autonomní« místodržitele** *jeho druhu* v éře Badenově *žádného místa.*

Avšak hr. Thun *ani* **potom** *nebyl si vědom,* co mu káže jeho hrdosť. Podal sice demisi, *ale netrval na ní.* Důrazné a nepovolné žádosti by se bylo vyhovělo. Hr. Thun snesl však málo šetrné lekce vládního »Fremdenblattu« a zůstal i když poslanci čeští způsobem zcela nepokrytým na jeho adresu i na Badenovu, aby zaplašili všechny naděje jejich, co nejurčitěji prohlásili, že **mezi nimi a hr. Thunem nemůže být a nebude žádného smíru.**

Je svědectvím velikého klamu, jakému tento se oddával, mohl-li také jen na chvíli v něj doufat. **Hr. Thun duši toho lidu českého, jejž ovládal déle šesti let, neznal dřív a neznal ji ani nyní.** *Nikdy v ní neuměl číst.* **Nikdy nedovedl si naklonit srdce lidu českého,** *který před sedmi léty vzhlížel k němu nikoli bez důvěry a bez sympatií.*

Na odchodu jeho provázeti bude ho **celý národ** s upomínkami na *poměr, který mezi nimi zavládl.* Je **vinou jen jeho,** nejsou-li upomínky ty přátelské a že je-li v nich světlejší paprsek, je to jen vědomí, **že také tento protivník ustoupiti musil jeho nezlomné odhodlanosti.**

Mohl-li hr. Thun míti tolik, řekněme sebezapření, že *chtěl* dobrému poměru **se stranou,** *kterou potíral, kterou pronásledoval prostředky nejnepřátelštějších* vlád centralisticko-německých, kterouž **očernil** *na místech rozhodujících* a která

přes všechen útisk a tlak jím zavedený a provedený vzrostla na jedinou zástupkyni celého národa, a *chtěl-li* se dáti poučiti polským ministr-presidentem, že naše strana je živoucí representací lidu českého a že podle toho nezbytno s ní nakládat, poslanci naši nechtěli míti stejnou míru, řekněme, zapomnĕnlivosti. Kdyby byli chtěli, **minulost hr. Thuna** a česť a sebevědomí národa i vlastní jejich důstojnosť *jim to velitelsky zapovídaly*.

Hr. Thun však **ani potom** *neodstoupil*. Teprvé až mu citelně dáno českými poslanci zemskými na srozuměnou, *že v něm nechtějí viděti zástupce vlády* a že **nechtějí míti s ním nižádných stykův**, učinil, co ve vlastním interessu měl učiniti před čtyřmi měsíci.

Hr. Thun jest **obětí**, *ale* **své vlastní politiky a působnosti**, která musila ztroskotat a se kterou musil padnouti také její **původce**.

Věděl, že stejná výprava proti našemu národu, daleko tenkráte politicky ne tak vyspělému jako nyní, skončila nezdarem a jenom posilou české oposice. A *přece šel touže anabasi* **proti národu**. *A též on se přesvědčil, že* **policejní repressalie nezdolají, ale tuží národ**. Výše stojící dříve rozpoznali celý dosah a celé nebezpečí politiky takové pro monarchii. On, na nižším hledisku, jich neviděl. A když sražena jeho ruka, proti našemu národu vztažená a s hůry hřímal rozkaz: »Ustaň!« a »Zpátky!« nerozuměl signálům, které mu pravily: »Odstup!«

Dobrovolným jest odchod jeho **jen dle jména**. Ve skutečnosti jím není. Je vynucen a dodejme: vynucen *železnou logikou dějů* pro **hr. Thuna** i hr. Badena pozdě. Resignace pro onoho po příchodu tohoto mohla být skutkem svobodné volby, hrdého vzdoru a odporu proti politice protichůdné; mohla býti pádem, po kterém může ještě snad přijíti zase povznesení.

Teď, po *tolikerém* **ponížení**, *po marných pokusech zachytiti se na srázné cestě brzy na* **českém**, *brzy na* **německém** *keři, je* **pád tak hluboký a tak těžký, že restaurace podobá se skoro nemožnosti.** — — —

Odstoupení hraběte **Thuna** jest **aktem pokání vůči českému národu.** Je mu zadostučiněním pro praeterito a povzbuzením pro futuro. Hrabě Thun vzal politicky za své následkem poměru svého k němu. **V boji svém** *s tímto místodržitelem* a jeho systémem **stál národ náš sám a sám,** sílen bezpečnou vírou ve své vítězství. — — —

Mravně podnícen a fysicky otužen vychází národ náš ze zápasů neblahé té éry. Jeho důvěra ve vlastní síly ho neopustila a nezklamala. Hluboce se jimi v něm upevnila. *Politicky ponížen a ochromen měl být*: **on však osvědčil celou svoji potenci** *a ukázal, že* **žádné násilí a žádná moc nedovede mu vyrvati,** *co mu v tomto státě náleží, ani odvrátiti ho od velikých cílů, ke kterým spěje.*

Resignaci hr. Thuna nepokládá za žádnou koncessi sobě kýmkoliv učiněnou, nýbrž za zjev přirozeného vývoje věcí a za rozhraní, kde éra hr. Thuna, *doba zápasů končí, a* **kde nová éra, doba dalších zápasů počíná.«** — —
— — — — — — — —

»Ve staré *budově místodržitelské* prolito bylo dne 17. ledna 1896 mnoho, mnoho slz. Mnoho-li bylo z nich upřímných, mnoho-li jich vytrysklo z oka skutečně zarmouceného, o tom nechceme rozhodovat. Však známo je, jakou cenu mají podobné *úřadní zdvořilosti* a mnoholi poctivé pravdy v těch odměřených slovech, jež společenský mrav diktuje tomu, kdo povolán je, aby za ostatní tlumočil, *co tito zpravidla si* — **nemyslí a necítí.**

Bývalý pan **místodržitel** *loučil se se zástupci politického úřadnictva v tomto království* a jakým duchem byly neseny řeči při tom pronesené, svědčí to, že bys v nich na př. slova »král« marně hledal. To ovšem jen tak mimochodem. Že pro pana místodržitele i pro jeho úředníky *toto* **království** *je pouhým správním departementem,* kdežto vlastí jejich je Cislajtanie, rozumí se samo sebou, a **že nejvyšší politický chef tohoto království** při svém odchodu *byl osloven zástupcem úřadnictva tohoto království* **jen německy** a že **jen německy** *jim odpověděl,* rozumí se u nás rovněž samo sebou.

Že ale také páni **velkostatkáři**, kteří přišli se **s bývalým** *místodržitelem* rozloučit, povýšili království a země v říšské radě zastoupené na svou »vlasť« a tím doznali, že vídeňská říšská rada má právo cislajtánskému politiku »vlasť« diktovati, toť zjev, který způsobilým je, abychom byli naproti nejnověji opět probuzenému »státoprávnictví« oněch pánů co možná opatrni.

Nebyli bychom si všimli konvencionální výměny poklon, tentokráte poněkud demonstrativně uspořádané, kdyby nenalézala se v řečích s obou stran pronesených některá politicky dost zajímavá místa. Máme po ruce »Prager Abendblatt« se zněním authentickým a nikoli teprvé přeloženým a tam nás v řeči pana vicepresidenta Stummera překvapuje velice následující místo:

»Při tom máme nelíčené přání pozdraviti V. Excel. v řadách starých stoupenců strany, která V. Exc. vždy nejvroucnější sympatie zachovala a jež s nadšením by opět V. Exc. ve svůj střed přijala jako zápasníka za pravé zájmy dynastie, říše a země.«

U všech všudy, *jakým právem má pan místodržitelský rada právo* posýlati pana hraběte Thuna mezi pány velkostatkáře a mluviti za ně takovýmto způsobem?

A obraťme list, co zase prohlásil pan hrabě **Buquoy** jménem svých politických stoupenců: »Více než po šest let byli jsme tak šťastni v konání povinnosti, jež nám ukládá povolání, sledovati V. Exc. vždy spravedlivé, laskavé a blahovolné vedení.«

Velkostatkáři *tedy litují*, **že už jich pan hrabě Thun laskavě nepovede.** Aj, to by byl zvláštní poměr a *jak devotně páni mluví!*

Zajímavý je následující odstavec v adrese velkostatkářské. »Vzpomeneme-li, jak V. E. **prozíravost**, sledujíc různá hnutí, způsobilá do lidu zanésti nebezpečná **pobloužení**, všemožně se přičinila, aby buď blahovolnou **přímluvou**, buď **ráznými opatřeními**, *kde toho bylo třeba*, **veřejný pořádek obnovila**, jak V. E. o to se horlivě **zasazovala**,

aby budila a pěstovala v obyvatelstvu *dynastický* cit, pak tím s důstatek odůvodněno vroucí politování, jakým provázím V. E. odstoupení z úřadu.«

Dík velkostatkářský za výminečný stav. Zapamatujeme si to.

A což J. Excellence?

Počínala si ve svých odpovědích *s onou* **milostí,** *s jakou odpovídá p. t. holdujícím poddaným* — **suverén.** Však ze všeho bylo pozorovati, **jak nerad se pan hrabě Thun se svým úřadem rozloučil** a jak bolestně dotknula se ho odpověď z příslušných míst daná mu dne 6. ledna 1896, že eventuální žádosti jeho za odstoupení bude vyhověno. »Hodina odchodu udeřila a s těžkým srdcem loučím se od vás všech atd. atd.« — odpověděl na oslovení vicepresidenta Stummera. — »S těžkým srdcem loučím se z kruhu tak milých mužův. Žijte blaze, moji pánové!« —

Tak loučil se s úřadníky zemské školní rady.

Však nejvýznamnější je ovšem odpověď velkostatkářům. Pravil mezi jiným následující: »V mém postavení byly mi směrodatnými **tři zásady,** které jsou též základními zásadami Vaší adresy: vroucí láska k nejmilostivějšímu našemu císaři a pánu, *snaha pěstiti a sesilovati* **myšlénku říšskou** a potom péče o blahobyt naší země a jejich obyvatelů. V tomto směru chci též **jako muž soukromý** dále působiti a šťastným se stanu, budu-li moci tak činiti ve vašem středu.«

Jinými slovy, pan hrabě Frant. Thun bude se opět ucházeti v kurii velkostatkářské o mandát. Bude ovšem zapotřebí, aby dříve důkladně prostudoval státoprávní prohlášení letošní komise pro adresu J. Veličenstvu. Pěstovati **myšlénku říšskou** znamenalo dosud u nás pěstovati **centralismus,** týž centralismus, k němuž bývalý »*korunovační místodržitel* šest a půl roku dlouhým úřadováním šťastně se byl připravoval. A toto stanovisko by se poněkud podivně srovnávalo s českým státním právem »jako s právem positivním, jež nejvhodnějšího výrazu nabylo fundamentálními články«.

Jest ovšem také **jiná** *myšlénka říšská*, kterou pěstiti a síliti byli bychom i my ochotni, dle našeho hlubokého přesvědčení myšlénka jedině zdravá a spasná a ta jest, že tato říše určena je k tomu samou Prozřetelností, aby stala se spolkem národů menších, ale svobodných, za tím účelem, aby navzájem si pomáhali hájiti svou existenci, svou neodvislosť a svobodu, nikoli aby na vzájem se ubíjeli.

Má-li tuto myšlénku pan hrabě Frant. Thun na mysli, pak je to ovšem věc jiná, jenom že měl ji osvědčovati již, **když byl místodržitelem**, *a nikoli ji dusiti a mařiti*, jak byl činil. —

Německá **adresa důvěry**, kterouž deputace konservativních velkostatkářů, vedena hr. Buquoyem, doručila J. Exc. hr. Fr. Thunovi (o kteréž jest v bezprostředně předcházejících řádcích řeč), zdá se nám býti pro posouzení poměrů tak významnou, že přes všechnu frásovitou suchopárnosť podobných traktátů klademe ji sem bez poznámky v překladu co možná nejvěrnějším. Znělať takto:

»Vaše Excellence, vysokorodý hrabě!

Uprostřed právě skončeného výročního zasedání zemského sněmu českého dotkla se nás, *konservativních poslancův českého velkostatkářstva*, zpráva o nastávajícím odstoupení Vaší Excellence z úřadu c. k. místodržitele v království českém *co nejbolestněji*. Nemůžeme se po skončené práci rozejíti, **aniž bychom svě hluboké politování nad skutkem tímto nevyslovili.**

S pocitem *radostné důvěry* vítali jsme před šesti roky povolání Vaší Excellence *v čelo správy země*, naše plná důvěra provázela Vaši Excellenci při nastoupení Vaší s plnou odpovědnosti spojené činnosti v tomto úřadě. Bylať nám všem z doby, kdy jsme měli štěstí Vaší Excellenci jakožto politického soudruha a spolubojovníka v našich řadách zříti, dobře známa Vaše s plnou přesvědčeností spojená oddanosť k velkým zásadám všem nám

společným, *především* Vaše *nezdolná věrnosť k císaři a říši*, Vaše nadšená láska k zemi, Váš k působivé účinlivosti vždy ochotný zájem ve všem, co se blaha naší uzší a širší vlasti týkalo. **Vaše povaha** *byla nám pevnou zárukou*, že Vaše Excellence *úřad milosti Jeho Veličenstva Vám svěřený dle těchto zásad spravovati bude.*

Očekávání naše **nebylo zklamáno**. S rukou cíle vědomou a **se šťastnými výsledky** pracovala Vaše Excellence k tomu, *aby* **správa v tomto království vzorně byla upravena.**

Vaše láska k zemi a **zevrubná znalosť** *jejich* **potřeb a poměrů** *byly Vám nejlepšími oporami* při oné mocné iniciativě, jaké se Vaše Excellence uchopila při značném počtu velevážených kulturních i národohospodářských úkolů *ku trvalému prospěchu země;* úkolů to, jejichž **zdárné rozřešení** již dnes blahé ovoce přineslo nebo pro budoucnosť bezpečnou naději na ně poskytuje.

Jakožto **starostlivý ochránce** *blaha země a její obyvatelů*, jakožto neúnavná záštita v nesnázích a nebezpečí, jakožto šlechetný pomocník v nouzi a neštěstí byla Vaše Excellence povždy ihned po ruce, kde pohromy jednotlivé díly území Vaší správě svěřeného zastihly, povždy a každému přístupný, kde bylo spasného pomožení, ochotné rady a laskavého dodání odvahy zapotřebí.

Rozpomeneme-li se konečně, jak Vaše Excellence *rozeznávajíc* **prozíravým zrakem** *všeliké hnutí v lidu, jež by mohlo do lůna obyvatelstva zanésti nebezpečné pochybení*, všemožně se namáhala, aby blahovolnou přímluvou a bylo-li toho třeba, **důtklivými opatřeními veřejný pořádek ochránila**, jak Vaše Excellence neunavně o to se přičiňovala, aby *šetření dynastické věrnosti v obyvatelstvu rozmnožovala a upevňovala*, pak jest tím s důstatek odůvodněno ono **vroucí politování**, *jakým provázíme krok*, **že Vaše Excellence odstoupila z úřadu svého.**

Jakožto jasnou zář při této události shledáváme vysoké vyznamenání, jež Vaší Excellenci v posledních dnech

uděleno bylo, a v němž spatřujeme jasný výraz Nejvyššího uznání Vaší činnosti a Nejvyšší důvěry.

Zářící, **k obětem** *ochotné* **vlastenectví Vaší Excellence** jest nám tak dobře známo, že s určitostí doufáme, že uvidíme bohatou zkušenosť a nevyčerpatelnou sílu Vaší Excellence i na dále službám říše a zemi věnovanou. My chováme při tom netajené přání, *abychom Vaši Excellenci opět brzo shledali v řadě starých soudruhů politických*, kteří pro Vaši Excellenci **vždy svoje nejhlubší sympatie chovali** a Vaši Excellenci *s nadšením do svého středu přijmou* jakožto bojovníka za opravdové zájmy dynastie, říše a země.« —

— — — — — — —

»**Ubohý hrabě František Thun**!«, psaly »N. L.« na jiném místě.

»**Se sněmem se ani nerozloučil**, *zřekl se ho v okamžiku, kdy jako místodržitel, nalézající se dosud v úřadě a jako muž statečný* **měl především konati svou povinnosť**, ba **nedostavil se ani**, *aby sklidil obvyklé díky pana probošta Tersche za horlivé sledování činnosti sněmovní a za přízeň a pomoc, poskytnutou té naší* — **ubohé autonomii zemské**.

Za to opravdovou radostí jej asi naplňují **adresy díků a uznání**, jež dostává **z německých** *venkovských měst, větších i menších*, a toť se ví, že liberálních, jež všechna strašně **litují**, že pán, který prohlásil, že **liberalismus bude mařiti krok za krokem a všude, kde se s ním setká**, nucen byl odstoupiti. Chladící náplasť čecho-německých enthusiastů nedovede sice zmírniti *palčivou bolesť*, způsobenou panu hraběti Thunovi tím, že **donucen byl odstoupiti**, však dovedla by ji snad zmírniti, kdyby pojednou nebyly se vyskytly hlasy v táboře liberálním, ne snad německo-nacionálním, jež zachovavše si ještě dosti střízlivosti prohlašují ony adresy za **poblouzení**!

»Každý, kdo zná rakouské dějiny z posledních desíti let,« praví »Reichenberger Ztg.«, »žasnouti bude, spatří-li dnes, kdy sotva lustrum uplynulo od tak zvané éry smiřovací, v holdovacím průvodu, jenž uspořádán nyní »*korunovačnímu místodržiteli*«, též řadu **německých** zastupitelstev

obecních, korporací městských, výborů okresních atd., jež v nejpřepjatějších výrazech **prozpěvují čest a slávu panu hraběti.**

Dnes v pravém slova smyslu v Čechoněmcích adresy oddanosti místodržiteli se chumelí, dnes **ve prach se sklánějí Němci v Čechách v neskonalé úctě před místodržitelem**, před jeho »nesmírnými a nezapomenutelnými zásluhami«, před *»vrozenou mu dobrotou srdce«*, *»ušlechtilým charakterem«*, *»moudrou starostlivostí«* atd. atd. Čestná občanství německých měst a městysů zvěstují jako papíroví hlasatelé, že celé Čechoněmecko *»hluboce lituje*, **že hrabě Thun odstoupil**, a lítosť tu mu s nejhlubší vděčností kladou k nohoum, ano i veřejné listy se našly, jež přímo smyslu pozbyly nad tragickou událostí, že **pan hrabě Thun odstoupil.**

»Naproti tomu,« praví »Reichenb. Ztg.«, »doporučovalo by se, abychom se s osobností pana hr. Thuna poněkud blíže zabývali a vzpomněli, si čím byl hrabě Fr. Thun Němcům ještě před několika roky.«

»Reichenb. Ztg.« připomíná německým enthusiastům, že **hrabě Thun nepřátelství své naproti liberalismu osvědčoval důsledně ve všem svém úřadování.** *Odstraňoval prý napořád* **hejtmany a úředníky,** *jež měl v podezření, že jsou poněkud liberální a* **nahražoval je kavalíry a svými oddanými stvůrami.** Dále mu vyčítá známá slova jeho, pronesená o korunovaci krále českého a posmívá se **domnělé nestrannosti** pana místodržitele oproti Němcům, ku kterým prý se **proto** *lichotil*, že Mladočeši postavili se mu na odpor. Všechno obyvatelstvo prý proti sobě přece míti nemohl. Však prý by si byl jinak počínal, kdyby český lid nebyl se obrátil od Staročechů ku Mladočechům. A jak prý se choval v akci vyrovnávací? Nejdříve prý stoupencům svým připomínal **dané mužné slovo** a **potom,** *když je porušili*, **ani prý nedutal.** Čechoněmci nemají prý nejmenší příčiny tónem tak byzantinským, jako se nyní děje, velebiti hraběte Thuna! . . . »Konečně,« dokládají

»N. L.«, »že se ozval přece hlas proti **německému servilismu**, *který spřežen se zášti proti národu našemu*, sype květiny na cestu panu místodržiteli.« — — — — — —

»Upřímně řečeno, *byli bychom šťastni,*« psaly pak, »**kdybychom se s panem hrabětem Thunem již déle nemusili zabývati**. Možno, že i jeho přání shodlo by se v této věci s naším, možná, že hrabě Thun zrovna tak jako my nepokládá uplynulých šest let, co řídil politické věci této země, za nejpříjemnější v životě svém. Leč tempi passati.

Vracíme-li se přes to ještě jednou k němu, je příčinou polemika, která rozpředla se mezi některými listy *německými* o vhodnosti či nevhodnosti adres díků, jimiž dnes německé obce místodržitele zasypávají. A potom nutí nás k tomu jistá poznámka zdejšího »Prager Tagblattu«.

Naproti »Reichenb. Ztg.« obrací se totiž sousední »Gablonzer Ztg.«, aby vysvětlila, proč prý se na bývalého místodržitele adresy hrnou. Působí prý tu cit čistě lidský a *nikoli* **vděk politický**. Je prý známo, *že hrabě Thun* **jako poslanec** *horoval pro korunovaci* a možná prý, že horuje pro ni i dnes. Však **jako místodržitel** *prý si v ohledu tom ani dost málo nežadal*, naopak vyvaroval prý se jakémukoli konfliktu v ohledu tom s vídeňskou vládou a s obyvatelstvem německým, jež o věci té jinak smýšlejí. Jest prý pravda, že měl hrabě Thun své doby mnohem raději Staročechy než své německé bratry. Však tím, že Staročeši prorady dopustili se na punktacích a potom Mladočešstvím, jež pokládati sluší pouze za plod staročeské agitace, dojista že ve svých původních názorech hrabě Thun utvrzen nebyl.

Šest let v úřadě místodržitelském poučilo jej a obrátilo na novou víru a **dnes hrabě Thun je dojista jiným, než byl, když nastoupil**. Zášť Mladočechů nepostrádá prý národních pohnutek, cítili dobře, že korunovační místodržitel jejich státoprávní idee sotva provede. Ostatně prý zvykem Němců v boji, jakmile kdo ocitl se v nebezpečné

situaci, s pokřikem: Vysekejme ho! i vlastní krví jej zachrániti.

Byzantinismus německo-liberálních konšelů v severních Čechách je tedy dokonce hrdinstvím. Na těch by nám konečně nesešlo. Svobodomyslnosť těch lidí snese úplně horování pro **muže,** *jenž prohlásil, že pokládá za svůj úkol,* **svobodomyslnosť potírati za každým krokem,** však »Prager Tagblatt« připomíná, že mezi vzlykajícími obdivovateli hraběte Fr. Thuna, kteří tklivými slovy se s ním louči a jeho odchodu želí, je též mnoho Mladočechů. Škoda, že »Prager Abendblatt« nebo »Pražský denník« neotiskuje projevy těchto statečných mužův. Ostatně se tomu nedivíme: v každé velké straně naleznou se **kreatury**, *které lpí na ní jen povrchně,* ale jinak v úkrytu každým okamžikem **by ji zradily za půl grešle.** K těm náleží také asi ti, o nichž se »Prager Tagblatt« zmiňuje, že *učinili bývalému místodržiteli svou poklonu.«* — — — — — — — — — — — — — — — —

»Pražský Denník« snažil se namluviti veřejnosti, jakou **přízní** provázel *bývalý místodržitel Národopisnou výstavu* a jak zasazoval se o její skvělý zdar. Ba, jest **prý** *jeho zásluhou,* že v posledním okamžiku sleven byl poplatek 10.000 zl., jejž výstavní podnik odvésti měl z loterie do pokladny státní.

Beze vší animosity proti hr. Thunovi, však v zájmu pravdy konstatovaly »N. L.« naproti tomu následující:

Kdo to byl, jenž o to zásluhu si získal, že Národopisné výstavě nebyl povolen ani groš subvence státní?

Hrabě **Thun.**

Kdo to byl, jenž potom, když rozpočtový výbor moravského sněmu byl se již usnesl povoliti podporu na uspořádání moravského oddělení na výstavě, provedení usnesení toho v plném sněmu překazil, takže sněm podporu odepřel?

Hrabě **Thun**, jenž setkav se ve Vídni se zemským hejtmanem moravským, přiměl tohoto k odepření subvence.

Kdo to byl, jenž naléhal, aby výstava se nepořádala a kdo hrozil, že okamžitě ji zavře, přihodí-li se něco jen v dost malé míře, co by mu nebylo vhod?

Pan hrabě **Thun**.

Kdo způsobil, že zastaveno bylo usnesení obchodní komory pražské, věnovati podporu na uspořádání oddělení moderního průmyslu?

Pan hrabě **Thun**.

Kdo očividně se snažil, aby arcivévoda Karel Ludvík z výstavy co možno spatřil nejméně, takže zaražen místodržitelovým chvatem, sám učinil v tomto smyslu poznámku, pánovi tomuto ne zrovna příjemnou?

Pan hrabě **Thun** to byl.

Je pravda, že povolil průvody městem, však nechtějme pátrati po tom, *za jakým úmyslem*! Je pravda, že často navštívil výstavu — aby se pobavil.

A dokazuje-li »Pražský Denník«, že jen z počátku jevil nedůvěru oproti podniku tomu a sice vším právem, poněvadž prý sám místopředseda výkonného výboru vzdal se hodnosti té v domnění, že nebude možno podnik provésti, tvrdíme naproti tomu my, že zmíněný místopředseda z příčin zcela jiných spolupůsobení svého v díle výstavním se vzdal a že pan místodržitel byl ve své »přízni«, kterou provázel výstavu, až do konce důsledným a sice dokázal to právě zmíněným již podnikem loterním.

Ne pouze, že hned při počátku výstavní loterii notně přistřihl a že o to se přičinil, aby nemohlo býti provedení její postoupeno některé v takových věcech obeznalé firmě, pan *místodržitel* hr. **Thun** *až do posledního okamžiku* a sice zcela ve srozumění s finančním ministrem koalice p. Plenerem *na tom trval*, aby **loterii výstavní z poplatků pranic nebylo sleveno.** Ba, ještě čtrnáct dní před tahem obdržel výkonný výbor z příslušné instance vyzvání, aby zaplatil a sice s poznámkou, že *všechno očekávání nějaké slevy jest marné.*

A jestliže byl přes to poplatek z loterie výkonnému výboru odpuštěn, **nestalo se na popud hraběte Thuna** nýbrž **navzdor** *jeho nepřízni* a sice zakročením poslance Kaftana u finančního ministra rytíře Bilińského, jenž ochotně žádosti výkonného výboru a v nejplnější míře vyhověl.

Tak se věc má a ne jinak!

A to budiž konstatováno, ne snad proto, abychom rozhojnili hořkosť k odstouplému místodržiteli v českém lidu, neboť více jí v něm již ani býti nemůže, nýbrž pouze za tím účelem, aby byl průchod zjednán pravdě.«

— — — — — — —

»**Hrabě Fr. Thun** jakožto *předseda zemské školní rady* **pronásledoval** *všude na školách* **české vlastenectví** *a snažil se nahraditi je vlastenectvím* **jiným**. *V ohledu národním* všude *stavěl se* **proti** *jazykové rovnoprávnosti*; **utužoval** všude *přednosť němčiny jako jazyka státního*; na nápisech, na tiskopisech atd. *nikde neztrpěl přednosť jazyka, jímž mluví většina obyvatelstva této země*; ve sporech s českými obcemi, zejména s obcí pražskou, pokud šlo o školy, **zásadně stavěl se po bok národním odpůrcům našim**; *urážlivým způsobem odbýval representaci hlavního města* a konečně proslavil se pověstnou charakteristikou národa našeho, roztřídiv jej ve známé dvě kotegorie **sprosťáků** a **servilních sluhů.** — — —

Nebyl to muž s vykvasenými názory politickými, muž, jenž postavení své byl pojal se stanoviska povzneseného, nýbrž **člověk plný malicherností a drobných osobních intrik**. Jest jisto, že přes svůj často citovaný výrok (že bude svobodomyslnosť pronásledovati všady, kde se s ní setká) nechoval ke straně svobodomyslné v národě našem **onu zášť**, *s jakouž ji později* **pronásledoval** a ubiti se snažil, však byl proti ní štván, soustavně štván a není nás tajno, kdo byli jeho našeptavateli. To ale jej charakterisuje, že **štváti se dal** a že stupňoval své nepřátelství za každý přirozený projev odporu se strany mladočeské.

A stupňoval je tak dlouho, že nemohl dál, až *musila nadejíti pro něj* **katastrofa.** Nejvíce ovšem popudilo jej ztroskotání díla punktačního, na němž tolik si byl zakládal a které vysoko povznésti mělo jeho státnickou dovednosť. Pozdější pronásledování strany mladočeské, **žalářování, pokutování, rozpouštění spolků, rozhánění schůzí, konfiskace ústavních práv,** bezedné zohyzďování strany svobodomyslné vládním tiskem doma i za hranicemi **byl trest** *za punktační výzor.*

V posledním okamžiku pojednou *jevil* pan hrabě Frant. **Thun** *chuť — obrátiti.* Nevíme, co *hrdého aristokrata* k tomu přimělo. Snaha udržeti se stůj co stůj v úřadě, nebo lepší přesvědčení. Možná, že poznal nízké pohnutky těch, jimiž se byl dal informovati a že měl upřímný úmysl obrátiti se. Však v tomto případě byl by ovšem dospěl ku poznání — pozdě. Loučíme se s ním s ujištěním, že *těch šest let jeho vladaření* **národ český,** který jinak rychle zapomíná, **bude dlouho míti v paměti.**« — — —

* * *

Z roje kritických i pseudokritických úvah německých listů vylovujeme jen ještě tři, z nich první reprodukujeme u výtahu bez poznámky, druhé dvě pak s glossami »Nár. Listů«.

»Prager Tagblatt« psal, že prý hrabě Fr. **Thun** ujal se vlády zemské *právě sto let po tom,* kdy vývoj a veškeré přeměny v Evropě udály se pod vlivem ideí liberálních, kdy v roce 1789 národní shromáždění francouzské proklamovalo práva lidská, suverenitu národa, odklizení feudálních břemen, spolupůsobení lidu a jeho zástupců při zákonodárství, rovné občanské právo a svobodu tiskovou . . . Několik měsíců stačilo, aby prý se ukázal hrabě **Thun** *jako* **muž** *»v universitě liberální myšlénky velikolepý*, **který pojal v sebe živého ducha času«.**

Svět viděl prý, jak koná **evangelickou blahovolnosť** *oproti všem stranám, všemu mínění a oproti všem vyznáním*, však on kázal mlčeti národnostnímu chauvinismu ve věcech státu a lidstva a **on v pravém toho slova smyslu opíjel se myšlénkou majestátu koruny a autority státní.** On osvědčoval všude ostrosť úsudku, přísnosť soustavy a chlad pojmu, zrovna tak, jako by byl právníkem z povolání, když vysloviti se měl o nějaké spletité záležitosti. Naproti politickému odpůrci byl prodchnut duchem boje a přece obletoval jej stále genius míru.

Jako vždy a všude výmluvný **obhajce kompromisů** osvědčoval až sebezapření a *přece málo kdy byl muž kompromisů tak bojovným, jako on*, **když šlo o posvátnosť trůnu a povznešenosť státu.** A to prý mu nejméně odpustí ti, v jejichž rukou vážnosť lidu a povznešenosť parlamentu tak málo byla chráněna.« — — — — — —

»N. Fr. Presse,« psaly »N. L.«, ráda by omyla německé liberály ze všeho účastenství v oněch skutcích, jimiž propuštěný místodržitel v dějinách ústavnosti rakouské se zapsal písmem nejčernějším, a praví, že Němci mají málo příčin, aby jeho odchodu litovali. To zní ovšem poněkud jinak, než ohlas, jaký propuštění hr. Thuna vzbudilo v kruzích německého kasina pražského a ve sloupcích »Bohemie«, kde nad odchodem původce výminečného stavu v Čechách zavládl hluboký smutek. »Neue Fr. Pr.« patrně uznala za potřebí, co nejrychleji odpoutati lodici politiky německo-liberální strany od kotvy, která sama zabořivši se do písčiny na mělčině, už nemůže jí prospět, ale mohla by jí škodit.

Odtud vysvětlujeme si výrok »Neue Fr. Pr.«, že byli to sice **odpůrcové** *Němců*, **které hr. Thun svými příkrými opatřeními potíral**, *ale Němci že nepociťují nižádné satisfakce nad suspensí základních zákonův státních a nad politickými procesy ani tenkráte, jsou-li jimi postiženi političtí jejich odpůrcové.* »Neue Fr. Pr.« *poněkud pozdě*, totiž **při pádu hr. Thuna** se rozpomíná, *že v Rakousku jsou vůbec nějaké základní zákony státní.* Po půl třetího roku, v době *nejvyšší moci místodržitele*

hr. Thuna **tyto zákony neexistovaly** ani pro ni ani pro celou stranu německo-liberální.

V té době i »Neue Fr. Pr.« i její strana v parlamentě vídeňském, na zemském sněmu království českého i po všech končinách této říše z plných plic *s nadšením a jásotem schvalovala zastavenou platnost těch zákonův v Praze a v Čechách;* v té době **němečtí liberálové** i za Taaffa i za Windischgrätze **odhlasovali na říšské radě oprávněnost a další trvání Thunova výminečného stavu nad národem českým**; v té době *schvalovali všechno, cokoliv místodržitel hr. Thun v království českém na potření a zničení jejich politických odpůrců podnikl a vykonal.*

Není na žádný způsob možno, aby ze svého tehdejšího spojenství svého s ním nyní se vytočili a vymkli. Polévá-li je nyní za to *stud*, možno to vzíti jen na vědomosť jako znamení, že naděje, s nimiž k politice *místodržitele hr. Thuna* pohlíželi, nadobro selhaly a že nejhrubší zapření vší politické mravnosti se jim nevyplatilo.

Však rozumíme, **proč** »Neue Fr. Pr.« **nyní** *zapírá hr. Františka Thuna.*

»Národní postavení Němců v Čechách se tím nezlepšilo,« — naříká ve své *úvaze* a má — *pravda.* My dodáváme, že postavení Němců v Čechách se **zhoršilo** hlavně, ba **jedině** *jejich přisluhováním politice někdejšího místodržitele hr. Františka Thuna* a skládáním všech nadějí do této politiky.

Se strany Němcův v Čechách potřebí jest něčeho jiného, než zapříti hraběte Thuna, budou-li chtít své popostavení v Čechách opravdu zlepšit. Sama »Neue Fr. Pr.« je upozorňuje, že »také **strannictví hr. Thuna«** při sněmovním jednání o volbě do komisí dne 8. ledna 1896, tedy *den po přijaté jeho žádosti za propuštěnou z úřadu místodržitelského*, mělo pro ně »úspěch jenom velice problematický«.

Spojenství **jeho**, i jako **bývalého místodržitele**, nikterak nemůže jim prospěti u národa českého. Vždyť i stará »Presse« prohlašuje, že hr. Fr. **Thun** vývojem věcí **stal**

se nezpůsobilým, *aby s úspěchem zastával funkci sprostředkovatele mezi stranami na sněmě českém.*

Polooffíciosní vídeňský »Tagblatt« dovozoval, že poměry, v jakých hr. Thun se octnul k vídeňské vládě, byly neudržitelny od okamžiku, ve kterém nastoupila *vláda sebevědomá a proniknutá vědomím* **své zodpovědnosti.** To znamená, že hr. **Thun jako místodržitel v království českém byl možný jen za Taaffa, Windischgrätze a Kielmansegga,** kteří vědomím **své** *zodpovědnosti proniknuti* **nebyli,** *nechávajíce jej v Čechách hospodařiti,* **jak on sám chtěl.**

Zcela správně řečený list vídeňský připomíná hr. Thunovi, *chtěl-li provozovati* **svou** *politiku v Čechách dále,* že měl se domáhati úřadu ministerského předsedy, že zajisté by byl jmenoval pro Čechy místodržitele, který by dal *záruku,* že ve všech důležitých věcech bude se říditi směrem, jejž mu vyznačí chef vlády.

Ale co by byl učinil sám v čele vlády, že musil učinit i hr. Badeni. Tu v listě, vládě Badenově velice blízkém, zřejmě se praví, **že hr. Thun nedal** *novému chefovi vlády* **záruky,** *že ve všech věcech důležitých bude správně zachovávati směr* jeho *politiky.* Tedy ani to se nestalo, ačkoliv veřejnosti tak dlouho se namlouvalo, že hr. Thun slíbil podrobiti se politice hr. Badena. Proto »Tagblatt« volá za propuštěným místodržitelem v království českém: **»Nové poměry vyžadují nových mužův!«**

Teď ho poznávají všichni; **národ český poznal ho nejdříve a už dávno!** *Však za to, že ho poznal, musil pykat.* — — — — — — — — — — — — — — —

Jeho Excellence jest — mrtva —
— — ať žije — — —

Nechť soudí kdokoli o úřadní činnosti J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele v Čechách sebe blahovolněji, tolik jest jisto (a nemůže toho popříti ani nejoddanější politický přítel J. Exc. z kruhů tak zvané »české historické šlechty«), že **svoboda slova a tisku** nebyla po celou dobu »éry ústavní« v Čechách nikdy tak stísněna jako v létech 1889—1895.

Za výminečného stavu, kdy byly poroty na dobu celého roku suspendovány, aniž později, kdy poroty sice zase zavedeny, ale pro tisk zůstaly bez významu, poněvadž vráceno se zase k osvědčené konfiskační praxi a nad každým publicistickým podnikem vznášel se »Damoklův meč« v podobě místodržitelského zákazu dalšího vydávání, byla na tom **svoboda tisku hůře, nežli za dob nejneliberálnější censury absolutismu.**

J. Exc. hr. Fr. Thun úřadoval tudíž jako c. k. místodržitel déle dvou roků nejinak nežli jako v dobách absolutismu, kdy bylo **prvou povinností** *každého poddaného* v nejdevotnější úctě k úřadní činnosti každého c. k. vládního orgánu a především c. k. místodržitele — — — **mlčeti** . . .

Za tak abnormálních poměrů bylo, jak se samo sebou rozumí, přímo hříčkou udržeti se v »ústavním« státě — v úřadě c. k. místodržitele. Kritika »úřadní činnosti c. k. vládních orgánů vůbec »byla vším jiným, nežli kritikou v nejvlastnějším slova smyslu a **jedině tomu** *děkuje* po našem náhledu J. Exc. hr. Fr. Thun, **že nebyl »veřejným**

míněním« donucen odstoupiti nepoměrně dříve, nežli se se skutečně stalo.

Nepochybujeme ani dost málo, že J. Exc. hr. Fr. Thun sílu »veřejného mínění« naprosto nepodceňoval. Nasvědčujeť tomu netoliko pověstný jeho výrok o »vlkodlacích veřejného mínění«, nýbrž i přímo horečné jeho úsilí, aby se nepohodlných a pro úřadující vládní orgány jeho druhu nebezpečných publicistických »podkopníků a podrývačů« — zbyl.

Světoznámý výrok: **»Dejte národu svobodu slova a tisku a národ ten dobude si všech práv«** — byl J. Exc. hr. Fr. Thunovi vítaným pokynem.

Hrabě Fr. Thun ani zachvěním jediné brvy se nepřičinil, aby byla za jeho úřadování národu českému poskytnuta ryze ústavní svoboda slova a tisku, — **což jest** po našem náhledu **úplně rovnocenným** *s nejvroucnějším přáním, ba nejhorečnější snahou*, **aby národ český práv svých — nedobyl** . . .

Za úřadování hr. Fr. Thuna uvykli jsme v Čechách nevolnosti slova a tisku v té míře, že i *nejbezohlednější* pokusy o zkrácení nejzávažnějších těchto ústavních práv nebudily a po dnes nebudí v nejširších vrstvách skoro ani nejnepatrnější nevole.

Ryze ústavní svoboda slova a tisku zdá se býti nejširším kruhům, ba i samé intelligenci a namnoze i tomu neb onomu poslanci skoro až lhostejnou.

I politikové a státníci nejčistšího zrna, jako na př. J. J. kníže Jiří Lobkowicz, kterémuž ve funkci nevyššího maršálka zemského jen nejzuřivější strannictví může vytýkati poklesky závažné, zapomínali se časem svým v příšerných stínech, jež vrhalo uhnětení slova a tisku za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele tak dalece, že byli tím zaraženi i mužové nejchladnokrevnější.

Na doklad uvádíme urývek ze schůze sněmu království českého dne 8. února 1896, tedy několik jen dní **před** *definitivním* **pádem** J. Exc. hr. Fr. **Thuna**.

Nejvyšší maršálek zemský: Přikročím pro dobu pozdní k uzavření schůze. Příští schůze koná se v pondělí 10. t.

m. v 11 hod. dopoledne; na denní pořádek kladu předměty dnes nevyřízené a druhé čtení zprávy rozpočtového výboru o rozpočtu na r. 1896.

Posl. dr. **Klouček** hlásí se o slovo a praví: Podal jsem dotaz v příčině **konfiskace** článku *»Vyšehradu«*. Ač jednací řád v § 73. výslovně stanoví, **že interpellace** *mají býti* **ihned** *přečteny*, **nedal pan maršálek dotaz můj čísti.** Podám proti tomuto jednání protest...

Nejvyšší maršálek zemský: Byly mi podány i jiné návrhy a dotazy. Jednací řád přiznává mi právo dáti je čísti až na konec schůze a vzhledem k pokročilé době měl jsem za vhodné odložiti čtení jich až do schůze pondělní.

Posl. dr. **Klouček**: Znění § 73. jednacího řádu praví ale jasně a výslovně, **že mají býti dotazy ihned čteny**...

Nejvyšší zemský maršálek: Ostatně, jelikož bylo vysloveno přání v tom směru, dám návrhy a dotazy čísti.

Čtou se tedy — po půl jedenácté hodině v noci — návrhy a dotazy podané.

Posl. dr. *Herold* a soudruzi podali místodržiteli dotaz v příčině upravení Botiče.

Posl. dr. *Šíl* a soudruzi podali dotaz k místodržiteli v příčině zákonem zaručené svobody vykonávání pobožností domácích. Dotaz týkal se **vniknutí orgánů úředních do příbytku** *Mil. Kováře, kazatele reformované církve v Písku*, **při pobožnosti tam konané.**

Nejvyšší maršálek zemský: Poslanec dr. **Klouček** a soudruzi podali mi *dotaz k zástupci vlády* v příčině **konfiskace časopisu »Vyšehradu«**, *v němž i článek konfiskovaný citován jest.* **Poněvadž však konfiskace byla vykonána orgány k tomu povolanými** *a dosud platnou jest — o dalších stránkách věci té* **nemám práva** *se vyslovovati a protože* **myslím, že by přečtením článku konfiskovaného, a tím jeho přijmutím v projevy, chráněné immunitou, zákon by se obcházel, mám čtení konfiskovaných míst zde za nepřípustné a dám čísti dotaz bez nich.**

Živé projevy odporu na lavicích českých.

Poslanec dr. *Vašatý*: **Kde stojí co o tom v jednacím řádu?**

Dotaz dr. Kloučka a soudruhů ve příčině konfiskace článku časopisu »Vyšehradu«, *kritisujícího jednání velkostatkářů*, **čte se na to bez zmíněných citátů míst konfiskovaných.**

Hned na to ujímá se posl. dr. **Klouček** opět slova a praví: Dle § 73. jednacího řádu má se interpellace ihned čísti, ale **jednací řád nic o tom nestanoví, že by zemskému maršálku náleželo právo rozhodovati o tom, která místa lze ku čtení připustiti čili nic . . .**

Nejvyšší maršálek zemský přerušuje řečníka, řka: Upozorňuji pana poslance, že debatovati o dotazu není vůbec připuštěno. Co se týče času, kdy se má dotaz přečísti, stanoví jednací řád, že se mají v dotyčném sezení sněmu přečísti ty dotazy, jež byly před sezením zemskému maršálku podány, dotaz dra. Kloučka mně ale před sezením podán nebyl. Já pak jen ze šetrnosti k členům slavného sněmu mínil jsem ponechati v hodině tak pozdní čtení návrhů a dotazů do schůze příští. Co pak se dalšího týče, jest panu poslanci *volno podati* **protest** proti jednání mému.

Posl. dr. *Klouček*: Ano, **protestuji** *proti jednání tomu* — ohlašuji protest svůj a odůvodňuji jej tím, že . . .

Nejvyšší maršálek zemský: Protest může býti podán **jen písemně**; *ostatně ukončuji schůzi.*

Živé projevy na lavicích českých.

Posl. *Březnovský*: **Vždyť se v konfiskovaném čísle mluví o šlechtě.**

Posl. dr. *Vašatý*: **To jest volnost slova! Zavřete tedy raději sněm ihned!**

Za nemalého vyrušení opouštějí poslanci síň zasedací.

Ve schůzi dne 10. února 1896 podal pak poslanec dr. *Klouček* nejvyššímu maršálkovi následující *protest:*

Slavný sněme!

V sezení sněmovním, jež se dne 8. února 1896 konalo, podal jsem dotaz na p. místodržitele, který pojednával o *konfiskaci časopisu »Vyšehrad«*, dne 7. února 1896 vy-

daného, pro *zprávu*, posuzující **sněmovní činnosť pánů velkostatkářů.** Leč *dotaz ten* **nebyl celý přečten,** nýbrž **byla z něho stať, jež byla konfiskována, vynechána.** *Tím, že nebyl celý dotaz přečten,* **porušeno** *bylo ustanovení jednacího řádu,* obsažené v § 70. jednacího řádu, *kteréž* **nařizuje kategoricky celé přečtení podaných dotazů, nepřipouštějíc vynechání nějaké části dotazu.** *Nepřečtením celého dotazu obmezeno bylo též poslancům náležející právo k podání dotazu a k volnému v dotazu obsaženému projevu.*

Proto oznámil jsem ve smyslu § 74. jednacího řádu ve sněmovním sezení dne 8. února 1896 *proti tomuto* **porušení** § 73. jedn. řádu *protest*, který tímto k rukoum Jeho Jasnosti, nejvyššího pana maršálka podávám a o jeho přiložení k protokolu žádám.

Poslanec hrabě **Buquoy** byl po přečtení tohoto protestu ihned po ruce a oznámil, že podá proti protestu dra *Kloučka* — **odvetu** . . .

Tak stalo se ve sněmu království českého za nejposlednějších dnů úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele.

Rozpřádati o politováníhodném případu tom slova, nezdá se nám býti na místě a proto zde jen ještě konstatujeme, že i oposiční poslanci čeští, ačkoli protestovali, nezachovali se tak, jak toho vážnosť okamžiku nutně vyžadovala.

Po našem náhledu nešlo zde o ojedinělý případ konfiskační praxe, nýbrž o **zásadu**, může-li a smí-li býti i svoboda poslaneckých projevů v samém parlamentě obmezována něčím jiným nežli jednacím řádem čili nic.

Zde byla — patrně pod vlivem přišerných stínů nedávno zrušeného výminečného stavu a dlouholeté konfiskační praxe — skutečně a sice samým nejvyšším maršálkem obmezena. A oposice — patrně z těchže nebo podobných psychických příčin, z kterýchž se obmezení to stalo — dala si obmezení to líbiti.

Bez mála stohlavá oposice parlamentární má přece steré prostředky, aby si na předsedovi parlamentu zákonní svobodu slova vyvzdorovala. Obmezuje-li zákonní svo-

bodu slova poslanců předseda, může tak mohutná oposice tím snadněji obmezovati, ano po případě i obmeziti svobodu slova předsedy; krátce registrovaný skutek nejvyššího maršálka zemského jest dvojsečný meč, kteréhož — jak už se v politickém životě národa českého častěji stalo — nebylo se strany zástupcův národa k zákonní ochraně práva vůbec ani použito.

Za takových poměrů, vlastně nepoměrů, není divu, že nejmocnější spolučinitel a pomocník zástupcův národa — **publicistika** — byl po celou dobu úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího a **jest po dnes** více méně a začasté úplně latentní. A jedině touto abnormálností lze po našem náhledu vysvětliti, že byl J. Exc. hr. Fr. Thun v království českém déle šesti roků jako c. k. místodržitel vůbec možným.

Za poměrů ryze ústavních, jako na př. v konservativní Anglii, nebyl by se muž ten v úřadě nejvyššího politického správce království českého udržel ani několik týdnů . . .

Epilog.

Přiznáváme se upřímně, že *spis náš není*, jakým by po vlastním našem přání býti měl — *spisem přesně historickým.*

Za tiskových poměrů, v kterýchž byla větší část jeho psána a vydána, *jsou historická díla tohoto druhu* **naprosto nemožná.**

Spis náš začal vycházeti, jak známo, *za výminečného stavu*, kdy byla úřadní činnost J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. vládního orgánu chráněna netoliko známými paragrafy trestního zákona z doby absolutismu, nýbrž kdy byla svoboda tisku sevřena preventivní censurou v té míře, že byl volný úsudek, byť sebe objektivnější, naprosto nemožný.

Po zrušení výminečného stavu, obzvláště pak po známém prohlášení nového ministra spravedlnosti hraběte Gleispacha (**kdy se zdálo**, že v tiskových záležitostech, respektive v **konfiskační praxi** nadchází příznivější doba), měli jsme pevný úmysl, shrnouti aspoň ku konci spisu našeho úsudek náš vlastní o úřadní činnosti J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele v několika kapitolách s nejpřísnější objektivností, bez ohledu na to, zdali si tím získáme či nezískáme přízeň nebo nepřízeň odpůrcův nebo přátel J. Excellence.

Nežli však jsme mohli k úkolu tomu přistoupiti, vzdal se J. Exc. hr. Fr. Thun svého úřadu. Tím byl úkol náš ješte více usnadněn, neboť v okamžiku, kdy kterýkoli c. k. orgán vládní přestal býti vládním orgánem, nepožívá více žádných výlučných práv, nýbrž jest zcela

prostým státním občanem, jehož činnosť — ať přítomná nebo minulá — může býti kýmkoli a jakýmkoli způsobem kritisována, aniž by mělo c. k. státní návladnictví povinnosť nebo právo zakročiti.

Avšak dříve nežli jsme nasadili péro, abychom podrobili J. Exc. hr. Fr. Thuna kritice pokud vůbec možná nejobjektivnější, byl *nám* — a sice *výhradně jen* **nám** — slavným c. k. státním návladnictvím i slavným c. k. zemským jinak trestním soudem *dán* **imperativní pokyn**, že se toho ani za nového ministra spravedlnosti a **po pádu** J. Exc. hr. Thuna — nesmíme vůbec ani odvážiti.

J. Exc. hr. Fr. **Thun**, *přestal býti*, jak známo, *c. k. vládním orgánem* dne **16. února** 1896, kdy úřadní »Wiener Ztg.« oznámila, že byla demisse hr. Thuna J. V. císařem přijata.

Avšak dne **5. března** (tedy v den, kdy byl J. Exc. hr. Fr. Thun již *po dva týdny* právě tak prostým občanem, jako kdožkoli z nás, **kteří nejsme c. k. vládními orgány** a musíme si česť svou před soudem chrániti sami a bez intervence c. k. státního návladnictva) — byl jeden dvojsešit našeho spisu (56. a 57.) k rozkazu c. k. státního návladnictva pražského zabaven a konfiskace c. k. zemským co trestním soudem potvrzena.

Státní návladnictví a c. k. zemský co trestní soud shledali v zabavené části (**v doslovném reprodukování urývku rozsudku**, jenž byl dne 22. února 1896 v soudní síni jménem J. V. císaře veřejně u přítomnosti chefa pražského státního návladnictva prohlášen) přečin proti bezpečnosti cti dle § 491. tr. z. a čl. V. zákona ze dne 17. prosince 1862 neboli jinými slovy *přečin proti bezpečnosti cti* **úřadní osoby** neboli c. k. vládního orgánu *vzhledem k úřadní jeho činnosti.*

Paragraf 491. tr. z. týká se, jak známo, cti každého občana vůbec. Dle paragrafu toho dopustí se urażení na cti, kdo někoho veřejně před více lidmi, v dílech tiskových, rozšiřovaných hanlivých spisech nebo vyobrazeních jakéhokoli způsobu buď zejména neb znameními na něj připadajícími, neuváděje určitých skutkův, z opovržlivých

vlastností nebo z opovržlivého smýšlení viní aneb jej u veřejný posměch vydává.

Kdožkoli tedy z prostých občanů cítí se býti dle paragrafu toho na cti uražen, musí si čest svou před soudem hájiti sám bez intervence státního návladnictva.

Článek V. zákona ze dne 17. prosince 1862 č. 8 ř. z. specifikuje případy urážení na cti, jež mají býti státním návladnictvím stíhány z povinnosti úřadu, a praví se v něm: »Pro přečiny proti bezpečnosti cti, ježto se trestají dle § 493. tr. z., pokud útok směřoval proti některému *veřejnému* **úřadníku** nebo služebníku, proti některé osobě vojenské nebo proti správci duchovnímu *v příčině něčeho*, **co učinili za svým povoláním**, může se soudní stíhání zavésti netoliko k žádosti uraženého, nýbrž může také státní zástupce ve lhůtě vyměřené v § 530. tr. z. z příčin veřejných obžalobu podati. *Státní zástupce má se* **prvé** *zeptati*, přivoluje-li k obžalobě uražený aneb nemohl-li by uražený slyšen býti, **přivoluje-li představený jeho** aneb *úřad nejblíže vyšší.*«

Jelikož pak konfiskovaný urývek rozsudku ze dne 22. února 1896 týkal se J. Exc. hr. **Fr. Thuna**, jest z právě uvedeného zřejmo, že **vzhledem k nám** ujalo se dne 15. března 1896 slavné c. k. **státní návladnictvo** *z povinnosti úřadu* uražené cti J. Exc. hr. **Fr. Thuna jako c. k. vládního orgánu**, a poněvadž byla konfiskace slavným c. k. zemských co trestním soudem potvrzena, není žádné pochybnosti, že *i první soudní instance sdílí* v ohledu tom *úplně náhled státního návladnictva.*

Proti potvrzené konfiskaci ohlásili jsme námitky a c. k. zemský co trestní soud ustanovil řízení o nich na den 11. dubna 1896. Avšak dne 9. dubna byl nám dodán nový výměr, kterýmž **námitky naše prohlášeny za nepřípustné a vůbec zamítnuty.**

Odvolali jsme se z nálezu toho k c. k. vrchnímu soudu, kterýž rozhodnutí první stolice schválil s dodatkem, že zůstati má při pouhé konfiskaci bez námitek až do vyřízení žaloby, kterou c. k. státní návladnictvo podalo proti nám pro přečin § 24. zák. o tisku (rozšiřování zakázaných

tiskopisů), tedy pro delikt, **pro který** *konfiskace* nařízena — **nebyla.**

V době, kdy tyto řádky píšeme (dne 24. dubna 1896), jest tedy **pro nás** J. Exc. hr. **Fr. Thun** *dle imperativního pokynu* dvou soudních instancí **doposud ještě c. k. vládním orgánem, jakým byl, nežli se úřadu c. k. místodržitele** *v království českém* **vzdal.**

Není tudíž naší vinou, že ani nyní (kdy jest to, jak známo, dovoleno každému) **nesmíme činnost J. Excellence podrobiti kritice naprosto objektivní** a přivésti mnohý z citovaných immunních úsudků na pravou míru.

Přiznáváme se upřímně, že úsudek náš vlastní nevyzněl by v mnohém tak příkře, jako vyzněl z úst toho neb onoho politického odpůrce; ale zároveň také netajíme, že by v jiném po pravdě a spravedlnosti musil vyzníti nepoměrně příkřeji.

Následkem kategorického imperativu c. k. státního návladnictva a c. k. zemského soudu první i druhé instance musí tudíž spis náš i ve svém zakončení zůstati pouhým torsem neboli pouhou snůškou materialu k politickým dějinám národa českého v letech 1889—1895.

Nicméně i v této neurvalé formě, zdá se nám, vykoná svůj úkol přes to vše, že v poslední době zahájena byla přímo zuřivá tajná agitace proti jeho rozšíření.

Končíme tudíž násilně slovy, jimiž autor o námitkách proti konfiskaci sešitů 44. a 45. ráz a účel publikace dne 22. února 1896 označil, řka:

Spis můj vznikl *za výminečného stavu* **popudem c. k. státního návladnictví.** Právě před rokem byla totiž státním návladnictvím zabavena *illustrovaná obálka* jiného mého spisu (romanetta »Poslední dnové lidstva), znázorňující část Malé Strany po zemětřesení. Státní zastupitelstvo shledalo v illustraci té přečin proti § 300. tr. z., poněvadž byl mezi z pola zřícenými budovami také **palác J. Exc. hr. Fr. Thuna.** *Z té příčiny rozhodnul jsem se* **vydati spis,** *— až dosud v celém Rakousku svého druhu jediný —* **v němž bych před očima c. k. vládních orgánů podrobil nej-**

bezohlednější kritice *netoliko* **úřadní činnosť** J. Exc. pana **místodržitele,** nýbrž i **úřadní činnosť všech c. k. vládních orgánů** vůbec, tedy **úřadní činnosť c. k. vlády** *videňské*, c. k. **policie,** c. k. **státního návladnictva, ba i samého c. k. trestního soudu.**

Spis ten *počal vycházeti* **za výminečného stavu** a vychází po dnes. **Skoro na každé jeho stránce hemží se různými trestními skutky,** — *přečiny dle §§ 300., 302. a 305. tr. z., zločiny rušení veřejného pokoje dle § 65. tr. z. atd.* — **slovem spis můj obsahuje povahu skutku tolika přečinů a zločinů, že — kdybych měl býti pro všechny odsouzen dle Bachova trestního zákona z doby absolutismu, nestačil by za trest ani těžký žalář a vězení na padesát nebo docela sto roků.**

Jelikož však jest spis můj přes to vše naprosto zákonní, nemohu býti pro něj stíhán osobně.

OBSAH.

ČÁST I.

ČÁST II.

ČÁST III.

